THEOPHYLACTI archiepiscopi Bulgariæ,

In quatuor Domini nostri IESV CHRISTI Euangelia, enarrationes luculentissimæ.

tomus primus.

PARISIIS,

Apud Poncetum le Preulx, sub insigni Lupi, Via ad D. Iacobum. 1542

INTERPRES LECTORI, SALVTEM.

THeophylactus ille, amice lector, tametsi inter Graecos Theologos recentior, & succinctae dictionis filo familiarior, neutiq̃ mea sententia studiosis aspernãdus fuerit, & nõ solũ nõ aspernãdus, sed & multis noĩbus cõmendãdus, in arctũ .n. cogit, quae multi fusim non sine legentiũ fastidio tradiderũt: & breuis quidẽ est, in plerisq; tamẽ abunde satis Euãgelistarũ mentẽ explicat: quo manifeste uideas ad hoc unũ spectasse eum, ut quã maxime prodesset. Ita familiaris est, ne sit fastidio: ita aũt breuis, ne conqueri possis obscurũ esse, id quod paucis datum. Ex multis authoribus apparet instar apiculae in mellificinam sui aluearij probatiores sententias conuexisse, in primis autem ex Chrysostomo tanquam ex aureo suo fonte, maxime aureas interpretationes hausisse, ita ut in huius compendio parum desideres ad explananda Euangelia eorum, quae ille sinuosis uoluminibus protulerat. Quem & sequitur de libero arbitrio ac fide, & quibusdam alijs, & proinde in quibusdam interpretandis uiolentior, quod dixerim, ut in hoc tuum adhibeas iudicium, qui te solis canonicis scripturis addictum nosti: nõ ut totũ à lectione auocẽ, quorundã more qui mox quum unũ & alterum displicuerit dictum, toto libro abrenunciant. Quin potius utilia propter naeuos paruos ne reijciamus. Sũt & in humilibus casis penates. Audiuimus & balbos nonnunquã prudenter de quibusdã disserentes. Ecce hic crebras paraphrases multum lucis afferẽtes adijcit, pulchrae cõnectit, quae Δὶς διὰ πασῶν discere uidetur. In allegorijs & si nõ ubique solidus, iucũdus tamẽ est. Me sane non admodũ laboris poenitet, quẽ in hunc librum paucis mensibus insumpsi, ita uolentibus amicis. Et quanuis eũ rhetorico mũdo nõ ornauerĩ, neque hoc si uel maxime uoluissẽ, permisissent, quotidianae lectiones, conciones, urgens typographus, & periculosi nostri dies. Operã tamẽ dedi, ut fideliter redderẽ quod cõmunicandum susceperã, nihil minus agẽs quam ut uel alienũ, uel meum quippiam admiscerem. Vnde si bene dicit, illius laus est: sin alicubi non satisfacit expectationi tuae, uituperandus ego non sum, interpretem egi, non dogmatisten. Meae insipientiae nugas potero ipse proprijs libris euulgare, si in rem studiosorũ facere mihi uidebuntur. Horrui semper inepta mea dicta alieno & uenerabili copiam uenditare nomine. Adegit tamẽ exemplar mutilũ, ut uno in loco quaedam infarcirẽ, deerat enim charta. De quo tamẽ (ut uidebis) monui, ne quis uel ĩ hoc fidẽ meam accuset, & nõ accusabis, opinor, utut sermo durus sit & inconcinnus: qui nolui ut moraretur, quo minus, prodiret Theophylactus Euãgeliorũ enarrator, antea ferme à nostris ignoratus. Consultius enim uisum illa quàm nulla dare: si forte uel sic te huiusmodi ueneficijs demerear. Vale.

Anno, M. D. XXIIII.

expurgue este libro segun el expurgatorio ultimo nuebo del año de 1612. en virtud de la comission que para ello tengo de los S.res ynquisidores de Cordoua de 12 de Agosto de 1613 en S. Ant.o de Vbeda a 17. de setiembre de 1613.

fray Diego de la Cruz

IN SEQVENS THEOphylacti *enarrationes, i quatuor Euangelia,* INDEX.

D

FINIS.

por comision de los [illegible]
inquisidores de [illegible]
expurgue el de libro [illegible]
el expurgatorio [illegible]
ultimo de la año de mil [illegible]
[illegible]
[illegible]
fr. Franco. [illegible]
de la [illegible]

A

THEOPHYLACTI Archiepiſc. Bulgariæ, in euangelium Matthæi Enarratio: Interprete Io. Oecolampadio

auctore damnato cum expurgatione permittitur

QVEMADMODVM MAGNI ILLI ATque diuini viri, qui ante datam Moſi legem vixere, nõ ex literis & libris diſcebãt, ſed munda præditi mente, ſpiritus illuſtratione illuminabãtur, atque in hunc mo B dum, deo ipſis ore ad os colloquente, quæ deo placita erant, cognoſcebant: Tales ſe præſtabant Noe, Abraham, Iob, Moſes. At poſtquam deteriores facti ſũt homines & indigni, qui a ſpiritu ſancto illuſtrarentur & docerentur, conceſſit tandem miſericors deus, & ſcripturas, vt vel per illas, diuinæ volũtatis eſſent memores. Ita & Chriſtus Apoſtolis coram in ſua perſona locutus eſt, & ſpiritus ſancti gratiam miſit doctoris. Verum, quoniam hæreſes pullulaturæ erant, quæ mores noſtros depaſcerentur, operæpretium viſum eſt, vt ſcriberentur & Euangelia, quo diſcentes ex illis veritatem; non ab hæreſium mendaciis deciperemur, moreſque noſtri non prorſus peſſundarentur. Quatuor autem Euangelia nobis dedit, fortaſſis ideo, quia quatuor virtutes vniuerſales ex eis diſcimus, fortitudinem, prudentiam, iuſtitiam, & temperantiam: Fortitudinem quidem, quum dicit dominus: Ne timueritis eos, qui occidunt corpus; animam autem occidere non poſſunt: Prudentiam vero, quando admonet, Eſtote prudentes; vt ſerpentes: Iuſtitiam autem quando docet, Sicut vultis vt faciant vobis homines, ita & vos facite eis: Temperantiam quoque quando affirmat, Omnis qui aſpexerit mulierem, vt concupiſcat eam, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo. Euangelium dicitur, eo quod nunciet nobis res proſperas, & bene ſe habentes, hoc eſt bona: nempe remiſſionem peccatorum, iuſtitiam, reditum in cœlos, adoptionem in filios dei. Nuntiat autem, quod facile, & gra C tis hæc accepimus, neque noſtro labore aſſecuti ſimus hæc bona, neque ea ex noſtris acceperimus bonis operibus, ſed gratia & miſericordia dei talia bona conſequuti ſimus.

Cur euangelia conſcripta.

Cur quatuor.

Matth. x.

Ibidem.

Matt. vii.

Matth. v.

Euangelium quid.

Meritorũ & gratiæ differẽtia

Secundum Matthæum. Quatuor ſunt euãgeliſtæ, quorum duo, Matthæus & Ioannes, ex numero & choro duodecim ſunt: Marcus vero & Lucas, ex ſeptuaginta. Erat autẽ Marcus diſcipulus & comes Petri, Lucas vero Pauli. Igitur Matthæus omnium primus ſcripſit Euangelium Hebraico idiomate, ad eos, qui ex Hebræis crediderant, poſt octo annos aſſumpti in cœlos Chriſti. Porro Ioannes hoc ex Hebraica lingua in Græcam (vt ferunt) interpretatus eſt. At Marcus poſt decem annos aſſumpti Chriſti, ex ore Petri edoctus, ſcripſit: Lucas autem poſt quindecim annos. Denique Ioannes poſt triginta duos annos. Referunt enim, quod poſt mortem illorum, ſuperſtiti, allata fuerint tria Euangelia, vt videret ea atque iudicaret, num illa vere conſcripta fuiſſent. Ioannes autem & ipſe ampliorem veritatis gratiam ſortitus, adimpleuit, quæcunque ab aliis prætermiſſa fuerant, & quæ ſuccinctius alii dixerant, ipſe fuſius in ſuo Euangelio tradidit. Cæterum Theologi nomen obtinuit, eo quod alii nullam fecerunt memoriam, quod verbum dei extiterit ante ſecula, de quo ipſe diuine prodidit, vt ne puteturverbũ dei purus homo, hoc eſt, abſque deitate eſſe. Matthæus enim de ſola ſubſtantia Chriſti in carne diſſerens, ad Hebræos ſcribebat, quibus ſufficiebat diſcere quod ex Abraham & Dauid natus eſſet Chriſtus. Nam qui ex Hebræis crediderit, cõtentus eſt, ſi certior fiat; ex Abrahã & Dauid natum eſſe Chriſtum. Iam quid dicis, an non ſufficiebat vnus Euãgeliſta? Audi, ſufficiebat quidem, ſed vt vberius veritas monſtraretur, quatuor conſcribere permiſſi

A

De cõcor dia euangeliſtarũ.

ſunt. Nam quum videris quatuor, qui non in vnum locum conuenerunt, neque conſederunt ſimul aliis & aliis in locis vitã egiſſe, & de eiſdem rebus, quaſi ex vno ore ſcripſiſ D ſe, non admiraberis Euangelii veritatem: ſed fateberis, ꝙ ex ſpiritu ſancto loquuti fuerint. Et ne mihi dicas, ꝙ non conſonent in omnibus. Vide enim, in quibus diſſonent: nũ ille dixit: Natus eſt Chiſtus, alius autem dicit, non? Abſit. Concordes enim ſunt in his, quæ magis neceſſaria & præcipua. Igitur ſi in præcipuis nõ ſunt diuiſi, quid miraris, ſi in minimis videantur variare? nam hac de cauſa, ꝙ non in omnibus conſonant, magis vera loquuntur. Alioqui ſuſpecti haberi potuiſſent, ꝙ inter ſe conſediſſent, & habito conſilio, mutuo ſcripſiſſent: nunc autem quum quod prætermiſit hic, ſcripſit ille, hæc ſola eſt cauſa quare variare videantur. Et hæc quidem ſic ſe habent. Nos autem ſeriem contextus aggrediamur.

CAPVT PRIMVM.

Eſa. xii.

LIBER. Quã ob cauſam non dixit, viſio, vel ſermo, ſicut prophetæ, qui ſuos libros ſic inſcripſerunt? Viſio quã vidit Eſaias, & ſermo qui factus eſt ad Eſaiam. Quæris vt diſcas quare? Prophetæ loquebãtur ad duros corde & inobedientes, & ideo dicebant: Diuina eſt viſio, & ſermo eſt ex deo, vt timeret populus, & nõ contemneret dicta. Matthæus aũt & ſermonẽ habebat ad credulos, gratos & obediẽtes, & propterea E nihil tale prædixit, quale prophetæ. Poſſem aũt & aliud dicere, ꝙ prophetæ mente videbant, ea quæ videbant, ſpiritu ſancto apparitionẽ faciente, & propterea viſiones vocabãt. Matthæus autem non mentaliter, & per apparitionem Chriſtum vidit, ſed corporaliter cum eo fuit, & ſenſibiliter audiit eum videns eum in carne: & idcirco non dicit viſio quam vidit. hoc eſt, apparitio: ſed, liber generationis Ieſu.

Ieſu. Nomen Ieſu non eſt Græcum, ſed Hebraicũ, & interpretatur ſaluator. Ieſua enim ſalus apud Hebræos dicitur.

Chriſti qui dicebantur.

Chriſti. Chriſti dicebantur reges & ſacerdotes. Inũgebantur enim oleo ſancto, a cornu, quod ſuperponebatur capiti, & diſtillabat. Dicitur igitur dominus Chriſtus, & vt rex, quia cõtra peccatũ regnauit: & vt ſacerdos. Obtulit enim ſemetipſum ſacrificiũ pro nobis. Inunctus aũt eſt & ipſe oleo illo vero & præcipuo: nẽpe ſpiritu ſancto. Quis enim alius habuit ſpiritũ, vt dominus? In ſanctis gratia ſpiritus ſancti efficax fuit, in Chriſto autem non operabatur gratia ſpiritu, ſed Chriſtus cum ſpiritu conſubſtantiali operabatur miracula.

Chriſt⁹ fili⁹ Dauid Pſ. cxxiii

Filij Dauid. Quia dixerat Ieſu, ideo ne putes, quod de alio Ieſu dicat, adiecit, filii Dauid. Erat enim & alius Ieſus celebris, qui poſt Moyſen ducatum populi Iſrael ſuſcepit & militauit. ſed is filius Naue dicebatur, non Dauid. Fuitque ante Dauid multis ſeculis. nec fuit ex tribu Iuda, de qua deſcendit Dauid, ſed ex alia.

Filij Abrahæ. Quare appoſuit Dauid, filii Abrahæ? Quia apud Iudæos celebrior erat Dauid, & poſterior fuit Abrahamo, regnoque clarior. Nam inter reges ipſe primus deo F placuit, & promiſſionẽ accepit a deo, ꝙ ex ſemine ſuo ſurrecturus eſſet Chriſtus, ea propter omnes Chrictum filium Dauid dicebant. Et ſeruabat Dauid verum typum Chriſti. Sicut enim ipſe poſt Saul reprobatum a deo & odibilem, regnauit: ita & Chriſtus, poſtquam priuatus eſt Adam regno & principatu, quod habebat in omni tam animãtia & dæmonia, incarnatus venit & regnauit.

quare ab Abrahã genealogiam exordiatur.

Abraham genuit Iſaac. Ab Abraham incipit Genealogiã, eo ꝙ ipſe pater hebræorum fuerit, & ꝙ ipſe primus acceperit promiſſiones: quoniam in ſemine eius benedicendæ eſſent omnes gentes. Decenter autẽ ab hoc Chriſti generationem recenſet. Chriſtus enim eſt ſemen Abrahæ, in quo benedicti ſumus oẽs, qui ex gentibus, quique prius eramus maledicti. Abraham autem interpretatur pater gentiũ: Iſaac vero, riſus, gaudium. Non meminit autem Euangeliſta filiorum Abrahæ ex concubinis, vt puta, Iſmaelis, & aliorum, eo quod iudæi non ab illis deſcenderunt, ſed ab Iſaac.

Iſaac autem genuit Iacob, Iacob autem genuit Iudã & fratres eius. Vides ꝙ propter hoc memor fuerit Iuda & fratrum eius, quod ob ipſis duodecim tribus deſcenderint.

Iudas autem genuit Phares, & Zara de Thamar. Thamarem Iudas deſpõderat vni filiorũ ſuorum Her: illo autem ſine liberis mortuo, ſociauit eam Onan, qui & ipſe filius eius: extincto autem & hoc propter malitiam ſuam, Iudas nulli eam copulauit. At ipſa deſiderans ex ſemine Abrahæ prolem, depoſitis veſtibus viduitatis, veſtem ſumpſit ſcorti, &

quaſi ſcortum eſſet, rem habuit cum ſocero ſuo, cõcepitque ex eo duos pueros gemel-
A los. Porro quũ pareret, primus manum præmiſit ex vtero, quaſi primum proditurus, & obſtetrix coccineo funiculo protinus extentam pueri manum ſignauit, quo dignoſci poſſet vt primogenitus, ſed puer manum ſtatim corripuit intra vterum, & alius prior natus eſt. Deĩde ille qui manũ præmiſerat, vocatꝰ eſt Phares, quod eſt diſſectio: diſſecuit. n. naturalem ordinem. Qui autem corripuit manum, zara dictus. Significat autẽ hæc hiſtoria ſacramentum quoddam. Nam ſicut Zara oſtendit quidem primum manum & retraxit: ita in ſanctis, qui erant ante legem & ſub circunciſione, apparuit vita Chriſtiana. Omnes. n. illi non ex obſeruationibus & mandatis legis iuſtificati fuerunt, ſed quia euangelicam vitam vixerunt. Et obſerua, quomodo Abraham patrem & domum propter deum reliquit, & naturam abnegauerit. Conſidera Iob, Melchiſedech. Vbi autem lex venit, contracta eſt talis vita. Quemadmodum autem illic nato Phares, poſterior iterum exiit Zara, ita lege data, iterum apparuit, quæ coccineo faſciculo, nempe ſanguine Chriſti ſignata fuit. Propterea & Euangeliſta memor fuit duorum, quaſi declarans natiuitatem illorum ſacramentis plenam. Et aliter dicere potes: Memor eſt Thamar, tametſi non laudanda videatur, eo quod dormiuerit cum ſocero, vt oſtendat, quod Chriſtus, quũ ſuſceperit oĩa propter nos, & hoc ſuſcepit, vt tales habeat progenitores, imo vt per hoc ipſum quod ex eis natus eſt, eos ſctĩficaret: nõ. n. venit voca. iuſtos ſed pecc.

Phares & Zares miſterium. Gene. xii.

Phares autem genuit Eſrom, Eſrom autem genuit Aram, Aram aũt genuit Aminadab, Aminadab
B *autem genuit Naaſon, Naaſon autem genuit Salmon, Salmon autem genuit Booz ex Rachab.*

Rachab putãt quidã Raab ſcortum, quæ exploratores Ieſu Naue ſuſcepit ſeruauitque ſuos, & ſeruata eſt etiã ipſa. Mentionem aũt facit eius, vt declaret, quod ſicut ipſa ſcortum fuit, ita & gentiũ congregatio. Fornicabãtur. n. in ſtudiis ſuis, ſed ſuſceptis exploratoribus Ieſu, apoſtolis inquam, oẽs qui illorum crediderunt ſermonibus, ſaluati ſunt.

i. Para. ii. Ruth. iiii. raab, figura eccle.

Booz autem genuit Obed ex Ruth. Ruth hæc alienigena fuit, coniuncta autem Booz, ita & eccleſia ex gentibus alienigena exiſtẽs, & a teſtamentis extraria, oblita autem populi ſui, & cultus ſimulachrorum, & diaboli cui iuncta erat, nupſit filio dei.

ruth figura eccle.

Obed aũt genuit Ieſſe, Ieſſe aũt genuit Dauid regem, Dauid aũt rex genuit Solomonẽ ex ea quæ fuit Vriæ. Hic quoque eius quæ fuit Vriæ, mentionẽ facit, vt doceat quod nemo debeat erubeſcere propter progenitores, ſed dare magis operã virtute ſua illos clariores efficere: & quod omnes accepti ſint deo, etiam ſi e ſcorto nati, modo virtute ſint præditi.

ii. reg. xii ꝑpter parentes nõ erubeſcẽdum.

Solomõ aũt genuit Roboã, Roboã aũt genuit Abia; Abia aũt genuit Aſa, Aſa aũt genuit Ioſaphat Ioſaphat aũt genuit Ioram, Iorã aũt genuit Oziã, Ozias aũt genuit Ioathan, Ioathã aũt genuit Achaz, Achaz aũt genuit Ezechiã, Ezechias autẽ genuit Manaſſen, Manaſſes aũt genuit Amõ, Amon aũt genuit Ioſiã, Ioſias aũt genuit Iechoniã & fratres eius in migratione in Babylonem. Migrationem in Babylonem, vocat captiuitatem, quam tulere abducti ſimul in Babylonem. Et alias quoque belligerati ſunt Babylonii, ſed mediocriter eos afflixerunt: tũc autem ipſos a patria ſua migrare fecerunt.

i. para. iii. ii. parali. xxxvi. ii. parali. xxxvi. i. para. iii.

At poſt tranſmigrationẽ in Babylonẽ, Iechonias genuit Salathiel, Salathiel aũt genuit zorobabel
C *zorobabel aũt genuit Abiud, Abiud aũt genuit Eleachim, Eleachĩ aũt genuit Azor, Azor aũt genuit Sadoc, Sadoc autem genuit Achin, Achin autem genuit Eliud, Eliud autem genuit Eleazar, Eleazar autem genuit Mathan, Mathan autem genuit Iacob, Iacob autem genuit Ioſeph uirum Mariæ, ex qua natus eſt Ieſus, qui uocatur Chriſtus.*

Quare genealogiam Ioſephi narrat? quæ enim communio Ioſephi, & partus ſine ſemine nati? neque enim vere erat pater Chriſti Ioſeph, vt a Ioſeph Chriſti genealogia cenſeatur. Audi igitur, quod vere neque cõmunionẽ habet Ioſeph cum natiuitate Chriſti, ſed oportebat eam propter genealogiã matris dei cenſeri. Verum quia lex erat, mulierum genealogiã nõ ponere, propterea nõ virginis genealogiam ponit, ſed poſita genealogia Ioſephi, & huius genealogiam poſuit. Erat enim lex non ducendam vxorem ex aliena tribu, neque ex aliena familia: hoc eſt cognatione, ſed ex ſua & cognatione & familia: atque adeo quia talis erat lex, manifeſtum, quod & Ioſephi genealogia poſita, genealogiam colligat matris dei. Nam ex eadem plane tribu & familia erat mater dei. Nam ſi non fuiſſet, quomodo fuiſſet ei deſponſata? Atque ita obſeruauit Euangeliſta legem, præcipientem, non ponẽdam mulierum genealogiam, & nihilominus genealogiam matris dei poſuit. Virum autem Mariæ nominauit eum, iuxta communem conſuetudinem. Etenim mos eſt ſponſum adhuc procum agentem, virum dicere ſponſæ, etiam ſi nondum habitæ ſint nuptiæ.

quare genealogia Ioſeph & nõ mariæ ponitur. Nu. xxxvi.

Omnes igitur generationes ab Abraham uſque ad Dauid, quatuordecim: & à Dauid uſq; ad migrationem in Babylonem, generationes quatuordecim, & à migratione in Babylonem uſque ad

Chriſtum, generationes quatuordecim. In tres ordines diſtribuit generationes, vt mõſtret quod Iudæis nihil profuerit, licet iudicibus fuerint ſubditi vſque ad Chriſtũ, & quod opus habuerint vero & iudice & rege ac ſacerdote, qui eſt Chriſtus. Nam poſtquã deſe cerunt reges, venit Chriſtus ſecundũ prophetiã Iacob. Vbi aũt ſunt a demigratiõe Babylonica vſque ad Chriſtũ, generatiões quatuordecim, quũ tredecim tantũ perſonæ re periantur? Si quidẽ in genealogia mulier recenſeretur, poſſemus & Mariã cõnumerare & complere numerum: nunc aũt mulierẽ diximus ad genealogiam non pertinere, quomodo igitur dicitur hoc? Dicũt quidam, quod & demigrationem poſuerit, ſeu perſonæ ordinem occupantem: Chriſti vero natiuitas ſic erat. D

Quõ quatuordecĩ generationes vbi tã tũ tredecim perſonæ

Nam ut deſponſata eſt mater eius Maria Ioſepho. Quare deus permiſit vt ipſa deſpõſaretur, & omnino ſuſpitionem daret hoĩbus, quaſi cognoſceret eam Ioſeph? Vt haberet in aduerſis curatorem: nam hic in fuga in Aegyptum curam eius habuit, & ſeruauit eam: Eſt & alia cauſa, vt lateret diabolum: & propter ea deſponſata eſt. Diabolus enim quũ audiſſet, quod virgo vterum gereret, obſeruauit virginem, vt igitur deceptor decipiatur, deſponſat, ſemper virginem Mariam: & figura quidẽ fit cõiugii, non autẽ res ipſa.

quare maria deſpõ ſatur

Priuſquam conuenirent ipſi, inuenta eſt uterum gerens ex ſpirituſancto. Conuenire hic ſignificat congreſſum. Priuſquam enim congrederentur, concepit, Vnde & euangeliſta obſtupeſcit, & clamat: Inuenta eſt, quaſi de re quadam admirabili dicens.

Cõuenire ꝑ cõgredi, vel coire.

Ioſeph autem uir eius; quum eſſet iuſtus, & nollet eam traducere, uoluit clam dimittere eam. Quõ erat iuſtus Ioſeph, quum lex præceperit adulteram traducere, hoc eſt denunciare & punire: ipſe autem adumbraturus peccatum, & præuaricaturus legem, eam dimittere voluerit? Soluitur autem hoc: quia propter hoc quod iuſtus fuit (nolebat. n. crudelis eſſe) præ multa benignitate, miſericordia eam proſequebatur, oſtendens ſe ſuperiorẽ lege, & iam ſuper legalia mandata viuentem. Deinde quia & ipſe cognouit de ſpiritu ſancto eam concepiſſe, propterea noluit traducere & affligere eam, quæ de ſpiritu ſancto, non ex adulterio conceperat. Vide enim quid dicat, quoniam inuẽta eſt in vtero habens. A quo inuenta eſt? a viro, hoc eſt, innotuit quod ex ſpiritu ſancto concepit. Vnde clam voluit eam dimittere, & non audebat habere vxorem, que tantam habeat gratiã. E

an ioſeph iuſtus volẽs dimittere Mariam

Hæc autem ipſo cogitante, ecce angelus domini in ſomno apparuit ei, dicens. Quũ angeretur iuſtus, angelus ei aſtitit, docens eum quid faciendum. In ſomno autem apparet ei. Nam ãgelus quidem paſtoribus, vt agreſtibus manifeſte locutus eſt, huic autem vt iuſto & fideli per ſomnum. Quomodo autem non crediturus eſſet, quum angelus doceret eum de iis quæ ipſe animo verſabat, & de iis quæ nulli dixerat. Nam quum ipſe cogitaret & nõ loqueretur, aſtitit angelus. Merito igitur credidit ex deo eſſe. Dei enim eſt, ſcire quæ non effamur. *Ioſeph filij Dauid.* Filium Dauid eum dixit, in memoriam reducẽs quod prædictum erat, futurum Chriſtum ex ſemine Dauid. Et hæc dicens, admonuit vt non diſcrederet, ſed cogitaret Dauid, qui promiſſionem acceperat de Chriſto.

Ne timeas. Oſtendit hic, quod metuerit habere eam, ne forte offenderet deum, vti adulteram fouens: & aliter. Ne timeas, hoc eſt, tu quidem times adiungi illi, quia ex ſpiritu concepit, ſed ne timeas: F

Accipe. Hoc eſt, domi & intus tene. Cogitatione enim & mente iam amandauerat eã.

Mariam uxorem tuam. Hoc dicit, Tu quidem fortaſſe putas adulteram eſſe; ego autẽ tibi dico, quod vxor tua ſit: hoc, quod a nullo vitiata, ſed tua ſit ſponſa.

Quod enim in ea natum, ex ſpirituſancto eſt. Non enim ſolum libera eſt ab illicito coitu, ſed & a diuiniore quodam modo concepit, & propterea rectius gaudere debes.

Pariet autem filium. Vt ne quis dicat, & vnde tibi credam, quod ex ſpiritu ſancto eſt dicit de futuro, quod paritura ſit filium. Nam ſi de hoc verum dixero, manifeſtũ quod & hoc quod ex ſpiritu ſancto, verum eſt. Non dicit autem, pariet tibi; ſed ſimpliciter; pariet. Nõ. n. peperit illi, ſed toti orbi: neque illi ſoli gratia facta eſt, ſed in oẽs effuſa eſt

Et uocabis nomen eius Ieſum. Tu vocabis, vtpote pater, & curam gerens virginis, neque ſuſpiceris Ioſeph, quod quia a ſpiritu eſt conceptio, virginem ideo dimittere debeas adiutorio deſtitutam, ſed miniſtrabis ei in omnibus.

Ieſ⁹ ſaluator & de⁹

Hic enim ſaluabit populum ſuum. Hoc loco interpretatur, quid ſignificet Ieſus, nempe ſaluatorem. Ipſe enim (inquit) ſaluabit populum ſuum: non ſolum iudaicum, ſed & gentilem, qui credere & fieri populus eius non addubitauerit. Quomodo autem ſaluabit eũ num ab hoſtibus? minime, ſed a peccatis ſuis: vnde manifeſtum, deum eſſe qui naſcetur. Solius enim dei eſt ignoſcere:

Eſa. viii.

Hoc autem totum factum eſt ut adimpleatur quod dictum eſt per prophetã dicentẽ. Ne putes; ꝙ nuper hæc placere ĩceperit deo, ſed ſuperioribus ſeculis, & ab initio. Scis enim o Io-

A seph prophetã, vt pote in lege doctus, & animaduerte ꝙ dictũ est a domino. Non autẽ dixit, dictum ab Esaia sed a domino. Nõ enim homo loquutus est, sed deus per os hominis, vnde fide dignum oraculum est.

Ecce uirgo prægnans erit. Dicunt Hebræi, quod nõ habeatur in propheta, virgo, sed adulescentula. Ad quod dicẽdũ, quod in scriptura idẽ sit adulescentula & virgo. Adulescentulã enĩ noĩat incorruptã, quoniã nisi peperisset virgo, quomodo futurũ erat signũ & admirabile? Audi enim Esaiam dicentẽ. Propter hoc dabit dominus ipse vobis signum, & statim addidit: Ecce virgo &c. Alioqui si non pareret virgo, signũ non esset. Deprauant igitur Hebræi sua malitia scripturã, & pro virgine adulescẽtulã ponunt. Igitur siue adulescentula vocetur, siue virgo, omnino virginem intelligere oportet, vt & hoc sit miraculum. *Et pariet filium, & uocabunt nomen eius Emanuel, quod interpretatur nobiscum deus.* Dicunt Hebræi, Quomodo igitur non vocatus est emanuel, sed Iesus Christus? Dicendum itaque quod non dixit vocauit, sed vocabunt, hoc est, opera ei⁹ demonstrabunt eum deum esse, & nobiscum condiuersari. Diuina enĩ scriptura ex operibus imponit nomina, sicut quũ dicit: voca nomen eius. Velociter prædare. Et vbi vocatus est tali noĩe? Quia simul vt natus est dominus, direptus & captiuus abduct⁹ est error, sic dicitur nominatus esse ab opere appellatione inuenta. *Excitatus autem Ioseph à somno, fecit ut iniunxerat sibi angelus domini.* Vide animum alacrem, quõ statĩ obedierit. *Et accepit uxorem suam.* Continuo eam nominat vxorem Ioseph: eiicens malam

(Esaiæ testimoniũ de virgis partu contra Iudæos. — velociter prædare.)

B suspitionem, & docens quod non alterius, sed illius fuerit vxor.

Et non cognouit eam, donec peperisset filium suum primogenitum. Hoc est, nõ habuit vnquã rem cum ea. Hoc enĩ loco verbũ donec, nõ hoc manifestat, quod non cognouerit eã vsque ad partum, postea aũt cognouerit, sed omnino nunquam eam cognouerit. Hoc enĩ habet scripturæ proprietas. Sic quũ dicit, non reuersus est coruus in arcam, donec aresceret terra, neque enim postea rediit. Sic & alio loco, Vobiscum sum vsque ad consummationem seculi: igitur post consummationem non erit nobiscum? Et quomodo? Tunc enim multo magis erit. Sic igitur & hoc loco, donec peperisset, intelligas, hoc est, neque ante partum, neque post partum cognouit eam. Quomodo enim contigisset sanctam illam, postquam ineffabilẽ partum cognouisset filiũ suum primogenitum, non quod alio quodam nato dicat eum primogenitum, sed simpliciter vt primũ & solũ natum? Christus enĩ & primogenitus est, vt primo natus & vnigenitus, vt non habens aliũ fratrẽ.

Et uocauit nomen eius Iesum. Ostendit hoc loco obedientiã Ioseph, quia quæcunque dixerat ei angelus, fecit.

(donec quid significet, — Gene. viii — Christus priogenitus & vnigenitus.)

CAPVT. II

Q *Vum autẽ natus esset Iesus in Bethlehẽ Iudæ.* Bethlehẽ interpretatur dom⁹ panis, Iudæa aũt cõfessio. Fiat igitur, vt nos nunc per confessionem fiamus domus panis spiritualis. *In diebus Herodis.* Meminit herodis, vt tu discas, quod defecerunt a tribu Iuda reges & principes, & necessario venit Christus. Herodes enĩ nõ erat Iudæus, sed Idumæus, Antipatri filius ex vxore Arabæ. Quum defecissent principes, expectatio gentium venit, sicut

C Iacob prædixit. *Regis.* Erat enim & alius Herodes Tetrarcha, & propterea ponit dignitatẽ regis. *Ecce magi ab oriente ueniunt in Hierosolyma.* Quare Magi ueniunt? In condemnationem Iudæorum. Nã quũ Magi homines cultui Idolorum dediti, crediderunt quã postea defẽsionẽ prætexãt Iudæi? Et alia causa est, vt gloria Cihrsti magis effulgeat testimoniũ perhibentibus Magis, qui plus aduersarii erant deo, & obnoxii dæmonibus

(Bethlehẽ — herod. vnde — Gene. xlix. — magi qua re veniant)

Ab oriente. Et hoc ad condẽnationem Iudæorum pertinet. Illi enim per tantũ spatium venerunt. Hebræi vero Christum, quem apud se habebant, persequuti sunt.

Dicentes, Vbi est qui natus est rex Iudæorum? Ferunt illos magos fuisse ex Balaam coniectore progenitos. Nam vt inuenerunt oraculum illius. Orietur stella ex Iacob, intellexerunt mysterium Christi, & idcirco natum adire voluerunt. nu. xxiiii.

Vidimus enim stellam in oriente. Quando audis stellam, ne talẽ putes illã, quales videm⁹ sed diuinã virtutẽ, & angelicã in figura syderis apparentẽ. Nam quoniã astrologi Magi erant, ꝓpterea dominus familiari eos signo adduxit: sicut Petrũ piscatorẽ a multitudĩe pisciũ ad nomẽ Christi venatus ẽ & stupescere fecit. Quod aũt ãgelica virtus fuerit stella manifestũ ex eo, ꝙ & in die refulserit, & ad motũ Magorũ se mouerit, & ad quietẽ eorũ quieuerit. Quin & a septemtrionali parte, quæ est Persidis, ad meridiẽ, ĩ qua est Hierusalẽ, mouebatur. Nunquã aũt stella a septentrione ad meridiem vertitur.

(Stella fuit angelica virtus,)

Et uenimus ut adoremus eum. Videtur hi magi magna virtute præditi. Nã qui in aliena regione adorare voluerunt, quõ non in Perside ipsa magna libertate prædicauerunt? Lucæ. ii.

Herodes autẽ rex ut audiuit,turbatus eſt,& omnis Hieroſolyma cũ illo.Herodes quidẽ turba D
tus ẽ , vt alienigena , regno ſuo timẽs:ſciebat enĩ quod illo indignus eſſet.Iudæi au
tem quare turbantur?oportebat enim gaudere potius , quod rex ſuus a Perſicis regi-
bus,adoraretur:ſed reuera incipiens poſſeſſio eſt malitia.

At cõgregatis oĩbus põtificibus & ſcribis populi,ĩterrogauit eos,ubi naſcatur Chriſtus. Scribæ
erant doctores populi,quales ſunt quos nos dicimus grãmaticos . Singulari autem dei
Scribæ. diſpenſatione interrogantur illi , vt confiteantur veritatem, & ex hoc condemnentur:
quod illum crucifixerunt,quam prius confeſſi ſunt.

At illi dixerunt,in Bethlehẽ Iudæ.Sic enim ſcriptũ eſt per prophetam. Per quem prophetã?
Per Michæam.ille enim dicit.

Et tu Bethlehẽ terra Iuda,nequaquã minima es in principibus Iuda. Contempta enĩ erat , vt
puta parua;nunc autem quia ex ea prodiit Chriſtus , celebris eſt . Omnes enim ex fini-
bus terræ veniunt,& ſanctam adorant Bethlehem.

Ex te enim egreſſus eſt dux. Egreſſus eſt (inquit)non in te remanebit, & bene.Non enim
manſit Chriſtus in Bethlehem, ſed ex ea poſtquam natus eſt exiit , & in Nazareth fre-
Mich. v. quenter cõuerſatus eſt.Dicunt autem Iudæi, quod hoc prædictũ ſit de Zorobabel, ſed
mentiuntur manifeſte.Etenĩ Zorobabel non in Bethlehem natus eſt. Vide enim nomẽ
eius.Zoro,ſignificat ſemen & natiuitatem;Babel autẽ, Babylona, hoc eſt qui natus vel
Matt. ii. genitus eſt in Babylone.Sed & propheta manifeſte arguit eos,dicẽs.Egreſſus eius a pri E
cipio,a diebus æternitatis. Cuius autẽ alterius egreſſus ſunt ab initio , & a diebus æter
nitatis,quam Chriſti,qui duos egreſſus habuit,hoc eſt natiuitates. Nam prima eius na-
tiuitas,ab initio,fuit a patre,ſed'a aũt fuit a diebus ſeculi. prĩcipiũ ſumẽs a mare dei q̃ ĩ
tẽpore fuit.Dicãt igitur Iudæi,nũ Zorobabel ab initio fuerit,ſed nõ habẽt quid dicẽt.

Qui paſcet populũ meũ Iſrael. paſcet dixit,non tyrãnidem exercebit vel deuorabit.
Alii enim reges non paſtores, ſed lupi ſunt,Chriſtus autem paſtor,ſicut ipſe dicit. Ego
Miche. v ſum paſtor bonus.Populum iſrael dicit,tam eos qui ex Iudæis quam qui ex gentibus
crediderunt.Iſrael enim interpretatur,videns deum. Vnde omnes deũ videntes , Iſrae
Chriſtus litæ ſunt, etiam ſi ex gentibus nati ſunt.

paſtor. *Tunc Herodes clam uocatis Magis.* Clanculo illos vocauit propter Iudæos.Suſpicaba-
Ioan.x. tur enim,quod Iudæi fortaſſis puerum facturi eſſent magni, & curaturi, vt ſeruent eũ,
vt pote liberatorem ſuum & propterea clam inſidiatur.

Diligenter quæſiuit ab eis tempus ſtellæ,quæ apparuit. Hoc eſt, accuſare didicit. Stella enĩ
antequam natus eſſet dominus,apparuerat Magis , quoniam multum temporis in iter
inſumpturi erant ,ideo multo ante apparuit ſtella. Adorant eũ adhuc in faſciis iacentẽ.
Aliqui autem dicunt,quod cum Chriſto nato,apparuerit ſtella, & Magi per biennium
venerunt,&non in faſciolis inuenerunt puerum,neque in præſepio,ſed in domo cũ ma-
tre bimum.Sed tu priorem ſententiam,vt meliorem habe.

Et miſſis eis in Bethlehẽ,dixit.Ite,& diligenter inquirite de puero hoc. Nõ dixit de rege , ſed
de puero:neque enim nomẽ ferre poterat, demonſtratis quantum contra illũ inſaniret.
Vbi uero repereritis,renũciate mihi,ut & ego ueniã, & adorẽ illũ. At illi audito rege ꝓfecti ſunt. F
Ipſi quum dolo carerent:putabant & illum abſque dolo loqui.

Ecce ſtella,quã uiderant in oriente,præceßit eos. Occulta autem erat ad paruum tẽpus
ſtella ſingulari diſpenſatione,vt Iudæos interrogarent,& turbaretur Herodes , manife-
ſtiorque fieret veritas. Vt autem ipſi egreſſi ſunt a Hieruſalem , iterum apparuit ducẽs
eos,Vnde manifeſtum,quod ſtella erat virtus.

Donec progreſſa ſtaret ſupra ubi erat puer. Et hoc rarum?Deſcendit enim ſtella a ſum-
mitate,& terræ propior facta,oſtendit eis locũ.Nã ſi ex ſummitate apparuiſſet,quõ cer
tiores fieri potuiſſent de loco,in quo eſſet Chriſtus? Stellæ enĩ multũ locũ cõprehẽdũt.
Vnde tu ſupra domũ tuam vides, lunam forte,& ego eandẽ video, nõ niſi ſupra domũ
meam;& vnicuique videtur ſtare nõ niſi ſupra domũ ſuã lunam vel aliã ſtellã. Vnde &
illa ſtella non demõſtraſſet Chriſtũ,niſi deſcẽdiſſet , & quaſi ſupra caput pueri ſtetiſſet.

Viſa autẽ ſtella,gauiſi ſunt gaudio magno ualde. Qđ nõ aberraſſẽt,ſed ĩueniſſẽt,ꝙ q̃rebãt
Et ĩgreßi domũ inuenerũt puerum cũ Maria matre eius. Mox quidẽ vt natus fuit reclinauit
Lucæ. ii. virgo puerum in præſepium,nõ enĩ inuenerãt domũ. Veriſimile aũtẽ eſt poſtea eos in
ueniſſe domũ,vt & Magi inuenerũt eos.Aſcenderãt eĩ in Bethlehẽ,vt recẽſerẽtur illic
ſicut & Lucas dicit.Multa aũt cõcurrẽte multitudine,vt cẽſeretur, non habebãt ad tps
domũ,ſed ĩ ſpelũca natus ẽ.deinde inuẽta domo,viſus ibi eſt a magis dominus. *Et quum
ꝓcidißent,adorauerũt illũ.* Vide aĩæ illuſtrationẽ,Pauperẽ videbãt & adorabãt .Multis
enĩ argumẽtis didicerãt,qđ eſſet deꝰ,ideo & ei offerũt mũera vt deo,& vt hoĩ .Audi eĩ

Et apertis thesauris suis, obtulerunt ei dona; aurũ, thus & myrrham. Aurum quidẽ obtu-
A lerunt ei vt regi. Aurum enim subditi regibus pendunt. Thus autem vt deo. Deo enim thus adolemus. Myrrham vero vt degustaturo mortem. Nam Iudæi cum myrrha mortuos sepeliunt vt corpus maneat incorruptum. Myrrha enim quum sicca sit, arefacit, & exsiccat humiditatem, & non sinit innasci vermes. Vides Magorum fidẽ, quod & a propheta Balaã didicerunt dominũ & deum & regẽ esse, ac pro nobis moriturũ. Audi aũt prophetam. Quum recubuerit (inquit) requiescet vt leo. Ecce regiam dignitatẽ per leonem significat, mortalitatem autem, dum ait, quum recubuerit. Qui benedicũt te benedicentur, ecce & deitatem. Sola enim dei natura hanc benedictionis virtutem habet.

Quid per aurũ thus &myrrhã

nu. xxiiii

Et oraculo accepto in somnis, ne reflecterẽtur ad Herodẽ, per aliã uiam redierũt in regionẽ suã. Vide consequẽtiam, primum deus illos ad fidem per stellam adduxit, deinde quum venerunt in Hierosolymam, docuit eos per prophetam, quod in Bethlehem nascatur, & tandem per angelum. Et illi obediũt oraculo, hoc est diuino colloquio. Oraculo igitur accepto, & apparitione a deo habita, & imposuerunt Herodi, & non timuerunt, ne forte se insectaretur, sed confisi sunt virtute nati, verique testes fuerunt.

Mich. v

Digressus aũt illis, ecce ãgelus domini in somnis apparet Ioseph, dicẽs. Surge & accipe puerũ & matrẽ eius. Vidisti quã ob causam permisit deus desponsari virginẽ? Hic enim apparet, q̃ a deo factum, vt diligentem eius curam Ioseph gereret; non dixit aũt accipe vxorem tuam, sed matrem eius. Nam quoniam suspitio soluta fuit, & iustus per miracula
B in partu probauit ex spiritu esse omnia, non vltra vxorem eius illam nominat.

Et fuge in Aegyptum. Fugit & dominus, vt credatur, quod reuera homo sit. Nam si in manus incidisset Herodis, & non fuisset occisus, opinati fuissent incarnatum eum apparenter. in Aegyptum autẽ fugit, vt & illam sanctificet. Duæ enim sunt regiones omnis nequitiæ officinæ. Babylon videlicet, & Aegyptus. Babylonẽ per Magos suscepit adorantem. Aegyptum autem sua præsentia sanctificauit.

Babylon &ægyptꝰ officinæ malorum

Esto illic, donec dixero tibi. Esto pro eris; illic donec a deo iussus fuerit. Oportet enĩ nos nihil facere præter diuinã poluntatem *Quæsiturus enĩ erat Herodes puerũ, ut perderet illũ.* Vide incogitantia hominis, qui laborat, vt diuinam vincat voluntatem. Nam si quidem non est ex deo, quid times? si ex deo est quomodo perdes puerum?

Ille aũt accepit puerũ & matrẽ eius nocte, & secessit in Aegyptũ, & fuit illic usque ad obitũ Herodis, ut impleretur quod dictũ est à deo per prophetã dicentem. Ex Aegypto uocaui filiũ meum. Dicũt Iudæi, quod propter populum dictũ sit hoc, qui ex Aegypto per Moysen eductus sit. Dicimus itaque, & quid nouum, quod per figuram dictum est de populo, impletum autem vere in Christo? Deinde quis est filius dei, populus ne, qui adorauit idolum Beelphegor & sculptilia, an qui re vera est filius dei?

Osee. xi.

Tum Herodes ubi uidit se illusum fuiße à magis. Sicut deus illusit Pharaoni per Moysen, sic Herodi per Magos; quoniam & Herodes & Pharao puericidæ erant. Pharao per masculos Hebræorum pueros in Aegypto occidit. Herodes autem in Bethlehem.

Exo. v.ii. ix.xii.

Iratus est enim (inquit) uehemẽter, & misit ac interfecit omnes pueros qui in Bethlehem & oĩbus cõfinijs eius à bimatu & infra, iuxta tempus quod percontatus erat à magis. Ostendit irã con-
C tra Magos, qui in nullo offenderant. Quare autem permissi sunt pueri occidi? Vt ostẽdat Herodes suam malitiam; Sed forte dices mihi. Et quid hoc? Nunquid vt ostendatur illius malitia, ideo iniuria fieri debuit pueris? Audi igitur quod non iniuria affecti sunt sed coronas meruerunt. Omnis enim qui malum aliquid patitur vt peccata dissoluat, vel vt coronæ augeantur, sicut & illi pueri magis coronati sunt.

Tunc impletum, quod dictum est à Hieremia propheta, dicente. Vt ne quis putet, quod inuito deo facta sit puerorum interemptio, ostendit quod prænouerit & prædixerit. Hie.xxxi

Vox enim, inquit, in Rhama audita est. Rhama locus fuit Palestinæ excelsus, nomen enim hoc excelsum significat, fuitque in sorte tribus Bẽiamin, qui fuit filius Rachel. Rachel aũt sepulta fuit in Bethlehẽ. Dicit igitur propheta Bethlehẽ Rachel, eo quod in illa sepulta fuit Rachel, fletũ aũt & ploratũ auditum fuisse in excelso. Audi igitur prophetã.

Rhama.

Lamentatio & ploratus, & fletus multus. Rachel plorans filios suos. Hoc est Bethlehem.
Et noluit cõsolationẽ admittere, eo quod nõ sint. In hac vita nõ sunt, quia aĩæ sũt ĩmortales.
Defuncto autem Herode. Amara morte periit Hærodes, febri, & dysenteria, & scabie, & podagra, & putredine verendorum, generatione vermium, & spirãdi difficultate, & tremore & contractione membrorum malam absoluit animam.

Ecce angelus domini in somnis apparet Ioseph in Aegypto, dicens. Surge & accipe puerũ & matrem eius, & uade in terram Israel. Non dicit fuge, sed vade, timor enim nullus erat.

Mortui enim sunt quærentes animam pueri. Vbi Apollinarius est, qui dicebat dominum non accepisse animam? hinc enim arguitur. D

Vigilauit autē ille, & accepit puerū & matrē eius, & uenit in terram Israel. Verū quia audiuerat quod Archelaus regnaret in Iudæa, pro Herode patre suo, timuit illuc abire. Tres filios reliquit Herodes, Philippum, & Antippā, & Archelaum. Archelaum regem, alios autē tetrarchas esse iussit. Timuit autem Ioseph in terram Israel abire, hoc est in terrā Iuda, eo quod Archelaus similis patri suo erat.

Oraculo autem accepto in somnis, secessit in partes Galilææ. Galilæa non erat terræ Israel, sed Gentilium, vnde & Iudæi sicut abominationem illos videbant.

Lucæ .ii.

Ac profectus habitauit in ciuitate quæ dicitur Nazareth. At quō Lucas dicit, quod postquam natus fuit, impleuit .xl. dies, & a Simeone gestatus est, descēderit dominus in Nazareth, hoc autem loco quod post reditum ex Aegypto venerit in Nazareth? Disce igitur, quod quæ siluit Matthæus, dicit Lucas. Vt exempli gratia aliquid dicā. Postquam natus est, impleuit quadraginta dies, deinde descendit in Nazareth, hæc dicit Lucas. Matthæus autem dicit post hæc, quod fugerit in Aegyptum, deinde venerit ab Aegypto in Nazareth. Non dissident ergo inter se. Nam Lucas dicit descensum a Bethleem in Nazareth, Matthæus autem postea reditum ab Aegypto in Nazareth.

Iudæorū ob negligētiā plurimi desiderantur libri ex sacris.

Vt impleatur quòd dictum est per prophetas, Nazaræus uocabitur. Et quis propheta hoc dixit, non inuenitur nūc. Per negligentiā enim Iudæorū multi libri desiderantur, & ob cōtinuas captiuitates, fortassis absque scriptura hoc dicebatur apud Iudæos. Significat autē Nazaræos sanctificatus. Igitur quoniā sanctus Christus recte dicitur Nazaræus. Sanctus enim Israel a multis prophetis vocatur dominus. E

CAPVT III.

I*N diebus illis.* Non quū dominus esset puer, & in Narareth habitabat, sed simpliciter sic inquit, vt in tēpore illo, quod est ante seculum, quod nunc. *Accessit Ioannes Baptista.* Propterea missus est a deo Ioānes, vt argueret Iudæos, & persuaderet eis vt sua mala agnoscerent, Christumque susciperent. Nā nisi quis sensum acceperit peccatorū, nō venit ad pœnitentiam.

Missus igitur est Ioannes, in deserto Iudææ prædicans, & dicens. Resipiscite. Arrogātes erant Iudæi, & idcirco cogit eos ad pœnitentiam.

Appropinquauit enim regnū cœlorum. Regnum cœlorum dicit primum & secundū Christi aduentum, & virtuosam vitam. Quū enim in terra ambulamus, quasi in cœlo degentes absque affectionibus, regnum habemus cœlorum.

Esaiæ.xl.

Hic enim est qui dictus est ab Esaia propheta dicente. Vox clamantis in deserto, parate uiā domini, rectas facite semitas eius. Via euāgelium dicitur, semitæ aūt legalia mādata, vt trita & vetera. Dicit igitur: Parati estote ad euangelicam vitā, & legis mandata recta, hoc est spūalia facite, spūs ei rectus est. Quando igitur videris Iudæū carnaliter intelligētē ea, quæ legis, dic quod ipse non faciat vias rectas, hoc est non spūaliter intelligat legem.

Ipse uero Ioannes habebat indumentum suum ex pilis camelorū. Ad pœnitentiā hortabatur etiā habitu; lugubrē enim gerebat vestem. Dicunt autem camelum medium esse inter munda & immunda animalia, nam quia ruminat, mundum est: quia autem vngulas non diuidit, est immundum. Ioannes aūt quoniam ad eum adducebat populum Iudaicum: qui videbatur mundus esse, & gentilē, qui immundus, eratque mediator veteris & noui testamenti, idcirco ferebat pilos camelorum. F

Et zona pellicea circa lūbos suos. Oēs sctī introducūtur a scriptura cincti, veluti semper in opere existentes. Negligentes aūt & delicati non cinguntur, vt nunc Sarraceni. Vel quod affectiones concupiscentiæ mortificarunt. Pellis enim mortui animalis pars est.

Cibus autem eius erant locustæ & mel aggreste. Quidam dicunt herbas esse locustas, quidam fructus aggrestes. Mel autem aggreste, quod a feris apibus conficitur, & in arboribus ac petris inuenitur.

Tūc egressa est ad illū Hierosolyma, & oīs Iudæa & oīs regio undiq; finitima Iordani, & baptizabātur cōfitētes pctā sua. Tāetsi baptizabātur, nō tamē remissionē peccatorū habebat baptisma Ioannis, sed solam pœnitentiā prædicabat Ioānes, & ad remissionē peccatorū ferebat, hoc est ad Christi baptisma ducebat, apud quem remissio peccatorum.

Quum uidisset aūt multos ex Pharisæis. Pharisæus interpretatur absectus & diuisus. Videbātur enim Pharisæi in vita & scientia separati esse, & excedere alios. *Et Sadducæis:* Hic neque resurrectionē credebāt, neque angelū, neque spūm, interpretantur aūt iusti. Sedek eī iustitia, iustos aūt seipsos nominabāt, vel ab Hæresiarcha Sadok nominātur.

Venientes ad baptismum suum, dixit illis. Non venerant bona mente, vt cæteri, & idcir-

A co etiam reprehendit eos.

Progenies uiperarum, quis submõstrauit uobis fugere à futura ira? Dure eis loquitur, sciẽs peruersitatem illorũ, tametsi aliquantulũ laudet, dicens. Quis submõstrauit vobis? Admiratur enim quõ hoc factum sit, vt tã mala natio vestra resipiscat. Progenies aũt viperarum vocat eos, eo quod sicut illæ deuorantes matres suas nascantur, similiter & illi patres, hoc est magistros & prophetas occiderunt. A futura ira, gehennæ, inquit.

Facite igitur fructus dignos pœnitentiæ. Vides quid dicat, quoniã non oportet solũ fugere malitiam, sed etiã facere fructũ virtutis. Declina enim (inquit) a malo & fac bonũ. Ps. xxxiii

Et ne sitis hac mente, ut dicatis apud uosipsos. Patrem habemus Abraham. Hinc perierunt, quod in generositate sua confidebant.

Dico enim uobis, quod põt deus ex his lapidibus suscitare filios Abrahæ. Per lapides intelliguntur Gentes, e quibus multi crediderunt. Simpliciter tamen dicebat Ioannes, quod ex lapidibus possit deus facere filios Abrahæ. Erat enim & vulua Saræ lapis, propter sterilitatẽ, & nihilominus peperit. Excitauit aũt deus filios Abrahæ ex lapidibus, quãdo multi videntes crucifixum, & ruptas petras, crediderunt.

Iam uero & securis ad radicẽ arborũ posita est. Securĩ vocat iudiciũ domini, arbores aũt singulos. Igitur qui non crediderit, iã stirpitus excinditur, & in gehennam mittitur.

Omnis igitur arbor. Etiam si ab Abraham descendat.

Non faciens fructũ bonum. Non dixit, quæ non fecit, sed non faciens: semper ei oportet fructum ferre. Nã licet heri misericors fueris, hodie autẽ rapinas, non bonus eris.
B *Execatur, & in ignem mittitur.* Gehennæ scilicet.

Ego quidem baptizo uos in aqua ad pœnitentiã, qui autem post me uenit, fortior me est. Dixit eis, Facite fructũ. Ostendit igitur quis fructus, nempe credere in eũ, qui post se venturus erat. Venit enim post eũ Christus. Nã sicut sex tantũ mensibus posterior erat: ita & iuxta manifestationẽ fuit posterior. Manifestatus est enim prius præcursor, deĩde Christus, qui ab eo testimonium acceperat.

Cuius non sum idoneus calciamenta gestare. Per calciamenta aũt intelligas; duos descensus eius, nẽpe eum qui e cœlis in terrã, & eum qui a terra in infernũ. Calciamentũ enim est pellicea caro, & mortificatio. Hos igitur duos descensus non potest portare præcursor intelligere non valens quomodo facti sint. Quid per calciamẽta.

Ipse uos baptizabit in spiritu sancto. Hoc est, inundabit vos largiter spiritus sancti gratiis: quia meũ (inquit) baptisma, nõ dat spiritualẽ gratiã, sed neque peccatorũ remissionem: ipse autem & remittet vobis peccata, & spiritum liberaliter dabit. Ventilabrum,

Cuius uentilabrũ in manu eius. Non credatis, quod si baptizati fueritis ab illo, & deinde peccaueritis, ignoscat vobis. Nam & ventilabrũ habet, hoc est, iudiciũ & inquisitionẽ. Area Ecclesia.

Et repurgabit areã suã. Hoc est, Ecclesiã q̃ multos quidẽ habet baptizatos, sicut ĩ area oẽ ꝙ in agro cultũ fuit: sed inter hos alii quidẽ sunt palea, hi. s. qui leues sunt, & spiritibus malitiæ agitãtur: alii aũt triticũ, qui vtiles sunt, & alios pascũt doctrina & opere

Et congregabit triticum suum in horreum: paleas aũt cõburet igni inextinguibili. Inextinguibilem illũ ignẽ vocat. Vnde nugatur Origenes quod futurus sit finis suppliciorum.

C *Tunc aduenit Iesus à Galilæa ad Iordanẽ, ut baptizaretur ab eo. Ioãnes aũt prohibebat eũ, dicẽs* Quũ mundus esset, baptizatur, vt nos abluat, & vt ostẽdat vobis, quod si baptizari volueritis, prius mundemini, vt ne inquinetis baptisma, postea facile in sordes relabentes propter malã consuetudinẽ. Prohibet autem eum Ioannes, vt ne videntes illũ putent, quasi vnum ex multis ad pœnitentiam baptizari.

Mihi opus est, ut à te baptizer. Opus enim habebat præcursor a domino baptizari, vtpote ab Adã descendens. Nam & ipse contraxerat ex inobedientia inquinamentum. Christus autem purificauit omnes ipse mundatus.

Et tu uenis ad me? Nõ ausus fuit dicere. Et tu baptizaris a me, sed tu venis? Tã pius erat

Respondit autem Iesus, & dixit, Dimitte nunc. Nunc (iquit) permitte: erit autẽ tempus, quo digna nobis erit gloria, licet nunc non appareamus. Natura legẽ perficere non potuit.

Sic enim decet, ut impleamus omnem iustitiam. Tunc omittit illum. Legẽ vocat iustitiam. Maledicta est (inquit) nunc humana natura, quia legẽ non potuit perficere. Ego igitur quũ impleuerim alia quæ in lege sunt, & desit hoc vnũ vt baptizer: ea propter quum hoc fecero liberabo naturam a maledicto. Hoc me decet.

Et baptizatus Iesus, statim ascẽdit ab aqua. Christus quũ trigĩta ãnorũ esset, baptizabatur, eo ꝙ ætas illa pctã oĩa in se accipit: In prĩa ætate magna est insipiẽtia. In secũda quæ est adolescentũ, magna est flamma concupiscentiæ & iræ. In virili aũt amor opum regnat. Expectauit igitur hanc ætatem, vt per omnes ætates impleret legem, & nos sanctifica-

ret. Statim aſcendit ab aqua. Manichæi dicunt, ꝙ corpus ſuum depoſuerit in Iordane; iuxta apparentiam autem aliud corpus monſtrarit. Confutantur autem hic, Ieſus enim D (inquit) aſcendit, non alius aſcendit, ſed is, qui in aquam deſcenderat.

Et ecce aperti ſunt cœli. Adam illos clauſit, per Chriſtum autem aperiuntur: vt diſcas, quod quando baptizaris, aperis eos.

Et uidit ſpiritum dei deſcendentem quaſi columbam, & uenientem ſuper eum, & ecce uox è cœlis dicens. Deſcendit ſpiritus, vt teſtimonium perhibeat, ꝙ maior ſit qui baptizatur, quã
Ioann. v. qui baptizat. Iudæi.n. magnificabant Ioannẽ: at Chriſtũ, non tantũ curabant. Viderunt autẽ ſpiritũ oẽs venientem ſuper Ieſum, vt ne putarent, quod vox, dicens: Hic eſt filius meus dilectus. Propter Ioannẽ dicta ſit, ſed viſo ſpiritu crederent, quod propter Ieſum vox illa ſit. (Quaſi columbam) propter innocentiam & manſuetudinem: & ꝙ mundiſſima ſit columba, & vbi fœtor eſt, ibi nõ maneat, ſic & ſpũſſctũs. Et vt de Noe dicitur,
Gen. viii. colũbã nunciaſse diluuii ſolutionẽ, ramũ oliuæ afferentẽ: ſic & hic ſpũſſctũs manifeſtat pctõrum ſolutionẽ: illic ramus oliuæ, hic mĩa dei. *Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi*
Gene. iii. *bene complacitum eſt.* Hoc eſt, in quo requieſcam, in quo placabor.

CAPVT. IIII.

VNC IESVS *ductus eſt in deſertum à ſpiritu.* Docet nos, quod poſt baptiſmũ magis oportet expectare tentationes. Ducitur a ſpiritu ſancto: nihil.n. ſine ſpiritu fecit. Ducitur aũt in deſertum, vt oſtendat nobis quod diabolus tentet nos, quando viderit ſolitarios & non ab aliis adiutos. Oportet igitur nos non temere fi E dere nobiſipſis. *Vt tentaretur à diabolo.* Diabolus dicitur, ꝙ accuſet & infamet deum apud Adam. Dixit.n. illi, Deus vos odit: & nunc virtutem apud nos calumniatur. *Et quum ieiunaſſet.* Ieiuna
Ieiunium uit: vt oſtendat, quod magna armatura contra tentationes ſit ie
Exo. xxiiii. iunium: ſicut principium omnis peccati, deliciæ.

Dies quadraginta, & noctes quadraginta. Tot ieiunauit, quot & Moſes, & Eſaias, quod ſi
iii. re. xix plures ieiunaſſet, viſa fuiſſet incarnatio eius fictitia & apparens.

Poſteà eſuriſt. Et quum acceſſiſſet ad eum ille qui tentat, dixit. Quando permiſit naturæ, tũc & eſuriit, vt daret occaſionem diabolo accedendi & congrediendi ſecum propter famẽ & ſic proſternat, & deiiciat eum, nobiſque victoriam largiatur.

Si filius dei es, dic ut lapides illi panes fiant. Audiuit vocẽ cœleſtẽ latro. Iterũ videt eum eſurientẽ, & dubitat adhuc, quõ filius dei eſuriat, & idcirco tentat eum vt diſcat. Adulatur autẽ ei, putans ſe quid ſuffuraturũ, dicẽdo: Si filius dei es. Iam rogas. Et quod peccatũ erat, lapides facere panes? Audi igitur, quia audire diabolũ in aliquo peccatũ eſt. Vide aũt & aliud. Non dixit, vt lapis hic panis fiat, ſed lapides: volẽs Chriſtũ ad ſuperflua inſtigare. Eſurienti.n. vnus panis ſufficit, & propter hoc Chriſtus nõ audiuit eum.
Deu. viii *At ille reſpondens, dixit. Scriptum eſt, Non in pane ſolo uiuit homo, ſed in omni uerbo, quod egre*
Manna. *ditur per os dei.* Ex veteri teſtamento eſt, Moſis.n. ſermo eſt. Nã & Hebræi cibati ſũt mãna, quod non erat panis, ſed per verbũ dei implebat omnẽ Hebræorum indigentiã. & fiebãt omnia quæcunque comedere cupiebant: ſiue piſcem, ſiue ouum, ſiue caſeum F concupiſcebat iudæus, illius guſtum manna ei præbebat.

Tunc aſſumit eum diabolus in ſanctam ciuitatem, & ſtatuit eum ſupra pinnaculum templi. Pars
Pſal. xix. quædam templi erat, ſicut quæ apud nos dicuntur δρρύγα: videntur.n. ſicut alæ eſſe.

Et dicit ei, Si filius dei es tu, mittito te deorſum. Scriptũ eſt.n. Angelis ſuis mãdauit de te, & in manibus portabũt te, ne forte ĩpingas in lapidẽ pedẽ tuũ. Si filius dei es tu, quaſi hoc dicat. Ego nõ credo voci cœlitus miſſæ: attamẽ tu, ſi filius dei es, oſtende mihi. Quãuis filius dei erat, num o maledicte, præcipitare debebat ſeipſum? Tuæ crudelitatis eſt præcipitare dæmonio actos, dei aũt ſaluare. Non ſcriptũ eſt, In manibus portabunt te propter Chriſtũ, ſed propter ſanctos, qui indigent angelico præſidio. Chriſtus aũt qui deus eſt, non opus illo habet. *Dixit illi IESVS iterũ. Scriptũ eſt, Nõ tentabis dominũ deũ tuũ.* Manſuete repellit eum deus, docens & nos manſuetudine dæmones vincere.
Deut. vi. *Iterum aſſumit eum diabolus in montẽ excelſum ualde, & mõſtrat ei omnia regna mundi, & gloriam eius, & dicit ei. Hæc oĩa tibi dabo, ſi procideris & adoraueris me.* Quidã putant mon
Amor diuitiarum mons. tem excelſum valde, affectionem & ſtudium in poſſidendis diuitiis, in quem conatur inimicus IESVM ducere, ſed non recte opinantur. In ſenſibili enim forma apparuit ei diabolus. Cogitatiões enim tales non habuit dominus, abſit. Senſibiliter igitur ei mõſtrauit in monte omnia regna, ante oculos ea apparere faciens. Et hæc omnia tibi dabo, inquit, mundum quaſi ſuus proprius eſſet, proponit præ ſuperbia.

A Hoc & nunc dicit auaris, vt adorantes se omnia hæc habeant. *Tunc dicit ei Iesus, Vade post me Satana. Scriptum est enim, Dominum deum tuum adorabis; & illum solum coles,* Ibidem. Irascitur illi dominus, quando videt illum ea quæ dei sunt sibi vendicantem, & dicentem. Hæc tibi dabo vt propria. Disce autem quomodo prosint scripturæ, per quas dominus os inimici obturauit.

Tunc omittit illū diabolus, & ecce angeli accedebant & ministrabāt ei. Tres tētationes expertus est dominus, gulæ, vanæ gloriæ, & auaritiæ. Ille enim præcipuæ sunt affectiones. Has igitur qui vicerit alias multo magis vicet. Vnde Lucas dicit, quod omnē tentationem consummauerit, quandoquidem capita tentationum vicit. Proinde angeli ministrent: quo commonstratur, quod & nobis post victoriam angeli ministraturi sint, omnia enī ꝓpter nos & fecit, & mōstrauit dominus, quoniā eivt deo āgeli semꝑ ministrāt. — Tentationes tres. Lucæ. iiii

Quū audisset aūt Iesus, quod Ioānes traditus esset: secessit in Galilæā, & relicta Nazareth, ꝓfectus habitauit in Capernaū, quæ apud mare in cōfinijs Zabulō & Neptali. Secedit Iesus, docēs nos, ne temere periculis nos iniiciamus. Secedit autē in galilæam hoc est deuolubilē. Gētes enim in peccatis volutantur. Habitat autem in Capernaum, quod est domus consolationis, vt enim faciat gentes domum consolatoris, descendit. Zabulō interpretatur, nocturna. Nephthalim autem latitudo. Gentes enim & noctem habebant, & latitudinem inuita; nō enim per angustam viam ambulabant, sed per eam quæ in perditionem fert. — Galilæa. Capnaū. zabulon. nephthalim.

B *Vt ipleatur q̄ dictum est per Esaiā prophetā, dicētē. Terra Zabulon, & terra Nephthalim iuxta uiā maris trās Iordanē Galilæa gētiū, populus qui sedebat in tenebris, uidit lucē magnā & sedētibus i tenebris, & umbra mortis, lux orta est eis.* Viā maris pro eo quod est adviā maris sitā. Lux autē magna, Euangeliū. Lex eni lux & ipsa erat, sed parua. Vmbra autem mortis, peccatum: similitudo enim & figuratio mortis est. Nam sicut mors corpus, ita & ipsa animam detinet. Orta autem est lux nobis. Nō enī quæsiuimus illam nos, sed illa missa est nobis, quasi sequens nos. — Esaiæ. ix. Euāgeliū lux.

Ex hoc cœpit Iesus prædicare ac dicere. Ex quo tēpore detentus est in vinculis Ioānes cœpit prædicare Iesus. Expectauit enim Iesus, vt Ioannes prius de se testificaretur, & pararet sibi viam, qua venturus erat: sicut serui ante dominos præparant. Aequalis enim existens patri dominus, habebat & ipse prophetam Ioannem, sicut & pater suus. Deus habuit prophetas ante Ioannem, imo & illi patris sunt & filii.

Resipiscite, in propinquo enī est regnū cœlorū. Regnū cœlorum est & Christus; est & vita virtutibus prædita. Quando enim quis super terram viuit, sicut angeli, nonne cœlestis est? atque ita in vnoquoque nostrū est regnū cœlorum, si angelicam vitam agimus. — Regnum cœlorum

Ambulans aūt apud mare Galilææ, uidit duos fratres, Symonē, qui dicitur Petrus & Andreā fratrē eius, mittentes rete in mare. Erant enim piscatores. Hi fuerunt discipuli Ioannis. Viuente autē adhuc Ioāne, accesserunt Christum. Porro vbi Ioānē viderūt vinctum, reuersi sunt ad piscatoriam, & sic veniens Christus piscatur eos dicens.

Venite post me, faciemq; uos piscatores hoīum. Illi aūt statī relictis retibus, secuti sunt. Vide obediētes hoīes, statim secuti sunt. Vnde manifestum quod hæc secunda vocatio sit. Antea enim docti erant a Christo, deinde reliquerūt eū: nunc autē viso ipso, statim secuti sunt.

C *Et progressus illinc, uidit alios duos fratres, Iacobū Zebedæi filiū, & Ioannem fratrē eius in naui cum Zebedæo patre suo.* Sūma virtus est pascere patrē senē, idque iuste partis sumptibus.

Sartientes, retia sua & uocauit eos. Pauperes fuerunt, & quia non poterant emere noua, reparauerunt vetera.

At illi protinus relicta naui & patre suo, secuti sunt eū. Apparet zebedæum nō credidisse & propterea reliquerunt eum. Vides quando opportet relinquere patrem, nempe quādo obstat virtuti & pietati. Hi autem, vt viderunt priores sequentes Christum, merito sequuti sunt, imitantes illos.

Et circūibat Iesus totā Galilæam, docens in synagogis illorū, & prædicās Euangelium regni. Vt mōstret q̄ nō cōtrarius sit legi ingreditur in synagogas Hebræorum.

Et curauit omnē morbū, & omnem languorem in populo. A signis incipit, vt credātur quæ docet. Morbus autem est diuturna mala valetudo. Langor vero temporarius & deordinatio in corpore.

Et dimanauit fama illius in totā Syriā & attulerūt ad eū omnes male affectos uarijs morbis, & torminibus cōtractos, & lunaticos, & paralyticos, & curauit eos. Nō petiit Christus ab aliquo qui adducebatur fidē: nā isthuc ipsum a longe afferre, fidei erat. Lunaticos autem dicit dæmoniacos. Dæmon enim volens hominibus persuadere, quod stellæ maleficæ sint, obseruat lunam quum integra est, & tunc insidiatur, vt videatur luna passionis & morbi causa, & infametur opificium Dei, quemadmodum & Manichæi erant. — morbus. Lāguor. Lunatici dæmoniaci sunt.

Et secutæ sunt eum turbæ multæ à Galilæa, & Decapoli, & Hierosolymis, & Iudæa, & à regionibus trans Iordanem sitis. D

CAPVT QVINTVM.

E*T quum uidisset turbas, ascendit in mõtem.* Docet nos, nihil ad ostẽtationem facere. Ascendit in montem, quia docturus erat: docuit nos a media secedere turba, quando docendum.

Et quum sedißet ipse, acceßeruut ad eũ discipuli eius. Aliæ quidẽ turbæ propter miracula, discipuli autem propter doctrinã accedunt, vnde postquam curauit corpora & fecit miracula, curat & animam: vt discamus, quod & animarum, & corporum sit opifex.

Et aperto ore suo. Quare additum est, aperto ore suo? videtur quod superfluat. Minime: docuit enim etiam non aperiendo os suum. Quomodo? per vitam & miraculo, nunc autem aperiens os; docet.

Docebat eos, dicens. Non tantum discipulos, sed & turbam. Incipit autem a beatitudinibus, sicut & Dauid a beatitudine incépit.

Beati pauperes spiritu; quoniam illorũ est regnum cœlorum. Primum modestiam & humilitatẽ animi, seu fundamentum facit. Nam quoniam propter superbiam Adam cecidit, per humilitatem erigit nos Christus, quandoquidem deus fieri sperabat Adam. Contriti autem anima, sunt pauperes spiritu. E

Beati qui lugent, quoniam ipsi consolationem accipient. Qui propter peccata lugent nõ propter tẽporalia. Lugentes autem dixit, semper & non semel, & nõ pro nostris peccatis tãtum, sed & pro peccatis proximorum. Consolationem vero accipient & hic. Qui enim luget propter peccata, gaudet spiritualiter, & illic quoque multo magis.

Beati mites, quoniam ipsi hæreditatem accipiẽt terræ. Aliqui spiritualem terram dicunt, cœlum videlicet, verum tu & hanc terram intellige: quoniam enim putantur mites, despecti, & inopes, dicit quod hi magis omnia habeant. Mites autem sunt, non qui prorsus nõ irascuntur, tales enim insipientes sunt & insensati, sed qui iræ vim habent, continent autem, & quando oportet irascuntur.

Mites.

Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam illi saturabuntur. Quandoquidẽ de misericordia dicturus est, ostẽdit primum seruandam iustitiã, & eleemosynam non ex rapina dãdam. Porro iustitia omni cum alacritate exercenda est, quod significat, cum dicit: Esuriẽtes & sitientes. Quoniam autem auari quidam abundantes esse videntur, & saturati, dicit, quod iusti magis etiam hic satientur, quia propria secure possident.

Beati misericordes, quoniã ipsi misericordiã consequentur. Nõ in solis diuitiis est misericordia, sed & in sermone, & si nihil habet, etiã in lachrymis. Misericordiã autem consequẽtur & hic ab hominibus. Qui enim heri misericors fuit, etiam si hodie inops sit, ab omnibus misericordiam consequitur, & alibi multo maiorem a deo.

Heb. xii.
Nota.

Beati mundo corde, quoniam ipsi deum uidebunt. Multi sunt non rapientes, sed & misericordes, veruntamen scortantur, & alias immundi sunt. At Christus iubet cum aliis virtutibus etiã mundos, hoc est castos esse: non solum corpore, sed & corde. Nam absque sanctificatione, hoc est castitate, nullus videbit deum. Sicut speculum, si fuerit mundum, accipit imagines: ita & anima pura faciem dei, & scripturarum scientiam suscipit. F

Beati pacifici, quoniã ipsi filij dei uocabuntur. Non solum illi qui cum aliis pacẽ habent, sed & qui seditiosos alios conciliant. Pacifici autem sunt, & qui per doctrinam inimicos dei conuertunt. Filii autem dei fiunt tales. Etenim vnigenitus, conciliauit nos deo.

Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiã, quoniam ipsorũ est regnũ cœlorum. Non soli martyres, sed & multi persecutionẽ patiuntur, quia iuuãt iniuria afflictos, & in summ aomnem virtutem fouent. Iustitia enim est omnis virtus. Fures autem & homicidæ, tametsi etiam ipsi persecutionem patiuntur, non tamen sunt beat i.

Beati estis, quando exprobrauerint uos & persecuti fuerint. Ad ipsos apostolos se cõuertit, ostendens, quod maxime proprium sit doctoribus opprobria audire.

Et dixerint omne malũ uerbum cõtra uos, mentientes propter me. Non simpliciter qui exprobratur, beatus est, sed quando & propter Christum, & falso: si autem duo hæc non affuerint miser ille est, vt pote multis existens offendiculo.

Gaudete & exultate, quoniã merces uestra multa est in cœlis. Quũ de aliis loqueretur, nõ dixit mercedem multam: hic aũt ostendit quod sustinere opprobrium magnum sit, & grauissimũ. Multi enĩ suspẽderũt seipsos. Et Iob quãuis sustinebat multas tẽtatiões alias, tunc tamẽ maxĩe turbabatur, cũ exprobrarẽt ei amici, quasi propter pctã sua pateretur.

Sic enim persequuti sunt prophetas, qui ante uos fuerunt. Vt ne suspicentur apostoli, quod
A persequutionē patiātur, eo quod aduersa Christo docuerint: consolatur eos, quia & ante vos prophetis propter virtutē hoc accidit: vnde illorum passiones vos cōsolari debent.

Vos estis sal terræ. Prophetæ ad vnam gentē missi sunt, vos aūt totius terræ sal estis, mordentes & condientes doctrina & reprehēsionibus dissolutos, vt non pariāt vermes perpetuos, propterea ne abiiciatis mordacitatem reprehensionum, etiam si persequutionem patiamini, & vobis exprobrent, ideo dicit.

Quod si sal infatuatus fuerit in quo salietur? Hoc est corrigetur.

Tunc igitur foris proijcietur. A dignitate doctorum.

Et conculcabitur. Id est, despicietur.

Vos estis lux mundi. Prius sal, & tūc lux. Qui enī reprehēdit q̄ occulte fiunt ille lux est. Omne enim quod manifestat, lux est, non gentē aūt vnam illustrauerūt illi, sed mundū.

Non potest ciuitas occultari quæ supra montem sita est. Docet eos, vt durent in certamine, & diligentē vitæ suæ rationē habeant, vti ii, in quos omnes spectant. Ne igitur putetis, inquit, quod in angulo latituri sitis, sed spectabiles eritis, & ideo videte, quomodo citra maculam agatis vitam, vt ne & aliis offendiculo sitis.

Neque accendunt lucernam, & ponunt eam sub modium, sed super candelabrū, & lucet omnibus qui in domo sunt. Ego quidem accendi lumen, nunc vestri officii erit, ne gratia extinguatur, ita vt & aliis luceat fulgor vitæ vestræ. Inquit enim.

B *Sic luceat lux uestra coram hominibus, ut uideāt opera uestra bona, & glorificēt patrē uestrū qui in cœlis est.* Non dixit, vos ostentetis virtutem, hoc enim nō esset bonum, sed illa sola luceat, vt & inimici vestri admirentur & glorificent, non vos, sed patrem vestrū. Et si ita operamur virtutem, in gloriam dei oportet eam operari, non in nostram.

Ne existimetis quod ueneri ad destruēdā legē uel prophetas: nō ueni ut destruā, sed ut adimpleā. Quoniā ipse nouas leges introducturus erat, vt ne putet quod deo aduersarius sit, dixit prius occurrēs prauæ quorūdā suspitioni, quod nō destruat, sed magis adimpleat legē. Quō aūt adimpleuit? Primū quidem, quia perfecit oīa quæ de eo prædixerunt prophetæ. Ideo & Euāgelista subinde dicit. Vt impleatur quod dictū est de eo per prophetas. Deinde & oīa mandata legis impleuit: Peccatum enim non fecit, neque inuentus est dolus in ore eius. Quin & alia rōne adimpleuit legē, hoc est denuo impleuit, quæcunque eī illa adūbrauit, ea hic perfecte depinxit. Illa dixit: Ne occidas, hic vero dicit: Ne temere irascaris. Sicut & pictor non corrūpit liniamēta prima, sed magis illustrat & adimplet. Quō adimpleat legem.

Amen dico uobis. Amen affirmatiua particula est pro etiam. Nam dico vobis.

Donec prætereat cœlū & terra, iota unum & apex nō præteribit ex lege, quod oīa facta fuerint: Ostendit hic, quod mundus præterit & transfiguratur. Dicit igitur quod quandiu subsistit vniuersum, neque minima litera e lege transibit. Alii autem, iota & apicem decem legis præcepta dicunt, alii autem, crucem. Iota est rectum lignum, & apex transuersum: quo sensu dicit quod ea quæ de cruce dicta sunt, implebuntur. Iota & apex.

Quisquis igitur soluerit unū ex mandatis his minimis, & docuerit sic hoīes, minimus uocabitur in
C *regno cœlorū.* Minima mādata dicit: quæ ipse traditurus erat, non legalia. Nominat aūt ea minima propter humilitatem, vt & te instruat, modeste docendo loqui. Minimus autem vocabitur in regno, hoc est, in resurrectione, vltimus & abiectus in gehennam: non enim in regnum cœlorum ingredietur, apage, sed regnum resurrectionem intellige. Minimus in regno.

Quisquis aūt fecerit & docuerit, hic magnus uocabitur in regno cœlorum. Primum ponit, fecerit: postea docuerit. Quomodo enim alium inducam in viam, qua nunquā transiui: Cæterum si fecero, & nō docuero, nō habebo tantam mercedem: sæpe etiam & condēnationem, si quando propter inuidiam vel negligentiam non docuero.

Dico aūt uobis, quod nisi abūdauerit iustitia uestra plusquam scribarū & pharisæorum nō intrabitis in regnum cœlorum. Iustitiam dicit oēm virtutem: sicut & quū dicitur: Iustus erat Iob, pius, irreprehensibilis. Horresce homo animaduertens, quanta a nobis repetantur. Deinde docet nos, quomodo abundamus, & enumerat virtutes. Iustitia.

Audistis quod dictū sit priscis: Nō occides. Quisquis aūt occiderit, obnoxius erit iudicio. Hoc a certo quodā esse dictū non dicit. Si enim dixisset, quod pater meus dixerit priscis, ego aūt dico vobis videri posset a patre legem ponere. Iterum aūt, si dixisset. Ego dixi priscis, ægre acceptus fuisset sermo. Indefinite igitur dixit: Dictum est antiquis. Quoniā aūt vetera nunc antiquata sunt, & ferme abolita, oportet omissis illis currere ad noua. Exod. xx

Ego aūt dico, Qui irascitur fratri suo temere, obnoxius erit iudicio. Prophetæ dicturi futura

dicebãt, Hæc dicit dominus: Christus aũt, Ego dico, ostendens diuinam substantiam. Illi enim serui erant, ipse aũt filius, omnia quæ sunt patris, in se possidens. Qui irascitur fra D tri suo temere, ille condemnatur: Si aũt quis irascitur ratione iusta motus, & vt alium erudiat spirituali zelo, non condemnabitur. Vnde & Paulus verba iræ loquutus est ad Elyman magum, & ad pontificem: non temere quidem, sed zelo. Tunc autem temere irascimur, quando propter opes vel gloriam.

Ira iusta.

Rhaca

Quicunque uero dixerit fratri suo rhaca, obnoxius erit concilio. Rhaca autem significat idẽ quod Tu: vt quum ad aliquem contemptum a nobis dicimus, Abi tu. Volens igitur nos & de paruis solicitos esse, & mutuum venerari, admonet horum. Quidã dicunt rhaca Syriace, & indignatium, & respuitiuum quidam signare. Quisquis igitur iniuria affecerit fratrem suum, contumelia inuadens, obnoxius erit concilio sanctorum apostolorum, quando sedebunt iudicantes duodecim tribus israel.

Quicunque aũt dixerit stulte, reus erit gehennæ incendio. Multi hoc graue & durũ esse putant, non est autem. Nam qui fratrem suum ratione & prudentia priuat, facitque vt a nulla differat bestia, quomodo non dignus gehẽna? Etenim qui scomatis & contumeliis persequitur, charitatem destruit, qua destructa, simul omnes tolliitur virtutes, sicut omnes conseruantur ea salua. Dissoluit igitur omnes virtutes, qui contumelia proximum afficit, dum charitatem dilacerat: & proinde ignis incendio dignus fuerit.

Si obtuleris munus tuũ ad altare, & illic recordatus fueris, q̃ frater tuus habet aliquid aduersũ te, dimitte munus tuũ ante altare, & abi prius recõciliari fratri tuo, & tũc ueniẽs offer munus tuũ. E Contemnit deus proprium honorem, tantum vt nos diligamus. Si autem habuerit aliquid contra te frater tuus, nihil aliud apposuit. Siue enim iuste, siue iniuste habeat, recõciliare: & non dixit, si habes tu contra illum, sed si habet ille contra te, conare vt ipsum ad amicitiam reducas: Apponit autem, dimittendum donum, vt tibi necessitatem imponat reconciliandi, & tu si volueris offerre donum, cogaris reconciliari. Docet etiam interim charitatem esse sacrificium.

Charitas est sacrificium

Esto beneuolus aduersario tuo cito, quandiu es in uia cũ eo, nequã do te tradat aduersarius iudici: & iudex te tradat ministro, & in carcerẽ cõijciaris. Amẽ dico tibi, neutiq̃ exibis illinc, donec red das ultimũ quadrantem. Nõnulli putãt aduersariũ dici diabolũ, viam autẽ, vitã, dominũ vero admonere, vt quandiu in hac vita es: desciscas a diabolo: ne postea possit te de peccato arguere, quasi aliquid de suo habentem, tuncque pœnæ tradaris vsque ad vltimũ quadrantem pro peccatis corrigendis. Quadrans habet duo minuta. At tu intellige, quod de aduersariis qui hic sunt dicat: per hoc admonens, ne iudicio contendas, & ita a diuinis operibus auelaris, etiam si iniuria affectus fueris (inquit) ne abeas ad tribunal: sed in via litem solue, ne ob potentiam aduersarii grauiora patiaris.

Audistis quod dictũ sit, ne mœchaberis. Aliud est mœchia, aliud scortatio. Mœchia enim est cum coniuga, scortatio vero cum soluta.

Non contẽdẽdum iudicio.

Exo. xx.

Ego autem dico uobis, quod quicũque aspexerit uxorẽ alterius ad concupiscẽdã eam, iã adulterium commisit cum ea in corde suo. Hoc est, qui stat, & curiose aspectat, & palpat, & accẽdit concupiscentiam suam videndo, & iterum videt, vt magis eam concupiscat. Talis enim malũ perficit iam in corde, Quod si opus non addidit, quid hoc? Non potuit, quia F si potuisset, statim malum perpetrasset. Verum cognosce, quod & si concupiscamus, de inde prohibeamur facere opus, signum est, quod manifeste a gratia protecti fuerimus. Ita & mulieres dum se ornant, vt aliquibus placeant etiã si non placeant: attamen pharmacum miscuerunt, etiam si nullus bibat.

Et si oculus tus dexter offendiculo tibi fuerit, erue illũ, & abijce a te, utile enĩ tibi est, ut pereat unũ ex mẽbris tuis, & non totum corpus mittatur in gehennam. Oculũ & manũ audiẽs, ne existimes de membris his dici, non enim apposuit, dexter vel dextra, sed de his, qui videntur esse amici, & nocent nobis, vt exempli gratia: Adolescens est, cui sunt amici intemperantes, a quibus damnum accepit: hos igitur amputa inquit. Fortassis enim & illos seruabis, vbi hoc persenserint: quod si minus, certe vel teipsum. Iam si amas illorum amicitiam, utrinque peribitis.

Malorũ consuetudo dimittenda.

Dictũ est, quod quicunque dimiserit uxorem suã, det ei repudiariũ. Moses iussit si quis oderit vxorem suam, separetur ab ea, vt ne quid grauius contingat. Nam quum odio habetur fortassis occidi posset, Dare autem iubet dimissæ libellum absolutorium quem vocat repudiarium: ita vt iam non ad ipsum accedat & ex hoc fiat confusio, viro alteri cohabitante.

deu. xx iiii.

A *Ego aūt dico uobis:quod qui dimiserit uxorē suam,excepta fornicationis causa,facit eā mœchari:& qui dimissam duxerit,mœchatur.* Non soluit Mosaida,sed corrigit:exterrens virū, vt ne absque causa odio habeat vxorem.Nam si iusta de causa dimiserit eam,nēpe fornicantem,nulli condemnationi est obnoxius , quod si absque fornicationis causa cōdemnatus est,cogit eam mœchari:sed & qui accipit eam,mœchus est. Nisi enim ille accepisset,rediisset,vtique illa,& subdita fuisset viro.Christianum autem oportet esse pacificū, etiam ad alios,& multo magis cum vxore pacem habere. Leuitici. xix.

Iterum audistis,quod dictum sit priscis.Non peierabis,sed persoluas domino iuramenta tua. Hoc est,quando iuras,vera loquere.

Ego autem dico,non iurare omnino:neque per cœlum,quia sedes dei est,neque per terrā,quia scabellum pedum eius est:neque per Hierosolyma,quia ciuitas est regis magni. Iudæi quia deū audierant dicentem:Cœlum mihi thronus , terra autem scabellum:iurabant per elementa. Igitur dominus prohibens eos,non dicit quia pulchrum & magnum est cœlum,& terra vtilis est,ideo per ea non iurare:sed quia cœlum est thronus dei , terra autem scabellum pedum eius,vt ne sit locus idolatriæ.Forte enim in deorum numerum relata fuissent elementa,a iurantibus per ea id quod antea factum est.

Neque per caput tuum iurabis:quia non potes unum pillum album uel nigrum facere. Deus solū per semetipsum iurat,vtpote nulli subiectus: nos autem quum non simus nostræ potestatis,quo pacto per caput nostrum iurabimus?alterius enim est possessio.Si enim tuum
B est caput:muta si potes vnum capillum.

Sit autem sermo uester:etiam,etiam,non,non. Vt ne dicas: & quomodo fidem mihi habebunt?inquit.Si semper vere loquutus fueris & nunquam iuraueris . Nulli enim minus creditur,quam ei qui frequenter iurat.

Quod autem amplius his est,à malo est. Iurarare (inquit) & adiicere amplius ad etiam vel non a diabolo est.Porro si dixeris,quod & lex Mosi mala erit,quoniam iurare iubet.Disce,quod tunc non erat malum iurare:post Christum aūt malum est,sicut & circuncidi & in summa quicquid est Iudaicum,Surgere enim puero conuenit,viro minime.

Audistis quod dictum sit.Oculum pro oculo,dentem pro dente. Lex condescendēs permittit; vt eadem quis patiatur quæ inflixit, vt ne mutuum offendant,vel timore,ne eadem patiantur absterriti. Exo.xxi. Deu. xix

Ego autem dico uobis,ut ne resistatis malo , sed quisquis impegerit alapam in dexteram tuam maxillam,obuerte ei & alteram. Malum hic diabolum vocat , qui per hominem operatur. Num oportet igitur obsistere diabolo?Etiam. At non est repercutiendum,sed sustinendum.Non enim igne extinguitur ignis , sed aqua. Ne existimes autem quod loquatur solum de percussione maxillæ, sed de omni alio malo quod infligitur. Esa. vlti.

Et ei qui uult tecum iudicari:Et tunicam tuam tollere,permitte ei & pallium. Etiam si quando te ad iudicem trahat,& obturbet,tunc dimitte ei pallium.Non si simpliciter petat.Tunica proprie dicitur,quam subuculam vel indusium vocamus, pallium quo illam tegimus,quamuis sæpe alia pro aliis dicantur.

C *Et qui te adegerit ad miliarium unum, uade cum eo duo.* Quid dico(inquit)tunicam & pallium?etiam corpus tuum da ei,qui te iniuste trahit, & magis quam ille vult.

Petenti abs te da,& uolentem à te mutuum accipere,ne auerseris. Siue amicus,siue inimicus, siue fidelis,siue pecunias petat,siue auxilium aliud. Mutuum autem nō cum fœnore dicit,sed simpliciter vsum.Nam & in lege absque vsura mutuum dabant.

Audistis quod dictum est:Diliges proximum tuum,& odio habebis inimicum tuum . Ego autem dico uobis,diligite inimicos uestros. Venit ad verticem virtutum. Quo quid maius?non est autem impossibile.Moses enim & Paulus,Iudæos contra se insanientes,plus quam seipsos diligebant,& omnes sancti suos inimicos.

Bene precemini deuouentibus uos, benefacite his qui oderunt uos, & orate pro his qui lædunt & insectantur uos. Inter benefactores oportet illos habere . Omnis enim qui nos tentat & persequitur,leuiorem facit pœnam,quam pro peccatis ferre deberemus . Etiam alia ratione,nempe quia talem mercedem nobis dat deus: Audi enim.

Vt sitis filij patris uestri,qui est in cœlis:quia solem suum exoriri sinit super bonos & malos,& pluit super iustos & iniustos. Vide quantum bonum dat,qui te odit & lædit,modo sustinere velis. Per pluuiam autem & solem intellige etiam doctrinam & scientiam.Omnes enim illustrat & docet.

Nā si dilexeritis diligentes uos,quam mercedē habetis?nonne & publicani idem faciunt? Trepide-

mus, quod neque publicanis sumus æques, neque amantes diligimus.

Et si dilexeritis amicos uestros, quid amplius facitis? nonne & publicani sic faciunt? Eritis igitur uos perfecti, sicut pater uester qui in cœlis est. D Nam hominum alios diligere, alios odio habere, imperfectorum: omnem autem diligere, perfectorum.

CAPVT SEXTVM.

Diligere omnes

Attendite, ne eleemosynam uestram faciatis corã hominibus, ut uideamini ab illis, alioqui mercedẽ uestrã non habetis apud patrem uestrũ, qui est in cœlis. Postquã ad summã virtutum charitatem duxit, nunc tollit inanem gloriam, quæ sequi solet bene operãtes. Vide autem quid dicãt: Attẽdite (inquit) & cauete, quasi de aliqua mala bestia dicat, attende ne te dilaceret. Porro licet corã hominibus eleemosynam facias, non autem ideo facias vt videaris ab hoĩbus, non condẽnaris. Sin vanæ gloriæ scopũ spectaueris, etiã si in penetralibus prõptuarii tui feceris: condẽnaris. Voluntatẽ enim vel coronat vel punit deus.

Hypocrita quid

Itaque quum facis eleemosynam, ne tuba canatur ante te, sicut hypocritæ faciunt in synagogis & in uicis, ut glorificent ab hoĩbus. Non tubas habebãt hypocritæ: sed animũ eorum deridet hoc loco, quod eleemosynam suã volebant celebrari. Hypocritæ sunt, qui alii sunt alii apparent, & misericordes quidem videntur, alii autem sunt. Amen dico vobis, quod habent mercedem suam. Quum laudantur enim, totum acceperunt ad hominibus. E

hypbole.

Te autẽ faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua. Per hyperbolẽ hoc dicit: quasi diceret, si possibile, etiam teipsum ignores. Vel etiam aliter. Sinistra est inanis gloria, dextera vero eleemosyna: nesciat igitur elemosynam inanis gloria.

Vt sit eleemosyna tua in abdito, & pater tuus uidẽs illud in abdito, reddat tibi in manifesto. Quãdo? tunc quum nuda & manifesta omnia erunt, & tunc magis glorificabere.

Et quando oras, non eris quemadmodum hypocritæ, qui amant in angulis platearum stantes orare: ut conspicui sint hominibus. Amen dico uobis, quod habent mercedem suam. Hypocritas & illos nominas, vti eos qui videntur attendere ad deum: sed ad homines magis accendunt a quibus habent, hoc est accipiunt mercedem suam.

Orãdum i ecclesia.

Tu autem quando oras, ingredere in cubiculum tuum, & clausa ianua tua, adora patrem tuum in abscondito, & pater tuus qui uidet in abscondito, reddet tibi in manifesto. Quid igitur, in ecclesia non orabo? Omnino, sed recto animo & citra ostentationem. Locus enim non nocet; sed modus & intentio. Multi enim etiam in abscondito orantes, hoc vt hominibus placeant, faciunt.

Battalogia.

Orantes autem, ne sitis battalogi in precibus uestris sicut ethnici. Battalogia est nugacitas: vt exempli gratia, petere aliquid terrenum, gloriam, diuitias, victoriam. Battarismus enim est inarticulata vox, qualis est puerorum, tu igitur ne nugax & multiloquus sis.

Preces breues & crebræ.

Putant enim, quod in multiloquio suo exaudiantur: ne igitur assimilemini eis. Non sunt longæ preces faciendæ: sed breues quidem, & crebræ: oportet enim pauca loquentes perseuerare in precibus.

Quare orandum.

Scit enim pater uester, quibus indigetis antequam petatis. Non enim vt doceamus petimus, F sed vt nos a temporalibus & secularibus curis abstrahamus, & ociose; & magna cũ vtilitate cum eo colloquamur.

Sic igitur orate: Pater noster qui es in cœlis. Aliud est votum, aliud oratio. Votum enim est promissio coram deo: vt quando promittit quis se abstinere a vino, vel alia quadam re, oratio autem petitio bonorum. Dicens autem, pater, ostẽdit tibi quanta bona sis assequutus, factus filius dei. Et dum dicit in cœlis, ostendit tibi patriam tuam, & domum paternam. Nam si vis habere patrem deum in cœlos specta, & non in terram. Non dicit autem pater meus, sed pater noster vt omnes quasi fratres vnius patris habeas.

Sanctificetur nomen tuum. Hoc est facito nos sanctos; vt & tu per nos glorificeris. Sicut enim blasphematur propter me, ita vt sanctificatur propter me deus, hoc est vt sanctus glorificatur.

Adueniat regnum tuum. Secundus scilicet aduentus: nam fretus bona conscientia precatur vt veniat resurrectio & iudicium.

Fiat uoluntas tua sicut in cœlo & in terra. Sicut (inquit) angeli faciunt voluntatem, ita, & nobis da eam facere.

Panem nostrum supersubstantialem da nobis. Panẽ dicit, qui substantiæ & constitutioni no

Hodie. Tollit curam de crastino: corpus autem Christi panis est supersubstantialis, cu
A ius esse particeps citra condemnationem precamur.

Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Quia & post baptismа peccamus, precamur vt dimittat nobis: sic autem dimittet, quemadmodum & nos: si vindictæ auidi & memores fuerimus, non remittet. Habet me deus vt exemplar, & quod facio alii, facit & mihi.

Et ne inducas nos in tentationem. Imbecilles sumus homines, ideo non debemus nosipsos in tentationes iniicere: sed si inciderimus, orandum ne absorbeamur a tentatione: Absorptus est & victus ille in profundũ tẽtationis inductus est: at non itẽ qui incidit & vincit.

Sed libera nos a malo. Non dixit a malis hominibus: non enim illi nos iniuria afficiunt, sed malignus, dæmon scilicet.

Quoniã tuũ est regnũ & potẽtia, & gloria in secula, Amẽ. Animat nos hoc loco. Nã si rex est & potens pater ac gloriosus, omnino & nos vincemus malignũ, & glorificabimur post hac.

Etenim si remiseritis hominibus delicta sua, remittet etiam uobis pater uester cœlestis. Iterum nos docet esse alienos a vindicandi cupiditate. Memoriam autem patris inculcat, vt reuereamur eum: & quum eius simus filii, non exasperemur.

Quod si non remiseritis hominibus delicta sua, neque pater uester uobis remittet delicta uestra. Nihil enim ita odit benignus deus, vt crudelitatem.

Porro quum ieiunaueritis, ne sitis sicut hypocritæ uultuosi. Obscurant enim facies suas ut uidean
B *tur hominibus ieiunantes. Amen dico uobis quod habent mercedem suam.* Obscuratio faciei, est pallor, quando non qualis est quis apparet, sed simulat tristitiam.

Tu autem ieiunans unge caput tuum, & faciem tuam laua, ut ne uidearis hominibus ieiunans, sed patri tuo qui est in abscondito, & pater tuus qui uidet in abscondito, reddet tibi in manifesto. Prisci in gaudii signum habebant vngi post lotionem, & tu quoque sic gaude & lætare. Per oleum autẽ & eleemosyna intelligitur. Porro caput nostrum, hoc est Christũ, oportet eleemosyna iniungi: faciem autem, hoc est sensum, lachrymis lauare.

Ne thesaurizetis uobis thesauros super terram, ubi ærugo & tinea corrũpit, & ubi fures perfodiunt & furantur. Thesaurizate autem uobis thesauros in cœlo, ubi neque ærugo, neque tinea corrũpit, & ubi fures non perfodiunt, neque corumpunt. Postquam inanis gloriæ morbum eiecit, consequenter de inopia loquitur. Homines enim propter vanam gloriam multa possident. Ostendit quam sit inutile thesauros habere super terram: quia ærugo & tinea corrumpunt cibos & vestes, fures autem aurum & argentum. Deinde ne quis dicat ei; sed non omnia furto pereunt, inquit. Quamuis nihil horum sit, attamen sic addictum esse diuitiarum solicitudini, quomodo non miserum? ideo dicit.

Vbi enim est thesaurus uester, ibi erit & cor uestrum. Lucerna corporis est oculus: si igitur oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidũ erit: si autem oculus tuus malus fuerit, totũ corpus tuum tenebrosum erit. Si igitur lux quæ in te, tenebræ sunt, tenebræ ipsæ quantæ? Hoc dicit, quod si adieceris animum opum solicitudini, extinxisti lucernam, obtenebrasti tuã animam. Sicut enim oculus, si simplex, hoc est, sanus fuerit, illuminat corpus: si autem ma-
C lus, hoc est, morbidus, obtenebrat, ita & mens excæcatur præ solitudine. Quod si mens obtenebrata fuerit, fit & anima tenebrosa, & multo magis corpus.

Solicitudine excæcatur mens.

Nullus potest duobus dominis seruire. Dominos dicit contraria præcipientes. Exempli gratia, vt deus & mammon. Nos autem facimus dominum nostrum diabolum, sicut & ventrem deum. Natura enim est vere dominus deus. Mammona autem est iniustitia.

Aut enim unum odio habent, & alterum illum diliget, aut huic adhærebit, & alterum illum contemnet. Non potestis deo seruire & mãmonæ. Vides quod non potest diues & iniustus deo seruire. Abiicit enim diuitiarum amor a deo.

Propterea dico uobis, ne soliciti sitis animæ uestræ quid esuri sitis aut bibituri, neque corpori uestro quibus indumentis usuri. Quod est hoc propterea? a deo eiici propter opes. Non comedit autem anima incorporea enim est, sed iuxta communem consuetudinem loquutus est, videtur autem anima non posse esse in corpore, nisi pascatur caro. Non explodit autem operari, sed seipsos totos tradere & negligere deum, hoc est quod prohibet: quoniam & agros colere oportet, & vitæ curam habere.

Nonne anima pluris est quam cibus, & corpus quam indumentum. Hoc est, qui maius dedit animæ, formans scilicet corpus non dabit & alimentum & indumentum?

Aspicite ad uolatilia cœli, quia nõ serũt, neque metũt, neque cõgregãt in horreum, & pater uester cœlestis pascit ea, nonne uos longe præcellitis illa? Potuisset afferre in exẽplũ. Heliam & Io-

annem, & meminit auium: vt admoneat nos etiam illis brutiores esse. Pascit autem eas
deus, qui indidit eis naturalem scientiam ad colligendas escas. D

Quis aũt ex uobis solicitus põt apponere ad staturã suam cubitũ unum? Hoc (inquit) quod li
cet solicitus sis, nihil poteris, non volente deo. Cur igitur in vanum crucias teipsum?

*Et de uestimento quid soliciti estis: Consyderate lilia agri, quo modo crescant, non laborant neque
nent: Dico autem uobis, quod neque Salomon in omni gloria sua amictus fuit, ut unum ex his.* Non
solum per aues ratione carentes nos admõnet, sed & per lilia quæ maturescunt. Nam si
deus illa ornauit, quamuis nulla necessitas exigat quãto magis penuriam nostram in ve
stibus supplebit? Ostendit autem, quod licet multum solicitus sis, non poteris tamen or
nari sicut lilia: quandoquidem neque Salomon prudentissimus & delicatissimus, in om
ni regno suo potuit ornari vt vnum ex illis.

*Quod si gramen agri, quod hodie quum sit, cras in clibanum mittitur, deus sic uestit, an non mul
to magis uobis id faciet parũ fidentes?* Discimus hoc loco, quod nullus curare debet orna-
tum. Hoc enim caducorum florum est: & quod ornatur, fœnum est. Vos autem dixit ra
tionales, quibus deus animam & corpus formauit. Parum fidunt autem omnes soliciti.
Nam si perfectam in deum haberent fidem, non tam vacillanter soliciti essent.

*Neque igitur soliciti sitis, dicentes: Quid edemus, aut quid bibemus, aut quibus operiemur? Hæc
enim omnes gentes quærunt.* Comedere & bibere non prohibet, dicere autem, quid come
demus? prohibet: sicut dicunt diuites vesperi. Quid comedemus mane? Vides, quod de
licias & luxum prohibet. E

*Scit enim pater uester cœlestis, quod habetis his omnibus opus. Quærite autem primum regnũ dei,
& iustitiam eius, & hæc omnia apponentur uobis.* Regnum dei bonorum fruitio est, illa au
tem per iustitiam contingit. Omni igitur quærenti spiritualia, adduntur etiam corpora-
lia liberalitate dei.

*Ne igitur soliciti sitis in crastinum. Nam dies crastina curam habet suipsius. Sufficit enim diei sua
malicia.* Maliciam dei afflictionem & calamitatem vocat sufficit enim tibi, quod hodi-
erna afflictione obrueris: quod & si pro crastino solicitus fueris, quãdo, vacabis deo, sem
per temetipsum crucians pro corporalibus?

CAPVT SEPTIMVM.

N*E iudicetis, ut ne iudicemini.* Non reprehẽdere prohibet, sed cõ-
demnare: nam reprehensio vtilis est, cõdemnatio autem pro
brosa, & despectus plena, vel aliter, intellige de eo qui ma-
gis peccatis obnoxius: opprobrat alios, & cõdemnat minus
culpabiles, & in his quæ deus iudicaturus est.

*Quo enim iudicio iudicatis, iudicabimini: & qua mensura metemi
ni, metietur uobis. Quid aũt uides festucã, quæ est in oculo fratris
tui, trabẽ aũt quæ est in oculo tuo non uides? Aut quõ dices fratri
tuo: Sine, eijciã festucam oculi tui, & ecce trabes in oculo tuo?
Hypocrita, eijce primum trabem ex oculo tuo, tunc uidebis, ut eij-
cias festucam ex oculo fratris tui.* Capturum alios, oportet immaculatum esse. Nam ha-
bens trabem in oculo suo, hoc est magnum lignum, magnum scilicet peccatum & repre F
hendens alium, festucam habentem, impudentiorem illum facit. Ostendit autem domi-
nus, quod magnus peccator non potest bene videre peccatum fratris. Nam qui habuerit
in oculo trabem: quomodo videre potest alium mediocriter malum.

*Ne detis sanctum canibus, neque mittatis margaritas uestras ante porcos, ne forte cõculcent eas pe
dibus suis, & conuersi disrumpant uos.* Canes sunt infideles, porci autem porcinam vitam
agentes. Mysteria igitur incredulis non sunt prodenda; neque clari & margaritis simi-
Canes & les sermones de Theologia immundis communicandi. Porci enim conculcant quæ dicũ
porci qui tur, canes autem conuersi lacerant vos: quod fecerunt philosophi, quum audirent cruci
fixum Christum. Dilacerant autem vos ratiocinando impossibile esse cauillantes.

*Petite, & dabitur uobis: quærite & inuenietis: pulsate & aperietur uobis. Omnis enim qui petit, ac
cipit: & qui quærit inuenit, & pulsanti, aperietur.* Imperauit vobis in superioribus magna
& difficilia. Ostendit igitur hoc loco, quomodo imperata perficiantur, nempe per preces
continuas. Petite enim dixit, hoc est semper. Non enim dixit petatis semel. Deinde &
exemplo humano confirmat dictum.

*An quis ex uobis hõ, quem si petierit filius eius panẽ, lapidẽ daturus sit illi? aut si piscẽ petierit, nũ
serpentẽ addet illi?* Erudit hoc loco, quod oportet vehementer petere, & vtilia petere

A Sicut enim vos(inquit) videntes filios vestros vtilia petere, panem & piscem, datis omnia quae petierint vos. Ita & tantum spiritualia quaerite non carnalia.

Si igitur uos quũ sitis mali: nostis dona bona dare filijs uestris: quanto magis pater uester qui in cœlis est, dabit bona petentibus se? Malos nominat homines ad deum comparatos: quoniam natura nostra bona est, vt pote a deo condita, voluntate autem mali sumus.

Oĩa igitur quæcunque uolueritis ut faciant uobis homines & uos facite eis. Hæc enim est lex & Prophetæ. Breuem ad virtutem viam ostẽdit. Ex nobis enim scimus quid facto opus: Nam si vis beneficia accipere, benefac: si vis diligi ab inimicis dilige etiam inimicos. Et enim, lex dei & Prophetæ illa dicunt: ferme & naturalis lex præcipit. Tobiæ iiii

Introite per angustã portã: quia lata est porta & spatiosa uia, quæ ducit ad interitum, & multi sunt qui ingrediũtur per eã. Angustam portam vocat tentationes volũtarias, ueluti ieiunium & alia, præter nostram voluntatem euenientes, vt vincula, persequutiones. Quẽadmodum autẽ corpulentum, vel sarcinis onustum per angustam ingredi nequit: ita neque delicatus vel diues: per latã autem tales vadunt. Cæterum ostendens quod & angusta temporalia sit, & latitudo compendiosa portam & viam vocauit. Per afflictionem enim qui affligitur, quasi per portam transit, & delicatus quasi per viam ingreditur: & quia vtraque temporalia, eligatur quæ melior.

Quid, angusta est porta, & stricta uia, quæ ducit ad uitã, & pauci sunt inuenientes eã. Admiratiua dictio est, Quid: Admiratur enim, papæ quã angusta est. Quomodo igitur alibi dicit onus meum leue? propter futuras retributiones. Infra. xi.

B

Attendite à falsis prophetis, qui ueniunt ad uos in uestimentis ouiũ, sed intrinsecus sunt lupi rapaces, à fructibus eorũ cognoscetis eos: Vafri & impostores hæretici, ꝓpterea dicit, attẽdite, hoc est, cauete. Blandiloquentiam enim prætexunt, & vitam simulant sanctã, sed intrinsecus latet aculæus. Indumentum autem ouis est & mansuetudo, quam vsurpant dum adulantur & decipiunt. A fructu autem cognoscuntur, hoc est operum & vitæ. Nam licet & ad tempus simulent, sed produntur successu temporis. Vafri & blandiloqui hæretici.

Nũquid colligũt à spinis uuam, uel à tribulis ficus? Sic omnis arbor bona, fructus bonos facit: arbor aũt putris, fructus malos. Spinæ & tribuli sunt hypocritæ. Spinæ, vt occultæ carpẽtes. tribuli, vt vafri & versutiles. Arbor autem putris, omnis qui tristi & dissoluta vita putrescit.

Non potest arbor bona fructus malos facere, neque arbor putris fructus bonos facere. Quãdiu est putris, non potest: vbi aũt conuertitur: potest. Vide enim, quod non dixit, non poterit: sed quatenus est putris, bona non parit.

Omnis arbor non faciens fructũ bonũ exscinditur, & in ignem mittitur, Vtique ex fructibus cognoscetis eos. His Iudæos perstringit: nam & Ioannes talia eis dicebat. Arbori autem, confert hominem, eo quod potest a sterili peccato in virtutem inseri. Sup̃. iiii. Lucæ. iii.

Nõ omnis qui dicit mihi domine, domine, intrabit in regnũ cœlorũ: sed faciens uoluntatẽ patris mei qui in cœlis est. Hoc loco ostendit seipsum dominum quandoquidẽ dicit, domine domine: nam ita se & deum dicit. Docet autem nos, si fidem absque operibus habuerimus

C nihil eam nobis profuturam. Nam dicendo, qui facit voluntatem, non dixit, qui semel fecit, sed qui vsque ad mortẽ facit. Et nõ dixit voluntatem meã: ne offenderet auditores; sed patris mei. Omnino aũt vna eadẽque volũtas est patris & filii, nisi degener sit filius.

Multi aũt dicẽt in die illa, domine domine: nõne in noĩe tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus, & in noĩe tuo uirtutes fecimus? Et cõfitebor eis, Nunquam cognoui uos, discedite à me operarij iniquitatis. Multi quũ prædicare incipiebãt, eiiciebãt dæmonia: & quamuis indigni essent, per nomen tamen Iesu fugabant dæmones. Nam gratia etiam per indignos efficax est sicut per indignos sacerdotes sanctificamur, & Iudas quoque signũ fecit & filii Sceuæ. Quod autem dicit, nunquã cognoui vos, hoc vult, Neque tunc, quando miracula faciebatis, diligebam vos. Hoc enim loco charitas cognitio dicitur.

Omnẽ igitur qui audit, sermones meos, & facit eos, assimilabo eũ uiro prudẽti: qui ædificauit domũ suã super petrã, & descendit pluuia, & uenerunt flumina, & flauerũt uenti, & irruerunt in domũ illã & non cecidit: fundata enim erat supra petrã. Absque deo virtus perfici nequit; idcirco inquit: assimilabo eũ viro prudenti. Petra aũt est Christus, domus autem anima Quicunque igitur animam suam ædificabit, operando mandata Christi, illum neque pluuia, id est diabolus, qui de cœlo decidit, neque flumina, homines scilicet lædẽtes, qui ab hac pluuia multiplicantur: neque venti, hoc est spiritus mali, & in summa, tentationes omnes, si talis fuerit: poterint deiicere.

Et omnis qui audit sermones meos, & non facit eos, assimilabitur uiro stulto, qui scilicet extruxit domum suam super harenam & descendit pluuia, & uenerunt flumina, & spirauerunt uenti, & irruerunt in domum illam, & cecidit, fuitque ruina eius magna. Non dixit assimilabo eum, sed per seipsum assimilabitur stulto: ille qui credit quidem, non autem operatur: hic est qui super harenã ædificat: ignauiter operans, propterea & a tentationibus deiicitur: irruit, hoc est impingit in eum tentatio & cadit. Nullus autem infidelium cadit. Illi enim omnes humi iacent, at fidelis stat. Et fit ruina, quia Christianus est, magna. D

Et factum est quum consummasset Iesus sermones illos, obstupuerunt turbæ in doctrina eius. Erat enim docens eos, ut authoritatem habens, & non sicut scribæ. Non principes obstupuerunt: quomodo enim quum odio haberent? sed innocua plebis multitudo. Mirabantur non facundiam verborum, sed libertatem: maiorem enim quam prophetæ præ se ferebat libertatem. Illi enim dicebant: Hæc dicit dominus, Christus autem vt deus: Ego dico vobis.

CAPVT OCTAVVM.

QVum autem descenderet à monte sequutæ sunt eum turbæ multæ. Et ecce leprosus accessit, & adorauit eum dicens: Domine si uis potes me mundare. Leprosus enim, vtpote ciuilis & modestus non ascendit in montẽ, vt ne doctrinæ obesset, quum igitur descendisset, adorauit magnam præ se ferens fidem. Non dixit, si obsecraueris deum curabis me: sed si vis, & ideo es Christus.

Et extenta manu sua, tetigit eum dicens: Volo, mundus esto. Et confestim mundata est lepra illius. Dicitque ei Iesus: uide, nulli dixeris: sed uade, teipsum ostende sacerdoti, & offer munus quod præcepit Moses in testimonium illis. Attigit leprosum, ostendens quod non obnoxius sit legi, quæ præcepit ne tangatur leprosus, sed dominus eius sit, & quod mundo nihil sit immũdum, & quod sancta eius caro sanctificationem communicet. Fugiens autem gloriam, iubet vt nulli dicat, sed ostendat se sacerdoti. Nam nisi sacerdos mundum pronunciasset, extra ciuitatem illi manendum fuisset. Præcepit quoque, vt offerat donum in testimonium Iudæis, hoc est, quando me arguunt: vt destructorem legis: tu mihi testis eris, qui nunc iussus es a me, vt offerat ea quæ in lege perficiuntur. E

Leui. xiiii

At quum ipse ingressus esset Capernaum, accessit ad eum Centurio, obsecrans eum, & dicens. Neque hic in monte accessit, vt ne præiudicaret doctrinæ. Idem autem hic est, qui & apud Lucam. Quamuis autem Lucas dicat, quod alios miserit nuncios ad Iesum: non contradicit tamen Matthæo dicẽti, quod per se accesserit. Verisimile enim est ipsum principio alios misisse, deinde periculo crescente, per se accessisse ac dixisse.

Lucæ. ii.

Domine puer meus discumbit domi paralyticus, grauiterque cruciatur. Et dicit illi Iesus: ego quũ uenero, curabo eum. Non attulit puerum in lecto, credens quod & absentẽ curare posset: Quapropter.

Et Centurio respondens, dixit: Domine, non sum idoneus, ut sub tectũ meũ ingrediaris, sed tantũ dic sermonẽ, & sanabitur puer meus: Nam & ego homo sub potestate, & habeo sub me milites, & dico huic, uade & uadit, & alteri: ueni, & uenit, & seruo meo fac hoc, & facit. Vt aũt hæc audiuit Iesus: admiratus est, & dixit his qui sequebãtur: Amen amẽ dico uobis: ne in Israel quidẽ tantã fidem inueni. Si ego (inquit) qui regis seruus sum, militibus mihi subditis ĩpero, tu multo magis imperare potes morti & morbis, ita vt ab hoc recedant, ad alium aũt veniant. Corporales enim morbi milites sunt, & vltores dei. Proinde admiratur Christus, & dicit, quod neque in Israelitis tantam inuenerit fidem, quantam in hoc gentili. F

Morbi milites dei.

Dico autem uobis, quod multi ab oriente & occidente uenient, & accubent cum Abraham, & Isaac, & Iacob. Filij uero regni eijcientur in tenebras exteriores, illic erit ploratus & stridor dẽtium. Non dixit quod multi gentiles accubituri essent, vt ne Iudæos exasperaret: sed adumbrando rem dixit: Multi ab oriente & occidente. Mẽtionem autem fecit Abrahæ: ostendens quod non sit contrarius veteri. Porro dicens tenebras exteriores mõstrauit esse pœnas quasdam tolerabiliores & leuiores. Sunt enim & in suppliciis gradus. Filios autem regni Iudæos dicit, ad quos & promissiones factæ sunt. Filius enim (inquit) primogenitus meus Israel.

Fili regni Iudæi.

Exod. iiii

Et dixit Iesus Cẽturioni: Abi, & sicut credis: ita fiat tibi. Et sanatus est puer eius in hora illa. Declaratur ex his, quoniã si ille verbo sanatus est, vere etiã dictũ, ꝙ Iudæi abiiciẽdi essent.

Et ingressus domum Petri, uidit socrum eius decumbentem & febricitantem, tetigitque manũ illius, & reliquit illam febris. Et surrexit, ac ministrauit illis. Intrauit in domum Petri, vt comederet, & attingens manum socrum Petri, non solum febrim extinxit, sed & sanitatem

A sanitatem integram præstitit, ita vt receptis viribus etiam ministrare valeret. scimus alioqui, multo vix tempore conualescentes confirmari. Quum alii Euangelistæ dicant, quod obsecrarent eum, & sic curata sit. Matthæus, hoc breuitatis orationem habens, prætermisit. Dicebam enim tibi in principio, alium dicere, quod alius omittit. Porro, disce hic, quod nuptiæ non a virtute prohibent: princeps enim apostolorum socrum habuit.

Lucæ. iiii

Nuptiæ virtutib⁹ nō obsūt.

Vespere autē facto, attulerunt ei dæmoniacos multos, & eiecit spiritus uerbo, & oēs male habentes curauit, ut impleatur dictū per Esaiā ꝓphetā dicētē: ipse infirmitates nostras suscepit, & morbos portauit. Vesperi & intempestiue languidos adducebant. Ipse autē, vt pote misericors, curauit omnes. Deinde, ne discredas, quomodo tot morbos tam breui tēpore curauerit, affert Esaia testem. Tametsi Propheta de peccatis hoc dicat. Matthæus autem de morbis posuit, eo quod plerique ex peccatis accidant.

Quum uidisset autem Iesus turbas multas circum sese, iußit ut abirent in ulteriorem ripam. Non erat gloriæ quæsitor, & per hoc etiam Iudæorum declinabat inuidiam.

Et quum audisset unus scriba, dixit ei: Præceptor sequar te quocūque ieris. Dicit ei Iesus, Vulpes foueas habēt, & uolucres cæli nidos: at filius hominis nō habet, ubi caput reclinet. Scribā dicit, literā legis sciētem. Hic igitur vt vidit multa signa, arbitratus est ex his Iesum quæstū facere: & idcirco laborabat, vt eum sequi posset, quo & ipse aliquid colligeret. Christus autem cogitationi eius occurrens, quasi in hunc modum dicit: Videris me velle sequi,
B vt opes colligas: non vides, ne domum quidem mihi esse, talem esse oportet & eum qui me sequitur. Hæc autem dicebat, quasi pigeret eum comitatus eius: at ille secessit. Non nulli vulpes & volatilia diabolos dicunt: quasi diceret dæmones in te habitant, vnde ego in anima tua quietem non inuenio.

Alius aūt ex discipulis suis dixit ei. Domine permitte mihi primū abire, ut sepeliā patrē meum. At Iesus dixit illi: Sequere me, sine mortuos sepelire mortuos suos. Postquā quis sese tradiderit deo, nō debet denuo ad vitæ huius curas cōuerti. Oportet sane & parētes venerari, sed magis oportet venerari deum. Huius autē pater incredulus erat quod manifestum ex eo quod dicit: Sine mortuos sepelire mortuos suos, hoc est infideles: Si autem illis neque patrem sepelire licuit: væ his, qui monasticem professi, ad mundana regrediuntur negocia.

Et quū eßet ingressus naui, secuti sunt eū discipuli sui: & ecce terremotus magnus factus est in mari, ita ut nauis à fluctibus operiretur: ipse uero dormiebat. Discipulos solos seruauit secū, vt miraculum viderent. Permisit autem tempestatem oriri, vt ad tentationes exercerentur; & vt per miraculum crederent. Dormiuit vero vt timore perculsi suam agnoscerent infirmitatem, & eum obsecrarent, ac dicit.

Et accedentes discipuli, excitauerūt illum, dicentes: Domine, serua nos, perimus. Et dixit eis: Quid timidi estis, parū fidentes? Non incredulos dicit, sed paruæ fidei. Nā per hoc quod dicūt Domine serua nos fidem monstrant, quod autē dicunt, perimus, non est fidei. Illo enim simul nauigante, non erat formidandum. Vide autem, quod exprobrans eis vt timidis, ostendit timorem afferre pericula, Idcirco primum sedat turbationem animæ illorum;
C & tunc soluit etiam maris tempestatem.

Tunc enim, inquit, excitatus, increpauit uentos & mare, & facta est serenitas magna: homines uero admirabantur, dicentes, Qualis est hic quia uenti & mare obediunt ei? Quod videbatur, hominis erat: opera autem dei.

Et quū uenißet ad ulteriorem ripam in regionē Gergesenorū, occurerūt ei duo dæmoniaci. Dubitantibus illis in naui, qualis esset, veniunt dæmones præcones. Quamuis autē tam Marcus quam Lucas vnū dicant, habentem legionem. At tu intellige, quod vnus ex his duobus fuerit insignior forte. A seipsis autem ad illum venerunt: nemo enim illos adducere audebat, tam crudeles erant.

Et monumētis egreßi: erant autem sæui supra modum, ita ut nemo poßet transire per uiam illam. In monumentis versabantur: Dæmones dogma quoddam instituere volebant, quod animæ mortuorum fiant dæmones; quod nemo credere debet. Anima enim egressa, in mundo non errat. Iustorū enim animæ, in manu dei sunt: peccatorum vero & ipse hinc abducuntur: vt anima diuitis.

Apparitiōes aīarū falsæ. Vbi purgatorium

Ecce clamabāt dicētes: Quid nobis & tibi Iesu fili dei? uenisti huc ante tempus ut torqueas nos? Ecce filium dei prædicant prius confitentes inimicitias. Tormentum autem & cruciatum putant, si non permittantur lædere homines, Quod autem dicit, ante tempus,

intellige, quod existimabant; Christum non ferentem immensas ipsorum malitias, non D
expectaturum tempus suppliciorum, id quod non est: nam vsque ad consummationem mundi sinentur certare nobiscum.

Erat autem procul ab illis grex porcorum multorum pascens: dæmones autem rogabant eum, dicentes: Si eijcis nos: permitte nobis, ut eamus in gregem porcorum. Et ait illis: Abite. Illi uero egressi abierunt in gregem porcorum. Dæmones petunt, vt vel suffocatis porcis cōtristent dominos illorum, vt ne Christum susciperent. Christus aūt concedit dæmonibus: monstrans qua amaritudine & odio erga homines ferantur: & si potestas eis daretur, & non prohiberentur, peius nos quam porcos illos affligerent. Ipse enim custodit dæmoniacos, ne se ipsos occidant.

Dæmonū in homines sæuitia.

Et ecce ferebatur totus grex porcorum per præceps in mare, & perierunt in aquis. Porro qui pascebant, aufugerunt & digressi in ciuitatem, renunciauerunt omnia, & quid accidisset dæmoniacis. Et ecce tota ciuitas exiuit in occursum Iesu, & quum uidissent illum, rogabant ut decederet à finibus suis. Tristitia affecti erant, & existimabant se grauius quiddam passuros, & ideo deprecabantur eum. Tu autem disce, quod vbi est vita porcina, ibi nō manet Christus, sed diabolus.

CAPVT NONVM.

ET ingressus nauem, traiecit ac uenit in suam ciuitatem. Et ecce adduxerunt illi paralyticum in lecto decumbentem. E
Suam ciuitatem Capernaum dicit, illic enim habitabat. Bethlehem enim peperit, Nazareth educauit, Capernaū præbuit domicilium. Paralyticus autem ille alius est, quam is qui apud Ioannem. Ille enim erat in probatica piscina in Hierusalem, hic aūt in Capernaum. Et ille quidē non habuit hominē: hic autem a quatuor portatur, sicut Marcus dicit: & per tectum demittitur, quod a Matthæo prætermissum.

Ioan. v. Lucæ. ii Mattth. ii Marci. ii.

Quumque uidisset Iesus fidem illorum dixit paralytico: Cōfide fili, remittuntur tibi peccata tua. Filium vocat, vel vt creaturam dei, velut eum qui credide rat: declarans autem quod paralysis ex peccatis esset, primum peccatum soluit.

Et ecce scribæ quidam dixerunt intra semetipsos: Hic blasphemat. Et ut uidit Iesus cogitationes illorū, dixit: ut quid uos mala cogitatis in cordibus uestris. Quid enim est facilius dictu. Remittūtur tibi peccata, an dicere: Surge & ambula? Vel ex hoc quod cogitationes resciuit, ostendit se deum. Arguit igitur eos ferme, sic dicens: vos quidē putatis me blasphemum, eo quod pollicear me remittere peccata, id quod magnum quidem est: Videtur autem vobis, ꝙ ego per hoc effugium quæram, vt non reprehendar. Ego igitur & ex corporis cura fidem vobis facio, quod animal sanem. Per rem minorem quidem, sed quæ difficilior videatur confirmans & peccatorum remissionem: quæ magna quidem est, sed facilior vobis videtur, eo quod minor appareat.

Vt aūt sciatis, quod potestatem habeat filius hominis super terrā remittere peccata, tunc dicit paralytico: Surge & tolle lectulū tuū, & uade in domū tuam. Surrexitque ille, & abijt in domū suā. Et quū uidissent turbæ, admiratæ sunt, & glorificauerunt deū, qui dedit hominibus potestatē talem. F
Iniunxit ei, vt lectū gestaret, vt ne phantasia videatur, & vt turbæ simul videant miraculum: maximum enim omnium existimabant purum quendam hominem.

Et præteriens Iesus illinc, uidit hominem sedentem in theloneo, qui Matthæus dicebatur, & dicit illi: sequere me. Et surrexit, ac sequutus est eum. Non post Petrum & Ioannē hunc vocauit, sed quando vidit obtemperaturum. Sic & Paulum vocauit postea suo tempore. Admirare autem Euangelistam, quomodo vitam suam inuulgat, quam occultarunt alii, eum appellantes Leui. Dei autem opus fuit, solo verbo eum conuerti.

Et factum est illo recumbente in domo, & ecce multi publicani & peccatores uenerunt; & recubuerunt cum Iesu & discipulis suis. Et quum audißent pharisæi, dixerunt discipulis eius: Cur cum publicanis & peccatoribus sumit cibum præceptor uester? Gaudens Matthæus, quod ad se diuertisset Iesus, publicanos alios vocauit. Christus autem simul vescebatur cum eis, vt eis prodesset, tametsi propter hoc male audiret. Pharisæi enim volentes discipulos ab eo auellere accusabant publicanorum conuiuium.

Iesus ubi audiuit, quid inquit? Non opus habent ij, qui ualent medico, sed male habentes. Ite autem & discite quid sit: Misericordam uolo, & non sacrificium: Non enim ueni uocare iustos,

A *sed peccatores ad pœnitentiam.* Non veni (inquit) nunc tanquam iudex, sed medicus: vnde & fœtorem fero. Arguit autem illos vt imperitos dicẽs: Ite & discite: hoc est, quia hactenus non didicistis, vel saltem nunc ite & discite, quod deus maioris facit misericordiam in peccatores, quam sacrificium. Quod autem dicit: Nõ veni vocare iustos, per ironiam dicit, hoc est vos qui iustificatis vosmetipsos: quia nullus hominum erat iustus (sed peccatores) non vt maneant peccatores, sed ad pœnitentiam.

Tunc accedunt discipuli Ioannis, dicẽtes, quare nos & pharisæi ieiunamus frequenter, discipuli autem tui non ieiunant? Discipuli autem Ioannis inuident gloriæ Christi, & reprehendunt eum non ieiunantem. Dubitabant enim quõ vincerent absque corporis castigatione affectiones, id quod Ioannes non potuit. Ignorabant enim, quod Ioannes homo esset purus & virtute iustus, Christus autem virtus ipsa, vtpote deus.

Dixit igitur illis Iesus: non possunt filij thalami lugere, quãdiu cum eis est sponsus. Venient autẽ dies, quum auferetur ab eis sponsus, & tunc ieiunabunt. Præsens (inquit) tẽpus, tempus gaudii est, quãdiu cum discipulis sum. Sponsum enim seipsum vocat, quod cooptet sibi nouam congregationem, hoc est ecclesiam mortua veteri, hoc est synagoga. Filios autem thalami, apostolos vocat. Tempus vero ieiunii, quum ego passus fuero & assumptus in cœlum. Ieiunabunt fame & siti, persecutionem patientes. Ostendit autem quam imperfecti sint discipuli. & dicit.

B *Nullus immittit aßumentum panni rudis in ueste ueteri: tollit enim supplementum illius à uestimento, peiorque fit ruptura. Neque mittunt uinum nouum in utres ueteres: alioqui rumpuntur utres & uinum effunditur, & utres pereunt, sed mittunt uinum nouũ in utres nouos, & utraque simul seruantur.* Nondum, inquit, facti sunt discipuli fortes, sed opus habent intelligentia: neque grauis moles illis imponenda mandatorum. Hæc autem dicebat, docẽs & discipulos, vt & ipsi docturi orbem, indulgentes sint. Pannus enim rudis ieiunium est, & vinũ nouum: vestis autem vetus & vtres, infirmitas discipulorum. Non iniũgenda dura discipulis.

Quum hæc illis loqueretur, ecce princeps acceßit, & adorauit eum dicens: Filia mea dudum defuncta est: sed ueni & pone manũ tuam super eã, & uiuet. Surgensque Iesus, sequutus est eum & discipuli eius. Videtur ille fidem habere, quamuis non magnam. Obsecrat enim Iesum, non vt solum verbum dicat, sed & vt veniat & manũ imponat. Defunctam autem esse dicit filiam, quamuis apud Lucam dicatur nondum defuncta, dicit autem velut coniectans; eo quod reliquerat eum iam extremum exhalantem spiritum, vel vt augens calamitatem, quo ad misericordiam prouocaret Christum. Luc. viii.

Et ecce mulier, quæ sanguinis profluuio laborauerat annis duodecim, acceßit à tergo, & tetigit fimbriã uestimenti eius. Dicebat enim intra semetipsam. Si tantum tetigero uestem eius, salua ero. Iesus autem conuersus, ut uidit illam dixit: Confide filia, fides tua saluam te fecit. Et salua facta fuit mulier ex hora illa. Mulier hæc quoniam immunda erat, ob pietatem nõ accessit manifeste, ne forte quo pacto prohiberetur, quamuis autem putabat se posse latere, veruntamen sperauit se sanitatem assequuturam, si tantum summam eius vestem cõtingeret; quæ per fimbriam significatur. At saluator prodit eam, non vt amans gloriæ, sed vt fidem illius ad nostram vtilitatem declararet, & vt in fide roboraretur etiam archisynagogus, Cõfide autem dicit ei, eo quod timida erat, quia furtim donum acceperat. Et filiam vocat, vt fidelem. Ostendit item, quod nisi habuisset fidem, neutiquam recepisset beneficium, quanuis sanctas contigisset vestes. Dicunt autem, quod statuam Domino fecerit, ad cuius pedes nascatur herba, quæ profluuio sanguinis laborãtibus medeatur, quã Iuliani temporibus impii contriuerunt.

C

Et quum uenißet Iesus in domum principis, & uidißet tibicines & turbam tumultuantem, dicit illis: Secedite, non enim mortua est adolescentula, sed dormit, & deriserunt illum. Quoniam nondũ nupta erat, deflebãt eam nuptialibus tibiis, secundum legem hoc faciẽtes. Dormire autem dicit illam, eo quod apud se mors somnus esset: valebat enim facile suscitare. Cæterum quod deriserunt eum, ne mireris; nam testimonium amplius dant miraculo, quod vere mortuam suscitarit. Ne quis diceret, quod in excessu quodam esset, idcirco in confesso erat apud omnes eius mors.

Vbi autem eiecta est turba, ingreßus est, & tenuit manum illius. Et surrexit adolescentula. Et emanauit fama illa in totam terram illã. Vbi turba est & tumultuatio, non operatur miracula Iesus. Tenet autem manum, virtutem illi dans. Et tu si mortuus fueris peccatis, tunc surges, quando apprehendet manum tuam, ita vt opereris, eiecta turba, & tumultuatione sedata.

Et quum discessisset illinc Iesus, sequuti sunt illum duo cæci, clamantes & dicētes: Miserere nostri fili Dauid. Cæci, vt deo dicebant, miserere, vt homini autē dicebant, fili Dauid. Celebre enim erat apud Iudæos, Messiam e semine Dauid venturum. D

At quū uenisset in ædes, adierūt illū cæci. Et dicit illis Iesus: Creditis q possim hoc facere? dicūt illi: Etiā domine. Trahit secū cæcos vsque in domum, vt monstret solidam illorū fidem: & condemnet Iudæos. Interrogat autem eos, an credāt: ostendens fidem omnia perficere.

Tūc tetigit oculos illorū, dicēs. Secundū uestrā fidē fiat uobis. Et aperti sunt illorū oculi. In domo seorsim curat, vt vitetur inanis gloria. Per oīa eī docet modestiam & humilitatē mentis.

Et interminatus est illis Iesus, dicens: Videte ne quis sciat. Illi aūt ut egressi sunt, diffamauerūt illū in tota terra illa. Vides quō factum fugerit. Illi vero non vt inobedientes, sed vt grati diuulgarūt. Quāuis autem alicubi dicere videtur. Abi & narra gloriam dei, nō est huic contrariū: vult enim apud se manentes, nihil dicere: narrare aūt gloriā dei apud alios.

Quū aūt illi egrederentur, adduxerunt illi hominē mutū & dæmoniacū, & eiecto dæmonio, loquutus est mutus. Non erat morbus naturalis, sed a dæmone immissus, propterea & alii adducunt illum, non enim per seipsum orare poterat, quia dæmon eius linguam vinxerat: vnde neque fidem exigit, sed statim curat, eiecto dæmone mutum loqui prohibente.

Et admiratæ sunt turbæ, dicentes: Nunquam apparuit sic in Israel. Admiratæ turbæ: Christum & prophetis, & patriarchis præposuerunt: nam potestate sua curabat, nō sicut illi: precantes. Videmus autem & Pharisæos quid dicant.

Pharisæi aūt dicebant: In principē dæmoniorū eijcit dæmonia. Summæ stultitiæ sermones illi sunt, nullus enim dæmon eiicit dæmonem. Esto autem, quod dæmones eiiciat, vti seruiens dæmonum principi, morbos igitur & peccata quomodo soluebat, & regnū dei prædicabat? nam dæmon contrario modo morbos auget, & a deo separat. E

Et circumibat Iesus ciuitates oēs, ac uicos, docens in synagogis illorum, & prædicans Euangeliū regni, & sanans omnem morbū ac languorem. Quoniam misericors est, & non expectat illos ad se venientes: sed ipse prospiciens ne habeant excusationem, quod nullus illos docuerit, opere autem & sermone trahit eos docens, & miracula faciens.

Quū uidisset aūt turbas misericordiæ affectu motus est erga illos, quod eßēt destituti ac dispersi uelut oues nō habentes pastorē. Non habebant pastorē, eo q principes illorum non solum non corrigebant, sed & nocebant. Veri enī pastoris est erga gregem misericordia affici.

Tunc dicit discipulis suis: messis quidem multa, operarij autem pauci: rogate igitur dominū messis, ut extrudat operarios in messem suam. Messem vocat magnitudinem ministerii quo egebant. Operarios autem eos, qui docere debebant, quales tunc non erant in Israel. Dominus autem messis, dominus apostolorum & prophetarum. Manifestum autem hoc ex eo quod ordinauit apostolos non petendo deum. Audi enim.

CAPVT DECIMVM.

E*T accersitis duodecim discipulis suis, dedit eis potestatē super spiritus immundos, ita ut ipsi eijcerent & sanarent quemuis morbum & quēuis languorē.* Duodecī discipulos eligit iuxta numerū duodecim tribuū, virtutēque illis tradidit, quamuis pauci essent, ac emisit. Pauci enim per angustam portā transeunt: dedit enim eis faciendi miraculavirtutem, vt in admirationem adducerēt, & magis obtēperātes doctrinæ habeāt auditores F

Duodecim autem apostolorum nomina sunt hæc: Simon qui dicitur Petrus, & Andreas frater eius. Enumerat aūt discipulorū noīa propter pseudoapostolos. Præponit autem Petrum & Andream, quoniam & primum erant vocati. Deinde ponens filios Zebedæi, præponit Iacobum Ioanni, non propter dignitatem, sed quia ita acciderat. Dicit igitur.

Iacobus Zebedæi filius & Ioānes frater eius, Philippus & Bartholomæus, Thomas & Matthæus publicanus, Iacobus Alphæi & Lebbæus cognominatus Thadæus, & Iudas Iscariotes, qui & tradidit illum. Vide humilitatē Matthæi, quō se post Thomam ordinarit. Ad Iudam aūt quū venisset, nō dixit pollutus ille inimicus ille dei: sed Iscariotē illum a patria nominauit. Erat enim & alius Iudas, qui & Lebbæus & Thadæus dicebatur: Duo igitur Iacobi, nempe vnus Zebedæi, alter Alphæi, & duo Iudæ. Thadæus vnus, & alter proditor. Tres autem Simones, Simon scilicet Petrus, & Cananæus & proditor. Simon enim Iu-

das Iscariotes dicebatur.

A *Illos duodecim emisit Iesus, & præcipit eis, dicẽs: In uiã gentiũ ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorũ ne ingrediamini: sed ite potius ad oues perditas domus Israel. Proficiscentes aũt prædicate, dicentes: Appropinquabit regnum cœlorum.* Illos, quales? piscatores, vulgares, publicanos. Primũ autem misit ad Iudæos, ne dicere queant quoniã ad gentiles missi fuerunt, idcirco nos Iudæi iure non credimus. Destituit igitur Iudæos omni excusatione. Coniungit aũt Samaritanos Gentilibus, quoniam Babylonii erant, & in Iudæa domicilium habebant prophetasque non recipiebant. Porro per regnum cœlorum, futurorũ intellige fruitionem. Armat autem eos miraculis dicens. Samaritani Babylonii.

Infirmos sanate, leprosos mundate, dæmones eijcite: gratis accepistis, gratis date. Nihil tam decet doctorem, & humilitas, & diuitiarũ contẽptus. Duo igitur hæc hoc loco docet. Gratis accepistis, dicens ne superbirent quod talia dona & haberent, & darent. Gratis enim & per gratiã talia accepistis, sed cum humilitate, & diuitiarum estote contẽptores. Gratis enim (inquit) date. Et vt perfectius, malorum omnium radix extirpetur.

Non possideatis aurũ, neque argentũ, neque æs in zonis uestris, neque peram ad iter, neque duas tunicas, neque calciamenta, neque uirgam, dignus est enim operarius suo cibo. Magno studio eos exercet, & propter ea omnia ab eis superflua aufert & curas eis adimit. Nã neque virgam eos habere sinit, quod exactæ paupertatis est, & dignos fide facit eos, qui paupertatem doceant. Deinde ne dicant quõ educabimur? inquit. Dignus est operarius cibo suo,
B hoc est, a discipulis pascemini. Debebunt enim hoc vobis, vt operariis. Dixit autem cibo, non luxu. Neque enim deliciari oportet doctorem.

In quancunque ciuitatem uel uicum fueritis ingressi, exquirite quis in ea dignus sit, atque illic manete, donec exeatis. Non ad omnes iussit ire, ne mixti indignis, arguantur. Omnino si ad solos dignos ierint: omnino & pascentur. Iubet autem manere, & non de domo in domum ire, ne tanquam gulosi male audiant & videantur primos qui susceperant iniuria afficere.

Quum autem intrabitis domũ salutabitis illam: & siquidem fuerit domus digna, ueniat pax uestra supra illam: sin minus fuerit digna, pax uestra ad uos reuertatur. Per salutationẽ & pacem, benedictionem intellige, quæ apud solos dignos manet. Disce igitur hoc loco, quod nostra maxime opera nos benedicant.

Et quicunque non exceperit uos, neque audierit sermones uestros, exeũtes ex ædibus aut ciuitate illa, excutite puluerẽ pedũ uestrorũ. Amen dico uobis, tolerabilius erit terræ Sodomorum & Gomorrhæorũ in die iudicij, quã ciuitati illi. Excutere vult puluerem, monstrãtes quod nihil illinc acceperint: propter duritiã illorum qui persuaderi non potuerunt: vel quod testãtur se illorum nomine magnũ iter cõfecisse, nihilque illis profuisse. Tolerabilius igitur erit Sodomis, quam incredulis, eo quod Sodomitæ hic puniti, alibi mitius punientur.

Ecce ego mitto uos, sicut oues in medio luporum. Armauerat eos miraculis, de cibis bonam fiduciam illis fecerat apertis dignorum ianuis. Dicit nunc & grauia quæ euẽtura erant, suam præscientiam manifestans. Consolatur autem per hoc quod dicit, ego (inquit) po-
C tens ille, & proinde fidite: inuicti enim eritis. Instruit autem eos ad passionem. Nam sicut impossibile est, oues in medio luporum nihil pati, ita & vos inter Iudæos. Verum licet patiamini, ne succenseatis. Volo enim vos mansuetos esse, sicut oues, & sic magis vincere.

Estote igitur prudentes sicut serpentes, & simplices uelut columbæ. Vult discipulos etiã prudentes. Idcirco quum audieris Christianos dici oues, non intelligas, quod oporteat eos stupidos esse: nam & prudentes oportet esse, & scire quomodo versandum sit in medio multorum inimicorum. Sicut enim serpens totum corpus obiicit, vt percutiatur, caput autem seruat, ita & christianus, inquit, omnia suadet, etiam percutiẽtibus corpus suum: caput autem quod est Christus, & fidẽ in illum seruet. Et sicut serpens in angustam quandam cauernam circõgyrat se, & transiens pellem veterem expoliat se: ita & nos per angustam viam incedamus, vt veterem exuamus hominem. Veruntamen quia & serpens nociuus est, iubet nos simplices esse, hoc est synceros & absque malitia nullũque offendentes, sicut columbæ. Illæ enim quũ auferuntur eis fœtus & persecutionem patiuntur, rursus ad dominos suos reuertuntur. Esto igitur prudens, sicut serpens: ita vt ne derideаris ob vitã ab aliis, sed omnia tua citra labem perficias. Erga alios autem te nocentes, sis velut columba, hoc est neutiquam malignus. Prudẽtia serpẽtis, & simplicitas colũbæ.

Cauete aũt ab hoibus, tradent enim in concilia, & in synagogis suis flagellabunt uos, & ad du

ces & reges ducemini propter me, in testimonium ipsis ac gentibus. Vides hoc esse prudentem, ,cauere & non dare occasionem volentibus persequi, sed prudenter agere res nostras. Si pecuniam voluerit qui persequitur, da: si honorem, permitte, vt ne occasionẽ habeat: si autem fidem aufert custodi tuum caput. Non solum autem discipulos missurus erat ad iudæos, sed etiam ad gentes: idcirco dicit, in testimonium ipsis & gentibus, hoc est in notam & reprehensionem eorum qui non credunt. D

At quũ tradiderint uos, ne sitis soliciti, quid aut quomodo loquamini: dabitur enim uobis in illa hora quid loquamini. Nõ enim uos estis illi loquẽtes, sed spũs patris uestri qui loquitur in uobis. Ne dicant quomodo persuadere poterimus idiotæ, sapientia præditos, iubet bene sperare, & solicitudinem deponere. Nam quum inter fideles loquẽdum, dignum est vt præ meditemur, & paratos esse ad defensionem, vt Petrus admonet. Licet turbas autem & reges insanientes, suum promittit robur, ne timeamus. Nostrum est enim confiteri, sapienter autem respondere, dei. Et ne suspiceris naturalem esse in defendendo idoneitatem inquit. Non vos loquimini, sed spiritus.

Tradet enim frater fratrẽ in mortẽ, & pater filiũ, & insurgent filij aduersus parentes, & morte afficient eos. Prædicit eis euentura, ne turbentur quum acciderint. Ostendit autẽ & prædicationis vim quõ naturam ipsam contemnere faciat. Hic enim christianismus est: & insaniam illorum interim manifestat, quod neque familiaribus parcunt.

Et eritis odio habiti ab omnibus propter nomen meũ. Qui aũt perseuerauerit usque in finẽ, hic saluus erit. Ab omnibus hoc est a multis. Non enim omnes illos odio persequebantur: nã nonnulli & fidem acceperant. Qui autem vsque in finem perseuerauerit, & non solum incœperit, illæ æternæ vitæ particeps erit. E

Quũ aũt uos fuerint persequuti in ciuitate hac, fugite in aliã. Amen dico uobis, non perambulaueritis omnes ciuitates Israel, donec ueniat filius hominis. Quæ supra dicta suut, terribilia erant, vt quod tradent vos, & eritis odio, & post eius ascensionem futura erant: quod aũt nunc, dicitur de his quæ ante crucem. Non enim consummabitis ciuitates Israel in persecutionibus, & statim veniam ad vos. Iubet enim fugere eum qui persecutionem patitur. Enimuero temere se in periculum iniicere, & autorem fieri condemnationis, homicidis, & damno esse his quibus per prædicationem prodesse poterant, diabolicum est

Nõ temere se iniiciendum in periculis.

Donec ueniat filius hominis. Non de secundo aduentu intelligas, sed de conuentu & consolatione ante crucem. Missi enim ad prædicandum, iterum ad eum redierunt, & cum eo conuersati sunt.

Non est discipulus supra præceptorem, neque seruus supra dominũ suum. Sufficit enim discipulo ut sit sicut præceptor suus, & ut seruus sit sicut dominus suus. Docet hoc loco ferendas iniurias. Nam si ego præceptor & dominus sustinui, multo magis vos discipuli & serui. Interrogas autem, quomodo dicit, nõ est discipulus supra præceptorem, quum videamus multos discipulos præceptoribus antecellere. Intellige igitur, quod donec fuerint, discipuli minores erunt præceptoribus: quod si præstantiores fuerint, non erunt iã discipuli: sic & seruus quandiu est seruus, non erit supra dominum suum.

Si ipsum patremfamilias uocauerunt Beelzebub, quanto magis domesticos illius? Ne igitur timeatis eos, nihil enim est tectum quod nõ sit retegendum: & nihil occultum, quin futurum ut sciatur. Consolationẽ accipite a meis. Si enim principem dæmoniorum vocauerunt: quid graue, si & vos familiares meos conuitiis taxent? Domesticos vocauit, suam erga illos declarans familiaritatem, sed confidite, veritas non occultabitur: sed tempus reuelabit & vestram virtutẽ, & conuitiatorũ malitiam. Nihil enim est occultum, quod non sciatur. Licet igitur tunc traducant, sed postea vos etiam claros reddent. F

Quod dico uobis in tenebris, hoc dicite in luce: & quod in aurem auditis, prædicate in tectis. Id quod seorsum dixi vobis & in vno loco (hoc est enim in aurem & in tenebris) fidenter docete, & magna voce, ita vt omnes vos audiant. Quia autem dicendi libertatem & pericula sequuntur, subdit.

Et ne timeatis ab his, qui occidunt corpus, animam aũt nõ poterunt occidere: timete aũt magis eũ, qui potest & animam & corpus perdere in geenna. Docet & mortem contẽnendam. Terribilius enim (inquit) geennæ supplicium est. Qui enim occidunt, solum corpus destruũt, animæ autem fortassis benefaciunt. Deus autẽ in geennam proiicens, & animam & corpus punit. Geẽnam autem quum dixit, significat perpetuam pœnam. Geenna enim dicitur a semper nascendo.

Geenna.

Nõne duo passeres minuto asse ueneũt? & unus ex illis nõ cadet ĩ terrã sine patre uestro. Vestri uero

etiam pili capitis omnes numerati ſunt: ne igitur metuatis, multis paſſeribus præſtatis uos. Ne ſi
A cut derelicti turbarentur, inquit. Si neque paſſer ignorante me capitur, quomodo vos quos amo derelinquam? Euidentem autem ſcientiam & prudentiam indicans, dicit capillos veſtros numeratos eſſe. Ne putes igitur, quod opus ſit operãte deo, vt illaqueentur paſſeres: ſed quod neque illorum aucupium a deo ignoretur.

Oĩs igitur, qui cõfitebitur in me corã hoĩbus, cõfitebor & ego illum corã patre meo qui eſt in cœlis. Porro quiſquis negauerit me corã hoĩbus, negabo eũ, & ego coram patre meo qui eſt in cœlis: Ad martyrium & teſtificationem adhortatur: non ſufficit enim fides in ſola anima, ſed vult & per os confiteri nos deus. Non dixit autẽ, qui cõfitebitur me, ſed in me, hoc eſt in mea virtute. Nã qui confitetur, ſuperna virtute adiutus confitetur. Poſtea denegante, non dixit in me, ſed me: Oſtendens quod non habens ſupernũ auxiliũ negatur. Omnis enim qui confitetur, quod deus eſt Chriſtus, inuenit Chriſtum confitentem de ſe patri, quod fidelis ſit ſeruus. Qui autem negauerit, audient: Neſcio vos.

Ne putetis quod uenerim ut mittã pacẽ ſuper terrã, nõ ueni ut mitterẽ pacẽ, ſed gladiũ. Veni eĩ, ut diſſidere faciã hominẽ aduerſus patrẽ ſuũ, & filiam aduerſus matrẽ ſuã, & ſpõſam aduerſus ſocrũ ſuã, & inimici hoĩs erũt familiares eius. Non vbique bona eſt cõcordia, ſed bonum quandoque eſt, & diſſidium. Gladius igitur eſt ſermo fidei, qui nos auellit a conſuetudine familiariũ & cognatorũ ad pietatem impedientium. Non enim ſimpliciter dicit, vt ab his ſequeſtremur & diſſideamus; ſed dum non conducunt, & impediunt a ſalute.

B *Qui amat patrem uel matrem ultra me, non eſt me dignus: & qui amat filium uel filiã ultra me non eſt me dignus.* Vides quod tunc oportet nos odio habere parentes & filios, quando volunt nos a Chriſto magis auellere. Et quid dico patrem & matrem & filios: quod maius eſt, audi.

Qui (inquit) non accipit crucem ſuã, ac ſequitur me, non eſt me dignus. Quiſquis (inquit) nõ renũciauerit præſenti vitæ, & tradiderit ſe in mortem contemptibilem (hoc enim priſci crucem vocabant) non eſt me dignus. Quoniam multi vt fures & latrones crucifiguntur: appoſuit. Et ſequitur poſt me, hoc eſt iuxta leges meas viuit. Crux.

Qui inuenerit aĩam ſuã, perditurus eſt eam, & qui perdiderit animã ſuã, mea cauſa inueniet eam. Inuenire videtur animam ſuam, qui vitam quæ in carne eſt cuſtodit; ſed perdit eã, quia mittit in æternum ſupplicium. Qui autem perdit animam ſuam & moritur, non vt latro vel ſeipſum ſtrangulans, ſed propter Chriſtum ille ſeruat eam.

Qui recipit uos, me recipit: & qui me recipit, recipit eum qui me miſit. Qui recipit prophetã in nomine prophetæ mercedẽ prophetæ accipiet. Et qui recipit iuſtum in nomine iuſti, mercedẽ iuſti accipiet. Excitat nos vt ſuſcipiamus eos, qui a Chriſto mittũtur. Nã qui diſcipulos ſuſcipit, ipſum veneratur, & propter illũ etiã patrẽ. Oportet aũt ſuſcipere iuſtos & prophetas in nomine iuſti & prophetæ, hoc eſt quia iuſti ſunt & prophetæ, nõ propter præfecturã & ſubſidium a regibus. Quod ſi quis forte & prophetæ figurã gerat, opere aũt non idem præſtet, tuque vt prophetam ipſum ſuſceperis, & deus quaſi iuſtũ ſuſcepiſſes tibi retribuet, hoc enim ſignat, mercedem iſti accipiet. Vel etiam aliter intelligas, quod
C iuſtus exiſtimetur etiam ille qui ſuſcipit & accipiat mercedem quam iuſti capiunt.

Et quicunque potauerit unũ ex puſillis iſtis poculo frigidæ aquæ tantũ nomine diſcipuli: Amen dico uobis, nõ perditurum mercedẽ ſuã. Ne paupertatẽ quis prætexat dicit quod & ſi poculum aquæ frigidæ des, eo quod ille meus diſcipulus ſit, & huius accipiet mercedem. Poculum aũt aquæ frigidæ dat, & qui docet quempiam flagrantem igne dei vel concupiſcentiarum. Et qui facit eum nominari diſcipulum Chriſti, nec id perdet mercedem.

CAPVT VNDECIMVM,

T factũ eſt quũ finẽ feciſſet Ieſus mãdãdi duodecĩ diſcipulis ſuis: progreſſus eſt illinc ut doceret & prædicaret ciuitatibus illorũ. Miſſis diſcipulis ipſe ceſſat facere miracula, & ſolũ docebat in ſynagogis. Nã ſi ipſe præſens curaſſet, nulli tũc acceſſiſſent diſcipulos: vt igitur & illi habeãt locũ ſanãdi, ipſe progreſſus eſt.

Ioãnes aũt quũ audiſſet in carcere facta Chriſti, miſſis duobus diſcipulis ſuis, dixit illi: Tu es qui uẽturus es, an aliũ expectamus? Non interrogat Ioannes quaſi ignorans Chriſtũ. Nam quo pacto ignoraret? quum teſtatus ſit: Ecce agnus dei. Verũ quia diſcipuli eius inuidebãt Chriſto, vt pluribus argumẽtis certiores eos redderet: propter hoc mittit eos, vt vel viſis miraculis crederent Chriſtũ Ioãne ma

forem esse? & idcirco fingit se rogare: Tu es qui venturus es? hoc est, qui expectatur in scripturis in carne venturus. Nonnulli autem dicunt, quod quum dixerit venturū, inter rogauit de descensu ad inferos quasi ignoraret Ioannes, & dicat: Es tu & ille, qui ad infernum venturus est, an alium expectamus? Hoc aūt friuolum fuerit dicere. Quoniam enim prophetis aliis excellentior fuerit Ioannes, quomodo crucifixionem Christi, & eius ad inferos descensum ignorasset? praesertim quum Christum agnum nominauerit, eo quod pro nobis immolandus erat. Sciebat igitur Ioannes, quod & ad infernum venturus esset dominus cum anima, vt & illic saluaret sicut dicit Gregorius theologus, omnes qui credituri erant, quod pro nobis incarnatus esset. Et non sicut ignorans rogat, sed sicut volens copiosis testimoniis discipulos suos docere de Christo ob miraculorum operationem. Vide enim & Christum quid dicat ad hanc interrogationem.

Gregori⁹ theolog⁹.

Respōdit aūt (inquit) Iesus, & dixit illis: Ite & renunciate Ioāni ea quæ auditis & uidetis: Cæci uidēt, & claudi ābulāt, leprosi mūdātur, & surdi audiūt: mortui excitātur, & pauperes euāgelizātur. Et beatus est, quisquis nō fuerit offensus per me. Non dixit, annunciate Ioanni: Ego sum qui venturus sum, sed vt sciēs quod Ioānes hac de causa discipulos misisset, vt videant miracula, inquit: Quæ videtis annunciate Ioanni: Et omnino ille accepta occasione hac, amplius de me vobis testimoniū perhibebit. Pauperes aūt qui euangelizantur, intellige vel apostolos euangeliū prædicantes: pauperes enim erant & piscatores, & vt priuati contemptibiles: vel auditores euangelii, de cœlestibus bonis audiētes. Ostēdens autem discipulis Ioannis, quod non laterent eum quæ cogitabant, dicit: beatus qui non offensus fuerit in me, nam ipsi multum de eo dubitabant.

Illis aūt euntibus, cœpit Iesus turbis dicere de Ioanne: Quid exiuistis in desertū ut uideretis? Num arundinem quæ agitatur à uento? Fortassis turbæ vt audierunt Ioannis interrogationē, offensæ sunt, ne forte & Ioannes de Christo dubitasset, & sic facile mutasset sententiam, quamuis prius testificatus fuisset de Christo. Hanc igitur suspitionem e medio tollens Christus, inquit: Non est Ioannes, arundo, hoc est inconstans & varius. Nā si talis esset, quare exiuistis ad eum in desertum? Non enim ad arundinem, hoc est facile mutabilem hominem, exiuissetis: verum sicut ad magnum & constantem hominem, exiuistis. Proinde talis manet, qualem eum iudicastis.

Sed quid existis, ut uideretis hominē mollibus uestimentis indutū? Ecce qui mollia gestant, in domibus regū sunt: At, quid existis uidere? prophetam? Nam ne dicere possint, quod deliciis primum seruiuerit, factus sit remissus, inquit: non. Vestis enim eius ex pilis erat, & ostendebat a deliciis alienum. Si enim mollia gestasset, in regum domibus versatus esset & non in carcere, si delicias fuisset sectatus. Disce igitur, quod non oportet probum Christianū mollia gestare.

Etiā dico uobis, & excellentiorē propheta. Hic est enim de quo scriptū est: Ecce ego mitto angelū meum ante faciem tuā, qui præparatus est uiā tuam ante te. Angelus vocatus est, & propter angelicam vitā, ac ferme materiæ expertem, & propter hoc quod nunciauit prædicauitque Christū. Præparauit autem vitā Christi, quasi testificans de eo, & quasi baptizans in pœnitentiam. Nam post pœnitentiam, remissio peccatorum, quam remissionem Christus dat. Hæc autem dixit Christus postquam a se abierant discipuli Ioannis, ne videatur eis adulari. Vaticinium autem dictum Malachiæ est.

Ioannes quare dictus angelus.

Mala. iii.

Amen dico uobis: non surrexit inter natos mulierū maior Ioanne baptista. Cum affirmatione hoc asserit. Dicens autem mulierum, seipsum excepit. Christus enim a virgine natus est, non muliere quæ virum passa.

Qui aūt est minor in regno cœlorū, maior illo est. Quoniā multas Ioannis laudes dixerat, vt ne putent quod & se maior sit ille, inquit hoc loco manifestius, quod ego minor, & natu iunior, & iuxta vestram opinionem inferior, maior illo sum in regno cœlorum, hoc est, in spiritualibus & cœlestibus bonis. Nam hic quidem ipso minor sum, & secundum hoc prior me natus est, & vobis magnus videtur, sed illic maior sum.

A diebus aūt Ioannis baptistæ, usque ad hunc diē regnū cœlorū uim patitur, & uiolenti rapiūt illud. Videntur hæc superioribus non cohærere, sed non sic habet. Vide igitur etenim de se dixerat Christus, quod maior sit Ioannes: & cogit illos vt ei credant, ostēdēs quod multi rapiant regnum cœlorum, hoc est, fidem in se. Opus autem est virtute multa. Relinquere enim patrem & matrem, & animam suam contemnere, quanta vis?

Oēs enim prophetæ & ipsa lex usque ad Ioannē prophetizauerunt. Et hoc bene illa consequitur: dicis enim. Ego sum ille venturus: Omnes enim prophetæ impleti sunt. Non autem

impleti fuissent, si ego non venissem. Nihil expectetis vlterius.

A *Et si uultis recipere, ipse est Helias ille, qui uenturus erat.* Si vultis (inquit) accipere, hoc est, si sana mente iudicatis & non inuida, ipse est Helias, quem dixit propheta Malachias vẽturum. Etenim præcursor ac Helias idem sortiti sunt ministerium: & hic quidem prioris aduentus. Helias autem posterioris præcursor. Deinde ostendens, quod enigma sit Ioannem Heliam esse, & intellectus opus ad intelligendum, inquit. Mala. iii.

Qui habet aures ad audiendum, audiat. Ita inducens eos, vt interrogent ac discant.

Cui autem assimilabo generationem hanc? Similis est pueris sedentibus in foro: & acclamantibus sodalibus suis, & dicẽtibus: Tibia cecinimus, & non saltastis, lamentauimus uos & non planxistis. Insinuat hic Iudæorum morositatem. Difficiles enim moribus neque Ioannis austeritate, neque Christi simplicitate inuitari potuerunt: sed similes fuerunt pueris contumacibus, quos neque facilitate neque luctu quis placarit.

Venit enim (inquit) Ioannes neque comedens, neque bibens, & dicunt. Dæmonium habet. Venit filius hominis comedens & bibens, & dicunt? Ecce hominem edacem, & uini potorẽ, amicumque publicanorum & peccatorum. Lamentationi assimulat vitam Ioannis, erat enim magnæ tã in verbis quam operibus, seueritatis. At Iesus mire dispensans omnia, omnibus condescendit, vt omnes lucrifaciat & regnum euangelizet: proinde non fuit eius austeritatis cuius Ioannes.

B *Et iustificata est sapientia à filijs suis.* Hoc dicit, neque Ioannis vita, neque mea vobis placet, sed omnes salutis vias aspernamini: Iustus apparebo ego qui sapientia sum. Nulla enim post hac vobis occasio erit, sed omnino iudicabimini. Etenim ego quidem impleui omnia: vos autem increduli facti, iustum me, vtpote qui nihil intermiserim, cõprobatis.

Tunc cœpit exprobrare ciuitatibus, in quibus factæ fuerant plurimæ uirtutes ipsius, quod nõ pœnituissent. Postquam monstrauit quod omnia quæcunque oportebat, fecerat, & manserunt absque pœnitentia, consequenter exprobrat.

Væ tibi Chorozain, Væ tibi Bethsaida. Ex qua Andreas, & Perus, & Philippus, & filii Zebedæi fuerunt: atque ita non naturæ, sed voluntatis malitia fuit. Nam si naturæ, fuissent & illi mali.

Quoniã si in Tyro & Sidone factæ fuißent, uirtutes scilicet, quæ factæ in uobis, olim in sacco & cinere pœnituißẽt. Verũtamẽ dico uobis, Tyro & Sidoni tolerabilius erit in die iudicij, quã uobis. Deteriores dicit Iudæos Tyriis & Sidoniis. Tyrii enim naturalem legẽ transgressi sunt Iudæi aũt & Mosaicam. Et illi quidẽ non viderũt miracula, hi aũt & miracula quæ videre, accusarunt. Saccus pœnitentiæ symbolum est: Lugentes videmus cinerem & puluerem super caput spargere.

Et tu Capernaũ, quæ usque ad cœlos es exaltata, usque ad infernum detraheris: quoniam si in Sodomis factæ fuissent uirtutes quæ in te, mansissent usque in hodiernũ diem. Verũtamen dico uobis, quod Sodomis tolerabilius erit in die iudicij, quam tibi. Capernaũ exaltata est, eoq́ sit ciuitas Iesu: glorificata enim fuit, vt pote patria eius, sed nihil vtilitatis inde accepit, non credẽdo. Et propterea contrario modo iudicata est vsque in infernum, quod talem sortita in-

C quilinum, non sit emendatior facta. Quoniam autem Capernaum interpretari quis potest agrum consolationis. Vide quod si quis mereatur fieri ager spiritus paracleti, & deinde sublime sapiat, & exaltetur vsque in cœlum, ita corruet quoque per superbiã. Horrescas igitur homo.

In illo tempore respondit Iesus, & dixit: Cõfiteor tibi pater, Domine cœli & terræ, quod occultaueris hæc à sapientibus & intelligentibus & reuelaueris ea paruulis. Quod dicit, hunc sensum habet. Confiteor, hoc est gratias ago tibi, quod iudæi qui sibi videntur esse sapientes & periti in scripturis, non crediderunt. Imperiti autem & paruuli crediderunt, & cognouerunt mysteria. Occultauit autem mysteria deus ab his, qui videntur esse sapiẽtes, non vt inuidens, velut author imperitiæ, sed ideo quod nõ erãt digni propter hoc quod videbantur esse sapientes. Nam qui videtur sibi sapiens, & confidit in sapientia sua neque deum inuocat. Vnde deus postea non vocat eum, neque iuuat neque reuelat. Et aliter Deus propter magnam misericordiam suam non reuelat eis plura mysteria, vt ne magis puniantur, vtpote aspernantes ea quæ didicerunt.

Etiam pater, sic fuit bene placitum ante te. Manifestat hoc loco benignitatem patris, quod non ab alio prouocatus reuelat paruulis, sed sic placuit ab initio. Complacitum enim voluntas est, & beneplacitum.

Omnia mihi tradita sunt à patre meo. Dixit supra quod abscõderit pater: ne igitur suspice

ris, quod ipse quidem nihil faciat omnia aūt patris sint, dicit. Omnia mihi tradita sunt, & vna potestas mea, & illius. Quum autē audis, tradita sunt, ne suspiceris, quod tāquam seruo & inferiori tradita fuerint sed tanquam filio. Nam secundum hoc quod natus est D
a patre, omnia tradita sunt ei. Nisi enim natus esset ab eo, & eiusdē esset substantiæ, non fuissent ei tradita. Non a domino, inquit, sed a patre meo: vt exempli gratia, si nascatur pulcher puer a pulchro patre, & dicat: Data est mihi pulchritudo a patre meo.

Et nullus cognoscit filium nisi pater: neque patrem quis cognoscit nisi filius, & cui uoluerit filius reuelare. Maius dicit, Nulli sit mirum me omnium esse dominū, quum scilicet & aliud maius possim, nempe scire patrem, ac sic ipsum cognoscere, vt & aliis cum possim reuelare. Consydera autem quod superius dixerit patrem reuelasse misteria paruulis, hic autem quod filius patrem reuelauerit. Vides igitur vnam virtutem patris & filii, siquidem & pater reuelat ac filius.

Venite omnes ad me qui laboratis & onerati estis, & ego requiescere uos faciam. Omnes vocat, non solū Iudæos, sed gentiles: per laborantes intellige Iudæos, vt faciētes traditiones legis, & in operatione mandatorū legis fatigatos. Per oneratos aūt gētiles, onere peccatorū oppressos. Nos igitur quiescere facit Christus. Credere enim & confiteri, & baptizari quis labor? quomodo autem nō & quies, quandoquidem & hic nihil solicitum esse oportet de his, quæ ante baptismum facta sunt, & alibi quies te susceptura est?

Tollite iugū meū super uos, & discite à me, quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiē animarū uestrarū. Iugum enim cōmodum est, & onus meū leue. Iugum Christi, humilitas & E
Hiere.vi. mititas. Qui igitur se humiliauerit omni homini, requiem inuenit imperturbatus manens. Sicut vanæ gloriæ cupidus & arrogans semper in curis est, nolēs quoquam minor haberi: sed cogitans quomodo magis glorificetur, & quomodo vincat inimicos. Iugum igitur Christi (humilitatem dico) leue est. Facilius est enim humili naturæ nostræ humi-
i.Re.xxi. liari, quam sublimari. Dicuntur item & omnia mādata Christi iugum leue: quoniam propter futuram retributionem leuia, tametsi ad breue tempus grauia videantur.

CAPVT DVODECIMVM.

IN illo tempore, ibat Iesus sabbatis per segetes: discipuli uero illius esuriebant, & cœperunt uellere spicas, & comedere. At pharisæi quū uidissent, dixerunt illi: ecce discipuli tui faciunt quod non licet facere in sabbato. Ille uero dixit eis: Num legistis quid fecerit Dauid, quum esuriret ipse: & ij qui cum eo erant? Quomodo ingressus sit in domū dei, & panes propositionis ederit, quos ipsi non licebat edere, neque ijs qui cum illo erant, nisi sacerdotibus solis. Iterum pharisæi naturalem passionem arguunt, quum ipsi grauius peccent. Dominus per historiam Dauid admonet eos. Ille enim, inquit, propter famem maius quiddam ausus fuit. Panes autem propositionis erant duodecim, qui quotidie proponebantur in mensa: sex in dextera parte, sex in sinistra. Quamuis autem & Dauid propheta erat, non tamen ei inde licebat edere, sed sacerdotibus quanto magis non licebat his qui cum eo erant? attamen propter famem F
venia dignus erat: sic igitur & discipuli.

An non legistis in lege quod sabbatis sacerdotes in templo sabbatum prophanant, & crimine uacant? Dico autem uobis, quod templo maius est hoc in loco. Lex prohibebat in sabbato operari. Sacerdotes in sabbato & ligna scindebant, & ignem accendebant, atque ita prophanabant sabbatum, hoc est inquinabant vt vobis videtur. At dicis mihi, quod bene licebat sacerdotibus: discipuli autem sacerdotes non erant. Dico igitur, quod templo maius est hoc in loco, hoc est, quia ego maior sum templo: & dominus cum discipulis sum: maiorem ergo habent hi potestatem soluendi sabbatum, quam sacerdotes.

Quod si sciretis quid sit: Misericordiam uolo & non sacrificium, nequaquam condemnassetis insontes: nā dominus est & sabbati filius hominis. Ostendit eos & imperitos, & nescientes propheticum. Oportebat enim (inquit) misereri esurientibus. Et aliter: Ego filius hominis dominus sum sabbati & dierum opifex, & ego vt dominus soluo sabbatum. Intellige autem & iuxta anagogen. Quoniam operarii erant apostoli: messis autem & aristæ, credentes. Porro euellebant apostoli & comedebant, hoc est cibum habebant salutem hominum. Hoc autem faciebant in sabbatis, hoc est, in ocio malorum. Pharisæi autem in-
Osee.vi. dignabantur; sic & in ecclesia doctoribus docentibus & prodesse cupientibus, pha-

A risæi sæpe inuident & ægre ferunt.

Progressus aũt illinc uenit in synagogam illorum: & ecce homo erat, manum habens aridã, & interrogabãt illum dicentes: Num licet sabbatis curare? ut accusarent eum. Alii Euãgelistæ dicunt, quod Iesus interrogauerit pharisæos. Dici igitur potest, quod quum inuidi essent, præuenerint & rogauerint illum, vt dicit Matthæus. Deinde Christus iterum interrogauit eos, vti ridens eorum cæcitatem, id quod ab aliis Euãgelistis dicitur. Interrogant igitur eum, vt occasionem habeant, ad calumniandum.

At ille dixit eis: Quis erit ex uobis homo, qui habebit ouem unã & si ea inciderit sabbatis in foueã nonne apprehendet illã, & eriget? Quanto igitur præstantior est homo oue? atque ita licet sabbatis benefacere. Ostendit eos propter auaritiam, & vt ne priuẽtur oue, dissoluere sabbatum propter inuidiam autem non ferre, vt curetur homo, vnde hoc loco crudeles eos esse, & contemptores dei ostendit. Contemnunt enim sabbatum, vt non pereat ouis, immisericordes autem sunt, quia hominis curam respuunt.

Tunc dicit homini. extende manum tuam, & extendit, & restituta est sana sicut altera. Multi, & nunc aridas manus habent hoc est, immisericordes sunt: & non communicant: sed quando sermone Euãgelico docentur: extendunt eas: & communicant, quamuis pharisæi, superbi dæmones, qui nobis eam amputarunt, propter suam in nos immisericordiam, manus ad misericordiam extendi nolunt.

B *Pharisæi aũt egressi: cœperunt cõsiliũ aduersus eũ: quomodo illũ perderent. At Iesus ubi nouisset secessit illinc.* Inuidebant; nam quando beneficiis afficiuntur, tunc insaniunt. Secedit autem Iesus, eo quod passionis tempus imminebat, parcens interim illis, ne homicidii criminis fiãt obnoxii: Temere enim se in pericula obiicere, deo gratum non est. Vide autem, quod signanter dicit, Egressi; nam vt exiuerunt a deo, tunc voluerunt perdere Iesum. Nullus enim, in deo manens, talia vult.

Et sequutæ sunt eum turbæ multæ, & curauit eos oẽs; & increpauit eos, ne se manifestum faciant. Vt inuidiam illorum demulceret, manifestari non vult. Nihil enim omittebat, quod ad illorum curam pertinebat. Esa. xlii.

Vt cõpleretur quod dictum erat per Esaiã prophetã, dicentem: Ecce filius meus: quẽ elegi: dilectus meus, in quo sibi bene cõplacuit anima mea: Ponã spiritũ meum super illum, & iudicium gẽtibus annũciabit. Non contendet, neque clamabit, Introducit & prophetam testem mansuetudinis Iesu. Quæcunque enim (inquit) voluerint Iudæi faciet. Si voluerint vt non appareat, faciet etiam istuc, & non reluctabitur, vt inanis gloriæ auidus. Neque clamabit, sed annuntiabit turbis, ne manifestẽt se, sed & gentibus iudicium annuntiabit, hoc est, etiam gentes docebit. Iudicium enim est, doctrina & scientia & diiudicatio boni, vel & futurum iudicium annuntiabit æthnicis, qui nunquam audiuerunt de futuro iudicio.

Neque in plateis, audiet quis uocem eius. Non enim in medio fori, vt gloriæ appetẽs: sed in templo & synagogis, & monte, & iuxta litora docebat.

Arundinẽ comminutam non confringet, & litũ fumigans nõ extinguet. Poterat (inquit) Iudæos vt calamum contritum confringere, & iram eorum vt linum fumigans, hoc est, C ardens, extinguere: sed noluit quoad dispensatio adimpleretur: & per omnia vincit eos. Hoc enim significat, quod subditur.

Donec eiciat ad uictoriam iudiciũ. Et in nomine illius gentes sperabunt. Ne enĩ haberent ꝙ prætexerent, omnia sustinuit, vt postea condemnaret eos: & vinceret nihil contradicentes. Et quidnam est, quod non fecit, vt lucrifaciat illos? sed noluerunt. Vnde gẽtes sperabunt in eum, quoniam Iudæi noluerunt.

Tunc adductus est ad eũ dæmoniacus, cæcus ac mutus, & sanauit illũ, ita ut cæcus ac mutus loqueretur & cerneret. Et obstupuerunt oẽs turbæ, dicebantque: Num hic est filius Dauid? Vias ad fidẽ occluserat dæmon, oculos, aures & lĩguã: sed Iesus sanat, & filius Dauid a turbis nominatur. Expectabatur enĩ Christus ex semine Dauid. Et nunc si videris quempiã, neque quid bonum sit per se intelligentem, neque alterius sermones suscipientem, existima illum cæcum & mutum, quem sanarit deus, tacto eius corde.

Quæ quum audissent pharisæi, dicebãt: Hic non eiicit dæmonia, nisi in Beelzebub principe dæmoniorum. Tametsi dominus propter eos fecerat, illi nihilominus etiam procul audientes taxabant: quumque homines multis afficerentur beneficiis, erant tam inimici: quam diaboli.

Quũ aũt sciret Iesus cogitationes illorum, dixit illis. Omne regnũ diuisum aduersus sese, desola

tur,& omnis ciuitas aut domus diuisa aduersus seipsam, non stabit. Et si satanas satanam eijcit aduersus seipsum diuisus est: quomodo igitur stabit regnum eius. Inuulgando cogitationes illorum, deum esse comprobauit, Excusat autem se apud illos communibus exemplis, & monstrat insipientiam eorum. Quomodo enim dæmones seipsos eiiciunt, quum magis inter se conueniant? Satan autem dicitur aduersarius. D

Et si ego in Beelzebub eijcio dæmonia, filij uestri in quo eijciũt? propterea ipsi uestri erũt iudices. Esto (inquit) quod ego talis sim: filii vestri, hoc est, mei discipuli, in quo eiiciunt? Nunquid & illi in Beelzebub? Quod si illa diuina virtute, multo magis ego. Illi enim in nomine meo miracula operantur, propterea illi vos condemnaturi sunt: quia illos videtis in meo nomine miracula facere, & adhuc me accusatis.

Quod si spiritu dei ego dæmonia eijcio, ergo peruenit ad uos regnũ dei. Hoc dicit: quod si in diuina virtute ego eiicio dæmonia, ergo ego sum filius dei, & adueni propter vos, vt afficiamini beneficiis, atque ita peruenit in vos meus aduentus. Hic enim est regnum dei: quid igitur aduentum meum, qui propter vos est, accusatis?

Aut quõ potest aliquis intrare domũ potentis, & uasa eius diripere: nisi prius liget potentem, & tunc domũ eius diripiat? Tantum (inquit) abest, vt amicos habeam dæmones, vt & aduersarios habeam, & ligem eos qui ante meum aduentum fortes erant. In domum autẽ, id est, in mundum ingressus Iesus, spolia dæmonum homines abstulit.

Qui non est mecum contra me est: & qui non colligit mecum, dispergit. Quomodo (inquit) Beelzebub mihi cooperatus est, qui cõtrarium mihi operatur? Ego quidem veritatẽ doceo, ille autem maliciam, quomodo igitur est mecum? Et ego quidem cõgrego homines ad salutem, ille autem dispergit. Notat autem pharisæos, quod se docente, & multis prodesse cupiente, ipsi dispergerent populum, ita, ne accederent ad se. Vnde ostendit eos re uera dæmoniis plenos. E

Idcirco dico uobis: Omne peccatum & conuitium remittetur hominibus, ad conuitium in spiritum sanctũ non remittetur hominibus. Et quisquis dixerit uerbum aduersus filiũ hominis, remittetur illi: qui aũt dixerit aduersus spũm sanctũ: nõ remittetur ei, neque in præsenti neque in futuro. Dicit hoc loco. Omne aliud peccatum, quantumuis excusabile sit, vtpote scortationem, furtum, & similia, talia esse, vt confugere liceat ad humanam infirmitatem, & sit veniæ locus. Quando autem quis viderit miracula spiritus sancti fieri & accusauerit ea quasi a diabolo facta, qualem habiturus est ille excusationem? Manifestum est enim scire eum, quod a spiritu sancto fiant sua autem sponte male operari, quomodo igitur talis venia dignus erit? Itaque Iudæi quando viderunt CHRISTVM manducantem & bibentem, ac versantem, cum publicanis & meretricibus, aliaque omnia more filii hominis facientem, & deinde arguerunt eum vt comedonem & vini potorem: in hoc erant venia digni, & neque pœnitentia super hoc ab eis exigebatur: videbantur enim rationabiliter offendi, quando autem viderunt eum operari miracula, & arguerunt, & blasphemauerunt spiritum sanctum: dicentes: hoc dæmoniacum esse, quomodo remittetur hoc peccatum, nisi pœnitentiam egissent? Et ita disce, quod ille qui blasphemat in filium hominis, videns eum humano more viuere, & dicens: Hic meretricarius est, vorax, vini potor dum Christus non facit. Talis enim etsi non pœniteat, de hoc non reddet rationem. Veniam enim accepit, tanquam qui non intellexerit illum fuisse deum, eo quod tam occultus fuerit. Qui autem blasphemat in spiritum sanctum, hoc est, in spiritualia opera CHRISTI, & dicit ea esse diabolica, nisi pœnitentiam egerit, veniam non assequetur. Non enim rationabilem causam habuit, vt calumniaretur Non remittetur igitur vel hic vel alibi. Multi enim sunt, qui hic quidem puniuntur, sed alibi pœnæ immunes sunt, vt pauper Lazarus: alii autem, & hic & alibi, vt Sodomitæ, & qui in spiritum sanctum blasphemant, alii vero neque hic, neque alibi, vt apostoli, & præcursor. Nam licet videantur persequutionẽ pati, sed non patiuntur illa pro peccatis: sunt enim probationes & coronæ. F

Supra. xi

Luc. vii.

De peccato in spiritũ sanctũ irremiscibili.

Luc. xvi.

Aut facite arborem bonam, & fructum eius bonum, aut facite arborem putrem, & fructum eius putrem: Ex fructu enim arbor cognoscitur. Quum Iudæi non possent opera Christi arguere, vt mala: CHRISTVM facientem illa blasphemabant, vt dæmoniacum. Vel & me, inquit, dicite arborem bonam esse, & miracula mea, quæcunque illa sunt, fructum bonum. Vel si me dicitis arborem putrem; manifestum quod & fructus, miracula videlicet, putres erunt, Verum miracula fructum bonum esse dicitis: igitur & ego bona sum arbor. Omnino enim sicut ex fructu arbor, ita & ego ex miraculis

A cognoscor.

Progenies uiperarũ, quõ potestis bona loqui, quam mali sitis? Ecce (inquit) vos quum arbores, malæ sitis: fructum malum fertis maledicentes mihi: vnde & ego si malus essem, fructus afferrem malos, & non talia miracula. Progeniem viperarum eos vocat, quoniam in Abraham gloriabantur, ostendit autem quod non sint ex Abraham, sed ex progenitoribus se dignis. Io. viii

Ex abundãtia cordis os loquitur, Bonus homo ex bono thesauro emittit bona, & malus homo ex malo thesauro emittit mala. Quando enĩ videris quempiam obscœne loquentẽ, scias quod multa plura habeat in corde: quam quæ loquitur. Nam ex abundantia effundit se in externa, & thesaurum possidet absconditum. Paruam enim partem declarat. Similiter & bona dicens, plura habet in corde.

Dico aũt uobis, quod homines de oĩ uerbo ocioso, quod loquentur, rationẽ reddent in die iudicij. Ex sermonibus enĩ tuis iustificaberis, & ex sermonibus tuis cõdẽnaberis. Terret hic nos, quoniam & pro ocioso verbo rationem daturi sumus, hoc est, pro mendatio, calumnia, inordinatis & ridiculis. Deinde ponit testimonium ex scriptura, ne videatur propria dicere: Ex sermonibus tuis iustificaberis, & ex sermonibus tuis condemnaberis. Iob. xx. puer. xii & xviii Eccle. xx.

Tunc responderunt quidam ex scribis & pharisæis, dicentes: Magister, uolumus à te signũ uidere. Admirãs Euangelista apposuit, tunc. Quũ enim obedire illos oporteret propter signa præcedentia, tunc signum petunt. De cœlo autem volunt signum videre: sicut alius Euã

B gelista dicit. putabant enim quod signa super terram, potestate diaboli faceret. Mundi enim rector est diabolus. Quid igitur ad hæc saluator?

Respondens dixit illis: Generatio praua & adultera signũ quærit, & signũ non dabitur illi, nisi signũ Ionæ prophetæ. Queadmodũ enĩ Ionas fuit in uetre ceti tribus diebus ac tribus noctibus, sic erit filius hoĩs in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus. Paruã generationẽ vocat eos, quia dolose semper tẽtabãt, adulterã aũt, quia desciscebant a deo, & adhærebant dæmonibus. Signum autem dicit resurrectionem suam vt admirabilem. Postquã enim in corde terræ, in infimum locum inferrum descendit, resurrexit. Tres autem dies & tres noctes, a parte intelligas, & non integras. Mortuus enim est in parasceue quæ ipsa vna dies est, & mortuus fuit sabbato, nox autem dominicæ ipsum adhuc mortuum apprehendit. Tres igitur dies & noctes, a parte numerentur, quia & sic sæpe numerare consueuimus. Deu. xxxii. Ione. ii.

Viri niniuitæ surgent in iudicio cum generatione hac, & condẽnabunt eam quod ipsi pœnituerit ad prædicationem Ionæ. Et ecce plus quã Ionas est hoc loco. Post (inquit) Ionas exiit a ceto & prædicauit, crediderunt: in me autem, etiam quum surrexero non credetis. Vnde & condemnabimini a Niniuitis, qui crediderunt seruo meo absque miraculis, quamuis barbari fuerint: vos autem assueti prophetis, visis signis non creditis mihi domino, quod significat, dicens: Et ecce plus Iona hoc loco.

Regina Austri excitabitur in iudicio cum generatione hac, & condẽnabit eã: quia ueni à finibus terræ, ut audiret sapientiam Solomonis. Ecce plusquam Solomon hoc loco. Regina (in- v. Re. xx. ii. para. ix

C quit) a longe venit, quamuis esset mulier infirma, vt de arboribus & lignis, & naturalibus quibusdam audiret: vos autem me, quum ad vos venerim, & arcana dixerim, non suscepistis.

Quũ autem immundus spiritus exierit ab hoĩe perambulat per arentia loca, quærens requiẽ, & nõ inueniẽs. tunc dicit: Reuertar in domum meã unde exiui, & quum uenerit: reperit eam uacãtẽ, & scopis purgatã atque ornatã. Tũc abit & adiũgit sibi septẽ alios spiritus sceleratiores se, & ingressus habitat illic, & fiunt postrema hominis illius peiora prioribus.

Sic erit & generationi huic peruersæ. Ostendit illos vsque ad extremã perditionem venisse, quod ipsum non susceperint. Et sicut qui a dæmoniis liberati, si ignaui fuerint deterius habent: ita & vestra generatio a dæmonio tenebatur, quum idola adoraret: sed per prophetas eiectus est ille dæmon. Veni autem & ego: mũdare vos magis volens: sed quia repulistis me, & interimere vultis, vt grauius peccantes: grauius etiam puniemini. Et extrema captiuitas vestra grauior erit, quam prima. Tu autem intellige & hoc ꝙ per baptismum eiicitur spiritus, & vadit ad loca inaquosa & animas nõ baptizatas: sed in illis non inuenit requiẽ. Requies autẽ est dæmoni, baptizatos turbare per mala opera, quoniã non baptizatos iam habet: conuertitur igitur ad baptizatũ cum septem spiritibus. Sicut enĩ septem sunt dona spiritus, ita e diuerso septẽ sunt maliciæ spiritus. Quũ autẽ ingressus fuerit in baptizatũ, deterior fit calamitas. Prius enim spes erat, per ba- Esaiæ. xi.

ptismum esse purgatum, postea autem non est spes secundi baptismi, nisi per pœnitentiam, quæ valde laboriosa est. D

Adhuc aũt loquẽte illo ad turbas, ecce mater eius & fratres eius stabant foris, quærẽtes eis loqui. Humanum quid volebat ostendere mater, quod vt in filium potestatem habeat: nihil enim magnum adhuc de eo intelligebat, propter hoc ipso adhuc loquente, volebat ad se illum attrahere, quasi ambitiosula tanto sibi filio subdito. Quid igitur Christus? quoniam intentionem eius sciebat, audi quid dicat.

Dixit aũt quidam illi. Ecce mater tua, & fratres tui foris stant, quærentes tibi loqui. At ille respõdens dixit ei qui sibi renunciauerat: Quæ est mater mea, aut qui sunt fratres mei? & extendẽs manũ suam ad discipulos suos, dixit: Ecce mater mea, & fratres mei. Quisquis enim fecerit uolũtatẽ patris mei qui est in cœlis, ipse meus frater, & soror, & mater est. Non iniuria afficiens matrem hæc dixit, sed corrigens mentem eius gloriæ auidam & humanam. Non enim dixit: Non est mater mea, sed si non fecerit voluntatem dei, nihil ei proderit, quod me genuit. Nõ enim negat naturalem cognationem, sed apponit etiam eam quæ est per virtutem. Nullus enim indignus, a cognatione vtilitatem capit. Igitur correcto vanæ gloriæ, morbo, iterum obedit matri vocanti. Dicit enim euangelista.

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

IN die uero illo egressus est Iesus è domo, & sedit iuxta mare. Et congregatæ sunt ad illum turbæ multæ, ita ut ipse nauim ingressus sederet, & uniuersa turba in litore stabat. Sedit in naui, vt omnes auditores in faciem haberet spectantes, & omnes commodius audirent. Sane e mari piscatur eos qui in terra. E

Supra. v. vi. & vii.

Et loquutus est illis multa in parabolis. Simplicibus turbis absque parabola in monte loquutus est: his autem in parabola, vtpote dolosi pharisæis, vt si non intelligant quærant & discant. Præterea vt indignis non oportebat doctrinas eis proponere nudas. Non oportet enim margaritas ante porcos mittere. Primam autem parabolam ponit: quæ auditorem faciat attentiorem.

Quare Christus i parabolis loquitur.

Ecce exijt qui seminabat ad seminandum. Seipsum dicit satorem, semẽ autem verbum. Exiit autem non loco, nam vbique erat, sed secundum illud: quod nobis propior factus est per carnem, dicitur egredi e finibus paternis. Exiit autẽ ad nos, quoniam nos ad ipsum intrare non potuimus. Et ad quid faciendum exiit? Num vt exurat terram propter spinas? num vt puniat? Minime, sed vt sementem faciat. Semen autem suum dicit, eo quod & prophetæ seminauerunt: at non semen suum, sed dei. Ipse vt deus semen suum, hoc est proprium seminauit: non enim diuina gratia illustratus est, sed ipse erat sapientia dei.

Et quũ seminaret, alia quidẽ ceciderũt iuxta uiã, & uenerunt uolucres, & deuorauerunt ea: alia aũt ceciderũt in terrã petrosam, ubi nõ habebãt multũ terræ: & protinus exorta sunt, eo quod nõ habebãt profunditatẽ terræ: quũ aũt exortus esset sol: exusta sunt: & quia nõ habebant radicem, exaruerunt. Hi qui qui iuxta viam, sunt ignaui & desides, qui nunquam suscipiũt verbum. Mens enim eorum via est conculcata & cura, & minime arata: ab his igitur rapiũt verbum volucres cœli, hoc est spiritus aeris, dæmones videlicet. Qui vero supra petrosam, sunt hi, qui audierunt quidem, sed in tentationibus & afflictionibus non obluctantur, sed perdunt suam salutem. Per solem enim orientem intellige tentationes: eo quod tentatio ostendit homines & declarat quales sunt, sicut sol manifestat abscondita. F

Alia autem ceciderunt inter spinas, & ascenderunt spinæ, & suffocauerunt ea. Hi sunt, qui curis suffocant sermonem. Nam diues licet videatur bonum quoddam opus facere, at nõ crescit opus eius, neque proficit solicitudinibus prohibentibus.

Alia uero ceciderũt in terram bonã, & dederũt fructũ: ille quidẽ centũ: alius aũt sexaginta, alius uero triginta. Tres partes seminis perierunt: & quarta sola seruata est. Pauci enim sunt qui saluantur. Postea vero dicit de terra bona, data nobis pœnitentiæ spe. Est enim possibile, etiam si quis petrosa terra sit vel spinosa, eum fieri terram bonam. Non enim æqualem fructum ferunt omnes qui semen suscipiunt, sed alius quidem centuplũ, forte paupertatem perfectam habens, & summam exercitationem. Alius autem sexagecuplum, vt cœnobita forte monachus, & adhuc operans. Alius vero trigecuplũ, vt qui

A honestas nuptias delegit, & virtutē pro virili amplexatur. Vide autem dei bonitatem quomodo omnes suscipit & magna & mediocra & parua colentes.

Qui habet aures audiendi audiat. Manifesta quod hæc spiritualiter intelligenda sint ab his, qui spirituales aures animæ habent. Multi autem aures habent, sed non ad audiendum: propterea subdit: Qui habet aures vt audiat ille audiat.

Et quū accessissent discipuli, dixerūt illi: Quare in parabolis loqueris illis? Ipse autē respōdēs, dixit illis. Vobis datum est scire arcana regni cœlorū: illis autem non datum est. Quisquis enī habet, dabitur illi, & reddetur abūdātior: quisquis aūt nō habet, etiā illud quod habet, tolletur ab eo. Vidētes discipuli magnā in his quæ a Christo dicebantur obscuritatem, vt communes multitudinis procuratores accedunt interrogantes. At ille dixit: Vobis datum est scire mysteria: hoc est, quia habetis alacritatem & studium, datum est vobis: illis autem non adhibētibus studium, non est datum. Ille enī accipit, qui quærit. Quærite enī inquit, & dabitur vobis. Vide item: quomodo hoc loco parabolam dixit Iesus: & discipuli soli, quæ interrogauerant acceperunt, vnde bene diximus, adhibēti studium datum esse scientia abundātiorem fieri, quia adhibet studium & mentem dignam: ab eo autem qui non habet studium, etiā tolli quod habet: hoc est etiam si paruam quandam boni scintillam habeat, & eam non excitet & accendat per spiritum & spiritualia opera extingui.

Propterea per parabolas loquor illis, quia uidētes nō uidēt, & audiētes nō audiūt neque intelligūt.
B Attende. Hic enī quæstionem dicentium quod a natura & a deo mali sunt quidam, Dixit enim (inquit) Christus, vobis datum est nosse arcana, Iudæis autem non est datum. Discimus enim ad illos cum deo, quod deus omnes faciat intelligere natura quantum opus est. Omnem enim hominem illuminat venientem in hunc mundum. Voluntas autem nostra obtenebrat nos: Hoc igitur & in isto loco manifestatur. Dicit enim, quod videntes natura, hoc est a deo facti, vt natura intelligere possint, non vident volūtariæ: & audientes, hoc est naturaliter a deo ita facti, vt audire & intelligere queant, non audiunt neque intelligunt propter voluntatem. Dic enim quæso, an non videbant miracula Christi? Profecto, sed faciebant seipsos cæcos, & taxabant eum. Hoc ergo est, videntes non vident, Adducit igitur & prophetam testem.

Mali non sunt a natura nec a deo.

Ioan. i.

Et implebitur in illis ꝓphetia Esaiæ, quæ dicit, auribus audietis, & nō itelligetis: & uidētes uidebitis & nō cernetis. Incrassatū est eni cor populi huius, & auribus grauiter audierūt, & oculos suos occluserūt ne quādo uiderēt oculis: & auribus audirēt, & corde intelligerēt, & cōuertātur, & sanē illos. Vides quid dicat ꝓpheta, ꝓpterea non intelligetis, non ꝙ crassum creauerī cor vestrum, sed quod incrassatum sit, quod antea manifestum subtile fuisse. Quod enim incrassatur, prius tenue fuit. Incrassato autem illo sic, oculos suos occluserunt: non dixit, quod occluserit eos deus, sed illi se sua voluntate. Illos enim fecerunt (inquit) ne conuertantur, & sanem illos. Sua enim malitia operam dederunt, vt incurabiles & ad conuersionem inepti fierent.

Esaie. v.

Vestri uero beati sunt oculi, quia uidēt: & aures uestræ, quia audiūt. Amē quippe dico uobis, ꝙ multi prophetæ & iusti desyderauerūt uidere quæ uidetis, & audire quæ auditis, & non audierunt.
C Et sensibiles quidē Apostolorū oculi, & aures beatitudine digni, ꝙ agnouerunt Christū Præfert autē illos prophetis, eo quod Christum corporaliter viderunt, illi mentaliter tantum sed & quod illi non assequuti fuerunt tanta mysteria, & talem notitiam, quantam hi. In duobus enim præcellebant prophetas Apostoli, & corporaliter videndo, & spiritualiter intelligendo diuina. Manifestat igitur parabolam discipulis, dicens.

Apostoli ꝓphetas in duob⁹ præcellūt.

Vos igitur audite parabolā seminātis. Quū quiuis audierit sermonē regni, & non intellexerit, uadit malignus ille & rapit insitū in cor eius, hic est qui iuxta uiam seminatus est. Adhortatur nos ad intelligendum quæ dicūtur a docentibus, ne & nos similes fiamus his qui iuxta viam: absit autem. Quia via est Christus, qui extra Christum sunt, hi non sunt in via, sed extra viam.

At qui in petricosa semē iactū exceperat hic est qui sermonē audit, ac protinus cū gaudio arripit: nō habet autē radicē in seipso: sed temporarius est. Porro quū inciderit persequutio uel afflictio; propter sermonē stati offenditur. Afflictio (inquit) quia multi a parētibus vel aliis afflictionibus afflicti, statim blasphemant. Persequutio autem dicit propter eos, quibus tyranni molesti sunt.

Afflictio

Atqui in spinas semē exceperat, hic est qui uerbum audit, & cura seculi huius, & deceptio diuitiarum suffocat uerbū, & sterilis fit. Non dixit seculum hoc suffocat, sed cura seculi: neque di

uitiæ: sed deceptio diuitiarum. Diuitiæ enim quando disperguntur, non suffocant, sed crescere faciunt verbum. Spinæ autem, curæ & delitiæ, eo quod ignem concupiscentiæ & gehennæ accendunt, & sicut spina acuta in corpus penetrat, & vix eradicatur, sic & deliciæ inualescentes in animam ingrediuntur, & vix eradicantur. D

Cæterũ qui in terram bonam excepit semen, hic est qui uerbũ audit & intelligit, qui denique fructũ reddit & facit, alius quidem cẽtuplũ, alius uero sexagecuplũ: alius aũt trigecuplum. Variæ virtutis species sunt, varii & qui proficiũt. Vide autem ordinem in parabola. Oportet enim nos primum audire sermonem, & intelligere, ne simus sicut qui iuxta viam. Deinde firmiter retinere quod auditum est: præterea non esse amatores opũ. Quid enim proderit si audiero & retinuero, & diuitiarum amore suffocor.

Aliã parabolam proposuit eis dicens: Simile factũ est regnũ cœlorũ homini seminanti bonũ semen in agro suo: sed dormiẽtibus hominibus, uenit illius inimicus, & seminaui zizania inter triticum, abijtque. Quũ aũt germinaßet herba, & fructũ fecißet, tunc apparuerũt & zizania. Accedentes aũt serui patrisfamilias, dixerũt illi: Domine nõne bonũ semen seminabas in agro tuo? unde igitur habet zizania? Ille uero dixit illis: Inimicus hõ hoc fecit. Serui aũt dixerũt illi: Vis igitur abeamus & colligamus ea? At ille dixit: Non, ne dũ colligitis zizania, eradicetis simul cũ illis & triticũ, sinite pariter utraque crescere usque ad meßẽ, & in tẽpore meßis dicã meßoribus: Colligite zizania: & colligate in fasciculos ad comburendũ ea, triticũ uero cõgregate in horreum meũ.

In priori parabola dixit, quartã partẽ seminis in terrã bonam. In hac aũt ostendit, ꝙ neque illa ipsa semina, quæ in terrã bonã ceciderunt, incorrupta sinat hostis, dum nos dormimus & ignaui sumus. Ager etenim mundus est, vel cuiusuis anima, Porro Christus est qui seminauit bonũ semẽ. Boni homines, vel bonæ cogitationes. Zizaniæ, hæreses, vel malæ cogitationes. Quis seminat autem hæc? diabolus. At dormiẽtes homines, qui propter ignauiam suam locum dederunt hæreticis, vel malis cogitationibus. Serui autem, angeli, qui indignantur esse hæreses vel malitiam in anima, & nolunt euellere & excindere ex hac vita hæreticos & mala cogitantes. Deus autem non permittit hæreticos bellis consumi, ne simul patiantur consumanturque & iusti. Similiter neque propter malas cogitationes vult deus excindi hominem, ne & triticum simul corrumpatur, vt exẽpli gratia: Si Matthæus excisus fuisset ex hac vita, quum esset zizanium, simul vtique excisum fuisset & frumentum, quod postea ex ipso oriturum erat. Similiter & Paulus & latro. Hi enim quum zizaniæ essent, non sunt extirpati, sed permissi sunt viuere, vt cresceret postea illorum virtus. Dicitur igitur angelis, quod in consũmatione tunc congregabitis zizania, hoc est, hæreticos. Sed quomodo? in fasciculos, hoc est ligatis eorum manibus & pedibus: non enim tunc vltra quis operari poterit, sed omnis operandi vis ligabitur. Frumentum autem, sancti videlicet, a messoribus angelis cõgregabitur in cœlestia horrea. Igitur similiter malæ cogitationes, quas habuit Paulus: quando persequebatur, exustæ sunt igni Christi, quod venit in terram mittere: frumentum autem, id est, bonæ cogitationes congregatæ sunt in horrea Ecclesiæ.

Aliam parabolam adiecit eis, dicẽs: Simile est regnũ cœlorum grano sinapis, quod accepit homo & seminauit in agro suo: quod minimum quidem est, omnibus seminibus: quando aũt creuerit, maximũ est inter holera, & fit arbor, à deo, ut ueniant uolucres cœli, & nidulentur in ramis illius. F

Granum sinapis prædicatio est, apostoli: pauci enim videntur hi & totum orbem occupauerunt; atque ita vt volatilia cœli, hoc est, qui leuem & alatam ad cœlestia mentem habent, in eis quiescant. Et tu quoque esto granum sinapis, quod paruum quidem videatur. Non enim oportet virtute spectabilem se præbere, feruidum autem & prouocatiuum, & austere reprehendentem. Sic enim eris maximus inter holera, id est, perfectus inter infirmos: ita vt & volatilia cœli, hoc est, angeli habitẽt in te, angelicam ducẽte vitam, gaudent enim illi in iustis.

Aliam parabolam proposuit eis dicens. Simile factũ est regnũ cœlorum fermento, quod acceptũ mulier abscondit in farinæ satis tribus, donec fermentaretur totũ. Fermentum dicit apostolos, sicut & granum sinapis. Sicut enim fermentum, quum paruum sit, totam farinam in se transfert: sic & vos totum mundum transformabitis, tametsi pauci sitis. Satum autẽ, mensura erat Hebræorum: sicut apud nos est modius vel decalitra. Aliqui autem per fermentum intelligunt prædicationem: per tria autem sata, tres animæ vires, rationalem, concupiscibilem, & irascibilem: per mulierem vero, animam prædicationem in omnnibus suis viribus recondentem, commiscentem, fermentantem & sanctificantem, per illam totum. Oportet enim nos omnino fermentari & transformari in diuina. Dicit enim,

cit enim, donec fermentetur totum.

A *Hæc omnia loquutus est Iesus per parabolas ad turbas, & sine parabola nihil loquutus est illis, ut cōpleretur q, dictū fuerat per prophetā, qui ait. Aperiā in parabolis os meū, eructabo abscondita à constitutione mundi.* Adducit prophetā prædicentem, quomodo docturus erat Iesus & in parabolis; ne tu putes Christum inuenisse nouum quēdam dicendi modum. Particula autem, vt, non est causæ, sed euentus significatiua. Non enim docuit Iesus vt impleatur prophetia: sed quia ipse docuit impleta est prophetia. Absque autem parabola non loquebatur eis tunc solum: nō enim semper in parabolis loquebatur. Eructauit autem dominus, quæ abscondita erant a constitutione mundi. Ipse enim manifestauit nobis mysteria, quæ in cœlis sunt.

Tunc relictis turbis, uenit in domū Iesus. Tunc reliquit turbas, quum nihil prodesset sua doctrina. Ipse enim in parabolis loquebatur vt se interrogarent? contra illi non curabāt, neque dicere quærebant: vnde ab eo merito relicti sunt.

Et accesserunt ad eū discipuli eius, dicentes: Dic nobis parabolā zizaniorum agri. De hac sola rogant, quod aliæ manifestiores eis videbantur. Zizania autem dicuntur, quæ inter fruges pullulant, etiā nociua, vtpote lolium, vitia, bromium &c.

At ille respōdens dixit illis. Qui seminat bonū semē, est filius hoīs: ager aūt est mundus. Porro bonū semē, sūt filij regni, zizania uero, sunt filij illius mali: inimicus qui seminat ea: est diabolus: messis uero cōsummatio seculi est: messores aūt angeli sunt. Sicut igitur colligūtur zizania: & igni Zizania.

B *cōburuntur, sic erit in cōsummatione seculi huius. Mittet filius hominis angelos suos, & colligēt è regno illius oīa offendicula, & eos qui patrant iniquitatē: ac mittent illos in caminum ignis, ibi erit ploratus stridorque dentiū.* Supra dicta sunt quæ hic dicēda. Dicebamus enim quod de hæresibus accipiat, quæ permittuntur esse vsque ad consummationem seculi. Nam si excinderemus & occideremus, seditiones fierent, & forte etiam multi fidelium in seditionibus perirent. Quoniam & Paulus & latro fuerunt olim zizania priusquam crediderunt, non execta autem sunt tunc, propter futuram frugem. Postea autem quum fructū attulissent deo, combusta sunt igni, & spiritus sancti feruore.

Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno patris sui. Qui habet aures audiendi audiat. Quoniā sol videtur nobis omnibus stellis fulgentior: propterea comparat soli iustorum claritatem. Num vt super solem fulgeant? absit, quia sol iustitiæ Christus, tunc iusti fulgebunt vt Christus. Erunt enim & ipsi dii.

Iterum simile est regnum cœlorum thesauro in agro abscondito quem homo qui inuenit abscondit, & præ gaudio illinc uadit, & uendit uniuersa quæ habet, & emit agrum illum. Ager mundus, thesaurus, prædicatio, & scientia Christi. Occultus est autem in mundo. Sapientiam enim (inquit Paulus) prædicamus absconditam. Quærens autem scientiam dei, inuenit eam: & omnia quæ habet, siue gentilia dogmata, siue malos mores, siue diuitias, abiicit statim, & emit agrum, id est mundum. Nam qui scientiam habet Christi, possessionem propriam habet mundum, & elementa ei seruiunt, & imperat illis, sicut & Iesus & Moses. i.Cor.ii.

C *Iterum simile est regnum cœlorum homini negociatori, quærenti bonas margaritas. Qui cum inuenerit unam præciosam margaritam, abiens uendidit oīa, & mercatus est illam.* Mare, est præsens vita: Negociatores, qui per hanc ambulant, & quærunt scientiam quandam inueni re. Multæ enim margaritæ, multorum sapientum opiniones. Vna autem preciosa, vna est veritas, quæ scilicet Christus est. Igitur sicut de margarita traditur quod in concha nascatur, quæ se aperit tempore fulguris, & deinde iterum claudit. Concipitur itaque tum ex fulgure & rore, propterea que candida est. Sic & CHRISTVS in virgine conceptus est, & superno fulgure, spiritus sancti scilicet. Et sicut sæpe margaritam tenens in manu, ipse scit quantas habeat diuitias: alii autem ignorant: ita & prædicatio in obscuris & perfectis abscondita est. Decet igitur, vt datis omnibus margaritam hanc possideamus. Margarita vt nascatur.

Iterū simile est regnū cœlorū sagenæ, quæ in mare missa, & ex omni genere cōgregauit, quā ut impleta fuisset. subducētes ad litus, & sedētes collegerunt quæ bona sunt, in uasa, quæ uero mala eiecerūt. Sic erit in cōsummatione seculi: exibūt angeli & separabūt malos de medio iustorū, & mittēt eos in caminū ignis, ubi erit fletus & stridor dentiū. Terribilis est hæc parabola, ostēdit enim, quod licet credamus, non habeamus aūt vitam bonā, in ignem proiicimur. Sagena quidē est doctrina piscatorum apostolorū, quæ ex miraculis & testimoniis prophetarum, connexa est. Quæ enim docebant apostoli, firmabant miraculis & prophetarum

D

vocibus. Hæc igitur sagena, ex omni genere congregauit, Barbaros, Græcos, Iudæos, me D
retrices, publicanos, latrones. Quando autem impleta fuerit, & consummabitur mũdus,
tunc qui in sagena fuerint, discernentur. Nam licet crediderimus, inuenti autem fueri-
mus mali, abiiciemur. Qui autem non tales in vasa mittentur, æterna tabernacula dico.
Omne autem opus, siue bonum, siue malum, cibus dicitur esse animæ. Habet enim ani-
ma spirituales dentes. Tunc autem anima stridebit illis, hoc est, operatiuas suas virtutes
conteret, eo quod hæc fecerit.

*Dicit illis Iesus: Intellexistis hæc oĩa? Dicunt illi: Etiam domine. At ille dixit illis: Propterea omnis
scriba doctus ad regnũ cœlorum, similis est patrifamilias; qui depromit de thesauro suo noua &
uetera.* Vidisti, quõ parabolæ attentiores eos fecerint? Ecce igitur qui alias insipiẽtes
& imperiti, intelligunt ea quæ oblique dicta. Vnde laudans eos saluator, dicit: Omnis
scriba &c. Scribas enim vocat eos, vt doctos in lege: & licet docti essent in lege, non man
serunt tamen lege, sed docti sunt ad regnum, hoc est Christi scientiam, & possunt profer
re ea quæ ex nouo & quæ ex veteri. Paterfamilias igitur diues. In ipso .n. thesauri sunt
scientiæ: qui noua docens, ex veteri subiungebat testimonia: exẽpli gratia. Dixerat pro
ocioso sermone iustificaberis, hoc enim nouum, deinde addidit testimonium. Ex sermo-
nibus enim iustificaberis & condẽnaberis: hoc vetus. In hoc similes apostoli, qualis Pau
lus dicens. Imitatores mei estote, sicut & ego Christi.

Mat. xii. *Et factũ est, ut quũ finißet Iesus parabolas has, digrederetur illinc. Et quũ uenisset in patriã suã,*
Iob. ix. *docebat eos in synagoga illorũ.* Has dixit parabolas, quoniam & paulo post docturus E
Prouerb. erat. Transit autem, vt & aliis sua præsentia prosit. Patriam autem illius, Nazareth in-
xviii. tellige: nam in ista educatus est. Cæterum in synagoga docet publice & libere, ne dice-
i. Cor. iiii. re postea possint, quod quædam a lege diuersa docuerit.

*Ita ut stuperẽt, ac dicerẽt: Vnde huic sapientia & uirtutes? nõne hic est ille fabri filius? nõne ma
ter eius uocatur Maria: & fratres eius Iacobus & Ioses. & Symon & Iudas? & sorores eius, nõ
ne oẽs apud nos sunt? Vnde igitur huic hæc oĩa? & offendebãtur super eo.* Insipientes erãt Na
zareni, existimabãt enim ignobilitatem & obscuritatẽ in causa esse, quo minus quis deo
placeat. Esto enim, quod humilis homo fuerit Iesus an non & deus? Quid obstaret ma-
gnũ illum in miraculis fieri? Comprobantur igitur & inuidi, & insipientes. Oportebat sa
ne magis gloriari, quo tãtum bonum patria eorum protulerit. Fratres autem habuit do
minus & sorores, Ioseph filios, quos genuit ex vxore fratris sui Clopæ. Mortuo enim
Ioseph ex absque liberis Clopa, Ioseph iuxta legem vxorẽ eius accepit: & pueros procreauit sex,
clopæ fra quatuor mares & duas fœminas. Mariam quæ dicebatur Clopa filia secundum legẽ, &
tris vxo- Salomõ. Apud nos sunt, hoc est, nobiscum habitant. Offendebantur igitur & illi super
re sex li- Iesu. Fortassis enim ipsi dicebant, quod in Beelzebub eiiceret dæmonia.
beros ha *Iesus aũt dixit illis: Nõ est propheta honoris expers, nisi in patria sua, & in domo sua. Et non fe-*
buit. *cit illic uirtutes multas propter incredulitatem illorum.* Vide Christum quõ non iniuria eos
afficit, sed mansuete fert. Solemus enim homines familiares contemnere, & externos in
admiratione habere. Quod autem abiicit. In domo sua: ideo fecit, quia oderãt eum & fra
tres sui domestici. Porro illic virtutes multas non fecit, propter incredulitatem illorum F
parcens eis, ne post signa increduli manerent. Multa igitur non fecit, pauca autem fecit:
ne possent dicere, quod si vlla fecisset, credidissemus. Tu autem intellige, quod & hodie
Iesus in patria sua, hoc est apud iudæos, ignominiosus est: nos autem cæteri illum vene
ramur.

CAPVT DECIMVMQVARTVM.

*In illo tẽpore, audiuit Herodes Tetrarcha famam de Iesu, & dixit
pueris suis: Hic est Ioãnes Baptista, ipse surrexit à mortuis, & ideo
uirtutes agunt in illo.* Hic Herodes erat filius eius, qui pueros
in Bethleem occidit. Consydera aũt hic fastũ vitæ tyrãnicæ.
Ecce enim post quantum tempus fama de Iesu ad Herodem
peruenit, tarde illa discentem, eo quod non curabat eos qui
virtute conspicui erant. Apparet autem quod Baptistam ti
muerit, & propterea de his nõ aliis quam pueris, hoc est, ser
uis, affari audet. Quoniam autem viuẽs Ioannes signum nõ
fecerat: putauit Herodes, quod per resurrectionem acceperit
etiam donum a deo, vt miracula operetur.

A *Herodes enim cœperat Ioannē,& uinxerat ac posuerat in carcere, propter Herodiadē uxorē Philippi fratris sui. Dicebat enim ei Ioannes: Non licet tibi habere eam. Et uolens eum occidere, metuebat turbam, propterea quod illum ceu prophetā habebant.* Narrationis huius de Ioanne in superioribus non meminit Matthæus, eo quod scopus illi erat, ea duntaxat scribere, quæ ad Christum spectabant. Sane nec nunc meminisset eius, nisi & hoc ad Christum tulisset. Arguit autem Ioannes Herodem, vt fratris vxorem non legitime habētem. Lex enim iubebat fratris vxorem accipere post fratrem, si ille absque liberis defungeretur. Hic autem Philippus non absque liberis defunctus erat. Erat enim ei puella quæ saltabat. Sunt autem quidem qui dicunt, quod etiam adhuc viuente Philippo, Herodes ei abstulerit vxorem, & tetrarchiam. Siue autem hoc, siue illud erat, illicitū erat facinus. Nō timebat autem deum, sed turbam timebat, vnde distulit cædem: at diabolus opportunū tempus sibi inuenit.

Quum aūt celebrarentur natalia Herodis, saltabat filia Herodiadis in medio, & placuit Herodi: unde cum iureiurando pollicitus est se illi daturū quicquid peteret At illa prius instructa à matre sua. Da mihi, inquit, hic in patina caput Ioannis baptistæ. Vide luxum. Regina saltat, & quāto pulchrius saltauit, tanto peius. Turpitudo enim regis facere aliquid indecorum. Consydera autem aliam insipientiam Herodis, iurauit quicquid peteret daturum se. Quod si caput tuum petiisset, dedisses ne illud? Da mihi, inquit, hic caput Ioannis. Quare apposuit hic? Timebat ne forte Herodes resipiscens postea pœnitudine duceretur: propterea

B vrget, dicens: da mihi hic.

Et indoluit rex, attamē propter iusiurandū & accūbentes, iussit dari. Et quū misisset carnifices, amputauit caput Ioānis in carcere, & allatū est caput eius in patina, & datū puellæ, atque illa obtulit matri suæ. Et accesserunt discipuli eius, & tulerūt corpus, ac sepelierunt illud. Indoluit propter virtutē. Admiratur enim virtutē & hostis: attamen propter iusiurandū dat donum inhumanū. Discamus aūt hoc loco esse aliquando melius peierare, quā propter iuramentum impium aliquid facere. Sepultum autem est corpus Baptistæ in Sebaste Cæsarea. Venerabile autem eius caput primum in Emesan repositum fuit.

Abieruntq; & renunciauerunt Iesu. Quid annūciant Iesu? nō quod mortuus esset Ioānes, nam id fama statim attulerat: sed quod Herodes de Iesu diceret, quod Ioannes esset.

Id quum audisset Iesus: secessit illinc in naui ad desertum locum seorsim. Secedit Iesus propter Herodis homicidium docens nos, ne obiiciamus nosipsos temere in pericula: & interim ne videatur iuxta apparentiam tantum incarnatus propterea secedit. Si enim tenuisset eum Herodes, conatus fuisset illum occidere. Et si conante hoc Herode, Iesus seipsum è mediis periculis eripuisset, eo quod nondum instabat tēpus mortis, habitus fuisset phantasma esse, & ea propter secedit. In desertum autem locum seorsim, vt miraculum illud de panibus operaretur.

Et quum audissent turbæ, sequutæ sunt eum itinere pedestri relictis urbibus. Et egressus Iesus uidit multā turbā, & miseratus illam, sanauit infirmos illorum. Fidē indicant turbæ, vnde & ad se cedentem accurrerūt, & ideo sanitatem, fidei mercedem deportant, sed & quod pedestri

C itinere incedunt, & quod absque cibis veniunt, fidei signa sunt.

Facta aūt uespera, accesserunt ad eum discipuli ipsius, dicentes: Desertus est locus, & hora iam præteriit, dimitte turbas, ut abeant in uicos: & emant sibi cibaria. At illis dixit Iesus. Non est illis necesse, ut abeant, date illis uos quod edant. Misericordes sunt discipuli: Curam enim gerūt turbæ, & propterea nolunt eam ieiunam esse. Quid igitur saluator? Date vos illis quod edant. Hoc autem dicit, non tanquam ignorans, in quanta apostoli egestate essent: sed vt dicentibus illis se non habere quod edant, appareat ipsum non inanis gloriæ studio sed necessitate ad operandum miraculum procedere.

At illi dicūt ei: Nō habemus hic, nisi quinq; panes, & duos pisces. Ille uero dixit: Afferte mihi eos huc Et iussit turbas ut discūberent super gramina, sumptisque quinque panibus: ac duobus piscibus: ac sublatis in cœlum oculis, benedixit. Nam licet vespera sit, sed temporū ego conditor adsum: licet desertus locus sit, ego tamen sum qui oī carni escā do. Discamus aūt hoc loco quod etiāpauca q̄ habemus, in hospitalitatē insumere debemus. Et enim apostoli pauca habentes, dederunt turbis: & quemadmodum pauca hæc multiplicauit, ita & tua pauca multiplicabūtur. Facit autem turbas super gramina considere, ne & tu in preciosis lectis & stratis recumbas. Porro suspicit in cœlum, & benedicit panes fortassis, vt maior fides ei habeatur, quod non sit contrarius deo, sed cælitus & a patre venerit. Docet quoque, vt & nos mensam accedentes primum gratias agamus. & sic comedamus. Psalmus CXXXV.

Et quum fregisset dedit discipulis panes, discipuli uero turbis. Et comederunt omnes & saturati sunt, & sustulerunt quod superfuerat de fragmētis duodecim cophinos plenos: Porro qui comederant, fuere uiri ferme quinquies mille, præter mulieres ac pueros. Discipulis dat panes, vt in memoria semper habeant miraculum, & ne effluat a cogitatione eorum, tametsi illi semper obliuiscebantur. Ne autem opineris quod apparenter tantum miracula fecerit, multiplicātur, vsque ad impletionem duodecim cophinorum panes, vt & Iudas portet, & ad prodendum non sit peruicax, miraculum secum cogitans. Panes autem multiplicat & pisces: vt ostendat, quod ipse sit qui terram & mare condiderit, & omnes cibi nostri ab ipso nobis dentur, & per ipsum multiplicentur. Cæterum in deserto fit miraculum, ne quis opinetur e ciuitate vicina emptos panes, multitudinique distributos: desertum enim erat. Et hoc quidem secundum historiam. Iuxta anagogen autem disce. Postquam Herodes, hoc est, carnalis & pellicea mens Iudæorum (ita enim Herodes sonat) decollauit Ioannem prophetarum caput, hoc est de Christo prædicentibus non credidit, secessit Iesus in desertum locum, ad gentes deo destitutas, & sanauit infirmas animas, & deinde pauit eos. Nam nisi remiserit nobis peccata, & sanauerit morbos per baptismū, non pascet nos commmunione impollutorum mysteriorum. Nullus enim non baptizatus communicat, iam quinque milia signant eos, quorum quinque sensus male affecti erant, qui & per quinque panes curantur. Enimuero quia quinque sensus infirmabantur, quot plagæ erant, tot erant & emplastra. Duo vero pisces, piscatorum sermones. Vnus piscis euangelium, alius piscis Apostolus. Quidam quinque panes, quinque libros Mosi intellexerunt: Genesim, Exodum, Leuiticum, Numeros, Deuteronomium. Duodecim autem cophini fuerūt sublati ab apostolis, & portati. Quæcunque enim nos turbæ comedere & intelligere non potuimus, eorum apostoli capaces portarunt. Excepit autem mulieres ac paruulos. Exigitur enim a christiano, ne quid puerile vel muliebre præ se ferat. E

Et statim coëgit Iesus discipulos suos intrare in nauim, & præcedere se in ulteriorem ripam, donec dimisisset turbas. Vt significaret quam indiuulsi essent a domino discipuli, dixit coegit: semper enim ei adesse volebant. Dimittit autem ad turbas, volens ipsas subsequi, ne arrogantiæ studiosus videretur.

Et dimißis turbis, ascendit in montem ad orandū seorsum. Quum autem aduenißet uespera, solus erat illic. Cæterū nauis iam in medio maris erat, & afflictabatur à fluctibus, nā uentus erat aduersus. Ostendens nobis, quod oporteat absque distractione mentis precari, in montem ascendit. Omnia enim propter nos facit. Neque enim ipse precibus opus habet. Vesperi autem precatur: docens quod nos non statim ab orationibus discedere debeamus, sed & nocte potissimum illis vacare: tunc enim maior quies. Permittit autem discipulos in tempestate: quo discant tentationes ferre fortiter suamque agnoscant virtutem. In medio autem maris nauigium signat maiorem esse timorem.

Quarta aūt noctis uigilia abijt ad illos Iesus, ambulās super mare, & ubi uidißēt eum discipuli super mare ambulantē, turbati sunt, dicentes: Spectrū est, ac præ metu exclamauerunt, sed statim loquutus est illis, dicens: Fidite, ego sum, ne terreamini. Non mox astitit eis, vt tempestatem sedaret: docens non statim petendam aduersitatum solutionem, sed ferendas fortiter, ac circa quartam vigiliam. In quatuor enim partes noctem diuidunt custodes, iuxta militarē disciplinam, singulis per tres horas suam seruantibus custodiam. Dominus autem post nonam horam noctis ambulans supra aquam tanquam deus astitit. Illi autem rem tam raram ac insolitam spectantes, putabunt spectrum esse. Neque enim a specie ipsum cognoscebant, partim propter noctem, partim propter metum. Ille autem animās illos primum eis dixit: ego sum qui omnia possum, fidite. F

Vigiliæ noctis.

Respondens aūt illi Petrus, dixit: Domine si tu es, iubeto me uenire ad te super aquas. Feruentissima Petri erga Christum charitas erat, desyderabat enim statim prope illum esse, & præ aliis. Credit autem quod Iesus nō solum ipse ambularet super aquas, sed & sibi daturus esset hoc. Non dixit autem: iube me ire, sed ad te ire, nam illuc ostentationis est, hoc autem amoris in Christum.

Iesus aūt dixit. Veni, & quum descēdisset è naui Petrus ambulabat super aquas, ut iret ad Iesum. Cæterū cū uideret uentū ualidū, territus est, & quū cœpisset demergi, clamauit, dicēs. Domine serua me. Substrauit dominus Petro mare, suā declarans virtutē. Attende, quod in maiori periculo existens, mari ventis turbato timuit: ita infirma est humana natura, & statī vt timuit, cœpit submergi: quādo enim fides infirma est: tunc in profunda descēdit Petrus,

Hoc autem fecit, ne ille superbiret, & alios solaretur discipulos: forte enim inuiderent, A sed & Christus quantum ipsum amet, ostendit.

Confestim aūt Iesus extēta manu, apprehendit eū, & dixit illi: Paruæ fidei, ad quid formidasti? Et ingressis illis in nauim, conquieuit uentus. Porro qui in naui erant, accesserunt ad eū, & adorauerūt, dicētes: Vere dei filius es. Ostendens Christus non ventū, sed pusillanimitatē submergendi causam esse, non ventū increpant, sed Petrum pusillanimē. Ideo vt apprehensum eū, statuit super aquā præmisso vento flare. Non omnino aūt dubitabat Petrus, sed secundum quid, hoc est, ex parte: nam iuxta id quod dubitauit, incredulus fuit: iuxta id autem quod clamauit: Domine, serua me, curauit incredulitatem. Ideo paruæ fidei dicitur, non incredulus. Igitur qui in naui & ipsi metu soluti sunt. Cessauit enim ventus. Et ex his cognito Iesu: confessi sunt eius deitatem. Neque enim hominis est super mare ambulare, sed dei. Sicut & Dauid dicit: In mari viæ tuæ, & semitæ tuæ in aquis multis. Iuxta anagogen autem, nauis terra: fluctus vita. a malis spiritibus turbata, nox ignorantia. (Psalmus lxxvi.) In quarta igitur vigilia, ad finem seculorum astitit Christus. Prima vigilia, fœdus cum Abraham: secunda, lex Mosi: tertia, prophetæ: quarta, domini aduentus. Ipse enim seruauit nos, fluctibus agitatos, veniens ad nos, ita vt eum cognosceremus, & vt deū adoraremus. Vide autem & hoc, quod negationem Petri, & inde eius conuersionem & pœnitentiam præsignarunt, ea quæ in mari acciderunt. Nam sicut ille dicebat confidens. Non te negabo: sic & hic. Iube me venire ad te super aquas, sicut tunc permisit negare, B ita & hic permittit mergi. Hic manum ei porrexit dominus, & nō permisit eum submergi, ita tunc per pœnitentiam eum a profundo negationis extraxit. (Mar.xiiii)

Et quum traiecissent uenerūt in terram Genezareth. Et quum agnouissent illū uiri loci illius, emiserunt nuncios in totam undique finitimam regionem, & attulerunt illi omnes male habentes, & obsecrabant eum, ut tantum tangerent fimbriam uestimenti ipsius, & quotquot tetigerunt eum salui facti sint. Genezareni agnoscentes Christum, multo tempore apud se versantem, & ex aspectu & miraculis alacrem exhibuerunt fidem, ita vt cuperent & fimbriam contingere, atque ita curati sunt. Sic & tu quoque summitatem vestis Christi cōtingito, hoc est, finē incolatus sui in carne. Si enim credideris quod assumptus est, saluaberis. Vestis enim caro: fimbria autem eius finis vitæ. (Fimbriā vestimenti Christi tangere.)

CAPVT DECIMVMQVINTVM.

Tunc accedūt ad Iesum Hierosolymitani, scribæ & pharisæi, dicētes. Quare discipuli tui trāsgrediuntur traditionē seniorū? non enim lauant manus suas, quando edunt panē. Quanquā in omnibus locis erant scribæ & pharisæi, magis tamen venerabiles erant hierosolymitani: ideo illi magis īuidebāt, vtpote inanis gloriæ magis appetentes. Morem autem habebant Iudæi, non comedere illotis manibus, idque ex patrū traditione. Has igi- C tur traditiones, vt vidissent non obseruari a discipulis, putauerunt illos contemnere seniores. Nihil igitur ad hoc respōdet, sed vicissim reprehendit eos.

At ille respondēs dixit eis. Quare & uos transgredimini præceptū dei propter traditionē uestrā? nā deus præcepit, dicēs. Honora patrē & matrē, & qui maledixerit patri aut matri, morte moriatur, uos aūt dicitis, quicūque dixerit patri aut matri quicquid doni à me profecturū erat, id in tuum uertitur cōmodū: & non honorabit patrē suum, aut matrē suam, & irritū fecistis præceptum dei propter traditionē uestrā. Pharisæi accusabāt discipulos, quasi mandatū seniorū præuaricantes, Christus aūt ostendit ipsos dei legē præuaricari. (Exod.xx Deute.v.) Docebant enim pueros, ne quid darent parentibus, sed offerrent quæcunque habebant in gazophylacium templi. Erat autem in templo thesaurus, in quem quisquis volebat quippiam immitteret, vocaturque ille Gaza. At distribuebatur in pauperes thesaurus. Pharisæi igitur persuadebant pueris, ne quid darent parentibus, sed offerrent in thesaurum. Docebantque ipsos, vt dicerent. Donum dei est, id est oblatum est deo, o pater: id quod per me tibi vsui esse cupis. Et sic parciebantur, ipsi cum pauperibus opes, & parentes relinquebantur & contemnebantur, nec in senecta alebantur. Faciebant autem hoc & fœneratores, si quis enim cuipiam dedisset ad vsuram pecunias, & deinde malus debitor non esset soluendo, dicebat fœnerator ad illum ingratum debitorē. Corban est, quod debes mihi, hoc est donum

deo oblatum. Debitor igitur tunc quasi deo debēs, etiam inuitus dinumerabat. Hoc do
Esaiæ. cebant pharisæi pueros facere. D
xxix. *Hypocritæ, bene prophetauit de uobis Esaias, dicens: Appropinquat mihi populus hic ore suo, & labijs me honorat, cæterū cor eorū procul abest à me: sed frustra me colunt, docentes præcepta, & doctrinas hominū.* Ostendit Esaiæ voce, quod etiam tales sint erga patrē suum, quales & erga se inueniuntur. Nam cum mali essent propter mala opera, longe fiebant deo, & diuinum sermonem solo ore loquebantur. Frustra enim colunt & putant se colere deum, qui per opera illum dehonorant.

Et aduocatis ad se turbis, dixit eis: Audite, & intelligite: Non quod ingreditur os, impurat: sed quod egreditur ex ore, hoc impurum reddit hominē. Non loquitur vltra pharisæis: vtpote incurabilibus, turbæ autem loquitur, & per hoc quod illos aduocat, honorem illis deferre videtur vt suscipiant sermonem suum, & inquit: Audite & intelligite, excitās eos, & attentos faciens. Quia autem pharisæi arguerant discipulos, quod illotis manibus comederent, dominus de cibis dicit, quod nullus cibus coinquinet hominem, vel impuret. Et si cibus non impurat, multo minus illotis comedere manibus. Coinquinat enim intus hominem, dicere quæ non oportet. Notat autem latenter pharisæos per illa verba, qui dicentes inuidorum verba coinquinabantur. Vide autem sapiētiam, quomodo neque manifeste illotis manibus comedere approbat, neque auersatur, sed aliud quiddam docet; quod eiiciant e pectore malos sermones.

Tunc accedentes discipuli, dixerunt illi. Nosti pharisæos audito sermone isto offensos fuisse? At ille E
respondēs, dixit. Discipuli propter pharisæos dicunt, quod offensi sint, tametsi etiam ipsi turbati fuerint: quod manifestum ex eo, quod accesserit Petrus, & interrogauerit de hoc. Igitur Iesus quum audisset, quod offensi essent pharisæi, dixit.

Omnis plantatio: quam non plantauit pater meus cœlestis, eradicabitur. Omittite illos, duces sunt cæci cæcorum. Porro si cæcus cæco dux fuerit, ambo in foueam cadent. Seniorum traditiones & Iudæorum præcepta eradicatum iri dixit: non legalia, vt existimant Manichæi. Lex enim plantatio est dei, non igitur illa eradicata est. Manet enim radix eius spiritus qui in occulto est. Folia autem, hoc est apparens litera, defluunt. Legem enim vltra non iuxta literam, sed iuxta spiritum intelligimus. Quoniam autē desperati ac incurabiles erant pharisæi, dixit: Omittite illos. Hinc enim discimus, quod offendi illos, qui sponte offenduntur, & incurabiles sunt, non est nobis damnosum. Præceptores autem illos dicit, cæcos cæcorum; duces, vt ab eis turbas abducat.

Respondens autem Petrus, dixit ei. Dic nobis parabolam hanc. Petrus quia sciebat legē prohibere esum omnium, & timebat dicere Iesu: Ex his quæ dixisti offendimur, apparēt enim legi aduersa esse: simulat ignorantiam, & interrogat.

Iesus autem dixit: Adhuc & uos intelligentia caretis? Nondum intelligitis, quod quicquid ingreditur in os, in aluum abit, & in secessum eijcitur? At ea quæ proficiscuntur ex ore, ex ipso corde egrediuntur, & illa impurum reddunt hominem. Nam ex corde exeunt cogitationes malæ, cædes, adulteria, stupra, furta, falsa testimonia: conuicia. Hæc sunt quæ impurant hominem. Cæterum illotis manibus cibum capere non inquinat hominem. Increpat discipulos saluator, & insipientiam exprobrat, vel vt offensis, vel vt manifesta ignorantibus? Dicit igitur: Non intelli F
gitis, quod omnes intelligunt & sciunt? Cibi enim non manēt intus: sed infra exeunt per aluum, & nullum hominem in anima coinquinant, non enim manent intus. Cogitationes autem intrinsecus nascuntur, & manent illic, & egrediuntur, hoc est, in opus procedentes & actus, inquinant hominem, Cogitatio enim scortationis intrinsecus manens maculat, & egrediens in opus maculat.

Et digreßus illinc Iesus, seceßit in partes Tyri & Sidonis. Et ecce mulier Chananæa, quæ à finibus uenerat, clamabat ad illum dicens. Miserere mei domine fili Dauid, filia mea misere à dæmonio agitatur. Ille uero non respondit ei uerbum: Quare discipulos prohibuit ire in viam
Marc.vii gentium, ipse autem in Tyrum & Sidonem gentilium ciuitates iuit? Disce igitur, quod non vt prædicaturus iuit illuc: quia, vt Marcus dicit, & occultauit se. Vel aliter dic, quia vidit pharisæos nolle suscipere sermonem de cibis, transiit ad gentes. Miserere autem dicit, non filiæ meæ (illa enim sensu caret) sed mei quæ tam grauia patior & sentio, nec dicit. Veni & sana, sed miserere. At ille non respondit ei verbum: non vt contemnat, sed vt ostendat quod propter Iudæos venerit, prius illos docens, & occludat calumnias eorum, ne possint postea dicere, quod gentilibus benefecerit, ipsis contemptis. Ad hæc etiam firmam mulieris fidem manifestam reddit.

A *Et accedētes discipuli eius rogabant illum, dicentes: Omitte illam, nam clamat post nos. At respō dens, dixit. Non sum missus, nisi ad oues quæ perdiderant domus Israel.* Discipuli grauatim ferentes clamorem mulieris, rogabant: Dimitte eam, hoc est, obsecrabant, vt ablegaret illam ad se. Hoc autem faciebant, non tanquam immisericordes, sed magis volentes persuadere domino, vt misereretur ei. At ille inquit: Non sum missus, nisi ad Iudæos, qui sunt oues, quæ perdiderant ea quæ illis concredita erant. per hoc autem amplius eulgat fidem mulieris.

Illa uero uenit, & adorauit illum dicens: Domine succurre mihi. At ille respondit, ac dixit: Non est bonum sumere panem filiorum & obijcere catellis. Illa autem dixit: Etiam domine: Etenim catelli comedunt de micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum. Postquam vidit mulier patronos suos repulsam passos, iterum dominum feruenter accedit & inuocat vt dominum. Quia autem Christus canem illam dixerat, eo quod gentiles impuram agerent vitam, & in sanguine idolis immolatorum versarentur, filios vero Iudæos, illa valde sapienter & magno intellectu respondit, quamuis & canis sim, & indigna quæ panem accipiam, hoc est, virtutem & signum magnum: sed hoc quod paruum quidem quantum ad virtutem tuam attinet: mihi autem magnum fuerit, da: Sicut & qui panes comedunt non magnifaciunt, si micas dent. Canes autem bene ex his pascuntur.

B *Tunc respondens Iesus dixit illi: O mulier, magna est fides tua, fiat tibi sicut uis, Et sanata est filia eius ex illa hora.* Nunc manifestat Iesus causam, propter quam sanationem primum sustulerit, nempe vt fides & prudentia mulieris clarescat. Propterea non statī ab initio annuit Christus, sed magis illam a se amādauit: nuncvt fides & prudentia eius manifestē tur, laudat eam, Magna est fides tua. Hoc autem quod dicit, fiat tibi sicut vis: ostendit quod nisi fidem habuisset nihil fuisset assequuta: Atque ita si voluerimus & nos: nihil vetat, & nos assequi quæ voluerimus. Obseruat autem quod licet sancti orent pro nobis, sicut pro illa apostoli: attamē nos pro nobis ipsis petentes magis audimur. Est autem Chananæa symbolum ecclesiæ e gentibus collectæ. Nam & gentes prius repulsæ fuerunt, & postea in filiorum ordinem allectæ, & obtinuerunt panem corporis domini. Iudæi autem canes facti, ex micis videtur pasci, hoc est, paruitate & vilitate literæ. Significat enim Tyrus cohibitionem: Sidon autem venantem. Chananæa præparata humiliationi. Gentiles igitur, qui malitia tenebantur, inter quos fuerunt venatores animarum dæmones, humilitate sunt præparati. Iusti enī sublimi regno dei sunt præparati.

De intercessione sanctorū.

Et progressus illinc Iesus, uenit iuxta mare Galilææ, & conscēnso monte sedebat illic. Et accesserunt ad eum turbæ multæ, habentes secum claudos, cæcos, surdos, mutilos, & alios multos, & abiecerūt eos ad pedes Iesu, & sanauit eos, adeo ut turbæ miratæ sint, quū uiderent multos loqui, mutilos esse sanos: claudos ambulare, cæcos uidere, & glorificabant deum Israel. Non continuo versatur in Iudæa, sed Galilæa, propter multam incredulitatem Iudæorum: Galilæi enim fideliores illis erant. Vide igitur fidem illorum, quomodo & in mon-

C tem ascendant: claudi existentes & cæci: nec segnes sunt: sed & ad pedes obiiciuntur, vt pote illum supra hominem esse existimantes, vnde & saniatem assequuti sunt. Et tu igitur ascende in montem mandatorum, vbi sedet Iesus: & si cæcus fueris, non valens videre per teipsum quod bonum: & si claudus, videns quidem quod bonum, non valens autem ad hoc peruenire, & si surdus, qui neque alium audias admonentem, neque alium admonere valeas: & si mutilus sis, non valens extendere manum ad eleemosynam: & si alio quodam morbo tenearis, vadas ad pedes Iesu, & vestigia vitæ illius attinge, curamque habebis.

Iesus autem uocatis ad se discipulis suis, dixit, miseret me turbæ, propterea quod iam triduum perseuerant apud me, & non habent quod edant: & dimittere eos ieiunos nolo, ne deficiant in uia. Turbæ quidē nō audebāt panes petere: vt pote qui ad recipiendam sanitatēvenerāt. Ipse autem misericors existens, curā agit, ne quis dicere possit, quod alia viatica habeant (inquit) quod si etiam habuissent, fuissent consumpta. Tres enim iam dies sunt. Ostēdit autem quod a longe venerint dicendo ne deficiant in via. Hæc autem dicit ad discipulos excitare eos volens, vt dicant, quod possit eos alere, sicut & quinque milia sed illi adhuc sapientia carebant.

Et dicunt illi discipuli eius: unde nobis in solitudine panes tam multi, ut saturemus turbam tātam? Quamuis non oportebat illos oblitos esse, quod & prius plures pauerit in solitudine,

ſed ſtupidi erant: vt quum poſtea hos videris tanta ſapientia præditos, mireris dei gratiam. D

Et dixit illi Ieſus: Quot panes habetis? Illi autem dixerunt. Septem, & paucos piſculos. Et iußit turbas diſcũbere in terra, & ſumpſit ſeptem panes ac piſces: & poſtquam gratias egiſſet, fregit, deditque diſcipulis ſuis, diſcipuli aũt turbæ. Comederuntque omnes, & ſaturati ſunt. Et ſuſtulerunt quod ſupererat fragmentorum, ſeptem ſportulas plenas. At ij qui comederant, erant quatuor mille uiri, præter pueros & mulieres. Frugalitatem docens, ſuper terram recumbere iubet: & gratias agere ante cibum docens, gratias agit & ipſe. Rogas autem, quo pacto illic quidem quum eſſent quinque panes & quinque milia aliti eſſent, duodecim cophini ſuperfuerant, hic autem quum eſſent pauciores paſcendi, & plures panes, ſeptem ſportæ. Dicit igitur, poſſet, quod ſportæ maiores eſſent cophinis, vel ne æqualitas: miraculi eos obliuiſci faceret. Nam ſi nunc quoque ſuperfuiſſent duodecim, obliti fuiſſent ob æqualitatem, quod iterum miraculum feciſſent in panibus. Tu autem & hoc ſcias quod quatuor milia, hoc eſt qui quatuor virtutes recte poſſident, hi ſeptem panibus, hoc eſt, magis ſpiritualibus & perfectis ſermonibus paſcuntur. Septenarius enim numerus, ſe-
Eccl. xiiii ptem ſpiritualium donorum eſt ſymbolum. Diſcumbunt autem ſuper terram: quia omnibus terrenis ſuperiores ſunt, & calcant ea, ſicut & quinque milia ſuper fœnum diſcubuerunt, hoc eſt carnem & gloriam ſibi ſubiecerunt. Omnis enim caro fœnum, & omnis gloria hominis ſicut flos fœni. Septem autem ſportæ hoc loco reſiduæ, eo quod ſpiritualia & perfectiora fuerunt, quæ non potuerunt comedere. Illa igitur ſupererãt quæ ſe- E
ptem ſportæ capiunt, hoc eſt, quæ ſolus ſpiritus ſanctus ſcit: ſpiritus enim, omnia ſcrutatur, etiam profunditates dei.

Et dimißis turbis conſcendit nauim, uenitque in montes Magdala. Secedit Ieſus, quia nul-
i.Cor.ii. lum aliud ſignum fecerat, quale hoc in multiplicandis panibus, plures ſequebantur, atque (vt Ioannes dicit) in regem aſſumpturi illum erant. Vnde & ſecedit, quo tyrannidis effugiat ſuſpitionem.

CAPVT DECIMVMSEXTVM.

AT aggreßi Phariſæi una cum Sadducæis tentantes rogabant eum, ut ſignũ è cœlo oſtenderet ſibi. Tametſi dogmatis diſſideant Sadducæi & Phariſæi, nihilominus tamen contra Chriſtum conſpirant. Signum autem e cœlo petunt, vt ſiſtere ſolem vel lu-
Ioan.ix. nam. Exiſtimabant enim, quod ſigna quæ ſuper terram, fiebant diabolica virtute, & in Beelzebub fierent. Ignorabant enim inſipientes, quod & Moſes in Aegypto multa ſigna ſuper terram fecerat & ignem e cœlo deſcendiſſe ſuper pecora Iob a diabolo erat, atque adeo nõ omnia q̃ e cœlo, a deo neque quæ in terra omnia, a dæmonibus.

At ille reſpondens, dixit eis. Quũ cœperit eſſe ueſpera, dicitis ſerenitas erit, nam rubet cœlũ. Et mane, hodie tempeſtas: Rubet enim cœlum. Hypocritæ faciẽ cœli ſcitis dijudicare, ſigna uero temporum non poteſtis? Reprehendit tentatiuam illorum quæſtionem, hypocritas ipſos no- F
Iob.ii. minans, & inquit. Quod ſicut ſignorum apparẽtium in cœlo, aliud quidem pluuiarum aliud autem ſerenitatis indicium eſt. Et nemo videns pluuiarum ſignum, ſerenitatem requirit, vel ſerenitatis ſignum videns, pluuias timet: ſic & de me cogitare oportet, quod aliud tempus huius aduentus, & aliud futuri. Nunc opus eſt miraculis in terra: quæ autem in cœlo fient, vſque in illud tempus reſeruabuntur, quo ſol extinguetur: luna occultabitur, cœlum immutabitur.

Natio praua & adultera ſignum requirit, & ſignũ non dabitur ei: niſi ſignũ Ionæ prophetæ. Et relictis illis abijt. Natio mala, vtpote tentans: & adultera, vt deficiens a deo, & adhærẽs
Ionæ.ii. diabolo. Petentibus autem ſignum e cœlo, non dat niſi ſignum Ionæ prophetæ, hoc eſt, quod in vẽtre magni cæci, hoc eſt, mortis factus triduanus, reſurget. Hoc autem ſignum etiam e cœlo eſſe dixeris. In morte enim eius obtenebratus eſt ſol, creatura omnis immutata eſt. Vide autem ſermonem. Signum non dabitur ei, niſi ſignum Ionæ prophetæ. Ipſis enim data ſunt ſigna, hoc eſt propter ipſos facta ſunt, tametſi non crediderint. Proinde & relictis illis, vt incurabilibus, abiit.

Et quũ ueniſſent diſcipuli eius in ulteriorẽ ripam, per obliuionem non acceperunt panes. At Ieſus,

A *dixit illis: Videte & cauete à fermento Pharisæorum & Saducæorum.* Quemadmodum fermentum amarum est & vetus, ita & Sadducæorum doctrina mordet animas, amara existens, & veteres seniorum traditiones introducens. Et sicut fermentũ tẽperatura est aquæ & farinæ, sic & doctrina Pharisæorum mixta est ex sermone, & ex vita corrupta. Non dixit autem illis manifeste. Cauete a doctrina pharisæorum, vt memores eos faceret signi panum.

At illi reputabant intra se, dicẽtes: Panes nõ sumpsimus. Quod ubi cognouit Iesus dixit illis. Quid cogitatis ĩtra uos ipsos ô parũ fidentes: quod panes non sumpseris? Nõdũ intelligitis, neque memoria tenetis quinque illos panes, cum homines essent quĩque milia, & quot cophinos sustuleritis, neque septẽ illos panes cũ essent quater milia, & quot sportas acceperitis? Qui fit, ut nõ intelligatis me nõ de pane dixisse uobis illud, ut caueritis à fermento Pharisæorum & Saducæorum? Existimabant, quod hoc diceret illis, vt custodirent se, ne coinquinarentur a cibis Iudaicis, eo quod loquebantur inter se, quod panes non accepissent. Exprobrat igitur illis, quod tã stupidi & tã paruæ fidei essent. Imprudentes enĩ erant & stupidi, quod non cogitabãt quam paucis panibus multos supra attulisset. Et quod paucæ fidei, quod quia non emerant, diffiderent ipsum posse alicunde acquirere. Et vt acrius eos perstrinxit. (Non enim vbique bona est mansuetudo, tantum vbique valet rationabilis increpatio). Tunc, inquit, intellexerunt, quod non iussisset cauere a fermento panis: sed a doctrina pharisæorum & sadducæorum. Sup. xiiii

B *Quum uenisset aũt Iesus in partes Cæsareæ Philippi, interrogabat discipulos suos, dicẽs: Quẽ me dicunt homines esse, filium illum hominis? illi uero dicebant.* Meminit eius, qui ciuitatẽ cõdidit: quia est & alia Cæsarea Stratonis, & non in illa, sed in hac illos interrogat. Procul enim a Iudæis abducit discipulos, vt nullum timentes libere ac fidenter dicant. Primum autem percontatur multitudinis opinionem, vt ad maiorem reducantur beneuolentiam, & ne in eandem, in quam plerique cadent humilitatem. Non interrogat autem Quem me dicunt pharisæi, sed homines: de simplici multitudine dicens

Alij quidẽ Ioannẽ Baptistam, alij uero Heliam, alij autem Hieremiam, aut unum ex prophetis. Qui Ioannem illum nominabant erant ex iis qui cum Herode, qui putabat Ioannem post resurrectionem etiam donum accepisse operandi miracula. Qui autem Heliam, mouebantur ex eo quod acriter reprehendebat, & expectabant quod venirent. Qui vero Hieremiam, hoc dicebant, quod simili sapientia præditus esset, quam a nullo didicerat. Etenim Hieremias, quum puer esset, in prophetam assumptus est. Sup. xiiii Marci. vi Hier. i.

Dicit illis: Vos aũt quẽ me dicitis esse? At Simon Petrus dixit: Tu es Christus ille filius dei uiuentis: Iterum vt feruentior Petrus prosilit, & vere confitetur ipsum esse filium dei. Non enim dixit: Tu es Christus filius dei viuentis, absque articulo: sed cum articulo, ille filius, hoc est ille ipse, qui solus & vnicus: non gratia filius sed qui ex ipsa patris substantia genitus. Quia & multi Christi erant, sacerdotes & reges omnes, sed Christus cum articulo vnus est,

Et respõdens Iesus, dixit illi, Beatus es Simon Bar Iona: quia caro & sanguis nõ reuelauit tibi, sed
C *pater meus qui est in cœlis.* Beatum dicit Petrum, qui a diuina gratia scientiam acceperat: approbans autem Petrum ostendit consequenter aliorum hominum opiniones falsas. Dixit autem illũ Bar Ionã, hoc est filium Iona, quasi autem diceret. Sicut tu Ionæ filius, ita ego patris mei, consubstantialis illi existens, sum: Reuelationem autem scientiam dicit, quia abscondita & ignota ei a patre erant reuelata.

At ego tibi dico, quod tu es Petrus, & super hanc petram, ædificabo ecclesiam meam: & portæ inferi non præualebunt contra illam. Remunerat petrum dominus, mercedem illi dans magnam quod super eum ædificauit ecclesiam, Quia enim confessus erat eum dei filium Petrus dixit, quod hæc confessio quam confessus est, fundamentum erit futurum credentium, ita vt omnis homo extructurus fidei domum, hoc iacturus sit fundamentum. Nam licet innumeras condamus virtutes, non habeamus autem fundamentum rectam confessionem inutiliter ædificamus. Quum autem dixit ecclesiam meam, ostendit se dominum vniuersi: deo enim seruiunt omnia, Portæ autem inferi temporales sunt persequutores, qui ad infernum mittere conantur Christianos. Et hæretici quoque portæ sunt ad infernum ducentes: multis igitur persequutoribus, & multis hæreticis præualuit ecclesia. Est autem & vnusquisque nostrum ecclesia, quæ sit domus dei. Si igitur in confessione Christi confirmati fuerimus, portæ inferi, hoc est, peccata non præualebunt nobis, De his enim portis exaltatus Dauid, dice-

Quomodo super petrũ ædificatio ecclesiæ.

psalmus cxviii.

bat: Qui exaltat me de portis mortis. Quales portæ, o Dauid? Duæ: cædis scilicet & a- D
Psalm.ix. dulterii.

Et dabo tibi claues regni cælorum, & quicquid solueris in terra, erit solutum in cælo: & quicquid alligaueris super terram, erit alligatum in cælis. Tanquam Deus magna potestate dicit: Dabo tibi. Sicut enim pater dedit tibi reuelationem, sic ego claues. Claues autem intelligas, quæ ligant & soluunt, hoc est delictorum vel indulgentias, vel pœnas. Habent enim potestatem remittendi & ligandi, qui sicut Petrus, episcopatus gratiam assequuti sunt. Quamuis autem Petro soli dictum sit: Dabo tibi, omnibus tamen & apostolis concessæ sunt. Quando? quum dixit: Quorumcunque remiseritis peccata, remittuntur. Etenim quum dixit, Dabo: futurum tempus signat, hoc est, post resurrectionem. Cœli autem dicuntur & virtutes, quarum claues sunt bonæ operationes. Nam operando ingredimur, quasi per claues quasdam aperientes vnamquanque virtutum. Si autem non operor, sed solum scio bonum, habeo quidem clauem, scientiæ solum, extra autem maneo. Ligatus autẽ in cœlis, hoc est in virtutibus, qui non ambulat in illis: Nã virtuosus in illis solutus est. Ne habeamus igitur peccata, vt non cathenis nostrorũ peccatorum ligati sumus.

Ioan.ii.

Tunc dixit discipulis, ne cui dicerent, quod ipse esset Iesus Christus. Volebat Christus ante crucem obscurari suam gloriam. Nam si audiuissent homines ante passionem, quod deus esset, & deinde vidissent eum pati, quomodo non fuissent offensi? & propterea occultat se multis, vt post resurrectionem absque offendiculo a multis sciatur, spiritu sancto omnia E
miraculorum operationibus adæquante.

Ex eo tempore cœpit Iesus indicare discipulis suis, quod oporteret ipsum abire Hierosolymam, & multa pati à senioribus & pricipibus sacerdotũ, & scribis, & occidi, & tertio die resuscitari. Prædicit illis passionem, ne inexpectata illa veniente, offendantur putares, quod inuitus & non præsciens passus esset. Postquam enim audiuerunt per confessionem Petri, quod filius sit dei, tunc reuelauit illis & passionem. Post tristia autem subdit & lætitiam, nempe quod die tertio resurgeret.

Et quum abduxißet illũ Petrus, cœpit increpare illum dicens. Propitius esto tibi domine, nequaquã erit tibi hoc. Id quod reuelatum erat. Petrus recte confessus est: in eo autem quod non reuelatum, lapsus: vt sciamus quod absque deo neque ille loquutus est magnum quiddam. Nolens igitur Petrus Christum pati. & ignorans resurrectionis mysterium, dixit: Propitius esto tibi Domine, nequaquam erit tibi hoc.

Conuersus autem ille, dixit Petro: Abi post me Satana, obstaculo es mihi: quia non sapis ea quæ sunt dei, sed ea quæ sunt hominum. Petrum recte quidem loquentem beatum prædicat Christus, irrationabiliter autem formidantem & nolentem se pati, perstringit, dicens: Vade post me Satana. Satanas autẽ aduersarius dicitur. Vade igitur post me, hoc est, ne obsistas, sed sequere voluntatem meam. Vocat autem sic Petrum, quia etiam Satanæ displicebat pati Christum Dicit igitur: Tibi quidem iuxta humanam rationem videtur indecens mea passio: non intelligis autem, quod deus per hanc salutem operetur, & quod hoc me maxime deceat.

Recte loquẽtẽ Petrum beatum Christus dicit male autẽ satanam.

Tunc Iesus dixit discipulis suis: Siquis uult post me uenire, abneget semetipsum & tollat crucem suam, & sequatur me. Tunc: Quando? quum Petrum increpasset: volens enim ostendere errare Petrum prohibentem se pati, dicit: Tu quidem me prohibes, ego autem dico tibi, non solum non damnosum esse me pati, sed neque tu saluari poteris, nisi & ipse moriaris, & quisquis alius, siue vir, siue mulier, siue pauper, siue diues. Dicit autem. Vult, vt ostendat liberum arbitrium, & non coactam virtutem. Post Christum autem sequitur non illum is, qui solum confitetur filium Dei, sed & qui per omnia grauia transit, & illa sustinet. Abneget autem semetipsum dixit: perfectam abnegationem per præpositionem ab, significans, exempli gratia: Ne habeat communionem quandam cum corpore, sed contemnat seipsum. Sicut consueuimus dicere, quod is quempiam negarit, hoc est, non habuit eum pro amico vel noto: sic igitur omnes docet, nullam cum corpore habere communionem id est amicitiam: ita vt & crucem tollant, hoc est mortem eligant, & cum studio inquirant etiam mortem ignominiosissimam: qualis crux apud veteres fuit. Sed & sequatur me, inquit: Multi enim sequuntur latrones & fures, at illi non sunt discipuli mei. Sequatur igitur, hoc est, omnem aliam virtutem præ se ferat. Abnegat autem seipsum, & qui heri quidem intemperatus erat, hodie autem castus & sobrius. Talis erat Paulus, qui abnegauit semetipsum, quum F

A diceret. Viuo autem non iam ego, viuit autem in me Christus. Tollit autem crucem,
qui mortificauit & crucifixit seipsum mundo.

*Qui enim uoluerit animam suam seruare, perdet eam: quisquis autem perdiderit animã propter
me, inueniet eã.* Ad martyrium adhortatur nos. Inuenit enim animam ad præsens, hoc
est, seruat negans, qui & postea perdit. Perdit autem animam, sed propter Christũ, qui
de eo testificatur: qui & inueniet eam in incorruptione, & vita æterna.

*Quid prodest homini, si totũ mundũ lucratus fuerit, animæ uero suæ iacturam fecerit? Aut quid
dabit homo, cuius permutatione redimat animã suam? Venturus est enim filius hominis in gloria
patris sui cũ angelis suis, & tunc reddet unicuique iuxta facta ipsius.* Sit igitur, & finga-
mus, quod totum mundum lucreris, sed quæ vtilitas, si corpus bene habeat, & anima Rom. xii.
male afficiatur? quemadmodum si materfamilias lacera veste, & ancillæ fulgido ornatu
incedant. Neque in futuro seculo poterit quis dare commutationem pro anima sua:
hic quidem potest dare lachrymas & eleemosynam, & ieiunare, illic autem non: Iudex
enim tunc nos excipiet, dona respuens: nam iuxta opera sua iustificabit vnumquen-
que. Est autem & metuendus. Veniet enim in gloria sua, & cum angelis, & non con-
temptibilis.

*Amen dico uobis, sunt quidam hic stantes, qui non gustabũt mortẽ, donec uiderint filiũ hominis ue-
nientem in regno suo.* Dixerat venturum filium hominis in gloria sua: ne igitur incredu
lus fies, dicit: quia sunt hic quidam: qui iuxta quod capere possunt videbunt in transfi-
B guratione gloriã secundi aduentus. Interim autẽ ostendit, in qua gloria erunt, qui pro-
pter ipsum passuri: sicut enim tunc caro eius fulgurauit, ita pro sua portione fulgebũt
sancti. Significat autem obscurius hoc loco Petrum, & Iacobum, & Ioannem, quos in
montem assumpsit, & ostendit illis regnum dei, hoc est futurum statum in quo ventu-
rus esset ipse, & iusti fulsuri. Dicit igitur, quod quidam qui hic sunt non morientur,
donec viderint me transfigurari. Vide autem, quod stantes in bono & firmi sunt illi
qui vident Iesum clarius transformari, & proficiunt semper in fide & mandatis.

CAPVT DECIMVMSEPTIMVM.

E*T post dies sex, assumit Iesus Petrũ & Iacobũ, & Ioãnẽ fratrẽ eius.* Lucæ. ix
Non est hoc diuersũ ab eo quod Lucas dixit, quod post ser
mones illos facti sunt quasi dies octo, & cætera. Lucas enim
& primum & vltimum commemorat, quo ascenderunt in
montem. Matthæus autem tantum inter medios dies ponit.
Assumpsit autem Petrum, vt eum a quo diligebatur. Ioan-
nem, vt eum quem diligebat. Iacobum vero, quod & ipse æ-
mulator fuerit. Et manifestum est illum ingentis zeli fuisse,
tũ ex eo quod poculum se bibiturum promisit, tũ ex eo quod
Herodes vt placeret Iudæis gladio illum occidit.

*Et subducit illos in montẽ excelsum seorsum, transformatusque est corã illis: & splenduit facies eius
sicut sol, uestimenta autẽ illius facta sunt alba sicut lumẽ.* In montem excelsum subducit il-
C los ostendens quod nisi quis exaltetur, non dignus sit diuinis contemplationibus. Seor
sum autem: solitus enim est Christus clariora miracula in occulto facere, vt ne videre-
tur multis vt deus, sed vt apparebat homo haberetur. Transformationem autem au- transfiguratio quare dicatur regnũ dei.
diens, ne putes quod tunc corpus abiecerit, sed mansit corpus in suo habitu. Faciem e-
nim ipsius audis & vestem. Fulgidior apparebat deitate paruos quosdam radios suos
declarante, & hos sicut videre poterant: propterea & regnum dei superius dixit trans-
figurationẽ: eo quod ineffabilis eius potestas ibi refulserit, & quod germanus filius pa-
tris ostensus sit, & quod dignitas secundi aduentus in splendore faciei Christi ineffa-
bili claruerit.

Et ecce apparuerunt illis Moses & Helias cum illo loquentes. De quo colloquebãtur? de glo
ria, inquit, quam impleturus erat in Hierusalem. Quare autem Moses & Helias visi
sunt? vt ostendatur quod & legis, & prophetarum sit dominus, viuentiumque ac
mortuorum. Helias quidem est propheta, & viuit adhuc Moses autẽ legislator, & mor
tuus est. Quin & vt appareat, quod non sit legi aduersarius. Non enim Moses astitisset
suo aduersario, neque Helias, tantus zelotes ipsum tulisset. Præterea vt suspitionem
tollat eorum qui ipsum Heliam vel vnũ ex prophetis dicebant. Vnde enim agnouissẽt
discipuli, quod Moses & Helias fuerint: non enim a lineamentis facierum. Quia imagi-
nes hominum facere tunc impiũ videbatur. Videtur igitur, quod ex sermonibus quos

tunc inter se conferebant, agnouerint eos. Fortassis enim alter quidem dicebat, nẽpe Moses. Tu es cuius ego passionem præfiguraui, occiso agno, & perfecto pascha. Alter autẽ Helias: Tu es cuius resurrectionem ego præfiguraui in viduæ filio: Et talia quædam. Ostendens igitur illos discipulis: docet eos tales imitari, & mansuetos quidem esse & populares sicut Moses. Zelotes autem & constantes, sicut Helias: & se quando tempus vocet, periclitantes pro veritate sicut illi. D

Exo.xviii. iii. Re. xviii. *Respondens aũt Petrus, dixit Iesu: Domine, bonũ est nos hic esse. Si uis faciemus hic tria tabernacula, tibi unũ, Mosi unũ, & Heliæ unum.* Petrus ob multam dilectionem Christum pati nolens dicit: Bonum est hoc loco manere, & non descendere & occidi. Nam si quis huc venerit, habemus & Mosen & Heliam nos adiuuantes. Moses quidem Aegyptios deuicit, Helias autem ignem e cœlo deduxit: & tales erunt in inimicos, si qui huc contra nos venturi sunt. Hæc autem præ nimio mœrore loquebatur sicut Lucas inquit, nesciens quid diceret. Insolita enim visio obstupescere eum fecerat, aut nesciebat reuera quid loqueretur, volens Iesum manere in mõte, & non descendere, & pati pro nobis. Veritus tamẽ ne pertinax videretur, dixit: Si vis.

Adhuc illo loquente, ecce nubes lucida obumbrauit eos, & ecce uox è nube dicens: Hic est filius meus dilectus in quo mihi bene complacitum est, ipsum audite. Tu quidem o Petre tabernacula quæris manufacta, vt fiãt. Pater autem aliud tabernaculum non manufactum, nubẽ constituit: & ostendit quod sicut ipse in nubibus apparuit antiquis deus existens, sic & filius suus. Lucida vero nebula hoc loco, non caliginosa, sicut in veteri, eo quod non exterrere voluit, sed docere. Ex nube autem vox, vt ostendat quod ex deo sit. In quo bene cõplacitum mihi: Hoc est super quem requiesco, & qui mihi placet. Docet quoque illum audiendum: etiam si crucifigi voluerit, ne obluctemini. E

Exo.xix.

Et quum hæc audißent discipuli, prociderunt in faciem suam & territi sunt uehementer. Et accedens Iesus tetigit eos, & dixit: Surgite, & ne timeatis: Subleuatis igitur oculis suis, neminem uiderunt nisi Iesum solũ. Discipuli non ferentes fulgorem lucis, neque vocẽ, ceciderunt in terram, & oculi eorũ quasi somno grauati erant. Somnum dicit multam grauationem è visu. Ne autem timor diutius insidens eiiciat memoriam eorũ quæ viderant, suscitat eos & animat, solusque ipse comparet. Nec putes, quod de Mose vel Helia vox dicta sit, sed de ipso. Ipse enim est filius meus.

Et quum descenderent de monte, præcæpit illis Iesus, dicens: Ne cui dixeritis uisionem hanc, donec filius hominis è mortuis resurgat. Propter humilitatem denunciat nulli dicendum, ne offendantur qui audiunt talia, postea ipsum crucifigi videntes. Putassent enim impostorẽ fuisse, hæcque solum apparenter fecisse. Tu autem disce post sex dies, id est, post mũdum, qui sex diebus conditus est, dei contemplationem futuram. Nisi enim transiueris mundum, & exaltatus fueris in monte: nequaquam videbis clara, neque faciem Iesu, deitatẽ dico: neque vestem, hoc est carnem: Videas autem nunc & Mosen & Heliam colloquentes Iesu, lex enim & prophetæ, & Iesus vnum loquuntur & consonant. Quin & quũ inueneris quendam sensum scripturæ clare interpretantem, cognosce quod ille faciem Iesu clare videat, quod si & verba declaret & conspicua faciat, hic & vestes Iesu candidas videt. Vestes enim sensuum dictiões. Sed ne dixeris cum Petro: Bonum est nos hic esse: nam oportet semper proficere, & non permanere in vno gradu virtutis & contemplationis, sed ad alia transire. F

Et interrogauerunt illum discipuli sui, dicentes: Cur igitur scribæ dicunt, quod Heliam oportet uenire primum? Decipientes populum scribæ dicebant, non esse Iesum Christum: nam si esset Helias primum venisset, ignorantes quod duo aduentus Christi, quorum primi præcursor Ioannes, secundi autem Helias. Sic enim & Christus interpretatur discipulis. Audi enim.

Mala.iiii. *Iesus aũt respondens, dixit: Helias quidem ueniet primum, & restituet omnia: Dico autem uobis, quod Helias iam uenit, & non cognouerunt eum, sed fecerunt in eo quæcunque uoluerunt. Sic & filius hominis paßurus est ab eis. Tunc intellexerunt discipuli, quod de Ioanne baptista dixisset illis.* Dicendo quod Helias quidem veniet, ostedit quod nondum venit: in secundo autem aduentu veniens, restituturus sit ad fidem CHRISTI, omnes Hebræos, quos persuasibiles inueniet, quasi ad hæreditatem paternam reducens eos qui exciderant. Quum autem dicit, Helias venit, præcursorem illum Ioannem dicit, in quo fecerunt quæcunque voluere. Nam permittentes Herodi vt occiderent Ioannem quum possent prohibere, ipsi occiderunt. Tunc igitur discipuli facti perspicatiores intellexerunt

quod Io-

quod Ioannem Heliam vocauerit: eo quod ipse primi aduentus præcursor fuerit, sicut
A ille secundi futurus est præcursor.

Et quum uenissent ad turbam, accessit ad eum homo quidam flectens illi genua dicensque. Domine miserere filij mei: quoniam lunaticus est, & miserè affligitur: nam sæpe cadit in ignẽ, & sæpe in aquam. Valde incredulus apparet esse hic homo, eo quod dixit ad ipsum Christus: O generatio incredula, & quod arguit ipse discipulos. Non autem luna causa erat morbi, sed diabolus obseruabat plenilunium, & tunc insidiabatur, vt arguerentur opera Dei tanquam nobis malum inferentia. Tu autem intelligas obsecro, quod omnis insipiens sicut luna ĩmutatur, secundum scripturam, & interim apparet virtute magnus, inte- Ec.xxvii
rim imminuitur sensu & desipit. Hic igitur quum lunaticus fuerit, cadit in ignem iræ Iob.iiii.
& concupiscentiæ, & in aquam plenam fluctibus huius vitæ solitudinis, in aqua & Leuiathan diabolus, hoc est imperans ille in aquis. An non fluctus recte dicuntur crebre diuitum curæ?

Et obtuli eum discipulis tuis: nec potuerunt eum sanare. Respondens autem Iesus, dixit: O natio incredula & distorta, quousque tandem ero uobiscum, usquequo patiar uos? Adducite illum huc. Et increpauit illud Iesus, & exijt ab eo dæmonium, & sanatus est puer ex illa hora. Videns hominem delictum suæ incredulitatis discipulis impingentẽ quod infirmiores sint, quã vt sanẽt. Igitur dominus cõfundit eum, quod accusarit discipulos, ac dixit: O generatio incredula, hoc est, non est tantum infirmitatis illorum, quantum tuæ incredulitatis deli
B ctum, magnum enim est & illis congruam vincit virtutem. Hominem autem illum opprobrando, omnes simul opprobrauit incredulos & circunstantes. Porro quum dicit: Vsquequo ero vobiscum, ostendit quod desyderet in cruce pati & ab ipsis secedere. Vsquequo versabor cum irrisoribus & incredulis: increpauit autem illum Iesus. Quem? lunaticum. Ex illo igitur manifestum, quod quum & ipse incredulus fuerit, per incredulitatem dæmoni se inuadendi locum dederit.

Tunc accedentes discipuli ad Iesum seorsum, dixerunt: Quare nos non potuimus eijcere illud? Iesus autem dixit illis: Propter incredulitatem uestram. Amen quippe dico uobis, si habeatis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic, demigra hinc illuc, & demigrabit: neque quicquam impoßibile erit in uobis. Sed hoc genus non egreditur, nisi per deprecationem & ieiunium. Timuerunt apostoli ne perdidissent datam sibi contra dæmones gratiam, propter ea perplexi animo seorsum interrogant. Dominus autem arguit eos vt imperfectiores, dicens: Propter incredulitatem vestram. Nam si feruentem & ardentem haberetis fidem, etiã si parua videretur, perficeretis vtique magna. Vbi autem montes transtulerunt apostoli? Re- Ioan. xxi
spondebimus quia multa maiora his fecerunt, multos enim mortuos excitarunt, æquale quippe non est, montes transportere, & animam hominis reuocare. Dicunt nonnulli post ea sanctitate illis multo minores, id re postulãte fecisse. Vnde patet quia si opus fuisset, montes quoque transtulissent: si autem non fecerint, non est argumentum impotentiæ. Veruntamen verisimile est quod transtulerint, etiam si non sit scriptum: non enim omnia miracula sanctorum scripta sunt. Nonne igitur, inquies, tantam fidem tunc habe-
C bant? Non certe. Ita enim imperfectiores erant vt non semper idem essent: vnde Petrus quoque modo beatificatur, modo increpatur, & reliqui quasi amentes castigantur, cum sermonem de fermento non intellexerunt. Vel aliter: Non exigebat tempus, & ideo non transtulerunt. Videte autem & dominum quid dicat: Dicetis monti huic, demigra: hoc est, quando dicetis, tunc transibit. Non dixerunt igitur Apostoli, quoniam tempus non postulat, neque necessitas, & propterea non transtulerunt montes. Hoc autem genus dæmoniorum per deprecationem & ieiunium expellitur. Oportet enim & illos ipsos dæmoniacos maxime ieiunare, & eos qui illos sanare volunt. Tunc autem est deprecatio, quando non cum ebrietate, sed cum ieiunio fit. Obserua, quod omnis fides granum est sinapis, contempta enim putatur propter stultitiam prædicationis, attamen si ceciderit in terram bonam, crescit in arborem: in qua volatilia cœli, hoc est cogitationes summa petentes, nidulantur. Igitur quisquis habet omnem fidem, ille potest dicere monti huic, demigra: hoc est dæmoni, ostendebat enim quod exiret dæmonium.

Quum aũt uersarentur in Galilæa, dixit illis Iesus: Futurũ est ut filius hominis tradatur in manus hominũ, ac occident eũ: & tertio die resurget. Et mœrore affecti sunt uehementer. Subinde memoriã facit passionis, ne existiment quod inuitus patiatur, & interim hoc agit, vt exer-

ceat eos, & ne terreantur, si hoc inexpectatum eueniat. Coniunxit autem tristibus læta, D
scilicet quod resurget.

Nume. iii *Quum autem uenissent in oppidum Capernaum, accesserunt qui didragma solent accipere ad Petrum, dixeruntque: Præceptor uester num soluit didragma? Dicit etiam.* Deus pro primogenitis Hebræorum voluit consecrari sibi tribum Leui: inuentus est autem numerus tribus Leui viginti duo milia. Primogeniti autem chiliades viginti duæ & ducenti: & septuaginta tres. Pro his igitur qui erant extra tribum Leui, & primogeniti erāt, decreuit Deus dari didragmum sacerdotibus. Hinc igitur facta est consuetudo, vt simpliciter omnes primogeniti penderent didragmum, qui est quinque sicli, hoc est, ducenti obuli. Vnde quia dominus primogenitus erat pendebat & ipse. Reueriti autem fortassis Christum propter miracula quæ faciebat non illum interrogant, sed Petrum. Vel potius deceptores erant, quasi ita dicerent: præceptor vester legi contrarius est, num reddidit didragma?

Et quum ingressus fuisset domum, præuenit illum Iesus, dicens: Quid tibi uidetur Symon? Reges terræ à quibus accipiunt tributa aut censum? à filijs suis, an ab alienis? Dicit illi Petrus: Ab alienis. Ait illi Iesus: Ergo liberi sunt filij. Tanquā Deus sciebat, quamuis non audierat quid illi locuti fuissent ad Petrum: idcirco & præuenit eum, dicens: Si reges terræ non accipiunt tributum a filiis suis, sed ab alienis: quomodo cælorū rex a me filio suo accipiet didragmum? Hoc enim, sicut supra dixi, sacerdotibus & templo tribuebatur. Si autem liberi sunt filii paruorum regum, multo magis ego. E

Verum ne simus illis offendiculo, uade ad mare, & mitte hamum, & eum piscem qui prodierit primus, tolle, & aperto ore illius inuenies staterem, illum accipe, & da illum pro me & te. Ne reputemur, inquit, contemptores & despectores legis, & offendamus, da illi tributum. Non enim vt debitum do, sed vt illorum infirmitatem corrigam. Dicimus enim hoc loco, quod non oportet offendere, vbi nullum damnum: vbi autem damnum patimur in opere aliquo, non sunt curandi, qui imprudenter offenduntur. Vt igitur ostendat, quod deus sit & maris dominus, misit Petrum tollentem staterem ex ore piscis. Discamus hic & mysterium quoddam. Nostra enim natura est piscis in profundo incredulitatis mersus, sed apostolicus sermo extrahit nos, & in ore nostro inuenit staterem. Qualem staterem? Duo dragma tenentem. Quia & CHRISTVS duas naturas habet, homo existens ac Deus. Hic igitur stater datus est pro duobus, pro Iudæis & Gentibus, pro iustis & peccatoribus. Quod si & auarum quempiam videris, nihil aliud habentem in ore, nisi aurum & argentum, hunc habe pro pisce, in mari huius vitæ natantem, at vbi inuentus fuerit præceptor qualis Petrus, qui mittat hamum in mare, is eripiet ex ore illius aurum & argentum. Staterem quidam putant lapidem preciosum in Syria, alii tributum, alii vero quartam partem numismatis.

Nō sunt curandi qui iprudenter offendūtur.

Stater.

CAPVT DECIMVMOCTAVVM.

IN illa hora accesserunt discipuli Iesu, dicentes: Quis nam maximus est in regno cælorum? Quia viderant Petrum a Christo honoratum. Honoratus enim erat hic, dando staterem pro Christo & pro se, & propterea humanum quiddam passi, inuidiaque incessiti: oblique accedunt interrogātes dominum quis maximus esset. F

Et accersitum ad se puellum Iesus, statuit in medio illorum, & dixit: Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut pueri, nō ingrediemini in regnum cælorum. Quisquis igitur humiliauerit seipsum sicut est puellus iste, hic est ille maximus in regno cælorum. Quum vidisset Iesus discipulos inanis gloriæ vitio teneri, compressit eos: ostendens illis per puerum fastus expertem humilitatis viam. Oportet enim nos humilitate mentis pueros esse, non sensu pueriles: & innocentia, non insipientia. Dicens autem: nisi conuersi fueritis: idicat quod ab humilitate in superbiam venerimus, opus igitur iterum illuc conuerti, hoc est, in humilitatem, a qua egressi estis.

Et qui receperit unū puellū talē in noīe meo, me recipit: qui aūt offenderit unum ex pusillis istis qui in me credunt, expedit ut suspēdatur mola asinaria in collum eius, ac demergatur in profundum

maris. Non solum, inquit, oportet vos humiles esse, sed etsi alios humiles propter
A me in honore habueritis, mercedem accipietis. Me enim accipitis, quãdo pueros, hoc est, humiles suscipitis. Deinde & a contrario inquit: Qui offenderit, hoc est, iniuria affecerit vnum ex his pusillis, hoc est, ex his qui se humiliãt & paruos putãt, tametsi magni sint, expedit ei, vt mola asinaria suspendatur in colum eius. Sensibilem enim pœnam in medium affert, volens ostendere multis suppliciis obnoxios, qui in Christo humiles iniuria afficiunt & offendunt. Tu autem intellige, quod & si quis re ipsa paruum, hoc est, infirmum offenderit, & non omnibus modis patienter eum sustinuerit, punietur: nam qui magnus, haud facile scandalizabitur, sed paruus.

Væ mundo ab offendiculis. Necesse enim est, ut ueniant offendicula: ueruntamen uæ homini per quem offendiculum uenit. Luget vt misericors mundum, præ offendiculis damna accépturum. Et dicis: Quid oportet lacrymari, vbi opus succurrere & manum porrigere? Dicimus igitur, quod & ipsum lugere, quædam iuuandi species est. Sæpe enim quibus admonitio nostra non profuit, illis prosumus dum eos lugemus, quo sensum mali sui accipiant. Et si necesse, inquit, vt eueniant scandala, quomodo effugiemus ea. Necesse quidẽ est, vt eueniant: sed non necesse, vt nos perdant. Possumus enim & offendiculis obluctari. Per offendicula, intellige eos qui bono obstant. Per mundum autem mundanos homines & humi repentes, qui facile impediuntur.

Quod si manus tua, uel pes tuus tibi obstaculo fuerit, abscide eum: & proijce à te. Bonum est tibi
B *ad uitam ingredi claudum aut mutilum, potius quam duas manus aut duos pedes habentem, mitti in ignem æternum. Et si oculus tuus te offendit: erue eum: & proijce eũ abs te. Bonum est tibi, ut luscus intres in uitam, potius quam ut duos oculos habens mittaris in geennam ignis.* Per manum, pedem & oculos, intellige amicos, quos membrorum loco habemus. Etiã si hi tales fuerint, qui nobis nocens, hoc est si familiares amici fuerint, oportet contemnere eos vt mẽbra putrida, & execare, ne & aliis noceant. Atque ita ex his manifestum est. Licet autem necesse sit euenire scandala, non tamen necesse est vt nobis noceant: etiam si amici sint, nihil inde nobis damni.

Nõ autẽ, necesse vt nos pdãt scandala.

Lucæ. ix.

Videte ne contemnatis unum ex his pusillis. Dico enim uobis, quod angeli eorum in cœlis semper uident faciem patris mei qui in cœlis est. Venit enim filius hominis saluum facere quod perierat. Præcepit ne contemnantur hi qui parui putantur, hoc est, pauperes spiritu, magni autẽ apud Deum. Adeo enim, inquit, diliguntur a Deo, vt & angelos habeant præsides, ne damnum illis fiat a dæmonibus. Omnes enim homines & maxime fideles, suos angelos habent. Pusillorum autem & humiliũ in Christo angeli, vsque adeo familiares sunt deo, vt faciem eius per omnia videãt coram ipso stantes. Apparet autem ex hoc, quod licet omnes angelos habeamus, peccatorum tamen angeli quasi propter nos confusi, minus fidentes sunt, neque ipsi possunt tam libere videre faciem Dei, & precari forsitan pro nobis. Humilium autem angeli, hi semper vident dei faciem, & forte pro nobis. Et quid dico, quod hi angelos habeãt? ego propterea veni vt seruem quod perierat, & mihi vindicem eos, quia plerisque plane nihil putantur.

Angeli hominũ præsides.

C *Quid uobis uidetur? si fuerint alicui homini centum oues, & errauerit una ex eis, nonne relictis nonaginta nouem in montibus, uadit & quærit eam quæ errauerat? Et si contingerit ut inueniat eam, amen dico uobis, gaudet super ea magis, quam super nonagintanouem quæ non errauerant. Sic non est uoluntas coram patre uestro, ut pereat unus de pusillis uestris.* Cui homini fuerunt centum oues? Christo. Omnis enim rationalis creatura tam angeli, quam homines, centũ oues sunt, quorũ pastor est Christus, non ouis. Non enim est creatura, sed filius dei. Hic igitur reliquit nonagintanouem in cœlo, forma serui assumpta. Venit autem quærere ouem illam vnicam, quæ est humana natura, & gaudet super illa, magis quam angelorum firmitate. In summa autem hoc insinuat, quod deus curam agit conuersionis peccatorum, & gaudet super illis magis, quam his qui stabili virtute præditi sunt.

Si aũt peccauerit in te frater tuus: uade & argue illũ inter te & illum solũ: si te audierit, lucratus es fratrẽ tuum. Si aũt non audierit, aßume tecũ adhuc unũ uel duos: ut in ore duorũ uel triũ testiũ, stet omne uerbum. Quod si non audierit illos, dic ecclesiæ. Sin ecclesiã quoque non audierit, sit tibi uelut ethnicus & publicanus. Sermonem contra offendiculum dantes valde extenderat, nunc & eos qui offenduntur corrigit. Vt enim tu qui offenderis non omnino cadas, quia offendentem: væ habiturum dixit, volo & te qui offenderis, arguere eos qui te iniuria afficiũt & nocent, si fuerint christiani. Etenim si quidem non baptizatus iniuria afficiat,

Eccle. xix

ii. cor. xiii

tunc ab eo te subducas. Si autem frater, argue illum. Non enim dixit conuiciare, sed argue. Si te audierit, hoc est, condemnarit seipsum. Priuatim enim vult primum peccantes argui, vt ne coram multis redargutus impudentior fiat. Quod si te non audierit: & cum duobus vel tribus testibus argueris, ne graueris tunc in ecclesiæ sugge stu in uulgare peccatum. Qui enim non audiit duos vel tres redargutus, quamuis lex dicat, vt in ore duorum vel trium testium subsistat, id est, firmetur omne verbum, ab Ecclesia postea castigetur. Illam autem si non audierit, tunc abiiciatur, ne suæ malitiæ participes faciat alios. Assimilat autem publicanis tales fratres. Infamatur enim ob pecunias publicanus. Consolatio autem fit offenso, iniuria afficientem publicanum existimari & gentilem, hoc est incredulum. Nunquid autem hæc sola iniuriam facientis pœna? Sed audi & quæ sequuntur. D

Amen dico uobis, quæcunque alligaueritis super terrā, erunt ligata in cœlo: & quæcunque solueritis super terram, erunt soluta in cœlo. Si tu (inquit) offensus, habes eum, qui te iniuria affecit, sicut publicanum & gentilem, erit ille & in cœlo talis: si autem solueris eum, hoc est, ignoueris, erit ei & in cœlo condonatum. Non enim solum quæ soluunt sacerdotes, sunt soluta, sed quæcunque & nos iniuria affecti vel ligamus vel soluimus & ipsa erunt ligata vel soluta.

Offendēs publicanus & gētilis.

Rursus, amen dico uobis, quod si duo ex uobis consenserint super terram, de omni re quamcunque petierint, fiet illis à patre meo qui est in cœlis. Vbi enim sunt duo uel tres congregati in nomine meo, illic sum in medio illorum. Congregat nos hisce verbis ad charitatem. Quia enim prohibuit ne mutuum offenderemus: nunc & de mutua concordia dicit. Concordes autem dicuntur, non qui in malum conueniunt, sed qui in bonum. Vide enim quid dicat. Si duo ex vobis, hoc est credentibus & conspirantibus. Conspirauerunt autem & Annas ac Caiphas, sed male. Et propterea, sæpe precantes non accipimus, eo quod mutua concordia caremus. Non dixit autem ero. Non enim tardat, vel futurus est: sed sum, hoc est iam illic inuenior. Intelligas item, quod quando conspirauerint spiritus & caro, & non concupiuerit contra spiritum caro, tunc erit in medio dominus. Conspirauerāt autem tres virtutes animæ, rationalis, irascitiua & desyderatiua. Sed etsi vetus ac noua leges conspirarint, inuenitur in medio ipsarum Christus ab vtraque prædicatus. E

Tunc accedens Petrus ad eum, dixit: Domine, quoties peccabit in me frater meus, & remittam ei? Num usque septies? Dicit illi Iesus: Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies. Hoc est quod interrogabat Petrus. Quoties si peccet, & deinde accedat & petat veniam pœnitentia ductus, concedam ei. Addidit, in me si peccauerit, in Deum enim si peccauerit, non ego qui idiotes ac priuatus sum, possum ei remittere, nisi forte Dei ordinem habens sacerdos. Si autem in me peccet, ac deinde remisero ei, erit solutus etiam si priuatus ego sim, & non sacerdos. Quod autem septuagies septies dixit, non concludit veniam numero. Absurdum enim sedere & numerare vsque dum quadringenta nonaginta habeas, tot enim faciunt septuagies septies: sed immensum numerum signat, quasi dicat: Quoties qui lapsus fuerit, & pœnitentiam aget, concede ei veniam: & id quod & per sequentem parabolam dicit, quia oportet nos compatientes esse. F

Ideo assimulatum est regnum cœlorum homini regi, qui uoluit conferre rationē cum seruis suis. Mens parabolæ est, vt veniam demum demus conseruis in nos delinquentibus: præsertim si illi veniam ante nos procidentes petant. Studiosorum fuerit particulatim singula examinare, sed aggrediamur & nos. Regnum est Dei sermo: sed non paruum quoddam regnum, sed cœlorum. Similatū est igitur homini regi. Incarnatus est enim propter nos, & in similitudimem hominum factus. Confert autem rationem, vti bonus iudicās illos. Non enim absque iudicio punit: hoc enim crudelitatis foret.

Et quū cœpisset conferre, oblatus est ei unus, qui debebat ei decē milia talentorū. Cæterum quum is non esset soluendo, iussit eum dominus uenundari, & uxorem eius & liberos, & omnia quæ habebat, & fieri solutionem. Decem milium talentorum debitores nos sumus, qui quotidie multis beneficiis afficimur, & nihil boni rependimus Deo. Decem mille talentorum debitores sunt, & qui populi præfecturam susceperunt (vnusquisque enim homo magnum talentum est) & deinde non bene funguntur principatu. Vendi autem cum vxore & familia, signat alienationem a Deo: qui enim venditur, alterius domini fit. Quid autem si venatur vxor, caro scilicet, quæ est coniunx animæ, & pueri: opera quæ

male fiunt a corpore & anima. Iubes igitur carnem dari Satanæ in interitum, hoc est, mo A ribus, vel passioni dæmonis. Similiter & filios, operatiuas dico virtutes malorum ligari, vt est manus alicuius furto dedita, eam Deus aridam facit, vel constringit per dæmonem aliquem. Ecce mulier caro est, & filii operationes malæ, traditæ sunt afflictioni vt spiritus saluetur. Non potest enim tunc ad furtum cooperari homo ille.

Procidens autem seruus ille, adorabat illum, dicens: Domine, esto patiens erga me, & omnia tibi reddam. Misertus autem dominus serui illius, absoluit eum, & æs alienum remisit ei. Vide pœnitentiæ robur, & misericordiam domini. Pœnitentia enim fecit seruum cadere a malitia, qui firmiter in illa stabat, nec venia dignus. Misericordia autem dimisit omnino debitum, tametsi seruus non omnia remitti, sed prorogari tempus peteret. Disce igitur, quod Deus plura dat quam petimus: quia tanta est misericordia domini, vt & id quod admodum durum videbatur, nempe quod iussit vt venderetur ille, non ex duritia dixit, sed vt resipiscere faceret seruum, & persuaderet illi, vt ad preces se & obsecrationem conuerteret.

Egressus uero seruus ille, inuenit unum de conseruis suis, qui debebat sibi centum denarios, & iniecta in eum manu, obtorto collo trahebat, dicens: solue quod debes. Et procidens conseruus eius, rogabat eum, dicens: Esto patiens erga me, & omnia reddam tibi. At ille nolebat, sed abijt, & coniecit eum in carcerem, donec redderet debitum. Egressus ille qui veniam obtinuerat, & strangulabat ac premit conseruum. Nullus enim qui in deo manet, compassionis ex-

B pers est: sed ille egressus erat, & a deo nunc alienus erat. Magnæ autem erat crudelitatis. Erant ei decẽ milia talentorum remissa, & longe pauciora, centum scilicet denarios, omnino nec remittere, nec prorogare tempus dinumerandi volebat, tametsi conseruus eadem verba diceret, quæ & ille ad dominũ, misericordiã domini in memoriã illi reducẽs.

Porro quum uidissent conserui eius, quæ fiebant, indoluerunt ualde: & uenerunt aperueruntq; domino suo omnia quæ facta fuerant. Videntur hi conserui esse angeli osores mali, & amantes boni, non quod ignoranti domino hæc dicant, sed vt tu discas quod angeli sint, & quod inhumanis & immisericordibus indignentur.

Tunc accersiuit illum dominus suus, & ait illi. Serue scelestе, totum debitum illud remisi tibi, quũ obsecrasses me: nonne oportuit & te misereri conserui tui, sicut & ego tui misertus eram? Et iratus dominus eius, tradidit eum tortoribus, quoadusque redderet totum quod debebatur sibi. In iudicium intrat cum seruo dominus, propter misericordiam, vt ostendat quod nõ ipse, sed serui crudelitas & ingratitudo donationem irritet. Quibus autem tortoribus tradidit? forte potestatibus punitricibus, ita vt perpetuo puniretur. Quousque reddat, quod debebatur, hoc significat quod tandiu puniatur donec reddat: nunquam aũt reddet quod debebat, videlicet pœnã quã meruerat, semper ergo punietur. Quid igitur deterius memoria peccatorum, ac vltione, quæ tot tantaque diuina dona euertere posse videatur: nec quietus sed ira commotus eum tradidit. Quando enim vendi, eum iussit, nulla ira fuit in verbis, ideo nec eum vendidit, nunc autem hæc sententia non parua cum molestia ad compunctionem atque iudicium terminatur.

Donec, ppetuitatẽ significat.

C *Sic & pater meus cœlestis faciet uobis, si non remiseritis suo quisque fratri de cordibus uestris delicta illorum.* Non dixit pater uester, sed pater meus. Indigni enim sunt tales, qui Deum habeant patrem. De cordibus autem vult remitti, non de ore duntaxat. Cogita igitur quantum malum sit vindictæ cupiditas, quandoquidem etiam donationem Dei reuocat & irritat: tametsi dona Dei ea sint, quorum non pœniteat illum, reuocantur tamen hac ratione, & irritantur.

CAPVT DECIMVMNONVM.

E*T factum est, quũm consummasset Iesus sermones hos demigrauit à Galilæa, & uenit in fines Iudææ trans Iordanẽ, & sequutæ sunt eum turbæ multæ, & curauit eos ibi.* Iterum versatur in Iudæa, vt nihil prætexere possint, qui non credebant in Iudæa, quod non frequentius apud ipsos versaretur, sed apud Galilæos. Iterum igitur post doctrinam, & consummatis sermonibus sequuntur miracula. Oportet enim nos docere & operari: Tu autem illud perpende, quomodo integras plebes vnico verbo euangelistæ trans-

currunt, nomina singulorum qui curabantur, prætermittentes. Non enim dixerunt illũ
atque illum: sed multo curatos fuisse, vt fugiendã esse iactantiam significarent. Christus D
autem ægrotos curabat, vt & illis, & multis aliis per ipsos prodesset. Curatio nanque il-
lorum multis causam præbuit vt cũ cognoscerent. Non tantũ etiam Pharisæis, imo ecõ
tra, idcirco ad atrocitatem ferarũ educti, ad tentandum accedebant. Nam quoniam quæ
fiebant, carpere nequibant quæstiones quasdam ei proponebant: Audi enim.

Gen. i.ii. Ephe. v i. Cor.vi. *Et accesserunt ad eum pharisæi, tentantes illum, & dicentes illi: licet ne homini diuortium facere cum uxore sua, qualibet ex causa? Qui respondens, ait eis: An non legistis, quod is qui fecit ab initio masculum & fœminam fecit eos? Et dixit: propterea deseret homo patrem & matrem, & adglutinabitur uxori suæ, & erunt duo in carnem unam. Itaque iam non sunt duo, sed una caro. Quod ergo Deus copulauit, homo ne separet.* O insipientiam, opinabantur quæstionibus suis Christum se confutaturos. Nam si dixisset licere quacunque de causa dimittere vxorem, potuissent illi dicere: Quomodo igitur dixisti, ne quis dimittat, nisi adulteram solam? Si autem dixisset, non licere dimittere vxorem, arguissent eum vt aduersariũ Mosi. Ille enim iussit vt dimitteretur odio habita, & absque ardua & rationabili causa.

Deute. xxiiii. Quid igitur, Christus: Ostendit opus & legislationem eis, qui nos a principio formauit esse monogamiam. Ab initio enim vnum coniunxit deus vni: atque ita non oportet vnum viri m coniungi multis, neque mulierem vnam viris multis: sed eos sicut ab initio coniuncti fuerunt, manere, neque absque causa cohabitationem diuellere. Non dixit autem: Ego feci masculum & fœminam, ne plus eos exasperet, sed is qui fecit indefinite. At E que ita dicit maximæ curæ fuisse Deo, coniungi bonum. Vnde permisit etiam parentes

Gene.ii. dimitti, & viris adhærere. Quomodo autem in Genesi scriptum est, Adam dixit: Propterea deseret homo patrem suum. Hic autem dicit CHRISTVS. Deus dixit, propterea deseret, ac cætera. Dicimus igitur, quod & id, quod Adam dixit, ex Deo dixit: atque ita sermo Adæ, Dei est. Igitur quia vna caro facti sunt, & propter coitum & naturalem amorem cohærentes: sicut impium est suam carnem diuidere, ita & coniuges diuellere. Non dixit autẽ: Ne separet Moses, ne turbaret illos, sed homo simpliciter: ostẽdens quantum intersit inter deum coniungentem & hominem soluentem. His auditis, nonne quiescere ac laudare dicta eius oportebat, nonne admirari tantam sapientiam: nõne stupescere, cum tantam consonantiam cum patre viderent: sed horum nihil faciunt, sed ceu pugnaces & contentiosi.

Deute. xxiiii. *Dicunt illi: Cur igitur Moses iussit dare libellum repudij, & amittere eam? Ait illis: Moses ad duritiam cordis uestri permisit uobis repudiare uxores uestras, cæterum ab initio non fuit sic. Dico autem uobis, quod quicunque repudiauerit uxorem suam, nisi ob stuprum, & aliam duxerit, is committit adulterium. Et qui repudiatam duxerit: is adulterium committit.* Quum vidissent pharisæi, quod dominus ipsos confutasset, coacti postea fuerunt in medium afferre Mosen contradicentem Christo, & dicunt. Quomodo igitur Moses mandauit dare librum repudii, & dimittere? Igitur dominus vertens omnem accusationem in illorum caput, pro Mose respondet, ac dicit: Non contraria Deo Moses constituit, sed ad vestram duritiam hoc pronunciauit ne propter intemperantiam volentes aliis coniungi, occideretis pri F mas vxores. Nam quum essent inhumani, occidissent vxores, si coacti fuissent seruare illas: nunc autem librum diuortii iussit dari, his quia viris odio habebantur. Ego autem dico vobis (inquit) quod bonum est vxorem quæ fornicata est eiicere. Si autem quis eiecerit aliquam, quæ non est fornicata, author fit illi adulterii. Intellige autem, quod qui adhæret domino, spiritus est, & coniugium est fidelis cum Christo. Omnes e-

Rom.viii nim idem corpus facti sumus cum eo, & ex parte membra CHRISTI sumus. Non igitur recte quis potest separari a coniugio tali, iuxta sermonem Pauli, dicentis: Quis nos separabit a dilectione CHRISTI? Quæ igitur Deus coniunxit, neque homo, neque alia creatura, neque angeli, neque principatus, neque potestates (vt Paulus dicit) separare poterunt.

Dicunt ei discipuli eius: Si ad istum modum habet causa hominis cum uxore, non expedit contrahere matrimonium. Turbantur discipuli, & dicunt: Si propterea coniuncti sunt, vt vnũ sint, & indiuulsi maneant per omnem vitam, vt etiam si pœnitenda alioqui sit mulier, eam eiicere non liceat, non expedit matrimonium contrahere. Leuius fuerit, matrimonium non contrahere, sed pugnare & certare cum naturalibus concupiscentiis, quam sustinere malam mulierem. Causam enim hominis cum muliere, dicit perpetuam

A & inseparabilem vnionem: Nonnulli autem & sic intelligunt. Si sic est causa hominis, hoc est, si reprehensionem & culpā habitaturus est vir, vt illegitime eiiciens vxorem, nō expedit matrimonium contrahere.

At ille dixit illis: Non omnes capaces sunt huius dicti, sed quibus datum est. Postquam dixerunt apostoli, melius esse non venire ad nuptias, dicit dominus magnam esse virginitatis possessionem: at eam non ab hominibus recte seruari, sed ab his duntaxat, quorum cooperator est deus. Nam hoc loco, Datum est, valet, Quibus cooperator deus. Illis autem datum est, qui petunt. Petite enim, inquit, & dabitur. Omnis enim (inquit) qui petit, accipit. Sup. vii. Luce. xi. Ioan. xvi

Sint enim eunuchi, qui de matris utero sic nati sunt: & sunt eunuchi, qui facti sunt eunuchi ab hominibus: & sunt eunuchi, qui seipsos castrauerunt propter regnū cœlorū. Qui potest capere, capiat. Paucorum est (inquit) virginitatis virtus. Sunt enim eunuchi ex vtero matris, hoc est, sunt quidem qui propter naturæ constitutionem ad coitū non sunt idonei, qui & sine vtilitate casti sunt. Sunt & qui eunuchi fiunt ab hominibus. Qui autem seipsos eunuchos faciunt propter regnū cœlorum, non sunt hi, qui verenda sibiipsis amputant (maledictum enim hoc) sed qui continentes sunt. Intellige autem & sic: Est eunuchus a natura, qui propter naturalem complexionem non mouetur ad venerea: Ab hominibus autem eunuchus fit, qui ex humano præcepto carnalis concupiscentiæ incendium excindit. Qui autem seipsum castrat, non ab alio, sed a seipso doctus est, & sua
B sponte ad continentiam inclinatur. Hic igitur & optimus est, qui non alteri, sed sibiipsi dux fuit ad regnum cælorum. Volens autem sponte nos operari, virtutem, inquit: Qui potest capere capiat, non enim cogit virginem esse, neque nuptias destruit, sed virginitatem præfert.

Tunc oblati sunt ei pueli, ut manus illis imponeret & oraret. Discipuli autē increpabāt eos. Iesus uero inquit eis, Sinite puellos, & ne prohibeatis eos uenire ad me, talium est enī regnū cœlorum. Afferebant matres pueros, vt benedicerentur manuum contactu, incompositi autem & turbati accedebant ad eum, & propterea prohibent discipuli, quod existimarent hoc derogare doctrinæ eius authoritati, si offerrentur ei paruuli. Christus autem ostendens, quod a fastu alienos magis amet, dicit: Sinite paruulos, talium enim est regnū cœlorū Non dixit, horum: sed talium: hoc est simplicitate præditorum, innocentiū, malitiæ inexpertium. Etiam hodie si accedant ad doctorem nōnulli pueriles quæstiones interrogantes: non prohibeat, sed suscipiat.

Et quum imposuisset illis manus, abijt illinc. Et ecce unus accedens, ait illi. Magister bone, quid boni faciam, ut habeam uitā æternam? Qui dixit ei: Cur me uocas bonum? Nullius est bonus nisi unū, nempe deus: Non vt tentans venit ille, sed vt discere cupiens, & sitiens vitam æternam. Accessit autem ad Christum quasi ad purum hominem, & idcirco dicit dominus: Quid me vocas bonum? nullus bonus, nisi vnus deus, hoc est, quasi vnum ex præceptoribus bonum me dicis, male dicis. Nullus enim hominum proprie bonus, partim quod mutabiles sumus a bono in malum, partim quod nostra bonitas ad diuinam bonitatem collata, malitia est.
C

Quod si uis ad uitam ingredi, serua mandata. Dicit illi, Quæ? Iesus aūt dixit, nō facies homicidiū, non cōmittes adulteriū, non facies furtū, non falsum dices testimoniū, honora patrē & matrem, & diliges proximū tuū ut teipsum. Dicit illi adolescēs: Omnia hæc seruaui à iuuentute mea, quid deest? Dominus ad legis mandata mittit, ne Iudæi dicant, ꝙ legem contemnat. Adolescentem autem quidam vt superbum & arrogantem arguunt. Quomodo enim virtutes fuisset præditus qui diues erat? Nullus enim diligens proximum vt seipsum, ditior est proximo: omnis autem homo proximus. Quidam sic intelligunt: Da quod hæc omnia seruarim, quid adhuc mihi deest? Leui. xix Exo. xx.

At illi Iesus. Si uis perfectus esse, uade, uēde quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo, & ueni sequere me. Quum audisset autem adolescens eum sermonem, abijt tristis. Erat aūt habens possessiones multas. Quæcunque (inquit) fecisti opera bona, Iudaico more fecisti: si autem vis perfectus, hoc est meus discipulus esse, & Christianus, vade, vende omnia quæ habes, & da statim simul omnia nulla reseruans, vt continuam facias eleemosinam. Non enim dixit, paulatim da pauperibus: sed dixit, da semel & nullus esto. Deinde quia sunt multi misericordes, vitam tamen omni malitia plenam habentes, dicit:

Et veni ſequere me, hoc eſt, omnem aliam quoque virtutem habe. Adoleſcens igitur indoluit: valde enim optabat, & ſitiebat quidem terra cordis eius, ſed ſpinæ diuitiarum ſuffocabant. Erat enim, inquit, habēs poſſeſſiones multas. Nam qui paucas habet, non ita ab illis detinetur: multis enim diuitiis violentius eſt vinculum. Porro quia diuiti loquebatur CHRISTVS, dicebat: Habiturus es theſaurum in cœlo, diuitiarum enim amator erat. D

Ieſus autem dixit diſcipulis ſuis: Amen dico uobis, diues difficile intrabit in regnum cælorum. Iterum autem dico uobis, facilius eſt camelum tranſire per foramen acus, quā diuitem in regnum dei ingredi. Quandiu diues & ipſe quidem habet ſuperflua, & alii non vel neceſſaria, non ingreditur in regnum. Poſtquam autem excuſſa ſunt omnia tunc non eſt diues: & poſtea intrabit. Impoſſibile eſt enim multa habentem intrare, ſicut & camelum impoſſile per foramen acus. Vide autem quomodo, quod ſuperius dixit difficile, hic dicit impoſſibile. Nonnulli camelum hic animal dicunt, ſed eſt craſſus funis, quo nautæ vtūtur, vt proiiciant ancoras. Hic diſce quod ſi ſua non dare impedimento eſſe ad regnum quantum ſibi contrahit ignem, qui aliena occupat.

Auditis autem his diſcipulis, expauerunt ualde, dicentes: Quis ergo poteſt ſaluus fieri? intuitus autem illos Ieſus, dixit illis: Apud homines hoc impoſſibile eſt, apud Deum autem omnia poßibilia ſunt. Diſcipuli vt miſericordes, non interrogant pro ſeipſis (pauperes enim fuerant) ſed pro omnibus hominibus. Dominus igitur docet, non humana infirmitate metiēdam ſalutem, ſed virtute diuina. Nam ſi quis cœperit non eſſe auarus, ita proficiet, vt ampliora accipiat, & poſtea eo veniet, vt & neceſſariis careat, & ſic bene proſperabitur adiuuante Deo. E

Tunc reſpondens Petrus, dixit illi: Ecce nos reliquimus omnia & ſequuti ſumus te, quid igitur erit nobis? Tametſi videatur Petrus non dimiſiſſe magna aliqua, vtpote pauper, ſed diſce quod re ipſa multum etiam ipſe reliquerit. Etenim & paruarum rerum magna tenemur affectione: ſed & omnes voluptates. Petrus reliquit, & cum parentibus amorem carnis. Illæ enim affectiones non ſolum contra diuites, ſed & contra pauperes militant. Qui igitur dominus?

Reſpondens dixit illis: Amen dico uobis, quod uos qui ſequuti eſtis me, in regeneratione, quum ſederit filius hominis in ſede gloriæ ſuæ: ſedebitis & uos ſuper duodecim ſedes, iudicantes, duodecim tribus Iſrael. Num ſedebunt? Minime, ſed excellentem honorem per ſedem indicauit. Num & Iudas ſedebit? non, dicit enim: Qui ſequuti me fuerint, hoc eſt, qui vſque ad finem. Ille autem non vſque ad finem. Vel aliter: Sæpe Deus pollicetur bona quibuſdam dignis, quando autem exciderint, & indigni fuerint facti, aufert ea. Similiter facit in aſperis, ſæpe minatur, & non inducit, conuerſis nobis. Per regenerationem autem, reſurrectionem intellige.

Et omnis qui reliquerit domos, aut fratres, aut ſorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centupla accipiet, & uitæ æternæ hæreditatem ſortietur. Ne quis ſuſpicetur, quod dictum eſt: ſolis congruere diſcipulis, dilatat promiſſionem ad omnes qui ſimilia faciunt. Habebunt enim pro carnalibus cognatis, familiaritatem & fraternitatem cum Deo, pro agris paradiſum, & pro lapideis ædibus ſupernam Hieruſalem, pro matre presbyteras in eccleſia, pro patre preſbyteros, pro vxore omnes fideles mulieres: num nuptiis? abſit, ſed ſpirituali affectione, & miſericorde F
Lucæ.ix. erga ſe, cura. Non iubet autem CHRISTVS ſeparari ſimpliciter a familiaribus, ſed
Ioan. xii. quando ad pietatem obſiſtunt. Sic etiam corpus & animam iubet contemnere, non vt quis ſeipſum occidat. Vide autem, quod bonus deus non ſolum hæc dat, ſed & vitam apponit æternam. Cura igitur, vt & tu vendas facultates tuas, & des pauperibus, facultates autem ſunt: iracundo, furor: adultero, adulterandi cupiditas: vindictæ auido, vindicandi cupido: vende igitur hæc, & da pauperibus dæmonibus & omni bono priuatis, conuerte affectiones tuas in affectionum authores, & tunc habebis theſaurum, hoc eſt, CHRISTVM in cœlo tuo, hoc eſt, in ſumma mente tua. Cœlum enim habet in ſeipſo, qui factus eſt cœleſtis.

Multi autem erunt primi nouiſſimi, & nouiſſimi primi. Iudæos hic inſinuat & gentiles. Nam qui primi erant, facti ſunt nouiſſimi. Gentiles autem (qui erant nouiſſimi) primi conſtituti ſumus; & vt manifeſte diſcas quod dicitur, coaptat etiam ſequentem parabolam.

A

CAPVT VIGESIMVM.

Simile enim est regnum cælorum homini patrifamilias, qui exijt primo statim diluculo, ad conducendos operarios in uineam suam. Conuentione autem facta cum operarijs in singulos dies denario, misit eos in uineam suam. Et egressus circiter horam tertiam, uidit alios stantes in foro ociosos; & illis dixit, Ite & uos, in uineam meam, & quodcunque iustum fuerit, dabo uobis. Illi autem abierunt. Iterum quum exisset circa sextam & nonam horam, similiter fecit. Circa undecimã uero horã exijt, & inuenit alios stantes ociosos, & dicit illis: Cur hic statis toto die ociosi? Dicũt illi: quia nullus nos cõducit. Dicit illis: Abite & uos in uineam, & quicquid iustum fuerit accipietis. Christus est rex cœlorum, qui assimilatur homini, quod secũdum humanam accepit formam. Paterfamilias autem, quia dominus est domus, hoc est ecclesiæ. Hic igitur Christus exiit e finibus paternis: & conducit operarios in vineam, vel scripturas vel mandata. Vnumquemque conducit vt operetur vineam hoc est suam animam: conducit autem alium quidem primo diluculo, hoc est in pueritia: alium autem hora tertia, hoc est adulescentia: rursum alium hora sexta & nona, quando quis vigintiquinque fuerit annorum, vel triginta, & simpliciter in virili ætate: porro circa vndecimam, senes. Multi enim & senes crediderunt.

B Vel aliter. Dies dicitur præsens sæculum: in illo enim operamur sicut in die. Vocauit igitur dominus prima hora Enoch & Noe. Tertia, Abraham: Sexta, Mosen: Nona, prophetas: Vndecima autem, hoc est in consummatione sæculi, gentiles: qui ociosi fuerunt ab omni bono: nullus enim eos conduxerat, neque missus est propheta quis ad gentes.

Quum autem uespera facta esset, dicit dominus uineæ procuratori suo. Voca operarios; & redde illis mercedem, incipiens à postremis usque ad primos. Et quũ uenissent qui circa undecimã horam uenerant: acceperunt singuli denarium. Venientes autem & primi, arbitrati sunt q̃ plus essẽt accepturi, & acceperunt singuli denarium. Et quum accepissent, murmurabant aduersus patremfamilias, dicentes: Hi nouissimi unam horam fuerunt in opere, & illos pares nobis fecisti, qui portauimus pondus dei & æstum. At ille respondens uni eorum: Amice non afficio te iniuria. Nõne denario pactus es mecũ? tolle quod tuũ est, & abi. Volo autem huic nouissimo dare sicut & tibi. An non licet mihi quod uolo facere in rebus meis? Si oculus tuus malus est, q̃ ego bonus sim. Sic nouissimi erunt primi, & primi nouissimi. Multi enim sunt uocati, pauci autẽ electi. Et cõscẽdens Iesus Hierosolyma, assumpsit duodeci discipulos suos in uia, & ait illis. Ecce cõscẽdimus Hierosolymã, & filius hominis tradetur principibus sacerdotũ ac scribis, & cõdemnabunt eũ morte & tradent eum gentibus ad illudendum, & flagellandum, & crucifigendum, & die tertio resurget. Vesperum est consummatio. In fine autem diei & consummatione accipiunt omnes suum denarium, qui est spiritussancti gratia, transformans hominem ad suum exemplar, & faciens diuinæ naturæ participem. Plus autem laborauerunt, qui ante Christi aduentum: eo quod tunc nondum erat mors soluta, neque diabolus contritus, sed adhuc

C viuebat peccatum. Nos autem gratia Christi per baptismum iustificati, virtutem accepimus ad vincendum aduersarium nostrum iam deiectum & occisum a Christo. Et iuxta priorem interpretationem, qui iuuenes credidere, maiorem laborem habent, quam hi qui in senectute ad fidem accesserunt. Adulescens enim põdus iræ & æstum cõcupiscentiæ gestat, certans cum affectionibus: Senex autem in tranquillo est, attamen omnes nos donum spiritussancti assequimur. Docet igitur nos parabola, quod in senecta etiam licet respicere, & regnum cœlorum assequi. Hæc enim vndecima hora est. Non inuident autem sancti his, qui ex æquo accipiunt charitatem: sed ostendit hic quod tanta & talia sunt bona quæ dantur iustis vt & inuidiam excitare possint.

Tunc accessit ad eũ mater filiorũ Zebedæi cum filijs suis, adorãs & petẽs aliquid ab eo. At Iesus dixit illi. Quid uis? Dicit: Dic ut sedeant hi duo filij mei, unus à dextris tuis, & alter ad sinistram tuã in regno tuo. Opinabãtur filii zebedæi quod vadẽs Hierosolyma, dominus regnaturus esset regno quodã tẽporali. Audierant enim eum sæpe dicentẽ: Conscẽdimus Hierosolyma. Passi autem sunt humanum quid, & accedentes ad matrem parsuadent, ipsi reueriti in manifesto accedere: clanculo enim accedebant & ipsi, vt Marcus dicit. Accesserunt enim (inquit) ad eum Iacobus & Ioannes hoc est priuatim & seorsum acces-

ferunt ad eum.

Respondens autem Iesus, dixit: Nescitis quid petitis. Potestis bibere poculum, quod ego bibiturus sum? aut baptismo, quo ego baptizor, baptizari? Dicunt ei: Possumus. Matre præterita filiis loquitur, vt ostendat quod non ignorauerit ab ipsis permissam matrē, & dicit ad illos: Nescitis quid petitis. Magnum est, & angelicas virtutes concutiens. Deinde abducens illos ab huiuscemodi cogitationibus, ad pericula magis hortatur. Interrogat autem non ignorans, sed vt cogat manifestare vlcus per responsum, & studeant implere promissionem. Hoc enim dicit: Quia non potest quis fieri particeps regni mei: nisi ad mearum passionum particeps fiat. Dicite mihi, num possitis similia pati? Poculum enim, dicit martyrium, & suam mortem: simul ostendens quod leue sit, & quod oporteat nos tam facile illud aggredi, quam si bibendum esset poculum: & declarās quod & ipse suauiter accedat ad mortem, sicut enim bibens poculum statim dormit grauatus, sic & qui martyrii poculum bibit, in mortis somnium defertur. Baptisma quoque mortem suam nominat, quod nos omnes purificet. Hi vero nescientes quod promitterent, sed solum spectantes ad id quod cupiebant: omnia facile pollicebantur.

Nō efficimur participes regni, nisi passionū Christi cō participes.

Ait illis: Poculum quidem meum bibetis, & baptismo, quo ego baptizor baptizabimini, sedere autem ad dexteram meam & sinistram, non est meū dare, sed quibus paratum est à patre meo. Scio quidem vos testificaturos, & euenient hæc omnino. Iacobum enim Herodes occidit, Ioannem autem Traianus condemnauit, prædicantem verbum veritatis. Porro sedere non est meum dare, sed quibus præparatum est, sic intellige: Si inuētus fuerit quis cū veritatis testificatione, omni alia virtute præditus, ille accipiet donum. Illi enim præparatum est, qui laborauerit, sicut & certantibus coronæ sunt præparatæ, quasi dicat illis: Non est meum dare ad gratiam coronam, sed quibus præparatum est, hoc est, his qui incurrerint & vicerint. Sic autem & hoc loco dicit CHRISTVS quod ego non possum ad gratiam dare vobis sedem a dextris, aliorum enim est, qui laborauerint, & illis præparata est. Rogabis igitur consequenter: Quinam sessuri sint? Discas autē, quod nullus ibi sessurus est: hoc enim solius diuinæ naturæ est. Ad quem enim angelorum dixit: Sede ad dextris meis? Verum hoc dominus dixit, iuxta illorum opinionem, quærebant enim hanc sedem, nō intelligentes quod sedere super duodecim sedes, sit glorificari propter virtutem.

Actu. xi.

Psal. cix.

Et quum audissent decem, indignati sunt de duobus fratribus. Iesus autē uocauit eos ad se, & ait: Scitis quod principes gentium dominentur illis, & qui magni sunt, potestatem exerceant in eas, non ita erit inter uos: sed quicunque uoluerit inter uos magnus fieri, sit uester minister: & qui uoluerit inter uos primus esse, sit uester seruus. Sicut filius hominis non uenit ut ministraretur, sed ut ipse ministraret, utque daret animam suam redemptionem pro multis. Vbi viderunt duodecim, illos a Christo increpatos, tunc & ipsi indignati sunt, & ostenderunt illos prælatos sibi in honore. Adhuc enim erant imperfecti. Nam illi decem aduersus insurgebant, hi duobus inuidebant. Postquam igitur decem his auditis turbati fuerunt, accersit illos; vocatione antea sermonem demulcens. Etenim filii Zebedæi, auulsi ab aliis, conuersabātur cum ipso. Præsens igitur omnibus fit. Sciens enim quam sit tyrannica, & graui indigeat reprehensionis plaga ambitio, acrius eos perstringit, & abiicit eos in infidelium & gētilium portionem, si inani gloriæ studere voluerint: Et sic eos inhortatur, dicens. Alii quidem homines, quia regunt clari sunt: & amare primas, gentilia est affectio: meos autē discipulos humilitas commendat & honorabiles facit, atque adeo qui maior esse voluerit debet his qui opus habent ministrare, id quod præcipue humilitatis est, & ego in meipso ostendo, quum sim princeps & rex cœlestium, humiliaui memetipsum, ita vt vobis ministrem ad salutem & in tantum ministrem vobis: vt & animā meam ponam redēptionem pro multis; hoc est omnibus. Omnes enim multi.

Philip. ii.

Et egrediētibus illis à Hierico, sequuta est eū turba multa. Et ecce duo cæci sedētes secus uiā, quū audißent ꝙ Iesus trāsiret, clamauerūt, dicētes: Domine, miserere nostri, fili Dauid. Turba aūt increpabat eos ut tacerent. At illi magis clamabant, dicentes: Miserere nostri, fili Dauid: Et stetit Iesus, ac uocauit eos & ait: Quid uultis ut faciam uobis? Dicunt illi: Domine, ut aperiantur oculi nostri. Misertus autē eorum Iesus tetigit oculos eorū, & confestim uisum receperūt oculi illorū, & sequuti sunt eū. Fama agnouerant cæci dominū, & obseruabant tempus, quū audissent quod præteriret. Crediderunt aūt, ꝙ Iesus qui ex semine Dauid secundū carnem possit curare illos, & plane multum feruebant fide, neque dum tacere iuberentur, silebant, sed

A longe amplius clamabant. Vnde non interrogauit illos an fidem habeant, sed qui vellent ne quis existimet, quod alia det alia volentibus. Monstrans igitur, quod non pecuniæ gratia ad se clamarint, sed vt curentur. Tactos autem curat vt discamus omnia suæ sanctæ carnis membra, viuifica & dei membra esse. Quod autem Lucas & Marcus vnum dicunt cæcum fuisse, non ab his dissonant: Illi enim insignioris mentionem fecerunt, vel aliter: Lucas dicit, quod antequam veniret in Hierico curauit cæcum. Marcus Lu. xviii
autem postquam exiuit de Hierico. Matthæus vero breuitatis amator, in vno vtrumque complexus est. Marci. x.
Intellige autem per cæcos, eos qui ex gentibus, qui secus viam curati sunt. Non enim præcipue venit Christus propter gentes: sed propter Israelitas. Quemadmodum autem cæci audiendo didicerunt de Iesu, sic & gentes ex auditu fidei. Hi autem, qui silentium imperant cæcis, ne clamando inuocent nomen Iesu, sunt persequutores, tyranni, qui attentant ecclesiæ os obturare, sed illa multo magis confitetur nomen Christi, idcirco sanatur, vt videt veritatis lumen clarius, & sequitur Christũ, vitam eius imitando.

CAPVT VIGESIMVM PRIMVM.

B *ET quũ appropinquassent Hierosolymis, & uenissent in Betphage ad mõtẽ olyuarũ, tunc Iesus misit duos discipulos: dicẽs illis: Ite in castellũ quod contra uos est: & statim inuenietis asinam alligatam, & pullũ cũ ea. Soluite & adducite mihi. Et si quis uobis aliquid dixerit, dicite: Dominus his opus habet, & confestĩ emittet eos. Hoc aũt totum factũ est, ut adimpleretur quod dictũ est per prophetam, dicentẽ. Discite filiæ Siõ: ecce rex tuus uenit tibi mansuetus, sedẽs super asinã, & pullũ filiũ subiugalis.* Sedit super asinã, nõ in vllũ aliũ vsum, quam vt impleretur prophetia, & vt ostenderet quomodo oporteat viliter vehi: non enim equo, sed asello vili vectus est. Implet igitur prophetiam, & iuxta historiam & iuxta anagogen. Nam iuxta historiam visibili asino insedit, & iuxta anagogen quoque nouo, indomito, & obedientiæ nescio populo. Ligati autem erant asina & pullus cathenis suorum peccatorum. Duo missi sunt ad soluendum, Paulus quidem ad gentes, Petrus vero in circuncisionem, hoc est, ad Iudæos, vsque in hodiernum diem duo nos soluũt, Apostolus & Euangelista. Venit autem Christus mansuetus. Non enim venit vt iudicet mundum in primo aduentu, sed vt saluet. Et alii quidem reges Iudæorum fuerunt rapaces & iniusti, Christus autem mansuetus.

Esa. lxii. Zac. ix. Galat. ii Ioan. iii.

Euntes autẽ discipuli, fecerũt sicut præceperat illis Iesus. Et adduxerunt asinã & pullum, & imposuerunt super eos uestimenta sua, & collocarunt eum super illa. Lucas quidem & Marcus subiugalem solum dixerunt: Matthæus autem asinam & pullum. Non dixerunt autem contraria: ducentes enim pullum sequuta est mater. Collocauerunt autem eum super illa: non super duo iumenta, sed super vestem. Primum quidem sedit super asi- Marci. ii. Luce. xix
C nam, postea super subiugalem, quia & primum quieuit in Iudæorum synagoga, deinde in gentili populo.

Pluima aũt turba strauerũt uestimenta sua in uia, alij uero cædebant ramos de arboribus, & sternebãt in uia. Porro turbæ quæ præcedebãt & quæ sequebantur clamabãt, dicẽtes: Hos anna filio Dauid, benedictus qui uenit in noĩe domini, hos anna in altißimis. Iuxta historiam: multum in se habet honoris vestes strauisse, & ramos obiectasse, nam ostẽdunt magnã gloriam. At iuxta anagogen disce, quod postquam apostoli superposuerunt vestimẽta sua, virtutes inquã suas: tunc super illas sedit dominus: nam nisi anima nostra ornata fuerit apostolicis virtutibus, non equitabit eam dominus. Præcedentes sunt prophetæ, qui ante incarnatum christum fuere. Sequentes autem martyres & doctores, qui vestimenta sua sternunt christo: hoc est carnem subiiciunt spiritui. Vestimenta enim & tegumenta animæ, Ioan. xii.
corpus: Strauerunt igitur in via, hoc est in christo. Ego enim sum via, inquit. Si enim Hos ãna.
quis carnẽ suã nõ strauerit hoc est humiliauerit: in via, hoc est in christo manens, & non hæreticus existens non insidebit in eo dominus. Hos anna autem quidam dicunt, quod hymnum vel psalmum significet, alii autem id quod euidẽtius, Salua obsecro. Vẽturus aũt dicitur dominus, quia expectabatur ab Hebræis venturus. Sic enĩ & Ioannes dicit: Tu es qui venturus es, hoc est qui expectaris vt venias, eo quod aduẽtus eius quotidie

expectabatur. Debemus & nos omnes consummationem mundi: & aduētum Christi ex D
pectare ac præparari.

Supra.xi. Lucæ.vii deu.xviii *Et quum intrasset Hierosolyma, commota est uniuersa ciuitas, dicens. Quis est hic? Turbæ autem dicebant: Hic est Iesus ille propheta à Nazareth Galilææ.* Turbæ simplices & candidæ, neque inuidebant CHRISTO: neque opinionem indignam Christo habebant. Ideo & nunc prophetam illum dicit: Nunquam autem sine articulo dicatur propheta: potest intelligi quod ille sit qui expectetur propheta: de quo Moses. Prophetam vobis Deus excitabit. Non enim dixerunt. Hic est propheta: sed propheta ille, hoc est, ille qui expectatur.

Esa.lvi Hie.vii. *Et intrauit in templum Dei, & eijciebat omnes ementes & uendentes in templo, mensasque collybistarum: & cathedras uendentium columbas euertit: & dixit illis. Scriptum est: Domus mea domus deprecationis uocabitur: at uos fecistis illam speluncam latronum.* Tanquam dominus domus, hoc est templi, eiicit vendentes: ostendens ea quæ patris sunt, & sua esse: interim etiam honestatis templi curam habens, sed translationem sacrificiorum significans, eo quod eiicendo boues & columbas præsignauit non vltra opus sacrificio & immolatione, sed oratione. Domus enim mea (inquit) domus deprecationis, vos autem fecistis illā speluncam latronum. In speluncis enim latronum fiunt mactationes: & sanguinis effusiones. Vel etiam propter negociatores, ementes & vendentes, speluncam vocauit tēplum. Auaritia enim & lucri cupiditas, latronū morbus est. Collybistæ autem sunt, qui apud nos dicuntur mēsarii. Collybos enim species est, vilis nomismatis, sicut habemus & nos E obulos & minuta. Vendunt autem columbas & hi, qui in ecclesiis gradus vendunt. Spiritus enim gratiam, qui est columba vendunt, vnde eiiciuntur ex superno & inferno tēplo. Indigni enim sunt sacerdotio fungi. Vide autem, & tu, ne forte templum dei, cogitationem tuam, facias speluncam latronum dæmoniorum. Fit autem spelunca, si habuerimus cogitationes carnalibus rebus animas vendentes: & ementes, & ita lucri cupidas, vt & collybos, & vilia nomismata congregent. Et si vendiderimus & emerimus columbas, hoc est, si quod in nobis fuerit spirituale dogma, & inhonesta cogitatio talis, speluncam latronum fecimus nos.

Et accesserunt ad eum cæci & claudi in templo, & sanauit eos. Per infirmos quos curauit, ostendit se deum esse, & benefacere, eiiciens cum authoritate e domo sua indignos. Declaratur etiam hoc, quod eiectis Iudæis, qui legi & animalium mactationi addicti erant, & cæci & claudi ex gentibus assumpti fuerint sanati ab eo.

Quum autem uidissent principes sacerdotum & scribæ mirabilia quæ fecerat pueros clamantes in templo, & dicentes: Hos anna filio Dauid: indignati sunt, & dixerunt ei. Audistis quid isti dicunt? Iesus autem dicit illis. Quid ni? Nunquam legistis: Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem? Pharisæi quum viderent pueros hymnum Dauid offerre Christo, quem videtur propheta Deo obtulisse, dissecabantur inuidia, & interpellant illum, quod permittat de se dici, quæ soli Deo debentur. Ille autem magis approbans dicit: Etiam. Tantum abest, vt obturem ora talium dicentium, vt & prophetæ testimonium abducam, & vos ostendam vel imperitos vel inuidos. Nescitis enim quod ex ore in F fantium & lactentium perfecisti laudem. Pefecisti autem, significat perfectam & absolutam ostendisti laudem, etiam si illi propter ætatem imperfecti & viles videantur. Non

Psal.viii. enim illi dicebant quæ dicebant, sed os solum accommodantes: spiritus organa fuerunt. Et idcirco dicit. Ex ore infantium, coniectans quod os solum diuina gratia mouebatur. Significatur item quod a gentibus, quæ simplices & stultæ erant, benedicendus esset. Erat autem & apostolis consolatio dandum & sibi sermonem, tametsi perquam viles forent. Et tu innocens si fueris, a malitia paruulus, suxerisque spirituale lac diuinorum eloquiorum, dignus eris qui laudes & prædices deum.

Et relictis illis, exijt è ciuitate in Bethaniam, & aduersatus est illic. Secessit ab illis, vt ab indignis. Et venit in Bethaniam, hoc est domum obedientiæ. Ab inobedientibus enim, ad inobedientes se confert, & inter illos versatur. Dicit enim, habitabo in eis, & ambu-

Bethania labo in eis.

Mane aūt reuertens in ciuitatē, esurijt. Et quum uidisset fici arborē unam in uia, uenit ad eam, & nihil inuenit in ea, nisi folia tantum, & ait illi. Ne posthac te fructus nascatur in æternum. Et arefacta est continuo ficus. Et eo uiso, discipuli mirati sunt, dicentes. Quō continuo exaruit ficus? Quoniam dominus frequenter miracula operatus est, & in omnibus hoc spectauit vt be

nefaceret

nefaceret, nullum autem ostendit quo puniret: ne putarent, quod non posset punire, ostē
A dit hoc loco & hanc suam potestatem: non in hominem illa vtens, sed arborem, vtpote misericors, sicut & antea in porcos. Aresacit igitur arborem, vt emendet homines. Porro discipuli merito admirantur. Arbor enim illa humidior est, & maius ostendit miraculum, eo quod statim exaruit. Cæterum ficus & Iudæorum significat synagogā, folia sola habentem, hoc est, ostendentem literam, non fructum spiritus. Sed & omnis homo exponens se deliciis huius vitæ, ficui comparatur: quia fructum non habet spiritualem, vt esurienti Iesu det: folia autem tantum, & temporalem ac defluentem apparentiam. Hic igitur maledictum audiet. Ite enim, inquit, maledicti in ignem: sed & arescet, nam dum cruciatur in igne, arescit eius lingua, sicut & diuitis. Ficus. Mat. xxv

Respōdens aūt Iesus, ait illis. Amē dico uobis, si habueritis fidē, & nō hesitaueritis, non solū hoc quod accidit ficui facietis, uerumetiā si mōti huic dixeritis, tollere, & proyce te in mare, fiet. Et oīa quæcūque petieritis in deprecatione credētes, accipietis. Magna Christi quā discipulis dat promissio, quod possumus montes transferre, si non ambigui fuerimus fide, & hæsitauerimus. Quæcunque enim petiuerimus, citra hæsitationem fidētes diuinæ virtuti, accipiemus. Etiam (inquit) si petiuerimus & quod non conducibile, credam autem insipienter, quod hoc mihi det dominus, accipiā ne igitur & illud quod mihi nō expedit? Deus igitur quomodo misericors, siquidem meam petitionem, quæ mihi non prodest, adimplet? Audi ergo. Primum quum audieris fidem, non stultam illam fidem, sed eam quæ reuera fides est, accipe, & deprecationem illam quæ vtilia petit, sicut tradidit dominus dicēs. Ne inducas nos in tentationem, sed libera nos a malo: & quæ in ea oratione sunt verba. Insuper vide & verbum, hæsitaueritis. Nam qui vnitus fuerit deo, & vnus est cum illo, & non discretus & separatus, quomodo petet quod inutile est? Vnde si indiuisi & indiscreti fuerimus a deo, conducibilia petemus a deo & accipiemus. Luc. xvi. Ioā. xiiii. B Matt. vi.

Et quū uenisset in tēplum, accesserunt ad eū docentē principes sacerdotū, & seniores populi: dicētes. Qua authoritate hæc facis? & quis tibi dedit istam authoritatē? Respōdens aūt Iesus, dixit eis. Interrogabo uos & ego quiddam: quod si dixeritis mihi, & ego uobis dicā, qua authoritate hæc faciā. Baptismus Ioannis unde erat? è cœlo, an ex hominibus? At illi cogitabant apud se dicentes. Si diximus è cœlo, dicet nobis: quare ergo non credidistis illi? Sin autē dixerimus ex hoībus timemus turbam. Oēs enim habebāt Ioannē ut prophetam. Et respōdentes Iesu dixerūt. Nescimus. Ait illis & ipse. Nec ego dico uobis, qua authoritate hæc faciā. Inuidentes legisperiti Iesu, ꝙ eiecisset e tēplo negociantes, accesserunt ad eū, & alia quædā rogauerūt. Quis es tu, qui e templo eiicis negociantes? nunquid hoc facis vt sacerdos? Et tu quidē sacerdotalē dignitatē non habes. Non hoc facis vt rex? enimuero neque rex es, neque si esses, liceret tibi hæc facere: nō enim licet regibus in tēplo aliquid agere. Interrogabant aūt hæc a domino, vt siquidē diceret. Mea potestate hæc facio, accusarent eū vt rebellē & propriam potestatem se habere dicentē. Sin autem diceret, diuina potestate hæc facio: abducerent ab eo turbas, illum vt deum laudantes: monstrantes turbis, ecce Iesus ille non est deus, sed potestate dei hæc facit vt seruus. Quid igitur Christus ipsemet sapientia? Comprehē
C dit sapientes in uersutia sua, & interrogat eos de Ioanne similia, vt siquidem dicerent. E cœlo fuit prædicatio Ioannis: comprobarentur deo aduersarii, quod illam non suscepissent. Si autem ex hominibus dicerent, periclitarentur propter turbam. Omnes enim vt prophetā habebant Ioannem. Ostēdit autē hoc loco dominus, quod maligne interrogantibus non oporteat respondere. Nam nec ipse pharisæis respondit, quamuis nulla respondendi difficultas esset. Discimus aūt interim, quod semetipsum laudare non est iuxta Christi doctrinam. Ecce dominus enim, qui potuit dicere qua potestate hæc faceret, non dixit ne seipsum laudare videretur. i. Corin. i.

Quid aūt uobis uidetur? Hō habet duos filios, & accedēs ad priorē, dixit. Fili, uade hodie operare in uinea mea. Ille aūt respōdens, ait: Nolo. Postea uero pœnitentia motus, abijt. Accedēs aūt ad alterū, dixit similiter. At ille respōdens ait: Eo domine: & non abijt. Vter è duobus fecit quod uoluit pater? Dicunt ei, prior. Dicit illis Iesus, Amen dico uobis, quod publicani & meretrices præcedūt in regno dei. Venit enim ad uos Ioannes per uiā iustitiæ, & nō credidistis ei: publicani aūt & meretrices crediderunt ei. Vos aūt quū uidissetis eū, nō fuistis cōmoti pœnitētia postea, ut crederetis ei. Duos ordines inducis, vnū principio pollicentiū, quales fuerūt Iudæi, qui dixerūt. Oīa quæcunque dixit deus, faciemus & audiemus. Alterū eorū qui nō statim persuasi sunt: quales sunt meretrices & publicani, & qui ex gentilium populo, qui ab initio non crediderunt voluntati diuinæ, postea autem pœnitudine ducti, obedierunt. Vi-

de igitur sapientiam Christi. Non statim a principio dixit illis. Meliores vobis publicani sunt & meretrices: sed prius cœpit ipsos, & cõfessi sunt quod ex duobus filiis ille obediens fuerit, qui fecerit voluntatem patris. Postea vbi hoc confessi fuerunt, subdit venisse Ioannẽ per viam iustitiæ, hoc est, in vita irreprehensibili. Non potestis enim dicere, vitam Ioannis fuisse reprehensibilem: attamen meretrices ei obedierũt, vos autem non. Idcirco & præcedant vos, ante vos ingrediuntur in regnum cœlorum: ita vt si & vos laborauerítis, vel post illa intrabitis: si aũt increduli fueritis, nunquam intrabitis. Multi autem etiam hodie pollicentur deo & patri monachos se futuros fore, vel sacerdotes, post promissionem autem negligentes sunt. Alii autem monasticam vel sacerdotalem vitam polliciti non sunt, sicut monachi vel sacerdotes, viuunt autẽ digne: atque ita illi sunt obedientes pueri, qui faciunt etiam si nihil promiserint. D

Aliã parabolam audite. Homo quidem erat paterfamilias, qui plantauit uineã, & sepẽ circundedit ei, & fodit in ea torcular, & ædificauit turrim, & locauit eã agricolis, ac peregre profectus est. Aliam parabolam eis affert, ostẽdens quod licet summa diligentia eis exhibita sit: non meliores facti fuerint. Homo enim paterfamilias, dominus, qui propter misericordiam homo appellatur. Vinea autẽ, populus Iudæorum, plantatus a deo in terra promissionis. Introducens enim, inquit, plantabis eos in monte sancto. Sepes autem lex, non sinens eos gẽtibus misceri, vel angeli custodientes Israel. Torcular, altare, Turris templũ, Agricolæ vero, doctores populi, pharisæi & scribæ. Profectus est autem paterfamilias deus, quando in columna nubis loquutus est eis. Vel peregrinatio dei, lõganimitas eius. Videtur enim deus & dormire & peregre proficisci, dum longanimis est, & non e vestigio peccatorum pœnas exigit. E

Quũ aũt tempus fructuũ appropinquasset, misit seruos suos ad agricolas, ut acciperent fructus ipsius. Et agricolæ apprehẽsis seruis eius, aliũ ceciderunt, aliũ occiderunt, aliũ uero lapidauerũt. Iterũ misit alios seruos plures prioribus, & fecerũt illis similiter. Nouissime aũt misit ad eos filiũ suũ, dicẽs. Reuerebuntur filiũ meũ. Agricolæ aũt uiso filio, dixerũt intra se. Hic est hæres, uenite, occidamus eũ, & occupemus hæreditatẽ eius. Et apprehẽsum eũ, eiecerũt è uinea, & occiderunt. Appropinquauit tempus fructuum prophetarum temporibus. Serui enim missi, fuerũt prophetæ, quos variis affecerunt iniuriis agricolæ: hoc est qui tunc erant falsi prophetæ & falsi doctores. Et alium quidem percusserunt, vt Michæam. Sedechias enim eum in maxillam percussit. Alium autem occiderunt, vt Zachariam inter templum & altare. Alium vero lapidauerunt, vt Zachariam filium Iodoe pontificis. Postea missus est filius Dei, in carne apparens. Quod autem dixit. Reuerebuntur filium meum: non ignorans dicit quod illum occisuri essent, sed significare volens quid facere deberent.

1. Para. xxiiij Oportebat enim (inquit) licet seruos occiderint, vel filium revereri. Agricolæ autem viso ipso, dixerunt. Hic est hæres, venite occidamus eum. Etenim Iudæi qui dicebant, Hic est CHRISTVS, ipsi illum crucifixerunt. Eiecerunt autem eum extra vineã, nam extra ciuitatem occisus est dominus. Propterea quia vineam dicebamus esse populũ: extra vineam, hoc est, præter simplicis populi sententiam occiderunt eum pharizæi, & mali agricolæ.

Extra vineã occisum dominum.

Quum ergo uenerit dominus uineæ, quid faciet agricolis illis? Dicunt illi. Mali quũ sint, male perdet illos, & uineam suam locabit alijs agricolis, qui reddent ei fructum temporibus suis. Quum venerit. Quando? Num in secundo aduentu? Videtur quidẽ & hoc sentire, veruntamen melius sic intelligitur. Dominus vineæ, deus & pater qui misit filium suum ab illis occisum. Quum igitur venerit, hoc est, quum ipse respexerit ad iniquitatem quam fecerunt Iudæi, tunc malos male perdet, misso Romano exercitu: & vineam suam, hoc est populum locabit aliis agricolis, hoc est apostolis & doctoribus. Intellige item per vineam, diuinas scripturas, in quibus sepes quidẽ litera est: torcular autem defossum, profundus spiritus: turris autem, theologia, quæ summa est & diuina. Has itaque scripturas habebant prius mali agricolæ, & pharisæi, locauit autem nobis deus eas bene colentibus. Illi enim dominum occiderunt extra vineam, hoc est, præter iussum eorum, quæ dicebãt scripturæ. F

Dicit illis Iesus: Nunquã legistis in scripturis, lapidẽ quẽ reprobauerunt ædificãtes, hic factus est in caput anguli: A domino factũ est hoc, & est mirabile in oculis nostris? Idcirco dico uobis. Auferetur à uobis regnũ, & dabitur gẽti facienti fructus eius. Et qui ceciderit super lapidẽ istũ, cõfringetur: super quẽ aũt ceciderit, illũ conteret. Lapidem seipsum nominat: ædificantes autẽ magistros Iudæorũ, qui illum quasi inutilem reprobauerunt, dicentes. Samaritanus es &

tu,& dæmonium habes. Ipſe aũt quum ſurrexiſſet ex mortuis, poſitus eſt in caput an-
A guli, hoc eſt, caput eccleſiæ factus eſt, coniungens Iudæos & Gentiles in vnam fidem. Si
cut enim lapis angulum in domo faciens, continet hac & illac murum, ſic & Chriſtus nos
omnes in vnam fidem colligauit. Angulus autem ille admirabilis eſt, & a domino eſt fa
ctus. Eccleſia enim nos cohibẽs, & vnita fide a domino facta eſt, & eſt magna admiratio
ne digna, eo quod pulchre ædificata ſit. Eſt autem & alia ratione admirabilis, eo quod
miraculis firmatus eſt & confortatus ſermo domini: & ita eccleſiæ quoque conſtitutio
admirabilis. Ablatum igitur eſt regnum dei a Iudæis, hoc eſt peculiaritas, qua dei pro-
prii erant, & datũ eſt his qui crediderunt. Qui enim impingunt in lapidẽ, & offendũtur in
Chriſto Ieſu, confringentur quidem in ſecundo aduentu, veruntamen & hic conterentur
ab ipſo, hoc eſt diſperſi ſunt vbique terrarum, ſic videmus nunc miſeros Iudæos. Conte
ret, hoc eſt, ita conteret, vt diſpergat eos.

Et quum audiſſent principes ſacerdotum ac phariſæi parabolas eius, cognouerunt, quod de ſe di ceret. Et quærẽtes illi manus iniicere, timuerunt turbas, quoniã tanquam prophetam eũ habebãt.
Iterũ vide quod turba quidẽ ſimplex, & fuci neſcia ſequitur veritatem, legiſperiti autẽ
maligne agunt. Et vſque in hunc diem quærunt hebræi Ieſum comprehendere, ſed non
comprehendunt, neque intelligunt. Antichriſtum autem comprehendent, & ipſum ado
rabunt: at Chriſtus non capitur, hoc eſt intelligitur ab eis.

B

CAPVT XXII.

ET reſpõdens Ieſus dixit illis per parabolas, dicẽs. Simile factũ eſt regnum cœlorũ hoĩ regi: qui fecit nuptias filio ſuo: & emiſit ſeruos ſuos: ut uoca rẽt inuitatos ad nuptias: & nolebãt uenire. Iterũ emiſit alios ſeruos, dicẽs. Dicite ĩuitatis, ecce prãdiũ meũ paraui, tauri mei & altilia mactata ſunt, & oĩa parata, uenite ad nuptias. Illi aũt neglexerunt & abierunt: alius in uillam ſuam: alius uero ad negociationem ſuam: reliqui uero tenuerũt ſer uos eius, & contumeliis affectos occiderunt. Rex autem cum audiſſet: ira- tus eſt, & miſſis exercitibus ſuis: perdidit homicidas illos: & ciuitatem il- lorũ ſuccendit. Et hæc parabola Iudæorũ inobedientiam ſubindicat, ſicut & ſuperior
de vinea. Verũ ſicut illa mortem Chriſti, ita hæc nuptiale gaudium, hoc eſt reſurrectio-
nem declarat. Cæterum hæc mõſtrat multo atrociora, quæ patrarint illi quam ſuperior.
Illi enim quum exigerentur fructus, occidebant eos qui exigebant: hi autem quum vo-
carentur ad nuptias, homicidiũ fecerunt. Homini igitur regi ſimilis eſt deus. Non enim
apparet vt eſt, ſed qualem decet vt nobis ſe videndum exhibeat. Nam quando vti homi
nes morimur humanis peccatis obnoxii, vt homo nobis apparet deus: quando autem vt
dii ambulamus, tunc ſtat deus in ſynagoga deorum: ſicut & quando ferarum naturas aſ
ſumimus, fit & ille nobis pãthera, & vrſus, & leo. Facit autem nuptias filio ſuo, copulãs Pſalmus
cum omni formoſæ animæ. Sponſus enim Chriſtus, ſponſa autem eccleſia & anima. Ser- lxxxi.
C ui vero primũ miſſi, Moſes & alii, quibus non crediderunt Hebræi, ſed exaſperauerunt
deum in deſerto quadraginta annis, & noluerunt ſermonẽ dei & charitatẽ ſuſcipere ſpi- Apoca.
ritualẽ. Deinde miſſi ſunt ſerui alii, prophetæ; ſed & illorũ quoſdã occiderunt, vt Eſaiã: xix. xxi.
quoſdã contumeliis affecerunt, vt Hieremiam, quem in lacum luti iniecerunt. Quidam
autem minus mali, ſibi ab huiuſmodi iniuriis temperauerunt, ſed alius quidem in pro-
prium agrum abiit, hoc eſt, indulſit deliciis & voluptatibus vitæ. Vniuſcuiuſque enim
ager eſt corpus, alius autem in negociationem ſuam, hoc eſt auaritiæ deditus fuit. Ne- Hiere.
gociatorum enim genus auarum eſt, & lucri cupidiſſimum. Oſtendit igitur parabola, xxxviii.
quod qui a ſpiritualibus nuptiis & conuiuio, & Chriſti ſocietate deſtituũtur: ob has du-
as potiſſimum cauſas excluduntur, vel propter corporales voluptates, vel auaritiæ mor
bum. Prandium autem hoc loco nominat, quamuis alio loco cœnam eam dixerit. Non
abſurde cœnam. Nam in nouiſſimis temporibus perfecte apparebunt illæ nuptiæ, & ad
veſperum & ad finem ſeculorum. Prandium autem, eo quod in prioribus ſeculis reuela
tum fuit myſterium, tametſi obſcurius. Tauri autem & altilia, vetus eſt & nouum teſta-
mentum. Vetus enim ſignatur per tauros. Animalium enim mactationem continebat.
Nouũ aũt per altilia. Panes enim offerimus nũc in altario, qui proprie dicti ſunt, σιτιστά,
vtpote ex frugibus confecti. Vocat igitur nos deus, vt comedamus & veteris teſtamen
ti bona & noui. Et tu quando videris quempiam manifeſte interpretantem diuina elo-

quia, scias tamen altilia, & e frugibus confectos cibos dare, ac quasi frugibus alere, & c bis farcire, simpliciores manifeste docendo. Quæres autem hoc loco, quomodo dicat in uitatis: si inuitati erant, quomodo denuo sunt vocandi? Scias igitur omnes natura voc ri, ad bonum a sermone doctoris natura dati; attamen deus & illos externos doctore mittit, vt qui intus vocati sunt, & extrinsecus vocentur. Mittit autem rex exercitus s os, hoc est Romanos, qui inobedientes Iudæos perdiderunt, & ciuitatem illorum Hier salem succenderunt, vt Iosephus dicit.

Tunc dicit seruis suis. Nuptiæ quidē paratæ sunt, sed qui inuitati erant, nō fuerūt digni. Ite ergo ad exitus uiarū, & quotcunque inueneritis: uocate ad nuptias. Et egreßi serui eius in uias, cōgregauerunt omnes quotquot inuenerunt, malos pariter ac bonos, ac impletæ sunt nuptiæ discumbentibus. Quoniam priores serui, Moses & prophetæ, non persuaserunt. Alios quoque seruos mittit apostolos, qui gentiles vocarunt in via vera non incedentes, sed alios alio diuisos, & in viis pluribus & dogmatis discordes, imo existētes iuxta exitus viarū, hoc est, in errore & inæqualitate multa. Nam & ipsi inter se dissidebant & tumultuabantur, & non in viis erant, sed extra vias, & illa sunt mala eorum dogmata, quæ docebant. Nō omnes diligebant æqualiter, sed alii hoc modo, alii alio. Quid si sic melius intelligatur? Via est vita vniuscuiusque: exitus a via, dogma. Gentiles igitur vias habebant malas, hoc est, vitam reprehensibilem, ab ea mala exierunt in dogmata impia, fœdos sibi deos constituentes patronos vitiorum. Egressi igitur apostoli a Hierusalem ad gentes, congregauerunt omnes, tam malos quam bonos, hoc est omni malitia repletos, & minus malos, quos & bonos nominat, si aliis conferantur. E

Ingressus aūt rex, ut uideret discumbentes ubi uidit illic hominē non uestitum ueste nuptiali, ait illi. Amice, quō huc intrāsti non habens uestē nuptialem? At ille obticuit. Tunc dixit rex ministris. Ligatis pedibus & manibus eius, mittite in tenebras exteriores, ibi erit fletus & stridor dentiū. Multi enim sunt uocati, pauci uero electi. Ingressus ad nuptias sine diiudicatione fit. Gratia enim soli omnes vocati sumus, tam boni, quam mali: at vita eorum, qui ingressi fuerint, posthac non indisquisita erit, sed examen valde magnum faciet rex eorum, qui post ingressum in sordido habitu inuenientur. Horreamus igitur cogitantes, quia nisi quis vitam habeat puram, nihil ei proderit nuda fides: non solum enim e nuptiis eiicitur, sed & in ignem mittitur. Quis est ille sordida vestimenta gerens? is qui non indutus est viscera miserationum, fraternitatem, benignitatem. Multi igitur seipsos decipientes, etiam in spe, putant quod regnum cœlorum assequantur, & seipsos simul immiscent discumbentium choro, sentientes de seipsis magna. Rationem igitur sumens dominus ab indigno illo, monstrat nobis duo hæc: vnū quod misericors sit, alterum quod & nos nullos condemnare debemus, etiamsi manifeste peccent, nisi redarguentur peccantes. Dicit igitur dominus ministris angelis, tortoribus. Ligatis manibus & pedibus, id est, operatiuis eius virtutibus. In seculo enim præsenti operari possumus, in futuro autem seculo ligantur omnes virtutes animæ operatiuæ, & non potest fieri aliquid boni in ablutionem peccatorum. Stridor autem dentium, pœnitentia est, quæ tunc stulte & inutiliter fit. Multi autem sunt vocati, pauci vero electi. Pauci enim qui saluantur, & qui digni vt eligantur a deo, ita vt dei quidem sit vocare: electos autem fieri, vel non, nostrum est. Ostendit igitur, quod propter Iudæos dicta sit parabola, qui vocati quidem fuere, non autem electi, eo quod non audierunt. F

Caute legas, quære in fine lib.

Tunc abeuntes pharisæi, consilium cœperunt, ut illaquearent eum in sermone: Et ad illum, omittunt discipulos suos cum Herodianis. Per insidias hæc fiebant. propterea & Lucas insidiatores illos vocat, tanquam missos in hoc vt insidientur Christo. Herodiani autem erant vel Herodis milites, vel qui putabant Herodem Christum. Veniunt igitur Pharisæi cū illis illaqueaturi eum. Audi enim quomodo loquantur illi.

Lucæ.xx

Dicētes: Magister, scimus quod uerax sis, & uiā dei in ueritate doceas, neque cures quenquā, nō n enim respicis personā hominū: dic ergo nobis, quid tibi uidetur? Licet censum dari Cæsari, an nō? Cognita aūt Iesus malitia eorū, ait. Quid me tentatis hypocritæ? Ostēdite mihi numisma census. At illi obtulerunt ei denarium. Et ait illis. Cuius est imago hæc & inscriptio? Dicunt ei: Cæsaris. Tūc ait illis: Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt dei, deo. Et his auditis, mirati sunt: & omißo eo, abierunt. Arbitrati se demulsurū illum laudibus, adulantur, vt lactatus dicat non deberi Cæsari tributū, & inde cōprehendant eum tanquā seditiosum & commouentem populū contra Cæsarem: & idcirco Herodianos secum adducant, qui regii erāt; vt comprehenderent illum quasi rerū nouatorem. Non respicis personam cuiusquam,

A inquiunt. Nihil dicis in gratiam Herodis & Pilati. Dic igitur nobis: Debemus & hominibus tributarii esse, & dare eis censum, sicut & Deo didrachmum? an soli Deo tribuemus? nunquid autem & Cæsari? Hoc autem dicebāt (sicut dixi) vt dicat, quod non oporteat tributum & Cæsari pendere, comprehendantque eum & occidant: sicut Theudam & Iudam, qui dicebant, non sacrificandum pro nomine Cæsaris. IESVS autem per hoc quod figuratum erat numisma imagine Cæsaris, persuadet illis deberi Cæsari quæ eius sint, hoc est, quæ habent eius imaginem. Et in corporalibus, & in externis obediendum est regi: in externis autem & spiritualibus, soli deo. Licet autem & sic intelligere, quod oporteat vnumquenque nostrum ea quæ sunt Cæsaris, hoc est dæmonis, infernorum principis: illi ipsi reddere, & obiicere: vt exempli gratia, si habes iram a Cæsare, reiice eam in illum, irascere contra ipsum: sic poteris & ea quæ sunt DEI, Deo reddere. Item quia duplices sumus nos, & ex anima corporeque constituimur, corpori cibos & amictum vt Cæsari debemus: diuiniori autem nostræ parti, quæ & illi congruunt. Actu.v

In illo die acceßerunt ad eum Sadducæi, qui dicunt non esse resurrectionem, & interrogauerunt eū dicentes: Magister, Moses dixit, si quis mortuus fuerit non habens filium, ut ducat frater eius uxorem illius, & suscitet semen fratri suo. Erant autem apud nos septem fratres, & primus uxore ducta, defunctus est, ac non habens semen, reliquit uxorem suam fratri suo, similiter secundus & tertius, usque ad septimum. Nouissime autem omnium, defuncta est mulier: in resurrectione igitur, cuius è septem illis erit uxor? Omnes enim habuerunt eam. Confutatis Pharisæis cum Herodianis, iterum Sadducæi tentant. Hæresis autem illorum erat talis: Neque resurrectionem, neque spiritum, neque angelos credebant, diuersa a pharisæis sentiebant. Rem fingunt, quæ nunquam contingit. Aut quomodo, quum tertius non bene nominatus fuit, sed renuit nuptias, periculis præcedentium admonitus? Fingunt igitur, quasi Christum indubium tracturi, vt resurrectionē arguant, & Mosen figmento suo patronum faciant. Septem dixerunt esse fratres, maxime incessantes resurrectionis mysterium: & cuius ex illis dicunt, erit mulier. Diceret quis: O contaminati Sadducæi, prioris qui duxerat vxor erit, si quidem concederemus in resurrectione nuptias fore: alii enim non veri, sed viri erant accessorii.

deu.xxv

B

Luc.xx. act.xxiiii

Respondens autem Iesus, dixit illis: Eratis nescientes scripturas, neque uirtutem dei, in resurrectione enim, neque matrimonium contrahunt, neque eloquantur, sed sunt sicut angeli dei in cælo: De resurrectione uero mortuorū non legistis, quod uobis dictū est à deo. Ego sum deus Abrahā, deus Isaac, & deus Iacob: Deus non est deus mortuorum, sed uiuentium. Et quum audißent turba, stupuerunt de doctrina eius. Ostendit saluator & resurrectionem futurā, non talē carnalē vt errant, sed diuiniorem & spiritualiorē. Quid enim (inquit) erratis, nescientes scripturas & vim dei? Nā si scripturas sciretis, crederetis vtique deū non esse deum mortuorum, sed viuentium. Quod si virtutem dei sciretis, cognosceretis vtique, deo omnia esse possibilia, & posse deum facere, vt viuant sicut angeli. Vide autem sapientiam domini. Illi per Mosen conabātur dogma de resurrectione subuertere & dominus per Mosen illis iterum persuadet. Ego enim sum, inquit, deus Abraham, & Isaac, & Iacob. Hoc autem dicere vult. Deus non est eorum deus, qui nō sunt, sed qui subsistunt & sunt. Neque enim dixit: Ego eram, sed sum. Nam quamuis mortui sint, spe tamen resurrectionis viuunt. Interrogas autem, quomodo igitur alio loco dicit: Mortuorum & viuentium dominus est? Disce igitur, quod mortuos illos illic dicit defunctos quidē, victuros autem. Hic vero dominus respondet hæresi Sadducæorum, docentium, non esse animam immortalem, sed omnino corrumpi, dicens deum non esse deum mortuorum, hoc est, sicut vos putatis omnino pereuntium, sed viuentium, hoc est, immortalem habentium animam, & resurgentium, etiam si mortui fuerint.

Exod. iii.

C

Esa.xxvi

Deute.x.

Pharisæi autem quū audissent, quod silentium imposuisset Sadducæis, conuenerunt in unum & interogauit eum unus ex eis legisdoctor quispiam, tentans eum, & dicens, Magister, quod est mandatum magnum in lege? Ait illi Iesus: Diliges dominum deum tuum, ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua: hoc est primum & magnum. Secundum est autem simile huic. Diliges proximū tuum sicut teipsum. In his enim duobus mandatis uniuersa lex & prophetæ pendēt. Ex immodica inuidia accedit tentans: quia enim viderant Sadducæos confusos & laudatum dominum, accedunt tentantes, si apponat aliquid mādato primo, quasi legem cor-

Leui.xix Rom.xiii

rigens, vt inuenient contra ipsum ansam. Dominus autem inuulgans illius malitiam,
quod non ad discendum venisset; sed vacuus charitate, vt inuideat & æmularetur, D
ostendit charitatem inter mandata præcellere, quod non ex parte oportet diligere de-
um, sed nos totos dare Deo. Tres enim tales in anima discimus esse vires, plantatiuam,
animalem, & rationalem. Secundum quod crescit & nutritur, & simile generat, plantis
assimilatur, secundum quod irascitur & concupiscit, brutis comparatur: secundum
quod intelligit; rationalis dicitur. Vide igitur hoc loco quid illa tria significent. Dili-
ges deum tuum in toto corde tuo, hæc est brutalis animæ pars: & in tota anima tua,
hæc est plantatiua virtus, animatæ enim sunt plantæ, & in tota mente tua, hæc est vis ra
tionalis. Et sic oportet deum diligere tota anima, hoc est omnibus partibus & virtuti-
bus animæ ei adhærere. Hoc est primum & magnum mandatum, ad pietatem nos exer
cens. Secundum autem simile est illi, quod nos excitat ad faciendum, quæ sunt iusta ho-
mini. Duo enim nos in interitum ducūt, mala doctrina, & corrupta vita. Vt igitur non in
cidamus in impia dogmata, diligendus est Deus: ne autem sit vita peruersa, diligen-
dus est proximus. Qui enim diligit proximum, omnia mandata implet: & qui implet
mandata, diligit Deum, atque duo illa mandata inter se cohærent & copulantur, &
continent omnia alia mandata. Quis enim diligens Deum & proximum vel furatur,
vel vindictæ auidus est, vel adulterium committit, vel scortatur, vel occidit? Hic autem
legis peritus principio quidem venit tentans, deinde responso Dei emendatior factus,
laudatus est, sicut Marcus inquit: Quod spectans eum amplexatus sit illum, & dixit ei: E
Non longe es a regno Dei.

Tres ī anima vires sunt, quibus deū diligere oportet.

Marc. xii.

*Congregatis autem pharisæis, interrogauit eos Iesus dicens. Quid uobis uidetur de Christo? cu
ius filius: Dicunt ei: Dauid. Ait illis. Quomodo ergo Dauid in spiritu uocat eum dominum di-
cens. Dixit dominus, domino meo: sede à dextris meis. Donec ponam inimicos tuos scabellum pe-
dum tuorum? Si ergo Dauid uocat eum dominum, quomodo filius eius est? Et nemo poterat ei re-
spondere quicquam, neque ausus fuit quisquam ex eo die eum amplius interrogare.* Quoniam
purum hominem CHRISTVM esse putabant, subuertit eorum opinionem, & docet
veritatem per Dauid prophetam, diuinitatem suam prædicans. Dicentibus enim phari
sæis, filius est Dauid CHRISTVS, hoc est homo purus dicit. Quomodo igitur Dauid
dominum nominat? & nō simpliciter eum nominat dominum, sed in spiritu, hoc est per
spiritus gratiam ipsum reuelauit. Non negans autem filium Dauid esse hoc dicendo;
monstrat quod non sit purus homo ex solo Dauidico semine descendens. Hæc autem
interrogat dominus, vt si dicant se nescire, interrogent eum ac discant: vel si dicant ve-
ritatem, credant, vel si nihil possint dicere, confundantur, & secedant, non audentes vl-
tra interrogare illum.

Psalm. c.

CAPVT VIGESIMVM TERTIVM.

T*unc Iesus locutus est ad turbas, & ad discipulos suos; dicens: In ca-* F
*thedra Moysi sedent scribæ & pharisæi: Omnia ergo quæcunque ius
serint uos seruare: seruate & facite, secundum opera uero eorum no
lite facere: dicunt enim, & non faciunt.* Quando eos confuta-
uit & ostendit incurabiliter ægrotantes, tunc de ipsis dicit,
& de vita ac moribus illorum loquitur admonens audito-
res, ne contemnant doctores, etiam si corruptæ vitæ sint.
Ostendit præterea, quod legi non sit aduersarius: sed malit
seruare ea quæ legis sunt, quāuis eam docentes indigni sint.
Quæcunque enim dicunt doctores, illa Moysen putate dice
re, imo deum. Facienda ne igitur omnia quæ dicunt, etiam si
mala fuerint? Dicimus igitur primum, quod docens nullum vnquam audet adhortari in
malum Deinde vt demus hoc, vt quis in malam vitam inhortetur: non tunc a Moysi ca
thedra, neque de lege loquitur. Dominus autem dicit de his: qui in cathedra Moysi se-
dēt, hoc est, his qui ea quæ in lege habētur, docent. Eos igitur qui docent diuinā legem,

A etiam si ipsi non faciant, audire oportet.

Colligant autem onera grauia, difficiliaque portatu, & imponunt in humeros hominum, cæterũ digito suo nolunt ea mouere. Omnia uero opera faciunt, ut spectantur ab hominibus. Dilatant autem phylacteria sua & fimbrias palliorum suorum. Onera grauia imponunt pharisæi, cogentes homines vt impleant mandata legis, quamuis sint tenuia & difficilia obseruatu. Vel etiam plura legis mandata aggrauarunt, traditiones quasdam vltra leges tradentes, quas ipsi digito suo non mouent, nihil operantes. Quando enim qui docet, non solum docet, sed & operatur, videtur simul cum his qui docentur, laborare & operari. Quum vero ille me onerat, ipse autem ociosus viuit, magis me grauat. Arguit igitur dominus pharisæos, eo quod nolunt simul gestare onera mandatorum, & cooperari. Non solum autem nihil boni faciunt, sed & simulant quasi faciant, & si quando quippiam, vt videantur, faciunt: & aufertur iam illorum merces: nunc autem quanta condemnatione digni, quando neque faciunt, & videri volunt quasi faciant? Quid autem faciunt? Dilatant phylacteria sua & magnificant fimbrias vestium suarum. Deut. vi.
Hoc autem ita se habebat. In lege habetur: Alligabitis in manu vestra, eruntque immota ante oculos vestros. Scribebant igitur in duabus chartulis decalogum legis, & ponebant vnam super frontem, & alteram super dextram suspendebant. Fimbrias autem faciebant in summis vestibus, violaceis & coccineis clauis. Et hoc inuenerant in lege vt videntes illa, non obliuiscerentur mandatorum dei. At deus hoc nolebat, sed iubendo ferre super manum phylacterium, significare volebat mandata operari eos oportere. Per coccineas autem fimbrias, declarabat quod oporteat nos sanguine domini signari. Illi vero faciebant phylacteria magna & fimbrias, vt videntibus illa appareant obseruatores esse legis.

Philacterii super manũ & fimbriæ quid significent.

B

Amantque primos accubitus in cœnis & primas cathedras in synagogis, & salutationes in foro, & uocari ab hominibus: Rabbi. Papæ quid dicit? Idcirco condemnãtur, quia amant? Quod si solum amans primos accubitus condemnatur, qui nihil non facit pro illis, qua condemnatione dignus? Et primus cathedras in synagogis, vbi magis debebant docere & alios humilitatem, eo loco ipsi maiori fastu corrumpebantur. Omnia enim pro gloria faciebant, & hæc facientes non confundebantur. sed interim vocari volebant Rabbi, hoc est doctores. Marc. xii Luc. xiiii Iacobii. ii

Vos autem nolite uocari Rabbi: unus enim magister uester, nempe Christus, omnes autem uos fratres estis. Et patrẽ nolite uocare uobis super terrã: unus est enĩ pater uester, qui in cœlis est. Nec uocemini magistri, unus enĩ est magister uester in cœlis. Qui maior est uestrũ, erit uester minister. Qui autem se exaltauerit, humiliabitur, & qui se humiliauerit, exaltabitur. Non prohibet Christus vocari quẽpiam magistrum, sed tanta affectione velle vocari, & omnibus modis curare vt ita vocetur. Docendi enim dignitas proprie solius est dei. Patrem autem me vocetis, dicens: non prohibet honorem parentibus debitum, quia vult nos venerari parentes, & maxime spirituales patres: sed inducit, vt spiritualem patrem agnoscamus, deus enim proprie pater est. Carnales enim sunt authores natiuitatis, sed cooperarii & ministri. Porro lucrum humilitatis indicans, dicit. Qui maior est vestrum, debet esse vester minister & vltimus. Qui enim exaltauerit semetipsum, aliquid se esse ratus, humiliabitur derelictus a deo. Exo. xv

C

Væ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, quia comeditis domos uiduarũ: dũ sub prætextu precibus prolixis precamini, propter hoc plus accipietis dãnationis. Hypocritas hos vocat, vt pmittentes pietatem, & nihil promissione dignum facientes: sed prætexentes se precari, lõgũ hoc est, multo tempore, deuorant viduarum facultates. Re autem ipsa illusores sunt, ac derident simpliciores & decipiunt eos. Et plus cõdemnationis accipietis, eo q ea quæ viduarum comeditis, quibus oportebat magis suppeditare, & ipsarum inopiã subleuare. Vel aliter, multo plus damnationis accipietis, eo quod prætextu boni operis malũ quidam committitis, nempe precando viduarum bona comedẽtes. Maiori enim condemnatione dignus, qui prætextu boni in malum allicit.

Væ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, quia clauditis regnum cœlorũ ante homines. Vos enĩ nõ ingredimini, neque aduenientes sinitis. Non solum (inquit) vos increduli estis, & vitam habetis corruptã, sed & alios docetis, ne mihi credant, vt per vitæ vestræ exẽplũ corrũpitis. Solet enĩ populus principibus fieri similis, & magis si illos in malum videt

propensos. Omnis itaque malus doctor & princeps videat quid lucretur. nempe væ, eo quod per suam vitam non sinit alios in bono proficere. D

Væ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, quia circumitis mare & aridam, ut faciatis unum proselytum, & cum fuerit factus, facitis eum filium gehennæ duplo magis quam uos estis. Non solum (inquit) Iudæos corrumpitis, sed & eos qui ex idolorum cultu ad Iudaicam religionem accesserunt. Hos enim proselytos nominabant. Studetis quidem conuertere aliquem ad Iudaicam conuersationem, & ad circuncisionem, quando autem iudaizat, tunc perit a vestra infectus malitia. Filius autem gehennæ, qui dignus est illa, cum qua familiaritatem habet in illa flagraturus.

Proselyti

Væ uobis duces cæci, quia dicitis. Quicunque iurauerit per templū, nihil est qui autem iurauerit per aurum tēpli, reus est. Stulti & cæci, utrum enim maius est, aurum an templum, quod sanctificat aurum? Et quicunque iurauerit per altare, nihil est: quicunque autem iurauerit per donum quod est super illud, reus est. Stulti ac cæci, utrum enim maius est, donum an altare quod sanctificat donum? Qui ergo iurauerit per altare, iurat per eum & per omnia quæ super illud sunt. Et qui iurauerit per templum, iurat per illum & per eum qui habitat in ipso. Et qui iurauerit per cælum, iurat per thronum dei, & per eum qui sedet super illum. Cæcos eos nominat, quia nolebant docere ea quæ decebat, & quæ minori loco debebant coli, venerabantur, quæ præcipua erant in secundum ordinem referebant. Etenim aurum in templo, & cherubin, & aureum vrceum præferebant templo, ideo & multos docebant, quod nihil sit per templum iurare, sed per aurum in templo iacens, quod tamen propterea venerabile erat, quia in cœlo continebatur. Et dona quæ in altari ponebantur; digniora dicebant altario ipso, atque adeo pharisæi sic docebant, vt si quis iurasset per aureum vas, vel bouem vel ouem oblatam in sacrificium, & deinde peierasset similia persolueret. Donum enim altario præferebant propter hostiarum lucra. Quod si quis per templum iurasset, non potuisset simile templo ædificare: & propterea absoluebatur: videbaturque postea leuius esse iuramentum per templum, propter pharisæorum auaritiam. Itaque in veteri non permittit Christus donum maius esse altario, apud nos autem altarium a donis magis sacratur. Panes enim in dominicum corpus, diuina gratia conuertuntur, ideo & sanctificatur ab eis altare. E

Panes in dominicū corp⁹ vertuntur.

Væ uobis scribæ & pharisæi, hypocritæ, quia decimatis mentham, & anethum, & cyminum, & reliquistis quæ grauiora sunt legis, iudicium ac misericordiam & fidem. Hæc oportebat facere, & illa non omittere. Duces cæci, excolātes culicem, camelum autem glutientes. Iterum obiurgat eos vt insipientes, eo quod contemnentes mandata maiora, in paruis diligentes erant, & cymini decimationem non negligebant, sed persoluebant. Et si quis reprehendisset vt porcos, prætexebant legem, hoc docere. Melius autem fuisset, ac deo gratius, si misericordiam & iudicium & fidem expetissent a populo. Quid autem est iudicium? nihil iniustum & absurdum facere, sed omnia cum iudicio & ratione. Statim enim iudiciū sequitur misericordia. Qui enim discrete facit omnia, scit & quibus debeat misereri. Misericordiam autem sequitur fides. Qui enim miseretur, credit omnino quod nihil perdat, sed omnia accipiat. Vel aliter: Oportet misereri, & credere Deo vero, multi enim paganorum misericordes quidem fuerunt, non redentes autem in deum viuum non habuerunt misericordiæ comitem & fidem. Oportet autem vnumquenque doctorum decimare a populo suo, hoc est, petere a decem sensibus, hoc est, a quinque corporalibus, & quinque animalibus, iudicium misericordiam & fidem. Hæc quidem oportebat facere, dicit Christus, non adhortans ad decimandum herbas, sed ne videretur, tunc contrarius Moysi. Duces autem cæcos eos nominat, eo quod gloriabantur se omnia scire & docere, nullique proderant, sed omnes corrumpebant in baratrum proiicientes. Culicem autem excolantes eos nominat, vt parua peccata obseruantes: camelum autem, hoc est, magna, deglutientes & despicientes. F

Iudiciū sequitur misericordia hīc fides.

Væ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, quia purgatis exteriorē populi patinæq; partē, cæterū intus plena sunt rapia & intēperātia. Pharisee cece, purga prius q̄ est intra poculū & patinā, ut & exteriores horū partes puræ reddātur. Qui traditiones seniorum obseruabāt, lauabant calices & paropsides, hoc est patinas, in quibus secūdæ mēsæ ponūtur: ex rapina aūt bibebāt vinū & comedebāt cibos, q̄ magis coīquinabāt. Dicit igitur. Ne possideas vinū iniuste partū, & mundus etiā calix erit. Vel non de calicibus & patinis dicit, sed de exter-

A na corporali habitudine ; & interna ſpirituali. Tu enim inquit exteriores poculi partes, hoc eſt exteriorē tuā habitudinē,fricas vt elegātiores ſint:intus autē te imples ſordibus hoc eſt , rapinis & iniuria alios afficis . Oportet autem te intus lauari,hoc eſt, in anima, vt puritate animæ cohoneſtetur & exterior dignitas.

Væ uobis ſcribæ & phariſæi hypocritæ,quia ſimiles eſtis ſepulchris dealbatis,quæ foris quidē apparēt ſpecioſa,intus autē plena ſunt oſſibus mortuorū:omnique ſpurcitia,ſic & uos,foris quidē apparetis hominibus iuſti,intus autem pleni eſtis fictione & iniquitate. Et hæc parabola ſimiliter intelligitur,vt præcedēs.Dabant enim operam, vt exteriori habitudine decori viderentur , ſicut ſepulchra dealbata,vt pote gypſo & aſbeſto dealbati,intus autē immunditia mortuorum &putridorum erant pleni.

Væ uobis ſcribæ & phariſæi hypocritæ,quia ædificatis ſepulchra prophetarū & ornatis monumēta iuſtorum,ac dicitis.Si fuiſſemus in diebus patrū noſtrorum,nō fuiſſemus ſocij eorū in ſanguine prophetarū.Itaque teſtimonio eſtis uobiſmetipſis quod filij ſitis eorū qui prophetas occiderūt. i.Teſſ.ii
Miſeros dicit illos,nō quod ſepulchra ædificant ,pphetarū , hoc enī Deo gratū,ſed quia ita ſimulabant,&patres ſuos condemnabant,deteriores illis exiſtentes,malitiaque excellentes,mētiabantur manifeſte,Quia ſi fuiſſent in diebus patrū ſuorum, grauiora quā illi commiſiſſent:ipſum enī prophetarum dominum rabidi occiderunt. Idcirco & dicit.

Vos quoque implete menſuram patrum ueſtorum.Serpentes,progenies uiperarum,quomodo effugietis iudicium gehennæ. Non imperat,neque cōpellit illos,vt ſe occidant, dicens.Im-
B plete & vos menſuram patrū.Sed hoc eſt quod dicit,quia ſerpētes eſtis,& talium patrū progenies,& in tanta inſania obſtinati eſtis; vt incurabiles ſitis:reliquum eſt quū operā dabitis,vt patres veſtros vincatis , hoc erit quando me occidetis. Tunc enim ſummum malitiæ verticem apprehendetis , quum omiſſam a patribus veſtris cædem implebitis. Quum igitur tales ſitis,quomodo pœnam effugietis?

Idem ecce ego mitto ad uos prophetas,& ſapientes & ſcribas, & illorum aliquot occidetis, crucifigetisque, & illorū nonnullos flagellabitis in ſynagogis,& perſequimini de ciuitate in ciuitatē: Arguit illos mendacii,dicētes, quod ſi fuiſſemus in diebus patrum,non occidiſſemus ,pphetas.Ecce enim ego inquit mittam prophetas, & ſapientes, & ſcribas,attamen vos illos occidetis.De apoſtolis autem hæc dicit,quos ſpirituſſanctus ſcribas fecit,hoc eſt, doctores populi, & ſapientia omni & prophetia ornauit. Emitto autem(inquit) declarans ſuæ deitatis poteſtatem .

Vt ueniat ſuper uos oīs ſanguis iuſtus,qui effunditur ſuper terrā,à ſanguine Abel iuſti, uſque ad Gen.iiii
ſanguinē Zachariæ filij Barachiæ, quem occidiſtis inter templum & altare. Amen dico uobis, q. uenient hæc omnia ſuper generationem iſtam. Super Iudæos illos qui tunc erant , dicit.
Veniet omnis ſanguis iniuſte effuſus?Plus enī punietur,quā patres ſui. Nā neque poſt Gen.iiii.
tanta exēpla emendati fuerunt.Sicut enim& Lamech poſt Cain plus punitus fuit,quam uis non interimiſſet fratrem,eo quod non fuiſſet ad exemplum Cain emendatus. Veniet igitur inquit ſanguis ab Abel vſque ad Zachariam.Opportune autem meminit Abelis.Sicut enim Abel propter inuidiam interemptus eſt, ita & Chriſtus occiſus eſt,Cuius
C autem Zachariæ hoc loco meminit:alii dicunt,illum fuiſſe vnum de duodecim prophetis,alii patrem præcurſoris domini. Habet enim ita narratio nobis tradita , quod locus quidem in templo fuerit,in quo ſtabant virgines.Igitur quum eſſet pontifex,poſtquam Deipara peperiſſet Chriſtum & ſtatuiſſet illam in eo loco , indignati ſunt contra eum Iudæi,& occiderunt eum,quod cum virginibus collocaſſet mulierem , quæ pepererat. Non eſt enim mirabile quod etiam pater præcurſoris habuerit patrem Barachiam , & ſicut is qui ex duodecim erat,dicatur Barachiæ filius. Verſimile enim quod ſicut illi fuerunt cognomines,ita & patres ipſorum.

Hieruſalē,Hieruſalem,quæ occidis prophetas, & lapidas eos qui ad te miſſi ſunt , quoties uolui cōgregare filios tuos,quēadmodū gallina congregat pullos ſuos ſub alas,& noluiſti? Ecce relinquitur uobis domus ueſtra deſerta.Dico enim, haudquaquā me uidebitis poſthac ,donec dicatis, Benedictus qui uenit in nomine domini. Bis ponit nomē Hieruſalē,miſertus eius, & magna cū cōpaſſione eā reuocās,Expoſtulans enī cū ea,quaſi cū dilecta, quadā quæ diligētem contēnat, reſpondet inducturum ſe pœnā , vnde arguit illam quaſi ſanguinariam, & quod ſæpius volente ſe miſerei eius,ipſa noluerit:ſed diabolū potius audierit, a quo diſperſa,& a veritate fuerit abducta , congregantem autem dominum non ſuſceperit. Nihil enī ſic a deo diſpergit,vt peccatum,& nihil ita ad deum aggregat,vt virtus,Oſtēdens autem miſericordiam,auis exemplum ponit.Idcirco quia noluiſtis,relinquo tem-

plum desertum. Hoc loco discamus, quod propter nos deus & templa inhabitat, quod si nos pœnitendi fuerimus, relinquuntur & templa. Non igitur me videbitis vsque ad D secundum aduentum: tunc enim etiam nolentes eum adorabunt, & dicent. Benedictus qui venit. Posthac autẽ, intellige postquam crucifixus fuero: non enim de hora, qua hæc dicebat, loquitur: nam postea sæpius viderunt, post crucifixionem autem nequaquam donec instet aduentus eius.

Propter nos deus tẽpla inhabitat.

CAPVT VIGESIMVM QVARTVM.

ET egreßus Iesus, discedebat à tẽplo. *Et acceßerũt ad eũ discipuli eius ut ostẽderent ei structuras tẽpli. Iesus aũt dixit illis. Nõne uidetis hæc oĩa: Amẽ dico uobis, non relinquetur hic lapis super lapidẽ, qui nõ destruetur.* Egressus a tẽplo ostẽdit quod a Iudæis migraturus sit: & sicut dixit, quod relinquatur domus deserta, ita & facit. Prædicit quoque discipulis destructionẽ tẽpli. Sapiebãt enim & illi terrena, & stupebãt ædificiorũ pulchritudinẽ, & quasi Christo monstrabãt. Ecce qualẽ domũ relinquis desertam. Vnde abducit illos, ne adhæreant terrenis, & ad supernam Hierusalem transmittit. Neutiquam manebit hic lapis super lapidem, dicens hyperbolicum sermonem, funditus periturum dicit E

Sedente aũt eo in monte oliuarũ, acceßerũt ad eũ discipuli secreto, dicentes. Dic nobis quãdo hæc erunt, & quod signũ aduẽtus & cõsummationis seculi? Secreto accedunt, vt de magnis rebus interrogaturi. De duobus enim rogant: & quando hæc erunt, nempe destructio templi, expugnatioque Hierusalem, & quod signum ipsius aduentus.

Et respondens Iesus, dixit eis. Videte ne quis uos seducat. Multi enim uenient in nomine meo, dicẽtes. Ego sum Christus, multosque seducent. Multi, inquit, venient prædicantes se esse Christos. Nam Dositheus Samaritanus dicebat se prophetam a Moyse prædictum, & Symõ magnam virtutem dei se nominabat

Act. viii.

Audituri estis bella & rumores bellorũ, uidete ne turbemini, oportet enim oĩa fieri, sed nondum est finis. Consurget aũt gens contra gentẽ, & regnum contra regnũ, & erunt pestilentiæ, & fames, & terræmotus singulis locis. Hæc aũt omnia initia sunt dolorum. Bella dicit Romanorũ in Hierosolymis: non solum autem bella dicit futura, sed & fames, pestes: quãdoquidem ira dei in Iudæos sæuiet. Bella enim quis dixerit hominum incursiones, famem autem & pestem nunquam aliunde prouenire quam a deo. Deinde ne putent, quod priusquã prædicauerint, consumetur mundus, dicit: Ne turbemini. Nondũ enim consummatio, neque cum subuersione Hierusalem erit generalis consummatio. Gentem vero contra gentem, & regnum contra regnum exurrectura dicit propter imminentia Iudæis mala: quæ initia sunt dolorum. Sicut enim parturiens dolet, & sic parit, ita & præsens sæculum post confusiones & bella parit.

Tũc tradẽt uos in afflictionẽ, & occident uos, & eritis inuisi cũctis gẽtibus propter nomẽ meũ. F *Et tũc offendiculũ patiẽtur multi, & alius alium inuicẽ tradẽt, seque odio habebũt inuicem, & multi pseudoprophetæ surgent, & seducent multos: & quoniam abundauit iniquitas, refrigescet charitas multorũ. Qui aũt perseuerauerit usq; in finẽ, hic saluus erit.* Prædicit euẽtura mala, animans discipulos per hoc quod prædicit. Nam inexpectata terrere & turbare consueuerunt. Præmitigat igitur timorem prædicendo futura grauia odia, inimicitias, offensiones, pseudoprophetas, qui præcursores sunt Antichristi, seducentes multos: ita vt in omni iniquitate obstinentur. Quia autem multiplicabitur iniquitas per imposturas Antichristi, exasperabuntur, & efferi erunt homines, ita vt neque cum familiarissimis vllum seruent charitatis vinculum, sed mutuum se tradant. Qui autem perseuerauerit, & fortiter tulerit, neque cesserit his, quam inserũtur, tũc saluus erit, & comprobabitur strenuus miles.

Et prædicabitur hoc Euangeliũ regni in uniuerso orbe, in testimoniũ omnibus gẽtibus, & tunc ueniet consummatio. Nõ erit vobis prædicandi obstaculum. Confidite, prædicabitur enim Euangelium in omnibus gentibus in testimonium, hoc est, in reprehensionem & condẽnationem eorum qui non crediderunt, & tunc veniet consummatio: non mundi, sed Hierusalẽ. Nam ante captã Hierusalẽ prædicatũ est euangeliũ, sicut & Paulus dicit, Euangeliũ, ꝙ prædicatum in oĩ, quæ sub sole. Nam ꝙ de fine Hierosolymarũ dicat manifestũ est

Coloss. i.

A ex sequentibus.

Quum ergo uideritis abhominationem desolationis, quæ dicta est à Daniele propheta, stantem in loco sancto: qui legit intelligat. Abhominationem desolationis dicit statuã eius qui ciuitati imperauit, quam erexit in adytis templi. Desolationis autem, dicitur: eo quod expugnanda esset ciuitas. Abominatio vero, eo quod statuas & imagines hominũ Hebræi abominationes vocabant odia idolatriæ.

Tunc hi qui in iudæa sunt fugiant in montes: is qui in tecto, non descendat ut quicquam tollat de domo sua, & is qui in agro, non reuertatur ut tollat uestes suas. Insinuãs summa pericula quæ euadi non possunt (inquit) quod oporteat fugere non respiciendo, neque curando quid in domo sit, vt vestes, vel alia vasa. Quidam autem abominationem desolationis Antichristum existimant, eo quod vastaturus mundum & subuersus sit ecclesias, ac cessurus in templo. Et hæc sic, quod in tecto est, id est excelsis virtutibus præditus, non descendat a summis virtutibus, vt ea quæ sunt corporis. Domus enim animæ, corpus. Oportet autem & ab agro secedere, hoc est, terrenis, & neque vestem tollere malitiæ, quæ vetus est vestis quam exuimus. Antichristus. ii. Tes. ii.

Væ autem repugnantibus & lactantibus in illis diebus. Prægnantes quidem non poterunt fugere, onere ventris grauatæ. lactantes autem propter compassionem erga pueros. Illos enim relinquere nequeunt, neque secũ portare & simul saluare possunt. Fortassis Christus insinuat quod & comederint pueros. Dicit enim Iosephus, quod quum esset fames

B propter obsidionem, mulier coxerit filium suum & comederit. Iosephus

Orate autem: ne fuga uestra fiat hyeme, neque sabbato. In persona Apostolorum ad Iudæos hæc dicit. Apostoli enim prius egressi erant ex Hierusalẽ. Iudæis igitur dicit vt precentur ne in hyeme fiat fuga sua, eo quod incommodum sit illis temporibus fugere: neque in sabbato, tunc enim iuxta legem ociosi sunt, & fugere non audent. Tu autem & sic intelligito, quod oporteat precari, ne fiat fuga nostra ex hac vita, hoc est mors in sabbato: ociosis nobis a bonis operibus, neque hyeme in sterilitate bonorum, sed in serenitate animæ, quæ non turbetur.

Erit enim tunc afflicto magna, qualis non fuit ab initio mundi ab hoc usque tempus neque fiet. Et nisi abbreuiati fuissent dies illi, non fieret salua omnis caro, propter electos autem abbreuiabuntur dies illi. Afflictio intolerabilis tunc erit. Iusserunt enim Romanorum milites, ne cui parceretur: sed deus propter credituros ex illis & eos qui iam crediderant, non permisit simul omnes occidi. Decurtauit autem afflictiones ac bella: nam si bellum crudelius fuisset, omnes qui intus erant fame periissent. Quidam autem de Antichristi diebus hæc intelligunt, sed non sunt intelligenda hæc de Antichristo, sed captiuitate vrbis Hierusalem. Quæ ad Antichristum pertinent, hoc loco incipiunt.

Tunc si quis uobis dixerit: Ecce hic Christus, aut illic nolite credere. Surgent enim pseudochristi & pseudoprophetæ & dabunt signa magna & prodigia. Ita ut in errorem inducantur etiam electi, si fieri potest, Quoniam discipuli duas quæstiones introduxerant, vnã de captiuitate Hierusalẽ, & alteram de aduentu domini: postquam de captiuitate dixit, inde &

C de suo aduẽtu dicere incipit ac cõsummatione seculi. Quum autem dicit, tunc, non hoc sibi vult, quod statim post captam Hierusalem, si quis vobis dicat &c. sed tempus illud declarat quo futurum est, vt id quod dicitur hunc sensum habeat. Tunc, id est, quo tempore venturus est Antichristus, erunt pseudochristi & pseudo prophetæ multi, & in apparitions dæmonum. qui dispergunt videntium oculos, vt quosdam decipiant, atque adeo nisi valde sobrii sint, & iusti seducentur.

Sed ecce prædixi uobis. Non habetis excusationem, potestis enim non decipi.

Si ergo dixerint uobis, ecce in deserto est, nolite exire, ecce in penetralibus, nolite credere. Sicut enĩ fulgur exit ab oriẽte, & apparet usque in occidẽtẽ, ita erit aduentus filij hominis. Vbi enim fuerit cadauer, illic congregabuntur & aquilæ. Si venerint, inquit, impostores, dicentes: Christus venit, sed in solitudine est occultus, vel in domo quadam vel in promptuariis & interioribus locis eius: ne decipiamini. Aduentus enim Christi nõ opus habebit quopiam qui illũ demonstret, sed manifestus erit omnibus sicut & fulgur. Nam sicut illud repẽtinum est & omnibus clarum, ita & ipse omnibus in mundo manifestus erit. Non enim sicut in primo aduentu de Loco in locum transiuit: ita & ipse in secundo, sed in momento oculi aderit. Et sicut apud mortuum cadauer, congregantur statim aquilæ, quæ vultures sunt, sic & omnes sancti venient eo, vbi Christus fuerit. Hi enim in summa volant, & in nubes rapiuntur, sicut aquilæ. Cadauer autem dicitur Christus, quia

pro nobis cecidit & mortuus est. Sicut & Symeon dicit: Hic erit in casum & resurrectionem multorum. D

Statim autem post tribulationem dierum illorum, sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suũ, & stellæ cadent de cœlo, & uirtutes cœlorum commouebuntur. Post aduentum Antichristi, qui breui soluetur, hoc enim declarauit per hoc quod dicit stati sol obtenebrabitur, hoc est obscurabitur, non disparens, sed superatus lumine aduentus Christi, quum non erit nox, sed apparebit sol iustitiæ. Quin & virtutes cœlorum commouebuntur, hoc est obstupescent & horrescent, videntes creaturam immutari, & omnes ab Adam vsque ad illud tempus homines rationem daturos.

Et tunc apparebit signum filij hominis in cœlo, & tunc plangent omnes tribus terræ, & uidebũt filium hominis uenientem in nubibus cœli cum uirtute & gloria multa. Crux tunc apparebit in cœlo super solem fulgens, ad arguendos Iudæos. Veniet enim Christus contra Iudæos: habens crucē, vt magnã iustificandi materiam & testimonium: veluti si quis lapide percussus ostendat lapidem. Signum autem dicit crucem, tãquam trophæum & insigne regium. Tunc igitur plangent omnes tribus terræ Iudaicæ, lugentes suorum inobedientiam & incredulitatem, & omnes qui terrena sapiunt. Etiam si christiani sint, tribus enim terræ dicuntur hi, qui terrena sapiunt. Quamuis autem cum cruce veniat dominus, veniet tamen cum gloria & virtute.

Dani. xii.

Et emittet angelos suos cum tubæ uoce magna, & congregabunt electos eius à quatuor uentis, à summis cœlis usque ad terminos eorum. Emittet angelos suos cum tuba vocis magnæ vt congregent sanctos, & eos qui ex mortuis resurrexerunt, ita vt occurrant illi in nubibus. Veneratur igitur eos etiã per angelorum uocationem. Quamuis autem Paulus dicat, per nubes rapi, non est his aduersum. Collectos enim per angelos rapiunt nubes. Tuba autem dicitur ad maiorem terrorem. E

1. Thessa. iiii.

A fico autem discite parabolam, quum iam ramus eius tener fuerit, & folia fuerint enata, scitis quod prope sit æstas. Et uos quum uideritis omnia hæc, scitote quod prope sit in foribus. Quando, inquit, omnia hæc fiunt, non procul erit inter meum aduentum & mundi consummationem. Aestatem autem dicit futurum sæculum, & serenitatem quæ erit iustis. Impiis enim peccatoribus hyems & turbatio maior erit. Dicit igitur: sicut videntes ramos & folia ficus, æstatem superamus: ita & signa illa videntes, vt dixi solem & lunam immutari, & meum expectate aduentum.

Amē dico uobis, nõ præteribit hæc generratio, donec oĩa illa fiãt. Cœlũ & terra præteribunt, uerba aũt mea nõ præteribunt. Generationem hoc loco dicit, non eam quæ tunc erat, sed fidelium, quasi hoc dicens: Non præteribit generatio fidelium, donec omnia hæc fiant. Non enim quia auditis famem, & pestilentiam, credatis quod generatio fidelium his malis intereat, sed permanebit, & nihil illi præualebit. Sunt qui hæc omnia de sola captiuitate Hierusalem intellexerunt, & nõ de secundo aduentu. Vnde sic interpretantur: Non præteribit generatio hæc, hoc est, vestra apostolorum generatio videbit Hierosolymorum calamitates. Confirmans autem dicta, inquit: Facilius est transire cœlum & terram aboleri, ac illa firma & immobilia, quam vt quoddam ex meis dictis mendax sit. F

Cæterum de die aũt illo & hora nemo scit: ne angeli quidē cœlorũ, nisi pater meus solus. Docet hoc loco discipulos, non vt discant quærere humanam naturam transcendentia: nam dũ dicit, neque angeli, admonet eos, quod discere attendant id quod angeli ignorant, & dũ dicit pater solus, prohibet eos anniti vt discãt postea. Quod si dixisset eis: Scio quidem, vobis autem dicere nolo, contristati essent vtique quasi despecti ab eo. Nunc autem dicit quod neque filius nouit, nisi pater solus. Sicut patres sæpe continent quid in manibus, deinde autem dum quærunt hoc filii, & dare ipsi nolunt occultant, dicentes, non habemus quod quæritis, & sic plorantes filios compescunt, ita & dominus cõpescens apostolos ne discant de die illo & hora, dixit: Neque ego scio, nisi pater solus. Scit enim & ipse horam & diem illum, id quod ex multis aliis manifestum. Omnia enim quæcunque habet pater filii sunt, scientiam autem habet dei huius, proinde & filius illam habet. Manifestius autem ex hoc quomodo enim possibile est, ignorari filium cui ea quæ ante diem & hic cognitus est? Nam qui ad vestibulum ducit manifestum quod his etiam ianuam sciat. Sed vtiliter hunc non aperuit, nobis enim scire non prodest quando consummatione ignaui simus. Ignorantia enim non facit alacres.

Sed sicut erãt dies Noe, ita erit & aduētus filij hoĩs. Sicut enim erãt in diebus quæ præceßerũt diluuiũ, edētes & bibētes, contrahētes matrimoniũ, & nuptũ dantes usque ad diem quo intrauit Noe,

A *in arcam,& non cognouerunt,donec uenisset diluuium,& sustulisset uniuersos,ita erit & aduentus filij hominis.* Ad confirmationem verissimorum suorum dictorum,vtitur his quæ tempore Noe sunt facta:tunc irridebant nonnulli arcæ præparationem,donec veniret afflictio & inuolueret omnes: Sic & nunc aliquid irrident sermones de consummatione sæculi:sed repente(inquit) adueniet interitus. Ostendit autem quod quum venerit Antichristus, voluptatibus erunt homines dediti:& ad nuptias & delicias propensiores: sicut tempore Noe gigantes.

Tunc duo erunt in agro,unus aßumitur,& alter relinquitur: Duæ molentes in mola, una assumitur,& altera relinquitur. Tunc,inquit,quum omnes sine solitudine,& sua operati fuerint opera,vnus quidem assumitur,hoc est, in occursum Christi in aerem: alter autē,peccator videlicet,infra relinquitur.Sed etsi serui aliqui fuerint, & molant:& in his, illi quidem assumuntur qui digni,relinquuntur autē qui indigni. Atque ita discimus & ex hoc loco,quod & serui & mulieres a virtute non impediuntur.

Vigilate igitur,quia nescitis qua hora dominus uester uenturus est. Illud autē scitote,quod si sciset paterfamilias qua hora uenturus fuisset, uigilasset utique, & non permisisset fodi domū. Propter hoc & uos estote parati,quia qua hora non putatis,filius homnis ueniet. Vigilare iubet & præparari,hoc est,habere virtutis opera,quasi in thesauro quodam reposita, vt quū venerit dominus repetens id quod vult,possimus dare. Vide autem, quomodo non dixerit,nescio qua hora fur venturus sit:sed nescitis. Furem autem mundi consummationem

B nominat,& vniuscuiusque mortem. Porro insinuat hoc loco nocte aduentum suum futurum. Sicut igitur fur clam venit,ita & meus aduentus,vt negligentes non sitis,sed sobrij & vigilantes. Nam si sciremus quando futura esset mors nostra, illo solo die daremus operam quomodo placeremus deo. Nunc autem quum ignoramus,sobrij sumus semper ad virtutem opera.

Quisnam est fidelis seruus & prudens,quem præfecit dominus famulitio suo, ut det illi cibum in tempore? Beatus seruus ille,quem quum uenerit dominus eius,inuenerit sic facientem. Amē dico uobis, quoniam super omnia bona sua cōstituet eum. Dubitat an futurus sit fidelis quis & prudens,vt ostendat quod rarus talis sit & inuentu difficilis. Duo enim exiguntur ab omni dispensatore,fides & prudentia. Nam si quidem fidelis sit,& nihil furetur, prudens autem non sit,sed in vanum disperdat opes: vel si prudens fuerit,& furetur,nihil proderit. Igitur qui tunc inuentus fuerit fidelis & prudens,ille & multo plura consequetur, regnum dico cœlorum. Nam omnium quæ sunt dei, hæredes erunt sancti. Fidelis autem seruus & prudens etiam est,qui in tempore dedit cibū discipulis: sicut Paulus nunc quidem lacte potans,nunc autem sapienter loquens,fidelisque minister, qui prius blasphemus,& prudens,vt non ignorans cogitationes inimici. Sed & omnis qui a deo acceperit vel opes,vel potentiam,vel principatum, debet fideliter & prudenter ministrare ea,tanquam rationem redditurus.

Fidelis & prudens rarus.

i. Ti.ij iij.
i. Timo.i.
ij.Cor.ij.

Quod si dixerit seruus ille malus in corde suo,cunctatur dominus meus uenire: cœperitq; percutere conseruos,imo edere & bibere cum ebrijs:ueniet dominus serui illius in die quo non expectat,

C *& hora qua ignorat,& dissecabit eum, & partem eius ponet cum hypocritis, illic erit ploratus & stridor dentium.* Vt dixit, quomodo fidelis seruus honores habiturus sit, nunc dicit,quomodo punietur malus. Nam si quis cui sunt concredita dispensationis dona contemnat iudicium illud,& dicit:Moratur dominus meus,hoc est,non statim & e vestigio pœnam imponit: & sumpta occasione ex longanimitate dei, percutiat conseruos suos offendendo scandalis,& suam cōscientiam verberet. Subditi enim videntes principes donis dei male vti,scandalizabantur & damnum accipiunt. Qui igitur talis,dissecabitur: hoc est,spoliabitur dono suo,& tūc apparebit qualis sit,& mittetur ī tenebras, qui prius sub figura quadam decipiebat. Sicut multi pontificū sancti videntur propter dignitatem,tūc aūt tolletur ab eis gratia,& sicut hypocritæ punientur. Nā quum alij sint,alij apparent

De sanctitate pontificum.

CAPVT VIGESIMVM QVINTVM.

Tunc assimilabitur regnum cœlorum decem uirginibus,quæ sumptis lampadibus suis exierūt in occursum spōso. Quinq; aūt ex illis erāt prudētes,& quinque fatuæ. Quæ erant fatuæ acceptis lampadibus suis,non acceperāt oleū secum:prudentes uero sumpserant oleū in uasis suis,una cum lampadibus. Tardante uero sponso,dormitauerunt omnes ac dormierunt. Sub persona virginum proponit parabolā de eleemosyna:vt,quoniam magnum opus est virginitas, ne quis illud vnum curans,alia negligat,

sed discat quod absque eleemosyna etam virgines cum scortis eijcientur. Merito autem qui compassione caret & misericordia, eijcitur etiam si virgo sit. Scortū enim ab affectione tyrannica expugnatur & naturali, immisericors autem a diuitijs. Quanto igitur infirmius cui obluctandum tanto minori venia dignus est, qui expugnatur ab auaritiæ morbo. Et stultus quidem est, qui vincit naturale incendium, & vincitur a paruarum pecuniarum cupiditate ac morbo. Dormitatio est mors, mora autem sponsi dicitur, quia non statim secundus aduentus fit. D

Porro medio noctis clamor factus est: Ecce spōsus uenit exite obuiā ei. Tūc surrexerūt oēs uirgines illæ, & apparuerūt lāpades suas. Fatuæ autem, prudētibus dixerūt. Date nobis de oleo uestro quia lāpades nostræ extinguntur. At responderunt prudētes dicentes, nequaquā, ne non sufficiat nobis & uobis, sed ite potius ad eos qui uendūt & emite uobisipsis. Porro dum irent emptū, uenit sponsus, & quæ paratæ erant, intrauerunt cum eo ad nuptias, clausaque est ianua, postea uero ueniūt & reliquæ uirgines, dicētes. Domine, domine aperi nobis. At ille respondēs ait: Amen dico uobis, non noui uos. Vigilate itaque, quia nescitis neque diē neque horā, qua filius hominis ueniet.

Mēs lampas est virtutibusq; accēditur

Media nocte dicit clamorē fieri, vt ostendat, quod si inexpectatus veniat dominus, quasi media nocte omnes dormiamus profundo somno. At cum clamore venit, turba enim sonabit in secundo aduentu. Lampades autem, & animæ nostræ, & vniuscuiusque mens lāpas est: quæ tunc accenditur, quando habet oleum virtutum, & misericordiā. Fatuæ autem virgines ideo, quod tunc requirant oleum, quum non sit negociandi tempus. Porro prudentes dicunt: Ne forte non sufficiat nobis & vobis. Virtus enim proximi mei vix sufficiet illi ad defensionem, tantum abest vt mihi. Ex suis enim quique operibus iustificabuntur, non proximorum. Sed fatuæ ad vendentes abeunt, hoc est, ad pauperes. Cæterum quod dico, hunc sensum habet: Pœnitudine ducuntur fatuæ, eo quod eleemosynam non fecerint: & nunc primum sciunt, quod a pauperibus oporteat nos oleum emisse. Hoc igitur est quod dicit abire ad vendentes, vt emerent oleum: hoc est, mente abierūt ad pauperes, & secum cogitarunt quale bonum sit eleemosyna: sed clausa est eis ianua. Post vitam enim illam non est tempus pœnitendi & operandi Proinde dominus dicit illis. Nescio vos. Misericors & miseator dominus nescit immisericordes. Quomodo enim dissimiles & alienos a se nosset? Scito insuper, omnem animam a deo habere illustrationem & lampadem, & omnes surgere in occursum domini. Omnes enim desiderant occurrere & coniungi deo, sed deo dante lampadem & illustrationem, prudentes quidem bene operādo oleum immittunt. Fatuæ autem sinunt lampadem sine oleo: excluduntur igitur non habentes bona opera, propter quæ accendit illis lumen: nisi enim bona opera faciamus, extinguitur lumen dei in nobis. E

Post hanc viam nō est tēpus pœnitēdi & operandi.

Sicut enim homo quidē peregre proficiscens, uocauit seruos suos, & tradidit illis bona sua, & huic quidē dedit quinque talenta, alij aūt duo, alij uero unum, unicuique secundū propriam facultatē, & profectus est statim. Abijt aūt qui quinque talenta acceperat, & operatus est in eis, & confecit altera quinque. Similiter & qui duo acceperat, lucratus est & ipse duo altera: qui aūt unū acceperat, abiens fodit in terrā, & abscondit pecuniā domini sui. Post multum uero temporis uenit dominus seruorum illorum, & ponit rationem cum eis. Quum dixisset supra, quod nesciatur dies quando venturus sit dominus, apponit parabolam hanc, ostendens quod repente venturus sit. Sicut enim homo peregre proficiscens, ita & dominus imperauit seruis, & hæc atque ista commisit. Peregre autem proficisci dicitur qui propter nos factus est homo, Christus. vel secūdum quod ascendit in cælos, vel secundum quod longanimis est, & non statim exigit opus, sed expectat. Serui autem illius, quibus concrediti sunt ministerij sermones, vt episcopus, sacerdotes, diaconus, & spiritualia dona accipientes: illi quidem plura, hi vero minora, vnusquisque secundum propriam facultatem; hoc est, secundum mensuram fidei & purificationis. In vas enim quod ego daturus sum Deo, in illud mittet donum suum: si paruum dedero, paruum dabit & ipse donum: si magnū, magnum ipse quoque dabit Statim autem qui quinque talenta acceperat, abijt & operatus est. Vide sedulitatem illius, quomodo nihil neglexerit, sed statim operatus est duplicans quod acceperat, Qui enim non solum sibi soli prodest, siue prudentiam habeat, siue diuitias, siue potentiam & authoritatem apud reges, siue quancunque aliam vel artem, vel facultatem, sed & alijs vult prodesse, is duplicat quod sibi datum est. Qui autem talentum fodit in terram, is est qui suæ tantum vtilitatis curam habet, & non aliorum, qui & condemnatur. Et si bonæ mentis & studiosum hominem videris, qui ingenio suo ad negociationes, dolos, & terrea opera, abutitur: de illo dicas, quod defoderit talentum F

Talētum duplicare quis dicatur.

A suum sub terra, hoc est in terrena opera. Post multũ autem temporis venit dominus qui dederat argentum vel eloquia sua. Argentum enim igne probatũ, eloquia dei: vel sim plicìter omne donum quod clarum & insignem facit hominem, argentum dictum est. Et conuocat illos, vt rationem ab his qui talenta acceperant audiat. Psalm. x

Et accedens is qui quinque talenta acceperat, attulit alia quinque dicens. Domine, quinque talenta tradidisti mihi, ecce altera quinque lucratus sum per ea. Ait illi dominus eius. Euge serue bone & fidelis, super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam, intra in gaudium domini tui. Accedens autem qui duo talenta acceperat, ait. Domine, duo talenta tradidisti mihi, ecce alia duo lucratus sum per ea. Ait illi dominus eius: Euge serue bone & fidelis, super pauca fuistis fidelis, supra multa te constituam, intra in gaudium domini tui. Accedens autem & qui unum talentum acceperat, ait. Domine, noueram te quod homo durus sis, metens ubi non seminasti, & inde congregans ubi non sparsisti, ac territus abij, abscondiq; talentum tuum in terra: ecce habes quod tuũ est. Respondens autẽ dominus eius, dixit ei: Serue male & piger, sciebas quod metã ubi nõ seminaui, & congregem illinc ubi non sparsi. Oportuit ergo te committere pecuniam meam mensarijs, & ueniens ego recepissem utique quod meum est cum usura. Tollite itaque ab eo talentũ, & date ei qui habet decem talenta. Omni enim habenti dabitur, & abũdabit, qui uero non habet, etiam quod habet auferetur ab eo. Et inutilem seruũ eijcite in tenebras exteriores, illic erit fletus & stridor dentium.

Ambo hi qui in concreditis operantur, laudantur a domino eodem modo. Euge serue Psal. ciij.
B bone & fidelis, vterque audijt. Per bonum autem hic omnino intelligimus misericordẽ & liberalem, qui suam bonitatem & proximis impartit. Qui autem super pauca fideles apparent, super multa constituuntur: nam licet hic dona consequamur, ea tamen cum futuris non sunt conferenda. Gaudium autem domini, incessabilis lætitia, quam habet deus gaudens in operibus suis sicut Dauid dicit. Tali igitur gaudio gaudent sancti, in operibus suis lætantes: sicut & contra peccatores dolent in operibus proprijs, & sancti gaudent quod tam diuitem habeant dominum. Vide autem, quod & is qui quinque, & is qui duo talenta acceperat, eadem bona consequantur. Quando enim quis etiam pauca acceperit, & datum sibi donum, licet paruum sit, bene dispensarit, æqualem honorem adepturus est cũ eo qui magna habuit & fecit. Vnusquisque eñ vt acceperit, ita & excelsus videbitur, si bene egerit. Porro serui grati ita se habent: at ignauus & piger aliter respondet, & vt se dignum est. Durum enim dominũ nominat, sicut & nunc multi doctorum dicũt. Durum quidem, requirere ab hominibus obedientiam, quibus Deus non indidit obedientiam, & persuasibilitatem, hoc enim insinuat. Metis vbi non seminasti: hoc est, cui non dedisti vt obediret, exigis ab illo vt obediat. Dicens autem durũ dominum seruus, seipsum condemnat. Nam quoniam durus erat, debebat magis diligens esse, vt pote durum & crudelem dominum sortitus. Nam si aliena exigit, multo magis sua exiget; atque ita oportebat & te multiplicare quæ acceperas, & facere discipulos a quibus debitum repeteres. Nummularios autem discipulos nominat, tanquam eos qui probent & reprobent sermones. Verum vsuram exigit a discipulis, operum scilicet exhibitionem. Discipulus enim a doctore sermonem accipiens, habet quidem illum & reddit integrum,
C amittit autem & vsuram, boni operationem. Tollitur enim a malo & segni seruo donum. Qui enim acceperit donum, accepit vt alijs prosit, etiamsi illo non vtatur, sed decoquat: qui vero multiplicare studet, maiorem sibi conciliabit gratiam. Diligentiam enim adhibenti dabitur maior gratia ita vt abundet. Studium autem non adhibens, & dono quod videtur habere, priuabitur. Negligens enim, & qui non operatur per ea quæ accepit, nõ habet donum, sed videtur habere, nam perdidit sua negligentia.

Quum autem uenerit filius hominis in gloria sua, & omnes sancti angeli cum eo, tunc sedebit super sedem gloriæ suæ, & congregabuntur ante eum omnes gentes, & separabit eos alteros ab alteris, sicut pastor segregat oues ab hœdis, & statuet quidem oues à dextris suis, hœdos autem à sinistris. Quoniam primus aduentus domini in ignominia fuit & opprobrijs, dicit, quum venerit in gloria sua. In secundo enim cum gloria aderit angelorum se stipantiũ. Primum autem separat sanctos a peccatoribus, liberans eos a labore, & statuit & tunc loquitur eis: Itaque oues vocat sanctos, quia mansueti sunt, & fructum nobis ac vtilitatẽ dant, vt oues, lanam videlicet suppeditantes ad diuinũ & spiritualem amictũ & lac, hoc est, cibum cõgruum: hœdos autem peccatores, in præceps enim vadunt, & incompositi, & steriles vt hœdi.

Tũc dicet rex his qui a dextris sibi erũt. Venite benedicti patris mei, possidete regnũ in hæredita Ephe. i

tem paratum uobis; ab exordio mundi. Esuriui enim & dedistis mihi edere: sitiui & dedistis mihi bibere: hospes eram, & collegistis me: nudus & operuistis me; infirmus, & uisitastis me. in carcere eram, & uenistis ad me. Tunc respondebunt ei iusti dicentes, Domine, quando te uidimus esurientem, & pauimus, aut sitientem, & dedimus tibi potum? Quando autem uidimus hospitem, & collegimus te, aut nudum, & cooperuimus te? Aut quando te uidimus infirmum, aut in carcere, & uenimus ad te? Et respondens rex dicet illis: Amen dico uobis: quatenus fecistis uni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis. D Non antea præmiat vel punit, quam dijudicet Misericors enim est: & nos docet idipsum: quod non antea debeamus punire, quam rem discusserimus. Sic enim excusatione magis carebũt, qui præcedente iudicio puniuntur. Porro sanctos vocat benedictos, vt a patre susceptos. Hæredes aũt ipsos facit regni, ostendens quod deus eos participes faciat regni sui, vt filios suos. Nõ enim dicit, accipite, sed possidete regnum in hæreditatem, vt paternam substantiam. Iam fratres inimicos vocat vel suos discipulos, vel omnes simpliciter pauperes. Omnis enim pauper, frater est Christi, quãdoquidem est Christus in egestate vixit. Vide autem dei iustitiam, quomodo laudet ac prædicet sanctos. Vide item & illorum æquitatem, quomodo negent se illum pauisse; sed & dominus ea quæ pauperibus sunt facta, in semetipsum suscipit.

Oĩs pauper frater Christi.

Tunc dicet & his qui à sinistris erunt. Discedite a me maledicti in ignem æternum qui paratus est diabolo & angelis eius. Esuriui enim, & non dedistis mihi cibum, sitiui; & non dedistis mihi potum, hospes eram, & non me collegistis: nudus, & non operuistis me: infirmus & in carcere eram, & non uisitastis me. Tunc respondebunt ei & ipsi, dicentes: Domine, quando uidimus te esurientem, aut sitientem, aut hospitem, aut nudum, aut infirmum, aut in carcere, & non ministrauimus tibi? Tunc respondebit illis dicens: Amen dico uobis, quatenus non fecistis uni de minimis his, nec mihi fecistis. Et ibunt hi in supplicium æternum, iusti uero in uitam æternam. E

Eos qui a sinistris, in ignem mittit, qui præparatus est diabolo. Quia enim compassionis, expertes sunt diaboli, & hostiliter & inimice erga nos affecti sunt, merito idem supplíciũ habent qui eiusdem voluntatis sunt qui & proprijs operibus maledicti facti sunt. Vide autem, quod deus ignem non præparauit hominibus, supplicium enim non fecit propter nos, sed propter diabolum, ego autem memetipsum supplicio facio obnoxium. Horresce igitur homo, quum cogitaueris hoc quod illi, neque vt scorta, neque vt latrones, neque vt qui graue aliud flagitium perpetrarunt puniuntur, sed vt hi qui bonum non fecerunt. Profecto si bene cõsideras, raptor est qui multa habet & non miseretur etiam si neminem manifesta contumelia afficiat. Quia enim quædam habet quibus non indiget, rapit omnino ab his qui egent, & non accipiunt ab ipso. Nam si in commune ea posuisset, fuissent vtique & illi non indigni, nunc autem quia reclusit & propria fecit, propterea illi esuriunt atque ita & raptor est qui immisericors, tanta afficiens iniuria, quantis beneficijs afficere potuisset illum & non affecit Sicut sancti incessabile habent gaudium, ita iniusti indesinentem pœnam. Tametsi Origenes nugetur, dicens fore suppliciorum finem, & non semper puniendos peccatores: sed fore aliquando tempus: quando in iustorum venturi sint consortium purgati a pœnis. Arguitur autem ex hoc loco manifeste, nam dominus dicit supplicium æternum, hoc est nunquam desinens. Vnde & ouibus comparat iustos, hœdis autem peccatores: sicut enim hœdus nunquam fit ouis, sic nunquam peccator purgabitur & erit iustus. Tenebræ autem exteriores, quæ procul sunt a luce diuina, & propter ea grauiorem faciunt pœnam. Potest item & causa quædam afferri ad hęc. Peccator etiam in hac vita in tenebris est, nam excidit a sole iustitiæ: sed quia spes est conuersionis, propter ea non sunt tenebræ illæ exteriores. Porro, vbi mortuus fuerit & institerit examen factorum, excipiunt eum exteriores. Non enim vltra conuersionis spes est, sed sustinet omnigenam diuini splendoris priuationem. Quandiu enim hic est, etiam si bona dei minus vbertim suscipiat (loquor de sensibilibus & creatis) videtur esse quodammodo seruus dei, dum in domo eius, hoc est in creaturis versatur ab ipsoque alitur & educatur. Tũc autem omnibus modis a deo diuiditur, nihil commune cũ illius bonis habes. Hæ sunt per comparationem tenebræ exteriores, eo quod hic nõ omnibus modis peccator resecatur. At tu fuge immisericordiam, & fac eleemosynas; & alias quidem sensibiles: alias autem spirituales. Pasce Christum qui esurit salutem nostram sed & esurientem doctrinas, si paueris & potaueris, pauisti Christum & potasti. In Christiano enim Christus est, & fide pascitur & crescit doctrinis, sed & si videris peregrinum a superna patria, Ind uc secum & collige, hoc est dum tu ingrederis in cælos, introduc &

Contra Origenẽ; F

Opera misericordię spũalia.

A illum, ne alijs prædicans ipse sis reprobus. Et si quis incorruptionis vestem abiecerit, quam per baptismum induit, & nudus sit: indue illum. Et infirmum fide, vt Paulus dicit assume, & vinctum in carcere, hoc est corpore illo tenebroso: inuise illi quasi splendorem, admonitionem donans. Has sex species charitatis omnes imple quidem corporaliter imple autem & spiritualiter, nam quum duplicis naturæ simus, possunt hæc & bifariam perfici. i.Cor.iij.

CAPVT VIGESIMVMSEXTVM.

ET factum est, quum consummasset Iesus sermones hos oēs, dixit discipulis suis. Scitis quia post biduum pascha fiet; & filius hominis traditur, ut crucifigatur. Quia regni meminit & retributionis tēpestiue, consequenter & de passione sua differit, quasi dicēs. Etiam hi qui me crucifixerunt, igne punientur. Ioan. xi. Luc. xxij

Tunc congregati sunt principes sacerdotum, & scribæ & seniores populi in atrium principis sacerdotum, qui dicebatur Caypha, & concilium inierūt, ut Iesum dolo tenerent & occiderent, dicebāt autem: Non in die festo ne tumultus fiat in populo.

B Quum lex præciperet; vt vnum tantum haberent pontificē per omne illius vitæ tempus illi contra legem multos faciebant, quos quotannis mutabant. Idcirco ad pontificem illius anni veniunt, de homicidio concilium inituri, vbi oporteb at magis homicidas puniri. Pontifex autem nunc dicit ad eos, qui iam annuo ministerio fungi debebant, sed sceleratam cædem perpetraturi erant, nec deum, sed homines timebant. Timuerunt enim, ne quo pacto, si in die festo illum occidant, excitarentur tumultus: vel etiam quia tunc offerenda erant omnia sacrificia in lege decreta, ne populus propter homicidium e sacrificijs absisteret, perderentque ipsi lucrum quod ex sacrificijs habebant. Fortassis autem & hoc timuerunt, ne forte in die festo occiso, illius mors nobilior & clarior fieret: optabant enim memoriam eius abolere. Illi igitur ante festum consilium inierunt, vt vel forte post diem festum occiderent. At quando illi voluerunt, sed quādo ipse voluit pati permisit eis, per tempus scilicet paschæ vt quando typicum pascha, tunc & verum pascha fieret. Discere autem & illos cædis auidos fuisse possumus: nā qui qui nolebant illum occidere, quum inuenerunt proditorem, occiderunt, contempta etiā turba, modo voluntas eorum fieret.

Quum autem esset Iesus in Bethania in domo Simonis leprosi, accessit ad eum mulier habens alabastrum unguenti preciosi, & effudit super caput ipsius recumbentis. Quidam dicunt tres esse mulieres, quæ vnxerint dominum vnguento. Alij autem duas dicunt: vnam apud Ioannem, quæ est Maria soror Lazari, aliam cuius Matthæus meminit, quæ eadem cum illa quæ apud Marcum & Lucam. Simonem autem hunc leprosum, quidam dicunt fuisse patrem Lazari, quem Christus a lepra purificarit, & apud eum cœnarit. Dicitur autē quod Mulieres quot vngētes dominum.

C & Iesus, qui dixerat discipulis suis. Abite ad quendam, & ostendet vobis cœnaculum stratum: ad illum miserit eos. Denique, & suscepit, vt dicunt, dominum, qui & apud illum fecit pascha. Mulier igitur quum vidisset eum, qui leprosum purficarat, confisa est quod & ipsa peccatorum consequeretur remissionem, & purgaretur a lepra animæ. Magnam autem fidem ostendit, quod tam preciosum vnguentum, & absque parsimonia caput eius effudit, honorem exhibens membro præcipuo. Et tu quoque si lepra laboras, & pharisaica lepra inflatus es, quæ a Deo separat, suscipe Iesum in domum tuam, & vnge eum vnguento virtutum. Potes enim parare vnguentum Iesu, qui lepram tuam purgauit, & caput eius perungere. Quod autem est caput CHRISTI? diuinitas eius cui fragrantia virtutum aufertur. Dirigatur, inquit, oratio mea sicut thymiama in conspectu tuo domine. Affer igitur fragrantiam vnguenti ex multis virtutibus confecti diuinitati CHRISTI: nam si solum hominem illum esse docueris, sed dixeris & deum, tunc caput suum, hoc est diuinitatem fragranti vnguento perfundes, hoc est theologum ages. Mar. xiiij Luc. vij. Psal. cxl.

Videntes autem discipuli, indignati sunt, dicētes: At quid perditio hæc? potuit enim istud unguentum uenundari magno, & dari pauperibus. Eo aūt cognito, Iesus ait illis: Quid molesti estis mulieri? Opus enim bonū operata est erga me. Nā semper pauperes habetis uobiscū, me uero non semper habetis. Discipuli, quoniam multa de eleemosyna, habēt aque eius magna ratione Ioan. vij

audierant, reprehenderunt mulierem, magis quærentem misericordiam dei, quam honorem in illum. Ille autem increpauit discipulos, eo quod intempestiue mulierem reprehẽ dissent. Non enim summa exigere ab his, qui nuper ad fidem adducti sunt, maxime ab infirma muliere: sed mediocrem eorum fidem suscipere oportet. Quando igitur quis offert deo donum, ne auerseris illum, neque confringas alacritatem eius, abducens illum vt det pauperibus, sed sine implere oblationem. Quod si quis consilio tuo indiguerit, vtrũ oporteat facere, pauperibus dare, vel offerre deo, consule illi vt det pauperibus: at quum offert, indignum est aduersari illum. Decet enim vt honorem quem deo debemus, præferamus simpliciter omnibus, etiam misericordię. Noli enim (quia propter misericordiam Christus suscipit in se misericordiam, quasi sibi facta esset) existimare quod oporteat contemnere deum, & eleemosynam tantum curare. Quia sic & sacrilegium liceret, & ex sacrilegijs esset eleemosyna danda: verum non sic se habet. Quia non est idem misereri pauperum, & colere ac honorare ipsummet Christum. Audi: Pauperes enim inquit, semper habetis vobiscum, me autem non semper. Vides igitur quomodo aliud sit curam impẽdere Christo, & aliud misereri pauperibus, tametsi Christus suscipiat, perinde ac si in se collocetur, quod pauperibus impenditur. D

Quod enim hæc unguentum hoc misit super corpus meum, & ad sepeliendum me fecit. Amen dico uobis ubicunque prædicatum fuerit hoc euangelium in toto mundo, hoc quoque quod hæc fecit, narrabitur in memoriam ipsius. Docet nos quod mulier hæc iuxta diuinam dispensationem hoc fecerit, præsignans mortem illius & corporis sepulturã. Non enim tulisset Christus vnguento vngi, nisi mysterium quoddam subfuisset. Vnde futurum sicut deus prędixit, quod in gloriam eius vbique prædicetur res, quam fecit mulier. Vide autem dei misericordiam, quomodo mulierem magnis donis remunerat. Facit enim eam memorabilẽ vtique, quandiu suum Euangelium duraturum. Quomodo autem sepultura eius prę signatur vnguẽto? mos erat Iudæis cum vnguẽto mortuorum corpora sepelire, sicut & Ægyptij faciebãt, vt incorrupta manerẽt, nec fœterẽt. Ostẽdit igitur, inquit, ex hoc quod vnguentum effudit, corpus meum breui sepeliendum. Hæc autem omnia dicit, demulcens & dehortans Iudam, per quem sepulturæ tradẽdus erat. Intellige item per anagogen, leprosum quidẽ esse gẽtilem populum: mulierem autem peccatricem congregationem & ecclesiam ex gẽtibus quæ vnguẽtum, hoc est fidem in Christi caput, hoc est, deitatem effudit. Omnis enim credẽs deum esse Christum, vnguẽtum effundit in caput Christi. Iudas autẽ qui increpauit mulierẽ, sicut Ioannes dicit, figuram tenet Iudæorum; qui vsque in hunc diem contra ecclesiam murmurant. E

Tunc abijt unus de duodecim, qui dicebatur Iudas Iscariotes, ad principes sacerdotum, & ait illis. Quid uultis mihi dare, & ego tradam illum? At illi constituernnt ei triginta argenteos. Et ex eo tẽpore quærebat opportunitatem, ut eum traderet. Quum aliena mulier meretrix, tantum exhiberet honorem, tunc discipulus abijt proditurus illum: non enim frustra adijcitur, tunc abijt, sed vt ostendatur impudentia Iudæ. Addidit autem Iscariotes, vt notiorem eum redderet. Erat enim & alius Iudas, qui Lebbæus dicebatur: hic vero proditor erat a pago qui dicebatur Iscarra. Illi autem constituerunt triginta argenteos, hoc est decreuerunt vt ei darentur, id est appenderunt. Quærebat igitur opportunitatem, vt illum traderet eis. Timebant enim turbam, & idcirco conduxerunt Iudam, vt indicaret eis quando solus esset. F

Duo Iudę Iscariotes, & Lebbæus

Primo autem die azymorum accesserunt discipuli ad Iesum, dicentes ei. Vbi uis paremus tibi ad edendum pascha? At ille dixit: Ite in ciuitatem ad quẽdam, & dicite ei. Magister dicit tempus meum prope est, apud te facio pascha cum discipulis meis. Et fecerunt discipuli, sicut constituit illis Iesus: & parauerunt pascha. Primam azymorum diem vocat, quæ diẽ azymorum præcedit, vt sic dicam, quinta feria manducaturi erant pascha, post quam sequitur parasceue. Prima azymorum vocabatur in lege, eo quod festum incipiebat a vespera, qua vescebantur azymis. Dominus igitur mittit discipulos quinta, quã nominat Euangelista primam azymorum, quia prima vespera erat qua comedebant azyma. Accedunt igitur discipuli & rogant. Vbi vis paremus tibi ad edendum pascha? Non enim habebant vel ipsi, vel illi proprias ædes. Mittit autẽ illos ad hominẽ, qui non cognoscebatur neque cognoscebat sicut & de asina fecerat, monstrans illis, quod possit nudis verbis persuadere etiam ęis qui plane se non cognoscant, vt se excipiant. Voluit autem pascha perficere, ne legi contrarius esse videatur. Tẽpus vero suum nominat immolationẽ, vt discamus quod non ignorans neq; inuoluntarius immoletur. Adijcit præterea: Apud te faciam pa

Pascha quare pfecit christ⁹

A scha,id est,in domo tua cum discipulis meis,vt pararetur quantum sat multis qui simul esurij erant.

Vespere aũt facto,discumbebat cum duodecim,& edentibus illis dixit. Amen dico uobis,quod unus uestrum me proditurus est. Et mœsti redditi uehementer,cœperunt singuli dicere ei. Num ego sum domine? Ex hoc putant quidam,quoc hoc anno non comederit dominus pascha. Dicũt enim,quod stantes comedebant agnum. Christus aũt recumbens tradidit suum sacramẽtum:primum enim perficit figuralia,deinde verum perficit. Pronunciat aũt de Iuda vt reueritus corrigatur,& si ob nihihil aliud,saltem vel ob communẽ mensam,vel quod sciret se proditurum deum corda cognoscentẽ. Discipuli vero turbabantur:& licet purum cor haberẽt ac sanam conscientiam,attamẽ magis credebant Christo quã sibijpsi,eo quod ille melius sua corda cognosceret quam ipsi.

At ipse respondẽs,ait. Qui ittinxit mihi mecum manum in catino,hic me proditurus est. Filius quidem hominis uadit:sicut scriptum est de illo. Væ aũt homini illi, per quem filius hominis proditur. Bonum erat ei si natus non fuißet homo ille. Respondens aũt Iudas,qui tradidit eum,dixit. Nũ ego sum rabbi? Ait illi:Tu dixisti. Manifeste proditorem reprehẽdit,quoniam quum clam reprehenderetur:non emendabatur. Propterea manifestat illum,dicens. Qui intinxerit mecum,vt vel sic corrigatur. Verum Iudas impudens intingebat in catinum. Deinde dicit: Filius quidẽ hominis vadit sicut scriptũ est, hoc est,etiam si prædefinitum sit Christum pati ad salutem:non tamen propter hoc colendus Iudas,sed væ illi. Non enim vt coope-
B rans diuinæ voluntati hoc fecit,sed suam malitiam perficiens. Nam si diligenter consideraueris,noluit Christus præcedenter crucifigi. Insinuat autem illud per hoc, quod deprecatur poculum. Quoniam aũt sciebat ante omnia secula,quod aliter non possibile saluari hominẽ,propter malitiam inimici,voluntarium fit: quod præcedẽter non erat volitum. Dicens aũt,bonum esse hominẽ illum non esse natum: ostẽdit substantiam peccati aliam a natura. Obserua autem verbum vadit, significat enim peregrinationem magis quam mortem suam occisionem.

Vescentibus autem eis, accepit Iesus panem, & quum egisset gratias, fregit, deditque discipulis, & dixit. Accipite & comedite, Hoc est corpus meum. Apposuit autem vescentibus,vt ostenderet crudelitatem Iudæ: quia in mensa & communione ciborum illius:quando si & fera fuisset,mansuetiorem se exhibuisset: tunc neque cum argueretur,intellexit,sed & corpus illius gustans,non pœnituit. Quidam autem dicunt,quod egresso Iuda,tradidi sacramentum alijs discipulis. Proinde & nos sic facere debemus,& malos a sacramentis abarcere. Gratias quoque agit fracturus panem, vt & nos erudiat cum gratiarum actione panem offerendum, & vt ostendat secum gratitudine fractionem sui corporis,hoc est,occisionẽ,suscipere,neque ægreferre ceu in re quæ displiceat sibi,vt & nos cum gratitudine martyrium aggrediamur. Porro dicens:Hoc est corpus meum,ostendit quod ipsum corpus domini est panis,qui sanctificatur in altario,& non respondens,figura. Non enim dixit,hoc est,figura,sed,hoc est corpus meũ. Ineffabili eñ operatione trãsformatur,etiam si nobis videatur panis. Quoniam infirmi sumus & abhorremus crudas
C carnes comedere,maxime hominis carnem,& ideo panis quidem apparet, sed caro est.

Panis qui sanctificatur in altario, corpus & caro dñi est nõ figura.
i. Cor. xi.

Et accepto poculo,gratijs actis,dedit illis,dicens:Bibite ex hoc omnes. Hic est enim sanguis meus qui est noui testamenti,qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum. Sicut vetus testamentum immolationem habebat & sanguinem, ita & nouum testamentum sanguinem habet,ac immolationem. Pro multis autem dicit effundi, hoc est pro omnibus. Sunt eñ & omnes multi. Quare autem supra quidẽ non dixit. Accipite,comedite omnes:hoc aũt loco. Bibite ex eo omnes? Sunt qui dicant propter Iudam hoc dictum. Iudas enim panẽ accepit & non comedit,sed occultauit vt monstraret Iudæis,quod panẽ corpus suum vocaret Iesus:poculum aũt inuitus bibit,quũ non posset occultare. Propterea hoc loco dicebat: Bibite oẽs. Iuxta anagogen aũt dicunt, quod non sit omnium accedere ad solidũ cibum,sed perfectiorum,bibere aũt omnium sit. Idcirco hoc loco dicebat:Bibite omnes. Simpliciora enim dogmata recipere omnium est. Heb. v.

Dico aũt uobis,quod non bibam post hæc ex hoc fructu uitis,usque in diem illum, quũ illud bibã uobiscũ nouum in regno patris mei. Sumpto poculo,renunciat corporali potioni. Nouum autem promittit, id est nouum quendam modum sumptionis in regno,hoc est in resurrectione. Quum resurexisset enim,comedit ac bibit nouo quodammodo:non enim quia si indigeret cibo: corporalem sumpsit cibum, sed vt crederetur vera corpori natura. Regnum autem merito suam resurectionem nominat: tunc enim vnxit mortem, & re- Ioan. xxi.

ipsa regem se comprobauit. Vel etiam sic intelligas. Nouum poculum, reuelatio & sacramentorum dei: hoc est, in secundo aduentu reuelabuntur quę vere sunt noua, qualia non audiuimus vspiam. Cæterum bibere dicitur Christus nobiscum, eo ꝙ nostram vtilitatem cibum & potum suum existimat. D

Et quum hymnum dixissent, exierunt in montem oliuarũ. Postquam cœnauit, hymnum dixerunt vt discamus & nos sic facere. In montem oliueti venit, & non in alium locum, ne putaretur fugere: non enim in ignotum locum secedit, sed in eum qui Iudæis not⁹ erat; Secedit autem a sanguinaria ciuitate, quã reliquit vt persequantur: & arguat illos post ea qui & cedentem insectati fuerint.

Tunc dicit illis Iesus, Omnes uos scandalũ patiemini per me in ista nocte. Scriptum est enim. Percutiã pastorem, & dispergentur oues gregis. Postquã autẽ resurrexero, præcedã uos in Galilæa;

Ioan. xxi
zach. xiij.

Futura tanquam deus prædicit, Et vt non offendantur, quasi ab ipso acrius accusati dixit scriptum esse Percutiam pastorem, & dispergentur oues gregis: hoc insinuãs. Ego continebo vos, mea autem abitio vos disperget. Percutere autem dicitur pater filium, eo quod voluntate, hoc est, permissione eius crucifixerunt Iudæi dominum: quia quum ipse possit eos prohibere, & non prohibet, dicitur percutere propter permissionẽ. Dein de soluens eorum tristitiam, euangelizat eis. Resurgam & præibo, hoc est, præueniam vos in Galilęã, indicans hoc loco, relicturum se Hierusalem, & ad gentes concessurum; Galilæam enim gentiles inhabitant.

Respondens autem petrus, dixit illi. Et si omnes scandalizati fuerint in te, ego tamen nunquã scãdalum patiar. Dicit illi Iesus, in hac nocte priusquam gallus cantet ter me negabis. Ob multam mentis confidentiã, Petrus solus pollicebatur se non scandalizatum iri, & idcirco permisit illum Christus cadere, vt doceat ne quis in seipso confidat, sed in deo, & fide digniora existimanda verba Christi, quam nostram conscientiam. Quoniam & superbia plenum erat dicere: Si omnes scandalizati fuerint. Ostenditur enim esse arrogans & ignorans suam infirmitatẽ. Prædicit igitur dominus illi & horam, ꝙ in illa nocte, & priusquam gallus cantet, & numerum negationum, nempe ꝙ ter negaturus sit. E

Dicit illi Petrus, Etiam si oportuerit me mori tecum, neutiquam te negabo. Similiter autem & omnes discipuli dicebant. Tunc uenit Iesus cum illis in uillam, quæ dicitur Gethsimane, & dixit discipulis. Sedete hic donec uadam & orem illic. Petrus genuinam suam affectionem declarare volens, contradicit saluatori, liberatus autem a proditionis metu, ex magno amore & ambitione cœpit & contra alios insurgere, & Christo reluctari, sed & alij discipuli nondum experti tentationes ex ignorantia polliciti sunt, quæ præstare non potuerũt. Trãsiuit autem Christus in locum seorsum oraturus. Ocio enim & sequestratione opus habent preces.

Ocio op⁹ habẽt preces & secessu.

Et assumpto Petro & duobus filijs Zebedæi, cœpit affici dolore ac mœstitudine. Tunc dicit illis Iesus, Tristis est anima mea usque ad mortem. Manete hic & uigilate mecum: Et progressus pusillum, procidit in faciem suam, orans & dicens. Pater mi, si possibile est, transeat à me calix iste: Veruntamen non sicut ego uolo, sed sicut tu. Non omnes assumit discipulos, sed tres tantũ; quibus ostenderat gloriam in monte Thabor, ne cũ vidissent eum orantem & laborantem, scandalizarentur. Cæterũ & illos relinquit, & abit in secretissimũ locũ ac orat. Porro quod mœstus est & piger, per dispensationem fiebat, vt credatur verus esse homo. Humanę em̃ naturę est timere mortẽ, eo ꝙ pręter naturã ingressa est mors, & propterea illã fugit natura. Itẽ vt ignoret diabol⁹, & inuadat eũ vt purum hominem, quo conficiatur ipse morte, & sic conteratur: Vel aliter, Si dominus mortem non timuisset, dedisset Iudæis excusationem, ꝙ non peccassent, quod ita citra metum ad mortem prosilijsset. Ex hoc item discimus, ne nos ipsi in tentationem inijciamus, sed precemur vt liberemur ab eis. Et propterea non longa distãtia a discipulis progreditur, sed prope tres discipulos manet, vt audientes eum memores sint, vt & ipsi in tentationibus precentur similiter. Calicem vero passionem nominat, vel propter somnum quem facit, vel quod lætitię causa sit ac nostræ salutis. Vult aũt transferri calicem, vel vt monstret hominem naturaliter deprecari mortẽ, sicut prædictũ est: vel ꝙ noluit Iudæos tam graue peccatũ peccare, propter quod destrueretur templum, periretque popul⁹. Veruntamen paternam voluntatem fieri vult: vt & nos discamus, ꝙ licet natura nostra reluctetur, deo tamen magis obtemperare, quam nostram voluntatem implere debeamus. F

Nequaquã nos ipsos in tentationes conijcere debemus

Et uenit ad discipulos, & iuenit eos dormiẽtes, & dicit Petro. Adeo nõ potuistis una hora uigilare mecũ? Vigilate & orate, ne intretis in tentationẽ. Spiritus quidẽ promptus est, at caro infirma

A Quoniã audax erat Petrus,& alij discipuli, arguit illorũ infirmitatẽ, ꝙ temeraria fuerint loquuti,& Petro præsertim sic loquitur. Vna hora nõ potuistis vigilare, & quõ animas vestras pro me ponetis? Sed iterum postquam reprehẽsione eos perstrinxit, curat dicendo: Spiritus quidem promptus est,& carnis obluctatur imbecillitas. Hoc est, venia vos dignor, quod non propter contemptum obdormiueritis, sed propter infirmitatem. Vnde posthac, quia infirmi estis, non sitis tam audaces: sed orate, vt in nullam intretis tentationem. Alij autem: Ne intretis in tentationẽ, intelligunt, ne vincamini a tentatione mea. Non enim iubet nos sine tentatione esse: nam tentationes nos coronant, sed ne a tentatione absorbeamur, & intremus in ventrem eius quasi bestiæ cuiusdam. Hoc iubet orare. Nam victus a tentatione ingreditur in eam, hoc est, absorbetur ab ea.

Rursus altera uice abijt & orauit, dicens. Pater mi, si non potest hoc poculum transire a me nisi bibam illud, fiat uoluntas tua. Et uenit & reperit eos iterum dormientes. Erant enim oculi eorum grauati. Et relictis illis iterum abijt, ac orauit tertio eundem sermonem, dicens. Disce homo cõtinuo precari in tentationibus, audiens & dominum sæpe orasse. Quum autem inuenisset iterum dormientes, non reprehendit: ne tristitia afficeret, sed reliquit & abijt, ac orauit tertio confirmans se hominem esse. Ternarius enim numerus veritatis demonstratiuus & & confirmatiuus est.

Tunc uenit ad discipulos suos, & dicit illis. Dormite iam & requiescite, ecce appropinquauit hora, & filius hominis traditur in manus peccatorum. Surgite, eamus: ecce appropinquauit qui me
B *tradit.* Ostendens, quod non opus habeat illorum subsidio, quando traditur, dicit illis. Dormite nunc & requiescite: vel per ironiam dixit, quasi ita diceret. Ecce appropinquauit proditor,& si placet vobis,& permittit tempus, dormite. Excitat igitur illos a loco illo vbi orabat, & accedit ad eos qui se comprehensuri erant, & occurrit eis quasi lætum quippiam sibi oblaturi venirent. Et illa quæ precatus est, precatus est vt credibilior esset dispensatio,& quod voluisset non pati, vt seruarẽtur Hebræi a perditione, quæ eis imminebat propter peccatum suum.

Et illo adhuc loquente, ecce Iudas unus ex duodecim uenit, & cum eo turba multa cum gladijs & fustibus, missi a principibus sacerdotum & senioribus populi. Is uero qui tradebat eum dedit illis signum, dicens. Quẽcunque osculatus fuero, ipse est, tenete eum. Et confestim accedens ad Iesum, dicens. Aue rabbi. Et osculatus est eum. Dixitque illi Iesus: Amice, ad quid ades? Tunc accesserunt & manus iniecerunt in Iesum, & cœperunt eum. Vides arma pontificum qualia sint, ligna & gladij. Ita erant pacifici: & spiritum mansuetudinis habentes. Vnus autem ex duodecim dicit Euangelista, admirans quod ex primis & electis esset, diaboloque se tradidisset. Vnde homo,& tu time, licet ex familiarissimis sis, ne vnquam desidiæ vaces & excidas. Signum autem dedit Iudas, eo quod nox erat,& nõ poterant internoscere. Et aliter: Qui venerant ad comprehendendum, non erant ex turba tot, quot erant ex seruis pontificum qui omnino cognouissent Iesum, sed Iudas notum facit eis magistrum osculo. Nam quũ sciret bonitatem domini audebat illum osculari. Ille autem fert vsque ad nouissimam horam, studens sua longanimitate illum lucrari. Quum autem neque sic emendatus est,
C tunc fecit illos cadere, vt vel cadendo agnoscant ipsius virtutem. Vnde quum neque sic desisterunt a sua temeritate, tũc semetipsum eis exposuit. Aliter quoque & Iudam amicum vocat incessens eum & blandiens, quasi diceret, vnde nam amici osculum? Quod vero dicit. Ad quid ades? hoc est, qua intentione hic ades? Nunquid vt amicus? sed nõ oportebat cum gladijs aduenire, nunquid vt inimicus? & quomodo osculari? arguit igitur eũ vt dolosum.

Ioan. xviij

Iudã christus ꝗ studio reuocare nisus

Et ecce unus ex his qui erant cum Iesu, extendens manũ exemit gladiũ suum, & percutiens seruum principis sacerdotũ, amputauit auriculã eius. Tunc dicit illi Iesus: Conuerte gladiũ tuum in locum suum. Oẽs enim qui acceperint gladium, gladio peribunt. An putas quod non possim nunc rogare patrem meũ, & exhibebit mihi plures quam duodecim legiones angelorũ? Quo pacto igitur implebuntur scripturæ? quia sic oportet fieri. Petrus erat qui gladiũ exemerat, vt Ioannes dicit, Habebat autem gladium, quo agnũ paschalem mactarat. Non arguimus autẽ Petrum, quoniam non pro se, sed pro magistri zelo ardens hoc fecit. Dominus vero qui stipatur angelicis exercitibus, docet nos vtendum gladio, etiam si cui, deum vltionem exquirere videatur. Porro Petrus amputans auriculam, ostendit Iudæos inobedientia laborare. Deinde & dictum legis ponit, quod homicida & ipse occiditur. Lex enim hoc dicit, quod qui acceperint gladium, moriantur gladio. Insinuat autem, quod Romanorum gladio perituri essent Iudæi, contra se gladiũ accipientes. Iam quod non dixit: Possum exhi

Gen. ix.

Esa. liij.
Io. xviij.

bere duodecim legiones angelorum:sed, orare patrem meum dispensatiue dicit sicut homo, propter suam infirmitatem. Multa enim tunc erant, quibus humana veritas ostendebatur, vt sudor & timor: Et nõ visus fuisset verisimilia dicere, si dixisset. Possum ipse adducere angelos. Pro duodecim igitur (inquit) apostolis, astitissent mihi duodecim exercitus angelorũ, si quidẽ voluissem. Legio enim est magnum agmen, nempe sex milia equitum. Oportet igitur (inquit) hæc omnia fieri, vt impleantur scripturæ, quæ hæc prædixerunt. Non quod ideo iudæi mali, quia prædixerunt scripturæ, sed quia Iudæi hæc mala voluntate facturi erant, ideo spiritussanctus ea scripturis prodidit. D

In illa hora dixit Iesus turbis. Tanquam ad latronem existis cum gladijs & fustibus ut comprehẽdatis me, quotidie apud uos sedebam docens in templo, & non me cepistis. Hoc autem totum factũ est, ut complerentur scripturæ prophetarum. Ostendit stultum illorum conatum, & quod non fortitudinis illorũ fuerit, se comprehendi. Quando enĩ (inquit) eram in templo, volebatis me comprehendere, & quia non concedebam vobis, tunc non poteratis: nunc autem sponte meipsum offero: nam scio impossibile scripturas, quæ vestram prædixerunt malitiam, mendaces esse.

Tunc discipuli omnes relicto eo fugerunt. At illi comprehensum Iesum duxerunt ad Cayphã principem sacerdotũ, ubi scribæ & seniores cõuenerant. Petrus autem sequebatur eum procul, usque ad atrium principis sacerdotum. Et ingressus intro, sedebat cum ministris, ut uideret finẽ. Alij quidẽ discipuli fugerũt. Petrus vero feruẽtiori erga magistrũ affectu, sequebatur ꝓcul, quãuis aũt & Ioannes sequeretur, at non vt discipulus, sed vt notus pontifici. E

dominus legitime pascha edebat, Iudęi aũt nõ

Principes aũt sacerdotum & seniores & totũ concilium quærebant falsum testimoniũ, contra Iesum, ut morti eum traderẽt, & non inuenerunt. Et cũ multi falsi testes accessissent, nõ inuenerunt. Ad Caipham ducunt eum, nam ille erat pontifex anni illius, vbi & reliqui pernoctabãt non comedentes tunc pascha, sed expectantes, vt occiderent dominum ita præuaricabãtur legem. Dominus enim & ipse legitime comederat, illi vero contemnunt legem, modo occidant Christum.

Nouissime autem uenerunt duo falsi testes, & dixerunt: Hic dicit, Possũ destruere tẽplum dei, & in triduo ædificare illud. Et surgens princeps sacerdotũ, dixit illi: Nihil respõdes, cur isti aduersum te testimoniũ dicunt? Iesus autem tacebat. Et respondens princeps sacerdotũ, Ait illi: Adiuro te per Deum uiuum, ut dicas nobis, an sis Christus filius Dei. Dicit illi Iesus, Tu dixisti. Vere illi erant falsi testes. Christus enim non dixerat, Possum destruere, sed soluere: & nõ dixit templũ Dei, sed hoc, id est, corpus meum. Et iterum non dixit, ædificabo, sed excitabo: erãtque illi manifestarij falsi testes, qui dicebant Christum alia dixisse quam dixerat: Iesus igitur quum sciret iudicium eorum iniustum, tacebat, quibus enim signa nihil persuaserant, quomodo persuasissent responsa. Porro pontifex cupiens illum blasphemũ declarare, rogat, vt si dixerit. Ego sum filius dei: tanquam blasphemus condẽnetur: Si autem negauerit, testificatus sit contra semetipsum. At dominus, qui comprehendit sapientes in versutia sua respondit. Tu dixisti, hoc est, tuum os confessum est, quod ego sum filius Dei.

Ioan. ij.

Ioan. v.
i. Cori. iij

Veruntamen dico uobis, amodo uidebitis filium hominis sedentẽ à dextris uirtutis, & uenientem in nubibus cæli. Ex Daniele propheta, hic loquitur. Ille enim inquit. Videbam sicut filium hominis venientem in nubibus: Nam quia putabãt impostorem esse, eo quod in humili vestitu apparebat. Videbitis (inquit) me tunc cum virtute venientem, & assidentem patri. Virtutem enĩ hic patris. Et non in terra, sed a cęlo venientem. F

Dani. vij.

Quid q̃d Caiphas. vestimenta ruperit

Tunc prĩcipes sacerdotũ discidit uestimẽta, dicens: Blasphemauit, quid insuper egemus testibus? Ecce nũc audistis blasphemiã eius, quid uobis uidetur? At illi respõdẽtes, dixerũt: Reus ẽ mortis. Mos erat Iudęis, q̃n quid intollerabile accidebat, discĩdere vestem. Sic & Caiphas, quasi manifestarius ille blasphemus esset decepturus populũ hoc faciebat, quasi hac ratione cogens alios dicere, hunc reum esse mortis. Veruntamẽ discite, quod Caiphas rupit vestimenta sua, sacerdotium veteris legis esse, disruptum & ablatum significare.

Mat. xiiij
Lucę. xij.

Tunc expuerunt in faciem eius, & colaphis eum ceciderunt. Alij aũt palmas in faciẽ eius dederunt dicentes: Vaticinare nobis Christe, qui est qui te percussit. Quando condẽnatus est tunc ignominiosa multa contra eũ fecerunt, & expuerũt in eũ, obtegentes (vt alius Euangelista inquit) faciem eius. Nam vt prophetam, eum habebant, ideo ita inspuerunt in eum, Colaphizare autem, est in manibus percutere, & simul incuruatis digitis & pugno cædere.

Colaphizare.

Petrus uero sedebat foris ĩ atrio, & accessit ad eũ una ãcilla, dicẽs: Et tu cũ iesu Galilæo eras. At ille

negauit corā omnibus,dicēs.Nescio quid dicas.Quum aūt exisset in uestibulū, uidit eum altera an
A *cilla,& ait his qui erant ibi.Et hic erat cū Iesu Nazareno.Et iterum negauit cū iureiurando.Nō noui hominem.Et post pusillum accesserunt qui stabant,& dixerunt Petro: Vere & tu ex illis es, nam & loquela tua te manifestū facit.Tunc cœpit detestari & iurare, quod non nosset hominem, & continuo gallus cantauit.Et recordatus est Petrus uerbi Iesu,qui dixerat ei, priusquam gallus cantet,ter me negabis.Et egressus foras,fleuit amare.* Immenso timore laborans Petrus,oblitus est promissionū,& humanæ seruit imbecillitati: quasi vita defunctus nescius quid dicat.Intellige autem per anagogen,quod ab ancilla Petrus reprehenditur, hoc esse humanæ infirmitatis,& seruilis affectionis iudicium. Donec gallus cantans,illum recordari fecit.Gallus autem est sermo, qui non sinit nos torpere & dormire,sed dicit: Vigilate, & surge qui dormis.A sermone igitur tanquam a gallo quopiā excitatus Petrus, egressus est foras atrium principis sacerdotum, hoc est, ambitum excæcatæ mentis, egressus ab insensibilitate,fleuit amare.Quandiu enim erat in atrio excæcatæ mentis, non fleuit, neque em̄ sentiebat,postquam autem exiuit,sentire cœpit. Ephe.v.

CAPVT VIGESIMVMSEPTIMVM.

Mane autē facto,consilium inierunt oēs principes sacerdotum & seniores populi aduersus Iesum,ut eū morti traderent. Et uinctum eum adduxerunt,& tradiderunt Pontio Pilato præsidi. Vide diabolum Mat.xv. Ioā.xviij
B quomodo omnes illos comprehendat in diebus illis; persuadens eis vt occidant, quum sanctificare & offerre debeāt pro aliorum peccatis,ignorantia & purgatione.Illi autem Iesum & ligant & adducunt ad Pilatum præsidem, qui a Pōto erat, Romanis autem tributarius,& ab eis in Iudæam præses missus. Tradiderunt itaque dominum Pilato,vt seditiosum & virum,qui tyrannidem meditatus esset. A Ponto Pilat⁹ dic⁹ pōti⁹

Tunc uidēs Iudas qui eum tradiderat,quod damnatus esset,pœnitudine ductus, retulit triginta argenteos principibus sacerdotum,& senioribus, dicens: Peccaui tradens sanguinem innoxium. Illi dixerunt.Quid ad nos?tu uidebis.Et proiectis argenteis in templo,recessit,& abiens,laqueo se suspendit. Tarde sapere incipit,& pœnitet quidem,non autem recte. Nam suum pœnitere bonum erat,suffocari autem diabolicum.Proinde non ferens ignominias subsequuturas seipsum e vita subduxit.Oportebat lachrymari, & propitiationem quærere proditorem.Quidā autem dicunt,quod Iudas quum auarus esset, sperabat proditione Christi multum lucri,& Christum non occisum iri,sed euasurum,sicut sæpius & antea,quum autem tunc vidisset condemnatum vt moreretur, pœnitentia rei ductus est, quod alium quem opinabatur exitum res sortiretur. Idcirco & se strangulauit, vt præueniat Iesum in inferno,& ibi orando salutem assequatur. Verum scias, quod posuit quidem collum suum in laqueum,& quum penderet ab arbore,arbore inclinata superuixit, deo volente ipsum vel in pœnitentiam conseruare,vel in traductionem & confusionem. Dicunt em̄, iud̄e mors Act.i.
C quod morbo hydropico laborarit,ita vt transire non potuerit orbitam, & deinde cecidisse pronum,& crepuisse medium,hoc est,diruptum esse,vt dicit Lucas in Actis.

Principes aūt sacerdotū acceptis argenteis,dixerunt.Non licet eos mittere in Corbonā, quia precium sanguinis est.Consilio autem inito,emerunt ex illis agrum figuli in sepulturā peregrinorū: quapropter uocatus est ager ille,ager sanguinis usque in hodiernum diem:Tunc impletū est,quod dictum est per Hieremiam prophetam dicentem. Et acceperunt triginta argenteos, precium æstimati,quē æstimatū emerūt à filijs Israel,& dederūt eos in agrū figuli, sicut cōstituit mihi dominus. Corbonam dicebant thesaurum in templo,in quem mittebant dona quæ a deo offerebantur. Vide autem quomodo deus infatuet illos, vt traducatur mens illorum sanguinaria. Vsque in hunc enim diem dicitur ager sanguinis, vt omnes sint memores, quod dominum occiderint.Disce autem & hoc, quod & apud Iudæos fuerit in precio hospitalitas:vnde in sepulturā peregrinorum agrū illum emerunt. Confundamur igitur nos,qui vitæ perfectioris videmur esse,& peregrinos despicimus. Precium autem æstimati, hoc est,Christi.Inæstimabilis enim fuit,& æstimatus est a filijs israel,hoc est, precium eius cōstituerunt filij israel,pacti cum Iuda vt darent illi triginta argenteos Hier.xi. Corbona quid.

Iesus aūt stetit ante præsidē & interrogauit eū præses,dicens:tu es rex Iudæorū?Dicit illi Iesus,tu dicis.Et quū accusaretur à principibus sacerdotū,& senioribus,nihil respōdit.Tūc dicit illi Pilatus

Non audis quam multa aduersus te dicant testimonia? Et non respondit ei ad ullum uerbum, ita ut miraretur præses uehementer. Quasi capitalium criminum reus sistitur Pilato, & inter rogatur num inuaserit, & coniurauerit, & attentarit regnare Iudæis? Iesus autem dixit illis, Tu dicis sapientissimo responso dato. Neque enim dixit, Non sum: sed medio quodam modo dixit, Tu dicis. Hoc enim potest & sic intelligi, Sum sicut dicis. Et sic, Ego quidem hoc non dico, tu autem dicis. Aliud vero responsum non dedit. Sciebat enim in iustum fore iudicium. Proinde admiratus est Pilatus dominum & quod contemneret mortem, & quod tam eloquentes & multa habens quæ responderet, nihil responderet, sed accusatores contemneret. Discamus & nos hoc loco quomodo gerere nos debeam⁹ in iudicio iniusto, ne quid dicam⁹, ne tumultus maior oboriatur, neve maiore cōdemnatione digni fiamus his, qui defensiones nostras audire nolunt. D

In festo autē consueuerat præses turbæ dimittere unum uinctū quem uoluissent. Habebat aūt nūc uinctū insignē, qui dicebatur Barrabbas. Cōgregatis ergo illis, dixit Pilatus: Vtrū uultis dimittā uobis, Barrabā, an Iesum qui dicitur Christus? Sciebat eni quod propter inuidiā tradidissent eum, Pilatus studebat absoluere, tametsi lentius quam oportebat, debebat enim se pro veritate obijcere. Primum quidem interrogabat dominū, Non audis quid illi contra te testificentur? Interrogauit autem, vt si Christus se excusaret, haberet occasionem absoluēdi eum. At quum non defenderet se Christus, sciens se non dimissum iri, quantumuis se excusaret, aliam viam inuenit Pilatus: & confugit iam ad consuetudinem, quasi sic diceret, Si non vt innocentem dimittitis Iesum, etiamsi damnatus sit, detis tamen hoc festo. F Quomodo suspicari potuisset Pilatus, quod innocētem ad crucifigēdum peterent, & reum dimitterent? Sciens igitur non esse reum, sed inuidia traditum, ideo interrogat eos. Vnde ostendit se plus quam æquum erat moliorem: oportebat enim pro veritate periclitari. Itaque dignus est condemnatione tanquam veritatis suppressor. Barrabas autē interpretari quis potest, filium patris. Bar enim filius, abbas autem pater. Iudæi igitur filium patris sui diaboli postularunt, Iesum autē crucifixerunt: & vsque in hunc diē filio patris sui Antichristo adherent, Christum autem abnegant.

Barrabas

Sedente aūt illo pro tribunali, misit ad eum uxor eius, dicēs: Nihil tibi cū iusto illo. multa enim passa sum hodie in somnis propter eū. Principes autē sacerdotū & seniores persuaserūt turbis, ut peterent Barrabā, Iesum uero perderent. Respondens autē præses, ait illis. Vtrū uultis uobis ē duobus dimittam? At illi dixerunt, Barrabā: Dixit illis Pilatus, Quid igitur faciā de Iesu qui dicitur Christus? Dicunt ei oēs, Crucifigatur. Præses autē ait, Quid enim mali fecit? At illi magis clamabant, dicentes, Crucifigatur. Videns autem Pilatus, quod nihil proficeret, sed magis tumultus fieret, accepta aqua, manus abluit coram populo, dicēs, Innocēs ego sum à sanguine iusti huius, uos uidebitis. Et respondens uniuersus populus, dixit: Sanguis eius super nos & super filios nostros. Tunc dimisit illis Barrabam, Iesum autem flagellatum tradidit, ut crucifigeretur. O miraculum, qui iudicatur a Pilato, vxorem eius terret. Ipse autē nō videt somnium, sed vxor, vel quod ipse indignus erat, vel quod non creditū habitusque fuisset ad gratiam loqui fortassis etiam tacuisset talia quū esset iudex. Prouidentiæ aūt opus somniū factum, nō vt absoluatur Christus, sed vt seruetur vxor. Quomodo igitur non absoluit illū? Quia non erat integrum dimittere illū qui de tyrannide accusabatur. Verū oportebat causas inquirere illū, num milites conscriberet, num arma fabricaret, nunc autē quasi mollis & mutus cedit, & idcirco non caret reprehēsione. Nā quū peterēt illi insignem illū malefactorē, dedit. De Christo autem interrogat. Quid igitur faciā de Iesu? quū iudex esset poterat ipsum vi eripere, sicut & Paulū tribunus militū. Illi autē dicebant, crucifigatur. Non solum occidere volentes illū, sed & malam causam impingebant. Crux em̄ pessimorum suppliciū erat. Porro lauatur, vt purū se ostendat, non ignarus odij. Iustum em̄ nominans Iesum, homicidis illū tradidit. At illi in se suscipiūt vltionem huic homicidio dignā, qua & grauati sunt, Romanis ipsos & ipsorum pueros perdētibus: & vsque in hūc diem Iudæi, & illorum pueri experiuntur a se sanguinē illius requiri: nam ob suā incredulitatem persequutionem patiūtur ab omnibus. Flagellauit autem Iesum, hoc est, verberauit, vel illis gratificans, vel ostendens quod & ipse illum condemnet, & non innocētem hominem crucifixuri sint, sed ignominia notatū. Impletum igitur est & illud, Dorsum meum dederunt ad flagella. F

Act. xxi & xxij

Tunc milites præsidis suscipiētes Iesum ī prætorio, congregauerūt ad eū uniuersam cohortem, & cum exuissent eū, circundederūt ei chlamydem coccineā, & coronam de spinis contextam imposuerūt super caput eius, & harundinem in dextrā eius, & genu flexo ante eū, illudebant ei, dicentes,

Aue rex

A *Aue rex Iudæorum. Et quum expuißent in eum, acceperunt harundinē, & percutiebāt caput eius.* Hoc loco impletur dictum Dauid: Opprobrium insipienti dedisti me. Milites enim quū insipiētes essent, se digna faciebant. Chlamyde pro purpura vt regem induerunt, calamū pro sceptro dederunt, coronam pro diademate. Adorabant autem illudentes: hoc enim significat genu flectere, hoc est, adorare. Vide quomodo nullam non contumeliæ speciē exercuerint, iniuria afficientes, faciem sputis, caput corona, manum calamo, reliquum corpus chlamyde, aures verbis irrisorijs. Veruntamen omnia quæ illi faciebant, per irrisionem faciebant. Tu tamen intellige ea, quæ maioris sunt mysterij. Chlamys enim coccinea naturam nostram significat, quam quum sanguinaria esset: & cædis rea: suscepit & induens sanctificauit. Corona autem ex spinis peccata sunt ex curis huius vitæ prouenientes; quæ consumit sua deitate Christus: præsignatur enim per caput deitate. Calamus nostræ infirmę carnis symbolum est, quam suscepit dominus: sicut & Dauid dicit. Dextera domini exaltauit me. Auribus autem suscipiendo ignominias, sanauit serpentis sibilum per aures Euæ ingressum.

Et postquam illusissent exuerunt eum chlamyde, & induerunt eum uestimentis suis, & abduxerūt eum ut crucifigerent. Exeuntes aūt inuenerunt hominē Cyrenæum, nomine Symonē: hunc adegerūt ut tolleret crucē eius. Tres dicunt, Symonem portasse crucē Iesu, Ioannes autē dicit ipsum dominum portasse: verisimile est vtrunque factum. Primū enim, portauit Iesus crucem, quum nullus portare vellet. In via autem inuento Symone, imposuerunt ei crucē.
B Tu autē & hic disce, quod Symon interpretari quis potest obedientiam. Qui igitur obedientiam habet, ille crucem Christi fert. Sed & Cyrene: quæ vna pentapoleos est, significat quinque sensus cogendos ad ferendam crucem. Psal. xxi.

Et uenerunt in locum, qui dicitur Golgotha, quod est Caluariæ locus. Et dederunt ei acetum bibere cum felle mixtum, & quum gustasset, noluit bibere. Postquam autem crucifixerunt eum, diuiserunt uestimenta eius, sortem mittentes, ut impleretur quod dictum est per prophetam. Diuiserunt sibi uestimenta mea, & super uestem meā miserunt sortem. Et sedentes obseruabant eum illic, & imposuerunt super caput eius causam ipsius scriptam. Hic est rex Iudæorum. Rom. v. i. Cor. xv. Marc. xv Ioan. xix.

Cranij locus dictus est, eo ꝙ dicunt qui traditiones tenent, quod Adam illic sepultus sit. Sicut enim in Adam omnes morimur, ita & in Christo omnes viuificari oportebat nos. Ne turberis autem, quod Euangelistæ quidam dicant acetum cum felle allatum esse domino, & Marcus vinum myrrhatum, Ioannes vero acetum, & fel cum hyssopo. Multi autem mortis modi fuerunt, quanuis in cruce moriatur Christus, vt & lignum sanctificet, quod maledicti fuimus, & omnia benedicat, & cælestia: quæ per supremam partem crucis, & terrena, quæ per suppedaneum: & fines terræ orientem & occidentem, qui per transuersas partes crucis signantur. Sed & extendit manus, vt in vlnas suscipiat, & congreget filios Dei dispersos. Diuidunt autem vestimenta eius milites, vt frugalis & nihil aliud habentis. Titulum autem quem dixit alius Euangelista, Matthæus dixit causam. Ascripserunt enim cuius gratia crucifixus esset, nempe vt rex Iudæorum, & rerum nouator. Illi igitur regnum ascripserunt pro accusatione.
C Veruntamen testimonium illud fidele, etiam ab inimicis adductum. Rex quidem est dominus, qui ad hoc venit vt saluet Iudæos. Quia autem carnales Iudæi voluerunt illum super se regnare, rex spiritualium Iudęorum, hoc est, confitentium. Iudęus enim confitens dicitur. Iudæus

Tunc crucifiguntur cum eo duo latrones, unus à dextris, & alter à sinistris. Prætereuntes autem conuicia iaciebant in eum mouentes capita sua, & dicentes: Tu ille qui destruebas templum, & in triduo ædificabas, serua temetipsum: si filius Dei es, descende de cruce. Similiter & principes sacerdotum illudentes cum scribis & senioribus, dicebant: Alios seruauit, semetipsum non potest seruare. Si rex Israel est, descendat nunc de cruce, & credemus ei. Confidit in deo, liberet eum nunc si uult eum, dixit enim. Filius Dei sum. Idipsum autem & latrones, qui crucifixi erant cum eo, exprobrabant ei. In contumeliam Christi crucifixerunt cum eo duos latrones, vt ipse iniquus existimeretur cum illis. Figura autem erant duorum populorum, Iudaici & gentilis. Qui vterque præuaricatores erant & flagitiosi ac exprobrantes Christo, sicut & primum ambo latrones improperabant. Alter autem & posterior resipiscens, confessus est regem: ideo & dicebat. Memor esto mei in regno tuo. Sic & gentilis quoque populus blasphemabat. Diabolus autem submittebat, dicentem. Si filius es Dei, descende de cruce, vt incitatus descendat de cruce, & intereat salus omnium quæ est Ioan. xx.

per crucem. At Christus, quia filius est dei, non obediuit inimico, vt & tu discas, quod non sit diaboli technis cedendum, sed bene operandum, etiam si homines male de nobis sentiant. D

A sexta autem hora tenebrae factae sunt super uniuersam terram usque ad horam nonam. Et circa horam nonam clamauit Iesus uoce magna, dicēs, Heli Heli lamasabacthani, hoc est: Deus meus de us meus, cur dereliquisti me? Quidam autem illic stantium, quum audissent, dicebant: Heliam uo cat iste. Et continuo currens unus ex eis, quum acceptam spongiam implesset aceto, imposuit harū dini, dabatque ei ut biberet. Caeteri uero dicebāt. Sine, uideamus an ueniat Helias liberaturus eū.

Eclypsis in morte Christi in naturalis. Mar.viij. Lucae.xi.

Tenebrae factae non erant iuxta naturae ordinem, vt ex eclipsi solis, neque enim quando est decimaquarta luna, fit solis deliquium: quum autem crucifigeretur omnino decima quarta luna erat, pascha enim Hebraeorum tunc fiebat, vnde super naturam erant. Erant autem in toto mundo, non in parte mundi, sicut in Aegypto, vt monstretur quod lugeat in passione conditoris creatura, & quod a Iudaea lux recesserit: Iudaei quoque petentes signum e caelo, nunc videant solem obtenebrari. Sexta autem die, homo est conditus, qui & sexta hora de ligno comedit. Qua igitur hora dominus hominem condidit eadē & lapsum curauit. Sexta die & Sexta hora cruci affixus est. Hebraico autem idionate di cit propheticum, vt monstret quod non pugnet cum veteri scriptura. Quod autem dicit: Vt quid me dereliquisti, ostendit se hominem verum, & non iuxta apparentiam tan tum naturalem habere appetitum vitae. Sicut enim in moestitudine fuit ante crucem, ostendens timorem naturae nostrae congruentem, sic & nunc inquit. Vt quid me dereliquisti? insinuans naturalem viuendi cupiditatem. Etenim vere homo erat, nobisque per omnia similis, absque peccato. Quidam autem hoc intellexerunt, quod saluator in se personam gerat Iudaeorum & dicat. Vt quid dereliquisti iudaicum populum o pater, vt tā tum admittat peccatum & perditioni tradatur? Christus enim tanquam ex Iudaeis natus, dereliquisti me, dicit, hoc est, meam cognationem, meumque populum: vt quid me dereliquisti, quod per seipsum tale malum faciat? Turbae autem quum nonītellexissent vocem illam, nempe aggrestes & imperitae propheticorum dictorum, putabāt, quod Heliam vocaret. Num enī omnes Iudaei prophetica sciebant, sicut neque nūc Christiani omnes forte ea, quae in euangelijs. Caeterum acetum ei in potum dabant, vt moreretur prius quam veniret Helias adiuturus eum. Vnde alij dicunt: Sine videamus num veniat Helias, hoc est, sine eum, ne facias mori, vt sciamus an iuuetur ab Helia. E

Iesus autem quum iterum clamasset uoce magna, emisit spiritum. Et ecce uelum templi scissum est in duas partes, à summo usque ad imum, & terra mota est, & petrae scissae sunt, & monumenta aperta sunt, & multa corpora sanctorum qui dormierunt, surrexerunt. Et egressi è monumentis post resurrectionem eius, uenerunt, in sanctam ciuitatem, & apparuerunt multis.

Ioan. x.

Clamat magna voce Iesus, vt sciamus verum esse quod dixit, Ego potestatem habeo, vt ponam animam meam. Animam enim suam ponit sua potestate. Quae autem erat vox? Pater in manus tuas commendo spiritum meum. Non enim coactus, sed voluntarius emisit spiritum. Hoc enim significat, commendo. Insinuat autem se illam iterum repetiturum: depositum enim, & commodatum iterum assumitur. Gratia autem domino, quod illo moriente & spiritum suum in manus patris commendante, ex eo tempore & sancto rum animae in manu dei ponūtur, & non vt prius, in inferni penetralibus: atque ita mors Christi, facta est sanctificatio nostra. Idcirco & magna voce inclamat mortem, non audentem accedere, nisi vocaret. Velum autem templi erat linteum quoddā, in medio templi pendens, discernensque ab his quae intra ea quae extra, vt interstitium. Scinditur hoc, demonstrante deo quod templum inaccessum & nunquam visum, cuius intima velamen se cludebat, soluatur & prophanetur, ita vt omnibus sit spectabile. Nonnulli alias causas afferunt, & quod reuelentur omnia legalia, quę prius litera vt velamento quodam erant cooperta: & quę prius obscura erāt, ac plena ęnigmatibus, manifestētur nunc in Christo īpleta. Et sicut erat mos iudaeis in blasphemijs contra deum scindere vestes, ita nunc quoque diuinum templum, quasi aegreferens Christi mortem, disrupit vestem suam, hoc est, velum. Posset quis & alia dicere: sed haec sufficiant. Elementa vero commota declarant eum, qui patiebatur opificem suum, & factam rerum transmutationem. Scriptura enim terraemotum, in rerum alteratione ponit. Facta igitur est mutatio visitationis Dei a Iudaeis in gentes. Et petrae, hoc est, lapidea gentilium corda diuisa sunt, & susceperunt semen veritatis. Et mortui peccatis surrexerunt, & venerunt in ciuitatem sanctam supere F

velū templi quid.

scriptura terraemotū in rerū alteratione ponit.

A nam illam Hierusalem, apparueruntque multis per latam viam incedentibus, & apparentes, exemplar illis facti sunt vitæ bonæ & conuersionis. Nam qui viderit quempiam prius ab affectionibus suis mortuum, conuersumque & ingressum in sanctam illam, quæ in cælis est, ciuitatem: imitatur illum per omnia, conuertiturque & ipse. Verum hæc ita intellexisse curiosius fuerit. Tu autem cognosce, quod mortuorum resurrectio, quæ facta in cruce domini, significarit & eos qui in inferno fuerint libertatem. Apparuerunt autem multis, qui tunc resurrexerunt, vt ne phantasma esse videretur quod fiebat. Resurrexerunt autem illi tantum signi gratia, manifestumque est illud, quod iterum mortui. Quidam autem dicunt: quod postquam Christus resurrexit, resurrexerint & illi: sed nescio an hoc sit recipiendum.

Resurrexerunt in morte domini multi iterum morituri.

Centurio uero, & qui cum eo erant custodiētes Iesum uiso terræmotu, & his quæ facta fuerant, timuerunt ualde, dicentes. Vere filius dei erat iste. Erant aūt ibi mulieres multæ è longinquo spectātes, quæ sequutæ fuerāt Iesum a Galilæa, ministrātes ei, inter quas erat Maria Magdalene, & Maria Iacobi, & Iose, & mater filiorū Zebedæi. Centurio homo ethnicus signis credit cum his qui secum erant: Iudæi autem qui legem & prophetas audierant, increduli manent. Tantum malum est malignitas. Et testificatur hic Centurio Christum. Mulieres vero spectantes ea quæ fiebant, vt sunt compatientissimæ, & genus damnatum: primæ fruuntur bonorum contemplatione. Et discipuli quidem fugiunt, mulieres autem fortes sunt. Mariam autem matrem Iacobi & Iose, Deiparam dicit. Iacobus enim & Ioses, filij erant Iose

B phe priore eius vxore. Verum quia Deipara vxor Ioseph dicebatur, merito & filiorum eius dicebatur mater, hoc est, nouerca. Mater autem filiorum Zebedæi Salome dicebatur, quam & ipsam Ioseph filiam aiunt.

Ioseph vxorem cū liberis habuisse ostendit Theophilactus.

Vespere aūt facto, uenit homo diues ab Arimathæa, nomine Ioseph, & ipse discipulus fuerat Iesu. Hic accessit ad Pilatū, ac postulauit corpus Iesu. Tunc Pilatus iussit reddi corpus. Et quū accepisset corpus Ioseph, īuoluit illud ī sindone mūda, posuitque illud in monumento suo nouo, quod exciderat in petra, & aduoluto saxo ingenti ad ostiū monumēti, abijt. Erant aūt ibi Maria Magdalene altera Maria, sedentes contra sepulchrum. Delitescbat quidem olim Ioseph, nunc autem magnam rem audet, ponens animam suam pro corpore magistri, tantasque inimicitias Iudæorum suscipiens. Porro pro magno dono donatum est illi corpus Iesu: nam quum vt seditiosus esset occisus, reliquū erat, vt insepultus abijceretur. Verū quum Ioseph diues esset, verisimile est quod Pilato aurum dederit. Proinde corpus quod acceperat, honorifice tractans in sepulchro nouo recondidit, in quo nullus vnquam positus erat: id quod diuina dispēsatione factum, ne quum resurrexisset dominus, posset quis dicere quod alius ante eum sepultus illic mortuus resurrexisset: & idcirco fuit monumentum nouum. Maria autem Magdalene, & altera Maria, hoc est, Deipara, quam supra dixerat Iose & Iacobi matrē, ambę assederunt ad sepulturā: ita vt quū furor Iudęorum cessaret: abirēt & abluerent corpus, ac inungerent. De his mulieribus dicebat Esaias: Mulieres venientes a spectaculo, venite: non enim populus est habens intellectum. Manifeste loquitur de Iudaico populo qui crucifixerat dominum, quod non habeat intellectum. Aduocat igitur mu

esa. xxvij

C lieres, vt populum quidem intellectu carentem derelinquerent, ad apostolos autem accederent, & illis resurrectionis Euangelium prædicarent.

Postera autem die, quæ sequitur parasceuem, conuenerunt principes sacerdotum, & pharisæi, ad Pilatum, dicentes. Domine recordati sumus quod impostor ille dixit adhuc uiuens. Post tres dies resurgam, iube ergo muniri sepulchrum usque in diem tertium, ne quando uenient discipuli eius, & furentur eum, dicātque plebi: surrexit a mortuis, & erit nouißimus error peior illo priore. Ait illi Pilatus. Habetis custodiam: Ite munite sicut scitis. Illi autem abeuntes munierunt sepulchrum obsignato lapide adhibitis custodibus. Non nominat sabbatum, sabbatum: eo quod non erat sabbatum quantum ad Iudæorum insaniam attinebat, quum enim lex præcipiat, ne quis se moueat die sabbati a loco suo: præuaricatores Iudæi vadunt, ad alienigenam Pilatum, & non ad cōgregationem, quam lex permittebat. Et ipsi quidem sua malitia instigantur, vt vadant ad sepulchrum, & muniant sepulchrum. Dei autem dispensatione hoc factum, vt resurrectio inimicis testibus comprobetur, dum sepulchrum munitur & custoditur. Interrogatiue autem dignum, vnde Iudæi faciebāt, Christum tertio die resurrecturum? Nondum enim dominus nude & manifeste eis de hoc dixerat. Dici potest, quod a figura Ionę cognouerint, pręsertim quū Christus dixerit: Sicut Ionas fuit tribus diebus in ventre ceti, ita & ego in vētre terrę. Vel ex illo quod dixit: Soluite tēplum hoc, quod

Deut. vij
Marc. viij
Luce. xix
Ionæ. ij.
Ioan. ij.

prius intellexerunt, sed putabant quod de tẽplo Iudaico sentiret, & ideo testimoniũ hoc contra eum protulerunt: nunc aũt vbi cognouerũt, quod sepulchrũ dixerat corpus pro D prium, timent, & impostorem cognominãt, neque post mortem a malitia cessant. Cæterũ custodia Romanum nomen est, ita enim milites ad custodiendum ordinatos nominat.

CAPVT VIGESIMVMOCTAVVM.

Mat. xvi
Luc. xxiiij
Ioan. xx.

Vespera autem sabbatorum, quæ lucescit in unam sabbatorũ, uenit Maria Magdalene & altera Maria, ut uiderent sepulchrum. Et ecce terræmotus factus est magnus. Angelus enim domini descendit de cælo, & accedens, deuoluit lapidem ab hostio, sedebatque super eum. Erat autem aspectus eius sicut fulgur, & uestimentum eius candidum sicut nix. Præ timore autem eius concussi sunt custodes, & facti sunt uelut mortui. Respondens autem angelus, dixit mulieribus. Nolite timere uos, scio enim quod Iesum qui crucifixus est, quæritis. Non est hic, surrexit enim sicut dixit: Venite, uidete locum ubi positus erat dominus. Et cito euntes, dicite discipulis eius, quod surrexit a mortuis, & ecce præcedit uos in Galilæã, ibi eum uidebitis, ecce dixi uobis. Et digressæ celeriter a monumento cum timore & gaudio magno currebant ut renunciarent discipulis eius. Vespera sabbatorum eadẽ est cum profundo crepusculo diluculi apud

Idẽ sunt vespera sabbatorũ, profũdũ crepusculũ diluculi & valde mane.

Lucam, & valde mane sole oriente apud Marcum. Solem enim eo loco intelligere debemus matutinos solis radios. Ab octaua enim hora noctis principium est futuri diei, & E matutinum videtur appetere. Tunc igitur vesperum erat sabbati, principium autem dominici diei, quum vnam sabbatorum nominat. Sabbatum enim dicebant dies hebdomadæ. Vnam autem, hoc est primam, ita vt dominicus dies vna sit sabbatorum, hoc est, prima dierum sabbati. Ad primam enim statim & secunda dicitur, deinde tertia, & deinceps reliquæ. Resurrexit, igitur dominus lapide adhuc super sepulchrum posito. Postquam autem resurrexit dominus, & angelus venit, vt deuoluto lapide accessum habeant mulieres ad sepulchrum. Fit autem terræmotus, vt, excitentur custodes, & discãt nouum quod fiebat. Surrexit igitur dominus triduanus. Quomodo autem tres dies? Sexta hora parasceues crucifixus est, ab illa vsque ad nonam fuerunt tenebræ, per has mihi noctẽ intelli

Quõ christus triduanus.

gas. Iterum a nona lux, hoc est, dies. Ecce diem & noctem. Iterum nox parasceues, & dies sabbati. Ecce secundo diem & noctem. Nox quoque sabbati, & diluculum dominicæ, iuxta Matthæum, quod illucescebat in vnam sabbatorum. A diluculo enim & dies totus numeratur. Ecce tertio diem & noctem. Potest & aliter tres dies numerare. In parasceue tradidit spiritum, ecce vnum diem. Sabbato in sepulchro fuit: Ecce secundus dies. Nocte dominicæ resurrexit, & aperte numeratur vt dominica in alium diem, & ita tres dies. Nam & defunctis dicimus, si vnus moriatur circa decimam horam noctis, & aliter circa primam huius diei, quod vterque eodem die sit mortuus. Possum tibi & aliam

Tradẽdo se Christ⁹ discipulis immolauit se.

causam dicere, quomodo tres dies & tres noctes numerentur. Attende igitur: Quinta vespera fecit dominus cœnam, & discipulis dixit: Accipite & comedite: Hoc est enim corpus meum: & ita quia potestatem habebat ponere animam suam, manifestum quod tunc F immolauerit seipsum, ex quo tradidit discipulis corpus suum. Nox illa & dies parasceue, vsque ad sextam horam. Ecce vnum diem & noctem: Iterum a sexta hora tenebrę vsque ad nonam, & a nona lux vsque ad vesperam. Ecce secundum diem & noctem. Iterũ nox parasceues & dies sabbati, ecce tertium diem & noctem. Sabbato autem vesperi resurrexit, ecce tres integri dies & noctes. Iam quod angelos Matthæus dixit sedere super lapide, Marcus autem reuoluto lapide, sedere in dextris intra sepulchrum nũquid inter se dissident? Minime. Sed verisimile est apparere primum angelum sedentem super lapide: deinde ingredientibus mulieribus præire mulieres, & iterum apparere in sepulchro a dextris. Dixit autẽ ad mulieres: Ne terreamini vos, hoc est custodes quidẽ digni sunt qui terreantur: vos aũt discipulæ domini, ne terreamini. Et postquam liberauit eas a metu euangelizat eis resurrectionẽ. Primum enĩ timorẽ eijcere oportebat, & deinde euangelizare. Non erubescit aũt nominare dominum crucifixum. Gloriatur enim cruce tanquã trophæo, quo nobis omnia bona conciliata sunt.

Quum autem issent ad renunciandũ discipulis eius, & ecce Iesus occurrit illis, dicens, Auete. Illæ autem accesserunt, & tenuerunt pedes eius, & adorauerunt eum. Tunc ait illis Iesus. Nolite time-

A *re, ite, renunciate fratribus meis, ut eant in Galilæam, & ibi me uidebunt.* Dicit mulieribus: Auete, quoniã muliebre genus ad tristitiam condẽnatum fuit, dominus per resurrectionem suam gaudium attulit fœmineo sexui, & benedixit eis. At illæ prę multa reuerentia & honore, propter pietatẽ pedes eius tenent non audẽtes aliam corporis partẽ contingere, quam extremas illas. Quidam autẽ dicunt, dedita opera illas fecisse, vt periculũ facerent, nunc vere surrexisset, & num spiritus sit vel phātasma: Existimabant enim spiritum esse. Itaque tunc duæ illæ Mariæ tangebant pedes eius. Verum iuxta Ioannẽ, Maria Magdalene attentat quidem tangere pedes, non conceditur autẽ ei eo quod volebat semper manere cum eo sicut prius, vel ideo non conceditur ei tangere Iesum, iuxta Ioannem, quod curiosula erat: Quia enim, sicut dixit Matthæus: tetigerat pedes eius, quid adhuc opus erat iterum tangere, & ita repellitur vti curiosa.

Quæ quum abissent, ecce quidam è custodibus uenerunt in ciuitatem, ac renunciauerũt principibus sacerdotũ quæ acciderant. Et congregati cũ senioribus, consilio habito, pecuniã copiosam dederunt militibus: dicẽtes. Dicite quod discipuli eius nocte uenerint, & furati sint eũ, nobis dormientibus. Et si hoc auditũ fuerit à præside, nos persuadebimus ei, & securos nos faciemus. At illi accepta pecunia, fecerunt sicut erant edocti, & diuulgatus est hic sermo apud Iudæos, usque in hodiernũ diem. Custodes annunciauerunt omnia, quod terræ motus factus sit, quod lapis per se sublatus sit, quod ipsi territi facti fuerint, quasi mortui. At Iudæi tãto miraculo moti nõ sunt, neque demulsi miraculis, quæ in passione contigerant, neque placati illis quæ testi-

B ficabantur custodes. Suo malo, hoc est, auaritia, milites corrũpunt. Persuadere aũt conantur, quod omnium maxime impiũ & stultissimum fuerit. Quo pacto enim, o stulti, furati essent discipuli, qui præ metu inclusi erant, & omnino exire non audebãt? Quomodo autem si furto abstulissent, postea propter illum mori voluissent, prædicantes illum resurrexisse, & pro mendacio male affecti?

Vndecim autem discipuli abierunt in Galilæam, in montem ubi constituerat illis Iesus. Et quum uidissent illum, adorauerunt eum: hi autem dubitauerunt. Et accedens Iesus, loquutus est eis, dicens. Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra. Euntes ergo, docete omnes gentes: baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, docentes eos seruare omnia quæcunque præcepi uobis. Ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi, Amen.

Secundum Ioannem, primum discipulis visus est Iesus ipso die resurrectionis, clausis ianuis. Deinde post dies octo, quando & Thomas credidit. Postremo, quia in Galilæam occursuri erant, nondum autem omnes congregati erant, sed quidam piscabantur apud Tyberiadem, apparuit tunc piscatoribus solis, qui septem erant. Nũc igitur quod dicit Matthæus, posterius factum est, quam illa quæ a Ioanne dicta sunt. Sæpe enim apparuit eis per dies quadraginta, accedens & abscedens, non semper & vbique eis præsens. Vndecim igitur discipuli cum reliquis omnibus qui sequebantur Christum, adorabant eum. Hi autem dubitarunt, hoc est quidam dubitarunt. Probabile est: quod sic sit intelligendum. Vndecim abierũt in Galilæam, & vndecim adorauerunt illum. Hi autem, id est, aliqui fore ex his, qui ex septuaginta erant, de Christo dubitarunt, postea autem & confir-

C mati fuerunt. Nonnulli sic intelligunt, quod Matthæus protulit quosdam dubitasse, Ioannes vero vnum, nempe quod Thomas incredulus erat. Forte autem & omnes dubitarunt id quod Lucas dicit. Debes igitur sic intelligere, quod quum venissent in Galilæam adorauerunt eum. Illi autem adorarunt in Galilæa primum, dubitarunt in Hierusalem, sicut Lucas dicit: Loquutus est illis Iesus. Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Hoc quidem hunc sensum habet. Habui quidem sicut deus & opifex, potestatem omnium. Quia omnia seruiunt tibi, dixit ad eum Dauid. Sed voluntariam subiectionem nõ habui, quam nunc habiturus sum. Subiecta erunt mihi omnia. Quandoquidem per crucem vici eum, qui potestatem habet mortis. Duplex enim est obediẽtia & subiectio. Inuoluntaria scilicet secundum quam omnes sumus serui dei, etiam dæmones ipsi: & voluntaria quomodo Paulus erat seruus Christi. Quum prius omnia obedientiam inuoluntariam exhiberẽt, & saluator omnium potestatem quasi dimidiatam haberet: post crucem, quum dei cognitio innotesceret omnibus, habuit etiam voluntarie obedientes omnes qui subiecti fuerunt. Merito igitur dicit Christus, nunc accepi potestatem omnem: prius enim partiaria potestas mihi erat, eo quod præter voluntatem mihi veluti factori seruiebant; nunc autem quum homines sponte & scientes mihi seruiunt, omnis & integra potestas mihi data est. A quo autem data est illi? Omnino a semetipso habuit, & sua humilitate.

Ioan. xx. & xxi.

ps. cxviij

Duplex obediẽtia

Nisi enim humiliatus fuisset, & congressus cum aduersario per crucem, nõ saluasset nos: Et sic intellige, data est mihi oĩs potestas: Proprijs meis certaminibus, & laboribus seruaui homines, & facti sunt mihi in sortem & peculiarem populum. Dominus eñ super terram potestatẽ habet, eo quod omnis terra agnouit illum: in cælo autem, eo quod merces ac municipatus illorum qui credunt, in cælo est. Vel etiam aliter: Quia hũana natura pri⁹ condẽnata, nunc vnita dei verbo personaliter in cælo sedet, & ab angelis adoratur, merito dicit. Data est mihi oĩs potestas in cælo. Etei humana natura prius seruiebat, nũc in Christo imperat omnibus. Breuiter igitur sic intellige: Data est mihi omnis potestas, eo quod volentes & nolentes me deũ agnoscunt qui prius mihi seruiebant inuoluntariæ obedientiæ modo. Quod autem de humana natura dicitur, sic intellige. Ego prius condemnata natura existens autem deus secundum vnionem ad filium Dei absque naturarum confusione, accepi potestatem super omnia, ita vt & ab angelis in cælo adoret, & super terram ab omnibus finibus terræ glorificer. Cæterum apostolos non iã ad solos Iudæos mittit: sed quia oẽm potestatem accepit, oẽmque humanam naturam sanctificauit in seipso: merito ad omnes gentes mittit, præcipiens baptizari, in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Confundantur Arrius & Sabellius, Arrius quidem, eo quod Christus non iussit in nominibus baptizari, sed in nomine. Nomen autem triumvna deitas. Vnus igitur deus, tres. Sabellius vero, eo quod trium personarum meminit, non vnius, sicut ille nugatur tria nomina habere eundẽ, & nunc vocari patrem, nunc filium nunc spiritũ sanctum: sed tres personæ vnum habent nomen, Dei scilicet. Deinde quia non sufficit baptizari tantum, sed etiam bene operandum est post baptisma, dicit. Docentes eos tenere non vnum vel duo, sed omnia mandata mea. Horrescamus & timeamus fratres, quia si vnum nobis defecerit, non erimus perfecti serui Christi. Omnia enim exiguntur vt seruentur. Vide autem domini sermonem, quomodo vtrunque Christianismi caput complectatur, contemplatiuam & practicam. Dicendo quidem, quod oporteat baptizari in nomine trinitatis, contemplatiuam nobis tradidit: dicendo autem, quod oporteat docere & mandata tenere, practicam introduxit. Confirmat quoque & animat illos, eo quod mittat ad gentes, & in mortem ac pericula, dicens. Ego enim vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. Vide & hic quomodo memor fuerit consummationis, vt magis illos excitet ad contemnendum grauia. Ne grauatim feratis, finem enim habitura sunt omnia mundata, siue aspera sint, siue prospera, atque ideo ne succumbatis in aduersis, prætereunt enim: neque prosperis decipiamini, finem enim habitura sunt. Non solum autem hoc apostolis est pollicitus euenturum, sed simpliciter discipulis suis om̃ibus. Neque enim apostoli vsque ad finẽ mundi victuri erant. Vnde & nobis, & his qui post nos erũt, promisit hoc: non quod post consummationẽ mundi abfuturus sit, absit. Tunc enim magis nobis aderit, & clarius & mundius. Nam vbi donec vel vsque in scriptura inuenitur, non adimit quod posterius Quocirca gratias agamus domino, qui & nũc nobiscum est, & omne bonum suppeditat, & iterum nobiscum erit perfectius post consummationem. Itaque nos quoque hoc loco enarrationem absoluamus. Ipsum enim omnis gratiarum actio gloria, & honor decet in secula seculorum, Amen.

Arrius & Sabellius

Nõ sat baptizari, sed post bñ opari oportet.

duo Christianismi capita.

Finẽ habitura oĩa pspera & acerba.

Donec & vsq; in sacris literis nõ adimere subsequẽtia.

Enarrationis Theophylacti

BVLGARIAE ARCHIEPISCOPI IN MATTHÆVM FINIS.

A

Argumentum in euangelium SECVNDVM MARCVM

EVANGELIVM SECVNDVM MARcum, post decem annos assumpti Christi Romæ conscriptum est: Erat autem hic Marcus Petri discipulus, quem Petrus semper filium suũ spiritualem nominabat. Vocabatur & Ioannes. Patruelis vero erat Barnabæ, fuit itẽ & in Pauli comitatu. Quoniam igitur plurimum versabatur cum Petro, idque Romæ: rogatus est a fidelibus qui Romæ erant, ne tantum prædicaret absque scripturis, sed & res CHRISTI literis proderet. Itaque vix persuasus, conscripsit. Porro reuelatum fuit Petro, quod Marcus conscripsisset Euangelium. Proinde quum vidisset, & verum esse confirmasset, deinde in Ægyptum misit illum, vt episcopatu fungeretur. Vbi quum prædicasset, & ecclesiam Alexandrinam constituisset, omnes qui meridianam mũdi partem habitabãt, fide illustrauit.

Euangelium Marci quñ & vbi scriptum.

B

Est autem character Euangelij manifestus, nihilque habet quo mens hęreat. Et ferme per omnia cum Matthæo eundem habet processum hic Euangelista, nisi quod Matthæus diffusior, & quod natiuitatis Christi secundum carnem, ab initio est memor. Hic autem a propheta Ioanne cœpit. Vnde quidam, tametsi curiosior videatur, talem sententiam super Euangelistis dedit. Quod deus sedens super Cherubin (quæ scripturam quatuor faciebus deliniant) tradiderit nobis quadriforme Euangelium, vno tamen spiritu comprehẽsum. Igitur sicut ex Cherubin vnum, fatiam habet leoni similem, aliud autem homini & aliud aquilæ, & aliud vitulo: ita est & Euangelicæ prædicationis negocium. Euangelium enim Ioannis leonina facie est. Vt enim leo regium & principale animal est, sic & Ioannes a regia & principali dignitate verbi diuini exorsus est, dicens: In principio erat verbum, & verbum erat apud deum. Euangelium autem Matthæi faciem gerit hominis, eo quod Euangelista ille ab incarnatione & natiuitate carnis cœpit. Porro Marcum aquilæ assimilamus, a propheta enim Ioanne incepit. Et prophetica gratia, quia videt procul sita acute, aquila est. Aiunt enim aquilam perspicacissimis oculis esse, ita vt sola ex alijs auibus solem intuens, non caliget. Denique Euangelium Lucę vitulo simile fuerit, quoniam ille a sacerdotio Zachariæ auspicatus est, pro peccatis populi incensum facientis & sacrificantis. Vitulus tunc sacrificabatur. Exorditur itaque Marcus Euangeliũ

Character Euangelij Marci.

Sententia quorũdã super euangelistas.

Ratio cõparatiõis quatuor euangeliorum, Ioanis, Mathęi, Marci, Lucæ.

C suum a pręcursoris vita & reuelatione. Audi igitur quid dicat.

CAPVT PRIMVM.

INITIVM Euangelij IESV CHRISTI *filij dei, sicut scriptum est in prophetis; Ecce ego mitto nuncium meum ante faciem tuam, qui præparabit uiam tuam ante te. Vox clamãtis in deserto, parate uiam domini, recte facite semitas eius.* Ioannem vltimum prophetarum, initium euangelij filij dei esse dicit. Finis em̃ veteris, initium est noui testamenti. Testimonium autem de præcursore, ex duobus prophetis est sumptum, Malachiæ em̃ est. Ecce ego mitto angelũ meũ ante faciẽ tuam, qui præparabit viã ante te. Esaię autem, Vox clamantis, &c. Sermo est dei patris ad filiũ, dicentis, angelũ esse præcursorẽ, eo ꝙ angelicã & materiæ expertem vitam egerit, annunciaueritque & ostenderit Christũ venientem. Præparauit viam domini, animas Iudęorum, vt per baptismũ susciperent Christum. Cęterum, ante faciem, significat prope te fore angelum tuum. Vnde ostenditur familiaritas præcursoris erga Christum. Nam proxime reges incedunt, qui familiarissimi

Malac.iij. Esaiæ.xl. Mat.iij.xi Lucæ.iij.vij.

illis sunt. Vox autem clamantis in deserto, forte in deserto Iordanis, vel forte in synagoga Iudæorum, quæ deserta erat omni bono. Via autem nouum est testamentum: semitæ vero vetus, vt detritæ. Itaque ad viam debebant præparari, hoc est, ad nouum testamentum. Semitas autem veteris rectas, quas olim quidam susceperant, deinde peruersi, & claudicantes a semitis suis inuenti. D

Erat Ioannes baptizans in deserto, & prædicans baptisma pœnitentiæ in remissionẽ peccatorũ. Et egrediebantur ad eũ, tota regio Iudæa ac Hierosolymitæ, & baptizabantur omnes ab illo in Iordane flumine, confitentes peccata sua. Baptisma Ioannis non habebat remissionẽ peccatorum, sed pœnitentiam solam afferebat hominibus. Quo pacto igitur inquit hoc loco Marcus, in remissionem peccatorum? Dicimus quod prædicarit baptismum pœnitẽtiæ, hoc est, prædicauit quo ferret baptismus pœnitentię, nempe in remissionem peccatorũ. Vt quando dicimus, Venit quidam satelles regis, prædicans ciborum præparationem, vt bene fiat his qui preparant cibos regios: non dicimus hoc, quod satelles bene facturus sit his, qui præparant regios cibos, sed quod ipse prędicarit pręparationem ciborũ, vt hi qui illos præpararint, regemque susceperint beneficia cõsequantur. Sic igitur & hoc loco præcursor prædicauit pœnitentiam, vt hi qui pœnitentiã egerint, suscepto Christo remissionem peccatorum consequentur.

Babtisma Ioannis, quale.

Erat autem Ioannes uestitus pilis cameli, & zona pellicea circa lumbos suos, uescebaturq; locustis & melle syluestri. Diximus de his apud Matthæum, & nunc quoque dicemus, quæ illic prætermissa sunt, quia luctus symbolum erat indumẽtũ, monstrante propheta, quod oporteat lugere pœnitentem. Saccus enim ad luctum pertinet. Pellicea vero zona, mortificationem declarat Iudaici populi. Quod autem luctum indicet stola, inquit domin⁹, Lamentauimus vos, & non planxistis, per lamentum præcusoris vitam significans: dicit enim. Venit Ioannes neque comedens neque bibens, & dixistis, dæmonium habet. Sed omnino quidem & hic cibus Ioannis continentiam manifestat: fortassis autem & indicium erat spiritalis alimoniæ populi, qui tunc erat, qui non comedebat puras quasdã cælivolucres: sublime quiddam intelligebat, sed sermone quidem pascebatur, qui visus est in sublime saltitare, sed rursus statim decidit. Locustarũ enim natura est, subsaltare, iterumque decidere. Quodammodo igitur & mel quidem edebat populus, quo ab apibus prophetis confectum, non autem agricultura partum, neque domesticum, quod bene intelligeretur, inquireretur, & comprehendererur. Habebant quidam scripturas quasi mel quoddam, sed non ipsi colebant agros, neque inquirebant. E

Saccus. Pellicea zona. Matth. ij.

Et prædicabat, dicens: Venit is qui fortior me est post me, cuius calciamẽtorũ corrigiã ut procũbẽs soluã, nõ sũ idoneus. Ego quidẽ baptizaui uos in aqua: ille uero baptizabit uos spiritu sancto. Neque nouissimus seruorum eius esse dignus sum, ita vt soluam corrigiam, hoc est vinculum, quod ex loris calciamenti eius. Intelligitur autem & hoc. Omnes qui veniebãt & baptizabantur a Ioanne, soluebantur per pœnitentiam a vinculo peccatorum suorũ, dum credebant in Christum. Omnium igitur aliorum soluebat Ioannes corrigias, & vincula peccatorum. Iesu autem corrigiam soluere non potuit, eo quod non inuenit corrigiam, hoc est peccatum, in ipso. F

Cur Christus venerit ad baptisma.

Et factum est in diebus illis, uenit Iesus a Nazareth Galileæ, & baptizatus est a Ioanne in Iordane. Et statim quum ascenderet ex aqua, uidit diffindi cælos, & spiritum quasi columbam super illum. Et uox facta est de cælis, Tu es ille filius meus dilectus, in quo mihi bene complacitum est. Neque, vt remitterentur sibi peccata, venit Iesus ad baptisma: peccatum enim nõ fecit. Neque vt spiritus particeps fieret: baptisma enim Ioannis (sicut dixi) peccata non purgabat, quomodo enim spiritum dedisset? Sed neque propter pœnitentiam venit vt baptizaretur, multo enim præstãtior erat Baptista. Quare igitur venit? Vel omnino vt manifestaretur a Ioanne populo. Nam quia confluebant, apparet quod ideo venerit, vt testimonium acciperet coram multis, quis esset. Vel, vt impleret omnẽ iustitiam, hoc est, omnia mandata legis. Quoniam enim & hoc mandatum videtur, vt credatur prophetæ baptizanti, quod a deo missus sit, implet & ipsum. Spiritus vero descendit, non quod opus illo habeat Christus, aut quomodo hoc possibile, quum in eo substantialiter manet? sed ut tu discas, quod quando baptizaris, etiam in te spiritus sanctus veniat. Interea & hoc operatur spiritus sancti descensus: ne quum pater superne diceret, Hic est ille filius meus, putarent qui audierant, quod de Ioanne dixisset, descendit super Iesum; ostendens quod de hoc dictum sit. Porro cæli diffinduntur, vt discamus quod quando baptizamur, aperiantur & nobis.

Baptizatis spirit⁹ datur, cęlumque aperitur.

A *Et continuo spiritus illum expulit in desertũ, & erat illic in deserto dies quadraginta, & tentabatur à Satana, eratque cum feris, & angeli ministrabant illi.* Docens nos dominus non grauatim ferre, si post baptismum in tentationes inciderimus, eius gratia ascendit in mõtem tentandus. Imo non ascendit, sed sursum ducitur a spiritu sancto: demonstrans nobis, nõ temere nos in tentationes proijcere debere, sed ferre, si impetamur. Propterea autem ascendit in montem; vt solitudine loci diabolus animosior fiat, & accedat. Solet enim quum nos viderit solitarios, statim insidiari. Iam adeo inaccessus erat locus, vt & multæ feræ illic essent. Cæterum angeli ministrabant, quum tentatus vicisset, quæ disces in Matthæo latius. Matt.iiij.

Postquam autem comprehensus esset Ioannes, uenit Iesus in Galilæam, prædicans Euangelium regni dei, & dicens: Impletum est tempus, instatque regnum dei. Resipiscite, & credite Euangelio. Secedit in Galilæam, postquam audiuit Ioannem comprehẽsum, & in carcerem coniectũ quo mõstraret etiã nobis, vt subducamus nos a tentationibus, & non temere nos ingeramus, vbi autem inciderimus, feramus. Apparet autem dominus eadem prædicans, quæ Ioannes: nempe: Resipiscite: &, appropinquauit regnum dei. Sed non est ita. Ioannes ẽm dicebat: Resipiscite, vt abscederent a peccatis. Christus autem resipiscite dicit; vt a legali litera fugerent. Ideo apposuit, & credite Euangelio. Credens enim, per euangelium, iam aboleuit legem. Dicit enim dominus, impletum esse tempus legis. Enimuero in id vsque temporis lex operabatur, inquit, ab hoc autem tempore regnum dei, quod est vita Euan- B gelica, quę merito illi confertur. Nã si quempiã videris quasi absque carne viuere vitam Euangelicam, an non diceres, quod regnum cœlorum iam habeat, eo quod non sit in illo cibus & potus, etiam si longe abesse videatur?

Aliud intelligẽdũ quũ Ioannes dicit; resipiscite, aliud cũ Christus.

Matt. xi. Luc.xvi.

Quum ambularet autem iuxta mare Galilææ, uidit Simonem & Andream fratrem eius iacientes rhetia in mare: erant enim piscatores, & dixit eis Iesus: Sequimini me, & faciã ut efficiamini piscatores hominum. At illi protinus relictis rhetibus suis: sequuti sunt eũ. Et progressus illĩc pusillum, uidit Iacobum filium Zebedæi: & Ioannem fratrem eius, qui & ipsi in naui reconcinnabant rhetia; statimq; uocauit illos. Et illi relicto patre suo Zebedæo in naui cum mercenarijs, sequuti sunt eum. Præcursoris discipuli erant, Petrus & Andreas. Quum autem vidissent Iesum a Ioanne testimonium accepisse, adierunt eum. Deinde postquam Ioannes comprehensus fuit, mœsti facti, iterum ad ad artem suam redierunt: vnde illos Christus secundo vocat. Secunda enim vocatio ista est. Vide autem, quomodo illi iustis laboribus sese enutriant, & non ex iniustis. Tales eñ digni erant, qui primi fierent discipuli CHRISTI. Relictis igitur statim his quæ in manibus erant, sequuti sunt eum. Non enim moræ nectendæ sunt, sed statim sequendum est. Post illos piscatur Iacobum & Ioannem, qui & ipsi pauperes erant, & patrẽ senio confectum alebant. Porro relinquerunt patrem: non quod bonum sit relinquere parentes, sed quia impedimento futurus erat sequuturis CHRISTVM. Sic & tu relinque parentes, si ad pietatem tibi obstiterint, & id quod bonum amplexare. Apparet Zebedæum non credidisse; mater autem Apostolorum credidit & sequebatur, fortassis mortuo Zebedæo. Scias item primum vocari practicen, dein contempla- C tiuam. Petrus enim practices symbolum est: feruentior enim erat alijs, sicut & practice est. Ioannes vero contemplatiuam significat: plus enim de rebus diuinis disserit Ioannes.

Ioan.i.

Secunda apostolorum vocatio.

Quomõ & qñ parentes relinquendi.

Et ingrediuntur Capernaum: & statim sabbatis ingressus in synagogam, docebat. Et stupebant super doctrina eius. Docebat enim eos tanquam authoritate præditus, & non sicut scribæ. Vnde ingrediuntur Capernaum? A Nazareth. Itaque in die sabbati, quum congregati essent legentes, tunc & Christus ingressus est vt doceret. Etenim lex etiam iussit ociosos esse in sabbato, vt lectioni vacent homines, qui in hoc congregantur. Docebat igitur tunc Christus arguens, non adulans sicut Pharisæi. Nam quum ad bonum adhortaretur, minabatur & pœnam incredulis.

Christus arguit, Pharisæi adulãtur.

Et erat in synagoga eorũ hõ obnoxius spũi immundo, & exclamauit, dicens. Ah, quid rei nobis tecũ est Iesu Nazarene? Venisti ad perdendũ nos? Noui te qui sis, nimirũ ille sanctus dei. Et increpauit illũ Iesus, dicẽs. Obmutesce, & exi ab hoĩe. Et cũ discerpsisset eũ spũs immundus, exclamassetq; uoce magna, exijt ab eo. Et obstupuerũt oẽs, ita ut inter rogarẽt inter se mutuũ, dicẽtes. Quid est hoc? Quæ doctrina noua hæc? quia cũ authoritate etiã spiritibus immũdis imperat, & obediũt ei? Emanauit aũt fama eius statim in totam undique regionẽ Galilææ finitimam. Immundi dicuntur mali spiritus; eo quod oĩbus fœdis operibus delectantur: perditionemque suam existimat, dæmon egredi ab homine. Dæmones ẽm quia omnis misericordiæ expertes sunt

Mat.xvij. Infra.ix.

malum quiddam sustinere se putāt:nisi permittatur eis affligere homines. Insuper quo D
niam & carnem amant, & pasci solent materialibus vaporibus, magnam ferunt ine-
diam,nisi in corpore habitent. Idcirco & dominus dicit, ieiunio egredi dæmoniorum
genus.Non dixit autem immundus ille,Sanctus es:multi enim prophetę sancti fuerūt:
sed,ille sanctus,adiectione articuli,ille, vnicus & prędefinitus.Christus vero obmutesce
re eum facit, vt discamus,dęmones etiam vera dicentes confutandos,& non audiendos.
Discerpebat autem & proiiciebat illum dęmon,vt homines visa mali magnitudine,per
miraculum credant.

Et protinus è synagoga egressi,uenerunt in domum Simonis & Andreæ, cū Iacobo, & Ioāne.So
crus autem Simonis discumbebat febricitans,& continuo dicunt ei de illa Et accedens erexit eā,
apprehensa manu eius,& reliquit eam febris illico,ac ministrabat eis. Secessit, vt mos erat;
in sabbato ad vesperem in conuiuium in domum discipulorum. Porro illa quæ mini-
strare debebat,febri laborabat,vnde ille eam sanat, & ipsa illis ministrat.Qui sermo in-
dicat,quod si morbo quopiam laborantes sanet nos deus,donovtamur ad sanctorum&
Christi ministerium.Febricitat autem qui irascitur,qui temeraria manu est, sed si verbū
apprehenderit manum eius, & non temere extenderit illam, ministrabit verbo qui an-
tea præ ira febri laborabat.

Vesperi uero,quum occidisset sol;afferebant ad eum oēs male habētes,& eos,qui a dæmonijs agi
Cur Marcus addiderit,quū occidisset sol. *tabantur,& ciuitas tota cōgregata erat ad ostium,& sanauit multos qui ægrotabāt uarijs mor* E
bis,& dæmonia multa eijciebat,& non sinebat loqui dæmonia, quod noßent ipsum Christum esse.
Non absque causa addidit quū occidisset sol, sed quia putabant nō licere cuipiā sana=
die sabbati,& eius gratia expectabant vsque ad solis occasum.Et tunc afferebant curā-
dos.Multos autem sanauit,hoc est,omnes vel nō omnes sanauit, quia oēs erant incredu
li,qui non sanati sunt propter incredulitatē suā,sed quod multos ex oblatis sanauit, si-
gnum fuit credidisse illos Porro nō sinebat dæmonia loqui,sicut dixi,docēs nos,ne cre
dam⁹ eis:etiam si vera dicant. Nā quum quosdam dum mentiuntur,inueniunt omnino
Act.xvi. credentes sibi,quid nō fieret,si & veris falsa permiscerent? Ita & Paulus prohibuit spi-
ritum pythonicum,dicentem.Homines illos seruos esse dei altissimi. Non enim volebat
sanctus ab immundo ore commendari,& testimonium accipere.

Et mane multa adhuc nocte surrexit & egressus est,& abijt Iesus in desertum locū,ibique orabat
Et prosecutus est eū Simon,& qui cū illo erant:& cū inuenißent eum,dicunt ei.Omnes te querūt
Et ait illis,Eamus in proximos uicos,ut & ibi prædicem.In hoc enim egressus sum.Et prædicabat
*in synagogis eorum,in tota Galilæa,& dæmonia eijciebat.*Post quā sanauit ægros secessit:
docens nos ne quid ad ostentationem faciamus,& si quid boni fecerimus studeamus il-
lud occultare. Precatur autem,ostendens deo offerendum,si quid boni fecerimus,& di-
cendum ad illum quod omne gloriosum & bonum superne a te descendat.Neque enim
ipse oratione indigebat.Quum autem ipsum quærerent turbæ & desiderarent,non dif
ficilem se reddit,sed approbat eorum desiderium, vadit etiam ad alios qui sua indige-
bant doctrina.Neque enim vno loco circunscribenda erat doctrina,sed vbique diffun-
Mat.viij. dendi erant radij sermonis. Vide autem quomodo practicæ doctrinam coniugat. Prę- F
Lucæ.v. dicat enim, & dæmonia eijcit:sic & tu quoque quum docueris, etiam opera bona fac,
ne vanus sit sermo tuus. Nisi enim Christus etiam miracula adiecisset: vanus fuisset ha
bitus sermo eius.

Leui.xiiij *Et uenit ad eum leprosus,deprecās eū,eiq; ad genua accidens,ac dicens illi:Si uis, potes me mūda*
Num.li. *re.Iesus aūt misertus,protensa manu: tetigit illū,& dicit ei. Volo,mundus esto. Et quū dixisset,*
statim discessit ab eo lepra,& mundatus est. Fidelis erat leprosus ille,& bene sentiebat;
iiij.reg.v. quia non dixit,vt petat deum:sed,si vis,credens in eum tanquam deum. Tangit autem
eum Christus,vt doceat nihil immundum esse. Lex enim iubebat nō tangēdum leprosū
vt immundum:sed saluator ostendens nihil esse immundū natura,&abolendam legis ob
seruationem, & quod illa puris hoīb⁹ data fuerit,tangit leprosum: quamuis Helisæus
vsque adeo legem obseruauerit, & reueritus fuerit, vt Naaman leprosum, & sanari
petentem,ne respiciendum quidem putarit.

Bona nō facienda ad ostentationem. *Et cōminatus ei,statī emisit illū,dicitq; ei.Vide ne cui quicquā dicas:sed abi, teipsū ostēde princi*
pi sacerdotū, & offer pro emūdatiōe tua,quæ præcepit Moses ī testimoniū illis.At ille egressus,cœ
pit prædicare multa,& diuulgare sermonē, ita ut nō posset Iesus manifeste itroire in ciuitatē, sed
foris ī desertis locis erat,& ueniebant ad eū undiq; Et per hæc docemur, ne ad ostētationem
bona faciam⁹.Ecce ipse prohibebat purificato,ne ipsum prædicaret,tametsi nō ignora-

A ret illum non obtemperaturum, sed prædicaturum. Verum per hæc, sicut dixi, docet
nos alienos ab arrogantia esse. Et prohibet ne cui quippiam dicamus: quamuis deceat eũ
qui beneficio affectus est, gratum esse & officiosum, etiam si non indigeat is qui bene me
ruit. Vnde leprosus etiam, prohibente domino, beneficium prædicauit. Misit autem il-
lum ad sacerdotem, eo quod lex præceperat, non licere leprosum in ciuitatem ingredi,
nisi a sacerdote mundus esset declaratus. Proinde & donum, quod solebant purificati,
offerre iussit, quo testaretur se non esse aduersarium legis, sed deo amicum, vt & lepro-
so ea quæ legis sunt, preciperet.

CAPVT SECVNDVM.

IT iterum intrauit in Capernaũ, post dies aliquot, & auditum est quod
in domo esset, & protinus congregati sunt multi, adeo ut iam non ca
perẽt eos, nec illa loca quæ erat circa ianuã, & loquebatur eis sermo
nẽ. Et ueniũt ad eũ ferentes paralyticũ, qui a quatuor portabatur, &
quũ non poßent appropinquare illi præ turba, nudauerunt tectũ ædiũ
in quibus erat, perfossoq; tecto funibus demittunt grabbatũ in quo pa
ralyticus decumbebat. Quũ aũt uidißet Iesus fidẽ illorum, ait paralyti
co: Fili, remittuntur tibi peccata tua. Magna illorũ fides, vt & te-
B ctum aperirent & demitterent, idcirco & dñs sanat, eorũ fide — Vbique
visa, fide (inquam) tam eorũ qui illum gestauerãt, quam para — ob fidem
lytici ipsius. Et enim ipse non permisisset se tolli, nisi sanandũ se credidisset. Sæpe eñ pro — saluat do
pter offerentis fidem sanat eos, qui afferũtur, incredulos: sæpe etiam ediuerso propter eũ — minus.
qui affertur, tametsi increduli sint qui afferant. Primum autem peccata dimittit infirmo,
& morbum sanat. Nam ex peccatis difficiliores morbi oriri solent, sicut quendam apud
Ioannem dominus dicit, ob peccata in paralysin incidisse. Non est enim apud Ioãnem is — Ioan. v.
cuius nunc fit mentio. Nam qui apud Ioannem non habebat hominẽ, hic autem, de quo
nunc loquitur, a quatuor ferebatur, & ille in piscina probatica: hic autem nunc in domo,
& aliç quædã differentiæ sunt. Verum scias vnum esse, & illum apud Matthæum, & hũc — Matt. ix.
de quo nunc fit mentio.

Erant aũt illic quidam de scribis, sedentes & cogitantes in cordibus suis. Quid hic sic loquitur bla
sphemias? Quis potest remittere peccata, nisi solus deus? Et protinus ubi cognouit Iesus spiritu suo
quod sic cogitarent intra sese, dicit illis. Quid ista cogitatis in cordibus uestris? Vtrum est facili-
us dicere paralytico, remittuntur tibi peccata, an dicere, surge, & tolle grabbatum tuum & am-
bula? Vt autem sciatis quod filius hominis habet potestatem in terra remittendi pecata, ait pa-
ralytico. Tibi dico, surge, ac tolle grabbatum tuum, & abi in domum tuam. Et statim surrexit, su
blatoq; grabbato, egreßus est in conspectu omnium. adeo ut stupescerent omnes, & glorificarent
deum, dicentes. Nunquã sic uidimus. Pharisæi quidem arguebãt dñm vt blasphemũ, quod — Solius dei
remitteret peccata. Solius enim dei est remittere peccata. Dominus autem & aliud dedit — est remit-
C indicium, deum se esse verum, nempe corda illorum cognoscens. Nam & corda omnium — tere pec-
cognoscere, solius dei est, sicut & propheta dicit. Tu nosti corda solus. Illi tamen reuela- — cata.
tis etiam cordium suorum cogitationibus, permanent insensati ac stupidi, non cõceden-
tes posse remittere peccata illum, qui corda ipsorum norat. Fidem igitur facit ac stabi-
lit, corpus sanãdo posse se etiam animam sanare: atque adeo manifestum per id quod ob
scurum erat, confirmat, & per facile difficilius, tametsi non ita videretur illis. Pharisæi eĩ
difficilius putabant corpus sanari, id quod videbant, facilius vero animam, eo quod oc — Aĩæ cura
culta esset sanatio. Atque forrassis talia cogitabant. Ecce hic impostor vt euadat ne cu- — tio diffici
ret corpus, quod in manifesto, prætexit quod curet animam quç in occulto, dicẽs: Remit — lior sana-
tantur tibi peccata. Omnino eñ si posset sanare corpus, non confugeret ad id quod igno — tione cor
ramus. Quocirca saluatur ostendens se vtrunque posse. Quid est facilius (inquit) sanare — poris.
corpus vel animã? Omnino curare corpus, sed vobis videtur cõtrarium. Ego igitur curã
do corpus, id quod reuera facile est, etiam difficilius vobis faciam credibile, nempe ani-
mæ curationem, id quod reuera difficile, sed quia in occulto fit, & deprehendi nequit,
videtur facile. Tunc igitur dicit paralytico. Surge & tolle grabbatum, ad maiorem mira
culi confirmationem, quod non apparenter sanatus sis, & ad declarandum quod non so-
lum sanarim, sed & virtutem indiderim. Sic quoque facit & in morbis animæ. Non so-
lum liberat nos ab infirmitatibus, sed etiam virtutem infundit, vt operemur manda-

tum. Possum igitur & ego, quum sum paralyticus, sanari. Est enim & nunc Christus in Capernaum domo consolationis, hoc est, Ecclesia. Domus enim parácleti dicitur Ecclesia. Sum autem paralyticus, quia non operantur & immobiles sunt vires animę meę ad bonum, sed si a quatuor Euangelistis gestatus, & adductus fuero ad dominum, tunc audiam, Fili. Filius enim Dei sum per mandatorum operationem, & remittuntur mihi peccata. Sed quomõ adducar ad Iesum? Si tectũ perfodero. Quod est tectum? Mẽs, quę suprema nostri portio est. Hæc habet multum terræ & luti, negotiorum inquam terrenorum: cæterum vbi hæc deposita & perfossa in nobis mentis virtus, & exonerata fuerit, debeo demitti, hoc est humiliari. Tunc igitur sanabor, & tollam grabbatum, hoc est, corpus, ad mandatorum operationem ipsum mouens. Non enim a peccato solum nos suscitari oportet, & intelligere quod peccamus, sed & lectum, hoc est corpus, ad operationem boni tollere. Tunc igitur & ad contemplationes venire poterimus, ita vt omnes nostræ cogitationes intra nos dicant. Hactenus nunquam tale vidimus, id est, nunquam sic intellex imus, sicut nunc quando paralytici curati sumus. Qui enim a peccatis purificatus est, ille vere videt. D

Et egressus est rursus ad mare: omnisq; turba ueniebat ad eũ, ac docebat eos. Et cũ præteriret Iesus, uidit Leui Alphæi filiũ, sedentẽ ad teloniũ, & ait illi, Sequere me. Isq; surgẽs secutus est eum. Et factũ est cũ accũberet in domo illius, multi etiã publicani & peccatores simul discumbebant cũ Iesu & discipulis eius. Erant enĩ multi, qui secuti fuerant eũ. Et scribæ ac pharisæi cũ uidissent eũ capientẽ cibum cũ publicanis & peccatoribus, dicebant discipulis eius. Quid est, quod cũ publicanis & peccatoribus edit ac bibit? Hoc audito, Iesus ait illis. Non opus habent qui ualent medico, sed qui male habent? Non ueni ad uocandum iustos, sed peccatores ad pœnitentiam. E Post miraculum paralytici egreditur ad mare, fortassis solitudinem quærens; ac turba iterum concurrit: vt discas quod quanto magis gloriam fugeris, tanto illa magis te sequetur, at si tu illam sequaris, illa a te fugiet. Igitur dominus vt ad mare secessit, turbæ illum iterum secutæ sunt, alioqui non illuc fugisset. Et præteriens cœpit Matthæum, qui Dy-

Matthę binominis. Lucę. v. Matt. ix.

nomius erat. Lucas quidem & Marcus duorum fuisse nominũ testantur, obticentes eius nomen. ipse autem non erubescit suum nomen proferre. Vide enim (inquit) IESVS; Matthæum publicanum, sic etiam nos quoque nostra peccata confiteri non erubescamus. Sedit autem in teloneo (vt videtur) exigens a quibusdam vel rationem faciens, vel aliquid faciens eorum, quæ solent in officinis suis publicani agere. Ille autem ita excitatus est, vt relictis omnibus, Christum sequeretur lætansque conuocaret multos ad conuiuium. Pharisæi autem taxant, per hoc se mundos facere studentes. At dominus inquit, Non veni vt vocarem iustos, hoc est, vos, qui vosipsos iustificatis (per ironiã enim hoc dicit) sed peccatores, qui vocantur, non vt maneant peccatores, sed ad pœnitentiam, hoc est, conuersionem. Vnde hoc adijcit, ne existimes absque sui emendatione vocari peccatores.

Et discipuli Ioannis ac pharisæorum ieiunabãt, ueniuntq; & dicũt illi. Quare discipuli Ioannis & pharisæorũ ieiunant, tui autẽ discipuli nõ ieiunãt? Et dixit illis Iesus, Num possunt filij thalami nuptialis, in quo cum illis sponsus est, ieiunare? Quandiu habent secũ spõsum, nõ possunt ieiunare. Venient autem dies, quum auferetur ab eis sponsus, & tunc ieiunabunt in illis diebus. Discipuli Ioannis imperfectiores adhuc Iudaicis moribus studebant: vnde quidam accedebant ad Christum, vt denunciarent hoc illos agere, & taxabant quare discipuli eius non ieiunarent, sicut ipsi. At hic nunc quidem dicit. Sponsus sum ego, & oportet illos bono esse animo, & non ieiunare: vbi autem ego e vita hac abiatus fuero, tunc ingruent tentationes, & ieiunabunt ac affligentur. Proinde sponsum seipsum vocat non solum ꝙ desponset virgines animas, sed & ꝙ tempus primi sui aduentus, non tempus luctus, neque austeritatis est is qui in illum credunt, neque labores habens, sed facile & absque operib' legis per baptismũ refocillans nos. Qualis enim labor baptizari? attamen per facilia hęc salutẽ cõsequimur. Filij autem thalami, Apostoli, vtpote & ipsi dominicum gaudium assecuti, & oĩs cælestis boni, ac voluptatis totius participes. Intellige & hic, ꝙ omnis homo, qñ virtutẽ operatur, filius est thalami nuptialis. Quandiu igitur habuerit secũ sponsum Christũ, non ieiunat, hoc est, non ostendit opera pœnitentię, neque enĩ cecidit, quando autem ab eo ablatus fuerit Christus, prolaberetur que in peccatũ, tunc ieiunat, & pœnitentiam agit, vt a peccato sanetur.

Christus cur sponsus. Ioan. iij. Apo. xxi Filij thalami.

Et nemo assumentum panni rudis assuit uestimẽto ueteri, alioquin aufert supplemẽtũ eius nouũ a ueteri, & peior scissura fit. Et nemo mittit uinũ mustũ in utres ueteres, alioqui disrũpit uinũ mus

stum in utres, & uinũ effunditur, & utres pereunt: sed uinum mustum in utres nouos mitti debet.

A Quod dicit, quemadmodum pannus rudis, hoc est, nouus, si assuatur vestimento veteri, sua infirmitate illud discindit, vinumque nouum sua æstuatione vtres veteres disrũpit: sic etiam discipuli mei nondum facti sunt fortes, itaque si grauauero ipsos, offendam. Veterem enim legem, confert vestimentis, ob crassam Iudæorum intelligentiam. Non oportet igitur illos graui ieiuniorum præcepto onerare. Vel etiam sic intellige, discipuli CHRISTI, quum sint noui, non possunt seruire priscis moribus, & legibus.

Et accidit ut transiret sabbatis per segetes, & cœperunt discipuli eius inter uiam uellere spicas, & pharisæi dicebant ei. Ecce, cur faciunt sabbatis quod non licet? Nunquam legistis quid fecerit Dauid, quum opus haberet, & esuriret ipse & qui cum eo erant? quomodo ingressus sit in domum dei sub Abiathar principe sacerdotum, & panes propositionis comederit, quos non licet edere nisi sacerdotibus, & dederit etiã ijs qui secum erant? Et dicebat illis: Sabbatum propter hominem factum est, non homo propter sabbatum. Itaque filius hominis dominus est etiam sabbati. i. Re xxi.

Arguit eos qui legis præcepto praua intentione violabant, æstimantes in sabbato, a bono faciendam esse: cum dicat lex. Omne opus seruile non facietis in eo, id est, peccatum. Verum si Dauid rex & sacerdotes propter templi mysterium sabbatum violantes crimine carent, quanto magis filius hominis verus rex & sacerdos? Et ideo dominus sabbati, in sabbato vulsarum spicarum crimine non tenetur reus. Itaque sabbatum custodi-

B ri præceptum est, vt necessitas fuerit, non sit reus qui violauerit. Sequitur, Discipuli domini spicas vellunt, iam non vltra soliti iuxta legem viuere, Pharisæi autem indignantes, a CHRISTO confutabantur, in medium afferente exemplum Dauid, qui propter necessitatem soluerat legem, sub Abiathar pontifice. Fugiens enim Dauid propheta a facie Saulis, venit ad põtificem illum, & fefellit eum quasi a rege missus, rei militaris gratia, & tunc panes propositionis comedit, gladiumque Goliath ablatum obtulit domino. Duodecim autem erant panes, qui quotidie proponebantur super mensam, sex a dextris & sex a sinistris. Quærunt autem quidam, quomodo Euangelista, Abiathar nunc sacerdotem nominat: liber autem Regum, Abimelech illum nominauit. Dicendum igitur, ꝙ fortassis duo nmina habuerit, idemque sit Abiathar & Abimelech. Vel etiam aliter: Liber Regum sacerdotem dicit esse Abimelech, Euangelista autem pontificem Abiathar: vnde hæc inter se non sunt diuersa.. Erat enim sacerdos Abimelech, pontifex autẽ Abiathar. Disce item iuxta anagogen, quod discipuli Christi sunt in sabbato, hoc est, in animarum quiete. Sabbatum enim quietem interpretamur. Quando igitur quietem habent ab omnibus affectionibus, & a dæmonibus non infestantur, tunc iter faciunt, hoc est, & alijs ad virtutem duces fient, vellicantes omnia quæ a terra & humili phantasia germinant. Nisi enim primum quiescat aliquis ab affectionibus, & seipsum in solitudinem conferat neutiquam alijs ad bonum dux erit.

Leu. xiiij Quẽ Marcus Abiathar liber Regum Abimelech nominat. Sabbatũ quid ĩterpretetur.

CAPVT TERTIVM.

C

ET introiuit iterum in synagogam, & erat ibi homo manum habens arefactam, & obseruabant eum an sabbatis sanaturus esset illum, ut accusarent eum. Et ait homini habenti manum arefactam. Excitare in medium. Et dicit illis: Vtrum licet sabbatis benefacere, an malefacere? animam seruare; an occidere? At illi tacebant. Et cum circunspexißet eos cum iracundia, indolescens super cæcitate cordis eorum, dicit homini: Extende manum tuam. Et extendit, & restituta est manus illius sana, ut altera. Quum discipuli accusati essent a Iudæis, eo quod per sabbata spicas euellissent, dominus accusantes confutauit; idque enim exemplo Dauid; magis autem illos confutat, miraculum faciendo, ostendens, quod adeo non peccent discipuli eius, vt & ipse operetur in die sabbati miraculum faciens: ita vt si malum sit operari miraculum, simpliciter, malum futurum sit operari necessaria in sabbato, sed miraculum facere in salutem hominis, diuinum est, non igitur præuaricatur, qui in sabbato non agit mali quippiam. Præterea etiam interrogat illos, num liceat benefacere: notans eos vt beneficia prohibentes. Aridam autem dexteram omnis habet, qui opera eorum facit, qui ad dexteram partem pertinent.

Matt. xij. Lucæ. vi

Ad quem CHRISTVS dicit: Excitare, hoc est, surge a peccato, & stā in mediū, hoc est, D
in mediocritate virtutum. Omnis enim virtus mediocritas est, eo quod sicut mediocritas
neque in defectum, neque in excessum declinat. Tunc igitur quando se statuit in medio-
critatem, restituitur dextera eius sana. Vide autem quod dicit, & restituta est. Erant eñ
olim nobis sanæ manus, hoc est, efficax virtus operatiua, quando nondum fuit transgres
sio. Vbi autem extenta est dextera nostra ad fructum prohibitum, tunc arescere cœpit
ad operationem boni. Restituetur igitur iterum in pristinam sanitatem quum in medio
steterimus virtutum.

*Egressi uero pharisæi, statim una cum Herodianis consiliū inibant aduersus illum, ut eū perde-
rent. Iesus aūt cum discipulis suis secessit ad mare, & ingens multitudo secuta est eū à Galilea,
& à Iudæa, & ab Hierosolymis, & ab Idumæa, & trās Iordanē, & qui circa Tyrū habitabāt, ac
Sidonē hoīm multitudo magna, qui quū audissent quæ faciebat, uenerunt ad eū. Et Iesus iussit di-
scipulos suos, ut nauiculā appellerēt sibi propter turbā, ne ipsum premeret. Multos enim sanaue
rat, ita ut irruerēt in eū, quo illum tāgerent quotquot habebant flagella: Et spūs immundi, quum
illū uidissent procidebāt ei, & clamabant, dicētes. Tu es filius dei. Et uehemēter interminabatur*
Ge.xxiiij *eis, ne se manifestū facerent.* Quinam erant Herodiani? Vel milites Herodis, vel hære-
Prophe- sis quædā nuper admodum orta, quæ docebat Herodem ipsum esse Christum, eo quod
tia Iacob in illo Iudaicorum regnum successio finē habuisset: ita enim exponebant prophetiam Ia
ab Hero- cob, quando defecturi essent ex Iuda principes, tunc vēturum Christū. Quum igitur He
dianis fal rodis tēporibus nullus vsquā esset Iudaicus princeps sed regnaret Herodes alienigena, E
so inter- opinati sunt quidam ipsum esse Christum, & constituta quadam factione, attentauerunt
pretatur. perdere dominum. Secedit. Nondum enim erat patiendi tempus interim pluribus bene
faciebat ab ingratis secedendo. Etenim sequuti sunt eum multi, & sanauit illos, quanuis
Tyrijs & Sidonijs, tametsi essent allophyli proderat. Cognati autem eius eum perseque-
bantur. Adeo nulla a genere prouenit vtilitas, nisi etiam boni mores assint. Et alienige-
næ quidem a remotis locis ad eum veniunt: Iudæi vero quum ad ipsum venissent, inse-
ctantur. Vide autem quam alienus sit a fastū, enimuero ne turbæ obstrepentes ei nego-
cium facerent, nauiculam quærit. Flagella vero dicit morbos, nā ad sanitatē nobis mor-
bi multum conducunt, flagellante nos deo quasi filios patre. Intellige autem per Hero-
dianos, carnales & pelliceos, & eos qui occidere volunt Iesum. Herodes enim si quis in-
Herodes. terpretetur, pelliceus sonat. Qui egrediuntur a domibus suis & patria sua, hoc est, cōsue-
tudinibus carnis illum sequuntur, vnde & flagella eorum sanantur, peccata dico quæ cō
sciētiam flagellant, & immundi spiritus ejciuntur. Attende hic, quod discipulis suis præ
cepit Iesus, vt appellatur sibi nauis propter turbas, ne ipsum premerent. Iesus enim est
ratio quæ in nobis imperat, ut nauis nostra, hoc est, corpus appellatur sibi, & ne proncia
tur in procellam secularium negociorum, & ne premāt turbæ, negociorumque turbulen
tiæ Christum. qui in nobis est.

Matt.xix *Et ascendit in montē, ac uocat ad se quos uoluit ipse: ueneruntque ad eum. Et fecit duodecim, ut
Act.i. essent secum, & ut emitteret eos ad prædicādum, utque haberent potestatem sanandi morbos, eij-
ciendique dæmonia. Et imposuit Symoni nomen Petrus, & Iacobum filium Zebedæi: & Ioannem* F
Boaner- *fratrem Iacobi, & imposuit eis nomina Boanerges, quod est filij tonitrui. Et Andream & Philip
ges. pum, & Bartholomæum, & Matthæū, & Thomam, & Iacobum Alphæi filium, & Thaddæū, & Sy
monem Chananæum, & Iudam Iscariotem, qui & prodidit illum.* Ascendit in montem ad orā
Ordinatu dum, quoniam enim miracula fecerat, factis miraculis adorat, docens omnes nos gratias
ris orādū agere Deo, & sicubi boni quippiam perfecerimus, id diuinæ virtuti offerre debere. Vel
quia ordinaturus erat apostolos, eius gratia ascēdit oraturus, vt discamus quod nos quo
Quid di- que quando sumus ordinaturi, prius orare debeamus, vt reueletur nobis qui dignus sit,
scendum & ne communicemus peccatis alienis. Assumitur & Iudas in apostolum, vt discamus;
ex eo, qđ quod non propter futuram malitiam alicuius, aspernetur Deus quempiam mala opera-
Iudas in turum sed propter præsentem virtutū honoret quem dignum censet, etiamsi postea ma
apostolū lus sit futurus. Porro apostolorum nomina propter falsos apostolos recensentur, vt sint
assumpt9 noti veri. Filios autem tonitrui nominat filios Zebedæi, vt præcipuos prædicatores, &
maxime theologos.

*Et ueniunt in domū, & conuenit iterū turba, sic ut non liceret illis uel panes edere, & quū audissēt
qui ad illū attinebant, exierunt, ut manus iniicerent in eū. Dicebant enim, in furorē uersus est. Et
scribæ qui ab Hierosolymis descenderāt, dicebant, Beelzebub habet, & per principem dæmoniorū
eijcit dæmonia.* Quum audissent (inquit) qui ad illum attinebant, hoc est necessarij eius,

vel etiam fratres eius,exierunt vt comprehenderent eum. Dicebant enim,quia in furorē
A versus est,hoc est,dæmonem habet. Audientes enim quod dæmonia eijceret,& morbos
sanaret,præ inuidia opinabantur,quod dæmonium haberet,& furiosus esset,vnde vole
bant comprehendere illum vt dæmoniacum.Et familiares eius sic quidem agebant,simi
liter autem & scribæ faciebant,qui a Hierosolymis descenderant,dæmonium ipsum ha-
bere dicentes.Quum enim non possent contradicere his quæ fiebant alio modo, argue-
bant ea,nempe quod a dæmonijs fierent.

Et ad se uocatis illis,in parabolis dicebat illis.Quomodo potest satanas satanā eijcere?Et si regnū
aduersus sese diuisum fuerit,non potest stare regnum illud. Et si domus contra seipsam diuisa fue Matt. ix
rit non potest stare domus illa. Et si satanas insurrexerit aduersus semetipsum, ac diuisus est non
pōt stare,sed habet finem.Non potest quisquam uasa fortis,ingressus in domum illius diripere, ni Lucæ.xi.
si prius fortē alligarit,& tunc domum eius diripiet. Exemplis quibus contradici non po
terat,vincit inuidos Iudæos. Quomodo enim possibile est dæmonem dæmones eijcere? Quis for-
Sicut & in domibus videmus,quandiu pacifici sunt, bene habent hi qui in illis sunt,quā tis & quę
do autem diuisi fuerint,destruuntur.Quomodo autem(inquit) potest quis diripere va- vasa eius
sa fortis,nisi prius illum vicerit?Cæterum quod dicit,hoc sibi vult.Fortis est dęmon,va
sa autem eius,homines sunt,ab illo qui tenentur. Itaque nisi quis prius primum alliget
dæmonem,& destruat,quomodo vasa eius ab eo auferet? Dæmoniacos inquam.Proin-
de quia ego vasa eius diripio,hoc est,libero homines ab affectione dæmoniaca: consecta
B neū est,quod primū ligauerim & destruxerim dæmones, & inimicus illorum sim. Quo
modo igitur vos dicitis, quod Beelzebub habeam,hoc est, quum amicus sim dæmonū
& magus,eijciam dæmones.

Amen dico uobis.Omnia remittentur filijs hominum peccata,& conuitia,quibuscunque conuicia
ti fuerint.At qui conuitium dixerit in spiritum, non habet remissionem in æternum; sed obnoxius Mat. xij.
est æterno iudicio. Quia dicebant: Spiritum immundum habet. Tale quiddam hoc loco di- Luc. xij.
cit.Quæcunque alia peccauerint homines,habent forte quod prętexerant, indulsisse se
humanæ infirmitati,vt exempli gratia:Dicebant Christum belluonem & bibonem, ami
cum publicanorum peccatorum,in illo veniam assequentur: quando autem videntes eū
operari miracula indubitata,blasphemarint spiritum,hoc est,mira per spiritum sanctum
facta,quomodo tunc veniam assequentur,nisi pœnitentiam egerint.Quando enim offen Matt. xi.
duntur in carne Christi,etiam si pro illo non egerint pœnitentiam, veniam obtinere tan-
quam offensi homines. Verum quum vident eum opera dei facere, & blasphemare per-
gunt,quo pacto dimittetur eis,si aliena pœnitentia manserint?

Et ueniunt mater eius & fratres,& foris stantes,miserunt ad eū qui euocarent eum, & sedebat
turba circa eū,dicuntq; ei.Ecce mater tua & fratres tui foris quærunt te. Et respondit eis,dicēs:
Quæ est mater mea & fratres mei?Et quum circunspexissent in circuitu circum se discipulos se
dētes ait.Ecce mater mea & fratres mei.Qui enim fecerit uoluntatem dei, hic frater meus,& so
ror mea,& mater est. Fratres dn̄o inuidentes,accesserunt ad eum,vt caperent eum tan-
quam in furorē versum & dæmoniacum.Mater aūt, fortassis inani gloriola mota venit
C vt illum a doctrina ad se attraheret,& ostenderet turbis, ꝙ ipsa illum qui tantis miracu
lis conspicuus erat,cubernaret,atque ita vt a doctrina auelleret. Dominus igitur respō
dit,quod nihil profuturum sit matri suę,esse matrem suam, nisi etiam alias virtutes pos Veri co-
sederit.Similiter neque fratribus esse cōsangineos.Illi enim sunt veri cognati Christi,qui gnati xp̄i
voluntatem dei faciunt.Itaque non negando matrem hæc dixit,sed ostendens,quod nō
propter natiuitatē solam digna fuerit hoc honore,sed propter omnes alias virtutes, qui
bus prædita fuit:ita vt si illis caruisset,alij ei fuissent prælati.

CAPVT QVARTVM.

ET iterū cœpit docere iuxta mare & cōfluxit ad eū turba multa, ita ut na-
uim ingressus sederet in mari, & tota turba iuxta mare i terra erat et do
cebat eos per parabolas multas. Quanuis videatur dimisisse matrem, Cur Chri-
iterum tamen obedit ei: propter illam enim ingreditur ad mare. stus in na
Cæterum in naui sedet, vt in conspectu habeat auditores omnes; ui sedeat.
magisque audiatur,& nullus sit a tergo. Mat.xiij.

Et dicebat illis in doctrina sua. Audite. Ecce exibat seminator ad semi- Luc. viij.
nandum,& accedit inter seminandum:Aliud quidem cecidit secus uiā,
ueneruntq; uolucres cœli & comederunt illud. Aliud uero cecidit super petrosa, ubi non habuit ter-

ram multã, & ſtatim exortum eſt, quod non haberet altitudinẽ terræ: ſole autem exorto, æſtu affe ctũ eſt: eoque quod non haberet radicẽ, exaruit. Et aliud cecidit in ſpinas; & ſuccreuerunt ſpinæ, ac ſuffocauerunt illud, & fructũ non dedit. Et aliud cecidit in terram bonã, & dabat fructũ emergentem & creſcentẽ, & afferebat unum triginta; & unũ ſexaginta, & unũ centum. Ac dicebat illis, Qui habet aures ad audiendum, audiat. Quum aũt cœpiſſet eſſe ſolus, interrogauerunt eum hi, qui circa ipſum erant cũ duodecim, de parabola, & dicebat eis. Vobis datũ eſt noſſe myſterium regni dei: illis autem qui foris ſunt, per parabolas oĩa fiunt: ut uidentes uideant, & non cernant: & audientes audiant & non intelligant: ne quando conuertantur, & remittantur eis delicta, hoc eſt peccata. D

Eſaiæ. vi. Act. xxviij.

Primã hanc parabolã ponit, quæ eſt de ſemine, quo reddãtur auditores attẽtiores: Quoniam enim dicturus erat verbum eſſe ſemen, quod vbi ceciderit in parũ attentos, corrumpitur: propterea ante alia hæc dicit, vt auditores ſtudeant non illi terræ ſimiles fieri, quæ ſemẽ diſperdit. Quis igitur eſt qui ſeminat? Ipſe Chriſtus qui exiuit e paternis finibus, ineffabili miſericordia ſe nobis attẽperans. Exiuit autem non vt incendat maledictam terram & mala corda, neque vt execet ſpinas, ſed vt ſeminet ſemen. Quale autem ſemen? Nunquid Moſis? nunquid prophetarum? Non, ſed ſuum, hoc eſt, vt euangelium ſuum prædicet. Inde igitur ſeminauit. Iam ſemen aliud in animam a multis conculcatam cecidit: & volatilia cœli, dæmones dico, qui aerem inhabitant, comederunt ſemen, hi ſunt qui omnibus placere volunt. Anima autem conculcata eſt, quando quis placere vult huic & illi, & ſic a multis conculcatur. Vide autem quod non dixerit ſe proieciſſe illud inviam, ſed cecidiſſe. Nam qui ſeminat, ſeu in viam bonam proĳcit: illa autem ſi inuenta fuerit mala, verbũ corrumpit. Quidam aũt per ſemen, quod ſecus viam cecidit, pulchre intellexerunt quod ceciderit in cor infidele. Via enim eſt Chriſtus. Cæterum ſecus viam, ſunt infideles qui extra viã ſunt, hoc eſt, Chriſtum. Aliud autem cadit in animam petroſam, eos dico, qui facile ſuſcipiũt, & deinde abĳciunt. Qui petroſi ſunt ad paruum tempus ſimiles facti petræ Chriſto, in hoc quod ſermonem ſuſceperunt: diſſimiles autem facti, eo ꝙ ad tempus breue ſuſceperunt, & deinde abiecerunt. Et aliud in animam cecidit multis curis obnoxiam: ſpinæ enim curæ ſunt. Denique quartum in terram bonã cecidit. Proinde vide quomodo rara ſint bona, & pauci qui ſeruentur: nam quartum tantum ſemen inuenitur ſeruatum. Porro diſcipulis ſeorſim interrogantibus inquit. Vobis datum eſt noſſe myſteria. Nunquid igitur per ſegregationem & naturale fatum alĳs quidem datum eſt, alĳs vero non? Abſit. Sed illis datum eſt qui inquirunt. Quærite enim (inquit) & dabitur vobis. Cæteros autem excæcauit deus, ne ſit illis in maiorem condemnationem, ſi intelligant & non faciant. Et aliter: Vis ſcire, quia deus facit omnes videre? audi. Vt videntes, hoc eſt, Dei: non videant, iſtud eſt malitiæ illorum. Deus enim formauit eos videntes: hoc eſt, bonum intelligentes, ipſi autem non vident ſua ſponte, ne conuertantur & emendentur, quaſi ſuæ ipſorum ſaluti inuideant. Poteſt etiam, & ſic intelligi: Quia alĳs in parabolis loquor, vt videntes non videant, & audientes non intelligant, & ne quando ex hoc conuertantur & emendentur.

Nota.

Aĩa conculcata quid ſit. E

Ioan. xiiij

Quibus datum ſit noſſe myſteria.

Mar. vij. Luc. viij. xi. Eſaiæ. vi.

Et ait illis. Neſcitis parabolã hanc? & quõ oẽs parabolas cognoſcetis? Seminator ille ſermonẽ ſeminat. Iſti uero ſunt, quorũ alij iuxta uiã dicũtur ubi ſeminatur ſermo, & quũ audierint, cõfeſtim uenit Satanas, & aufert ſermonẽ qui ſeminatus eſt in cordibus eorũ. Et alij ſunt ſimiliter, qui in petroſa ſemẽ accipiũt qui quũ audierint ſermonẽ, ſtatim cum gaudio accipiunt illũ & non habẽt radicẽ in ſe, ſed tẽporarij ſunt, deinde coorta afflictione, aut perſecutione propter ſermonẽ, cõfeſtim offenduntur. Et alij ſunt, qui in ſpinas ſemẽ accipiunt, ij ſunt qui ſermonẽ audiunt: at ſolicitudines ſeculi huius, deceptioq; diuitiarũ, cæterarumq; rerũ cupiditates introeuntes, ſuffocant ſermonẽ, ac redditur infructifer. Et alij ſunt qui in terram bonã ſemen exceperunt, qui audiunt uerbũ, & ſuſcipiunt, & fructificant, ita ut aliud granum afferat triginta, aliud ſexaginta, aliud centum. F

Tres ordines ſuſcipientiũ et conſeruãtium verbum dei.

Tres ordines ſunt hoc loco eorũ in quibus verbũ perditur. Nam hi qui ſunt ſecus viam parum attenti ſunt: hi aũt qui cõparantur petræ, puſillanimes: illi vero qui cõparantur ſpinis, delicati. Eorum quoque qui ſuſcipiunt & conſeruãt verbũ ſimiliter tres ſunt ordines. Nã qui fructum afferunt centuplum, ſunt qui perfectam & ſummã vitam agunt: qui autem ſexagecuplum, hi mediocre: hi vero qui trigecuplum, ſunt qui parui quidẽ ſunt, afferunt tamen & ipſi pro ſuis viribus: vt exempli gratia, iuuenes, & virgines; & ſolitarĳ, item alĳ, qui in cœnobĳs & congregationibus viuunt; alĳ quoque laici, & coniugati. Verũtamen dominus omnes ſuſcipit. Gratia ſit eius miſericordiæ.

Et dicebat illis. Nũ lucerna incẽditur, ut ſubter modiũ ponatur, aut ſubter lectũ? Nõne ut ſup cãdelabrũ ponatur? Nõ eſt enim quicquã occultũ, q non manifeſtetur, neq; fuit ſecretũ, ſed ut in ꝓpatulũ

A *ueniat. Si quis habet aures ad audiendum, audiat.* Hoc loco admonet apostolos, vt sint claræ & honestæ vitæ. Dicit enim: Sicut lucerna ponitur vt luceat, ita & vita vestra omnibus conspicua erit, & omnes ad ipsam respicient: idcirco date operam, vt vita vestra bona sit. Neque enim in angulo sedebitis, sed lucerna estis. Lucerna autem non sub lecto occultatur, sed super candelabrum ponitur. Erit autem & vnusquisque vestrũ lucerna, qui debet poni super candelabrum, hoc est, super summitatem diuinæ vitæ, vt & alŋs possit lucere: sed nõ sub modio, hoc est, sub gastrimargia, & ciborum cura: neque sub lecto, hoc est quiete. Nullus enim cui cibi curæ sunt, & qui requiem desiderat, poterit lucerna esse, omnibus lucens etiam per suam vitam. Non enim est occultum, quod non manifestetur. Vnusquisque vestrum, siue bonum quid fecerit, siue malum in occulto, manifestabitur etiam hic, & multo magis in futuro seculo. Quid enim absconditius Deo? attamen & ipse manifestatus est in carne.

Mat. v. Luc. viŋ. xi. Modius occultans lucem gastrimargia.

Et dicebat illis: Videte quid audiatis. Qua mensura metiemini, aliŋ metiētur uobis, & adijcietur uobis qui auditis. Qui enim habet, dabitur illi: & qui non habet, etiam quod habet, auferetur ab eo. Ad vigilantiam hortatur discipulos. Videte enim (inquit) quid audiatis, nullum ex dictis meis vos fugiat. In qua mensura mensi fueritis, remetientur alŋ vobis, hoc est qualẽ mensuram attentionis attuleritis, talis etiam vtilitas vobis dabitur. Auditor enim si attenderit quantum potest, magnum illi commodum Deus dabit; sin remissus fuerit, iuxta eius remissionem & lucrum imminuetur. Illi enim dabitur, qui alacer est & diligens: ab eo autem qui segnis fuerit ac ignauus, tolletur etiam quod videtur habere. Propter ignauiam enim extinguitur etiam parua scintilla quam habet, sicut per alacritatem redaccenditur.

Matt. vŋ.

B

Et dicebat: Sic est regnum dei, quẽadmodum si homo iaciat sementẽ in terram, ac dormiat, atque ille exurgat die ac nocte, segesq; germinet, ac surgat in altum dum nescit ille. Vltro enim terra fructificat, primũ herbam, deinde spicam: postremo plenũ frumẽtum in spica. Quũ aũt productus fuerit fructus, statim mittit falcẽ, quoniam adest messis. Regnum dei, intellige dei propter nos incarnationem. Homo enim est ipse deus, qui propter nos factus est homo. Semen autem misit super terram Euangeliŋ prædicationem: illoque proiecto dormit, hoc est, ascendit in cœlos: attamen surgit nocte & die. Nam quanuis deus dormire videatur, excitat tamen: & nocte quidem quando per tentationes in sui cognitionem nos suscitat: die vero quando per suauia & iucunda nostram vitam moderatur. Crescit autem semen ipso nescio: liberi enim arbitrŋ sumus. Et in vestra electione oportebit semen vel crescere, vel non. Neque enim coacti & necessario fructum afferimus, sed sponte, hoc est a nobisipsis: primum quidem herbam florentem ac principium boni demonstrantes, quando paruuli sumus, & nondum ad mensuram Iesu Christi peruenimus. Deinde spicam proferimus, quando & contra tentationes consistere valemus. Spica enim & geniculis cingitur, & recte stat, & perfectior est ac turgida. Qñ autem quis perfectum fructum attulerit, & affuerit messis, tunc falx, hoc est, verbum dei, congregat fructũ. Per messem intellige consummationem seculi.

Deus excitat die ac nocte.

Quid per messem ĩtelligẽdũ
Matt. xiŋ

C *Et dicebat: Cui assimilabo regnum cœlorũ? aut qua collatione conferemus illud? Est sicut granũ sinapis, quod quũ seminatũ fuerit in terra, minus est oĩbus seminibus quæ sunt in terra, & quũ seminatum fuerit, exurgit, & fit maius oĩbus holeribus, & facit ramos magnos, ita ut possint sub umbra eius aues cœli nidificare. Et talibus multis parabolis loquebatur eis sermonem; prout poterãt audire. Sine parabola uero nõ loquebatur eis, seorsim aũt discipulis suis exponebat omnia.* Paruus quidẽ sermo fidei. Nam si credideris in Christũ, saluaberis. Vide qualis sermo, tale est & granũ sinapis. Nam prędicatio missa super terram, dilatata est & creuit, ita vt volatia cœli, hoc est, omnes sublimes scientia & sensu in ipso habitent. Quot enim sapientes relicta sapientia gentiliũ, in prædicatione requieuerũt? Maxima igitur fuit prædicatio, & magnos ramos fecit. Vnus enim apostolorum ad Indiam, alius ad Romam, & alius in aliã partem terræ diuisi sunt vt rami. Dicebat aũt ad turbas in parabolis multis iuxta habitudinem audientium cõpositis parabolis. Quoniam enim turba erat imperita & indocta, ideo mentionẽ facit grani sinapis, & herbæ & seminis, vt cognatis & consuetis nominibus doceat eos vtile quiddam, vel excitet vt accedant & interrogent, & interrogando quæ ignorant, discant. Discipulis enim exponebat omnia, quoniam seorsum accedebant eum, & interrogabant. Omnia autem soluebat: quæcunque ignorantes rogabant: non eñ simpliciter omnia, & quæ manifesta. Nam de eis quæ dixerat eis interrogant, cætera eñ manifesta eis erant, & ita omnia exponebat eis.

Lucę. xiŋ

Et dicit illis in die illo quũ facta esset uespera, transeamus in ulteriorem ripã. Et dimissa turba, assumunt eũ ita ut erat in naui, sed & aliæ nauiculæ erant cum eo. Et oritur procella uenti magna, & fluctus irruebant in nauim, ita ut illa iam impleretur. Et erat ipse in puppi super ceruical dormiens, & excitant eũ, dicuntq; illi. Præceptor, non est tibi curæ quod perimus? Et excitatus increpauit uentũ, dixitq; mari. Tace, obmutesce. Et cõquieuit uẽtus, factaq; est trãquillitas magna, & ait illis. Quid timidi estis adeo? Qui fit ut nõ habeatis fiduciã? Et timuerũt timore magno, dicebantq; inter sese. Quisnam hic est, quia uentus & mare obediunt ei. D

Aliter hæc enarrauit Matthæus, aliter Marcus: nam quæ ille dixit diffusius, hic in compendium contraxit: & e diuerso, quę ille cõtractius, hic diffusius dicit. Assumit igitur solos discipulos, qui futuri miraculi spectatores essent. Porro ne extollerẽtur, quod ipsos dimissis aliis assumpserat, & vt doceat ferendas tentationes: relinquit eos procellis periclitari. Dormit autem, vt maius appareat miraculum, quum prius turbati fuissent. Nam si vigilasset CHRISTVS, & facta fuisset tempestas, vel non timuissent, vel non orassent: proinde permisit eos in metum periculi incidere, quo virtutẽ ipsius sentirẽt manifestius. Quia enim videbant aliis beneficia dari, sese autem nullo tali frui: periculum erat ne fierent negligentiores. Itaque tempestatem oriri permittit. Porro super ceruical dormit, quod in naui erat, nimirum ligneum: Excitatus vero, primum increpauit ventum (hic enim est, qui ferox reddiderat mare) deinde & mare. Discipulos autem increpauit, eo quod non habuerant fidem. Nam si fidem habuissent, credidissent vtique quod & dormiens posset illos seruare illæsos. Dicebant enim inter se. Quisnam est hic? Adhuc enim de eo dubitabant. Cæterum secundum quod solo præcepto mare sedauit, & non virga vt Moses mare: neq; in vocatione, vt Elias Iordanem: neque arca, vt Iesus naue, propterea super hominem illis videbatur. In eo autem quod dormiuit, rursum eis homo videbatur. E

Matt. viij. Luc. viij. Exo. xiiij. iiij. Reg. ij. Iosue. iij.

CAPVT QVINTVM.

Et uenerũt traiecto mari in regionẽ Gadarenorũ. Egressoq; ei de naui, statim occurrit è monumentis hõ spiritui obnoxius immundo, qui domiciliũ habebat in monumẽtis, & neque cathenis quisquã poterat eum ligare, propterea quod quũ sæpe compedibus & cathenis uinctus fuißet, discerptæ essent ab illo cathenæ, & cõpedes eßent cõminutæ, neque quisquã ualuisset eum domare, & semper die ac nocte in montibus & monumentis erat clamans, & concidens seipsum lapidibus.

Matt. viij. Luce. viij.

Probatiora exẽplaria habent in regionẽ Gergesennorũ. Igitur Matthęus duos dicit dæmonio agitatos, Marcus & Lucas vnum, atrociorem in medium proferentes. Venit igitur qui dæmonio agitabatur, confitens illum esse filium dei. Quoniam in naui dubitabant discipuli, quantus hic esset, maioris fidei fit testimonium a gentibus, quas per dæmones intelligo. Habitabat autem in sepulchris, volens hominibus malam opinionem inferre, quod morientium animæ dæmones fiant, quod absit, vt quis credat.

Quũ uidisset aũt Iesum eminus, cucurrit & adorauit eũ, & clamans uoce magna, dixit. Quid mihi tecũ est Iesus, fili dei altissimi? adiuro te per deũ, ne me torqueas. Dicebat enim illi: Exi spũs immunde ab homine. Et interrogabat eũ. Quod tibi nomen est? Et respondit, dicens ei. Legio mihi nomen est, quia multi sumus. Et deprecabatur eũ multum, ne se emitteret extra regionẽ. F

Tormentũ est dæmonibus pelli ab homine.

Tormentum suũ putant dæmones, si cogantur exire ab homine: ideo dicũt. Ne torqueas, hoc est, ne educas nos ex habitaculo nostro, hoc est, homine. Sed & aliter existimabant, quod propter grauia quæ attentassent, non vltra passurus esset ipsos, sed mox suppliciis traditurus: idcirco & orant, ne se torqueat. Interrogat aũt illum dominus, non vt ipse discat, sed vt alii discant multitudinem dæmoniorum qui in illa erant. Quandoquidem vnus apparebat esse, ostendit Iesus cum quot inimicis miserabilis homo ille certarit.

Erat aũt ibi iuxta montẽ grex porcorũ magnus pascens, & deprecabantur eum oẽs dæmones, dicentes. Mitte nos in porcos, ut in eos introeamus. Et permisit statim Iesus. Et egreßi spũs immundi, ingreßi sunt i porcos. Et ferebatur grex per præceps in mare. Erat aũt ferme bis mille, & suffocati sunt in mari. Porro qui pascebãt porcos fugerũt, & renunciauerunt in ciuitatẽ, & in agros.

Iob. vij.

Dæmones orant dñm, ne mitteret se extra regionẽ, sed in greges porcorũ. Qui hoc permisit? Quia em̃ certamen est vita nostra, voluit dominus extra hanc vitam dæmones esse, vt certantes nobiscum nos probatiores commonstrarent. Permittit autem illis intrare in porcos: vt discamus quod sicut non pepercerũt porcis, ita neque illi pepercissent

A nisi eum diuina virtute custodisset. Disce autem quod neque in porcos habent potestatē, & multo minus in homines, nisi permittat deus. Obserua autē quod in homines, qui porcorum more viuunt, & in luto voluptatis versantur, ingrediuntur dæmones, & mittunt illos præcipiti perditione in mare huius vitæ, vt suffocentur.

Et egressi sunt ad uidendū quid esset quod acciderat: & ueniunt ad Iesum, & uident illū qui à dæmonio uexabatur, sedentē ac uestitū, & sanæ mentis, qui habuerat legionem, & timuerunt. Et narrauerunt illis qui uiderant, qualiter accidisset ei qui dæmonium habuerat, & de porcis. Et rogare cœperunt eū, ut discederet de finibus ipsorū. Et quū ingressus esset nauim, rogabat illū qui fuerat à dæmonio correptus ut eßet cū illo. Iesus aūt non permisit eum, sed ait illi. Abi in domū tuā ad tuos, & annuncia illis quanta tibi dominus fecerit, & misertus sit tui. Et abijt. Et cœpit prædicare in Decapoli, quanta sibi fecisset Iesus, & oēs mirabantur. Exierunt igitur viri illius ciuitatis ad Iesum stupefacti miraculo. Et quū audissent, timuerunt magis. Idcirco & Iesum rogant, vt egrediatur a finibus ipsorū. Timuerunt enim, ne quando & maius quiddam patiantur. Qui enim perdiderant porcos, in perditione dolentes precantur, vt abeat dominus. Cæterū is qui dæmonio agitatus erat, orabat illum vt cū ipso esset: timebat em̄, ne si quando dæmones eum inuenissent solum, iterum se adirent. At dominus dimisit eum in domum eius: ostendens ei, quod licet ipse non assit, nihilominus tamen virtus sua & visitatio custodiat eū: insuper vt & alios lucretur, qui ipsum visuri essent. Et ecce prædicare cœpit, & omnes mirabantur. Vide aūt quā alienus a fastu dn̄s non dixit, annunB cia quæ tibi feci: sed quę tibi fecit dominus. Sic & tu quando bonum quid facturus es, ne tibi ipsi, sed domino factum tribuas.

Et quū traiecisset Iesus naui rursus in ulteriorem ripā, conuenit multa turba ad eum circa mare. Et ecce uenit quidam principum synagogæ, nomine Iairus: & quum uidisset eum procul, procidit ad pedes eius, & deprecabatur eum multum, dicens. Filiola mea in extremis est, oro ut uenias, & imponas illi manus, ut salua sit & uiuat. Et abijt cum illo, & sequebatur eum turba multa, & comprimebant eum. Et mulier quædā, quæ fuerat obnoxia profluuio sanguinis annis duodecī, fueratq́; multa perpeßa à compluribus medicis, & insumpserat omnia sua, neque quicquam adiumenti senserat: sed magis in deterius uenerat: quum audißet de Iesu, uenit in turba à tergo, & tetigit uestimentū eius, dicebat enim. Si uel uestimenta eius tetigero, salua ero. Et confestim siccatus est fons sanguinis eius, & sensit corpore, quod sanata esset à flagello. Post miraculum quod in dæmoniaco actum, aliud operatur dominus suscitando filiam principis synagogæ, tum propter Iudæos qui sciebant quod fiebat. Dimidiatam autem fidem habebat vir ille. Fidelis enim erat, eo quod procidebat ad pedes Iesu: sed quia & obsecrabat, vt veniat, non quantam oportebat præ se fidem ferebat. Debebat enim dicere: Dic verbo. Obiter autē iturus dominus curat mulierem sanguinis profluuio laborantem. Fidelissima erat mulier hæc; eo quod a vestibus vtilitatē se assequi credebat. Et idcirco etiam sanatur. Intelligas autē hæc etiam de humana natura, quæ sanguinis profluuio laborat. Scaturit enim in ea peccatū, quod mors est animę, & sanguinē animæ nostræ effundit. A multis enim medicis, hoc est, sapientibus huius mundi, sed & a lege & a prophetis nō potuit curari. Tetigit auC tem vestem Christi, hoc est carnem eius, & sanata est. Qui credit enim esse incarnatum deum, is est qui tangit vestimentum eius.

Tangerę vestē xp̄i quid sit.

Et statim Iesus in semetipso cognoscēs uirtutē ex sese prodiße, cōuersus in se turba aiebat. Quis te tigit uestimēta mea? Et dicebāt ei discipuli ipsius: Vides turbā undique prementē te, & dicis. Quis me tetigit? Et circunspiciebat, ut uideret eā quæ hoc fecerat. Mulier uero timēs ac tremens, sciens quod factū esset in se, uenit & accidit ei, dixitq́; ei oēm ueritatem. Ille aūt dixit ei. Filia, fides tua te seruauit, uade cum pace, & esto sana à flagello tuo. Egreditur virtus a Christo, non a loco in locum transiens, sed manens immota in Christo, cōmunicatur & alijs, quemadmodū & doctrinæ a docentibus sunt, & discentibus tradūtur. Vide aūt quomodo turbæ quidem cōprimant, & ex eis nullus illum tetigerit: contra illa quæ non premebat, illum tetigerit. Mysterium hic quoddam discimus, quod nullus ex his quæ turbulento sunt animo, tangit Christum, sed solum premit eum. Qui autem non premit Iesum, neque turbato est animo, ille tangit eum. Sed quamobrem dominus manifestat mulierem? Primum quidem, vt fidem mulieris glorificet, deinde vt archisynagogum animet, quod & eius filiam sit sanaturus. Ad hæc vt mulierem a magno metu liberet. Etenim timebat mulier, vtpote quæ sanitatem furtim abstulerat, idcirco & Euangelista dicit, tremens & timens. Venit igitur dominus, non dixit: Ego te seruaui: sed fides tua. Proinde vade in pacem, hoc est in requiem; vt sit hæc sententia. Abi, & quieta esto, quæ hactenus fui-

sti in mœrore & dolore.

Adhuc eo loquente ueniunt à principe synagogæ, qui dicerent, Filia tua mortua est, quid ultra uexas magistrum? Iesus autem protinus audito sermone qui dicebatur, ait principi synagogæ, Ne timeas, tantummodo crede. Et non permisit ut quisquam se sequeretur, præter Petrũ & Iacobum & Ioannem fratrem Iacobi. Et uenit in domũ principis synagogæ, uidetq; tumultũ, ac flentes & eiulãtes multũ, & igressus, ait illis, quid tumultuamini & ploratis. puella nõ est mortua, sed dormit. Et irridebant eum. Ipse uero eiectis oĩbus aßumit patrem & matrem puellæ, & eos qui cum ipso erant. Et ingreditur eo, ubi puella iacebat, & apprehensa manu puellæ, ait illi, Tabithacumi quod est si quis interpretetur puella, tibi dico surge. Et confestĩ surrexit puella & ambulabat. Erat enĩ annorũ duodecĩ, & obstupuerunt stupore magno. Et præcepit illis uehementer ne quisquã id sciret: & iussit ut daretur illi quod ederet. Familiares principis synagogæ arbitrabantur Christum esse ex doctoribus quendã, propterea obsecrabant, vt veniret & oraret super puellam: & quia iam mortua erat, putauerunt vltra nõ opus esse eo quod mortua esset. Sed ille patrem animat, & inquit, solum crede. Non permittit autem vllũ aliũ esse comitẽ, quam tres discipulos. Neque eñ Iesus humilis, ad ostentationẽ quippiam vult facere. Dicente autem eo, Nõ est mortua puella, sed dormit: derident, ne possint postea dicere. quod in excessu mentis correpta fuerit, & non fuerit miraculũ, eam suscitare: vnde deriserũt eũ, ꝙ diceret illã non mortuã, sed dormire. Manũ vero apprehendit, vt virtutẽ ei imponat. Et iubet vt detur ei quod comedat: quo certius credatur resurrectio vere, & non apparenter tantum facta. E

CAPVT SEXTVM

Mat. xiij, Luc. iiij. Ioan. iiij. ET *egressus est illinc, uenitq; in patriã suã: & sequuntur eũ discipuli sui, Quũque adesset sabbatũ, cœpit ĩ synagoga docere: multiq; audiẽtes, obstupuerũt, dicẽtes: Vnde huic hæc? & quæ est sapientia, quæ data est illi? & uirtutes tales, quæ per manus eius efficiuntur? Nonne hic est faber ille, filius Mariæ frater Iacobi, & Iose, & Iuda, & Simonis? Nonne & sorores eius hic nobiscũ sunt? Et offendebantur per eum.* Ascendit ad patriam, non ignorans se contemptũ iri, sed ne in posterũ dicere queant si venisset. Reprehendebat aũt & inuidiã illorũ mentẽ. Oportebat sane magis gloriari de dño, qui suã patriã ornaret & doctrina, & miraculis, atqui ipsi despexerunt illũ ob humilitatem generis, tam atrox malum est inuidia. Semper eñ obscurat bona, nec illa ab inuidis videri sinit, Et nunc multi quosdam quasi ignobiles arguunt, qui tamen omni honore digni sunt, qui sane haud bene sentiunt, & neutiquam generose.

Inuidia quæq; obscurat bona

Dicebat aũt illis Iesus, Nõ est contẽptus propheta, nisi in patria sua, & inter cognatos, & ĩ familia sua, Et nõ poterat ibi uirtutẽ ullã edere, nisi quod paucos ĩfirmos, ipositis manibus sanauit, ad mirabatur propter incredulitatem illorũ. In genere dicit dñs omnes prophetas contemptos in patria sua, & in domo sua, & inter cognatos suos. Nam si nobiles habẽt amicos, inuident illi eis, & propterea contemnunt, sin aũt ignobiles, iterum propter ignobilitatem contemptui habent. Non potuit igitur illic virtutes facere, non quod ipse infirmus esset sed quod illi increduli. Parcit igitur eis, non faciendo signa ne signa sint eis ad maiorem condẽnationẽ, neque sit nõ credẽtibus, & idcirco nõ facit illic virtutes. Vel aliter In virtutẽ operationibus opus est eius qui facit virtute, & ei⁹ qui suscipit fide. Quia autem illic defuit alterum, nempe sanandorum fides, non potuit illic signũ facere Iesus. Ita eñ intelligere debemus, non potuit, id est, non capaces erant. F

Contemptus prophetarũ patria.

Et obambulabat per uicos undique circumiacentes docens. Et accersit duodecim, cœpitq; eos mittere binos ac dabat illis potestatẽ aduersus spiritus ĩmũdos. Et præcepit illis, ne quid tollerẽt ĩ uiã, nisi uirgã tãtũ, nõ perã, non panẽ, nõ in zona æs, sed calciarẽtur sandalijs, & ne ĩducerẽtur binis tunicis. Et dicebat eis. Vbicũque ĩtroieritis ĩ domũ, illic manete donec exeatis illic. Et quicunq; nõ receperit uos neq; audierit uos exeũtes illic, excutite puluerẽ, qui ẽ sub pedibus uestris, in testimoniũ illis. Amẽ dico uobis, tollerabilius erit Sodomis aut Gomorrhis in die iudicij, quã ciuitati illi.

Act. xiij. Nõ in solis ciuitatibus docebat dominus, sed in vicis, vt nos discamus paruas non despicere neque semper magnas quærere ciuitates, sed & in contemptis oppidulis prędicem⁹, seminando sermonẽ. Non solus autem ipse docet, sed & duodecim mittit binos, quo &

A alacriores sint, nam si vnũ misisset, fuisset vnicus ille minus alacris, iterum si plures quam duos nõ suffecisset numerus in plures pagos. Duos igitur mittit, meliores enim sunt duo quam vnus dicit Ecclesiastes. Prohibet autem eis quippiam tollere, vel peram, vel ęs, vel panem, docens per hæc illos a diuitiarum studio esse debere alienos, & quod his qui illos vident, grati sint futuri, quum agnouerint paupertatem tantam, eo quod nihil habeant. Quis enim viso apostolo, qui neque peram, neque panẽ, qui maxime necessarius est, tollat, non bene afficeretur, & se ad diuitiarum contemptum pararet? Porro in vna domo eos manere iubet, ne videantur propter gastrimargiam inconstantes esse, ab aliis ad alios trãseuntes. Apud illos autẽ, qui eos non accipiunt, iubet vt excutiant puluerem, demonstrantes quod longam viam propter illos venerint, & nihil profuerint, vel quod nihil ab eis acceperint, & ne puluerẽ quidem quẽ etiam ipsum excusserint, ita vt hoc sit in testimoniũ illis, hoc est, in reprehensionẽ. Amen dico vobis, ꝙ tolerabilius erit Sodomis & Gomorrhis in die iudicij, quã his qui non susceperint vos. Sodomitæ enim puniti in hoc seculo, leuius in alio seculo punientur, insuper illis non sunt missi apostoli, hic vero apostolos non susceperunt, merito igitur grauius hi qui illi punientur.

Et egreßi prædicabãt, ut resipiscerẽt, & dæmonia multa eijciebãt, & ungebant oleo multos ægros & sanabãt. Quod vnxerint oleo apostoli, solus Marcus narrat, quod & frater dñi Iacobus in catholica epistola dicit. Infirmatur quis ĩter vos, aduocet seniores ecclesię, & orẽt super illum, vngentes eũ oleo. Est igitur oleum & ad labores vtile, & lucis fomentum, & B hilaritatis effectiuum, significatque misericordiã dei, & gratiam spiritus, per quam a labore liberamur & lucem ac gaudium, hilaritatemque spiritualem accipimus. Iacobi. v Oleum sacrum.

Et audiuit rex Herodes (innotuerat enim nomen eius) dicebatq; Ioannes ille qui baptizabat, resurrexit à mortuis & propterea uirtutes agũt ĩ illo. Alij dicebãt. Elias est, alij uero dicebant, propheta est, uel tanquam unus ex prophetis. Quum audisset aũt Herodes, ait. Cui ego præcidi caput, Ioannes iste est, ipse surrexit à mortuis. Hic Herodes fuit filius eius, qui pueros occiderat, & licet tetrarcha esset Herodes, eum tamen regem dixit, simpliciter vsus nomine. Igitur ille quum audiret miracula domini, & sciens quod immerito & absque causa iustum Ioannem occidisset, suspicatusque surrexisse a mortuis, & per resurrectionem in se virtutẽ accepisset operandi miracula, Ioannes enim prius nullum miraculum fecerat. Herodes autem putabat signorum operationem ei ex resurrectionis virtute aduenisse. At alij dicẽbant: Elias est, reprehendit enim multos, vt quum diceret. O incredula natio. Herodes autem timebat, adeo miser erat, vt & mortuum timeret. Herodes. Matth. ij.

Nam ipse herodes mißis satellitibus manus iniecerat in Ioannem, & uinxerat eum in carcere propter Herodiadem uxorem Philippi fratris sui, quia duxerat eam uxorẽ. Dicebat enim Ioannes Herodi, Non licet tibi habere uxorẽ fratris tui, Herodias aũt insidiabatur illi, uolebatq; occidere eũ: nec poterat. Herodes enim metuebat Ioannẽ, sciens eum uirum iustũ ac sanctum, & obseruabat eũ, auditoque eo multa faciebat, & libenter eum audiebat. Interserit hoc loco Marcus narrationẽ de morte Ioannis Baptistæ, occasione sumpta. Dicunt autem quidam quod Herodes rapuerit Herodiadem viuente Philippo: & quod reprehẽsus fuerit vt præuaricator, qui C abduxerit viuentis fratris vxorem. Alij autem, quod mortuus quidẽ fuerit Philippus, reliquerit autem filiolam, & quum filiam reliquerit, non debebat Herodes vxorem fratris ducere etiam post mortẽ. Lex eñ tunc iubebat fratrẽ fratris vxorẽ ducere, quum nõ superesset puer, nunc autem illi erat filia, illegitimæ igitur erant nuptię. Vide autẽ quid faciat amoris rabies & quantum valeat. Ecce eñ Herodes Ioannẽ, quem in tanto honore & reuerentia obseruabat, vt libidini satis fiat, contemnit. Mat. xiiij Lucę. xiij deu. xxv Quid facit amoris rabies

Et quum dies opportunus accidisset, quum Herodes in natalitijs cœnam faceret primatibus ac tribunis: & primoribus Galilææ, quumq; introißet filia ipsius Herodiadis, ac saltasset, placuissetq; Herodi, ac simul accumbentibus, rex ait puellæ, Pete à me quod uis, & dabo tibi. Et iurauit illi, quicquid a me petieris, dabo tibi usque ad dimidium regni mei. At illa egreßa statim dixit matri suæ. Quid petam? Illa uero dixit, Caput Ioannis Baptistæ, Et egreßa statim cum festinatione ad regem petiuit, dicens. Volo ut protinus des mihi in lance caput Ioannis baptistæ: Et dolore affectus rex, propter iusiurandum, eosque qui simul accumbebant, noluit eam reijcere. Et confestim rex mißo speculatore, iußit inferri caput eius. At ille abijt ac decollauit eum in carcere, & attulit caput eius in lance, & dedit illud puellæ, & puella dedit illud matri suæ. Quo audito: discipuli eius, uenerunt, & sustulerunt cadauer eius, posueruntq; illud in monumento. Mira collusio. Saltat per puellam diabolus, fit iusiurandum impium & nephariũ, imo stultũ. Nequam autem mulier dicit, Da mihi protinus, hoc est statim, hac hora. insipiens vero & amore

captus Herodes, iusiurandum implet, & iustũ propter illud occidit. Opportebat hic per D
Periuriũ fieri qñ liceat quando non
iurium fieri, & non tam abominabile facinus perpetrare. Non enim vbique honestum, seruare quod iuraris. Speculator miles, carnifex est, deputatus in hoc vt occidat. Cadauer, id est corpus. Postquam enim detruncatum est caput, corpus quod decidit, cadauer
Corp⁹ qđ decidit cadauer dicitur.
dicitur. Accipere hos potest & spiritualiter. Herodes enim, dicitur populus pellice⁹ Iudæorum. Duxit autem vxorem, vanam & ementitam gloriam, cuius filia adhuc saltat & tripudiat apud Iudæos, nempe scripturarum cognitio, qua seducũtur. Videntur em̃ sibi cognoscere scripturas. Verũtamẽ non sic habet res. Nam Ioannẽ detruncarũt, hoc est, propheticum sermonem, & absque capite, hoc est Christo, illum habent.

Mat. xiiij. Lucę. ix.

Et congregantur apostoli ad Iesum, ac renunciauerũt ei oĩa, & quæ egissent, quæque docuißẽt. Et ait illis, Venite uos soli seorsum in desertũ locũ, & requiescite pusillũ. Erant enim qui uenirẽt & abirent multi, ac ne cibũ quidem capere uacabat. Et abijt in desertum locũ nauigio seorsum. Et uiderunt eos abeuntes turbæ: & agnouerunt eum multi, & itinere pedestri ex omnibus ciuitatibus cõcurrerunt illuc, & præuenerunt eos, conueneruntq; ad illum. Apostoli postquã prædicauerũt cõgregãtur apud Iesũ: vt nos discam⁹, si qñ in ministeriũ mittamur, ne nos totos ab eo qui mittit, abripiam⁹, sed illũ sciam⁹ caput, & ad illũ redeam⁹, annũciemusq;

Non semper intendendum laborib⁹

ei oĩa ꝙ vel docuimus vel fecimus. Neque enim satis est si doceamus, nisi & fecerimus. Quiescere autem facit Christus discipulos, vt sciant prælati, laborantes in verbo & doctrina dignos quibus detur sua quies, & non semper intendant laboribus. Porro in locum desertum secedit, vt inanis gloria vitetur, sed neque eo loco latere potest quęrentes E
Adeo aũt vigilabant illi ne se effugeret, vt & præuenerint apostolos, & abiuerint in locum vbi Christus quietam habiturus erat. Sic & tu preueni Iesum ne expectes, vt ille te

Ioan. i x.

vocet: sed præcurre, & tu magis illum preuenito.

Et egreßus uidit turbam multã Iesus, & affectu misericordiæ tactus est erga eos, quia erãt uelut oues non habentes pastorem. Et cœpit Iesus illos docere multa, & quum iam multum tẽporis præterijßet, acceßerunt ad eũ discipuli eius, dicentes. Desertus est locus, & iam multum tẽporis est, dimitte illos, ut abeant in circumiacentes uillas ac uicos, emantque sibi panes, nam quod edant, no habẽt. At ille respõdens ait illis, Date illis quod edãt, Et dixerunt ei. Euntes emamus ducẽtis denarijs panes, & demus illis quod edant. At ille ait eis, Quot panes habetis? Ite & uidete. Et quũ cognouißẽt, dicunt, Quĩque & duos pisces. Et præcepit illis, ut accũbere facerent oẽs, distributis cõuiuijs ĩ uiridi gramine. Et discubuerunt diuisim in areolas cẽteni & quinquageni. Pharisæi quũ essent pestilẽtes ac rapaces, nõ pascebãt populũ, sed deuorabant: propterea relictis illis, ad Christũ verũ pastorẽ turbæ congregantur: vnde & ipse alimoniã eis suppeditat, & primũ vtiliorem & honestiorem, nempe verbum suum, deinde & corporalem. Vide autem discipulos, quomodo misericordia præficiant. Misericordia enim moti erga turbas, accedunt ad CHRISTVM & pro illis orant. Dominus autem tentans & probans, num suam agnoscerent virtutem quod possit illas alere, ait, Date illis vos vt edant. Illi autem & arguerunt eum vt ignorantem quanta laborent rerum penuria, & quanta populi esset multitudo. Non nihil enim graua ti animo dicebant, Emamus ducentis denarijs panes, & demus illis vt edant. Denique recumbere facit omnes, in fœno separatos; hoc est F

Areolæ.

enim distributis conuiuijs idest diuersis mensis; quod iterum designat, dum dicit, diuisi in areolas, hoc est multas partes, & sectiones. Areolæ enim dicuntur variæ sectiones in hortis, in quibus plantantur varia holera

Et quũ accepisset quĩque panes & duos pisces, sublatis in cælũ oculis, benedixit, ac fregit panes deditque discipulis suis, ut apponerent illis, & duos pisces diuisit omnibus. Et comederũt omnes ac saturati sunt & sustulerunt fragmentorum duodecim cophinos plenos & de piscibus. Et erãt qui comederant panes, quinque milia uirorum. Suspicit in cælum, partim nos docẽs a deo

Qui cibũ a diabolo petant.

petere cibum, non a diabolo, id quod faciunt, qui iniustis prædijs viuunt: partim monstrans turbis, se non esse aduersarium deo, quem inuocabat. Porro discipulis dat, ne miraculi obliuiscantur, quia suis manibus tenuissent panes. Residui autẽ sunt duodecĩ cophini, eadẽ de causa, vt suis quique humeris vnum gestantes, memoria rem seruarent.

Exo. xvi. iiij. re. xvij

Virtutis aũt magnitudo indicatur, quod non solũ illi pascuntur, sed & multa reliquũtur residua. Moses enim quãuis manna dedisset, sed ꝓ singulorũ vsu, nam ꝙ supererat, vermiculis scaturiebat. Elias quoque viduã pascens, suppeditabat quãtum satis erat. Iesus autem vt dominus, etiam residua facit. Et hæc quidem iuxta historiam. Verum iux

Quinque panes.

ta anagogen. Quinque panes, sunt libri Mosis, qui quinque sunt. Genesis, Exodus, Leuiticus, Numeri, & Deuteronomium. Duo autem pisces piscatorum libri, Apostolus &

A Euangelium. Illis enim pascuntur quinque nostri sensus, qui per quinque millia signantur. Verum non possunt omnia edere, sed multa residua relinquunt, quæ apostoli gestare possunt. Nam difficiliores sensus legis & euangeliorum, nos quidem quinque sensibus seruientes non portamus, sed apostoli.

Et statim coëgit discipulos suos conscēdere nauim, ut præcederent transmisso mari Bethsaidam, dum ipse dimitteret turbā. Et quum dimisisset eos, abijt in montem ad orandum. Et quum uespera aduenisset. Erat nauis in medio mari, & ipse solus in terra, uiditq; eos laborantes in remigando. Erat enim uētus contrarius eis. Et circa quartā uigiliam noctis, uenit ad cos, ambulans super mare, & uolebat præterire eos. At illi ut uiderūt eū ambulantē super mare, putauerunt spectrum esse & exclamauerunt: Oēs enim uidebant eum, & conturbati sunt, & statim loquutus est cum eis, dixitq; eis. Confidite, ego sum, ne terreamini. Et ascendit ad illos in nauim, & conquieuit uētus. Et uehementer supra modum intra se stupebant & admirabantur. Non enim intellexerunt de panibus, erat enim cor eorum obcæcatum. Cogit discipulos. Nolebant eñ auelli ab eo, sed vi separabantur partim propter amorē erga illum: partim quod dubitabant quomodo nā ad ipsos rediret, quū abesset nauis. Dimissis itaque turbis, ascendit in montem, vt oraret seorsum. Quiete & tranquillitate opus habent preces. Cæterū discipulos tentari permittit, vt discant patientiam. Nam propterea non statim illis assistit, sed tota nocte sinit in tēpestate esse, vt doceat fortes esse, & non in principio tentationū sperandam requiē. Obserua & aliud quod daturus finem rerū difficultatibus, in maiorē illos terrorem adducit. viso igitur illo, clamauerunt, turbati tanquam in phantasmate: & statim per vocē succurrit eis, dicens: Ne terreamini. Deinde & per ingressum in nauim, maiorem illis securitatem parit. Confestim enim conquieuit ventus. Magnum autem miraculum, ambulare super mare: & quum esset tanta tempestas: tamque contrarius ventus, miraculi incrementum erat. Apostoli autem quum non intellexissent de panibus, ex hoc miraculo in mari intellexerunt. Videtur sane CHRISTVS propter hoc permisisse illos tentari, vt quoniam a panibus eum non cognouissent notitiam a mari perciperent.

Quiete opus hñt orationes

B

Et quū traiecissent, uenerunt in terrā Genezareth, & applicuerūt in portū. Quūque egressi essent è naui, cōtinuo agnouerunt eum, ac percurrentes totam undique regionē illam, cœperūt in lectis eos qui male habebāt circūferre, quū audissent eum illic esse, & quocunque introisset in uicos aut ciuitates, aut in uillas, aut in plateis ponebant infirmos, & deprecabantur eū, ut uel fimbriam uestimenti eius tangerent, & quotquot tangebant eum, salui fiebant. Aliquanto tēpore, vt videtur, peregrinatus est dñs in loco illo, eo φ Euangelista dicit. Quū agnouissent illum, attulerunt infirmos. Non eñ in domos ipsum vocabāt, sed ipsi afferebant eos qui male habebāt, obsecrātes vt illis vel fimbriā vestimenti tangere liceat. Nā miraculū quod in muliere operatus fuerat, quę sanguinis profluuio laborabat, ad oīum aures peruenerat, fidemque auxerat.

CAPVT SEPTIMVM.

C *Et cōueniunt ad eū pharisæi, & quidā de scribis qui uenerāt à Hierosolymis, & quū uidissent quosdam ex discipulis eius cōmunibus manibus, id est illotis, edere panes incusabant. Nā pharisæi & oēs Iudæi, nisi cubitaliter lauarint manus, nō capiūt cibū, tenētes instituta maiorum, & à foro ueniētes, nisi loti fuerint, nō comedunt. Et alia multa sunt quæ susceperūt seruāda, nēpe lotiones poculorū & urceorū, & æramentorū, & lectorū. Deinde interrogant eū pharisæi & scribæ. Quare discipuli tui non ambulāt iuxta traditionē seniorū, sed illotis manibus edunt panē?* Discipuli domini docti solā virtutē amplexari, & in alijs non esse superstitiosi, illotis manibus comedebāt, simpliciter & absque curiositate. Pharisæi aūt quærentes conuitij occasionē, illud reprehendūt, neq; reprehēdunt illos vt transgredientes legē, sed traditiones seniorū. Nō eñ in lege scriptū erat, lauandū cubitaliter, hoc est, vsque ac cubitum. Cubitaliter eñ dicitur a cubito vsque ad extremos digitos. Sed hoc erat a senioribus traditum.

Matt. ix. Supra. v. Luc. viij Matt. xv

At ille respōdens dixit: Bene uaticinatus est Esaias de uobis hypocritis, sicut scriptū est. Populus hic labijs me honorat, cor aūt eorū longe est à me, in uanū aūt me colūt, docētes doctrinas præcepta hominū. Nā omisso præcepto dei, tenetis constitutiones hominū ablutiones urceorū & poculorū, aliaq; similia his facitis multa. Et dicebat illis: Bene reijcitis præceptū dei, ut cōstitutionē uestrā seruetis. Moses enim dixit: Honora patrē tuū & matrē tuā &c. Qui maledixerit patri uel matri morte mo

Esa. xxix

riatur. Vos autẽ dicitis, Si dixerit hõ patri aut matri, corban, quod est donũ quodcũque ex me, in tuũ cedet cõmodũ, & præterea nõ sinitis eũ quicquã facere patri suo, aut matri suæ, & irritum facitis uerbum dei per constitutionem uestrã quã tradidistis. Et similia huiusmodi multa facitis.

Exod.xx
Deute.v.
Leuit.xx

Vt grauius arguat dñs Iudæos adducit & prophetam a quo taxãtur. Illi enim discipulos arguebant, quod seniorum traditiones prǫuaricati essent: dominus autem eius impingit crimen longe grauius, quod Mosis legem prǫuaricarentur. Lex enim dicit, Honora patrem & matrem: Vos autem docetis pueros, vt dicant ad parentes corban, hoc est, donum & oblatum deo, quod quæris ex me. Pharisǫi enim volentes deuorare ea, quæ erant plebeiorum, docebant pueros, si quid haberẽt, velut peculium, & quærerent parentes, dicerent, Iam consecraui hoc deo: ne vltra quærent iam oblatum domino. Igitur sic decipiebant pueros, & simul persuadebant eis, vt consecrarent domino quæ haberent: quo parentes faciebant contemni, ipsi autem deuorabant deo sacrata. Propterea arguit eos dominus ꝙ propter lucrum transgrediantur legem dei.

Corban.

Et quũ aduocaßet ad se totã turbam, dicebat illis, Audite me omnes, & itelligite. Nihil est extra hominẽ introiẽs in eũ, quod poßit eũ inquinare: sed quæ de hoĩe procedunt, illa sunt quæ inquinãt hominẽ. Si quis habet aures ad audiendũ, audiat. Et quum intraßet in domũ, semotus à turba, interrogabant eum discipuli eius de similitudine. Et ait illis, Adeo & uos intelligentia caretis? Nõ dũ intelligetis quod omne foris introiens in hominem, non potest eũ inquinare, quia nõ ĩtrat in cor eius: sed in uentrẽ & in seceßum exit, repurgans oẽs escas? Dicebat aũt, Quod ab hoĩe exit, illud inquinat hominem. Ab interioribus enim de corde hominũ, male cogitationes procedũt, adulertia, homicidia, furta, auaritiæ, fraudes, dolus, impudicia, malus oculus, blasphemia, superbia, stultitia, omnia hæc mala ab ĩternis porcedunt & coinquinant hominem. Dominus docens homines, quod ciborum obseruationes quas lex prohibet, non debeam⁹ corporaliter intelligere, incipit hoc loco legis mentẽ aperire, dicẽs. Nihil ꝙ ingreditur posse communem facere, hoc est, inquinare quẽpiã: sed ea quæ ingrediuntur de corde, illa enim sunt quǫ inquinant & enumerat ea. Oculũ malũ inquit, vel temperantiam, vel inuidiam. Etenim inuidus oculũ malum & fascinum immitit in eum cui inuidet. Et intemperans per oculũ videns, malũ cõmunicat. Blasphemiã aũt dicit conuiciũ in deum, vt si quis dicat, Non est prouidentia, vnde & superbiã adijcit. Superbia enim est quasi contempt⁹ dei, quando quis bonũ operatur, & hoc non ascribit deo sed propriæ virtuti. Stultitia aũt conuitiũ est in homines. Omnes illǫ affectiones coinquinant animam, scaturiũtque ex illa & egrediuntur. Cǫterum turbæ obscurius loquutus est deus, idcirco & dicebat, Qui habet aures audiendi audiat, hoc est intelligat. Apostolis autem profundius quiddã dicere dominũ existimarũt, Et accedunt, & interrogant de parabola, hoc est obtenebrato & obscuro sermone. Parabola em̃ sermo est tenebrosus. Et primũ quidẽ increpauit, dicẽs, Siccine & vos sine intellectu estis? deinde soluit quod angebat.

Oculus malus.
Blasphemia
Superbia
Stultitia.
Parabola

Et quum inde surrexißet, abijt in cõfinia tyri & Sidonis, & ingreßus domũ, neminẽ uoluit scire, nec potuit latere. Mulier enim statim ut audiuit de eo cuius filiola habebat spiritũ immũdũ, uenit & accidit pedes eius, erat.n. Græca Syrophœnißa genere, & rogabat eũ, ut dæmoniũ eijceret de filia sua. Iesus autem dixit illi, sine prius saturari filios, non est enim honestũ, sumere panẽ filiorum, & proijcere catellis. At illa respondit: & dicit illi, Etiam domine, nã catelli quoque comedũt sub mẽsa de micis filiorũ. Et ait illi, Propter istũ sermonẽ uade, exijt dæmoniũ a filia tua. Et quũ abijsset domũ suã, reperit dæmoniũ exisse, & filiam iacentẽ super lectũ. Postquã de cibis loquut⁹ est dñs, & vidit incredulos Iudæos, transijt in Gentiliũ fines. Nã quũ increduli essent Iudæi, sal⁹ futura erat Gentiũ. Et ipse primũ quæsiuit latere, vt ne habeant Iudæi postea quo possint ipsum accusare, quod ad immũdas gẽtes ꝑcurrit. Non potuit latere, nõ em̃ eueniebat vt lateret, & a nemine agnosceretur. Vox em̃ quæ audierat de eo ostẽdit alacrẽ fidẽ suam. Et propterea dñs non statĩ exaudit, sed moratur & differt donum, vt ostendat mulieris solidam fidem, quæ quamuis ablegaretur, perseuerarit, vt & nos discamus, nos statim resilire, quum precamur, si non statim votorum fuerimus compotes, sed perseueremus, donec accipiamus. Præterea canes nominat gentiles, tanquam exosos Iudæis habitos. Panem autem beneficiũ, quod pueris, hoc est Hebrǫis, segregarat deus, Beneficia autem Hebræis impartitus est. Dicit igitur dominus, Nõ oportet Gentiles participes esse beneficiorum, quæ Iudæis destinata sunt. Quia prudẽter respõdit mulier & fideliter, desiderij facta est compos. Iudæi enim, inquit, panem habent, hoc est te totũ, qui e celis descendisti, & beneficia tua: at ego micas peto, hoc est, beneficium particulare. Vide autem dominum quomodo non dixerit, virtus mea saluauit te. Sed quid

vt fidem mulierris dñs manifestet non mox exaudit eã deprecantem.

dicit

dicit? Propter sermonẽ hunc, hoc est, propter fidẽ tuã, vade, mundata ẽm̃ est filia tua. Di-
A sce igitur & tu hoc loco vtilẽ doctrinã Etẽm vnusquisq; nostrũ qñ peccat, mulier est, hoc est, infirma anima. Phœnissa aũt tanquã rubrũ & sanginarium peccatum, ac cruentũ peccatum habens. Filiam autẽ habet talis mulier, malum opus, quod habet dæmoniũ. Mala ẽm̃ opera, dæmoniũ sunt. Peccatores itaque cum simus, & canes nominamur immunditia pleni, propter & indigni sumus, qui accipiamus panẽ dei, hoc est, cõmunicemus immaculatis mysterijs. Quod si per humilitatẽ nosmetipsos agnouerimus, & cõfessi fuerimus nos esse canes, enarrauerimusq; peccata nostra, tũc sanabitur filia, hoc est, opus diabolicũ. Pctõres canes.

Et rursum egreßus de finibus Tyri ac Sidonis, uenit ad mare Galilææ per medios fines Decapolis, & adducũt ei surdũ, impeditũq; linguæ, & deprecãtur eũ, ut imponat illi manũ, & quũ apprehẽdisset eũ de turba seorsim, misit digitos suos in auriculas eius, & sputo emißo tetigit linguã eius, ac suspiciẽs in cœlũ ingemuit, & ait illi. Ephata, quod est aperire. Et stati apertæ sunt aures eius, & solutũ est uinculũ linguæ eius, & loquebatur recte, & præcepit illis, ne cui dicerẽt. Sed quo magis ille eis præceperat, hoc amplius prædicabãt, & supra modũ stupebãt, dicentes. Bene oĩa fecit, & surdos facit audire, & mutos loqui. Nõ moratur diu in Gentiliũ locis, sed statim transit, ne (sicut dicebã) daret occasionẽ Iudæis docẽdi, q̃ præuaricaretur legẽ, Gentilibus se miscẽs. Sedẽs igitur a finibus Tyri & Sidonis, vadit in Galilæã. Porro surdũ & impeditæ linguæ illũ sanat. Erat aũt morbus ille a dęmone. Iam q̃ de turba seorsim apprehẽdit illũ, ideo factũ q̃ non erat arrogantię sectator, qui se humiliarat vsq; ad nostram inopiã,
B & vt plurimũ noluit corã multis miracula facere, nisi forte propter vidẽtium vtilitatem. Quũ vero expuisset, tetigit linguã illius, vt ostendet oẽs partes carnis suæ sanctas ac diuinas esse, adeo vt & sputum solueret linguæ vinculũ: tametsi superfluitas sit omne sputum, sed in dño admirabilia erant ac diuina omnia. Vt autem suspexit in cœlum, ingemuit, fortassis & orans patrẽ, quo misericordia dignaretur hominem: & nos docẽs quod quando facturi sumus miraculũ, inde petendam miraculorum virtutẽ: fortassis etiam misericordia erga humanã naturã tactus, quo pacto sic tradita esset diabolo, qui illic sic illuderet, & a quo tanta pateretur. Vnde & qui sanarat, sanatis prędicatur, tametsi illis ipse interdiceret ac prohiberet, ne quid diceret. Docemur & item hoc loco, quod quando benefacturi sumus, non plausus vel celebritates ex beneficijs quæramus.

CAPVT OCTAVVM.

IN diebus illis, quũ turba admodũ multa esset, nec haberent quod manducarent, accersitis ad se Iesus discipulis, ait illis. Misericordia tãgor erga turbã, quia iam triduo apud me manent nec habent quod edant, & si dimisero eos ieiunos in domũ suam, deficiẽt in uia, quidã enim ex eis è longinquo uenerunt. Et responderunt ei discipuli sui. Vnde illos quis poterit hic satiare panibus ĩ solitudine? Et iterrogauit eos. Quot panes habetis? illi uero dixerũt septẽ. Et præcepit turbæ discũbere sup terrã. Et acceptis septẽ panibus, quũ gratias egißet, fregit, deditq; discipulis suis ut apponerẽt, & apposuerunt turbæ. Et habebant pisciculos paucos, & quũ benedixißet, iußit apponi & hos. Comederunt aũt Ioan. xvi
C *& saturati sunt: ac sustulerunt quæ superfuerunt, fragmentorum septem sportas. Erant autem qui comederant, ferme quater mille, & dimisit illos.* Etiam ante tale quodddam miraculum fecit dominus, & nunc idẽ denuo operatur sumpta occasione iusta, nempe quod tres dies manserat turba, & assumpta erant omniumviatica. Non enim semper miraculum facit in alimẽtis, vt ne putent quod propter cibos populus illum sequatur, & nunc nisi periculum ex ciborum penuria fuisset, neutiquam fecisset miraculum. Vide autẽ & discipulos quam insipiẽter se habeant, nondum credẽtes virtutes illius ex prioribus signis. Ipse aũt non reprehẽdit, docẽs, & nos, ne morosiores & austeriores erga indociles simus, sed sunt quæ ab illis oportet agnoscere, vt insipiẽtibus. Considera aũt & hoc, quod Christus nullũ vult dimittere ieiunũ, omnes enim vult delicijs suorum donorum alere: & maxime eos, qui triduo apud se manent, hoc est baptizatos. Illuminatio enim dicitur baptisma. Quia autem baptismus in tribus mersionibus fit, ita & triduo manẽt qui per baptismum illuminantur. Accepit septẽ panes, spirituales inquã sermones. Numerus enim septenarius, spiritus sancti symbolũ est, qui perficit oĩa. Septenario eẽ numero perficitur vita hęc, & hoc seculũ. Comedunt autẽ illuminati & saturantur, & reliquię supersunt. Neque oẽs sensus diuinos edere valẽt. Verum sicut in illo quinq; panũ miraculo, duodecim cophini sunt & plures reliquię, Erant eẽ quinque millia, hoc est, quinque sensibus seruiebant

Mat. xiiij Supra. vi Lucæ. ix Ioan. vi Erga ĩdociles non decet nos austeriores esse. Septenarius numerus.

& propterea non potuerũt multa edere, sed paucis contenta fuerunt, ideo & plures sunt reliquiæ: Ita hic septem sunt sportæ, & pauciora residua, eo quod quatuor millia fuerũt hoc est quatuor virtutibus exercitati, & propterea vt sint potẽtiores, plura comederunt & pauciora reliquerunnt. Illa enim sola non potuerunt comedere, quę fuerũt magis spiritualia & profundiora, & vnde per septem sportas designantur. Disce & hoc iuxta historiã: ꝙ debemus his quibus indigemus contenti esse, & nihil amplius quęrere. Ecce eñ turbæ quæ comederunt & saturatæ fuerunt, non acceperunt secum reliquias panũ, sed discipuli has gestarunt: sic igitur & nos vsu nobis congruo esse contentos decet. D

Mat. xvi. Heb. xiij.

Et mox ingressus in naui cũ discipulis suis, uenit in partes Dalmanutha. Et egressi sunt pharisæi, cœperũtq; disputare cũ illo, quærentes ab eo signũ è cœlo, tẽtantes eũ. Et quũ ingemuisset spũ suo, dicit. Cur generatio hæc signũ quærit? Amen dico uobis, si dabitur generationi huic signũ. Post signũ hoc septem panũ, statim secedit in alium locũ, timens ne quo pacto turba tanto miraculo excitata, quid nouarũ rerũ moliretur, regẽꝗ; faceret. Pharisęi sigrum quærunt de cælo, vtpote quod solem sistat & lumen, flumina deducat, aerẽ immutet. Arbitrabantur enim eum non posse facere signum de cælo in Beelzebub facere solum signa in terra, Ipse autem morem eis non gerit. Aliud.n. tempus signorum de cælo, nempe secundi aduẽtus tempus, quando virtutes cælorum commouebuntur, & luna non dabit splendorẽ suum. Primi autem aduentus tempus nihil tale habet, sed omnia mansuetudine plena sunt; & ita non dabitur generationi huic signum tale, hoc est de cœlo.

Mat. xvi. Lucæ. xij. Ima xxiij. Infra. xiij.

Et relictis illis ingreßus rursus naui, abijt traiecto lacu. Et obliti fuerãt sumere panes, nec præter unũ panẽ habebãt secũ in naui. Ac præcepit illis dicẽs. Videte, cauete à fermẽto pharisæorũ, & à fermento Herodis. Et disputabãt inter sese, dicẽtes. Panes nõ habemus. Et eo cognito Iesus, dicit illis: Quid disputatis ꝙ panes nõ habetis? Nondũ animaduertitis nec intelligitis? adhuc obcæcatũ habetis cor uestrũ oculos habẽtes, nõ cernitis, & aures habẽtes nõ auditis, & nõ meministis. Quũ quinque panes fregißẽ in hoĩm quinq; millia, quot cophinos fragmẽtis plenos sustulistis? Dicũt ei, duodecim. Quũ aũt septẽ in quatuor millia, quot sportas ex reliquijs fragmẽtorũ tulistis? Illi uero dixerunt, septem, & dixit illis. Qui fit ut non intelligatis. Reliquit pharisæos dominus, vt incorrigibiles. Vbi eñ spes est correctionis, ibi immorandũ est: vbi aũt illa defuerit, inde transeundum. Singulari autẽ dispensatione, fit vt discipuli obliuiscantur panum quo meliores euadãt obiurgati, & intelligãt domini virtutẽ. Nam quum dixisset, cauendũ a fermẽto pharisæorũ, hoc est doctrina, illi eũ putabant de panum fermento loquutũ. Vnde merito perstringuntur tanquam stupidi, & non intelligentes virtutẽ Christi, qui possit ex nihilo facere panes. Fermẽtum ideo nominat doctrinã pharisæorũ & Herodianorũ, quia amara est, malitiæꝗ; veteris plena. Quicunque eñ malitia inueteratus est, & nihil spũale põt dicere, ꝙ auditoris faucibus sit dulce, ille fermentũ habet ac mordacẽ veteris malitię doctrinã, quę illi obedientẽ, ad pœnitudinẽ tandẽ ducat. Herodiani aũt erãt doctores quidam nuper orti, dicentes Herodem esse Christum, & illi esse credendum. E

Ioan. vi.

Cur doctrína pharisęorum fermentũ Herodianum.

Et uenit in Bethsaidã & adducũt illi cæcũ, & obsecrant eũ, ut illũ tangeret. Et apprehẽsa manu cæci, eduxit illũ extra uicũ, & quũ expuißet in oculos illius, imposuissetq; illi manus interrogauit eũ si quid uideret, & recepto uisu, dicebat. Video hoĩes, quoniã uelut arbores cerno ambulãtes. Deinde rursum imposuit manus super oculos illius, & fecit ut uisum reciperet, & restitutus est, ac denuo uidebat dilucide oẽs, & dimisit illũ in domum suã, dicẽs. Neque in uicũ ingrediaris, neque dixeris cuiquã in uico. Apparet Bethsaidã incredulitate multa laborasse; ideo & miserã eã dicit Christus, sicut Matthæus inquit, Væ tibi Corozaĩ, væ tibi Bethsaida, quia si in Tyro & Sidone factę fuissent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, pridẽ resipuissent. Huc igitur quũ venisset Iesus, adducunt ad eum cæcũ ex pago. Non erat aũt pura adducentium fides, vnde & dominus educit cęcũ e pago, & sic sanat illum. Expuit vero in oculos cęci, & manus imponit, vt discamus nos, quod sermo diuinus efficax sit. Manus eñ operationis symbolũ est: sputũ autem sermonis eo quod ex ore sit. Et quia neque cæcus ille perfectam habuit fidem, idcirco non statim ipsum respicere facit, sed sensim, vtpote integra carentem fide. Iuxta fidei eñ magnitudinem & sanitas datur. Prohibet autem, ne ingrediatur in pagum suum, eo quod sicut dixi, increduli erant homines & animæ eius nocuissent. Sed neque Christus hoc de se diu dici vult, vt ne incredulitate sua perseuerantes illi in grauius inciderent iudicium. Et nos quandiu in hoc pago, id est, mũdo agimus, anima sumus cęci, educti autem e mundo & secularibus negocijs a Christo sanamur. Postquam autem sanati fuerimus, dicit nobis, ne vltra reuertamur in pagum; sed in domum. Domus autem vniuscuiusque, cœlum & mansiones quę illic sunt. F

Mat. xi.

Manus. Sputum.

A *Et regressus est Iesus & discipuli illius in uicos Cesariæ, quæ cognominatur Philippi, & in uia interrogauit discipulos suos, dicēs. Quē me dicunt hoīes esse? Illi uero responderūt, Ioannē Baptistam, & alij Eliā, alij rursus unū de numero prophetarū. Et ipse dicit illis. At uos quē me dicitis esse? Respōdens autē Petrus, dicit illi. Tu es ille Christus. Et interminatus est eis, ne cui dicerēt de se.* Quū abduxisset eos procul a Iudæis interrogat de se, vt nullum timentes veritatē faterentur. Respondent igitur, alij quidē Ioannem Baptistam te suspicantur, alij vero Eliam. Multi enim Ioannē surrexisse credebāt, sicut etiam Herodes opinatus est, quod propter resurrectionem accessisset ei virtus illa qua miracula faciebat. Ioannes enim quum viueret, nō faciebat miracula. Vbi igitur interrogauit eos de aliorum opinionibus, rogat ex eis & suam ipsorum sententiam, quasi diceret. Illi errantes sic de me sentiunt, vos autem aliud quiddam dicite. Quid igitur Petrus? Confitetur eum esse illū, qui a prophetis prædictus est. Quid aūt ad confessionem Petri dixerit dominus, & quomodo beatificarit illum: Marcus quidem prætermisit, ne videretur ad gratiam Petri præceptoris sui hæc dixisse. Matthęus autē non omisit. Interminatus est autem illis, vt nulli de se dicant. Volebat enim adumbrari gloriam suam, ne post ea multi in se scandalizarentur, & propterea ob incredulitatem suam maioris supplicij fierent obnoxij. Mat. xvi

Et cœpit docere eos, quod oporteret filiū hoīs multa pati, & reprobari à senioribus summisq; sacerdotibus ac scribis, & occidi, & post tres dies resurgere, & aperte sermonē loquebatur. Et apprehēdit illū Petrus, cœpitq; increpare eū. At ille cōuersus, & intuitus discipulos suos, increpauit

B *Petrū, dicēs. Abi post me Satana, quoniā nō sapis quæ dei sunt, sed quæ sunt hominū.* Qn̄ deprehēdit eos cōfessos se esse Christū, tunc tandē & crucis sacramentū eis manifestat, tametsi non oīno nudo: neq; em̄ sic quid diceret, intellexissent, neque intelligebant quid esset resurgere. Vnde putabant melius esse omnino non pati. Vnde & Perus cœpit eum increpare, quod temere in mortē se offeret, potuisset enim nō pati. At dn̄s monstrans ad salutem, suam passionē pertinere, & solum satanā eū nolle pati, ne saluentur hoīes. Satanam nominat Petrum, tanquā idem cū satana sentientē, nolentēque se pati, sed magis se opponentem. Satanas enim idem est quod aduersarius. Vade aūt post me, inquit, hoc est, sequere voluntatē meam, & non oblucteris, neque ex aduerso mihi stes, sed post me sequaris. Satanas. Humana dicebat sapere Petrū, eo q̄ humilia quædam & carnalia sapiebat, volens mollius agere & non crucifigi, nec in tentationes incidere dominum propter mundi salutem.

Et quū ad se uocasset turbā unà cū discipulis suis, dixit illis. Quicunque uult sequi me, abneget semetipsum, & tollat crucē suā, & sequatur me. Nā quisquis uoluerit animā seruare, perdet eam. Quisquis aūt perdiderit animā suam causa mea & Euangelij hic seruabit eā. Quid aūt profuerit homini, si lucratus fuerit mundū uniuersum, & animæ suæ iacturā fecerit? Aut quid daturus est homo, quo repenset animā suam? Quandoquidē Petrus increparat eū volentem crucifigi aduocat turbā, & audientibus oībus Petrum acrius alloquitur. Tu me (inquit) reprehendis Petre, quod crucem tollo: ego autem tibi dico, quod neque tu neque quisquā saluabitur, nisi moriatur pro bono & veritate. Cæterum vide quod non dixit, etiamsi non velit quis, moriatur, sed quicunque vult. Nullum enim cogo. Ad bona voco, non ad mala, vt Ioan. xij.

C & compellam, & ita si quis non vult, non est his dignus. Quid sit autem abnegare semetipsum, discemus si didicerimus quid sit abnegare alium. Qui enim abnegat alium, fratrē fortassis, vel familiarem, vel patrem, etiamsi flagellari illum viderit, & occidi, non aduertit, non dolet, non compatitur semel ab eo alienatus: sic quoque & nō vult corpus nostrū despicere, vt siue flagella, siue aliud quid patiatur, ne illi parcamus. Tollat autem crucē suam, hoc est ignominiosam mortem. Ignominiosa enim tunc videbatur. Præterea, quia multi in crucem agebantur latrones, addit quod cum crufixione etiam omnem aliam virtutem habeat, hoc enim est, & sequatur me. At quoniam graue hoc esse videbatur & crudele: quod imperat nobis vt nos morti exponeremus, dicit quod hoc modo plus habeat misericordiæ. Nam quisquis perdiderit animam suam propter me non tanquam latro qui occiditur, vel tanquam is, qui suspenditur (hoc enim non est propter me) talis inueniet animam suam: sicut contra si quis videatur lucrari, perdet eam, si in tempore martyrij non restiterit. Ne mihi dixeris, q̄ lucratus sit vitam: nam quū postea deponenda sit, etiā si totum mundum fuerit lucratus, nulla erit vtilitas: neque em̄ diuitijs salus repensari potest, siquidem enim hoc esset, quod is qui lucratur totum mundum, animam autem perdit. Dedisset enim & is qui in flamma cruciabatur & innocens fuisset. At non est tunc talis quędam commutatio illic. Proinde & hoc loco confutabimus Origenistas dicentes, q̄ futura sit quædam animarū reparatio, postquam punitæ fuerit iuxta peccatorū suo- Abnegare semetipsum. Origenistæ confutantur.

rum rationẽ. Audimus eñ quod illic non repensetur quippiam pro anima. Proinde non tanta res puniri: quanto pro peccato rependenda est. D

Quæcunque enim puduerit mei ac meorum sermonum in generatione hac adultera & peccatrice; pudebit illius & filium hominis, ubi uenerit in gloria patris sui cum angelis sanctis.

CAPVT NONVM.

mat. xviij Lucæ. ix. Sãctifica-tio corporis & aiæ. ET *dicebat illis: Amen dico uobis, sunt quidã inter eos qui hic stant, non gustabunt mortẽ, donec uiderint regnum dei uenisse cum uirtute.* Non sufficit mẽtalis fides, sed etiam oris confessio exigitur. Nã quia duplex est homo, duplex fiat & sanctificatio. Sanctificatur quidẽ anima per fidem, corpus autem per confessionem. Quẽ igitur puduerit crucifixum confiteri deum suum, illius & ipsum pudebit. Indignum illum seruum iudicabit quum venerit: non tunc humilis, neque sicut hic apparebat contẽptus, ita vt quẽ eius tunc pudere debeat: sed in gloria, & cum comitatu angelorum. Quia autẽ de gloria sua dicebat, nempe Petrus, Iacobus, & Ioannes, qui non moriẽtur, donec ostendero eis in transfiguratione, quanta cum gloria vẽturus sim: nam ipse tunc fulgebat, ita & sancti eius.

Lucæ. ix. *Et post dies sex aßumit iesus Petrũ, & Iacobũ, ac Ioannẽ, & subducit eos in montẽ excelsum seorsim solos, & transformatus fuit corã illis, & uestimẽta illius facta sunt splẽdida & cãdida ualde*

Mat. xvij *uelut nix, quã candida facere non põt fullo super terrã.* Lucas aũt post octo dies dicẽs, non dissidẽs a Marco, sed plane consonans. Ille eñ & diẽ quo loquutus erat, & diẽ quo ascendit, dixit, Marcus autẽ intermedios duntaxat. Assumptos igitur præcipue secũ subducit in montẽ excelsum. Petrum quidẽ tanquam eum qui confessus erat, & diligebat: Ioannẽ E

Act. xij. vt eum qui diligebatur: & Iacobũ vt ipsum theologũ vocalissimũ. Nã ita molestus erat Iudęis, vt etiam Herodes, Iudęis placere volẽs, ipsum occideret. In montẽ autẽ excelsum subduxit, quo gloriosius fiat miraculum. Et seorsim, sacramentum enim seorsim demonstraturus erat. Per transformationẽ, intellige non characteris & liniamentorũ immutationẽ, sed manẽte charactere qualis prius erat, ineffabilis lucis factum est augmentum.

Et cõspectus est illis Elias cũ Mose, colloquebanturq; cũ Iesu. Et respõdens Petrus, dicit Iesu. Rabbi, bonũ est nos hic eße, & faciamus tabernacula tria, tibi unũ, Mosi unũ, & Eliæ unũ. Nõ enim nouerat quid loqueretur, erant. n. expauefacti. Et facta est nubes, quæ obũbrauit illos. Et uenit uox ẽ nube dicens. Hic est filius meus dilectus, ipsum audite. Et repẽte, quũ circũspexißent non amplius uiderũt quẽquam, sed solũ Iesum esse secũ. Elias & Moses vidẽtur colloquẽtes, multis de

Causę cur Moses & Elias in monte & quid cum Iesu loquuti sũt Ioan. ix. causis. Qui eñ dixerãt discipuli populũ, dicere ꝙ Christus sit vel Elias, vel alius ex prophetarũ numero, ostẽdit eis prophetarũ præcipuos, vt & inde discãt, quantum inter se seruum & dñm intersit. Vna quidem causa hæc est. Alia autem, quia multi eum putabant aduersariũ Deo, ꝙ solueret sabbatũ, ac legẽ præuaricaretur, ostendit in monte prophetas, quorum vnus legislator, alter ęmulator fuerat. Neq; eñ colloquiũ habuissent prophetæ cũ eo, qui visus fuisset soluere legẽ. At Petrus timebat descẽdere a monte, timebat enim ne crucifigeretur dominus, & dixit. Bonum est nos hic esse, & non illuc descẽdere in mediũ Iudæorum. Nam si huc venirent, qui aduersum te sæuiunt, haberemus Mosen qui Ægyptijs triumphauit: haberemus itẽ Eliam, qui igne de cœlo deduxit, quinquagenarios consumentẽ. Quid aũt colloquebantur cum eo prophetæ? De cruce & de morte eius. Porro de Petro dicit, quod nescierit quid loqueretur. Territi enim facti sunt ob F

Exo. xiij. iiij. Reg. i. Gene. i. ineffabilem lucẽ & gloriam. Non enim integre erat in eius animo, quod nunquam vellet descendere Iesum, vt crucifigeretur pro salute nostra, sed in monte semper manere. Nũc etiam sermonem ad anagogiam subducamus. Post consummationem mundi, qui sex diebus est cõditus, & nos ascẽdere faciet dominus, si quidẽ discipuli eius fuerimus in montẽ excelsum, cœlum dico, & ostendet nobis semetipsum fulgidiorẽ. Nunc quidẽ quasi ignobilitate apparuit crucifixus, & fabri filius, tunc autem videbimus vnigeniti illius gloriam, videbimus etiam legẽ, & prophetas cum ipso colloquentes, id est ea quæ de ipso dicta sunt, tam a Mose, quã a cæteris prophetis, & tunc comperiemus ac videbimus, quod cum suis operibus consonent, ac tunc audiemus reuera paternam vocem, quę reuelat nobis patris filiũ, & docet: Hic est filius meus. Quomodo docebit nos? Nube obumbrante, id est spiritu sancto, qui est fons sapientiæ.

Porro quũ descenderet de mõte, præcepit illis, ne cui dicerent ea quæ uiderant, donec filius hoĩs à mortuis resurrexisset. Ac uerbũ hoc tenuerunt apud sese, & inter sese disputãtes, quid esset hoc quod dixerat, è mortuis resurgere. Quam ob causam interdicit dominus discipulis, ne quid dicant cuipiam de transfiguratione? Vt ne scandalizarent homines, si quum tam

A honorifica de Christo audissent, postea videret ipsum crucifigi. Igitur postquam a mortuis surrexit, tempestiuum erat de Christo dicere gloriosa, quæ ante crucē facta. Tenuerunt itaq; apostoli apud se sermonem, disputantes inter sese, quid esset, ex mortuis resurgere: nondum em̄ sciebant (inquit) quod oportebat e mortuis resurgere.

Et interrogabant illum, dicentes: Quid est, quod scribæ dicunt, Eliam oportere uenire prius? Ille uero respondens, dixit illis: Elias quidem ubi aduenerit, prius restituet omnia, & quēadmodum scriptum est de filio hominis, ut multa patiatur, & contemnatur. Verum dico uobis, Eliam uenisse, & fecerunt illi quæcunque uoluerunt, sicut scriptum erat de illo. De Elia rumor quidam erat apud Hebræos, q̄ venturus esset ante Christum. Veruntamen pharisæi non vt oportebat interpretabantur de Elia, sed spontanea malitia veritatem occultabant. Duo enim sunt aduentus Christi, is scilicet qui præterijt & is qui futurus est. Prioris præcursor fuit Ioānes, posterioris autem erit Elias. Proinde Christus vocat Ioannem Eliam, & quod acriter reprehendebat ac æmulabatur, & quod solitudinem amabat. Vrget itaque Christus iuxta pharisęorum opinionem, suspicantium quod prioris aduentus CHRISTI, præcursor sit Elias. Et quomodo vrget? Elias quidem, quum venerit, restituet omnia: & quemadmodum scriptum est de filio hominis, vt multa patiatur. Sēsus autem dictorum is est: Elias Thesbites quando veniet, facturus est pacem cum Iudæis qui non credunt, & adducturus est illos ad fidem, & ita secundi aduentus præcursor futura est. Nam si primi aduentus præcursor fuisset Thesbites restituturus omnia, quomodo scripta essent de
B filio hominis, quod hac & illa, & quod debeat pati? Igitur e duobus alterū colligitur, vel non esse Eliam prioris aduentus pręcursorem: siquidem vere dicunt scripturæ: quod pati debeat, vel nō vere dicere scripturas dicentes quod patietur Christus, siquidē crediderimus, quod iuxta pharisæorū mentem, prioris aduentus pręcursor erit Elias. Elias enim restituturus est omnia, & non erit vltra incredulus Iudæus, sed omnes credent prædicationi, quotquot Eliam audierint. Itaque dominus opinionem pharisęorū euertens, dicit quod Elias iam venerit, hoc est Ioannes: & fecerunt quæcunque voluerunt in eo, & tandem capite truncatus factus est ludi apud Herodem præmium.

Esaiæ.liij. Mala.iiij.

duorū aduentuum xpī, præcursores duo.

Sēsus prędictorum quis.

Collectio supiorū.

Supra. vi

Et quū uenisset ad discipulos suos, uidit turbā multā, circa illos, & pharisæos disceptantes cū illis. Et protinus uniuersa turba, quū uidisset eū, obstupuit, & accurrētes salutauerūt eū, & interrogauit scribas, quid disceptatis cū illis? Et respondēs unus e turba, dixit. Præceptor adduxi filiū meū ad te, habentē spūm mutū: & quandocūque eū corripuerit: lacerat eū, atque ille spumat ac stridet dentibus suis & arescit, & dixi discipulis tuis, ut eijcerēt: & non potuerūt. Quū venisset ad discipulos, nouē videlicet, qui non ascenderant secū, vidit disceptantes eos cum pharisæis. Pharisæi autem freti absentia Iesu, molesti erant discipulis. At turbæ repente viso illo, desiderabant enim illū videre, quasi a longinqua peregrinatione aduentantem salutant. Quidam aūt dicunt, quod facies eius facta a luce transfigurationis formosior, ad salutationem populum inuitarit. Porro respondens vnus e turba dicit. Infirmę fidei homo ille erat, sicut & dominum testatur, dicens, O generatio incredula: & iterū. Credenti omnia sunt possibilia. Et ille ipse, succurre incredulitati meę. Taxat aūt discipulos tanquam in
C credulos. Etenim oportebat ipsum non coram omnibus illos accusasse, sed seorsim.

At ille respōdens ei, dicit. O natio incredula, quousque apud uos ero? quousque patiar uos? adducite illū ad me. Et adduxerunt illū ad eum. Et uiso illo, continuo spūs discerpebat eū, & prolapsus in terra uoluebatur spumās. Et interrogauit patrē illius. Quantū temporis est, quod hoc accidit ei? At ille dixit: A puero, & frequenter illū in ignē abiecit, & in aquas, quo perderet eū, age si quid potes, subueni nobis, misertus nostri. Iesus aūt dixit illi. Illud si potes credere, omnia possibilia credenti. Et confestim exclamans pater pueri, cū lachrymis dixit. Credo domine, succurre incredulitati meæ. Quū uidisset aūt Iesus quod turba simul accurreret, increpauit spūm immundū, dicens illi. Spūs mute & surde, ego tibi impero, exi ab eo, & ne posthac ingrediaris in illū. Et cū clamasset spūs, multūque discerpsisset eū, exiuit, & factus est tanquā mortuus, adeo ut multi dicerent, mortuus est. At Iesus correpta manu illius, erexit eū, & ille surrexit. Ille quidem qui accesserat ad dominum: arguit discipulos, quod non possent sanare: Christus autem in ipsum crimē regerit quasi ita dicens. Tu quia incredulus es in causa fuisti quod non sanatus sit filius tuus. Verū hoc non illi soli dicit, sed generalē ad omnes sermonem vertit, & Iudęos omnes simul ob incredulitatē obiurgat. Verisimile em̄ erat multos ex astantibus fuisse scandalizatos. Ostendit aūt desiderabilem sibi esse mortem: eo quod dicit. Vsquequo ero vobiscum? hoc est affligor, versans cum vobis incredulis. Non tamen subsistit in hoc, quod eos reprehendit, sed etiam medicinam addit, non vt se ostentaret, sed magis vt cum sum

ma modestia sanaret puerum. Vide autem quomodo non suæ virtuti,sed illius fidei sanitatem tribuas,dicens.Omnia possibilia credenti. Sed & iterum,quum vidisset congregari turbam,increpauit spiritum:nolebat enim coram turba sanare,& ostentare se vt arrogantem.Quum increpasset autem & dixisset.Egredere,& ne vltra ingrediaris.Insinuat quod propter hominis incredulitatem hominis,ingressurum iterum,fuisset dæmonium, nisi suo prohibitum fuisset præcepto. Permittit autem discerpi filium, vt omnes sciant dæmonijs insidias,& quod accidisset hominem,nisi diuina manu refrenatus & retractus fuisset.Sæpe enim in ignem quis a dæmone proijcitur concupiscentiæ & iræ, & in aquã secularium negociorum procellis vndantẽ.Porro dæmon hic mutus erat & surdus.Surdus quidẽ vt audire nolens diuina eloquia, mutus vero, vt qui neque alios docere valens quod oportebat.At vbi Iesus,hoc est,sermo Euangelicus manum apprehendit,operatiuã dico virtutem,tunc liberamur ab hoc dæmone. Vide autem, quod deus quidem adiuuat nos,deinde a nobis bona opera exiguntur.Dixit enim,erexit illum Iesus,hoc erat Dei aiutorium,& surrexit,hoc est,illius in bonis studium. D

bona opera exigũtur.

Et quum ingressus esset domũ,discipuli illius interrogabant eum seorsim. Cur nos non potuimus eijcere illum?Et dixit illis. Hoc genus nulla re potest exire, nisi per orationem & ieiunium.

Quib9 ieiunandũ. verę pces quõ fiant

Timebant discipuli,ne forte amisissent gratiam,quam eis dederat dominus,& propterea non potuissent eijcere dæmoniũ.Vide autem & reuerentiam eorum, quomodo seorsim ad illum accedunt.Hoc enim genus.Quale?Vel lunaticorum,vel omne dæmoniorũ genus non egreditur alio quodammodo,nisi precatione & ieiunio. Oportet enim ieiunare eum,qui dæmonem patitur, & qui sanaturus est: & vtrisque necessarium est ieiunium, magis autem illius qui dæmonem patitur,ieiunium exigit sermo.Oportet autem non ieiunare solũ,sed & orare,neque solum orare,sed & ieiunare. Sic enim veræ preces fiunt,si non solum oretur,sed & ieiunetur,vt ne grauetur qui orat ciborum vaporibus,sed expeditur si & leuis. E

Lucæ.ix.

Et illinc digreßi,iter fecerũt per Galilæã,nec uolebat ut quisquã sciret. Docebat enim discipulos suos,& dicebat illis.Filius hoĩs tradetur in manus hominũ,& occidẽt eũ,& occisus, tertio die resurget.At illi ignorabãt quod dixerat,& timebant eũ interrogare. Vbique miraculorũ operationibus interserit sermonem de passione,vt ne putent ipsum propter impotentiã pati.Dixit igitur quod durum erat,quia occident,& subdit quod iucundũ, quia tertio die resurrecturus esset, vt discamus,quod semper lęta sequuntur ac tristia,& in tristibus nõ frustra mœreamus,sed speremus meliora.

Et uenit in Capernaũ,& quũ uenisset in domũ,interrogauit illos.Quid in itinere inter uos disputabatis?At illi siluerũt.Nã inter se disputauerant inter uiã,quis eßet maior.Et quũ cõsedißet,accersiuit duodecĩ,& dicit illis.Si quis uult primus esse,is erit oĩm minister.Atque arreptũ puerũ statuit in medio illorũ,& quũ cœpißet illũ in ulnas suas,dixit illis.Quisquis unũ ex talibus pueris receperit in noĩe meo,me recipit:& quicũque me recipit, nõ me recipit,sed eũ qui me misit. Discipuli adhuc humanũ quiddã sapientes,cõtendebant interse,quis eorũ maior & digniores set apud Christũ.Dñs aũt non prohibebat prælationis cupiditatẽ. Vult eñ nos aspirare ad sublimiorẽ gradũ:at non rapere nos vult primas dignitates,sed potius per humilitatẽ respicere sublimitatẽ.Puerum.n.statuit in mediũ,& illi similes nos vult fieri.Puer enim neque gloriã desiderat,neq; inuidet,neq; vindictę cupidus est. Et non solũ,inquit,si ipsi tales fueritis,mercedẽ accipietis magnam,sed & si alios tales venerabimini propter me, regnum cœlorũ accipietis,me eñ accipitis,qui aũt me suscipitis,suscipitis eum qui me misit.Vides igitur quanta sit humilitas,simplicesque & absque fraude mores? Filiũ eñ & patrem in nobis habitare facit,manifestum autem quod & spiritum sanctum. F

Quãta sit humilitas

Respondit aũt ei Ioannes,dicens. Præceptor,uidimus quendã in nomine tuo eijcere dæmonia,nec sequitur nos,& prohibuimus illũ,propterea quod non sequitur nos.At Iesus ait:Ne prohibeatis illũ: Nullus enim est,qui si fecerit uirtutẽ per nomen meũ poßit cito male loqui de me. Qui enim nõ est aduersus nos,pro nobis est. Non zelotypia quadã vel inuidia ductus tonitrui filius prohibet illum qui dæmonia eijcit: sed volens oẽs qui inuocant nomen domini nostri Iesu Christi,etiam sequi ipsum,& vnum esse corpus omnes discipulos. Vel enim in principio prædicationis quidem vanæ glorię studio capti,voluerunt & ipsi signa facere. Videntes autem nomen Iesu multũ valere super infirmos hoc dicebant,signaque faciebant alio qui gratia diuina indigni. Volebat enim Christus,dilatare prædicationem,etiam per indignos.Quid igitur saluator?Non permittit Ioannem prohibere signa facientem. Omitte inquit,nullus eñ qui fecerit virtutem in nomine meo,statim poterit mihi male loqui.Nã

A quo pacto male loqueretur de me, qui nomen meum in occasionem gloriæ prætexerit, & inuocando illud operatur mira? Videtur autem dominus sibi contradicere. Dixerat enim alicubi. Qui non est mecum, contra me est. Nunc dicit: Qui non est contra nos, pro nobis est. Videntur quidem hæc diuersa, non sunt autem. Nam quum dicit: Qui non est mecum, contra me est, de dæmonibus est dictum, qui student a diuinis abstragere, & quæ Dei sunt, dispergere. Quod autem nunc, dictum de hominibus, qui ad deum quosdam adducunt per miraculorum operationem.

Quisquis enim ad bibendũ dederit uobis calicẽ aquæ nomine meo, quod sitis Christi: amen dico uobis, nequaquã perditurus est mercedẽ suam. Et quisquis offenderit unum ex pusillis qui confidunt in me melius foret illi, si circundaretur saxũ molare circa ceruicem eius, & abijceretur in mare: Non solum inquit facientes virtutem in nomine meo, non prohibeo, sed si quid minimũ quiddam dederit vobis propter nomen meum, & susceperit vos propter humanã gratiam, vel mundanam, neutiquam perdet mercedem suam. Dixit autem calicem aquæ, propter eos qui paupertatem prætexerunt. Etiam si calicem, inquit, aquæ dederitis contemptibilem, neque illum perdis. Quemadmodum autẽ si vnum ex paruis honoraueris, gratus eris deo sic, si vnum ex paruis scandalizaueris, expediret tibi: si mola asinaria de collo tuo suspenderetur, grauiorem enim pœnam sustinebimus. Sensibile autem suppliciũ dixit, terrens nos per hoc sensibile exemplar.

Cur dixerit calicẽ aquæ.

Et si tibi fuerit obstaculo manus tua, amputa illã. Bonũ est tibi mutilũ ad uitã ingredi, potius quã B *duas manus habentẽ abire in gehennã, in ignem extinguibilẽ, ubi uermis illorum non moritur, & ignis non extinguitur. Et si pes tuus fuerit tibi obstaculo, amputa illũ. Bonũ est ut ingrediaris ad uitã claudus, potius quã duos pedes habens, mittaris in gehẽnã, in ignẽ extinguibilẽ, ubi uermis illorũ non moritur, & ignis non extinguitur. Et si oculus tuus tibi obstaculo est, erue illum: Bonum est tibi, ut luscus introeas in regnũ dei, potius quã ut duos oculos habens, mittaris in gehennã ignis ubi uermis eorũ non moritur, & ignis non extinguitur. Nam omnis homo igne salietur, & omnis uictima sale salietur. Bona res est sal: cæterum si sal insulsus fuerit, per quid ipsum cõdietis? Habete in uobisipsis salẽ, & pacẽ habete inter uos inuicẽ.* Postquam interminatus est his qui scãdalizant, quod expediret eis, si proijcerentur in mare: nuncantem admonet eos qui scandalizantur, vt caueant sibi ab his qui parati sunt offendere, & scandalizare alios. Nã siue manus, siue oculus fuerit, qui scandalizat te, hoc est, quantumuis sit tibi familiaris, etiãsi tibi sanguine iunctus sit, vel vtilis, amputa illum, hoc est, renuncia eius amicitiæ & familiaritati. Vermis autem & ignis quę puniunt peccatum, vniuscuiusque sunt conscientia, & memoria eorum quæ in hac vita fœde sunt acta: quia quasi vermis absumit, & quasi ignis ardet. Omnis enim igne salietur, hoc est, probabitur: id quod & Paulus dicit, quod igne probabuntur omnia. Et omnis, inquit, victima sale salietur. Hoc aũt ex Leuitico dixit. Ibi enim, inquit deus. Omne donũ victimę vestrę salietur. Bonũ igitur est, vos sale cõdire sacrifcia vestra, sale dei, hoc est, non offerre victimas infirmas & pigras, sed vegetas & validas. Sal autem dicit etiam apostolos dñs & omnes simpliciter, qui virtutẽ habent conseruandi, & a putredine cohibendi. Nam sicut sal carnẽ prohibet, & non sinit vermes C procreare, ita & sermo doctoris, si recens & mordax sit, carnales homines constringens, non sinit in ipsis generari vermen irrequietum. Si aũt doctor insulsus fuerit, & nihil habeat quod constringat & cohibeat, in quo salietur, hoc est condietur. Habete igitur in vobisipsis salem, hoc est spiritus gratiam, quæ cohibeat, ita vt pacifici sitis: nam qui constringitur charitate erga proximum hic salem habet, & pacificus est cum fratre suo.

Esa. lxvi.

Vermis non moriens.

Ignis inextinguibilis.

Sal qui sunt

CAPVT DECIMVM.

ET quum inde surrexißet, uenit in fines Iudææ per regionẽ quæ est ultra Iordanẽ, & conueniunt rursum turbæ ad illum, & sicut cõsueuerat, rursum docebat eas. Et adeũtes pharisæi interrogabãt illũ. Licet ne uiro uxorẽ repudiare? tẽtãtes illũ. Et ille respõdẽs, dixit illis. Quid uobis præcepit Moses? At illi dixerũt: Moses permisit libellũ repudij scribere, ac dimittere. Et respondẽs Iesus, dixit illis. Ad duritiã cordis uestri scripsit uobis præceptũ istud: cæterũ ab initio creationis, masculũ & fœminã fecit illos deus: propter hoc relinquet hõ patrẽ suũ & matrẽ, & adhærebit uxori suæ, & fiẽt duo caro una. Itaque nõ iã sũt duo, sed una caro. Quod igitur de⁹ copulauit, hõ ne separet

Gene. xij.

Hierosolyma, λεξυν καϰῶρ. Pharisæorum noīe Captiosa, pharisæorum quæstio.

Sępenumero reliquit dominus Iudæos propter inuidiam illorum, nunc autem iterum D
in eorum regionem transit. Et non Hierosolyma nunc ascendit; sed in fines Iudæę, vt populo simplici prodesset. Hierosolymitæ enim omnis malitiæ officina erant, propter pharisæorum malitiam, Vide ergo malitiam illorum, quomodo tentent dominum, nō relinquentes illum, ne credant ei turbæ, sed semper accedunt, & sperant se quæstionibus illum facturos perplexum animo, & confuturatos. Rogabant enim quæstionem, quæ vtrinque præcipitia habebat. An liceat homini vxorem dimittere: Nā si diceret, quod liceret absoluere, & obiecissent ei, quod dixisset, extra causam fornicationis non licere absoluere, Si autem diceret, quod non liceret, taxarent eum vt aduersarium doctrinis Mosi. Christus igitur, qui est sapientia ipsa, respondet eis responso, quo laqueos illorū effugit. Rogat enim illos, quid eis præceperit Moses. Quum autem illi dixissent, præceptum esse dimittendam, intrepretatur eis legem. Non adeo crudelis erat Moses, inquit; vt talem introduceret legem, sed ad vestri cordis duritiam scripsit hoc. Deus enim sciens Iudæorum inhumanitatem, quod qui semel eis odio habere cœpisset mulierem, occidisset eam: concessit eis legem talem, non sibi placentem. Ab initio autem non sic erat; sed dei consilium noluit polygamiam, vt hæc relinqueretur, & altera duceretur vxor: & iterum relinqueretur illa, & assumeretur alia. Nam si hoc esset, fecisset deus vnū quidem virum, multas autem mulieres. Nunc autem hoc non fecit, sed masculum & fœminam fecit, vnum vni copulari iubens. Possemus forte & si hunc locum intelligere. Sermo doctoris, qui semen bonum mittit in animam fidelis hominis, habet rationem viri E
erga animam quę illum suscipit. Sæpe igitur ratio, quæ cupit prodesse animę, quæ verbum suscipit, relinquit patrem suum, hoc est, mentem sublimen, & matrem suam, hoc est, verbum ornatum. & adheret vxori suæ attemperando se illi, quæ illi expediāt: docēs & sæpe sensum imperfectum, ad verba simplicia & idiotarum proferens, & tunc sunt duo in carnē vnam, hoc est, credit anima carnem factum esse verbum Dei, & nulla humana cogitatio potest separare animam a tali fide.

Iudæorū inhumanitas erga vxores. Secund^a huius loci intellectus.

Et in domo rursum discipuli illius eadē de re interrogauerunt illum, & dicit illis. Quicunque repudiauerit uxorem suam, & duxerit aliam, adulterium committit aduersus illam. Et si mulier repudiauerit uirum suum: & nupsit alteri, adulterium cōmittit. Iterum etiam discipuli scandalizati sunt, atque eam ob causam denuo ad eum accedunt & interrogant, quasi nondum satisfactum esset menti eorum. At ipse respondit eis dicens. Qui dimiserit vxorem suā, & duxerit aliam, adulter est scilicet secundæ. Similiter quoque & vxor adultera est quę reliquit virum proprium, & alteri coniuncta fuerit.

Luc. xviij.

Et attulerunt ad illum puellos, ut tangeret illos. Discipuli uero increpant eos, qui adducebant: Quum uidisset aūt Iesus, indignatus est, & dixit illis, Sinite puellos uenire ad me, ne prohibete illos, taliū enim est regnum dei. Amen dico uobis. Quicunque non acceperit regnum dei, tanquam puellus, haudquaquam ingredietur in illud. Et quum cœpisset illos in ulnas, impositis manibus super illos benedixit eis. Magna fides turbarum, quæ etiam sola manuum impositione benedici a Christo existimabant puellis quos offerebant. Discipuli vero indignum hoc esse Christo arbitrabantur, quod pueri adducerentur ad ipsum: & prohibebant adducen- F
tes. Quid igitur Christus? Vt doceat humilitatē, & mundani factus contemptum, illos & suscipit, & vlnis amplectitur. Ostendit enim quod simplices & innocentes suscipiat; ideoque dicit, Talium est enim regnum dei. Vide, non dixit, horum est enim regnū dei, sed talium, hoc est, eorū qui per pręparationē innocentiam acquirunt, quam puelli a natura habent. Puer enim neque inuidet, neque vindictam meditatur, neque si flagelletur a matre recedit: sed & vestem suam nouā regię purpuræ præfert. Sic & qui virtutibus vacat, matri suæ, Ecclesiæ dico, neque voluptatem, quæ multis imperat, neque quippiā pręfert. Ideo in vlnas tales suscipit Iesus, dicens. Venite ad me omnes qui laboratis, & benedicit, dicens. Venite benedicti patris mei. Regnum autē dei, prædicationem & promissionem pręsentium honorum dicit. Quisquis igitur acceperit prędicationem dei sicut puer, non diiudicans, vel discredens, ille ingreditur in regnum dei & in bona quæ iam fide suscipit.

Simplicitas puerilis. Matt. xi.

Et cū exiret in uiā, accurrit quidā, ac genua flexit illi, & interrogabat eū. Præceptor bone quid faciam ut uitā æternā possideā? Iesus autē dixit illi, Cur me dicis bonum? Nemo bonus nisi unus, nēpe deus. Præcepta nosti. Ne committas adulterium, ne occidas, ne fureris, ne falsum testimonium dicas, ne fraudes, honora patrē tuū & matrē. At ille respondens, dixit illi. Præceptor hæc oīa seruaui ab adolescētia mea, Iesus aūt intuitus illū, dilexit eū, & dixit illi. Vnū tibi deest, abi. quæcunque

Exod. xx

A *habes uende, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo, & ueni sequere me, sublata in humeros cruce. At ille molestia affectus per sermonem, discedebat mœrens, habebat enim possessiones multas.* Quidam taxant adolescentem illum, vt insidiatorem & malum & tentatorem. At non ita se res habet, sed amabat diuitias, non tentabat. Audi enim Euangelistam, quod quum intuitus esset eum Iesus, dilexerit illum. Quare igitur sic respondit ei Christus, dicens: Nullus bonus? Quia ad ipsum accesserat, tanquam ad hominem, & ad vnum ex magistris. Dicere enim vult Christus. Siquidem vt magistrum bonum me esse putas, nullus homo bonus, si cum deo conferatur, sin vt deum, me bonū esse censes, quid igitur magistrum me vocas? Et ita verbis istis Christus mentem hominis illius sublimiorem reddere vult, vt ipse tanquam deus agnoscatur. Sed & aliud quiddam corrigit docendo illum ne aduletur his, cum quibus conuersaturus est, sed radicem fontemque bonitatis sciat deum, cui honor tribuendus est. Admiror autem adolescentem quod quum alij plerique sanandorum morborum gratia accesserint, ille vitæ æternæ hæreditatē quærit tametsi grauissimo auaritiæ morbo teneretur. Propter quod quum audisset. Vade, vende, & da pauperibus, abijt tristitia affectus. Vide autem, quod dixerit: Vade, & quæcunque habes particulatim vende, & da: sed, vende vsque ad vnum, & da pauperibus, inquit, sed non adulatoribus & intemperatis. Insuper & hoc dicit: Veni sequere me, hoc est, & omnem aliam virtutē amplexare. Multi enim pauperes sunt, sed non humiles: vel & si humiles, non tamen sobrij, sed ebrij, vel alio quodam malo impliciti. Et propterea dominus dicit: Vende, & da pauperibus, & sequere me, & sublata cruce, hoc est, præparato teipso pro me ad mortem. At hic mœstus ob sermonem illum, abijt. Habebat enim possessiones multas. Neque enim similiter alligantur hi, qui multum, vel hi qui parum possident. Difficilius enim expediuntur vincula eorum, qui multa possident. Verum & si quis adolescens fuerit, adolescens, inquam, & paruulus sensu & male composito pectore: vendat facultates suas, vtpote iram & concupiscentiam, & quæcunque ex his mala pullulant, & det ea ac abijciat pauperibus, hoc est, dæmonibus. Pauperes enim sunt, omnique priuati bono, & exciderūt diuitijs bonitatis dei, & tunc sequatur Christum. Nam qui diuitias peccatorum dæmonibus obiecerit, sequi poterit Christum. Declina enim a malo, inquit, hoc est, abijce malas diuitias pauperibus potestatibus, dæmonibus inquam: & fac bonum, hoc est, sequere Christum, & tolle crucem.

Non oēs pauperes humiles.

B

p̄. xxxvi

Et quū circunspexisset Iesus, dicit discipulis suis. Quā difficulter ij qui pecunias habent in regnū dei intrabunt. Discipuli uero obstupuerunt super uerbis illius. At Iesus rursum respondēs, dicit illis. Filij, quā difficile est eos, qui fiduciā habent in pecunijs, regnum dei ingredi. Facilius est camelū per foramē acus ingredi, quam diuitem in regnū dei ingredi. Illi uero supra modum admirati sunt dicentes intra sese; Et quis potest saluus esse? Intuitus autem Iesus illos, dicit. Apud homines impossibile est, non apud deum: nā oīa possibilia sunt apud deum. Diuitiæ non malæ sunt, sed qui illa habent, digni sunt qui taxentur, non enim illas habere oportet, hoc est, detinere, sed eis vti pro necessitate. χρήματα enim, hoc est, opes, dictæ sunt passiones, quia vsui sunt hominibus, & opem atque auxilium afferunt, non autem quod detinendæ sint.

Cur Grę. χρήματα possessiones dictæ

C Qui igitur illas habent & includunt, difficile in regnum dei ingrediuntur. Difficile autem hoc loco pro impossibili intellige. Impossibile enim diuitem hominem saluari. Hoc autem manifestum ab exemplo quod ponit dominus, dicens, quod facilius sit camelum intrare per foramen acus, quam diuitem in regnum. Per camelum autem intellige vel animal, vel crassum funem, quo nautæ vtuntur. Impossibile enim est hominem, quatenus diues est, saluari. Etenim apud deum hoc possibile est. Dixit enim CHRISTVS: Facite vobis amicos ex mammona iniustitiæ, Vides quod si Deum audiuerimus quomodo possibile fiat? Apud homines autem impossibile, hoc est, quando humana sapimus, impossibile est. Iam quare discipuli obstupuerunt super verbis illius? Non enim ipsi diuites erant. Mihi videtur, quod pro omnibus hominibus anxij fuerint. Iam enim misericordes cœperant fieri. Quidam hoc loco dubitant, quomodo dixerit. Omnia possibilia sunt deo: quum deus peccare nequeat. Dicimus itaque, quādo dicit omnia, intelligimus ea quæ sunt: peccatum autem non est. Peccatum enim res est sine essentia, & sine substantia. Vel aliter: Peccatum non est potentiæ, sed infirmitatis. Sicut & Apostolus dicit, Christus, quum nos infirmi essemus mortuus est. Et iterum Dauid. Multiplicatę sunt infirmitates eorum, & ita peccatum apud deum non est possibile, quia infirmitas est. Nunquid autem dicunt, Deum factum infectum facere posse? Dicimus Deum esse ve-

Quō deo ōmia sint possibila: Peccatū quid

Psal. xv.

racem: factum autem infectum facere, mendacium est. Quo pacto, quæso; verax fecerit mendacium? Prius enim perderet naturam suam, & ideo sic loquuntur, perinde loquuntur, ac si quærant, Num potest deus non esse deus? Vides igitur quam ridicula sit quæstio. D

Et cœpit Petrus dicere illi, Et nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te. Respondens autẽ Iesus, dixit: Amen dico uobis, nullus est, qui reliquit domum, aut fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut liberos, aut agros, mea causa & Euangelij, quin recipiat centupla nunc in tempore hoc, domus, & fratres, & sorores, & matres, & liberos, & agros cum persecutoribus, ac in uenturo seculo uitã æternam. Multi autẽ primi erunt postremi, & postremi primi. Petrus tametsi pauca reliquisset, sed quia dixit omnia, indicium est, quod etiam pauca vinculo quodam illum detinuerint, & ita beatificatus est is qui etiam pauca reliquerat. Quumque solus Petrus rogasset omnibus generaliter loquitur Christus, dicens. Omnis qui reliquerit vxorem, vel patrem. Hæc dicit, non vt parentes velit auxilio destitui, & ab vxoribus separari, sed docet nos præferre pietatem erga omnibus carnalibus. Quia eñ vere bellum a prædicatione accensum erat, & negaturi erant pueri parentes propter pietatem, dicit. Quisquis reliquerit cognatos quos sibi natura dedit: & in summa, corporalia omnia, propter Euangelium, centupla omnia accipiet in præsenti seculo, & in futuro vitam æternam. Nunquid ergo & mulieres centum accipiet? Etiam. Tametsi maledictus Iulianus hoc irriserit. Quid confert vxor domui viri? Omnino curat vt vir habeat quod edat, quibus induatur, & horum omnium curam adimit viro. Vide itaque hoc etiam in apostolis. Quot mulieres fuere, quibus cura erat de cibo & esu illorum, & quæ ministrarunt eis, qui nihil horum curabant, sed solum sermonem & doctrinam? Similiter matres & patres multos habuerunt apostoli, qui diligerunt & amico affectu erga se essent. Et Petrus vnam domum reliquerat, postea omnium discipulorum suorum domos habebat. Et nunc quoque vbique terrarum erecta sunt templa in nomine eius, quæ sunt claræ domus. Et quod maius: hęc omnia in persequutionibus possident sancti: hoc est quod dicit, cum persequutoribus, id est, persequutionem passi, & male affecti atque afflicti. Vnde & qui vltimi in hoc seculo videntur propter afflictionem & persequutiones, erunt primi propter spem in deum. Sed & pharisęi, qui videntur primi, facti sunt postremi: Qui autem relictis omnibus sequuti sunt Christũ, facti sunt primi. E

Quomõ vxor & parẽtes relinquẽdi

Iulianus.

Quęnã viro ab vxore vtilitas.

Qui primi & q̃re, Qui postremi.

Mat. xx. Luc. xviij

Erat autem in uia ascendentes Hierosolyma, & præcedebat illos Iesus, erantque pauefacti, & sequentes timebant. Et assumptis Iesus rursum duodecim, cœpit illis dicere, quæ sibi euentura esset. Ecce ascendimus Hierosolyma, & filius hominis tradetur principibus sacerdotum & scribis, & condemnabunt eum ad mortem, & tradent illum gentibus, & illudent illi, & flagellabunt eum, & inspuent in illum, & occident eum, & tertia die resurget. Quare prędicit eis euentura? Vt mentes discipulorum præparet, quo prius audita facilius ferant, & non repente percellantur animo. Insuper vt sciant: quod voluntarius patiatur. Nam qui prænouit & effugere potest, & non fugit: manifestum q̃ voluntario se passionibus exponat. Seorsim autem assumit discipulos, & cũ solis illis loquitur. Secretum enim mysterium erat passio, quod familiarioribus duntaxt reuelandum erat, & propterea in oẽs præcedit, volens a multitudine segregare discipulos. Insuper per hoc quod omnes præcedit & præuenit in via ostendit quod ad passionem accurrat, & non fugiat mortem propter nostram salutem. Quamuis autem multa enumerat aspera, omnium tamen illorum sufficiens consolatio est vnum hoc. quod tertia die resurget. F

Et accedunt ad cũ, Iacobus & Ioannes filij Zebedæi, dicentes. Præceptor, uolumus, ut quicquid petieremus, facias nobis. Ille uero dicit eis. Quid me uultis facere uobis? Illi uero dixerunt ei. Da nobis, ut unus tibi à dextris, & alter à sinistris sedeamus in gloria tua. Iesus autẽ dixit illis. Ne scitis quod petatis. Potestis bibere poculum quod ego bibo? & batismate quo ego baptizor, baptizari? At ille dixerunt ei, Possumus. Alius Euangelista dixit, quod manet illorum accesserit ad Christum. Verisimile autem est vtrunque factum, & apostolos pudore quodam matrem præmisisse, & deinde ipsos seorsim adijsse, idcirco & Euangelista assignat hoc; dicens. Accesserunt, hoc est, seorsim adierunt, alijs segregatis. Quid igitur fuerit quod petierunt, discamus. Cogitabant quod ascenderet in Hierosolyma, vt regnaturus temporali quodam regno, & postquam regnasset, passurus esset ea, de quibus dicebat: Talia secum cogitantes, petiuerunt sedem & a dextris & a sinistris: idcirco & dominus increpat eos tanquam stultum quiddam petẽtes. Nescitis eñ, inquit, quid petatis. Vos enim

Mat. xx.

A creditis sensibile quoddam meum regnum esse, & temporalem sedē petitis: at res non ita se habet, sed omnia hæc supra mentem hominis sunt. Et sedere a dextris meis, magnū est, & quod excellit etiam angelicos ordines: & vos quidem ad gloriam festinatis, ego autem ad montem vos voco. Poculum enim & baptisma crucem nominat. Poculum quidem, quod statim somnum conciliet, & quod ab ipso magna cum suauitate sumpta: Baptisma autem, quod futura esset peccatorum purificatio. At hi non intelligentes quid diceret, polliciti sunt. Opinabantur enim eum loqui de poculo sensibili, & baptismate quo baptizabantur Iudæi, quum ante cibum se lauarent. Sedere a dextris Christi. Crux poculum & baptism⁹

Iesus aūt dixit illis. Poculū quidē quod ego bibo, bibetis: & baptismate quo ego baptizor, baptizabimini: cæterū sedere mihi à dextris ac sinistris, nō est meū dare, sed ijs continget, quibus paratū est. Ad martyrium quidem, inquit, peruenietis, & moriemini pro veritate: at sedere a dextris ac sinistris, nō est meum dare. Hoc loco duo quæri solent: Primo, num cuipiā paratum sit sedere: deinde, an omnium dominus possit sedem istam dare? Dicimus igitur, quod nullus a dextris sedebit & sinistris. Et quum sæpe in scripturis audieris cathedram; non cathedram intelligas, sed excellentem dignitatem. Quod autem non sit meum dare, hoc talem habet sensum. Non est meum, hoc est, iusti iudicis dare vobis ad gratiam dignitatem istam: non enim iustus essem, sed his qui laborauerint, præparata est dignitas illa. Quemadmodum si iustus rex præsideret certamini cuipiam, & deinde accedant ad illum quidam amici eius, & dixerint. Da nobis coronas: dicet vtique, non est meum dare, Duę quęstiones. Quid in scripturis per cathedrā intelligēdum.

B sed si quis certauerit & vicerit, illi præparatā est corona. Et ita etiam vos o filij Zebedęi, martyres quidem eritis propter me: si autem quis inuentus fuerit cum martyrio omnes alias virtutes possidere amplius quam vos, ille vos præcedet. Luc. xvij

Et quū audissent decē, cœperunt indignari super Iacobo & Ioāne. Iesus autē quum uocasset eos ad se, dicit illis. Scitis quod qui uidētur imperare gentibus, dominū exercent aduersus illas: & qui magnates sunt inter eas, potestatē exercent in illas. Verū non sic erit inter uos: sed quicunque uoluerit ex uobis fieri magnus inter uos, erit minister uester, & quicunque uoluerit ex uobis esse primus, erit oīm seruus. Nā & filius hominis nō uenit ut sibi ministraretur, sed ut ipse ministraret, ac daret animā suam redemptionem pro multis. Discipuli adhuc humanis affectionibus, & inuidia laborabant, ideo & indignantur aduersus duos. Sed quando? Quum vidissent eos non susceptos esse a domino, sed quasi repulsam passos, tunc indignati sunt. Quandiu enim a domino honorabantur, ferebant non indignantes, quamuis viderent eos præferri: quū autē nunc ipsi honorem sibi deposcunt, non ferunt alij. Cæterum nunc quidem ita imperfecte se gerunt, postea autem videbitis eos mutuum sibi de primatu cedere. At Christus sanat illos, & primum demulcet illos, propius ad se vocando. Hoc enim significat quod dicit. Quum vocasset eos ad se. Deinde monstrat, quod rapere honorem & ambire dignitates gentium sit. Principes enim gentium, magna potestate & authoritate efferuntur, discipuli autem mei non sic: sed qui vult esse magnus, ministret omnibus. Quoniam & hoc magnæ animæ est, omnia ferre & omnibus seruire. Et exemplum in promptu erat. Etenim filius hominis non venit, vt sibi ministraretur, sed vt ipse ministraret, & daret animā suam redemptionem pro multis, & quod maius est quam ministrare. Qn̄ enim quis nō solū

C ministrauerit, sed & mortuus fuerit pro eo cui ministrat, quid illo maius & admirabilius? Attamen ministerium illud & condescensio, exaltatio fuit ac gloria, tam sua quam omnium. Etenim priusquam factus est homo, tantum ab angelis agnoscebatur: postquam autem factus est homo & crucifixus, non solum illam gloriam habet, sed & aliam accepit, & in toto regnat orbe.

Et ueniūt Hiericho: quūq; egrederetur ab urbe Hiericho, ac discipuli illius, & turba copiosa, filius Timæi, Bartimæus cæcus sedebat iuxta uiā mēdicans. Et quū audisset, quod Iesus Nazarenus esset cœpit clamare, & dicere: Fili Dauid Iesu miserere mei. Et increpabāt illū multi, ut taceret. At ille multo magis clamabat: Fili Dauid miserere mei. Et stetit Iesus, ac iussit illū uocari & uocant cæcū; dicentes illi. Bono aīo esto: surge, uocat te. Ille uero abiecto pallio suo, surrexit & uenit ad Iesum. Et respondens dicit illi Iesus. Quid uis faciā tibi? Cæcus aūt dixit ei: Rabboni, ut uisum recipiam. Iesus aūt dixit illi: Abi, fides tua saluū te reddidit, ac protinus recepit uisum, & sequebatur Iesum in uia. Matthęus duos cæcos narrat, & fieri pōt duos quidem esse sanatos: hunc autem ex illis clariorē fuisse, cuius nunc mentionē facit Marcus. Vide autem quō turbæ Iesum venerantur, & ita venerantur cæco clamante, quasi rex quispiam præteriret. Porro Iesus illum interrogat, vt ne quis putet, quod ille alia voluerit, Christus autem alia dederit. Grati autē animi cæcus erat, qui postquam sanatus est, Iesum non dimisit, sed se- Matt. xx.

quutus est illum. Iam & per anagogē intelligere possumus: Hiericho locus ille inferior est. Cæcus autem, qui sedet hoc loco, humana est natura, quæ filius erat dei, qui super D omnem dignitatem. Ista igitur clamabat ad Iesum, per Hiericho, id est, hāc vitam euntem. Misericordia autem motus erga illam, & propter fidem saluā fecit vbi vetus peccati vestimentum exit. Seruata autem sequuta est illum, faciendo mandata in via, hoc est, in hac vita. Hic enim possumus sequi Christum, postea autem excluduntur omnes a mandatorum operatione.

Quid ꝙ Iesus cæcū interrogat, quid sibi velit.

CAPVT VNDECIMVM

Mat.xxi. Luc.x.

ET quū appropinquāt Hierosolymis ad Bethphage & Bethaniā, iuxta montem oliuarum, emittit duos e discipulis suis, & dicit illis. Abite in uicū qui contra uos est, & statī ingredientes in illū, inuenietis pullū alligatū, supra quē nullus hominū sedit, soluite eū & adducite: & si quis uobis dixerit, Cur facitis hoc? dicite, quod dominus eo opus habet: & cōtinuo illum mittet huc. Abierunt aūt, & inuenerunt pullum alligatum iuxta ianuā foris in biuio, & soluunt illū. Et nonnulli eorū qui illic stabāt, dicebant illis. Quid facitis, soluentes pullū? At illi dixerunt eis, quemadmodum præceperat Iesus, & sinebāt illos. Sæpe etiam alias venit Hierosolymā, sed nunquam eum tanta maiestate, quanta nunc. Prius quidem delitescebat propter inuidiam illorum: nūc aūt passionis tempus aderat, quod ipse sibi præfiniuerat, clarior venit: vt si velint, gloriam eius intelligant, & ex prophetijs quæ de ipso erant, agnoscant eū esse deum verum: sin nolint, in maiorem condemnationem eorum sit, quod etiam tam claris miraculis non crediderint. Vide enim quot signa eis hoc loco dixerit. Dixit eis, Inuenietis pullum: dixit, prohibendum: & deinde cum dicerent, Dominus illo opus habet, dixit dimittendum. Neutiquam enim hoc parum fuisset apostolis permitti vt abducant pullū, nisi diuina quædam virtus dominos pulli adegisset: præsertim pauperes, & agricolas fortassis. Attamē disce, dominum id non sine causa fecisse, neque opus habebat asina, qui toties Iudęam & Galilæam peragrauerat: sed monstrabat quod super populum gentiū sessurus esset, qui tum incredulus erat & ineruditus, & victus peccatis suis in biuio, hoc est, vita hac, apud ianuā quę est extra ecclesiam. Solutus est autem ab apostolis per baptismum & fidem & vectus est in eo dominus, quum apostoli vestimenta sua, hoc est, omnem qui est ex virtute, decorem imposuissent. Prius enim nudi erāt Gentiles, & deformes patrantes nepharia: postquam autem ab apostolis adducti fuerunt, tunc honeste didicerunt ambulare, & propterea etiam in ipsis fertur gestatus Christus. Fuerunt autem quidam, nēpe ij qui prius domini pulli, hi prohibere ausi fuerunt apostolos, vel certe dæmones: sane & his apostoli præualuerunt. E

Asina quid designat.

Et adduxerunt pullum ad Iesum, & iniecerunt illi uestimenta sua, seditque super illū. Multi uero uestimēta sua sternebant in uiā, alij uero frondes incidebant ex arboribus, & sternebant in uiam. Et qui præcedebant, quique sequebantur, clamabant, dicentes. Hos anna, benedictus qui uenit in nomine domini. Benedictum quod uenit regnum in nomine domini patris nostri Dauid; Hos anna in altissimis. Multitudo quādiu incorrupta manet, agnoscit quantum op⁹ erat ideo & singuli pro viribus suis venerantur. Laudentes autem quid dixerint, videam⁹. A Dauid sane hymnum illum sumpsere. Porro, Hos anna, iuxta quosdam significat, salua obsecro: iuxta quosdam vero hymnum. Rectius tū est quod primo dictū. Habetur enim in decimoseptimo psalmo, O domine salua obsecro: id quod in Hebraico, Hos anna scriptum est, Regnum autem Dauid, regnum Christi dicebant, tū quod a semine Dauid deductus esset Christus, tū quod Dauid interpretari quis potest, idoneum vel sufficientem manu. Quis autem alius manu vsqueadeo validus & potens vt dominus, cuius manus tanta miracula sunt operatæ? Cæterum sternamus & nos vestimenta nostra hoc est carnem. Vestis enim animæ, caro, quam subijciamus domino, & sternamus viam vitæ nostræ: deputantes & incidentes ab arboribus ramos, hoc est, sanctorum vias imitemur. Arbores enim sunt sancti, a quibus ramos secant, qui illorum imitantur virtutem. Opera item nostra & quę præcedunt & quæ sequuntur, sint in gloriam dei. Sunt etenī qui vitam honestam principio prę se ferunt, quorum vita subsequens longe dissimilis: non enim in gloriam dei. F

Hos anna

Vestis animæ caro.

Et ingressus est Hierosolymā dominus, & ī templū. Et cū circumspexisset omnia, iamq; tēpus esset uespertinū

A *uespertinum,egressus est in Bethaniã cum duodecim:& postero die quum exisset Bethania,esurijt: quũque uidisset arborẽ fici procul habentẽ folia,ueniebat, si scilicet inuenturus esset aliquid in illa,& quum uenisset ad illã,nihil inuenit,nisi folia. Non enim erat tẽpus ficorum. Et respondẽs Iesus, dixit ficui. Ne posthac ex te in æternum quisquam edat fructum. Et audiebant discipuli illius.* Ingressus quidem in Hierosolymam,sed iterum exijt:ostendens quod relicturus esset eã desertam,& in direptionem.Et egreditur in Bethaniã,quam vertunt interpretes,domum obedientiæ:Iudæis enim inobedientibus & duris corde relictis, venit cum discipulis ad eos qui sibi obedierunt. Videamus autem & quę de ficu dicuntur:emergunt enim & apparent quædam absurda. Primum quidem,quod esurierit mane, deinde quod quum nõ esset tempus fructuum,fructum quæsierit:ad hæc,qua ratione plãtam insensatam punierit. Dicunt igitur omnia hæc singulari dispensatione factam. Nam quoniam sæpe miracula fecit,bene faciendo hominibus:non viderant autem discipuli potentiam eius,si quẽ vellet affligere. Eius gratia hic vult ostendere discipulis,quod & affligere,& se crucifixuros,in vno momento perdere potuisset, si voluisset: & ideo in arbore insensata ostendit virtutem suam,quæ res magna ac mira est, quod arbor succulenta tam subito exaruerit. Humidior enim ferme omnibus est ficus. At quod mane esurit, in dispensatione quadam permittit carni:ac fructum quærit ex ea quæ non habebat fructum: vt id quod supra dixi,ostendat discipulis quod etiam punire possit. Habet itẽ & ficus typum synagogæ Iudæorum,quæ sola folia habet,hoc est legem,vmbram illis præbentem,fructum vero nullum afferentem. Esuriebat autem Iesus salutem illorum: Meus enim cibus est, inquit,vt faciam voluntatem patris mei:voluntas autem patris est, vt conuertant se peccatores. Et quia synagoga fructũ non habebat,maledicta est & exaruit,neque prophetam, neque doctorem habens.

Bethania Quę de ficu,& quare a dño execrata.

Fici humiditas.

B Ficus,typus synagogæ Iudaicæ

Ioan.iiij

Et ueniunt Hierosolymã,& ingressus Iesus in tẽplum,cœpit eijcere eos qui uendebãt & emebãt in tẽplo,& mẽsas collybistarũ,& sellas uendẽtium colũbas subuertit: & non permisit, ut quisquam deportaret uas per tẽplum,& docebat,dicens illis. Nonne scriptũ est:Domus mea domus precationis uocabitur omnibus gentibus:uos aũt fecistis eam speluncã latronum. Et audierunt scribæ,principesq; sacerdotũ, & quærebant quomodo illum essent perdituri. Timebant enim eum, quod tota turba admirabatur doctrinam illius. Quod arguerit vendentes,etiam Ioannes narrat: sed Ioannes in principio Euangelij,hic autem sub finem. Verisimile igitur hoc secundo factum, quo etiam Iudæorum accusatio maior esset: quandoquidem neque quum sæpe idem fecerit dominus sunt conuersi. Speluncam autem latronum nominat templum propter auaritiam. Latronum enim genus ad rapinam spectat. Et quoniam etiam illi pro pter sacrificia, animalia quæ offerentur,lucri gratia vendebant, latrones ipsos nominauit. Collybistæ autem fuerunt,qui nummos permutabant. Collyba enim genus est numismatis minimi ærei. Accusando autem illis etiam Esaiam prophetam affert dicentem. Domus mea domus precationis vocabitur. Absit autem, ne & nos extra templum eijciamur. Multi enim & in nostrum templum ingredimur vendentes vtilia,& ementes deteriora: Sunt autem qui & multas mensas nummorum habent, qui administrant & dispensant ecclesiastica, & omnia propter auaritiam faciunt. Quin & sellæ vendentium columbas subuertuntur,hoc est,pontifices vendentes spiritualia dona. Columba enim donum est spũs sancti. Quod qui venduntur, a domino a sacerdotio repelluntur. Nã qui propter datum aurum ordinatur,depositus est. Sed & quisquis gratiam quæ ex baptismate est, & munditiam prodit diabolo, hic vendit columbam suam: propterea ex templo eijcitur.

Esa.lvi. Hier. vij. Ioan.ij.

Quãobrẽ tẽplũ spelũca latronũ, & qui nam latrones.

Multas mensas nũmorũ habentes qui sunt.

C

Et quum iam uespera esset,egressus est Iesus è ciuitate. Et mane prætereuntes, uiderunt ficũ exaruisse radicitus,& recordatus Petrus,dicit illi. Rabbi,ecce ficus illa quam execratus es,exaruit. Et respondẽs Iesus dicit illis. Confidite deo,amen dico uobis,quod quicunque dixerit monti huic, tollaris ac mittaris in mare,& non hæsitauerit in corde suo,sed crediderit fore quæ dixerit: erit illi quicquid dixerit. Tametsi Matthæus dixerit,quod statim exaruit ficus:& videntes discipuli admirati sint:nihil mouearis,audiens nunc Marcum dicentem, quod sequenti die viderint exaruisse ficum. Sic enim intelligere debes id quod apud Matthæum. Et etiam exaruit ficus: quo lecto,subsiste,& dein dic. Et quum vidissent discipuli admirati sunt. Quando? Quum vidissent:non statim,sed sequenti die: proinde sic intelligẽti nihil difficile occurrit. Vide item & hoc loco, quomodo Christus monstretur deus:dicit enim per prophetam dominus. Ego aridum facio lignum viride. Porro mireris diuinam misericordiam,quomodo etiam nobis, qui per fidem illi assimilamur, virtutem dat faciendi

Cap.xxi.

miracula, quam ipse natura habet, ita vt montes transferre possimus. Mons aũt est etiam superba mens quum arrogans est & obstinata. Nam qui videt superbię morbum sibi obsistere, & conatur illum eijcere, visitatione & cura dei, is debet increpare illum montem, superbiã dico, & dicere ei. Mittaris in mare, hoc est in mũdanos homines, hoc est, eos qui in mari huius vitæ sunt ac increduli, ipse autem nunquam separetur a deo, dicens. Nihil a deo habeo neque indigeo eius auxilio. D

Mons, superba mẽs.

Propterea dico uobis. Omnia quæcunque orãtes petitis, credite quod accipietis, & erunt uobis. Et quũ steteritis orantes, remittite si quid habetis aduersus aliquem, ut & pater uester qui in cælis est, remittat uobis delicta uestra. Qui magna affectione credit, cor suum omnino extendit ad deum. Et quid facit? Vnitur illi, & feruefactum cor eius, magnam certitudinem sumit, quod voti compos fiat, id quod experti sciunt omnes. Opinor autem omnes hoc experiri, qui vel mediocriter attẽdunt, propterea dicit Christus, quod omnia accipietis quę cũ fide petitis. Qui autem credit, totum se dat deo; cum lachrymis illi colloquens, quasi pedes domini precando tenere se putans. Vis autẽ & alia ratione accipere quæ petis. Dimitte si quid inte peccauerit frater. Vides facilitatem doni dei?

Matt. vij. xx.
Ecc. xviij
Credens.

Et ueniunt rursum Hierosolymã, & cum ambularet in tẽplo, ueniunt ad illum principes sacerdotũ, & scribæ, & seniores, & dicunt illi. Qua authoritate hæc facis? & quis tibi dedit authoritatẽ istam, ut ista facias? Iesus aũt respondens, dixit illis. Quæram à uobis & ipse quiddã, & respõdete mihi, & dicam uobis qua authoritate hæc faciã: Baptismus Ioannis utrum è cælo erat, an ex hominibus? Respondete mihi. Et cogitabant apud se dicentes: Si dixerimus, è cælo, dicet. Cur igitur nõ credidistis illi? At si dixissent, ex hominibus, timebãt populũ. Omnes enim habebant Ioannem, quod uere propheta fuisset. Et respondentes, dicunt Iesu: Nescimus. Et Iesus respondens, dicit illis. Nec ego dicã uobis, qua authoritate hæc faciam. Insanientes, quod eiecisset e templo negociatores, accedunt ad eum, vt animo perplexum redderent, quærentes, quanã potestate hęc faceret, quasi talia ei dicentes. Quis es tu qui hæc facis? magister constitutus es? sacerdos ordinatus es? Hæc autem dicebant, vt dubitare eum faciant, & in verbis capere queant. Nam si dixisset, potestate mea hæc facio: lapidassent illum vt deo contrarium. Sin autem dixisset, potestate dei facio, abduxissent ab eo plebem, quæ illum arbitrabatur esse deũ. Dominus igitur interrogat illos de Ioanne, non sine causa, neque sophystarum more vicissim illos capiens, sed quia Ioannes de ipso testificatus erat, idcirco de illo malignos interrogat, vt quum ostenderint Ioannem a deo esse, cogantur & testimonium Ioannis, quod de Christo dederat, accipere. Et quia maleuoli dubitabant, neque ego dico vobis, inquit, non dixit, neque ego scio quid dicam, sed, neque ego dico, hoc est, quia maleuoli estis, non dignabor vos responso. E

CAPVT DVODECIMVM.

ET cœpit illis per parabolas loqui. Vineã plantauit hõ, & circũdederat sepẽ, & foderat lacũ, & ædificauerat turrim, & elocauerat eã agricolis: & peregre profectus est, & misit ad agricolas, quũ tẽpestiuũ esset, seruũ ut ab agricolis acciperet de fructu uineæ. At illi arreptũ illum, ceciderunt, ac remiserunt uacuũ. Et rursum misit ad illos aliũ seruũ, & illi cõiectis in eũ saxis, cõminuerũt caput, & remiserũt contumelijs affectũ. Et rursum aliũ misit, & illũ occiderũt, multosq; alios: hos quidẽ cædentes, illos uero occidẽtes. Itaque quũ unum adhuc haberet filiũ suum dilectũ, misit etiam illum ad eos postremũ, dicens. Reuerebuntur filiũ meũ. Illi uero agricolæ dicebãt inter sese. Hic est hæres, uenite occidamus eũ, & nostra erit hæreditas. Et arreptum illum, occiderunt & eiecerunt è uinea. Quid igitur facturus est dominus uineæ? Veniet & perdet agricolas, & dabit uineam alijs. F

Mat. xxi
Luc. xx.
Esaiæ. v.
ps. lxxix
Exod. xv

Vinea, populus est, quam plantauit dominus. Perfice enim inquit, vineam istam, quam plãtauit dextera tua. Et Moses, Introducens plantauit eos in monte sancto tuo. Sepes autem, lex, quæ prohibebat ipsos commisceri gentibus. Turris vero, templum, nam conspicuum erat. Porro torcular, altare, in quo effundebatur sanguis. Elocarat autem populum agricolis, hoc est, doctoribus, qui per id temporis erant, & principibus Iudæorum. Misit vero seruum vnum, fore Eliam, & qui tunc erant, & Michæam, quem cecidit Sedechias, pseudopropheta scilicet. Secundum autem seruum lapidatum ceciderunt, hoc est occiderunt, & contumelijs affecerunt Osee & Esaiam prophetas. Tertium autem ser-

uum,id est eos qui in captiuitate fuerunt,vt Danielem & Ezechielē. Vltimo autem,mi-
A fit filium suum deus(qui homo nominatur propter misericordiam)dicēs. Reuerebuntur
filium meum. Non vt ignorans quod futurum erat,hoc dixit, sed vt dicens quod futu-
rum verisimile. Mali autem agricolæ quum didicissent,quod hic esset filius dei, eiecerūt
illum extra ciuitatem:extra enim illam crucifixus est. Dominus igitur vineæ, pater occi-
si filij,imo & ipse occisus filius,perdit agricolas,quos tradidit Romanis, & populum col
locauit alijs agricolis,apostolis scilicet. Vis videre, quomodo apostoli coluerint vineā?
lege librum Actorum,& inuenies tria millia,& quinque millia simul credere, ac offerri Act.ij
in primitias deo.

An ne hanc quidem scripturā legistis: Lapidē quem reprobauerunt ij, qui ædificabant, hic factus est in caput anguli, à domino factum est hoc, & est admirabile in oculis nostris. Et quærebant eū cōprehēdere, & metuebant turbā, sciebant .n. quod aduersus ipsos parabolā dixisset. Et relicto il lo, abierunt. Per omnia ista ostēdit reiectos Iudæos,gentes autem acceptas. Lapis enim ille, dominus: ædificantes autem doctores populi. Quem igitur reprobauerunt docto- res, ille in caput anguli factus est, Caput enim ecclesiæ factus est. Angulus enim ecclesia, quæ in vnum coniungit Iudæos & Gentiles: quemadmodum & angulus duos parietes inter se committit. Igitur iste angulus, hoc est, ecclesia, a domino factus. Et est mirabilis in nostris fidelium oculis. Ab infidelibus etiam miracula calumniam patiuntur. Mirabi lis est igitur ecclesia, quasi ex miraculis constituta, domino cooperante apostolis, & ser- B monem confirmante per sequentia signa.

ps. cxvij. Lapis quis. Aedificātes qui. Angulus Ecclesia mirabilis Infra.vlt.

Mat.xxij Lucæ.xx

Et mittunt ad illum quosdam e Pharisæis & Herodianis, ut eum captarēt sermone. Illi uero quum uenissent, dicūt ei. Præceptor, scimus q, uerax es, & non curas quenquā: non enim respicis personā hominū, sed cum ueritate uiā dei doces, Licet censum dare Cæsari, an non? demus, an non demus? Il le uero sciēs illorum simulationē, dixit illis. Quid me tentatis? Afferte mihi denarium, ut uideam. Il li uero attulerunt. Et dicit eis. Cuius est imago hæc & inscriptio? Illi aūt dixerunt ei, Cæsaris. Et respondēs Iesus, dixit illis. Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt Dei, Deo. Et admirati sunt de eo. Diximus etiā alias de Herodianis, quod fuerit hæresis quædam tunc nuper orta, dicentium Herodem esse Christum, eo quod in temporibus illius defecisset succes- sio regum Iudaicorum. Alij autem dicunt Herodianos hoc loco dictos esse milites Hero dis, quod pharisæi in testes eorum quæ Christus dicturus erat, assumunt, vt comprehen dant illum & abducant. Vide autem malitiam illorum, quomodo adulatione tentant de- cipere dominū. Scimus, dicunt, quod non respicis personam hominum, & ita neque Cæsa rem reueris. Totum enī hoc artificium erat, vtrinque habens præcipitia: vt si quidē dice ret, quod liceat dare Cæsari tributum, arguerent eum tanquam populum in seruitutē re- digentem: sin diceret non persoluēdum, accusarent eum, vt ad seditionem populum mo uentem contra Cæsarem. At fons sapientiæ, dolos illorum euadit. Ostendite mihi, inquit numisma. Quum enim uidisset, quod imaginem haberet Cæsaris, dicit. Reddite quod ha bet imaginem, ei cuius gerit imaginem: & quæ sunt dei deo: hoc est, nihil obstat vobis ad pietatem persoluere Cęsari. Potestis enī & Cæsari persoluere, & deo sua tribuere. Cæsar C item vnicuique nostrum, ineuitabilis illa corporis nostri necessitas est. Iubet igitur domi nus reddere etiā corpori sua necessaria, cibos scilicet ac vestes, & quæ dei deo, nēpe vigi- lias quantas possumus, orationes &c. Sed & diabolo, qui Cæsar est, obijce quæ ab illo da ta, iram, concupiscentiam malam, & quæ dei sunt, offer deo.

Sup.ca.iij

Cæsar quid

Et ueniunt Sadducæi ad illum, qui dicunt, non esse resurrectionem, interrogaueruntque eum, dicen tes. Præceptor, Moses scripsit nobis. Si cuius frater moriatur, ac relinquat uxorem, & liberos non relinquat, ut accipiat frater eius uxorem illius, & suscitet semen fratri suo. Septem fratres fue- runt, ac primus accepit uxorem, isque moriens non reliquit semen: & secundus accepit illam ac mortuus est, & nec ipse reliquit semen, & tertius similiter: & nō acceperunt eam septem, nec re liquerunt semen: postremo uero omnium mortua est & uxor: in resurrectione igitur, quum resur rexerint, cuius illorum erit uxor? Nam septem habuerunt eam uxorem. Et respondens iesus, dixit eis. An non propterea erratis, quod nescıatis scripturas, neque uirtutem dei. Quum enim à mortu is resurrexerint, neque contrahunt matrimonium, neque nuptum dantur, sed sunt uelut angeli qui in cælis. Cæterum de mortuis, quod resuscitantur, non legistis in libro Mosi, quomodo in rubo lo- cutus sit illi deus, dicens. Ego ille deus Abraham, & deus Isaac, & deus Iacob, non est deus mor tuorum, sed deus uiuentium. Vos igitur multum erratis. Hæretici apud Iudæos errant Sadducæi, dicentes, non esse resurrectionem, neque angelum, neque spiritum. Obliquæ autem, vt dolosi, aggressi, fingunt narrationem quandam, qua subuertatur resurrectio,

deu. xxv Exod. iij.

contexto argumento quod nunquam euenit neque forte eueniet. Septem autem fingunt, qui vnam ducunt vxorem, quo magis resurrectionem discerpant. Igitur quia prætexe- D baat illi legem Mosi ostendit eos ignaros scripturarum. Non enim intelligitis, inquit, de qua resurrectione scriptura loquatur. Vos enim opinamini, quod olim resurrectio talis magis corporalis sit futura: at non sit erit. Itaque ignoratis scripturæ mentem, sed & scripturæ virtutem ignoratis. Enimuero vos ad difficultatem rei fortasse respicitis, & propterea addubitatis quomodo poterint dissoluta corpora redire ad animam. Sed virtuti diuinæ hoc quasi nihil erit. Erit igitur resurrectio, & non corporalis, & diuinior quidam vitæ status, angelicus videlicet. Incorruptibiles enim erimus: & ijdē qui sumus manentes, propterea que tollentur etiam nuptiæ. Nunc enim nuptiæ propter corruptionē fiunt, vt successione generis durantes homines non intereant, tunc autem sicut angeli absque nuptiali successione illi ipsi erunt, & nunquam deficient: sic & qui resurgūt, sine nuptijs permanent nunquam imminuendi. Et aliter quoque taxantur, vt nescientes scripturam. Si enim intellexissent illas, intelligerent etiam quomodo scriptum sit Ego sum ille deus Abraham, vtpote manifeste viuentium. Non enim dixit: Ego eram, sed, sum: vtpote præsentium, atque illorum non perditorum. Iam fortassis dicet quis, quod huc de sola Abrahæ anima dixerit dominus, & non item de corpore, & ita corpora non resurgunt. Dico igitur primum quidem, quod Abraham vtrunque dicatur, anima & corpus, & ita etiam deus est corporis quod & ipsum viuit apud deum, & non omnino in nihilum redigitur. Insuper quia Sadducæi de corporis resurrectione dubitabant, certum quod dominus de corporibus dixerit, quod viuant apud deum, non de anima: nam illud iam ex cōfesso erat, etiam apud carnales Iudæos. Obserua & hoc. Resurrectio est eius quod ceciderat surrectio: immortalis autem anima non cecidit, sed corpus hoc: itaque resurget iterum, coniugali animæ complicitum. E

> Sadducęi apud Iudæos hæretici erāt
>
> Exod. iij

Et quum accessisset quidam è scribis, & audisset eos simul disputantes, uideretq; quod bene respondisset eis, interrogauit illum. Quod est primum omnium præceptorum? Iesus autem respondit illi: Primum omnium præceptum est. Audi Israel. Dominus deus noster, dominus unus est: & diliges dominum deū tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & ex totis uiribus tuis. Hoc est primum præceptum, & secūdum simile, hoc est. Diliges proximum tuum, ut teipsum. Maius his aliud præceptū non est. Et dixit illi scriba. Bene præceptor cū ueritate dixisti, quod unus sit deus, & non sit alius præter illum, quodque diligere eum toto corde, & ex tota intelligentia, & ex tota anima, & ex totis uiribus: ac diligere proximum ut seipsum, plus sit quam uniuersa holocaustomata & uictime. At Iesus quū uideret, quod cordate respondisset, dixit illi: Haud lōge habes à regno dei. Et nemo post illa audebat illū interrogare. Matthæus quidem, inquit, quod tentans accesserit: Marcus vero dicit quod prudenter responderit. Nunquid ergo dicunt cōtraria? Minime. Sed verisimile est primum quidem ipsum vt tentantem interrogasset, deinde quum profuisset ei responsum Christi, & cordate respondisset, ab illo laudatum. Vide autem & laudem. Non perfectum illum testatur. Non enim dixit: Intra regnum cœlorum es: sed, non procul es. Quare autem hanc potissimum quæstionem legisperitus ille proposuit Christo? Putabat reprehendi posse Christum, qui emēdaturus esset legem, vnde accusari posset tanquam legis aduersarius. Verum dominus ostendens ei, quod charitatem simpliciter non habeat, sed inuidia corruptus venisset ad hæc interroganda, dicit. F Primum & magnum mandatum est, diligere deum: secundum simile, diligere proximū. Quomodo autem simile? Eo quod simul inter se connexa sunt. Qui enim diligit deum, diligit & facturam eius. Homo autem maxime propria factura dei, & ita qui diligit Deum, diliget etiam omnes homines: & dum proximum diligit, multo magis Deum diligit. Nam si homines diligit, qui multas sæpe scandalorum occasiones, & odia fouent, quanto magis Deum, qui semper benefacit. Audi autem dominum. Qui diligit me, mandata mea seruabit. Vides nos diligendo deum seruare mandata eius. Mandata autem eius omnia de amore mutuo tractant. Et iterum. In hoc scient omnes, quod mei discipuli estis: si diligitis inuicem. Vides iterum, quod ex mutuo amore discitur amor erga Christum, ita vt simus eius discipuli & amici. Obserua autem, quomodo omnes animæ virtutes enumeraris: Est enim virtus animæ animalis, quam insinuat dum dicit, ex tota anima. Iram enim & concupiscentiam totam dilectioni dei dari vult. Est etiam alia virtus animæ, quæ dicitur nutritiua, ea est & plantarum, quæ & ipsa quoque deo tota est danda. Est insuper rationalis vis, quam nominauit lex intelligentiam. Omnes igitur animæ virtutes alteritati offerendæ sunt.

> Deute. vi
> Leui. xix
>
> Cap. xxij
>
> i. Io. iiij. v
> Ioan. xiiij
> Ioan. xiij
>
> Tres virtutes animæ.

A *Et respondens Iesus dicebat, docens in templo. Quomodo dicunt scribæ, Christum esse filium Dauid? nam ipse Dauid dixit afflatus in spiritu sancto. Dixit dominus domino meo, sede à dextris mihi, donec posuero inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Ipse ergo Dauid uocat eum dominum, & unde filius eius est? Et pleraque turba audiebat illum libenter. Et dicebat illis in doctrina sua. Cauete à scribis, qui amant infulati obambulare, & amant salutationes in foris, primasq; sellas in cōgregationibus, & primos accubitus in cœnis, qui deuorant domos uiduarum, & sub prætextu, longas faciunt preces: isti accipient grauiorem damationem.* Quia Christus ad passionem accessurus erat, corrigit prius opinionem scribarum erroneam, qui suspicabantur Christum esse filium Dauid, sed non dominum. Demonstret igitur se deum, ex ipsis Dauid verbis. Et non simpliciter, sed deterret, eo quod dicit: Donec posuero inimicos scabellum pedū tuorum. Nam ipsi omnino erant inimici eius, quos posuit deus scabellum pedum Christi. Vide autem & quomodo interroget: non enim dixit, Quid vobis videtur de me, sed de Christo? Et ita non perstringit eos. Et neque potestis mihi dicere, quod absque spiritu hoc dixerit, sed spiritus sancti afflatu dixit dominum, hoc est, motus gratia spiritus. Quomodo ergo Christus filius est Dauid, an nō dominus eius, & Deus? Turba igitur audiebat eum libenter. Et dicebat turbæ. Cauete a scribis, qui splendidiores ferunt stolas, propter illos præferri volunt, salutationesque & celebritates fori probant, & gloriæ omnibus modis student, qui & domus viduarum comedunt. Clam enim accedunt ad mulieres præsidio destitutas, quasi illarum futuri tutores & patroni, & prætextu longæ oratio-
B nis, & vestitu reuerentiæ & simulatione decipiunt simpliciores, deuorantes domos diuitum. Illi igitur grauiorē accipient damnationē, quam alij Iudæi peccantes. Potentes enim potentius punientur. Interim & Apostolos docet, ne iuxta scribarum morem viuant, sed se imitentur. Doctores enim illos ordinantem, verisimile est vt vitæ suæ fecerit imitatores.

Psal. cix. — *Quomō pharisaica damnetur disciplina.* — *Sap. vi.*

Et quum sederet Iesus ex aduerso gazophylacij, spectabat, quomodo turba mitteret æs in gazophylacium, & multi diuites mittebant multa. Et uenit quædam uidua pauper, misitque minuta duo, quod est quadrans. Vocatisque ad se discipulis suis, dicit illis. Amen dico uobis; quod uidua hæc pauper plus misit, quam omnes qui miserunt in gazophylacium. Nam omnes ex eo quod ipsis supererat, miserunt: at hæc e penuria sua omnia quæcunque habebat misit totam substantiam suam. Mirabilis quædam consuetudo apud Iudæos erat. Qui enim poterant & volebant, mittebant in thesaurum templi, qui vocabatur gazophylacium, e quo sacerdotes, & pauperes, & viduæ alebantur. Quūque id multi facerent, & vidua accessit, suam voluntatem declarans opibus abundantiorem. Gloria tibi CHRISTE, qui & parua gratiora sæpe habes quam magna. Quæso etiam vt mea anima vidua talis sit, quę abijciat satanam, cui vt viro adhæsit, & mittat thesaurum sacrum duo minuta, carnem & mentem, quæque paruifaciat, continentia quidem carnem, humilitate vero animam, vt & ego audiam quod totam meam vitam consecrarim Deo, non relicta vlla cogitatione vel affectione huic mundo.

Precatio theophy.

C

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

E*T quum exiret de templo, dicit illi quidam e discipulis illius. Præceptor uide quales lapides, & quales substructiones. Et Iesus respondens, ait illi. Vides has magnas substructiones? Non relinquetur lapis super lapidē, qui non diruatur. Et quum sederet in monte oliuarum e regione templi, interrogabant illum secreto Petrus, & Iacobus, & Ioannes, & Andreas. Dic nobis, quando hæc erunt? & quod signum est, quando hæc omnia sint consummenda.* Quoniam multa desolatiōe Hierusalē dicebat Iesus, quod relinqueretur domus illorum deserta discipuli eius admirātes quod tantæ magnitudinis, tamque pulchra ædificia abolenda essent, ostendunt illi decorem templi. At ille nihilominus prædicit perdenda, & in tantum, vt neque lapis super lapidem maneat. Et dicunt quidam multas veteris ciuitatis Hierusalem reliquias superstites, & ita Christum mendacem ostendere teneant, sed hoc neutiquam verum est. Nam etiā si reliquię quędā relictę essent (quod verum non est) non tamē relinquentur vsque ad consummationē seculi. Historię enim habent quod Aelius Hadrianus tēplum & ciuitatē a fundamentis effoderit, & ita in illo impletū est, quod non sit relictus lapis su-

Ma. xxiiij. Luc. xxi. — *Ma. xxiij.* — *Aeli⁹ Hadrian⁹ tēplū & ciuitatem Hierosolymorū funditus suffodit.*

per lapidem. Porro sedente illo in monte oliuarum, accesserunt ad eum interrogantes. Quando hæc erunt, hoc est quando consummabitur Hierusalē. At ipse antequam respō deret eis de his, de quibus interrogabant: munit cogitationem illorum, vt ne errent. Quia incipientibus illis fieri in Iudæa surrexerunt quidam: qui se dicebant magistros, dicit dominus: Videte ne decipiamini. D

At Iesus respondens illis, cœpit dicere. Vide ne quis uos fallat: multi enim uenient in nomine meo, dicentes: Ego sum Christus, multosque decipient. Quum autem audieritis bella, & rumores bellorum, ne turbemini: oportet enim fieri, at nondum finis. Insurget enim gens aduersus gentem, & regnum aduersus regnum. Et erunt terræmotus in singulis locis, & erunt fames ac turbationes. Initia dolorum hæc. Sed cauete uos uobis. Tradent enim uos in concilia, & in synagogas, cædemini, & sub principibus ac regibus ducemini propter me, in testimonium illis. Et apud omnes gentes oportet prius prædicari Euangeliū. Multi veniunt qualis erat Iudas, qualis Theudas, qui dicebant se a Deo missos esse. Bella autem futura dicit: quæ & Iosephus narrat ante captiuitatem facta. Nam insurgebat quidem gens, & non reddebat tributa. Romani autem irati, eos infestarunt & continuis insidijs ac cladibus affecerunt, sed nondum finis Hierusalem, Romani enim misericordes erant. Non solum autem bella erant, sed etiam aliæ clades a Deo immissæ, vt fames & terræmotus: ostendente eis Deo manifeste, quod ipse illos impugnaret. Omnia enim hæc principia parturititionum, hoc est, malorum quę euentura sunt. Cauete vobis, tradent enim vos in concilia. Tempestiue interserit narrationem illam, vt ex communibus habeant consolationem quandam in proprijs calamitatibus. Sed & dicendo. Propter me ducemini ad duces reges, consolationem eis non mediocrem attulit, quod pro ipso passuri essent. In testimonium vero illis, hoc est, vt inexcusabiles illi sint, & ob hoc condemnati, quod etiam torquentes nos, veritatem vincere non potuerunt. Deinde, ne putes quod pericula & afflictiones prædicationem prohibeant, inquit. Et in omnes gentes oportet prædicari Euangelium, & tunc capietur Hierusalem. Nam quod ante captiuitatem prædicatum sit Euangelium, audi Psalmistam. In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum: quod etiam in maiorem condemnationem Iudææ factum est, quod ante captiuitatem vbique Euangelium prædicatum est. Nam quum viderent tam breui tempore in totum orbem prædicationem transire, etiam ipsi agnoscere debuissent CHRISTI virtutem, pœnitentiam agere, & liberari a calamitatibus: sed non intellexerunt, & idcirco maius illorum iudicium.

Act v. Iosephus

E

Psa. xviij

Quū aūt duxerint uos tradētes, ne præcogitetis quid dicturi sitis, neque meditemini, sed quicquid datū fuerit uobis in illa hora, hoc loquamini. Nō enim estis uos qui loquimini, sed spūs sanctus. Traditurus est aūt frater fratrē in mortem, & pater filium, & insurgent filij aduersus parentes, & morte afficient eos. Et eritis odio habiti ab omnibus, propter nomen meū. Sed qui perseuerauit usq; in finē, hic saluus erit. Antequam bellum perfectum, excitatum quid non patiebantur Apostoli ab illis dum protraherētur ad tribunalia, & ducerentur ad reges, Herodem, & Agrippam, & Neronē? Ne igitur antea soliciti sitis inquit, quid loquamini, sed in ipsa hora dabit vobis spiritus sanctus quę loquamini. Prædicit autem eis, quod omnibus graue: nempe a maxime familiaribus impugnandos. Et dicit hoc, vt quum prius audierint, præparentur, & periculum facilius ferant, deinde consolatio sequitur, quod propter me odio eritis habiti. Quod enim propter ipsum fuerunt odio habiti, satis erat ad omnes calamitates leniendas. Quin & quod saluandi erant perseueraturi vsque in finem, etiam ipsum maximam afferebat consolationem. F

Actu. xij xxv. xxvi. xxviij Lucæ. xij

Porro quū uideritis abominationē desolationis, de qua dictū est à Daniele propheta, stantē ubi nō oportet qui legerit intelligat. Tunc qui fuerint in Iudæa fugiant ad montes: qui uero fuerit in tecto, ne descēdat in domū, nec ingradiatur ut quicquam tollat e domo sua. Et qui fuerit in agro: ne reuertatur ad ea quæ reliquit à tergo, ad tollendū pallium suū. Væ aūt prægnantibus, & lactantibus in die illo. Abominatio desolationis, statua est eius, qui ciuitatem destruxit. Abominatio eīn omne idolum dicitur: Desolatio uero, eo quod capta & desolata a Hierusalē, statuerunt illum intra aditū templi. Pilatus quoque Cæsaris imaginē noctu in tēplum illata, magni tumultus author fuit plebi, tunc eīn cœpit & bellum, & desolatio Hierusalem. Igitur tunc hi qui in Iudæa erant: fugerunt in mōtes, Bene autem dixit, hi qui in Iudæa. nam apostoli nō fuerūt in Iudæa, sed, vt diximus, antequam bellum exortum est, in persecutione exacti sunt e Hierusalem, imo ipsi exierunt, diuino afflatu spiritu. Qui igitur inuenti in Iudæa, fugerunt. Et is qui supra tectum, nullius rei gratia quæ in domo,

Danie. ix

Qñ cœperit bellū & desolatio Hierosolymorum

A reuertatur. Expedit enim, vt quis vel nudo corpore saluus fiat. Insuper væ & prægnantibus, & lactantibus væ. Quare? quia non possunt fugere mulieres, quibus sunt pueri affectione erga illos detētæ. Prægnātes quoque propter vteri sarcinam, neque ipsæ facile fugam inueniunt. Existimo autem, quod & pueros hoc loco significet vorandos. Fame enim obsessi, nec pueris pepercerunt.

Orate aūt, ne fuga uestra fiat hyeme. Erunt enim dies illi talis afflictio, qualis non fuit ab initio rerū cōditarū, quas cōdidit deus usque ad hoc tēpus, nec futura est. Et nisi dominus abbreuiasset dies illos: haudquaquā salua fuisset uniuersa caro. Sed propter electos quos elegit, abbreuiauit dies. Si hyeme fuga fieret, temporis iniuria impedimenta habituri essent fugere volentes, & omnino afflictio futura esset, & earum quæ fuerunt vel erunt vnquam grauissima. Sed propter electos, hoc est, eos qui ex Iudæis crediderunt, vel postea credituri sunt, bellum citius diremptum est. Deus enim quia præcognouit ex Hebræis multos post captiuitatē credituros, non permisit totum genus aboleri. Possunt autem hæc morali sensu sic exponi. Abominatio desolatiōis, est omnis diabolica cogitatio, quæ stat in loco sancto, hoc est nostra mente. Tunc igitur qui est in Iudæa, fugiat in montana, hoc est, qui confessus fuerit, currat ad virtutum montes. Iudæa enim confessio dicitur. Et qui in summo stat, nō descendat. Quando enim affectio quædam in mente nostra reperitur, oportet per confessionem ad summa recurrere & a summitate non descendere. Et qui operatur quod bonum non reuertatur vt tollat veterem consuetudinem, quæ est vestis quam exuit. Væ

Sēsus moralis

B aūt fugienti in hyeme. Oportet enim nos fugere a peccato cum alacritate, & non frigide & segniter. Hoc enim per fugam in hyeme insinuatur.

Tunc si quis uobis dixerit, ecce hic Christus, ecce illic, ne credatis. Exoriētur pseudochristi & pseudoprophetæ, & edent signa, ac prodigia ad decipiendū, si fieri possit, etiā electos: uos aūt cauete; ecce prædixi uobis omnia. Cæterū in illis diebus post afflictionē illam sol obtenebrabitur, & luna non dabit splendorem suum, & stellæ cæli decident, & uirtutes quæ in cælis sunt, concutientur, & tunc uidebunt filium hominis uenientē in nubibus cum potestate multa & gloria. Quia impleuit quæ ad Hierusalē attinent, incipit igitur nunc de aduentu Antichristi dicere. Quod autem dicit: Tunc, ne intelligas, quod quando sunt ea quæ supra dicta fiunt de Hierusalem, tūc si quis vobis dixerit, ecce hic Christus, ne credatis: sed scito quod scripturæ proprietas hæc est, sicut etiam Matthæus post genealogiam Christi dicit: In diebus illis aduenit Ioannes. Quibus diebus? Non mox sequentibus post Christi natiuitatem? Non; sed indefinite. Sic igitur & hoc loco dicit tunc: non quando Hierusalem desolata fuit, sed per tēpus aduentus Antichristi, ne seducamini. Multi enim prætexent nomen Christi, ita vt & electos seducere queant. At post aduentum Antichristi, omnis creatura immutabitur; quando stellæ obtenebrabuntur propter immensam lucem Christi. Commouebuntur autem & angelicæ virtutes, hoc est, obstupescent, videntes tantam rerum mutationem fieri & conseruos suos iudicari. Et tunc videbunt dominum, vt filium hominis, hoc est in corpore. Nam quod spectatur necesse corpus est. Quanuis autem vt homo veniet, aderit tamen cum potestate, & gloria magna.

Iohel. ij. Esa. xiij.

Matt. iiij. Scripturę ꝓprietas.

C *Et tūc mittet angelos suos, & aggregabit electos suos à quatuor uentis, à summo terræ usque ad summū cæli. A ficu uero discite similitudinē, quū ramus eius tener fuerit, produxeritq; folia, scitis quod prope sit æstas, sic & uos quū uideritis hæc fieri, scitote quod prope sit in foribus. Amen dico uobis, quod non præteribit generatio hæc: donec omnia hæc facta fuerint. Cælum & terra trāsibunt, sed uerba mea non præteribunt.* Vides quod & filius angelos mittit, sicut & pater. Vbi igitur sunt qui dicunt, non est æqualis deo & patri? Venient igitur angeli, vt congregent electos, qui tanquam in nubes rapti, occurrant domino. A ficulnea autem disce quod dico. Quemadmodum enim folia ficu habēte, statim æstas adest: sic & post afflictionē Antichristi, statim ab vllo mediatore aderit Christi aduentus, quę reuera iustis æstas quædam est ab hyeme, peccatoribus autem hyems ab æstate. Amen dico vobis, ꝙ generatio hęc, hoc est, Christianorum, non transibit, donec hęc omnia, de Hierusalem & Antichristi aduentu fiant. Non enim generationem dicit apostolorum, quia plerique nonvsq; ad consummationem Hierusalem vixerunt, quomodo ergo ad consummationem mundi pertingere dicerentur? Generationem itaque Christianorum dicit, ita consolans Apostolos, ne suspicentur, quod quum tanta mala fiant, forte deficiat fides. Quasi diceret confidite, & bono animo estote, non præteribit generatio fidelium, neque deficiet. Prius em̄ transibunt immobilia hæc elementa, cælum & terram dico quam mei sermones in vllo intercidant. Omnia quęcunque dixi, perficientur.

Cōtra dicētes christū nō esse ęqualē deo & patri.

Secūdus christi aduētus qñ affuturus

Cæterũ de die illo ac tẽpore nemo nouit, ne ãgeli quidẽ qui ĩ cælo sunt, nec ipse filius sed solus pater. Cauete, uigilate, & orate, nescitis.n. quãdo tẽpus sit. Sicut homo qui agit, relicta domo dedit que seruis suis substantiã suã, ac suum cuique opus & ianitori mandauit, ut uigilaret. Vigilate igitur, nescitis.n. quãdo dominus domus uenturus sit, sero an medio noctis, an ĩ gallicinio, an diluculo, ne si uenerit repẽte, offendat uos dormientes: Cæterum quæ dico uobis oĩbus dico, uigilate. D

Exemplũ occultatiõis diei secũdi aduentus

Volens dominus discipulos a diei & horæ illius interrogatione cohibere, dicit, quod neque angeli neque filius sciant. Si enim dixisset scio quidem, sed nolo vobis reuelare, mœrore illos affecisset: nunc autem prudenter rem agit, & eos omnino prohibet a discendo, & persuadet illis dicens: Neque angeli sciunt, neque ego. Ab exemplo autẽ intelligas, quod dicitur. Sæpe pueruli vident patres suos tenere quiddam in manibus, & hoc petunt, patribusque dare nolentibus, plorant quod non accipiunt: denique patres occultant illud quod tenent, & ostendentes manus vacuas pueris fletum illorum sistunt. Sed & dominus quasi pueros Apostolos alloquens, occultauit diem. Nam si dixisset scio, non dico autem, indoluissent, quod ab illo non discerent. Quod autem dominus sciuerit & diem & horam certam, manifestum, quia seculi conditor est. Et quo pacto nesciret? Verum vtiliter abscondit. Deus consummationem vitæ, siue omnium in communi, siue vniuscuiusque in singulari, vt dũ incertus est finis, semper soliciti simus ac anxij, expectentes illum & timentes, ne impræparatis superueniat. Consideremus aũt verba. Turbe quidẽ tunc adest finis, quando quis in bona senecta moritur. Media autem nocte, cũ mediam ætatem peregerit. In gallicinio autem, quando in nobis ratio completa fuerit. E Gallus enim ratio est, quæ nos a somno excitat, & stuporem repellit. Quum igitur puer incipit iuxta rationem viuere & sapere, tunc gallus ei canit. Ante gallicinium autẽ omnino puerilis ætas est. Omnes igitur finem in memoria habere oportet: etiamsi quis puer sit, prouidendũ ne forte non baptizatus moriatur. Omnibus autem hæc præcepit dominus & quis in mundo viuunt, & his qui successerunt. Debemus igitur vigilare & orare. Vtraque hæc necessaria sunt. Multi enim vigilant sed noctẽ male absumũt. Vide aũt quomodo non dixerit, Nescio enim quando tẽp⁹ est, sed, nescitis: Occultauit eñ nostrã ob vtilitatẽ. Nam si nunc quũ finis mundi incertus, multis odijs insanimus, quod nõ faceremus scientes finem? In extremam sane maliciam insumeremus vitã, deinde vltimo die, summa cum iactura pœnitentiam ageremus.

CAPVT DECIMVMQVARTVM

Matt. xij
Lu. xxij.
Ioan. xi.

ERat aũt pascha, & azynorũ dies futuri post biduum. Et quærebãt summi secerdotes ac scribæ, quõ eum per dolum cõprehẽsum occiderẽt. Dicebãt aũt, Nõ in festo, ne tumultus fiat populi. Et cũ esset Bethaniæ in domo Symonis leprosi accũbente eo, uenit mulier habens alabastrũ unguenti nardi pisticæ preciosæ & cõminuto alabastro, effudit illi in caput. Erant aũt quidã, qui indignarentur apud sese, ac dicerẽt, Ad quid perditio hæc unguẽti: nã poterat hoc uẽdi pluris quã trecentis denarijs, ac dari pauperibus. Et infremuerunt aduersus illam. F

cur quartis nos ferijs ieiunamus. Christus pascha verum.

Feria quarta conciliũ conuenit, & propterea ieiunam⁹ etiam nos quartis ferijs. Illi quidem consultabant solemnitatis tempus prætermittere, at non permissum est eis, sed ipse [illegible] tempus passionis statuens in pascha crucifigi voluit: ipse enim erat pascha verum. Vnde virtutem eius admirari licet. Nam quum illi vellent ipsum comprehendere, non potuerunt: quando autem illi uoluerunt propter festum diem, tunc voluntarius ipse seipsum tradidit. At quum ipse esset in Bethania in domo Simonis leprosi, venit mulier. Et

Ioan. xij
De tribus Magdalenis.
Luce. vij.
ma. xxvi
Nard⁹ pistica quid

quatuor mentionẽ faciunt vnguenti. Et videtur quibusdam vna esse: non autem ita est, sed duæ sunt. Vna quidẽ quæ apud Ioannem: quæ & Lazari soror est. Altera quæ a reliquis tribus memoratur. Verũtamen attende & inuenies quod tres sint. Apud Ioannẽ quidẽ vna, apud Lucam alia, & apud duos illos adhuc vna alia. Nã illa quæ apud Lucam, meretrix erat, & in medio prædicationis Christi ad Christũ venit. Quæ apud Matthęum, tẽpore passionis, & non dicitur meretrix. Probat autem Christus eius voluntatẽ, quod tanta expenderit in nardũ. De nardo pistica scias, quod est species quędã nardi: quę pistica dicatur, vel ꝙ syncera sit, & nõ adulterata, vel cum fide confecta. Erãt autem quidem ægreferentes. Ioannes autem dicit Iudam ægre tulisse. Verisimile igitur & alios quidem Apostolos mulierem obiurgasse, vt pote qui audierant Christum semper,

A multa de eleemosyna docere. Iudas sane non eodem scopo aduersus mulierē indignabatur, sed propter auaritiam & turpe lucrum suum. Propterea & Ioannes ipsius duntaxat meminit, tanquam dolosa mordacitate mulierem reprehēderit. Et infremuerunt in eam, hoc est indignabantur, conuitiabantur, perstringebant eam.

At Iesus dixit: Sinite illam, cur illi molesti estis? Bonum opus operata est erga me. Sēper enim pauperes habetis uobiscū, & quandocunque uolueritis, potestis illis benefacere: me uero nō semper habetis. Quod potuit hæc, fecit, præuenit ut ungeret corpus meū ad sepulturam. Amen dico uobis, ubicunque prædicatum fuerit Euangelium hoc in totum mundū, etiam quod fecit hæc, dicetur in memoriam istius. Reprehendit dñs discipulos, quod intēpestiue mulieris alacritati obsistunt, Cur enim inquit illi negocium facitis & estis molesti? Num quia donum attulit, aduersamini eam cum ignominia? Interim autem perstringit & proditorem dicendo: In sepulturam meam, hoc fecit, & plane conscientiæ expertē arguit, quasi ita diceret ei: Tu quidem in mortem me tradidisti, & non reprehendis temetipsum: ista autem in sepulturam meam vnguentum afferens, a deo mota, digna ne est quæ a te reprehēdatur? Prophetam autem agit hoc loco dominus, duoque prædicit, & quod Euangelium prædicandū sit in toto mundo, & quod opus mulieris simul prædicandum. Confundantur hoc loco qui pauperes Christo præferunt. Audiui enim ego aurifabros dicentes, ꝙ si ego diffectū sacrum vas dem pauperibus, & ego viuam nec condēner. Audiāt igitur quomodo Christus præferat sui curam pauperibus. Christi autem corpus proprie, quod in disco aureo,

Christus propheta

Christi cura pferenda curæ pauperū.

B & sanguis qui in poculo. Qui igitur abstulerit discū preciosum, & cogit vt corpus Christi viliori ponatur, prætexens scilicet pauperes, sciat cuius partis sit.

Et Iudas Iscariotes, unus è duodeci, abijt ad summos sacerdotes ut traderet eū illis. Quo audito, illi gauisi sunt, & polliciti sunt se ei daturos pecuniā. Et quærebant quō oportune illū traderet. Quum mulier suam libertatē declaret, insaniebat discipulus vnus e duodecim. Non em̄ temere additum est, vnus e duodecim, sed vt ostenderetur quod vnus e duodecim electoribus esset. Quid autē est hoc, quod ait, vt traderet illum, hoc est significaret illis, quando solus adsit: timebant enim eum inuadere, quum doceret, propter turbam. Ipse itaque pollicebatur illis se dicturum quando ille solus esset.

vn⁹e duodecim nō temere additum.

Ac primo die azymorum, quum pascha immolarent dicunt illi discipuli sui. Vbi uis ut abeamus & paremus ut edas pascha? Et emittit duos è discipulis suis, & dicit illis. Ite in ciuitatē, & occurret uobis homo hydriā aquæ baiulans, sequimini illum, & quocunque ingressus fuerit, dicite patrifamilias. Magister dixit: Vbi est diuersorium, ut pascha cum discipulis meis edā? Et ille ostendet uobis triclinium magnū stratū, paratum, illic parate nobis. Primum diem azymorum, diem quintum dicit, qui erat ante azyma. Azyma enim & infermentata die parasceues comedebāt. Accedunt itaque discipuli, & interrogabant, vbi comedant pascha. Ex hoc autem manifestum est, Christum non habuisse proprium diuersorium, & nec discipulos habuisse domum propriam. Nam si habuissent, illic eum suscepissent. Mittit autem duos e discipulis suis, Petrum & Ioannem, sicut & Lucas inquit, ad hominem ignotum: ostendens illis, ꝙ posset non pati. Quis enim mentem hominis ignoti conciliari poterat, vt se exciperet,

neq; Christū neque discipulos ꝓprias ædes habuisse.

C quid non fecisset in alijs? Præterea dat illis signum, quomodo inueniant domum: nēpe vt sequantur hominem, figulinum vas aquæ gestantem. Hæc etiam sublimius intelligi possunt. Hydriam baiulabat baptizans, vadit autem in domum, quæ rationali suo ordine digna est. Qui em̄ habet baptisma, ad requiem vadit, iuxta rationem viuēs, & viuit in ordine, quasi in domo quadam. Paterfamilias mens est, qui ostendit magnum triclinium, sublimes scilicet sensus. Verum triclinium hoc stratum est, hoc est tametsi sublime sit, nihil tamen habet vel asperum vel superbum: sed stratum est, & humilitate complanatum. Illic ergo, in tali inquam mente, præparatur pascha Christo a duobus discipulis, Petro & Ioanne. practica dico & contemplatiua. Petrus enim propter feruorem practicus: Ioānes vero vt theologus, contemplatiuus.

Et exierūt discipuli eius, & uenerūt in ciuitatē, & reppererūt quēadmodū dixerat illis, parauerūt que pascha. Et quū uespera iā esset, uenit cū duodeci. Et quū accūberent ederētq;, dixit Iesus. Amē dico uobis, unus ex uobis proditurus est me, qui edit mecū. At illi cœperūt esse molesti ac dicere illi singulatim. Nū ego? Et alius, nū ego? Ille uero respondens, dixit illis. Vnus è duodecim, qui intīgit mecū manū in catinū. Filius quidē hominis uadit, sicut scriptū est de illo, sed uæ homini illi per quē filius proditur, bonum erat illi, si natus non fuisset homo ille. Quomodo accumbebant, quū lex præciperet, a stantibus comedendum pascha? Verisimile igitur primum perfecta ea quæ sunt legis, deinde recumbuisse proprium pascha traditurum. Cœperunt autem discipuli

tristes fieri propter sermonem domini quam dixerat, quod vnus ex eis se traditurus esset. Quamuis autem nihil sibi conscij essent, attamen anxij erant, credentes magis ei qui corda cognoscit, quam sibipsis. Obseruat autē & verbum, vadit. Mors Christi, quasi peregrinatio quędā fuit nō mors. Quod aūt dicitur, bonū esset homini illi, si nat⁹ nunquā fuisset, dictum est propter pœnam, qua cruciandus erat Iudas. Melius eñ est omnino nō nasci quam ad talem pœnā nasci. Igitur quantū ad fidē attinet, melius videtur omnino, si non fuisset Iudas. Deus quidem illum fecerat, & ad bona opera: at quia ipse in talē incidit malitiam, vt apparet, melius erat, si nunquam fuisset genitus.

mors xp̄i quasi quędam erat peregrinatio.

Et edentibus illis sumpto Iesus pane, quum gratias egißet, fregit, & dedit illis, ac dixit, Sumite, comedite: hoc est enī corpus meū: & accepto poculo, cū benedixißet, dedit illis. Et biberūt ex eo oēs; & dixit illis, Hic est sanguis meus noui testamēti, qui pro multis effundetur. Amē dico uobis, posthac non bibā de fructu uitis, usque ad diē illum, quum illud bibero nouum in regno dei. Quidam dicunt Iudam nō fuisse participē sacramentorum, sed egressum esse priusquā dn̄s sacramenta traderet. Alij aūt dicūt, q̄ etiam ingrato illi sacro sancta dederit. Quū benedixisset, hoc est, gratias egisset, fregit panem: id quod etiam nos facimus, preces adiungendo. Hoc est corpus meum, hoc inquam q̄ sumitis. Non eñ figura tantum & exēplar quoddam dominici corporis panis est, sed in illū conuertitur corp⁹ Christi. Dominus enim dicit, panis quē ego dabo, caro mea est, nō dicit figura est carnis meę, sed caro mea est. & iterū, nisi ederitis carnē filij hominis. Et quō, inquis, caro nō videtur? O homo ꝓpter nostrā infirmitatem istud fit. Quia eñ panis quidem & vinū ex his sunt quibus assueuim⁹, ea non abhorremus, sanguinem vero propositū & carnem videntes, non ferremus, sed abhorremus: idcirco misericors Deus nostrę infirmitati condescendens speciem quidem panis & vini seruat, in virtutem autem carnis & sanguinis transelementat. Sanguinem vero noui testamenti dixit, opponendo veteri. Habebat enim & vetus testamentū sanguinem, quo aspergebantur & populus, & liber legis. Non autem bibam ex hoc vino, dicit, vsque ad resurrectionem. Regnū enim resurrectionem vocat, tanquā rex qui aduersus mortem certarit & regnat. Sane post resurrectionem bibit & comedit cum discipulis, quoniam ipse ille est qui patiebatur. Nouum autem illud bibit, hoc est, nouo quodam modo & insolito, non enim vltra corpus habebat passibile, quod cibo indigeret, sed immortale & incorruptibile. Intellige autem etiam sic. Vitis dominus ipse est, fructus autem vitis mysteria sunt & abscondita scientię, quā ipse profert, docens hominem scientiam. In regno itaque Dei hoc est, in octauo seculo, bibit cū discipulis suis, mysteria & sapientiam nouam quandā docens nos & reuelans quae abscondita est.

i. cor. xij.

Panis nō figura est corporis sed cōuertitur in illū corp⁹ xp̄i

Ioan. xi.

Exod. xxiiij.

Ioan. xx.

Ioan. xv.

Et cū hymnum dixißent, exierunt in montem oliuarum. Et dicit illi Iesus. Omnes offendiculū patiemini per me in hac nocte: quia scriptum est, Percutiam pastorem & dispergentur oues. Sed posteaquā resurrexero, præcedam uos in Galilæm. Petrus autem dixit illi, Etiāsi omnes offendiculū paßi fuerit, at ego non. Et dicit illi Iesus. Amen dico tibi quod hodie ī nocte hac priusquā bis gallus cecinerit, ter abnegabis me. At ille uehemētius dicebat, Imo si me oportuerit commori tibi, nō te negabo. Similiter aūt & omnes dicebant. Gratias egerunt. Et antequam & postquam bibissent, gratias egerunt, vt & nos discamus, quod oporteat gratias agere Christo, & ipsum laudare, & ante cibum & post cibum. Præterea etiam hoc indicat, quod gratia sit ei mors pro nobis, qm̄ etiā exiens vt traderetur, laudat dominum. Omnino autem & nos docet, si qn̄ in aduersa pro multorum salute inciderimus, ne tristes simus, sed & gratias agamus Deo, qui nostram afflictationem in multorū salutē operatur. Egreditur vero in montem oliuarū, vt solitarium adorirentur, & detinerent, ne tantum tumultum faciant. Nā si in ciuitate ipsum inuasissent, fortassis suborta fuisset turba, & inimici occasione quapiā, quæ iuxta videri potuisset apprehensa, visi fuissent ipsum iuste vt seditiosum interficere. Prædicit autem illis, quod & offendiculum passuri essent. Postea ne videantur hęc in manifestam omnium accusationem, adducit etiam testimonium ex propheta Zacharia quod dispergendi essent. Denique & consolationem illis affert, dicēs: Præcedā vos in Galilæa, hoc est, præueniā. At Petr⁹ vrget, ideo & audit, quod antequā gallus bis canat, ter me abnegabis. Hoc autem in hunc modum se habet. Negauerat semel Petrus, deinde gallus cantauit: & quū alias duas abnegationes fecisset, & tunc quoque cantauit gallus. Et hoc est, quod hoc loco dicit, Priusquā gallus bis cātet ter me abnegabis. Similiter autem & omnes frigidam alacritatem ostendentes, & ipsam veritatem mendacem facientes, pollicentur: ideo dominus permittit, vt humana natura suam prodat imbecillitatem. Omnino eī potuisset illos dominus seruare, & Petrū maxime, sed permisit

Zach. xiij

abnegatio Petri quō se habeat.

A vt ne in nobisipsis confideremus. Cęterum. Percutiam pastorem, vox est patris. Oues autem apostolos vt innocentes nominat.

Et ueniunt in locū, cuius nomen Gethsemani; & dicit discipulis suis: Sedete hic donec digressus orauero. Et assumit Petrū, Iacobum, & Ioannē secū, cœpitq́; expauescere & angi. Et dicit illis. Dolore afficitur aīa mea usq; ad mortē. Manete hic & uigilate. Et progreßus paulū: prostratus est in terrā, & orauit ut si possibile esset, transiret a se hora. Et dicebat. Abba pater, oīa poßibilia sunt tibi, aufer poculū à me hoc: ucrūtamen non quid ego uelim, sed quid tu. Et uenit & offendit eos dormientes, dicitq́; Petro: Symon dormis? nō potuisti unam horā uigilare? Vigilate & orate: ne ueniatis in tentationē. Spūs quidem promptus, at caro infirma. Et rursum digreßus orabat, & eundē dixit sermonē. Et reuersus offendit illos rursum dormiētes: erāt enim oculi eorū grauati, neque sciebant quid illi responderent. Et uenit tertio, dixitq́; illis. Dormite posthac, & requiescite, sufficit. Venit hora, ecce traditur filius hominis in manus peccatorum. Surgite eamus, ecce qui prodit me appropinquat. Seorsum semper orare consueuit, dans etiā nobis figurā, vt quietē in precibus inquiramus. Assumit aūt solum tres illos qui suæ in Tabor gloriæ spectatores fuerant, vt illi ipsi qui gloriosa viderant, videant & tristiā, discantque q̄ & ipse vere hō sit, & mœreat & angatur sicut nos. Nam & qui totum hominem cū naturalibus conditionibus suscepit, omnino & tristitiam & angorem naturalem habuit. Omnes aūt natura insuauiter erga mortē affecti sumus. Cæterum dicendo. Transeat calix, monstrauit humanitatem. Dicendo autem, non sicut ego volo, sed sicut tu, docet nos, quod si petamus deum

Cadere p misit dn̄s Petrū & cęteros vt humana natura ībecillitatem suam prodat.

Matt. vij.

B super naturam quę impugnat, sapimus. Postquam autem post preces venit, inuenit tres dormientes, & increpauit Petrū solum, quasi talia ad ipsum dicēs. Tu ne ille es, qui pollicitus es te mihi commoriturum. Vnam horam non potuisti vigilare quomodo mortem contemnes? Sed vigilate & orate, vt ne veniatis in tentationem abnegandi me. Spiritus quidē promptus est, vt me non abneget, & propterea etiam vos pollicemini mihi hoc, sed caro infirma est, & ita si non per orationem virtutem dederit deus carni, periclitabimini. Et iterum quum abiuisset, orauit eundem sermonem, vt etiam secundo orando credere faciat eos, quod sit vere & substantialiter homo, & vt doceat etiam nos sæpe orare & nō statim, vt semel petiuerimus, cessare. Et quum inuenisset eos iterum dormientes, nō valde increpauit eos: erant enim grauati somno, vnde disce humanam leuitatem & infirmitatem quandoquidem qui neque somno possumus obsistere, promittimus sæpe quæ nobis impossibilia sunt. Igitur nunc tertio precatur; propter illas ipsas causas, quas supra diximus. Et venit iterū ac dicit illis, non iam perstringens durius, quāuis meriti essent, quia post increpationē non erant facti meliores, sed somno indulserāt. Et quid dicit? Dormite nūc, & requiescite. Per ironiam hæc illis loquitur, quia sciebat venire proditorē. Dicit ad illos: Nunc tēpus est dormiendi, dormite nunc, ecce inimicus venit. Hoc autem dixit: irridēs eorum somnolentiā. Et quod per irroniā dixerit, audi quoniam mox subdat. Surgite eamus: non vt fugiant hoc dicēs, sed magis vt obuiam eant inimicis. Quidam autem hoc quod dicit. Tristis est anima mea vsque ad mortem, sic intellexerunt: Tristis sum, non quia moriturus, sed quia Israelitæ domestici mei me crucifixuri sunt, & propterea regno eijcientur.

C *Et cōtinuo adhuc eo loquēte, accedit Iudas, qui erat unus è duodecī, & cū illo turba multa, cū gladijs & fustibus à summis sacerdotibus & scribis & senioribus. Dederat aūt is qui prodidit eū, cōe signū illis, dicens. Quęcunque osculatus fuero, is est, cōprehendite eū, & abducite caute. Et quū uenißet, protinus accedit ad illū, dixitq́; ei. Rabbi, rabbi: ac deosculatus est eū. Illi uero iniecerūt in illū manus suas, & cōprehēderunt eū. Vnus aūt quispiā astantiū, educto gladio, percußit seruū summi sacerdotis, & amputauit auriculā eius. Et respondēs Iesus, dixit illis. Tanquā ad latronē existis cū gladijs ac fustibus ad cōprehendendū me: quotidie erā uobiscum in tēplo docēs, & nō cōprehendistis me, sed ista fiunt, ut impleantur scripturæ.* Non frustra adiectū est: Vnus ex duodecim, sed in proditoris detestationem, quod quum ex primo ordine esset, ita contra magistrum insaniuerit. Vide autem stuporem illius, quomodo putarit posse dominum latere quod pro amico habendus esset propter osculum: nam si amicus erat; quare cum inimicis veniebat? Reuera malitia semper stulta. Vnus autem quispiam astantium Petrus hic erat, obticet autem nomen eius Marcus, vt ne videatur laudare præceptorem suum Petrum: maioris pro Christo zeli. Non aūt alium quam pōtificis seruū percussit Petrus. Pōtifices enim primi scripturas aspernabantur, facti inuidiæ, & sui ipsorum amoris mācipia. Dixit itē turbis. Tanquā ad latronē ad me exiuistis, quotidie docebam in tēplo. Hoc aūt diuinitatem eius demonstrabat. Quando enim in tēplo docebat, nō potuerūt illū cō-

prehendere,quamuis in illorum manibus esset,quia nondum tempus erat patiēdi,quan
do autem voluit,tunc seipsum obtulit,vt impleātur scripturæ, quod sicut ouis ad occi D
sionem ductus sit,non contendens,neque clamans,sed sua sponte sequens.

Et relicto illo,omnes fugerunt. Et unusquispiam adolescentulus sequebatur illum circunamictus sindone super nudum,& comprehendunt illū adolescentuli. Ille uero relicta sindone,nudus effugit ab illis. Et adduxerunt Iesum ad summum sacerdotem,& conueniunt cum illo omnes summi sacerdotes,& seniores & scribæ. Et Petrus eminus sequebatur ī atrium summi sacerdotis,& erat sedēs una cū ministris,& calefaciebat ad lumē. Fugerunt discipuli:neque.n.poterat mētiri veritas ipsa,neque propheta. Adolescentulus autem quispiam sequebatur. Hic adolescentulus erat quidam e domo,in qua comederāt pascha. Quidam autem dicunt illum fuisse Iacobum fratrē domini,qui cognominabatur iustus. Hic enim vna veste vsus est per omnem vitā suam,qui & sedem Hierosolymitanam,ab apostolis accepit,post assumptionē domini. Et hic igitur relicta sindone,fugit. Nihil autem noui, si fugientibus præcipuis, etiam hic reliquerit dominum. Petrus vero sequutus est, ampliorē erga dominum declarans amorem. Quum autem lex præciperet vnum esse pontificem per totā vitā multi tunc erant ementes quotannis a Romanis principatus. Pontifices itaque dicit eos,qui tempus iam exegerant,& pontificatum deposuerant.

Cur Mar. taceat nomē Petri amputās auriculā seruo pōtificis.

Esa.liij.

adolescentul⁹ quis fuerit.

Pontifices uero & totum consilium quærebant aduersus Iesum testimoniū,ut morti traderent eū, nec inueniebant. Nā multi falsum testimonium dixerant aduersus illū,dicentes. Nos audiuimus eū dicentem. Ego diruam templum hoc quod est manibus factum,& tribus diebus aliud sine manibus factum,extruam. Et ne sic quidem satis idonea erant testimonia illorum. Et surgens summus sacerdos in medium,interrogabat Iesum,dicens. Non respondes quicquā, quod isti aduersum te, dicunt testimonia? At ille tacebat,neque quicquā respondebat. Iudicij formam seruāt illi,ipsi condemnatione digni,vt videantur illum cum iudicio occidere. Quomodo enim iudicium iustū,quū tales adsunt testes nihil sani,sed turbata & inequalia dicentes oīa? Et ipsi quoque qui visi sunt dicere quiddā mendaciter dixerunt. Non dixit em̄,Ego destruā templū hoc:sed soluite:& non dixit manufactū,sed simpliciter templum. Pontifex autē surgit,& interrogat Iesum, volens ipsum ad defensionē trahere,vt vel ex defensione & respōso ipsum cōprehenderet. At Iesus tacet,sciens illos non attēturos his quæ ab ipso dicerentur,id quod & Lucas dicit. Quia quum interrogaretur dominus,dixit. Si dixero vobis,non creditis,sin interrogauero vos,non respondebitis.

Ioan.ij.

Lu.xxij.

Rursum summus sacerdos interrogauit & dicit illi,Tu es ille Christus filius dei benedicti? Iesus autem dixit,Ego sum,& uidebitis filium hominis sedētē à dextris uirtutis, & uenientē in nubibus cæli. Sūmus aūt sacerdos dilaceratis uestibus suis,dixit. Quid præterea opus habemus testibus? Audistis blasphemiam. Quid uobis uidetur? Illi uero omnes condēnauerunt eum esse reum mortis. Et cœperunt quidā conspuere in eum,& obuelare faciem illius, & colaphis eum cedere, & dicere illi,Diuina. At ministri alapas illi impingebant. Rogat denuo pontifex,nō vt discat & credat:sed vt captet contra eū occasionē. Adijcit autem dictū. Tu es Christus: etiam hoc filius dei benedicti,Multi em̄ fuerunt Christi,reges inquā & pōtifices,sed nullus horū fuit fili⁹ dei,qui benedicendus & laudandus. Iesus dixit,Ego sum. Sciebat em̄, quod non credituri essent,attn̄ respōdit coactus,vt ne habeāt postea quod dicant. Si manifeste ipsum audiuissemus hoc dixisse,credidissemus,& propterea cōdēnatio eorū maior fuit:quia & nunc quum audiuerunt non crediderūt. Et videbitis,inquit,me vt filium hominis a dextris sedentē patris. Virtutem em̄, patrem hoc loco dicit. Non enim sine corpore veniet sed qualis visus est ab his,qui cum crucifixerunt. Itaque pontifex morem Iudæorum obseruat. Quando enim graue & atrox quippiam eueniebat eis,dilacerabant tunicas,Ita & hoc loco,quasi blasphemasset dominus,& malefactor magnus esset, discindit vestem pontifex Recte quis hoc Dauidis hic diceret Discissi sunt,& non sunt compuncti. Verū signum hoc erat,tametsi illi non intelligerent,rumpendum & abolendum Iudęorum sacerdotium,Itaque quando communi pontificum suffragio condemnatus est,tunc ministri aboleuerunt illū & ceciderūt,dixerūtque,prophetiza:quis est qui te percussit? Quid igitur pati & nos debemus,vt reddamus par domino? Horrore plena sunt hæc.

xp̄s nō sine corpore veniet.

mos Iudęorum.

Psal.xxxiiij.

Et cū esset petrus ī atrio inferius,uenit una ancillarū summi sacerdotis:quūque uidisset petrū calefaciētē se,intuita illū dicit. Et tu cū Iesu nazareno fuisti? At ille negauit,dicēs. Nō noui neq; scio quid dicas,Et exiuit foras ī uestibulū,& gallus cecinit. Et ācilla cū uidisset eū,rursum cœpit dicere his qui astabāt. Hic ex illis ē. At ille rursū negabat, ac paulo post iterū qui astabāt dicebāt Petro,Vere ex illis es,nā & Galilæ⁹ es,& loquela tua cōuenit. At ille cœpit execrari ac deierare. Nō noui

A *noui hominem istum de quo dicitis. Et iterum gallus cecinit. Recordatusque est Petrus uerbi quod dixerat illi Iesus, Priusquam gallus cecinerit bis, ab negabis me ter. Et cum iniecisset, fleuit.*

Infirmus erat Petrus, tametsi alacer esset, & præ timore turbatus dominum abnegat, id que ab ancilla interrogatus. Permisit autem Deus singulari dispensatione fieri, vt ne ex tolleretur: & ad hæc, vt compateretur habentibus, a seipso eruditus, quanta humana im becillitas & fragilitas. Non refert siue vna, siue duæ ancillæ fuerint quę arguerint Petrũ, Matthæus sane istam non eandem dicit, Marcus vero eandem. Nihil autem nobis in hoc obstaculi ad euangelij veritatem. Nunquid enim in magno aliquo, & salutem nostram complectente discordant? Nunquid ille dixit, quod crucifixus sit, & alius non? absit. Igitur Petrus, præ metu turbatus, & oblitus sermonis dixerat dominus, quod eum qui me abnegauerit, abnegabo & ego coram patre meo, abnegauit: sed pœnitentia & lachrymæ illum ad CHRISTVM reduxerunt. Et quum iniecisset, fleuit: hoc est, quum caput obleuasset, vel pro eo quod cœpit magna vehementia. Iam quod Matthęus obscure dixit, quod priusquam gallus cantet, interpretatus est Marcus, quia priusquam bis cãtet: consueuerũt enim galli vno tempore sæpe sonare, & postea dormire, & post tempus quoddam iterum cantum incipere. Quod igitur Matthæus dixit, hoc est priusquam gallus cantet, hoc est impleat clamorem primi cantus, abnegabis me ter. Erubescant Nouatiani, qui eos qui post baptismum & sacramentorum communionem peccarunt, non susci piũt. Ecce & Petrus suscepto immaculato corpore & sanguine, quũ negasset, propter

B pœnitentiam receptus est. Sanctorum enim delicta ideo scripta sunt, vt & nos, si quando lapsi fuerimus, non animaduertẽdo possimus in exempla illorum respicere, & per pœnitentiam corrigi.

Euangelistę in pręcipuis nequaquã discordãt

Nouatianorũ hæresis

Sctorũ delicta quare scripta

CAPVT DECIMVMQVINTVM.

ET confestim diluculo, concilio inito summi sacerdotes cũ senioribus & scribis, ac toto cõsenßu uinctũ Iesum adduxerũt, tradiderũtq; Pilato. Et interrogauit eũ Pilatus. Tu es ille rex Iudæorũ? At ille respõdens dixit illi: tu dicis. Et accusabant eũ summi sacerdotes, de multis. Pilatus aũt rursus interrogauit illũ, dicens. Non respondes quicquã? ecce q̃ multa aduersus te testãtur. Iesus aũt deĩde nihil respõdit, adeo ut admiraretur Pilatus. Cæterũ in die festo dimittebat illis unũ uinctum, quẽcunque postulassent. Erat aũt qui dicebatur Barabbas, qui cum seditionis authoribus fuerat uinctus, qui per seditionẽ cædem patrauerãt. Et cũ acclamasset turba, cœpit flagitare, quẽadmodũ semper fecerat ipsis. Pilatus aũt respondit eis dicẽs. Vultis dimittã uobis regẽ illum Iudæorũ. Sciebat enim quod propter inuidiã tradidißent illũ summi sacerdotes. Sũmi uero sacerdotes cõcitauerunt turbã, ut potius Barabbã dimitteret ipsis. Pilatus aũt respondẽs rursum ait illis. Quid igitur uultis faciã ei, quẽ dicitis regẽ Iudæorũ? At illi rursum clamauerunt: Crucifige istũ. Pilatus aũt dice

C *bat illis. Quid enim mali fecit? At illi uehementius clamauerunt, Crucifige eũ. Pilatus uero uolens turbæ satisfacere, dimisit illis Barabbam: & tradidit Iesum flagellatum; ut crucifigeretur.*

Ma.xxvij Lu.xxiij, Ioã.xviij

Tradiderunt Iudæi Romanis dominum, traditi sunt & ipsi a domino, vicissim Romanorum manibus. Et implentur scripturæ quæ dicunt: Væ lege, mala erunt ei secundum opera manuum suarum. Et iterum. Secundum opera manuum suarum dat illis. Sicut fecisti, ita erit & tibi retributio tua. Quum interrogasset Pilatus. Tu es rex Iudęorum? dominus dubium responsum dedit. Nam tu dicis: potest intelligi quod vere dixisti, vel dixisti id quod sum. Iterum autem quum interrogatus esset, & nihil responderet, mirari fecit Pilatum, admirabatur quod quum legisperitus esset, ac eloquẽs, & qui posset per defensionem abstergere calumnias, nihil diceret, sed sustineret fortiter calumnias. Vide autem sanguinarias Iudęorum mentes, & Pilati modestiam, quanuis etiam ipse condemnationem mœreatur, eo quod non strenue iustum defenderit. Nam illi quidem clamabant vt crucifigeretur: Ille autem, licet mollius, tentabat eripere a condemnatione Iesum, propterea iterum rogant. Quid faciam Iesus? Vndique occasiones afferens, vt dimitteretur Iesus innocens. Tandem succumbens voluntati illorum flagellauit dominum, hoc est cecidit eum loris, vt putarentur accepisse pro tribunali condemnatum, & tradidit illis eum vt crucifigeretur. Volebat enim satisfacere plebi, hoc est, gratificari quantum possibile, non autem quod gratum erat iusto & deo.

Ps. xxvij Abdiæ.i.

occasionẽ vndiq; captat Pilatus dimittẽdi xp̃m.

Milites autem abduxerunt eum intro in atrium, quod est prætorium & conuocant totam cohortem, & induunt illum purpura, & circumponunt ei contextam spinis coronam & cœperunt salutare illum. Aue rex Iudæorum. Et uerberabant illius caput arundine, & inspuebant in illum, & positis genibus adorabant illum. Et quum illusissent ei, exuerunt eum purpura, & induerunt illum uestibus proprijs: & educunt eum, ut crucifigerent eum. Et coegerunt prætereuntem quendam Simonem Cyrenensem, qui ueniebat ex agro, patrem Alexandri & Rufi, ut tolleret crucem eius. D

Militare genus tumultibus & cõuitηs gaudet.

Militare genus semper conuitηs gaudet ac tumultibus, & sibi simile est. Nam quum Iudæi, qui plurimas audierunt doctrinas, & in quos multa collocata beneficia, taliter affecti erant: quid de gentilibus possumus dicere? Conuocãt itaque totam cohortem, hoc est totum exercitum, & induunt eum purpura, vt regi illudentes, & coronam pro diademate, & calamum pro sceptro assumunt hoc loco diabolorum socη. Angariant autem quendam, vt tollat crucem eius, quanuis alius Euangelista dicat, quod baiulans Iesus crucem exierit. Veraque igitur facta sunt. Aliquandiu em̃ portauit ipse lignum, deinde autem quum inuenissent aliquem qui portaret, coegerunt illũ, & postea gestata est ab illo crux. Quare autem dixit esse & quorundam puerorum patrem? Ad maiorem fidei confirmationem. Verisimile enim erat hominẽ adhuc viuere, & posse enarrare omnia quæ in cruce facta. Porro feramus & nos purpuram, regalem vestem, vt exempli gratia quid dicã: Sicut reges ambulare debemus super serpentes & scorpiones, & imperare peccato. Christiani enim dicimur, hoc est vncti, & ipsi, sicut tunc reges dicebantur Christi. Sit igitur vita nostra non seruilis & illiberalis, sed regalis ac libera. Feramus autem & coronam spineam, hoc est studeamus coronari asperitate, & continentia vitæ: non voluptarie neque delicate. Simus autem & Simon, quod est obiedientia, & tollamus crucem Iesu, quæ mortificet membra nostra quę super tertam sunt. E

Ioan.xix.

Simon obedientia dicitur.

Esa.liη.

Et ducunt eum in Golgotha locũ, quod est, si interpreteris Caluariæ locus. Et dederunt illi bibere myrrhatum uinũ, sed illa non sumpsit. Quũque crucifixissent eum, partiti sunt uestimenta eius, mittentes sortẽ super illa, quis quid tolleret. Erat aũt hora tertia, & crucifixerunt eum. Et erat inscriptio causæ illius inscripta, rex Iudæorum. Et cum eo crucifigunt duos alios latrones, unum à dextris, & alterum à sinistris eius. Et impleta est scriptura quæ dicit. Et cũ iniquis deputatus est:

Adã vbi sepultus sit.

Ibidem.

Traditio est, quæ a priscis patribus vsque ad nos peruenit, ꝙ Adã illic sepultus sit. Dominus itaque qui lapsum & mortẽ Adæ sanauit, illic crucifixus est, vt vnde principiũ mortis, inde & mortis destructio. Dederunt autem illi bibere vinum myrrhatũ, Myrrha aũt amarissima est. Illudentes igitur hæc dederunt domino. Alius autem Enangelista dicit acetum cum felle, & alius aliud quid oblatum esse domino, & nihil in his contrarium Quũ em̃ nulla apud illos disciplina, alη alia offerebant, & alius quidem acetum & fel, alius aũt vinum myrrhatum. Fortasse & vinũ acetosum erat & amara myrrha: & hinc conueniunt, ꝙ dicit ille myrrhatum vinũ, alius vero acetum cũ felle. Nã & vinũ acetum dici potest, quia acetosum & myrrha fel, quia amara. Neque in hoc dissonant: quod vnus dicit. Dabat ei bibere, ipse aũt non sumebat: & aliter. Quũque gustasset, nolebat bibere, Omnino enim dicendo, non accepit manifestauit quod non biberit. Miserunt quoque sortes super vestes eius, & hoc ad illusionẽ eius facientes, quasi regis vestes diuiderent, quã p uis non ingentis preciη essent. Scripsit aũt & titulum, hoc est causam propter quã crucifixus est, quasi rebellis & seditio sus esset, & seipsum regem appellasset. Vnde omnes qui prętergrederentur, non miserentur eius, sed magis infremerent in eum, quasi tyrannum. Quomodo autem Marcus inquit hora tertia crucifixum esse, Matthæus autem hora sexta factas tenebras? Dicẽdum quod hora tertia crucifixus est; tenebræ autẽ inceperunt fieri ab hora sexta vsque ad horam nonam. Et cum latronibus crucifixus est, vt homines de eo male suspicarentur, ꝙ & ipse vt malefactor esset crucifixus. Factum est autẽ hoc singulari dispensatione, impleta enim est prophetia. Et cum iniquis reputatus est. Sunt & latrones figura duorum populorum, Iudæorum scilicet hæc ac Gẽtium. Vtrique enim impη sunt, Gentiles tanquam naturalis legis præuaricatores: Iudæi vero vt contẽptores & huius, & eius quam dñs dedit legis. Sed hic quidẽ Gentilis gratus fit & resipiscit: Iudaicus autem vsque ad finem blasphemat. Porro dominus inter duos populos crucifigitur. Ipse enim lapis est coniungens nos.

Esa. liη

Latrones figura duorum populorum

Et qui præteribãt cõuitiabãtur illi, mouẽtes capita sua, ac dicẽtes, Væ qui demoliris tẽplũ, & in tribus diebus extruis, serua teipsum, & descende de cruce. Similiter & summi sacerdotes illudẽtes inter sese cum scribis, dicebãt. Alios seruauit, seipsum seruare non põt. Christus ille rex Israel descẽdat nũc de cruce, ut uideamus & credamus. Et qui crucifixi fuerant cũ illo, probra iaciebãt in eũ:

Et qui præteribãt,hoceſt qui tranſibãt per viã,& ipſi blaſphemabãt dominum, impro
perantes ei,vt impoſtori. Similiter autem & pontifices dicebant. Alios ſaluauit,ſeipſum
A non ſaluat. Hoc autem dicebãt,deridentes eius miracula, & vellicãtes, quaſi phantaſtica
fuiſſent. Nã operando miracula,ſaluos fecit multos. Diabolus aũt incitabat illos,vt di-
cerent: Deſcendat nunc de cruce. Quia em̃ cognoſcebat author mali,quod ſalus per cru-
cem fieret,iterum tentabat dominũ, vt ſi deſcenderet de cruce,certum foret ipſum nõ eſ
ſe filium dei,& ſic,periret ſalus quæ per crucem:ſed ille & dei filius erat vere,& propter
ea minus deſcendit. Nã ſi voluiſſet deſcendere,neque principio aſcẽdiſſet, ſciens em̃ per Lu.xxiij.
hoc ſaluandos homines,ſuſtinuit vt crucifigeretur,aliaque multa pateretur perficeretur
que eius opus. Et qui ſimul crucifixi exprobrabant,principio duo, poſtea vnus agnouit
eum innoxium,ſicut Lucas dicit,& increpauit alium blaſphemantem.

Quũ vero facta eſſet hora ſexta,tenebræ ortæ ſunt ſuper totã terrã uſque ad horam nonã. Et ho
ra nona clamauit Ieſus uoce magna,dicẽs: Eloi,eloi,lamaſabacthani,quod eſt ſi quis interpretetur Pſal. xxi
Deus meus,deus meus,cur me deſeruiſti? Et quidã aſtantium quũ audiſſent,dicebãt Ecce Eliam uo
cat. Accurrit aũt quidã,& impleta ſpõgia aceto, impoſitaq; harũdini, porrexit illi potũ dicẽs. Si
nite,uideamus an uenturus ſit Elias ad deponendum eum. Ieſus aũt emiſſa uoce magna, expirauit.

Tenebræ factæ ſunt non in vno loco,ſed ſuper totã terrã, & ſi quidẽ fuiſſet tempus ecly
pſis,potuiſſet quis dicere, naturale fuiſſe deliquium, nunc aũt decimaquarta fuit lunæ,
quando iuxta naturã deliquium fieri impoſſibile. Clamat vero Ieſus Hebraica voce pro Hebraica
phcticum,oſtendens ſe vſque ad mortem Hebraica in honore habuiſſe. Cæterum quod xp̃s in ho
B dicit. Cur me deſeruiſti,ex perſona humanæ naturæ dicit: quaſi diceret. Cur me hominẽ nore ha-
dereliquiſti o deus,vt precer deum crucifixum pro me? Nos enim homines fuimus de- buit.
ſerti,ille nunquam a patre derelictus fuit. Audi enim eum quid dicat: Non ſum ſolus (in Ioã. xvi.
quit) ſed pater mecum eſt. Vel etiã pro Hebræis hoc dicit,erat em̃ Hebræus & ipſe ſecũ
dum carnem. Cur me: hoc eſt cur Hebraicum populum deſeruiſti,vt crucifigerent filium
tuũ: Quemadmodũ conſueuimus dicere, Deus tulit me,hoc eſt humanam naturã. Sic &
hoc loco,dereliquiſti me,hoc eſt, vel meam humanam naturam,vel meum populum. Cu
currit vero vnus,vt acetum ei potandum porrigeret,quo citius eum aceti,cõficeret ama
ritudo. Quũ autem clamaſſet Ieſus voce magna expirauit quaſi irritans mortẽ vt domi-
nus,& poteſtate ſua moriens. Quæ autem vox illa fuerit,Lucas manifeſtauit: Pater,in ma
nus tuas commendo ſpiritum meum. Etenim & hoc beneficium Chriſti eſt,quod nũc ſan
ctorum ſpiritus in manus patris aſcendunt,qui olim ab inferno tenebantur,donec veniet, qui Lu.xxiij.
prædicauit captiuis remiſſionem.

Et uelũ tẽpli ſciſſum eſt in duas partes,à ſummo uſque ad imũ. Quũ aũt uidiſſet Cẽturio,qui aſta
bat exaduerſo illi quod ſic emiſſo clamore expiraſſet,dixit. Vere hõ hic filius erat Dei. Erãt aũt
& mulieres è lõginquo ſpectantes,inter quas erat Maria Magdalene,& Maria Iacobi parui,&
Ioſe mater,& Salome quæ etiã quũ eſſet in Galilæa,ſequutæ fuerãt illũ,& miniſtrauerãt ei,aliæ
que cõplures quæ ſimul aſcẽderant cũ eo Hieroſolymã. Sciſſum eſt velũ,per hoc manifeſtan
te deo,quod gratia ſpiritus e templo euolet,& quod ſancta ſanctorũ omnibus conſpicua
& acceſſa fiant quod & factũ eſt Romanis ingreſſis. Et quod lugeat etiam templũ, idque
C quod in calamitatibus facere ſolent,quũ veſtes dilaceraturus hoc & templum quaſi ani-
marum eſſet,faciat,cõpatiens cõditori ſuo patiẽti,& veſtes ſuas diſrũpens. Et aliud quid
dam in hoc manifeſtatur. Caro ipſa velamentum eſt noſtri tẽpli,hoc eſt mentis. Itaque vir
tus quã habuit caro aduerſus ſpiritum,paſſionibus Chriſti diſſoluta eſt,a ſummo vſq; de
orſum,hoc eſt ab Adam vſque ad nouiſſimos homines. Etenim Adam ſanctificatus paſ Centurio
ſionibus Chriſti,non vltra caro, illius maledicta erit,neque corruptioni obnoxia, ſed in-
corruptibilitate honorati ſunt omnes. Porro Centurio (hoc eſt,qui centũ præerat) videns
quod tam potenter,& ſicut dominus mortis expiraſſet, admiratus eſt & confeſſus. Vide
ordinẽ cõuerſum. Iudæi moriuntur, gẽtilis confitetur,diſcipuli fugiunt, mulieres ma Mater Ie
nent. Erat em̃ inquit ibi & mulieres,inter quas Maria Magdalene, & Maria Iacobi,& Io ſu nouer-
ſe mater. Et hæc dei genitrix erat,quæ quatenus Ioſepho deſponſata fuit, mater erat & ca dicitur
filiorum Ioſeph, cuius filij fuere Iacobus & Ioſes. Dicitur horum mater,hoc eſt nouer- filiorũ Io
ca: ſicut & Ioſeph vxor dicebatur: hoc eſt ſponſa. Salome aũt, erat mater filiorum Zebe- ſeph.
dæi. Et aliæ quoque multæ,nomina enim celebriorum tantum cõmemorauit.

Et quũ iã ueniſſet ueſpera quoniã erat paraſceue,quæ præcedit ſabbatũ, uenit Ioſeph ortus ex ci-
uitate Arimathæa,honeſtus ſenator,qui & ipſe erat expectãs regnũ dei,& ſumpta audacia,igreſ
ſus eſt ad Pilatũ,& petijt corpus Ieſu. Pilatus aũt admiratus eſt, ſi iã mortuus eſſet. Et accerſito

ad se Cẽturione, interrogauit illũ, an iãdudũ mortuus fuisset. Et recognita ex Cẽturione, donauit corpus ipsi Ioseph. Et is mercatus sindonẽ, depositũ eũ inuoluit sindoni, deposuitq; in monumẽto, ꝙ D
erat excisum è petra: & aduoluit lapidẽ ad ostiũ monumẽti. At Maria Magdalene, & Maria Iose spectabãt ubi poneretur. Beatus Ioseph adhuc legi seruiẽs, Christũ & deũ agnouit, ideo & laudatũ audet facinus. Neq; cogitabat, diues sum, & diuitias amittere possum: si postulauero corpus eius qui propter tyrannidẽ affectatã condẽnatus est, accusabor a Iudæis: Nihil tale, secũ dicebat, sed omnia secus cogitans, petiuit vt sepeliret condẽnatũ corpus. Pilatus vero mirabatur quod iam mortuus esset. Putabat em̃ ipsum in agone luctaturũ, sicut & latrones. Interrogabat aũt & Centurionẽ, si dudũ mortuus esset, hoc est, ante horã. Ioseph itaque accepto corpore, mercatus est sindonẽ, in qua depositũ inuoluit: & quod honore dignum, cũ honore sepeliuit. Erat em̃ & ipse discipulus Iesu, sciens dignũ honore dominũ. Et honestus, hoc est, pius irreprehensibilis. Senator aũt, quæ dignitas quædã erat, qua prẹditi cogebantur intendere his quæ foris erant, & multa sæpe inde oriebantur pericula, propter fori malitiam. Audiant diuites, & publicis muneribus fungentes, quõ Iosepho nihil obsistat ad virtutẽ senatoria dignitas. Ioseph interpretari possumus augmmentũ: Arimathæus, vero tollẽs hoc. Concedat aũt deus, vt etiam nos sicut Ioseph ille fiamus semper aucti, & adiicientes in cursu virtutis, ac tollentes hoc, id est bonum: accipiamus vero corpus Iesu per cõmunionẽ, & collocemus in monumento exciso ex petra, hoc est in anima memori, quæ deum non obliuiscatur. Sit autem anima illa ex petra excisa, hoc est a Christo, qui est petra in qua cõsistere poterimus. Inuoluatur vero in sidone, hoc est in corpore mundo suscipiatur. Nam sindon animæ, est corpus, quasi vestis. Oportet igitur non solum in anima pura suscipere diuinum corpus domini, sed & in corpore puro. Cohibendum est autem & illud nõ explanandum. Mysterium enim in contracto est, & occultum, & non cuiuis aperiendum. E

Senator.

Ioseph arimathę⁹.

Anima & corpore puris suscipere corp⁹ dñi

CAPVT DECIMVM SEXTVM.

Lu xxiiij
Ioan. xx.

E*T quũ præterißet sabbatũ. Maria Magdalene, & Maria Iacobi, & Salome emerũt aromata, ut uenirẽt & ungerẽt eũ. Et summo diluculo dici primi sabbatorũ ueniũt ad monumentũ, exorto sole. dicebantq; inter sese: Quis reuoluet nobis lapidẽ ab ostio monumẽti. Et quũ respexißẽt, uidẽt lapidẽ esse reuolutũ: nã erat magnus ualde. Et ingressæ in monumẽtũ, uiderũt adolescẽtẽ sedentẽ à dextris, amictũ stola cãdida, & expauerũt. At ille dicit eis. Ne expauescatis; Iesum quæritis Nazarenũ: qui fuit crucifixus, surrexit, nõ est hic. Ecce locus ubi posuerũt illũ. Sed abite, dicite discipulis eius & Petro: quod ille præcedit uos in Galilæã, illic eũ uidebitis, sicut dixi uobis. Et exeũtes cito, fugerunt à monumento. Habebat enim illas tremor & stupor, neque cuiquam quicquam dicebant timebant enim.* Nihil magnum neque dignum deitate Iesu sapiẽtes mulieres illę, assident sepulchro, & vnguenta emunt, vt secundũ consuetudinẽ vngant corpus, vt fragrãs maneat, & ne quid fœtidũ ex corruptione oriatur, & vt vnguenta & alia, quæ virtutem siccandi habent, humoremq; corporis absorbent, incorruptum illud seruent. Et alia quidem sentiebãt mulieres. Et valde mane, id Matthæus vesperam sabbatorũ, & Lucas profundum diluculũ dicit. Vnius aũt sabbatorũ, hoc est primæ ex diebus hebdomadis. Sabbata enim dies hebdomadæ nominabant, vnam aũt primam. Surrexerunt & veniunt ad monumentum, & disceptabant: quis reuoluet nobis lapidẽ. Quũque illæ cogitarent angelus reuoluit lapidẽ, non sentientibus mulieribus. Id quod & Matthæus dicit, ꝙ quũ irent mulieres, angelus reuoluerit lapidẽ. Hoc aũt Marcus siluit, quod Matthęus dixisset a quo reuolutus esset lapis. Quod aũt Matthæus dicit; angelum sedere super lapidem, Marcus vero postquam ingressæ sunt in monumentũ, vidisse ipsum mulieres intro sedere, non est mirandũ. Potest em̃ fieri, ꝙ quẽ viderunt foris sedere, sicut Matthæus dicit, super lapidem illum iterum viderint intus in monumento, qui præuenerit mulieres, & ingressus sit. Quidam autẽ dicunt quod aliæ quidem fuerint mulieres, quæ apud Matthæum, aliæ aũt quæ apud Marcũ. Magdalena vero omniũ comes fuerit, nimirũ quod alacris esset, flagrans ac officiosa. Dixit igitur mulieribus ille, qui apparuerat. Ne expauescatis. Principio a metu liberat, deinde bonũ illud de resurrectione nunciũ affert. Crucifixum aũt ipsum nominat. Nõ em̃ pudet crucis, quę salus est hominum, & bonorũ caput. Surrexit. Vnde manifestũ: Nõ est em̃ hic. Et vultis fide cõfirmari: Ecce locus vbi posuerunt illũ. Ad hoc em̃ & lapidẽ reuoluerat, vt ostẽderet locũ. Sed ite, dicite discipulis & F

mat. xviij
Lu. xxiiij.

Petro. Petrum ab aliis discipulis vt præcipuum segregat, ac ob excellentiam nominat il
A lũ præ aliis: vel quia negauerat Petrus: si venissent mulieres & dixissent, ꝙ præceptũ es set eis, vt annunciarent discipulis, dixisset Petrus: ego negaui eum, iam non sum illius discipulus, abiecit igitur me, abominatus est me. Illius igitur gratia apponit, & Petro, vt ne offendatur Petrus, quod ipse non meruerit verbum, vtpote qui negarit, & propterea indignus qui aliis discipulis connumeretur. Porro in Galilæam illos mittit, eripiens a tumultu & metu Iudæorũ. Inuaserat autem mulieres tremor ac ecstasis, hoc est stupor, & in spectaculo angeli, & in horrore resurrectionis. Et propterea nulli quicquam dixerũt. Timebant enim, & oblitæ erant omnium quæ audierant.

Et Petro cur additum.

Quũ surrexißet aũt Iesus, mane prima sabbati, apparuit primũ Mariæ Magdalene, è qua eiecerat septẽ dæmonia. Illa profecta renunciauit his qui cũ illo fuerant, lugentibus ac flentibus. Et illi quũ audißet quod uiueret, ac uisus esset ab illa, non crediderũt. Post hæc aũt duobus ex ipsis ambulãtibus, apparuit i alia forma, eũtibus rus. Et illi abierũt ac renũciarũt reliquis, nec his qui crediderũt. Quũ surrexisset Iesus, hoc loco pũctũ pone. Mane prima sabbati apparuit Ma
A riæ Magdalene Non enĩ surrexit mane. Quis enĩ vidit quãdo surrexit? Sed apparuit mane dominica die, quæ est prima sabbati, hoc est hebdomadis, quam supra vocauit vnam sabbatorum. Mariæ Magdalene, a qua eiecerat septem dæmonia, hoc est multa. Solet enĩ scriptura septenarium numerũ pro multitudine accipere: vt quod sterilis peperit septẽ. Vel septem dæmonia, quæ contraria sunt septem spiritibus virtutis, vt spũs præsum-
B ptionis, hoc est abiecti timoris, spiritus stultitiæ, hoc est, sine intellectu, spiritus ruditatis, spiritus mendacii, & alii quotquot sunt contrarii donis spiritus. Post hæc autem duobus ex illis apparuit, quũ ambularent, in alia forma, de quibus etiam Lucas dicit, & illi annunciauerunt aliis. Et neque illis crediderunt. Et quomodo igitur Lucas dicit, quod reuersi inuenerunt congregatos vndecim dicentes, quod surrexit dominus: & Marcus hic dicit, quod neque his qui ex rure venerunt, crediderẽ? Dicimus igitur, quod annunciauerunt reliquis, nõ de vndecim loquitur apostolis, sed de quibusdam aliis. Illos enim hic reliquos vocat, qui vndecim viderant illum in ipso die, quando & hi qui ex rure reuersi, inuenerunt illos dicentes: Resurrexit dominus.

Septenarius numerus in scriptura Esa. xi.

cap. xxiiii

Postea discũbentibus illis undecim apparuit, & exprobrauit illis incredulitatẽ suam, & cordis duritiã, quod iis qui se uidißent resurrexisse, nõ credidißent. Et dicebat eis. Ite in mundum uniuersum & prædicate Euangeliũ omni creaturæ. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: qui uero nõ crediderit, condemnabitur. Porro signa eos qui crediderint, hæc subsequentur. Per nomen meum dæmonia eiicient, linguis loquentur nouis, serpentes tollent, & si quid lethale biberint, non nocebit eis, super ægrotos manus imponẽt, & bene habebunt. Itaque dominus quidẽ postquã loquutus fuißet eis, receptus est in cælũ, & cõsedit à dextris dei. Illi uero egreßi, prædicauerũt undique domino cooperante, & sermonẽ confirmante per signa subsequentia. Vide mandatum domini, prædicate omni creaturę. Non dixit, prædicate his qui obtẽperant, sed oĩ creaturæ, siue recipiãt, siue non. Qui crediderit. Et non sufficit hoc, sed & baptizatus fuerit. Nã qui crediderit, & baptizatus fuerit; sed adhuc est cathecumenus, non iã saluatus est. Signa ve-
C ro quæ sequũtur credentes, dicit dæmonia eiicere, linguis loqui nouis, serpentes tollere, hoc est abolere serpẽtes, siue sensibiles, siue spũales, sicut etiã dixit: Super serpẽtes & scorpios calcate, manifeste de spũalibus intelligẽs. Põt itẽ & sic intelligi. Serpentes tollent, sicut Paulus viperã in manu sustulit, nihil ab illa offensus. Etiã si mortale quiddã biberint; nõ nocebit eis. Sæpe aũt hęc facta sunt, vt in historiis inuenimus. Multi enĩ & venenũ bibentes, per signaculũ crucis illęsi conseruati sunt. Hac aũt quũ dixisset, assumptus est, & sedet a dextris dei. Illi aũt prędicauerũt vbique dño, inquit cooperante, & sermonẽ confirmante per sequentia signa. Vides vbique nostra primũ, deinde dei adiutorium. Quũ enim nos operamur, & principiũ deferimus, dominus cooperatur. Ita si nos non dederimus occasionẽ non cooperatur. Considera aũt & hoc quia post sermonem opera, & sermo per opera confirmatur, sicut & in apostolis sermonẽ confirmabant opera quæ subsequebantur ac signa. Fiat o sermo Christi, vt perfecti sistamur apud te, qui cooperaris nobis in sermonibus & operibus. quoniã te decet & per sermones & per opera, gloria. Amen.

Signa crẽdẽtes subsequentia Matt. x. Lucæ. x. Act. xxii

Et misericordia domini præuenit.

Enarrationis Theophilacti

BVLGARIAE ARCHIEPISCOPI IN MARCVM FINIS.

Argumentum in euangelium D
SECVNDVM LVCAM.

Qn̄ Lucas euāgeliū̄ suum scripserit Strenui nomē quibus tributū̄ sit antiquitus. act.xxvi.

DIVVS Lucas Antiochenus fuit patria, medicæ artis peritus & in externa philosophia magnus. Hierosolymis quoq; probe Hebræorum disciplinis eruditus est. Sane domino nostro docente (vti quidam tradunt) vnus septuaginta discipulorū factus est. Christoque quum surrexisset a mortuis cum Cleopa occurrit, Domino autem in cælos assumpto, & Paulo ad fidem conuerso, illi peregrinationis comes factus est: Paulo inquam, & Euangelium omni cum diligentia conscripsit, id quod & procemium eius declarat, post assumptum in cœlos Christū anno quintodecimo. Scribit autem ad Theophilum, virum senatorij ordinis, & fortassis principem. Nam strenui nomen principibus & presidibus tribuebatur, sicut & Paulus ad presidem festum dicit Strenue Feste. Omnis autē homo dei amans, & Theophili nomine dignus, roboreq; ac strenuitate in refrenanndis affectionibus præditus, dignus reuera est, vt Euangelium audiat. E

PROLOGVS BEATI LVCÆ IN EVANGELIVM SVVM.

euāgeliū Ægyptiorum, euāgeliū duodecim.

QVONIAM MVLTI ATTENTARVNT contexere narrationem earum, quæ inter nos multis argumentis comprobatæ sunt rerum, sicuti tradiderunt nobis hi, qui ab initio suis oculis viderunt, & ministri fuerunt sermonis, visum est & mihi, vt cuncta ab initio diligenter peruestigans ordine tibi scribā, Strenue Theophile, quo agnoscas eorum quibus instructus es sermonum communitionem. Qui fuerunt multi illi qui attentarunt? Pseudoapostoli. Multi enim tunc conscripserunt Euangelia, vti est, quod vocant Euangelium secū dum Ægyptios, & quod inscribitur Euāgelium secundum duodecim. Tales itaque attentarunt duntaxat, sed non perfecerunt, quia enim absque diuina gratia cœperunt, propterea neque absoluerunt. Bene igitur dixit Lucas multi conati sunt: at pauci, vt Matthæus & Marcus, non tantum attentauerunt, sed & perfecerunt. Nam spiritum sortiti erant, qui perfecta operatur. Res autem multis argumentis comprobatas dixit. Res enim Christi non simpliciter & nude traditæ sunt, sed vera & solida fide, & multorum argumentorum certitudine. Et quomodo, dic Luca, multis argumentis comprobatæ sunt? Sicut tradiderunt nobis hi, qui ab initio suis oculis viderunt, & ministri fuerunt sermonis. Hinc manifestum est, Lucam ab initio non fuisse discipulum, sed posterioribus temporibus. Alij enim ab initio didicerant, vt Petrus & filij Zebedæi, qui & tradiderunt huic, quæcunque ipse nō viderat, neque ipse audierat. Quid autem est quod dicit, quo agnoscas eorum de quibus edoctus es sermonum communitionem? Duos in hoc sensus habeo. Vnus quidē est hic; Prius te sine scriptis institui o Theophile, nunc scriptum tibi trado Euāgelium, atque ita mentem tuam munio, vt ne obliuiscatur eorum, quæ sine scriptis tradita sunt. Alter vero: Solemus nos homines sæpe, quando quis nobis sine scripturis loquitur, suspicari, ne forte quid mendacij admixtum sit: quando autem etiam scribit quæ loquitur, tunc credimus, quod non scripsisset, nisi vera se dicere confideret. Idcirco & Euangelista dicit: Propterea scripsi tibi Euangelium, vt ea de quibus sine scriptis eruditus es, in maiori securitate conserues, maiorem mihi fidem nunc habens, qui adeo de his quæ non scripto docui confidam, vt etiam scripturis prodere non formidarim. Attende itē quod dicit, agnoscas, non scias, hoc est, secundo maiorem accipias scientiam, & fiduciam, ac securitatem, quod non mentiar.

CAPVT PRIMVM.

A *ERat in diebus Herodis regis Iudææ, sacerdos quidam nomine Zacharias, de uice Abia, & uxor illius de filiabus Aaron, & nomen eius Elizabeth.* Mentionem facit regni Herodis, tum vt narrando prophetarum formam seruet: illi enim sic incipiunt. In diebus Ioachar & Ezechiæ, & cuiuspiam, facta sunt hæc: tum quia de Christo dicturus est, ideo meminit Herodis, vt ostendat quod sub Herode vere venerit CHRISTVS. Hic enim Herodes fuit, quum defecissent apud Iudæos principes, iuxta prophetiam Iacob. Vnde monstratur quod Christus venerit. Sed & in hoc recte facit, quod ostendendo tempus, certius ostendit euangelium. Copiam enim quærendi, si qui volent, & discendi euangelij veritatem a tempore facit. Et incipit a Zacharia patre Ioannis: idque merito, quoniam de Christi natiuitate dicturus, præcursorque CHRISTI fuit Ioannes, neque illius natiuitatem sine miraculo fuisse narrat. Et quia virgo paritura erat, præordinauit deus vt vetula pareret: non secundum legem naturæ, tametsi ex viro. Quid autem est: Ex vice Abia? Intelligunt quidam sic, quod duo fuerint sacerdotes, successione ministerium perficientes, quorum vnus Abia, alter autem Zacharias. Quia igitur sacerdotio functus erat Abia, post illius ministerium ministrauit etiam Zacharias. Videtur autem non sic esse. Solomon enim quum perfecisset templum, constituit & vices, hoc est hebdomadas. Et in

Geñ.xlix

B vna constituit filios Chore, in alia Asaphat, in alia Abia, in alia alium. Igitur quod dicit, fuisse de vice Abia, sic oportet intelligere, quod de hebdomada Abia fuerit. Non quod post Hebdomadam Abia functus sit ministerio: dixisset enim, post hebdomadam Abia: nunc autem quum dixit, de vice Abia, ostendit quod ex ordine & hebdomada Abiæ fuerit. Ostendere autem volens, quod ex vtroque parente legitime fuerit ex sacerdotali genere Ioannes, dicit. Et vxor eius de filiabus Aaron. Nõ enim licebat ex alia tribu vxorem ducere, sed ex eadẽ. Elizabeth interpretamur dei quietem: Zacharias autem memoriam domini.

Nu. xxxvi. elizabeth zacharias

Erant autem ambo iusti coram deo. Quidam iusti sunt, at non coram deo: sed in speciem tantum, & coram hominibus: illi autem etiam coram deo iusti erant.

Mandata Exod.xx

Ambulantes in omnibus præceptis & iustificationibus domini irreprehensibiles. Mandata quidem sunt, vt ne occidas, ne adulterium committas: Iustificatiões autem, vt qui maledixerit patri, vel matri, morte moriatur. Iustum enim hoc. Scito quod & mandatum iustificatio nominari potest, vt pote iustum faciens hominẽ, imo & dei iustificatio existẽs. In die enim illa condemnat nos, quasi scripta quædam iustificatio in nobis sit. Nisi enim venissem, inquit, & loquutus essem eis, peccatum non habuissent. Et iterum, Sermo quem loquutus sum eis, ille eos condemnabit. Quare autem quum dixit, ambulantes in omnibus mandatis, adiunxit, irreprehensibiles: Multi ambulant in lege Dei, sed omnia faciunt, vt videantur ab hominibus. Tales igitur non sunt irreprehensibiles. Sed zacharias, & fecit mandata, & citra reprehensionem fecit, non vt hominibus

Iustificationes. Exo.xxi. Leuit.xx Ioan.xv.

C placeat talia faciens.

Nec erat illis proles, eo quod Elizabeth sterilis esset, & ambo prouectæ iam ætatis essent. Iustorum mulieres & iustæ, sæpe steriles fuerunt, vt discas legem non exigere corporalium filiorum procreationem, sed spiritualium. Prouectæ autem ętatis ambo erant, tam corpore, quam anima. Etenim iuxta animam profecerant & progressi erant, ponentes ascensiones in corde, & diem habentes, sed non noctem: vitam, vt in luce honeste agentes.

Factum est autem, quum sacerdotio fungeretur zacharias in ordine uicis suæ coram deo, secundũ consuetudinem functionis sacerdotalis, sors illi obuenit, ut odores incenderet ingressus in templũ domini, & omnis multitudo populi precabatur foris, tempore thymiamatis. Coram deo mundi soli sacerdotio funguntur, ab impuris autem autem auertit deus faciem suam. Quando autem tempus incendendi odores? Vel omnino secũdum tempus deprecationis, quã do solus in sancta sanctorũ ingrediebatur summus sacerdos, vt discamus, quod sic summus sacerdos ingressus in sancta sanctorum, hoc est cælum, cum carne, acceperit fructum incarnationis suæ nostri curam & salutem.

Apparuit autem illi angelus domini, stans à dextris altaris thymiamatis. Non omnibus apparet angelus, sed mũdis corde, qualis erat Zacharias. Altare autem thymiamatis dixit, quia erat & altare holocaustorum.

Et turbatus est Zacharias illo uiso, ac timor irruit super eũ. Dixit aũt ad eum angelus. Ne timeas za

charia quoniam exaudita eſt deprecatio tua: uxorque tua Elizabeth pariet tibi filium, & uocabis nomen eius Ioannem: & erit gaudium tibi & exultatio, multique in natiuitate eius gaudebũt. D

Viſiones qñ diuinæ, & qñ diabolicę

Ioan.i.

Turbatur quidem Zacharias. Inſolitæ enim viſiones etiam ſanctos turbant. Verum angelus confeſtim turbationem ſedat. Vbique enim hoc iudicio diſcernuntur viſiones, quæ a deo, & quæ a diabolo. Nam ſi mens primum turbetur, & ſtatim timor ſoluatur, & iterum quieſcat, reuera diuina eſt viſio. Si autem timor ac turbatio magis atque magis creſcant, demoniaca eſt viſio. Quare angelus dicit. Exaudita eſt deprecatio tua, & vxor tua Elizabeth pariet tibi: Nam zacharias non pro filio precatus eſt, ſed pro peccatis populi. Dicunt igitur quidã, quod quoniam pro peccatis populi orabat, futurũ autem quod generaret filium qui clamaret. Ecce agnus dei, qui tollit peccata mundi: merito dicit ad illum angelus Quoniam exaudita eſt deprecatio tua pro remiſſione peccatorum populi. Filium enim generabis, propter quem remiſſio erit peccatorum. Alij autem ſic intelligunt. Quoniam exaudita eſt deprecatio tua zacharia, & remiſit Deus peccata populo. Deinde quaſi ille dixiſſet angelo. Vnde hoc manifeſtum? dicit angelus. Hoc tibi ſignum do, quod pariet filium Elizabeth, & ita per puerperiũ Elizabeth credibile tibi ſit remiſſa eſſe peccata populo.

Erit enim magnus coram Deo, ac uinum & ſiceram non bibet, & ſpiritu ſancto replebitur iam inde ab utero matris ſuæ, multosque ex filijs Iſrael conuertet ad dominum deum ipſorum & ipſe præcedet ante illum cum ſpiritu ac uirtute Eliæ, ut conuertat corda patrum in filios & inobedientes ad prudentiam iuſtorum, ut paret domino plebem præparatam. Magnum fore Ioannẽ prædicit angelus. Multi ſane magni fuerunt coram hominibus, at nõ item coram Deo, vt hypocritæ. Magnus autem Ioannes iuxta animam, ſicut & paruus iuxta animam dicitur omnis qui ſcandalizatur. Nullus enim magnus ſcandalizatur ſed parui, ſed puſillanimes. Dicit igitur dominus. Qui ſcandalizauerit vnum ex paruis. Quemadmodũ autem hi genuerunt Ioannem iuſti fuerunt coram deo, ſic & puer ipſorum magnus coram deo. Sicera autem dicitur omne quod inebrare poteſt, & non eſt ex vite. Quum autem eſſet adhuc in vtero matris, repletus eſt ſpiritu ſancto, quando mater domini venit ad Elizabeth, & exultauit præ gaudio infans propter aduentum domini. Porro conuertit corda patrum ad filios hoc eſt Hebræorum ad Apoſtolos. Patres enim fuerunt Iudæi illorum autem filij Apoſtoli, conuertit igitur corda Iudæorum ad Apoſtolos, docens & teſtificans de Chriſto. Qui autem de Chriſto teſtatur, omnes fideles facit & diſcipulos ſuos. Non omnes conuertit Ioannes ſed multos: Chriſtus autem omnes illuminauit. At in ſpiritu Eliæ præceſſit. Sicut enim in Elia efficax fuit gratia; ita & in Ioanne. Et ſicut Elias ſecundi aduentus præcurſor, ita & Ioannes primi. In virtute autem Eliæ, eo quod idem voluerunt aduentus amborum; ambo enim ad CHRISTVM congregant. Et aliter, In virtute ac ſpiritu Eliæ venit Ioannes, eo quod eremita fuit etiam ipſe, & frugalis vitæ, & arguens ſicut ille. Conuertit autẽ & incredulos Iudæos ad prudentiam iuſtorum, hoc eſt, Apoſtolorum doctrinam. Prudentia autem Apoſtolorum gratia eſt ſpiritus in illis. Præparauit quoque domino, id eſt, Chriſto, plebem præparatam, hoc eſt, capacem ad ſuſcipiendum prædicationem, vt exempli gratia. Quando veniebat propheta quiſpiam prædicans, non omnes credebant, ſed qui præparati erant; & qui ſeipſos ad hoc accommodabant. Nam ſicut ſiquis noctu veniat in domum, non omnes illum excipiunt, ſed qui vigiles ſunt expectantque, & ad excipiendum parati ſunt: ſic & Ioannes præparauit domino populum, non incredulum quidem, ſed elaboratum, & præparatum ad ſuſcipiendum dominum.

Hypocritæ magni coram hominibus.

Mat. xxviij.

Sicera.

Prudẽtia apoſtolorum.

Et dixit Zacharias ad angelum. Quo argumento cognoſcam illud? Ego enĩ ſum ſenex, & uxor mea prouectæ ætatis eſt. Ac reſpondens angelus dixit ei. Ego ſum Gabriel, qui aſtiti in conſpectu dei, miſſusque ſum ut loquar ad te, & hæc tibi læta nunciem. Et ecce futurum eſt, ut ſis tacitus, nec fari poſsis ad eum uſque diem, quo hæc fiant, eo quod non credidiſti uerbis meis, quæ implebũtur in tempore ſuo. Tametſi iuſtus eſſet zacharias, & ſanctus, reſpiciens tamen ad prodigioſam generationẽ filij nõ facile credebat. Idcirco & angelus ſuam dignitatẽ dicit. Ego ſum angelus, qui aſtiti in conſpectu dei, nõ ſeductor dæmõ, ſed angelus dei: Igitur quia diſcredis, ego te faciam ſurdum, & loqui non poteris. Merito autem duo hęc paſſus eſt, & quod non audiret, & non loqueretur. Quia enĩ non obedierat, condẽnatur vt ſurdus ſit: & quia contradixerat, vt ſileat. Veruntamen pręfigurabat etiã ea quæ Iudæis euenerunt. Nã ſicut hic ſenex & ſterilis, & incredulus peperit filiũ, & prophetis maiorem: ita & Iudęorũ cõgregatio, ſacerdotio inueterato, quamuis eſſet ſterilis, incredula & inobediẽs, verbũ

A tamen dei, hoc est, dominum prophetarum, peperit in carne. quo nato, hi qui prius inobediẽtes, ad fidem & confessionem peruenerunt.

Et erat populus expectans zachariam, & mirabantur quod moraretur in templo. Egressus autem non poterant loqui illis. Et cognouerunt, quod uisionem uidisset in templo. Et ipse innuebat illis, permansitque mutus. Et accidit, ut impleti sunt dies officij eius, abijt in domum suam.

Vides quomodo Iudæi expectabant, & permanebant donec exiret summus sacerdos? At nos Christiani, nisi mox vt ingressi fuerimus in templum, iterum egrediamur existimamus male nobiscum agi. Innuebat autem populo Zacharias, forte roganti silentij causam. Quia enim loqui non poterat, per nutum significabat. Vide item quod non abijt in domum suam, donec impleti essent dies ministerij sui, asseditque templo. Aberat enim vere a Hierusalem montana regio, quanuis autem & Hierosolymis domum habuisset, non licuisset tamen ei extra habitum templi per tempus vicis suæ exire. Nos autem proh pudor, quam contemnimus diuina ministeria? Cæterum quod Zacharias non potest loqui, sed innuit populo, significat indignam Iudæorum vitam. Quia vbi occiderunt verbum, non possunt rationem reddere de his quæ vel dicunt vel faciũt. Et si quid propheticum interrogauerit, obmutescunt, & non possunt tibi, vel sermonem, vel respõsum dare.

Zachariæ silentium quid significet

Post hos autẽ dies concepit Elizabeth uxor eius, & occultabat se mẽsibus quinque dicens. Sic fecit mihi dominus in diebus, quibus me respexit, ut auferret probrũ meum inter homines. Elizabeth,

B quoniam casta erat occultabat se, eo quod senex cõcepisset. Mensibus autem quinque occultauit, sed donec Maria conciperet. Vbi autem illa concepit & exultauit infans in vtero, non vltra se occultauit, sed libere iuit, vtpote tanti pueri mater, qui etiam antequam nasceretur, prophetarum dignitate fuit honoratus.

In mense autem sexto, missus est angelus Gabriel a Deo in ciuitatẽ Galilææ, cui nomẽ Nazareth ad uirginem desponsatam uiro, cui nomen erat Ioseph de domo Dauid, ac nomen uirginis Maria. Et ingreßus angelus ad eam dixit. Gaude gratiosa, dominus tecum, benedicta tu in mulieribus. Illa uero quũ uidisset, turbata est super sermone eius, & cogitabat qualis eßet illa salutatio. Et dixit ei angelus. Ne timeas maria, inuenisti enim gratiam apud deum. Mensem sextum dicit, a tempore quo conceptus fuit Ioannes. Dicit aũt desponsatam virginem viro, qui erat de domo Dauid, vt ostenderet & ipsam ex genere Dauid descendisse. Iuxta legem enim coniuges ex eodem genere & eadẽ cognationis catena prognatos esse oportebat. Quia autem Euæ dictum erat a domino, vt in tristitijs pariat filios, soluit tristitiam illam in gaudium quod angelus virgini afferens dicit: Gaude gratiosa. Et quia maledicta fuit Eua, hęc dicitur benedicta. Considerabat autem de salutatione, qualis nam esset, num absurda & procatrix, ac qualis viri ad puellam, an diuina? Quia & dei mentio inter salutandum facta, quum diceretur Dominus tecum. Primum autem timorem cordis sui repellit, & quasi in quiete constituta, diuinum respõsum accipit. Neque enim fieri potest, vt turbata fuerit, quæ tam diligenter audiuit quæ euentura. Porro id quod supra dixi, gratiosa, quia interpretans dicit. Inuenisti enim gratiam coram domino. Hoc enim est gratiosam esse vel

Gene. iij.

Tu vero discas gratiosa, & gratia plena distare quã plurimum

C plenam gratia, quod inuenerit gratiam apud deum, hoc est placuerit Deo. Verum hoc commune habet cum multis. Multæ enim & aliæ inuenerunt gratiam corã deo. Non autem id quod aufertur.

Ecce concipies in utero, & paries filium, & uocabis nomen eius Iesum. Is erit magnus, & filius altißimi uocabitur. Et dabit illi dominus deus sedem Dauid patris ipsius, regnabitque super domum Iacob in æternum, & regni eius non erit finis. Ecce concipies, hoc singulare quod nulli alteri concessum. In vtero autem dixit, vt ostendat dominum ex ipsius virginalis vtero incarnatum substantialiter. Bene autem dictus est Iesus, quia ob salutem nostri generis venit. Nomen enim hoc in græcam linguam conuersum, dicitur salus. Iesus igitur σωτὴρ est, hoc est saluator: quia & Iesua salus dicitur. Erit autem inquit, magnus, & filius altissimi vocabitur. Magnus quidem fuit & Ioannes, sed non ad hoc altissimi filius. Iesus vero magnus quidem, eo quod docuit: filius autem altissimi, & propter istuc ipsum, docebat enim sicut authoritatem habens, & propter mirabilium miraculorum operationem. Vocatur autem filius altissimi qui apparebat homo. Nam quia vna fuit hypostasis, re-uera filius altissimi fuit filius virginis. Et fuit quidem ante secula filius altissimi verbum, sed non vocabitur neque cognoscebatur, postquam autem incarnatum est & apparuit in carne, tunc & vocatum est filius altissimi: qui apparebat & miracula faciebat. Audiens vero thronum vel sedem Dauid, ne putes sensibile quoddam regnum, sed di-

Domus Iacob qui sunt Quõ christus dica-

tur sedere sup sedē Dauid. i.reg xvi. Matt. xi. xiiij.

uinum, quo regnauit super omnes gentes per prædicationem. Domus enim Iacob, sunt hi, qui ex Hebræis crediderunt, atque etiam qui ex alijs gentibus. Illi enim proprie Iacob & Israel. Et quomodo dicitur sedere super sedem Dauid, audi. Dauid paruus erat inter fratres suos. & dominus quoque contemptus & taxatus vt edax & vini potor, & fabri filius, & a fratribus suis filijs Ioseph despiciebatur. Neque enim fratres eius (inquit) credebant in eum. Ille quum benefaceret, persequutionem patiebatur, & dominus quoque miracula faciens accusabatur & lapidabatur. Ille per mansuetudinem vicit & regnauit, & dominus per mansuetudinem suscepta cruce regnauit. Vides quomodo dicatur sedere super sedem Dauid? Nam sicut Dauid sensibile regnum suscepit, ita & dominus spirituale. Cuius regni non erit finis. Non enim finis regni CHRISTI, hoc est, agnitionis dei & Christianismi. Nam & quum persequutionem patimur, gratia Christi floremus.

Dixit autem Maria ad angelum. Quomodo erit istud, quandoquidem uirum non cognosco? Et respondens angelus dixit ei. Spiritus sanctus superueniet in te, & uirtus altißimi obumbrabit tibi, quapropter & quod nascetur sanctum, uocabitur filius dei. Non quasi discredens virgo dixit. Quomodo erit mihi istud? sed vt prudens & intelligens vt discat, modum inquirit. Non enim prius tale quiddam factum est, neque posthac fiet. Ideo & ignoscit ei angelus & non condemnat vt Zachariam, sed magis modum docet. Nam Zacharias merito condemnatur, habuit enim exempla multa, quandoquidem & multæ steriles fuerunt, virgini autem nullum exemplum erat. Spiritus, itaque dicit, spiritus veniet super te: & virtus altissimi obumbrabit tibi, fœcundum reddens vterum tuum, & condens carnem consubstantiali verbo. Virtus vero altissimi, filius est dei. Christus enim dei virtus est. Obumbrabit tibi, hoc est, conteget te, hoc est vndique te circundabit. Sicut auis obumbrat pullos suos, ita & diuina virtus totam virginem apprehendit, & hoc est obumbrare. Alius autem quispiā fortassis dicet: quod sicut pictor primū declinat, & vmbras inducit, & deinde perfectum colorem addit, ita & dominus ipse, sibi carnem condens, & imaginem hominis formans, primum deliniauit illam in vtero virginis, compacta ex sanguinibus semper virginis carne, quā deinde paulatim figurauit, sed hoc dubium. Sunt enim qui dicunt, quod vbi dominus obumbrauit vterum virginis, statim perfectus fuerit infans. Alij autem hoc non recipiunt. Audi enim quod dicat. Ideo & quod nascetur sanctum, hoc est quod particulatim in vtero crescit; & non statī perfectum existit. Confundatur autem & hoc loco Nestorius. Ille enim dixit, quod non fuerit filius dei in vtero virginis quiescens, sed nudus hō e virgine fuerit natus, posteaquam habuerit deum factum sibi comitem. Audiat igitur, quod illud quod nascebatur in vtero erat filius dei, non alius quidē fœtus est vteri, alius aūt filius dei, sed vnus & idem fuit filius virginis & filius dei. Vide item quomodo sanctam trinitatem declarauit, dicens spiritum sanctum, virtutem filium, altissimum patrem.

Obumbrare.

Nestorij hæresis.

Atque ecce Elizabeth cognata tua, & ipsa concepit filium in senectute sua, & hic mensis est sextus illi, quæ dicebatur sterilis, quia non erit impoßibile apud Deum omne uerbum. Dixit autem Maria. Ecce ancilla domini, fiat mihi secundum uerbum tuum. Ac discessit ab illa angelus. Dubitauerit fortasse quispiam, quomodo Elizabeth cognata fuerit Mariæ. Virgo enim ipsa ex tribu Iuda fuit. Elizabeth autem de filiabus Aaron. Nam lex præcepit coniuges ex eadem tribu esse, & ita cognationes ex vna tribu erant. Dicendum igitur, quod a captiuitate confusa sunt genera. Et melius ita dicitur. Aaron vxorē duxit Elizabeth, quæ filia fuit Animadab, qui fuit ex tribu Iuda. Vides quod ab initio & ab Aaron cognata fuit Elizabeth Dei genitrix? Quia enim vxor Aaron ex Iuda descēdit, e qua tribu fuit Dei genitrix, & Elizabeth fuit ex filiabus Aaron, merito Dei genitrix cognata dicitur Elizabeth, nā proaua eius, hoc est, vxor Aaron, fuit ex tribu Iuda. Considera autem & cognationis consequentiā. Sed videamus quid dicat virgo. Ecce ancilla domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Tabula sum pictoria, pingat pictor quod voluerit, faciat Deus quod voluerit. Atque ita etiam quod prius dixerat. Quomodo erit hoc non fuit incredulitatis, sed desiderij addiscendi morem. Nam si discredidisset, nequaquam dixisset. Ecce ancilla domini, fiat mihi secundum verbū tuū. Disce aūt, quod Gabriel, si quis interpretatur, idem est quod homo Dei. Maria vero, domina. Nazareth autem sanctificatio. Merito igitur quum nasci voluit Deus homo, missus est Gabriel angelus, hoc est, homo dei. Sed in sancto loco fit salutatio, hoc est, in Nazareth. Vbi enim Deus, ibi nihil impurum, nihil non sanctum.

Virgo Maria e qua tribu

elizabeth vna filiarū Aarō.

Gabriel, Maria, Nazareth.

A *Exurgens autem Maria in diebus his, abijt in montana cum festinatione in ciuitatem Iuda, & intrauit in domum Zachariæ, ac salutauit Elizabeth. Et factum est ut audiuit salutationem Mariæ Elizabeth, saliјt infans in utero eius. Et repleta est spiritu sancto Elizabeth, exclamauitque uoce magna, & dixit. Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus uentris tui.*

Quum audisset ab angelo, quod concepisset Elizabeth, statim abijt ad illam, & gaudens de bono cognatæ, & volens vt prudentissima, maiore certitudine certior reddi, num vera dixisset, qui apparuerat ei, vt ex hoc nec de suo dubitaret. Prudens enim quum esset, timebat, ne forte deciperentur, & non vt incredula, sed vt diligenter rem explorare volebat. Zacharias itaque in montanis habitat, & propterea illuc abit. At Ioannes suscepto singulari supra reliquos homines gaudio, exultat in vtero matris: vnde & maior est prophetis. Nam alij quidem prædixerunt futura postquam nati sunt: ille autem quum adhuc esset in vtero matris, gratiam talem assecutus fuit. Vide enim: Salutauit virgo Elizabetham, hoc est prior allocuta est. Vox itaque virginis, vox erat incarnati in illa die. Et idcirco etiam Ioannem præcursorem in vtero gratia prosecutus est, & Prophetam fecit. Quæcunque enim dixit Elizabeth prophetice ad Mariam non verba fuerunt Elizabeth, sed infantis, os autem Elizabeth tãtum ministrauit, sicut & os Mariæ ministrauit filio Dei qui in vtero eius erat. Quippe quum exultasset puer in vtero, tunc impleta est spiritu Elizabeth. Nisi enim puer exultasset, non prophetasset illa. Itaque sicut dicunt prophetas primum mente excedere, & diuinum quid pati, ac tum denique pro- Gen.xxv Psa.cxvij
B phetizare, ita & Ioãnes forte prius saltauit, vt diuinum quiddam patiens, postea per os matris prophetizauit. Quid autem prophetizauit? Benedicta tu in mulieribus. Deinde, quia multæ sanctæ mulieres pepererunt improbos, vt Rebecca Esau, dicit: Sed & fructus ventris tui benedictus. Aliter quoque intelligi potest. Benedicta tu in mulieribus, & benedictus fructus ventris tui. Benedictus enim solus deus, sicut & Dauid dicit: Benedictus qui venit. Consueuit enim scriptura coniunctionem. Et, pro enim accipere. Vt, da nobis auxilium, & vano salus hominis, hoc est, vana enim salus hominis. Et iterum: Tu iratus fuisti, & nos peccauimus. Fructũ autem ventris dei genitricis dicit dominum, & ideo sine viro conceptum. Pueri enim alij, fructus sunt patrũ, Christus vero vẽtris Mariæ fructus, ipsa enim sola hunc fructum protulit. Et pro enim. p̃.lvi.cvij Esa. lxiiij

Et unde hoc mihi, ut ueniat mater domini mei ad me? Ecce enim ut facta est uox salutationis tuæ in auribus meis, exultauit præ gaudio infans in utero meo. Et beata quæ credidit, quoniam perficiẽtur ea, quæ dicta sunt ei à domino. Sicut postea Ioannes Christũ, quum venisset vt baptizaretur prohibuit propter reuerentiam, dicens. Ego non sum dignus, sic & nunc per matrẽ suam loquitur. Vnde mihi hoc vt veniat mater domini mei ad me? priusquam pariat dñm, matrem vocans eam, quæ in vtero gerebat. Alias enim priusquam pariant, nõ solemus matres vocare propter metum abortiẽdi. In virgine autem nihil tale suspicari oportebat. Et idcirco priusquam pariat, mater. Et beata es tu o Maria, quæ credidisti, quia implebuntur ea quæ a domino tibi dicta sunt.

C *Et ait Maria. Magnificat anima mea dominum. Et exultauit spiritus meus in deo seruatore meo Quia respexit ad humilitatem ancillæ suæ, ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes. Quia fecit mihi magnifica, quia potens est, & sanctum nomẽ eius. Et misericordia eius in progeniẽ & progeniẽ timentibus eũ.* Virgo certior reddita de fœtu concepto, glorificat deũ, illi miraculũ attribuens, non sibijpsi. Ille enim dixit, respexit in me humilem non ego ad illum respexi. Ille me prosecutus est misericordia, ego illum non quæsiui. Et ex hoc tempore beatam me dicent omnes generationes: non sola Elizabeth, sed & eorum generatio qui crediderunt. Quare autem beatam me dicunt? Non propter meam virtutem, sed quia fecit mecum magnalia qui potens. Potentem autem nominat Deum, vt ne quis discredat his quæ a se dicuntur, considerans quod Deus illa facere potens sit. Porro sanctum nomen eius vocat, declarans quod non inquinetur mundissimus ille in vtero conceptus, sed sanctus maneat. Neque in me sola est misericordia eius, sed in omnes qui timent illum. Verum qui omnino indigni sunt, non assequuntur misericordiam. In generationẽ autem & generationem dicens esse misericordiam Dei, ostendit quod misericordiam assequentur & in præsenti seculo, & in æterno. Nam hic centuplum accipiunt, & illic longe amplius. Attende autem quod primum. Magnificat anima mea dominum: & deinde, spiritus exultat, vt simile quid dicam. Magnificas deum qui digne iuxta deum ambulas, vocatus Christianus, non attenuans nomen & dignitatem CHRISTI, faciendo quod non oportet, sed magnificans operando magna, cœlestiaque opera. Et Matth.ij. Infra.iij. Discrimẽ animæ & spiritus.

tunc etiam spiritus tuus exultabit, hoc est spirituale donum, quod accepisti per egregia opera; exultauit & proficiet, & non contrahetur, & (vt ita dicam) mortificabitur. Scies præterea videri scripturam simpliciter istud dicere, spiritum & animam, proprie tamen differt. Animalem enim hominem dicit eum, qui iuxta naturam viuit, & humanis rationibus regitur, si quando esuriens comedat, odio habeat inimicum, & in summa, si nihil supra hominem appareat: spiritualem vero qui transcendit leges naturæ & non humano more sapit. Et hæc differentia animæ & spiritus in scriptura. Medici forsitan hæc aliter discernunt, sed nobis scriptura cordi est, medici vero vaelant.

Fecit robūr in brachio suo dominus, dispersit superbos cogitatiōe cordis ipsorū. Detraxit potētes Gen. xxij *de sedibus, & exaltauit humiles, Esuriētes īpleuit bonis, & diuites dimisit inanes. Suscepit Israel puerū suū, ut memor esset misericordiæ Sicut locutus est ad patres nostros Abraham, & semini eius in seculū. Mansit autem Maria cum illa mensibus circiter tribus, & reuersa est in domū suā.* Brachium patris, filius. Fecit igitur robur & virtutem ac potentiam contra naturam deus in filio suo. Incarnato enim filio, victa est natura, virgine pariente, deo homine vero deificato. Et dispersit dominus superbos dæmones, eiectis illis ex humanis animabus, & alijs quidem in abyssum missis, alijs autem in porcos. Poterit autem & de Iudæis intelligi, quos dispersit in omnem regionem & nunc dispersi sunt. Porro detraxit etiam potentes de sedibus, dæmones dico, qui contra homines præualuerant, & sedes in humanis habebant pectoribus, in illis requiescentes. Sunt & Pharisæi potentes nimirū ea quę pauperum diripientes, & cathedras habent vt doctores, a quibus depositi sunt, Et exaltauit humiles esurientes, homines quos humiliarat peccatum, vel gentes. Exaltauit autem, adoptatis illis in filios. Igitur sicut esurientes dicere licet gentiles, vtpote non habētes vel scripturas, vel legem, vel mandata, quos impleuit bonis scripturarum, ita & Iudæos diuites & in lege, ac in mandatis, quos etiam emisit foras terrenam & cælestē Hierusalem, inanes: nihil enim habent Iudæi, etiam si quid habere videantur. Suscepit Israel puerum suum, vel carnales Israelitas dicit: multa enim millia ex illis crediderunt, & impleta est promissio facta Abrabæ, ad quem dixerat deus. In semine tuo benedicētur omnes tribus terræ, vel etiam de spirituali Israel dicit. Omnis enim qui videt deum, Israel dicitur, iuxta nominis interpretationem. Suscepit itaque eos, qui vidēt deum, in cælestē hæreditatem adducens. Mansit autem Maria cum Elizabeth, circiter mensibus tribus, deinde reuersa est. Quia enim paritura erat Elizabeth, ascendit virgo propter multitudinem qui ad partum conuenturi erant, indecens autem virgini in talibus versari. Quod aūt quum paritura esset Elizabeth, reuersa sit virgo manifestū hinc est, quod mense sexto concepti præcursoris venit angelus ad Mariam, & mansit illa cum Elizabeth tribus circiter mensibus. Ecce ferme nouem menses.

Pharisæi potētes, q̃ pauperū sunt diripientes.

Ge. xxiiij Israel duplex Maria domū reuertitur, parturiente Elizabeth.

Elizabetæ uero impletum est tempus pariendi, & peperit filium, Et audierunt uicini & cognati eius quod magnifice dominus misericordia sua usus esset erga illam, & gratulabantur ei. Et factum est in die octauo, uenerunt ad circundendū puerū, & uocabant eū nomine patris sui Zachariā. Et respondens mater eius, dixit: Nequaquam, sed uocabitur Ioannes. Et dixerunt ad illam. Nemo est in cognatione tua, qui uocetur isto nomine. Innuebant aūt patri eius, qui uellet uocari eum. Isq; postulatis tabellis, scripsit, dicens. Ioannes est nomen eius. Et mirati sunt uniuersi. Apertum est aūt os eius illico, & lingua eius, & loquebatur laudaus deum. Virgo quidē circiter tribus mensibus, mansit apud Elizabeth, fortassis tanto attonita miraculo, & indigens cōsolatione quadam, quam ex consuetudine Elizabeth habuit. Verum vbi appropinquauit partus, abscessit. Vbi autem impletum tempus Elizabeth vt pareret, obseruandū quod in peccatoribus non dicitur. Impletum est tempus pariendi, sed hoc duntaxat inuenies, vbi de iustorum partu habetur mentio. Nam (vt apparet) imperfecti & non impleti peccatorum sunt partus, meliusque illis si nati non fuissent. Quare autem post circuncisionem imponitur nomen? Quia prius suscipiendum est signaculum dei, & tunc humanum nomen. Vel aliter. Circuncisio significat carnalium abiectionem. Nullus igitur nisi prius abijciat & amputet carnalia, dignus est vt nominetur miles dei, & vt in libro cælorum scribatur nomen eius. Elizabeth vero vt prophetissa indicauit nomen. Ioannes sit nomen eius. Fortassis autem Ioannes sibijpsi indidit nomen, matrique suę cōmunicauit donum propheticum. Porro Zacharias, quum non posset nutu manifestare nomē, petit tabellas. Et quia astipulatus est sententiæ vxoris in noīe pueri, obstupescūt omnes, non enim erat in cognatione eorum quispiam eius nominis, vt quis dicere possit, quod

Circuncisio quid.

sit, quod ante tempus de hoc ambo tractarint. Ioannes, iuxta interpretationem, est
A Dei gratia: proinde & pater illius statim assequutus gratiam, & primum de Christo, deinde de puero prophetizat.

Et factus est timor super oẽs uicinos eorum, & in tota montana regione Iudææ, diuulgabãtur oĩa uerba hæc, & posuerunt oẽs qui audierant uerba hæc in corde suo, dicentes. Quisnam puer hic erit? Et manus domini erat cum illo. Et Zacharias pater eius, repletus est spiritu sancto, prophetauitque, dicens: Benedictus dominus deus Israel, quia uisitauit & fecit redemptionem populo suo. Et excitauit cornu salutis nobis, in domo Dauid pueri sui. Sicut locutus est per os sanctorũ, qui à seculo sunt prophetarum suorũ. Salutem ex inimicis nostris, & de manu omniũ qui oderunt nos. Vt faceret misericordiam cum patribus nostris, & memor esset testamenti sui sancti. Iuxta iusiurandum quod iurauit ad Abrahã patrem nostrum, ut daret nobis. Vt citra timorem, de manu inimicorum nostrorum liberati, seruiamus ipsi. In sanctitate & iustitia corã ipso, cunctis diebus uitæ nostræ. Factus est timor super omnes, propter miraculum loquentis Zachariæ. Sicut enim prius, quum obmutuisset, stupuerat populus, ita etiam nũc quum redditus est ei sermo. Propter duo igitur miracula hæc cogitabãt de nato, quod multos præcelleret. Matt. xv Facta autem sunt hæc omnia singulari quadam dispensatione, vt qui de Christo prophetizaturus esset, fide dignus haberetur, & omnes ex ipsa natiuitate Ioannis certiores redderentur, quod multis maior esset. Benedicit autem Zacharias Deum, quia visitauerat Israelitas. Et profecto venerat ad oues quæ perditæ erant de domo Israel, sed plerique
B beneficium eius suscipere noluerunt, vnde vero Israelitas inuisit. Et quinam sunt illi? Hi qui crediderunt. Excitauit autem cornu salutis, hoc est virtutem, & regnum salutare. Cornu enim vel potentiã significat, cornuta enim animantia in cornu robur habent: vel regnum, ex cornu enim reges inungebantur. Itaque Christus & potentia est, & regnum patris. Excitatum igitur est cornu salutis, Christus. Videbatur enim dormire, contemnens multorum peccata, longanimitatem in simulacrorum insano cultu præ se ferẽs, sed in nouissimis temporibus incarnatus excitatus est, & contriuit omnes qui oderunt nos dæmones, non iam vltra longanimis & dormiens. Porro in domo Dauid excitatus est, hoc est, in Bethlehem, illic enim natus est. Bethlehem autem patria Dauid erat. Sicut loquuti fuerũt prophetæ, omnes enim de incarnatione loquuti sunt. Michæas etiam domus Dauid, Bethlehem dico, mentionem facit, dicẽs. Et tu Bethlehem neutiquam minima es, ex te enim egredietur dux. Fecit autem misericordiam, non solum cum viuentibus, sed & cum patribus nostris. CHRISTI enim gratiam etiam in illos qui olim mortui, pertingit. Dedit nobis viuentibus spem resurrectionis, & resurreximus, sed non soli hanc gratiam assecuti fuimus, sed & qui ante nos defuncti fuerant. Omnis enim natura boni particeps fuit. Vel aliter: Fecit misericordiam cum patribus, eo quod spem illorũ impleuit. Adipleta enim viderunt quæcunque de christo expectarent. Sed & filios suos cũ vident patres talibus bonis frui, gaudẽt & participes sunt lætitiæ, perinde ac si in se collocata essent. Cuius aut testamenti, & cuius iusiurandi, quod Abraham factum meminit? Vel omnino huius. Benedicens benedicam te, & multiplicans multiplicabo te.
C Vere nunc multiplicatus Abraham, quum ei filii ex omnibus gentibus adoptati sunt per fidem. Nam sicut ille credidit, ita ille per fidem appropiarunt ei. Liberauit autem nos de inimicis sine timore. Sæpe liberant quidem, sed non sine nostro timore, agone, & certamine: CHRISTVS vero, quum nos nõ laborassemus, pro nobis crucifixus est, & liberauit nos sine timore, hoc est, absque periculo. Quare autem liberauit nos? Num propter cibum & potum? non: sed vt seruiamus illi: non semel, neque duobus diebus, sed omnibus diebus. Seruiamus autem non sola corporali adoratione, & ministerio, sed in sanctitate & iustitia. Est autem sanctitas, iustitia erga Deum, iustitia vero erga homines, vt exempli gratia. Si quis abstineat a sacris, & ad diuina non accedit impie, sed venerabilibus omnem honorem exhibet, is sanctus est. Similiter, & qui honorat parentes, sanctus est: nam & illi dii domestici. At si quis non fuerit auarus, non rapax, non fur, nõ adulter, is iustus dicetur. Itaque oportet seruire Deo in sanctitate, hoc est, reuerentia, erga diuina: & iustitia, hoc est, laudata in rebus humanis vita. Seruiendum denique est coram ipso, non coram hominibus, sicut hi qui hominibus placere volunt, vt hypocritæ faciunt.

Cornu.

Bethlehẽ patria dauid.

Mich. v.

Ad eos quoque qui ante mortui sunt misericordia Christi profluxit.

Gen. xxii

Hebr. ix.

Cur nos liberauerit Christus.

Sanctitas

Iustitia.

Sanctus.

Iustus.

Et tu puer propheta altissimi uocaberis, præibis enim ante faciem domini ad parandũ uias eius. Ad dandam scientiam salutis in populo ipsius, per remissionem peccatorum eius. Per uiscera misericordiæ Dei nostri, quibus uisitauit nos oriens ex alto. Vt illucesceret his qui in tenebris & um

bra mortis ſedent, ad dirigendos pedes noſtros in uiam pacis. Puer autem creſcebat, & corroborabatur ſpiritu, & erat in deſertis, donec ueniret dies, quo oſtendendus erat apud Iſraelitas. D

Rarum videtur, quod Zacharias ad puerum loquitur, adhuc inſenſatum, quomodo potuit loqui: Dicendum igitur, quod ſicut raram & admirabilem habuit natiuitatem puer, qui exultauit & prophetizauit in vtero ad aduentum Mariæ, ſic non eſt mirum ſi etiam ea quæ a patre dicebantur, poſt natiuitatem intellexerit. Præibis autem (inquit) ante dominum me derelicto, tametſi non tam ſtatim. Sciebat enim Zacharias, quod non multo poſt priuandus eſſet eo, quando fugiturus in deſertum. Quare autem præibis? vt

Viæ domini quæ

parentur viæ domini. Viæ autem, ſunt animæ in quibus incedit dominus, quas præparauit præcurſor, vt in eis ambularet Chriſtus: Quomodo autem illas præparauit? Dando ſcientiam ſalutis populo. Salus quidem erat dominus Ieſus. Data eſt igitur ſcientia ſalutis, hoc eſt Chriſti populo, a Ioanne. Ioannes enim teſtificabatur de Ieſu. Scientia autem erat in remiſſione peccatorum. Non enim aliter Chriſtus agnitum fuiſſet eſſe Deus,

Peccata remittere cuius.

niſi remiſiſſet peccata populo. Dei enim eſt remittere peccata. Non enim propter opera noſtra, nihil fecimus boni, ſed ille viſitauit nos ex alto, qui oriens dicitur. Sol enim iuſtitiæ eſt: & illuxit nobis qui in tenebris eramus, hoc eſt, in ignorantia, & vmbra mortis, hoc eſt, peccatis, ſedentes. Duo enim mala humanū genus inuaſerūt: ignoratio Dei, quā

Mala. iiii.

habebant gentiles, & peccatū, quod habebant Hebræi: licet Deū cognoſcerent. Apparuit itaque humanæ naturæ, vt & eos qui in tenebris, hoc eſt Dei ignorantia, & vmbra mortis, hoc eſt, peccato (eſt enim peccatum vmbra mortis) ſedentes illuſtraret. Ideo au- E

Peccatū vmbra mortis.

tem vmbram mortis dici opinor peccatum: vnde, quod ſicut vmbra ſequitur corpus, ita vbi mors, illic & peccatum, vnde quia mortuus eſt Adam, conſectaneum ibi etiam eſſe mortem. Et neque CHRISTI mortem ſine peccato inuenies. Mortuus eſt enim Chriſtus, ſed propter peccata noſtra. Et ſi ita merito peccatum dicitur eſſe vmbra mor-

Roma. vi

tis, quia ſemper comitatur ipſum mors. Poſſent & alia ad hoc dici, & opinor dictū a nobis in Matthæo. Nam igitur ſufficit ſolem illuxiſſe obtenebratis? Minime. Sed etiam opus eſt, vt dirigantur pedes noſtri in viam pacis; hoc eſt, iuſtitiæ. Sicut enim peccatum inimicitiæ ſunt cum Deo, ita iuſtitia pax. Via igitur pacis, via eſt iuſtitiæ, ad quem direxit animarum noſtrarum pedes, qui ex ſummo ortus eſt Chriſtus. Cæterum puer creſcebat iuxta ſtaturā corporalem, & corroborabatur ſpiritu. Cum corpore enim ſimul cre-

Cur puer Ioānes in deſertum abierit.

ſcebat & ſpirituale donum. Et quāto magis creſcebat puer, tanto magis & efficaciæ ſpiritus in illo ſe oſtendebant, organo illarum capace exiſtente. Quare autem erat in deſertis? Vt ne multitudinis malitiæ particeps fieret, vt & neminem reueritus, libere reprehēderet. Nam ſi fuiſſet in mundo, fortaſſis conſuetudine amicorum, & ſocietate coinquinatus fuiſſet, ſed vt fide dignus haberetur qui prædicaret Chriſtum, vtpote eremita, vitaque excellens alios. Latuit aūt in deſertis, donec viſum fuit Deo, Iſraelitarum populo illum oſtendendum eſſe.

CAPVT SECVNDVM.

Factum eſt aūt in diebus illis. Exit decretū à Cæſare Auguſto, ut cēſeretur totus orbis. Hæc deſcriptio prima facta eſt præſide Syriæ Cyrenio. Et ibant oēs, ut profiterentur, in ſuam quiſque ciuitatē: Aſcēdit aūt & Ioſeph à Galilæa de ciuitate Nazareth, in Iudæam, in ciuitatem Dauid, quæ uocatur Bethlehē, eo quod eßet de domo & familia Dauid, ut profiteretur cum Maria deſpōnſata ſibi uxore, quæ erat prægnans. Accidit aūt, quū eſſent ibi, completi ſunt dies pariendi. Et peperit filiū ſuum primogenitū, ac faſcijs eū inuoluit, reclinauitque eū in præſepi, quod nō eßet eis locus in diuerſorio. F Propterea fit deſcriptio, vt quum omnes in ſuas patrias irent, aſcenderet & virgo in Bethlehem; quæ eius patris erat, naſcereturque ſic dominus in Bethlehem, ac impleretur prophetia, quæ dicebat, ceſſaturo multorum deorumm cultu, vnum etiā

Libertus ſpiritus. Galat. v.

regem, nempe Cæſarem imperaturū. Porro Chriſtus cum omnibus deſcribitur. Oportebat enim cum toto orbe cenſeri, vt ſanctificaret eos, qui cenſentur, aboleretque ſeruitutem. Quoniam ſicut circuncisionem aboleuit, ita deſcriptus ſicut ſeruus, ſeruitutem naturæ noſtræ aboleuit. Non enim vltra ſunt ſerui, qui domino ſeruiunt, ſicut Apoſtolus

Primogenit⁹ quis dicatur.

dicit. Nolite fieri ſerui hominum, ſed tametſi corpore ſimus ſerui, ſpiritu tamen ſumus liberi, neque cum impietate dominorum ſimul abducimur. Primogenitum vero filium

nominauit virginis dominum, quanuis nullum secundum pepererit, idque merito. Pri-
A mogenitus enim dicitur, qui primus natus est, etiam si non nascatur postea secundus. In præsepium autem reclinatur. forte vt statim ab initio vitæ frugalitatē nos doceret: forte etiam quodam symbolo declarauit, quod peregrinatus sit in hoc mundo, qui locus noster est: nos autem brutis animantibus comparati simus, sicut & præsepe proprius brutorum locus est. Ita nostrum præsepe est mundus, nos vero bruta: ipse aūt redemit nos, qui brutis assimulamur, propterea & ipse tali loco fuit reclinatus.

Et pastores erant in regione eadē rusticantes, & excubantes excubias nocte super gregem suū. Et ecce angelus domini astitit illis, & claritas domini circumfulsit illos, & timuerūt timore magno. Et dixit illis angelus: Ne timeatis enim, annuncio uobis gaudiū magnum. quod futurū est toti populo, quia natus est nobis hodie seruator, qui est Christus dominus, in ciuitate Dauid. Et hoc uobis signum. Inuenietis infantē fasciis inuolutum, positū in præsepi. Et subito facta est cum angelo multitudo militiæ cœlestis laudantiū deum, ac dicētiū: Gloria in altissimis deo, & in terra pax hominibus bona uoluntas. Pastores erant rusticantes, hoc est, vel rusticam agentes vitam, vel in agro stabulantes & versantes. Quibus apparet angelus, propter simplicitatē & innocentiam morum, & quod iustorum vitam imitari videantur. Etenim prisci patriarchæ pastores erant, vt Iacob, Moses, Dauid. Neque in Hierusalem apparuit pharisæis vel scribis, qui omnis malitiæ receptacula erant. Illi autem quum simplices essent, diuinis spectaculis potiti sunt: monstrante Deo, quod statim ab initio eos agrestiores præ
B aliis elegerit, præconesque fecerit. Abierunt enim, & de omnibus illis prædicarunt. Angelus vero magnum illis gaudium euangelizauit, quod futurum omni populo, qui proprie populus Dei. Non enim omnes Iudæi populus Dei. Nam & omnium hominū populo incarnatio facta est gaudium. Quid aūt hymnus angelorum declarat? Vel omnino gratiarum actionem supernorum exercituū, & gaudium, eo quod terreni beneficia tanta consequamur. Gloriā enim Deo dicunt. Super terram aūt pax nunc facta est, & quū prius humana natura inimica fuerit Deo, nunc ita conciliata est, vt & Deo adiuncta sit, & incarnato vnita. Vides igitur pacem Dei cum homine? Et aliter quoque intelligitur: Pax est ipse filius Dei. Ego enim (inquit) pax. Ista igitur pax, & filius Dei, inquam super terram facta est. Et hominibus bona volūtas, hoc est, Deo requies in illis hominibus. Et cui prius non beneplacitum erat in hominibus, nunc pro beneficiis & refocillationibus hominum habet opera, in quibus & quietem habet.

Et factū est, ut discesserunt ab eis angeli in cœlum, & hoīes pastores loquebantur inter sese. Trāseamus iam Bethlehem usque, & uideamus hoc quod accidit, quod dominus aperuit nobis. Et uenerunt festinantes, & inuenerunt Mariam, & Ioseph, & infantē positum in præsepi. Cum uidissent aūt, diuulgauerunt de uerbo, quod dictum erat ipsis de puero hoc. Et omnes qui audierunt, mirati sunt de his quæ dicta erant à pastoribus ad ipsos. Pastores illi figura sunt spiritualium pastorum. Oportet igitur episcopos custodire gregem suum, αγςαυλεῖν in agro canere, hoc est, canere spiritualia, & docere populum, & sic audire diuinas visiones & auditus. Bethlehem interpretamur domum panis. Quæ autem alia est domus panis, quā ec-
C clesia, in qua panis repositus est? Officium itaque spiritualiū pastorum fuerit, quærere panem cœlestē, quem cum uiderint, debent illum & aliis prædicare, sicut & pastores qui viderunt infantem, loquuti sunt de eo & aliis.

Maria autem conseruabat omnia uerba hæc, conferens in corde suo. Et reuersi sunt pastores, glorificantes ac laudantes deum super omnibus quæ uiderant, & audierant, ita ut dictū fuerat ipsis. Quæ verba conseruabat virgo? Quidam dicunt, quod ea quæ angelus ei dixerat, & quæ pastores narrauerant, conseruarit & contulerit secum, inueneritque in omnibus sententiam vnam, quod deus sit filius suus. Mihi autem videntur videntur verba hoc loco res vel gesta dici, & id esse quod dicitur: Maria autem conseruabat omnia verba hæc, quæ nunc ego dico, & gesta esse facio. Gesta enim quando narrantur, dicuntur verba. Porro pastores reuersi sunt, gratias agentes Deo in omnibus: neque enim erant exosi Iudæis.

Et postquam consummati sunt dies octo, ut circūcideretur puer, uocatū est nomen eius Iesus, quod uocatum erat ab angelo priusquam in utero conciperetur. Et posteaquam completi fuissent dies purgationis eorum, secundum legem Mosi, adduxerunt eum Hierosolymam, ut sisterent eum domino, sicut scriptum est in lege domini. Omne masculinum adaperiens uuluam, sanctum domino uocabitur: & ut darent hostiam secundum quod dictum est in lege domini, par turturum, aut duos pullos colūbarum. Qui mandata legis præuaricabantur, sub maledictione erant. Dominus igitur circunciditur, vt etiam in hoc adimpleta lege, & nullo prætermisso quod illa

Ge.xlvii. Pharisæi, omnis malitiæ receptacula sunt.

Ioan.xvi. xx.

Episcoporum mun⁹ quale.

Gen.xvii Leui.xii. Exo.xxx iiii. Exo.xiii. Deut.xv

mandabat, eripiat nos a maledicto. Reuereantur hic qui dicunt, quod Christus incarnatus sit apparenter tantum. Inutiliter autem quæritur, vbi sit abfecta illa particula. Nã D

Curiosæ q̃stiones vitandæ. quæ scriptura tacuit, ea quærere non oportet, præsertim vbi nulla vtilitas. Dici autem posset, quod quando abscectum terram tetigit, illam quoque sanctificarit, sicut etiam sanguis & aqua, quæ ex latere eius fluxerunt. Et videtur quod seruarit particulam illã ipsam, & in resurrectione iterum resumpserit, vt & hæc particula non inueniatur deesse. Quippe & nos in resurrectione perfectum corpus resumpturi sumus. Obserua autem, quod non statim dixit angelus, concipies filium, conceptus est dominus, sed postea, quãdo voluit. Vide enim quid dicat hoc loco, quod vocatum est ab angelo, priusquam cõciperetur in vtero. Et hoc verbo ostenditur id quod diximus. Non enim dixit: Ecce concipis, sed ecce concipies: atque ex his animaduertere licet, quod die quidem illo conceptus fuerit dominus: non autem illo momento, quo angelus dixit, sed forte posteaquam cõpleuit sermones. Hæc autem non dixerimus definitiue. Impleti sunt autem dies purgationis illorum secundum legem Mosi. Bene dixit, secundum legem Mosi: nam secundũ veritatem nulla necessitate astringebatur expectare dies purificationis, qui sunt quadra

Leuit. xii ginta, nato mare. Dictũ enim est in lege. Mulier quæ semine conceperit, & pepererit masculum. Virgo autem non concepit de semine, sed ex spiritu sancto peperit, vnde nulla illam necessitas vrgebat, sed volens implere legem, venit in templum. Quod autem dicit. Omne adaperiens vuluam, proprie ad Christum solum pertinet. Ipse enim aperuit vuluam virginis, quum aliis vir aperiat vuluam. Cæterum, par turturum offerri iussit E lex, ostendens, quod ex casto coniugio procreatus sit. Dicunt enim turturem esse castum

Turturũ natura. animal: quumque coniugem amittit, non secundo se copulet. Quum autem non haberẽt turtures, offerebant duos pullos columbarum, vt multiplicatio prolis huius signetur. Fœcundum enim animal columba.

Et ecce homo erat Hierosolymis, cui nomen Symeon: & homo iste iustus ac pius, expectans consolationem Israel, & spũs sanctus erat super eũ. Et responsum acceperat à spũ sancto, nõ uisurum se mortem, nisi prius uideret Christum domini. Et uenit per spiritum in templum. Et quum induceerent puerum Iesum parentes, ut facerent secundum consuetudinẽ legis pro eo: ipse quoque accepit eum in ulnas suas, & benedixit deũ, ac dixit. Nunc absoluis seruum tuũ domine, secundũ uerbũ tuũ in pace: Quia uiderũt oculi mei salutare tuũ, quod parasti ante faciẽ omniũ populorum. Lumen ad reuelationem gentiũ, & gloriã plebis tuæ Israel. Non erat Symeon sacerdos, sed

Symeon ille non erat sacerdos. homo Deũ amans, & expectans quando veniat Christus, consolaturus Hebræos, & liberaturus a seruitute peccati, forte & ea, qua Romanis & Herodi seruiebant. Nã qui Christo credit, liber est, reuera, & dignior regibus ac hominibus omnibus. Vide apostolos, non fuerunt serui Romanorũ, sed nunc venerantur eos Romanorũ reges. Itaque hos quũ essent Israelitæ, consolatus est Christus. Porro hic Symeon spũ sancto motus, ascendit in templũ quando adduxit dominũ mater, & suscepto illo, dominũ confessus est. Dicere enim: Nunc absoluis seruum tuũ domine, confitentis est, quod ipse sit dominus vitæ ac

Sãcti pro vinculo corp⁹ habent. mortis. Vide autem quomodo sancti pro vinculo corpus habent: idcirco dicit. Nunc absoluis, quasi a vinculo, secundum verbum tuum, propter oraculum quod acceperat, F quod non esset moriturus, donec videret CHRISTVM. In pace autem, hoc est, quiete: nam homo quoad viuit: turbatur, sicut & Dauid dicit: mortuus vero pacẽ habet. Vel

Psalmus lxxxix. aliter intellige: In pace, hoc est, Dei consequutione. Priusquam (inquit) vidissem dominum, non pacata mente eram, expectans illũ, & semper solicitus quando veniat: nunc autem ipso viso, & pacẽ consequutus, & solicitudine liberatus (vt sic dicam) absoluor. Salutare autẽ, incarnatio vnigeniti est, quam ante secula omnia deus præparauit. Ante faciem vero omnium populorũ istam salutem præparauit, vt saluaret mundum, & vt omnibus liquida fiat eius incarnatio, cuius gratia & incarnatus est. Salutare quoque hoc lumen est ad reuelationem gentium, hoc est, ad illustrationẽ gentium obtenebratum est, & gloriam Israelitarum. Christus enim gloria est populi, qui vere Israel, secũdum quod ex illo ortus est, & in hoc ornatur, qui sapiunt ac intelligunt. Hæc Symeon: Videntur autẽ

Psal. xc. hi & quæ dicta sunt a Dauid, conuenire Symeoni. Longitudine dierum implebo illum, ostendam illi salutare meum.

Et erãt pater & mater eius mirãtes super his, quæ dicebãtur de illo. Et benedixit illis Symeõ, & dixit ad Mariã matrẽ eius. Ecce positus est hic in ruinã, & resurrectionem multorũ in Israel, & in signũ cui cõtradicitur. Quin & tuã ipsius animã penetrabit gladius, ut retegãtur ex multis cordibus cogitationem. Benedixit quidem ambobus Symeon, eiecto autem patre putatiuo,

A ad veram matrem loquutus est. Ecce hic positus est in ruinam & resurrectionem multo-
rum in Israel. Ruinam quidem dicit eorum qui non crediderunt: resurrectionem autem
eorum qui crediderunt. Vel etiam aliter: In ruinā positus est dominus malorum, quæ in
animabus nostris: in resurrectionem vero bonorum: Cadit fornicatio, surgit continentia.
Vel aliter quoque intelligi potest. Positus est enim dominus in ruinā, hoc est, ipse passu
rus est, & casurus est in mortem, & quum ceciderit ipse, resurgent multi. Pūctum autem
pone quum dixeris, in ruinam: deinde incipe, in resurrectionem multorum. Signum au-
tem, crux, cui vsque in hoc tēpus contradicitur, hoc est, non recipitur ab incredulis Dici Crux
tur & incarnatio signum, & mirabile signum. Deus enim homo fuit, & virgo mater: hu-
ic autem signo, incarnationis inquam contradicitur. Quidam enim dicunt carnem ex ho-
mine, quidam vero apparenter quidam autem aliud, quiddā nugantur. Et tuam ipsius,
virginis dico, animam pertransibit gladius. Fortassis autem & dolorē quem in passione
tulit. Fortassis aūt & scandalum dicit rhomphæā, quo offensa fuit. Videns enim crucifi-
xum, fortassis cogitabat, quō qui natus est sine semine, qui miracula fecit, qui mortuos
suscitauit, crucifixus est, cōsputus est, mortuus est? Quod aūt dicit. Vt reuelētur ex mul
tis cordibus cogitationes, hoc significat, ꝙ reuelabuntur & manifestabuntur multorum
cogitationes, qui scandalizantur, & reprehensi repentinum inuenient remediū. Sicut &
tu o virgo reuelaberis, & manifesta eris, quid sentias de Christo, deinde confirmata eris fi
de in illū. Similiter & Petrus reuelabitur quū negauerit, verū permonstrabitur dei potē
B tia, quæ per pœnitentiā ipsum suscepit. Et aliter: Reuelatæ sunt e cordibus cogitationes, Mat.xx-
quū apparuerit proditor, & apparuerint diligentes illum, qualis fuit Ioseph, qui accessit vi.
ad Pilatum, quales fuerunt mulieres, quæ permanebant apud Christum. Ioan.xvi

*Et erat Anna prophetissa filia Phanuel, de tribu Aser. Hæc processerat in multā ætatem, & uixe
rat cū uiro annis septē à uirginitate sua, & hæc uidua annorū ferme octogintaquatuor, quæ non
discedebat de tēplo, ieiunijs ac deprecationibus, seruiēs nocte ac die. Et hæc eadē hora superueniēs
uicißim confitebatur domino, & loquebatur de illo omnibus qui expectabant redēptionē Hieroso
lymis. Et ut perfecerunt oīa secundū legē Mosi, reuersi sunt in Galilæam in ciuitatem suam Na
zareth. Puer aūt succrescebat, corroborabaturque spiritu, & implebatur sapientia: & gratia
Dei erat super illum.* Euangelista Annæ profert genealogiam enumerans eius patrem ac
tribum, vt sciamus illum vera dicere, tot testibus accersitis, qui patrem tribumque eius
nouerunt. Ista igitur vicissim confitebatur Deo, hoc est, gratias agebat, & docebat om-
nes de domino, quod ipse esset saluator, & consolatio nostri expectantium redemptionē.
Postquam autem perfecerūt hæc omnia, reuersi sunt in Galilæam in ciuitatem suam Na
zareth. Erat quidem & Bethlehem ciuitas ipsorum, sed vt patria: Nazareth vero, vt ha
bitationis locus. Iesus vero quantum ad corpus, creuit, quanuis potuisset ex vtero ma-
tris in statura viri perfecti procedere, visum tamen fuisset phantasma, & propterea pau-
latim crescit. Quum autem cresceret, emicuit dei verbi sapientia, non enim sapiens fuit
proficiendo, absit: sed paulatim declarauit insitam sapientiam, & iuxta corporis staturā
dicitur proficere & corroborari spiritu. Si enim quandiu breuis fuisset statura, ostendis-
C set omnem sapientiam, visus fuisset prodigiosus: nunc autem iuxta rationem staturæ,
quantum capiat intra se, ostendit seipsum dispensationem implere, non assumens sapi-
entiam. Quid enim perfectus eo, qui ab initio fuit perfectus? Verum paulatim illam
denudat.

*Et ibant parentes eius quotannis Hierosolymā in die festo paschæ. Et quū factus esset annorū duo-
decim, ascēdentibus illis Hierosolymā, secundū consuetudinē diei festi, cōsummatisque diebus quū
redirent illi, remansit puer Iesus Hierosolymis, & non cognouerunt parētes eius. Cæterū rati il-
lum esse in comitatu, uenerūt itinere diei, & requirebant eū inter cognatos & inter notos. Et quū
non inuenißent eum, reuersi sunt Hierosolymā, quærentes eū. Et accidit post triduū, inuenerunt il
lum in tēplo sedentē in medio doctorum, audientē illos, & interrogantē eos. Stupebant autem om
nes qui eum audiebant, super intelligentia & responsis eius, & uiso eo, admirati sunt. Et dixit ma
ter eius ad illū. Fili, cur fecisti nobis sic? Ecce pater tuus & ego dolentes quærebamus te. Et ait
ad illos. Quid est, quod quærebatis me? An nesciebatis, quod in his quæ patris mei sunt, oportet me
esse? At illi nō intellexerunt sermonē quē loquutus est ipsis.* Simul venit cū parentibus in Hie
rusalem, vt per omnia ostendat se non aduersarium Deo, neque repugnantem his quæ a Cur Ma-
lege posita fuerunt. Quum perfecissent autem dies septem, paschæ scilicet, mansit in Hie ria ioseph
rusalem. Disputabat autem cum scribis, rogans eos de lege, & obstupuerunt omnes. Vi patrē Ie-
des quomodo profecerit in sapientia, eo quod nasceretur a multis, & in admiratione es- su dicat.

set. Emicatio enim sapiẽtiæ eius, profectus ipse est. Porro patrem nominat dei genitrix;
sciens quidem non esse patrem: veruntamen propter Iudæoss, vt ne videatur ex fornica D
tiõe prognatus, patrem eius dicit Ioseph. Vel aliter: Quoniam velut pater curam pue
ri gerebat, & simul conuersando ministrabat: merito nominauit illum patrem, tanquam
honorans illum spiritus sanctus patris vocabulo. Quare autem quærebant illum? num
suspicabantur perditum illum aberrasse, vt ita dicam? Absit. Neque enim hoc sapien-
tissimæ Mariæ fuerit, quæ plurimas de illo acceperat reuelationes: neque Ioseph, cui &
ipsi de illo reuelatum erat, quod a spiritu sancto esset. Verum quærebant illum; ne quo
pacto ab eis abiisset, ne forte reliquisset illos. Vbi autem inuenerunt eum, vide quomo-
do ipsis respondet. Quum enim illa Ioseph patrem eius dixisset, ille dixit: Non hic ve-
rus pater meus est, alioqui in domo eius mansissem, sed deus est pater meus, & propter
ea in domo illius sum, hoc est, in templo illius. Verũ ipsi non intellexerunt quid loquu
tus esset eis, sacramentum enim erat.

*Et ascendit cum eis, uenitque Nazareth, eratque subditus illis. Mater autem eius conseruabat om-
nia hæc in corde suo. Et Iesus proficiebat sapiẽtia, & ætate, & gratia: apud deũ atque homines.*
Subditus fuit parentibus, dato etiam nobis exemplo, vt patribus simus obedientes. Con
seruabat autem hæc omnia virgo. Diuina enim erant quæ dicebantur & agebãtur a pue
ro, non quasi duodecim annorum, sed quasi perfecti viri. Vide autem quomodo hoc lo
co Euangelista interpretatur, quid sit, proficere sapientia: subdit enim & statura. Profe-
ctum autem ætatis, sapientiæ profectum esse dicit. Gratiam vero habebat apud deum & E
apud homines, hoc est, agebat ea quæ deo beneplacita erant, & quæ laudata ab homini-
bus. Primum autem apud deũ, & postea apud homines. Primum enim oportet deo pla-
cere, & deinde hominibus.

CAPVT TERTIVM.

ANno aũt decimoquinto imperij Tyberij Cæsaris, Pontio Pilato præsi-
Matt. iii. *de Iudææ. Tetrarcha uero Galilææ Herode. Philippo aũt fratre eius*
Marci. i. *Tetrarcha Ituræ & Trachonitidis regionis, & Lysania abilene Te*
Ioan. i. *trarcha sub pontificibus Anna & Caipha, factum est uerbum domi-*
ni super Ioannẽ Zachariæ filium in deserto. Et uenit in omnẽ regio
nẽ finitimam Iordani; prædicans baptismũ pœnitẽtiæ in remissionem
peccatorum. Recte memor est & temporis, & principium il-
lorum: vt sic demonstret defecisse Iudaicorum principiũ suc
cessionem. Præsidatum Pilato homine alterius gẽtis. Tetrar
chatum aũt Herodis Ascalonitæ filiis tenentibus: credatur
Gen. xlix que merito adesse Christus, iuxta propheciã Iacob. Factũ est autem (inquit) verbum dei
super Ioannẽ: vt discas illum non temere, neque citra vocationẽ ad testificandũ Christo
prosiliisse, sed diuino morum spiritu. Per verbum intellige spiritum sanctum, vel man-
datum dei. Factũ est aũt in deserto verbum dei ad Ioannẽ: quandoquidem filios deserte
multiplicaturus erant, ecclesiam dico ex gentibus, magis quam eius quæ habet virum, F
Vis ba- hoc est Iudaicæ synagogæ, merito in deserto fit ad Ioannẽ verbũ & mãdatum Dei. Præ
ptismatis dicauit item baptisma pœnitentiæ populis, hoc est, inuulgauit. Porro baptisma coopera
Ioannis. batur illis in remissionem peccatorum, quæ per baptismum Christi datur. Neque enim
Virtus. baptisma Ioannis remissionem peccatorum habebat, sed ad remissionem conferebat: hoc
est, præparabat homines vt acciperent baptisma quod habet remissionem peccatorum.

*Sicut scriptũ est in libro sermonum Esaiæ prophetæ dicentis. Vox clamantis in deserto, parate ui
am domini, rectas facite semitas eius. Omnis uallis ĩplebitur, & omnis mõs & collis humiliabitur;
& fient quæ obliqua sunt directa, & aspera in uias planas, & uidebit omnis caro salutare dei.*
Via quidem, quam iubet parari, vita est Christiana. Prædicaturus enim erat Christus,
quantum nunquã. Semitas vero dicit mandata legis iam trita, quæ præcipit recta facere.
Peruertebant enim mandata pharisæi. Potest item per viam anima intelligi; semitæ ve-
ro cogitationes & opera. Opportet igitur vt nos præparemus & animam, rectasque fa-
ciamus cogitationes ac opera. Deinde quasi interrogante quopiam, & quo pacto hoc fa
ciemus? virtus enim ardua est ad difficilis, multosque anfractus habet & obliquitates, &
Esaiæ. xl. propter potestates aduersarias, & propter affectiones quæ in nobis habitant, dicit nõ fo
re operosum, sed omnino facile. Nam valles inquit, implebuntur: omnisque mõs & col-
lis, aduersariæ nimirum potestates, quæ propter superbiam se extollunt, humiliabuntur,

Vere enim firmatæ sunt potestates illæ aduersariæ, & potestates quæ natura nobis vi-
A dentur insitæ. Facta igitur sunt omnia facilia, & obliqua versa sunt in recta. CHRISTVS enim aduersarias potestates protriuit, quæ hoc loco montes ac colles dicuntur, & naturales nostras inclinationes ad bonum reuisitauit: quas dixit Euangelista valles quæ implentur. Nam propterea incarnatus est, vt naturam nostram restitueret: Et omnis (inquit) caro videbit salutare dei, non Iudæi tantum & proselyti, sed omnis caro. Et enim in omnem terram peruenit Euangelium. Possent quidē & alia multa dici, sed hæc vt manifestiora dicta sint.

Dicebat ergo ad turbas, quæ exibāt ut baptizarentur ab ipso, Progenies uiperarū, quis uobis sub mōstrauit ut fugeretis à uētura ira? Facite ergo fructus dignos pœnitētiæ, & ne cœperitis dicere intra uosipsos, patrē habemus Abrahā, dico enī uobis, potēs est deus de lapidibus istis suscitare filios ipsi Abrahæ, Itē uero & securis ad radicē arborū posita est. Omnis ergo arbor non faciens fructū bonū, exciditur & in ignem conijcitur. Progenies viperarū vocat Iudæos tāquam affligentes patres & matres suas. Tradūt enī de animali, quod matrem suam deuoret, & sic nascatur: sic & Iudæi prophetas & doctores occidebant. Venturam iram dicit perpetuum supplicium. Fructus autem pœnitentiæ, non solum est fuga mali, sed elaboratio boni. Hoc enim reuera est proferre fructum pœnitentiæ, si bonum operati fuerimus. Ne cœperitis autem dicere intra vos, Generosi sumus & confidimus in patribus, negligētes ipsi virtutes. Poterit enim deus ex lapidibus istis patriarchæ filios dare, sicut fere & pri-
B us fecit. Vulua enim Sarræ lapidibus erat durior, attamen ad procreandos filios gratiam consequuta est. Porro securis diuinum iudicium est, indignos e vita resecās. Nisi igitur pœnitētiam egeritis (inquit) excidemini ab hac vita. Securis enim posita est ad radicem nostrarum arborum. Proinde (vt diximus) per radicem vita intelligitur. Intelligatur aūt & per radicem, Abrahæ cognatio. Itaque rami illo indigni excidūtur ab eius cognatione: iuxta Apostolum. Cæterum duplex est supplicium. Peccator enī & sterilis non solum exciditur a cogitatione iustorum, sed & in ignem conijcitur.

Fructus pœnitentiæ quis.

Et interrogabāt eū turbæ, dicētes. Quid ergo faciemus? Respōdens aūt dicit illis. Qui habet duas tunicas, ipartiat nō habēti, & qui habet escas, similiter faciat. Venerūt autē & publicani ut baptizarētur: & dixerūt ad illū. Magister, quid faciemus? At ille dixit ad eos. Ne quid amplius quam cōstitutū est uobis, exigatis. Interrogabant aūt eū & milites, dicētes, Et nos quid faciemus. Et ait illis. Ne quē cōcutiatis, ne quē calūniemini, & cōtenti estote obsonijs uestris. Expectāte aūt populo, & cogitātibus oibus in corde suo, nū ipse esset Christus ille, Respōdit Ioānes uniuersis, dicēs. Ego quidē aqua baptizo uos, sed ueniet fortior me, cuius non sum dignus soluere corrigiā calciamentorū, ipse baptizabit spiritu sancto & igni, cuius uentilabrū in manu ipsius, & purgabit aream suam, & congregabit triticum in horreum suum, paleas autem comburet igni inextinguibili.

Roma. vi

Multa quidem & alia exhortans, euangelizabat populo. Admonet & exhortatur tres illos ordines, qui ad Ioannem accesserant, turbas, publicanos, & milites. Et turbas quidem admonet, vt iustitiæ vacent, præcipiens habenti duas vestes, communicare ei qui vnam habet. Publicanis vero non plus quam cōstitutū est ipsis extorquere, hoc est, exi-
C gere: militibus autem non rapere, sed contentos esse obsoniis, hoc est his quæ a rege iuxta consuetam liberalitatem erogantur. Vide autem, quomodo turbis ceu innocentibus dicit, exhortans vt bonum quiddam faciant, hoc est, vt communicent. Publicanis vero, militibusque, vt absistant a malo. Neque enim capaces illi erant, neque bonum quippiā facere poterant, sed sufficiebat eis non facere malum. Quidam anagogiā hic admittunt, & intelligunt, quod habentes duas vestes, communicare debeant non habenti, dicentes duas vestes, spiritum scripturæ & literam: & exhortetur eum qui duas habet: vt communicet ei qui omnino nudus est: vt si quis sit, qui scripturam bifariam intelligat, & secundum spiritum & secundum literam, communicet ei qui non habet, hoc est, doceat ignorantē, & det ei vel literam. Tanta autem fuit Ioannis virtus, vt omnes cogitarent apud se de illo, quod esset CHRISTVS, Talē itaque suspitionem repellens, inquit. Tantum inter me & CHRISTVM interest, vt ego quidem in aqua baptizem, ille autem in spiritu & igni, & neque ego dignus qui corrigiam calciamentorum illius soluam. Quid autem hæc sibi volunt? Baptizat vos in spiritu & igni, manifestum omnino. Etenim Apostolis spiritum misit, & igneæ linguæ apparuerunt dispartitæ illis. Non autem dignum esse vt soluat corrigiam calciamentorum, clara sententia est, quod non sit dignus qui inter extremos serucs ordinetur. In sensu autem occultiore. Duo calciamēta domini sunt profectiores eius duæ, vna e cœlis in terram, altera e terra in infernum. Iam ventilabrum

tres ordines ad Ioannem.

in manu eius, hoc signat, quod licet baptizarit vos, ne putetis quod iã insontes sitis, sed nisi posthac vitam egeritis immaculatã, exuret vos igni inextinguibili. Palea enim est qui infœcundam mentem habet, & magnam rerum temporalium curam gerit.

Palea quis.

Multa autem & alia exhortans, euangelizabat populo. Consolatio enim exhortatio, vera, doctrina est, & iure dicitur euangelium.

Mat.xiiii Marci. vi Matth.iii Esa.xlii.

Herodes aũt Tetrarcha, quũ corriperetur ab illo de Herodiade uxore fratris sui: deq; oĩbus malis quæ faciebat Herodes, adiecit & hoc super oĩa, & inclusit Ioannẽ in carcerem. Factũ est autem quũ baptizaretur omnis populus, ut & Iesu baptizato & orante apertũ sit cœlum, ac descendit spũs sanctus corporali specie, quasi colũba in ipsum, & uox de cœlo facta est, quæ diceret. Tu es filius ille meus dilectus, in te cõplacitũ est mihi. Merito interserit hoc loco Euangelista de Herode, quasi in hunc modum, dicens: Turba quidem talia de Ioanne sentiebat: Herodes aũt quum reprehenderetur ab eo, etiam ad omnia alia facinora adiecit, vt includeret illum in carcere. Narrat itaque hæc: miserum illum & ærumnosum iudicans; quandoquidẽ talia ausus fuerat, turba tantam opinionem habente de Ioanne. Aperitur autẽ cœlum, vt monstretur nobis, quod baptisma aperiat omnibus cœlũ, quod Adam clauserat. Descendit autem spiritus in Iesum, vt ex hoc discamus: quod & nos quum baptizamur descendat spiritus, neque enim spiritu dominus opus habebat, sed omnia propter nos facit, & primitiæ ipse sit omnium quæ nos sumpturi sumus posthac, vt fiat primogenitus in multis fratribus. In specie autem columbæ descendit, vt discamus quod mansuetos nos esse oporteat ac mundos. Et sicut tempore Noe columba significauit quieuisse iram Dei, sic & hoc loco spiritus sanctus conciliauit nos Deo, facto peccati diluuio. Et filius audit a patre vocem alatam, monstrans quod & nobis qui baptizamur adoptionem filiorum dei largitus sit. In te beneplacitum est mihi, hoc est in te quietem accepi.

Rom.viii

Gen.viii.

Et ipse Iesus incipiebat eße ferme annorũ triginta, ut putabatur filius Ioseph, qui fuit filius Heli, qui fuit Mathat, qui fuit Leui, qui fuit Melchi, qui fuit Iannæ, qui fuit Ioseph, qui fuit Mathathiæ, qui fuit Amos, qui fuit Naum, qui fuit Hesli, qui fuit Naggæ, qui fuit Maath, qui fuit Matathiæ, qui fuit Semei, qui fuit Iosech, qui fuit Iuda, qui fuit Iona: qui fuit Rhesa, qui fuit Zorobabel, qui fuit Salathiel, qui fuit Neri, qui fuit Melchi, qui fuit Addi, qui fuit Cosam, qui fuit Helmadã, qui fuit Her, qui fuit Iose, qui fuit Heliezer, qui fuit Iorẽ, qui fuit Mattha, qui fuit Leui, qui fuit Simeõ, qui fuit Iuda, qui fuit Ioseph, qui fuit Ionã, qui fuit Heliachĩ, qui fuit Meleach, qui fuit Menã, qui fuit Mathatha, qui fuit Nathã, qui fuit Dauid, qui fuit Ieße, qui fuit Obed, qui fuit Booz, qui fuit Salomõ, qui fuit Naaßon, qui fuit Aminadab, q fuit Arã, qui fuit Esrõ, qui fuit Phares, qui fuit Iudæ, qui fuit Iacob, qui fuit Isaac, qui fuit Abrahæ, qui fuit Tharæ, qui fuit Nachor qui fuit Saruch, qui fuit Ragau, qui fuit Phalech, qui fuit Heber, qui fuit Sale, qui fuit Cainã, qui fuit Arphaxat, qui fuit Sẽ, qui fuit Noe, qui fuit Lamech, qui fuit Mathusala, qui fuit Enoch, qui fuit Iaret, qui fuit Malalehel, qui fuit Cainã, q fuit Enos, qui fuit Seth, qui fuit Adã, qui fuit Dei.

Matth.i.

Quum triginta annorum esset dominus baptizatus est, eo quod ætas illa perfectissima est: & illa homo vel probus vel improbus cognoscitur. Recenset autem Lucas retrogrado ordine a Matthæo, vt ostendat quod is qui nunc natus est in carne, a Deo sit. Vide enim quõ recensendo catalogum, recurrat in Deum, vt discamus quod patres omnes intermedios in Deum reducat, & filios faciat, qua de causa & incarnatus est. Possum autẽ & aliter dicere. Difficilis creditu est Natiuitas Christi, quod sine semine sit: volens igitur Euangelista ostendere, quod & alias sine semine factus sit homo, ab inferioribus ascẽdit ad Adã & Deum, quasi dicens: Si non credis, quod secundus Adam sine semine factus sit, ascende precor memoria ad priorem Adam, & inuenies etiam illum sine semine factũ a Deo, & posthac ne sis incredulus. Quærunt autem quidam quomodo Matthæus Iosephum dicat filium Iacob, Lucas autem filium Eli: impossibile autem vnum habuisse duos patres. Dicunt itaque ad hoc, quod Iacob & Eli vterini fratres fuerint ex diuersis patribus: mortuo autem Eli sine liberis, Iacob eius vxorem duxerit, ex illa procreaturus filios. Et sic dicitur Ioseph esse filius Iacob natura, filius autem Eli, lege. Iacob enim ipsum natura genuit, & vere denique & naturalis eius filius est. Eli vero illius legitimus. Lex eĩ iussit, si quis sine liberis moriatur, vt eius vxor ipsius fratri copuletur, & quod inde nascitur, mortui esse censeatur, tametsi natura sit viuentis. Et sic bene dicunt Euangelistæ, neque sunt inter se contrarii. Matthæus enim naturalem patrem Ioseph descripsit. Lucas autem legalẽ & putatiuum patrem, hoc est Eli, vt ambo ostendant, quod propter hoc natus sit dominus, vt & naturam & legem sanctificet.

Quõ Ioseph Matthæo fili⁹ Iacob; Lucævero filius Eli. deu.xxv

CAPVT QVARTVM.

A *IEſus aũt plenus ſpiritu ſancto,regreſſus eſt à Iordane,& actus ẽ per*
ſpiritũ in deſertũ,ac diebus quadragitã tẽtatur à diabolo:nihilq; co-
medit in diebus illis.Et cõſummatis illis,deĩde eſuriȷt.Dixit aũt illi dia
bolus.Si filius dei.dic lapidi huic,ut panis fiat.Et reſpõdit ad illũ Ie- Mat. iiii.
ſus,dicẽs.Scriptũ ẽ .Nõ ſolo pane uiuit hõ,ſed omni uerbo dei.Et ſub Marci .i.
duxit illũ diabolus in mõtẽ excelſum,& oſtẽdit illi oĩa regna orbis ter
ræ in pũcto tẽporis,& ait illi diabolus.Tibi dabo poteſtatẽ hãc uni-
uerſam,& gloriam illorũ quia mihi tradita ſunt,& cuicunque uolo Deu. viii
do illã,tu ergo ſi adoraueris prouolutus corã me, erũt tua oĩa.Et re Deut.Vi.
ſpõdẽs Ieſus dixit illi,Abi poſt me Satana:ſcriptũ ẽ.n.Adorabis ꝓxi-
mũ deũ tuũ & illũ ſolũ coles.Et duxit illũ Hieroſolymã,ſtatuitque cũ ſuper pinnã tẽpli : & dixit
illi:Si filius dei es,mitte te ipſum hic deorſum,ſcriptum eſt.n.Angelis ſuis mandauit de te, ut ſer- pſal.xc.
uẽt te,& in manibus tollẽt te,ne offendas ad lapidẽ pedẽ tuũ.Et reſpõdẽs Ieſus,ait illi,Non tẽtabis
dominũ deũ tuũ. Baptizatus eſt dominus ꝓpter nos, vt ſanctificaret aquas propter
nos,qui gratiam conſequuti eramus:verum poſt quam baptizatus eſt,fertur a ſpiritu in
montẽ deſertum.Spiritus enim ſanctus ducebat eũ ad certamen cum diabolo. Vnde &
in deſertum abit ,vt diabolo det anſas inſidiandi ſibi:maxime enim quum ſoli fuerimus Deut. vi.
inſidiari ſolet.At ieiunans dies quadraginta,menſuram ieiunii Moſis & Eliæ non trans
greditur,vt ne det Satanæ hoc loco ſupitionem ſe illis eſſe maiorem:ſed acceſſum ad ſe
B putanti quod & ipſe homo ſit.Ad hoc, vt ne videatur apparenter tantum incarnatus.
Poſt baptiſma autem tentatur,oſtendẽs nobis quod poſt baptiſma tentationes nos ſint
excepturæ.Ieiunans autem eo quod in tentationibus armorum loco ſint ieiunia , & tũc
debeamus non vacare deliciis,ſed ieiuniis.Accedit igitur ad illum inimicus primum,&
de gula tentat,de qua tentauerat & Adam:deinde & per auaritiam:monſtratis ei regnis
omnibus:Quomodo autem monſtrauit? Sane quidam dicunt,quod imaginationi illius
propoſuerit ſed non opinor , quod imaginatione tantum obtulerit , ſed ſenſibiliter illa
monſtrata,fecerit ei clara.Tertio autem aggreditur de vana gloria tãtens, dicit enim: Si Gene. iii.
filius dei es tu, mittito te deorſun.Adulans autem ei ita nagabatur, ſi fortaſſis adulatio
ne acceptus,ſe filium dei obſtentare velit deiiciendo ſe dorſum,quo cognoſceret quiſnã
eſſet.At dominus illum ſcripturis repellit : Non tentabis(inquit)dominum deum tuũ.
Neque enĩ quis ſe in manifeſtaria pericula debet obiicere:probando : nũ iuuet ſe deus.
Animaduerte interim,quanta ſit vtilitas ſcire ſcripturas . Scripturis enim dominus ſa-
tanam repulit.Hoc autẽ.Non ſolo pane viuit homo. Moſaicum eſt de mãna dictũ:nam
licet non eſſet panis mãna,eo tamen alebatur populus.Similiter & illa a Moſe deprõpta vtilitas:
ſunt,Dominum autem deum tuum adorabis,& non tentabis. ſcientiæ
Et conſummata omni tentatione,diabolus receßit ab illo uſque ad tempus; Et reuerſus eſt Ieſus in ſcriptura
uirtute ſpiritus in Gallilæam,& fama exiȷt per uniuerſam regionẽ de illo.Et ipſe docebat in ſyna- rum.
gogis eorum,& glorificabatur ab omnibus. Omnẽ tentationẽ dicit Lucas conſummaſſe
dominũ,quãuis tribus dũtaxat tẽtationibus tẽtatũ,eo ꝙ tentationum omnium ſint capi
C ta tria,auaritia.gula.& inanis gloria.Porro gulæ tentationẽ repulit:dicens,Nõ ſolo pa-
ne viuet homo.Hac enim primo inuaſit eum,ſicut & Adamum, Adam enim non potu Tentatio
it per auaritiam ſupplantare: non enim poterat plura aliis cupere , id quod auaritiæ eſt, num capi
ſolus exiſtens.Neque per iram:cui enim ſuccẽſuiſſet. Neque per inuidiam. Proinde per ta tria,
gulam ſupplantauit. Cæterum auaritiæ tentationem repulit,non procidens ante diabo-
lũ,neque eum adorans. Nam quum demonſtraſſet omnia regna ſenſibiliter eius imagi-
nationi ,non ad ea reſpexit:tametſi nonnulli hoc non de ſenſibilibus regnis,ſed mentali-
bus intellexerint, vt quod monſtrauerit ei regnũ inuidiæ regnũ gulæ , & in ſumma om
nium peccatorum regna,& quaſi talia ei diceret, Si vis regnare affectionibus illis , & in
hoc veniſti,vt eos qui ſub me ſunt rapias , procide & adora me , & accipe omnes qui a
me gubernantur, Dominus autem regnare quidem vult,& ad hoc venit:regnare autem
non cum peccato:neque ſine certamine, ſed certans & vincens. Si quidem intellexerunt
quem ſenſum,ſi cui placet, recipiat.Porro & inanem gloriam repulit verbo ſcripturæ.
Eripe igitur & nos domine a tribus illis capitibus draconis. Reuerſus eſt autem Ieſus
in virtute ſpiritus.videtur mihi quod diuino quoddam afflatu,quem furorem vocant,
redierit . Attende quoque ſcripturã,quod poſtquam vicit tentantem,& monſtrauit vir
tutem ſuam,ſcriptum in virtute ſpiritus , Receſſit autem ab illo vſque ad tẽpus , hunc
ſenſum habet .Diabolus affectionibus duabus dominũ adortus eſt, voluptatis ſcilicet

ac tristitiæ:& accessit ad dominum de voluptate tentans in mõte, recessit vero vsque ad tempus crucis, tunc illum per aduersa ac dura tentaturus.

Esa. lxi. *Et uenit Nazareth, ubi erat nutritus, & intrauit secundũ consuetudinẽ suam die sabbatorũ in synagogã, & surrexit ut legeret. Et traditus est illi liber Esaiæ prophetæ, & ut explicuit librũ, inuenit locũ ubi scriptũ erat. Spũs domini super me, propterea quod unxit me, ad euangelizandũ pauperibus misit me, ut sanem contritos corde, ut prædicem captiuis remissionem, & cæcis uisum ut emittam confractos per remissionẽ, ut prædicem annũ domini acceptũ. Et cõplicato libro reddidit ministro, ac resedit. Et omnium in synagoga oculi erant defixi in eũ. Cœpit aũt dicere ad illos. Hodie impleta est hæc scriptura in auribus uestris.* Volebat quidem Iesus manifestũ se reddere Israelitis, & quod a Deo ac patre vnctus sit, vt saluet eos qui sub cœlo sunt. Cum magna admiratione & hoc agit. Præ aliis autem se Nazarenis, cum quibus conuersabatur, manifestat: vt & nos doceat, primum & propriis benefacere, atque illos docere, & postea in alios quoque benignitatẽ transfundere. Porro oblatũ sibi librũ aperuit, ac inuenit: non quod forte occurrit, sed quod ipse voluit. Ne enim existimes, forte aperto libro incidisse eum in illũ locũ, in quo hæc de ipso scripta erant: nã ipso volente, hoc accidit. Quid aũt scriptũ erat? Spiritus domini vnxit me, hoc est consecrauit me, constituit me, vt euangelizarem pauperibus, hoc est gentibus; quæ neque legem, neque prophetas habebant & reuera valde pauperes erant. Contriti aũt corde fortassis fuerunt Israelitæ, quorũ cor prius fuit magna & sublimis domus dei. Postea aũt vbi vacare cœperunt idolis & variis modis peccarunt, contritũ & destructũ est cor illorũ, hoc est, domus Dei facta est spelunca latronũ. Venit igitur dominus, vt & illos sanaret, & captiuis remissionẽ daret, & cæcis visum, hoc est gentibus & Iudæis. Ambo enim illi populi & captiui erant & sub satana, ac cæci. Possunt aũt hæc & de mortuis intelligi. Erãt enim & illi captiui atque saucii, liberatique sunt a potestate inferni per resurrectionẽ. Prædicauit item & annum acceptum. Quis autem fuit annus ille acceptus? Fortassis seculum futurum, de quo prædicauit dominus dicens. In die illa non interrogabitis me quicquam. Et iterum: Venit hora quando mortui resurgent. Acceptus autem est ille annus, hoc est, desiderabilis, & iustus, & amabilis: quem accipiunt omnes qui hic operati sunt. Est autem & tempus dominici aduentus in carne: de quo Paulus dicit. Nunc tempus est acceptabile, nũc dies salutis. Porro vbi hæc legit, & dixit, hodie impleta est scriptura hæc in auribus vestris, manifeste se audientibus commendans, quia ipse sit, de quo hæc scripta fuerint.

Christo le cturo oblatus liber esaiæ

Ma. xxiii

Ioan. v.

Et oẽs testimoniũ illi dabãt, ac mirabãtur super gratia sermonũ, qui procedebant ex ore ipsius dicebãtque: Nõne hic est filius Ioseph. Et ait illis. Oĩno dicetis mihi hanc similitudinẽ. Medice cura teipsum. Quæcũque audiuimus facta in Capernaũ, fac & hic in patria tua. Ait aũt: Amẽ dico uobis; nemo ꝓpheta acceptus est in patria sua. Sed in ueritate dico uobis, multæ uiduæ erãt in diebus Eliæ in Israel, quãdo clausum est cœlũ annis tribus, & mẽsibus sex, quũ facta esset fames magna per omnem terrã, & ad nullã illarum missus est Elias, nisi in Sarephtha sidonis ad mulierẽ uiduã. Et multi leprosi erant in Israel sub Elisæo propheta, & nemo eorũ mundatus est, nisi Naamã Syrus. Et repleti sunt oẽs in synagoga ira, hæc audiẽtes. Et insurrexerũt eiecerũtque illũ è ciuitate, & duxerunt illũ usque ad superciliũ montis, super quẽ ciuitas illorũ erat ædificata, ut præcipitarẽt eũ. Ipse aũt transiens per mediũ illorũ ibat. Quũ audirent turbæ quæ dicebantur a Christo, admiracantur super sermonibus gratiarũ. Admirantes aũt dicteriis incessabant eũ. Nonne hic est fabri filius? Quanuis quid prohiberet ipsum dici admirabilem & adorabilẽ? Non vides quanta fecit? non audis quæcunque dicit? Deinde cõuitiis patrẽ illius lacessis? Reuera de illis dicere licet. Ecce populus stultus & absque corde, oculi illorum non vidẽt, aures etiã non audiũt. Dominus igitur quid dicit? Omnino dicetis mihi, fac & in patria mirabilia, quæ ĩ Capernaũ fecisti. Hoc enim est quod dicit: Medice cura teipsum. Prouerbium enim erat apud Iudæos quod ægrotãtibus medicis dicebatur. At ego dico vobis quod fecissem multa signa etiam apud vos patriotas meos; sed scio commune omnium prouerbium, quod contẽnantur etiã res maximæ, nisi quũ raræ fuerint, si vulgatæ sint & quotidianæ, & eis omnes copiose fruantur. Semper enim solent homines rara & admirabilia curare: despicere autem communia & familiaria. Et idcirco nullus propheta in patria sua preciosus? sed si aliunde veniat: admirabuntur illum. Sic & Eliam Iudæorum viduæ non susceperunt. Sarephthana autem suscepit: Et Elisæus alienigenam leprosum purificauit, fide in illum declarata. Nam familiares eius qui eiusdem erant patriæ, ei non crediderunt, & propterea non sunt purificati. Similiter & ego vobis patriotis non videor admirabilis, sed contemptus, & idcirco neque signa facio. His sane qui in Caper-

iii. re. xvii

iiii. Re. v.

Hiere. v.

Res maximæ ni sit raræ, contẽnuntur.

Cur Christus in Capernaũ signa faciat in Nazareth vero non.

A naum, videor admirabilis, & signa facio, & acceptus eis sum. Audientes autem hæc hi qui in synagoga erant, implebantur furore. Oportebat admirari. Et præcipitare conantur. At ipse per medium illorum iuit, non quidem passionem fugiens, sed tempus expectãs. Venit enĩ vt pro nobis pateretur: sed nũc in prædicationis exordio, nõ debebat se morti exponere, sed tunc mori, quum sufficientibus doctrinis non docuisset: Et ita ex hoc manifestum est, quod neque quum crucifigeretur, inuitus sit crucifixus, sed sponte mortem obierit. Scias autem quod prophetarum patria, synagoga Iudæorum est, in qua prophetæ despicabiles sunt, & nõ suspiciuntur: nos aũt alienigenæ suscipimus illos. Vidua enĩ Ecclesia quæ ex gentibus collecta, suscepit Eliam, hoc est propheticũ sermonem, quũ esset fames facta in Iudæa, fames (inquam) audiendi sermonem Dei. De hac sane Vidua prophetia dicit, ꝙ plures sunt filii desertæ quã eius quæ habet virum, quia sterilis peperit septem: & quæ multos habebat filios, infirmata est.

propheta rum quæ nã patria

Esa: liiii.
i. reg. ii.

Et descendit Capernaũ ciuitatẽ Galilææ, ibique docebat illos sabbatis. Et stupebãt super doctrina eius, quia cũ potestate cõiunctus erat sermo ipsius. Et in synagoga erat hõ habens spiritũ dæmonis immũdi, & exclamauit uoce magna dicens. Eia, quid tibi nobiscũ ẽ Iesu Nazarene? uenisti ad perdẽdũ nos? Scio te qui sis sanctus ille dei. Et increpauit illũ Iesus. dicẽs. Obmutesce & exi ab eo. Et cũ proiecisset illũ, dæmoniũ in mediũ exit ab illo, nihilque illi nocuit. Et factus est pauor super oẽs, & colloquebãtur inter sese, dicẽtes. Quis sermo hic est, quia cũ authoritate & potestate ĩperat immũdis spiritibus & exeũt? Et diuulgabatur fama de illo in oẽm locũ undique finitimæ regionis:

B Postquam neque ratio, neque doctrina ad fidem rapuit incredulos, dominus ad miraculorum operationem se conuertit, ceu efficacissimum pharmacũ. Miracula igitur operatur in capernaum. Valde enim increduli erant: & multis ad fidem indigebant: idcirco postquam satis docuit, & id tanquam potestate præditus: non enim dicebat, Hæc dicit dominus: sed ego dico vobis, quia non vnus ex prophetis erat, sed vere dei filius: subdit etiam miraculum, & sanat dæmonio agitatum. At dæmon inimicitias primum fatetur, quo testimonium eius fide dignius fit, deinde subiicit testimoniũ. Scio te qui scis, sanctus ille dei. Prius igitur increpat illum, Cur venisti hic perdere nos? Postea adulatur, existimans dominum adulatione fractum sinere illum: tam stulta res est malitia, sed dominus docens nos, ne vtamur dæmonum testimoniis, & sententiis. Obmutesce inquit & ingredere ex illo. Permittit autem dæmoni, vt proiiciat hominem, vt discerent circũstantes illũ vere habuisse dæmoniũ, cuius erant verba, tametsi lingua hominis ministraret. Propterea colloquebantur inter sese omnes admirantes de talibus factis. Quis sermo hic, id est, mandatum istud quo imperat. Exi ab illo, & obmutesce? Scias autem, quod & nunc multi habent dæmonia, qui dæmonium perficiunt concupiscentias, vt iracundus qui habet dæmonium iræ: At si venerit Iesus in synagogam, hoc est, quum mẽs fuerit coadunata, & nõ diuagatur, tũc dicet dæmonio iræ, quæ coerceri nequibat, Obmutesce: & statim proiicit hominem in medium, & egreditur ex eo. Quid aũt sit in medium proiici, disce. Oportet hominẽ non oĩno iracundum esse & amarum, crudelis enim hoc & truculantæ bestiæ fuerit: neque omnino ira carentem, nam hoc insensati fuerit: sed mediam incedere viã, & furorem seruare contra malitiam. Quum igitur in medium quis

C a malo spiritu proiicitur, relinquitur ab eo.

Quum surrexisset aũt Iesus de synagoga, introiuit in domũ Symonis, Socrus aũt Symonis tenebatur febri magna, & rogauerunt illũ pro ea. Et astãs supra illã, increpauit febrẽ, & febris dimisit illã, statĩ surgens, ministrabat illis. Quũ autẽ sol occideret oẽs qui habebant infirmos morbis uarijs, ducebãt illos ad eũ. At ille singulis manus imponẽs, sanabat eos. Exibant aũt & dæmonia à multis, clamãtia ac dicẽtia. Tu es Christus filius Dei. Et increpãs nõ sinebat ea loqui, quia sciebãt ipsum esse Christũ. Facto aũt die, egressus ibat in desertũ locũ, & turbæ quærebãt eũ, & uenerũt usque ad ipsum, & detinebãt illum ne discederet ab eis. Quibus ille ait. Et alijs ciuitatibus oportet me euãgelizare regnũ dei, nã in hoc missus sum, Et prædicabat in synagogis Galilææ. Dominus cium a discipulis excipiebatur & pascebatur, quẽadmodũ nũc quoque & apud Petrũ hospitio excipitur, & sanat eius socrũ, vt & te instruat, ne reiicias pauperũ modestiam & studium. Nam simpliciter autem curat illam a morbo, sed & bonamvaletudinem & robur ad ministrandum ei suppeditat. Et nos quoque si illum exceperimus, extiguet nostram febrim iræ & concupiscentiæ, & eriget ac corroborabit nos, ita vt ei ministrare valeamus, hoc est, facere quæ ei placent. Vide autem obsecro, & turbæ fidem, quomodo etiam iam occidente sole infirmos afferebat, neque a tempore impediebatur. Non sinit autem dæmonia loqui, tum quod non indigebat immundorũ testimoniis, neque, enĩ

mat. viii.

Christus apud petrum hospitio excipitur.

ſpecioſa laus in ore peccatoris: tum quod volebat accendi inuidiam Hebræorum viden D
tibus eum ab omnibus celebrari. Turbæ item quærunt eum etiam in locum deſertũ abe
untem, & detinent. At ille non vno loco circunſcribitur, ſed etiam aliis (inquit) ciuitati-
bus oportet me euangelizare regnum Dei. Vnde oportet etiam nos non ſegnes, neque
vno loco contentos eſſe, ſed vbique circumire, & prodeſſe quibuſdam.

CAPVT QVINTVM.

FActum eſt aũt quum turba immineret ei, ut audiret uerbũ dei. Et ipſe ſtabat iuxta ſtagnũ Genezareth, Et uidit duas naues ſtãtes ad ſtagnũ: piſcatores aũt deſcenderant ex illis, & abluebant retia. Ingreſſus aũt in unã nauim, quæ erat Symonis, rogauit eũ, ut à terra abduceret puſillũ, & ſedens docebat de naui turbas. Vt ceſſauit aũt loqui, dixit ad Symonẽ. Duc in altũ, & laxare retia ueſtra in capturã. Et reſpondẽs Symõ: dixit illi. Præceptor, per totã noctẽ laborantes, nihil cœpimus, tamen tuo iuſſu laxabo rete. Et quũ hoc feciſſent: concluſerunt piſciũ multitudinẽ copioſam. Rumpebatur aũt rete eorum. Et annuerũt ſocijs, qui erant in altera naui, ut uenirẽt & adiuuarẽt ipſos. Et uenerunt atque adimpleuerũt ambas naues: ita ut mergerentur. Quod quũ uideret Symon Petrus, accidit ad genua Ieſu, dicens: Diſcede à me domine, quia hõ peccator ſum. Stupor enim circũdederat eum, & oẽs qui cũ illo fuerant, ſuper captu piſciũ, quẽ ceperant, ſimiliter aũt Iacobũ & Ioannem filios Zebedæi: qui erant ſocij Symoni. Et ait ad Symonem Ieſus. Ne metuas, poſthac hoĩes capies. Et ſubductis in terrã nauibus: relictis omnibus, ſequuti ſunt eum. Fugit dominus gloriã, quæ eum ob hoc magis ſequebatur. Igitur vrgente turba, in nauim ingreditur, vt vel a naue doceat in litore ſtantes, omnibus e regione cõparentibus, & nullo a tergo veniente. Poſt quam autem turbam a naui docuit, dominum nauis non reliquit irrenumeratum, ſed bifariam ei benefecit, quia & multitudinem piſcium ei donauit, & diſcipulum ſuum fecit. Admirare igitur domini diſpenſationẽ, quomodo per propria & familiaria ſua quẽque attrahit, ſicut magos per ſtellam, ita & piſcatores per piſces. Porro Chriſti manſuetudinem vide, quomodo obſecret Petrum, vt a terra abducat. Rogauit enim, idem eſt quod obſecrauit, ſed & quomodo Petrus morigerus fuerit, ita vt hominem quem non viderat, in nauim ſuam ſuſceperit, & ei in omnibus obedierit. Nam vt dixit ei quod abduceret in profundum non abnuit neque dixit, Per totam noctem laboraui, & nihil cõſequutus ſum, nunc tibi parerem, & aliis fatigandus laboribus incumberem? Sed ait: In verbo tuo laxabo rete. Adeo feruebat fide, etiam ante fidem, vnde & tantos piſces comprehendit, vt illos non potuerit trahere, & annuerit ſociis, hoc eſt, participibus in alia naui. Nutu autem illos vocat, quia propter ſtuporem magnum loqui nequibat. Porro multa reuerentia Petrus rogat Ieſum vt naui excedat; peccatorem ſeipſum dicens, & indignũ illius cõuerſatione. Hæc etiam per anagogiam, ſi vis intelligas. Nauis eſt Iudæorum ſy-

Sensus anagogicꝰ

nagoga, & Petrus gerit typum doctorum legis. Laborauerunt autem per totam noctẽ doctores, qui ante Chriſtum. Tempus enim ante eius aduentum nox erat, & nihil cõprehenderunt: poſtquam autem venit Chriſtus, dieſque factus eſt. Apoſtoli in locum legis doctorũ ſurrogati, in verbo eius, hoc eſt in præcepto eius laxant rete Euangelii, & multitudinem hominum venantur. Soli autem Apoſtoli non poſſunt trahere rete piſcium, annuuntque ſociis ſuis & communicant, & cum eis trahunt. Hi autem ſunt paſtores & doctores eccleſiarum in ſingulis temporibus, qui interpretantur & docent Apoſtolica, trahuntque cum apoſtolis, vt piſcantur homines. Animaduerte item & dictionem, Laxate rete Euangelium enim eſt rete, orationem habens humilẽ & pedeſtrem, & ad auditorum infirmitatem ſe attemperantem: & idcirco dicit laxari. Si autem cui & ſenſuũ profunditas ſignificare videatur per laxationem retis, neque ipſum a vero abludit. Impletur enim & hoc prophetæ, qui dicit. Ecce ego mitto piſcatores multos dicit dominus, & poſtea mittã alios venatores, & venabuntur illos: piſcatores quidem ſanctos apoſtolos vocans: venatores autem eos, qui temporibus ſequentibus habiti ſunt doctores.

Trahẽtes rete qui ſũt & qui illorum ſocii.

Laxare rete.

Hie. xvi.

Et factũ eſt, quũ eſſet in quadã ciuitate, & ecce uir plenus lepra: quũque uidiſſet Ieſum, proſtratus in faciẽ, rogauit eũ, dicẽs. Domine, ſi uis potes me mundare. Et protẽſa manu tetigit eũ, dicẽs: Volo mũdus eſto. Et cõfeſtim lepra diſceſſit ab illo. Et ipſe præcepit illi, ne cuiquã diceret: ſed uade inquit oſtẽde teipſum ſacerdoti, & offer pro æmũdatiõe tui, quæ præcepit Moſes in teſtimoniũ, illis. Per

Mat. viii.
Leui. xiii

uagabatur

A *uagabatur autem magis rumor de illo, & conueniebant turbæ multæ ut audirent, & sanarētur ab infirmitatibus suis. Ipse autem agebat in secessu in desertis, & orabat.* Admiratiōe dignus est leprosus ille, quia dignam deo de Christo opinionē habuit, & dixit: Si vis potes me mūdare. Hoc enim indicat ipsum sentientem de Christo, vt de deo. Non enim vt ad medicum accesserat, neque enim lepra a medicis curare pōt: sed vt ad deū, cuius solius est sanare id genus morborū. At Iesus tangit illum, nec sine causa, sed quoniā immundus habebatur iuxta legē, qui leprosum tangebat: volens ostendere quod non teneatur ad seruanda tam exigua legis dicta, & quod ipse sit dominus legis, & quod mundus non coinquinetur ex eo quod videtur immundum, sed animarum lepra sit quæ coinquinat, & ideo tangit, interim & hoc indicans, quod sancta eius caro diuinam habeat virtutem, & purificet ac viuificet, vtpote quæ sit caro verbi dei. Abi aūt, inquit, & offer teipsum sacerdoti: & offer munus in testimoniū illis. Lex cauebat a sacerdote probandos leprosos, qui indicaret, an purificati essent. Et si quidē intra dies septē purificabatur quis, manebat intra ciuitatē, sin minus, eiiciebatur. Et hoc est, quod dicit dominus. Vade, ostende te sacerdoti, & offer munus. Quod aūt erat munus? Duæ aues. Sed quid est, in testimoniū illis? Hoc est, in reprehensionē & condēnationē illorum, vt quādo condēnant me, ceu præuaricatorē legis, ex hoc arguantur me non præuaricari hoc, quod mandatū vt illis offeratur donū sicut præcepit Moses. Quō autem duæ aues illæ offerebant domino, non intempestiuū fuerit dixisse. Occidebatur vna auis, & suscipiebant sanguinem eius in vase
B testaceo nouo, deinde alterius auis vtræque alæ tingebantur in sanguine, & sic dimittebatur auis viua. Præfigurabant autē hæc res Christi. Duæ enim aues, duæ naturæ sunt Christi, diuina & humana, quarum vna occisa est, nempe humana, altera vero dimissa: diuina enim impassibilis permansit, iuncta sanguini passibilis naturæ, & in se passionem suscipiens. Sanguinem aūt domini vas suscepit figulinum nouum, populus inquam, nouus ex Gentibus, noui testamenti capax. Vide autem quod vbi aliquis fuerit purificatus, tunc denique dignus est offerre domino donum istum, hoc est, immolare Christum, & sacrificare. Nam qui leprosus est, & immundus anima, haud dignus fuerit offerre talia dona, hoc est, offerre corpus & sanguinē domini, quod diuinæ naturæ vnitum est. Vide autem & hoc quomodo ineffabili excellentia Mosen præcellat dominus. Moses enim sororē suam quanuis multum oraret non potuit sanare. Dominus vero sermone solo mundauit leprosum. Obserua item & humilitatem domini, quomodo turba desiderāte, vt illū tāgeret, in solitudinibus magis versabatur placidus, ac orabat: vt nobis in omnibus exemplum præberet, & seorsim orandi, & gloriam declinandi.

[Margin: Lepra morbus īmedicabilis. Nume. v — Leui. iiii. xiii. vade ostēde te sacerdoti, quō intelligēdum. — Num. xv]

Et factum est quodam die, & ipse docebat, erantque pharisæi sedentes, ac legis doctores, qui uenerant ex omni castello Galilææ & Iudææ, & Hierusalem, & uirtus domini aderat ad sanandum eos. Et ecce uiri portantes in lecto hominem, qui erat paralyticus, & quærebant inferre, & ponere ante illum. Et non inuenientes, qua parte illum inferrent præ turba, ascenderunt supra tectum, ac per tegulas dimiserunt eum cum lectulo in medium ante Iesum. Quorum fidem ut uidit: dixit illi. Homo remittantur tibi peccata tua. Et cœperunt cogitare scribæ & pharisæi, dicentes. Quis
C *est is: qui loquitur blasphemias? Quis potest remittere peccata, nisi solus deus? Vt cognouit autem Iesus cogitationes eorum: respondens dixit ad illos: Quid cogitatis in cordibus uestris? Vtrū est facilius dicere, remittantur tibi peccata: an dicere, surge & ambula? Vt autem sciatis, quod filius hominis habeat potestatem in terra remittendi peccata: ait paralytico. Tibi dico surge, tolle lectulum tuum, & uade in domum tuam. Icq; cōfestim surgens coram illis, tollebat in quo iacuerat, abijtq; in domū suam, glorificans deum. Et stupor corripuit omnes, & glorificabant deū, & repleti sunt timore, dicentes. Vidimus incredibilia hodie.* Oportebat dominum rarius quodam coram inimicis facere miraculum, proinde sanat hominem difficillimi morbi, vt sanando tantum morbum sanaret & mirabilem pharisæorum insaniam. Primum igitur animam sanat, dicens. Remittantur tibi peccata, vt Discamus multas infirmitates a peccatis nasci, deinde & corpus sanat, visa afferentium fide. Sæpe enim alios propter aliorū seruat fidem. Porro pharisæi dicunt: Cur ille loquitur blasphemias? Quis potest remittere peccata, nisi solus deus? Hæc autem dicunt, mortis reum condemnantes. Lege enim stetutum, vt blasphemans in Deum morte puniretur. Dominus igitur monstrans eis se verum Deum, & non arrogantia illud a se dictum, alio signo illis suadet. Sciebat enim quid illi cogitarent. Vnde omnino liquidum, eum esse deum. Dei enim est videre cor: propterea dixit: Quid vobis videtur? facilius ne remittere peccatum, vel sanare corpus? Omnino iuxta vestram sententiam videtur facilius remittere peccata, vt obscu

[Margin: Mat. ix. Marc. ii. — leu. xxiiii. ii. pa. viii.]

rum & non reprehensibile, quãuis difficilius sit: sanare autem corpus difficilius vt apparet videtur: quanuis natura facilius, attamen ego & hoc & illud faciam, & idcirco sanabo corpus, quæ res difficilior videtur vt credibilem vobis faciam, & animæ sanationem, quæ reuera difficilior est, quanuis vobis, quia non videtur, facilis videatur. Vide autem quod super terram remittantur peccata. Quandiu enim super terram sumus: poterimus delere peccata nostra: at postquam e terra migrauerimus, non vltra nobisipsis poterimus per confessionem, clausa enim est ianua. Diximus de hac clausula in aliis Euangelistis vberius. D

Et post hæc exijt, ac uidit publicanum, nomine Leui, sedentem ad telonium, & ait illi: Sequere me. Atque is relictis omnibus, surgens, sequutus est eum. Et fecit ei conuiuium magnum Leui in domo sua. Et erat turba multa publicanorum, & aliorum qui cum illis accumbebant. Et murmurabant scribæ & pharisæi aduersus discipulos eius, dicentes: Quare cum publicanis & peccatoribus & editis & bibitis? Et respondens Iesus dixit ad illos. Non egent qui sani sunt medico, sed qui male habent. Non ueni uocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiam. Matthæus nomen suũ non tegit, sed clare inuulgat. Vidit Matthæum publicanum Iesus sedentem in telonio. Lucas vero & Marcus honorantes Euangelistam, aliud eius nomen Leui in medium proponunt. Admirare autem Dei misericordiam, quomodo vasa maligni diripiat. Telones enim vas erat maligni, & malum vas. Sciunt qui experti sunt, quam sint importuni exactores. Publicani enim sunt qui publica vectigalia emunt, quatenus inde damnosum suis animalibus quid lucrentur. At non solum Matthæum tunc lucratus est, sed etiam alios publicanos cum quibus conuiuebatur, lucratus est dominus. Nam propterea & conuiua illorum fit, vt etiam illos attrahat. Vide autem quid dicat pharisæis ipsum reprehendentibus. Non veni (inquit) vocare iustos, hoc est, vos qui vosipsos iustificatis, sed peccatores veni vocare. Vel aliter: Non veni vocare iustos: nullos enim inuenio, quandoquidem omnes peccant. Quod si possibile esset inuenire iustos non venissem. Est autem publicanus omnis, qui mundi domino seruit, & tributa carni dat. Gulosus vẽtri tributa dat cibos, scortator fœdum congressum: & alius aliud. Quum igitur illum viderit dominus, hoc est euangelicus sermo: sedentem in telonio, hoc est nõ proficere, neque procedere, neque moueri ad maiorem malitiam, sed quasi ociosum, tunc resuscitabit a malo, & sequetur ille Iesum, & excipiet in domo animæ dominum. Pharisæi autem arrogãtes & dæmones absecti (pharisæus dicitur qui aliis sequestratus) murmurãt, quod cum peccatoribus comedit. E

Cap. ix. Cap. ii. Roma. iii. Publicanus quis, Pharisæus.

At illi dixerunt ad eum. Quare discipuli Ioannis ieiunant frequenter, & obsecrationes faciunt similiter & pharisæorum: tui uero edunt & bibunt? Quibus ipse ait. Num potestis facere ut filij thalami, dum cum illis est sponsus, ieiunent? uenient autem dies: & quum ablatus fuerit ab illis sponsus, tunc ieiunabunt in illis diebus. Dicebat autem & similitudinem ad illos. Nemo immissuram noui uestimenti immittit in uestimentum uetus, alioquin & nouum rumpit, & ueteri non conuenit immissura ex nouo. Et nemo mittit uinum nouum in utres ueteres, alioquin rumpet uinum nouum utres: & ipsum effundetur, & utres peribunt. Sed uinum mustum in utres nouos mittẽdum est, & utraque conseruantur. Et nemo qui biberit uetus: statim uult nouum, dicit enim. Vetus melius est. F Diximus de his in Matthæo, & nunc dicemus succinctius. Apostolos vocat filios thalami. Aduentus enim domini assimilatur nuptiis, eo quod Ecclesiam in sponsam duxerit. Proinde Apostolos ieiunare non oportebat, discipuli autem Ioannis debebãt ieiunare, nimirum quia virtutem magister illorum labore parabat. Venit enim inquit, Ioannes, neque comedens neque bibens. Discipuli autem mei qui mecum agunt, vti cum verbo dei, non indigent ieiunii vtilitate: quoniam ex mea conuersatione gratiam consequuti sunt, & per me custodiunt: Vbi autem ego assumptus fuero, & ipsi ad prædicãdum missi fuerint, tunc & ieiunabunt, & orabunt, vtpote ad magna certamina sese præparantes. Vel etiam aliter. Nunc quum infimi sunt, & a spiritu sancto nõdum innouati, veteribus comparantur vtribus. haud oportet illos grauiori viuendi ratione conuiuari, & onerari, sicut neque veteri vestimento noua addatur immissura. Potes sane (vt dixi) per vtres veteres intelligere apostolos, vtpote infirmos: potes etiam pharisæos intelligere, qui vtribus assimilantur: quasi diceret dominus. Mea quidem doctrina, vinum est nouum, vos autem quum sitis vtres veteres illud capere non potestis, sed dicitis, Vetus vinum, hoc est vetus testamentum, melius est.

Cap. ix. Mat. vii. Iferius vii

CAPVT SEXTVM.

A ACcidit aũt, ut in sabbato secundo primo transiret per sata, ac uelle-
bant discipuli eius spicas, edebantque confricantes manibus. Quidam Matt.xii.
aũt pharisæorũ dicebãt illis. Quid facitis, quod non liceat facere in Marci. ii.
sabbatis? Et respõdens Iesus ad eos, dixit. Ne hoc quidẽ legistis, quod i.Re. xxi.
fecit Dauid, quũ esurisset ipse, & qui cum illo erant, quõ intrauit in
domũ dei, & panes propositionis sumpsit, editque ac dedit etiam his
qui secũ erãt: quos licet edere, nisi tantũ sacerdotibus? Et dicebat il
lis: Dominus est filius hominis, etiã sabbati. Iudæi omne festum Sabbatũ
sabbatũ nominabant. Sabbatũ enim quies dicitur. Sæpe igi- Iudæi oẽ
tur occurrebat festũ in parasceue, & vocabant parasceuẽ sab festũ no-
batum propter festum: deinde quod proprie est sabbatũ, nominabant secundo primum, minabãt.
eo quod sequatur festum & sabbatum quod præcesserat. Atque quod pharisæi discipu
los carpebant, quod in sabbato vellicarent quæ comedebant, euellentes, hoc est, aristas
abstrahentes, & confricantes, hoc est, terentes manibus adducit dominus Dauid esurien-
tẽ & comedentem panes propositionis, quos proponebant quotidie. Fugiens enim a Sa
ul veniebat ad Abiathar pontificẽ, & decepit eũ, quasi a rege missus esset, in opus quod Panes
dam necessariũ. Et esuriens, accepit a pontifice etiam panes propositionis, quorum duo- proposi-
decim quotidie super sacram mensam ponebant, sex a dextris, & sex a sinistris. Accepit tionis.
autem & gladium Goliath. Hanc historiam dixit illis dominus, & admonet eos a facto leu.xxiiii
B Dauid. Nam si Dauidem inquit, honoratis, quomodo meos condẽnatis discipulos? Vel
aliter. Filius hominis, hoc est, dominus sum sabbati, vt conditor, & factor, & legislator,
potestatem habens soluendi sabbatum. Filius enim hominis, non alius vocatus est quam
Christus: qui cum esset filius dei, mirabiliter dignatus est filius hominis & fieri & voca Filius ho
ri. Atque ego & tu dicimur filius hominis, nihil noui. Illum autem dignum est vocari fi minis.
lium hominis qui miro modo factus est homo.

Factum est aũt in alio sabbato, ut intraret in synagogam ac doceret. Et erat ibi homo, & manus
eius & dextra erat arida. Obseruabant aũt eum scribæ ac pharisæi, an in sabbato sanaturus esset,
ut inuenirent unde accusarent eum. Ipse uero sciebat cogitationes eorũ, & ait homini qui habebat
manum aridam. Surge, & sta in medio. Et surgẽs stetit. Ait igitur ad illos Iesus: Interrogabo uos
utrũ licet sabbatis benefacere, ac malefacere, animam seruare, an perdere? Et circumspectis omni
bus, dixit homini. Extende manum tuam. Ille aũt fecit, & restituta est manus eius sana, sicut alte-
ra. Ipsi aũt repleti sant amentia, & colloquebantur inter sese, quidnam facerent Iesu. Quæ dixi Matt.xii.
mus in Matthæo, manifesta sunt, nunc autem hoc dicimus quod aridam manum habet,
qui nulla virtutum opera facit. Manus enim, operandi organum est, cui autem illa ares-
cit, is omnino ociosus est. Si quis igitur manũ sanari vult, in sabbato illam sanctificet. Ne
que enim potest quis opera virtutum facere, nisi prius a malitia cesset. Declina enim (in-
quit) primo a malo, & tunc fac bonũ. Itaque quando sabbatũ agis, hoc est ociosus es ab psl.xxxvi
operibus malis, tunc extẽdas manũ ad opera virtutũ, & restituetur ipsa. Et merito dixit
restituta est. Fuit enim quando humana natura habebat vim operandi bonum ac malũ,
hoc est operandi efficaciã sanam: sed posteaquã perdita fuit, gratia Christi illum iterum
C recepit, & ad priorem sanitatem restituta est.

Factũ est aũt in illis diebus. exijt in montẽ ad orandũ, eratq; pernoctãs in deprecatione dei. Et quũ
dies factus esset, uocauit discipulos suos, & elegit duodecĩ ex ipsis, quos & apostolos nominauit, Matth.x.
Symonẽ, quẽ & Petrũ nominauit, & Andreã fratrẽ eius, & Iacobum & Ioannẽ, Philippũ & Bar
tholomæũ, Matthæũ, & Thomã: Iacobũ Alphæi filium, & Symonẽ: qui uocatur Zelotes, & Iudam
Iacobi, & Iudã Iscariotẽ, qui idem fuit proditor. Et descendens cum illis, stetit in loco cãpestri, tur
baq; discipulorũ eius, & multitudo copiosa plebis ex omni Iudæa, & Hierusalẽ, & à maritima Ty
ro & Sidone. qui uenerant ut audirent eum, & sanarentur à morbis suis, qui uexabantur à spiri-
tibus immũdis, & sanabãtur. Et oĩs turba quærebat eũ tangere, quia uirtus ab illo exibat, & sana
bat omnes. Dominus docet nos, vt opera sua imitemur, & sicut ipse fecit, ita & nos fa- Ioan. xiii
ciamus. Ecce oraturus erat, & ascendit in montẽ. Etenim oportet etiã nos a negotiis ocio Pernoctã
sos orare, & non in medio multorũ: sed pernoctantes, ne statim vt cœperimus cessemus. dũ in ora
Post orationẽ aũ elegit discipulos, vt doceat etiã nos, quando quempiã in spirituale mi tione.
nisteriũ sumus ordinaturi, cũ precibus hoc faciamus, vt doctis a deo & ab illo petenti-
bus reuelet, quid idoneus sit. Assumpsit ergo duodecim, descenditque cum illis de mon
te, vt eos qui ex vrbibus venerãt, sanet, & geminis beneficiis prosequatur, in anima sci-
licet ac corpore. Audi enim quid dicat. Venerunt vt audirent eũ, quod ad animæ curam

pertinebat,& sanarētur a morbis suis,hoc de corporibus dicit.Etenī virtus ab illo egre-
diebatur & sanabat oēs. Nā prophetæ & alii sancti nō habebāt virtutē a se egredientē. D
Non enim fuerunt fontes virtutū. At dominus habuit virtutē a se egredientem, quādo
quidē ipse fons virtutum. Et ita prophetæ, ac sancti virtutem suam superne acceperunt.
Et ipse attollens oculos suos in discipulos,dicebat:Beati pauperes,quia uestrum est regnum dei.
Matth.v. *Beati qui esuritis nunc,quia saturabimini.Beati qui fletis nunc,quia ridebitis.Beati eritis,quum*
uos oderint homines,& separauerint , & exprobrauerint uos , & eiecerint nomen uestrum tan-
quam malū,propter filiū hominis.Gaudete in illo die,& exultate, ecce enim merces uestra mul-
ta est in cœlis:secundum hæc enim faciebant prophetis patres eorum. Veruntamen uæ uobis diui
Amos.vi *tibus,qui habetis consolationem uestram: Væ uobis qui saturati estis,quia esurietis.Væ uobis qui*
eccl.xxxi *ridetis nunc,quia lugebitis & flebitis.Væ quum laudauerint uos omnes homines, secundum hæc*
enim faciebant pseudoprophetis patres eorum. Postquam ordinauit discipulos per beati-
tudines & doctrinas in ordinē magis spiritualem inducit ac componit . Nam ad illos se
vertens,sermonem facit.Et primum beatos dicit pauperes, siue humiles intelligere vo-
lueris,siue a pecuniæ cupiditate alienos.Et omnes beatitudines simpliciter frugalitatem
nos docent ac humilitatem,& contemptum ac opprobria ferenda. Quēadmodum & væ
dirigit in diuites huius seculi,quos & consolationem habere dicit,hoc est, hic in præsen
ti seculo lætitiam accipere , & ridere , & in deliciis ac laudibus claros viuere . Horrea-
mus fratres,quia væ habent qui ab hominibus laudantur.Decet quidem,vt & ab homi E
nibus laudemur,sed prius a deo.
Sed uobis dico qui auditis:Diligite inimicos uestros,benefacite his qui uos oderūt.Benedicite male
dicentibus uobis,& orate pro calumniantibus uos. Percutienti te in maxillam,præbe & alteram,
& ab eo qui aufert tibi palliū,etiam noli tunicam prohibere.Omni autem exigenti abs te,tribue,
& ab eo qui aufert quæ tua sunt, ne reposcas:& prout uultis ut faciant uobis homines uos quoq;
Exo,xxii *facite illis similiter.Et si diligitis eos qui uos diligunt, quæ uobis est gratia?Nam & peccatores*
eos à quibus diliguntur,diligunt.Et si benefeceritis his,qui uobis benefaciunt, quæ uobis est gra-
tia?Si quidē & peccatores hoc faciunt.Et si mutuum dederitis his,à quibus speratis uos receptu
ros,quæ gratia est uobis? Nam & peccatores peccatoribus dant mutuum , ut recipiant paria.
Quinimo,diligite inimicos uestros, & benefacite, & mutuum date, nihil inde sperantes,& erit
merces uestra multa,& eritis filij altissimi,quia ipse benignus est erga ingratos & malos.Esto
te ergo misericordes,sicut & pater uester misericors est. Quoniā apostoli ad prædicandū
mittendi erant,& expectabantur multi persequutores & insidiatores , si igitur apostoli
in persequutione sua dolentes,advindicandum eos qui se offenderant,conuersi fuissent,
Non su- siluissentque & non docuissent,extinctus vtique fuisset sol euangelii. Propterea domi-
menda vi nus anticipans admonet discipulos,ne vindictam de inimicis sumāt,sed omnia quæ eue
dicta. niunt,fortiter ferāt,quanuis quidā iniuria afficiant,quanuis irreligiose insidientur,sicut
ipse in cruce faciebat,dicēs.Pater dimitte eis,nesciunt enim quid faciunt:Deinde ne apo
ifra. xxiii stoli dicere possint,impossibile esse præceptum diligendi inimicos,dicit.Quod vis fieri,
hoc & aliis facito,& esto talis aliis,quales alios tibi esse vis. Si quidē duros, & incompa
tiētes,& iracūdos nolueris esse tibi inimicos,esto & tu talis:sin illos volueris esse bonos, F
& compatientes,& iniuriarū immemores,ne impossibile credas esse, quod & tu talis fi-
Sex natu- as. Vides legē naturalē in cordibus nostris inscriptam? Sic & dominus dixit . In diebus
ræ cordi- illis,dās leges meas in mentē illorum,& in cor illorum inscribam. Postea & alia necessita
bus inscri te nos vrget.Sin diligitis eos qui vobis benefaciunt, similes estis peccatoribus & genti-
pta homi bus.Sin diligitis eos qui vobis malefaciūt,similes estis deo,qui est bonus ingratis & ma
num. lis. Vtrū igitur deo vel peccatoribus similes fieri vultis? Vides diuinā doctrinam? Pri-
Hie.xxxi mū a naturali lege te docuit: Nam quod tu tibi vis fieri,hoc etiā alteri fac. Deinde & a fi
ne ac mercede, mercedem enim pollicetur vobis,quod similes fiatis deo.
Ma.vii, *Nolite iudicare & non iudicabimini. Nolite condemnare,& non condemnabimini. Remittite,&*
remittetur uobis.Date,& dabitur uobis . Mensuram bonam & confertam , & concussam atque
exundantem dabunt in sinum uestrum.Eadem quippe mensura qua mitimini, metientur alij uobis.
Dicebat autem illis similitudinem. Nunquid potest cæcus cæcum ducere? nōne ambo in foueam ca
dunt?Non est discipulus supra magistrum suū,perfectus autem omnis erit,sicut magister ipsius.
Suspitio Omnem morbum difficilem ab animabus nostris amouet dominus:radicem dico suspi-
malorum tionis,Nam qui seipsum non considerat & solum attendit res proximi , illasque taxare
vult,certum quod suspitione capitur,& obliuiscitur sui . Omnino enim de se quod non
peccet,sentit,& propterea alios peccantes reprehendit. Igitur si vis incondemnatus esse,

A ne condemnes alios. Dic enim, quæso, quare condemnas alium vt præuaricantem diuinas leges? An non & tu præuaricaris diuinã legem? Vt taceam de aliis peccatis: certe in illo ipso quod alios iudicas, peccas. Etenim diuina lex præcipit tibi, ne iudices fratrem. Et ita etiam tu præuaricaris legem. Et quum præuaricator es, non debes iudicare alium vt præuaricatorem. Iudicem enim superiorem esse oportet natura peccante. Remitte igitur, & remittetur tibi: da, & dabitur tibi. Mensuram enim bonam, confertam, & concussam, & exundantem dabunt in sinum vestrum. Nõ enim parce remetietur dominus, sed opulente. Sicut igitur mensurus farinam accumulas, concutis, exundareque facis, siquidem absque parsimonia metiri vis, ita & dominus mensuram magnam & exundantem dabit tibi. Hic forte acutior quispiam quæsierit. Quomodo postquam dixit, qua mensura metimini, metientur vobis & alii, iterũ dicit, quod mẽsura exundet? quomodo mensura hæc eadem est? Dicimus itaque non esse dictum, quod tanta mensura metientur vobis & alii, sed eadem: siquidem dixisset tanta mensura, tunc non defuisset difficultas & contrarietas sermoni. Dicit igitur dominus, quod si benefeceritis, benefiet etiam tibi, sicut & in condemnatione dixit. Qui enim condemnat & postea condemnatur, eandẽ mensuram recipit: qui autem plus condemnatur quam condemnauit, iuxta illud exundantem habet mensuram, Hæc autem dixit dominus, a condemnatione nos prohibens. Dicit autem & parabolam nobis, hoc est exemplum. Dic enim quæso, inquit, nonne alterum iudicans, & ipse eadem peccans, comparatus est cæco, cæcum ducenti? Nam si alium condẽnas, & ipse in eadẽ incidis peccata, vterque cæci estis: & videris quidẽ illi dux esse ad bonũ, eo quod condẽnas, non es aũt dux. Quõ enim ille a te ad bonũ inducetur, quũ & tu labaris? Nõ est enim discipulus super magistrũ. Si igitur tu qui videris esse & dux laberis, omnibus modis cadet etiã qui docetur ac ducitur. Elaboratus enim discipulus, hoc est, perfectus erit, sicut magister eius. Hæc dixit etiam vt ne condẽnentur hi qui inferiores nobis si videantur peccare. Subdit quoque & aliud eiusdem argumenti. Roma. ii. Ioan. xiii.

Quid autem uides festucam in oculo fratris tui, trabem aũt quæ in oculo proprio est, nõ animaduertis? Aut quõ potes dicere fratri tuo: frater sine, eijciam festucam quæ in oculo tuo est: ipse in oculo tuo trabem non uides: Hypocrita, eijce primum trabem ex oculo tuo, & tunc prospicies ut eijcias festucam, quæ est in oculo fratris tui. Non est enim arbor bona; quæ facit fructũ malũ, neque arbor mala faciens fructum bonum. Vnaquæque enim arbor ex fructu suo agnoscitur. Neque enim è spinis colligunt ficus, neque è rubo uindemiant uuã. Bonus homo ex bono thesauro cordis sui profert bonũ, & malus homo ex malo thesauro cordis sui, profert malũ. Ex abundãtia enim cordis loquitur os eius. Quid autem vides, inquit, festucam, hoc est paruum peccatum fratris tui, trabem aũt magnum peccatũ tuum nõ aduertis. Hoc aũt omnibus dici potest & maxime doctoribus & principibus, qui subditorũ peccata, quãuis parua, puniunt: sua autem, etiã maxĩa, impunita sinũt. Idcirco illos & hypocritas vocat dominus. Sicut alii quidem apparentes, dũ aliorum peccata puniunt: in hoc enim iusti apparent. Alii autẽ sunt, ex eo quod & ipsi grauius peccent. Postea etiã & exemplo confirmat sermonẽ suum. Sicut, inquit, non est arbor bona, quæ facit fructum putrem, neque arbor putris, quæ C facit fructum bonum: ita & qui alios castigare, & corrigere, & ad bonum transferre attentat. non fuerit malus: si aũt malus fuerit, alios non faciet meliores. Vniuscuiusque enim cor thesaurus est, & si quidem bona habeat, etiam homo bonus est, & bona loquitur: sin vero malis cor plenum fuerit, etiam homo malus est, & mala loquitur. Potes autem hæc & de pharisæis sic intelligere. Ad alios enim sermonem dirigens inquit. Eiice primũ trabẽ ex oculo tuo, & tũc festucam quæ est in oculo fratris tui: sicut etiam alibi dicit. Camelum glutientes, & culicem excolantes. Quomodo igitur vos pharisæi, qui estis arbores putres, poteritis fructus bonos afferre? Vester enim sermo semper putris est, sicut & vita. Nam dicit ex abundantia cordis. Quomodo igitur alios corrigetis, & aliorum peccata punietis, ipsi grauius peccantes. Matth. xi

Quid aũt uocatis me domine, domine, & non facitis quæ dico? Quisquis uenit ad me, & audit sermones meos, & facit eos, ostendam uobis cui similis sit: Simili est homini ædificanti domũ, qui fodit in altum, & posuit fundamentũ super petrã. Inundatione aũt facta; illisum est flumen domui illi, & non potuit eam mouere, fundata enim erat super petram. Qui autem audiuit, & non sic fecit, similis est homini qui ædificauit domum suam super petram absque fundamento, in quam illisus est fluuius, & continuo cecidit, & facta est ruina domus illius magna. Et hoc necessario nobis dicitur, qui ore quidem Christum confitemur, opere autẽ negamus. Si enim dominus sum, inquit, omnino vestrum est facere ea quæ sunt seruorum. Serui enim opus est recte fa- Ma. xxiii

cere quod dominus imperat. Deinde dicit nobis quid lucretur se audiens, & non solum audiens, sed & faciens. Similis est enim hoī ædificanti qui ædificauit super petram. Petra D
i.Cor.x. igitur est Christus, sicut apostolus testatur. Fodit autem in profundū qui non superficialiter sermones scripturæ accipit, sed scrutatur profundum illarū in spiritu. Talis igitur & supra petram fundat, & deinde facta tēpestate, hoc est persequutione vel tentatione, illidit flumen domui illi, tentator siue dæmon, siue homo, & nō valet mouere illā. Flumini sane tentans ille homo confertur, & valde merito. Sicut enim flumen inundare facit aqua, quæ superne decidit, ita & tētantē illum hominē satanas, qui e supernis cecidit, crescere facit. Domus aūt eorum qui non faciunt sermonē domini, cadit, & fit ruina domus illius magna. Magna enim ruina est eorum qui audiunt & non faciunt. Nam qui non audit, & non facit, non tam grauiter cadit, qui autem audit & non facit, grauius peccat.

CAPVT SEPTIMVM.

QVum aūt consummasset oīa uerba sua audiente populo, intrauit Capernaum. Centurionis aūt cuiusdam seruus male habēs, agebat animā, qui illi erat charus. Quum audisset aūt de Iesu, misit ad eū seniores Iudæorum: rogans eū ut ueniret, & seruaret seruū suum. At illi quū uenissēt ad Iesum, rogabant eū studiose, dicentes. Dignus est ut hoc illi præstes, diligit enim gentē nostrā, & synagogā ipse ædificauit nobis. Iesus aūt E *ibat cū illis. Et quū iam non longe abesset a domo, misit ad eum Centurio amicos, dicēs ei. Domine, noli uexari, nō enim sum dignus, ut sub tectum meū intres. Quapropter nec dignū meipsum arbitratus sum, ut uenirē ad te: sed dic uerbo, & sanabitur puer meus. Nā & ego hō sum sub potestate constitutus, habens sub me milites, & dico huic: uade, & uadit, & alteri: ueni, & uenit, & seruo meo, fac hoc, & facit. Auditis enim his Iesus, miratus est eū, & conuersus, sequenti se turbæ, dixit. Dico uobis, ne in Israel quidē tantam fidē inueni. Et reuersi, qui missi fuerant, in domū inuenerunt seruū qui lāguerat, sanum.*

Mat.viii. Idē est hic qui cū illo quē Matthæus ponit, etiā si nō dicat Matthæus quod miserit Iudæus rogantes & orantes illū. Verisimile enim est, quod primū miserit Iudæos, deinde etiam ipse venerit. Quod igitur ipse prætermisit Matthæus, hoc dicit Lucas. Fortassis & Iudæi inuidia tabescentes, non permiserunt Centurionē ad pedes Iesu venire, fuisset enim hoc in gloriā Iesu. Denique ipse vrgente necessitate accessit ad Iesum. Sed forte iterum quis interrogarit. Quō igitur Matthæus dicit, quod ille propria voce obsecrauit, vt veniret Iesus: Lucas vero hoc loco dicit, quod amici obsecrarint eum ne veniat? Dicendum itaque quod nihil nouum, etiam alios mittere & per se venire, & dicere, ac deprecari ne veniat. Digna enim veri fides est quam admiremur, indignum se vocantis aduentu Iesu. Idcirco & dominus dicit, quod neque in Israelitico populo tantam fidem inuenerit. Gentilis enim erat Centurio, forsitan ex Romanorum cohortibus. Centurio quoque omnis mens est, quæ præest multis in malitia, cui per vitam multa sunt negocia, & habet seruum ægrotantem, partem animæ rationis expertā, iram dico & concupiscentiā, ordinata enim sunt hæc, vt seruiant, & accersit, mittitque ad illum intercessores Iudæos, hoc est, cogitationes, confessionis & orationis. Iudas enim interpretatur confessio. F
Iudas. Nonne enim confessionis & humilitatis verba sunt. Non sum dignus, vt ingrediaris sub tectum meum. &c. Itaque enim hæc crediderit in Iesum, statim recipit seruum suum sanum, iram dico & concupiscentiam.

Et factū est, deinceps ibat in ciuitatē quæ uocatur Naim: & ibāt cū eo discipuli eius multi, turbaq; copiosa. Quū aūt appropiquaret portæ ciuitatis, defunctus efferebatur filius unicus matri suæ. Et hæc uidua erat, & turba ciuitatis multa cū illa. Quā cū uidisset dominus, misericordia motus super eā, dixit illi: Noli flere. Et accessit, tetigitq; loculū. Porro qui portabant, substiterunt. Et ait: Adolescēs, tibi dico, surge. Et resedit q erat mortuus, & cœpit loqui, & dedit illū matri suæ. Accepit aūt omnes timor, & glorificabant deū, dicentes: Propheta magnus surrexit inter nos, & deus uisitauit plebē suā. Postquā Centurionis seruū, etiā absens, sanauit, aliud rarius facit miraculū vt ne quis dicat. Et quid noui in hoc seruo contigit? Fortassis alioqui non fuisset mortuus, propterea mortuū illū qui efferebatur, suscitat. Non solū aūt verbo facit miraculū, sed & loculū tangit, vt ne discamus, ꝙ corpus eius, corpus viuificū sit. Quoniā enī caro eius facta est propria verbi oīa viuificantis, propterea viuifica est & apta, tollitque mortem & corruptionē. Porro resedit mortuus, & cœpit loqui, vt ne apparenter tātum

A quibusdam suscitatus videatur. Nam veræ resurrectionis signum fuit, residere & loqui. Inanimatum enim corpus neque residere, neque loqui potest. Viduam autem intelligas & animam, quæ virum suum, verbum dei, qui bonum seminat semen, misit. Filius vero eius, mens, mortua est, & effertur extra supernam ciuitatem Hierusalem, regio enim viuentium illa est. Proinde dominus misericordia motus tangit loculum, loculus mentis est corpus. Supulcrum enim & loculus corpus est, vnde & Græci corpus σῶμα vocant, quasi σῆμα, hoc est sepulcrum. Tacto autem corpore, dominus suscitat mentem, iuuenem & fortem illam faciens, quæ residet, vt suscitata fuerit a sepulcro peccati, incipit loqui, hoc est, docere alios. Quandiu enim in peccato detinetur, non audet docere & loqui, quis enim ei crederet? Mat. xxi.

Et exijt hic rumor in vniuersam Iudæã de eo, & oẽm finitimã regionẽ. Et nunciauerunt Ioanni discipuli ipsius de his oĩbus. Et conuocauit duos de discipulis suis Ioannes, misitq; ad Iesum, dicens. Tu es qui uẽturus es, an aliũ expectamus? Quũ aũt uenissent ad eũ uiri dixerũt. Ioãnes Baptista misit nos ad te, dicẽs. Tu es ille qui uẽturus es, an aliũ expectamus? In eadem aũt hora multos curauit à morbis ac plagis, & spiritibus malis, & cæcis multis donauit uisum. Et respõdẽs, dixit illis. Euntes renũciate Ioãni, quæ uidistis & audistis, q.d cæci uideãt, claudi ambulẽt, leprosi mũdẽtur, surdi audiãt, mortui resurgãt, pauperibus annũcituur euãgelium, & beatus est quicũque non fuerit offensus per me: Et quum discessissent, nuncij Ioannis, cœpit de Ioanne dicere ad turbas. Quid existis in desertũ ut uideretis? harũdinẽ quæ uento agitatur? Sed quid existis uisuri? hoĩem mollibus Matt. xi.

B *uestimẽtis indutũ? Ecce qui uestitu splẽdido uestiũtur: & in delicijs agũt, in aulis regnũ sunt. Sed quid existis ad uidẽdũ? pphetã? Vtique dico uobis, & plus quã prophetã. Hic est de quo scriptũ est, Ecce mitto angelum meum ante faciẽ tuã, qui præparabit uiam tuam ante te. Dico enim uobis: Maior est inter natos mulierum propheta Ioanne Baptista nemo est: attamen qui minor est in regno dei, maior est illo. Et omnis populus audiens & publicani, iustificauerunt deum, baptizati baptismo Ioannis: pharisæi autem, & legisperiti consilium dei spreuerunt aduersus semetipsos, nõ baptizati ab eo.* Mala. iii.

Increbuit per totam Iudæam miraculũ quod in Nain factũ, auditũ etiã est a discipulis Ioannis, quod grauabant laudes Christi, vtpote imperfectos. Itaque Ioannes volẽs eis demõstrare magnitudinẽ Christi, & quantũ se præcelleret, rẽ hanc comminiscitur, & nihil quidẽ dicit discipulis de Christo definiens, sed simulans sese ignorantẽ, mittit illos, vt visis miraculis, confirmẽtur in fide ex operibus ipsis, dominũ esse Christum, & seruum Ioannem. Ne igitur credas, quod Ioannes vere ignorans miserit ad CHRISTVM discipulos interrogantes. Quomodo enim, quũ & ante natiuitatẽ in vtero matris exultarit, agnoscens illum, & in Iordane testificatus sit eum esse filium dei? Mittit igitur discipulos interrogans, dicens eis, vt interrogent Iesum. Tu es ille venturus? Vides quomodo discipulos inducat, vt credant quod deus sit IESVS. Prophetæ enim missi dicuntur, & ipse Ioannes, sicut testatur Euangelista. Fuit homo missus a deo, dominus vero venturus. In potestate enim venit non inuitus, Tu igitur, dicit, es, qui expectatur vt veniret in mundum. Quidam autem venturum in infernum intelligunt, vt quod dicitur, hunc sensum habeat. Tu es qui venturus ad infernum? Quid Ioannes cur miserit interrogatum, Tu es qui venturus &c.

C igitur dominus? Sciens scopum & mentem Ioannis, quare misisset illos, vt viderent quæ faceret, & ex illis confirmarentur: propterea ad se missis dicit. Renunciate quæ videtis. Deinde enumerat miraculorum opera, quæ & per prophetas annunciata fuerant. Nam quod cæci vident, & claudi ambulant, & pauperibus annunciatur euangelium, in Esaia scriptum est. Deinde dicit. Et beatus qui non offensus fuerit in me, quasi ita dicens eis: Et vos beati, si non fueritis offensi in me. Quoniam autem verisimile erat multos fuisse offensos in Ioanne, qui tantum testimonium perhibuisset de Christo: & nunc misisset illos ad rogandum, nũ esset venturus ille, propterea dicit turbis CHRISTVS; Ne quid tale suspicemini de Ioanne. Neque enim harundo est, quæ nunc huc, nũc illuc moueatur, & nunc quidem testificetur de me, nunc autem ignoret me. Nam si fuisset talis, cuius gratia exiuissetis in desertum, vt videretis eum? Sed neque animum suum delicijs corrupit, vestis enim eius declarat deliciis eum superiorem esse. Etenim si arrisissent ei deliciæ, in palatiis vixisset. Sed prophetam illum dicitis. Vtique dico vobis, maior est prophetis. Nam alii de Christo tantum prædixerunt, hic etiam & vidit, & monstrauit, dicens. Ecce agnus ille dei. Et alii quidem prophetæ prophetizarunt, postquam egressi ex vteris matrum: hic autem antequam exiret de vtero agnouit dominum & exultauit. Post hæc affert & prophetam testem: dicit enim. Hic est, de quo scriptum est. Ecce mittam angelum meum. Angelus enim Ioannes fuit, forassis quod angelicam vi- Supra. i. Ioann. i. Esaiæ. xxxv. Malã. iii.

ram, & non carnalem, sed spiritualem egerit, fortassis etiam quod aduentum saluato- D
ris nunciauerit. Amen dico vobis, non surrexit inter natos mulierum maior Ioanne. Præ
fert aliis omnibus præcursorem. Deinde quasi quis dixisset, an & te maior ille est? sub-
dit. Ego autem qui maior illo sum, maior sum in regno cœlorum. Habeor enim, vt
qui minor illo sim propter ætatem, & propter genus, & propter gloriam, sed in regno
cœlorum maior illo sum, hoc est, in omnibus diuinis spiritualibus. Proinde omnis po-
pulus qui audierat Ioannem, iustificauit Deum, hoc est, honorauerunt Deum, eo quod
prophetam illum ipsi suscepissent: pharisæi autem non honorauerunt Deum, non su-
scepto Ioanne. Quidam autem: Inter filios mulierum, sic intellexerunt, quod bene dixe-
rit mulierum: ita enim excepit seipsum, quandoquidem de virgine fuerit natus, non de
muliere virum experta. Et quod dicit, minor in regno cœlorum, aliter intellexerunt,
minor in vita Christiana, maior est iusto iuxta legem, vt Ioannes iuxta iustitiam legis e-
rat irreprehensibilis. Si quis autem inueniatur baptizatus quidem, nondum autem ma
lum quoddam vel bonum operatus fuerit, hic minimus est in regno cœlorum, hoc est,
in prædicatione CHRISTI. attamen maior est non baptizato, quanuis ille in lege iu-
stus fuerit. Vel aliter: Sis licet minime carnalis, & ferme Ioannes alter, attamen in car-
ne (ait) adhuc es: & propterea minimus in resurrectione, quam regnum cœlorum esse
dicit, maior te est. Tunc enim ab incorruptione omni liberi non vltra iuxta carnem am-
bulabimus. Et qui tunc paruus, maior est eo qui nunc quidem est iustus, sed carnem E
adhuc gestat.

Inter filios mulierũ quõ a quibusdã sit intellectum.

Matth. xi

Mala. iii.

Ait autem dominus: Cui ergo similes dicam homines generationis huius? & cui similes sunt. Simi
les sunt pueris sedentibus in foro, & acclamantibus inter se, ac dicentibus. Cãtauimus uobis tibijs,
& non saltastis, cecinimus uobis lugubria, & non plorastis. Venit enin Ioannes Baptista, neque
edẽs panem, neque bibens uinum, & dicitis: Dæmonium habet. Venit enim filius hominis edens ac
bibens, & dicitis. Ecce homo edax, & uini potor, amicus publicanorum ac peccatorum. Et iustifi
cata est sapientia à filijs suis omnibus. Erat quoddam ludi genus apud Iudæos. In partes
enim duas pueri multi diuidebantur, & quasi vitam deridebant, alii ex vna parte lamen
tabantur: alii ex altera tibiis canebant, & neque legentes curabant: hi qui ex altera par-
te, neque tibicines eos qui lugebant, curabant. Taxat igitur dominus pharisæos, qui ne-
que lugebant cum Ioanne lugubrem vitam agente, & pœnitentiam introducente, neque
eum imitabantur: neque obtemperabant Iesu, vitam præ se ferẽti ciuiliorem: sed ambos
repellebant, nec lugentes cum Ioanne lugente, neque concinentes cum Iesu tibiis canen
te, hoc est remissiore. Et iustificata est sapientia, hoc est honorata non a pharisæis, sed a fi
liis suis, id est his qui susceperunt Iesum & Ioannem.

Rogabat aũt illum quidã e pharisæis: ut caperet cibũ cũ ipso. Et ingreßus domũ pharisæi accubu
it. Ecce mulier quæ fuerat in ciuitate peccatrix, ut cognouit q Iesus accubuisset in domo phari-
sæi, attulit alabastrũ unguẽti: stansque ad pedes eius à tergo flens, lachrymis cœpit rigare pedes
eius, & capillis capitis sui extergebat, & deosculabatur pedes eius: & unguẽto ungebat. Vidẽs
aũt pharisæus, qui uocauerat, ait intra se, dicens. Hic si eßet propheta, sciret utique quæ & qua- F
lis est mulier, quæ tangit ipsum, quia peccatrix est. Et respondens Iesus, dixit ad illum. Simon ha
beo quiddã quod tibi dicã. At ille ait: Magister dic. Duo debitores erant cuidã creditori, unus de
bebat denarios quingentos, & alter quinquaginta: quũ aũt illi nõ eßent soluendo, cõdonauit utris
que, horũ igitur dic uter eũ plus diliget? Respondẽs Simon, dixit. Existimo, quod is cui plus con-
donauit. At ille dixit ei: Recte iudicasti. Videtur hic pharisæus non rectã habuisse senten
tiam, sed dolosus fuisse. Nam & hypocritæ sermo erat, quum diceret. Si esset hic prophe
ta. Et ita nõ credidit, quia hæc loquebatur. Dominus tamen, quanuis sciret eum non esse
candidũ, ingressus est ad eum, & comedit cũ eo, docẽs per hoc nos omnino, quod nos sim
plices exhibeamus erga eos qui dolose nobiscũ agunt. Quærunt aũt multi, quot fuerint
mulieres quæ vnxerint dominum vnguento. Et alii quidem dicunt, quod duæ fuerunt,
vna scilicet apud Ioannẽ quæ fuit soror Lazari, & alia apud Matthæum, & Marcum, &
nunc apud Lucam. Ego autem credo his qui dicunt tres esse, vnam quidem apud Ioan-
nẽ ante sex dies paschæ, quæ & soror fuit Lazari, aliam aũt apud Matthæum & Marcũ,
ante duos dies paschæ, & tertiã illam de qua nunc Lucas, quæ in media euangelii prædi
catione dominũ vnxit. Neque mirum est, quod illa ante passionẽ hoc fecerit, & inde ille
vel ad huius imitationem, siue alia de causa circiter passionem idem fecerint. Quãuis au-
tem & is qui apud Matthæum cõmemoratur, & cuius nunc fit mentio, eodẽ Simonis no
mine vocentur, haud mirum fuerit. Sæpe enim multi idẽ nomen sortiuntur. At ille fuit

Io. xi. xii.
Mat. xxvi.
Marc. iiii.

Tres fuut Mariæ vngentes dominum.

A leprosus, sed hic non. Et ille quidem sanatus a lepra in gratiarum actionem vocauit dominum, hic autem neque leprosus, neque gratias referrens. Et ille quidem nihil dixit: hic autem obmurmurauit, & condemnauit in hoc tam Iesum quam mulierem: hanc vt peccatricem, illum vt misericordem. O arrogantiam. Vere pharisæus homo. Sed dominus rogans illum in parabolis, in medium producit debitores duos; latenterque & illum debitorem esse insinuat. Et parum quidem debere videbatur, sed non parum debebat. Itaque neque tu potes dare etiam minus debitum, nō enim habes confessionem superbia inflatus neque mulier. Vtrisque igitur remittet. Et vter plus diliget? Omnino cui multa dimissa sunt. Et quum hæc dixisset, obmutescere fecit arrogantem.

Et cōuersus ad mulierē, dixit Simoni. Vides hanc mulierē? Intraui in domū tuā, aquā pedibus meis nō dedisti: hæc aūt lachrymis rigauit pedes meos, & capillis capitis sui extersit. Osculū mihi nō dedisti, hæc aūt ex quo intrauit, non cessauit deosculari pedes meos. Oleo caput meū nō unxisti, hæc aūt unguēto unxit pedes meos. Propter quod dico tibi. Remittantur peccata eius multa, quoniā dilexit multū. Cui aūt minus remittitur, is minus diligit. Dixit autē ad illā. Remittātur tibi peccata. Et cœperūt qui simul accūbebāt dicere intra se. Quis est hic, qui etiā peccata remittit? Dixit aūt ad mulierem. Fides tua saluam te fecit, uade in pace. Ostendit dominus Simonem & arrogantē & insipientem fuisse. Arrogantē quidem ac contumeliosum, quandoquidem etiam ipse homo existens; hominem propter peccata condemnabat: Insipientem vero; quandoquidem non cogitabat quanta fidei & charitatis signa illa præ se ferret. Oportebat illam suscipere, non repellere. Idcirco reprehendit eum dominus vtpote condemnantem eam quæ tanta fecit, quanta nec ipse, imo longe inferiora fecit Simon: quasi diceret. Tu quidem neque aquam ad abluendum puluerem pedum proposuisti, illa autem lachrymis rigauit. Tu faciem meam non es deosculatus, illa & pedes meos deosculata est: Tu item neque oleum, illa vero vnguentum effudit. Vnde quia dixisti, quod non sim propheta, ex eo quod non cognouerim hanc esse peccatricem, ecce reprehendo ea quæ in corde tuo, vt cognoscas quod sicut occulta tua scio, multo magis illa sciam; quæ & multi alii sciunt. Remittantur igitur peccata illi, quia dilexit multum, hoc est magnam præ se tulit fidem. Denique & qui simul accubuerant, etiam ipsi obmurmurant, non cogitantes quod iam ad Simonem dixerat, & verisimiliter dictum & ad ipsos. Dominus vero comprimens murmur illorum, & ostendere volens quod sua quemque fides saluum faciat: non dixit, Vade mulier, ego te seruo, vt te maiori inuidia capiantur: sed, fides tua. Hoc dixit, vt dicebam, tum quod inuidiam illorum minueret, tum vt & illos ad credendum induceret, dicentes salutem ex fide esse. Cæterum quod inquit. Vade in pace, hoc est, in iustitiam: pax enim iustitia est, sicut peccatum inimicitiæ cum deo. Vide autem, quod postquam remisit ei peccata, non contentus est remisisse peccata, nisi adiecisset & operationem boni. Vade in pace, id est, fac ea quæ te deo conciliant.

B (margin)

Dilectio pro maxima fide.

CAPVT OCTAVVM.

C *ET factū est deinceps, & ipse iter faciebat per singulas ciuitates & castella prædicās & annūciās regnū dei, & duodecim cum illo, simulq; mulieres aliquæ, quæ erant sanatæ à spiritibus malis, & infirmitatibus: Maria quæ uocatur Magdalene, de qua septē dæmonia exierāt, & Ioāna uxor Chuze pcuratoris Herodis, & Susanna, & aliæ multæ quæ ministrabāt eis de facultatibus suis.* Qui cælitus descēderat vt figura & exēplar fieret nobis in oībus, docet nos, ne pigri simus ad docendū, sed circumeamus per oīa loca & prædicemus. Quæcūque enī fecit, in admonitionē nostri fecit. Trāsit itaque per singulas ciuitates & castella, duodecique discipulos cohibuit, ne docerent vel prædicarent, vt discerent a se, & postea docerent tā ea quæ docuerat, quam quæ fecerat. Porro prædicauit dominus non bona terrena sed regnū cælorum, & quem alium decuisset prædicare superna quem eum qui e supernis descendit? Idcirco & nullus prophetarum regnum cælorum prædicauit. Quæ enim non viderāt; quo pacto prædicassent. Propterea & præcursor dicebat. Qui de terra est, de terra loquitur: qui e supernis venit, quod vidit testatur. Sequutæ autem sunt eum mulieres, vt discas, quod neque fœminas sua infirmitas a comitatu Christi prohibeat. Vide item quomodo & quæ diuites erant, omnibus neglectis, paupertatem cum Christo & pro Christo

Ioan. iii.

delegerint. Nam quod diuites fuerint, audi, quia ministrarunt domino de facultatibus suis, non de alienis opibus, & iniuste partis, vti multi solent. Iam per septem dæmonia quæ de illa eiecta fuerunt, quidam intelligunt multa. In scripturis enim pro multis septem accipi solet. Fortassis autem dixerit quis, quod sicut sunt septem spiritus virtutis, ita sunt ediuerso septem spiritus malitiæ, vt sicut est spiritus timoris dei, ita & ediuerso spiritus contemptus dei & impietatis. Est spiritus intellectus, est ediuerso spiritus hebetudinis, intellectu carentis, & sic de aliis. Itaque nisi eiiciantur septem spiritus malitiæ ab anima, non potest quis sequi Christum. Oportet enim primum eiici dæmonem, & tunc inhabitare Christum.

Septē pro multis.

Matt.iiii. *Quum autem turba plurima conueniret, & è singulis ciuitatibus properarent ad eum, dixit per similitudinem. Exijt qui sementem faciebat ad seminandum semen suum, & inter seminandum, aliud cecidit circa uiam, & conculcatum est, & uolucres cœli comederunt illud. Et aliud cecidit supra petram, & enatum aruit, quia non habebat humorem. Et aliud cecidit inter spinas, & simul enatæ spinæ suffocauerunt illud. Et aliud cecidit in terram bonam, & enatum fecit fructum centuplum. Hæc dicens clamabat: Qui habet aures ad audiendum, audiat. Interrogabant autem eum discipuli eius, dicentes: quænam esset ista parabola. At ille dixit: Vobis datum est nosse mysteria regni dei, cæteris autem per parabolas, ut uidentes non uideant, & audientes non intelligant.*

Ps.lxxvii Nunc tandē euenit, quod olim Dauid in persona Christi dixit. Aperiam enim, inquit, in parabolis os meum. Loquitur itaque parabolas dominus, propter multa, nempe vt attentiores reddat auditores, & excitet illorum mentem ad inquirendū de his quæ dicta. Solēt enim homines curiosius inuestigare de his, quæ dicta sunt obscurius, manifesta autē negligere, & vt indigni non intelligant quæ abstrusius sunt dicta, atque propter multa alia in parabolis loquitur. Exiit igitur seminās, hoc est filius dei exiuit de patris sui sinu, & abscondito, & conspicuus factus est. Quis autem exiuit? Is qui semper seminat. Filius enim dei non cessat semper seminare in animabus nostris. Non enim solum quando videtur docere, sed & per mundum istum, & per ea, quæ quotidie facit erga nos, seminat in nostris animabus bona semina. Exiuit autem non vt agricolas occidat, vel agrum exurat, sed vt seminet. Sæpe enim egreditur agricola & propter alia, non solum vt seminet, sed exiit vt seminet semen suum. Proprius enim eius est sermo doctrinæ, & non alienus. Prophetæ enim quæcunque dixerunt, e spiritu dixerunt, & non vt propria: vnde & dixerunt. Hæc dicit dominus: Christus vero proprium habet semen, idcirco nō dicebat docens. Hæc dicit dominus: sed, ego dico vobis. Seminante autem illo, hoc est, docente, aliud quidem cecidit circa viam: non dixit quod proiecerit seminans, sed quod illud ceciderit. Nam qui seminat, seminat & docet, sermo autem cadit in audientes. Hi autem inueniuntur esse vel via, vel petra, vel spinæ, vel terra bona. Cæterum discipulis interrogantibus parabolam, dicit dominus: Vobis datum est scire mysteria regni dei, hoc est, vobis quærentibus vt discatis. Omnis enim qui petit accipit. Reliquis vero qui sacramentis indigni sunt obscure dicuntur, & existimant quidem se videre, sed non vident: & audiunt quidem, sed non intelligunt: atque hoc in illorū bonum, ne enim magis condemnentur quod cognita mysteria spreuerint, ideo ab illis ea Christus abscondit. Qui enim cognoscit & contemnit, grauiora meretur supplicia.

Cur in parabolis loquitur dominus.

Filius dei semper seminat.

Matt. vii.

Est aūt hæc parabola: Semē est sermo dei. Qui aūt iuxta uiā, hi sunt qui audiunt: deinde uenit diabolus, & tollit sermonē de corde eorū, ne credentes seruētur. Nā qui super petrā, hi sunt qui quū audierint, cum gaudio suscipiunt sermonē, & hi radices non habent, qui ad tēpus credunt, & in tēpore tentationis recedunt. Quod aūt in spinas cecidit, hi sunt qui audierunt, & à solicitudinibus & diuitijs ac uoluptatibus uitæ euntes suffocantur, nec referunt fructū. Quod aūt in bonā terram, hi sunt qui in corde honesto ac bono audientes sermonē retinent, & fructū afferunt per patientiam. Tres hic ordines eorum sunt, qui non seruantur: nam hi qui secus viam, neutiquam suscipiunt sermonem. Sicut enim via conculcata & lutulenta semen non suscipit, eo quod dura sit: ita & obdurati corde sermonem non suscipiunt, etiā audientes, non attendunt enim. At qui per petram intelliguntur, suscipiunt quidem, sed præ infirmitate humana marcescunt. Tertii sunt qui quū audierunt & susceperunt, præ curis vitæ huius suffocantur. Igitur tres quidē partes eorū sunt qui pereunt, vna aūt eorum qui saluantur. Ita pauci quidam sunt qui seruantur, plures autem qui pereūt. Vide item quū de his qui suffocantur loquitur, quomodo non dicit, quod præ diuitiis suffocentur, sed præ curis diuitiarum & solicitudinibus. Non enim diuitiæ nocent, sed solicitudines earum. Multi enim magna commoda ex diuitiis percipiunt, illas in pauperum ventres

A proiicientes. Considera quoque & diligentiam Euangelistæ, quomodo dixerit de his qui saluantur, quod auditum sermonem retineat. Hoc enim dixit propter eos qui per viam intelliguntur, sed diabolus tollit ab eis sermonem, & quod fructum afferant, dixit propter eos qui suffocantur, & qui non perdurant vsque ad finem. Illi enim fructum non afferunt qui non perseuerant vsque ad finem. Porro quod dicit, in patientia, dixit propter eos qui super petram, qui suscipiunt quidem sermonem, non sustinent autem tentationis insidias, & comprobantur reprobi. Vides quomodo dixerit de his qui saluantur quod retineant & fructum faciant, atque id in patientia: & per tria distinxerit eos, ab his qui non retinent, & hi sunt qui iuxta viam: ab his qui non perdurant, & hi sunt, qui inter spinas: ab his qui non sustinent tentationis insidias, & hi sunt qui super petram.

Nemo uero quū lucernā accenderit, operit eam uase, aut subter lectū ponit, sed super candelabrū ponit, ut intrātes uideant lumen. Non est enim occultum, quod non manifestum sit futurum, nec absconditum, quod sit cognoscendū, & in propatulum uēturū: uidete ergo quomodo audiatis. Quisquis enim habet: dabitur illi: & quicunque non habet, etiam quod putat se habere, auferetur ab eo. Mat. v.

Hoc loco alterius doctrinæ initiū est. Ad discipulos enī sermonē dirigēs, hæc dicit inducens eos ad sanctæ vitæ diligentē custodiā: & instruēs vt semper in agone sint ac certamine, vtpote ab oībus despiciendi. Qui enim docet ac prædicat, ab omnibus contemnitur, ab omnibus diiudicatur, num honestus sit: & nihil quod facit occultatur. Vos igitur o

B discipuli, bene vobis attendite, & studiosi estote. dabitur enim vobis maior gratia a deo. Qui vero non adhibuerit studium & attentionem, etiamsi quam gratiam habet a deo, amittit & extinguit.

Venerunt aūt ad illū mater & fratres eius, & non poterant adire eum præ turba, & nunciatum est illi dictumque Mater tua & fratres tui stant foris, uolentes te uidere. Qui respondens dixit ad illos. Mater mea & fratres mei hi sunt, qui sermonem dei audiunt, ac faciunt illum. Matt. xii. Marci. ii.

Hoc loco ostenditur, ꝙ non fuerit cum carnalibus cognatis Christus. Illis enim relictis, spiritualis vacabat doctrinæ, vnde illi ad eum accedunt: Sic etiā oportet, ut omnes quibus concreditum est ministerium dei, nihil illo antiquius habeant vel præferant. Sunt itē & parentes reppellendi, si quidem absque vtilitate & frustra in opere dei eos impedituri sunt, quemadmodum & nunc dominus facit. Quia enim dixerant illi quidam de cognatis eius, ipse fraternitatem non in paruo numero claudit. Neque filiis Ioseph hunc honorem dat, vt soli sint fratres: sed quia venit totum mundum seruare, & omnes fratres facere dicit. Mater mea & fratres mei hi sunt, qui sermonem dei audiunt. Deinde quia non saluat solum audire verbum, si non & seruetur in animo, sed magis condemnat, dicit. Et faciunt illum. Oportet igitur audire & facere. Porro sermonem dei, suam doctrinam vocat. Quæcunque enim ipse dicebat, patris sui erant: cui non fuit aduersarius, vt dicat quæ dei non sunt. At plerique locum hunc sic intelligunt, quod quidā irriserint Christum docentem. & ob doctrinam suam factum admirabilem, per inuidiam dixerint. Ecce mater tua & fratres tui sunt foris, cupientes te videre. Quia mater sua videbatur vilis esse, & fratres eius obscuri, Vtpote fabri filii: & idcirco quasi ignobilis, matrem eius & fratres, irridendo obiiciebant. Proinde sciens cogitationes eorum. Quum nihil, inquit mihi noceat ignobilis cognatio, quanto magis si qui ignobilis fuerit, & me audierit, ipsum meum cognatum facio?

C

Factum est aūt quodā die, & ipse ascendit in nauim, & discipuli eius, & ait ad illos. Traiiciamus in ulteriorē ripā stagni: ac soluerunt. Cæterum nauigantibus illis, obdormiuit. Et ingruit procella uenti in stagnum, & complebantur ac periclitabantur. Accedentes autem suscitauerunt eum dicentes. Præceptor, præceptor, perimus. At ille excitatus, increpauit uētū ac tēpestatē aquæ, & cessauerūt, factaque ē trāquillitas. Dixit aūt illis. Vbi est fides uestra? Timētes aūt mirati sūt inter se dicētes. Quisputas hic est, quia uentis quoque & aquæ imperat, & obediūt ei? Mat. viii. Marci. iiii

Exercens discipulos dominus, eorūque fidē examinās, nū in tentationibus suis imperterriti sint, singulari quadā dispensatione dormit, arguitque illorū infirmitatē. Non enim perfectam fidem, sed infidelitate mixtam præ se ferebāt. Credunt enim quod saluare possit, verum ut pusillanimes, dicunt, Salua perimus. Si enim perfectam habuissent fidem, satis certi fuissent, impossibile esse perire illos, præsente eo qui omnia valet. Excitatus autem increpauit ventum. Permisit vero eos turbari, vt clarior fieret sua virtus. Solent enim homines tunc meminisse eius qui saluat, quando a magnis periculis eripiuntur. Propterea in principio, sed in articulo periculi excitatus, illos seruauit. Vide autem & anagogiam,

quia figura est eius, quod postea discipulis euenit. Stagnum enim est Iudæa, in qua tempestas orta, propter insaniam Iudæorum, qui crucifixerāt dominum. Turbati vero sunt & discipuli, nam illo relicto fugerunt: sed excitatus est dominus a somno, hoc est surrexit. Vnde reddita discipulis tranquilitas. Venit enim ad eos, ac dixit. Pax vobis. Et hæc quidem per anagogiam, Quod autem dicunt. Quisnam hic est? non vt dubitantes dicunt, sed admirantes. Quasi dicerent. Quis hic est, hoc est, quantus & qualis, & in quāta potestate hæc facit?

Ioan. xx.

Et nauigauerunt ad regionem Gadarenorum, quæ est contra Galilæam. Et quū de naui egressus esset ad terrā, occurrit illi uir quidā è ciuitate, qui habebat dæmonium, tā tēporibus multis, & uestimēto non inducbatur, neq; in domo manebat, sed in monumētis. Is ut uidit Iesum & exclamasset, procidit ante illū, ac uoce magna dixit. Quid mihi rei tecū est Iesu fili dei altissimi? Obsecro te, ne me torqueas. Præcipiebat enim spiritui immundo, ut exiret ab homine. Frequenter enim corripuerat illum, & uinciebatur catenis, & compedibus custodiebatur, & ruptis uinculis agebatur à dæmonio in deserta. Interrogauit autem illum Iesus, dicēs. Quod tibi nomen est? At ille dixit. Legio. Quia intrauerant dæmonia multa in eum. Et rogauerunt illum, ne imperaret ipsis, ut in abyssum irēt, Erat autem ibi grex porcorum multorum pascentium in monte, & rogabant eum, ut permitteret ipsis in illos ingredi, Et permisit illis. Exierunt ergo dæmonia ab homine, & intrauerūt in porcos: & impetu abijt grex per præceps in stagnum, & suffocatus est. Vide dæmonem duabus malis affectionibus teneri, audacia, & timore. Nā qd dicit. Quid mihi & tibi: audacis & impudentis serui (Quod vero dicit. Obsecro te: timentis est. Habitat autē in monumētis, vt malam suspicionē ingeneret hominibus, qd animæ morientiū dæmones fiant. Porro petunt dæmones, ne in abyssum ingrediētur, sed in terra permittantur vltra versari: & dominus permittit illos esse in terra, vt certamen habeant cum hoībus, & probatiores illos reddāt. Nam si non essent aduersarii neque coronæ essent. Disce & quiddam sublimioris anagogæ. Quisquis habet intra se dæmones, hoc est opera dæmoniaca, veste non induitur caret enim stola quam in baptismate accepit, & in domo non manet, hoc est in ecclesia. Indignus enim est qui ingrediatur in ecclesiam, sed in monumēta, hoc est in mortuorum operum receptacula: vt in prostibula & telonia, & alias scelerum officinas & monumenta.

Porro ut uiderunt qd acciderat, hi qui pascebāt, fugerūt, rumorē nunciauerūt in ciuitatē ac uillas. Exierunt aūt ut uiderent quod factū erat. Et uenerūt ad Iesum, & inuenerūt hominē sedētē, à quo dæmonia exierāt, uestitū, ac sana mēte, ad pedes Iesu, & timuerūt. Nunciauerunt aūt illis etiā qui uiderāt quō sanus factus esset is, qui agitabatur à dæmonio. Et rogauerunt illū oīs multitudo Gadarenorū, ut discederet ab ipsis, quia magno timore tenebantur. Ipse aūt conscensa naui reuersus est. Rogauerat.n. illum uir à quo dæmonia exierāt, ut cū eo esset, sed abligauit eū Iesus dicēs. Redi in domū tuā, & narra quæcunque tibi fecerit deus. Et abijt per totā ciuitatē, prædicans, quæcūque sibi fecisset Iesus. Fuga pastorum Gadarenis occasio salutis erat, sed illi non intellexerunt. Oportebat enim mirari virtutem saluatoris, & credere ei: at illi rogauerunt (inquit) Iesum, hoc est obsecrauerunt vt ab ipsis recederet. Timuerunt enim ne quo pacto etiam aliud damnum paterentur, quandoquidem porci perissent. At sanatus ille indicibile quoddam sanitatis indicium ostendebat. Ita enim corde sanatus est, vt Iesum agnosceret, orans vt sibi cum illo esse liceret. Et enim vt apparet, timebat ne forte elongatus a Iesu, a dæmonibus iterum inuaderetur: sed dominus indicat ei, quod licet non sit secum, gratia tamen eius protectus, dæmoniacis insultibus superior fiat. Redi, inquit, in domum tuam, & narra quæcunque tibi fecerit deus. Non dixit, quæcunque ego tibi fecerim, figuram nobis humilitatis tradens, vt omnia bona opera nostra deo tribuamus. Erat autem ille gratus, ita vt narraret quæcunque fecisset ei IESVS. Nam dominus quidem præceperat ei, vt narraret quæcunque fecerat ei deus, at is narrat quæcunque ei fecerat IESVS. Oportet igitur & nos, quando cuipiam benefacimus, nolle hoc prædicari, at illum qui beneficio affectus est, etiam nolentibus nobis prædicari decet.

Si non essēt aduersarii, non coronæ essent.

Mat. ix.
Marci. v.

Factū est aūt quum rediret Iesus, excepit illum turba: nam oēs expectabant eū. Et ecce uenit uir cui nomē Iairus, & ipse priceps synagogæ erat, acciditq; ad pedes Iesu, rogans eū ut intraret ī domū suam quoniā unica filia erat ei fere annorū duodeci, & hæc moriebatur. Verū inter eūdū, turba coarctabāt eū. Et mulier quæ erat obnoxia profluuio sāguinis ab annis duodecī, quæ ī medicos impēderat oēm substātiā, nec ab ullo poterat curari, accessit retro, & tetigit fimbriā uestimēti eius & cōfestim sistebatur fluxus sanguinis eius. Rediit quidē Iesus a regione Gadarenorū, ex-

pectabat

A pectabat autem illum turba, tum propter doctrinam, tum propter miracula. Accessit item & princeps quidam synagogæ, non vulgaris neque abiectus, sed ex primis. Apponit autem & nomen illius Euangelista, vt notius fiat miraculum, quod vere factum sit. Accidit autem ad pedes Iesu, vrgente necessitate, quamuis sine illa oportebat procidere, & agnoscere Deum esse Iesum, attamen & afflictio cogit homines, vt meliora sectentur: vnde & Dauid dicebat. In chamo & freno maxillas eorum constringit, qui non approximant ad te. Porro mulier in transitu accedit, ampliorem afferens fidem. Accedens enim tangebat fimbriam vestimenti eius, bona spe, & certa fide, quod si tantum contingeret, saluaretur. Et statim stetit fluxus sanguinis eius. Sicut si quis afferret oculum ad lumen lucens, vel stipulam ad ignem, statim operationem illorum experiretur, ita & illa afferens fidem ad eum qui sanare poterat, statim sanitatem adepta est, neque enim cogitabat vel diuturnitatem morbi, vel desperationem medicorum, vel alius quiddam, sed credidit tantum, & saluata est: &, vt videtur, prius tetigit Christum mente, & dein corpore. Psa.xxxi

Et ait Iesus. Quis est qui me tetigit? Negantibus autem omnibus, dixit Petrus & qui cũ illo erãt. Præceptor, turbæ te constringunt & affligunt, & dicis, quis me tetigit? Et dixit Iesus. Tetigit me aliquis, nam ego noui uirtutem à me exisse. Videns autem mulier, quod non latuisset, tremens uenit ac procidit ante pedes eius, & ob quam causam tetigisset eum, indicauit ei coram toto populo, & quemadmodum confestim sanata fuisset. At ipse dixit ei: Confide filia, fides tua te seruauit,

B *uade cum pace.* Dominus volens etiam mulieris fidem omnibus manifestam fieri, vt imitatores eius fierent, & Iairum maiorem spem de salute filiolæ suæ capere, quod clam factum erat, manifestat, & quærit quidem quis ipsum tetigerit. At Petrus audacter ob interrogationem hanc eum reprehendens, dicit. Tot te comprimunt, & dicis. Quis me tetigit? Non intelligebat autem quare Iesus interrogaret. Iesus enim interrogat. Quis me tetigit cum fide, & non ita simpliciter. Nam sicut quis habet aures audiendi, alius vero aures habet & non audit: ita alius quidẽ tangit cum fide, alius autem appropinquat quidem pedibus, corde autem procul est. Rogat igitur dominus, non ignorans factum mulieris, sed id quod dicebam, vt & fidem eius aliis monstraret, & principi synagogæ spem bonam faceret. Rogat, & spectabilem facit mulierem. Noui enim (inquit) virtutem exisse à me. Merito. Prophetæ enim non habebant virtutem de se egredientem, sed gratia Dei operabantur miracula. Iesus vero quum fons esset omnis boni & omnis virtutis, habet & virtutem a se egredientem. Nam dupliciter sanat mulierem dominus, primum quidem morbum eius sanando, deinde timorem animæ eius tollens, per hoc quod dixit: Confide filia.

Adhuc illo loquente. Venit quidam à domo principis synagogæ, dicens ei. Mortua est filia tua, noli uexare magistrum. Iesus autem audito hoc uerbo, respondit patri puellæ. Noli timere, crede tantum, & salua erit. Et quum uenisset in domum, non permisit intrare secum quenquam, nisi Petrum, & Iacobum, & Ioannẽ, & patrem ac matrem puellæ. Flebant autem omnes, & plangebant illam. At ille dixit: Nolite flere, non est mortua, sed dormit. Et deridebant eum, scientes quod mor

C *tua esset. Ipse autem eiectis foras omnibus, apprehensa manu eius, clamauit, dicens: Puella surge. Et reuersus est spiritus eius, & surrexit cõtinuo, ac iussit dari cibum. Et stupuerũt parentes eius. At ille præcepit eis, ne cui dicerent quod factum erat.* Iesus vt audiuit, quod dixit quidam ad archisynagogum. Ne vexes magistrum, hoc est, ne facias negotium, ne adhuc illum, non expectauit vt princeps synagogæ sibi loqueretur, sed præuenit eum, ne forte diceret archisynagogus. Non opus habeo te, iam enim malũ factum est, mortua est, quã sperabamus a te sanandã. Igitur ne quid tale diceret, incredulus enim erat & Iudæus, præueniẽs illum Christus dicit. Ne timeas, tantũ crede: respice ad mulierẽ hanc, quæ sanguinis profluuio laborauit: illã si imitatus fueris, nõ aberrabis. Cæterum ex discipulis tantũ intrare secũ permisit Ioannẽ, Iacobum, & Petrum, vt discipulorũ præcipuos, & taciturnos: nolebat enim hoc miraculũ ante tẽpus reuelari multis, ne inuidia succẽsi, iudicii fierent rei. Hunc in modum etiam nos quoque facere oportet quãdo quis nobis inuidet, ne aperiamus ei nostra bona opera, sed curemus vt ignoret. Quum aũt dominus diceret, nõ est mortua, sed dormit, & vocaret mortẽ somnũ, eo ꝙ mortuam quasi ex somno suscitaturus esset: deriserunt eum audientes, vt iterum aliquid accederet miraculo. Vt enim postea dicere nõ possint, quod nõ sit mortua, sed dormierit, propter hoc permisit vt prius derideretur a dicẽtibus. Non est mortua, sed dormit: vt obturarentur ora volentium calumniari. Vsque adeo enim certa erat mors, vt deriderent dicentem, non est mortua.

Ab inuidis bona nostra occultanda.

P

Eiecit autē foras omnes, fortasse docens nos carere inanis gloriæ studio, & nihil ad ostentationem facere, fortasse autē & docens, quod facturus miracula non in medio multorū illa facere, sed solus, & non impeditus esse debeat. Rediit igitur spiritus puellæ, non autem aliam animā induxit, sed eam quæ a corpore auolarat, iterum in ipsum redire fecit. Præcepit autē vt ei cibum darent, quo confirmaretur fides ac veritas quod illa resurrexisset. Posset etiam & sic intelligi: Sāguinē profluens est omnis anima scaturiens cruentū peccatum & sanguinarium. Omne enim peccatum homicida est, & occisor animæ. At si anima contigerit vestē, hoc est incarnationem Iesu, & crediderit quod incarnatus sit filius dei, sanctificabitur. Et si quis fuerit princeps synagogæ, hoc est mens quæ præest multis per cupiditatem & habendi studium congregatis, & ægrotauerit filia eius, cogitatio scilicet tantum inuocet Iesum, & credat, ac saluabitur. D

CAPVT NONVM.

Matt.x. Marci.iii. vi.

Qvum autē conuocasset duodecim, dedit illis potestatē & authoritatem super omnia dæmonia, & ut morbos sanarent. Et misit illos, ut prædicarent regnū dei, & sanarent infirmos, & ait ad illos. Ne quid tuleritis in uiam, neque uirgā, neque peram, neque panem, neque pecuniā, neque binas tunicas habeatis. Et in quancunque domum intraueritis, illic manete, atque illinc exeatis. Et quicunque non receperint uos, exeuntes de ciuitate illa, etiam puluerem è pedibus uestris excutite: in testimonium aduersus illos. Egreßi autem circumibant per castella, euangelizantes, & curantes ubique. E Et hoc loco ostenditur excellentia deitatis Iesu, non enim ipse tantum miracula facit, sed & discipulis hoc concedit. Vtique hoc nō hominis, sed dei fuerit tanta ac talia dona præstare suis amicis. Dans autem eis potestatem contra malos spiritus, non illo contentus fuit, sed iussit etiam euangelium prædicare. Docet enim vt is cui concredita est doctrina, & prædicare, & miracula agere debeat. Tunc enim prædicatio per miracula confirmatur, miracula autem per prædicationem: multi enim multa miracula per dæmones fecerunt, quorum prædicatio sana non fuit, & miracula eorum ex deo non fuerunt. Ita autem ab omni re superflua nudat, vt neque panem eos ferre velit, neque aliud quid, quæ plærique secum tollunt. Porro præcipit eis & hoc, ne a loco in locum transiliant, sed in quancunque domum intrauerint, in illa maneant, vt ne videantur inconstantes & mobiles. Puluerē vero excutiendum dicit, si non receperint vos: in testimonium illis, hoc in reprehēsionē ipsorum ac condēnationē, ostendētes eis quod multum itineris propter eos confecerint, nullumque inde lucrum habuerint. Quidam autē sic intelligunt apostolos non gestare vel virgam vel peram, & tunicas duas habere. Ne thesaurizetis, cuius symbolum pera, quæ multa congreget: neque virgam gestetis, hoc est, ne sitis importuni, & adverberandum proni: neque duas tunicas habeatis, hoc est, ne sitis duplices ac varii moribus.

Miracula quædam per dæmones.

Mar.vi.

Audiuit aūt Herodes Tetrarcha oīa quæ fiebant ab eo, & hæsitabat, eo quod diceretur à quibusdam quod Ioannes surrexißet à mortuis: à quibusdam uero, quod Elias apparuisset: ab alijs autē, quod propheta quispiam ex antiquis surrexißet. Et ait Herodes. Ioannem ego decollaui, quis autem iste, de quo ego talia audio? Et quærebat uidere eum. Hic Herodes paruus fuit filius magni, qui pueros occiderat. Nam ille quidem rex fuit, hic autem tetrarcha. Dubitabat de Christo quis esset. Ioannē quidē, inquit, ego decollaui, & siquidem Ioannes excitatus est ex mortuis, omnino visum illum agnoscam. Quærebat videre eum. Vide aūt, quod Hebræi errantes opinabantur resurrectionem mortuorum in carnali vita futuram, atque in cibo & potu. Resurrectio enim non in cibo vel potu, vel carnali vita erit: sed qui resurgunt, sicut angeli dei versantur.

Ioan.vi.

Et reuersi apostoli, narrauerūt illi quæcūque fecerant. Et aßumptis illis, seceßit seorsum in locum desertū ciuitatis, quæ uocatur Bethsaida. Quod quū cognouissent turbæ, sequutæ sunt illū, & excepit eos, & loquebatur illis de regno dei, & eos qui curatione indigebāt, sanabat. Dies aūt cœperat declinare, & accedentes duodecim, dixerūt illi. Dimitte turbas, ut eūtes in castella uillasq; uicinas diuertāt, & inueniāt escas, quia hic in loco deserto sumus. Ait aūt ad illos. Vos date illis quod edāt. At illi dixerūt: Non sunt nobis plusquā quinque panes, & duos pisces, nisi nos eamus & emamus in oēm hunc populū escas. Erant aūt fere quinquies mille. Ait aūt ad discipulos suos. Facite illos discūbere in singulo discubitu quinquagenos, atque ita fecerūt, & fecerunt omnes discumbere.

A *Acceptis itaque quinque panibus & duobus piscibus, sublatis in cœlum oculis, benedixit illis, &*
fregit, distribuitq; discipulis, ut apponerent turbæ. Et comederunt omnes, & saturati sunt. Et su-
blatum est quod superfuit illis, fragmentorũ cophini duodecim. In desertũ locum abit Iesus,
quoniã miraculum panũ ibi facturus erat, vt ne quis dicere possit, quoniam prope fuerit Philoso-
ciuitas vnde panes alati. Docuit autem et sanauit: vt tu discas, quod philosophia nostra phia no-
verbo & opere constet, & neque dicenda sint quæ facere non licet, neque facienda, quæ stra ver-
dictu absurda. Inclinante autem die, discipuli incipientes fieri humaniores & officiosio- bo & ope
res, miserentur turbis & dicunt. Dimitte eas, hoc est, sana citius infirmitates illorum, im- re cõstat.
ple petitiones illorum. Dominus autem ad discipulos dicit: Date illis vos quod edant.
Non ignorans dispulorum inopiam hoc dicit, sed incitare volens, vt dicant quot panes
sibi sint. vt sic monstretur miraculum maius, indicantibus illis numerum panum. Quod
autem dicit. Facite illos discumbere in singulo discubitu quinquaginta, ostendit quod
oporteat etiam nos, quando aliquem hospitio excipimus, & facere ipsum recumbere, &
in eum officiosos esse. Porro suspiciendo in cœlum monstrat, quod mãducaturi deo gra
tias agere debeant. Dat autem discipulis, & deinde turbis, vt ne obliuiscantur miraculi,
sed memores eius sint, cogitantes, quot panes in manus sumpserint. Superfuerunt autem
cophini duodecĩ, vt discamus quantum possit hospitalitas, & quod nostra multiplicen
tur, quum suppeditamus indigentibus. Dictum est autem de his latius, in his quæ dicta Mat.xiiii
sunt apud Matthæum.

B *Et factum est quum solus esset orans, erant cum illo & discipuli, interrogauitque illos, dicens: quẽ* Mat.xvi.
me dicunt esse turbæ? At illi responderunt, & dixerunt, Ioannem Baptistam, alij autem Eliam, alij Mar.viii.
uero quod unus propheta de antiquis surrexerit. Dixit autem illis. Vos autem quem me esse dici-
tis? Respondens Symon Petrus, dixit. Christum illum dei. At ille comminatus illis, præcepit ne cui
dicerent hoc, dicens: Quia oportet filium hominis multa pati, & reprobrari à senioribus & prin
cipibus sacerdotum & scribis, & occidi, & tertia die resurgere. Interrogans discipulos do
minus, non statim interrogat eos quid ipsi dicant, sed prius vulgi, & deinde etiam ab eis
illorum sententiam. Hoc autem facit, vt ostendat reprobam multorum de se opinionem,
& discipulos in veram transferat, id quod & factum est. Quum enim dixissent discipuli,
quod alii quidem Ioannem, alii vero Eliam dicerent, ipse interrogat. Vos autem, hoc est
qui præcellitis alios, qui electi, quique præcipui. Ante alios itẽ Petrus prosiliit, & factus
omniũ os, fatetur illum esse Christũ dei, qui olim prædicatus fuerat. Non enim dixit tã
tum Christũ dei, sed Christũ illum dei, cũ articulo, vt declaret quod ipse sit proprie Chri
stus dei. Multi enim vncti fuerunt, sed ille Christus dei vnus & solus est.

Dicebat autem ad omnes. Si quis uult post me uenire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam Ma.xxvi
quotidie, & sequatur me. Qui enim uoluerit animã suam saluam facere, perdet illam, qui uero per infra.xiiii
diderit animam suam propter me, is saluam faciet illam. Quid enim proficit homo, si lucretur vii.
uniuersum mundum, se autem ipsum perdat, aut iacturam suijpsius faciat? Nam qui me erubue- Ioan. xii.
rit, & meos sermones, hunc filius hominis erubescet, quum uenerit in maiestate sua & patris, &
sanctorum angelorum. Dico autem uobis uere, quod sunt quidam hic stantes, qui non gustabunt
C *mortem, donec uideant regnum dei.* Quoniã de seipso dixerat, quod oporteat filium ho-
minis multa pati, infert commune quoddam ac generale quod non solus ego mortem su
stinebo, sed & omnes qui me volunt sequi, debent seipsos abnegare nullam communio
nem cum carne habentes, sed despicientes seipsos. Crucem autem dicit hoc loco mortem
contemptissimam, nulla enim mors tam contẽpta fuit, sicut crucis. Ostẽdit itaque, quod
si quis voluerit eius discipulus esse, mori debet non gloriosa morte, sed contẽptibili, &
sicut condemnatus occidi. Quoniam autẽ multi ignominiosa morte occiduntur, & sicut
latrones ac malefactores, propterea adiicit hoc, & sequatur me, hoc est, omnẽ virtutẽ ex-
erceat. Qui enim voluerit animam suam seruare, perdet illam, hoc est, qui voluerit viue-
re iuxta mundum, hic occidit animam. Erubescit Christum qui dicit. Quomodo credam
in crucifixum, & illusum Deum? Et sermones illius erubescit, qui Euangelii simplicita-
tem irridet, talem autem erubescet & dominus in secundo aduentu suo. Quod autem di
cit, hunc sensum habet. Sicut si quis paterfamilias habet seruum malum, erubescit nomi
nari illum seruum proprium: ita & ego (inquit) erubescam nominare seruum meum qui
abnegauerit me. Et quia supra dixit. Qui perdit animam suam, saluabit animam illam,
volens monstrare quænam bona tales mereantur, dicit. Sunt quidam ex his qui hic sunt
qui non morientur, donec viderint regnum dei, hoc est, gloriam in qua futuri sunt iusti.
Hoc dixit aũt de transfiguratione sua. Trãsfiguratio enim figura fuit futuræ gloriæ, &

sicut in hac Iesus mirabiliter fulgurauit, ita pari forma tunc & iusti fulgebunt. Sunt igitur (inquit) quidam, Ioannes, Iacobus, & Petrus, hi non præoccupabuntur morte, donec viderint in qua gloria futuri sunt, qui me confitentur. Viderunt autem hoc in transfiguratione. D

Mat.xvii Mar.xix. *Factum est autem post hæc uerba fere diebus octo, & assumpsit Petrum, & Ioānem, & Iacobum, & ascendit in montem ut oraret. Et facta est, dum oraret, species uultus eius alia, & uestitus eius albus, & refulgens. Et ecce duo uiri loquebantur cum illo, qui erant Moses & Elias, qui uisi in maiestate, dicebant excessum eius, quem completurus erat Hierosolymis. Petrus uero & qui cum illo erant somno. Experrecti autem uiderunt maiestatem eius, & duos uiros qui stabant cum illo. Et factum est, quum discederent ab illo, ait Petrus ad Iesum. Præceptor, bonum est nos hic esse, & faciamus hic tria tabernacula, unum tibi, & unum Mosi, & unum Eliæ, nesciens quid diceret. Hæc autem illo loquente facta est nubes, & obumbrauit eos. Timuerunt autem, intrantibus illis in nubem. Et uox facta est de nube dicēs. Hic est filius meus dilectus, ipsum audite. Et dum fieret uox inuentus est Iesus solus. & ipsi tacuerunt, & nemini dixerūt in illis diebus quicquam ex his quæ uiderant.* Matthæus dicit sex dies transisse post sermones hos, & tunc Iesum ascendisse in montem. Lucas autem dicit octo transisse. Nam ille solas dies intermedias dicit: Lucas autem non intermedias solas, sed & diem quā dicti sunt sermones illi, & diem qua facta est transfiguratio. Assumpsit autem tres solos: Petrum vtpote se diligentem: Ioannem autem, vt eum quem diligebat: Iacobum, qui & ipse feruebat zelo pro Christo, velut magis taciturnos & silere valentes. Porro in montē ascendit vt oraret, oportet enim nos solitarios esse & ascendere, & nullis terrenis rebus intendere orando. Facta est autem species vultus eius alia, non permutata vestimentorum substantia, sed illustratione. Moses autem & Elias astiterunt cum eo orantes, vt monstretur quod non sit aduersarius legi & prophetis. Nam si talis fuisset, non legisdator Moses & feruentissimus prophetarum se illi associassent, vel cum ipso stetissent. Dicebat autem excessum eius quomodo illum completurus erat Hierosolymis, hoc est mortem. Petrus autem somno grauabatur, oratione vacante Christo. Infirmus enim erat; & humano more somno seruiebat. Quum autem euigilasset, spectabat gloriam & duos viros. Postquam autem vitam illam considerauisset, tum propter splendorem, tum propter prophetas, dixit. Bonum est nos hic esse. Putabat enim tunc consummationem fuisse & regnum Iesu, ignorans quid loqueretur. Nondum finis neque regni dies instabat, neque gaudiorum fruitiones sanctis communicandæ erant. Insuper & crucifigi timens Christum, hæc dicebat, quoniam audierat, quod oporteat eum occidi; & tertia die resurgere: dicit quasi in hunc modum, Ne descendamus de monte, maneamus hic, vt crucem & passionem effugiamus. Habemus Eliam adiutorem, si inuaserint nos Iudæi, ignem deducet, & sicut quinquagenarios comburet. Habemus Mosen, qui tot & tantas gentes perdidit. Ipse enim putabat malum quiddam & difficillimum esse crucem, & propter hoc illam cupiens vitari hæc dicebat. CHRISTVS autem sitiebat crucifigi, quoniam non aliter salus hominum constabat. Petro autem dicente, faciamus tabernacula tria: dominus repente tabernaculum non manufactū facit, & in illum ingreditur cum prophetis, vt ostendatur quod in nullo minor sit patre. Sicut enim in veteri lege nubes dicebatur habere dominum, & Moses ingrediebatur in eam, atque sic legem suscepit, ita & nunc nubes CHRISTVM suscipit, nubesque non caliginosa (transiit enim vmbra veteris legis, & tenebrosa obscuritas) sed nubes lucida. Venit enim veritas, & illuxit gratia domini, nihilque nunc tenebrosum est. Facta est & vox de nube, sicut olim vox Dei audiebatur de nube. Inuentus autem IESVS solus, vt ne quis putet, quod hic est filius meus, de Mose vel Elia dictum sit. Fortassis etiam hoc significat quod vsque ad tempus quodam apparebant lex & prophetæ, sicut & hoc loco Moses & Elias. Deinde solus præteritis illis apparuit, tunc enim Euangelium seruatur legalibus abolitis. Siluerunt autem Apostoli, & nulli annunciauerunt quicquam de his quæ viderant. Nam ante crucem non oportebat diuinum quiddam dici de Iesu. Nam qui audierant hæc, si deinde eum crucifigi vidissent, qualem putas de eo habuissent opinionem? Nonne impostorem præstigiatorem existimassent? & idcirco ante crucem nullum opus admirabile, vel Deo dignum prædicant Apostoli. De hoc autem loco multa & iucunda diximus apud Matthæum. E F

Petr⁹ cur in mōte illo manendum putabat. iiii.Re.g.i

Euāgeliū seruatur.

Mat.xvii *Factū est aūt sequēti die descēdentibus illis de mōte, occurrit illi turba multa. Et ecce uir de turba exclamauit, dicēs: Magister, obsecro te, respice ad filiū meū, qa unicus est mihi, & ecce spūs appre*

A *hendit eum, & subito clamat ac discerpit eum cum spuma, & uix discedit ab eo dilanians eũ, & rogaui discipulos tuos, ut eijcerent illum, & non potuerunt. Respondens aũt Iesus, dixit. O natio infidelis & peruersa, usque ero apud uos: ac patiar uos? adduc huc filium tuum. Quum adhuc autem accederet, laniauit illum dæmonium, & dissipauit. Increpauit autem Iesus spiritum immundũ, & sanauit puerum, & reddidit illum patri suo:* Valde incredulus erat vir ille, propterea enim hoc dæmonium non egressum est a puero eius, quia vincebat infidelitas eius apostolorum virtutem. Insuper & hinc ostenditur eius incredulitas & peruicacia, quod corã omnibus accedit, & accusabat discipulos: & propterea dominus ostendens incredulitatem eius in causa fuisse, quia non fuerit sanatus filius eius, coram omnibus exprobrat ei & aliis omnibus incredulitatem. Dicendo enim: O natio incredula, omnes complectitur Iudæos. Nam quia peruersam dicit, declarat quod nõ a principio, neque a natura sit malitia. Natura enim recti fuerant, semen enim sanctum erant Abraham & Isaac: peruersi autem facti sunt præ malitia. Vsquequo ero apud vos? hoc est vsque patiar vos? quia in votis habebat mortem, & cupiebat statim ab illis liberari. Vsquequo enim, inquit, ferã incredulitatem vestram? Ostendens itaque, quod virtutem habeat, quæ vincat incredulitatem Iudæi, dicit: Adduc filium tuum huc, & quum sanasset illum, reddidit ipsum patri suo. prius enim qui a dæmonio possidebatur, non erat patris sui, sed mali spiritus qui detinebat eum: tunc autem dominus reddidit eum ei qui illum perdiderat, & inuenerat patri.

Infidelitas vnius plurimũ euicit fides.

B *Stupebant autem omnes super magnificentia dei. Sed omnibus mirantibus super omnibus quæ faciebat, dixit ad discipulos. Ponite uos in auribus uestris sermones istos. Futurum est, ut filius hominis tradatur in manus hominum. At illi ignorabant uerbum istud, & erat absconditum ab illis, ut non intelligerent istud. Et timebant eum interrogare de hoc uerbo.* Alii quidem omnes admirabantur in omnibus, quæ faciebat Iesus, non in vno hoc miraculo. Verum ipse relictis aliis cum discipulis loquitur, & dicit. Ponite vos hæc omnia, & miracula, & miraculorum sermones in aures vestras. Quare? quia tradendus sum & crucifigendus, vt quãdo crucifixum videritis, ne existimetis, quod præ infirmitate talia passus sim. Nam qui talia miracula facit, potest & non crucifigi. Illi autem ignorabant verbum hoc, & erat absconditum ab eis. Et quare hoc fuit? vt ne ante tempus tristitia afficerentur, & timore exterrerentur. Itaque deus condescendens infirmitati illorum, & quasi pueros moderabatur illos, neque concedit eis vt intelligant hoc quod de cruce dicebatur. Vide autem & illorum reuerentiam, quomodo præ reuerentia interrogare nõ audebant, imo præ timore, nam timor augmentum est pietatis & reuerentiæ, sicut & reuerẽtia vel pietas contractus timor est.

Timor auget reuerentiam.

Intrauit autem cogitatio inter eos, quis eorum maior esset. At Iesus uidens cogitationem cordis illorum, apprehendit puerum, & statuit illum iuxta se, & ait illis: Quicunque receperit puerum hunc nomine meo, me recipit: & quicunque me receperit, recepit eum qui me misit. Nam qui minor est inter omnes uos, hic erit magnus. Respondens autem Ioannes, dixit. Præceptor, uidimus quendam sub nomine tuo eijcientem dæmonia, & prohibuimus eum, quia non sequitur nobiscum.

Ma. xviii. Marci. ix.

C *Et ait ad illum Iesus: Nolite prohibere. Qui enim non est aduersum nos, pro nobis est.* Morbus inanis gloriæ Apostolos inualit. Mihi videtur ortum inter illos, eo quod dæmoniacum non sanarint. Verisimile enim, quod super hoc contenderint, dicentibus singulis, quod non propter suam, sed alterius cuiusdam infirmitatem puer ille sanatus non fuerit, & inde accensa lis est, quis eorum maior esset. At dominus visis singulorũ cordibus, præuenit, & priusquam morbus incrudesceret, curauit radicitus eiici. Morbi enim ab initio fale vincuntur, quum vero incruderint, curatu difficiles sunt. Itaque quomodo malum hoc emendat? Apprehensum puerum ostendit discipulis manifestans eis per hoc quod talem mentem oportet nos in nobis parare, qualis est pueris. Illi enim malitiæ expertes sunt & simplicissimi, neque inanis gloriæ, neque ambitionis cogitationibus diuexantur. Qui igitur (inquit) susceperint talem puerum in nomine meo me suscipit. Quod enim dicit, hunc sensum habet. Vos quidem opinamini, si pompatici & gloriosi fueritis, multis placeatis, pluresque vos suscepturi sint. Ego autem dico vobis, quod tantopere gaudeo simplicitate, & quod ea discipulos meos ita discernit vt quisquis simplicissimum virum & innocentem susceperit vt meum discipulum (hoc enim est quod dicit, in nomine meo) me suscipit. Qui autem arrogantem suscipit, neque meum discipulum suscipit, neque me. Respondens autem Ioannes, dixit. Domine, vidimus quendam in nomine tuo eiicientem dæmonia, & prohibuimus eum. Quænam sermonis illius consequen-

Initium morbi facile curatur.

tia, quem dixit Ioannes ad ea quæ dixit dominus? Vtique magna. Quia enim dixerat do D
minus, quod minor in vobis hic erit magnus, timere cœpit Ioãnes, ne forte malum quid fecisset, homine per arrogãtiam & superbiam prohibito. Nam prohibere aliquem ab aliquo, non minorem arguit eum qui prohibet, sed maius quiddam de se sentientem, quã de eo quem prohibet ab illo. Proinde Ioannes timebat, ne forte superbius egisset prohibito homine. Cuius igitur gratia prohibuerunt hominem? Non inuidentes, sed indignũ illũ iudicantes, qui miraculum operaretur: non enim erat, quum illis gratia agendorum miraculorum daretur, neque ad hoc a domino emissus erat sicut alii, neque Christum vsquam sequebatur. Quid igitur dominus? Sinite (inquit) eum hoc facere. Conterit enim & ipse satanæ caput: & quia non obstat nobis ad prædicationem, non cooperatur diabolo, proinde pro nobis est. Qui enim non est cõtra deum, pro deo est: quemadmodum qui non congregat cum deo, ille cum diabolo est. Admirare autem obsecro, virtutem nominis Christi, quomodo & per indignos, & eos qui non erant discipuli, gratia operetur; & solum nominatus: ita & per sacerdotes; etiam si indigni fuerint, operatur gratia, & sanctificantur omnes, etiam si indignus fuerit sacerdos.

Virt⁹ nominis Christi etiã per indignos operatur.

Factum est autem dum complerentur dies assumptionis eius, & ipse faciem suam obfirmauerat, ut iret Hierosolymam, & misit nuncios ante conspectum suum, & euntes intrauerunt in ciuitatem Samaritanorum, ut pararent illi. Et non receperunt eum, quia facies eius erat euntis Hierosolymam. Quũ uidissent autem discipuli eius, Iacobus & Ioãnes, dixerunt. Domine, uis dicamus, ut ignis de cœlo descendat, & consumat illos, quemadmodum & Elias fecit? Conuersus autem Iesus E
increpauit illos, dicens: Nescitis cuius spiritus estis uos. Filius enim hominis non uenit ad perdendum animas hominum, sed ad seruandum. Et abierunt in aliud castellum.

iiii. Reg. i

Quid est quod dicit, dum complerentur dies assumptionis eius? hoc est, instabat tempus quo postquam sustinuisset salutarem passionem pro nobis; oportebat assumi in cœlum, & considere deo & patri. Tũc igitur quum appropinquabat tempus passionis eius & assumptionis ex hoc mundo, decreuit non vltra hinc & inde obambulare, sed ascendere in Hierosolyma. Itaque obfirmauit faciem suam, hoc declarat quod stabilierit & firmarit sententiam, quod velit ascendere Hierosolyma. Porro nuncios ante faciem suam emittit, vt parent ipsi diuersorium. Sciens quod a Samaritanis non essent suscipiendi, nihilominus tamen illos emittit, vt omnem Samaritanorum auferat excusationem, ne dicere possent. Suscepissemus illum si quosdam præ se misisset. Interim & discipulis eius vtile hoc erat, vt videntes postea in cruce illi opprobrari, minus scandalizarentur: sed ex hoc facto magis discerent, quod sicut nunc contemptus a Samaritanis patienter tulit, atque discipulos increpauit exasperantes eum contra contumeliosos, ita & tunc cum crucifigeretur, nos vt impotens, sed vt longanimis ferat. Prodest etiam in hoc discipulis, quod illos suo exemplo docet patientes esse. Illi quidem ad Eliam respicientes, qui his quinquaginta viros, cum quinquagenariis exusserat, exasperabant dominum contra eos, qui iniuria affecerant. Erant enim adhuc imperfecti. Cæterum Christus docẽs legem suam sublimiorem quam vitam Eliæ, increpat eos, atque tali sententia abducit, quum docuisset mansuete ferẽdos illos qui iniuria afficiebant. Quid autem est quod dicit, non susceperunt, quia facies eius F
erat euntis Hierosolymam? Nunquid dicit, quod non susceperint eum, eo quod definierat abire Hierosolymam? & quum hoc sic intellexerimus, quod eum propterea non susceperint, eo quod definierat abire Hierosolymam, inueniantur illi excusati non suscipientes. Est igitur dicendum, quod Euangelista hoc dicit, quod non susceperunt eum, neque intrauit Samariam. Deinde quasi interrogasset quispiam, nunquid impotens erat? an non valebat etiam illis nolentibus ingredi? dicit. Non. Non ideo impotens fuit, sed quia noluit illuc ire, sed Hierosolymam. Quoniam nisi hoc fuisset, etiam inuitis illis in castellum ingressus fuisset.

Lex Christi sublimior quã Eliæ vita

Factũ est autẽ ambulãtibus illis in uia, dixit quidã ad illũ. Sequar te quocũque ieris. Dixit illi Iesus. Vulpes foueas habent, & uolucres cœli nidos, filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet. Ait aũt ad alterũ: Sequere me. Ille aũt dixit. Domine, permitte mihi primũ abire, & sepelire patrẽ meũ. Dixit aũt ei Iesus. Sine ut mortui sepeliant mortuos suos, tu uero uade & annũcia regnũ dei. Et ait alius. Sequar te domine, sed permitte mihi prius ut dicã uale ijs qui sunt domi meæ. Ait ad illũ Iesus. Nemo qui manu sua admota aratro, respexit à tergo, aptus est regno dei. Hic qui accessit ad Iesum, & petiit vt sequeretur illum, mala mente accessit. Quia enim vidit magnam turbam sequi dominum, suspicatus est quod pecuniam ab illa colligeret dominus

Mat. viii

Mente inuersa volẽtẽ sequi christ⁹ nõ recipit.

A & sperauit etiam ipse sequendo, pecunias se congregaturum, idcirco repellit enim dominus, quasi talia dicens ei. Tu quidem putas, quod pecuniam ab his qui me sequantur corradam, & quod vita mea talis sit quam doceo, sed non est. Enimuero vsque adeo paupertatem doceo & induco, vt quum alia quidem animalia foueas habeant, ego autem ne domum quidem, & sic illum repulit. Alium autem qui non rogauerat, permittit sequi, & quum peteret vt abire ei liceret, & sepelire patrem suum, & non concedit, dicẽs. Sine mortuos sepelire mortuos suos, quo insinuat incredulum fuisse patrem illius, & propterea indignum cuius curam ageret filius qui crediderat. Sine enim mortuos cognatos, hoc est incredulos increduli patris curam gerere; & illum pascere vsque ad sepulturam. Sepelire enim hoc loco significat curam gerere vsque ad sepulturam. Quia & communis sermo ita habet, quum dicimus, ille filius sepelit patrem suum, non intelligimus quod tantum sepelierit eum, & nihil boni aliud illi fecerit, sed quod diligẽtem eius curam habuerit vsque ad mortem & sepulturam. Igitur illi quidem mortui, hoc est, increduli sepeliant mortuum suum, dico patrem tuum. Tu autem quia credidisti: annuncia, velut meus discipulus, euangelium dei. Hoc autem dixit dominus, non prohibens nos ab alendis parentibus, sed docens pietatem præferendam incredulis parentibus, eo quod nullum ad virtutem obstaculum esse debeat, & contemnendam etiam naturã propriam: ideo petenti sequi illum, prius autem renunciare his quæ domi suæ, non concessit, ire scilicet in domum suam, & renunciare domesticis, & vt magis proprie dicã, dicere vale.

B Insinuabat autem homo ille, quod familiaritatem quandam adhuc habeat cum mundo, & non affectus sit vt apostoli, qui mox vt audierunt, CHRISTVM sequuti sunt, nihil aliud curiosius perquirentes, & ne vale quidem necessariis dicentes. Sæpe enĩ contingit, quod quando quis vale dicit amicis suis, vt inueniantur aliqui qui illum a vita sancta abducant & prohibeant, ideo bonum est, vt quum quis rem bonam facere vult non moretur, sed statim perficiat. Nullus enim qui mittit manum suam ad aratrum spirituale, & respicit iterum ad mundum, idoneus est ad regnum cœlorum. Intellige autem per vulpes, etiam malignos dæmones, qui & volatilia cæli dicuntur, hoc est aeris. Iuxta principem enim inquit, potestatis aeris. Dicit igitur dominus ad hominem. Quia dæmones in te foueas habent, propterea ego filius hominis non habeo in te vbi caput reclinẽ, hoc est fidem. Non video locum in corde tuo, quod impletum non est dæmonibus. Caput enim Christi, fides in illum. Quãdo enim quis credit deum esse Christum, tũc caput Christi tenet. Mortuus autem peccator est, qui & sepelit suos mortuos, hoc est, malas cogitationes quas non confitetur. Perinde dominus prohibet sequuturum se, ne sepeliat malas cogitationes & occultet: vult enim eas per confessionem manifestari.

xp̃i paupertas. sepelire. pietas prẽferenda ĩfidis parẽtibus. Ephe. ii. caput xp̃i quod. mortuus qui malas cogitatio nes nõ cõfitetur.

CAPVT DECIMVM.

C *Post hæc autẽ designauit dominus & alios septuaginta, misitque alios binos ante faciem suã in omnẽ ciuitatẽ & locũ, quo erat ipse uenturus: dicebat ergo illis. Messis quidem multa, sed operarij pauci. Rogate ergo dominũ messis, ut extrudat operarios in messem suam. Ite. Ecce ego mitto uos, sicut agnos inter lupos.* Scriptũ est in Exodo, ꝙ filii Israel venerint in Elĩ, & duodecĩ fontes aquarũ fuerint illic, & septuagĩta palmæ. Quod igitur tunc per hystoriã & in figura factũ, nunc vere euenit. Elĩ ascensus interpretatur, ꝙ nihil aliud vult, quã ne sitis cum Iudæis ĩ litera legis permanentes, sed ascendentes in Christianismũ ad perfectiorem intelligentiã, & incrementũ spirituale. Inuenimus duodecim fontes, inuenimus & duodecim præcipuos apostolos, qui omnis doctrinæ dulcissimi fontes sunt. Palmæ vero hi sũt qui ab apostolis educandi & docendi erant. Nam quamuis CHRISTVS illos elegerit fuerunt tamen inferiores illis duodecim, & discipuli illorum postea ac comites. Palmæ igitur illæ a fontibus, apostolos dico, educatæ fuerunt. Nobis autẽ fructum dulcem, & quodammodo austerum suppeditarunt. Talis enim sanctorum doctrina est, non omnino dulcis & adulans, neque omnino austera & verberans, sed vtriusque particeps, & reuera condita sale, gratiamque habens. Vnde & Paulus dicit. Sermo noster in gratia sale conditus. Ostendit autem dominus per septuaginta discipulos, multitudinem discipulorum, quibus est opus. Sicut enim agri frugiferi multos quærunt messores, sic quũ mul-

Exo. xv. Elim palmæ. coloss. iiii

ti,& innumerabiles essent credituri,multis indigebant magistris.Porro binos mittit,seu
imperfectiores,&vt alius alium adiuuaret.Ibant & ante faciem eius,eo quod docebant, D
sicut Ioannes.Parate viam domini. Considera autem quomodo dixerit.Rogate dominũ
messis,vt extrudat operarios,deinde ipse propria authoritate illos emittit.Ipse enim est
vere dominus messis,hoc est,verus credentium deus.Prædicit autem eis & persequutio
nes,quod sicut agni in medio luporum futuri essent : vt ne si repente in auersa talia inci-
derent,magis turbarentur.

Nolite portare sacculũ,neque perã,neque calciamẽta,& neminẽ per uiã salutaueritis.In quancũ
que domũ intraueritis,primũ dicite:Pax huic domui.Et si ibi fuerit filius pacis,requiescet super il
lũ pax uestra,sin minus ad uos reuertetur.In eadẽ aũt domo manete,edentes & bibẽtes,quæ dãtur
ab illis.Dignus est enim operarius mercede sua.Nolite transire de domo in domũ. Et in quancun-
cũque ciuitatẽ intraueritis,& susceperint uos,edite quæ apponũtur uobis,& sanate infirmos,qui
in illa sunt,& dicite illis.Appropinquabit in uos regnũ dei. Quia missurus erat prædicatores

Quare discipulis a Christo iniunctũ nequẽ salutarent per viam.

euangelii dicit.Ne portetis sacculũ,neque hoc vel illud: sufficit enim vobis,quod curã
habeatis verbi,nam si sacculũ portaueritis,manifestum quod illius vobis cura est,& ver
bum contẽnitis. Vel aliter:Quoniam alendi estis ab his quos docetis, quid vobis saccu-
lis opus,vel pera vel calceamentis?Omnem illorum vsum suppeditabunt hi , qui a vo-
bis docentur.Porro quod nullum per viam salutent,hac de causa eis iniungit: vt nec oc
cuparentur in hominum salutationibus & curiositatibus, quibus a prædicatione impe-
direntur. Verisimile enim est , vt quum quis salutauerit quempiam ab eodem resalute- E
tur,& de maiori familiaritate interpelletur,vt fieri solet in his qui simul vadunt . Simul
enim vt amici facti , etiam amplius & curiosius quiddam scrutantur : & sic paulatim in
humana negocia apostoli inciderent, verbumque negligerent . In itinere igitur salutare
quempiam ea de causa prohibet,In domum autem egressi,dicit,dicite. Pax huic domui:
hoc est salutate eos qui in domo sunt.Et deinde ostendens, quod hoc non solum sit salu
tare,sed & benedicere,dicit.Siquidem dignus fuerit paterfamilias,benedicetur,si autem
contumeliosus,&non capax pacis , pugnans & aduersarius sermoni vestro & doctrinæ:
benedictio non veniet super illum,sed ad vos reuertetur. Præcipit quoque non transeũ
dum de domo in domum,vt ne videantur gulosi,& scandalo sint multis , & contristent
eos quibus primum suscepti sunt.Insuper dicit .Comedite ea quæ apud illos sunt: hoc
est,quæ proponunt vobis, etiam si vilia & parua sint,nihil amplius inquirẽtes.Pro mer

Quando prædicantiũ sermo fœliciter currat.

cede autem habete cibum.Et ne quæratis & pasci,& mercedem insuper accipere , sed ci-
bum pro mercede habetote.Vide igitur quomodo discipulos ad inopiã instruat, & se-
curos faciat.Sanare autem & infirmos qui infirmitatibus,præcipit,vt miraculorum ope
ratione attrahant homines ad verbum quod prædicant. Et vide quid dicat.Et dicite eis.
Appropinquauit in vos regnum dei. Nam si primum sanaueritis,ac deinde docueritis;
fœliciter curret sermo vester,& credent homines, quod regnum dei peruenerint in vos.
Non enim sanati fuissent,nisi diuina quædam virtus fuisset hæc operans,sed & quando
in anima quis sanatus fuerit, tunc venit in eum regnum dei . Ab ægrotante enim longe
istud est,quandoquidem peccatum in illo regnat ac dominatur. F

*In quancunque aũt ciuitatẽ intraueritis,& nõ susceperint uos,exeũtes in plateas eius,dicite.*Etiã
puluerẽ,qui adhæsit nobis de ciuitate uestra,extergimus in uos,tamẽ hoc scitote,quod appropin
quauit in uos regnum dei.Dico uobis,quod Sodomis in die illo remissius erit,quam illi ciuitati.

quõ suscipientibus & non suscipientibus apostolos appropinquet regnum cœlorum.

Quando inquit:non susceperint vos, egressi testemini eis , quod nihil commune vobis-
cum,neque habemus aliquid de ciuitate vestra:sed etiam puluerem qui adhæsit nobis,
extergimus,hoc est,excutimus,spongia emundamus,abiicimus in vos. Veruntamen sci
tote,quod appropinquauit in vos regnum dei. Hoc loco quæsiuerit quispiam. Quomo
do dicit dominus appropinquasse regnum dei & his qui susceperunt & qui non suscepe
runt apostolos: Appropinquare dicit regnum cœlorũ his,qui apostolos suscepere,pro-
pter beneficia quæ in eos collocantur,his autem qui non susceperunt , propter condem-
nationem . Finge in spectaculo quodam multos condẽnatos,& alios non condemnatos,
senatorios inquam milites & optimates , deinde dicere præconem ad omnes , tam con-
demnatos,quam venerabiles. Appropinquauit rex vester:nonne his quidem ad suppli
cium,aliis vero ad gloriam & beneficentiã appropinquare dicit regem? Sic igitur & hoc
loco intellige. Tollerabilius erit Sodomis inquit , quam ciuitati quæ vos non susceperit
Quare?Eo quod in Sodoma apostoli nõ fuerunt missi. Igitur qui apostolos non suscepe
runt,deteriores sunt Sodomitis.Obserua ciuitatem non suscipientem apostolos , plate-

A as habere. Lata enim via est quæ ducit ad interitum, quam quisquis ingreditur, Ille apostolicum, & diuinum verbum non suscipit.

Væ tibi Corozain, uæ tibi Bethsaida, quasi in Tyro & Sidone factæ fuißet uirtutes, quæ factæ sunt in uobis, olim in cilicio & cinere sedētes, pœnituißent. Veruntamē in Tyro & Sidone remißius erit īiudicio, quā uobis. Et tu capernaū, quæ usque ad cælū elata es, usque ad infernū deprimeris. Qui uos audit, me audit, & qui uos spernit, me spernit. Qui aūt me spernit, spernit eū qui me misit.

Tyrus & Sidon ciuitates fuerunt Gētilium, Bethsaida autem & Corozain Iudaicæ. Dicit igitur, quod in iudicio tollerabilius erit Gentilibus quam vobis, qui vidistis miracula, & non credidistis. Illi enim si vidissent credidissent vtique Sed & tu Capernaum exalatata quidem fuisti vsque ad cælum, & glorificata multis quæ in te facta sunt miraculis, detraheris vsque ad infernum condemnanda propter istuc ipsum, quod & post tanta miracula incredula manes. Deinde vt ne dicant, qui mittuntur ad prædicationē, quo mittis nos, si ciuitates quædam non sunt te suscepturæ? dicit. Ne sitis animo tristi: qui spernit vos, me spernit, & patrem meum, & ita iniuria non vestra est, sed in deum transit. Consolatio igitur sit nobis, quod hæc dei sit iniuria. Sicut contra, ne gloriemini, vel sapite sublime, quod quidam vos audiant. Non enim vestrum est opus, sed meum, & gratiæ.

Reuersi autem sunt septuaginta cū gaudio, dicentes. Domine etiam dæmonia subijciuntur nobis per nomen tuū. Ait aūt illis. Videbā satanā sicut fulgur de cœlo cadentem. Ecce do uobis potestatem calcandi super serpentes & scorpiones, & super oēm uirtutem inimici, & nihil uobis nocebit, Veruntamen in hoc nolite gaudere, quod spiritu uobis subijciuntur, sed gaudete q̃ noīa uestra scripta sunt in cœlis.

B Prius dixit, quod miserit septuaginta, nunc autē dicit quod reuersi sint gaudentes, q̄ non solum alios morbos fugarint, sed quod maius malum erat, effugarint etiam dæmones. Vide autem quomodo non superbiunt, Dicunt enim, q̄ in nomine tuo subiiciuntur nobis dæmonia, tua gratia non nostra virtute. Dicit autem illis dominus. Ne miremini, si dæmones vobis subiiciantur. Princeps enim ipsorum olim de cœlo decidit, & nullam fortitudinem habet. Nam licet hoc homines non viderint, ego tamen inuisibilium spectator vidi. Decidit autem sicut fulgur, quia lux erat & archangelus, & lucifer, ac in tenebras decidit. Si igitur de cælo ille decidit, serui eius, dæmonia dico, quod non patientur? Quidam autem sic intelligunt de cœlo, hoc est de gloria. Nam quia dixerant ei septuaginta, quod dæmonia sibi subiiciantur, dicit: hoc & ego sciebā: Videbam enim satanam de cœlo, id est de gloria sua, & de honore quem habebat, cadentem. Ante CHRISTVM enim vt deus colebatur, nunc autem de cœlo decidit, hoc est, de gloria sua: ne colatur vt deus, neque habeatur perinde ac si in cœlo habitet. Ecce igitur do vobis potestatem conculcandi virtutem illorum. Serpentes & scorpii, dæmonum sunt cateruæ, quæ de sursum trahuntur. Et qui manifeste percutiunt serpentes: qui vero occultius, scorpii, vt dæmon libidinis & inuidiæ est serpens, in manifestantia enim mala compellit: at qui propter morbos persuadet hominem lauacris, vnguentis & aliis effœminantibus vti, scorpius vocatur, non manifestum habens aculeum, sed clam carnem of- dæmonū cateruæ serpentes & scorpii

C fendit, vt in magnum casum iniiciat. Gratia autem domino, qui dedit potestatem calcandi super illos. Cæterum docens eos ne superbiant, dicit. Veruntamen in hoc non gaudere, quod dæmonia vobis subiiciuntur: alii enim sunt qui ex hoc beneficia capiunt, nēpe, qui sanitatem consequuntur, sed magis, quod nomina vestra scripta sunt in cœlis, non atramento, sed memoria dei & gratia. Et diabolus decidit e cœlo, homines autem qui infra sunt, scribuntur supra. Verum itaque gaudium, nomina vestra in cœlis scribi, & esse in memoria dei. scribi ī cœlis est esse in dei memoria.

In eadem hora exultauit spiritu Iesus, & dixit. Confitebor tibi pater domine cæli & terræ, quod abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis, etiam pater, quoniam sic cōplacitū est coram te. Math. xi.

Sicut pater bonus, quū viderit filios recta quædā opera gessisse, ita saluator exultat quia talia bona assequuti erant apostoli. Itaque patri gratias agit, q̄ occultauerit quidem talia mysteria a sapientibus, pharisæis scilicet & scribis, qui legem interpretantur, & intelligentibus, hoc est discipulis horum scribarum. Sapiens enim est qui docet, intelligens autem qui docetur & intelligit quæ dicuntur: vt exempli gratia sapiens Gamaliel, intelligens Paulus, ille enim docebat, hic intelligebat quæ ab illo docebātur. Paruulus aūt nominabat dominus suos discipulos: vt pote eos qui in lege docti nō erāt, sed plerique ex turba & piscatoribus congregati. Veruntamen & paruuli dicti sunt ob puerilem simplicitatem. Illi autem sapientes dicti, qui videbantur sapientes, sapiens quid. ītelligens quid. qui paruuli dicti & quare.

quum sapientes non essent. Abscondit igitur mysteria ab his qui videbant ut sapientes & intelligentes, quum vtique non essent. Nam si fuissent, reuelata fuissent eis. Etiam pater gratias ago tibi, quia sic beneplacitum fuit ante te, hoc est, fuit talis approbatio & volitio ante te, & placuit tibi.

Et conuersus ad discipulos, dixit. Omnia mihi tradita sunt à patre, & nemo scit filium nisi pater, & quis sit pater nisi filius, & cui uoluerit filius aperire. Et conuersus ad discipulos seorsim, dixit. Beati oculi qui uident quæ uos uidetis. Dico enim uobis, quod multi prophetæ & reges uoluerunt uidere quæ uos uidetis, & non uiderunt, & audire quæ auditis, & non audierunt.

Duo modi regnantis in nobis dei.

Omnia traduntur filio a patre, sicut subiicięda fuerunt filio omnia. Duo enim modi sunt quibus regnat in nobis Deus: vnus, quo regnat in his qui nolunt, vt exempli gratia quid dicam. Deus dominus meus est, etiam si nolim, quia conditor meus est. Est autē iterum dominus meus, quando seruando mandata eius, voluntatē eius impleo, gratus seruus factus. Primum humana natura seruit, & subdita est deo, etiam si nolit, etiam si satanæ ministret. Postquam autem CHRISTVS pro nobis suscepit bellum, & nos a diaboli tyrannide extractos ministros suos, & mandatorum suorum operarios fecit: tunc facti sumus serui grati: & natura & voluntate. Prior enim seruitus naturæ tantum erat secunda vero etiam voluntatis. Hoc igitur est quod nunc dicit dominus, quia omnia mihi tradita sunt a patre meo, hoc est omnia mihi subiicięda sunt, & sub potestatē meam redigenda. Simile autem ei, quod alicubi dictum. Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Qui enim pacificauit omnia, tam quæ in cælo, quam quæ in terra, talia dicit. Et aliter: Omnia traduntur filio a patre, omnia opera quæ incarnatus pro nobis fecit. Quia enim neque pater neque spiritus pro nobis vel incarnatus est, vel passus, vel resurrexit, sed filius hæc omnia tulit, & dux salutis nostræ factus est: idcirco dixit, tradita illi esse, veluti si dixisset. Pater meus mihi concredidit omnia, incarnari, pati, resurgere, saluare naturam repulsam. Et nullus scit filium, nisi pater, & quis sit pater nisi filius. Postquam autē dixit. Omnia mihi, concredita sunt, quasi dubium quoddam nunc soluit. Ne enim quis dubitet, & cuius gratia tibi tradita sunt omnia, & non alteri, fortassis angelo vel archangelo: dicit, quod propterea mihi tradidit, eo quod eiusdē naturæ & substantiæ sum cum eo. Et sicut illum nullus scit, ita neque me, nisi pater solus, & ita merito mihi tradidit omnia, vt eiusdē naturæ secum, omnēque cognitionem transcendenti, sicut etiam ipse supra omnē cognitionis vim est. Etenim pater dicit, quod a solo filio cognoscatur, & cui filius voluerit reuelare. Vide autem, quod filius quidem non per reuelationem cognoscat patrē, creaturæ autē per reuelationē, gratia enim accipiunt scientiam, non igitur creatus est filius. Conuersus igitur ad discipulos, beatos illos dicit, & omnes quoque qui cum fide ipsum in carne ambulantē vident & miracula operantē. Etenim prophetæ prisci & reges desiderauerunt quidē in carne videre dominum, & audire eum, sed non contingit eis. Et aliter quia supra dixit. Cui filius reuelauerit, ille scit patrem, beatos nūc dicit discipulos, quod a reuelatione ista eis contingant. Reuelauit enim eis, patrē per se. Ipsum enim videns, videt patrē: quod bonum nullus ex sanctis qui ante incarnationē eius fuerunt, obtinuit: quia non viderunt dominum in carne, per quem pater cognosceretur, vnde neque patrem sic viderunt, vt apostoli.

Matth. xxviii. Coloss. i.

Cur Christo potius quā angelo seu archangelo cuipiam tradita sunt oīa.

Et ecce quidam legisperitus surrexit tentans illum, & dicens. Magister, quid faciendo, uitam æternam possidebo? At ille dixit ad eum. In lege quid scriptum est? quomodo legis? Ille respōdens dixit. Diliges dominū deum tuū ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex totis uiribus tuis, & ex tota mente tua, & proximū tuum sicut teipsum: Dixitque illi: Recte respondisti, hoc fac & uiues.

Mat. xxii. Deu. vi. Rom. xiii.

Arrogans quidam legisperitus fuit, imo superbus, vt ex his quæ sequuntur manifestum est, insuper & dolosus. Accedit itaque tentans dominum. Opinabatur enim quod ex responsis supplantare dominum posset. Sed dominus illum ad legem ducit, in qua mire gloriabatur. Vide autem quanto studio iubeat lex deum amare. Homo animalium omnium perfectissimum est, & particeps naturæ omnium, & præterea quiddam sublimius habens, vt exempli gratia quid dicam. Particeps est naturæ lapidis, habet enim capillos & vngues quæ insensata sunt, quemadmodum lapis. Particeps est naturæ plantarum secundum quod crescit & nutritur, & simile generat, sicut & plantæ. Particeps est & naturæ brutorū, secundum quod habet sensus, & irascitur, & concupiscit. Particeps est autē & dei, iuxta rationalem animam, supra omnia alia animantia. Itaque lex ostendere volens, quod homo debeat sese totum tradere deo, & omnes animales virtutes insumere in dilectionem dei, eo quod dicit, ex toto corde, crassiorē & plantis propriam de

homo oīs omniū naturæ particeps.

A clarauit virtutem. Dicendo autem, ex tota anima, mediam ostendit, & sensatis congruentem. Per hoc autem quod dicit, ex tota mente: homini maxime propriam vim significauit, animam rationalem. Porro quod dicit, ex tota fortitudine, ad omnia hæc trahendū. Oportet enim nos & naturalem ac vegetatiuam virtutem subiicere dilectioni CHRISTI. Sed quomodo? Fortiter & non dissolute. Et sensitiuam atque illam fortiter. Denique & rationalem, atque illam ex tota virtute. Atque ita debemus nos totos dare deo, subiicereque & nutritiuam, & sensitiuam, & rationalem nostram virtutē dilectioni dei. Et proximum tuum sicut teipsum. Lex nondū valens perfecta docere, ob auditorum puerilitatem, proximum diligere hortatur, vt seipsum. Christus autem & plus quam seipsum diligere proximum docuit. Maiorem enim hanc dilectionem inquit nemo exhibere potest, quam vt animam suam ponat quis pro amico suo. Dicit igitur ad legisperitum, Recte respondisti. Quia enim dicere vult legi adhuc subiectus es, recte re- Ioan. xv.
spondisti: iuxta legem enim sapis.

Ille aūt uolens iustificare seipsum, dixit ad Iesum. Et quis est meus proximus? Respondens autem Iesus dixit, Hō quidā descendebat ab Hierosolymis in Hiericho, & incidit in latrones, qui etiā despoliauerunt eū uestibus, ac uulneribus inflictis abierunt semimortuo relicto. Accidit autem ut sacerdos quidā descenderet eadē uia, uisoque illo, præterijt. Similiter & leuita, quum iret iuxta locum, quum accessisset ac uidisset eum, præterijt. Samaritanus autē quidā iter faciens, uenit ad eū: & uiso eo, misericordia motus est, & accedens obligauit uulnera eius, infundens oleū ac uinū, &
B *imponēs illū in suum iumentū, duxit in diuersoriū, & curā eius egit. Et postero die egrediens, deprōptos duos denarios dedit hospiti, & ait ei. Curam illius habe, & quodcūque præterea insumpseris, ego cū rediero reddā tibi. Quis ergo horum trium uidetur tibi proximus fuisse illi, qui incidit in latrones? At ille dixit, Qui exercuit misericordiam in illum: At igitur illi Iesus. Vade, & tu fac similiter.* Laudatus a saluatore legisperitus, p̄didit insolentiā animi, dixit enim. Et quis est meus p̄ximus? Existimabat enī se iustū esse, nullūque habere sibi similem & p̄ximum virtute, putans solū iustū iusto p̄ximū esse. Proinde volēs iustificare seipsum, & extolli super oēs hoīes, insolescens: inquit. Et quis est p̄ximus meus? Saluator autē, quoniā conditor ipse erat sciens nos oēs vnā creaturā, nō operibus neque dignitatibus, sed natura definit proximum. Ne igitur putes inquit, quia iustus es, q̄ nullus tibi similis sit. Omnes enim qui eiusdem naturæ sunt, proximi tui sunt. Sis igitur vicissim & tu illis proximus: non loco sed affectione & studio erga illos. Idcirco & Samaritanū intro- cur xp̄s
ducit in exemplū, vt tibi monstret quod licet hic vita excelluerat, proximus tamen ei e- Samarita
rat qui miseratione dignus. Sic & tu compassione proximum te illi exhibe, & sponte ac nū in exē
non vocatus in illius subsidium curre. Docemur igitur & hoc loco per parabolā vt pa- plū p̄xi-
rati simus ad misericordiam: & conemur esse proximi his, qui indigent nostro subsidio. mi intro-
Docet autem & quanta dei bonitas erga homines. Descendebat enim humana natura a duxerit.
Hierusalem, hoc est a tranquilla & pacifica vita. Hierusalē enim interpretatur visio pacis. Quo autem descendit? In Hierico humilē & æstu suffocantem, hoc est, vitam affectio hierusalē.
nibus plenam. Vide autem quod non dixerit, descendit: sed descendebat. Semper enim
C humana natura ad inferiora procliuis est: non semel, sed semper vitæ affectionibus deditæ vacans. Incidit autem in latrones, hoc est dæmones. Nisi quis a cogitationibus sublimibus deciderit, non incidit in dæmones, qui exuto homini, & spoliato vestibus virtu- dæmones
tum, plagas inferunt peccati. Primum enim denudant nos omni bona cogitatione, & vi nobis sūt
sitatione dei, deinde plagas peccati inferunt. Porro naturam humanam semimortuam latrones.
reliquerunt: vel quod anima immortalis, corpus autem mortale, & ita dimidium homi
nis morti subditum est: vel quod non omnino desperata est humana natura. In CHRI Roma. v
STO enim salutem se habere sperauit. Et ita neque moriatur omnino, sed propter ruinam Adæ mors in mundum intrauit, propter Christi autem iustificationem mors abolenda est. Per sacerdotem vero & leuitam, legem intellige, & prophetas. Illi enim volebant iustificare humanam naturam, sed non potuerunt. Impossibile enim, inquit Paulus sanguinem taurorū & hircorum tollere peccatum. Miserti itaque sunt hominis, & de eius sanitate cogitarunt. Deinde plagarū magnitudine victi, ad posteriora iterum regressi sunt, hoc enim significat ἀντιπαρῆλθεν. Venit enim inquit, lex, & astitit iacenti, Hebræ. x
deinde non valens sanare reuersa est. Attende item quod verbum, accidit, sensum quendam habet. Nam reuera legem, non data opera, inuenerunt: sed propter humanam infirmitatem, quæ non potuit ab initio sacramentum CHRISTI suscipere, data est. Propterea dicit, accidit, quod sacerdos, hoc est lex ita enim dicere solemus de his quæ fortuito

obueniunt & citra operam nostram venit, vt sanaret hominem, sed dominus & deus noster, qui propter nos factus est maledictum, & vocatus Samaritanus, iter faciens, hoc est, hanc potissimum sui itineris causam esse voluit, & hunc scopum obseruauit, vt nos sanaret, neque præteriens, & obiter nos visitans venit ad nos, sed conuersatus nobiscum, & loquutus: non apparenter, sed vere. Proinde statim obligat vulnera, neque permittit malitiam amplius laxari, sed obligat eam. Infundit oleum ac vinum : oleum, hoc est, sermonem doctrinæ, qui per suauia nos adhortatur: vinum vero, sermonem qui per austeriora inducit ad virtutem. Exempli gratia : Quando audis dominum dicentem. Venite ad me, & ego refocillabo vos, hoc oleum, & hilaritatem, & quietem ostendit. Et iterum: Venite, hæreditate præparatum vobis regnum. Quando autem dicit. Ite in tenebras: vinum est, hoc est austerior doctrina. Intelligere potes & aliter : Oleum humanam significat conuersationem, vinum diuinam: vt tale quid dicam. Dominus humano more operabatur, alia autem diuino. Humanum erat comedere, & bibere, & vitam laxiorem sectari, & non austeritatem præ se ferre, vt Ioannes: atque hoc fuerit oleum. Ieiunium vero mirabile, & ambulatio in mari, & aliæ diuinæ virtutes, vinum sunt. Vino enim assimilata est deitas, quam meracam sustinere ac ferre nullus posset, nisi & oleũ adesset, hoc est humanior conuersatio. Et proinde quia per vtraque nos seruauit, diuinitatem, inquam, & humanitatem, propterea dicit vinum & oleum infudisse. Et quotidie qui baptizantur, liberantur a vulneribus animæ, oleo quidem vnguenti vncti, statim autem communicantes, & diuini sanguinis participes fiunt. Porro dominus imposuit sauciam nostram naturam super proprium iumentum: hoc est, super corpus suum. Membra enim sua nos fecit, & participes sui corporis: nosque infimo loco sitos posuit in dignitatem illam, vt & eiusdem corporis videamus esse. Diuersorium autem, ecclesia quæ omnes suscipit, lex enim non omnes suscipiebat. Moabita enim dicit, & Ammonita non intrabunt in ecclesiam dei. Nunc autem in omni gente qui timet deum, acceptus est ei, modo velit credere, & pars fieri ecclesiæ, quæ omnes peccatores & publicanos suscipit. Vide item & diligentiam, quomodo ducens, inquit, in diuersorium curam eius egerit. Nam prius quam in hoc duceret, solum obligauit vulnera. Quid igitur est quod dico? Quia quũ constituta est ecclesia, & factum est diuersorium, hoc est ex omnibus ferme gentibus aucta, tunc fuerunt & spiritus sancti dona, & dilatata est gratia dei. Id quod ex Actis Apostolorũ disces. Tenet autem figuram hospitis, omnis apostolus, & doctor, & pastor: quibus dedit dominus duos denarios, duo testamenta, vetus & nouum. Vnius enim regis imaginem vtraque tenent, nempe quod eloquia dei sint. Itaque denarios illos dominus in cœlum ascendens, reliquit apostolis, & episcopis aliis, atque doctoribus. Dixit autem: Quicquid ex tuo insumpseris, ego dabo tibi. Reuera enim de suo apostoli multa insumpserũt multum laborantes, & omnem doctrinam seminantes. Sed & doctores qui explanant & veterem, & nouam multa e suo insumunt, pro quibus mercedem accipient; domino redituro in secundo aduentu. Tunc enim singuli dicent ei. Domine, duos denarios dedisti mihi, ecce alios duos præterea impendi. Cui dicet & ipse. Euge serue bone, & cætera.

Matth.xi
Mat.xxv
deu.xxiii
Actu. x.
Mat.xxv
Infra.xix

Factũ est aũt dum irẽt, ut ipse intraret in quoddã oppidulũ, ac mulier quædã Martha nomine, excepit illũ in domũ suã: & huic erat soror nomine Maria, quæ etiã assidens ad pedes, audiebat sermonẽ illius. Martha aũt distrahebatur circa frequens ministeriũ, quæ assistens ait. Domine, nõ est tibi curæ, quod soror mea reliquit me ut sola ministrẽ? Dic ergo illi ut me adiuuet. Et respondens, dixit illi Iesus. Martha, Martha, solicita es, & tumultuaris circa multa, atqui unũ est necessarium. Maria optimã partẽ elegit, quæ non auferetur ab ea. Magna quidẽ hospitalitatis virtus est, id ꝙ Martha ostendit, & non reiicienda, maior aũt attendere verbis magis spiritualibus. Per illã enim corpus pascitur, per hoc anima viuificatur. Nõ enim propter hoc assumus, inquit, vt mentem impleamus variis cibis, sed vt animabus vtiles simus. Vide itẽ & domini sententiã. Nihil prius dixit Marthæ, quam ab illa perstringendi sumeret occasionẽ. Postquam enim illa auellere tentauit sororem ab auditu, tum denique dominus arrepta occasione, illam verberat. Eatenus enim hospitalitas veneratione digna est, quatenus non abstrahit & abducit nos a magis necessariis. Et quoniam cœpit prohibere nos a curiosis, tũc illi præferendus diuinorum auditus, imo si accuratius dicendum, non hospitalitatem prohibet dominus, sed varietatem ac turbam, hoc est, distractionem & turbationem. Laudat enim frugale hospitium. Quare enim, inquit, Martha solicita es, & turbaris circa multa, hoc est, distraheris, turbaris. Vno nobis opus est, nempe vt comedamus

damus qualitercunque non variis. Quidam autem exponunt, vno est opus non de esu,
A sed attentione doctrinæ. Porro dictis illis docet dominus apostolos, vt quũ venerint in domũ cuiusdã, non varia inquirant, sed contenti sint frugali hospitalitate, nihil plus quærentes quã vt attendant doctrinæ. Intellige quoque per Marthã virtutem practicã, per Mariam contẽplationẽ. Practicæ enim distractiones & turbationes fert: contẽplatio vero domina fit affectionũ. Maria .n. domina interpretatur, hac in sola diuinorũ eloquiorũ & iudiciorũ contẽplatiõe occupata est. Animaduerte aũt & hoc, ꝙ assidet iuxta pedes Iesu, & audit sermones eius. Etenim per pedes intelligũt virtutẽ practicã, motũ enim & incessum ostendunt. Porro sessio firmitatis symbolũ est. Quisquis igitur sederit iuxta pedes Iesu, & cõfirmatus fuerit in practica, ac imitatur vitam & cõuersationem Iesu, ille postea venit ad auditũ diuinorum sermonũ, videlicet contẽplationẽ: quia & Maria primũ sedet, deinde audit sermones. Tu igitur siquidẽ potes: in ordinẽ Mariæ ascende, & fias domina affectionũ, & ad contẽplationẽ venies. At si hoc tibi non fuerit possibile, Martha esto, practicæ parti addictus, & per hoc Christũ suscipiens. Vide aũt hoc, Quæ nõ auferetur ab ea. Practicus enim habet quod a se auferatur, hoc est, distractionem & occupationem: proficiendo enim venit ad contemplationẽ, liberaturque a turbatione & distractione, & ita aufertur aliquid ab eo, Contemplator vero non priuatur hac bona parte, cõtemplatione scilicet. In quod enim maius aliud proficeret, vbi in hoc venerit fastigium, diuinam dico visionẽ, id quod est deificari? Qui enim dei visionẽ assequitur, deus fit. Simi
B le enim simili comprehenditur.

Hospitalitas quatenus veneranda.

Martha virtutem practicã; Maria cõtẽplatiuã significat

CAPVT VNDECIMVM.

ET factum est quum oraret quodam in loco, ut cessauit, dixit quidã ex discipulis eius ad eum. Domine, doce nos orare, & sicut Ioãnes docuit discipulos suos. Et ait illis. Quum oratis, dicite. Pater noster qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuũ, ueniat regnum tuum, fiat uoluntas tua, quemadmodum in cœlo, sic etiam in terra, panem nostrum quotidianum da nobis hodie, & remitte nobis peccata nostra, siquidem & nos remittimus omni debenti nobis. Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo. Imitatur discipulus Christi discipulos Ioannis, idcirco & quærit, vt doceatur modum orationis. Saluator autẽ non repulsa discipuli prece, docet: Pater noster, inquit, qui es in cœlis. Vide orationis vim, statim sursum te ducit, tibique persuadet, quoniam nominas deum patrem, ne omnino similitudine eius careas, sed enitaris fieri similis patri, Non dixit autem pater meus, sed pater noster: ad fraternitatis amorem nos cohortans, & compellens omnes diligere tanquam communes fratres. Porro quum dixisset, in cœlis, non deum illic circumscribit, sed auditorem in cœlos subuehit, & a terrenis abducit. Sanctificetur vero nomen tuũ, pro eo quod est glorificetur, hoc est, fac vitam nostrã in tuã esse gloriam. Nam sicut nomen dei propter malos blasphematur, ita propter eos
C qui bonam agunt vitam glorificatur. Veniat regnum tuum. Malus deprecatur regnum dei, nolens illud venire propter iudicia quæ tunc erunt: iustus vero orat vt cito veniat, quo a tentationibus quæ hic sunt, liberetur & quiescat. Fiat aũt voluntas tua, quẽadmodum in cœlo ab angelis, ita & a nobis hoĩbus super terrã. Angeli enim omnino iuxta voluntatem dei operantur. Docet quoque quotidianũ panem solũ quærendum: hoc est, eũ qui substantiæ nostræ, & vitæ conseruandæ conducit, non superfluũ, sed necessariũ. Porro non intrare in tentationes, significat non temere prosiliendũ in tentationes. Neque enim orare debemus deũ, vt immittat in tentationẽ, sed deprecandæ sunt, & si nobis acciderint, ferendæ fortiter. Dicere autem possumus, quod duo sint genera tentationũ. Aliæ enim sunt voluntariæ, vt ebrietas, homicidium, adulteriũ, aliæque affectiones. Hisce enim tẽtationibus sponte nos submittimus. Inuoluntariæ vero sunt, quibus tyranni & validiores nos subiiciũt. Igitur a voluntariis tẽtationibus, hoc est, affectionibus, fugere nos oportet, & eas deprecari, & dicere, ne inducas nos, hoc est, ne permittas nos incidere in tẽtationem, hoc est, voluntariam tẽtationem. Sed libera nos a malo. Hic enim est qui & voluntarias & inuoluntarias infert tentationes. Ideo qui tentaris ab homine & vim pateris, ne putes hominem esse tibi authorem tentationis, sed malignum: ille enim est, qui fratri persuadet, vt in se sæuiat & insaniat.

Matth. vi

duo genera tẽtationum.

Et ait illis. Quis uestrum habebit amicũ, & ibit ad illum media nocte, & dicet illi. Amice, da mihi mutuo tres panes, quoniã amicus meus uenit de uia ad me, & non habeo quod apponam illi, & ille intus respondens, dicat. Noli mihi molestus esse, iam ostium clausum est: & pueri mei mecũ sunt in cubili, non possum surgere & dare tibi. Dico uobis, etiam si non daturus sit illi surgens, eo quod amicus eius sit, propter improbitatem tamen eius surget, ac dabit illi quotquot habet opus.

Parabolam hanc & exemplum dicit dominus, erudiẽs nos ne segniter oremus. Quid igitur vult parabola? Mediam noctem quidem inquit esse extremum vitæ, ad quod quum homines peruenerint sensum boni accipiunt, & ad deum festinant: qui amicus est, omnes diligens, & oẽs volens saluos fieri. Igitur multi accedunt in media nocte, hoc est in extrema vita ad deum, vt ad amicum. Et dicunt ei. Da tres panes, hoc est fidem in trinitatem. Amicus enim meus aduenit, hoc est angelus qui animam assumit. Amicus autem & omnis angelus sicut & dominus dixit, quod gaudium factum est in cœlo de salute hominis. Pueri autem qui in lecto quiescunt, sunt hi qui conuersi sunt, & facti sunt pueri, & digni habiti sunt, qui quiescerent cum domino. Impudentiam autem & improbitatem, dicit orationem attentam cum sustinentia. Intellige & aliter, per mediam noctem ingẽtem tentationem. Nox enim omnis tentatio, media autem nox, omnis tentationis feruor. Igitur quum quis in medias tentationes peruenerit, accedit ad deum nos diligentem, & dicit. Commoda mihi tres panes, salutem corporis scilicet & animæ, & spiritus. Timetur enim ne tria hæc periclitentur. Quis autem amicus est, qui venit de via? Vel omnino dominus, qui probat nos, & auidus est edendi de salute nostra: non habet autem quod apponat amico, qui in tẽtationes inciderat, & infirmus per se vt obsistat illis, & curet ea quæ sunt dei. Claudi ianuam, signat quod oporteat ante tẽtationes nos esse præparatos. Quũ autem inciderimus, clausa est præparationis ianua. Et qui inueniũtur impræparati, nisi deus adiuuerit periclitabuntur. Pueri autem (sicut prius dictum) hi sunt, qui per virtutem facti sunt filii dei, & recumbunt ac quiescunt cum deo.

Esai. xv. (?) fieri⁹ .xv. Pueri ĩ lecto quiescẽtes qui nam sint.

Amic⁹ de via veniens quis.

Matt. vii
xiii.
Marci. xi
Io. xxiiii.

Et ego dico uobis: petite & dabitur uobis: quærite, & inuenietis: pulsate, & aperietur uobis. Omnis enim qui petit, accipit: & qui quærit, inuenit: & pulsanti aperietur. Quis aũt ex uobis pater, à quo si filius petierit panẽ, num lapidem dabit illi? aut si piscem, num pro pisce serpentem dabit illi? aut si petierit ouum, num porriget illi scorpiũ? Si ergo uos quum sitis mali, nostis bona dona dare filijs uestris: quãto magis pater uester qui in cœlis est, dabit spiritũ sanctum poscentibus se?

Panis piscis & ouũ a deo roganda. Psal. ciii.

Videte verborum diligentiam. Non dixit, petetis, & dabitur: sed petite, hoc est, cõtinuo quærite. Omnis enim qui petit, accipit. Nunquid ergo & qui petit, quæ non expediunt accipit? Non. Primo igitur rerum noxiarum petitio, non vocatur petitio apud deũ, nam qui deum orat, debet petere quæ ille dat. Quando autem quis noxia petit, non ad deum petitionem facit: ipse enim noxia non dat. Insuper audi etiam ipsum dominum, quomodo doceat nos petere quæ oportet. Panem inquit, & piscem: & ouum filius petit. Sicut igitur hæc hominis sunt cibus, ita & petitiones nostræ vtiles nobis esse debent. Intellige hic, quod panem petat omnis qui fidem in trinitatem & rectitudinem dogmatum reuelari sibi petit. Hæc enim cor sicut panis, confirmant. At piscem petit, qui in mari vitæ huius est, & quærit a deo adiutorium, vt in mediis tentationibus non submergatur, sed viuat, & sicut piscis custodiatur. Ouum autem petit, qui sibi virtuosarũ animarum fructus dari petit. Quæ sanæ animæ auibus conferuntur, qui alias sumpserunt, & spiritu alleuiatæ super terrena sese extulerunt.

Matt. iiii.
xii.

Et erat eijciens dæmoniũ, & istud erat mutũ, quũque eiecisset dæmonium, loquutus est mutus, & admiratæ sunt turbæ. Quidã aũt ex eis dixerunt. Per Beelzebub principẽ dæmoniorũ eijcit dæmonia. Et alij tentantes, signum de cœlo quærebant ab eo. Ipse aũt quũ sciret cogitationes eorũ, dixit eis. Oẽ enim regnũ aduersus seipsũ diuisum desolatur, & domus super domũ cadit. Quod si satanas quoque aduersus seipsum diuisus est, quõ stabit regnũ eius? quia dicitis, per Beelzebub eijcere dæmonia. Quod si ego Beelzebub præsidio dæmonia eijcio, filij uestri cuius præsidio eijciunt? Ideo ipsi iudices uestri erũt. Porro si digito dei eijcio dæmonia, pfecto peruenit ad uos regnũ dei.

κωφὸς quis dicitur.

κωφὸς, mutus frequẽter dicitur, qui neque audit, neque loquitur, dicitur aũt & qui nõ audit, pprie vero qui neque audit, neque loquitur. Et sane qui a natiuitate nõ audiunt, iidẽ etiã necessario nõ loquuntur. Illa enim loquimur, quæ per auditũ loqui didicimus. Quãdo aũt quis nõ audit, non mirũ si neque loquatur. Verũ secus est, si casu culpiã auditus offendatur. Nã eũ qui talis est, loqui nihil prohibet. Vnde qui ad dominũ adductus, & lingua, & auribus impeditus erat. Figura autẽ hic est humanæ naturæ quæ a dæ

A monibus detenta, non audire potest sermonem dei multoque minus eloqui valet. At dominus postquam venerit, dæmonesq; effugarit; dæmoniacas affectiones & opera inquã fecit nos audire & eloqui veritatem. Non solum enim sermones dei audire oportet, sed alijs loqui. Audiamus igitur qui habemus in nobis diabolica opera: & putamus nos docere alios, & cupimus ab hominibus salutari rabbi. Egresso enim dæmonio, verus sermo & doctrina fit. Quandiu autem intra nos fuerit dæmonijs operatio, etiamsi videamur loqui, non loquimur. Pharisæi sane miraculum arguunt, & dominum vt magum contumelia afficiunt. Dicunt habere eum amicum principem dæmoniorum, atque illius cooperatione ejcere dæmonia. Ad quod dominus. Quomodo inquit potest dæmon ejcere alium dæmonem? Hoc enim esset destructio regni eius. Siquidem regnum illi putant, & quietem, habitare in hominibus. Et si ejcit eos princeps ipsorum, manifestum quod se ipsum destruit. Etenim omne regnum diuisum & sediciosum destruitur, & domus diuisa. Domum autem siue ædificium intellexeris, bene. Nam ædificium quãdiu cohibet se, seruat continuitatem, consistit: postquam autem etiam muri dispescunt, cadit. Siue eos qui domum inhabitant intellexeris, nam hi quandiu pacifici sunt, conseruantur, quum autem inter se dissident, cadunt. Esto autem quod ego ejciam dæmonia in Beelzebub, filij vestri, hoc est Apostoli, in quo ejcient, nonne manifestum quod in meo nomine? Quomodo igitur dicitis, quod ego ejciam in Beelzebub, quasi opus habeam illorum virtute, quum filij vestri, sancti scilicet apostoli, in meo nomine dæmonia ejciant? Igitur ipsi
B condemnabunt vos. Manifestum enim, quod si illi meo nomine ejciunt dæmonia, mihi non opus sit virtute alterius. In digito ergo dei, hoc est, in spiritu sancto ejcio, & non in malo spiritu. Digitum autem spiritum dicit, vt scias quod sicut digitus eiusdẽ substantiæ est cũ alio corpore, ita & spiritus eiusdem substantiæ est cum patre & filio. Fortassis autem & ideo quia filius dicitur manus dei, & requieuerunt super eum septem efficaciæ spiritus, nõ quod per spiritũ agatur, sed quia cõsubstantialis est spiritui. Vnũ autem ex donis & efficacijs spũs spancti est sanare, propterea dicitur in spiritu dei, hoc est in spirituali dono ejcere dæmonia. Nam sicut digitus est pars manus: ita spiritus donationum pars fuit spirituũ quos habuit Christus, hoc est, operationũ spiritus. Propterea si ejcio inquit dæmonia efficacia diuinæ virtutis peruenit, vtique in vos regnũ dei. Quod talẽ habet sensum. Destructum nunc est regnum diaboli, regnatque deus qui dæmones effugat. Audi enim quid deinceps dicat.

digit⁹ dei quis & quem mõdum. Esa. xi.

Quum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quæ poßidet. Vbi uero fortior eo superueniens uicerit eum, uniuersa arma eius aufert, in quibus confidebat, & spolia eius distribuit. Qui non est mecum, contra me est, & qui non colligit mecum, dispergit. Quum immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arentia, quærens requiem, & non inueniens, dicit. Reuertar in domum meam, unde exiui. Et cum uenerit, inuenit eam scopis mundatam atque ornatam, tunc uadit, & aßumit septem alios spiritus, nequiores ipso, & ingreßi habitant ibi, & fiunt extrema hominis illius peiora primis. Fuit quidem inquit ante aduentũ meum fortis satanas, & custodiebat atriũ suum, hoc est, præualebat & imperabat humanæ naturæ forti-
C ter & secure. Postquam aũt ego veni illo fortior: & vici mundũ, amniaq; arma eius in quibus fidebat, omnia scilicet peccatorũ genera. Illa enim arma sunt diaboli, in quibus fidebat & præualebat. Arma igitur inquam illa eius diripui ego, qui sine peccato inuentus. Vnde infirmata sunt & spolia eius, hoc est, homines quos habebat, quasi spolia ab eo rapui, & trado ea: aliud alij angelo fido custodi, vt pro dæmone, cuius tyrannidẽ tulerat, habebat angelũ. Vel aliter: Ego ne communionem cũ Beelzebub habeo? Meũ opus est congregare filios dei dispersos, illius vero congregatos dispergere. Quomodo igitur de me cogitatis, quod communionẽ habeam cũ satana? Et profecto hæc cogitatio hinc oritur, quod dæmones magis nũc vos quam olim premant. Etenim habuistis etiam olim immundũ spiritũ qui habitabat in vobis, quando idola colebatis, & prophetas occidebatis, & visus est postea exire a vobis, at nũc redijt in domũ suam, hoc est, animasvestras cũ septẽ spiritibus: hoc est multis, scriptura eñ septẽ pro multis vsurpat, fecitq; vobis extrema peiora primis. Quũ eñ idola coleretis, ꝓphetasq; occideretis, nondũ iniuria afficiebatis filiũ dei, qui nũc propter vos in carne apparuit. Nunc aũt quę spes salutis, qñ & in carnato filio dei qui & propter vos miracula operatus est, in tantã ingratitudinẽ & contumeliã proripuistis? Porro loca inaquosa, animę sunt eorũ qui nihil aquosum & dissolutũ habẽt, sed aridæ & solicitæ sunt in quibus nullã quietẽ inuenit spũs immũditiæ. Et qñ in talibus aĩalibus malignus nullũ domicilij locũ inuenit, ad Iudæos reuertitur, & si

arma diaboli quæ nam

septẽ pro multis sacrę literæ vsurpant

unt ipsis posteriora deteriora primis, neque adhuc habent prophetas, occiderunt enim verbum, neque vnctionem. CHRISTVM enim crucifixerunt. Hæc enim in illis olim apparebant: quanuis idola colerent, nunc autem quia in filium dei peccarunt, omnibus illis priuati sunt.

Factum est aũt quũ hæc diceret. Extollens uocẽ quædam mulier de turba, dixit illi. Beatus uenter qui te portauit, & ubera quæ suxisti. At ille dixit: Quinimo, beati qui audiunt sermonẽ dei, & custodiunt illũ. Turbis aũt condensantibus se, cœpit dicere. Natio hæc mala est, signũ quærit & signum non dabitur ei, nisi signũ Ionæ prophetæ. Nam sicut Ionas signũ fuit Niniuitis, ita etiã filius hominis erit nationi isti. Regina austri surget in iudicio cũ uiris nationis huius, & cõdemnabit illos, quia uenit à finibus terræ, ut audiret sapientiã Salomonis, & ecce plus quã Salomon hoc in loco. Viri Niniuitæ surgent in iudicio cũ natione hac, & condẽnabunt illam, quia ad pœnitentiam adducti sunt prædicatione Ionæ, & ecce plus quã Iona hoc in loco. Pharisæis & scribis miracula taxantibus: mulier simplex, doloque carens illa celebrat. Vbi autem sunt qui dicunt dominum apparenter tantum apparuisse? Hæc igitur testis sit, quod & vbera lactent. Ipse vero beatos dicit illos qui custodiunt sermonem dei, non destituens beatitudine matrem suam, absit: sed ostẽdit quod etiam illi nulla vtilitas futura ex eo quod pepererit, & lactauerit ipsum, nisi virtutes alias omnes habeat. Insuper & hæc tempestiue dicit. Quia enim inuidi & inobedientes arguebant alios, qui sermones eius audiebant, Christus vero contra, beatos dicit. Fortassis autem & sanatum surdum hæc dicit: vt & ipse quum audierit, faciat sermonem, & non fiat ei in condemnationem recepta audiendi virtus. Congregantibus aũt se turbis, cœpit Iesus reprehendere ingratos. Nam quoniam erant quidam apud eos, qui quærebant signũ de cœlo fieri a Iesu. Dicebant enim: Signa quæ fecit, de terra sunt, & facit ea in Beelzebub mundi principe, qui potestatẽ habet terræ. De cœlo aũt non poterit: eo quod non sit filius patris cœlestis. Quia aũt fuerunt quidam hæc dicẽtes, eius gratia arguit eos dominus, & dicit. Dabitur vobis signũ, id quod

Signũ Ionæ quod nam.

ostendet vobis me verũ filium cœlestis patris. Quale hoc? Ionę signũ, hoc est resurrectionis. Sicut enim ille tribus diebus fuit in ventre ceti, ita & ego tres dies faciam in ventre magni ceti, hoc est inferni, & resurgam. At Ionæ quidem postquam reuixit, ex vẽtre ceti, crediderunt Niniuitæ, mihi autem etiam quum resurrexero, nõ credet generatio ista: vnde condemnabitur, quod neque Niniuitas sint imitati, quanuis maior nunc hic assit quam Ionas. Nam & ob meam dignitatẽ, & prędicationis genus, maior monstratur excellentia. Ego dominus, ille seruus, ego regnũ cœlorum prædico, ille salutem ne perirẽt: ego cũ miraculis, ille absque miraculis. Similiter & regina austri iudicabit nationem hãc, quia ex finibus terræ venit, vt audiret sapientiam Solomonis. Intelligas quoque obse-

Quid per reginã austri intelligendum.

cro per reginam austri, omnem animam quæ in bono valida est, & perseuerat. Et vt tale quid dicam, aquilo in scriptura infamatur, tanquam aduersarij regio. Gelida enim est & rigida, ac mortua facit: Auster vero laudatur, vt ventus calidus, & viuificans, & stupida membra confouens. Ideo & in Canticis sponsus aquilonem fugans dicit. Surge aquilo, & veni auster. Et iterum propheta dicit. Et eum qui ab aquilone est, exterminabit dominus, Satanam scilicet. Igitur anima quę regnat in austro, in bona parte spiritualis vitę, & imperium habet in operibus, venit vt audiat sapientiam, hoc est, ad contemplationem ascẽdit. Sapiẽtia em̃ Solomonis, pacifici regis domini & dei nostri sapientia est. Ad quã non veniet quis aliter, nisi regnauerit in bona vita, & per actiuam imperauerit.

Cant.iiij.

Iohel.ij.

Sapientia Solomonis cuius nam.

Nemo lucernã accendit, & in abscondito ponit, neque subter modiũ, sed super candelabrũ, ut qui ingrediuntur lumẽ uideãt. Lucerna corporis est oculus. Quũ igitur oculus tuus fuerit simplex, totum quoque corpus tuũ lucidũ erit, quod si malus fuerit, etiam corpus tuũ tenebrosum erit. Vide ergo ne lumẽ quod in te est, tenebræ sint. Si ergo corpus tuũ totum lucidum fuerit, non habens aliquam partem tenebrosam: sic erit lucidum totum, ut quum lucerna fulgore illuminat te.

Matt. vi.

Quoniam inuidi Iudæi miracula videntes, ea calumniabantur ob mentis malitiam, eius gratia dominus hæc dicit. Quasi lucernam, hoc est noscendi deum beneficium, quo videmus veluti si nobis datum esset lumen, homines abscondunt mentis iudicium, & præ inuidia obtenebrati, miracula & beneficia non vident, quanuis in hoc acceperimus mentem, vt super candelabrum ponamus, vt etiam alij lumen videãt. Videtur aũt mihi hoc dicere. O pharisęe habes scientiã, hoc est lucernam, oportet te scientia illa vti, vt per eam agnoscas miracula, & alijs quoque ostendere, & monstrare possis, quod sint opera filij dei, non Beelzebub, vt hi qui ingrediuntur, hoc est, nouicij: & qui instruuntur, lumen videant. Nam qui sapiens est, iam ingressus est: qui autem discit, adhuc ingreditur,

A At pharisæi vos hoc facere non vultis, sed oculum mentis vestræ, qui simplex erat, feci
stis obliquum & obscurum. Etenim sicut oculus corporis si quid habet, hoc & corpus
habere facit, siquidem lucem habet, aut lucidus fuerit, erit & corpus in luce: sin tenebro-
sus fuerit, erit & illud in tenebris. Simili modo eundem affectum habet anima, quam ha
bet mens. Et si inuenerit oculum quem accepit a Deo, & lucem obtenebrari, vel ab inui-
dia, vel ab auaritia, vel vt in summa dicam, carnalitate obtenebratur & ipsa.

*Et quum loqueretur, rogauit illum quidam pharisæus, ut pranderet apud se. Iesus autē ingressus
accubuit. Pharisæus autem quum uidisset, admiratus est, quod non prius lauasset ante prandiū. Et
ait dominus ad illum. Nunc uos pharisæi exteriora poculi, catinique mundatis, & quod intus est
uestri, plenum est rapina & malitia, stulti: nonne qui fecit quod foris est, etiam id quod intus est,
fecit? Veruntamen quod superest date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt uobis.*

Sciebat quidē pharisæorum liuorē dominus, & nihilominus comedit cum eis, propter
isthuc ipsum quod mali erant: & correctione opus habebant: Nam propter hoc comedit mat. xxiij
cum eis, vt occasionē apprehendat, & eorum mores emendet. Proinde & nunc stultā eo- Cur cum
rum consuetudinē taxat, nempe lotionē ante comedant, docens quod oporteat animam pharisæis
per bona opera purificare, nam lauari aqua, non animam, sed corpus purificat. At stulti & malis
illi putabant, quod cum corpore, quādo baptizabatur & lauabatur, simul & anima pur māducat
garetur. Dominus igitur pulchro calicis exemplo vsus est. Quia enim tēpus erat mensę, dominus.
calicis, & catini meminit, ab his quæ ob oculos sita erant, testimoniū afferens, & persua-
B dens pharisæis, quod sicut nulla quidē vtilitas extrinsecus mundū esse poculum, intrin-
secus autē impletum esse sordibus, sic neque si corpus baptizetur, anima aūt omi plena
sit immunditia: vtpote rapina & malitia. Insinuauit autē duas affectiones, quibus labora
bant Iudæi, auaritiam per rapinā. inuidiam aūt, & quæ ex inuidia proueniunt per mali-
tiam. Nulla igitur vtilitas est, quando sic habet anima stulti. Nōne qui fecit corpus, ꝙ
multa cura dignaris: etiam animā fecit? Debes igitur & illam purgare. Deinde docet eos
quō purgandum sit, nēpe quod interius, per eleemosynā inquit. Vide autē quō duas il-
lorum affectiones sanes, inuidiam dico & rapinam, per hoc quod subijcit eleemosynam.
Nam qui vere miseretur, non inuidet ei, qui misericordiā assequitur. Et quia duos mor- Eleemosy
bos eius exprobrauit, vno remedio eleemosynæ vtrunq; sanat, qui prima est filia deifican na filia
tis charitatis. Si eñ affuerit dilectio: vbi manebit auaritia & inuidia? Ea igitur quæ in- prima dei
sunt, hoc est facultates vestras. Benedixit ea quæ insunt, & non dixit, ea quæ sunt, eo ꝙ ficantis
diuitiæ insunt in corde auari, & sedent in eo. Ideo & Dauid dicit, non apponendum cor Psal. lxi.
diuitijs, hoc est, ne agglutinetur, nec colligetur eis cor.

*Sed uæ uobis pharisæis, quia decimatis mentā & rutā, & quoduis olus, & præteritis iudiciū &
charitatē dei, imo hæc oportuit facere, & illa nō omittere. Væ uobis pharisæis, qui diligitis pri-
mas cathedras in synagogis, & salutatiões in foro. Væ uobis scribæ & pharisæi, hypocritæ, quia
estis ut monumēta quæ nō apparent, & hoīes ambulantes super, nesciūt. Respondens aūt quidā ex
legisperitis, ait illi. Magister, hæc dicens etiā nos afficis contumelia. At ille ait. Et uobis legisperi
tis uæ, quia oneratis hoīes oneribus, quæ portare non possunt, & ipsi uno digito uestro non attin*
C *gitis sarcinas. Væ uobis, quia ædificatis monumenta prophetarū, patres aūt uestri occiderunt il-
los: profecto testamini quod cōprobatis facta patrū uestrorū, quoniā illi quidem eos occiderunt,
uos aūt ædificatis eorū sepulchra. Propterea & sapientia dei dixit. Mittam id illos prophetas
& apostolos, & ex illis occident & persequentur, ut requiratur sanguis oīm prophetarum, qui
effunditur à constitutione mūdi, à natione ista, à sanguine Abel usque ad sanguinē Zachariæ, qui
perijt inter altare & ædē, profecto dico uobis, requiretur ab hac natione.* Pharisæi ne trans-
grederentur in vllc legem, decimas etiā de minimis dabant. Et si quis illos reprehende- Gene. iiij
bat tam paruarum rerum rationē habentes, legem proferebant, quæ de omībus decimas ij. Paral.
afferri sacerdotibus præcipiebat. Itaque dominus dicit. Sicut illa nō negligitis, ita opor xxiiij.
tet vos & iudicium & dilectionē dei facere. Quoniam iusti erant, viduasque & orphanos
pessundabāt, dicit, quod oporteat eos habere iudicium, hoc est, iustum iudicium. Et quia
contemptores dei erant, temere sacerdotalibus operibus se credētes, idcirco præcipit eis,
vt charitatē dei habeant. Nam qui diligit deū, non contemptim facit opera eius. Fortas-
sis autem, vt mihi videtur, quoniam duæ sunt dilectionis species. Vna erga deum, alte-
ra erga proximum, duas illas insinuat. Dicendo enim iudicium, indicat dilectionem er-
ga proximum. Iuste enim iudicare proximum, & non conculcare eum, ex dilectione fit. Duæ dile
Dicendo vero dilectionem Dei, omnino significat generalem affectionem erga Deum. ctiōis spe
Et quando quis diligit proximū, non propter viduam quandā vel turpem affectionem, cies.

sed iuxta deum. Itaque & illa dilectio dei dicta fuerit, quod eam mandauerit deus. Volebant autem pharisæi ab omnibus hominibus honorari & salutari, vt doctores in foro. D Hoc enim vult salutatio & appellatio. Similes igitur estis (inquit) monumentis, quæ plena quidem sunt omni putredine, extrinsecus autem marmore fulgure vident homines; nescientes quid calcent, alioquin abominarentur abominationem quæ intra est. Legisperitus vero stulte ad reprehendendum procedit. Sane alij erant legisperiti, & alij pharisæi. Nam pharisæi videbantur, vt monachi; & qui ab alijs se segregabant. Legisperiti vero scribæ erant & doctores, qui soluebant quæstiones legis. Onerabāt itaque homines grauibus & intollerabilibus, mandantes ea quæ in lege obseruatu difficilia, & ipsi neque digito attingebant: hoc est, ipsi nihil ex his quæ alijs imperabant, faciebant. Nam quando docens facit quæ docet, alleuiat onera, exemploque suo consolationem affert discipulis. Quando autem nihil horum facit quæ docet, tunc quæ docet grauia onera videntur discipulis, ita vt a doctore nullam recte faciēdi vim accipiat. Declarat dominus quoque Iudæos, nepotes ac hęredes malitiæ Cain, eo quod dicit, quod omnis sanguis effusus ab Abel vsque ad Zachariam, a natione illa expectetur. Etenim vos prophetas qui erāt fratres vestri, occidistis, sicut ille Abel. Vnde quidam non absurde numerauerunt Cain inter eos, qui prophetas occiderunt, a quo vindictæ exquisitæ sunt septem, supplicio scilicet leuiore. Lamech autem inter eos qui occiderunt Christum. Et ideo septuagies septē vltiones dederunt, dispersi in captiuitatem, a qua non redibunt. Quis autem fuit Zacharias, quem occiderunt inter templum & altare? Alij quidem dicunt fuisse Zachariam filium Ioadæ quem lapidarunt, vt dicimus ex libro Regum. Alij vero patrem præcursoris, eo quod ille ordinauerat Dei genitricem cum virginibus, etiam postquam peperisset Christum, & constituerant eam in loco quæ illæ stant, hoc est locus est inter templum & altare, quod est extra æreū, & propterea occiderunt eum. Nā quia expectabant Christum quendam regem suum futurū, nolebant aūt regem ferre, ideo occiderunt sanctum; qui asseruerat virginē peperisse & Christum natum esse regnaturum super eos, quod aduersabantur, absque enim rege volebant esse.

Quid si doctor faciat ea q̃ docet. — Cain. — Lamech. — Gene. iiij. — Quis fuerit zacharias qui inter tēplū & altare occisꝰ est. — ij. Paral. xxiiij.

Væ uobis legisperitis, quia tulistis clauem scientiæ, ipsi non introistis, & eos qui introibant, uetuistis. Quum autem hæc ad illos diceret, cœperunt legisperiti & pharisæi grauiter insistere, & captiose eum interrogare de multis, insidiantes ei, & quærentes aliquid uenari ex ore eius, quo accusarent eum. Clauem scientiæ nominauit dominus doctrinam, & legis manductionem, quæ valebat adducere ad CHRISTVM. Lex enim omnino nos ad Christum manuducit. Legisperiti igitur, qui sibi recte legem interpretari videbantur, scientię clauem maligne tenebant, & non aperiebant ianuas legis: per quas intrarent & ipsi & populus ad Christum, quandoquidem lex ianua est ad CHRISTVM. Veruntamen ianua ista clausa est, nisi quis obscuritatem legis manifestet & aperiat, faciatque manifestam. Etenim dominus dixit. Si credidissetis Mosi, credidissetis vtique & mihi. Et iterum: Scrutamini scripturas, quoniam istæ sunt quæ testimonium perhibent de me. Et vos non vultis venire ad me. Et vt exempli gratia vnum ostendam. Agnus immolabatur Iudæis, & vngebantur super liminaria, & carnes comedebant, & erat eis victoria cōtra exterminatores. E Significabat hoc plane mysterium Christi, quo vt agno immaculato, & puero occiso perfusi sunt nostri postes, ira & concupiscentia, & horum superliminare rationalis vis carnemque filij hominis comedimus, & vicimus quidem animales virtutes nostras perdentem. Et pleraque in lege Christum significabant. Clausa enim erat lex obscuritate literæ, quasi ianua quadā. Si aūt cuipiam doctrina concredita fuerit, hic habet clauem scientiæ, si voluerit aperire, & ipse intrabit, & alijs dux erit, id quod legisperiti non fecerunt, sed tulerunt clauem scientiæ, hoc est absconderunt, obscurarunt, & iam quasi claui e medio sublata, hoc est, legis interpretatione, mansit clausa eius ianua. Intelligas item & fidem clauem esse scientiæ. Per fidem datur vera scientia, vnde propheta Esaias dicit. Nisi credideritis, non intelligetis. Igitur legisperiti clauem hanc, hoc est, fidem e medio abstulerunt & absconderunt. Non enim sinebant quosdam credere in CHRISTVM, omnium saluatorem. Ille miracula faciebat, & populus per miracula credēs, agniturus erat Deum. At hi in Beelzebub dicebant ejicere dæmonia. Vides quomodo abstulerunt clauem scientiæ non sinentes credere id per quod scientiam illi acquisituri erant. Docebat enim in synagogis, voluntatem dei, illi autem dicebant. Dæmonium habet, insanit quid illum auditis? Tulerunt igitur vere clauem scientiæ, & ipsi ingressi non sunt, & alios prohibuerunt maxime ingredientes, hoc est studiosos cognitionis diuinæ. Illo autem

Clauis scientiæ. — Lex. — Ioan. v. — Ibidem. — Exod. xij — Esa. vi. — Matt. xij. — supra. eo.

A adhuc loquente hæc, illi quaſi atteſtarentur dicta eius, oſtentarunt ſe illo aliquatenus ſapientiores, atque occludere illos (quod græci dicunt ἀποσοματίζειν incipiebant, hoc eſt, frequenter interrogare, & perplexum facere. Id quod fieri ſolet, quando plures interrogant vnum de alijs atque alijs argumentis: tunc enim qui reſpondere non valet omnibus ſpeciem, ac iudicium ſtulti exhibet, eo quod perplexus ſit redditus. Hoc igitur ſtruebant etiam maledicti illi contra CHRISTVM. Multi enim interrogantes vnum, videbantur illi os occludere, & perplexum reddere: ita vt non poſſet eis reſpondere, id quod veriſimiliter accidit. Quomodo enim vnus poſſet multis reſpondere, alia atque alia interrogantibus. Poteſt autem & os occludere, & ἀποσοματίζειν ſic intelligi, hoc eſt, illaqueare, & ob teſtimonium oris quem apprehendere. Quando enim apprehenditur ac capitur ex his quæ ipſe dicit, videtur ab ore capi, & ab ore ſuo rapi, atque condemnari. Porro & ſequentia hoc declarant. Quærentes enim (inquit) venari quippiam ex ore illius: quod enim paulo ante dixerat os eius occludere, hoc nunc dicit venari quippiam ex ore eius. Interrogabant autem ipſum ne lege, vt eum blaſphemum arguant, qui Moſen taxaſſet, hoc enim ſuſpicabantur. Aliquando interrogant de his quæ ad Cæſarem attinebant, vt eum denuntient ſeditioſum & tyrannidis ſtudioſum, & omnino talia, qualia animæ peſſimæ & maligniſſimæ, ac oĩ iniquitate plenæ excogitarẽt. quid Grecis significet.

CAPVT DVODECIMVM.

B

QVum autem conueniſſet innumera turbæ multitudo, adeo ut ſe inuicem conculcarent, cœpit dicere ad diſcipulos ſuos. Primum cauete uobiſipſis à fermento phariſæorum, quod eſt hypocriſis. Nihil enim opertum eſt, quod non reuelabitur, neque abſconditum, quod non ſcietur. Quoniam quæ in tenebris dixiſtis, in lumine audientur: & quod in aurem locuti eſtis in conclauibus, prædicabitur in tectis. Matt. xvi Mar. iiij. viij. Phariſæi quidem ipſum venari tentabant in ſermone, vt turbas ab illo abarcerent. At res in contrariũ euenit, magiſque adierũt turbæ, & in turbas innumeras colligebãtur, & ita ſinguli cupiebãt appropiare ei, vt & ſe inuicem conculcarent. Sic igitur fortis eſt veritas, & dolus infirmus. Ieſus itaque viſa fraude phariſæorum, & quod figuram quidem interrogantium gererent, re autem vera illaqueare conantium: dixit diſcipulis ſuis de ſimulatione phariſæorum, arguens omnino illos & denudans corde illorum ſimulatione plena. Fermentum autem vocat hypocriſin & ſimulationem, quod acerba ſit, & plena veteris malitiæ, & transformet, corrumpatque ſecum hominem mentes, quibus admixta fuerit. Nihil enim ſic mores alterat, vti hypocriſis. Qui igitur CHRISTVM diſcunt, hypocriſin fugiunt. Chriſtus enim quum ſit veritas, mendacio aduerſatur. Porro omnis hypocriſis mendacio plena eſt, & aliud quidem eſt & aliud fingit. Phariſæi itaque (inquit) latere ſe putant per hypocriſin, bonos mores ſibi effingentes. Atqui nihil occultum eſt, quod non reue- Fermẽtũ pharisęorũ quod nam. Hypocrisis quale malum.

C labitur. Omnia enim & verba, & cogitationes nudæ ante iudicium in ſupremo illo die apparebunt: quin & in præſenti vita multa eorum quæ occultantur manifeſtari ſolent. Quæcunque igitur in tenebris dixiſtis, & in promptuarijs, & occulte locuti eſtis, prædicabuntur in lumine & in tectis. Et hæc quidem videtur ad diſcipulos dicere, ſed ad phariſæos dirigit, inſidias illorum inſinuans: & quaſi hoc eis manifeſtat, quamuis ad diſcipulos videatur loqui. Quoniam o phariſæi, quæcunque in domo, hoc eſt, in tenebroſis veſtris cordibus cogitatis, tentãtes me illaqueare, in luce audientur & cognoſcẽtur. Ego em̃ ſum lux, & nõ poteſtis a me occultari, ſed in meo lumine omnia tenebrarum veſtrarũ cõſilia internoſcuntur. Et quod inter vos in aures cõſultatis, ita celebrabitur vt ſuper tecta ſumma prædicetur. Poteris autem illa etiam ſic intelligere, quod lux ſit Euangelium, & domus ſublimis, Apoſtolorum ſummæ animæ. Quæcunque autem phariſæi cõſultarunt, prædicata ſunt poſtea, & audita in lumine Euangelij, ſtante ſuper apoſtolicas animas magno prædicatore ſpiritu.

Dico aũt uobis amicis meis. Ne terreamini ab his qui occidunt corpus, & poſt hæc nõ habẽt q̃ amplius facient. Oſtendam autem uobis, quẽ timeatis. Timete eũ qui poſtquã occiderit habet poteſtatẽ cõijciẽdi in gehennã. Certe dico uobis, hunc timete. Nõne quinque paſſerculi ueneũt minutis aſſibus duobus, & unus ex illis nõ ẽ in obliuione coram deo? Quin & capilli capitis ueſtri oẽs numerati ſunt. Nolite ergo timere, multis paſſeribus pluris eſtis. Poſtquã dñs hypocriſin phariſęo-

rum accusauit,& discipulos suos ab illa deterruit, & interim pharisæos iterum perstrinxit, per hoc quod dicit. Quod dixistis in tenebris, audietur in lumine: nunc autem ad amicos suos perfectiora loquitur. Vbi enim spinas execuit, iam & bonum semen seminat. Dico autem vobis amicis meis. Ea enim quæ prius dixerat, non ad ipsos, sed ad pharisæos dicta fuerant. Vobis igitur dico amicis meis. Non enim omnibus sermo ille congruit, sed his qui ex toto corde diligunt:& dicere possunt. Quis nos separabit a dilectione Christi? Talibus enim admonitio illa conuenit. Ne timeatis (inquit) ab his, qui occidunt corpus, nihil enim amplius nocere poterunt. Nam licet paruum damnum ab illis eueniat, qui corpori nocent, quod alioqui passurum esset, etiam illis non lædentibus. Ille autem dignus, qui timeatur, qui non solum corpus punit, sed & animam immortalem possessionem, immortalibus subijcit pœnis, ijsque ardentibus. Itaque in spirituale certamen vngit, & præparat amicos suos CHRISTVS, testesque suos facit, ac humano metu exuit. Homines enim, inquit, iram suam vltra corruptibile hoc corpus extendere nequeunt: finisque insidiarum illorum contra nos, carnis mors est. Deo autem puniente, non carnis solum damnum est, sed & misera anima cum supplicijs vadit. Scito autem hoc loco, quod peccatoribus mors ad supplicium infertur, & in hac vita puniuntur quum occiduntur, & in alia dum in gehennam conijciuntur. Perscrutans autem verbum, etiam aliud quiddam simul intelliges. Vides enim quod non dixit, Metuatis eum, qui postquam occiderit, mittit in gehennam: sed, habentem potestatem mittendi. Non enim semper qui moriuntur peccatores, mittuntur in gehennam, sed sunt in potestate dei, vt etiam dimitti possint. Hoc autem dico, propter oblationes & distributiones, quæ fiunt pro defunctis, quæ non parum conducunt etiam his qui in grauibus peccatis mortui sunt. Non omnino igitur postquam occidit, mittit in gehennam, sed potestatem habet mittendi. Ne igitur cessemus per eleemosynas, & intercessiones propitium reddere eum, qui potestatem habet mittendi, non semper autem potestate hac vtentem, sed & valentem remittere quiddam. Quoniam multi putant morientes pro veritate a Deo derelictos. Ne hoc existimetis vos, inquit, non enim moriuntur, quasi a me derelicti. Si enim nullus ex passerculis qui venduntur, in obliuione est: multo maioris igitur vestra mors erit, qui amici mei estis. Quasi ego non prouideam vobis? Equidem tantam vestri curam gero, vt & omnia vestra subtiliter perspecta sint, & enumerati capilli vestri. Quanuis igitur vos in tentationem cadere permittam, suppeditabo tamen vbertim sufferendi vires. Sæpe autem si quem infirmiorem videro, non permitto illum in tentationes incidere. Nam qui sum curator, & omnia bene scio, & numerata habeo etiam minutissima, distribuo vnicuique quod suæ mensuræ congruit. Porro si obseruaueris, in scriptura inuenies numerantem omnia quæ ad mensuram virilis ætatis perueniunt, dignaque diuina enumeratione. Per caput autem vniuscuiusque Christi fidelium intelligenda vita CHRISTO grata: per capillos vero eius, particularia opera & quibus corpus mortificatur, quæ numerantur apud DEVM & supputantur. Talia enim nostra opera diuinam visitationem merentur. Iam quidam intelligunt per quinque passerculos, quinque sensus, qui duobus minutis assibus vænundantur, hoc est, nouo & veteri testamento, & non sunt in obliuione apud deum. Quorum enim sensus recte componuntur, & sobrij sunt, & rationi subduntur, ita vt non sint inutiles, sed valde vtiles in spiritualem cibum, hi non sunt in obliuione apud dominum.

Rom. viij

Exodi xxxviij. Nu. xxvi xxxij.

Dico aūt uobis, oīs quæcunque confessus fuerit in me corā hominibus, & filius hominis cōfitebitur in illo corā angelis dei. Qui aūt negauerit me corā hominibus, negabitur corā angelis dei. Et quisquis loquitur dictū in filiū hominis, remittetur illi: ei uero qui in spiritū sanctū conuitiū dixerit, nō remittetur. Quū aūt adduxerint uos ad synagogas, & ad magistratus ac potestates, nolite solliciti eße, qualiter aut quid respondeatis, aut quid dicatis: Spiritus enim sanctus docebit uos in eadē hora quid oporteat uos dicere. Nunc aūt prēmiū martyrij adijcit. Postquam enim dixit, ne timeatis ab his qui occidunt corpus: & adiecit, quod capilli vestri numerati sint: vis, etiam mercedem, audi. Quisquis confitebitur in me, confitebitur coram deo. In me (dicit) confitebitur, hoc est, meo adiutorio adiutus, & mea virtute. Confitebor igitur & ego in illo, hoc est, sub ipso cooperans. Opus enim habemus & nos deo duce: sine quo nihil possumus, & deus quoque opus habet nobis. Si enim non inuenerit in nobis opera digna, neque nos assumet, alioqui personarum acceptor esset. Confiteamur igitur & nos in illo, hoc est, in eius cooperatione, & ipse in nobis, hoc est, intra nos cooperans. Si enim non dederimus ei occasionem, non confitebitur pro nobs. Qui autem negauerit, non

Ma. x. xij Marci. iij. viij.

De⁹ opus habet nobis.

A in virtute dei negat:ideo non apponit, in me. Quid autem si etiam hoc vult,quod omnis sanctus manet in Christo, & CHRISTVS manet in eo? Iuxta quod dictum est. Quisquis confitebitur in me, hoc est, in me manens, confitebor vsque & ego in illo manens. Et omnis qui dixerit sermonem in filium hominis,remittetur ei; hoc est,qui blasphemauerit in me, qui videor purus filius hominis & comedo, & bibo, & cum publicanis versor, veniam consequi poterit,siue pœnituerit, siue non. Non enim imputatur ei peccatum,si non credat. Quid enim vidit, vt credat? Quid autem amplius vidit, quod indignum videtur conuicio? Vidit hominem versantem cum scortis, & ideo blasphemat eum. non igitur imputatur ei peccatum. Verisimile enim visum est, & quomodo filius dei, qui cum scortis versatur? Blasphemat igitur & impostorem vocat eum, qui sic conuersatur, & facientem se filium dei. Quando autem quis conuicium dixerit in spiritum sanctum, non remittuntur ei. Quid vero dicit,hunc sensum habet. Quando vides diuina miracula, & opera magna & pręcellentia discredit,& calumniatur spiritus sancti operationes, illas Beelzebub attribuens, is blasphemat & conuicium dicit in spiritum sanctum Et in spiritu maligno, & non diuino miracula fieri dicens, veniam non consequetur,& non erit innocens,si non pœnituerit. Ei enim qui filium hominis blasphemat. peccatum non imputatur, ideo & si non agat pœnitentiam, veniam consequetur. Videnti autem diuini spiritus opera, & blasphemanti, absque pœnitentia peccatum non remittetur:peccatum enim maximum habetur.

Qñ quis peccet in spiritum sanctum Caute.

Quum autem adduxerint vos ad sacerdotes,magistratus,& alios.
B Quia infirmitas nostra duplex est, & vel propter timorem pœnarum fugimus martyrium,vel propter simplicitatem,eo quod non possumus reddere rationem nostræ fidei: sanauit quidem metum, qui ex pœnis: quia dixit. Ne timeatis eos, a quibus occiditur corpus. Sanat quoque nunc morbum qui ex simplicitate. nam quoniam non multi sapientes secundum carnem crediderunt, sed plures laici. Ne timeas (inquit) qui simplex es, & agrestis ac idiota,neque solicitus sis, quomodo vel quid respondeas tyranno,quum interrogatus fueris,vel quid dicas. Alius concionandi modus erit. Spiritus em̄ sanctus docebit vos in illa hora,quæ loqui oporteat, atque ita quid fuerit opus solicitudine, siquidem in illa hora a spiritu sancto docendus eris? Sic igitur vtroque modo nos ad martyrium instruit:sanat metum qui est ex corporali infirmitate,& quid ex simplicitate.

Hoīm infirmitas duplex.

Ait autem ei quidam de turba. Magister, dic fratri meo, ut diuidat mecum hæreditatem. At ille dixit ei Homo, quis me constituit iudicē aut diuisorem super uos? Dixitque ad illos. Videte & caueте ab auaritia, quia non in abumdantia cuiusquam uita eius est ex ijs quæ possidet. Docens nos dominus,quomodo oporteat contēnere tēporalia,& quod non opus sit multū occupari in terrenis,dimittit a se eū qui vocauerat se, vt partiretur hęreditatē paternā: ideo dicit. Quis me constituit iudicē vel diuisorem super vos? Quoniam enim ille omiserat petere vtilia,& animæ saluti conferentia: in terrenis & temporalibus negocijs quęrebat ipsum facere diuisorem. Cuius gratia quasi vulgarem,& nihil ex vtilibus discere valentem, dimittit, idque mansuete,& non austere faciens. Docet autem omnino per hoc omnes &
C qui tunc, & qui nunc audiunt, omnia quidem terrena negligenda, & ob temporalia negotia non contendendum cum fratribus, cedendum autem magis illis, etiamsi velint auari esse. Ab eo enim qui aufert tua,ne repetas. Quærenda igitur quæcunque vtilia & necessaria sunt ad salutem animæ:ideo & subdidit, dicens. Videte & custodite vos ab auaritia,vt a diabolica quadam fouea admonet nos vt fugiamus. Ad quos autem dixit: Videte & custodite vos ab auaritia? Ad duos illos fratres, quoniam de hæreditate illi contendebant. Verisimile autem erat vnum ex illis duobus, alterum iniuria affecisse; & propterea de auaritia cum illis loquitur. Magnum enim hoc malum,idcirco & Paulus idolatriam ipsam vocat: forte quod ad solos pertineat, qui deū ignorant: vel id quod etiam verius, quia idola gentium, argentum & aurum:igitur qui colit argentum & aurum,similis est idolorum cultoribus. Eandem enim materiam adorant & amplexantur vterque. Superuacua itaque fugienda. Quare? Quia non in abundanti quodam vita illis est, non continetur vitæ mensura abundantia: neque enim qui multa possidet, diutius viuit,neque comitatur diuitiarū multitudinem vitæ longęuitas. Hoc autem dicit dominus, confutans cogitationes amantium diuitias. Quoniam autem diuitiarum amatores existimant,quod multo tempore diuitias possessuri sint,& quasi diu victuri vndequaq; opes colligunt, dicit. Miser ærumnose,nunquid ex multorum possessione vita tua productior erit? Cur igitur affligeris manifeste pro incerta quiete. Incertum enim num ad

Non cōtendendū cū fratribus pro tēporalib⁹

Coloss.iij.

senectutem pertingas, cuius gratia thesaurizas. Manifestum autem quod nunc insumis in opes conquirendas. D

Dixit autem similitudinem ad illos, dicens. Hominis cuiusdam diuitis uberes fructus ager attulit, & cogitabat intra se, dicens. Quid faciam quod non habeam quo congregem fructus meos? Et dixit: Hoc faciam. Destruam horrea mea, & maiora extruam, & congregabo illuc omnia bona mea, quæ mihi nata sunt, & dicam animæ meæ. Anima, habes multa bona reposita in annos multos, requiesce, comede, bibe, gaude. Dixit autem illis deus: Stulte, hac nocte animam tuam repetent abs te: quæ uero parasti, cui credent? Sic qui recondit sibi: nec est erga deum diues. Postquam dixit vitam hominis non produci cum diuitiarum abundantia, ad confirmationem eius affert etiam parabolam, & vide quomodo describit nobis insatiabiles stulti diuitis cogitationes. Deus enim sua faciebat, & solitam ostendebat misericordiam, vt non vnus tantum agellus, sed tota regio vberes illi fructus afferret: verum hic tam immisericors erat, vt antequam reciperet ea, clauderet. Vide item & diuitum voluptates. Quid faciam? Neutiquam pauper ita loqueretur, quid faciam? sed, non habeo quomodo induar, quomodo alar. Vide autem & diuitis voces. Quid faciam? quia non habeo vbi congregem fructus meos. Bona quidem est quies. Siquidem & pauper dicit, quid faciam, quia non habeo? & diues dicit, quid faciam, quia habeo? Quid igitur lucramur ex eo quod plura congregamus? Quietem enim non lucramur; & manifestum id a curis: tantum autem peccatorum multitudinem nobis accumulamus. Destruam horrea mea, & maiora extruam: quod si regio plures in posterum fructus attulerit, iterum illa destruemus, & alia ædificabimus. Et quæ vtilitas destruendi & extruendi? Habes horrea, pauperum ventres, quæ multa capere possunt, quæque incorruptibilia sunt: cœlestia enim sunt & diuina. Quandoquidem qui pascit pauperem, deum pascit. Vide item & aliam insipientiam. Prouentus meos, hoc est, quæ mihi nata sunt, & bona mea. Non enim putabat hæc se habere ex deo, alioquin vt dispensator dei, aliter hæc disposuisset: sed suis laboribus parta putabat, idcirco & sibi hæc tribuens, bona sua & sibi nata dicebat. Quasi diceret: Nullum habeo socium, nullum diuisorem facio: non dei sunt, sed mea: solus igitur fruar, & ad fruitionem illorum deum non assumam. Quia autem ista stulta, videamus & reliqua. Anima, habes multa bona reposita in multos annos. Longam sibi præstituit vitam, quasi & illam terram colendo excoluisses, non enim & illa tibi inde nata est, neque hoc tuum bonum. Comede, bibe, lætare. Euge quales animæ tuæ affectiones, nam comedere & bibere irrationalis animæ bonum est: igitur cum etiam ipse talem animam sortitus sis, merito illi hæc tribuis. Rationalis vero animæ bonum est, intelligere, ratiocinari lætari in lege dei & bonis cogitationibus. Non sufficit autem tibi & comedere & bibere o stulte, sed & abominabilem voluptatem & turpissimam quæ hanc consequitur animæ imperas? Clare enim dominus per hoc quod dicit lætare, affectiones declarauit libidinosas, & intemperatas, quæ satietatem ciborum & potuum comitantur. Dixit autem ei deus. Stulte, hac nocte animam tuam repetent. Non hoc dicitur quasi deus familiare colloquium habeat cum diuite. Dixit autem ei deus: sed sensum hunc habet quod dicit. Quum hæc ille in mente haberet, dixit deus. Fingitur enim hæc parabola. Stulte, Insipiens enim est, & vanus omnis qui talis est. Sicut & Dauid dicit: Vane omnis homo ea causa thesaurizat & nescit cui congreget eos. Nam quo pacto non est insipiens, qui ignorat quod vitæ mensura apud solum deum, nec sibi quisquam suam vitam definire possit? Obserua item & verbum, & repetent. Angeli enim sicut crudeles tributorum exactores & terribiles suam repetent animam, te etiam inuito, vtpote propter vitæ præsentis immodicum amorem obluctante. Nam a iusto non repetitur anima, sed ille gaudens & exultans commendat eam deo patri spiritum, neque mortem ægrefert. Corpore enim circumamictus est, vt onere, quod leuiter deponit. Peccator vero qui animam carni subdidit, corpori nimium affectus, etiam illam fecit carnem, indiuulsam eam habere vult; idcirco dicitur ab eo repetita, sicut ab inobediente quodam debitore, qui traditur crudelibus exactoribus. Vide quoque quod non dixit. Repeto animam tuam: sed, repetent. Iustorum enim animæ in manu dei. Et profecto in nocte ab huiusmodi repetitur anima. Non enim habet lumen diuinæ scientiæ sibi fulgens, sed quum est in nocte cupiditatis diuitiarum, & ab illa obtenebratur, morte comprehenditur. Sic vtique stultus est qui thesaurizat, & insipiens dicitur, & non transit cogitationem suam: sed in ipso cogitationis momento ex tota vita abscinditur. At si pauperibus & deo congregasset, non sic se habuisset. Audiamus igitur, vt diuites fiamus in deum, hoc est, vt in illo fiduciam habeamus, &

Eccle. xi.

Horrea diuitiarum nostrarũ sint pauperũ ventres.

Rationalis animæ bona quę nam.

Psalmus xxxviij.

Sap. iij.

A vt ille habeat nostras diuitias, & diuitiarum cellam. nec dicamus, bona nostra, sed bo-
na dei; si autem dei sunt bona, ne priuemus deum bonis suis. Hoc est dicari in deo,
credere quod si omnia dedero, & euacuero me totum, non me aliquid defecturum
est. Promptuarium enim meum deus, aperiam & tollam necessaria, & ea quibus mi-
hi opus fuerit.

*Dixitque ad discipulos suos. Ideo dico uobis. Nolite soliciti esse animæ uestræ quid edatis, neque
corpori quid induamini. Anima plus est quã esca, & corpus plusquã indumentũ. Considerate cor
uos, quia nõ seminant, neque metunt, quibus non est penariũ, neque horreum, & deus pascit illos.
Quãtomagis uos præstatis uolucribus. Quis ãt uestrũ solicitudine sua potest adijcere ad staturã
suam cubitum unũ? Si ergo ne id quidem quod minimum est potestis, quid de cæteris soliciti estis?* Mat. v.
Paulatĩ in sublimiora subducit doctrinã dominus. Vide enim ordinẽ. Docuit cauere ab
auaritia, & apposuit parabolam illam de diuite, per illam monstrans, quod insipiens sit
qui plura desiderat. Deinde proficiens sermone, neque de necessariis solicitos nos esse si
nit. Quẽadmodũ igitur diabolus a paruis incipit, vt nos in grauiora mala faciat incide- Diabolus
re, quamobrem & myrmicoleon a Iob nominatur: ita ediuerso dominus resoluit eius o- apud Iob
pera. Primum enim magna peccata fugat, deinde etiam principia eorum ostẽdit; indicãs iiii. cap.
nobis, vt ab auaritia caueamus, & venit ad ipsam radicem, vt & ipsam amputet, solici- myrmico
tudinem inquam, & dicit. Propter hoc dico vobis, quoniam insipiens qui plura quam leon nũcu
vitæ necessitas exigat, inquirit, & plus in hac vita appetit, qualis erat diues: idcirco di- patur se-
B co vobis, ne soliciti sitis animæ vestræ quid comedatis: non quod mentales animæ co- cundũ se-
medant, sed quia apparet animam non aliunde corpori colligari, nisi nos alamus, pro- ptuagĩta
pterea sic dicit. Et aliter Corpus quidem mortuum induitur, non pascitur autem. Proin- ĩterpretes
de quia animatorum est pasci, merito addidit animæ pasci. An non & nutritiua vis ani- nos autẽ
mæ dicitur? Igitur ne soliciti sitis vegetatiuæ parti animæ nõ ratiõalis, quid comedatis; habemus
neque corpori quo induamini. Deinde affert rationem: nã qui maius dedit animæ nõ da Tigris pe
ret & cibum? Qui dedit corpus, nonne & indumentum dabit? Postea etiam ab exemplo riit, &c.
coruorum probat, quod nos obseruet, volatilia in medium afferens. Potuerat enim san-
ctos prophetas in medium afferre, vtpote Eliam vel Mosen, sed ad maiorem certitudi-
nem volatilia affert. Deinde & aliam rationem adducit. Dic quæso, quid solicitudine
proficis? Adiicies ne etiam staturæ tuæ vel minimum quid? Non, imo aufers potius Solicitu-
quippiam e carnalibus. Solicitudo enim arrosio est. Si igitur adiicere non potes id quod do.
minimum, quid de reliquis solicitus es? Perspicuum enim, quod sicut deus incremen-
tum dat, ita & alia dabit.

*Considerate lilia quõ crescũt, non laborant, neque nent. Dico aũt uobis, nec Salomon in omni glo
ria sua uestiebatur sicut unũ ex istis. Si autem gramen quod hodie est in agro & cras in clibanũ
mittitur deus sic uestit, quãto magis uos uestiet, ô parũ fidẽtes? Et uos nolite quærere quid esuri
sitis, aut quid bibituri, & nolite in sublime tolli. Hæc.n. oĩa gentes mũdi quærũt. Pater aũt uester
scit quod istis indigeatis, Quin potius quærite regnũ dei & hæc omnia adijcientur uobis.*
hoc liliorum exẽpiũ posuit, vt nos magis inhortaretur. Si enim hæc sic vestit deus, vt ne Et
C que Solomon in omnibus delicijs suis possit sic vestiri, quõ vnum ex istis, idque quum
nulla sit necessitas pulchritudinis illorum, quanto magis vos qui tam digna creatura
estis, vestiet, præsertim quum necessitas corporis indumentum postulet? Quid igitur
dicit quispiam, iubes vt non colamus agros? Non dixit, ne colatis agros: sed, ne soli-
citi sitis. Etenim non prohibeo ne labores, sed ne solicitus sis, interdico: hoc est, ne spem
in illis habeas, Sic qui laborat, & spem habet in deo, is citra solicitudinem viuit. Solici-
tudinem enim vt a deo abducentem, resecat deus. Proinde dicit. Ne quæratis, quid co- Obiectio
medatis, vel quid bibatis, & nolite in sublime tolli. In sublime tollit prorsus nihil aliud
dicit quam distractionem, & mentis instabilem versionem, nunc hoc nunc illud cogitan
tis, & ab hoc in illud salientis, & semper sublimius quiddam imaginantis secum. An In subli-
non hoc fuerit in sublime tolli? Hanc igitur solicitudinem, hoc est, ita in sublime tolli, me colli
qui a deo abducit, prohibet dominus, dicens hæc omnia gentes inquirere. Solicitudo quid sit.
enim non solis necessariis contenta est: sed, vt dixit, semper amplius & maius quid re-
quirit, & propterea dicitur μετεωρισμὸν elatio in sublime. Et vt aliquid exempli gratia Solicitu-
dicam. Non habemus panem, soliciti sumus vnde habeamus: & non in hoc subsistimus, do cur
sed & vt adipem frumenti, deinde & vinum, idque fragrantissimum, & ad hæc assas car
nes, & ad has Attagines & Phasianos. Vides solicitudinem, & in sublime ac amplius meteorisa
extollentiam, quam dicit μετεωρισμὸς. Ea propter dominus amputat hęc omnia: Gen mos

tiles enim hæc quærunt. Insuper & aliam affert rationem, quia pater vester scit, quia his D
opus habetis: imo non vnam ratione͂, sed multas. Pater est (inquit) & si pater, quomodo
non daret? sed & scit, quomodo enim ignoraret? sed & quibus opus habetis. Non enim
superflua sunt, sed nobis necessaria. Igitur quu͂ & ipse sit pater, & vos opus habeatis, &
sciat ille quomodo non daturus esset? Quærite igitur regnum dei ante omnia, & tempo
ralium solicitudinem abiicite, quæ ab illo abducunt: adiicienturque vobis tunc omnia.
Vides quod si parua quæsieris a deo, nihil illi gratum facias: munificentiam enim eius
dehonestas. Sin quæsiueris magna, & illa accipies, & cum illis accipies etia͂ parua. Nam
quum te viderit occupatum in regno dei, necessario & de omnibus prouidebit. An non
& nos in rebus propriis sic facimus? & magis cura͂ illoru͂ agimus, qui se totos nobis man
ciparu͂t, deque illis soliciti sumus, tametsi seipsos ipsi negligant? qua͂to magis id agit do
minus? Propterea dominus, omnium temporalium curam reiicit, vt quæramus regnum
eius, id quod de temporalibus soliciti non faciunt.

*Noli timere pusille grex, quia complacitum est patri uestro dare uobis regnum. Vendite quæ
possidetis, & date eleemosynam. Parate uobis sacculos qui non ueterascunt, thesaurum non defi-
cie͂tem in cœlis, quo fur non accedit, neque tinea corrumpit. Vbi enim thesaurus uester est, ibi &
cor uestrum erit.* Dominus nominat discipulos, & doctrinam suam suscipientes, pusil
lu͂m gregem: vel quod pauci sunt in mundo, qui sponte paupertatem illam obeant: vel
quod si ad angelos confera͂tur numero inco͂parabiliter inferiores sint, quia multo plures
sunt angeli. Et manifestum est ex parabola, quam dixit dominus, quod gaudeat pastor
plus super vna oue inuenta quæ perierat, quam super nonagintanouem quæ non erra-
runt. Quo loco monstratur, quod sicut vnum se habet ad nonagintanouem, ita humana
natura ad angelica͂. Ne timeas igitur dicit, o pusille grex, hoc est, ne sis incredulus: ge
rit enim tui curam ac prouidentiam deus, etiamsi tu solicitus non sis. Quare? quare bo
num visum est, & placet patri, vt det nobis regnum. Qui igitur nobis regnu͂m dat, mu
to magis terrena concedet. Ne igitur sis incredulus, quod si diuitiarum solicitudinem
abieceris, non sis habiturus aliquem, qui tibi prouideat: sed vende ea quæ habes, & d
eleemosynam, & fac tibi thesaurum indeficientem. Ad hæc persuadet nobis rationibus
quibus contradicere non possumus. In hac enim vita (inquit) tinea corrumpit, in cœlis a
tem non sic. Non ergo insipientis esset colligere thesauros in loco in quo corrumpu͂tu
Postea quia aurum a tinea non corrumpitur, dixit, & quo fur non accedit. Tinea quid
non corrumpit aurum, sed fur diripit. Denique quia non omnia furto pereunt, adiicit ra
tionem maiorem, & contradictione superiorem. Vbi enim est thesaurus vester (inqu
illic & cor vestrum erit. Esto enim inquit, quod neque tinea corrumpat, neque fur acce
dat, isthuc ipsum tamen habere cor addictum thesauro corruptibili, & animam, quæ di
uina possessio est, iniicere terræ, per se qua͂to supplicio fuerit dignum? imo quomodo
summo? si quis animaduertat. Vbi enim thesaurus tuus, illic & cor tuum, si in terra il
& in terra hoc: sin autem in cœlo ille, sursum est & hoc. Quis igitur non sursum esse, &
non sub terra mallet? Quis non diligeret esse angelus, quam talpa semper in subterrane
latebris agens?

Pusillus grex quis & quare.

Inferius cap. XV.

*Sint lu͂bi uestri præcincti, & lucernæ accensæ, & uos similes hominibus expecta͂tibus dominu͂ s
qua͂do reuertatur à nuptijs: ut cu͂ uenerit & pulsauerit, confestim aperiant ei. Beati serui illi, qu
qu͂u uenerit dominus, inuenerit uigila͂tes. Ame͂ dico uobis, quod præcinget se & faciet illos disc
re, & tra͂siens ministrabit illis. Et si uenerit in secu͂da uigilia, & in tertia uigilia uenerit, atque
inuenerit, beati sunt serui illi. Hoc au͂t scitote, quod si sciisset paterfamilias, qua hora fur uent
fuisset, uigilasset utique, nec passus fuisset perfodi domu͂ sua͂. Et uos igitur estote parati, quia
hora non putatus, filius hominis ueniet.* Dominus postqua͂ discipulum suu͂ absque su
fluis fecit, & nudauit ab omni solicitudine, & cupiditate temporalium, & ita plane le
reddidit, nunc & ministru͂ suum facit. Eum enim qui minister esse voluerit, leuem & ex
peditu͂ esse oportet: ideo dicit, Sint lumbi vestri præcincti, hoc est omnibus modis par
ti estote ad opera domini vestri. Et lucernæ ardentes in manibus vestris, hoc est, ne in te
nebris, & absque iudicio versemini, sed sit vobis lumen verbi, quod monstrabit vob
quæ facienda, & quæ non facienda. Est igitur hic mundus, nox. Porro succincti lu͂bi sun
qui actiuam vitam agunt, eiusmodi enim habitibus vtuntur operarii, quibus & arde
bus candelis opus est. Opus enim habet vita actiua etiam iudicii dono, vt is qui acti
vitam agit, non solum sciat, quid oporteat facere, sed & quomodo. Multi enim bona
quidem fecerunt, sed non bene: & tales quidem succincti fuerunt lumbis, & opera qu

dem

dem succincti fuerunt lumbis,& opera quidem fecerunt,sed non bene: nec habuerunt ar
A dentes lucernas in manibus , hoc est non habuerunt rectum iudicium , sed vel in fastum inciderunt,vel in aliud arrogantiæ præcipitium. Consideres autem & hoc, quod primum lumbi vestri succincti sint,deinde lucernæ ardeant. Primum enim operatio, & deinde contemplatio,quæ mentis est illustratio. Lucerna enim est mens nostra,quæ quum habet lumen dei in lege fulgens tum dicitur ardere.Demus igitur operam, & virtute simus præditi, duas habentes lucernas ardentes , & sermonem internum in affectibus, & quem pronunciamus : & internum quidem, vt per omnia animam illustret ; eum autem quem proferimus,vt in lingua refulgeat lucidus . Et internus nos illuminet ; doctorum autem sermo,& qui pronunciatur,alios . Et nos similes simus hominibus expectantibus dominum suum,quando reuertatur a nuptijs . Quis autem hic dominus, quam CHRISTVS Iesus ? Qui humanam quidem assumpsit naturam, & sicut sponsum copulauit sibi,& nuptias fecit,in carnem vnam ei adiungendo,imo non vnas fecit nuptias,sed multas.Quotidie enim nuptiæ sunt in cœlo sanctarum animarum,quas ei commendat Paulus vel si quis similis Paulo virginem castam. Redit autem ex cœlestibus nuptijs fortassis in vniuersali consummatione mundi,quando de cœlis veniet in gloriam patris: Fortassis autem & in vniuscuiusque propria morte inexpectatus aduenit.Beatus igitur ille, quem inuenerit succinctis lumbis,hoc est,verum christianum philosophum agentem,& ad ministerium dei præparatum,& habentem lucernam rationis & iudicij, & non solum
B facientem quod bonum , sed bene etiam, accipientemque & contemplationis lucernam. Bene enim & recte operando acquirimus etiam contemplationis lucernam: imo duas lucernas,& vnam quæ est in corde,& alteram quæ in sermone.Eiusmodi ministri etiam dominus minister erit.Præcingitur enim(inquit)& recumbere illos facit , & præteriens ministrauit illis. Præcingitur secundum quod nõ omnium bonorum effusionem nobis suppeditat , sed sibi reseruat illam . Quis enim potest capere quantus sit Deus ? & manifestum est ex Seraphin,qui se obtegunt propter excellẽtiam diuini luminis. Porro recumbere facit bonos seruos:totos enim per omnia quiescere facit . Nam sicut qui recumbit, toto corpore quiescit,ita in secundo aduentu omnes sancti per omnia quiescent. Etenim in hac vita quietem corporis non inueniunt . Alibi autem cum animabus, spiritualia & diuina eorum corpora incorruptionem hæreditabunt,& omni quiete fruentur. Et erit deus omnia in omnibus illis .Ministrat vero dignis par eis retribuẽs:& sicut ipsi ei ministrauerunt,ita etiam ipse eis vicissim ministrat,& dapsilem eis mensam præstat, exhibẽs spiritualium donorum lauticias.At per secundã & tertiam vigiliam,intelligas varia vitæ nostræ tempora:vt exempli gratia aliquid dicam. Quemadmodum qui in secundam aut tertiam vigiliam vigilat,vigilantissimus esse videtur,(istis enim horis homines maximo & primo somno tenentur) sic obsecro etiam intelligas in diuersis vitæ nostræ statibus esse horas,quæ beatos nos faciant,si vigilantes inuenti fuerimus.Rapuit quis diuitias tuas,mortui sunt tibi filij,calumniam passus es, si in illiusmodi temporibus non fueris lapsus,sed vigilans inuentus a deo & domino,& nihil aliud præter mandata domini
C feceris vtique vigilantem te in secunda & tertia vigilia inuenerit, hoc est, in periculoso & graui tempore,quod mortiferum somnũ & casum dissolutis animabus præbet,Opus itaque fuerit vigilantia.Patrifamilias enim assimilamur,qui si vigilauerit,nihil ex rebus eius auferre poterint fures:sin autem somniculosus fuerit,ablatis omnibus,fur euadit. Per furem quidam hoc loco intelligunt diabolum,sicut & per domum animã:& patrem familias,hominem: sed nõ apparet expositio satis accommoda textui. Furi enim hoc loco dominicus aduentus comparentur,eo quod repente&inopinato veniet: sicut & apostolorum quidam dicit.Dies enim domini quasi fur in nocte.Et hoc loco vide quomodo interpretatur dominus quis sit fur. Nam dicit·Et vos igitur vigilate,quia qua hora nõ putatis,filius hominis veniet: Dicunt quidam,quod per primam vigiliam intelligantur hi,qui alijs sunt diligentiores:per secundam vero,qui aliquantum profecerunt: per tertiam autem, qui etiam illis sunt inferiores . At alij diuersas ætates exposuerunt,& primam qua adolescentes sumus : secundam, qua viri: tertiam , qua senes . Beatus igitur quisquis quacunque ætate inuentus fuerit vigilans, nec in operando bonum negligenter se gerens.

Primum operatio deinde cõtẽplatio.

Esa.v.

Per secundã & tertiam vigiliam quid intelligẽdum.

Dixit autem ei Petrus.Domine, ad nos dicis istam parabolam, an etiam ad omnes? Ait autem dominus.Quisnam est fidelis dispensator ac prudens,quem constituet dominus super famulitiũ suũ

um, ut det illis in tempore dimensum cibum? Beatus ille seruus, quem quum uenerit dominus, inuenerit ita facientem. Vere dico uobis, quod omnibus quæ poßidet, præficiet illum. Interrogauit D Petrus ceu curam omnium habens, & pro auditoribus solicitus, tanquam fratrum amator, & cui iam concredita ecclesia, num ad omnes parabolam dicat. Dominus vero non manifeste ad interrogationem respondet, sed occulto quodammodo indicat, quod dicta parabola communis sit, & ad omnes quidem pertineat fideles, & ad vos apostolos, & in primis eos qui vel doctrina, vel dignitate præsunt. Verum audi, quisnam sit fidelis ac prudens dispensator. Parabola enim prædicta multis (inquit) congruit. Nunc autem de his qui præfecti sunt alijs, dubito quis inueniatur duo hæc habens, fidem dico & prudentiam. Rarus enim hic inuentu difficilis. Nam sicut in dispensationibus diuitiarum, si quis fidelis fuerit domino suo, non autem prudens, & disperdet res domini, nesciens illa dispensare sicut conuenit, & dat quando non oportet, damnū facit domino maius: iterum si prudens quis fuerit, & expendat, infidelisque sit, & fur, is tanto magis intollerabilis, quanto prudentior: ita & in diuinis opus est fide ac prudentia. Scio enim multos qui videntur virtute ac pietate, ac fide præditi, damnosos esse ecclesiæ: & non solum facultates, sed etiam animas perdere: vt exempli gratia. Peccauit quispiam peccato quod animam offendit, nisi prudens sit qui præsidet, & tantum habeat fidē, hoc est, virtutē absq; iudicio, vel ex immodica increpatione, vel ex intempestiua illius mansuetudine corrumpitur is qui lapsus est & non sanatur, sed conteritur. Quisquis igitur fidelis & prudens inuentus fuerit, constituetur in ministerio domini, hoc est, super omnes seruos, vt vnicuique det mensuram frumenti in tempore suo, siue hoc sit sermo doctrinæ quo aluntur animæ, siue operum exemplum, & mandatum quomodo viuere oporteat. Beatus qui talis inuentus, & super omnia sua constituet illum dominus: non solum inter seruos, sed & sublimiori gradu prouehens, super omnia constituet, vt ei & terrena subsint & cœlestia, talis erat Iesus Naue, talis Elias, ille enim cœlo, hic autē nubibus cœli imperabat. Et omnes simpliciter sancti vt amici dei, his quæ dei sunt vtuntur. Communia enim sunt omnia amicorū. Et omnis qui in solitaria vita actiuam vitam agit, & seruiles affectiones iram & cōcupiscentiam gubernat, & suam cuique mensuram tritici in tempore distribuit: iram quidem, ita vt odio habeat odio habentes dominum, & suas inimicitias aboleat: concupiscentia vero, ita vt necessariam carnis gerat curam, & omnem in deum dirigat. Omnis igitur talis beatus est, & assequitur pietatem, & super omnia quæ domini sui sunt constituetur merebiturque contemplatiuo oculo perspicere, & eas quæ non proprie dicuntur facultates, & eas quæ proprie æternas dico.

In diuinis nō minus q̄ in secularibus fide ac prudentia opus.

Iosue. x. iiij. re. xvij Actu. iiij.

Quod si seruus ille in corde suo dixerit. Differt dominus meus reditum: cœperitque percutere seruos & ancillas, & edere bibereq;, & inebriari, ueniet dominus serui illius in die quo non sperat, & hora qua nescit, & dissecabit eum, partemque eius cum infidis ponet. Væ talibus seruis, qui donum spiritualis præsidentiæ acceperunt, & dispensationem sibi commissam infideliter gerunt, & bibunt ac inebriantur. Siue ebrietatem sensibiliter intelligere volueris (significat enim & hoc malos ecclesiarum præsides, qui delitiose viuunt de bonis pauperum) siue etiam per ebrietatem intelligere placet peruersionem status mentis per falsas F doctrinas, vel per amorem diuitiarum. Verberant enim tales præsides seruos & ancillas, hoc est offendiculo sunt infirmioribus ecclesię, quorum percutiunt conscientiam. Etenim infirmus & pusillanimis, quum viderit me episcopum vitam male transigere, percutitur conscientia offensus, & plagam accipit in corde, fitque infirmior. Hæc autem omnia contingunt infideli seruo, ex eo quod dicit. Differt dominus meus reditum, per ignauia enim hoc facit, non cogitans horam mortis. Nam si cogitaremus venturum dominum & in sordibus finem & consummationem vitæ nostræ: minus vtique peccaremus: Verum vide & supplicium, dissecabit (inquit) illum, hoc est, priuabit illum docendi gratia, ne quis putet donum non sibi ad maiorem pœnam cessurum. Quomodo (inquit) in bonum cedet ei donum, quum illo nudandus sit? Enimuero ille tunc miserabilis inuenitur, quum sit caro & non spiritus. Quia tunc sumus in spiritu, quando spiritus dei habitat in nobis. Qui autem non ambulat spiritu, sed in carne est, & expers inuentus fuerit vitæ spiritualis, cum incredulis ordinatur, vtpote qui cum incredulo mundo condemnatur: quoniam nihil vtilitatis a fide quam possidet, percipit. Vera enim fides in ipso non fuit: nam si in eo fuisset vera fides, dispensator fidelis fuisset: verum nunc quia bibens & se inebrians fuit, & res domini corrumpens, fidem veram non habuit, quæ exigitur a deo

Quādo simus ī spiritu.

ſpenſatoribus, bene ergo cum infidis ponitur portio eius. Priuatus enim domino, nuda
A tus & inutilis inuenitur, & non integer.

Ille autem ſeruus, qui cognouit uoluntatem domini ſui, nec ſe præparauit, neque ſecundum uoluntatem eius fecit, plagis uapulabit multis: qui autem non cognouit, & fecit digna plagis uapulabit paucis. Porro cuicunque multum datum eſt, multum quæretur ab eo, & cui commendauerunt multum, plus petent ab eo. Hoc loco amplius quiddam ac terribilius nobis demõſtrat dominus. Non ſolum enim, inquit, gratia nudabitur, qui talis eſt, & nihil ſibi proderit, hoc vt liberetur a pœnis, ſed & maioris condemnationis cauſa erat dignitatis magnitudo. Quo plus enim ſcit qui peccat, tanto grauiorem pœnam ſibi accerſit. Et in ſequentibus hoc manifeſtius ſit. Cui enim datum eſt multum, ab eo requiretur etiam multum, & cui commendauerunt multum, plus petent ab eo. Per hoc enim ſignatur, pœnam quã merentur doctores futuram maiorem. Datur igitur & commendatur doctoribus. Datur quidem, vt gratia ſanandi morbos, & faciendi miracula, commendatur autem eis verbi & doctrinæ donum. Et quum dixit, datur, non ſubiungit amplius exigent: ſed quum dixit, commendatur. Et profecto donum verbi, opus habet labore & amplius exigitur a doctoribus. Oportet enim eum non eſſe deſidem ac ignauum, ſed multiplicare talentum verbi. Igitur cui commendauerunt intelligere debes, cui mutuum datum ad vſuram. Vſura enim commendatum & depoſitum hic ſignat. At ſunt qui quærant: Eſto, bene: Puniatur is qui ſcit voluntatem domini, & non facit, qui autem neſcit, quare Vſura
B punitur? Eo quod potuiſſet etiam ipſe diſcere, & noluit, ſed piger fuit, ipſe in cauſa fuit, quo minus didicerit, quapropter puniendus eſt, quod non ſponte didicit. Timeamus fratres. Nam ſi is qui nihil ſcit, omnino dignus eſt plagis, quæ excuſatio liberabit eos, qui ſcienter delinquunt, maxime ſi doctores fuerint. Grauior enim eſt hæc condemnatio.

Ignem ueni miſſurus in terram, & quid uolo, ſi iam accenſus eſt? Sed baptiſmo habeo baptizari, & quomodo conſtringor, donec perficiatur? Per ignem quidem & prædicatio intelligitur. Sermo enim ignis qui conſumit omnem materialem & imperfectam cogitationem, & ſimulachra abolet cuiuſcunque fuerint materiæ. Intelligitur etiam & zelus pro virtute in vno quoque noſtrum accenſus: forraſſis autem & hic eſt qui propter verbum dei fit, non diſſimilis autem eſt a priore: hoc enim igni vult deus accendi corda noſtra. Debemus ignitum pro virtute zelum habere. Vnde quid volo, id eſt, quantum volo, ſi iam accenſus eſt? Vrget enim vt accendatur ignis ille. Sicut & Paulus dicit, ſpiritu feruentes. Aemulor enim vos æmulatione dei. Baptiſma autem mortem ſuam dicit. Quoniam enim ignis ille non aliter accendendus erat quam poſt mortem eius. Nam ex eo tẽpore prædicatio & zelus creuerunt: propterea ſubdit etiam de morte, baptiſmum illam vocans. Hanc autem valde deſiderans, inquit. Et quomodo conſtringor, hoc eſt, quam ſolicitus & anxius ſum, ac premor donec perficiatur. Sitio enim mortem pro omnium ſalute. Ignem venit miſſurus, non ſolum omnem terram, in quam prædicatio & fides explanata ſunt, ſed vniuſcuiuſque animam, quæ terra quidem ſpinoſa eſt & ſterilis, a verbo Rom. xij. ij. Cor. xi.
C autem dei quaſi igne ſuccenſa, & diuinorum ſeminum capax, & ſpiritualium frugum ferax facta. Vbi enim alicuius animæ inuiſibiliter diuina gratia contigerit, videtur deſiderio dei ſupra quã dici queat flagrare, quemadmodum & Cleopas flagrabat diuino igne: quum diceret. Nonne cor noſtrum accenſum erat in nobis. Quiſquis igitur hanc affectionem expertus eſt, ſciet quid dicamus. Experiuntur aũt multi, etiam quando leguntur diuinæ ſcripturæ, vel vitæ ſanctorũ patrum, vel ſi admoneantur vel doceantur, accenduntur animæ ad faciendum bonum, & alij quidem vſque ad finem flagrant, alij vero ſtatim frigeſcunt. Lu. xxiiij.

Putatis quod pacem uenerim miſſurus in terram? Non dico uobis, imo ſeparationẽ. Erunt enim ex hoc quinque in domo una diuiſi tres aduerſus duos: & duo contra tres: diuidetur pater aduerſus filiũ, & filius aduerſus patrem, mater aduerſus filiam & filia aduerſus matrem: ſocrus aduerſus nurũ ſuam, & nurus aduerſus ſocrũ ſuam. Chriſtus quidẽ eſt pax noſtra, ſed non venit miſſurus pacẽ, vnde ænigmatice hoc dictũ eſt. Dicimus igitur, quod nõ omnis pax vituperio caret & bona eſt, & eſt ſæpe periculoſa, & procul a diuina charitate reijciens, vtpote quando pacem habemus & conſpiramus in deſtructionem veritatis. Hanc enim pacem non venit Chriſtus vt daret, ſed contrarium vult: nam vt diſſideamus propter bonum, quod & in perſequutione factum eſt. In vna enim domo pater gentilis a filio fideli diſferebat, & mater a filia, & contra. Quomodo autem dicendo, quinque in domo vna diui- Matth. x. Non oĩs pax bona

si erunt, in enumeratione sex personas posuit? Dicimus igitur, quod vna persona bis assumpta est. Filia & nurus eadem est persona. Filia enim dicitur, si ad matrem refera- tur, nurus vero si ad socrum. Tres igitur erunt diuisæ, pater & mater, & socrus aduer- sus duos, filium & filiam. Filia enim quum vna persona sit, duas reuelationes suscipit, & secundum hoc videtur duplex persona matri & socrui collata. Intellige autem simpli- citer per patrem, & matrem, & socrum, vetera omnia: per filium autem & filiam, omnia noua. Itaque dominus vult, vt sua noua & diuina præcepta & dogmata pugnent cum antiquis nostris sceleratis moribus & dogmatis. Intellige autem etiam sic. Pater qui- dem mens, filius vero ratio; diuisio horum fit in vnaquaque domo, hominis inquam, vt manifestius dicam. Illustrata fuit mens Dionysij Areopagitæ, & prædicationem susce- pit, repugnauit autem eius menti, quę tam alacriter fidem suscepit, gentilis ratio: tentans ostendere dialecticis tendiculis, vt illas sequeretur. Vides diuisionem patris filij inter se repugnantes propter CHRISTVM & prædicationem? Matrem quoque & so- crum vocabis mentem, filium vero & nurum sensum, & inter has pugna est propter Christum, insurgente mente contra sensum; quandoquidem mens suadet præferenda non fluxa fluxis, inuisibiliaque visibilibus, habetque ad hoc demonstrationes multas ad iutrices. Committitur autem & bellum sensus contra mentem. Sensus enim per miracu- la & signa quæ videntur perducta ad fidem, non credit mentis cogitationibus, neque e- nim gentilium demonstrationes vult sequi, quæ compellunt illis attendentes non cre- dere, quod Deus factus sit homo, vel quod virgo pepererit. Huiusmodi sunt gentilium deliramenta, naturæ seruientia. At sensus per miracula quæ videntur præstantior omni demonstratione est ad dei cognitionem manuducens. Non omnis igitur pax & concor- dia bona est, sed est quando & pugna & dissidium diuina quædã possessio videtur. Nul lus igitur amet malos, quanuis & pater & mater aduersentur legi Christi, repugnandum est eis perinde ac hostibus veritatis.

Dionysi' Areopagita. Act. xvij

Mat. xvi. Mar. viij. Matth. v.

Dicebat autem ad turbas. Quum uideritis nubem orientem ab occasu, statim dicitis, hymber ue- nit, & ita fit: & quum austrum flentem, dicitis quod æstus erit, & fit. Hypocritæ, faciem cæli & terræ noctis probare, hoc autem tempus qui fit ut non probetis? Cum autem ex uobisipsis non iu- dicatis quod iustum est? Quum enim uadis cum aduersario tuo ad magistratum, in uia da operã, ut libereris ab illo ne forte pertrahat te ad iudicem, & iudex tradat te exactori, & exactor ei- ciat te in carcerem. Dico tibi, non exibis inde, donec ultimum etiam minutum reddas. Post- quam de prædicatione disseruit, ignemque & gladium nominauit, quia verisimile erat audientes turbari: non intelligẽtes id quod dicebatur, inquit. Quemadmodum aeris qua litates a quibusdam signis cognoscitis, sic oportebat & meum aduentum cognoscere ex his quæ dicuntur, & ex his quæ a me fiunt. Etenim sermones mei demonstrant contrari um vobis, similiter & opera: nam vos quidem publicani & raptores, non habeo vbi ca- put reclinem. Oportebat igitur vos, veluti a nubibus hymbrem, & ab austro æstum cõ iectare, sic etiam tempus huius mei aduentus probare & coniectare, quod non venerim mittere pacem, sed hymbrem & turbationem. Nubes enim & ipse sum, & ab occidente humanæ naturæ venio, quæ prius fuit humilis, & magnam ex peccato caliginem habu- it. Sed etiam veni ignem mittere & æstum facere. Auster enim sum spiritus feruidus & frigiditati aquilonis contrarius. Quandoquidem & in Bethlehem apparuit, quæ ad au- strum est. Et vbi hæc dixit, docet eos etiam de laudabili pace. Quia enim ostenderat lau datum dissidium, ostendit & irreprehensibilem pacem, & inquit. Quum aduersarius ra- puerit te ad tribunal, in via da operam, festina & labora, hoc est, omnes modos cogita, quomodo ab eo libereris. Vel aliter: Da operam, hoc est etiam si nihil habeas, vt lucre- ris quippiam. Da operam, hoc est, vsuram, vt libereris ab illo, nequando trahat te ad iu- dicem, & iudex tradat te exactori, & exactor proijciat te in carcerem, donec vltimum mi nutum reddas. Hæc autem dicit dominus, exterrens per hæc crassiores, & ad pacem fa- ciendam cogens, sciens quod eos qui magis terrestres sunt, metus damni & supplicij plus emendet, & propterea dicit hæc. Intelliguntur autem hæc etiam de diabolo, qui no- ster aduersarius est. Quum igitur in via huius vitæ sumus, demus operam, virtutibus vacando, vt ab eo liberęmur, & nihil commune cum eo habeamus, ne quando in futuro iudicio tradat nos iudici. Opera enim eius quæ in hac vita facimus, illa tradunt nos iu- dici, & iudex tradit nos exactori, dæmoni, dæmoni cuidam nos torquenti & affligenti, & postea punit nos donec etiam minutorum peccatorum pœnam luamus, & mensuram pœnæ impleamus.

Superius ix.

Bethlehẽ ad Au- strũ sita.

Nunquam autem impleta eſt pœnæ menſura,ſemper ergo puniemus. Si enim in carcere
A manebimus,donec extremum minutum reddamus,& nunquam reddituri ſumus, mani
feſtum quod æternum ſit futurum ſupplicium.

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

Aderant aũt quidã eodem in tẽpore, nunciantes illi de Galilæis,quorũ Eze.xviij
ſanguinẽ Pilatus miſcuerat cum ſacrificijs ipſorũ.Et respondẽs Ieſus Eccl. xvij
dixit illis:Putatis quod hi Galilæi præ cũctis Galilæis peccatores fue Actu. iij.
rint,quia talia paſſi ſunt?Non dico uobis,imo niſi reſipueritis,oẽs ſi Act.v.
militer peribitis.Aut illi decẽ & octo, ſupra quos cecidit turris in Si
loe,& occidit eos,putatis quod debitores fuerint ultra cunctos homi
nes habitãtes Hieroſolymis?Non dico uobis, imo niſi reſipueritis,om
nes ſimiliter peribitis. Iudas Galilęus,cuius & in actis ipſe euã
geliſta noſter meminit,quũ & ipſe aliquantũ doctus eſſet in
lege,docuit etiã alios Galilæos ſuo dogmati adhærere. Do
cebat aũt non ferendum,nullum omnino hominem dominũ dici,neque honoris vel mo-
deſtiæ gratia, et ne regem quidem ipſum. Vnde & multi ipſorum grauiter feriebantur,
qui & docebant ſacrificia a Moſe conſtituta non offerenda , eo quod pro Cæſare & Ro-
B manorum gente fierent ſacrificia. Veriſimile igitur Pilatum ob hæc indignantem,iuſſiſ-
ſe occidi Galilæos illos ſuper ſacrificia quæ ab eis prohibebantur fieri pro Romanorum
gente,& ita ſanguinem eorum cõmiſceri ſanguini ſacrificiorum . Annunciauerunt igi-
tur quidã hæc ſaluatori,vt aliqua ex parte pie facta, volentes per hoc diſcere quid in eo
ſibi placeret.Putabant enim quidam illos iuſtiſſime paſſos,vtpote peccatores & ſeditio
ſos,& irritantes.Pilatum in odium Iudæorum,eo ꝙ vrgebant Cæſarem non appellandũ
id quod in totius Iudæorum gentis incommodum cedebat . Igitur ſaluator non negans
eos eſſe peccatores:dicit non ipſos paſſos eſſe,quaſi eſſent maiores peccatores, ijs qui ni
hil paſſi. Niſi enim & vos reſipueritis,& a ſeditionibus inteſtina bella ſuccendentes ceſ-
ſaueritis,& deum operibus placare feſtinaueritis,grauiora patiemini. Non oportet enim Prętextu
prætextu pietatis ſuam gloriam quærere & inteſtinas ſeditiones excitare . Porro turris pietatis
quæ ceciderat in Siloe,præſagium erat eorum quæ poſtea populo euẽtura erant. Turris non opor
enim totius ciuitatis figura eſt:at decem & octo illi,totius populi. Quum enim ſub Tito tet ſediti-
ciuitas rueret , omnis populus in incredulitate permanens ſimul perijt . Sit & hoc no- ones exci
bis in his quæ quotidie eueniunt,admonitio:quidam in tentationes incidunt, nobis ex- tare.
tra tentationem poſitis,ne nos ſolicitudinem & metum ut iuſti abijciamus,quaſi tanquã
iuſti non ſimus obnoxij:ſed ediuerſo magis doceamur,quod in hoc puniãtur illi,vt nos
meliores efficiamur,quod ſi nos negligentes fuerimus,patiemur grauiſſima.

Dicebat & hanc ſimilitudinẽ.Arborẽ fici habebat quidã plantatã in uinea ſua , & uenit quærens
fructũ in illa,& non inuenit.Dixit aũt ad cultorem uineæ.Ecce anni tres ſunt, ex quo uenio quæ-
C *rens fructum in ficu hac,& non inuenio: ſuccide illam:ad quid uel terram occupat? At ille reſpõ*
dens,dixit illi.Domine,ſine illam & hoc anno, donec fodero circum illam,& miſero ſtercus,& ſi
quidem fecerit fructum:ſin minus,in poſterum ſuccides illam. Bona conſequentia parabolam
hanc iungit,poſtquam dixit,niſi reſipueritis,peribitis, merito & iſtam parabolam adij-
cit.Eſt igitur ficus,Iudæorum generatio,folia tantum amara faciens,& nullum fructum
proferens.In vinea autem dei,ſterit Iudaica vita. Paterfamilias autem Chriſtus,venit &
quæſiuit fructum fidei,bonorumque operum in ea,ac non inuenit. Tribus autem annis
venit,per Moſen, per prophetas, & per ſeipſum , & quia non pœnituerunt,a dilectione
dei eos abſecuit:non vltra enim gens domini & populus ſanctus vocetur . In locum au
tem eius introductæ ſunt gentes quæ fructum facere valent.Intelligitur & per ficum to
tum humanum genus:per patremfamilias,pater & deus: per cultorem vineæ filius dei,
qui nobiſcum peregrinatus eſt,vt coleret,& purgaret vineam . Chriſtus autem ficum il
lam , vt ſterilem execari non ſinit , dicens . Sine illam & hoc anno . Licet enim per le-
gem & prophetas non fuerint facti meliores, neque pœnitentiæ fructum fecerint ;atta-
mẽ me irrigante meis doctrinis & paſſionibus, fortaſſis facient fructum obedientiæ. Sin
minus,in poſterum execabis illam, execτis illis a iuſtorum regione.Ex anno autem ter- Gen.iij.
tio,quæſitum in ſe fructum natura noſtra non dedit.Primum enim in paradiſo manda- Exo.xxx
tum præuaricati ſumus:deinde,quũ daretur lex,vitulo facto,mutata eſt gloria dei in ſi- iij.

militudinem vituli comedentis fœnum: tertio, dominus & saluator abnegatus est a di-
Psal. cv. centibus. Non habemus regem nisi Cæsarem. Et vnusquisque nostrum ficus est in vinea D
domini, in Ecclesia scilicet, vel simpliciter dicendo in mundo hoc plantata. Venit igitur
deus quærens fructum, & si inuenerit te absque fructu, iubet vt vel ex hac vita excecee-
ris: ac cultor vineæ supplicat, vt tibi parcatur. Quis autem ille cultor vineæ? Vel suus
cuiusque custos angelus, vel etiam homo ipse, suæ enim vineæ quisque cultor est. Sæpe
igitur quum in lethales morbos vel alia pericula incidimus. Sine, o domine, dicimus,
etiam hoc anno & pœnitentiam agemus. Hoc enim significat fodere & mittere circa il-
lam stercus. Foditur quippe anima, quando decutitur temporalium curarum puluis &
alleuiatur ipsa. Stercus vero circumponi signat feruorem & seueritatem in via vilio-
ri, pœnitentiæ scilicet, quæ ab omnibus contemnitur. Quando enim quis a gloria in vi-
tam in gloriam se dimittit propter salutem animæ, stercus circa animam mittere dicitur
ad hoc vt fructum faciat. Siquidē fecerimus fructum: sin minus, non vltra relinquit nos
in vinea illa, sed execat a mundo, vt ne frustra occupemus locum. Peccatorem enim quis
videns diu differentem, offenditur, & peior fit: & sic inuenitur peccator, neque ipse fru-
ctum faciens, & alium quoque impediens, ne fructum faciat. Quod si execetur in hac vi-
ta, fortassis hi qui exectum viderint, hoc animo secum perpendantes, mutabuntur & fru-
ctum facient. Tribus autem annis dicitur paterfamilias venire ad ficum, fortassis propter
tres leges, quas nobis dedit dominus: quę sunt naturalis, legalis, & spiritualis. Oporte-
bat sane nos naturali legi commonitos fructum facere: nam natura docet, quid facere o-
porteat: at quia in nobis naturalem inuenit vtilem, dedit & Mosaicam legem naturæ ad-
iutricem, quæ quum & ipsa inuenta est infrugifera propter nostram desidiam, addidit
& spiritualem. Vbi igitur tres illæ non meliorem reddiderint cuiuspiam animam neque
longanimitatem & misericordia dei fit emendatior, tunc postea monere non vltra sini-
tur: non enim deo sæpe pro crastinationibus illuditur. Quid autem si per tres ætatum sta-
tus intelligas? Pueritiam, hoc est, adolescentiam octo & decem annorum, virilem, & ter-
tiam eorum qui iam incipiunt fieri vituli. Quando igitur in tertio anno, hoc est senecta
non damus fructus, & adhuc permittimur viuere, vt adijciamus stercus, vilem pœniten-
tiæ vitam propter Christum accipientes, & deinde si etiam tunc mentiemur, nō vltra no-
bis parcet dominus, vt ne frustra occupemus terram, & alios offendamus. Et hæc expo-
sitio propositio textui consona mihi videtur.

Docebat autem in una synagogarum sabbatis: & ecce mulier quæ habebat spiritum infirmitatis annis decem & octo, eratque contracta: nec omnino poterat erigere caput, quam quum uideret Iesus, uocauit eam ad se, & ait illi. Mulier liberata es ab infirmitate tua. Et imposuit illi manus; & confestim erecta est, & glorificabat deum. Respondens autem princeps synagogæ, indignans quod sabbato sanasset Iesus, dicebat turbæ: Sex dies sunt in quibus oportet operari, in ijs ergo uenite, ut sanemini, & non in die sabbati. Respondens autem ad illum dominus, dixit. Hypocrita unusquisque uestrum sabbato nonne soluit bouem suum aut asinum à præsepi, & ducit aquatum. Hanc autem filiam Abrahæ, quam alligauit Satanas, ecce decem & octo annis, non oportuit solui à uinculo isto die sabbati? Et quum hæc diceret, erubescebant omnes aduersarij eius, & omnis populus gaudebat super uniuersis, quæ gloriose fiebant ab eo. Morbus ille mulieri diabolo affligen-
Infirmitates oēs, a dæmone. te acciderat, sicut & dominus dicit, quam alligauit satanas decē & octo annis. Nam for-
tassis propter peccata derelictam a deo puniuit satanas. Omnia enim mala humanis cor-
poribus satan infert, quando ei a domino permittitur. Quādoquidem nobis & ab initio
author fuit: vt ab incorruptione, in qua conditi fuimus, excideremus, & infirmo passio-
numque capaci corpori alligati essemus. Hoc enim per pelliceas tunicas intelligimus.
Gene. iij. At dominus voce deo dignissimus potestateque plena, mulieris istius morbum fugat.
Imponit autem ei & manus, vt discamus quod dei sermonem, virtutemque & operatio-
nem sancta caro habuerit. Sua enim propria erat, & non alterius cuiuspiam sibi assisten-
Nestorij impia opinio. tis, & proprietate personæ separati, sicut impio Nestorio videtur. Igitur tanta quidem
domini benignitas, vt proprio figmento misericors esset. Satanas vero qui prius mulie-
rem alligauerat, morbi solutionem dolens, & eam amplius affligere cupiens, alligat prin-
cipem synagogæ inuidia, & per os eius miraculum calumniatur: more enim suo bonis
vbique imponit. Indignatur ergo quod in sabbato sanatur; quē dominus pulcherrimis
exemplis brutorum animalium arguit. Vnde non ipse tantum talibus sermonibus, sed
& omnes alij qui aduersabantur Iesu, confundebantur. Magnę enim stultitiæ erat prohi-
bere hominem sanari in sabbato, propter otium quod aliqua ex parte, in sabbato lex

A Præceperat. Igitur qui aduersabantur Iesu, confundebantur. Turbæ autem gaudebant in operibus, sicut illi operibus non gaudebant, sed insaniebant Christo faciente miracula. At turbæ ex miraculis vtilitatem percipientes gaudebant, maxime quod sanationibus fruerentur. Intelligas autem oro miraculum istud etiam de interno homine. Incuruatur anima quando ad terrenas tantum curas vergit, & nihil cœleste vel diuinum secum concipit. Idcirco decem & octo annis ægrotare dicitur. Quando enim quis in obseruatione mandatorum diuinæ legis, quæ sunt decem, & in spe octaui seculi infirmus fuerit decem & octo annis dicitur obstippus esse. Nonne qui terrenis addictus, & peccat semper, mandata reprobat: & futurum seculum non expectat? Sed dominus in sabbato & synagoga sanat talem animam. Quādo enim quis in seipso colligit confessionis cogitationes. Iudas enim confessio dicitur, & sabbatum tenet, hoc est, feriatur malis, tunc eum sanat Iesus, non sermone tantum dicens ei. Liberatus esto ab infirmitate tua, sed & manus imponens. Opus enim est nobis, vt ad operandum opera virtutis suscipiamus & diuinarum manuum cooperationem, & non per solum verbum & instructiones erudire contentos putare nos sanitatem consequutos.

Dicebat ergo. Cui simile est regnum dei? & cui simile faciam illud? Simile est grano synapis, quod acceptum homo misit in hortum suum, & creuit, & euasit in arborem magnam, & volucres cœli nidulabantur in ramis eius. Et iterum dixit: Cui simile faciam regnum dei? Simile est fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinæ sata tria, donec fermentatur totum. Et ibat

B *per ciuitates & castella, docens, & iter faciens Hierosolymam.* Grano synapis comparat regnum dei. Regnum autem dei prædicatio est, & verbum dei. Per prædicationem enim regnauit in animabus hominum. Enimuero sicut synapi videtur quidem paruum esse, multam autem habet virtutem, ita & sermo euangelij contemnitur quidem a multis, & & apparet esse stultitia, quum vero illum homo susceperit & miserit in hortum suæ animæ, arborem magnam facit, ita vt & ramos dilatet, ac volatilia cœli, hoc est homines qui in sublime volare nituntur, nidos habeant in ramis. Qui enim supergressi sunt terrestria in ramis prædicationis, hoc est in dilatatis sententijs, quiescunt, vt exempli gratia quid dicā. Granum sumpsit Paulus, Ananiæ instructionem, sed vt plantatū hoc granum in horto eius pingui, ramos fecit, multas inquam & bonas doctrinas, ac epistolas, in quibus nidulabantur hi soli, qui tunc sublimes mente & sapientia, vti Corinthij, Dionysius, Ierothæus, & alij plurimi. Possunt etiam singulis temporibus quidam per granum synapis intelligi, & dominus ipse, vilis enim videbatur. Nam fabri filius, & pauperrimus. At vbi cecidit in cor terræ, quum mortuus esset & sepultus in horto ramos pulchros apostolos fecit, in quibus quiescunt omnes qui prius agitabantur & vexabantur a spiritu erroris, nempe gentiles, qui comparabantur volatilibus, propter mentem facile mobilem, & illusioni obnoxiam, magnæque leuitatis. Tales enim sunt omnes qui errāt, volatilibus cœli, hoc est aeris, assimilati. Iterum assimilatur fermento diuinus sermo, quem sumptum mulier, hoc est, humana natura, occultauit in farinæ sata tria, hoc est in corpus spiritum & animam, ita vt illa sanctificentur, sicut dicit beatus Paulus, fiatque vna con

Act. ix.

Ioan. xij.

i. timo. iiij.

C temperatio communione cum spiritu sancto. Intellige autem per mulierem, & animam: sata vero tria, tres partes eius, rationalem, concupiscibilem, & irascibilem. Si quis igitur in tribus illis partibus sermonem dei occultarit, faciet illam totam spiritualem, & ita vt rationalis non labatur in doctrinis, neque irascibilis & concupiscibilis absque ratione ferantur, sed fermententur & assimilentur sermoni dei. Perābulabat vero Iesus per pagos & ciuitates, docens. Neque ita in parua venit oppida & pagos, vt magnas ciuitates negligeret: id quod faciunt, qui volunt simpliciores decipere, neque ita venit in ciuitates, vt ostentator & gloriosus, paruas negligēs, sed vt cōmunis dominus, imo vt pater qui omnium curam agit, vbique circuit. Nunquid autē ita transit per externas ciuitates, in quibus non tot erant legisperiti, a Hierusalem autem fugit, vtpote formidans reprehendi a legisperitis, vel suspicans, ne ab eis occidatur? Nō est hoc dicendū, sed & iter, inquit, faciens in Hierosolymā. Vbi eīm plures ægrotāt, eo magis festinat medicus.

Ait aūt illi quidā. Domine, an pauci sunt qui salutē cōsequuntur? Ille uero dixit ad illos Contendite intrare per angustā portā, quia multi (dico uobis) quærent intrare, & non poterūt. Quū aūt exper rectus fuerit paterfamilias & clauserit ostiū, & cœperitis foris stare, & pulsare ostiū dicētes. Domine domine aperi nobis. Et respōdēs dicet uobis. Nescio uos unde sitis. Tūc icipietis dicere. Edimus corā te, & bibimus, & in plateis nostris docuisti. Et dicet. Dico uobis nescio uos unde sitis. Discedite à me oēs, q patratis iniquitatē, ibi erit fletus & stridor dētiū, quū uideritis Abrahā & Isaac et Ia-

Matt. vij.

cob & omnes prophetas in regno dei, uos autem expelli foras. Et uenient ab oriente, & occide[nte], & aquilone, & austro, & accumbent in regno dei. Et ecce sunt postremi, qui erunt primi, & sunt primi, qui erunt postremi. Pauci sunt qui saluantur, eo quod angusta via multos non recipiat. Est autem dominus paterfamilias, qui conuocat omnes homines ad prandium & fruitionem æternorum bonorum. Omnes itaque virtute prędití, vsque ad Christum studuerunt intrare, omnes autem degeneres & ignaui, qui post tēpus prandij vene runt, excluduntur. Hora autem prandij, præsens vita est. Hoc enim tempus vtique prandium est, quo præparamur, vt spirituali conuiuio excipiamur. Quum autem experge factus fuerit paterfamilias, hoc est ad iudicium surrexerit ac clauserit ianuam, virtutis dico viam quam ingredi non possumus postquam hinc emigrauerimus, quandiu enim in vita sumus, iri potest via virtutis. Incipiunt quidem tunc hi, qui negligentius in hac vita vixerint pulsare ianuam, & per inutilem pœnitentiam, virtutis viam requirunt nu dis verbis, quasi pulsationibus & strepitibus quibusdam reuocantes illam, operibus ta men carentes. Pater vero familias quum eos iuste excluserit: dissimulat scire vnde sint: & merito: sunt enim ex diabolo. Dominus autem cognoscit suos. Hoc autem quod di cit: Comedimus & bibimus coram te, & in plateis nostris docuisti, simpliciter quidem ad Israelitas dicitur. Etenim dominus ex ipsis natus est secundum carnem, & cum eis come dit ac bibit. Et potest etiam sublimius intelligi. Coram te comedimus & bibimus. Legalem enim perficientes cultum, & offerentes deo cruenta sacrificia, comederunt & læta ti sunt, audierunt autem diuinos libros in synagogis. Omnino enim & per prophetas do minus docuit. Neque enim prophetæ sua ipsorum dicta proferebant, sed diuina prædicabant, quapropter & dicebant. Hæc dicit dominus. Non igitur sufficiebat Iudæis ad iustificationem cultus ille per sanguinis effusionem non accedente fide, quæ iustificat im pium. Et meis quoque christianis quidem, vitæ autem dissolutæ, hæc congruunt. An[non] & nos manducamus corpus diuinum, & bibimus sanguinem dei coram eo, quotidie ad mysticam mensam accedentes, & docet in plateis nostris dominus? Atqui nulla inde vti litas, si auditores diuinæ quidem legis fiamus, & non factores, imo contra ad maiorē tor mentorum occasionem audiuisse cedet, sicut & diuinarum sanctificationum sumptio ad iudicium. Obserua, quod reiecti sunt illi, quos in plateis docet dominus: verum si ipsum habuerimus docentem, non in plateis, sed in angustiis & tritis & compunctis cordibus non erimus reiecti. Iam hoc quod inquit. Illic erit ploratus, quando videbitis Abraham, & Isaac, & Iacob: cōgruit quidem & Israelitis quibus dicitur, & his qui hodie sunt incredulis; Iudæi sane tanto magis torquebuntur audiendo, alios ex gentibus requiesce re, & quietem habituros cum Abraham & patribus, se autem expellendos. Pertinet item & ad nos, qui non bene operamur cum fide, & nos quidem in lege Christi gloriamur, quam mox postea transgredimur & reprobamus. Primi quidem esse videmur, vt pote a cunabulis instructi, & nomen Christi ferentes. Postremi autem erimus, præ[sertim] tis Gentilibus quibusdam, qui in fine vitæ suæ credunt, & deo placentes paruum vitæ tempus agunt.

Psalm.vi

Quare ꝑphetę hęc dicit dn̄s, dixerunt.

Iacobi.i. Roma. ij.

Eodem die acceßerunt quidā pharisæorū, dicentes illi. Exi, & uade hinc, quia Herodes uult te occidere. Et ait illis: Ite, & dicite uulpi huic. Ecce eijcio dæmonia, & sanitates perficio hodie, & cras, & tertia die consumor. Veruntamen oportet me hodie & cras, & proximo die proficisci, quia fieri non potest, ut propheta pereat extra Hierusalē. Inuidia tabescebant maledicti Iudæi, & dominū terrere nituntur, & minantē ei faciunt Herodē, nolebant enim eū videre facientē miracula, ne multitudine miraculorum turbas sibi conciliaret, & virtute verbi ad se alliceret. Prætexunt igitur Herodē, & fingunt sibi saluatoris curam esse. Ipse autem corda illorū sciens, mansuete & adumbrate pro more suo eis respondet. Dicite vulpi huic: Et videtur quidem Herodem appellare vulpem, sed pharisæos notat, si quis diligenter consideret. Non enim dixit, vulpi illi, sed huic media quadam voce vsus, idque scienter. Singulari numero dicendo vulpē, Herodem illos suspicari fecit: dicendo autem huic, quod est pronomen demonstratiuum, insinuauit istos ipsos esse dolosos illos. Et profecto pharisæi præ se ferebāt malignos, versipellesque vulpium mores. Vide autem oro, quomodo malitiæ eorum respondeat. Quia enim illi propter sanitates inuidebant, incutiebant ei metum ex Herode, idcirco ipse id quod credebat illis potissimum dolere, dixit: Ecce enim ego (inquit) sanitates perficio, & dæmonia eijcio. Nam sicut prædictum est, propterea insectabantur eum, vt ne miraculis ostensis multos ad credendum sibi alliceret. Hodie vero & cras, plures dies significat, quemadmodum & nos familiari sermone consue[uimus]

Christ⁹ nomine vulpis Herodem quidē appellat, pharisęos vero notat.

Pharisęorū vulpini mores.

A uimus dicere, Hodie & cras fiet hoc, non omnino intra tam breue temporis interuallum rem circumscribentes, sed statim fieri significantes, ita etiam CHRISTVS dicens, Sanitates perficio hodie & cras, & tertio die consumor: non omnino significare voluit quod tertio die necessario sit consumendus, sed breui mortem suam futuram declarat. Veruntamen oportet me hodie & cras manere hoc loco, & operari miracula, & sequenti in Hierusalem proficisci, illic enim elegi mortem. Quia & illi dicebant ei. Egredere, Herodes te occisurus est. In Galilæa autem hæc dicebat: cui præerat Herodes, monstrabatque eis, etiamsi plurimumvellet, non posse ab illo se interemi. Nō enim Galilæa, sed Hierusalem præfinitum esse CHRISTVM esse passurum. Et vt tibi Euangelij dictum manifestius exponam, quum legeris, hodie & cras, punctum facito, & tunc dic, proximo die proficisci: quo modo numerantes sæpe dicere consueuimus. Ego dominico secundo, & tertio die egredior non quod egressurus sim dominico & secundo, sed solum duos illos dies enumeramus, vt manifestemus diem tertium. Ita sane & dominus hoc loco prius numerans inquit, Oportet me hodie & cras proficisci in Hierusalem: illic enī finis meus. Sicut autem supra diximus, non quod tribus diebus vitam suam circumscribat: sed pluribus quidem diebus, veruntamen non valde longo tempore se mansurum significat quasi hæc dicat ad eos qui sibi inuidebant. Quid meam meditamini mortem? Ecce paulo post ipsa instabit. Quum vero audis, quod fieri non possit, extra Hierusalem perire prophetam. vt ne putes Iudæos vi quadam ac necessitate ad hoc ciendum compelli, sed scias sponte sua homicidium istud patrare, vt si quisvidens crudelissimum, maximeque sanguinarium latronem vias obsidere, diceret. Fieri non potest, viam hanc in qua latro prætereuntibus insidiatur, a sanguine puram esse. Omnino enim hoc loco quod consectaneum est ad opera latronum, dicit. Sic igitur & in Hierosolyma: quam occuparunt latrones, & scribæ fieri non potest, in alio loco quam in illo in quo sunt latrones, perire prophetarum dominum. Assueti enim effundere seruorum sanguinē, etiam dominum ipsum occident.

hodie & cras clarior expō

B

Hierusalem Hierusalē, quæ occidis prophetas, & lapidas eos qui mittuntur ad te: quoties uolui cōgregare filios tuos, quēadmodum auis nidum suum sub pennas, & noluistis? Ecce relinquitur uobis domus uestra deserta. Dico autem uobis, quod non uidebitis me, donec uenerit tempus quum dicetis. Benedictus qui uenit in nomine domini. Duplicatione nominis ostendit amorem: quam erga illos habet dominus. Quemadmodum enim amator quis ab amica contēptus, ita reuocat adulteram synagogam. Ostendit item suam misericordiam, quod sæpenumero voluerit congregare illos. Et illorum significat arrogantiam, dicendo, quia noluistis, relinquo vos posica. In tantum enim odio habui malitiamvestram: vt neque templum domū meam esse dicam, sed domum vestram. Nam quandiuvitam vestram bene gerebatis, & templum meum erat, quia autem & illud contaminastis, & negociationis domum & speluncam latronum fecistis, varijsque negociationibus & auarisvestris studijs vicissim seruitis. Negociatio enim latrocinium est, supplantans fratres: & rapiens quæ illorum, id quod & latrones faciunt, inuadunt enim viatores, vt illorum bona rapiant & quoniam speluncam latronum templum fecistis per negociationum species, quas in ipso orationis loco faciebatis, non vltra mea erit domus, sedvestra. Non solum autem templum intelligas domum, sed & omnem generationem Iudæorum. Solet enim scriptura & genus domum appellare, vt domus Leui benedicet dominum. Et hoc loco potest intelligi. Domus vestra relinquitur, hoc est genus vestrum relinquitur a me, sicut & prophetam alibi dicit, Dereliqui domum meam, hæreditatem meam. Domum enim illic dicit Israelitas. Ostendit autem quod & ante hoc ipse eos conseruarit, & ab inimicis liberarit. Denique dicens. Non mevidebitis, done dicatis. Benedictus quivenit secundum significat aduentum. Inuoluntarij enim confitebuntur & saluatorem, & dominum, quandoquidem ipsis nulla inde vtilitas eueniet. Quid igitur? Non viderunt illum a quo tempore hæc dixit? Vtique. Dicens enī. Non me videbitis ex illo tempore, non horam quæ tūc erat significat, sed tempus quod post crucem. Sicut si dixisset. A tempore quo me crucifixeritis non vltra me videbitis donec redeam.

mat. xxiij

C

negociatio latrocinium dicitur.

scripturæ ppríetas in dictiōe domus.

psalmus xxxiiij.

CAPVT DECIMVM QVARTVM.

ET factū est, quū introiret in domū cuiusdā principis pharisæorū sabbato, ad capiendū cibū, & ipsi obseruabant eū. Et ecce hō quidam hydropicus erat ante illum. Et respondens Iesus dixit ad legisperitos & pharisæos, dicens. Num licet sabbato sanare? At illi tacuerūt. Ipse uero apprehēsum sanauit eū, ac dimisit. Et respōdēs ad illos, dixit. Cuius ue

strum asinus, aut bos in puteum cadet, & non continuo extrahet illum in die sabbati? Et non poterant ad hæc respondere illi. Dominus satis sciens pharisæorum morositatem ingreditur in eorum domus. Curæ enim erat animarum vtilitas, & propterea ingressus est. Potuissent enim vel ex doctrina, & sermone, vel ex ostensione miraculorum vtilitatem percepisse, siquidem voluissent. Porro quum in medium venisset hydropicus, non hoc considerauit dominus, quomodo non offenderet multos, sed quomodo sanaret eos, qui cura sua indigebant. Oportet enim nos vbi magna prospectat vtilitas, non curare insipientes qui scandalizantur. Arguit autem insipientiam eorum qui reprehensuri erant, ideoque interrogat. Licet ne sabbato sanare? Nonne manifeste irridet eos vt insipientes? Siquidē quum deus sabbatum benedixerit, ipsi benefacere prohibent in eo, & per hoc faciunt omnino maledictum. Non enim benedictus est dies in quo nihil boni fieri soleat. At quū hi scientes, quo tenderet interrogatio, silerent. Iesus quod suum erat facit, & contactu sanat hominem: deinde etiam pharisæos admonet, quasi talia diceret eis. Si prohibuisset lex misereri in sabbato, non curæ tibi fuisset, si filius tuus periclitatus fuisset in sabbato? Et quid dico filius? neque bouem reliquisses absque adiutorio, si periclitantem vidisses. Quomodo igitur non stultum fuerit, quod obseruatis sanationem hydropici in sabbato? Hydropicus est omnis qui per dissolutam vitam & lubricam anima sua grauiter ægrotat, qui & CHRISTO indiget, & sanabitur plane, si ante CHRISTVM fuerit. Nam qui ante CHRISTVM fuerit, cogitans semper quomodo ab ipso videatur, minime peccabit.

Magna vbi vtilitas speratur, insipientiū non oportet absterreri scandalo.

Dicebat autem & ad inuitatos parabolam, intendens quomodo primos accubitus eligerent, dicēs ad illos. Quū inuitatus fueris ab aliquo ad nuptias, ne accūbas in primo loco, ne forte honoratior te ab illo sit inuitatus, & ueniens is qui te & illum uocauit, dicat tibi. Da huic locum, & tunc incipias cum rubore extremum locum tenere, quin potius quum uocatus fueris, uade accumbe in nouissimo loco, ut quum uenerit qui te inuitauit, dicat tibi. Amice, ascende superius, tūc erit tibi gloria coram simul discumbentibus. Quia omnis qui se extollit, humiliabitur, & qui se humiliat extolletur. Vides cœnas Christi quales sint nempe in vtilitatem animæ, & non in satietatem ventris vertuntur. Ecce enim sanauit hydropicum, docuit pharisæos, quod boni sit in sabbato benefacere. Et postea vidēs eos de primo accubitu tumultuari, sanat & hanc affectionem, quæ non a parua sed magna & vix effugabili causa incipit, inani inquam gloria. Et ne quis existimet, de hoc dicere, minus & indignum esse magnificentia verbi dei, imo maxime, quia medicus qui pollicetur sanare podagram, omnesque morbos memoratu dignos, neque digitorum attritiones, sed dentis dolorem sanare detrectat: deinde quomodo paruus inanis gloriæ morbus, quo omnino turbantur qui primos accubitus quærunt. Oportebat igitur humilitatis doctorem & principem, & consummatorem Christum omnes ramos inanis gloriæ amputare. Et hoc quoque expende, si non fuisset tempus mensæ, & de hoc disseruisset dominus relicto de aliis rebus sermone, esset forte reprehensioni locus, nunc autem quia hora cœnæ & ambitionis morbus ante oculos saluatoris versabatur, tempus erat admonitionis. Vide enim & aliter, quomodo a culpa hominem liberet, & quomodo ipsum ciuilem faciat. Quanta enim confusione plenus, quum requisiueris locum te indignum, & deinde quum superuenerit dignior, is qui te vocauit, dicat. Da huic locum, idque sæpe: descendens enim tu, illi autem primum loci occupabunt. Contra, quanta laude dignus quando prima sella dignus, principio sederis humili loco, & postea præ aliis se sedere comperitur. Num igitur parua tibi videtur illa admonitio domini, quæ maximam virtutum humilitatem docet, & in auditorum animabus collocat, & ad honestam vitæ obseruationem ducit, id quod Christi dilectus discipulus Paulus postea dixit. Omnia honeste, & secundum ordinem, inquit, fiāt. Quo pacto igitur hoc fiet? Nullus quærat quod suum est, sed vnusquisque quod alterius. Vides discipulorum eadē loqui, quę magister eius? Omnis qui seipsum exaltat, humiliabitur, quo pacto intelligam? Etenim multi in vita hac se exaltantes, honore fruuntur. Igitur hoc quidem humiliari, quando quis fruitur magno honore in mūdo, miserque & humilis fit apud deum. Insuper non vsque ad finem, neque apud omnes in tali honore est, sed quantum a quibusdam obseruatur, tantum ab aliis irridetur, & nonnunquam ab his a quibus honoratur. Vera igitur est sententia. Et omnis indignus hanc sibi sublimitatē vendicans, humiliabitur, & apud deum quidem, quando vltimum iudicium, in vita vero hac maxime. Natura enim omnis homo indignus sublimitate. Nullus igitur extollatur, vt ne extreme humilietur.

i.Cor. xiiij

humiliari quid sit.

A *Dicebat aũt & ei, qui se inuitauerat. Quũ facis prandium aut cœnã, noli uocare amicos tuos, neq;*
fratres tuos, neque cognatos tuos, neque uicinos diuites, ne quando & ipsi te uicißim inuitent ac
datur tibi beneficium. Imo quum facies conuiuium, uoca pauperes, debiles, claudos, cæcos, & bea-
tus eris: quia non possunt rependere tibi, rependetur enim tibi in resurrectione iustorũ. Hæc quũ
audisset quidam de simul accumbentibus, dixit illi. Beatus qui comedit panẽ in regno dei. Ex duo
bus generibus constabat conuiuiũ, ex vocatis, & his qui vocabant. Vocatorũ genus sa-
lubri admonitione ad humilitatẽ induxerat, & conuiuiũ minime sumptuosum illis pro-
posuerat. Nunc & in eum qui vocauerat, vicissim liberalitatẽ suã exercet; & admonitio-
ne reinuitat, abducens eũ, ne cõuiuia instituat humani fauoris vel remunerationis mox
recipiendæ gratia. Qui pusillo sunt animo, amicos vel cognatos ob præsentis vitæ bene
ficium vocant; quod si minus consequantur, grauatim ferunt. Qui autem magni sunt
animi, futurum præmium expectantes, a vere diuite remunerationes accipiunt. Hæc au-
tem dicens dominus, non nos ab amicis arcet, sed non contemnendam humilitatem do-
cet. Itaque postquam hæc quidem audisset, & sentiret quod deus corporalibus mensis re
muneraret & reinuitaret iustos, dixit. Beatus qui comedit panem in regno dei. Non e- animalis
nim spiritualis erat, vt intelligeret ea quæ supra sensum, sed animalis adhuc erat, hoc est quis.
humanas cogitationes sectabatur. Animalis enim est, qui nihil super naturam credit, tres hoĩm
sed omnia secundum naturam intelligit. Tres enim sunt ordines, carnalium animalium, ordines
spiritualium. Carnalis quidem est, quii vult lætari & gaudere, quum aliis malefecerit; qui & qui
B vt est omne genus auarorum. Animalis, qui neque furari, neque nocere vult, hoc est em se habeãt
iuxta naturam viuere, quandoquidem hoc nobis natura indidit. Spiritualis vero, qui &
affligi, & damnũ ferre vult propter virtutem. Est igitur primus circa naturam, secun- ij. cor. v.
dus iuxta naturam, tertius supra naturam. Omnis igitur qui humana sapit, & non va-
let intelligere ea quæ supra naturam, animalis dicitur vti qui anima & spiritu guberne
tur. Qñ autem quis spiritu agitur, & non iam viuit ipse, viuit autem in eo Christus, hic
est spiritualis, naturam supergressus. Animalis igitur erat & hic, qui putabat fore sensi
biles sanctorũ retributiones, quoniam nihil super naturam poterat intelligere.
At ipse dixit ei. Homo quidam apparauerat cœnam magnam, & uocauit multos, misitque seruũ
illum suum hora cœnæ, ut diceret inuitatis. Venite: quia iam parata sunt omnia. Et cœperunt si- mat. xxij
mul omnes se excusare. Primus dixit ei. Villam emi, & necesse est mihi exire, & uidere illam, rogo
te, habe me excusatum. Et alter dixit, Iuga boum emi quinque, & ad probandum illa, rogo te ha-
me excusatum. Et dixit alius. Vxorem duxi, & ideo non poßum uenire. Quum dixisset eis qui
simul accubuerat beatũ eũ qui comedit prandium in regno dei: dñs docet eũ latius, quõ
oporteat nos intelligere conuiuium dei, & parabolam hanc dicit. Hominem quidem no
minans misericordem suum patrem. Quando enim vindicatiuam dei virtutem scriptu-
ra significat, pantheram, & vrsum, & pardum eum vocat, quando autem misericordiam dei vindi
vult insinuare, hominem inducit. Sicut & nunc misericordissimam eius dispensationem cãtis & dei
intelligens, quam operatur in nobis, qua nos facit participes carnis filij sui, hominem eũ miserẽtis
nominans. Cœnam enim magnam vocauit dispensationem hanc. Cœnam quidẽ, eo quod in scriptu
C in nouissimis temporibus, etenim ad vesperam seculi venit dominus. Magna autem cœ ra appel-
na hæc, quoniam ex confesso magnum est salutis nostræ mysterium. Et misit seruum su lationes.
um hora cœnæ. Quis est seruus ille? Is qui forma serui assumpta, filius dei, homo factus;
& vt homo missus esse dicitur. Attende quomodo non dixerit seruum, sed cum articu-
lo seruum illum suum. Illum proprie dixit, qui iuxta formam humanam ei placuit, & ser
uiuit; Non enim vt filius & deus tantum beneplacitus est patri, sed & sicut homo ipse philip. ij
solus sine peccato, omnibus paternis consilijs & mandatis ministrauit & paruit; & im-
plens omnem iustitiam seruire dicitur deo & patri, ideo & ipse solus proprie seruus dei
dicitur. Hora autem cœnę missus est, hoc est definito & oportuno tempore. Non enim
aliud tempus commodius fuit saluti nostræ, quem quo regnabat Cęsar Augustus, quũ
in summa esset malitia: quam destrui oportebat. Sicut enim medici sinunt in sæui mor
bi vlceribus humorem colligi, & deinde remedia apponunt, ita & peccatum oportebat cõparatio
omnes suas species indicare, & deinde magnum medicum imponere pharmaca. Et pro- pulchra.
pterea expectauit CHRISTVS, donec diabolus malitiæ mensurã impleret, & tunc de-
um incarnatus est, & omne genus malitiæ per sanctam vitam suam sanauit. Missus est
igitur in tempore, hoc est, opportuno & accommode tempore, sicut & Dauid dicit. Ac
cingere gladio tuo super femur tuum potenter tẽpestiuitate tua. Omnino em̃ gladius,
verbum dei, per humerum autem natiuitas in carne significatur. Tempestiuitas autem ps. xliiij.

fuit, hoc est, opportunum tempus. Missus vero est vt diceret inuitatis: Qui sunt hi, qui
... sunt. Fortassis omnes homines. Omnes enim vocauit deus ad sui agnitionem, par-
tim per ordinatam inuisibilium constitutionem, partim per per naturalem legem. For-
tassis enim magis proprie Israelitas, qui per legem & prophetas vocati fuerunt. Ad il-
los igitur missus est primum dominus, vti ad oues domus Israel. Ipse enim dicebat. Ve-
nite, quia parata iam sunt omnia. Prope enim esse regnum dei, omnibus euangeliza-
bat dominus; & intra nos. At illi cœperunt simul omnes excusare. Omnes enim principes Iu-
dæorum detrectebant Iesum habere regem, & cœnam non meruerunt: & alius quide
propter auaritiarum cupiditatem, alius autem propter voluptatē. Nam ille quidem vil-
lam emerat, & alius iuga boum, qui signant diuitiarum cupidos. At alius qui vxorē du-
xerat, voluptarius erat. Insuper & is villam comparat, qui propter mundam sapien-
non accipit mysterium. Villa enim & mundus hic, & natura simpliciter. Qui autem na-
turam obseruat, non recipit hoc quod super naturam. Igitur pharisæus qui villam forte
comparauerat, hoc est qui respexerat ad naturæ leges, non recipit virginem parere de-
um, quod super naturā est: sed & omnes qui in externa sapientia gloriantur, propter vil-
lam hanc, hoc est naturam, ignorauerunt eum qui condiderat & ignorauerat naturæ or-
dinem, Iesum. Porro qui iuga boum quinque emit, vt probaret signat carnalem homini
qui quinque sensus animæ corporalibus coniunxit, & animam carnem fecit: & prop-
hoc, vtpote circa terrena occupatus, non vult spiritualis cænę particeps esse. Dicit enim
sapiens. Quid calūniatur qui alteri præualet? At qui propter vxorem excidit, volupta-
rius vtique fuerit, qui carni vt coniugi animæ alligatus est, & quum est in illa, quasi ad-
hærent. deo placere non potest. Intelligas autem hæc omnia & iuxta literam. Etem exc-
dimus a deo, & propter villas, & propter iuga boum, & propter nuptias. Adhærētes e-
illis; & totā vitam in ea impendentes: & vsque ad sanguinem vexati & excoriati, nullum
diuinum vel sensum, vel verbum cogitamus vel attentamus.

Naturā qui obseruat nō recipit quæ sunt sup naturam.
prou. xiiij
Sensus superiorum secūdum literam.

*Et ueniens seruus ille, renunciauit hæc domino suo. Tūc iratus paterfamilias, dixit seruo suo. Ex-
cito in plateas, & uicos, & ciuitates, & pauperes ac debiles, claudosque & cæcos introduc hic.
Et ait seruus: Domine, factum est ut imperasti, & adhuc locus est. Et ait dominus seruo. Exi in ui-
as & sepes, & compelle intrare, ut impleatur domus mea. Dico autem uobis, quod nemo uirorum
qui uocati sunt, gustabit cœnam meam.* Nam abiecti sunt principes Iudæorum, & nullus
ex illis credidit Christo, & ipsi gloriabantur in malitia, vt dicit. Num quis principū cre-
didit in eum? Proinde docti in lege, ac scribæ vt propheta dicit, infatuati: gratiam amise-
runt, idiotæ autem & Iudęi qui cæcis & claudis, & debilibus comparantur, & stulti sunt
huius mundi, & mire contempti, hi vocati sunt. Turbæ enim admirabantur, super gra-
tia: quæ de ore Iesu procedebat, & gaudebant in doctrina. Postquam autem intrauerunt
Israelitæ, electi inquam, quos in gloriam suam prædestinarat deus, quales fuerūt Petrus
& filii Zebedæi, & multa alia milia eorum qui crediderunt, benignitas dei etiam in gen-
tes diffusa est. Per hos enim qui in via & apud sepes, gentes intelligendæ sunt. Israelitæ
enim fuerunt intra ciuitatem, vt hi, qui legem susceperant: & ciuiliorem vitam sortiti.
Gentiles vero a testamentis, & a lege dei alieni erant, & non facti ciues sanctorum, nec in
vna, sed in multis iniquitatibus & rusticitate magna versabantur, & apud sepes, pecca-
dico. Peccatum enim magna sepes est & interstitium, diuidens nos a deo. Per vias itaque
pecuniam gentilium vitam, & in multas dissectam opiniones, per sepes vero intelligitur vi-
tam illorum in peccatis. Non simpliciter autem iubet illos vocare, sed compelle, inquit,
quanuis voluntarium sit omnibus credere, cæterum vt sciamus magnę virtutis Dei effi-
credisse gentes in tata versantes ignorantia, ideo dixit, compelle. Nisi enim magna præ-
dicaretur virtus, & magna esset verbi veritas, quomodo persuasi essent homines in ido-
lorum cultu insaniētes, & fœda operantes, vt repente agnoscerent verum Deum, & spi-
ritualem diligerent vitam? Igitur admirabiles translationem significare volens, necessi-
tatem nominauit, quasi diceret quis: gentiles etiam idola & delicias relinquere nolen-
tes, a prædicatione tamen veritatis ea relinquere coacti sunt. Vel aliter, & virtus signo-
rum magnam afferebat necessitatem, vt transferentur ad fidem Christi. Et quotidie cœ-
na illa præparatur, & vocamur omnes ad regnum, quod deus pręparauit ante mūdi ori-
ginem hominibus, sed alij quidem propter sapientiæ curiositatem, alij vero propter re-
rum terrenarum cupiditatem, alij autem propter carnalitatem, non meremur illud. At
dei misericordia alijs peccatoribus hoc largitur, qui cæci mentalibus oculis sunt, & nō in-
telligunt quæ sit voluntas dei, vel intelligunt quidem, sed claudi sunt, & ad operandum
tardi ac

Ioan. vij.
Hie. viij.
Supra xiiij.
ephe. ij. iiij
Coloss. i.
Peccatū quid.
Cur dn̄s dixerit cōpelle intrare.

A tardi ac immobiles, & omnino debiles ac pauperes, eo quod superna gloria exciderĩt, neque immaculata vita conspicui fuerint. Illis igitur peccatoribus in latis ac spatiolis peccatorum vijs errantibus, mittit pater filium suum ad cœnam inuitantem, qui secundum carnem seruus fuit, qui non venit vt vocet iustos, sed peccatores, inuitatque eos liberaliter præ doctis illis & diuitibus, & carni indulgentibus. Multos autem morbos & pericula immittendo: facit eos etiam inuoluntarios renunciare huic vitæ, quibus iudicijs solet inducere illos ad cœnam suam: necessitatem eis faciens periclitationem, & huius exempla multa sunt. Docet autem nos parabola hæc simplicius, pauperibus & debilibus potius dandũ quam diuitibus, id quod & paulo antea admouerat, propterea istud videtur parabola dicere: per hoc credibilius faciens pauperes vocandos. Discimus & aliud, debere nos esse alacres & liberales ad pauperum susceptionem, atque etiam ita nolẽtes cogamus eos, vt participes fiant nostrorũ bonorum. Hoc & magistri admoneantur, quod opereprecium sit discipulos etiam nolentes docere.

Ibant autem turbæ multæ cũ eo, & conuersus dixit ad illos. Si quis uenit ad me, nec odit patrem suum ac matrem, & uxorem ac filios, & fratres & sorores, præterea autem & animam suam, non potest meus esse discipulus. Qm̃ multi ibant cum Iesu qui nõ cum oĩ alacritate & obediẽtia sequebantur, sed frigidiores erant: docet eos qualem oporteat esse discipulum suum, de quo affirmat, qualem illum depingat, asserens oportere eum odio habere, non solum eos qui externa familiaritate iuncti sunt, sed & suam ipsius animam. Vide autem ne

B litera abripiaris. Non enim inhumanitatem & crudelitatem docet misericors; neque sibipsi docet manum inferre, sed proprium suum discipulum vult tunc odio habere cognatos suos: q̃i ad pietatem ei obstaculo sunt, & propter necessitudinem a bonis operibus prohibetur. Quoniam nisi obsisterẽt, magis honorandos doceret vsque ad extremũ spiritum. Et quomodo docet? Per maiorem doctrinam inquã, nempe per ea quæ operatus est. Ipse enim & Ioseph quamuis non esset proprius parens, sed existimatus, obediẽs fuit, & matris suæ tantam semper egit curam, vt neque, quum crucifigeretur, eam negligeret, sed commendauit discipulo quem diligebat. Quomodo igitur is, qui per opera docuit, alia sermonibus asseuerauit? At sicut dixit præcipit odio habere parentes, quando vero in cultu dei periculum est: tum enim non parentes censentur, neque familiares, si in hoc nobis obsistant. Et hinc manifestum quod dicimus. Nam quum nostram animam odio habere præcipit, omnino non præcipit vt nobisipsis mortem cõsciscamus, sed vt renunciemus concupiscentijs animę, quę nos separant a deo, etiamsi perferendum martyrium, non curanda anima, quoniam perpetuum lucrum proponitur. Hoc enim est ꝙ nos docet, & non simpliciter vt quis seipsum occidat. Ostenditque illud iterũ ipse per hoc, ꝙ diabolus conatus fuit eũ de summitate templi deijcere, quando tentationem repulit, & nõ se Iudęis tradidit, sed secessit, atque per medium eorum transiens, ab illis se occultauit. Igitur cuicunque domestici & amici obstant in pietate, & is illorũ familiaritatem deo, cui placere debet, pręfert vel etiam propter amorem vitæ imminente martyrio deficit, & negat, ille non potest esse discipulus Christi.

Lucæ. ij.
Ioan. xix
math. iiij.
Luc. iiij.

C *Quis enim ex uobis, qui uelit turrĩ ædificare, quin prius sedẽs cõputet sumptus, an habeat quibus opus est ad perficiendũ, ne postquam posuerit fundamentum, nec potuerit perficere, oẽs qui uiderint, incipiant illudere ei, dicentes. Hic hõ cœpit ædificare, nec potuit consumare.* Per parabolã turris docet nos dñs, vt hi, qui semel delegerint se sequi, ne solum iaciant fundamentũ; hoc est ne incipiant tantum sequi, & postea finem non imponant, vt hi qui non habent sufficientem alacritatis præparationem. Tales fuerunt hi, de quibus Euangelista Ioannes dicit. Multi igitur ex discipulis eius abierunt retrorsum. Et omnis homo qui virtutem quidem operari vult, & non eo peruenit, vt diuinam cognitionem accipiat, eo quod imperfecte & absque ratione virtutem orditur, imperfecte ædificat, non volens absoluere turrim summæ cognitionis. Vnde & illuditur illi, ab his, a quibus videtur & hominibus & diabolis. Vel aliter. Per fundamentum quidem intelligas sermonem doctoris. Nã qui suscipit sermonem doctrinæ vtpote de continentia, comparatur ei qui iecit fundamentum in anima discipuli. Opus est autem sermoni huic, hoc est, fundamento superædificatione, opere dico, vt turris nostra fortis a facie inimici absoluta sit virtus illa, quam præmittamus. Quod autem fundamentum quidem sermo, extructio autem opus, sufficienter dicit apostolus. Fundamentum posuit Iesum CHRISTVM, alius autem superextruit, & statim enumerat varia ædificia, hoc est operationes, vel bonorum, vel malarũ operum. Timeamus igitur, ne forte illudant nobis dęmones, de quibus pro-

Ioan. vi
i. cor. iij.
esaię. iij.

pheta dicit. Illusores dominabuntur eis, his scilicet, qui a deo repulsi sunt.

Aut quis rex proficiscẽs, ut cõmittat præliũ aduersus alterũ regẽ, nonne sedẽs prius cogitat, an possit cũ decẽ millibus occurrere ei, qui cũ uiginti millibus uenit cõtra se? alioqui adhuc illo longe agẽte, legatione missa petit ea quæ pacis sunt. Sic ergo oĩs ex uobis, qui non renunciat oĩbus quæ possidet, nõ põt meus esse discipulus. Bonũ est sal, si uero sal infatuatũ fuerit, per quod condietur? Neque in terrã, neque in sterquiliniũ utile est, foras proijciũt illud. Qui habet aures ad audiendũ audiat. Et hæc parabola docet nos, ne simus duplici anima, neq; carni & deo adhærea-

Matth.v. Esa.vi.

mus, sed si volumus bellũ cõtra malignos dæmones suscipere, vt feramur in eos tanquã hostes, & illis vere obluctemur. Rex igitur est & peccatũ regnãs in mortali nostro corpore, si illud admittimus: Rex etiam & animus noster conditus est. Si igitur, quum resistendum peccato, pusillanimiter illud impugnat. Grauis enim & terribilis est eius exercitus & maior & numerosior videtur, quam nos sumus. Quippe dæmones sunt milites, qui censentur viginti millia contra nostra decem millia. Nam incorporei sunt, & pugnant contra nos, qui in corpore sumus, vnde & maiorem virtutem habere videntur. Quanuis autem videãtur fortiores, nos tamen resistere poterimus. In deo enim, inquit, faciam virtutem, &c. Dominus illuminatio mea, & salus mea, quam timebo. Si constiterint aduersum me castra, non timebit cor meum. Dedit autem nobis deus, qui propter nos

Psal.lix. Psa.xxvi

incarnatus est, virtutem omnem calcandi hostem. Idcirco & quoniam in carne existentes, non carnalia arma habemus, etiamsi decem millia videamur habere, eo quod in corpore sumus, & alij viginti millia, eo quod incorporeæ naturæ sunt. Attamen dicere debemus. Domine deus meus, virtus mea, nullamque vnquã cum peccato habere pacem, (id quod est seruire affectionibus) sed magis resistamus eis, & ostendamus nullas esse inducias odiorum erga illa, neque habere velimus concupiscibilia mundi, sed renũciemus omnibus. Non põt eĩm discipulus Christi esse qui non renunciat omnibus, & pacẽ habere cũ his quæ in hoc mundo animas dãno afficiũt. Christi sane discipulus sal esse debet, non

Christi discipulus sal sit.

solum ipse bonus existens, sed & malitiæ non particeps, alijsque cõmunicans bonitatẽ. Ita enim se habet sal. Ipsum enim quum maneat, nescium erit corruptionis, & alia seruare valet ne corrumpantur, quibus suam qualitatem communicat. At si naturam suam sal abiecerit omnino inutile, neque terræ neque stercori accommodum. Quod autem dicit, ita se habet. Ego quidem, omnem christianum vtilem, & condire valentem esse volo, non solum eum cui concredit docẽdi donum, quales sunt doctores & pastores, sed etiam exigo vt laici ipsi bonæ frugis, & vtiles sint proximis. Iam si profuturus alijs reprobus fiat, & a christianorum ordine eijciatur, neque prodesse, neque vtilitatem capere poterit. Neque in terram, inquit, neque in sterquilinium vtile est. Insinuatur autem per terram quod vtilitatem capiat per sterquilinium autem quod prosit. Ideo reijcitur, & reijciendus est, tanquam qui nec prosit, nec vtilitatem percipiat. Et quoniam obscurus parabolicusque sermo ille fuit, excitans auditores dominus, vt non simpliciter suscipiant dictum de sale, dicit. Qui habet aures ad audiendum, audiat, hoc est, qui habet intellectum intelligat. Aures enim hoc loco sensitiuam virtutem animæ, & ad intelligendum aptitudinẽ

Aures. Coloss.iiij

significant. Omnes itaque fideles sal sunt, ex diuinis sermonibus & superna gratia qualitatem suscipientes. Et quod gratia sal sit, audi Paulum dicentem. Sermo vester sit in gratia, sale conditus. Et ita si fuerit sermo ἄχαρις, hoc est, sine gratia, insulsus dicitur. Igitur si diuinorum eloquiorum qualitatem cõtempserimus, & non susceperimus eam in nos, stulti & intellectu carentes efficimur. Et profecto infatuatum est sal vestrum, si non habuerit supernæ gratiæ qualitatem.

CAPVT DECIMVMQVINTVM.

Accedebãt aũt ad eum oẽs publicani & peccatores ut audirẽt illũ, & murmurabãt pharisæi ac scribæ, dicẽtes. Hic peccatores recipit, ac cibũ capit cũ illis. Dicebat aũt ad illos parabolã hãc, dicẽs. Quis ex uobis est hõ, qui habet centũ oues, & si perdiderit unã ex illis, nõne relinquit nonagĩtanouẽ in deserto, & uadit ad illã quæ perierat, donec inueniat eã? Et quũ inuenerit eã, imponit in humeros suos gaudens, ueniẽsque domũ, conuocat amicos & uicinos, dicens illis. Gaudete mecũ, quia inueni ouẽ meã, quæ perierat. Dico uobis, q; ita gaudiũ erit in cœlo super uno pctõre resipiscẽte magis q̃ super nonagĩtanouẽ iustis qui nõ indigẽt pœnitẽtia. Aut quæ mulier habẽs drachmas decẽ si perdiderit drachmã unã, nonne accendit lucernã & uertit domũ, quæritque diligenter donec inueniat,

A *& quum inuenerit, conuocat amicas ac uicinas, dicens. Gaudete mecum. quia inueni dragmam quã perdideram. Ita dico uobis: gaudium erit coram angelis dei super uno peccatore resipiscẽte* Dominus quidem illud faciebat, cuius gratia incarnatus est, accedens publicanos & peccatores, tanquam medicus infirmos. Qui autem reuera peccatores erant, obmurmurationem tantę humanitati rependebant. Abominationes enim censebant publicanos, ipsi autem domos viduarum & orphanorum comedebant. Quid igitur dominus? Sicut misericors erat erga publicanos, ita & erga illos, qui suam calumniabantur misericordiam. Non enim auersatur eos tanquam insipientes & obmurmurantes, sed mansuete sanat, parabolam hanc de ouibus dicens, & de manifestis & certis eis persuadet & confutat, ita ne ægre ferant tantam bonitatis effusionem. Nam si in oue vna irrationali, & quæ ad imaginem dei non est facta, si quum errauerit, fuerit inuenta, gaudium fit tantum, quantum verisimile est fieri in homine rationali ad imaginem dei condito. Manifeste igitur parabola hac iustos dicit per oues nonagintanouẽ, & peccatorẽ vnum. Dicunt autẽ nonnulli centũ oues omnẽ creaturam rationalẽ, vnam autem ouem, rationalis naturæ hominem, quem errãtem requisiuit pastor bonus, relictis nonagintanouem in solitudine, hoc est, in superno loco cælesti. Solitudo enim est cælum, & a mundano tumultu sequestratum, plenumque omni tranquillitate ac pace. Dominus uero vt inuenit illam quæ errauerat, imposuit in humeros. Infirmitates enim nostras, & peccata nostra ipse portauit. & omnia onera nostra non grauatim ipse suscepit, persolutis omnibus quæ debebamus,

B & nos sponte ac libenter portauit, vsque in domum nostrã, hoc est in cęlũ, & cõuocat amicos & vicinos, fortassis angelos quos & oues diximus esse iuxta aliã & aliã reuelationẽ. Nam secundũ quod omnis creatura condita ad deum confertur, pecunia est & bruta & secundum hoc dicuntur etiam supernæ virtutes oues: at si ad alias creature conferuntur rationales, dicuntur amici & vicini, angelicarum virtutum chori. Et per mulierẽ intelligas sapientiam & virtutẽ dei, & patris; Iesum ipsum qui perdidit vnã drachmam, ex rationalibus & ad imaginem conditis creaturam, hominem inquam, & accendit lucernam suam carnem. Sicut enim lucerna, quanuis sit ex terra, illuminat tenebrosa per lucem, quam recipit, ita & caro domini, licet terrena esset: similisque nobis lumine deitatis suæ, quam in se recepit, apparuit, quum incarnatus esset. Et domus, hoc est, omnis mundus, repurgata est a peccato, CHRISTVS enim abstulit peccatum mundi: Et plane inuenta drachma, gaudium fuit CHRISTO: & supernis virtutibus: quę amicæ eius & vicinæ sunt. Amicæ quidem, quia volũtatem eius faciunt, vicinæ vero, quia incorporeæ. Quid autem si amicę sint omnes supernæ virtutes vicinæ autẽ, quę propiores ei, vt throni & cherubĩ? Dicendo enim amicas & vicinas, duo genera manifestauit, quanuis hoc curiosius videatur.

solitudo cælum dicitur.

Ait autẽ. Hõ quidem habuit duos filios, & dixit adolescentior illorum patri. Pater da mihi portionem substantiæ, quæ ad me redit. Et diuisit illis substantiã. Ac post dies non multos, quum oĩa contraxisset adolescentior filius, peregre profectus est in regionem longinquam, & ibi dissipauit. substantiã suã uiuẽdo luxuriose, & postquã oĩa cõsumpsisset, facta ẽ fames ualida in regiõe illa:

C *& ipse cœpit egere. Et abiit, & adhæsit uni ciuium regionis illius, atque is misit illum in uillam suam, ut pasceret porcos, & cupiebat implere uentrem suum de siliquis, quibus porci uescebantur, nec quisquam illi dabat.* Et hæc parabola superiori similis est. Inducit eñ & illa hominẽ quidẽ. deũ videlicet vere misericordẽ: filios aũt duos ordines hominum, iustorũ dico & peccatorũ. Dixit aũt iunior. Da mihi partem substantiæ quæ ad me ptinet. Olim humanæ naturæ possessio erat iustitia: ideo & filius senior non insolescit. Peccatum postea natum est. vnde & iunior insolescit, qui cum peccato quod postea introductum est creuit. Vel aliter iunior dicitur peccator, quia nouator rerum insolens, & deficiens a paterna voluntate. Pater da mihi partem substantiæ quæ ad me pertinet. Rationalis, ad quam subsequitur liberum arbitrium, substantia est hominis. Omne autem rationale, liberi arbitrij est. Dat igitur nobis dominus rationem, vt ea libere vtamur, tanquam nostra substantia. Dat autem omnibus ex æquo. Omnes enim ex æquo rationales sunt, & ęque liberum habent arbitrium. At alij vtimur hac libertate secundum rationem, alij autem dilapidamus donum diuinum. Et simpliciter omnia quæ dedit, nobis dominus, substantia nostra censeri possunt, vt exempli gratia, cælum & terra, & in summa creaturæ omnes, lex, prophetæ. Atqui filius natu minor vidit cælum, & cælum fecit deum, vidit terram & coluit eã. In lege dei noluit ambulare. In prophetis scortatus est. At senior filius omnibus his in gloriam dei visus est. Itaque ille qui dedit oĩa

liberũ arbitrium.

hæc ex æquo, permisit libere ingredi, Nullum enim cogit non volentem, vt sibi seruiat,
ps. lxxvij Nã si voluisset nos cogi, non fecisset nos rationales: & liberi arbitrij. Porro filius iunior
Noluit nos deus cogere alioqui nõ rõales nõ liberi arbitrij. omnia hæc simul decoxit. Et quæ causa? Profectus est in terram longinquam. Nam quã
do egreditur homo a deo, & se a timore dei elongat, omnia diuina dona expendit. Pro
pinqui enim deo existentes, nihil tale quod interitu dignum facimus, iuxta id quod dici
tur. Prouidebam dominum in conspectu meo semper, quia a dextris meis est: ne com
mouear. Illo autem longe a nobis absente, efficimur apostatæ facientes & ferentes pessi
ma quæque, iuxta illud dictum. Ecce qui elongant se a te, peribunt. Dissipauit igitur sub
stantiam suam. Merito. Virtus enim terminum vnum habet, & vnum quoddam est, at
Psal. xv. malitia multifariam diuisa est, eorumque multorum causa, vt exempli gratia. Fortitudi
Psa. lxxij nis vnus est limes, vt quando oportet, & quomodo oportet, & erga quos oportet irasci
bili vti. Vitij autem eius duæ sunt species, timor & audacia. Vides spargi rationem: &
vnitatem virtutis disperire? Consumpta autem substantia illa, homine secundum ratio
nem naturalem dico eunte, & non iuxta legem scriptam incedente: neque prophetas au
diente, fames magna est facta: non fames panis, sed fames audiendi verbum domini. Initi
um fit penuriæ; quandoquidem non timet dominum, sed longe discedit ab eo: nã ijs qui
amos. viij timent dominum, nulla est penuria. Quomodo autem nulla est inopia timentium domi
num. Quia qui timet dominum in mandatis eius volet nimis, & propterea gloria & di
Psal. cxi. uitiæ in domo eius, & dispersit, imo ipse etiam dedit pauperibus, tantum abest ne ege
at. At qui longe profectus est a domino, & non habet ante oculos terribilem eius faci
em, nimirum si inopia laboret, sermone diuino nihil in illo operãte. Et profectus est, hoc
est processit & profecit in malitia. Adhæsit vni ciuium regiõis illius. Nam qui adhæret
i. Cor. vi. domino, vnus spiritus fit cum illo, qui vero adhæret scorto vnum corpus fit cum natu
porci qui sint. ra dæmonum, atque fit totus caro, neque spiritus est capax, sicut hi qui tempore diluuij
fuerunt. Ciues regionis illius qui a deo defecerant, dæmones omnino sunt. At qui proii
cit, & in peccatis fit potens, pascit porcos, hoc est, & alios docet malitiam & lutosam ope
rationem. Porci enim sunt omnes, qui in luto vilium & materialium affectionũ volutan
tur: nam porcorum oculi nunquam possunt sursum spectare, aliam sortiti formationem.
Vnde & porcorum pastores quum non possunt compescere porcum clamantem, resupi
nantes illum, efficiunt vt minus clamet. Etenim quasi in spectaculum veniant spectantes
quæ nunquam videre, & aspicientes sursum stupescunt & silent. Tales sunt oculi eorum
qui male educati sunt, nunquam vidẽt ea quæ sursum. Tales pascit is, qui multis in ma
litia, præest, vt est scortorum hospes, vel publicanorum princeps, vel latronum prin
ceps, de omnibus enim his dicendum, quod porcos pascant. Cupit autem miserabilis il
le saturari peccato, & nemo ei dat saturari. Assueto enim malis nemo dat satietatẽ. Non
enim manet voluptas, sed famescit & perit, fitque iterum vacuus ille miserabilis. Assi
milatur enim siliquis peccatum dulcedinem habens & asperitatem. Delectat enim ad tẽ
pus, cruciat vero perpetuo. Propterea nullus dat satietatem malorum ei, qui illis est as
suetus. Quis enim satiat, & quiescere facit? Deus sed non adest, nam qui talibus vescitur
lõge abest a deo. An dæmones? At hi multo magis soliciti sunt ne vnquam quiescamus
& malitia saturi simus.

*In se aũt reuersus, dixit Quã multi mercenarij patris mei abundãt panibus, ego uero fame pereo:
surgam, & ibo ad patrẽ meũ, & dicam ei. Pater peccaui in cœlũ & corã te, iam nõ sum dignus uo
cari filius tuus, fac me sicut unũ de mercenarijs tuis. Et surgens uenit ad patrẽ suũ: Quũ autem
adhuc longe abesset, uidit illũ pater ipsius, & misericordia motus est, & accurrens ruit in collum
eius & osculatus est eũ.* Intẽperatus tandẽ ad seipsum redijt. Quandiu male agebat, ex
tra seipsum erat. Consumpserat eñ vt dicit substantiam, & merito propter hoc extra se
ipsum erat. Nam qui non gubernatur ratione, sed præter rationem viuit, & absurda alia
exorditur, extra seipsum est, & non manet in sua substantia, hoc est ratione. Quando au
tem quis cogitat in quantam venerit miseriam, tunc redit ad seipsum, considerans, & in
pœnitentiã veniens a sua exteriori diuagatione. Porro mercenarios dicit cathecuminos,
quia nondũ eo peruenerunt vt dicerentur filij, quia nondum recte illustrati. Omnino au
tem cathecumeni abundantiam rationalium panum habent quotidie lectiones audien
tes. Et vt discas differentiam mercenarij & filij, audi, tres sunt ordines eorum, qui sal
uantur. Alij enim vt serui faciunt bonum, timentes iudicium, quod & Dauid insinuat:
dicens. Confige timore tuo carnem meam, a iudicijs enim tuis timui. Mercenarij vero
ps. cxiij. esse vidẽtur, qui desiderio bonorum bene placere Deo, cupiũt, sicut & ipse Dauid dicit.

A Inclina cor meum deus ad faciendum iustificationes tuas in ęternũ propter retributio-
nẽ. At filij sunt, qui propter amorẽ in deum, mandata perficiunt, sicut iterum Dauid te-
statur. Quomodo dilexi legem tuam domine, tota die meditatio mea est, & iterum. Le Ibidem.
uaui manus meas ad mandata tua quæ dilexi, non quæ timui. Et iterum. Mirabilia testi
monia tua, ideo scrutata ea est anima mea. Quum igitur quis fuerit filius, & deinde pro-
pter peccatũ abdicetur, videtque alios frui diuinis donis, & communicantes diuinis my
sterijs, & diuino pane. Non enim de solis mercenarijs intelligi oportet, quod merce- ps. cviij.
nario dicitur. sed & de ecclesiasticis in genere, qui non sunt ex primo ordine tunc sane il Ibidem.
la miserabilia oportet ei enumerare. Quot mercenarij patris mei abundant pane, ego
autem fame pereo: sed surgens de ruina peccati, ibo ad patrem meum, & dicam ei. Pater
peccaui in cælum. Derelinquendo enim cælestia peccaui in ea, pręferens ipsis voluptatẽ
cõtemptibilem, & præeligens cælesti patriæ meæ regionem famis. Ita in cælum peccat,
qui illis terrena præponit. Abest autem omnino a via quæ fert in cælum. Scias item,
quod quando peccauit, quasi non coram deo operans peccauit. Quando autem confite-
tur coram deo, quod peccauit, sentit. Porro surgens vadit ad patrem suum. Non solũ
enim consultandum est de his quæ placent deo, sed & opus est facto. Nunc quemadmo
dum vidisti feruidam pœnitentiam, ita & celerem patris misericordiam vide. Neque enĩ
expectauit, donec filius veniret ad se, sed pręuenit & amplexatur. Etenim natura & be-
nignitate deus pater est, & totus totum amplectitur, vt vndequaque ipsum ad se con-
B stringat, sicut dictum est, & gloria dei illum circunfundit. Olim quidem quando elonga
bat se filius, tempus erat & patri, vt ab amplexu se elongaret, nunc vero quum redit &
appropinquat per conuersionem, tempus est amplexandi. Ruit igitur in collũ eius, ostẽ
dens eum, qui olim desciuerat, nunc obedientem esse factũ. Et osculatur eum, reconcilia
tionem indicans, & quasi vestibulum quoddã os polluti sanctificans, ac per hoc ad inter
na sanctificationem immittens.

*Dixitque ei filius. Pater peccaui in cælum & coram te, neque posthac sum dignus uocari filius
tuus. Dixit autem pater ad seruos suos. Proferte stolam primam, & induite illum, & date ãnulũ,* heb. i.
in manum eius, & calceamenta in pedes, & adducite uitulum illũ saginatum, atque mactate, sum- baptism⁹
ptisq; epulis lætemur, quia hic filius meus mortuus erat, & reuixit, perierat, & inuentus est. Et præstat
cœperunt lætari. Per seruos intellige vel angelos ministratorios spiritus, qui mittũtur primũ ho
in ministerium propter eos qui salute digni sunt. Illi enĩ vestiuntur a peccato reuerten- nestatis
tem stola prima, quam priusquam peccaremus gestabamus, indumento scilicet incorru- vestitum
ptionis, vel dignitate qua præstabat alijs omnibus, vt baptismi dignitate, Prima enĩ nos
illa vestit, & ab ea sumimus honestatis vestitum. Vel per seruos intellige angelos, qui galath. iij
ministrant omnibus quæ propter nos fiunt, & quibus mediantibus sanctificamur. Vel
etiam sacerdotes, qui conuersos per baptismum vel verbum doctrinæ induunt, & indu-
unt eos Christum stolam primam. Quicunque enim baptizati sumus in CHRISTVM, in-
duti sumus CHRISTVM. Et annulum dat in manũ, signaculum christianismi, quod per
opera habemus. Nam manus symbolum operationis est, annulus vero signaculi. Igi-
C tur baptizatus, & omnis qui a peccato conuertitur debet habere in manu, hoc est, opera
tiua virtute, signaculum christiani, vt demonstrare queat, quod recreatus sit ad imagi-
nem eius qui se condidit. Vel aliter, Per annulum intelliges arrabonem spiritus, vt ex-
empli gratia quid dicam, deus, perfectissima bona tunc dat, quando eorum tempus fue-
rit. Et nunc vt credibilia sint, illa nobis charismata vt arrabonem futurorũ, & alijs donũ
operandi miracula, alijs donum docendi, alijs vero aliud quiddam, & quum illa suscipi-
mus, firmiter & perfectiora expectamus. Et calceos ad pedes, vt custodientur a scorpijs;
peccatis scilicet quæ videntur parua & occulta, sicut dicebat Dauid attamen mortiferis
& ipsis, atque etiam a serpentibus, id est peccatis quæ manifeste nocere censentur. Vel ps. xviij.
aliter. Calceamenta dantur ei, qui primam stolam assequutus est, faciente deo, cum aptũ officiũ ho
ad annunciendũ euangelium pacis. Christiani enim est prodesse proximo. Vitulus sagi- mĩs chri-
natus non ignoratur quis sit qui immolatur & comeditur. Nam est verus filius dei, & stiani.
ita homo: & carnem assumpsit, naturam ratione carentem & brutam: illa que diuino ho-
nore impleuit, & secundum hoc vitulus dicatur, non enim expertus est iugum peccati:
saginatus vero, secundum quod ad hoc mysterium ordinatus est ante constitutionem
mundi & fortassis curiosius videbitur si dicatur, dicetur tamen. Quia panis quem fran-
gimus, secundum id quod apparet, ex tritico confectus est, saginatus & vt Græci dicũt,
σιτευτὸς, frumento pastus dicendus est. Secundum hoc aũt quod per illum intelligitur

quod caro est, vitulus dictus est. Et ipse est vitulus & saginatus. Omnis igitur qui bapti
zatur, & filius dei efficitur, imo restituitur, & in summa, omnis qui a peccato purgatur,
particeps fit saginati illius vituli, & lætitiæ author fit patri & seruis eius, angelis & sa
cerdotibus: tanquam ex morte resurrexisset, & post perditionem fuisset inuentus. Nam
quantum ad malitiæ abundantiam mortuus erat, & desperatus, quantum vero ad huma
nam naturam quæ vertibilis est, & valet a malitia ad virtutem ingredi perditus dicitur.
Perditus enim mitius dicetur: quam mortuus.

*Erat autem filius eius senior in agro, & quum ueniret, & appropinquasset domui, audiuit cōcen
tum & choros, & uocauit unū de seruis suis, & interrogauit quid essent illa. At is dixit illi. Fra
ter tuus uenit, & occidit pater tuus uitulum illum saginatum, quod incolumen illum receperit. In
dignatus est autem, nec uolebat introire. Pater ergo illius egressus rogabat illum. At ille respon
dens, dixit patri. Ecce tot annis seruio tibi, nec unquam præceptum tuum transgressus sum, nec un
quam mihi dedisti hœdū, ut cum amicis meis lætarer, sed postquam filius tuus hic, qui deuorauit
substantiam suam cum meretricibus uenit, occidisti illi uitulum illum saginatum. At ille dixit ei. Fi
li, tu semper mecum es, & oia mea tua sunt, lætari autem & gaudere oportebat, quia frater tuus
hic mortuus erat, ac reuixit, & perierat, & inuentus est.* Hoc loco celebris mouetur quæ
stio. Quomodo appareat filius inuidus, qui alioqui vixit & seruiuit patri bene placens.
Quæ soluitur, si quidem parabolam quis expenderit, quare dicta fuerit. Omnino enim;
quia obmurmurabant domino pharisæi mundos & iustos se putantes, eo quod suscipe
ret merertices & publicanos, ac propterea parabola ista cum his quę ante eam dictę sunt
eadem est. Quandoquidem pharisæi, qui erant iustiores publicanis, vt videbantur, ob
murmurare. Considera quod gerat personam filij, qui videbatur obmurmurabant contra
omnes qui scandalizantur in repentina fœlicitate & salute peccatorum, hoc autem non
Psal. lxx. est inuidiæ, sed magnæ benignitatis, quam nos ignoramus & propterea parit murmura
Hier. xij. tionem. An non & Dauid inducit personā quæ offenditur in pace peccatorum, & simili
Esa. xxx ter Hieremias: Quid quod via impiorum prosperatur: dicens. Et Esaias: Plantasti eos
vij. & radices egerūt. Hæc enim omnia sunt infirmarum & pauperum cogitationū hominū
qui accenduntur, & loquuntur in prosperitate malorū indigna. Dicit igitur per præsen
tem parabolam dominus pharisæis quasi in hunc modum. Esto vos iusti sitis sicut filius
ille beneplacēs patri, obsecro vos iustos & mundos, ne obmurmuretis in salute filiorum,
est enim & ille filius. Itaque non apparet inuidia, sed dominus pharisæorum mentem in
struit per parabolam illam, vt etiamsi iusti ipsi essent, & omnia mādata dei perfecissent,
grauatim ferre non deberent suscipi peccatores. Nec mirū est, si ægre feramus super his
quæ indigne videntur fieri. Tanta enim Dei est benignitas, & tam liberaliter sua bona
nobis communicat, vt & indignatio & obmurmuratio inde nasci posset, id quod & in fa
miliari colloquio dicimus. Sæpe cum beneficijs quempiam affecimus, & deinde gratias
egerit, dicimur, reprehendunt me omnes, quod tanta in te beneficia contulerim, quanuis
forte nemo nos reprehenderit, attamen magnitudinem beneficentiæ ostendere volentes,
ita fingimus. Videamus autem & particulatim, & breuiter barabolā. In agro erat filius
senior, hoc est, in mundo hoc, & operabatur in suam terram, carnē dico, vt impleretur pa
nibus, & serebat in lachrymis, vt meteret in exultatione. Porro vbi didicit quæ facta e
rant, noluit ad commune gaudium ingredi, sed misericors pater egreditur, & obsecrat &
docet, cum lætitię causam esse mortui reuiuificationem, eo quod ignorans scandalizatus
esset homo, & arguerat eum quod sibi neque hœdum dedisset, intemperato autem sagi
Mat. xxv natum occidisset vitulum. Quid autem est, quod per hœdum significatur? Hoc loco di
sce: Omnis peccator ordinatur ad sinistram partem. Dicit igitur bonæ frugis filius. Tran
iij. re. xvij segi vitam in omnibus laboribus persequutione passus & afflictus, & a peccatoribus pas
iij. re. xix. sus, & nunquam mihi occidisti hœdum, hoc est humiliasti peccatorem, vt inuenirem vel
Psal. xciij paruam quietem. Qualis hœdus erat Eliæ Achab. Persequebatur enim prophetā, & non
dedit dominus hœdū statim ad occidendū, vt parumper refocillaretur, & quiesceret cū
amicis prophetis suis. Proinde dicit ad deum: Domine prophetas tuos occiderunt, & al
taria tua subuerterunt. Hœdus Dauidi erat Saul, & oēs qui calumniabantur eū, quibus
permittebat dñs tentare eum, & non occidit, vt lętaretur Dauid, ideo & dicebat. Vsque
quo peccatores domine? vsquequo peccatores gloriabuntur? Hæc dicit in euangelio &
filius, quum in multis esset laboribus, & nullam fuisset assequutus consolationem. Neq;
aliquem ex persequutoribus meis morti tradidit, nunc autem ita facile saluat prodigū.
Hic igitur totus scopus parabolæ est, propter pharisæos obmurmurantes quod pecca-

A tores susciperet, qua docet etiamsi iusti simus, non repellendos peccatores, neque obmurmurandum, expectante illos deo. Filius igitur iunior, sunt meretrices & publicani, senior vero pharisæi & scribæ, secundum materiam parabolæ iusti intelliguntur, quasi dicente deo. Esto, vos sitis vere iusti, nullumque transgressi mandatum: non oportet igitur assumi eos qui a peccatis conuertuntur? Tales itaque sunt, qui obmurmurant in parabola. Non ignoro autem, quod quidam per seniorem filium angelos exponunt, per iuniorem aūt humanam naturam quæ tumultuata est, & dato mandato vacauit delicijs. Alij vero Israelitas & Gentiles. Verum autem hoc tenendum est quod diximus, quia filius senior personam gerit iustorum, iunior autem peccatorum & se conuertentium. Totus autem parabolæ contextus propter pharisæos est positus, vt doceat eos dominus, ne ægre ferant, susceptionem peccatorum, etiamsi ipsi iusti essent. Nullus ergo iudicia Dei grauatim ferat, sed gratum sit ei, si peccatores feliciter agant & saluentur. Qui enim scis; si is quem tu peccatorem censes, pœnitentiam agens, gratior fiat? Quid item si occultas habet virtutes, & propterea a deo benigne respicitur.

CAPVT DECIMVMSEXTVM.

B *Dicebat autem & ad discipulos suos. Homo quidam erat diues, qui habebat dispensatorē, & hic delatus est apud illum, ut qui dissiparet bona ipsius, & uocauit illum, & ait illi. Quid hoc audio de te? Redde rationem dispensationis tuæ: non enim poteris posthac dispensare. Ait autem dispensator intra se. Quid faciam, quia dominus meus aufert à me dispensationē? Fodere non ualeo, mendicare erubesco: scio quid faciā, ut quū amotus fuero à dispensatione, recipiant me in domos suas. Cōuocatis itaque singulis debitoribus domini sui; dicebat primo. Quantū debes domino meo? At ille dixit. Cētū batos olei. Dixitq; illi. Accipe cautionē tuā, & sede cito, & scribe quinquaginta. Deinde alteri dixit: Tu uero quantū debes? Qui ait: Centū choros tritici. Ait illi. Accipe cautionem tuam, & scribe octoginta. Et laudauit dominus dispensatorem iniquum, quod prudenter fecisset. Quia filij huius seculi prudentiores sunt filijs lucis in natione sua. Et ego uobis dico: Facite uobis amicos ex mammona iniusto, ut quum defeceritis, recipiant uos in æterna tabernacula.* Omnis parabola oblique & figurato modo rerum quarundam naturam manifestat, non per omnia rebus illis assimilata propter quas assumpta est. Idcirco non oportet omnes parabolarū partes curiosius inquirere, sed quatenus apparent proposito vtiles, reliquæ enim sinendæ sunt, quasi parabolam contexentes, & nihil ad propositum conducentes, quomodo & in proposita parabola faciundum. Nam si per tenues particulas omnes exponere tentauero quis dispensator, quis dispensatoris dominus, & a quo delatus sit, & qui debitores, & propter quam causam ille quidem oleum, alius autem triticum, & qua de causa centum debere dicantur, & si alia omnia perquisiuerimus, obscurum & molestum sermonem faciemus, & fortassis, si valde hæsitauerimus, etiam ridiculi erimus. Igitur tantū

Parabola & ei⁹ partes, quatenus inquirendæ.

C vtilitatis ex præsenti parabola capere oportet, quantum possibile est. Et, vt aliquid dicam, dominus hoc loco vult nos docere, vt bene dispensentur creditæ nobis diuitiæ. Et primum hoc discimus, quod non sumus domini diuitiarum. Nihil enim habemus proprium, sed dispensatores alienarum rerum sumus, quæ a domino nobis concreditę sunt, vt illas bene dispensemus, sicut ipse imperat. At si concreditas diuitias non expenderimus iuxta mentem domini, & abusi fuerimus illis in nostrum luxum, accusabimur. Etenim voluntas domini est, datis vti in vsus conseruorum, non in proprias delicias. Porro qui accusantur & destituuntur a dispensatione diuitiarum, hoc est, sunt qui ex hacvita emigrant, quando scilicet & rationem dabimus de dispensatione, quum destituti fuerimus. Si prudentes essemus, vel tarde sentiremus quid facto opus, & faceremus nobis amicos ex diuitijs iniustitiæ. Dicuntur autem diuitiæ iniustitiæ, quas nobis dominus in vsus fratrū & conseruorum insumendas dedit, nos autē nobis depositas tenemus. Verum vel tarde sentiamus quo feramur, & quod quū dies illa uenerit neque laborare poterimus. Non em̄ tunc erit operandi tempus, neque tunc honestum erit mendicare. Stultæ enim virgines dicuntur quæ mēdicant. Quid igitur reliquū, quam vt harum diuitiarum fratres participes faciamus, vt quādo hinc defecerimus, hoc est, ex hacvita excesserimus, accipiant nos pauperes in æterna tabernacula? Aeterna enim tabernacula cōstituta sunt.

Diuitiæ iniustitię, quænam dicantur. Mat. xxv

in quæ possint recipere eos, qui hic ipsis amice de bonis quæ sunt dominica, largiuntur.

Psal. xvi. Prouerb. xix.

Pauperibus enim primũ debemus dare, nam illi debitores sunt, secundum hoc quod dictum est. Tota die miseretur & commodat iustus, & iterum. Qui miseretur pauperi, fœneratur deo Oportet igitur primum dare bonis illis debitoribus, qui centupla reddunt. Verum quia dispensatores iniustitiæ inuenimur, iniuste retinentes quæ aliĳs seposita sunt, non semper manendum erit in hac infidelitate, sed communicandum pauperibus, vt ab ipsis suscipiamur in æterna tabernacula. Sic igitur nobis exponentibus parabolam, nihil vel superfluum, vel curiosum, vel somniculosum enarrando occurret; Videtur autem & alienũ quiddam significare, dicens. Filĳ huius seculi prudentiores sunt &c. Non autem male cohæret, neque alienum est. Filios enim huius seculi, dicit eos qui laudant omnia, quæ in terra lucrosa sunt: Filios vero lucis, eos qui debent pie spirituales diuitias communicare. Hoc igitur dicit, quia homines humanis dispensationibus præfecti, omnibus modis curam habent, & prouident vt quum destituti fuerint a dispensationis munere, consolationem habeant. Filĳ autem lucis ordinantur, hoc est, quibus concredita est spiritualis rerum dispensatio, non cogitant quomodo post hanc vitam commodum percipiant. Filĳ itaque seculi huius, qui humanæ dispensationes concreditæ, & in generatione sua, hoc est, in vita hac prudenter res suas dispensant. Filĳ vero lucis, qui pecunias receperunt, vt illas in pios vsus dispensent. Inuenimur itaque in humanis dispensationibus res nostras prudenter dispensare, vt etiamsi administratione exciderimus, habeamus quoddam refugium vitæ. In his autem rebus quæ debent secundum Deum dispensari, nullam videmur gerere curam, quomodo rationem dispensationis, ex hac vita educti, ne inueniamus ab omni consolatione destituti. Ideo & insipientes vocamur, non sapientes ea quæ nobis posthac sint profutura, & quomodo faciamus nobis pauperes amicos communicatis diuitĳs iniustitiæ, hoc est, his quæ datæ sunt nobis a Deo, vt sint arma iustitiæ, sed a nobis detinentur, & propterea ad iniustitiam pertinent. Si autem diuitiæ quæ iustis modis partæ sunt, si quando non bene dispensantur, & dantur pauperibus, iniustitia & mammona reputantur: quæ ex iniustitia, multo magis. Ex ipsis igitur faciamus nobis amicos, vt quando defecerimus, & ex hac vita emigrauerimus. Vel etiam aliter. Quando pusillo animo sumus, & illic cõdemnamur, accipiant nos in æterna tabernacula.

Matt. vi.

Qui fidelis est in minimo, & in multo fidelis est: & qui in minimo iniquus est, is & in multo iniquus est. Si ergo in iniquo mammona fideles non fuistis, quod uerum est, quis credet uobis? Et si in alieno fideles non fuistis, quod uerum est, quis dabit uobis? Nemo *seruus potest duobus dominis seruire: aut enim hunc odio habebit, & alterum illum diliget, aut huic adhærebit, & alterum illum contemnet. Non potestis deo seruire & mammonæ.* Adhuc docet quomodo secundum deum dispensandæ sint diuitiæ. Qui enim fidelis est in minimo, hoc est, qui bene dispensauerit concreditas sibi diuitias in hoc mundo, etiam in multo fidelis est, hoc est in futuro seculo reuera diuitĳs dignus est.

Diuitias terrenas Christus minimũ vocat.

Minimum igitur vocat terrenas diuitias, vt reuera paruas, imo quæ nihil sunt, quandoquidem transitoriæ sunt, multum vero cœlestes, vt pote semper duraturas & quibus semper accedit. Qui vero in his terrenis diuitĳ iniustus apparuerit, & sibi vendicat quæ in communem vsum fratrum sunt concessa, neque illo multo dignus inuenietur, sed sicut iniustus repudiabitur. Interpretans autem quod dictum est, addit. Si in iniusto mammona fideles non fuistis, quod verum est, quis vobis credet? Iniustum mammonam nominat diuitias, quæ apud nos sunt. Nam si non essent iniustæ, neque apud nos essent, nunc autem quia apud nos sunt, manifestum quod tenentur, & pauperibus non distribuuntur: hoc autem est sibi vendicare res alienas, atque eas quæ pauperum, id quod iniustitiæ est. Itaque ei qui diuitas illas male dispensat & infideliter, nõ bene dispensat aliena, hoc est bona, & pecunias quæ ad pauperes pertinent, quomodo veræ creduntur diuitiæ? Vel aliter, quũ nihil attulerimus in hunc mundum, nudique in hunc mundum nati simus, nostrum quis aliquid dabit? Nostræ autem sunt diuitię cœlestes & diuinę, illic noster municipatus est, eo quod homo ad imaginem dei est cõditus. Pecuniæ aũt & possessiones aliena sunt, nihil enim simile illi ex his. Diuinorum autem bonorum fruitio & participatio dei nostra sunt. Igitur hucusque docuit nos dominus, quomodo fideliter dispensandæ sunt diuitiæ: alienę enim sunt: & non nostræ: nos eñ dispensatores sumus in nomine domini. Quoniam autem dispensatio diuitiarum iuxta Deum non aliter fit recte, nisi absint erga illas etiam affectiones, quod hac doctrina dixit. Non potestis Deo seruire & mammonæ, hoc est, impossibile est simul

addictum esse mammonæ, & tali affectione detentum seruire Deo. Atque ita si vis fi-
A deliter dispensare diuitias, non seruias eis, hoc est, non tenearis affectione erga illas, & profecto seruias Deo. Vbique enim amor pecuniæ taxatur, hoc est affectio erga illas & studium.

Audiebant autem hæc omnia & pharisæi, qui erant auari, & deridebant illum. Et ait illis: Vos estis qui iustificatis vosipsos coram hominibus. Deus autem nouit corda vestra. Quia quod hominibus excelsum est, abominandum est coram deo. Pharisæi quidam deridebant dominum, eo quod sermonibus illis necarentur. Grauatim enim fuerunt auari, si quando de paupertate audiunt: quoniam & dictum: Abominatio est peccatorum pietas, & reprehensiones impio sunt flagella. Dominus autem retegens occultam eorum malitiam, & ostendens eos simulare iustitiam, & abominabiles esse apud deum, propter opinionem, quam de se habebant, dicit. Vos estis qui iustificatis vosipsos, opinantes solis vobis datum noscere quę oportet docere, & ideo deridetis meos sermones, cupientes haberi a multitudine doctores veritatis. Sed nō sic, Deus enim noscit corda vestra & abominabiles vos existimat, propter superbiam & humanæ glorię cupiditatem. Quod enim sublime in hominibus abominatio apud deum est. Immundus enim apud dominum omnis superbus corde. Oportebat igitur vos, o pharisęi, non ad humanam viuere opinionem: Deus enim dispersit ossa eorum qui hominibus placent: sed iustificare vos coram deo.

Auaris paupertas exosa
Prou. xv.
Secundū aliā translationem.
i Corin. i.
Psal. liij.

Lex & prophetæ vsque ad Ioannem, ab eo tempore regnum dei annunciatur, & quiuis in il-
B *lud vim facit. Facilius est autem cœlum & terram præterire, quam legis unum apicem cadere.* Matt. xi
Quisquis dimittit uxorem suam, & alteram ducit, adulterium committit: & qui dimissam à viro ducit, adulterium committit. Videtur hæc separatim dicta, & cum superioribus nō cohærere, sed attendenti videbuntur non male consectanea. Nam quia ipse paupertatem in superioribus docuerat, vocando diuitias iniustum mammonam, lex vero benedictiones & in diuitijs dabat, & prophetæ bona terræ promittebant, vt ne quis dicat ei inuidens sicut pharisæi, quid tu dicis? contrarius es legi: illa & in diuitijs benedicit, & tu paupertatem doces? propterea dicit. Lex & prophetę vsque ad Ioannem habuerunt tempus. Et bene quidem docebat, nempe ita auditorum infirmitatem postulante. A quo autem tempore Ioannes propter paupertatem, materia feræ carebat, & sine possessionibus versabatur, regnumque cœlorum prædicabat, non vltra bona terrena huic tempori debentur, sed regnum cœlorum prædicatur. Proinde & paupertatem in terra debent seruare hi, qui cœlos desiderant. Quoniam prophetæ & lex non memores fuerunt regni cœlorum: merito bona terræ promittuntur imperfectioribus, & nihil virile, vel magnum intelligere valentibus. Atque ita o pharisæi, merito paupertatem doceo, eo quod imperfecta legis præcepta iam non habent tempus. Insuper ne dicant reiecta omnia quæ in lege sunt dicta, quasi vana sint, & inutilia. Non hoc dicit, sed magis implentur & perficiuntur. Quæcunque enim illa adumbrauit, ea dixit de CHRISTO figuraliter. Et quantum ad leges attinet, etiam ipse nunc implentur, & nihil in his vsque ad extremum apicem intercidit. Et quæ de Christo illic per vmbram subindicata sunt, nūc perficientur

Mat. v. x.
Nihil a lege excidit, quin fiat.

C clarius. Et mandata legis quæ tunc data, pro imperfectorum sensu congruenter data, nunc sublimiorem & perfectiorem sensum habitura sunt. Lex enim imperfecte imperfectis locuta est: quod hinc manifestum. Nam de solutione nuptiarum, iuxta duriciem cordis Iudæorum respondit, vt quum vir odio habuerit vxorem, potestatem habeat dimittendi eam, ne deterius quid fiat. Homicidæ enim erant & sanguinarij, & neque proprijs parcebant, quandoquidem & filios & filias dæmonibus immolabant, sed humilitas & imperfectio legis talis erat. Tempus enim eiusmodis legislationis tunc erat, nunc autem alia perfectiore doctrina opus est. Idcirco etiam dico: Omnis qui dimittit vxorem, excepta causa fornicationis, & ducit aliam, adulterium committit. Vnde haud mirum, quamuis nihil tale de paupertate lex manifeste docuerit, ego de paupertate disseram. Ecce quum de solutione matrimonij lex humiliter præceperit, propter cedem Iudæorum, ego autem ad perfectiora exercēs auditores, repudium absque rationabili causa prohibeo, non illi contraria docens, sed magis voluntatem eius perficiens. Mens enim legis erat, ne homicidia fierent inter virum & vxorem, hoc & ego intendo, eo quod doceam cōiuges mutuam inter se curam gerere, & parcere alterum alteri vt membris proprijs: id quod & lex volebat. At quoniam imperfecti erant auditores, decreuit illa cōiugij solutionem, vt vel sic sibi mutuum parcerent, & non in seinuicem insanirent vir & mulier. Statuit igitur CHRISTVS omnia quæ ad legem pertinent, & ita benedixit, vt im- Mat. v.

Mat. xix.
Deu. xxiiij.
Psal. cv.

possibile sit vnum apicem de lege cadere. Quomodo enim decideret, quum magis a Chri
sto corrigeretur,

Homo quidã erat diues, qui induebatur purpura & bysso, & epulabatur quotidie splendide. Era
aũt quidam mendicus, nomine Lazarus, qui iacebat ad ianuã eius ulcerosus, cupiens saturari de
micis quæ cadebant de mensa diuitis. Sed & canes ueniebant, ac lingebant ulcera eius. Accidit aũ
ut moreretur mendicus, & deportaretur ab angelis in sinũ Abrahæ. Mortuus est aũt & diues, ac
sepultus est. Bene sequuntur hæc ad superiora, qui prius docuerat, vt nos recte circa di
uitias gereremus: merito coniungit & hanc parabolã, in eandẽ ferentem sententiã per e
emplũ diuitis. Parabola em̃ est & hæc, & non (vt quidã opinati sunt) historia. Nondum
em separata erant iustis bona, & peccatoribus contraria: sed figurauit sermonem domi
nus vt immisericordes doceat qualia eius euentura sint, & iterum doceat eos qui affli
guntur, quam bene habituri sint pro his quæ hic sustinent. Diuitem igitur hoc loco abs
que nomine in parabola assumpsit, vtpote qui neque dignus sit, qui a deo nominetur,
Psal. vi. sicut & per prophetam dicit. Non memor ero nominum illorum per labia mea. Nomen
autem pauperis memorat. Iustorum enim nomina in libro vitæ scripta sunt. Fert enim
Hebræorum traditio. Lazarum quendam per illud tempus extrema inopia & infirmi
tate laborasse, cuius memor fuerit dominus in parabola hac, vtpote noti & manifesti. Di
ues igitur omnino dissolutus erat: nam purpura & bysso induebatur, & præterea omni
bus alijs delicijs vacabat. Epulabatur enim dicit, & non nunc tantum & postea non, sed
quotidie: & non mediocriter, sed splendide, hoc est, sumptuose, & prodigaliter. Laza
rus vero pauper erat & infirmus grauiter. Vlcerosus enim (inquit) erat. Aegrotant ali
sed vlceribus carent: hic autem grauiore malo affligebatur, & ad vestibulum diuitis ia
cebat. Ecce alius dolor, videre alios in delicijs, se vero fame premi. Desiderabat enim (in
quit) satiari: non sumptuosis ferculis, sed de micis eius, & illis, quibus satiebãtur canes.
Insuper destitutus erat omni cura; & canes lingebant vlcera eius, quum nemo esset q
ab illo istos abigeret. Num igitur Lazarus in tantis malis blasphemabat? num con
ciabatur? num incessabat luxum diuitis? num inhumanitatem condemnabat? num pro
dentiam Dei reprehendebat? Nihil horum, sed fortis erat & magnæ philosophiæ. Vn
manifestum ex his, quod angeli ipsum mortuum susceperint. Nam si obmurmurat
fuisset & blasphemus, neutiquam tantum honorem fuisset consequutus & angeloru
comitatu stipatus. Mortuus est autem & diues, ac sepultus est. Nam profecto etia
quum viueret, sepulta eius erat anima, carnem quasi sepulchrum circunferens. Et id
quum moreretur, non ab angelis assumptus est, sed in infernum deductus. Nam qui
hil sublime, nihilque cœleste cognouit vnquam, infimo loco dignus. Dicẽdo enim, qu
sepultus sit: insinuat obiter dominus, quod & anima eius locum infimum & caliginosu
sortita fuerit.

Atq; in tartaro sublatis oculis, quum esset in tormentis, uidet Abraham eminus, & Lazarum in
nu eius: & ipse clamans, dixit. Pater Abraham, miserere mei, & mitte Lazarum, ut intingat ex
mum digiti sui in aquam, ac refrigeret linguam meam, quia crucior in flamma hac. Dixit a
Abraham: Fili, recordare quod receperis bona tua in uita tua, & Lazarus similiter mala, nunc
tem hic solatio fruimur, tu uero cruciaris. Et *super hæc omnia inter nos & uos hiatus ingens*
matus est: ut hi qui nolunt hinc transire ad uos, non possint, neque inde transcendere ad nos.
Quemadmodũ dominus eiectũ Adã e regione paradisi collocauit, vt continuo aspect
Gene. iij. clarius sentiret a quantis bonis excidisset, sic & illum condemnauit in cõspectu Laza
vt videns illũ in qualibus esset, sentiret, vnde per inhumanitatẽ excidisset. Et propter
non apud aliũ quendam iudicũ, sed in sinu Abrahæ vidit Lazarũ, qm̃ hospitalis fuer
Abrahã. Vt igitur reprehenderetur illius inhospitalitas, propterea illũ apud Abrahã
Cur diues det. Ille etiam eos qui præteribant, in domum suam trahebat; hic aũt etiam intra dom
Abrahã i iacentes despiciebat. At cur non vertit sermonem ad Lazarum, sed ad Abraham? Co
auxiliũ i- fundebatur fortassis, existimans forsitan Lazarum vindictæ auidũ, & ex suis causis iu
uocet, ac cabat illum. Si em̃ ergo tanta felicitate fruens contẽpsi illum, tantis malis coangustatu
nõ potius & neque micas eis communicaui: multo magis ipse contemptus vindicabit, & non an
Lazarũ. et vt mihi beneficium concedatur, propterea ad Abraham facit sermonem. Putabat e
ignorare patriarcham, quæ contigissent. Quid igitur ille? Non dixit, inhumane & cru
lis, non erubescis? misericordiæ non recordaris? Sed quomodo? Fili. Vide compatien
& sanctum. Dicit enim & sapiens quidam. Animam humiliatam ne turbaueris. Et pr
pterea etiam ipse dicit, fili; insinuans per hoc eatenus sibi licere, quatenus tam beng

A álloquitur, sed vlceribus nihil licere ei, Quod possum, hoc tibi communico, compatientem scilicet vocem. At illinc transire non est nostrum, conclusa enim sunt omnia. Et tu quidem recepisti bona tua, ille autem mala. Et quare non dixit, accepisti, sed, recepisti? Recipere enim de his dicere solemus: qui suscipiunt quod eis debebatur. Discimus igitur quod licet quidam facinorosi sint, & in extremam peruenerint malitiam, nonnunquam vnum quoddam, vel duo bona opera faciunt, vnde & ipsi habentes bona quædam, quæ in præsentis vitæ prosperitate capiunt, recipere dicuntur. Similiter autem & Lazarus mala. Fortassis autem & ille vnum vel duo mala commiserat, & propterea dolorem illum sustinens, dignam factis mercedem accepit. Vnde consolationem habet ille, tu vero cruciaris. Porro hiatus significat distantiam & differentiam iustorum & peccatorum. Nam sicut voluntates eorum diuersæ fuerunt, ita & præmia multum inter se distant, vnoquoque recipiente ea quæ vitæ & voluntati suæ cõgruunt. Obserua autem hoc loco contra Origenistas, dicentes quod tempus erit, quo finientur impiorum supplicia, & peccatores cum iustis coniungentur, & sic omnia in omnibus erit deus. Ecce enim audimus Abraham dicentem, quod hi qui volunt hinc ad vos, vel illinc ad nos, transire non possint. Sicut igitur impossibile est ex consortio iustorum quempiam transire in locum peccatorum: ita impossibile est, vt nos docet Abraham, transire a loco pœnæ in locum iustorum. Abraham sane fide dignior est, quam Origenes. Quid autem est infernus? Quidam dicunt esse locum subterraneum tenebrosum. Alij autem transitum animæ a lucido in obscurum, & immundum dicunt infernum. Quandiu enim in

B corpore est anima, apparet propter operationes suas: postquam autem a corpore emigrauerit, inuisibilis fit. Hoc igitur dixerunt esse infernum. Sinus autem Abrahæ vocant continentiam bonorum, quæ reposita sunt iustis, qui a tempestate huius maris ingrediuntur in portus cœlestes. Quoniam & in mari sinus appellamus loca portubus & quieti apta. Attende hic, quod in die illo qui alium iniuria afficit, videbit iniuria affectum in quali gloria sit, & hic iterum illum in quanta condemnatione: sicut in loco diues Lazarum, & Lazarus diuitem.

Ait autem. Rogo ergo te pater, ut mittas eum in domum patris mei, habeo enim quinque fratres, ut testetur illis, ne & ipsi ueniant in hunc locum cruciatus. Ait illi Abraham. Habet Mosen ac prophetas, audiant illos. At ille dixit: Non pater Abraham, sed si quis ex mortuis ierit ad eos, resipiscent. Ait aũt illi. Si Mosen & prophetas non audiũt, neque si quis ex mortuis resurrexerit, credẽt.

De rebus suis desperans propheta, pro alijs supplicat. Vide autem quomodo in supplicijs sensum alienæ infœlicitatis capit. Et prius Lazarum despiciebat ante pedes iacẽtem, nunc aliorum absentium curam gerit & obsecrat, vt Lazarus ex mortuis in domum patris sui mittatur. Et non simpliciter ex mortuis quispiam, sed Lazarus: vt videant eum coronatum, & in gloria & incolumitate, qui viderant ante infimum & contemptum: fiantque testes tanti miraculi, ac tantæ gloriæ spectatores. Nam perspicuum, quod si dignum fide præconem habuerint, & ipsos in gloria olim fulsuros. Quid igitur Abraham? Habent Mosen. Nõ sicut tu (inquit) curam geris fratrum, ita & deus qui illos fecit: innu

C meros enim illis præfecit doctores. At diues inquit, Pater. Nam quanuis ipse scripturas audiens non crediderat, & fabulas esse putarat ea quæ dicuntur: similiter etiam fratres suos se habere suspicatus est, & ex se iudicans dicebat, quod non audituri sint scripturas, sicut neque ipse, sed si quis ex mortuis resurrecturus esset, credituri sint. Tales etiã nunc sunt, qui dicant. Qui vidit ea quæ in inferno? Quis venit illinc, & annunciauit nobis? Sed audiant Abraham. Quoniam si scripturas non audimus, neque his qui ex inferno veniunt, credemus. Et hoc manifestarunt Iudæi, qui quia scripturas non audierunt, neque quum resurrexissent mortui crediderunt: sed & Lazarum occidere tentauerunt, & quum mortui resurrexissent crucifixo Iesu, magis tamen sæuientes Iudæi, inuaserunt Apostolos. Quia siquidem illud profuisset nobis ad fidem, etiam hoc sæpe fecisset dominus. Nunc nihil tam vtile est, ut scripturarum diligens scrutatio. Mortuorum scrutationem false & apparenter facere potest etiam diabolus, vt seducat imprudentes, seminans doctrinas de inferno dignas sua malitia: at eis qui scripturas probe scrutantur, nihil potest illudere. Illæ enim sunt lucerna & lumen, quo lucente fur deprehenditur & manifestatur. Illis igitur credendum, & de mortuorum suscitatione non curandum. Posset autẽ parabola hæc per allegoriam exponi, & ita dicere, quod per diuitem populus Iudæorum significetur. Diues enim ille fuit olim, locupletatus omni cognitione & sapientia & sermonibus dei, qui super aurum & lapidem preciosum: sed & purpura & bysso in-

Eccle. iiij.
Recipere.
Hiatus quid.
Cõtra origenistas.
Infernus quid.
Sinus Abrahæ.
Sinus maris.
Ioan. xij.
Diligens scripturæ scrutatio curanda, nõ defunctorũ spectra.
Allegorica parabolæ expositio.
i. Petri. ij.

dutus erat, regnum habens & ſacerdotium, & regale erat ſacerdotium Deo. Significat
autem purpura quidem regnum, byſſus vero ſacerdotium. Nam Leuitæ byſſinis ſacer-
dotalibus veſtimentis induebantur. Epulabatur autem quotidie, & viuebat ſplendi-
ἐνδελε- de. Quotidie enim offerebant ſacrificium matutinum & veſpertinum, quæ & ἐνδελε-
χισμόν. χισμὸν, hoc eſt, iuge ſacrificium nominabant: Lazarus vero populus gentilum fuit,
Act.xxi. pauper diuina gratia & ſapientia, & ante fores iacens, non enim licebat gentibus intra-
re in domum: pollutio enim videbatur, ſicut in Actis Apoſtolorum clamant in Pau-
lum, quod Gentiles introduxerunt in templum, & communem feciſſet ſanctum illum lo-
cum. Inſuper & vlceribus peccatorum fœtentium plenus erat ille populus, & impuden-
tes canes diabolos paſcebat ſuis vlceribus. Voluptati enim illis ſunt noſtra vlcera. Deſi
derabat item & micas decidentes a menſa diuitis. Omnino enim carebat pane, qui confir
Pſal. ciij. mat cor hominis: & minimo, tenuique cibo egebat, ſicut & Chananæa mulier quum eth
Matt.xv. nica eſſet, de micis ſaturari cupiebat. Quid multis? Mortuus eſt Hebraicus populus
Deo, & mortua ſunt illorum oſſa, quæ ad bonum faciendum non mouentur. Mortuus
eſt autem & Lazarus peccato, Gentilis inquam populus. Et Iudæi quidem qui in pecca-
tis ſuis mortui ſunt, in flamma inuidiæ exuruntur zelantes, vt dicit Apoſtolus, quod
Gentiles aſſumpti ſint ad fidem: qui autem prius pauper & ignobilis populus gentilis,
in finibus Abrahæ patris gentium verſetur. Merito. Etenim & Abraham quum Genti-
lis eſſet, credidit deo, & ex idolorum cultu ad dei agnitionem tranſit. Proinde qui parti
cipes ſunt translationis eius & fidei, iure & in finibus eius quieſcunt, eundem finem, &
habitationes, & ſuſceptionem bonorum ſortiti. Et cupit Iudæorum populus vnam gut
tam de aſperſionibus, & purgationibus priſcis legalibus, vt refrigeretur eius lingua, &
Matth.xi poſſit confidenter loqui nobis, quod lex ſit efficax & operetur, ſed non eſt. Lex enim
p̃. xxxix vſque ad Ioannnem. Et ſacrificium (inquit) & oblationem noluiſti, ac cætera. Et Daniel:
Dani.ix Exterminabitur vnctio. Et ſignari prophetas, hoc eſt, ceſſaturos eſſe & concludendos
Moralis prædixit. Tu autem & moraliter parabolam expone. Et ne quum ſis diues, in malo
parabolæ mentem tuam famelicam prætereas, neque deſpicias in humum proiectam, & quum fa-
expoſitio cta ſit, vt ſurſum tendat ante fores iacentem, ſed introduc eam intro, & non ſtet foris,
nec vagetur, nec iaceat, ſed operetur. Et ſic ea quæ mentis, operari, & non ſolum in car-
ne deliciari poteris. Facile fuerit etiam alia quæ in hac parabola ſunt, ad morum vtili-
tatem exponere.

CAPVT DECIMVMSEPTIMVM.

Mat.xviij Marci.ix. *DIxit aũt ad diſcipulos. Fieri non põt, quin ueniãt offendicula. Væ tu-
mẽ illi per quẽ ueniũt. Expedit illi, ſi mola aſinaria ponatur circa col
lũ eius, & proiectus fuerit in mare potius quã ut offendiculo ſit uni
de puſillis iſtis. Cauete uobis. Si peccauerit in te frater tuus, increpa
illũ, & ſi pœnituerit, remitte illi. Et ſi ſepties in die peccauerit in te,
& ſepties in die cõuerſus fuerit ad te, dicẽs. Pœnitet me, remitte illi.*
Quoniam phariſæi auari obmurmurabant contra dominum
de paupertate loquentem, quibus & parabolã dixit de diui
te & Lazaro: oſtendens eis per illam, quanta propter amo-
Scandalo rẽ diuitiarum ſupplicia paſſuri ſint: dicit nunc ad diſcipulos
lũ autho- de ĳſdẽ phariſæis, manifeſtans eos eſſe ſcandalorum authores, & impedientes avia dei, &
res phari propterea væ eis infligendum. Videamus igitur quid dicat: Fieri non poteſt, vt non eue
ſæi. niant ſcandala, hoc eſt, impedimenta bonæ, ideoque placitæ vitæ. Neceſſe enim propter
malitiam hominum multa impedimenta prædicationis & veritatis inueniri. Væ autem
illi per quem veniunt, id eſt, illi qui ea facit, quales ſunt phariſæi, qui offendunt & prohi
bent prædicationem. Quare igitur condemnas domine, & miſeros dicis eos qui ſcanda-
Neceſſi- la faciunt, ſi ex neceſſitate illa eueniant? Omne autem quod neceſſarium hoc & venia di
tas ſcãda- gnum. Sed audi, quod neceſſitas illa ex volũtate habet initium, & ita dicere vult do-
li non ab minus, videns malitiam hominum qui tunc erant, proni erant in omne malum, nihil-
ſoluta, que bonum eligebant: quod quantum ad conſequentiam eorum quæ videntur, neceſ-
ſed ex vo ſe ſit venire ſcandala. Malitia igitur cui ſtudent homines, ex voluntate eſt. Operatio
luntate autem offendiculorum neceſſario malitiam comitatur, & ita propter hoc & puniendi
mala. ſunt ſcãdalorum authores. Et age dicamus exempla. Videns quempiam malam dietam

ſeruare

seruare,& insentiabilem esse,dicit.Necessarium est illum & ægrotare. Num igitur mor-
A bus necessarius? Etiam,quatenus adseruat malam deiectam.Propterea væ his qui prædi
cationem impediunt.eo quod in tantam præuenerunt malitiam,vt etiam necessario eue
niant scandala.Et expediret homini scandala & offendicula facienti, molam asinariam
in collo eius appendi,& proijci eum in mare,quã vnum ex pusillis fidelibus scandalizã
ri & subuerti. Ideo munit discipulos suos,& dicit. Cauete vobis. Ecce(inquit)prædico
vobis,quod veniẽt mala.Inexcusabiles estis.Necessarium enim vt eueniant illa, non ne- Simile.
cesse autem vos perire.si quidem munieritis & armaueritis vos. Necessarium enim est
venire lupum, sed si vigilauerit pastor,non necessarium est perire oues; sed lupus fru-
stra hians abibit. Dixit igitur hæc de his qui offendunt,hoc est,impediũt & nocẽt.Quo
niam autem multæ horum differentiæ.Nam alij quidem sunt incurabiles, quales pha-
risæi: alij vero sanabiles,quales fratres domini erga dominũ ipsum,nã neque ipsi crede-
bant in eum. Quia igitur multæ impedientium differentiæ; verisimile enim quosdam
qui idem credant tales esse:& propterea dicit. Si peccauerit in te frater tuus, argue eum
tu solus, & seorsum,& si quidem audierit te, lucratus es illum:sin minus, accipe tecum
vnum vel duos &c. quæ late exponit Matthæus: Lucas autem vt dicta a Matthæo si- Ioan.vij
lentio præterijt.Itaque qui audierit increpationem,venia dignus est. Qui autem non au
dierit, sit tibi velut ethnicus & publicanus, hoc est, ab omnibus contemptus, & indi- Capi.viij.
gnus qui vocetur frater. Postea quasi interroget quispiam. Esto domine,hæc quidem
B bene dixeris, si autem sæpeveniam consecutus fuerit, & iterum noceat quid faciendum
ei? dicit, Si resipiscit, iterum remitte ei.Et iterum. Si septies peccauerit, & conuersus
fuerit, remitte ei. Septies autem hoc loco, pro sæpius positum est. Sicut & quum dici-
tur. Sterilis peperit septem. Quoties igitur pœnitentiam agit, toties remittere opor- Septies
tet, Non enim cogites quod dominus ponat numerum remissionis: sed per species in- hic pro sæ
tellige sæpius,& sine numero: quemadmodum & in familiari colloquio dicimus exer- pius posi
citum decem millium, non quod decem milia & non plures viros habeat, nam fortas- tum.
sis plures habet:sed idem dicere volumus,ac si diceremus,multorum virorum.Et quod
hoc dicat,manifestum est,ex Matthæo. Illic enim quum dixisset Petrus. Nunquid do-
mine septies remittam ei? Dominus dixit. Non, sed septuagies septies, & per hoc in- mat.xviij
numerabilia designat.

Et dixerunt Apostoli domino.Adauge nobis fidem.Dixit autem dominus.Si haberetis fidem sicut granum sinapis,dixissetis huic arbori sycamino,eradicare,& transplantare in mare, & obedisset uobis.Quis autem uestrum habẽs seruum arantem aut pascentem,qui regresso ab agro dicat. Statim transi & accumbe:ac non potius dicit illi. Para quod cœnem, & præcinge te.ac ministra mihi donec edero & bibero, & post hæc edeto & bibito tu? Num gratiam seruo illi, quia fecit quæ imperata fuerant? Non puto. Sic & uos,quum feceritis omnia quæ præcepta sunt uobis dicite Serui inutiles sumus,quod debuimus facere,fecimus. Apostoli credebãt quidẽ dño: verũ
tamẽ quũ venissent in cõscientiã infirmitatis suæ,& audiuissent dominũ de magnis qui-
busdã sibi dicentẽ,& de periculo ab offendiculis præcantur, vt augeatur in eis fidei vir
C tus,per quam poterint hæc quæ dicit,perfici. Nihil enim adeo ad paupertatem de qua
loquitur,perficiendã cõducit,atque credere & confidere dño,queãdmodũ nihil ita facit
thesauros reponere,vt non credere quod magnus sit thesaurus, & inexhaustum prom-
ptuarium bonitas eius.Insuper vt & offendiculis per fidem obsistere possint,ideo acce-
dẽtes dicũt. Auge nobis fidẽ.Fac nos perfectiores & firmiores in fide.Dñs aũt ostendẽs
eis,quod bene petant,&quod hanc mentem firmiter habere debeant de fide,vt multum
efficacẽ, dicit. Si haberetis fidem,istam sycaminum transplantassetis.Duo autem in hoc
magna sunt,nempe in alium locum moueri radicatam in terram, & plantari in mari. In
qua enim quidnam plantatur? Manifestum autem,quod dum hęc dicit,fidei monstrat
virtutem.Fortassis autem per allegoriam quis sycaminum dixerit esse diabolum,quod
nobis author & alũmus sit vermis seculi, propter cogitationes quas ille generat.
Folia enim sycamini vermes pascunt vnde fiunt serica. Hanc igitur sycaminum fi-
des eradicare valet ex corde humano, & in mare proijcere; hoc est, in abyssum perdi
tionis. Et quia hæc dixit de fide, subdit doctrinam aliam magis necessariam. Qua-
lis hæc? Non superbiendum esse in bonis operibus. Quoniam enim fides multa cor-
rigit & facit implere mandata eum qui illam habet, cum eo quod adornat miracu-
lorum operibus, quia verisimile est hominem ex his in superbiam incidere, munit

Apostolos ita vt non extollantur in bonis operibus, pulcherrimo exemplo. Quis enim vestrum (inquit) seruum habens, &c. Monstratur enim per hanc parabolam quod non oportet extolli in bono quopiam opere, imo neque in omnium mandatorum impletione. Seruo enim necessitas incumbit, vt faciat mandata domini, neque vt bonum opus sibi ascribere debet. Quippe si non operabitur, dignior est multis plagis: quum autem operatus fuerit, contentus sit quod plagas effugerit. Proinde non oportet de hoc precium vel honorem quærere. Liberalitatis enim domini fuerit dare, imo largiri ei. Igitur & qui seruit Deo, etiamsi mandata perficiat, non debet extolli. Nihil enim magnum fecit,

1. Cor. ix. sed væ erit ei, nisi fecerit, sicut Apostolus dicit: Væ mihi nisi euangelizauero. Proinde si dona fuerit assecutus, nõ debet in illis superbire, & de eis se iactare. Beneficia enim sunt, per misericordiam dei illi concessa, non quod debeat ei aliquid dominus: imo seruus debet domino suo, vt faciat omnia eius mandata. Si autem & quum omnia mandata fecerimus, neque tunc debemus magnum quiddam sentire, quantum peccamus, quum maximam partem mandatorum Dei non perficimus, & nihilominus extollimur? Aduerte autem, quod in dicta parabola primum posuit arantem, & subdidit postea pascentem. Primum enim oportet esse aratorem, deinde & pastoralem curam assumere. Nam

1. Tim. iij. qui carnem suam bene arauerit, quasi terram quandam, dignus erit etiam aliorum pastor fieri. Qui enim suæ domui nescit præesse, vt oportet, quomodo Ecclesiæ curam geret?

Hiere. iiij. Ara igitur prius teipsum, tunc pasces & alios. Sicut & Hieremias dicit. Nouate vobis noualia: deinde subdens, Illuminate vos lumine scientiæ: id quod pastorum præcipuum munus fuerit.

Et factum est dum iret Hierosolymam, & ipse transibat per mediam Samariam, & Galilaeam. Et quum ingrederetur quendam uicum: occurrerunt ei decem uiri leprosi, qui steterunt procul, intentaque uoce dixerunt. Iesu præceptor, miserere nostri. Quos ut uidit, dixit illis. Ite, ostendite uos sacerdotibus. Et factum est, ut inter eundum mundati sint. Vnus autem ex illis ut uidit quod mundatus esset, regressus est cum uoce magna glorificans deum, & procidit in faciem ad pedes eius, gratias agens ei, & hic erat Samaritanus. Respondens autem Iesus, dixit: Nonne decem mundati sunt? *nouem autem illi ubi? Non sunt reperti qui redierint, ut darent gloriam deo, nisi hic alienigena. Et ait illi: Surge, uade, fides tua te seruauit.* Et hinc discere quis potest, quod nihil cuiquam obest ad hoc vt deo placeat, etiamsi maledicti generis sit, modo bonam

Nume. v. voluntatem habeat. Ecce enim decem leprosi occurrerunt Iesu in ciuitatem quandam ingressuro: occurrerunt autem extra ciuitatem. Non enim licebat eis qui habebantur maledicti, in ciuitatibus versari. Procul igitur stabant, vtpote propter immunditiam quæ in eis apparebat, erubescentes, & neque audebant appropiare, putantes quod abominabiles ei essent, sicut & alijs. Extollunt igitur vocem suam, & orant. Et loco quidem

p̃s. cxliiij. Leui. xiij. procul stant, oratione autem appropiant. Prope enim est dominus omnibus inuocantibus se in veritate. Et non simpliciter orant vt hominem, sed vt eum qui supra hominem. Præceptorem enim eum nominant, hoc est, dominum, curatorem: id quod est putare illum prope DEVM. At ille præcipit eis, vt ostendant se sacerdotibus. Nam sacerdotes probabant tales, & ab illis sententiam accipiebant, an mundi essent vel non. Habebant enim sacerdotes signa per quæ insanabilem lepram inuestigabant: sed & si quando lepra qui infestus, & postea sanitatem assequutur erat, eum sacerdotes probabant, & donum offerebatur in lege præceptum. Hoc autem loco, quum ex confesso essent leprosi, quid opus erat se ostendere sacerdotibus, nisi omnino fuissent mundandi? Nam quod præcipiebat eis, vt ad sacerdotes abirent, nihil aliud indicabat, quam quod mundi futuri essent, idcirco & dicit, quod inter eum mundati fuerunt. At vide hoc, vt in principio diximus, quod quum decem essent, nouem quidem, quanuis Israelitæ, ingrati apparuerunt: at Samaritanus, quum esset generis alterius, reuersus est, & vocem gratitudinis emisit. Assyrij enim erant Samaritani, vt nullus gentilis desperet, & nullus de sanctis parentibus glorietur. Insinuat hoc miraculum, etiam communem totius humanis generis salutem fieri. Decem enim leprosi, omne genus hominum signant lepra malitiæ infectum, ac turpitudinem peccati circunferens, & extra regni cœlorum ciuitatem propter ĩmunditiam constitutum, proculque a Deo stans. Et istuc ipsum procul stare supplicandi speciem habet. Misericordi enim & volenti omnibus benefacere, magna occasio est ad miserendum, videre in nullo participem suæ bonitatis; proper hoc enim reuelauit se, vt sanaret eos qui tam male habebant.

Quare Christus decem leprosis p̃ceperit vt se sacerdotib⁹ ostenderent.

Samaritani Assyrij

Decem leprosi quos designent.

A Quanuis etiam omnem naturam sanauerit lepra infectam, pro omnibus & incarnatus & mortuus: attamen Iudæi, quanuis a domino mandati fuissent ab immunditijs leprosi peccati ingrati fuerunt: & non reuersi sunt a via vanitatis suæ, ita vt darent gloriam ei, qui saluos eos fecerat: hoc est, crederent ei, quod quum Deus esset, extremam passionem tulerit. Hæc enim est gloria dei, caro & crux. Hi igitur incarnatum & crucifixum dominum gloriæ non sunt confessi. Alienus autem, populus gentilium, agnouit eum qui mandauerat, & glorificauit eum credendo, quod tam misericors & tam potens sit dominus, vt propter nos vilissima tulerit, id quod est misericordiæ: quum pertulerit, nihil inde incommodi accepisse, id quod potentiæ est.

Caro & crux, gloria dei.

Interrogatus autem, à pharisæis, quando uenturum eßet regnum dei, respondit eis, & dixit. Nõ ueniet regnum dei cum obseruatione: neque dicent, ecce illic. Ecce enim regnum dei intra uos est. Et ait ad discipulos. Venient dies quando desiderabitis uidere unum dierum filij hominis, nec uidebitis & dicent uobis. Ecce hic, ecce illic. Nolite ire neque sectemini: Nam sicut fulgur coruscãs e regione quæ sub cælo est, in alteram quæ sub cælo est, fulget: ita erit filius hominis in die suo. Sed prius oportet illum multa pati, & reprobari à natione hac. In multis quidem doctrinæ suæ locis dominus regnum dei nominat. Pharisæi autem hoc audientes, irridebant eum: & propterea de hoc interrogaturi accedunt ad eum, rogantes quando venturum sit, irridentes eum, vt insanum de insolita & admirabili re prædicantem. Nullus ex doctoribus & prophetis, qui superioribus seculis fuerunt, eius mentionem fecit. Vel fortassis in mente habentes, quod nondum occisuri essent eum, accedunt per irrisionem rogantes, & quasi per ironiam dicentes. Tu quidem de regno facis sermones, quando autem erit regnum istud tuum? Tu enim cras a nobis occidendus es, & feres crucem, & ignominiosa quæque. Quid igitur CHRISTVS? Non iuxta stultam sententiam, & insipientiam respondit insipientibus: sed relictis ipsis vt errent in nomine regni, & non manifestata eis re: neque enim accepissent, si eis de regno disseruisset, quod non sit mandatum regnum istud, sed plus quam mandatum. Illis igitur relictis ceu his qui indigni essent vt audirent, eo quod volebant eum de tempore regni loqui, quum ignotum illud sit, & inobseruabile, Non enim habet præfinitum tempus, sed semper volenti adest regnum. Omnino enim regnum quidem dei est, angelorum more viuere. Tunc enim vere dicitur regnare deus, quando nihil mandatum in animabus nostris versatur, sed omnino aliter viuitur, quam mundus solet. Hanc autem vitam intra nos habemus, hoc est, quando voluerimus. Non enim longo tempore, neque longa peregrinatione opus, sed prope nos est & fides, & post fidem diuina vita. Istuc ipsum etiam Apostolus dicebat. Prope te verbum est in ore tuo, & in corde tuo, hoc est verbum fidei. Credere enim, & secundum fidem ambulare, sicut dignum est vocatione, intra nos est. Itaque pharisæi irridebant dominum sic de regno prędicantem. At ipse illos in risum conuertit, ostendens quod ignorent rem quæ intra se sit, & quæ valde facilis, si qui capere velint. Nunc enim quũ sim medium inter vos, potestis omnino regnum dei capere, sic reditis in me, & vultis iuxta mandata mea viuere. Discipulis vero suis dixit: Venient dies, &c. hoc est, & vobis regnum dei adest, quatenus sum vobiscum. Adest autem illud vobis, nõ solũ quod credidistis & sequuti estis me, sed quia nunc in magna securitate viuitis absque solicitudine, me curam vestri gerente. Venient autem dies quum ego abfuero, & trademini periculis, & ad reges & præsides trademini: tunc desiderabitis securam illam, & solicitudine carentem vitam, quam me præsente agitis, sicut regnum dei. Et sæpe desiderabitis vel vnum ex diebus meis habere, hoc est, ex secura illa, quam mecum agitis vita. Quanuis autem & quo tempore cum ipso erant, non omnino sine labore & periculis vitam agebant, sed cum fugiente fugientes affligebantur, cumque eo conuitia audiebant: ac si quæ tunc ferebant, compararentur cum his quæ postea laturi erant, viderẽtur prorsus secura, & absque periculis. Atque ita regnũ dei etiam hoc modo intra Apostolos erat, hoc est minime laboriosum & periculosum regnum. Post resurrectionem enim sicut captiui, & qui persequutionem patiuntur, obambulant. Porro his verbis apostolorum corda ad ferendos labores & parat, & roborat, & prædicit eis, ne decipiantur si dixerint. Ecce hic vel illic. Nullus vos decipiat, dicere vult, quod veniat huc vel istuc: Non enim loco circunscribitur secundus ille meus aduentus, qui gloriosior & clarior. Verum sicut fulgor non latet, sed ab vna summitate terræ vsque ad aliam conspicu-

Regnum dei, quod & qñ de⁹ regnare dicatur.

B (margin letter beside "bus & prophetis")

C (margin letter beside "iuxta mandata mea viuere")

um eſt : ita & meus aduentus clarus erit & illuſtris , nullique ignotus . Ne igitur deci-
piamini a Pſeudocriſtris . Non enim ſicut prius in præſepio & humilitate,& per trigin- D
ta annos apparuit ,ita & tunc:ſed omni cum gloria ſtipantibus me angelis,& in momen-
to : Poſtea quia dixerat eis euentura valde aſpera , conſolatur.eos & exhortatur , &
vt generoſe ferant, exemplo ſuo commendat . Non enim admiremini(inquit) ſi euene-
rint vobis tam moleſtia ,quæ vobis deſiderium afferent dierum, quibus ego vobiſcum
ero . Nam & ego ipſe qui venturus ſum ſicut fulgur ,prius paſſurus multa , reproban-
dus ero , & ita in gloria iſta veniam : atque ita & hoc vobis ſit extimulatio ad patien-
tiæ virtutem. Et ad fortiter ferendum alacres vos faciat , dum in me reſpicitis & ſpera-
tis : quia & vobis obueniet ex periculis dum patimini & reprobamini, quemadmodum
& mihi.

Et ſicut accidit in diebus Noe,ita erit & diebus filij hominis.Edebant,bibebant,uxores ducebāt,
Mat.xix. *& dabantur nuptum ad eum uſque in diem,quo Noe in arcam intrauit:& uenit diluuium & per*
Gene.vij. *didit omnes.Conſimiliter etiam ſicut accidit in diebus Lot.Edebant,bibebant,emebant,uendebāt,*
Gen.xix. *plantabant,ædificabant:ceterū quo die exijt Lot è Sodomis,pluit igni & ſulphure de cœlo,& om*
nes perdidit.Secundum hæc erit dies, quo filius hominis reuelatur. Et per hæc expectatum
ſuum aduentum oſtendit. Nam ſicut temporibus Noe repente venit diluuium , & ab-
ſtulit omnes:ita erit & aduentus eius.Inſinuatur autem per exempla hæc diluuij & So-
domitici incendij , quod quum venerit Antichriſtus , illicitæ voluptates in hominibus
Quid per increſcent,& diſſoluti erunt,delicijs vacantes,id quod & Apoſtolus dixit , quod in ex- E
exēpla di tremis temporibus erunt homines voluptatum magis,quam Dei amatores.Et merito in
luuij & ſo regno deceptoris florebunt mala . Erit enim ille peccati & malitiæ omnis ſentina : vnde
domitici quam aliam politiam & vitam inuehet miſerādæ tunc hominum generationi, quam om
incēdij in nino eam quæ illi propria? Ex improbo enim quod purificabitur ? Erunt tunc homines
ſinuetur. in omnibus delicijs, ſicut temporibus Noe ,& nihil graue formidabunt: ſed neque cre-
ij.Tim.iij. dent,ſi quis illis de quibuſdam aduerſis euenturis dicet,ſicut & hi qui temporibus Noe
& Lot fuerunt.

In illo die qui fuerit in tecto,& uaſa eius in domo , ne deſcendat ad tollendum illa:& qui in a-
gro,ſimiliter non redeat ad relicta.Memores eſtote uxoris Lot. Quicunque quæſierit animam
Gene.xix *ſuam ſeruare , perdet illam , & quicunque perdiderit illam , uitam illi parabit.*
In illa die aduentus Antichriſti , is qui fuerit ſuper tectum, hoc eſt , in ſummis virtuti-
bus,ne deſcendat , neque ab illis deſiſtat cuiuſpiam temporalis rei gratia. Omnia enim
temporalia hæc,vaſa dicuntur,homini conferentia, alij quidem ad virtutem, alij vero ad
malitiam . Igitur qui in ſummis eſt virtutibus , ne deſcendat propter temporale ali-
quod, & excidat a ſuo faſtigio:ſed reſiſtat malitię,& non demulceatur.Et is qui in agro,
ſimiliter non reuertatur ad ea quæ poſt ſe. Nam eum qui in agro eſt , hoc eſt mundo, &
operatur virtutem , non oportet reuerti ad ea quæ poſt ſe , ſed vrgeri ad anteriora. Nā
ſicut alio loco dicit , Nullus qui manum ſuam ad aratrum mittit , & conuerſus eſt re-
Lucę.ix. trorſum , idoneus ad regnum cœlorum . Affert item exemplum mulieris Lot, quæ
quum conuerſa eſt retro, in ſtatuam ſalis riguit, hoc eſt, non exijt a malitia , ſed manſit F
in ſalſugine ſua,tota facta mala: ac celebre faciens , & quaſi columnæ inſcribens malum
quod paſſa eſt : obſtinata enim manſit in malitia ſua . Deinde affert ea quæ ad ſupradi-
cta ſequuntur . Quicunque quæſierit animam ſuam ſaluare , perdet eam . Non quærat
aliquis , inquit , in Antichriſti perſequutione animam ſuam ſaluare , perdet enim eam.
At qui ſe occiſioni & qui ſe periculis expoſuerit, ſaluabitur . Ne igitur ſe humiliet ty-
ranno propter vitæ amorem.Quippe(ſicut ſupra dixit)qui eſt in faſtigio virtutis, pro-
pter res tēporales ne deſcēdat,diuitijs & poſſeſſionibus delinitur , & propterea cedat pe-
riculis:ſic & nunc in via progreſſus dicit.Et quid dicit?Non deſcendet propter vaſa,ne-
que propter ea quæ virtutem impediunt,neque propter animæ lucrum: annuat vt incli
netur impoſtori & perſequutori.Hæc quidem Matthæus propter Hieroſolymarum ca
ptiuitatem dicta eſſe a domino narrat,inſinuans hoſtium vim, & quod Romanos, qui in
uaſuri ſunt,fugere oporteat,ita vt ne reſpiciatur: neque qui in tecto ſint deſcēdant in do
Ma.xxiiij mum alicuius rei temporalis gratia,ſed ſtatim fugiant: non enim erit tempus ocij , & ita
adumbrat figura:neque qui in agro eſt reuertatur in domum ſuam , ſed eum qui in do-
mo eſt fugere oportet . Nihil enim mirum in Hieroſolymis hoc factum eſſe , iterumque
futurū in aduentu Antichriſti ,imo ad ipſum tempus conſummationis futura eſt tribu-

latio grauissima.

A *Dico uobis, in illa nocte erunt duo in lecto uno, unus assumetur, & alter relinquetur. Duæ erũt molentes, una assumetur, & altera relinquetur. Et respondentes, dicunt illi. Vbi domine? Qui dixit illis. Vbicunque fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ.* Et hoc loco repentinum & inopinatum eius aduentum discimus. Duos enim esse in lecto, significat solicitudinis carentiam. Et molere quoque inexpectatum significat aduentum. Discimus & aliud quiddam, quod in nocte aduentus erit. Dicit igitur, quod ex diuitibus qui in lecto quiescent, alij quidem saluabuntur, alij autem non. Nam quia dixit, quod difficile diuites saluantur, ostendit nunc, quod neque hi pereunt, neque pauperes omnes saluantur. Sed & ex diuitibus vnus assumitur in occursum domini, raptus quasi leuis spiritu, & cælestis: & alius relinquitur infra vt condemnatus. Et ex pauperibus similiter, quos per molentes significauit, (quoniam per pistrinum, laboriosam pauperum vitam insinuat) vnus quidem saluabitur, alius autem non. Non omnes pauperes iusti. Nam ex illis fures, & marsupiorum incisores. Quum autem rogassent discipuli. Quo domine assumentur illi? Dixit. Vbi corpus; illic & aquilæ: hoc est, vbi filius hominis, illic & sancti eius leues, & in sublime volantes: sicut peccatores graues, & infra relinquentur. Nam sicut proposito cadauere omnes carniuoræ volucres aduolant: ita & vbi filius hominis propter nos mortuus, & in casum positus, de cælo apparuerit, oẽs sancti subuehẽtur futuri & ipsi angeli. Cũ illis enim veniet in gloria patris & in splẽdore indicibili. Licet tempus illud noctem vocarit eo quod repentinum & inopinatum, vel quia tenebris
B inuoluentur peccatores. Iustis enim lux orietur, immo ipsi magis fulgebunt quam sol. Mat.xix.

CAPVT DECIMVMOCTAVVM

Dicebat autem & parabolam ad illos huc spectantem, quod oporteret semper orare, nec defatigari, dicens. Iudex quidam erat in quadã ciuitate, qui deum non timebat, nec hominem reuerebatur. Vidua autem quædam erat in ciuitate illa, & ueniebat ad eum, dicens. Vindica me de aduersario meo. Et nolebat aliquandiu. Posthæc autem dixit intra se. Quanquam deum non timeo, nec hominem reuereor, tamen quia molesta est mihi hæc uidua, uindicabo illam, ne tandem ueniens sugillet me. Ait autẽ dominus, Audite quid iudex iniquus dicat. Deus autẽ non faciet uindictã electorum suorum, clamantium ad se die ac nocte, etiam quum patiens fuerit super illis? Dico uobis, quod faciet uindictam illorum cito. Veruntamen filius hominis quum uenerit, an reperturus est fidem in terra? Postquam mentionem fecit afflictionem & periculorum, nunc subdit quomodo in illis saluemur. Curantur enim oratione perseuerante & solicita. Nam ventura sunt omnia. Magnum enim auxilium in his fert precatio, modo perseuerans sit & continua. Oportet enim nos considerare, quomodo iniusti iudicis pertinaciam sedu Eccl.xviij i.Thes.v.
C litas viduæ fregerit. Si enim illum omni malitia repletum, neque deos neque homines reuerentem, perseuerantis oratio demulsit: quanto magis nos patrem misericordiæ deum ad miserationem mouemus, etiamsi cunctetur nonnihil? Vide autem maioris malitiæ indicium esse, neque homines revereri. Deũ enim multi non timent, attamen homines reuertentur, ideo & minus peccant. quando autem & apud homines quis impudens fuerit, tunc omnis malitiæ vertex videtur. Idcirco & dominus postea posuit. neque reuerens, quasi hoc dicens. Iudex erat deum non timens, & quid dico, quod deum non timuerit? maius malitiæ indicium habuit, quia neque hominem reuerebatur. Porro hæc parabola nos docet quod sæpe dicimus inter exhortandum, ne excidamus e precibus. Sane sicut alibi dicit. Si quis vestrum amicum habens, & quum venerit & pulsauerit nocte, dimittitur. Nam propter impudentiam eius, si non propter aliud, aperiet. & iterum. Quis ex vobis, a quo si filius eius panem petat, &c. Quibus solicita ac perpetua oratio præscribitur. At tentarunt quidam parabolam hanc curiosius exponere. Viduam enim dicunt omnem animam esse, virum autem dimisisse quem prius habuit. diabolum: & propter illum habet aduersarium semper resistentem sibi. Ipsa autem accedit ad deum iudicem iniustitiæ, hoc est condemnantem iniustitiam, qui neque deum timet. Ipse enim deus solus non habet quem timeat alium. Sed neque hominem reueretur. Deus enim personam hominis nõ recipit. Huic viduæ, quę dum orat continuis pre- Supra.ix. Curiosa parabolæ expositio Gala.ij.

cibus propter aduersarium suum diabolum, miseretur Deus, & placatur propter assi-
duitatem eius. Hæc, qui volet, & cui placent, suscipiat. Proposita enim sunt, ne ignoren-
tur. Atqui dominus hæc nos docuit, eo quod oporteat semper orare: & per exemplum
indicauit, quod si etiamsi esset iniquus & omni malitia plenus, misereretur tamen ob con-
nuas preces nostras: quanto magis deus omnis iustitiæ dux, non faciet breui vindictam
quanuis differat & videatur non audire orantes die ac nocte. Itaque qui docuit & mon-
strauit nobis, quod in tempore consummationis seculi opus sit oratione, vt in futuri
periculis durare valeamus, subdit. Nunquid filius hominis quum venerit, inueniet fid
mat.xxiiij in terra? Qua interrogationis figura raros dicit inueniri fideles. In tantum enim inuale-
scet filius iniquitatis, vt possibile sit, quod seducat etiam electos. In raris enim solet hu-
Supra.xij iusmodi interrogandi figura vti, sicut & quum dicit. Quis putas fidelis & prudens ser-
uus? Atque hoc loco idem significans, quod pauci numero erunt, qui erga Deum & in-
ter se fidem seruabunt, hac interrogatione vsus est. Merito autem sermoni de oratione
sermonem de fide connexuit, quoniam omnis orationis fundamentum ac basis est fides.
Fides orationis basis. Nisi enim crediderit homo, quod hoc quod petit, accepturus sit in suam vtilitatem, va-
na est oratio quam facit. Et propterea dominus de oratione docens, etiam fidei meminit
declarans interim, paucorum fore tunc orare: quandoquidem fides in paucis inuenietur.
Igitur quum venerit dominus in nube, non inueniet fidem super terram, nisi in paucis
faciet autem hanc tunc. Inuiti autem omnes, confitebuntur quod dominus IESVS
CHRISTVS in gloria est Dei patris: si quidem hæc fides vocanda est, & non potius
necessitas. Nullus enim erit infidelium, qui non credet quod solus sit saluator is, quem
antea blasphemarat.

*Dixit aūt & ad quosdam, qui in se cōfidebant, quod essent iusti, & aspernabantur cæteros, para-
bolam istā. Duo homines ascendebant in templū, ut precarentur: unus pharisæus & alter publica-
nus. Pharisæus stās, hæc apud se orabat: Deus, gratias ago tibi, quod nō sum sicut cæteri hoīes, ra-
ptores, iniusti, adulteri, uelut etiam hic publicanus: ieiuno bis in sabbato, decimas do omnium quæ
possideo. Et publicanus procul stans, nec oculos uolebat ad cœlum attollere, sed tundebat pectus
suum, dicens. Deus propitius esto mihi peccatori. Dico uobis, descendit hic iustificatus in domum su-
am, magis quam ille: Quia omnis qui se extollit, humiliabitur: & omnis qui se humiliat, extolletur.*

Non cessat dominus pluribus argumentis repurgare superbiæ vitium. Plus enim aliis
vitiis mentem humanam turbat, propterea sæpe & multum de hac docet. Denique &
nunc peiorem eius speciem purgat. Multa enim sunt philautiæ germina. Opinio de se
magna arrogantia, & inanis gloriæ cupiditas ab hac pullulant. Perniciosior autem om-
Superbia quam sit perniciosa. nibus aliis est superbia, quæ abominatio apud deum est, quum quis non deo, sed sibi sua
bona opera tribuit: quid hoc aliud quam negare deum est, & ei aduersari? Hoc igitur vi-
tium, cui dominus ita aduersatur, vt inimicus inimico, hac parabola medicari dominus
pollicetur. Propter hoc enim quod confidunt in seipsis, & non totum deo tribuūt, sed ali-
os per hoc exinaniunt, hæc dicit: & ostendit, quod iustitia, quanuis alioqui sit mirabilis,
Iustitia cū superbia hominē facit infirmum. & hominem deo proximum constituat, quum superbiam admiserit, hominem in locum
infimum reiiciat, & dæmonem reddat, qui iam se æqualē deo fecerat. Similia itaque sunt
verba pharisæi ab initio, grati hominis sermonibus. Gratias enim habeo tibi, inquit, de-
us: at cætera quanta referta sunt arrogantia? Non enim dixit, fecisti me abstinere ab in-
iustitia, & a rapina, sed quomodo? Non sum. Sibiipsi attribuit bonum opus & suo ro-
bori. At alios iudicare, quomodo est hominis scientis quod a deo habeat quæ habet?
Omnino enim si credidisset, quod per gratiam haberet aliena bona, non contempsisset
alios, considerans quod etiam ipse æque nudus esset, quantum ad suam virtutem attine-
bat. Gratis enim indutus est propter misericordiam: propterea superbus pharisæus, tan-
quam propriæ ascribens potentiæ ea quæ dicta sunt, & inde eo progressus est, vt alios &
iudicet. Ostendit aūt dominus & per stationem, superbiam eius, & humilitatis inopiam.
Humilis enim viri est & aspectu humiliari: hic autem & habitu & gestu superbus agno-
scitur. Quanuis autem & de publicano dictum sit quod steterit: sed vide & quæ sequun-
tur, quod neq; oculos in cœlum voluerit extollere, vnde statio eius incuruata erat. Illius
autem & oculi in cœlum extollebantur, & cor simul extollebatur. Vide autem & in ora-
tione pharisæi ordinem, quid indicet nobis: primum quidem quod dixerit id quod erat,
& tunc enumerauit quæ erant. Dixit enim non sum sicut multi hominum. Illa autem &
illa apposuit, quæ virtutis erant, vt ieiunare bis in sabbato, & decimas dare de omni-
bus quæ possidebat. Oportet enim non solum declinare a malo, sed & facere bonum.

Et prius oportet absistere a malo,& postea virtutem aggredi. Quemadmodum & fonte
A turbato,vt aqua pura defluat,prius lutũ expurgandum,vt haurias puram aquam.Con-
sidera autem & hoc,quomodo non arripuerit paruum verbum,vt singulari nomine di-
ceret,sed plurali numero in multos hæc expuerat: dicendo,quia non sum vt adulteri ap
posuit,& dixit. Ieiuno bis in sabbato,hoc est bis in hebdomada. Sabbatum enim hebdo- Sabbatũ.
mas est,quæ a consummatione & quieto die nominatur. Sabet enim,quies. Sabbata au- Sabet.
tem hebdomadam dixit plurali numero. Vnde & vnam sabbatorum,primam diem heb Vna sab-
domadæ,quæ apud nos est dominica vocabant. Apud Hebræos enim vnum & primũ batorum.
idem signat. Est & alius profundior sermo. Nam contra adulterium gloriabatur de ieiu
nio:a delicijs enim petulantia. Ipse igitur corpus propter ieiunium compescens, a mul-
tis eiusmodi affectionibus liber erat. Ieiunabant autem pharisæi secunda & quinta. Con
tra rapinam & iniustitiam proferebat dationem decimarum omnium quæ possidebat.
Tantum,inquit,contrarius sum rapinæ & iniustitiæ,vt etiam quæ mea sunt,expendam De deci-
Decimarum enim datio videtur quibusdam simpliciter,& semel de lege pædicari:his au marũ da-
tem qui profundius scrutantur,occurrunt tres decimarum dationes, quas introducit, id tione.
quod ex Deuteronomio disces,si diligenter intuearis. Et hæc quidẽ pharisæus. At pu- Deut.xij.
blicanus diuersa. Longe enim stabat a pharisæo,& gestibus,& sermone, & compunctio- xiiij.xxvi
ne cordis distabat ab illo,non tantum loco. Verebatur enim oculos in cœlum attollere
indignos iudicans qui sursum spectarent,qui voluerant videre bona terrena,& illis frui.
B Et percussit pectus suum,cor videlicet,propter malas cogitationes,& vt exercitet quod
obdormierat,& nihil aliud dicebat,quã Deus propitius esto mihi peccatori. Et propter
hæc omnia descendit iustificatus in domum suam,magis quam ille. Immundus enim a-
pud dominum omnis superbus corde. Et dominus superbis resistit, humilibus dat gra- i.Petri.v.
tiam. Verum admirabitur quis,quomodo superbus,quum pauca verba humilitatis pro Quare
nũciauerit,condemnetur. Iob autem quum multa de se magnifice dicat,coronetur. Quia pharisæus
pharisæus quidem nullo cogente,stat talia nugans & condemnans,alio nullo vsu vrgen ob bono-
te,Iob vero prementibus se amicis,& grauius incumbentibus quam calamitas ipsa, di- rũ operũ
centibusque quod propter peccata illa sit passus,compulsus est enumerare sua opera,id iactãtiam
que propter gloriam Dei,ne scilicet homines a recto virtutum cursu exciderent. Nam condẽne-
si comperissent homines,peccata fuisse quæ fecerat Iob,& propter illa passum, cauissent tur,Iob
ne eadem facerent, factique insuper fuissent osores hospitum & inhospitales, immiseri- vero coro
cordes,& iniusti. Hæc enim erant opera Iob, Igitur ne multi inde incommodarentur,eius netur.
gratia bona opera enumerat. Et causæ quidem Iob tales fuere,vt ne dicamus quod & in
his quæ grandiloquentiam quandam sonant,non omnis refulget humilitas. Quis enim Iob.xxix
me dabit,inquit,iuxta menses dierum pristinorum quando deus me custodiebat. Vides
quod omne Deo obtulerit,& non condemnet alios,sed ipse ab amicis condemnatus,pha
risæo omnia in se,& non in deum referenti, & absque necessitate condemnanti alios,me-
rito condemnatio ascribitur. Omnis enim qui se exaltat, humiliabitur, deo illum condẽ Esa.xliiij.
nante. Qui autem se condemnando humiliat,exaltabitur a deo iustificante. Dic igitur tu
C prior peccata tua,vt iustificeris.

*Afferebant aũt ad eum & infantes, ut eos tangeret. Quod quũ uiderent discipuli, increpabant il
los, Iesus aũt quum illos ad se uocasset, dixit. Sinite pueros uenire ad me, & nolite uetare eos, taliũ* Mat.xix.
est enim regnũ dei. Amen dico uobis, quicunque non acceperit regnũ dei ueluti puer, nõ intrabit in Marci.x.
illud. Et ad humilitatem conducit etiam hoc de pueris exemplum. Docet enim domi
nus per illos omnino humiliter agendum, & omnes suscipiendos. Discipuli enim indi-
gnũ arbitrabantur ad talem magistrum offerri pueros. Ad ille ostendit vsque adeo sectã
dam humilitatem,vt etiam minimi non abijciendi. Et sic quidem docet humilitatem ope Conditio
re suo. Non enim amandat,sed suauiter amplexatur infantes. Docet autem & per sermo pueri sim
nem,quod regnum cœlorum est eorum qui similiter affecti sunt,vt pueri. Puer non infla plex & in
tur;neque aliquem contemnit:innocens est,simplex, neque in prosperis molestus sit, ne- nocua.
que in tristibus deijcitur. Vnde qui viuit in omni humilitate & simplicitate, innocentia
que,ille a deo acceptus est,& qui accipit regnum deei sicut puer,hoc est,absque dolo & qui pueri
curiositate,sed fideliter. Curiosus em̃,& semper interrogans quõ ab incredulitate libere qui non.
tur:non intrabit in regnũ, quod noluit simpliciter & sine curiositate & humiliter susci- Ioan.xxi
pere. Omnes itaque Apostoli, in summa omnes credentes in Christum, vocantur pueri.
Quia & ipse dominus Apostolos nominauit pueros,dicens. Nũ quid obsonij habetis?

Sapientes autem gentilium, ſapientiam in myſterio quærentes , quod eſt regnum dei,&
nolentes accipere abſque ratione,merito excluſi ſunt ab hoc regno . Non dixit autem
Horum eſt regnum,ſed talum,qui voluntarie poſſederunt innocentiam & humilitatem,
quam pueri natura habẽt.Suſcipiamus igitur omnia illa eccleſiaſtica, quæ ſunt regnum
dei fideliter,abſque curioſitate , & humiliter. Curioſe enim inquirere ſuperbiæ fuerit &
ſapientiæ glorioſæ.

Et interrogauit eum quidam princeps. Magiſter bone,quid faciendum mihi,ut conſequar uita
æternam? Dixit autem ei Ieſus. Quid me dicis bonũ? nemo bonus,niſi ſolus deus. Præcepta noſti
Exod.xx *Non cõmittes adulterium,non occides,non facies furtum,non falſum teſtimonium dices,honora*
patrem tuum & matrem tuam. At ille ait: Hæc omnia ſeruaui à iuuentute mea . Quo audito Ie
ſus ait ei. Adhuc unum tibi deeſt. Omnia quæcunque habes,uende,& diſtribue pauperibus,& ha
bebis theſaurum in cælo,& ueni ſequere me. His ille auditis, mærore affectus eſt,quia diues era
ualde. Videtur ille homo quibuſdam malignus quiſpiam eſſe,& illaqueare quærens
Ieſum in ſermone. Non eſt autem hoc veriſimile, ſed auarus erat quoniam & Chriſtus,
Marci. x. eum quia talis erat arguit. Etenim & Marcus dicit , quod accurrerit & genu flexerit,&
obſecrauerit Ieſum,& quod Ieſus ipſum aſpexerit, & dilexerit. Igitur diuitiarum ama
tor erat homo ille. Accedit autem ad Ieſum diſcere cupiens de vita æterna fortaſſis & r
hoc diuitiarum ſectator. Nihil enim ita vitæ cupidum eſt,vt homo diuitijs ſtudens. Su
ſpicabatur igitur Ieſum indicaturum ſibi modum quempiam,quo diuitiarum poſſeſſi
ne perpetuo frui poſſit. Poſtquam autem dominus dixit, diuitiarum abiectionem conf
re ad vitam æternam,quaſi ſuam reprehendens interrogationem , & Chriſti reſponſum
abijt. Ipſe enim,quia habebat multas diuitias,multum quærebat vitam perpetuam. V
rum quum renunciandum eſſet diuitijs,quid opus illa æterna vita, vt videbatur? pa
per enim agenda fuiſſet vita. Proinde accedit ad CHRISTVM,vt ad ſimplicem hon
nem & doctorem. Idcirco & dominus demonſtrans quod non oporteat ad ipſum acc
dere ad purum huminem dixit. Nullus bonus,niſi vnus deus. Bonum,inquit, me dix
ſti:cur igitur adiecisti præceptor? Videris enim,quod me quaſi vnum ex multis habe
Quod ſi ſic,nõ ſum bonus. Nullus enim hominum bonus proprie,niſi deus. Quod ſi b
num me dicere vis,vt deum me bonum dicas,ne accedas vt ad ſimplicem hominẽ. Si
me cõmunem quendam hominem putas,ne voces bonum. Deus enim vere bonus & fo
bonitatis,& principium ſubſtantialis bonitatis: nos autem homines,licet boni ſimus,n
tamen proprie,ſed participes bonitatis illius,promiſcuam habemus bonitatem,muta
leſque ſumus. Noſti præcepta . Non committes adulterium, non occides &c. Prius le
corrigit ea,in quæ facile cadimus: deinde etiam ea in quibus non multi: neque ſępius,
Ira mala beſtia. eſt adulterium committere, quia ignis naturalis & internus . Occidere , quia mala beſt
eſt ira. Furari leuius eſt , & in falſum teſtimonium rarius inducitur . Ideo & illa quide
prius corriguntur,eo quod facile in illa prolabamur,quanuis alioqui grauiora ſint. Ha
autem,furtum dico & falſum teſtimonium,ſecundo loco ponit,vt quæ rarius contiga
etiam leuiora ſint. Porro in parentes peccare,quanuis ſit grande peccatum,veruntame
rarius contingit. Non enim facile inuenitur qui ita beſtialibus moribus ſit,vt in paren
tes debacchetur,pauci enim ſunt, raroque fit: & ideo poſterius ponit . Poſtquam autem
Pauptas virtutum caput. adoleſcens ſe omnia hæc ſeruaſſe dixit a iuuẽtute,præſcripſit ei dominus paupertatem
caput omnium virtutum . Vide autem legem chriſtiana vita dignam. Omnia quęcun
que habes,inquit. Nam ſi quid reliqueris: illius ſeruus es. Et diſtribue,non diuitibus co
gnatis,ſed pauperibus. Habet autem & diſtribuendi verbum emphaſim quandam,vt c
dijudicatione,& non fortuito diſpergantur bona. Quoniam autem cum paupertate & a
lias habere virtutes Chriſtianum oportet,propterea dicit . Et veni , ſequere me, hoc e
& in omnibus alijs eſto diſcipulus meus: & ſemper ſequere,non hodie quidem,cras au
non. Vt autem auaro promiſit cœleſtem theſaurum , non attendit ille, ſeruus enim e
pecuniarum ideo vt audiuit,abijt triſtis: eo quod poſſeſſionis priuatio eſſet ei dicta,pro
pter quam ipſe æternam vitam deſiderat, quo poſſit perpetuo diuitijs frui. Cæterum &
triſtitia arguit eum beneuolũ & malignum fuiſſe. Nullus em̃ phariſæorum vnquam tri
chryſoſtomi laus. ſtis abijt,ſed exaſperatus potius. Non ignoro aũt quod magnũ luminare mundi Chryſo
ſtomus adoleſcentẽ hunc vere æternam vitã deſideraſſe putarit,& de ea rogauerit, labo
raſſe autem difficiliore morbo auaritiæ, nihilominus non caret gratia , quod nunc adie
ctum eſt,quod deſiderauerit æternam vitam quanuis auarus fuerit.

A *Videns aūt Iesus illum mœrore affectum, dixit. Quam difficile qui pecunias habent in regnū dei intrabunt. Facilius est enim camelum per foramen acus transire, quam diuitem intrare in regnum dei. Et dixerunt qui audierant. Et quis potest saluus fieri? At ille ait. Quæ impoßibilia sunt apud homines, poßibilia sunt apud deum. Ait autem petrus. Ecce nos reliquimus omnia, ac sequuti sumus te. Qui dixit eis. Amen dico uobis, nemo est qui reliquit domum, aut parentes, aut fratres, aut uxorem, aut liberos propter regnum dei qui non recepturus sit multo plura in hoc tempore, & in uenturo seculo uitā æternam.* Postquam diues audijt abijciendas diuitias, mœrore affectus est, dicit dominus admirabili figura, quomodo difficile sit habentes pecunias in regnum cœlorum ingredi. Non dixit quod impossibile eos ingredi, sed difficile. Non em̄ inpossibile est saluari tales, possibile em̄ impendere pecuniam, & superna assequi. Et difficile quidē hoc. Tenaciores enim visco adhærent pecuniæ, & difficile abstrahitur qui talibus est comprehensus. Non multo autem post subijcit quomodo impossibile sit: dicit enim, facilius esse camelum per foramen acus intrare, quam diuitem saluari. Impossibile enim est, quod totum camelum capiat foramen acus, siue per camelū animal intelligas, siue funem nauticum crassum. Si igitur facilius camelum per foramen acus transire, quā saluari diuitem, impossibile & hoc, impossibilius igitur saluari diuitem. Quid igitur dicēdum? Primum quidem, quod vere sic habet, impossibile saluari eum, qui diues est. Nec enim mihi dicas, quod saluatus sit diues quispiam, qui sua dederit: non enimm diues saluatus est, sed quia pauper factus, vel dispensator existens, seruatus est, non diues. Aliud

B enim est dispensator, aliud diues. Diues enim est, qui sibi reseruat diuitias, dispensator vero, cui concreditæ sunt propter alios. Et ita etiam hic, si saluatus est, non diues saluatus est: sed vt diximus quia omnibus renunciauit quę habuit, vel vt dispensator, bene illas distribuit. Insuper & hoc animaduerte, quod diuitem quidem impossibile est saluari, pecunias autem habentem, difficile, quasi diceret. Qui habetur & tenetur a pecunijs, ac seruit eis, non saluabitur, qui vero pecunias habet, hoc est, dominus illarum est, & ipse habet eas, & non habetur ab eis, difficile saluabitur propter humanam infirmitatē. Impossibile em̄ est non abuti his quæ habemus. Quippe quandiu pecunias habemus, molitur diabolus nos supplantare, ne regula dispensationis recte vtamur, & difficile est effugere eius laqueos. Et propterea bona est paupertas, & quasi tentatione superior. Dixerunt autem, inquit, hi qui audierant. Quis igitur poterit saluari? At ille dixit. Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud deum. Qui enim habent mentem humanam, quæ ad inferiora vergit, & terrena desiderat, saluari nō possunt: sicut dictum est. Deo aūt possibile, hoc est, quando quis consiliarium habet deum, & iustificationes dei, & mandata magistri de paupertate suscipit, & illius inuocat auxilium. Possibile enim est hoc. Nostrum est enim velle hoc, dei autem perficere. Et aliter: Si quidem transcenderimus illam infirmitatem diuitum, & voluerimus nobis facere amicos ex mammona iniustitiæ, saluabimur per eas, & recipiemur in ætena tabernacula. Nam melius quidem fuerit dimittere omnia. Hoc autem si minus, saltem facere partiarios pauperes, & sic impossibile fiet possibile. Impossibile quidem esset non omnibus dimissis saluari, veruntamen & est pro-

C pter misericordiam dei, si partes dederimus in vsum congruum. At hic Petrus interrogat: Ecce nos reliquimus omnia, interrogat autem non pro se solo, sed ad consolationem omnium pauperum. Vt enim non soli diuites bonam spem habeant se multa consequuturos, qui multum reliquerint: pauperes autem paruam spem habeant, quod pauca reliquerint, & propterea paruas retributiones habituri sint. Omnis igitur, inquit, qui propter deū contempserit facultates, etiamsi paucæ sint. Non enim hoc consideret, sed quod parua hæc homini totus victus fuerint. Et sicut tu multis & magnis, ita ille paucis & paruis depauperari expectat. Vt ne dicas, quod qui pauca habet, maiori ad illa teneatur affectione, idque manifestum ex patribus, qui quando vnum habent puerum, maiorem erga illum affectionem gerunt, quam erga plurimos. Ita & pauper vnam domum & vnū agrum impensius diligit, quam tu multa, quod si nō, certe vel eadem vtrisqꝫ est affectio, & propterea idem & contemptus. Hic sane & in hoc seculo præsenti multiplices accipiunt retributiones, sicut Apostoli illi. Turguriola quidem reliquerant illi omnes, & nunc habent fulgentissima templa, & res familiares, & agros, & vxores multas, quæ illis seruore fidei adhęrent, aliaque omnia in futuro seculo non agros inquam tales multiplices, & corporales retributiones: sed vitam æternam.

Aßumpsit aūt Iesus duodecim, & ait illis. Ecce ascēdimus Hierosolymā, & consummabuntur oīa quæ scripta sunt per prophetas de filio hoīs. Tradetur enī gētibus & illudetur, & cōtumelijs affi-

Pecuniæ visco tenaciores.

Diues quis. Dispensator quis.

cietur, & cõspuetur, & postquam flagellauerint, occident eum, & tertia die resurget. Et ipsi ni-
Matt. xx. *hil horũ intellexerunt. Et erat uerbum istud absconditum ab eis, nec intelligebant quæ dicebant.*
Marci. x. Prædicit eis passionem propter duo illa. Vnum, vt ostendat quod non inuitus, neque
Passionē purus homo mortem ignorans, crucifigatur, sed & præuideat, & voluntario patiatur.
suam dñs Nam si noluisset pati, deuitasset vtique quæ præsciebat. Eorum enim qui non sunt præ-
p̄dicit ob scij est capi. Secundum vt doceat eos leuiter ferre quæ euentura, vtpote qui antea audi-
causas du uerint, & non repente in illa inciderint. Quũ aũt perficienda erant in te quæ dicta a pro-
as. phetis, cur ascendis o domine? Propter isthuc ipsum, vt salutem operer, & ita volunta-
rius vadit. Et ipse quidem hæc, discipuli autem tunc quidem nihil intellexerunt. Erat e-
verbum hoc absconditum ab eis, & maxime omnium, verbum hoc resurrectionis om-
no non agnoscebant. Et alia quoque non agnoscebant vt tradi gentibus, maxime autem
verbum resurrectionis ignorabant quod non erat in vsu. Et non omnes Iudæi credebant
resurrectionem, in primis Sadducæi. Sed dixeris, & si nihil agnoscebant, quare ergo illis
Mat. xxij hæc prædicit? Quid opus illis ad consolationem eius tempore crucis: si non intelligeban-
act. xxiiij tur quæ dicuntur? Quod non parum vtilia postea commemorare cœpta fuerint, quæ tū
prædicente domino non intellexerunt, manifestum ex multis, & maxime his quæ Ioan-
nes dicit. Hæc autem non cognouerunt discipuli eius, postea autem memores facti sunt
Ioan. xij quod hæc de ipso essent scripta. Et spiritus paracletus suggessit eis omnia certissimum
Ioan. xiiij testimonium de Christo in illis ponendo. De eo quomodo triduo fuerit in sepulchro, sa-
tis dictum est in Euangelistis alijs.

Accidit aũt quum appropinquaret Hiericho, cæcus quidam sedebat iuxta uiã mendicus, & quum audiret turbam prætereuntẽ, interrogabat quid hoc esset. Dixerunt aũt ei, quod Iesus Nazarenus transiret, & clamauit dicens. Iesu fili Dauid miserere mei. Et qui præibant, increpabant eũ ut taceret. Ipse uero multo magis clamabat. Fili Dauid, miserere mei. Stans aũt Iesus iussit illũ adduci ad se. Et quũ appropinquaßet, interrogauit illum dicens. Quid tibi uis faciã? At ille dixit: Domine ut uisum recipiã. Et Iesus dixit ei. Recipito uisum. Fides tua te saluum reddidit. Et confestim uisum recepit, ac sequebatur illum, glorificans deum. Et omnis plebs ut uidit, dedit laudem deo.

Dominus miraculum hoc cæci obiter in via operatus est vt transitus eius nobis vtilis esset, ac doctrina, vt semper & vbique & apud omes vtiles simus & nunquam ignaui. Cæcus igitur credens eum esse Christum, qui expectabatur (verisimile enim fuit ipsum, vtpote innutritum Iudaicis, nõ ignorasse Christum ex semine Dauid) voce magna clamat. Fili Dauid miserere mei. Et dicendo miserere me, declarat, quod diuiniorem quandam de illo sententiam habeat, & non hominem purum censeat. Admirare aũt quæso quomodo confessionẽ suam multiplicet, Quomodo? Quanuis multi increparent eum, non tacebat, sed amplius clamabat. Feruor quidam intrinsecus instimulabat eum: idcirco & Iesus iussit illũ adduci ad se, quod profecto dignus esset qui appropiaret ei. Interrogat aũt illum. Quid vis tibi faciam? non vt ignorans, sed ne ille præsentibus alia petere videatur, ipse alia dare, & dum ille petit pecuniam, ipse vt ostentator, cæcitatem sanaret. Nam fortassis insipienter talia fingere posset inuidia. Et propterea quum interrogasset & comperisset eum recipiendi visus valde cupidum dat quod petit. Vide autem quam alienus sit ab arrogantia. Fides tua inquit saluum te fecit, credidisti enim quod ego sum ille filius Dauid, qui celebretur Christus, & tantum præ se tulisti feruorem, vt quanuis increparet
Iacob. iiij non silueris. Discamus autem ex hoc, quod quando cum fide petimus, non alia quidem nos petimus, & alia ipse dat, sed illa ipsa. Atq; ita quoties alia petimus, & alia accipimus manifestum, quod non bene neque fideliter petimus. Petitis enim inquit, & non accipitis, eo quod male petatis. Vide insuper & potestatem. Recipe visum, inquit. Et quis prophetarum ita sanauit? Tali inquam potestate? Vnde & vxor a vero lumine progressa lumen cæco facta est. Vide insuper gratitudimem eius qui sanatus est. Sequutus est enim Iesum glorificans deum, factusque est & alijs glorificandi deum author.

CAPVT DECIMVMNONVM.

ET ingressus perãbulabat Hiericho. Et ecce uir nomine Zachæus, atque is princeps erat publicanorum, & idem erat diues, & quærebat uidere Iesum quis eßet, nec poterat præ turba, quod statura pusillus eßet. Et præcurrens, ascendit in arborem caprificum, ut uideret eum, nam illac erat transiturus. Et quum uenißet ad locum suscipiens Iesus, uidit illum, dixitque ad eum Zachæe festinãs descende, quia hodie domi tuæ oportet me manere. Et festinans descendit, & excepit illum gaudens. Quumque uiderent, oẽs murmurabant, dicentes,

A *quod ingressus esset apud hominem peccatorem diuersaturus. Stans autem Zachæus, dixit ad dominum. Ecce dimidium bonorum meorum domine do pauperibus, & si quid aliquem defraudaui, reddo quadruplum. Ait Iesus ad eum. Hodie salus domui huic contingit, eo quod & ipsa filia sit Abrahæ. Venit enim filius hominis quærere & seruare quod perierat.* Hæc fortissima diaboli vasa rapit dominus: & ciuitates eius destruit. Vide enim quod non solum publicanos discipulos fecit, sed & Zachæum principem publicanorum captiuum salutem recipit. Quod publicanus quidem res abominabilis, princeps autem publicanorum multo magis, vtpote in malitia princeps nullus dubitat. Victum enim publicani non aliunde quã ex pauperũ lachrymis habent. At neque publicanorum ille princeps deficitur, sed solã dat alacritatem, & recipit mercedem. Desiderabat enim videre Iesum. Et quum ascendisset in caprificum, priusquã videret prius ipse spectatur a Iesu. Sic igitur omnibus in locis præuenit nos dominus, tantum vt nos alacres & promptos videat. Vt aũt eum vidit Iesus, festinat, descendens, eo quod in domo eius mansurus erat. Et ille nõ erat segnis. Vnde nos paratos esse oportet, quando Christus quippiam imperat. Sed & descendit, & suscipit gaudẽs, etiamsi multi obmurmurent. Videamus autem quantum etiam vtilitatis accipiat in ingressu Christi. Dimidium bonorum meorum inquit, do pauperibus. Vides alacritatem? Non parce seminare cœpit, neque pauca quædam dedit, sed totam vitam, & illa ipsa quæ possidebat, eo quod habebat, quæ dare poterat his, quos iniuria affecerat. Docet enim nos nullum esse lucrum, si quidem ex iniustitia pecunias habens, alijs

Vnde publicani victum habeant.

B misereatur relictis illis quos iniuria affecerat. Et vide, quomodo in hoc se gerat. Quadruplum reddit, si quem defraudauit, vt illius cui iniuria facta, damnum resarciatur. Hæc enim vera eleemosyna est, vt non reddatur solum damnum simplex, sed & cum augmento, iuxta legem. Lex enim furem quadruplum reddere iubebat. Quanuis si diligenter cõsideremus, nullę prorsus pecuniæ ei relictæ sunt. Dedit enim dimidium bonorum pauperibus. Relictæ autem sunt dimidiatæ, & ex his relictis dedit quadruplum his qui a se iniuria affecti, & ita si vita principis publicanorum ex iniustitia, ipse autem omnia quęcunque iniuste abstulit, quadrifariam reddidit, considera quomodo omnino fuerit nudatus. Et hic comperitur, quod sublimius habuerit, quam lex pręcipiebat, nunc eruditus ex euangelio, quia dilexit proximum plus quam se, talia promittens, imo faciens. Non enim dixit: Dabo dimidium, & reddam quadruplum; sed ecce do, & reddo. Audierat eñ Solomonis admonitionem. Ne dicas, rediens, redi, & cras dabo. Christus euangelizat ei salutem. Hodie enim, inquit, das, hodie tibi & salus. Dicendo enim, domui huic: omnino Zachæum significat, qui salutem accepit. Zachæus enim per domum significatur. Etenim inanimatam domum non dicebat filiam Abrahæ, sed manifestum quod animatum patremfamilias filium Abrahæ nominarit: fortassis & quod crediderat, iustificatus erat ex fide, fortassis & quod in dispẽsandis opibus magnanimus, & pauperum amator, qualis erat patriarcha ille. Vide insuper quod & nunc dicit filium Abrahæ, Zachæũ quum morum similitudinem in se ostendit. Neque enim dixit, quod & ipse Abrahę filius erit, sed quod nunc sit. Prius enim quum princeps publicanorum & exactor esset, nihilque ei in iustitia cum Abraham cõmune esset, non erat filius. Quoniam autem & obmurmura

Exo. xxij

Prou. iij.

C bant quidã quod apud peccatorem hominem diuertisset, ad confutãdos eos, inquit. Venit eñ filius hominis quærere, & saluare quod perierat. Et hæc quidem iuxta historiam. Facile aũt & aliter hæc exponere licet in vtilitatem moralem. Omnis enim princeps multorum in malitia, paruus est spirituali malitia, contraria eñ sunt caro & spiritus, & propterea non potest videre Iesum præ turba. Qui eñ a secularibus negocijs & affectionibus turbatur: non videt Iesum operantẽ, & mouentem, & ambulantẽ. Nam qui talis est, nullã experitur operationẽ Christiano dignã. Hoc est eñ ambulare Iesum, hoc est operari Christum aliquid in nobis. At talis homo qui nunquam vidit Iesum ambulantẽ, neq; sensit vllam operationẽ Christo congruã, sæpe per pœnitentiã venit in conscientiã, & ascendit in caprificum oẽm voluptatẽ ac dulcedinem, quæ per ficũ insinuatur, infatuans & mortificans. Et sic excelsior se factus ascensionesq; in corde suo ponẽs, videtur a Iesu. Et vide, Dicitque ad illum dñs. Festina, descende, nec est ascendens per pœnitentiam in sublimiorem vitam, descende per humilitatem. Non te supplantet superbus sensus festina humiliare. Si enim humiliatus fueris, in domo tua oportet me manere. Necesse eñ, inquit, vt ego maneam in domo humilis. Ad quem enim respiciam quem super mansuetum & quietũ? Etenim qui talis est, dimidiũ bonorũ suorum dat pauperibus dæmonibus. Duplicia eñ sunt bona nostra, Corporis dico, & animæ. Omnia corporalia concedit iu-

Moralis expositio historiæ.

ps. lxxxij

Esa. xcix.

ſtus vere pauperibus,omnique boni deſtitutis dæmonibus. Animę aūt bona diſpen
Bona noſtra dupli cia. — id quod & de Iob dominum dicentem audiuimus. Veruntamen animam eius ne tetig
ris Sed & ſi quē defraudauit,reddit illi quadruplū. Inſinuatur igitur per hoc,quod om
nis qui per pœnitentiæ viam vadit,contrariam priori malitiæ,per quatuor virtutes,o
Iob.ij. — nia quæ prius peccata ſunt,ſanat,& ſic accipit ſalutē,filiuſque nominatur Abrahæ;
quo & ipſe egreſſus ſit de terra ſua & cognatiōe prioris malitiæ,& de domo patris ſ
hoc eſt,extra ſeipſum factus, & negans ſeipſum . Domus em̄ patris ſui diaboli illa e
Igitur extra ſeipſum factus & alienatus, ſalutem ſicut Abraham conſequitur.

Hoc illis audientibus,adijciens dixit parabolam, eo quod eſſet prope Hieroſolymam,quodque
Mat.xxv — *ſtimauit fore,ut confeſtim regnum dei manifeſtaretur,dixit ergo.Homo quidam generoſus pr*
fectus eſt in regionem longinquam,ut acciperet ſibi regnum ac reuerteretur.Vocatis autem de
cem ſeruis ſuis:dedit eis decem mnas,& ait ad illos.Negociemini donec ueniam.Ciues autem ei
oderant eum,miſeruntque legationē,dicentes. Nolumus hunc regnare ſuper nos. Videtur n
hi,quod homines illi audientes regnum dei,illud ſuſpicabantur temporalem eſſe a D
datum in libertatem hebraici generis,idcirco ſuſpicabātur,quod Ieſus aſcendens in H
ruſalem,ſumpturus eſſet hoc regnū.Dominus autem monſtrat eis,quod inſipientia q
dam dicant,nō enim temporale regnum eius. Interea & hoc declarat,quod vt deus c
tationes eorum ſciat,vnde & hanc parabolam dicit, & hominem generoſum ſe introd
cit.Nam licet homo fuerit, manſit tamen in faſtigio & nobilitate deitatis . Perfecto au
myſterio diſpenſationis in carne,in regionem longinquam,cœlum dico,profectus eſt,
acciperet ſibi regnum,hoc eſt ; vt quaſi & ſecundū quod homo ſederet in dextera thr
ni magnificentiæ cum carne. Etenim ſic deus ſemper conſubſtantialis fuit patri,ſicut h
Heb. x. — mo autem tunc ſedit,quando aſſumptus eſt,permanens donec ponantur inimici eius
pedes eius.Hoc autem erit in conſummatione,quando omnia,etiam quæ nolunt,ſub
entur ei,credētia quod dominus Ieſus CHRISTVS in gloria patris.Ciues autem ei
Ioan.xv. — ſunt Iudæi,odio habentes illum. Viderunt enim,inquit, & odio habuerunt & me,&
Ioan.xix. — trem meum.Qui etiam noluerunt eum ſuper ſe regnare, vnde dicebant ad Pilatum,
Zach. ix. — gantes regnum eius.Non habemus regem. Et item: Ne ſcribas rex Iudæorum,qua
Eſa. xxxij — Zacharias dicat:Gaude valde filia Sion,quia rex tuus veniet tibi iuſtus & ſaluans.
Pſalm. ij. — que Eſaias:Ecce rex tuus regnat. Inſuper & Dauid . Ego autem conſtitutus ſum rex
eo.Iudæi ſane odio habuerunt dominum.Porro dominum dedit ſeruis decem mnas.S
ui autem illi,ſunt hi quibus in eccleſia miniſterium concreditum eſt:decemque dicun
eſſe,propter perfectionem eccleſiaſticæ præſidentiæ.Ordo enim in eccleſia perfectā p
Tres operationes vna cū tribus eccleſię ordinib⁹ a Dionyſio primum aſſignatæ. — ſidentium diſpoſitionem habet,& neque plures oportebat eſſe , neque pauciores,vt e
pli gratia:Tria hæc videmus eſſe in eccleſia,purgationem,illuminationem,& perfecti
nem.Tres enim operationes illas ſortiti ſunt ordinē.Diaconi purgant per inſtructione
& doctrinam,presbyteri illuminant per baptiſmum,epiſcopi ſacerdotes ordines conſt
tuunt & perficiunt,hoc eſt ordināt. Vides ordines cum operationibus,& neq; plures,n
que pauciores præſidentium ordines . Illis igitur ſeruis diſtribuit decem mnas , hoc eſt
dona quæ vnicuique data ſunt in vtilitatem. Omnis enim cuicunque concredita eſt præ
ſidentia,etiamſi indignus fuerit,domum habet ex vnctione ſua,id quod magnum diu
næ miſericordiæ ſacramentum eſt.

Et factum eſt,ut rediret accepto regno,miſitque uocare ſeruos illos ad ſe,quibus dederat pecu
am,ut ſciret quantum quiſque negociatus eſſet. Venit autem primus,dicens.Domine mna tua d
cem mnas acquiſiuit.Et ait illi.Euge bone ſerue,quia in minimo fuiſti fidelis,habeto poteſtat
ſuper decem ciuitates.Et alter uenit,dicens.Domine,mna tua confecit quinque mnas. Et huic a
Et tu præfectus eſto quinque ciuitatibus . Et alius uenit, dicens. Domine, ecce mna tua,quam h
bui repoſitam in ſudario , timui enim te , quod homo auſterus ſis, tollis quod non poſuiſti,& m
tis quod non ſeminaſti.Dicit ei: De ore tuo te iudicabo ſerue male.Sciebas quod hō auſterus ſ
tollens quod non poſui,& metens quod non ſeminaui, & quare non dediſti pecuniā meā ad me
ſam,& ego ueniens cum uſuris utique exegiſſem illam?Et aſtantibus dixit . Auferte ab illo m
& date illi qui decem mnas habet. Et dixerunt ei : Domine, habet decem mnas . Dico enim uo
quod omni habenti dabitur,ab eo autem,qui non habet,etiam quod habet , auferetur . Quonia
inimicos meos illos,qui noluerint me regnare ſuper ſe,adducite huc ; & interficite ante me . E
his dictis ; ibat pergens aſcendere Hieroſolymam. Quum rediturus eſſet Chriſtus genero
ſus ille,& ſecundum humanam naturam:ex regio enim genere deſcendit dominus,& ſe
cundum diuinam,hoc eſt in ſecundo eius aduentu,quando apparebit rex cum angelis in
gloria

A gloria patris veniens,& omne genu flectet ei,tunc sane ad rationem adiget & eos qui dona acceperunt ,& inuenientur:vnus quidem multis profuisse,& decuplicasse donum, alius autem profuisse quidem & ipse, sed paucioribus profuisse,alius autem nemini profuisse,sed ignauiter transiuisse negociationis tempus.Proinde qui duplicauit , quod acceperat,super decem ciuitates constituitur,hoc est multiplices retributiones accipit, & alius deinceps iuxta suam recipit proportionem.Qui autem nihil lucratus fuit,condemnatur. Videamus autem & quid dicat.Domine,ecce mna tua,accipe eam: habui enim istā in sudario reconditam.Dominus mortuus sudario inuolutus fuit,& Lazari facies in sepulchro sudario inuoluta fuit,merito igitur ignauus ille sudario inquit reconditum fuisse donum.Mortuum enim illud fecerat , & inefficax,non euoluens,neque lucrum faciens . Timeam enim te,quia tollis quod non posuisti.Talia multi pretexerunt.Nolentes enim vllis prodesse,dicunt,quod vbi non seminauerit deus bonam indolem & aptitudinem,illinc ne requirat messem.Me non fecit industrium& ad doctrinam idoneū,&quid a me exigitur: vt inde fructum faciam?Idcirco dominus dicit. Tu doce,& depone pecuniam tuam apud mensarios,hoc est,apud omnes homines,qui propositi sunt vt percipiant vtilitatem.Omnis enim homo mensarius a deo ordinatus est,vt est huius mundi officina magna negocietur. Et ego veniens exegissem illud,hoc est ,reperijssem cum vsura.Oportet igitur & nos,quod nostrum est facere , alios autem dominus iudicat, si noluerint vtilitatem inde percipere . Tollitur igitur donum , & datur bono negociatori. Ioan. xij.

B Nam licet is habeat,propter istucipsum,tamen magis debet plura accipere. Habēti enī dabitur,hoc est,ei qui ex negociatione boni multa lucratus fuerit,illi dabitur & amplius, nam si parua in decupla fecit crescere,manifestum quod & plura decuplicabit maioris lucri author domino futurus . A negligente autem & ignauo : cui non est studium vt crescat:& augeatur quod acceperat , & isthucipsum tolletur , vt res dominica frustra vacet:quæ dari potest alteri, & multiplicari.Hæc non solum de sermone & doctrina exponimus , sed & de mortalibus virtutibus. Nam & in his dona nobis dedit deus, vt pote vni donum ieiunij, alij vero eleemosinæ , alij autem mansuetudinis , alij autem humilitatis. Et si quidem sobrij fuerimus,& vigilantes,multiplicabimus hęc,sin autem negligentes, & voluntate mortui erimus , ac postea arguemus deum,vt consueuim⁹ dicere. Et quid faciam? Si quis fuerit sanctus,vult deus,vt sit sanctus,me non vult & non sum.Et ille,Petrus fuit, & ille Paulus fuit .Stulte homo. Mna illa Paulum te fecit & Petrum.Oportet autem iuxta virtutem,& affer aliquid ei qui dedit, etiāsi nō quantū Paulus & Petrus,tu aūt quū eadē acceperis quę Petrus & Paul⁹,nā & ille mnā,&tu mnā,& postea nō mot⁹ oīo ad operationem boni,arguis deū?propter hoc indigni inuēti donis illis spoliabimur.Inimicos meos dicit,eos qui nolūt me regnare,adducite huc,& occidite .Iudęos dicit,quos interiti tradā, in ignē ęternū mittens illos .·Atque ideo miseri in hoc mūdo occisi sunt a Romanis exercitib⁹,seruanturque & internecioni quę illic est. adhortatio pulchra theophylacti.

Et factum est quum appropinquaßet ad Bethphage,& Bethaniam iuxta montem qui uocatur oliuarum,misit duos discipulos suos,dicens. Ite in castellum quod è regione est , in quod introeuntes,inuenietis pullum asinæ alligatum,in quo nemo unquam hominum sedit,Soluite illum, & adducite. Et si quis interrogauerit,quare soluitis.sic dicetis eis. Quia dominus eo opus habet . Abierunt autem qui missi erant , & inuenerunt sicut dixerat illis. Soluentibus autem illis pullum, dixerunt domini eius ad illos.Quare soluitis pullum?At illi dixerunt:Quia dominus eo opus habet. Et duxerunt illum ad IESVM,& iniectis uestimentis suis super pullum,imposuerunt Iesum. Eunte autem illo,substernebant uestimenta sua in uia?Et quum appropinquasset iam ad descēsum mōtis oliuarum , ceperunt omnis multitudo discipulorum gaudentes laudare deum uoce magna super omnibus,quas uiderunt uirtutibus dicentes.Benedictus qui uenit Rex in nomine domini. Pax in cælo, & gloria in altissimis. Et quidam pharisæorum è turba dixerunt ad illum.Magister,increpa discipulos tuos . Quibus ipse ait.Dico uobis,quod si hi tacuerint , mox lapides clamabunt. Mat. xxi Marci. xi Ioan. xij.

C

Dominus super pullum sedens ; duo declarat. vnum quod impleat prophetiam, dicentem.Ecce rex tuus venit sedens super asinam , Secundum figuraliter nobis insinuat: q sessurus sit super nouum& indomitum,& immun[illegible]um populum gentilem.Nunquā enī alias rogauit,vt pro itinere iumentum sibi daretur.Qui per omnem Galilæam pedestri itinere venerat,quomodo a Bethania in Hierusalem transiens,rogare vt pullus sibi daretur,quum non sit tanta distātia,vt sciunt omnes?Proīde, vt dicebā, mystica sunt hęc. Vinctus autem erat pullus & dominos habebat multos, sed solutus est ab his qui missi Zach.ix.

fuerunt. Sensum autem hunc habet. Bethania quidem domus obedientiæ interpretatur,
Bethania Bethphage vero domus maxillarum, erat sane vicus sacerdotum. Etenim maxillæ sa-
Bethphage. dotibus dabantur, sicut in legẽ scriptum est. Indicatur autem per maxillas sermo doctri-
næ quem animales maxillæ efficiunt, & attenuant. Vbi igitur domus sermonis, doctri-
næ, & obedientiæ erga illum: illic mittuntur discipuli domini, & soluunt populum ca-
thenis peccatorum ligatum, multisque curis vitæ: & pro eo quod habent multos domi-
nos & deos faciunt eum habere vnum dominum Iesum Christum, & vnum deum patr.
Vbi autem non est domus obedientiæ; vel susceptio doctrinæ, ibi illud non fit, neque
Psal.ci. asinus soluitur. Duos autem missos esse, hocvult, quod in adductione populi gentilis ad
CHRISTVM, vt obediant ei, duo ordines ministrent, prophetæ & apostoli. Et ducu
eum ex castello, vt discamus fuisse populumvalde crassum & ineruditum. Nondum e
sederat super eum sermo, vel mosaicus, vel propheticus, sed pullus erat indomitus. Qu
tis autem Euangelista alius dixit pueros fuisse qui clamabant, Hosanna filio Dauid: at
tamen & illi insinuabant nouum populum. Credendo enim Iesum ex semine Dauid se-
ps.xxxvi cundum carnem apparuisse, gloriam retulerunt deo: secundum quod scriptum est: Pop
lus qui creatur laudabit dominũ. Vestimentorum autem substractio, significare vide-
tur, quod exuti hominem veterem, qui digni sunt laudare Iesum, substernant & subm
ant illum, vt quum ascenderit, sanctificet eum, & non vltra repugnet caro spiritui: vt &
ipsi possint dicere: Subiectus fui domino, & oraui eum. Porro omnes multitudinem di-
Mat.xxi. scipulorũ dixit Lucas laudare deum. Discipulos vocans simpliciter omnes qui sequun
tur Iesum, nõ solum duodecim, vel septuaginta, sed omnem multitudinem quæ vel pr
prer miracula, vel ad tempus trahebatur a doctrina, vt sequeretur Iesum, in qua & pu
ros fuisse verisimile est: sicut alij euangelistæ dixerunt. Et hi afflati deo, regem illum co
fitebantur in nomine dei venturũ, hoc est, vt deum: Et pacem dicũt in cœlo, pro eo quo
est, antiquũ bellum quod habuimus contra deum, diremptum est. Non enim fuit inte
ra rex deus, nunc autem inuento deo super terram, merito pax in cœlo, & idcirco glor
in altissimis, angelis glorificantibus in vnione & cõciliatione tali, quam nobis rex & d
us qui asino vehitur, largitus est. Etenim isthucipsum, quod deus existens super terra
apparuerit, & in regione inimicorum suorum ambulauerit, indicat fœdus factum inte
nos & ipsum. Porro pharisæi murmurabant, quod regem eum nominauerat populu
& quod vt deum laudauerat. Ad seditionem em̃ pertinere nomen regis, & ad blasphe
miam nomen domini existimabant. At dominus: Si hi tacuerint, lapides clamabunt, qu
si diceret. Non hæc loquuntur homines; vt mihi gratificentur, sed a virtutibus & mira
culis quæ viderunt inducti & compulsi, hanc confessionem & gloriam offerunt.

*Et ut appropinquauit, uidens ciuitatem, fleuit super illam, dicens. Si cognouisses & tu, & qui-
dem in isto die tuo, quæ ad pacem tuam. Nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis, quia uenient
dies in te, & circundabunt te inimici tui uallo & cingent te. Et coangustabunt te undique, & so-
lo æquabunt te. & filios tuos qui in te sunt, & non relinquent in te lapidẽ super lapidem, eo quod
non cognoueris tempus uisitationis tuæ.* Plorat super ciuitate: vt misericors, nolens per-
di eos, qui in illa propter facinus contra se, ostendit itaque viscera misericordiæ per fle-
tum. Quia enim miseretur eis, & non solum ante crucem, sed & post crucem, etiam con-
uersionem eorum sitiebat, manifestum est ex eo, quod post trigintaquinque annos Ro-
manis traditi sunt. Nam propter nihil aliud distulit supplicium, quam quod cupiebat
eos conuerti. Hoc est, si cognouisses quæ nunc tibi conferunt, ac pacem & quietem affe-
runt, nempe fidem erga me & cessationem a persequendo me. Nunc autem sunt abscon
dita ab oculis tuis, quod propter me, quem tu reprobas, innumera mala tẽ apprehendẽt,
patierisque hæc illa, eo quod non cognoueris tempus visitationis tuæ, hoc est, mei aduẽ
tus, quando veni vt inuiserem te, & saluarem. Oportebat igitur scire te quæ ad pacem tu
am, vt in me crederes, & habuisses vtique pacem a Romanis, & omnis malitiæ liberatio
nem. Etenim omnes qui crediderunt Christo, captiuitate fuerunt securi, & ita, si omnes
credidissent, nullus fuisset captus.

Esa. lvi. *Et ingressus in templũ: cœpit eijcere uendẽtes in illo & emẽtes, dicens illis Scriptũ est, domus mea
Hie.vij *domus precationis est, uos autem fecistis illam speluncam latronum. Et docebat quotidie in tem-
plo. Principes autem sacerdotum & scribæ quærebant illum perdere, & primores plebis, nec inue-
niebant quid facerent. Totus enim populus pendebat ab ore eius, quum audiret illum.*

CAPVT VIGESIMVM.

A *ET factum est in uno dierũ illorũ, docẽte illo populum in templo, & euangelizante, conuenerunt principes sacerdotum, & scribæ cũ senioribus & aiũt illi dicentes. Dic nobis qua authoritate ista facis? aut* mat.x xi.
quis ẽ qui dedit tibi istam authoritatẽ? Respõdens aũt Iesus, dixit ad marci.xi.
illos, Interrogabo uos, & ego unũ quiddã, & respondete, mihi. Baptismus Ioannis ẽ cælo erat an ex hominibus? At illi cogitabãt itra se dicẽtes. Si dixerimus e cælo, dicet. Quare ergo nõ credidistis illi? Si dixerimus ex hoĩbus, plebs uniuersa lapidabit nos, persuasum. n. habet Ioãnẽ prophetã. Et respondebant se nescire unde esset. Et Iesus ait illis. Neq; ego dico uobis, qua authoritate hæc faciã. Iesus gloriose
Hierusalẽ ingressꝰ. suę authoritatis indiciũ facit, repurgãdo domũ patris sui a negociato
ribꝰ. quãuis & in prĩcipio prędicationis hoc fecerit, sicut Ioãnes dicit, & iterũ nũc secũdo Ioan. ij.
facit id, ꝙ ad maiorẽ Iudæorum accusationem pertinet, ꝙ primo suo aduentu non fuerint facti emendatiores, & manserint ipsi negociatores, illum dei aduersariũ dicẽtes quũ
patrẽ & deum maxime coleret, ita vt & domũ illiꝰ a negociatoribꝰ repurgatã voluerit esaiæ.lvi.
idcirco & Esaiam inducit, qui eos arguat dicentẽ. Domus mea, domus precationis vo-
cabitur. At illi stulte interrogant eum, qua authoritate hæc facis? quanuis satis intellige deu.x.
re poterant. Quoniam enim propheticum dictum subdidit, quod testatur domum dei domum præcationis esse, non emporiũ & speluncã latronũ, negociatio em̃ & auaritia la
B tronũ est: quid postea opus rogare eum, qua authoritate hæc faciat? Facile enim coniectare poterant ex dictis prophetæ, quod deus hæc iusserit. At illi interrogant, qua authoritate facis hæc? Lex inquiũt, his qui a Leui originẽ deducũt, tẽpli gubernationẽ permittit: tu vero cum ex tribu Leui non descendas quõ sacerdotum ius tibi vsurpas & hæc facis? Verum o Iudæe memor esto quid Dauid dicat, Tu es sacerdos in æternũ
secundum ordinem Melchisedech. Si igitur secundũ ordinem Melchisedech dictus est ps.cix.
sacerdos, Melchisedech vero non fuit sacerdos secundum legẽ, neque ex tribu Leuitica, aut quõ posset hoc dici, quum fuerit multis seculis ante Leui? Quid quæris in Christo ordinem legis? Deus legibus non est subditus, imperabat quum tempus esset, sacerdotes esse ex tribu Leui, nunc transfert hanc legẽ, & præfert sacerdotiũ Melchisedech, propterea eijcit emẽtes & vendẽtes ad sacrificandum aĩalia, sicut oues & colũbas. Ad hęc decentiã & honestatẽ templi vindicat. Insuper & hoc ostendit, quod non vltra animalium sacrificijs placari deum credi debeant. Igitur quãuis in promptu esset, quod eis responderet dominus: sicut dictum est, & diceret, ꝙ propheta, hæc, immo deus pręcipiat. Veruntamen vt ostendat eis, quod semper inobedientes sint spiritui sancto, & non ostẽdit ꝙ noluerint credere Esaiæ veteri prophetæ, & cuiꝰ forte memoriã nõ habebãt, sed ostẽdit quod & Ioanni viro euangelico, minimeque carnali, qui pridẽ apparuerat, credere noluerint. Et propterea interrogat interrogationem hanc admiratione dignam, qua & confutat illos. Ostendit autem & nobis quod si tali prophetæ Ioanni, qui maior se habebatur, non crediderunt de se testanti, quomodo sibi essent credituri responsuro, qua autho
C ritate hęc faciat? Quasi dixisset, omnino licere vobis vultis, vt sermones meos respuatis & calumniemini, sicut & Ioannis (qui maior apud vos fuit) sermones respuistis.

Cepit aũt dicere ad plebẽ parabolã hanc. Hõ quidã plantauit uineã, & locauit eã colonis, & ipse peregre egit multo tempore. Quumque esset opportunum, misit ad colonos seruum, ut de fructu uineæ darent ipsi, qui cæsum emiserunt eum inanem. Et rursus adhuc alterũ seruum misit: illi ue-
ro hunc quoque cæsum, & contumelijs affectum, emiserunt inanem. Rursus misit & tertium. At il esa.v.
li hunc quoque uulneribus inflictis eiecerunt. Dixit autem dominus uineæ. Quid faciam? Mittam hiere. ij.
filium meũ dilectum, forsitã quũ hunc uiderint, reuertebuntur. Quẽ quũ uidißet coloni, cogitauerunt intra se, Hic est hæres, uenite occidamus illũ, ut nostra fiat hæreditas, & eiectũ illũ extra uinam, occiderunt, Quid ergo faciet illis dominus uineæ? Veniet & perdet colonos istos, & dabit uineam alijs: Breuis quidem ista parabola, multa & magna nos docet. Curã, quam deus
tantã erga Hæbreos exhibuit, qui ab initio fuerũt homicidæ, Vnũ esse deũ veteris & no
uæ legis. Vocãdas gentes, & abijciẽdos Iudæos. Vinea igitur ista, synagoga erat Iudęo ge.xxxvij.
rũ, cultores aũt, scribę & pharisęi qui pręerãt populo. Est & vnusquisque vinea & idem vineaque
agricola: vnuscuiusque em̃ nostrũ seipsum colit. Hãc igitur vineã quum colocasset agri- & quinã
colis misericors, peregre profectꝰ est: hoc est, permisit eos iuxta liberũ arbitriũ ingredi- eius culto
Misit autem diuersos seruos, prophetas dico, vt haberet vel paruum quoddam lucrum res.

Volebat enim de fructu capere,non fructum omnem. Quid enim lucri faceret deus ex nobis,nisi sui agnitionem? Illud autem etiam nostrum est lucrumque nostrum suum facit.Contumelijs autem affecerunt mali agricolæ missos, & cæsos miserunt vacuos, hoc est,in tantam peruenerunt ingratitudinem,vt non solum declinauerint a bono, & nullum fructum dederint,sed & mala fecerint, quod maiori supplicio dignū. Igitur quum prophetæ tam grauia sustinuissent,filius mittitur.Forte enim hunc reuerebuntur, forte dixit,non vt ignorans futurum,quod peius eum affecturi essent quam prophetas, sed illud dicit quod fieri debebat,debebant enim reuereri illum.At illi vsque adeo nō sunt reueriti,vt etiam occiderint,quod in maiorem eorum accusationem est,quia postquam affirmauit deus bonum hoc esse,reuerentiam forte haberi filio: illi plane contrariam tulerunt sententiam.Hæc autem proprietas sæpe in scripturis inuenitur,vt quum dicitur:Si forte audiant.Neque enim illic ignorans futurum ita dicit,sed ne quidam præscientiam dei necessariam inobedientiæ,causam esse dicant, & idcirco eiusmodi verborum figura vtitur.Eiectum autem illum extravineam,occiderunt.Extra vineam,exponi solet extra
Hie.xxvi Hierusalem,extra enim ciuitatem CHRISTVS passus est. At quia supra,vineam populum:non Hierusalem exposuimus,quid si magis proprie dixerimus, quod occiderit quidem populus ipsum,sed extravineam,non ipse sua manu ei mortis fuerit author,sed tradiderit illum Pilato & gentibus? Et ita extravineam, hoc est extra populi manus passus est Christus,Etenim non licebat occidere quēquam. Vnde militum manibus occisus est.Nonnulli per vineam intellexerunt scripturam.Extra scripturam enim passus est dominus.Illi eñ qui non crediderunu Mosi,occiderunt eum Nam si credidissent Mosi scripturis,& eas scrutati fuissent,dominum scripturarū vtiq; non occidissent. His dictis protulit & sententiam in eos ferendam, quod vinea locanda sit alijs vineæ cultoribus, hoc est alijs dabit hoc beneficium,vt dicantur populus meus. Vide autem quod hi qui dicūt scripturam vineam esse,magis assequi videntur sensum, vt hinc manifestum. Collocata est enim nobis scriptura,ab Hebræis sublata.Fidenter autem dixerit quis, omnia spiritualia esse vineā quandam:siue in scripturis & legibus, siue in actis & historijs sita sint, quibus omnibus priuati sunt Iudæi,& nos fruimur.

Quod quum audißent,dixerunt. Absit. Ille uero intuitus eos,ait. Quid est ergo hoc, quod scriptum est. Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, is factus est in caput anguli? Omnis qui ceciderit
psal.cxxij *super lapidem illū,conquaßabitur,super quem aūt cadet,disperget illum. Et quærebant principes*
Actu.iiij. *sacerdotū & scribæ iniÿcere in illum manus eadem hora, & timuerunt populū,cognouerunt enim quod in ipsos dixißet parabolam hanc.* Lucas quidem vt audis inquit dicere dominum quod dominus vineæ perditurus sit ingratos colonos,& vineā daturus alijs. Quod quum audissent pharisæi,dixerunt: Absit. Mathæus vero aliter dicit: nempe quod interrogauerit eos dominus. Quid faciet agricolis illis dominus vineę? responderintque Iudæi, ac
Ezec.xiij. dixerint. Malos male perdet illos,& vineam daturus est agricolis alijs. Nunquid igitur contrarij sunt? Vtrunque enim factum fuisse verisimile, & quod secundum Matthæum sententiam ipsi tulerint,& deinde animaduerterint,quo tendat parabola, & quod de ipsis dicta sit,ac iterum dixerint hoc quod Lucas dicit,nempe absit. Quid igitur Christus dicit? adducit,& aliud testimonium ex Dauid,lapidem quidem seipsum nominans, ædificantes autem doctores suos,quemadmodum & Ezechiel dicit. Aedificantes parietem, & linientes absque temperatura, hoc est,qui ad gratiam loquuntur,arguunt peccata populi tantum,in superficie,peccata populi liniunt,velut parietem quandam. Quomodo
Duę iudęorum perditiones. autem reprobauerunt lapidem illum? quia dicebant: Non est ex Deo. Duas autem perditiones hic dicit: Vnam animarum illorum, in quam incidebant scandalizati. Omnis enim qui ceciderit super lapidem,confringetur. Alteram captiuitatis, quam contemptus ille lapis eis attulerit. Super quem enim ceciderit, dissilire illum faciet. Sic igitur dissiluerunt Iudæi,& dispersi sunt: sicut stipulæ ab vno horreo in totum mundum. Obserua autem, quod illi prius ceciderunt super lapidem, hoc est, scandalizati sunt, deinde lapis cecidit super eos,& vltus est illos, præcedit enim peccatum meum, deinde sequitur & iusta Dei vindicta. Verum Iudæi quidem reprobauerunt lapidem istum. At lapis ille erat pulcher & electus,ita vt & in caput anguli sit positus, & coniunxerit parietes,& vniuerit vetera ac noua. Et quid multis? Oportebat illos audire Esaiam dicētem. Dominū ipsum sanctificate,& ipse vester erit timor:& non impegissent in illū,vt in lapidem offensionis & petram scandali. At illi sciētes quod propter ipsos parabolam dicat,

A consiliũ ineunt cõtra eũ,& nisi fuisset timor populi, etiã man⁹ iniecissent in eũ. Et cõtẽ
pserũt quidẽ legẽ quę dicit, Innocentẽ & iustũ non occides. Timuerunt aũt: & repressi exo.xiij.
sunt a metu hominũ,ne manifeste inuadant eũ,sed clam ei denuo insidiantur.

*Et obseruantes emiserunt insidiatores,qui se iustos simularent,ut caperent eũ ex sermone,tra-
derẽtq; illũ pricipatui & potestati præsidis,& iterrogauerũt eũ,dicẽtes.Magister, scimus q; re- mat.xxi
cte dicis ac doces, nec respicis personam,sed uiã dei cum ueritate doces: licet nobis tributũ da- marc.xij
re Cæsari,an nõ?Intellecta aũt illorũ uersutia,dixit ad eos. Quid me tentatis?Ostendite mihi de
narium,Cuius habet imaginẽ & inscriptionem?Respõdẽtes dixerũt. Cæsaris.Et ait illis.Reddite
ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt dei:deo. Et non potuerunt uerbum eius reprehen-
dere corã populo,& mirati super responsis eius,obmutuerunt.*Laqueũ parauerũt pharisęi,
quẽ difficile videbatur,effugere poterat dñs,sed comprehensus est illo,pes eorum, vide
enim malitiam.Nam siquidẽ dixisset dandum tributum Cæsari, accusassent eum apud
populum, quod in seruitutem redigere studeat gentẽ, quæ semen Abrahæ sit, nullius
& seruituti obnoxia,sin prohibuisset dare,iterũ ad Cæsarẽ,vt seditiosnm traxissent. Ve
rũ ipse laqueos eorum effugit,vt caprea,quo noie ipsum in canticis appellauit sponsa:
& docet, vt ei qui potestatẽ habet super corpora nostra, corporaliter subiacemus, siue
rex ille sit,siue tyrannus,nihil enim hoc nobis nocet,vt spiritualiter bene placeam⁹ deo
spirituum.Reddite enim inquit, quæ Cæsaris sunt Cæsari,& quæ sunt dei deo. Et vide
quia non dixit,date,sed reddite.Debitum igitur inquit est, reddite igitur debitum.Cu- cant.ij.
B stodit te princeps tuus ab hostibus, vitam tuam pacatam facit, debes itaque ei pro his
tributum.Et aliter,Etiam ipsum quem habes nummum,ab illo habes.Igitur quũ numis
ma regis iterum illi reddis,interim tibi lucraris,quod per ipsum,quævitæ debita sunt,
præstantur.Sicut denique & quæ dei sunt,deo sunt reddenda: dedit tibi mentem, illam
redde ei, iuxta mentem operans,dedit tibi rationem,redde ei illam, ne fias brutis insipi
entibus similis,sed facias omnia vt rationalis.Et in summa,dedit tibi animam & corp⁹,
oĩa redde ei.& imaginẽ suã restitue ei per fidẽ,per spem,perque charitatẽ incedens.Sa- i.cor.xvi
ne & aliter reddenda sunt Cæsari,quæ Cæsaris sunt, Vnusquisque enim nostrum imagi ephe.iiij.
nem dei gestat, vel principis mundi.Quum igitur similes nos fecerimus Cæsari,facti filij
diaboli,imaginem eius gestãtes, illam reddere ei oportet,& abijcere,vt habeat quę sua,
& nihil inueniat in nobis,quod proprie suum sit.Ita & imago dei seruetur a nobis in cõ
taminata.Idcirco & Paulus admonet,Sicut portauimus imaginem terreni, ita portem⁹
& imaginem cęlestis.Et alio loco,Deponentes veterem hominem. Quod hoc loco dici-
tur reddi,id apud Paulum dicitur deponi,& q; hic imago Cæsaris; hoc illic imago terre
ni peccatoris.Adam scilicet,ac vetus homo.Nam imago terreni nihil aliud quam cor-
ruptio & peccatũ,quod habuimus assimilati apostate & non regi.Porro non potuerunt
pharisæi comprehendere Iesum in sermone coram populo.Hoc enim maxime conaban-
tur,vt apud populum ipsum accusare valerent, quod illum seruituti Romani populi
subigerent:sed efficere nihil valuerunt,propter excellentem ipsius sapientiam.

Accesserunt autem quidam Sadducæorum, qui negant esse resurrectionem, & interrogauerunt
C *eum dicentes.Magister,Moses scripsit nobis,si cuius frater mortuus, fuerit, habens uxorem,isq; deu.xxv*
sine liberis mortuus fuerit,ut accipiat frater eius uxorem,& suscitet semen fratri suo.Septẽ er-
go fratres erant,& primus accepit uxorem ac mortuus est sine liberis,& accepit secundus illam,
& ipse mortuus est sine liberis,& tertius accepit illam,similiter & cæteri septem,nec reliquerũt
liberos,& mortui sunt.Nouissima omnium mortua est & mulier.In resurrectione ergo cuius eo
rum erit uxor?Siquidẽ septem habuerunt eã uxorem.Et respondens,ait illis, Filij huius seculi du-
cunt uxores,& nuptũ dant,illi uero cui digni habebũtur seculo illo,& resurrectione ex mortuis, exo.iij.
neque ducunt uxores,neque nuptum dant neque ultra mori possunt,æquales enim angelis sunt,&
filij sunt dei,quum sint filij resurrectionis.Quod uero resurgant mortui,& Moses ostendit iuxta
rubũ,quam dicit.Dominum deum Abraham,& deum Isaac,& deum Iocob.Deus autem nõ ẽ mor
tuorum,sed uiuorum,omnes enim illi uiuunt.Respondentes autem quidam scribarum dixerũt.Ma
gister bene dixisti.Et amplius non audebant eum quicquam interrogare.

Inualidum fundamentum suæ doctrinæ iecerant Sadducæi, non credentes resurrecti-
onem: cogitabant enim futuram corporalem resurrectionem. Ideo reiecturi dogma
resurrectionis: stultam hanc narrationem fingunt, vnde dominus fundamentum eo-
rum statim concussit,& ostẽdit quod non sit corporalis vita tunc, quo factum,vt dog-
matum statim obtusa opinione, & inualido fundamento concideret.Erratis enim iquit,
nescientes scripturas, sed inuertentes sensum earum. Filij enim huius seculi generant

& generantur:nubunt & nubuntur,hoc est vxores ducunt , filij vero seculi illius nihil ta le faciunt,neque enim vltra mori possibile est. Proinde non illic fiunt ea,quæ in nuptiis, sed angelica & diuina vita est.Hic enim quia mors,ideo & nuptiæ,& quia nuptiæ, ideo & mors .Illic autem morte abolita,quis nuptiarum vsus? Nuptiæ enim auxilium vitæ mortalis ,& impletio eius quod deficit,ibi autem nihil deficit,quid ergo opus impletione? Pares itaque sunt angelis & filij dei. Quare? Quia resurrectionis filij sunt . Quod autem dicit talem sensum habet . Dixit inquit illos filios dei,eo quod nihil corporeum in generatione eorũ videatur,sed omnia diuina sint. Neque enim in resurrectione præcedit vel coitus vel semen,vel vterus, vel impraegnatio , sed deus est qui generat corpora nostra modis,quibus ipse scit.Et proinde quia deus est,qui operatur in resurrectione,merito filij dei dicuntur,qui ex resurrectione nascuntur. Subdit autem rationibus etiam scripturæ testimonium . Moses enim inquit, dixisse sibi deum ex rubo. Ego sum deus Abrahæ & cætera.Quod si omnino euasissent patriarchæ,& non vixissent apud deum in spe resurrectionis,non vtique dixisset deus.Ego sum,sed ego eram. De rebus enim perditis & corruptis dicere solemus.Ego eram dominus huius,& huius rei. Nunc autem, quia dixit.Ego sum,ostendit quod sit viuentium dominus & deus, & non omnino corruptorum:etiam si mortui sint:sed spe resurgendi viuunt.Sicut & Adam,quanuis viuebat,attamen mortuus erat,nam ab ipsa hora qua comedit,mori dicebatur.Confusis autem Sadducæis,approbauerunt dictum Iesu pharisæi & scribæ , vtpote aduersarij illorum gaudentes illos victos.

Psal. cix. *Dixit autem ad illos . Quomodo dicunt Christum filium esse Dauid? & ipse Dauid dicit in libro*
mat. xxiij *Psalmorum.Dixit dominus domino meo sede à dextris meis, donec ponã inimicos meos scabellum*
Marc. xij *pedum tuorũ Dauid ergo dominum illum uocat,& quomodo filius eius est? Audiente uero cuncto populo,dixit discipulis suis.Cauete à scribis,qui uolunt ambulare in stolis,& amant salutationes in foris ac primas cathedras in synagogis, & primos discubitus in conuiuijs . Qui deuorant domos uiduarum,simulantes longam orationem,hi accipient damnationem maiorem.* Ad passionem propediem accessurus,suam prædicat diuinitatem, idque non admodum aperte nec iactanter,sed modeste.Interrogat enim illos & perplexos reddit,finitque ratiocinari quid consectaneum . Dauid enim,inquit,dominum vocat, & quomodo filius eius est purus? Erat enim & filius Dauid secundum carnem,sed & deus eius. Illi autem solum filium Dauid esse opinabantur,ideo opinionem eorum euertit,quia putabant filium Dauidis solum.Declarat item quod non sit aduersarius deo patri,sed multam cum illo habeat concordiam,siquidem inimicos eius humiliat pater. Et hæc quidem scribis dixit. Quia autem discipulos magistros orbis misit,merito eos admonet,ne imitentur pharisæorum arrogantiam & ambitiosam mentem,& simpliciter,ne cogitent quomodo placeant hominibus.Nam salutationibus fori studere, adulantium occurrentibus est , & gloriam malis moribus venantium,vel hanc occasionem ad congregandas diuitias admittentium, quin & hi viduarum domos deuorant ventri dediti,&vltra quam opus sit insumunt,& prætextus quasi pius est.Preces enim & vtilitatem animarum prætexunt ,non ieiunium docens,& ebrietatem & gastrimargiam,& proptera accipient ampliorem condemnationem:quia non solum faciunt malum,sed prætexunt preces,& piam honestatem ac virtutem faciunt,pretextum peccati Oportebat sane misereri viduis.Illi autem & domos earum ingredientes,quasi per longas preces benedicantur, interim viduæ in præsentia illorum,multos coguntur sumptus facere,quo fit vt exhauriantur illarum diuitiæ.

CAPVT VIGESIMVM PRIMVM.

Matt. xij. R*Espiciẽs aũt uidit eos qui mittebãt munera sua in gazophilaciũ diuites.Vidit aũt & quandã uiduã pauperculam mittentẽ illuc æra minuta duo.Et dixit.Vere dico uobis, quod uidua hæc pauper plus q̃ oẽs misit.Nã oẽs hi ex eo quod ipsis exuberat, miserũt in munera dei:hæc aũt ex penuria sua uniuersam substantiã quã habebat misit?* Gazã thesaurum dicunt.Erat itaque sacer thesaurus quẽ pij contribuerant,quo vtebantur ad apparationem & necessaria sacrificij,& ad ornatum templi pauperumq; alimoniam, quanuis & de hoc postea negociationẽ fecerunt sacerdotes, distribu-
Gaza quid. entes thesaurum non in ea ad quæ contributus fuerat. Lau-

A dat igitur dominus viduam supra omnes, quod ex penuria sua suam substantiam dede-
rat. Nam hi duo oboli, & si parui videbantur: attamen totus victus ex mendicimonio
erat. Vidua enim erat pauper. Neque enim dominus mercedem reddet, respiciens ad id
quod datur, sed ad id quod deficit. Igitur plura diuites in domibus relinquunt, par-
uaque ac pauca offerunt: hæc autem totam domum euacuauit, nihilque sibi reliquit:
merito igitur dignior est quæ laudetur quam illi. Intellexerunt quidam omnem ani-
mam exponi posse per viduam, quæ priore viro, hoc est, veteri lege, relicto, nondum ver
bo Dei copulata, nunc arrabonem verbo dignum offerat, fidem tenuem ac paruam, &
pro sua mensura, scientiamque puram habens, & simpliciter in vita & doctrina appare-
at inculpata. Opus enim est cum fide & bona conscientia, & si sic accesserit quis ad De-
um, videtur mittere plus omnibus diuitibus in eloquio, & abundantibus in gentilium
virtutibus.

*Et quibusdā dicētibus de tēplo quod pulchris lapidibus ac donis ornatū esset, dixit: Ex his quæ ui-
detis uenient dies, in quibus non relinquetur lapis super lapidē qui nō diruatur. Interrogauerūt* Mat. xxiiij.
autem illum, dicentes. Præceptor, quando hæc erunt? & quod signum quando ista futura sunt? At
ille dixit. Videte ne seducamini. Multi enim uenient sub nomine meo, dicentes se esse Christum, & Mar. xiij.
*tempus instat: ne igitur sequamini illos. Cæterum quum audieritis bella & seditiones, nolite terre-
ri. Oportet enim prius hæc fieri, sed non statim finis. Tunc dicebat illis: Insurget gens contra gē-
tem, & regnum aduersus regnū, & terræmotus magni erunt in singulis locis, & fames ac pesti-*
B *lētiæ, terriculamentaq; & signa de cælo magna erunt.* Merito dominus prædicit nunc de
Hierusalem subuersione, quoniam prope erat, vt crucifigeretur, vt sit & hoc magnū ar-
gumentum ipsum esse deum. Vnde quibusdam laudantibus structuras templi, & quæ
in illud oblata erant. Opinor autem illum de sculptis & ornatis loqui, vt erāt Cherubin
& similia. Hoc enim forte ἀναθήματα, hoc est, dona, dicit. Dominus vero nihil horum mi-
ratur, sed & destructionem eorum prædicit. Alij autem opinati sunt eum de consumma ἀναθήματα.
tione vniuersali loquutum, quamuis de captiuitate Hierosolymarum a Romano exerci-
tu dicat: ideo & ipse morem gerens eis, relinquit sermonem de captiuitate, dicturus de
ea postea: nunc autem de consummatione seculi loquitur, & præmunit eos, ne se falsis
prophetis ante suum aduentum venturis subdant. Erunt autem bella & seditiones, nam
quum sublata fuerit omnis charitas, merito locum habent bella & seditiones. Post bel-
la vero fames & pestilentiæ, pestilitas quidem corrupto ab occisis aere, fames autem ex
agris non cultis. Quidam pestilentiam & famem non tantum in consummatione seculi,
sed etiam in captiuitatis temporibus fore intellexerunt. Etenim Iosephus miras tunc ca- Actu. xi.
lamitates fuisse dicit propter famem, & meminit etiam Lucas in Actis. Facta est fames Iosephus
sub Claudio Cæsare. Porro & terriculamenta multa fuerunt tempore captiuitatis Hieru-
salem, vt Iosephus testatur. Omnino tamen hæc sequentia (de seditionibus, bellis, & fa-
me, ac cæteris loquor) possunt tam de captiuitate Hierusalem, quam consummatione
seculi intelligi.

Sed ante hæc omnia iniicient uobis manus suas, & persequentur, tradentes in conciliabula & car-
C *ceres, trahentes ad reges & præsides propter nomen meum, contingent autem uobis in testimo-
nium. Habete igitur fixum in cordibus uestris, non esse præmeditandam defensionem. Nam ipse da-
bo uobis os & sapientiā, cui non poterunt contradicere, neque resistere omnes qui aduersabuntur
uobis. Trademini autem etiam à patribus, & fratribus, & cognatis, & amicis, & morte afficient
quosdam ex uobis. Et eritis inuisi omnibus propter nomen meum. Et pilus de capite uestro non pe-
ribit. Per patientiam uestram possidete animas uestras.* Ante hæc omnia, hoc est, ea quæ fi-
ent ante consummationem, vel etiam captiuitatem. Nam (vt dixi) coniungit sermonibus
de consummatione, sermones de captiuitate. Iniicient enim (inquit) in vos, meos discipu-
los, manus. Et ante captam Hierusalem persequutionem passi sunt apostoli a Hierosoly-
mitanis, deo hoc ita dispensante, vt quum milites mundum concuterent, & grauiter af-
fligerent Iudæos, apostoli interim totum mundum prædicatione implerent. Ducti sunt
igitur apostoli ad reges & præsides, sicut Paulus ad Festum, ad Agrippam, ad Cæsarē
& factum est eis hoc in gloriam testimonij. Quia autem priuati & imperiti erant, ne tur- Act. xxv.
barentur, reddituri rationem apud viros sapientes: nihil inquit de hac re vobis curæ sit. xxvi.
Accipietis enim tunc a me eloquentiam & sapientiam, ita vt etiam si omnes aduersa- xxviij.
rij vestri ad vnum vsque vobis obstiterint, non poterūt vobis resistere, neque per sapien-
tiam, hoc est, sensuum vim, neque per eloquentiam, & linguæ certitudinem. Sæpe enim
quis habet sapientiam in rationibus & mensibus, Qui em facile in aduersis non turbatur

confundit omnia, quum dicendum est ad populum. Apostoli autem, dico, in vtroque
Actu.iiij. gratiam consequuti sunt. Vnde obstupuerunt sacerdotes de Petro & Ioanne, ob immen-
act.xxvi. sam sapientiam, dum comprehenderent eos, qua prius carebant. Paulo vero dicit Festus
Insanis Paule, multæ te literę ad insaniam redigunt. Et quum excussisset timorem illo-
rum, quem ex imperitia habebant, subdit & aliud necessarium & validum ad concutien-
das animas. Trademini ab amicis & cognatis. Præcidit igitur & de hoc, vt ne quum
Psal. liij. hoc subito contingat, turbentur: Grauiter enim hoc animam cruciat, sicut & Dauid di-
Psalm.xl. cit. Quod si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem vtique: tu autem homo vn-
nimis &c. & iterum. Qui comedit panes meos mecum, supplantauit super me calcane-
um. Quum dixisset, quod odio habendi, & quod occidendi essent quidam ex eis, sub-
dit maximam consolationem. Capillus de capite vestro non perit. Saluabimini enim (in-
quit) & neque minimum quiddam in vobis corrumpetur, etiamsi videatur multis cor-
rumpi, tantum ferre oportet. Per patientiam enim possidebitis animam vestram.
Nam inimicus quidem inuadit ceu hostis, in captiuitatem ducturus animas vestras, &
tentat per afflictiones rapere: sed vos date pro pecunia patientiam, & possidebitis ani-
mam vestram hac compensatione, & nihil vobis damni erit. attende autem quod dicit,
occisuri sunt ex vobis: intelliges enim rarius quiddam, quia non integros vos occident:
sed quum ex duobus sitis, anima & corpore, non vtrunque morte afficient, sed vnum
ex vobis occident: animas autem vestras possidebitis per patientiam, id quod & alibi
dicit. Ne timeatis ab his qui ocidunt corpus, animam autem vestram occidere non po-
terunt.

Matth.x. *Quum aũt uideritis circundari ab exercitibus Hierosolymam, tunc scitote quod immineat desola-*
Mat. xx- *tio eius. Tunc qui in Iudæa sunt, fugiant ad montes: & qui in medio eius, descendant: & qui in re-*
iiij. *gionibus, non intrent in eam, quia dies ultionis hi sunt, ut impleantur omnia quæ scripta sunt. Væ*
Mar.xiij. *autem prægnantibus, & mamma nutrientibus in illis diebus. Erit enim afflictio magna super ter-*
ram, & ita in populo hoc, & cadent ore gladij, & captiui ducentur in omnes gentes, & Hierusa-
Esa.iij. *lem calcabitur à gentibus, donec impleãtur tẽpora gentiũ. Et erunt signa in sole, & luna, & stel-*
xiij. *lis, & in terris anxietas gentiũ per desperationem, resonanti mari & fluctu, extabescẽtibus ho-*
nibus præ timore, & expectatione corũ quæ superuenient orbi terrarũ. Nam uirtutes cœlorũ m-
uebuntur, & tunc uidebunt filium hominis uenientem in nube cum potestate & gloria magna.

Manifestissime nunc de captiuitate Hierusalem tradit. Vnde sic opinor intelligendum
Ante hæc omnia autem, hoc est, ante fames & pestilitates, & alia grauia, quæ sint euentu-
ra in tempore consummationis, persequutionem quidem patiemini vos Apostoli, & cæ-
teri. Deinde & Hierosolymis mala imminebunt. Nam quoniam illi putabant, quod in
tempore consummationis destruenda essent ædificia templi, non, inquit. Tempus enim
consummationis falsos prophetas habebit, & fames, & pestilentias ex continuis bellis
quæ contingent ob charitatis penuriam. Vos autem ante tempus consummationis per-
sequutionem patiemini, & Hierusalem capietur, & lapides illi diruentur. Quando em̃ vi-
debitis ciuitatẽ a Romanis exercitibus cingi, tunc desolationem eius scitote. Tragice ig-
tur profert mala, quæ tunc ciuitati imminebunt. Nam qui in Iudęa (inquit) fugiant in
montes: & qui in regionibus, ne sperent quod ciuitas mutata custodiat eos: sed secedant
etiam ipsi qui in media ciuitate. Dies enim vltionis sunt, vt impleantur quæ in Daniele
Danie. ix scripta. Maxime autem væ prægnantibus, quandoquidem fugere non poterunt propter
sarcinam ventris, & lactantibus propter amorẽ erga pueros, quos neque relinquere pos-
Iosephus sunt absque cura, necque secum auferre. Quidam in hoc insinuatum putant esum pue-
de puero de quo tradit Iosephus, & prædicit Hieremias. Et Hierusalem (inquit) conculcata erit
Hieroso- gentibus. Hucusque de captiuitate. Deinde iterũ tradit ea quæ de consummatione. Erũt
lymis em̃ signa in sole, & luna, & stellis. Quum em̃ creatura alteratur, merito elementa nouum
comesto morem habent. Et angustia gentium, hoc est, afflictio omnium, perplexitate commixta.
Mare autem maximis sonis resonabit & erit commotio ac turbatio; ita vt homines exta-
bescant a solo timore & expectatione eorum quæ veniens super orbem. Vides hic mani-
feste de consummatione loquentem? Supra enim dicebat Hierusalem ab exercitibus &
gentibus cingendam & conculcandam, hic autem toti orbi superuentura dicit mala, &
ita nunc de consummatione seculi loquitur. Nam virtutes cœlorũ mouebũtur. Et quid
dico (inquit) quod homines turbabuntur, quum creatura omnis alteretur? Nam & ipsi
angeli & primæ virtutes turbabuntur, terrebunturque in terribilibus immutationibus
vniuersi. Et tunc videbunt filium hominis? Qui? Omnes credentes & non credentes,

A Venientem autem in nubibus, vt deum scilicet cum virtute & gloria magna. Quippe super solem tunc fulgebit & ipse, & crux eius, & ab omnibus agnoscetur.

His aũt fieri incipientibus, suspicite & attollite capita uestra, quoniã appropinquat redemptio uestra. Et dixit illis similitudinem. Videte ficum & oẽs arbores, quum protrudũt iam gemmas cernentes ex uobisipsis, scitis quod iam instet æstas. Ita & uos quum uideritis hæc fieri, scitote quod instet regnum dei. Amen dico uobis, nõ præteribit generatio hæc, antequam omnia facta fuerint. Cœlum & terra transibunt, uerba aũt mea non transibunt. Sicut prior aduentus domini in restitutionem & regenerationem animarum nostrarum fuit, ita & secundus erit in regenerationem corporum. Quoniam enim animæ prius mortuæ fuerant propter inobedientiam, corpora autem post nongentos annos inobedientiæ, mortis vim experta sunt: ideo posterius regenerantur, & melius habent: idcirco & dominus dicit. Quando hæc fiunt, suspicite qui grauati estis corruptione, quasi libertate donandi. Nam ἀπολύτρωσις, hoc est, redemptio vestra adest, hoc est, consuummatio vtriusque libertatis, animæ inquam & corporis. Propositio enim ἀπὸ insinuare videtur perfectam a corruptione libertatem, quam & corpus tunc accipiet gratia domini, extremum inimicum abolentis mortem. Aboleuit etenim principatus & potestates, & animas redemit, reliqua autem erat mors, corpora nostra depascens: quæ & ipsa quum abolebitur, erit nobis libertatis & redemptionis author. Et regnum dei statim aderit, quum hæc fient. Etenim, quemadmodum ficus quæ promittit folia, propinquam æstatem nunciat: ita & quum hæc fiunt prodigia,
B & transformatio vniuersi, significant quod ventura sit æstas, hoc est, regnum dei: post hyemem & tempestatem, quasi æstas aduenturum iustis, tametsi tũc peccatoribus futura sit hyems & tempestas, nam illi præsens seculum pro æstate habent, futurũ autem pro hyeme. Amen dico uobis, quod non præteribit generatio hæc, donec hæc omnia fiant. Generationem vocat, non eos qui tunc aderant, sed omnium fidelium generationem. Solet enim scriptura generationem hoc nominare modo, vt. Hæc est generatio quærentium dominum. Quia autem turbationes, & bella, & alterationes dixit futuras, tam elementorum quam rerum, vt ne quis suspicetur, quod forte aliquando destruendus sit Christianismus, dicit, Non. Non enim præteribit hæc Christianorum generatio. Cœlum quidem & terra immutabuntur: sermones autem mei, & euangelium meum nõ peribunt, sed manebunt. Tametsi commoueantur omnia: fides tamen in me non deficiet. Apparet autem hoc loco, quod ecclesiam omni creaturæ præferat. Ecclesia enim eius, & verbum ac euangelium nequaquam peribunt.

ἀπολύτρωσις

psal. xxiiij

Quõ scriptura generationẽ nominare solet.

Fides in Christum defectura non est.

Attendite autem uobis, ne quando grauentur corda uestra crapula & ebrietate, & curis huius uitæ, subitusque uobis ingruat dies ille, tanquam laqueus enim superueniet in omnes sedentes super faciem totius terræ. Vigilate itaque omni tempore, deprecantes ut liceat uobis effugere ista omnia quæ futura sunt & stare ante filium hominis. Audiuistis (inquit) terriculamenta & turbationes, & grandia sunt hæc omnia, ac symbola malorum quæ peccatores sunt deprehensura: sed quia grauia hæc ideo magnum remedium eorum est attentio & oratio. Semper enim paratum esse & expectare finem, maxime omnium conferre poterit. Hoc
C autem vobis non continget, si sobrij fueritis, & non grauata fuerint corda vestra crapula & ebrietate, & solicitudine seculari. Num cum obseruatione aderit dies ille? Non: sed inopinatus & repentinus aderit, clam sicut laqueus apprehendens eos qui non attendunt. Fortassis autem quis curiosius scrutabitur dictionem hanc. Sedentes super faciem omnis terræ. Hos enim illaqueabit dies ille, qui in ocio & absque solicitudine versantur: illi enim sunt qui sedent, & qui illaqueantur. At qui operantur & actiui sunt, & sobrij in operatione boni, feruntur que in omne bonum, non sedent neque quiescunt super terrã, sed surgunt hic, & dicunt sibi. Surge & ambula, quia non est tibi hic requies, & patriam meliorem inquirunt. Hisce non erit dies ille laqueus, sed dies festiuus, idcirco oportet vigilare & orare DEVM, vt possimus effugere futura omnia. Qualia? Fortassis tempestates, & fames, & pestilentias, atque alia quæ electos non ita prement, fortassis item mala, quæ peccatoribus perpetuo superuentura: quæ aliter non possumus effugere, quam vigilantia & oratione. Quoniam autem non sufficit fugere malum, sed opus est etiam bono quopiam: postquam dixit, vt possitis effugere omnia hæc ventura, addidit. Et stare coram filio hominis, quod est fruitio bonorum. Oportet igitur Christianum non solum fugere aspera, sed & curare vt gloriam accipiat. Angelica enim dignitas est coram filio hominis & Deo nostro. Angeli sane semper vident faciem patris mei.

mat. xviij

*Docebat autem interdiu in templo: noctu uero exiens diuersabatur in monte, qui uocatur oliua-
rum. Et omnis populus diluculo uentitabat ad eum, ut in templo audiret eum.*

Occultarunt Euangelistę multa quæ docuit, & maxime tres: Ioannes autem & ipse m..
ta silentio præterijt, veruntamen sublimiores quam tres alij doctrinas exposuit. Igi..
his qui congregabantur in templo, multa & sublimia disserebat, vt cōiectare licet. Na..
pauca dixerunt euangelistæ, neque ostendere voluerunt, & manifestum quidem est al..
unde multis ex locis & ex hoc non parum diuinare possumus, quum dominus ferme p..
triduum prædicarit, scripsisse illos paucas doctrinas, quas intra diem vnum, si quis d..
xerit, dici posse, non reprehendendus fuerit. Ex multis igitur pauca nobis scripserūt sa..
cti Euangelistæ, gustum quendam dulcedinis præbentes. Disserebat autem non vn..
generis, sed vnicuique idoneum sermonem referebat, ideo & turba diluculo veniebat a..
eum. Gratia enim effluebat ex labijs eius. Nocte vero sedebat ad montem, monstrans n..
bis, quod oporteat nocte quidem per quietem colloqui cum deo, die autem morem ge..
rere, & prodesse hominibus, & congregare quidem nocte, die autem distribuere congre..
gata. Ipse autem non habebat opus oratione, vel conuersatione cum deo. Nō enim era..
ad quem se conferre poterat, quum ipse esset deus: Nobis autem hæc ad figuram præu..
lit. vt apud fluenta, nocte quidem accipiamus orationis fluxum ex spiritualibus ven..
die autem effundamus hausta his, qui opus habent. At si quis vidisset populum ita n..
ne ad audiendum confluentem, diceret congrue ei illud Dauidis, Deus deus meus ad..
de luce vigilo. Sitiuit in te anima mea.

Pauca ex multis scripserūt Euangelistæ.

Psal. lxij.

CAPVT VIGESIMVMSECVNDVM

Ma. xxvi
Mar. xiiij

*INstabat autem dies festus azymorum, qui dicitur pascha, & quæ..
bant principes sacerdotū & scribæ quō Iesum interficerent. Ti..
bant enim plebem. Intrauit aūt Satanas in Iudam, cui cognomē..
Iscariotes, qui erat è numero duodecim: abijtque, & loquutus es..
principibus sacerdotū, ac ducibus, quemadmodum illum traderet:
Et gauisi sunt, ac pacti sunt pecuniam illi se daturos. Et ille spo..
dit, quærebatq; opportunitatem, ut traderet illum illis sine turba.*
Quærebāt quidem illum interimere scribæ: at quia temp..
instabat, & videbant sibi inde periculum imminere a tur..
quæ congregabatur, maxime propter diem festum, quæ..
bant insidias, quomodo interfecto illo, non periclitarentur. Intrauit autem Satanas in..
dam, qui erat vnus e numero duodecim, eratque ex maxime familiaribus discipulis:
nullus confidat in seipso, sed semper attendat vitæ suæ, vtpote grauem habens aduer..
rium. Quidam autem sic intellexerunt. Qui erat e numero duodecim numerum sol..
implebat vt apostata, non vt Apostolus nec vt verus discipulus. Quomodo enim ve..
discipulus qui furatur quæ in marsupium mittebantur? Hic igitur, quum ingressus e..
set in eum Satanas, decreuit secum, & conspirauit cum quærentibus IESVM trad..
re. Hoc enim significat spopondit, hoc est perfectam promissionem, & pactum fecit. I..
quærebat opportunitatem, quando inueniret illum sine turba, hoc est seorsim & soli..
rium, & ipsis traderet. Magistratus autem loco hoc vocat præfectos, edificijs templi, ..
etiam censores, vt qui curarent ea, quæ ad bonum ordinem seruandum pertinebant. I..
fecerant enim Romani quodam populo, vt ne turbaretur quandoquidem seditiosi e..
Illos igitur vocat στρατηγούς, magistratus. Fortassis autem & militaria munera credeba..
tur eis, qui erant ex sacerdotali ordine, vnde magistratus & duces dicti ambitione e..
laborantes, & illa officia inuadebant: vnde eos magistratus & duces templi nomina..
manifestius forte taxans illos.

Romanorum magistratus στρατηγούς vocant.

*Venit aūt dies azymorū, in qua necesse erat immolari pascha. Et misit Petrū ac Ioannē, dicēs: E..
tes parate nobis pascha, ut edamus. At illi dixerunt ei. Vbi uis paremus? Et dixit ad eos. Ecce i..
eūtibus uobis in ciuitatē, occurret hō quidā, uas aquæ testaceū portās, sequimini cū in domū, q..
intrat, & dicetis patrifamilias ædiū: Dicit tibi magister: Vbi est diuersoriū, ubi pascha cum di..
pulis meis edā? Et ipse ostendet uobis cœnaculum magnū stratum, ibi parate. Euntes autem in..
rūt sicut dixerat illis, & parauerunt pascha.* Quod phase hebraice pascha dicatur, & sign..
transitum ex Aegypto, sæpe dictum est: & in summa omnia quæ in festo fiunt, ita dic..
nunc autem quem nobis dicat diem azymorum, dicendum &c. Diem igitur azymoru..

A dicit quintum, ad cuius vesperam pascha immolandum erat. Igitur dominus forte quinto mane mittit discipulos Petrum & Ioannem, & illum quidem vt diligentem, hunc vero vt dilectum. Mittit autem in alienam domum. Neque enim domum habebat vel ipse vel discipuli eius, alioquin in vna discipulorum domo manducasset pascha. Vides paupertatem? Mittit vero eos ad hominem incognitum, vt ostendat, quod sponte susceperit passionem. Si enim voluisset, sicut mentem homini, qui se nesciebat, dedit vt se susciperet, ita poterat & cum Iudaeis quae libuisset, facere. Quidam autem dicunt, quod propter hoc non dixit nomen hominis, nec manifestauit eum, sed signo quodam deduxit eos ad domum illius, propter proditorem, vt ignorato nomine, non proderet domum pharisaeis, qui venissent & comprehendissent eum, priusquam coenam perficeret, & spiritualia sua sacramenta traderet: idcirco infra CHRISTVS dicit. Desiderio desideraui hoc pascha manducare vobiscum, hoc est, omnem operam adhibui, vt lateat proditorem, & ne ante tempus sustineamus passionem, priusquam traderemus sacramenta. Expositionem hanc accipiat qui volet. Et cuius gratia pascha facit? Per omnia ostendit quod vsque ad extremum anhelitum non sit contrarius legi. Atqui comedamus & nos hoc pascha spiritualiter. Et intelligamus dies azymorum omnem quae in spirituali lumine est conuersationem, quae nullam vetustatem primae in Adam inobedientiae habeat. In qua conuersatione si fuerimus, impugnandi sumus mysteriis Christi. Praeparabunt itaque haec sacramenta Petrus & Ioannes, actiua & contemplatiua, feruor

B zeli & mansuetudo pacifica. Oportet enim fideles & feruidos esse bonum operando, & zelotes aduersus malitiam, & mansuetos erga male operantes. Odio enim habenda malitia, non is qui male agit, cuius habenda est cura, infirmus enim est. Et hoc est male agere, a maligno vexari & facere malum. Quod si habuerimus Petrum & Ioannem adornantes coenam; vitam dico bonam, quae est Petrus; & vera dogmata, quae sunt Ioannes theologus, occurret illis praeparatoribus homo; tunc inueniemus humanam conditionem vere formatam secundum imaginem conditoris vas aquae figulinum gestantem. Ioan. vij

A qua quidem spiritus gratia, vt euangelista Ioannes docet. Figulinum autem vas, cor quod facile confringitur: nam qui spiritualem gratiam accipit, humilis est, & contritus corde. Humilibus enim dat dominus gratiam. Qui autem scit seipsum esse terram & cinerem, & dicit cum Iob. De terra me formasti: ille portat gratiam spiritus in vase cordis sui, quod facile compungitur & conteritur. Et quum assequuti fuerimus hanc conditionem, abeamus in domum mētis, cuius paterfamilias monstrabit nobis coenaculum stratum magnum. Coenaculum autem est sublimis eiusmodi mentis capacitas, diuinorum (inquam) & spiritualium, in quibus habitat, & in quibus amica excipitur. Strata autem sunt haec: nihil enim in eis asperum, sed & aspera in plana conuertuntur tali menti: sicut & Solomon dixit. Omnia plana intelligentibus, & recta inuenientibus scientiam. Id autem peccatoribus nō dixit: quia mens, licet opus excellens faciat, iuxta suam efficaciam agens, strata tamen eius scientia est, & adhuc humiliora habet. Sublimis autem & quae vera scientia, & super omnem sublimitatem, ignoratio est, quae mentem transcen- Iaco. iiij. Iob. xxxiij. Prou. viij

C dit, quando non iam mens operatur, sed operationem sentit, ac patitur. Oportet autem nos prius mente nostra operari, & deinde gratiae dominicae in nobis operationem sentiemus, quę nos suscipiet sicut prophetas, & eos qui excessum patiuntur, & omni naturali operatione destituuntur. Denique dicitur assumptio domini in propheta huiusmodi fieri. Sicut igitur & in hoc coenaculum stratum venit Iesus cum discipulis suis, & mysteria perficit: ita venit ad nos, etiam damnum nostrum & suam ostendit efficaciā: sed non expectat, vt eos veniamus ad eum. Discipuli autem verbi dei sunt oēs sermones quos fecimus. Tunc igitur quum intellexerimus, quod operetur in nobis verbum, dico impletionem, imo assuefacti fuerimus iungere sermonibus opera, tunc videbimus coelos opera digitorum tuorum. Psal. viij.

Et quum iam esset tempestiuū, accubuit, ac duodecim apostoli cum eo. Et ait illis: Desiderio desideraui hoc pascha comedere uobiscum anteq̄ patiar. Dico enim uobis, posthac non edam ultra ex eo, donec compleatur in regno dei. Et accepto poculo, gratias egit, ac dixit. Accipite hoc, & diuidite inter uos. Dico enim uobis, quod non bibam de fructu uitis, donec regnum dei ueniat. Et accepto pane, quum gratias egisset, fregit, ac dedit eis, dicens. Hoc est corpus meum, quod pro uobis datur, hoc facite in mei recordationē. Similiter & poculū postquā coenauit, dicēs. Hoc poculum nouū testamentū per sanguinē meum, qui pro uobis effunditur. Pascha stantes comedebant, quō igitur dominus recumbere dicitur? Dicunt itaque, quod postquam comedit quō olim pascha comederūt?

legale pascha, recubuerunt more vulgari comedentes alios quosdam cibos. Dicit au ad discipulos. Desiderio desideraui hoc pascha manducare vobiscum, priusquam patia quasi diceret, hanc extremam cœnam meam vobiscum, idcirco & gratum ac desiderab le est: nam vltra vobiscum non sum conuiuaturus, sicut & peregre profecturi postrem colloquia cum familiaribus suauiter miscent. Vel aliter: Desideraui hoc pascha mand care vobiscum, eo quod magna mysteria in hac vobis cœna sim traditurus, nempe quæ sunt noui testamenti. Significat autem per hæc, quod voluntario patiatur. Poter enim omnino secedere, sicut & alijs temporibus, quum sciret se passurum. Quod au tem dicit: Non bibam illum, donec regnum dei veniat: quidam sanctorum intellexer donec resurgam. Post resurrectionem enim conuersatus est cum discipulis, & comedit bibit cum eis: sicut & Petrus ad Cornelium dicit. Qui comedimus & bibimus cum post resurrectionem. Quod autem regnum dei sit resurrectio; manifestum est. Resu rectio enim destruxit mortem. Regnauit autem mors ab Adam vsque ad Christum. I autem destructa, concessit domino victoriam & regnum: quemadmodũ dictum est. V stimulus tuus o mors? & Dauid, Dominus regnauit. Deinde interpretans, quomodo r gnauerit: decorem (inquit) indutus est corruptionem accipiente corpore & decorato tate, vt Esaias inquit: Hic formosus in stola, violentia cum fortitudine. Dominus qu que postquam resurrexit, inquit. Data est mihi omnis potestas. Quum enim venisset surrectio, quam regnum Dei nominauit, eo quod mortem destruxit, iterum bi cum discipulis, persuadens discipulis non iuxta apparentiam tantum resurrexisse. Quidam autem regnum putarunt futurum statum: bibere autem dominum nobis in futuro, reuelatione mysteriorum. Lætificans enim nos exhilaratur, & pascens p tur misericors, & nostrum potũ ac alimoniam, hoc est doctrinam, proprium cibum stimat. Bibit igitur hoc loco nouam quandam potionem cum dignis reuelans eis per noua quędam & insolita. Ideo & Lucas videtur meminisse poculorum. Et semel dem dicit: Accipite & diuidite inter vos, quod veteris testamenti figuram quis d xerit. Et iterum quod illum, postquam fregit panem, & distribuit, ipse distribuit dis lis, quod & noui testamenti nominat, & suo sanguine dicit hoc innouari. In veteri sanguis erat brutorum animalium, quum lex vigeret, nunc autem quum verbum homo factum est, sanguis nouum testamentum nobis obsignauit. Dicendo autem q pro vobis datur & effunditur, non pro solis Apostolis signat corpus eius esse datu sanguinem eius esse effusum, sed pro humano genere. Quando igitur dicit, quod p bis datur, hoc est, pro nostro hominum genere. Vetus enim pascha perficiebatur beratiorem ex Aegypto, & sanguis agni propter seruata primogenita: nouum au pascha propter remissionem peccatorum, & cogitationum sanctificatarum & con tarum Deo. Primum autem panis, & deinde poculum. Primum enim laboriosior ac difficilior. Sudores enim præcedunt virtutem. Quemadmodum igitur panis non so in sudore faciei excolitur, sed & comedendo operosior est. Deinde post labores, la diuinæ gratię, quæ signatur per poculum. Postquam enim quis in virtutibus diu g terque laborauerit, tandem dignus est donis, & inebriatur laudata illa ebrietate, qua cedit ex hoc modo, sicut Paulus & Dauid, & vt audentius quiddam dicam, sicut & us apud Abacuc.

Ioan. ij. Act. x. Quandiu durauerit regnum mortis. Osee. xiij Psal. xcij. Esa. lxiij. Mat. xxviij. Exod. xij. Qua ebrietate Paulus dauid & deus ipse ex hoc mundo excesserit abacuc. ij. Mat. xx Marc. x. Excæcatis miserius nihil.

Veruntamen ecce manus tradentis me mecũ est in mensa. Et filius quidem hominis; secundu definitum est, uadit: ueruntamen uæ homini illi per quem proditur. Et ipsi cœperunt quære ter sese. Quisnã esset ex ipsis, qui ex hoc facturus esset. Facta est aũt & contentio inter eos, q rum uideretur esse maior. Dixit aũt eis. Reges gentiũ dominantur eis, & qui potestatẽ hab per eas, benefici uocantur. Vos aũt non sic: sed qui maior est in uobis, fiat sicut iunior: & qu ceps est, sicut qui ministrat. Nã uter maior est, qui accumbat, an qui ministrat? nonne qui a bit. At ego in medio uestrum sum, ut qui ministrat. Nihil excæcatis miserius est. Vide quid dominus dicat: Ecce manus tradentis me mecũ est in mensa: & stupidus non fu Etem dñs hæc dicit, non solũ vt ostendat se ignorare quod euenit, sed & vt nobis bonitatẽ, & proditoris malitiã ostendat qui non erubuerit secũ conuiuari. Nã non sit sua facere, ut nobis exemplũ daret, vt usque in finẽ lapsos lucrari studeamus. Et quidem hominis (inquit) vadit: non quasi non valeat se iudicare, sed quia olim dec rat mori in salutem hominũ. Veruntamen væ homini illi per quem traditur. Nam definitum quidem est, vt patiatur: sed tu quare inuentus es malus, & ita ad proditio paratus? Propterea tibi væ adiudicatum est, quia inuentus es studens proditioni.

Quia et

A Quia etiam serpens maledictus est: eo quod seruiuit diaboli consilijs. Turbati sunt autẽ discipuli auditis his: & hoc latius disces in Euangelio Ioannis. Nunc autem non solũ de suspitione proditionis tantũ turbantur, sed ex turbatione illa ad contentiones veniunt: contendentes quis ex ipsis esset maximus. Inciderunt aũt in hanc litẽ: quia verisimile est, quod inter se dixerint vnus alteri, tu proditurus es, & alius alteri, tu proditurus es. Et inde eo peruenerunt, ut dicerent. Ego sum melior & ego sum maior, & similia. Quid igitur dominus? Comprimit tumultum hunc duobus exemplis. Vno gentilium, quos abominabantur: ostendens quod illis assimilandi sint, si sapiant similia. Altero autem suo exemplo. Eos enim ad humilitatem exemplo suo ducit, ostendens quod ipse ministret eis. Etenĩ tunc, sicut dictũ est, panem suum & potũ distribuit. Quum igitur ego, quem omnis rationalis & angelica creatura adorant, in medio vestri ministro: quomodo vos digni estis, qui magna de vobis sentiatis, & primas partes capiatis? Videtur autem mihi non obiter huius recubitus & ministerij meminisse: sed reducere eis in memoriam. Quia de vno pane comedistis, & vno calice bibistis, amicos & vnanimes vna mensa fecerit, quare ergo sapitis, quæ tales non decent? Et neque ego vni quidem seruiui, alteri autem non seruiui, sed omnibus vobis. Omnes igitur vnum & idem sentiatis. Tu autem in his omnibus intelligas, quod discipuli adhuc imperfecti fuerint, sed vide quomodo & postea refulserint. Confundantur Manichæi, qui dicunt quosdam natura indociles, & impossibilem esse vitæ mutationem.

Gen. iij. Ioan x. iij. Christ⁹ cõtẽtionem discipulorũ de primatu duobus exemplis comprimit. Manichęi

B *Vos autem estis qui permansistis mecum in tentationibus meis, Et ego dispono uobis, sicut disposuit mihi pater meus regnũ. ut edatis & bibatis super mẽsam meã in regno meo, & sedeatis super duodecim thronos, iudicantes duodecim tribus Israel. Ait autem dominus. Simon Simon, ecce Satanas expetiuit uos, ut cribraret sicut triticũ: sed ego rogaui pro te ne deficiat fides tua. Et tu aliquãdo cõuersus, cõfirma fratres tuos. At ille dixit ei. Domine tecũ paratus sum & in carcerẽ: & ĩ mortẽ ire. At ille dixit. Dico tibi Petre, nõ canet hodie gallus, priusquã ter abneges nosse me.*

Postquã dixit traditori vę, & in medio docuit eos humiles esse: sicut traditori væ adiudicauit, ita e diuerso inquit. Vos estis qui mansistis mecum in tentationibus, ideo & mercedem vobis dispono, hoc est, paciscor vobiscum, vt quum pater meus disposuerit mihi. hoc est, segregauit mihi regnum vt edatis & bibatis super mensam meam. Comedere autem & bibere dixit, nõ quasi edulia illic sint posita, neque quasi sensibile quodddam regnum sit. Ipse enim per ea quę Sadducæis locutus est, docet, quod conuersatio quę illic, angelica sit. Et Paulus docet regnum dei non esse cibum & potum. Ne quis igitur erret audiens hic. edatis & bibatis super mensam: sed cogitet quod dictum sit ex metaphora eorum, qui a regibus honorantur. Nam qui cum regibus cœnant, videntur primos honores sortiri. Hoc igitur & de Apostolis dicit, quod apud se omnibus alijs præferantur. At vbi thronos & sedes audieris: non thronos intellige, sed gloriam & honorẽ. Nõ eñ creaturæ est sedere, sed sanctæ trinitatis, increati & regis omnium dei: creaturæ autẽ tanquam ancillæ est stare, idque quum corporaliter dicimus sedere & stare. Iudicantes, vero, hoc est, condemnantes eos qui ex duodecim tribubus sunt increduli futuri. Non

Sup. xx. Ro. xiiij. Cuius sit sedere, cuius stare.

C parua autem condemnatio fuerit, quod Apostoli qui etiam ipsi ex Israelitis erant, crediderunt, & alij non crediderunt. Itaque quia proditori væ adiudicatum est, illorum autẽ qui permanserunt in amore erga illum tantum prædixit fore honorem, vt ne extollantur, quasi magnum quiddam fecissent, & permansissent in charitate, ac non prodidissent. Satanas vos (inquit) petiuit cribrare, hoc est, turbare, nocere, tentare. Sed ego rogaui. Ne existimetis (inquit) quod vestrum sit totum hoc bonum opus. Diabolus enim valde vrget, si possit vos ab amore mei depellere, & ostendere proditores. Ad Petrum autem verba hæc dirigit, qui reliquis audacior erat, & probabile est superbisse in his, quæ a Christo promissa erant: idcirco & reprimit eum, dicens. Satanæ quidem fuit multum studium contra vos, ego autem oraui pro te. Et hoc humano more dicebat. Nam vt deus, non opus habebat orare aliquem. Rogaui igitur dicit, vt non deficiat fides tua. quamuis enim breui tempore concutiendus sis, sed hebes recondita semina fidei, etiamsi folia abiecerit spiritus inuadentis, radix tamen viuet, & non deficiet fides tua. Tu vero conuersus confirma fratres tuos. Planus huius intellectus is est. Quia te habeo vt principem discipulorũ postquam negato me fleueris, & ad pœnitentiam veneris, confirma cæteros. Hoc enim te decet, qui post me Ecclesiæ petra es fundamentum. Intellexerit autem quis non solum de Apostolis dictũ, quod confirmati fuerint a Petro, sed de oĩbus qui vsque ad consummationem seculi futuri sunt fideles. Tu enim Petre conuersus, bonũ exem-

plum pœnitentiæ erit omnibus,vt nullus credentium in te respiciens, desperet:qui quū
Petr⁹ pœnitētię exemplum omnibus. Cap iiij. Apostolus fueris,& negaueris,iterumque receperis primatum omnium,& præfecturam
orbis per pœnitentiam.Rogauit itaque Satan cribrare & nocere , sicut cribratur triticū
purum,vtpote inuidens amori tuo in me,sicut ei mos est.Nam sic etiam Iob inuasit.Ve
rum ego non omnino te derelinquam,vt deficiat invniuersum fides tua.Quanuis autem
ego rogauerim pro te:attamen tu ne recideris,sed conuersus , hoc est pœnitentiam agēs
& lachrymas profundens,& a negatione resiliens , esto etiam aliis pœnitentiæ exemplar,
ne desperent.Quid igitur Petrus? Multa charitas animosum eum reddit, vt polliceatur
quæ sibi tunc impossibilia . Dominus autem vbi vidit eum temeraria loqui (oportebat
enim semel audita veritate,quæ ei dicebat quod tentandus esset, non reluctari)manife-
stat ei,tentationis speciem, nempe negationem . Hoc autem loco discimus magnam do-
ctrinam,quod non sufficiat propositum hominis absque subsidio dei. Quemadmodum
& Petrus parum derelictus, tametsi charitatem ac feruorem habere videretur , vbi reli-
quit eum deus,supplantatus est ab inimico. Et iterum non sufficit dei subsidium , si non
affuerit & humanum propositum.Quemadmodum & Iudæ nihil profuit,quanuis omnia
faceret dominus,vt lucrifaceret eum,quum abesset ei bona voluntas . Horreamus autem
considerantes quantum contra remissos valeant insidiæ diaboli . Ecce enim & hoc loco
Petrus,quanuis a deo conseruaretur,quia paruo tempore per dispensationem derelictus
est,eo peruenit vt negaret,& nisi a deo parua quædam custodita fuissent quæ in illo re-
condita erant semina,quid nō passus fuisset?Eo enim spectabat diabolus, vt & ipsum ad
proditionem intruderet.Cibus enim diaboli(inquit Propheta)electi. Deo autem sit gra-
ps.xxxvi tia,qui non dereliquit sanctos,& iustos,& bonos corde:qualis erat Petrus, valde amās,
& alienus a malis erga magistrum suspitionibus.

Et dixit eis.Quando misi uos sine sacculo & pera,& calceamentis? num quid defuit uobis? At il
li dixerunt . Nihil.Dixit ergo eis.Sed nunc qui habet sacculum,tollat similiter & peram:& qui
Esa.liiij. *non habet , uendat tunicam suam,& emat gladium:Dico enim uobis,quoniam adhuc quod scri*
ptum est,oportet perfici in me.Et cum iniquis deputatus est. Etenim ea quæ sunt de me finem ha
Matth.x. *bent.At illi dixerunt Domine,ecce duo gladij hic.At ille dixit eis : Satis est.* In principio qui-
Supra, x. dem prædicationis mittens discipulos dominus in castella & ciuitates,& absque necessa
riis dimisit,neque dedit quibus habebant opus,neque curam gerere volebat,& in his o-
portebat dicere eius virtutem.Illorum enim curam habens, tanquam infirmorum,facie-
bat eis omnia necessaria affluere abunde citra ipsorum curam.Nūc autem contraria præ-
cipit,non contrarius sibiipsi:sed ostendens eis, quod vsque ad hoc tempus tanquam par
uulos gestarit, & non fecerit eos de quopiam solicitos.Nunc autem opus est eis, vt cu-
rent ea quæ virorum sunt;& prouideant sibiipsis.Ego enim inquit pater vester,vestri cu
ram gerens iam ab eo.Ex hoc tempore parati estote:& ipsi rerum propriarum curam ge
Quid per sacculum peram & gladiū insinuetur. rite,& nolite,omnem curam in me reiicere. Opera enim vestra non erunt tam facilia,& a
labore aliena:sed obnoxii eritis fami & siti,& multis aduersis.Hęc enim insinuantur per
sacculum & peram,& gladium.Proinde sitis ignaui:quia & famem experturi estis,& o-
pus habebitis edulii, quæ per peram significat . Et viriles estote , quia in multa aduer-
sa incidetis : quod per gladium indicat . Hæc autem dicit , non vt omnino gladiis sint
accincti,sed (vt dixi)significans bella & pericula, & docens vt ad omnia præparati sint.
Nam ne existiment posteriores quod Apostoli a se nihil ad virtutem contulerint , sed
totum Dei fuerit . Non hoc erit(inquit)sic : neque enim Apostolis meis vti volo vt in
strumentis inanimatis . Denique inuenies Apostolos , & maxime Paulum multa etiam
ex humanis industriis recte facere.Et lege Acta,quanuis & in his non abfuerit diuinum
subsidium.Interea autem & Apostolis accedit vtilitas,ne fastu inflentur ex hoc.Si enim
ipsi nihil curassent , & a Deo omnia facti fuissent , inflati fuissent, quasi maius quiddam
super vires humanas sortiti. Et alioquin , naturæ ignauia & corruptione , nihil a se ex-
cogitabant , sed omnia expectabant a verbo . Propterea dicit eis , ex hoc tempore &
peras gestate, hoc est, si affecti estote & curam habete, vt esuriem habituri . Et gladium
emite : quod est , sic prouidete vobisipsis , tanquam hi qui in bella & prælia multa inci-
dent.Et aliter exposuerunt quidam . Emite gladium . Significat enim breui tantas fu-
turas insidias,quales nunquam fuerunt , & quod inuasuri sint illos viri sanguinarii.
Nam quia illi prius inter se de primatu contenderant . Non est (inquit) tempus , ambi-
tionis , sed periculorum & cædium : nam & ego magister vester ad mortem abducor,

A neque ad gloriosam mortem. Veruntamen implebitur in me. Cum iniquis deputatus est. Insidias igitur latrocinatorias significaturus, meminit gladiis: & neque omnino reuelauit, vt ne metu quodam terreantur: neque omnino siluit, vt ne repentinis insidiis confundantur, immo vt post hæc recordantes admirantur eum, tanquam præscientem, & stupescant quomodo seipsum pro salute hominum ad mortem tradiderit, & propterea etiam ipsi nihil molestum subter fugiant, vt saluantur aliqui. Hæc enim opinor ęnigmatica propterea dicebat, vt postea recordantes & intelligentes, vtilitatem caperent. Quoniam tunc adeo insipientes erant, vt dicerent. Domine, ecce hic gladii duo: at ipse quia vidit eos non intellexisse, inquit. Satis est. Tametsi nequaquam suffecissent, si humano auxilio contra homicidas illos vti oportuisset, neque centum gladii suffecissent. Si autem hoc noluisset, & diuiniore subsidio opus erat, superflui fuissent & duo. Veruntamen dominus noluit eos arguere, vtpote nihil intelligentes: sed dixit, satis est, ac processit. Sicut igitur etiam nos quando cum quodam conuersantes, videmus eum intellexisse quod diximus, dicimus: Bene, dimitte: quanuis non sit bonum, sed ne conturbemus, remittimus. Facit autem hoc dominus, quando videt discipulos non intelligere dictum, transit, & euentu rerum permittit explicare dictorum intelligentiam, sicut & quando dixit: Soluite templum hoc. Nam postea cognouerunt hoc discipuli eius post resurrectionem. Quidam autem per ironiam dixerunt dictum a CHRISTO, Satis est. Nam quum dixissent discipuli: Ecce duo gladii hic, dominus ironice (aiunt) B dixit: Quia duo sunt, omnino multi sunt, & sufficiunt nobis contra multitudinem quæ venit super nos.

Mos loquēti iūnō intelligentibus. Ioan. ii.

Et egressus ibat (ut erat solitus) in montem oliuarum: secuti sunt autē illum & discipuli. Et quū peruenisset ad locum, dixit illis: Orate, ne intretis in tentationem. Et ipse auulsus est ab eis ferme ad iactum lapidis, positisque genibus orabat, dicens. Pater, si uis transfer poculum hoc à me ueruntamen non mea uoluntas sed tua fiat. Apparuit autem eis angelus de cælo confortans eum, & correptus labore prolixius orabat. Et erat sudor eius sicut guttæ sanguinis dicurrētis in terram. Et quū surrexisset à deprecatione, uenissetque ad discipulos suos, reperit eos dormiētes præ mæstitudine, & ait illis. Quid dormitis? Surgite, & orate, ne intretis in tentationem.

Mat. xxvi. Mat. xiiii. Ioā xviii.

Post cœnam non desidia, & ludi, & somnus dominum excipiebant, sed docebat & orabat, ppter nos hæc figurans & demonstrans. Væ igitur iis, qui post cœnam fœdis scortationibus vacant. Secedit autem in montem oliuarum postquam talia docuisset discipulos, vt oraret, consueuerat enim seorsum hoc facere, idcirco & a discipulis auellitur. Non omnes autem discipulos, sed tres tantum assumit, qui & glorię suæ in monte spectatores fuerant. Quia enim in agone oraturus erat, vt ne videatur formidinis esse indicium, propterea assumit eos qui diuinę gloriæ & superni testimonii spectatores & auditores fuerant, vt quum viderint laborantem, hoc humanæ naturæ esse dicant. Vt enim crederetur verus homo esse, naturæ quod suum erat facere permisit, & vitam appetit etiam ipse vt homo, præcaturque vt transeat calix. Nam vitæ amans est homo. Quo confutatur hæreses, quæ dicunt phantasticū fuisse hominē. Etenim quum facta sunt, & habuerunt vnde eiusmodi nugarentur: quid non facturi erant, si non fuissent hæc facta? Porro velle quod transeat calix humanum erat. Statim autem dicendo. Veruntamen non mea voluntas fiat sed tua, ostendit quod etiam nos sic oporteat affectos esse, & philosophari, diuinæque voluntati crenere, & non parere naturæ se opponenti; Non voluntas mea humana fiat, sed tua, eo quod tua voluntas non est a mea diuina voluntate separata. Duas enim naturas habens vnus CHRISTVS, habuit & naturales voluntates, vel volitiones, diainam ac humanam. Voluit itaque humana natura viuere, naturale enim est. Deinde sequens diuinam voluntatem, quæ volebat vt omnes homines saluarentur, & erat communis patri & filio ac spiritui sancto, mortem suscepit: & si vnum factum est volitum, hoc est, salutaris mors. Quod enī ab humana natura fuerit orare, quæ iuxta permissionem patiebatur communem affectionem, qua amamus vitam, & non a diuinitate, sicut dicunt maledicti Arriani: manifestum est ex hoc quod sudauit, idque cum tanta anxietate, vt plane hæc fuerit & parœmia, eo quod sanguinei riui ex eo ceciderint. Parœmia enim est in his qui valde laborant, ita vt sanguinem sudent, sicut & in his qui a mare flent dicimus, quod sanguinem fleant. Hoc igitur volens manifestare Euāgelista, quod non tenuibus quibusdam indiciis, & ostentationis gratia apparentibus, sed fluentem fortiter sudorem stillauerit, & collegerit secum riuos sanguinis. Hinc igitur manifestum, quod natura illa quæ sudabat, illa & in agone erat. Humana

Væ scortationibus. C Arriani.

enim iſta fuit,non diuina,quia & humana natura permiſſa eſt hæc pati,& ſic paſſa eſt; Sed ſimul interim oſtendit,quod non phātaſticus fuerit homo. Interim & magis myſticum quiddam docet,quod & communem humanæ naturæ formidinem ſanet,quia in ſeipſum illam ſumpſit diuinæque voluntati fecit obedientem. D Quippe quod egrediebantur e corpore ſudores & decidebant,videtur ſignificare,quod exurat & abſtergat,& nobis cadere faciat fōtes formidinis,natura noſtra in CHRISTO. Dico igitur,quod quia humanam noſtram formidinem curare voluit, ſi valde timidus & ignauus fuiſſet, non vtique ſic ſudaſſet. Viſus eſt autem, ei angelus confortans eum,idque ad noſtram conſolationem,vt orationis virtutem diſcamus,eo quod confortet,Quumque didicerimus, eam in grauibus periculis præmittamus.

Deu.xxxij

Interea etiam implentur ea, quæ dicta a Moſe in magno cantico.Et confortent eum omnes filij dei.

Secūdum aliā tranſlationem.

Nonnulli autem ſic dictum explicarunt curioſius,quia apparuit ei angelus glorificans eum,& dicens. Tua eſt domine fortitudo,tu enim præualuiſti contra mortem & contra infernum,& liberaſti genus humanū, Et hæc quidem ſic ſe habēt. Ipſe autem quum inueniret diſcipulos dormientes, exprobrat ſimul & adhortatur,vt orent in tentationibus, ne forte ab illis vincantur. Hoc eñ ſignificat non intrare in tentationem, hoc eſt,non abſorberi a tentatione, neque in illius poteſtate fieri. Vel etiam ſimpliciter iubet nos orare, vt noſtra ſint ſerena, & nec in difficultatem quandam incidamus.

Nō intrare in tētationem quid ſignificet.

Dæmoniacum enim eſt, & arrogantiæ plenum, in pericula ſemetipſum inijcere.Quomodo igitur dicit Iacobus.Omne gaudium exiſtimate fratres,quum incideritis in tentationes.Et quid hoc?Non enim nos contraria dicimus. E Ecce enim & Iacobus non dixit.Inijcite voſipſos:ſed quum incideritis ne collabamini,& omne gaudium exiſtimetis,& quod non erat volitum,facite volitum. Melius quidem fuerat, ſi non veniſſent: verum qui venerunt, quæ vtilitas fuerit inutili mœrore conficí? Oſtende igitur mihi vbi expreſſe præcipiatur,orandum vt cadas in tentionem? Verum non poteris.

Iacobi.i

Duplex genus tentationū.

Cæterum ſcio duplex genus eſſe tentationum,& quod quidam intelligunt, ne ingrediamur in tentationem,hoc eſt,in eam qua anima noſtra vincitur,ſcilicet in tentationem libidinis vel iræ. Omne autem gaudium exiſtimandum, quum in corporalem affectionem & tentationem incidimus.Quanto enim externus homo corrumpitur,tanto & internus renouatur.Scio quidem hæc,ſed veriora arbitror: quæ præſenti ſcopo viciniora ſunt.

Adhuc aūt eo loquente, ecce turba,& qui uocabatur Iudas,unus è duodecim,antecedebat eos,& apppropinquauit Ieſu,ut oſcularetur eum.Ieſus autem dixit illi:Iuda,oſculo filium hominis prodis?Videntes autem hi qui circa ipſum erant quod futurum erat,dixerunt ei.Domine percutiemus gladio?& percuſſit unus ex illis ſeruū principis ſacerdotū,& amputauit auriculā eius dextrā. Reſpondens autem Ieſus,ait.Sinite huc uſque,& quum tetigiſſet auriculam eius, ſanauit eum.Dixit aūt Ieſus ad eos qui uenerant ad principes ſacerdotū ac magiſtratus templi & ſeniores.Quaſi ad latronē exiſtis cū gladijs ac fuſtibus,quum quotidie uobiſcum fuerim in templo, non extendiſtis manus in me:ſed hæc eſt hora illa ueſtra,& poteſtas tenebrarum. Oſculum Iudas dedit, quod his qui inuadebant ſignum eſſet, at non a longe monſtrauit, vt non deciperentur nocte:quia & cum faſcibus & lucernis aduenerant,ne latere poſſit Ieſus. F Quid igitur dominus? Accedit ad hoſtile illud oſculum, fulmina autem tam doloſum & ingratum ſubito extinguere neglexerunt,docente nos ſaluatore per illa patientiam. Reprehendit autem ſolum Iudam.Oſculo prodis?Non erubeſcis hoc proditionis ſignum? Miſces amico amplexui inimici opus proditionem?Sed & quem prodis?Filiū hominis, hoc eſt,manſuetum,lenem,morigerum:propter te factum hominem,quum deus ſit. Hæc dicebat,vſque ſub extremam horam fouens illum:& idcirco non proſecutus eſt conuicijs,neque dixit.O inhumane,& ingratiſſime:ſed,Iuda:proprio enim nomine compellans:neque grauius ſimul arguiſſet,niſi & hoc ei ceſſiſſet in melius, ſiquidem voluiſſet. Etenim ne putaret eſſe occultum, ſed notum domino, & vel tunc ante omnia ſcientem procumberet, & pœniteret,hoc fecit, & viſus eſt eum confundere. Et ſciebat quidem illum inemendabilem, faciebat tamen interim quod ſuum, quemadmodum & pater eius in veteri faciebat; ſciens enim Iudæos non audituros,mittebat prophetas. Interea & nos idem docet; vt ne correcturi lapſos multum affligamus. Porro diſcipuli zelo flagrantes etiam gladios eximunt. Vnde antem illos habebant? Agnum immolarant, & a menſa exierant. At arguitur Petrus,qui præter ſcopum domini zelo vtebatur. Alij etenim interrogant,num percutiemus?Ipſe autem nō expectat præceptum,ita ſemper feruebat pro magiſtro.Percutit autem ſeruum pontificis,& amputat aurem eius dextram, Neq; hoc for

tuito contigit, sed signum hoc erat, pontifices qui tunc erant, omnes futuros seruos, & perdituros auriculam dextram. Etenim si Mosen audiuissent, dominum gloriæ nunquam crucifixissent, Verum IESVS auriculam restituit. Decet enim virtutem verbi sanare inobedientes, & apponere eis auriculam vt audiant, IESVS itaque manifestum miraculum facit, & auriculam sanans, miraculo patientiam suam ostendens, & per miraculum inducens eos, vt ab insania absistent. Dicit autem ad principes sacerdotum, & ad magistratus templi, qui στρατηγοί & ædiles dicebantur: quia constituti erant ad exquirenda ea quæ ad templi vsum exigebantur, vel qui perfecti erant ædificio & constructioni templi. Ad hos igitur dicit, Quotidie vobiscum docebam in templo, & noluistis me comprehendere, & nunc quasi latrones inuaditis: sed reuera noctis attentatis opera, & potestas vestra tenebrarum est, atque idcirco hanc horam obseruatis, quæ conuenit vobis & operi, quia me inuaditis.

A — Quale signũ absciſæ auris serui pontificij. στρατηγοί quid, & quod nã eorũ officium.

Cõprehensum aũt cũ duxerunt, & induxerũt in domum principis sacerdotum. Petrus uero sequebatur eminus. Quum aũt accendissent ignem in medio aulæ, atque una consedißent, sedit & Petrus inter illos. Quẽ cũ uidißet ancilla quædam sedentẽ ad lumen, defixis in illũ oculis, dixit. Et hic cum illo erat? At ille abnegauit eum, dicens. Mulier, non noui illum. Et post pusillum alius, uidens eum, dixit. Et tu de illis es. Petrus uero ait. Homo, non sum. Et interuallo interiecto fere horæ unus alius quidã affirmabat, dicẽs. Vere & hic cũ illo erat, nã & Galilæus est. Et ait Petrus. Homo, nescio quid dicas. Et continuo adhuc illo loquente, cecinit gallus. Et conuersus dominus intuitus est Petrum. Et recordatus est Petrus uerbi domini, quomodo dixerat ipse, Priusquam gallus cecinerit, ter me negabis. Et egreßus foras Petrus, fleuit amare. Infirmus fuit Petrus iuxta prędictionem, & negauit dominum non semel, sed ter, & cum iuramento fecit negationẽ. Dicit enim Matthæus, quod cœperit detestari & iurare, quod nesciebat hominem. In tantum malum metu correptus, & parum a domino derelictus, propter temeritatẽ peruenit, ut doceatur ad dandam alijs veniam & ipse facilis sit. Pertinatior enim erat, & nisi sic fuisset correctus, alijs veniam non dedisset, manens in sua morositate. Porro nunc vsqueadeo metu confusus est, vt ruinam non sensisset, nisi dominus respexisset eum. O bonitatem. Etiam quum negaretur, non neglexit discipuli salutem. Merito enim & negatio ista propter salutem hominum nonnihil eum affligebat. Itaque negauit quidem primum discipulus, deinde gallus cecinit: & iterum negauit, vsque dum tertio negasset, & tunc secundo iterum cecinit. Sic enim Marcus scripsit manifestius & euidẽtius, quasi a Petro edoctus: illius enim discipulus erat. Proinde dictum a Marco. Lucas per transcursum dixit, non exactiori sermone. Nec est contrarium ei quod dicit Lucas quod a Marco dictum. Nam gallus solet & bis & ter canere singulis motibus. Quippe vsque adeo Petrus ab humana infirmitate grauatus est, vt neque galli cantũ sentiret, sed postquam gallus cecinit, iterum atque iterum negauit, donec Iesus benigne suovultu ipsum recordari faceret sui dicti. Et egressus foras fleuit amare. Nam & egressus est quum primum negasset, vt Marcus inquit. Deinde probabile illum iterum ingressum, ne daret suspicionem, quod familiaris esset Iesu. Et iterum quum recordatus esset, exit & flet amare: vt ne videretur ab his qui in atrio erant, exit occultans se ab illis. Quidã autẽ nescio quã stultam ꝓ Petro deffensionem singũt, dicẽtes audacter quod non negauerit Petrus, sed dixerit. Nescio hominem, hoc est, nescio purum hominem, sed deũ hominem factũ. Horũ aũt insipiens argumentum alijs relinquamus. Mendacem eñ faciunt dominum & aduersantur contextui Euangelij, nulloque modo facere poterant, vt cohæreat cõsequẽtia narrationis: sed & Petrus quare fleuit, si non negauit?

B — cap.xxvi

Mar. xiiij

C — Insipiẽter quidã Petrũ excusant.

Et uiri qui tenebant Iesum, illudebãt ei, cædentes. Et quũ circũtexissent eũ, percutiebant faciẽ eius, & interrogauerũt eũ, dicentes. Vaticinare, quis est ille qui te percußit? Et alia multa conuiciãtes dicebant in eũ. Et ut factus est dies, conuenerũt seniores plebis, & principes sacerdotũ & scribæ: & duxerunt illũ in conciliũ suum, dicentes. Num tu es ille Christus? Dic nobis. Et ait illis, Si uobis dixero, nõ credetis: quod si etiam interrogauero, non respondibitis mihi, neque dimittetis. Ex hoc tẽpore erit filius hominis sedens à dextris uirtutis dei. Dixerunt autẽ oẽs. Tu ergo es filius dei? Qui ait, Vos dicitis me esse. At ille dixerunt, Quid adhuc desideramus testimonium? Ipsi enim audiuimus ex ore ipsius. Conuiciatores quidam intemperantes fuere, qui hæc Iesu inferebant. Oportebat enim interim & diabolum nullam malitiæ speciem relinquere, sed oĩa effundere, vt in omnibus natura nostra inuenta sancta, vinceret ac turbaret eum. Etenim quia propter hoc naturam nostram suscepit dominus, vt roboraret eam contra omnes diaboli artes, & ostendat quod si ab initio sobrius fuisset Adã, neutiquam esset victus:

ideo oẽs species diabolicæ,malitiæ quæ in cũ fundebantur,sustinebant, vt nos qui sequi
mur eum,cõsidamus quod in Christo natura nostra vicerit,& ne formidemus ad vllũ op D
probrium vel triste.Idcirco & percutitur,& illuditur:prophetarũque ipse dominus,qua
si pseudopropheta irridetur. Nam vaticinare nobis,quis est qui te percussit: eo tendit,
quum illi subsannarent,& dicerent impostorem, qui seipsum prophetam fecisset. Et vt
factus est dies (nocte enim ab ebrijs ministris illusus & blasphematus est) seniores & di-
Marc. xi. gnitate præstantiores interrogant eum. Num ipse sit Christus? At ipse cogitationes eo-
Mat. xxij rum sciens,& quod operibus non credidissent,ad persuadendum efficacioribus, & quo-
Lucæ. vij modo ergo verbis suis crederent,inquit. Si dixero vobis,non credetis. Si enim credere-
tis verbis meis quid opus erat concilio? Sin interrogauero, non me absoluetis. Sæpius
enim antea interrogati siluerunt vt de baptismate Ioannis,& de hoc dicto prophetæ. Di
xit dominus domino meo,& de muliere incuruata. Vbi igitur me audito, credidistis?
Quando autem interrogati non siluistis? Propterea hoc dico, quo ex hoc tempore non
est tempus sermonum & doctrinæ de hoc,quis sim. Si enim voluissetis, cognitus essem
vobis ex signis & miraculis. Iudicij aũt tempus ex hoc tempore. Videbitis igitur filium
hominis sedentem a dextris virtutis dei. At illi his auditis,maiori rabie concitati,perin
de ac insani interrogant. Tu igitur es filius dei? Verum ipse medio quodam modo & iro
nice respondet. Vos hoc dicitis quod ego sim. Etenim despiciebat insaniam corũ, & am
bigue eis loquebatur. Hinc autem manifestum,quod inobedientes nullam vtilitaem per
cipiunt,quum eis reuelantur mysteria,sed maiorem condemnationem accipiunt. Ideo il E
lis occultanda sunt,nam hac maioris est misericordiæ.

CAPVT VIGESIMVMTERTIVM.

ET surgens uniuersa multitudo eorũ, duxit illum ad Pilatũ. Cœperũt
Matt. xx *aũt illum accusare,dicentes. Hunc deprehendimus euertentẽ gentem,*
Marc. xv *ac uetantẽ tributa dari Cæsari,dicentem se Christũ regem esse. Pila*
Ioan. xvij *tus aũt interrogauit eum dicens. Tu es ille rex Iudæorum? At ille res-*
xix. *pondens illi,ait: Tu dicis. Ait aũt Pilatus ad principes sacerdotũ &*
Mat. xxij *turbas. Nihil inuenio noxæ in hoc homine. At illi inualescebant,dicen-*
supra. xx *tes. Cõmouet populum docens per uniuersam Iudæã, exorsus à Gali*
Ioan. vi. *læa usque ad hunc locũ.* Manifeste veritati aduersantur. Vbi
enim prohibuit Iesus tributa dare,qui vt debita potius red-
di præcepit,sic dicẽs. Reddite Cæsari quę Cęsaris sunt? Quõ
autẽ commouet turbam? nunquid vt regna inuadẽs? Sed incredibile hoc omnibus: nam
quum agnouisset quod populus vellet ipsum regem facere, secessit. Vnde & Pilatus,de
prehẽdens sycophantiam,fatetur. Nullam inuenio noxam in homine hoc. Videtur autẽ
mihi ista interrogatione,quam facit erga Christum, ridere calumniam. Subsannat enim
rẽ,dicens. Tu es rex Iudæorum? Quasi sic dicat. Tu qui tam pauper,tam vilis,tam desti
tutus auxilo,tã nudus,accusaris regnũ ambire? Hoc autẽ deridẽtium est (vt diximus) ita p
accusare Iesum,fingendo talem rẽ attentari ab homine tam nudo atque vili,ad quam tot
diuitijs atque præsidijs opus est. Verum hi quum nihil aliud haberẽt ad sycophantiam
confirmandam,clamoris vtuntur auxilio,& clamauerunt contra deum verbum. Commo
uet enim inquiunt,hoc est,seditiosum facit populum & non in vna parte, sed a Galilæa
incepit,& peruenit hucusque,per mediam Galilæam transiẽs. Non simpliciter autẽ mi-
Actu. v. hi vidẽtur meminisse Galilææ,sed in terrorẽ Pilati. Nam Galilęi semper seditiosi,rerum
Galilæi que nouatores fuere,qualis erat & Iudas Galilæus, cuius recordari faciunt Pilatum,qua
semper se si ita dicentes. Cogita præses Iudam Galilæum,qui multum negocij fecit Romanis, facta
ditiosi. non parua seditione populi: talis & hic est,quem oportet e medio tollere.

Pilatus autem audita mentione Galilææ, interrogauit num homo Galilæus esset, & ut cognouit
quod ad Herodis ditionẽ pertineret,remisit eum ad Herodem,qui & ipse Hierosolymis erat per
id tempus. Herodes autem uiso Iesu,gauisus est ualde. Tenebatur enim multo iam tempore cupidi
tate uidendi illum,eo quod audiret multa de eo: & sperabat se signum aliquod uisurum ab eo fie
ri. Interrogabat autem multis sermonibus: at ipse nihil illi respondebat. Stabant autem principes
sacerdotum, & scribæ,acriter accusantes eum. Spreuit autem illum Herodes cum exercitibus su-
is: quumque illusisset,indutum ueste splendida remisit ad Pilatum: & facti sunt amici inter sese Pi
latus & Herodes in eodem die. Nam antea simultas inter eos interceßerat. Pilatus autem conuo

A *catis principibus sacerdotũ, & magistratibus ac plebe, dixit ad illos. Obtulistis mihi hunc hominẽ, quasi auertentem populum, & ecce ego coram uobis interrogans, nullum crimen inuenio in homine isto ex ijs de quibus accusatis eum, sed ne Herodes quidem, nam remisi uos ad illum, & ecce nihil dignum morte actum est ei, emendatum ergo illum dimittam. Necesse autem habebat dimittere eis in festo unum. Exclamauit autem simul uniuersa turba, dicens. Tolle hunc, & dimitte nobis Barabbam, qui propter seditionem quandam factam in ciuitate, & homicidium in carcerem cõiectus erat. Iterum autem Pilatus loquutus est ad eos, uolens dimittere Iesum. At illi clamabant, dicentes. Crucifige eum: Ille aũt tertio dixit ad illos. Quid enim mali fecit hic? Nullum crimen capitale comperio in eo. Castigatum ergo dimittam illum. At illi instabant uocibus magnis, postulantes ut crucifigeretur, & inualescebant uoces eorum, ac summorum sacerdotum. Et Pilatus adiudicauit, ut fieret quod illi postulabant. Dimisit autem illis eum, qui propter seditionem & homicidium coniectus fuerat in carcerẽ, quem proposuerunt, Iesum uero tradidit arbitrio eorum. Et cum abducerent, apprehenderunt Symonem quendam Cyrenensem, uenientem è rure, & imposuerunt illi crucẽ, ut portaret post Iesum. Sequebatur autem illum multa turba populi & mulierũ, quæ plangebant & lamentabantur eum.* Romanorum legem sequens Pilatus mittit dominum ad Herodem. Illa enim cauet vt vnusquisque a principe suæ regionis iudicetur, ideo & tanquam Galilæum Iesum mitti principi Galilææ. Herodes autem gaudebat, non vt animæ suæ vtile quid lucraretur ex spectaculo Iesu, sed quia audierat de eo quod sapiens esset, & mira operaretur, habuit stultum desiderium, laborans curiositatis morbo etiam ipse

Quare herodes Iesum videre gauisus sit.

B vt videret alienum hominem & audiret quid ille diceret. An nõ etiam hodie multi morbo illo laborant? Desiderabat enim & ipse signum quoddam videre a Iesu: non vt crederet, sed vt oculos oblectaret, sicut in spectaculis videmus præstigiatores apparere, qui deuorant serpentes & gladios, ac similia. Talem enim ferme Iesum esse putabat. Et interrogabat eum sermonibus multis, & illudentis more tractabat, totumque subsannabat, ideo & Iesus nihil respondet. Sicut enim quãdo respondendum, omniaque ratione fecit, & testimonium accepit a Dauid, quod dispenset sermones suos in iudicio. Quid enim respondendum illi, qui non interrogat vt discat? Quid item margaritę mittendæ ante porcos? Imo maioris quemadmodum supra diximus, misericordiæ est tacere inter tales. Sermo enim dictus cui nihil prodest adhuc maioris condemnationis causa est ei, si non attendat. Pilato sane respondit, quoniam aliquanto prudentior erat Herode, etiamsi non admodum sapiens. Quum autẽ interrogasset ille. Tu es rex Iudæorum? Quid dicit dominus? Tu dicis. Hoc autem medium quodammodo sensum habet. Potest enim intelligi. Vere ego sum: tu dixisti id quod est, & intelligi potest, ego non sum: tu autem ꝗ icis. Herodi autem prorsus nihil respondit, quandoquidem illusor erat. Et vere semini malo, filijs iniquis, his qui tunc erant inquam Iudæis etiam exactores erant, opprimentes eos, & illusores dominabantur eis. Nam irrisoria mente & ridicula intentione Iesum videre concupiscebat, & signum ab eo spectare. Et hoc animo interrogauit eum, atque hoc tandem indicauit, illum contemptum & irrisum dimittens: & non ipse solum, sed etiam omnis exercitus eius, qui præter cætera conuicia, induit eum veste candida, remisitque ad

ps. cxi.

Tu dicis bifariã intelligi potest.

C Pilatum. Tu autem vide quomodo per omnia quæ facit, diabolus est impedimento. Excitat enim opprobria & conuicia contra CHRISTVM, & inde veritas magis declaratur. Nam hisce irrisionibus manifestius testantur, quod dominus nõ fuerit seditiosus vel rebellis. Si enim talis fuisset, neutiquam hisce ludibrijs illusissent, & excitato tanto periculo, & seditione totius gentis, præsertim tam suspicacis, & tantum nouitate rerum gaudentis. Facti sunt autem amici Pilatus & Herodes. Herodi enim argumementum amicitiæ fuit, & initium quod a Pilato ad te missus esset, quasi Pilatus nõ vindicet sibi aliqua priuilegia Herodis. Veruntamen vide quam discrepantia congreget diabolus, solum vt CHRISTO mortem præparet. In vnam enim conspirationem copulat, & conciliat inimicos. Non confundimur igitur nos, siquidem ille inimicos pacificat, vt Christum occidat, nos propter salutem nostram, neque amicos seruamus in officio? Postquam autẽ missus est Pilato. Vide quomodo iterum refulgeat veritas. Obtulistis mihi (inquit Pilatus) hominem hunc vt subuertentem populum, & nihil morte dignum in eo inuenio, sed neque Herodes. Vides duorũ hoĩm, quorũ alter pręses, alter rex, testimonium omnino verum. Neque ego, inquit, neque rex Herodes inuenimus vllam causam in eo. Quid dicent ad hæc iudæi? Iudices ipsi testantur, quod culpa careat homo, & vos accusantes, nullum adducitis testimonium. Quibus credendum? Pape, quõ vincit veritas. Tacet Iesus: & testificantur pro eo inimici. Clamãt iudæi, & nemo adstipulatur eorum clamoribus. Molli iij. Esd. iiij

or autem erat Pilatus:& minime pro veritate constans. Timebat em̄ calumniam, ne ac-cusarentur, quod rebellem absoluisset. Non em̄, didicit: Terrorem vestrum ne timeamus, sed dominus ipse erit timor. Castigatum, inquit, dimimittam, hoc est, emendatum per fla-gella. Necesse autem habebant Romani per diem festum vnum dimittere Iudęis. Tale e-nim fœdus cum Iudæis inierant, vt liberum permitterent eis iuxta legitima & consue-ta sua viuere. Et mos patrius erat Iudæis, a principe iudicatos petere, sicut & a Saul pe-tiuerant Ionatham. Quod si historiam ignoras, valde ad primum librum Regum, & eam inuenies, Clamauerunt autem, inquit, omnes dicentes. Tolle hunc. Quid hoc peius? Gens sancta rabie furit, & gentilis Pilatus cædem auersatur. Et quæ sursum, cum his quæ de-orsum miscentur. Tolle hunc, dicunt, dimitte autem nobis Barabbam: qui cum seditio-sus esset & homicida: missus erat in carcerem. En tertio absoluit Pilatus, & tertio illi con-tra Christum clamant, vt omnino tertia illa clamatione cædem suam perficiant, sanctum-que ac iustum negēt. Sicut dicit beatus Petrus. Petiuerunt autem virum homicidam da-ri sibi: diligebant enim simile, proinde partis illius erunt. Quum enim & ipsi contra Ro-manos insurrexerint, in innumerabilium cædium, suæque perditionis authores erunt. Hæc autem per Hieremiam prædicit dominus. Dereliqui domum meam, reliqui hære-

Hiere. xij. ditatem meam. Dedisti hæreditatem meam in manus inimicorū, facta est hæreditas mea mihi, sicut leo in sylua dedit super me vocem suam, propterea odi eam. Et iterum: Ose-

Oseę. vi as. V æ eis, quia resilierunt a me, perniciosi sunt, quia impie egerunt in me: Ego autem re-demi eos, ipsi vero loquuti sunt contra me mendacia: & cadent in ore gladij principes eorum, propter imsipientiam lingua eorum. Ducitur enim Iesus, & primum quidem im-posuerunt ei crucem, & baiulans exiuit. Nemo enim alius eam suscipere volebat, qui habebant vt maledictum lignum. Deinde inuento quoddam Symone Cyreneo: imposue-runt vi quadam ei illam, quam auersabantur alij. Insinuatur non parua admonitio hoc

Crux officium doctoris xp̄iani. loco. Crux enim est mortificatio affectionum: ita vt moueri nequeant, & operari. Nam qui crucifigitur, clauis affligitur, & operari nequit. Vnde doctor secundum CHRI-STVM debet prior ipse crucem tollere, & clauis configere carnes suas, vt fulgeat timo-re dei, & careat affectionibus, deinde eam etiam auditoribus imponere. Symon enim obe-dientia interpretatur. Impletur autem & hoc loco Esaiæ dictum. Cuius principatus su-

Esa. ix. per humeros eius. Principatus enim domini & regis crux est. Dicit enim Paulus. Hu-

Philip. ij. miliauit semetipsum vsque ad mortem, mortem autem crucis, ideo & deus exaltauit illum & cætera. At igitur quia crux fuit sublimitas & gloria Iesu merito principatus eius di-citur, quia principalis eius dignitas, & symbolum principatus est. Et si bene animaduer-tetis, inuenies non aliter regnare in nobis Iesum: nisi per afflictionē, atque ita qui in deli-cijs viuunt, inimici sunt Christi. Ille autem potest fieri subditus Christi, & tollere crucem suam, qui virtutis operarius est, qui venit a villa relinquens mundum, & ea quæ sunt in mundo, & ad Hierusalem illam supernam, & liberam tendit. Porro quod Christum mul-titudo populi virorum & mulierū sequitur, īsinuat quod magna multitudo Iudæorum etiam post crucem credet in Christum, hoc em̄ est sequi. Et mulieres multæ, lege Acta

Act. ij. vi xix. Apostolorum, & videbis innumera millia credentium. Quid autem si lugere & plorare mulieres, moralem sensum secum afferat? Est enim mulier anima infirma, quę si contritio-nē cordis suscipiat, per pœnitentiā luget & plorat, reuera sequens Iesum qui crucifiga-tur & affligitur propter nostram salutem.

Conuersus autem ad illas Iesus, dixit. Filiæ Hierusalē, nolite flere super me, sed super vobisipsis flete, & super filijs uestris, quoniam ecce uenient dies, in quibus dicent. Beatæ steriles, & uentres

Esa. liiij. *qui non genuerunt, & ubera: quæ non lactauerunt. Tunc incipient dicere montibus. Cadite super nos, & collibus cooperite nos. Quia si in humido ligno hoc faciunt, in arido quid fiet?*

Mulieres quidem hominum genus est facile lachrymans, plorans, quasi graue quiddam accidisset & domino, plorant compassionem præ se ferentes magnam: & iniustitiam la-mentantes. At ille non approbat, sed magis increpat illas. Voluntario enim patiebatur: Non docet autem lamentari eum, qui sponte & pro salute omnium patitur, sed congru-um est: vt ille magis laudibus efferatur & celebretur, per crucem enim & mors destructa est: & infernus captiuus est. Lamenta enim his qui sponte patiuntur, nullam consolatio-nem afferent, proinde dominus illas quæ ipsum lugebant, increpat. Admones autem vt ad futura mala respiciant: & propter illas plorent, quando mulieres cocturæ sunt filios suos propter immisericordiā. Et venter qui portauit. Ille enim iterum miserabiliter fru-ctum suum recipiet. Si enim in me talia fecerunt Romani, in me ligno humido, feraci &

A semper virenti:& semper vitali propter deitatem, & per doctrinas fructuum meorũ ferẽte omnes in vobis,populo, inquam,arido ligno,sterili ab omni viuifica iustitia, & nullum fructum afferẽte,quid nõ facient? Si enim quandam vitalem operationem boni haberetis,fortassis digni essetis,quibus quodãmodo parceretur, nũc autem quasi lignum aridum in combustionem & corruptionem eritis.

Ducebantur aũt & alij duo facinorosi cum eo, ut interficerentur, & postquam uenerunt in locum qui uocatur Caluaria, ibi crucifixerunt eum & facinorosos; unũ à dextris, alterum à sinistris. Iesus autem dicebat: Pater remitte illis, nesciunt enim quid faciunt. Diuidentes uero uestimenta eius, miserunt sortẽ. Et stabat populus spectans, & deridebant eũ principes cũ eis, dicentes. Alios seruauit, seruet seipsum: si hic est ille Christus, ille dei electus. Illudebant aũt ei & milites accedentes, & acetum offerentes ei, dicentesq;. Si tu es ille rex Iudæorum, saluum te fac. Erat autem & inscriptio super eum literis græcis, latinis, & hebraicis. Hic est rex Iudæorum.

Diabolus volens dominum magna infamia aspergere, facit crucifigi cum eo & latrones, sed vide quomodo & vno priuatus sit, & hoc ad maiorem gloriam domini cesserit. Nã aliorum cruces nemo requirit, totus autem mundus a cruce ista pendet, & manifeste hic ostenditur dominum non esse iniquum, sicut latrones, sed omnis iustitiæ principem. Ducunt autem eum ad locum Cranij, vbi dicunt primum parentem nostrum sepultum esse: vt vbi per lignum casus, illic & per lignum resurrectio. Iesus vero eximiam mansuetudinem declarans, pro illis precatur. Pater remitte eis, dicens, nesciunt enim quid faciunt. Et vtique dimissum fuisset eis peccatum, nisi deinceps in incredulitate mansissent. (adã sepultus vbi.)

B Diuiserunt vero vestimenta eius. Cuius gratia? Forsitan & multi ipsis indigebant, fortassis hęc ad maiorem contumeliam per lasciuiam fecerunt. Quid enim preciosum videbãt in his vestibus? Ridentes igitur, & contumelia afficientes, talia fecerũt. Vbi enim & principes subsannabant, quid non de reliquo vulgo cogitandum: Alios seruauit: seruet seipsum, si hic est ille Christus ille dei electus. Hoc dicebat per illos diabolus. Sicut enim in pina templi, ita & hoc loco dicit, inuidens saluti nostræ per crucem, quam volens interire, omnes mouebat machinas. Acetum vero offerebant milines quasi regi, quodammodo ministrantes, vt biberet. Vide autem & aliam machinam diaboli quæ in ipsum vertitur. Qui enim tribus literarum characteribus rebellionem Iesu inuulgarat quodammodo, vt neminem prætereuntium lateret, quasi propter hoc suspensus esse, quod regem se fecisset. Hoc autem etiam si non e mente scribẽtis symbolum factum, quod potentissimi gẽtium, quales Romani & sapientissimi, quales Greci, & Christi religiosissimi, quales Hebræi: regno subijciendi essent, & ipsum prædicare debeãt. De hoc autem piura & sublimiora, in euangelio Ioannis dicemus. (Mat. iiij) (quid p̃ tri linguẽ titulũ significetur.) (Cap. xix. fo. 192)

Vnus autem de his qui pendebant facinorosorum, conuicia dicebat in eum, dicens Si tu es Christus serua teipsum & nos. Respondens autem alter, increpabat eum, dicens. Ne times quidem tu deum, quod in eadem damnatione es, & nos quidem iuste, nam digna factis, recipimus, hic uero nihil mali gessit. Et dicebat ad Iesum. Domine memento mei quum ueneris in regnum tuum. Et dixit illi Iesus. Amen dico tibi: hodie mecum eris in paradiso. Quomodo igitur alij euangelistæ duos

C latrones dicũt conuicia in eum iecisse? Verisimile autem est, quod primum quidem duo eum conuiciati sint, deinde vnus eorum cordatior, agnoscens bonitatem Iesu ex voce, quam fecit pro crucifigentibus, Pater, dicens remitte eis. Non enim dixit, Domine oro dimitte eis, sed simpliciter sic, & magna potestate. Remitte eis, quæ vox non solum omni misericordia plena est: sed & magnam authoritatem præ se fert. Ex hac igitur voce, vt agnouit prior blasphemus Iesum verum regem, cõfutat & alterum latronẽ, & ad Iesum dicit. Memento mei in regno tuo, Quid igitur dominus? Hodie mecum eris in paradiso. Sicut homo in cruce, vt deus autem vbique, & illic, & in paradiso implens omnia, & nusquam absens. Quærunt autem quidam, quomodo dicẽte domino latroni. Hodie mecum eris in paradiso. Paulus dixit: quod nullus sanctorum receperit promissionem. Et quidã dicunt, quod apostolus nõ de omnibus sanctis asserat, quod receperint repromissionem, sed de his quos ipse solum enumerauit. Enumerauit autem alios quidem multos, latronis autem non meminit. Audi enim quid dicat, hi omnes, demonstrando ad eos quos enumerat, quibus latro connumeratus non est. Alij autem dixerunt, quod latro nondum sortitus sit in paradiso, conuersationem, sed quia inuariabilis sit, & mentiri nequeat domini promissio, ideo dictum esse. Hodie mecum eris in paradiso. Est enim & hæc species phrasæos in verbis dominicis, vt de futuris loquatur, tanquam de his, quæ iam fiant, vt quũ dicit; Qui non credit, iam iudicatus est; &c. Qui sermones meos audit, & credit, in iu (Heb. xi.) (Ioan. iij) (Ioan. v.)

dicium non venit, ſed tranſiuit de morte in vitam. Alĳ autem non torquent verbũ, pun-
Mat.vi. ctum facientes poſt hodie, vt ſitis ſenſus dicti. Amen dico tibi hodie: deinde, mecũ eris
Eſa.lxiiij. in regno, adĳcientes. Quidam vero, qui maxime ſenſum aſſequi viſi ſunt, ſic exponunt:
i.Cor.i. R[illegible] miſſa nobis bona non ſunt ingreſſus in paradiſum, vel aſcẽſus, ſed regnum cœlo-
Gene.ij. rum, vnde & oramus. Veniat regnum tuum: non conuerſatio illa in paradiſo; neq; enim
mihi videtur idem paradiſus & regnum. Bona enim regni neque auris audiuit, neq; ocu-
lus vidit, neque in cor hominis aſcendit. Paradiſum autem & oculus Adæ vidit: & auris
audiuit de eis. De omnibus enim lignis, inquit, quæ ſunt in paradiſo edens comede, nã
Nota de licet vnum tantum lignum interdictum ſit eis, verum & ipſum viderunt, & de ipſo au-
ſtatu poſt dierunt. Lætabitur enim in ſpiritu Adam, alioqui tantam operationem cum lætitia in
hanc vitã agricultura nõ obiuiſſet. Atque adeo non eſt contrariũ, quod Paulus dicit. Latro itaq;
paradiſum ſortitus eſt, non autem aſſequutus eſt regnum, aſſequetur autem; quando eti-
am omnes quos Paulus enumerauit: nunc autem hoc tempore paradiſum habet, qui eſt
pars ſpiritualis quietis. Deque his multa loquuntur, dicendum autem eſt, idem eſſe re-
gnum cœlorum & paradiſum. Nihil prohibet ergo & dominum vera dicere, & Paulũ.
Nam latro quidem eſt in paradiſo: hoc eſt regno, & non ſolus ipſe, ſed etiam ões quos
enumerat Paulus. Alioqui non frueretur perfecta bonorum participatione. Nam ſicut
condemnati in regnis non ſunt, ſed in cuſtodĳs clauſi tenentur in deputatis pœnis: qui
autem glorioſi & in regna ingrediuntur, & nunc in eis verſantur: deinde quum venerit
Nota de tempus diſtributionis regalium donorum, & illa aſſequuntur. Ita & ſancti, tametſi non-
ſanctis. dum perfecte bonis fruantur, ſed iam verſentur in locis lucidis & fragrantibus; & pul-
chris tabernaculis, etiamſi nondum diſtributionem regiorum bonorum aſſequantur. Ita
& latro in paradiſo fuit, etiamſi nõdum perfecte acceperit, vt ne abſque nobis perfectus
ſit. Et hoc opinor veriſſimum omnium, vt ne dicam, quod ſanctorum gratiæ in quoti-
dianis miraculorum operationibus, paradiſus merito dictus ſit, & omnes ſancti quot-
quot participes facti ſunt ſpiritualium donorum, & arrabonem habent ſpiritus, in para-
Heb.ij diſo ſint, etiamſi nondum perfecti fuerint & regnum acceperint, ſicut dicit Paulus in epi-
ſtola ad Hebræos, etiamſi nondum promiſſionem acceperint. Promiſſionem enim dicen-
do, integram fœlicitatem poſuit. At illam nondum integram acceperunt, & ſunt in re-
gno ac paradiſo. Tu autem admireris, quomodo ſicut rex quidam, trophæa ex victoria
referens, ſpolia opima ſecum abducit, ita & dominus, quoniam fortius vas diaboli diri-
puit, ſecumque abſtulit & reduxit ad primam hominis patriam, paradiſum dico. Etenim
CHRISTVS non ſolum ſicut deus in paradiſo fuit, ſed & ſecundum quod animam ra-
tionalem & mentalem habuit. Et in paradiſo cum mente fuit, in infernum autem deſcen-
dit cum anima. Cęterum per hoc quod ſaluat latronem, vas malitiæ, oſtendit quod prius
accepit, quia victo inimico, ſpolia eius diripuit.

Erat autem hora fere ſexta, & tenebræ factæ ſunt ſuper totam terrã, uſque ad horam nonam, ob-
Pſal.xxx *ſcuratus eſt ſol, & uelũ templi ſciſſum eſt mediũ. Et cum clamaßet uoce magna Ieſus, ait: Pater, in*
manus tuas cõmendo ſpiritum meũ. Et hæc quum dixiſſet, expirauit. Quum uidiſſet aũt Centurio
quod accidit, glorificauit deum, dicens. Vere hic homo iuſtus erat. Et oẽs turbæ eorum qui ſimul
acceſſerant ad ſpectaculũ iſtud, & uiderant quæ contingebant, percutientes pectora ſua, reuerte-
bantur. Stabant aũt omnes noti eius procul, & mulieres quæ ſequutæ eum erant à Galilæa ſpectan-
Matt.xij. *tes hæc.* Signum quærebant aliquando Iudæi videre de cœlo. Ecce igitur ſignum ra-
Supra. xi rum tenebræ. Scinditur autem velum templi, oſtendente domino, quod non vltra inac-
ceſſa erunt ſancta ſanctorum, ſed Romanis tradita prophanabantur, vel aliter: Oſtendit
quod velũ, quod diuiſit nos a ſanctis in cœlo, ſcindatur, hoc eſt, inimicitiæ & peccatum.
Hoc enim fuit magnum interſtitium, quod nos ab illis qui ibi erant, diſtinguebat. Oſten-
dit aũt quod non propter impotẽtiam crucifixus ſit. Nam qui talia fecit, etiam illos po-
Ioan.x. tuiſſet perdere. Quum vero voce magna clamaſſet, emiſit ſpiritum, poteſtatem enim ha-
bebat, animam ſuam ponere, & iterum accipere eam. Vox item illa Centurionis & alia
miracula, fidei fuerunt argumenta. Non enim ſicut communis homo, ſed cum magna po-
teſtate mortuus eſt. Et depoſitum, mortem nominauit, tanquam iterum recepturus ani-
mam. Hac autem voce primum libertatẽ aſſequutæ ſunt animæ noſtræ, diabolo poſthac
nullam in eas habente poteſtatem, vtpote patri commendatas. Ante mortem enĩ Chriſti
magnum ius fuit diabolo in animas. A quo autem tempore filius, non inferno, ſed pater-
nis manibus commendauit ſpiritũ, libertatem aſſequuti ſumus ab inferno. Et hoc quod
dicit dominus, Quando exaltatus fuero, traham ad me omnes, nunc videtur conſumma-

A rum. Exaltatus est in cruce, traxit latronē, traxit Centurionē. Percusserunt aūt & pectora Iudæorū quidē, & crucifixores arguebant, manifeste Iesum iustificantes, & discipuli quidē fugerunt, mulieres aūt, condēnatū & maledictū genus, permanent ac spectant hæc omnia, & iustificatione ac benedictione illa fruuntur primæ: sicut & resurrectione. Tu autem admirare cæcitatē Iudæorum, quod dicunt. Descendat de cruce, & credemus in eū; quū visis maioribus non credant. Non eīm idem est, descendisse de cruce; & obtenebrari solē, petras rumpi, terræmotum horribilē fieri, mortuos resurgere, velū scindi, & in summa creaturā alterari. Vnde non est quod quis dubitet quare non descenderit satis enim habebat certū, quod licet etiam hoc fecisset, neq; tunc credidissent, & nihil aliud sequutū fuisset, quam abbreuiatam salutem per crucē. Crux enim inter omnia: maxima gloria Christi est. Igitur qui fecit maiora quum non crederent illi, duo præcipua operatus est, & magnum crucis trophæū vsque ad finem sustinuit, & illos declarauit ingratos esse per omnia, & nihil boni habere: sed incredulitate fermentatos & perditos. Ioan. xix. Crux maxima gloria xpi.

Et ecce uir noīe Ioseph decurio, qui erat uir bonus ac iustus, hic nō consenserat consilio ac facto eorū, oriundus ab Arimathæa ciuitate Iudæorū, qui expectabat & ipse regnū dei. Hic accessit ad Pilatū, & postulauit corpus Iesu, & depositum inuoluit sindone, & posuit illud in monumento, quod erat in lapide excisum, in quo nondum quisquā positus fuerat. Et dies erat parasceue, & sabbatū illucescebat. Subsequutæ aūt mulieres, quæ cū eo uenerant de galilæa, uiderunt monumentū, & quemadmodū positum erat corpus eius. Diuersæ uero parauerunt aromata & unguenta, ac
B *sabbato quidem quieuerunt secundum præceptum.* Ioseph tametsi primo latuerit, rem tamen laude dignam nunc facit: quamuis consiliarius esset aut diues, & audet petere corpus hominis crucifixi, quasi perduellis & seditiosi, nullumque periculū suspicatur, licet periculum esset diuitiarum, sed & petit, & honorifice sepelit, & in monumento exciso vbi nullus alius iacuerat, vt ne dicant sycophātæ, quod aliud corpus surrexerit. Mulieres autem & fidem habebant erga dominum, non tamen qualem oportebat, sed infirmam ac paruā. Habebant enim eum pro puro homine, vnde & ordinata & vnguenta portarunt iuxta veterem Iudæorum consuetudinem semper obseruatam de mortuis vngendis. Et sabbato quidem quieuerunt iuxta mandatum legis.

CAPVT VIGESIMVMQVARTVM.

V No aūt sabbatorū profundo crepusculo, uenerūt ad monumentum, portātes quæ parauerant aromata, & nonnullæ cum illis. Repererūt autem lapidem reuolutum à monumento, & ingressæ, non inuenerunt corpus domini Iesu. Et factum est, dum mente consternatæ essent de hoc, ecce duo uiri steterunt iuxta illas in uestibus fulgurantibus. Quum expauissent autem, & declinarent uultum in terram, dixerunt ad illas. Quid quæritis uiuentem cum mortuis? non est hic, sed surrexit. Recordamini ut dixerit uobis, quum adhuc in Galilæa esset, dicens, quod oportuerit filium homi-
C *nis tradi in manus hominum peccatorum, & crucifigi, & die tertio resurgere. Et recordatæ sunt uerborum eius, & regressæ à monumento, nunciauerunt hæc omnia illis undecim, & cæteris omnibus. Erat autem Maria Magdalene, & Ioanna, & Maria Iacobi, & cæteræ quæ cum eis erant, quæ dicebant ad apostolos hæc. Et uisa sunt apud illos, ceu deliramentum uerba illarum, neque crediderunt illis. Petrus autem surgens cucurrit ad monumentum, & prospiciens, uidit linteamina sola posita, & abijt apud semetipsum admirans quod acciderat.* Mat. xxviij. mar. xxvi Ioan. xx. Mat. xvij Marc. ix.

Vnam sabbatorum, primam dierum sabbati, hoc est hebdomadæ dierum nominat, quæ apud nos propter resurrectionem dominicam, dominica dicitur. Secundum illam igitur vnerunt ad monumentum mulieres: ferentes aromata. Venerunt autem crepusculo profundo, quod mane sabbatorum nominat Matthæus. Profundum eīm crepusculum, idem quod valde mane. Inuenerunt autem lapidem deuolutum. Angelus enim deuoluerat eum. Porro ingressis illis, duo viri apparent. Vnus quidem apud Matthæum sedebat super lapidem, hic autem duo viri intra monumentum steterunt. Variæ ēm visiones sunt. Fulgurantibus autem vestibus apparent, ob festiuitatem resurrectionis. Et recordari illas faciunt eorum quæ a CHRISTO dicta fuerunt, quod eum oportuerit, hoc est, necessarium fuerit, tradi in manus hominum peccatorum. Romanorum scilicet, qui Gentiles erant & abominabiles, & tertia die resurgere. De resurrectione, quōmodo trium fuerit dierum, satis diximus in euangelio Matthæi. Reuersæ vero a sepulchro dñica dies Matth. xxviij.

quum Apostolis hæc dicerent, visæ sunt delirare. Adeo incredibile videbatur hominibus resurrectionis miraculum. At Petrus non est deses, neque enim signis materiam to tam apprehenderat, sed venit ad sepulturam, vt videat sola lintea, & tunc hanc vtilitatem primum accipit a transitu ad sepulchrum. Admirans, hoc est subsannans. Abijt enim inquit ad seipsum, hoc est, secum admirans factum, quomodo autem sudaria sola fuerint relicta, maxime vnguento corporis iniuncta, quomodo tantum otij habuisset fur, vt relictis illis in quæ inuolutũ erat, furatus fuisset corpus, idque militibus sedentibus. Mariam vero Iacobi, deiparam intellige. Sic enim illam nominabant, quia putabatur mater Iacobi filij Ioseph, quem & paruum dicebant, fratrem domini inquam. Erat enim & magnus, vnus ex duodecim ille Zebedæi.

Maria Iacobi deipara dicitur.

Et ecce duo ex illis ibant eodẽ die in castellũ, quod aberat spatio stadiorũ sexaginta à Hierosolymis, noĩe Emaus, & ipsi cõfabulabantur inter se de his oibus quæ acciderãt. Et factum est dum cõfabularentur ac disputarent, & ipse Iesus appropinquans ibat una cum illis. Cæterum oculi illorũ tenebantur, ne eũ agnoscerent. Et ait ad illos: Qui sunt hi sermones, quos cõfertis inter uos ambulantes, & estis tristes? Ac respondens unus, cui nomen Cleopas, dixit ei. Tu solus peregrinus es Hierosolymis, neque cognouisti quæ facta sunt illic his diebus? Quibus ille dixit: Quæ? Et dixerunt ei. De Iesu Nazareno, qui fuit uir propheta, potens opere & sermone coram deo & toto populo, & quõ eũ tradiderunt summi sacerdotes & principes nostri in condemnationẽ mortis, & crucifixerunt eũ: Nos aũt sperabamus eum eße illũ qui redẽpturus esset Israel. Atqui super hæc omnia tertius dies est hodie, quod hæc facta sunt. Sed & mulieres quædã ex nobis attonitos reddiderunt, quæ diluculo peruenerunt ad monumentum, & non inuento corpore eius, uenerunt dicentes se etiam uisionem angelorum uidiße, qui dicerent eum uiuere. Et abierunt quidam eorum, qui erant nobiscum ad monumentũ, & ita repererunt, sicut mulieres dixerant, ipsum uero non uiderunt.

Nonnulli vnum ex duobus illis Lucam ipsum fuisse dicunt, idcirco & abscondit nomen suum Euãgelista. Loquebantur aũt inter se isti de omnibus quæ acciderant, non vt credentes, sed vt dubitantes, & de rebus mirabilibus stupescentes, nec statim rei tam admirandæ sententia sua accedentes. Iesus autem quum appropinquasset, simul iuit cum eis spirituale & diuinum corpus nunc habens: non impediebatur locorũ interuallis, ne quo minus adesset his quibus volebat. Idcirco nõ ex lineamentis corporis, in quibus tunc apparebat, non permittebantur agnoscere illum. Nam sicut Marcus, inquit, in alia forma apparuit: & in alijs lineamentis, non vltra enim naturalibus legibus regebat corpus, sed spiritualiter & super naturam vnde oculi illorum tenebantur, ne agnoscerent eum. Quare autem in altera forma apparuit: & tenebantur oculi eorum? Nempe vt ambiguam suam sententiam reuelarent, vt hulcus detegerent, ac pharmacum susciperent, vt dulcior eis post multam conuersationem esset, vt doceret ex Mose & prophetis, & tunc agnosceretur, & magis credant, quod corpus suum non vltra sit tale, quale solet ab omnibus videri, quanuis illud ipsum quod passum est, surrexit: attamen quibus vult apparet. Magnum autem quiddam ex hoc lucrifaciunt, quod non vltra dubitant; quare non iterum in medijs populis non versetur, considerantes quod conuersatio post resurrectionem suam longe alia sit, & non communis: non qualis hominum, sed diuinior, in typum futuræ resurrectionis, in qua sicut angeli & filij dei versabimur, propter hoc igitur tenebantur oculi eorum, ne agnoscerent eum, a quibus enim volebat, videbatur. Cleopas vero comiti itineris, vt apparebat, obijcit. Tu solus, inquiens, peregrinus es in Hierusalem, hoc est, tu solus ex his qui habitant in Hierusalẽ, & ignoras quæ facta sunt. Alij autem, peregrinus es, sic intelligunt. Tu, inquit, solus peregrinus, & extra fines Hierusalem domicilium habens, non es particeps eorum quæ in media Hierusalem contigerunt, vt hæc ignores? Vide autem quomodo paruam omnino de domino opinionẽ habebant. Verum enim prophetam eum existimabant, qualis Elias fuerat, vel Iesus Naue, vel Moses, potentem in opere & sermone. Primum opus: & deinde sermo. Nullus enim sermo doctoris firmus est, nisi prius docens se factorem declaret. Potens igitur esto primum in opere, deinde & verbi solicitudinem habeto, & sic deus cooperabitur tibi. Prius enim opus, & deinde contemplatio ac illustratio. Nisi speculum purificaueris in labore & sudore, neutiquam concupitam pulchritudinem in speculo suscipies. Beati ẽm mundo corde, hic fit per opera, quia ipsi deum videbunt, hic contemplationis est finis. Oportet autem esse potentem in opere & sermone coram deo, & tunc coram omni populo. Prius enim placere debemus deo, deinde danda opera, vt etiam inter nos sine macula viuamus quantũ fieri potest, & neque quomodo hominibus placeas, sed quomodo seruias deo

Matth. v.

as deo ſtudendum,neque viuendum, vt multis ſis ſcandalo, ſed & hoc poſt illud proui
A dendum,quod & Sapiens dicit Prouide bona coram deo, deinde & coram hominibus. Prou.xx.
Et Paulus iſtucipſum dicit. Nos autem ſperabamus,inquit, quod ipſe eſſet redemptu- ij.Cor.viij
rus Iſrael.Quaſi fruſtrati ſpe dicunt nos ſperabam⁹,quod ipſe & alios ſaluaturus eſſet,
& ecce neque ſeipſum ſeruauit.ita parum noſtræ expectationi reſpondebit,ita imbellis
fuit,Et prope eadem dicebant quæ latro in cruce: Alios ſeruauit, ſeipſum ſeruare non
poteſt. Ideo & inſipientes eos vocat,&tardos ad credendum. Quid autem eſt redimi Iſ Redimi
rael?Diximus quod Chriſtum expectabant vulgares, & minus exercitati ſaluatorem Iſrael
& redemptorem a malis,quæ eis imminebant, & a iugo ſeruitutis Romanorum,ſpera- quid ſit.
bantque eum regnaturum vt regem terrenum,ideo & dicunt.Nos ſperabamus,quod ip
ſe redempturus eſſet Iſrael,videlicet a gentilibus Romanis, & ipſe neque iniuſtam ſen-
tentiam contra ſe latam effugit.Et hodie tertius dies eſt:& mulieres terruerunt nos, et Ioan. xx.
cętera.Hæc quaſi dubitantes dicunt,vt videntur mihi viri in valde ambigua eſſe ſenten
tia:& neque valde diſcredere,neque recte credere.Etenim dicendo, ſperauimus quod re
demptur⁹ ſit Iſrael,incredulitatem indicat,quod autem dicunt,eſſe diem tertium, homi
num eſt,qui prope recordentur:quod dixerit eis,die tertia reſurgam. Et quod dicit, ex
terruerunt nos;hoc ſignat,quod incredulitas eorum cōcutiatur. Et omnino conſideren
tur.ſermones humani ſunt,& magnam dubitationē habent, & hominū perplexorum &
ignorantiū quid agant propter reſurrectionis miraculū.Abierunt autem,inquit,quidā
B ex his qui ſunt nobiſcum,vel Petrum ſolum dicit,vel Petrum & Ioannem. Et hinc ma-
nifeſtum,quod quæ alij late dicunt;alij cōpendio tradunt,& tranſcurſu tranſeunt. Abi
tionem enim Petri&Ioannis ad ſepulchrum,Ioannes pluribus complexus eſt:hic autem
paucis mentionem faciens:etiamſi nomina prætermit.

*Et ipſe dixit ad eos.O ſtulti & tardi corde ad credendū in oībus quæ locuti ſunt prophetæ.Non
ne hæc oportuit pati Chriſtum,& ita intrare in gloriam ſuā?Et exorſus à Moſe, & oībus pro
phetis interpretabatur illis in omnibus ſcripturis quæ de ipſo erant:Et appropinquauerunt ca-
ſtello quo ibant.Et ipſe præ ſe ferebat ſe longius ire.Et coegerunt illum,dicentes.Mane nobiſcū
domine,quoniā uergit ad ueſperam,& inclinatus eſt dies.Et intrauit ut maneret cum illis.Et fa
ctū eſt dum accumberet cū eis,accepit panē & benedixit,ac fregit, & porrigebat illis.Et aperti
ſunt oculi eorum,& agnouerunt eum,& ipſe euanuit à conſpectu eorum.Et dixerūt inter ſe.Nō
ne cor noſtrum ardebat in nobis, dum loqueretur nobis in uia, & aperiret nobis ſcripturas? Et
ſurgentes eadem hora regreſſi ſunt in Hioroſolymam,& inuenerūt cōgregatos undeci, & eos
qui cū illis erant,dicentes,Surrexit dominus uere,& apparuit Simoni.Et ipſi narrabant,quæ ge
ſta erant in uia,& quomodo fuißet agnitus ſibi ex fractione panis.* Quoniam mente humano
more affecti erāt,multaque dubitatiōe laborabant,ſtultos vocat & tardos ad credendū
in oībus:quę locuti fuerāt ꝓphetę.Credere em̄ poſſum⁹ & ex parte,& in totū,vt ſi quis
ſperet in ſalutē populi vēturū,nō in ſalutē aīarum,ſed reſtitutionē & liberationē popu- p̃s. xxi.
li Iudaici:is nō quātū oportet credere,credit,& rurſus.Si quis credat Dauidi dicēti.Fo-
derūt man⁹ meas&pedes meos,& cętera quę de cruce, & alijs quæ in cruce facta ſunt tā
C quā perſona dn̄i prædicit,& recipit ea quæ de paſſione dicuntur,ea autē quæ de reſurre Pſal. xv.
ctione non curat,vti eſt hoc.Quia non dabis ſanctum tuum videre corruptionem & il- Ibidem.
lud .Nō derelinques animā meā in inferno,& iterū.Inter mortuos liber,& illud.Educēs p̃s. xcvij.
vinctos,& habitantes in ſepulchris,& ſimilia,non habet perfectam fidem,ſed ex parte. pſal.lxvij
Oportet aūt in oībus,tā ijs quę gloriæ ſunt,quē quæ ignominię credere ꝓphetis. Opor
tebat em̄ & Chriſtū pati,ꝙ eſt ignominiæ,& intrare in gloriam ſuam,ꝙ eſt gloriæ. Vos Eſa. liij
autem ſic ſtulti eſtis,vt quum Eſaiam vtraque dicentem audiatis [illegible] ad occiſionem
ductus ſit, & quod dominus velit ei oſtendere lumen, illud quidem recipitis, hoc au-
tē reſpuitis,Et quod vulneratus quidem ſit,creditis, quod autem dn̄s velit eum purifi
care a plaga,animo non perpenditis . Sed quod dicit. Vos [illegible] eſtis,ſignat [illegible],
nam ſi ſtulti fuiſſent,neque ipſe eis fuiſſet locutus,at quia tardi eſtis vos,ego mentē ve-
ſtram acuti⁹ videre faciā.Vnde & a Moſæ,& ab oībus prophetis interpretatur eis nem
pe myſterium ſacrificij Abrahæ,quando dimiſſo Iſaac aries immolatus eſt.Hæc em̄ res gene.xxij.
dominicas præfigurabant.Sicut etiam ipſe domin⁹ dicit, vidiſſe Abraham diem ſuū & Ioan.viij.
exultaſſe:& viſam eſſe vitā noſtram pendentē,in quo & crucifixionē ſignificat,ſuſpen-
dium dicendo.& reſurrectionem vitam noſtram nominādo.In reliquis autem prophetis
ſparſim ſita ſunt quę de cruce & reſurrectiōe dicūtur,pręſertī in clarioribus.Et poſſent
ex illi⁹ ea recenſeri.At tu quæſo attendas,quomodo per afflictionē [illegible]atur in gloriā dei,

Simulat aūt se longius iturū, iuxta humanam naturā. Et quando permittit tunc aperiun D
tur oculi eorū, & agnoscunt eum. Insinuatur aūt & aliquid quiddā nempe quod oculi eo
rum qui benedictum panem assumunt, aperiuntur: vt agnoscant illū. Magnam eīm & in-
dicibilem vim habet caro domini. Euanuit autem ab eis, neque eīm adhuc habebat cor-
pus, quod multum corporali modo cum eis conuersaretur, vt ex hoc illorum cresceret
desiderium. Nā ita exhilarati fuerūt, vt illa ipsa hora surgerent, & reuerterentur in Hie-
rusalem, non eadem quidem hora, sed surrexerunt quidem hora illa. Reuersi autem sunt
post multos dies, secundum ꝙ verisimile est iter fecisse, euntes spatium sexaginta stadio
rum, in quibus omnino & dominus visus est Symoni, dum illi interim reuertuntur Hie-
rusalem. Ardens aūt erat cor eorum, vel dum igni eloquiorum domini illo interpretan-
te, intrinsecus succēderētur, & illis quæ dicebātur, assentirētur vt veris; vel dū illo inter
pretante scripturas, tāgeretur cor eorū intrinsecus. Talis eīm interpres nobis est Christus.

Dū aūt hæc loquūtur, stetit Iesus ipse in medio eorū, & dicit eis: Pax uobis. Expauefacti uero &
cōterriti, existimabāt se spiritū uidere, & dixit eis. Quid turbati estis, & cogitationes ascēdunt
Ioan. xx. *in cordibus uestris? Videte manus meas & pedes meos, quia ego ipse sum: Cōtrectate me & uidete*
quia spiritus carnem & oßa non habet, sicut uidetis me habere. Et quum hæc dixißet, ostēdit ei ma
nus ac pedes. Adhuc aūt illis non credentibus: præ gaudio & mirātibus, dixit eis. Habetis hic ali-
quid edulij? At illi obtulerūt ei partē piscis assati, & aliquid de fauo apiario. Et accepit, & in con
spectu illorū comedit, & dixit ad eos. Hæc sunt uerba quæ loquutus sum ad uos: quū adhuc essē uo
biscū, quod necesse foret iplere oīa quæ scripta sunt in lege Mosi, & prophetis, & psalmis de me.

Dominus propter salutem nostram oīa faciens, stat in medio discipulorum, volens illis
resurrectionem credibiliorē fieri, & primū solita imprecatione perturbationem illorū se-
dat. Et iterum ostendit quod ipse sit ille ipsorum magister, qui ita alloqui gaudeat, & eos
ad prædicationem mittēs animet. Verū quia animarum illorum perturbatio verbis nō
sedabatur, mō strat eis etiā aliunde filium dei se esse, corda agnoscentem. Quare enim, in-
quit, cogitationes ascendunt in corda vestra? Etenī in confesso est, solius dei esse, cogno-
scere corda. Subijcit aūt & aliud argumentum, palpationem manuū & pedum eius. Vos
enim, inquit, spiritū putatis me esse, vel phantasma, qualia multa circa mortuorum sepul
chra apparere solent, sed scitis quod spiritus quidem, neq; carnē neq; ossa habet, ego au-
tem carnem & ossa habeo, tametsi spiritualem & diuiniorem. Dñi enim corpus spiritus
quidem non erat, sed spirituale, hoc est absque omni crassitudine: a spiritu gubernatum.
Etenim corpus quod nunc habemus, animale est, hoc est ab anima regitur, & a naturali-
bus & animalibus qualitatis ac viribus viuificatur. Quod autem post resurrectionem ha
bebimus, spirituale nominauit Paulus, hoc est, quod a diuino spiritu uiuificetur, & gu-
i. Cor. xv. bernetur, modoque indicibili & spirituali ad incorruptionem alteratum sit, per resurre-
ctionē spirituale & subtile, & alienum ab omni ineptitudine, neq; cibi, neq; alterius cu-
iusquam indigens; quanuis ad confirmationē illorū comederit comedens. Quod enim co
medit, non secundū naturam comedit, sed secundm dispensationem, ad docendum quod
illudipsum corpus, quod passum est, surrexerit. Naturale aūt huic corpori erat, clausis ia
nuis ingredi; & absque labore e loco in locum transire. Itaque quū discipuli adhuc nō cre-
derent, neque per palpationem persuaderentur, addit. & aliud indicium; comedens diui-
na quadā virtute consumendo quod edebat. Omnis enim cibus natura per os sumptus
psal. xviij ad secessum vadit, verum hæc non naturaliter, sed vt diximus secundum dispensationē
comedit. Habet autem ænigma quoddam, quod partem piscis comederit, significat enim
i. Cor. i. quod naturam nostram, quæ in salsuginoso hoc mari natat, igni suæ deitatis assarit, &
exciccarit omnem humorē, quē ex profundis fluctibus habebat, vt fieret diuinus cibus
& quæ prius erat abominabilis, fieret nunc dulcis deo. Vel (vt opinor) significat per pi-
scem assatum, actiuam vitam, quæ tollit nostram humiditatem & ineptitudinem auxilio
carbonum solitariorum, & quietem amplexantium, per fauum aūt apiarium, scientiam
vel cōtemplationem, siquidē dulcia eloquia dei. Est & alius fauus aggrestior, nempe gēti
lium sapientia, hic autem, est apiarius fauus, diuina inquam sapientia, siquidem Christus
parua apis est magnitudine. Abreuiatum enim est verbum, & infirmum, robore. None-
nim in virtute sermonis Paulus prædicat, vt ne crucem euacuet, veruntamen regibus
& idiotis est amabilis, afferens labores suos in sanitatem animarum.

Tunc aperuit mentē illorū, ut intelligerent scripturas, & dixit eis. Sic scriptū est, & sic oporte-
bat Christū pati, & resurgere à mortuis tertio die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam, ac
remißionē peccatorū in omnes gentes, initio facto ab hierosolymis; Vos autem estis testes horum.

A *Et ecce ego mitto promißum patris mei super uos. Vos autẽ sedete in ciuitate Hierusalem, usquequo induamini uirtute ex alto. Eduxit autem eos foras usque in Bethaniã, & sublatis in altum manibus suis benedixit eis. Et factum est dum benediceret illis recessit ab eis, ac ferebatur in cælum. Et ipsi adorato eo regreßi sunt Hierusalem cum gaudio magno, & erant semper in templo, laudantes & benedicentes deum. Amen.* Postquam corda illorũ pacificauit, & dubitationẽ loquendo, palpabilẽque se exhibẽdo ac comedẽdo sedauit, confirmata veritate resurrectionis corporis sui, tũc aperuit illorum mentem ad intelligendũ scripturas: Nisi eñ quieta fuisset illorũ aĩa quõ in tanta turbatione & inquietudine cognouissent? Vacate: enim, inquit: & cognoscite, idcirco & docet eos, quod necessariũ fuerit Christũ sic pati. Quũ sic: per lignũ crucis: quia per lignũ interitus, ideo necessariũ fuit per lignũ corruptionẽ tolli, & aboleri voluptates, quæ in ligno per dolores, quos in ligno pertulit inuictꝰ dñs. Et deinde resurgere, inquit, tertio die & prædicare in nomine eiꝰ pœnitentiã & remissionẽ peccatorũ. De baptismo aũt hoc loco dicit. Nã & in eo pœnitentia fit per confessionem & dispositionẽ pristinorũ malorũ & impietatum, & simul comitatur remissio peccatorũ. Quõ aũt baptisma in noĩe soliꝰ Christi fieri intelligemꝰ, præsertim quum alias doceamur baptizari in noĩe patris & filij & spiritꝰ sancti? Igitur primũ quidẽ dicimꝰ quod qñ dicimus baptisma fieri in noĩe Christi, non dicimus quod oporteat in solius Christi nomine fieri, sed quod Christi baptisma quo Christus baptizatus est, spirituale sit, non Iudaicum, neque quale Ioannis, quod pœnitentiam solum, sed communionẽ spi-

B ritus sancti, & remissionem peccatorum conferat, vt ipse nobis ostendit quum baptizaretur in Iordane monstrato in columbæ specie spiritu sancto. Insuper baptisma in nomine Christi, intellige in morte Christi. Nam sicut ille mortuus triduanus resurrexit, ita & nos figuraliter in aqua sepulti, incorruptibilitatem animæ induimus, & arrabonem incorruptibilitatis corporis accipimus. Et aliter: Christi nomen in seipso continet & patrẽ inungentem, & vnctionem spiritum, & vnctum filium, in nomine domini, remissio peccatorum. Vbi igitur fœtulentæ linguæ baptizantium in Montanũ, & Priscillam, & Maximilam? Vere nulla his qui sic baptizantur, remissio, sed peccatorum augmẽtatio est, & hi quidem male peribunt. In omnes autem gẽtes sermo exiuit, a Hierusalem sumpto initio. Oportebat enim humanam naturam, quæ tota in Christo vnita & assumpta, non vltra in duas dirimi sectiones, Iudæorum & Gentilium, sed incipere sermonem a Hierusalem, & in gentibus requiescere, vnitis generibus. Vos autem estis testes horum, passionis scilicet ac resurrectionis. Postea ne turbarentur intra se, & cogitabant quomodo testificabimur, qui priuati homines ac idiotæ sumus, contraque gentes mittimur, & contra Hierosolymitanos armamur, qui & te occiderunt? Dixit autem. Confidite, huius rei gratia mitto, quantã nondũ, promissionem patris de qua dictũ per Ioelem. Effundam de spiritu meo super omnem carnẽ, &c. Sedete igitur, qui tunc timidi & parũ fideles: donec induamini virtute, non humana, sed cælesti. Non dixit aũt, accipite: sed induamini: declarãs oĩno custodia spiritualis armaturæ muniendos. Eduxit aũt eos vsque in Bethaniam, hoc intelligamꝰ in die quadragesimo factũ esse. Quæ eñ illi breuiter dicunt, tu in

C multis diebꝰ facta esse intellige sicut & ipse Lucas in Actis dicit, quod per quadraginta dies visus sit eis. Sæpe eñ ad eos accessit, & iterum ab eis abscessit. Benedicit aũt discipulos fortassis infundẽs eis vim, quæ custodiret vsque in aduentum spiritus: fortassis etiã nos docens, quũ peregre proficiscimur, vt cõmendemus nos supernis benedictionibꝰ Ferebatur aũt sursum in cælũ. Elias eñ quasi in cælum (videbatur eñ quasi in cęlum ferri) at saluator in cęlum ipsum præcursor omnium ascendit vt ostendat conspectui patris sanctã carnẽ, & considea in cælis patri. Et nunc adoratur natura nostra in cælo ab oĩ angelica virtute. Illi autẽ reuersi sunt cũ gaudio magno, & erant semper in tẽplo. Vides virtutẽ? Nondũ spiritus, & spiritualiter viuũt. Qui eñ priꝰ inclusi erãt, nunc inter medios pontifices viuunt, & nihili in eis temporale, sed contemptis omnibus, in tẽplo semper deum laudant & benedicunt. Quorum imitatores etiam nos facti: in vita sancta semper simus, laudantes per hanc vitã, & benedicentes deum. Gloria enim dei & benedictio est sancta & virtuosa vita: quoniam eum decet omnis gloria in secula seculorũ, Amen.

psal. xlv.

An in solo Christi nomĩe debeat fieri baptismꝰ

Mat. iij. Ioan. i.

Ioel. ij.

act. xi.

Gloria dei quę sit.

Enarrationis Theophilacti bulgariae archiepiscopi in Lucam finis.

Theophylacti Archiepiſcopi Bulgariæ, in Euangelium Ioannis Enarratio.

PROLOGVS.

1.Cor.xiij

SPIRITVS potentia in infirmitate perficitur: ſicut & ſcriptum eſt, & credimus: in infirmitate aũt non corporis tantũ, ſed & ſermonis, & ſapiẽtiæ quæ in lingua ſita. Manifeſtumque eſt id, cum ex multorum aliorum, tum ex Ioãnis magni theologi, qui frater Chriſti gratia. Hic enim patre quidem piſcatore natus, eãdem quam pater exercebat artem, nõ ſolum autem imperitus erat gentilium diſciplinarum, & Iudaicæ eruditionis, ſed plane totus illiteratus erat, quemadmodum diuiniſſimus Lucas in Actis Apoſtolorum de eo tradit. Nã

Actu. iiij

bethſaida patria Ioannis.

& patria eius vilis & obſcura, non inſignibus artibus clara, ſed piſcaturæ apta, Bethſaida erat. Nihilominus illiteratus ille, ignobilis ille, quique in nullo ſpectabilis erat: vide quantum ſortitus ſit ſpiritum. Etenim quæ nullus aliorum euangeliſtarum nos docuit, ea ipſe intonare auſus eſt. Nam quum illi occupati fuiſſent in carnali ſubſtantia CHRISTI explicanda, nihilque clare & manifeſte ſatis de ſubſtantia eius dixiſſent, quam ante ſecula habuit, metuebatur, ne quando quidam humi repentes, nihilque ſublime intelligere valentes putarent CHRISTVM tunc primum ſubſiſtere cœpiſſe, quãdo ex Maria natus eſt, & nón ante ſecula ex patre natum eſſe, id quod

Paulus ſamoſaten⁹

vtique Paulo Samoſatenõ accidit: propterea magnus Ioann es de ſuperna eius generatione tractat, quanuis interim & incarnationem verbi non relinquit intactam, dicit enim, Et verbum caro factum eſt. Dicũt aũt nõnulli, quod etiam ipſum rogauerint quidam orthodoxi, vt conſcriberet de ſuperna natiuitate, eo quod tunc in diebus illis pullularent hæretici aliqui CHRISTVM hominem eſſe purum docere non reueriti. Dicitur quoque

Quando, & vbi Ioannes euãgeliũ ſcripſerit.

quod ſanctus ille, quum legiſſet alia quæ ab Euangeliſtis ſcripta, admiratus ſit illos de omnibus quidem vera narraſſe. & iudicarit illos recte, nihil ad gratiam Apoſtolorũ ſcripſiſſe. Cæterum quæ illi non manifeſte dixerunt vel omnino prætermiſerunt, ea ipſe explanare, & liquida facere, adijcereque proprio euangelio cœpit: quod & exul in Patmo inſula conſcripſit poſt triginta duos annos poſt aſſumptum in cœlos Chriſtum. Dilectus

Ioannes virgo.

eſt autem Ioannes præ diſcipulis omnibus maxime a domino; eo quod abſolute mitis erat, ſuauiſſimiſque moribus ac mundo corde, nempe virgo. Vnde & amplius notitiæ

Matt.v.

dei donum ei concreditum eſt, myſterijſque pleriſque incognitis ipſe delicatus eſt. Beati enim (inquit) mundo corde, quoniam ipſi deum videbunt. Erat inſuper & cognatus domini, Quomodo autem? Audi. Ioſeph ille deiparæ ſponſus, habuit ex priore vxore liberos ſeptem, quatuor mares & tres femellas. Mathã, Eſther, & Salomen. Et illius ſane. Salomes inquã, filius erat Ioannes ille. Comperitur itaque dñs eſſe auunculus eius, quoniam Ioſeph habitus eſt pater domini, illius autem Ioſeph filia Salome, & proinde habita ſoror domini, atque ſic Ioãnes eius filius, nepos domini. Fortaſſis autem non abſurdum fuerit nomina & matris eius, & Euãgeliſtæ aperire. Etenim mater eius quæ Salome dicebatur, interpretatur pacifica. Ioãnes autem, gratia eius. Sciat igitur omnis anima, quod

Marci.iij.

Ioan. ix

pax quæ erga homines, & quæ in anima ab affectionibus libera, mater fit diuinæ gratię, & generat iſtã in nobis. Animam enim quę adhuc turbatur, & pugnat cõtra homines alios, & cõtra ſeipſam, non veriſimile diuinã conſequi gratiam. Conſideremus autem & mirabilius quiddam, quod circa ſanctum illum Euangeliſtam accidit. Vnus enim ille tres habere matres comparet, deiparam. Salomen & tonitruum. Nam filius tonitrui eſt; propterea quod in Euangelio vocaliſſimus fuerit: deiparæ, dicit eñ. Ecce mater tua. Verum

A hęc ante enarrationem dicta sufficiant, nunc incipienda dictorum eius reseratio.

CAPVT PRIMVM.

IN *principio erat uerbum*. Sicut & in proœmio dicebam, ita denuo dico ꝙ quũ Euangelistæ alij inferiorem natiuitatem domini, conuersationem, & incrementũ late narrarunt, ea Ioannes transcurrat quidem, vti satis a condiscipulis suis dicta de deitate autem eius, qui propter nos homo factus est, differat: tametsi si diligenter consideraueris: neque illi de deitate, vnigeniti dicere neglexerunt, sed eius mentionem fecerunt: quamuis non diffuse, neque iste ita sublimitati verbi intentus fuit, vt omnino posthaberet dispensationem ei⁹ in carne. Vnus enim erat spiritus, qui mouebat omnium animas. Itaque nobis de filio differit. Etenim pater nobis ex veteri lege notus erat, tametsi nec de patre obticeat, sed & eius meminit: de filio loquens, & ostendens sempiternitatem vnigeniti, dicendo. In principio erat, hoc est a principio erat. Quod enim a principio est, eius omnino nullum tempus inuentum quando non erat. Et vnde dixerit quis manifestum, quod in principio idem sit quod à principio? Vnde? Et ipsa quidem communi cōceptione, maxime autem ab Euangelista illo. Inquit enim in vna suarum epistolarum.

Euangelistas oēs vnus spiritus mouit.

B Quod erat ab initio, quod vidimus. Vides igitur quomodo ille dilectus domini seipsum interpretetur? Etiam inquit. Sed ego quod erat in principio, sic intelligo, quemadmodum & a Mose dictum est. In principio fecit deus. Sicut enim illic, quod erat in principio, non intelligitur, quasi cælum fuerit sempiternum, sic neque hoc loco quod sempiternus sit vnigenitus. Hæc quidem hæreticus. Nos autem ad hanc stultam instantiam nihil aliud dicimus quam hoc. O Sophista malitiæ, quomodo quod sequitur obseruasti? At nos etiam hæc te nolente dicemus. Nam illic quidem Moses dicit In principio fecit deus cęlum & terram, hoc autem loco. In principio erat verbum. Quæ igitur communio verbi, fecit, ad verbũ erat? Equidem siluissem si hoc loco scriptum fuisset, In principio fecit deus filium, nunc autē inquit. In principio erat. Ex quo intelligo sempiternum fuisse verbũ, & non posterius conditum, sicut vos nugamini. Quare autem non dixit, ab initio erat filius, sed verbum? Audi propter auditorum infirmitatem. Ne audito statim ab initio filij noīe, cogitaremus natiuitatem corporalem, & ab affectionibus proficiscentē. Et eius gratia ipsum vocauit verbum, quod discas sicut verbum gignitur ex mente sine passione, ita & hic a patre nat⁹ est absque vlla affectione. Vel aliter, Ideo verbum appellauit: quia paterna nobis annunciauit, quemadmodũ oē verbũ mentis voluntates annunciat. Insuper vt ostendat coęternum esse patri filium. Sicut enim dici nequit mentem aliquando esse absque verbo, ita neque patrem & deum absque filio. Dictum est autem cum articulo, illud verbum. Sunt enim multa etiam alia verba dei, ut prophetiæ & mãdata, secundũ ꝙ dictum est de angelis. Potentes virtute, facientes verbum eius, sed proprie verbum subsistentia est, personam constituens.

1. Ioan. 1.
Gene. 1.

Quare Ioãnes dixerit, in prĩcipio erat verbũ, & nõpotius ĩ prĩcipio erat filius

πρὸς

C *Et illud uerbum erat apud deum*. Et hoc loco manifestius indicat coæternum patri filium. Ne enim existimes, quod pater aliquando fuerit absque filio, dicit. Et illud verbum erat apud deum, hoc est cum deo, in finibus paternis. Apud enim intelligere debes pro cum. Sicut & alio loco dictum est. Nonne fratres eius, & sorores eius apud nos sunt? hoc est nobiscum sunt, & nobiscum conuersantur? Sic & hoc loco, apud deum, intellige, hoc est, cum deo erat, cum deo in finibus eius. Impossibile enim est deum absque sermone & sapientia esse, Idcirco quia verbũ, & sapiētia, & virt⁹ patris existit filius, credim⁹ ipsum semper esse apud patrem & cum patre. Et quomodo inquit, possibile est, quod quum filius, non sit posterior patre? Quomodo? Disce a corporali exemplo. Splendor solis, non ne ab ipso sole est? Etiam omnino. Nunquid ergo & posterior sole, ita vt sine eo sol non intelligatur? Aut quomodo sol esset, splendorē non habens? Igitur multo magis hoc de patre & filio intelligetur, Filius enim patris quum sit splendor, sicut & Paulus dicit, semper cũ patre credēd⁹ est fulgere nec esse illo posterior. Attēde hic & Sabelliũ Libentius hoc dicto confutari. Ille enim docuit, ꝙ pater filius & spiritus vna persona sint. Et ꝙ vnica illa persona apparuerit aliquãdo vt pater, interdum vt filius, nõnunquã vt spiritus sanctus. Hęc nugatur mēdacis patris fili⁹, malignoq; spiritu plenus, arguitur aũt manifeste ex hoc quod dicitur. Et illud verbum erat apud deũ. Manifestũ eñ Euãgelista hoc loco

Marc. 6.

Heb. 1.

Sabellius Libestres personas vnam esse docens cõfutatur.

alium dicit esse verbum:& alium deum,hoc est patrem. Nam quia verbum erat apud deum,manifestum quod duæ personæ introducantur:etiamsi vna natura sit in his duobus. D Quod autem vna natura sit,audi.

quare Arius & Sabelli⁹ confundendi.

Et deus erat illud uerbum. Vides quod & verbum erat deus, & ita vna erat natura patris & filij,quia & vna diuinitas. Confundantur igitur Arius & Sabellius. Arius quidẽ, qui creaturam dicit filium dei & facturam. Confutetur autem per hoc quod dicit. In principio erat illud verbũ,& deus erat illud verbum. Sabellius vero negans personarum trinitatẽ;sed asserens vnitatẽ reijciatur per hoc quod dicitur: Et illud erat verbũ apud deum. Manifeste enim hoc loco alium esse verbũ, & alium esse patrem declarat magnus Ioannes, etiamsi non sit aliud & aliud. Alius enim & alius de persona dicitur aliud & aliud de naturis. Et vt exemplo manifestius faciamus, Petrus & Paulus sunt alius & alius, sunt enim personæ duæ,sed non aliud & aliud. Vna enim eorũ natura est humanitas. Sic igitur de patre ac filio dicendũ. Alius enim sunt & alius, duæ personæ, non autem aliud & aliud: vna enim natura eorum deitas.

Ali⁹ & alius de p̃sona, aliud & aliud de natura dicitur.

Illud erat in principio apud deum. Ille deus verbum,nunquam separatus est a deo patre. Quia enim dixerat, deus erat verbũ ne quis diabolica illusione turbet quosdam dicens, Ergo quia & verbũ deus est, aliquando insurget contra patrem, vt gentiles fabulantur, & segregans se ab eo aduersarius erit, propterea dicit, quod licet deus sit verbum, nihilo minus cum deo patre est, & ab eo nunquam separatus. Non minus facile fuerit, & Arianis respondere: Surdi audite, qui dicitis opus & facturam esse dei filium. Intelligit quale E nomen imposuerit Euangelista filio dei. Verbum enim ipsum vocauit. Vos autem opus & facturam vocatis eum, qui neque opus est, neque factura. Nam quum duplex sit verbum, aliud quidem mentale, quod habemus etiam nihil loquentes. Intellige autem virtutem loquendi. Ita enim & dormiens & nihil loquens habet vim loquendi in seipso sitã, & virtutem non abiecit. Est igitur aliud mentale, aliud vero enunciatiuum, quod per labia proferimus, hoc est vis eloquendi, quũ id quod intus sitũ est in mente, in opus producimus. Quũ igitur duplex sit verbum, neutrum horũ congruit in filium dei. Neque enim vel enunciatiuũ, vel mẽtale verbũ est filius est dei. Verba enim illa naturalia sunt, & qualia apud nos. Verbum autem patris super naturam est, nec subiectũ artificijs illis loquendi inferiorib⁹. Atque ita cadit Porphirij gentilis sophisma. Ille enim tentans subuertere euãgelium, talibus vtebatur diuisionibus. Si enim inquit filius dei verbũ est, vel est pronunciatiuũ vel mentale. Verum neque hoc est, neque illud, ergo neque verbũ est. Solutũ itaque prius est sophisma hoc, qui dicimus quod mentale & pronũciatiuum verbum est de his quę apud nos de naturalibus dicuntur: de eo aũt quod supra naturam est, nihil tale. Verũtamen & hoc dicendum: Si quidem nomen verbi dignũ esset deo, & proprie de illo ac substantialiter diceretur, haberet vtique locũ gentilis dubitatio, at neque vllum aliud proprium nomen quis inuenerit dignum deo, neque verbũ ipsum substantialiter & proprie est nomen vnigeniti, sed tantum manifestat absque affectione natum de patre filium, quemadmodum verbum de mente, & quod filius sit paternæ voluntatis nũcius. Et proinde o miser: quid vellicas nomen? Nam quũ dicitur pater, & filius & spiritus ad materialia laberis, & carnales fingis patres, & filios, & spiritum aereum: meridionalem forte, vel septentrionalem, vel alium excitantem tempestatem. Cætrerum si scire vis quale sit verbum dei, audi reliqua quæ sequuntur. F

Duplex verbum quorum neutrum quadrat ĩ filiũ dei.

Porphirij sophisma

Omnia per ipsum facta sunt. Ne existimes, inquit, verbum quod in aera diffunditur & dissoluitur, sed factorem omnium, tam mentalium quam sensibilium. Hic iterum Ariani insurgunt & dicunt, quod sicut dicimus securi fabricari ianuam, quasi instrumento, & alium esse fabrum qui mouet hoc organum, ita & per filium fieri omnia, non quod ipse sit factor, sed instrumentum, sicut securis dei & patris factoris: & vtentis filio tanquam organo. Et ita factura (aiunt) est filius ab eo condita, eo quod per ipsum fiant omnia sicut & securis ad hoc fit, vt per eam omnia artificialia elaborentur. Et hæc sunt maligna Arij nugamẽta. Nos autem quid illis dicemus? Simpliciter ac recte, quod si in hoc creauit vt dicit pater filium, vt instrumentum haberet ad completionem creaturæ, indignior fuerit filius creaturis. Nam sicut securi, quæ est instrumentum, alia quæ per eam fiunt, digniora sunt, propter illa enim fit securis, non illa propter securim. Ita & creatura dignior est vnigenito, propter illam enim (vt dicunt) ipse pater creauit eum: & ita vt si non fuisset omnia creaturus, neque vnigenitum produxisset. Quid his verbis insipientius? Etiam inquit & quomodo? Non dixit; quod ipsum verbum fecerit omnia, sed vsus

Ariani

A est præpositione per. Quomodo? Vt ne suspiceris illum vnigenitum, & absque principio esse filium, & deo aduersarium, eius gratia dixit, quod pater per verbum fecerit omnia. Finge enim regem quendam, qui habet filium regẽ, & conditurus est ciuitatem, & ei con credere illius extructionem. Sicut igitur dicens, quod per filium regis condita sit ciuitas, non seruum dicit filium regis, sed monstrat quod hic filius habeat patrem, & non sit solus. Sic etiam hoc loco Euangelista dicens per filium facta omnia, manifestauit quod pater mediatore illo ad conditionem rerum (vt sic dicam) vsus fuerit, non se minore, sed æqualis potestatis, & vt valente talia perficere. Insuper hoc tibi dixerim, quod si te offen dit præpositio, per: & quæris inuenire in scriptura sermonem quendam, qui dicat, quod verbum ipsum fecerit omnia, audi Dauid. Principio tu domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cæli. Vides quomodo non dixerit, quia per te facti sunt cæli, & fundata est terra, sed tu fundasti, & opera manuum tuarum sunt cæli, quia & hæc de vni genito, & non de patre dicit. Disces etiam hoc & ab ipso quidem Apostolo, qui vtitur hoc dicto in epistola ad Hebræos. Disces quoque ex eodem Psalmo, quum dicit. Domi nus in terram aspexit, vt audiret gemitũ, & vt solueret mortificatos, & vt annuncient in Sion nomen domini. Nunquid alium significat, quam filium dei? Hic enim in terram aspexit, siue hanc dicas quam inhabitamus, siue hanc nostram naturam quæ terræ inuolu ta est, siue carnem iuxta illud. Terra es, quam & assumpsit, soluitque nos cõpeditos peccatorum vinculis, & filios occisorum ab Adam & Eua; vt annunciet in Sion nomen do

Per præpositio. *Psalm. ci.* *Hebræ. i.* *Psalm. ci.*

B mini. Stans enim in templo docuit de patre suo, quemadmodum & ipse dicit: Manifestaui nomen tuum hominibus. Hæc igitur cui congruunt? Patri ne, an filio: Omnino filio. Nam ipse annunciauit nomen patris in Hierusalem, docens. Itaque postquam hæc dixit Dauid, subdit. Et tu ab initio domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cæ li. An non manifeste filium inducit factorem, & non instrumentum? Quod si præpositio, per, vnionem tibi inducere videtur, quid dices quum Paulus apponat hanc patri? Dicit enim: Fidelis deus, per quem vocati sumus in societatem filij sui. Nam instrumentũ, hoc loco facit patrem. Et iterum: Paulus Apostolus per voluntatem dei. Et de his quidem sa tis, redeamus ad ea vnde digressi sumus.

Gen. iij. *Ioan. xvij* *i. Cor. i.* *Ibidem*

Omnia per ipsum facta sunt. Moses quidem de visibili creatura loquens, nihil nobis de mentalibus manifestauit Euangelista autem vno verbo complexus omnia, inquit. Om̃ia per ipsum facta sunt, tam visibilia quam inuisibilia.

Et sine ipso factum est nihil, quod factum est. Quia dixit quod om̃ia ipse fecerit, vt ne quis existimet, quod & spiritum sanctũ creauerit apponit, quod omnia per ipsum facta sint. Et quæ omnia? Quę facta sunt: perinde ac si diceret. Quod si quid est ex natura condita; illud factum est a verbo, spiritus autem quia non illius factæ naturæ, non factus est ab eo. Itaque sine virtute verbi nihil factum est quod factum est, id est, quod est naturæ illi us creatæ ac factæ.

In ipso uita erat, & uita erat lux hominum. Pneumatomachi, qui spiritum negant deum hanc particulam sic legunt. Et sine ipso factum est nihil, deinde hoc loco facto puncto, legunt, quasi ab altero principio. Quod factum est in ipso, vita erat, & interpretantur locum iuxta suam mentem, dicentes, quod hoc loco de spiritu sancto Euangelista disse rat, dicens. Quod factum est in ipso, hoc est spiritus sanctus, vita erat. Hæc autem dicunt Macedoniani, conantes ostendere spiritum sanctum esse creaturam, & annumerare eum his quę facta sunt. Nos autem non sic, sed pũcto facto postquam dixit, quod factum est, nouum principium legimus. In ipso vita erat. Postquam enim dixit de opificio quod omnia per ipsum facta sint, dicit postea de eius prouidentia, quod non solum condi derit, sed etiam ipse sit is qui vitam omnium creaturarum conseruet. Etenim in ipso vi ta erat. Non enim inquit suspiceris, quod expers vitæ sit verbum hoc, sed in ipso vita erat. Scio autem a sanctorum quodam particulam hanc sic lectam. Et sine ipso factum est nihil, quod factum est in ipso. Deinde posito signo, cœpta quæ sequuntur. Vita erat. Opinorque etiam hanc lectionem non malam, sed rectam habere sententiam. Sanctus enim iste orthodoxe intellexit, quia sine verbo nihil factũ est, quod factum est in ipso. Omnia enim quæcunque facta sunt, & condita sunt in ipso verbo inquam, sine ipso non sunt facta. Deinde aliud initium erat. Vita erat, & vita erat lux hominum. Vitam Euan gelista nominat dominum, eo quod contineat vitam omnium in se, & quod spiritualis vitæ conciliator fuerit omnibus ratione præditis. Lux autem, non aliqua sensibilis, sed spiritualis, quæ ipsam animam illustret. Non dixit autem, quod Iudæorum lumen dun

πνευματόμαχοι. *Macedoniani.*

C

taxat sit, sed omnium hominum. Omnes enim homines, secundum quod mentem acce-

Ratio lux nostra.

pimus & rationem ab eo quod nos creauit verbo, dicimur illustrari ab eo. Nam ratio da ra nobis, secundum quam rationales vocamur, lux est, quæ ducit nos ad ea quæ sunt facienda, & quæ non sunt facienda.

Et lux in tenebris lucet, & tenebræ eum non comprehenderunt. Lux, hoc est verbum dei in tenebris, hoc est, morte & errore apparet. Nam & in morte factus est quasi fuisset victus, ita vt cogeret hinc illum emigrare, sicut eos quos prius absorpserat. Et in errore gentili fulget prædicatio. Et tenebræ eum non comprehenderunt. Mors enim eum non comprehendit, neque error. Inuictum enim est lumen hoc, deus verbum inquam. Quidam autem tenebras existimarunt & carnem & vitam. Verbum enim factum, in vita & carne hac fulsit. Et tenebræ, aduersaria inquam, potestas, tentarunt quidem & persequuta sunt lumen, sed inuictum & infatigabile offenderunt. Tenebræ autem dicitur caro, non quod secundum naturam sit talis, absit: sed propter peccatum. Caro enim nihil omnino habet malum, si naturaliter moueatur: sed si præter naturam moueatur: & peccato seruiat, & tenebræ fit & dicitur.

Fuit homo missus à deo, nomen ei Ioannes. Postquam dictum est nobis de subsistentia verbi dei ante secula: quia & de incarnatione verbi dicturus, sermonem de præcursore interserit. Et quis alius, quam Ioãnes præcursor haberet sermonem de sua natiuitate, qui præcurrit, & ante natiuitatem domini? Dicit igitur de præcursore Euangelista, quod fuit homo missus a deo, missus inquam, a deo: pseudoprophetæ enim non a deo missi erant. Cæterum quum audieris, quod missus fuerit a deo, nihil priuatum vel humanum dicere putes, sed diuina omnia. Et idcirco etiam angelus dicitur. Angeli enim virtus est nihil proprium dicere. Item quũ angelum audieris, ne putes quod natura sit angelus, vel ex cœlo descenderit, sed propter opus & ministerium vocatur angelus. Quia enim ministrauit prædicationi, & prænuncius fuit domini, eius gratia dictus est angelus. Propterea Euangelista subuertens quorundam opinionem, qui suspicantur Ioannem natura fuisse angelum, dicit: Fuit homo missus a deo.

Mat. xi. Malac. iij Angeli virtus quænã, & quare angel⁹ dicatur angelus.

Hic uenit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine, ut omnes crederent per illum. Hic, inquit, qui missus erat a deo, vt testimonium perhiberet de lumine. Deinde ne quis existimet quod huius testimonio opus habuerat ad gloriam vnigenitus, quasi aliqua parte inops, idcirco addidit, quod venit testificaturus de filio dei: non quod illius testimonio habeat opus, sed vt omnes credant in illum. Num & omnes crediderunt? Minime. Quomodo igitur inquit Euangelista, vt omnes credant? Quomodo? Quantum in illo erat, propterea testificabatur, vt omnes trahat. Quanuis autem quidam discredant non tñ ideo ille reprehendendus, qm̃ & sol in hoc lucet, vt omnes illuminet: at si quis caliginosa quadam domo se incluserit, & iubare non fruatur, quid hoc ad solem? Sic igitur & hoc loco. Missus quidem fuit Ioannes, vt omnes credant: quanuis autem euenerit contrarium, ille in causa non est.

Non erat ille lux illa, sed ut testaretur de luce. Quandoquidem, vt sæpe fieri solet, qui testatur maior est eo, cui testimonium perhibet: ne existimes, quod & Ioannes testificans Christo, maior illo fuerit, malam suspitionem illam interimens, inquit. Non erat ille lux illa. Sed dixerit quispiam. Igitur non erit vel Ioannes, vel quispiam sanctorum vocandus lux? Lucem vtique recte dixerimus vnumquenque sanctorum, sed lucem illam cum articulo neutiquam dicemus. Vnde si quis tibi dixerit, Ioannes lux est, annue. Si autem interrogarit, nunquid Ioannes lux illa est? Dic, non. Non eñ ipse proprie lux est, sed lux per participationem, habens fulgorem a vera luce.

Sanctus quilibet lux nũcu pari põt non autẽ lux illa

Erat lux illa lux uera, quæ illuminat omnem hominem uenientem in mundum. Dicturus est de incarnatione vnigeniti, quod venerit in propria, quod caro factus sit: ne igitur quis suspicetur, quod non fuerit antequam incarnaretur, eius gratia subuehit mentem nostri in substantiam, quæ vltra omne principium est, & inquit. Erat etiam antequam incarnaretur lux vera. Et per hoc Photini & Pauli Samosateni subuertit hæresim: qui docent in suis dogmatibus, vnigenitum tunc cœpisse, quando de Maria natus est, & ante hoc non fuisse. Audi & tu Ariane qui negas verum deũ filium Dei, quid dicat Euangelista. Erat lux illa vera. Et tu quoque Manichæe qui dicis, quod simus creaturæ opificis diaboli, audi: quia lux illa vera illuminat omnem hominem. Si igitur malignus ille opifex tenebræ est, nullũ vtique illuminat, atq; ita veræ lucis creaturæ sumus. Et quomodo, inquit, illuminat omnem hominem, quum videamus tam multos obtenebratos? Quantum

Photini & Pauli Samosateni hæresis subuertitur.

A ad ipsum attinet, illuminat omnes. Dic enim, obsecro. Nonne omnes rationales sunt? nōne omnes natura scientes bonum, non secus habet res: nonne omnes habent virtutem ex creaturis cognoscendi creatorem? Et ita ratio data nobis, & natura nos instruens, quæ & naturalis lex vocatur. Hæc vocata est lux, nobis a deo data. Quod autem quidam ratione vsi non sunt, hi seipsos obtenebrarunt. Nonnulli hanc dubitationem ita soluunt: Illuminat, inquiunt, dominus omnem hominem venientem in mundum: hoc est, eos qui sunt in statu meliori, & dantes operam vt illuminetur anima sua, neque illam inornatam & turpem esse sinentes. Ratio & natura lex dicitur naturalis.

In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit. In mundo erat, sicut deus vbique præsens. Quin & propter prouidentiam & conseruatiuam vim, qua omnia conseruat, dicendus in mundo esse: quanuis cum hoc, inquit, dico, quod in mundo fuerit: quoniam neque mundus ipse fuisset, nisi ille ipsum condidisset. Vbique ipsum ostēdit opificem: partim vt Manichæi insaniam reprimeret, qui dicit malignum opificem produxisse omnia: & Arium confutaret, qui dixit filium dei esse craturā, partim vt omnem hominem induceret vt confiteatur factorem, & nō seruiat creaturis, sed adoret cōditorem. At mūdus (inquit) eum nō cognouit, hoc est promiscuus ille populus, qui mūdanis addictus est negocijs. Mundus enim significat quidem & vniuersum hoc: sicut hoc loco dictum est quod mundus per seipsum factus, significat autem & eos qui mundana sapiunt: sicut hic dicit, qui mundus eum non cognouit, hoc est, terreni homines, quoniam B sancti omnes & prophetæ agnouerunt. Manichei Arij heres ses.

In propria uenit, & proprij eum non receperunt. Hoc loco manifestissime ingreditur sermonem de incarnatione. Et est totus sententiæ contextus is. Erat quidem absque carne lux vera in mundo, & non agnoscebatur. Deinde in propria venit cum carne. Propria autem eius, vel totum mundum intellige, vel Iudæos quos elegit, vt funiculum hæreditatis, & vt portionem peculiumque suum. Et proprij eum non receperunt, vel iudęi, vel cæteri homines qui ab eo conditi. Igitur quemadmodum deplorat dementiam hominum, ita & admiratur misericordiam domini. Qui proprij eius (inquit) erant, non omnes receperunt eum. Nullum dominus necessitate cogit & attrahit, sed voluntatem relinquit & electionem.

Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem fieri filios dei, his qui credunt in nomine eius. Siue serui, siue liberi, siue pueri, siue senes, siue Barbari, siue Græci, quotquot receperunt eum, dedit eis potestatem filios dei fieri. Qui autem sunt illi? Hi qui credunt in nomine eius, hi scilicet qui suscepto verbo lucem veram per fidem receperunt & declararunt. Cuius gratia non dixit, quod fecerit eos filios dei, sed quod potestatem dederit eis filios dei fieri. Cuius gratia, audi. Quia non sufficit ad custodiam puritatis, baptizari, sed & multo studio est opus, vt imago adoptionis in filium Dei, figurata in baptismate, incontaminata seruetur. Idcirco multi quidem in baptismo gratiam receperunt adoptionis, per ignauiam autem non fuerunt filij Dei vsque ad finem. Fortassis autem quis etiam hoc dixerit, quod multi recipiunt eum per hoc, quod solum credunt, qua C les sunt, qui dicuntur cathecumeni, nondum autem facti sunt filij Dei, potestatem autem tunc habent, quum voluerunt baptizari, & hanc gratiam consequi, adoptionem inquam in filios. Dicet autem quis & hoc. Quanuis in baptismo adoptionis beneficium accipiamus, sed perfectam in resurrectione accepturi sumus, & perfectissimam adoptionem tunc recepturos nos speramus, sicut & Paulus inquit. Quia adoptionem filiorum accipimus. Quapropter & hic Euangelista non dixit. Quotquot receperunt fecit eos filios dei: sed dedit eis potestatem filios dei fieri, hoc est, dedit vt in futuro seculo gratiam illam suscipiant. Non sola fides efficit filium dei. Galat. iiij

Qui non ex sanguinibus, neque ex uoluntate carnis, neque ex uoluntate uiri, sed ex deo nati sunt. Comparationem quodammodo facit diuinæ & carnalis generationis, non absurde, reducens nobis in memoriam carnales partus, vt agnita vilitate & humilitate carnalis generationis per comparationem ad diuinam gratiam curramus. Dicit igitur. Qui non ex sanguinibus nati sunt, menstruis scilicet. Ex illis enim embryo nutrimentum habet & incrementum. Dicunt autem quod & semen primum sanguinis naturam abijciat, & deinde in carnem & aliam dispositionem transformetur. Quia autem probabile est quosdam dicturos, quod & natiuitas Isaac fere talis fuerit, quali generantur credentes in CHRISTVM. Etenim & Isaac non ex sanguinibus natus est. Defecerant enim Saræ menstrua. Itaque quia possibile est quosdam talia suspicari, subdit. Neque ex volun- Ge. xviij.

tate carnis, neque ex voluntate viri. Etenim quanuis natiuitas non fuerit ex sanguinibus, erat tamen ex voluntate viri. Voluit enim vtique vir generare sibi puerum de Sara. Ex voluntate autem carnis, sicut ex Anna Samuel. Dixerit enim quis Isaac ex voluntate viri. Samuelem vero ex voluntate carnis, hoc est Annæ. Sitiuit enim (inquit) vt possideret filium sterilis ista. Fortassis autem ambo ex vtrisque. Quod si & aliud quid volueris discere, audi. Carnalis coitus vel fit a naturali ardore, sæpe enim quis calidioris complexionis est, & inde ad coitum est propensior, & hoc appellat voluntatem carnis. Vel propter malam consuetudinem & intemperantiam dietæ impetus coeundi violentior fit, & illum nominat voluntatem viri, quod non sit ex naturali constitutione, sed opus sit virilis intemperantiæ. Fortassis autem quia mulier interdum inuenitur ad coitum propensior, interdum vero vir, per voluntatem quidē carnis, intellexit mulieris, per voluntatem autem viri, viri lasciuiam significauit. Intelliges autem recte, per voluntatem carnis, concupiscentiam incendentem ad coitum carnem: per voluntatem autem viri, congressum ad copulam concupiscentis, qui operis est principium. Posuit autē ambo, quia multi concupiscunt quidem, at non statim a concupiscentia abstrahuntur, sed imperāt illi, & in opus non labuntur. Cæterum qui vincuntur, illi primum a carne, & titillante concupiscentitia succensi concitantur, vt coitum velint. Igitur recte adiunxit Euangelista, voluntatem carnis voluntati viri, quia coitum natura præcedit concupiscentia, & in copula necessario præcedunt vtraque. Hæc omnia dicta sunt propter eos, qui multa sæpe interrogant stulte, quoniam proprie dicendo, vna ex omnibus illis sententia declaratur: ipsa (inquam) carnalis generationis quæ cōsumatur clarior manifestatio. Quid igitur plus habemus nos, qui in Christum credimus, quam Israelitæ in lege? Etenim & illi dicebātur filij dei. Magnum sane inter nos & illos discrimen. Nam quoniam lex in omnibus habebat vmbram futurorum, neque adoptionem filiorum dei dabat Israelitis, sed quasi in figura & typo: nos autem secundum veritatem, accepto spiritu per baptisma, clamamus. Abba pater. Sicut autem illorum baptisma in vmbra & in figura erat, ita & adoptio quoque nostram præfigurabat: propterea quanuis vocati fuerint filij, hoc tamen contigit eis in vmbra, neque in veritate, eandem filiorum adoptionem habuerūt, quam nos nunc per baptisma.

Gen. xxi. I. Reg. I.

Quid discriminis inter nos & Israelitas, dum filij dei vtrique dicimur.

Heb. x. Galat. iiij.

Et verbum caro factum est. Postquam dixit quod nos credentes in Christum, si voluerimus, efficiamur filij dei: subinfert nunc & causam tanti boni: Dicit enim: Vis discere quid conciliarit nobis hanc adoptionem in filios? Quia verbum caro factum est. Quando autem audieris, quod verbum caro factū est, ne opineris quod a sua natura destiterit & in carnem versum sit; neque enim Deus fuisset, si versum & alteratum fuisset: sed manens quod erat, factum est quod non erat. Apollinarius autem Laodicenus hinc hæresim excitauit. Dogma enim eius erat, dominum & deum nostrum non suscepisse perfectam hominis naturam, videlicet corpus cum anima rationali: sed carnem solam, mentalis & rationalis animæ expertem. Quid enim opus habebat anima, inquit, qui habebat deitatem, quæ gubernat corpus, sicut nos habemus animam, corpus nostrum dirigentem? Habebat autem ansam, vt existimabatur, ex præsenti dicto. Et verbum caro factum est. Non enim inquit, dixit. Et factum est homo: sed, caro. Et ita non suscepit animam, quæ habet mentem ac rationem, sed carnem absque mente & ratione. Ignorabat autem miserabilis ille, quod scriptura plerunque a parte totum nominet, vt portet commemoratura totum hominem, a parte, anima scilicet, ipsum nominat, vt omnis anima quæ non circunciditur, occidatur. Ecce enim pro eo quod est omnis homo, dicit partem, animam scilicet. Et iterum a carne nominat totum, vt quando dicit. Et videbit omnis caro salutare Dei. Dicere enim volens omnem hominem carnis nomine vsus est. Sic & Euangelista pro eo quod est, verbum factum est: dixit, verbum caro factum est: a parte totum hominem nominans: ex anima & corpore constitutum. Fortassis autem quia caro a diuina natura alienior est, volens Euangelista significare immensam Dei misericordiam, carnis meminit: vt ineffabilem eius benignitatē obstupescamus, quod propter nostram salutem, alienum a natura sua, & omnibus modis peregrinum; carnem dico, assumpserit. Anima enim cognationem quandam habet cum Deo: caro autem nullo modo communicat: & idcirco opinor Euangelistam hoc nomine vsum: non quod per omnia expers sit assumptionis, sed ad maiorem ostensionem mirandi & stupendi sacramenti. Nam si non assumpsisset animam humanam, verbum incarnatum, incurabiles forent animæ nostræ. Nam quod non assumpsit, non sanauit. Et quam ridiculum, quum anima

Apollinarius Laodicensis hereticus

Ge. xviij. Psal. lxiiij Lucæ. iij.

A prior ægrotarit (illam enim, quum crederet sermonibus serpentis, deciperetur que in paradiso, vt dominam & reginam sequuta est manus, & fructum attigit) si relinqueretur domina, & non assumeretur, nec curaretur: assumeretur autem & sanctificaretur & curaretur caro. Verum Apollinarius valeat: Nos autem quando audiuimus, quod verbum caro factum sit, credimus quod totus homo factus: quandoquidem scripturæ mos est, & carnem & animam, vt a parte totum hominem nominare. Conuincitur autem & Nestorius ex hoc dicto. Dicebat enim ille, quod non deus verbum fuerit homo ille conceptus ex sanctissimis sanguinibus sanctæ virginis, sed peperit quidem virgo hominem. Iste autem homo gratiam assequutus in omni virtutum genere, habuerit verbum dei sibi coadunatum, quod potestatem ei dederat contra immundos spiritus: atque ita dicebat duos filios, vnum virginis Iesum hominem, & alium filium dei qui adunatus quidẽ fuerit homini inseparabiliter, sed per habitum & gratiam, & charitatem, quemadmodũ & in alio virtutibus prædito homine. Hæc ille, sua sponte ad veritatem surdus. Nam si voluisset, audiuisset vtique & beatum Ioannem euangelistam dicentem. Verbum caro factum est. Nonne manifeste hinc conuincitur? Ipsum enim, verbum factum est homo. Non dixit, quod inuento homine virtutibus prædito, illi se adiunxerit, sed factum est ille ipse homo. Confutantur insuper & Euthyces, & Valentinus, & Manichæus hoc loco. Illi enim dixerunt, quod apparuerit homo iuxta apparentiam: audiant igitur. Verbum caro factum est; non dicit quod apparenter fuerit caro, sed quod fuerit veritas & substantia & non phantasia. Absurdum enim & stultum esset credere, quod quum sit, & dicatur filius dei, mentiatur incarnationem. In hunc se modum mendax phantasia semper ostentat.

Gene. iij. — Scripturæ mos — Nestori⁹. — Eutyches Valẽtin⁹ manichę⁹ — B

Et habitauit in nobis. Quoniam supra dixerat: Verbum caro factum est, vt ne quis suspicetur quod vna natura facta sit Christus: ideo subdit. Et habitauit in nobis: vt ostendat duas naturas, nostram scilicet, ac verbi. Nam sicut alterius naturæ est tabernaculum, & alterius is qui inhabitat in eo: ita & verbum in nobis habitare dicitur, hoc est in nostra natura, & alterius est naturæ quam sit nostra. Confundantur Armenij, qui vnã colunt naturam. (Discimus igitur per,) Verbum caro factum est, quod ipsum verbum homo factum est: & quum sit filius dei, factum est filius mulieris, quæ proprie Deipara dicitur, eo quod genuerit deum in carne. Per hoc autem quod dicit, habitauit in nobis, discimus duas naturas credendas in CHRISTO. Nam & si vnus sit secundum hypostasin, hoc est secundum personam: secundum naturas tamen duo, deus videlicet & homo. Diuina autem natura & humana non fuerunt vna, etiamsi apud vnum videantur, Christum dico.

Arme[nij]

Et spectauimus gloriam eius uelut unigeniti à patre, plenus gratia & ueritate. Postquam dixit, quod caro factum sit, subdit nũc. Et spectauimus gloriam eius, quum videlicet esset in carne. Etenim quũ faciem Mosi ex colloquio dei factam clariorem Israelitæ videre nequiuerunt, multo magis Apostoli nudæ deitatis vnigeniti capaces non fuissent, nisi per carnem apparuisset. Spectauimus autem gloriam non talem, qualem habebat Moses, vel cum qua gloria Cherubim & Seraphim prophetæ apparuerunt: sed talem gloriam, qualem docuit esse vnigeniti a patre, quæ illi naturaliter inest. Nam, velut, hic non similitudinis, sed confirmationis & determinationis indubitatæ verbũ est: sicut cũ regẽ videmus cũ gloria magna venientẽ, dicimus quod velut rex prodeat, hoc est, quod vere sit rex, ita etiam hoc loco intelligere debes, velut vnigeniti, quod gloriam quam spectauimus, reuera fuerit gloria filij Plenus gratia & veritate. Gratia quidem plenus, secundum quod sermo eius gratiosus erat: vt sic dicam iuxta Dauid. Diffusa est gratia in labijs tuis. Et Euangelista. Admirabantur omnes super sermonibus gratiæ, quæ procedebant ex ore eius. Et omnibus sanctis conferebat, prout congruebat eis. Veritate autem plenus erat: secundum quod ea quæ prophetæ & Moses ipse, vel dicebant, vel faciebant, figuræ erant per omnia. At quæ CHRISTVS faciebat, dicebatque, plena erant veritate, quũ esset ipsamet gratia, & ipsamet veritas, alijsque suppeditaret eam. Vbi autem spectarunt? Quidam suspicantur, quod fortassis in monte Thabor. Fortassis autem & hoc verum est, quod non solum in monte, sed etiam in omnibus quæ dicebat & faciebat, spectabant gloriam eius.

Exod. xxxi. — C — Velut quid significet. — Psal. xliiij — Mar. vij — Mat. xvij

Ioãnes testatur de ipso, & clamauit, dicens. Hic erat de quo dicebam. Qui post me uẽturus ante me factus est: quia ante me fuit. Frequenter Ioannis testimonium assumit Euangelista, non

Mat. iij. — Marci. iij.

vt dominum fide dignum faciat ex uerbis serui:sed quia turbæ magnam de Ioanne opi
nionem habebant, eius gratia testimonium Christi assumit Ioannem, qui apud illos ma-
gnus nominabatur & super omnes alios esse credebatur. Verbum autem, clamauit, ma-
gnam fiduciam libertatem Ioannis ostendit. Non enim in angulo, sed magna cum liber-
tate clamabat de Christo. Quid autem dicebat? Hic erat de quo dicebam. Ioannes etiam
ante quam videret Christum, testificabatur de illo: idque singulari dei voluntate, vt ne vi
deatur gratificans personæ Christi de eo honestiora testari: ideo dicit, de quo dicebam,
hoc est, etiam priusquam viderem eum. Qui post me vẽturus, manifeste quantum ad na
tiuitatis tempora. Sex enim mensibus prior fuit præcursor Christi, secundum natiuitatẽ
Lucæ.i in carne. Hic ante me fuit, hoc est, venerabilior & gloriosior me fuit. Quare? Quia & pri-
Arianorũ or me erat, secundum deitatem. Ariani autem stulti interpretati dictum hoc sunt. Volen
hæresis. tes enim demonstrare quod filius dei non sit genitus a patre, sed fuerit sicut vna aliarum
creaturarum, dicunt. Ecce Ioannes testatur de eo, Ante me fuit, hoc est, ante me fuit, & cõ
ditus est a deo sicut vna creaturarum. Redarguuntur autem, male intelligẽtes dictum, ex
eo quod sequitur. Quæ enim sententia apparet si dicatur. Hic, Christus scilicet, ante me,
hoc est, priusquam ego, conditus est, eo quod prior me fuerit? Omnibus enim modis stul
tum erit dicere, quod illum crauerit deus prius, eo quod prior me erat: sed cõtrarium ma
gis dicere oportebat: quia hic prior me est, ideo ante me fuit, hoc est, conditus est. Et hæc
quidem Arianorum sunt dicta. Nos autem orthodoxe intelligimus, quod qui post me
venturus erat, iuxta natiuitatem in carne ex virgine: ante me fuit, hoc est, gloriosior &
dignior me fuit. propter miracula quæ circa ipsum acciderunt in partu, in educatione, in
sapientia: & merito hoc. Etenim prior me erat secundum natiuitatem diuinam ex patre,
quamuis post me venerit secundum aduentum in carne.

Et de plenitudine eius accepimus omnes, & gratiam pro gratia. Et hæc præcursoris ver-
ba sunt, dicentis de Christo quod nos & prophetæ omnes de plenitudine eius accepera-
mus. Maiorem enim gratiam habet, quam qui spiritu afflabantur homines. Nã fons om
nis boni, & omnis sapientiæ ac prophetiæ existens: superfluit, & dat se omnibus dignis
& effiuẽs plenus manet ac nunquam exhauritur. Gratiam autem accepimus, noui scilicet
testamenti, pro gratia veteris legis. Et quoniam testamentum illud antiquatum, pro e
nouũ accepimus. Et quomodo, inquit, nominauit gratiam vetus testamentum? Eo quod
Iudæi, gratia in filios adoptati & recepti fuerunt. Dicit enim: Non quia vos multi eratis
sed propter patres vestros elegi. Patres quoque gratia suscepti fuerunt, & nos ex Chri-
sto gratia sumus saluati.

Quia lex per Mosen data est, gratia & ueritas per Iesum Christum facta est.
Interpretatur nobis, quomodo acceperimus gratiam magnam pro parua gratia, & dicit
quod lex quidem per Mosen data sit, quum vteretur deus mediatore homine Mose. No
uum autem testamentum gratia quidem nominatur, eo quod largitus sit nobis deus non
Quare no solum peccatorum remissionem, sed & filiorum adoptionem. Veritas autem vocatur, eo
uum testa quod quæcunque patres olim in figura, vel viderunt, vel loquuti sunt, ea clare hic præ
mẽtũ gra dicarit. Nouum igitur, inquam, testamentum, quod & gratia nominatur & veritas, da
tia, quare tum est, non per mediatorem aliquem hominem vilem, sed filium Dei. Et vide quomo
item veri do de veteri dicit. Datum est per Mosen. Minister enim & subditus ille erat. De nouo
tas. appel autem testamento non dixit, datum est, sed factum est: vt ostendat a domino nostro Iesu
latur. CHRISTO, velut domino, non seruo factam, & ad finem perductam gratiam ac veri-
tatem. Nam lex quidem data est a Deo, mediatore Mose: gratia autem facta est, non da
ta, per Iesum Christum. Factum esse, authoritatem quandam sonat, datum vero mini-
sterium indicat.

Deum nemo uidit unquam. Vnigenitus filius, qui est in sinu patris, ille enarrauit. Quoniam
i.Ioã iiij dixerat, quod gratia & pax per Iesum Christum facta, istucipsum volens astruere, dicit
Nihil incredendum dixi. Nam Moses quidem neque deum vidit, sicut neque alius
quispiam: nec potuit nobis manifestam & liquidam de illo narrationem dicere: sed qui
esset seruus, minister fuit solum legalis literæ. CHRISTVS autem qui est filius & vnigeni
tus, & in sinu paterno est, non solum illum videt, sed etiam omnibus hominibus de il-
lo annunciat: atque ita: quia filius est, & patrem videt, & in sinu eius est, merito gratiam
Esaiæ.vi. & veritatem nobis dedit. Cæterum dixerit hic fortasse quispiam: quomodo hoc loco
Ge.xxiij. discimus, quod nullus viderit Deum, quum propheta dicat. Vidi dominum? Vidit qui
dem pro-

dem propheta Deum, at non ipsam substantiam, sed similitudinem & apparentiam
A quandam, sicut capere poterat, Et alius iterum in alia figura vidit, & alius in alia. Unde scilicet non ipsam veritatem viderunt: non enim diuersis figuris illam vidissent, quę simplex est & infigurabilis: Qui neque angeli vident Dei substantiam, quanuis dicantur vide faciem eius. Hoc enim totum indicat, semper Deum eis apparere. Filius igitur ex omnibus hominibus solus videt patrem, & enarrat illum. Sinum autem audiens paternum, non suspiceris aliquid corporale de Deo. Euangelista enim volens nobis indicare filium patri esse coæternum, ac verum & inseparabilem, huius nominis mentionem fecit.

Quid per sinū patern ū significetur.

Et hoc est testimonium Ioannis, quando miserant Iudæi ex Hierosolymis sacerdotes & leuitas, ut interrogarent eum. Tu quis es? Et confessus est, & non negauit. Et confeßus est, non sum ego Christus. Dixit superius, quod Ioannes testetur de illo: & quum interseruit, quid testatus sit Ioannes de Christo, nempe quod hic ante me fuit, & quod nos omnes & prophetę de plenitudine eius accepimus, subdit. Et hoc est testimonium. Quale? Quod superius dixit: Ante me fuit, &c. Sed & quę deinceps dicit, nō sunt Christi, & hæc testimonia sunt Ioannis. Porro Iudæi ad Ioannem miserant præstantiorem quos habebant, sacerdotes videlicet & leuitas, eosque Hierosolymitanos, quod illi, vtpote sapientiores, persuaderent Ioanni per adulationem, vt confiteretur se esse Christum. Vide autem quam sinistra sit illorum mens. Non interrogant eum statim. Tu ne es CHRSTVS? sed, tu quis
B es? Verum ille cognita eorum malignitate, non dicit: quis sit, sed confitetur, non sum CHRISTVS: ad scopum vtique illorum respiciens, & vndequaque illos ad credendum alliciens, quod alius sit Christus quem ipsi putant vilem, & ex vili patre, fabro videlicet, & contempta patria, nempe Nazareth, ex qua nihil boni esse credebāt. Atqui de præcursore ipso magnam habebāt opinionem, eo quod natus erat ex patre sacerdotum principe, & vitam angelicam, & quasi materiæ expertem ageret. Vnde iuste admiramur Deum, quomodo per illa ipsa, per quæ illi gloriæ CHRISTI nocituros se putabant, impediuntur. Nam interrogabant quidem Ioannem, vt fide dignum, quo testimonium illius suæ in CHISTVM incredulitati prætexant, si quidem confessus fuisset illum Christum. Verum secus euenit, & contra eos testimonium versum est. Etenim eum, quem pro fideli habebant, inueniunt præclara testari de CHRISTO, & non sibijpsi honorem arrogare.

Et interrogauerunt eum. Quid ergo? Elias es tu? Et dicit: Non sum, Es tu propheta ille? Et respondit, Non. Dixerunt ergo ei. Quis es, ut responsum demus his, qui nos miserunt? Quid dicis de teipso? Ait: Ego uox clamantis in deserto, dirigite uiam domini, sicut dixit Esaias propheta. Esa.xl.
Eliam existimabant venturum, veteri traditione persuasi: vnde quærunt, num sit Elias, eo quod & vita eius similis erat vitæ Eliæ. Negat igitur & hoc. Propheta es tu? Negat hoc etiam, tametsi propheta esset. Et quomodo igitur negat? Quomodo? Quia nō interrogauerant eum. Propheta es? sed, propheta ille es? facta interrogatione cum articulo, hoc est, propheta ille qui expectabatur; de quo dixit Moses, Prophetam suscitabit vo deu.xviij
C bis dominus deus. Non negauit itaque Ioannes se prophetam esse, sed prophetam illum qui expectabatur: quia enim audierant Mosen, dicentem, prophetam suscitandum, sperabant propter occasiones quasdam hunc futurum illum prophetam. Deinde iterum instant: Dic nobis quis es? Tunc respondit eis. Ego vox clamantis in deserto. Ego, inquit, sum, de quo scriptum est, vox clamantis in deserto. Nisi enim adieceris, de quo scriptum est, absurda quædam videretur sermonis constructio. Quid autem clamantis? Dirigite viam domini. Seruus, inquit, sum, & vias præparo domino corda vestra? Proinde illa facite recta dolosi vos & obliqui, & facite æqua, ita vt dominus CHRISTVS per vos iter faciat. Post hæc inducit Esaiam testem. Nam quum magnifica dixisset de CHRISTO, quod dominus esset, ipse vero serui & præconis suscepisset opus confugit ad prophetam. Fortassis autem quis sic exposuerit, ego vox clamantis, hoc est, ego sum vox CH!STI clamantis, id est, veritatem manifeste annunciantis. Omnes enim qui in lege erant, submisse & humiliter sonabant: vtpote qui nondum peruenerant ad tempus euangelicæ veritatis. Et hæc sane erat vocis ruditas in Mose, quia lex obscura, erat & non manifesta. CHRISTVS autem quum sit veritas ipsa, & annunciet nobis omnia quæ patris, clamans est. Ideo Ioannes dicit. Ego sum vox verbi clamantis, versans in deserto. Deinde sequitur aliud principium. Dirigite viam domini. Merito autem dicitur Ioannes vox, eo quod præcursor erat Christi, sicut & vox verbum prę

currit:& vt manifestius dicam. Vox quidem est ſpiritus inarticulatus, qui a pectore e-
Vox, est ſpūs inarticulatus. greditur: quando autem lingua articulatur, tunc fit verbum. Primum igitur vox & D
deinde verbum. Prior Ioannes, & deinde CHRISTVS ſecundum aduentum in car-
ne. Et baptiſma quidem Ioannis non erat articulatum, non enim fiebat in ſpiritu. Chri-
ſti vero articulatum erat. Nihil enim vmbrarum vel figurarum continebat, ſed fiebat
in ſpiritu.

*Et qui miſſi fuerant, erant ex phariſæis, ac dixerunt ei: Cur ergo baptizas, ſi tu non es Chriſtus,
neque Elias, neque propheta?* Poſtquam per adulationem non potuerunt eum ad ſuas
partes trahere, atrocioribus & minacibus verbis terrent, vt diceret quod volebant, & cō
fiteretur ſe eſſe Chriſtum. Quid igitur baptizas? dicentes. Quis tibi hanc dedit authori-
tatem? Oſtenditur autem ex hoc ſermone, illos alium putaſſe eſſe Chriſtum, & alium qui
expectabatur prophetam. Dicunt enim. Si tu non es Chriſtus, neque propheta ille: alium
intelligentes Chriſtum, & alium prophetam illum, male ſentientes. Nam propheta ille ip
ſe eſt Chriſtus, & deus noſter. Hæc autem omnia dicebant, ſicut dixi, vt vrgerent eum,
quod confiteretur ſe eſſe Chriſtum. Imo ſi veriora dicere licet, quaſi inuidentes eius glo-
riæ, eum interrogant. Ideo non quærunt, num ipſe ſit Chriſtus: ſed, tu quis es? quaſi di-
centes, quis es tu, qui tale opus attentas, baptizans & purificans confitentes? Etenim ne-
que Ioannem apud multos pro Chriſto haberi Iudæi mihi velle videntur, ſed ex liuore
& inuidia interrogare eum, tu quis es? Maxime igitur maledicti Iudæi, & vere progeni
es viperarum, qui Ioannem quidem baptizantem acceperunt, poſtquam autem bapti-
zati ſunt, ingrati fuerunt.

*Reſpondit eis Ioannes, dicens. Ego baptizo in aqua, ſed medius ueſtrum ſtat, quem uos neſci-
tis: Ipſe eſt qui poſt me uenturus eſt, qui ante me fuit, cuius ego non ſum dignus, ut ſoluam eius
corrigiam calceamenti.* Vide & manſuetudinem & veritatem ſancti. Manſuetudi-
nem quidem, eo quod nihil aſperum ad eos loquitur, quanuis inſolentes eſſent. Veri-
tatem autem, quia liberrimus teſtis erat gloriæ CHRISTI, neque domini gloriam oc-
cultabat, vt ſibi nobilitatem pareret: ſed confitebatur. Ego quidem baptizo imperfecto
baptiſmo: non in ſola aqua, non habente peccatorum remiſſionem, ſed præparante ad
ſuſcipiendum ſpirituale baptiſma, quod donat remiſſionem peccatorum. Medius au-
tem veſtrum ſtat, quem vos neſcitis. Nam dominus multitudini ſe miſcuerat, & igno-
rabatur quis eſſet, & vnde. Fortaſſis autem quiſpiam dixerit, quod & alio modo medi
us ſteterit inter phariſæos dominus, ſed ignorarint eum: quia enim videbantur ſcriptu-
ras edidiſſe, quibus annunciatus fuit dominus; medius fuit inter eos, hoc eſt, in cordi-
bus eorum: ſed ignorabant eum, tanquam non intelligentes ſcripturas, quanuis cor-
1. Timo. ij dibus illas tenerent. Fortaſſis autem & ſecundum quod mediator Dei & hominum fu
it dominus, medius ſtetit inter phariſæos, conciliare illos volens Deo, ſed ignorabant
eum. Continue aūt ponit hoc, qui poſt me venturus eſt, oſtendēs quod neque perfectum
ſuum ſit baptiſma, ſed tantum præuium & ſpirituale baptiſma. Ante me fuit, hoc eſt,
dignior & glorioſior, in tantum vt ego me non auſim numerare, vel in vltimis eius
ſeruis. Soluere enim calceum, extremi miniſterij eſt. Scio autem me apud ſanctorum
quendam etiam hanc legiſſe expoſitionem: Calceus ſemper ſumitur ad peccatricem car
nem, & corruptioni ſubditam. corrigia autem vt vinculum peccatorum. Igitur Ioan-
nes in alijs quidem, qui ad ſe egrediebantur & confitebantur, poterat ſoluere corrigiam
peccatorum. Vinculis enim ſuorum peccatorum conſtricti ad ipſum egrediebantur.
Et per hoc quod vocabat eos ad pœnitentiam, viam præparauit eis ad hoc, vt perfecte
corrigiam illam, & calceamentum peccati abijciant. In CHRISTO autem non inueni-
Eſaiæ. liij ens corrigiam, hoc eſt, vinculum peccati, merito neque ſoluit, neque ſoluere potuit. Quo
modo enim ſoluiſſet, in quo nōn inueniebat? Peccatum enim non fecit, neque inuentus
eſt dolus in ore eius. Calceamentum autem, eſt aduentus domini ad nos: corrigia autem
eius modus incarnationis, quo verbum Dei vnitum, & quodammodo colligatum: vn-
que hunc nodum ſoluere impoſſibile eſt. Quis enim poſſet ſoluere, quomodo deus cor-
pori colligatus ſit?

Hæc in Bethania facta ſunt trans Iordanem, ubi erat Ioannes baptizans. Quare dixit, quod
hæc in Bethania facta ſint? Vt oſtendat magni præconis libertatem, quod non in domo
neque in angulo, ſed circa Iordanem in media multitudine hæc de Chriſto prædicauerit.
Bethabara. Sciendum autem, quod exemplaria emēdatiora habent in Bethabara. Bethania enim nō
trans Iordanem eſt, ſed prope Hieroſolymas.

Postero die uidet Ioannes Iesum uenientem ad se,& ait. Ecce agnus ille dei, qui tollit peccata mun
A *di.* Sæpe dominus venit ad præcursorē, quare? Vel omnino quod sicut vnus ex multis & ipse a Ioanne baptizaretur: et ne putent quidam, quod quasi peccatis obnoxius, æqualiter cum aliis baptizatus sit. Idcirco iterum venit, dans Ioanni occasionem corrigendi hanc opinionem, ideo & Baptista dicit. Ecce agnus dei qui tollit peccata mundi. Nam qui tam purus est, vt & aliorum peccata tollere & abolere valeat, manifestum quod non acceperit æqualiter cum aliis confessionis baptisma. Exquire autem diligenter hoc dictum. Ecce agnus dei: quia sermo est ad cupientes & quærentes videre illum agnum qui ab Esaia prædictus est. Ecce, inquit, qui quæris, ille agnus ecce adest. Probabile enim multos in prophetico libro Esaiæ edoctos quęsiuisse, quisnam ille agnus esset. Igitur Ioannes demōstrat eum. Non dixit autem, agnus, sed dixit, ille agnus. Nam multi quidam agni, sicut & multi Christi: sed ille est verus agnus, qui a Mose figuratur, & ab Esaia prædicatur. Porro agnus dei dicitur Christus, siue quod deus acceperit mortem Christi pro nostra salute, siue quod deus tradiderit illum pro nobis ad mortem: quemadmodum dicere solemus, sacrificium hoc illius est: hoc est ille sacrificium hoc obtulit. Sic igitur & dominus dicitur agnus dei, eo quod deus pater propter charitatem suam erga nos, illum dederit ad mortem. Non dixit autem, abstulit peccatum: sed, qui tollit in præsenti peccata nostra. Quotidie enim tollit peccata nostra, & aliorum quidem per baptismum, aliorum autem per pœnitentiam. Et agni quidem qui in veteri lege immolabantur, nullius peccatum omnino abolebant: hic autem totius mundi peccatū tollit e medio, & abolet. Quare autem non dixit peccata, sed peccatum? Fortasse quidem per hoc quod dicit peccatum, in genere dixit & de omnibus. Sicut enim dicere solemus, defecit homo, hoc est, omnis humanitas a deo: ita & hoc loco dicens peccatum, omnia peccata significauit. Fortassis autem, quia inobediens fuit homo deo, & in varias affectiones incidit peccatū mundi, inobedientia fuit, quam e medio abstulit dominus, factus obediens vsque ad mortem, & contrarium contrario sanans.

Esa. xvi. — Quare Christus agnus dei dicatur. — B — Philip. ii.

Hic est de quo ego dicebam. Post me uenit uir, qui ante me fuit: quia prior me erat: Superius quidem his, qui a pharisæis venerant, Ioannes dicebat. Medius vestrum stat, quem nescitis, quia ante me fuit: nunc digito ostendit illum, & manifestat ignorantibus. Hic est ille de quo testificabar, inquit, pharisæis, quod ante me fuerit, hoc est, dignior me & insignior. Quare? Quia prior me erat. Audi Ari, non dixit, prior me conditus est, sed erat. Audi & tu Pauli Samosateni secta, quod non a Maria esse cœperit dominus, sed præcursore prior fuerit secundum substantiam suam, quam ante secula habuit: Quoniā si, quemadmodum vos nugamini, dominus a Maria initium suæ substantiæ assumpsisset, quomodo prior fuisset præcursor? Etenim præcursor manifeste sex mensibus antecessit dominum iuxta natiuitatem in carne. Vir autem dicitur dominus, fortassis propter ætatem perfectam, quoniam triginta annorum erat quum baptizaretur. Fortassis autem, quod & omnis animæ vir sit, & Ecclesiæ sponsus. Adoptaui enim (inquit Paulus) vos vni viro, vt virginem castam exhiberetis, CHRISTO scilicet. Dicit igitur C præcursor. Ego quidem pronubus & internuncius, veniet autem post me vir. Nam ego quidem traho animas ad fidem in CHRISTVM: ipse autem vir est qui illas sibi adiunget.

Arii & Pauli Samosateni secta confutantur. — Lucæ. i. — Lucæ. iii. — i. Cor. xi.

Et ego nesciebam illum, sed ut manifestetur Israeli, propterea ueni ego in aqua baptizans. Et testatus est Ioannes, dicens. Vidi spiritum descendentem specie columbæ de cœlo, & mansit super eū, & ego nesciueram eum: sed hic qui misit me, ut baptizarem aqua, ille mihi dixit. Super quē uideris spiritum descendere, & manere supr eum, hic est qui baptizat spiritu sancto. Et ego uidi, & testatus sum, Christum esse filium dei. Quoniam cognatus domini erat præcursor: dicit enim angelus virgini. Ecce cognata tua Elizabeth concepit: vt ne quis suspicetur, quod propter cognationem præcursor gratificaturus fuerit domino, & testimonium perhibuerit, eius gratia subinde dicit. Et ego nescieueram illum: ita suspitionem tollens: sed dicit, vt manifestetur Israeli, ideo veni baptizare, vt omnes, inquit, adducantur ad fidem in illum, & monstretur populis: nam propterea ego baptizo, me enim baptizante concurrunt populi, & quum congregantur, manifestatur eis Christus, qui a me prædicatur, & præsens præsentibus monstratur. Nisi enim propter baptismum confluerent, quomodo a Ioanne monstraretur dominus? Non enim ostiatim obambulabat, vt manu Christū ostenderet, & vnicuique monstraret: igitur ea de causa dicit. Veni baptizare aqua, vt populis propter baptisma conuenientibus a me manifestetur. Hoc autem loco discimus, quod miracula

Lucæ. i. — Miracula

pueritiæ Christi consicta sint & mendacia, composita ab his, qui deridere voluerunt my-
pueritiæ Christi cō ficta. sterium. Nam si fuissent vera, quomodo ignotus fuisset dominus, qui hęc faciebat? Na
tiquam enim verisimile fuerit, non fuisse celebrem eum, qui talia faciebat miracula. Ve
rum nō ita est. Non enim antequam baptizaretur, signa fecit, neque cognitus erat, sed
qui misit me vt baptizarem, ille mihi dixit. Super quem videris spiritum descendere
le est qui baptizat spiritu sancto. Ioannes (vt dixi) quo testimonium non suspectum f
ret de CHRISTO, testimonium refert ad deum & ad patrem. Nam ego quidem, inq
Obiectio nesciebam illum, pater autē reuelauit mihi hūc in baptismate. Porro interrogauerit q
Matt. iij. piam. Si ignorauit illum Ioannes, quomodo Matthæus dicit, quod prohibuerit eum
cens. Ego debeo a te baptizari? Dicēdum igitur, quod sic intelligi debeat, nesciueram
sum ante multum temporis, & ante baptismum nesciueram illum. Nam in baptismi te
pore noui illum. Vel etiam aliter dicēdum, quod nouerit quidem illum, quod esset C
stus: quod autem ille esset, qui baptizaret spiritu sancto, tunc didicerit, quando vidit
ritum descendentem. Dico igitur, quod nesciuerit illum, hoc sibi velit, quod nesciuer
lum esse, qui baptizaret spiritu sancto, sciebat tamen eum esse super multos, & ideo se
dum Matthæum, eum omnino maiorem cognoscebat. Postquam autem spiritus sanct
descendit manifestius agnouit, & alijs eum prædicauit. Spiritus autem omnibus appa
it qui aderant, & non soli Ioanni. Cur ergo dicet quispiam, non crediderūt? Eo quod o
tenebratum erat insipiens cor illorum: quia & quum viderunt eum facientem miracu
non crediderunt. Quidam aūt dicūt, quod non omnes viderint, sed hi qui magis pij er
Daniel. x Nam quanuis corporaliter descenderit spiritus, verisimile tamen est, non omnibus ap
eze. i. ix. x ruisse, sed dignis. Quandoquidē & prophetæ multa in sensibili specie viderūt, sicut D
niel & Ezechiel, quæ tamen nullus alius vidit. Et vidi & testatus sum, quod hic est fil
Ioan. xxi dei. Et vbi testatus est Ioannes, quod hic est filius dei? nusquam enim scriptum est. N
agnum quidem dicit, filium autem dei nusquam. Vnde verisimile est coniectare, quod
plura alia prætermissa sint. Non enim omnia conscripta sunt.

Postero die iterum stabat Ioannes, & ex discipulis eius duo, & intuitus Iesum ambulantem, d
Ecce agnus ille dei. Et audierunt eum duo discipuli loquentem, & sequuti sunt Iesum. Prop
audientium ignauiam cogitur Ioannes eadem dicere, vt vel crebro testimonio efficia
quid: neque falsus est, CHRISTO enim statim duos discipulos obtulit. Nam quum
uera pronubus esset, omnia faciebat, & ita humanam naturam spōso adducebat. Ide
Christus quidem tacet, vt sponsus: pronubus autē omnia loquitur. Et dominus sicut
Nuptiarum mos sus venit ad multitudinem. In nuptijs enim non sponsa ad sponsum, sed sponsus ad
abit, etiamsi regis filius sit. Ideo & dominus naturam nostram desponsaturus, descen
ad eam in terram, & factis nuptijs, assumptus ipse tulit eam in domum patris. Itaque q
intuitus esset Iesum Ioannes, hoc est etiā corporalibus oculis præ se tulisset gaudium
habebat in Christo & miraculo: Vide, inquit, agnus ille. At discipuli crebris testim
demulsi, sequuti sunt Iesum: non quidem contemnentes Ioannem, sed magis obedien
ei, testanti de Christo meliora.

Conuersus autem Iesus, & conspicatus eos sequentes se, dicit eis. Quid quæritis? Illi autem dic
ei: Rabbi, quod dicitur, si quis interpretetur, magister, ubi manes? Dicit eis. Venite & uidete.
runt igitur, & uiderunt ubi maneret: & manserunt apud illum die illo. Hora autem erat qua
Matt. iiij. *cima.* Matthæus quidem quum de baptismate narrasset, statim subducit illum in m
tem tentandum. At præsens Euangelista relictis his, quæ ab illo dicta sunt, refert ea q
post descensum de monte. Igitur postquam de monte vbi tentatus fuit, sequitur disc
Doctor constitui quis debeat. lorum comitatio & accessus ad CHRISTVM. Opinor quod sermo demonstret, qu
non debeat aliquis constitui doctor, nisi prius ad fastigium conscenderit virtutum (h
enim mons significat) & omnem deuicerit tentationem, triumphum de tentatore refer
Sequuntur igitur primum discipuli, & tunc interrogant eum vbi maneat. Non enim p
blice multis præsentibus, sed seorsim oportebat colloqui, quasi de rebus quibusdam ne
cessarijs. Imo illi non priores interrogant, sed Christus ipsos inducit ad interrogandum
Dicit eīm eis, quid quæritis? non tanquam ignorans: quomodo enim ignoraret, qui sci
bat corda hominum? sed vt per interrogationem prouocaret eos ad dicendum quid vel
lent. Verisimile enim est eos erubuisse, & reueritos illum, cui Ioannes testimonium plus
quam de homine dederat. Te autem velim admirari bonam illorum affectionem erga
CHRISTVM. Non enim solum sequuti sunt, sed & Rabbi salutant, hoc est, magister, at
que cum nihil adhuc de illo audissent. Volentes itaque seorsim aliquid ab eo discere, in

terrogant vbi maneat. In quiete enim commodius & discitur & auditur. Dominus vero A non dicit eis signum domus: sed venite, inquit & videte. Hoc autem facit, tum vt magis alliciat eos ad sequendum se, tum vt probet eorum desiderium, num grauentur ex itinere. Nam si frigida mente accessissent, neutiquam ad domum fuissent sequuti. Quomodo autem Christus alibi dicit, quod filius hominis nõ habeat vbi caput reclinet hoc autem loco videtur habere domum: Non hęc inter se dessident. Etenim quando dicit quod non habeat vbi caput reclinet: non dicit, quod nullum omnino habeat diuersorium, sed quod non habeat proprium. Si igitur habitasset in domo, non propriam inhabitasset, sed alienam. Non frustra autem Euãgelista assignat tempus, quod fuerit hora quasi decima, sed vt doceat & doctores, & discipulos, quod propter nullum tempus sua differre debeant, neque doctor prætexat aliquid, & dicat quod vespere sit: & discipulus sciat omne tempus esse doctrinæ, nec differendum auditum in crastinum. Hinc autem discimus, quod discipuli habebant ventrem minime ornatum, sed ieiunijs assuetum, eo quod tempus, quod alij impendunt in quietem corporis cibis grauati, & non valentes serio operi intendere, hoc illi insumebant in doctrinam. Ita erant discipuli Ioannis ieiunijs clari. Vide autem obsecro, quod Christus conuertit se ad sequentes; & ostendit eis faciem suam. Nisi enim per bonam operationem sequutus fueris Iesum, non peruenies ad contemplationem faciei domini, neque ibis ad habitationem, hoc est, non peruenies ad illuminationem diuinæ scientię. Lucem enim, inquit, habitat inaccessam. Propterea nisi quis B seipsum purificauerit, & purificationem sequutus fuerit, quomodo scientia illustrabitur?

Obiectio. Lucæ.ix.

Omne tẽp⁹ doctrinę aptum

i.Tim.vj

Erat autem Andreas frater Simonis Petri, unus ex duobus qui audierant à Ioanne, & sequuti fuerunt illum: Inuenit hic prior fratrem suum Simonem, & dicit ei. Inuenimus Messiam, quod est si interpreteris, Christus. Et duxit illum ad Iesum. Intuitus illum Iesus, dixit. Tu es Simon filius Iona, tu uocaberis Cephas, quod interpretari licet Petrus. Andreæ quidem nomen profert nobis, sed non alterius. Quidam autem dicunt illũ esse Ioannem, qui hæc scribit. Nonnulli autem aiunt, quod non fuerit ex nobilioribus aliquis. Præterea nulla vtilitas fuerat etiam scire nomen. Cæterum Andreæ mentionem facit, quia & insignior erat, & adducebat suum fratrem. Vide autem obsecro, quantum amauerit fratrem, & quomodo non occultauerit ab eo bonum: sed communicarit ei thesaurum, emiseritque iucunditatis vocem: Inuenimus, dicens. Et verisimile est, quod multo tempore desiderarint, & meditati fuerint quærere illum. Neque simpliciter dicit, Messiam: sed, Messiam illum: cum articulo, illum ipsum qui proprie est CHRISTVS. Vnus enim erat qui ab eis expectabatur, quanuis multi essent Christi, qui & filij Dei appellabantur. Adduxit autem illum ad Iesum, non quod tam leuibus esset moribus, & ad omnem sermonem circunferretur, sed quod feruenti & bono animo susceperat sermones, quos ei dixerat frater de CHRISTO. Verisimile enim est, quod Andreas plura dixerit ei, & manifeste annunciauerit de CHRISTO: vtpote edoctus secretiora quædam, eo quod manserat apud CHRISTVM. Quod si perseuerat quis arguendo facilitatem Petri, discat & hoc non C esse scriptũ quod crediderit statim Andreæ, sed quod Andreas duxerit illum ad Iesum id quod magis solidæ mentis fuerit & non quouis vento circumactæ. Non enim simpliciter recepit sermonem Andreæ, sed voluit videre & CHRISTVM: vt si quidem inueniret quod dignum fide, sequeretur: sin minus, resiliret: & ita duci ad IESVM, non leuis, sed studiosæ mentis indicium erat. Quid igitur dominus? Prophetando de illo, illis se manifestare incipit. Nam quia prophetiæ non sunt minimum signorum, imo plurimum hominibus persuadent, prædicit de Petro. Tu enim, inquit, es Simon filius Iona: deinde, & quod futurum. Tu vocaberis Cephas. Nam quum quod præsens est dicitur, etiam futurum credibile fit. Non dixit autem, ego te vocabo Petre, sed vocaberis. Nolebat enim ab initio authoritatem suam indicare, eo quod nondum firmam in illum fidem haberent. Quamobrem autem agnominat hunc quidem Petrum, illos autem, filios inquam Zebedæi, filios tonitrui? Vt ostendat quod ipse sit, qui & olim nomina indiderit, sicut & nunc, ita etiam tunc mutauerit nomen Abram in Abraham, & Saram in Sarram. Scias autem quod Symon interpretatur obedientia. Ionas vero columba. Igitur mansuetudinis quę per columbam significatur, filia est obedientia, & qui habet obedientiam, etiam ipse Petrus efficitur, per obedientiam proficiens, vt firmetur in bono.

Prophetiæ vis.

Marci. iij. Ge. xvij.

Postero die uoluit Iesus exire in Galilæã, & reperit Philippũ: & dicit ei Iesus. Sequere me. Erat aũt

Philippus à Bethſaida ciuitate Andreæ & Petri. Reperit Philippus Nathanael, & dicit ei. De quo ſcripſit Moſes in lege & prophetæ, inuenimus Ieſum filium Ioſeph, Nazarenum. Andreas quidem præcurſore audito, & Petrus Andrea, ſecuti ſunt Ieſum. At Philippus videtur nullum audiuiſſe, & ſtatim ſecutus eſſe dñm, dicentem ſibi. Sequere me. Vnde hoc igitur, quod ille tam ſtatim credidit? Videtur igitur primum, vox domini animam illius ſtimulo quodam charitatis tetigiſſe. Non enim ſimpliciter ſaluatoris vox dicebatur, ſed dignos ſtatim flagrare faciebat intrinſecus ad amandum ipſum: ſicut & Cleopas dicit. Nõne cor noſtrum ardens erat, quum loqueretur nobis in via? Quia autem Philippus, eo quod ſolicitum cor habebat, & multum meditabatur ſcripta Moſis, expectabatq; ſemper CHRISTVM: ſtatim ſimul atque vidit, credidit: propterea etiam dicit, iuuenimus Ieſum: quo oſtendit, quod ſemper quæſiuerit. Fortaſſis autem & a Petro & Andrea de Chriſto didicit. Etenim veriſmile & colloquutos illos ei, qui ex eadem patria erat, & narraſſet de CHRISTO, id quod & Euãgeliſta videtur inſinuare per hoc quod dicit: Erat autem Philippus a ciuitate Andreæ & Petri. Parua autẽ fuit iſta ciuitas, quæ pagus rectius diceretur. vnde & digna miraculo Chriſti virtus, quod ab his qui nullum afferebant fructũ, pręcipuos diſcipulos elegerit. Igitur neque Philippus apud ſe bonum hoc retinet, ſed communicat & Nathanaeli: & quia legiſperitus erat Nathanael, ad legẽ & prophetas ipſum mittit Philippus, quia diligenter legem meditabatur. Porro filium dicit Ioſeph dominum, quia eius filius nominabatur: & Nazarenum illum appellat, quãuis proprie a Bethleem fuit, in qua natus, ſed in Nazareth educatus fuit. At quoniã natiuitas eius multis incognita erat, manifeſta autem educatio; a Nazareth eum nominat, vtpote illic enutritum.

Vñ erat qđ diſcipuli vocati a xp̃o mox ſequebãtur

Lu.xxiiij

Et dixit ei Nathanael. A Nazareth põt aliquid boni eſſe? Dicit ei Philippus. Veni, & uide. Vidit Ieſus Nathanael uenientem ad ſe, & dicit de eo. Ecce uerus Iſrelita, in quo dolus non eſt. Dicit ei Nathanael: Vnde me noſti? Reſpõdit Ieſus & dixit ei. Priusquam te Philippus uocaret, quum eſſes ſub ficu, uidebam te. Philippus quidem Ieſum Nazarenum dicebat. Nathanael autem, vtpote in lege diligentior, cognoſcebat ex ſcripturis, quod a Bethleem oportebat venire Chriſtum, & propterea dicit. A Nazareth poteſt eſſe aliquid boni? Philippus vero, inquit, vade, & vide: ſciens quod ſi guſtaret verba Chrſti, nõ eſſet diſceſſurus. Porro laudatur a Chriſto Nathanael: vtpote verus Iſraelita: non enim ad gratiam neque ad odium loquebatur. Non enim verba illa ſunt incredulæ, ſed diligentis, & in lege verſatæ mentis, quæ ſciebat quod Chriſtus nõ a Nazareth, ſed Bethleem veniret. Quid igitur Nathanael: num laudibus remiſſior fit? Minime, ſed vrget manifeſtius & euidentius quiddam diſcere volens. Ideo & interrogat: Vnde me noſti? At CHRISTVS dicẽdo ei, quæ nullus alius ſciebat præterquam ipſe & Philippus, quod ſolus & locutus eſſet & feciſſet, detegit & ſuam deitatẽ. Nam Philippus ſolus & nullo præſente ſub ficu locutus erat Nathanaeli, quæ ſane omnia Chriſtus etiam abſens cognoſcebat. Proinde & dicit. Quum eſſes ſub ficu, vidi te. Priuſquam autem appropiaret Philippus, dixit dominus de Nathanaele. Vide Iſraelites, vt neque quis ſuſpicetur quod Philippus Chriſto dixerit de ficu; & alijs, quę locutus ſit cũ Nathanaele. Vnde Nathanael agnito domino, fatetur eum filium dei, audi enim quid dicat.

Reſpondit Nathanael, & ait ei. Rabbi, tu es ille filius dei: tu es ille rex Iſrael: Reſpondit Ieſus, & dixit ei. Quia dixi tibi, uidebam te ſub ficu, credis: maiora his uidebis. Et dicit ei. Amen amen dico uobis, poſthac uidebitis cœlũ apertum, & angelos dei aſcendentes & deſcendentes ſuper filium hominis. Maxime potens eſt prophetia, & efficacior miraculis ad alliciẽdum quoſdam ad fidem. Dæmones enim etiam poſſunt miracula ſimulare & apparẽter facere: præſcientiam autem futurorum, & prædictionem euidentem nullus habet, neque angelus, & quanto minus dæmones? Ideo & Nathanaelem dominus attraxit dicens ei locum, & quod loquutus eſſet ei Philippus, & quod vere eſſet Iſraelita. Nathanael igitur auditis illis, ſentire cœpit magnitudinem domini, quantum tunc poſſibile erat, & fatetur illum filium dei. Veruntamen quanuis filium dei fateatur, non tamen ſicut Petrus. Nã Petrus quidem confeſſus eſt filium dei, ideo & beatus pręedicatur, & Eccleſia ei concreditur. Nathanael vero vt hominem nudum quidem eum fatetur, gratia autem propter virtutem adoptatum in filium dei, & hoc manifeſtum ex eo quod ſubditur. Tu es ille rex Iſrael? Vides ꝙ nondum venerat ad perfectam cognitionem veræ deitatis vnigeniti. Etenim quaſi amicum dei, & quaſi regem Iſrael, eum credit eſſe: quod ſi vere eum deum eſſet cõfeſſus, non dixiſſet eum regem Iſrael, ſed regem vniuerſi. Vnde non prædicatur beatus,

Prophetia maxime potẽs allicere quoſdam ad fidem.

Mat.xvij

ſicut Petrus & dominus corrigens eum, & inducens ad cognoſcendũ quiddam dignum
A ſua deitate. Videbitis inquit angelos dei aſcendentes & deſcendentes ſuper filium homi
nis. Ne enim, inquit, ſuſpiceris nudum hominem: ſed dominum angelorum cui enim an
geli miniſtrantis vtique non fuerit purus homo, ſed verus deus. Porro hæc in cruce &
aſcenſione euenerunt. Nam & ante tempus paſſionis angelus de cœlo confortauit eum;
& in ſepulchro viſi ſunt angeli, & in aſſumptione, ſicut Lucas prodit. Sunt qui per ficũ
legem intellexerunt, quaſi fructum habentem ad tempus dulcem, aſperitate autem lega
lium obſeruationum, & difficultate mandatorum, quaſi folijs obtectam. Dicunt igitur,
quod Nathanaelem dominus viderit, & intellectum eius illuſtrarit, quanuis adhuc ſub Lu. xxv.
lege eſſet. Tu & hoc ſcies, ſi quid & hæc arrident, quod Nathanaelem dominus vidit ad-
huc ſub lege exiſtentem, hoc eſt intra legem & profunda legis ſcrutantem. Nam ſi non
eſſet ſcrutatus profunda legis, neutiquam vidiſſet eũ dominus. Scias autem & hoc, quod Galilæa.
Galilęa interpretetur deuolubilis. Exiuit igitur dominus in deuolubilem huius mundi
regionem, vel etiam humanam naturam & nos ſub ficu ſumus, hoc eſt peccato dulci, cui
etiam non parũ amaritudinis adeſt: propter pœnitudinem & iudicia ſequutura. Sicut mi
ſericors videt ac eligit eos qui fatentur ipſum filiũ dei, & regem eius Iſrael qui videt de
um. Et ſi quidem ſtudium adhibuerimus, & maioribus nos dignabitur ſpectaculis, & vi
debimus angelos aſcendentes quidem ad ſummitatem cognitionis dei: deſcendentes ve
ro iterum, incognibilem eius ſubſtantiam deprehendere non valentes. Vel aliter: Aſcen
B dit quis, quando verſatur in ſermonibus de deitate vnigeniti: deſcendit autem, quando
tractare gaudet ſermones de incarnatione & deſcenſu in infernum.

CAPVT SECVNDVM.

ET die tertia factæ ſunt nuptiæ in Cana Galilææ, & erat mater Ieſu ibi. Vocatus eſt autem & Ieſus ac diſcipuli eius ad nuptias. Et quum defeciſſet uinum, dicit mater Ieſu ad eum, Vinum non habent. Dicit ei Ieſus. Quid mihi & tibi mulier? Nondum uenit hora mea.

Vocant ad nuptias dominum, non quod viderint miracula
vel aliud quiddam magnum ſed ſimpliciter vocant vt notũ:
vnde hoc ſignificans Euangeliſta, dicit. Erat autem mater Ie-
ſu & fratres eius ibi. Igitur ſicut illam & fratres, ita & Ieſum
vocauerunt. Affluit autem ipſe, & vocationem non repulit;
quia non reſpexit ad domum dignam, ſed ad vtilitatem & Lucæ, ij.
beneficia noſtra. Nam qui non dedignatus eſt fieri ſeruus multo magis, non dedignatus
eſt venire ad nuptias. Exhortatur autem illum mater, vt magnum faciat miraculum, ha-
bens opinionem ſuæ erga illum poteſtatis, tam ob conceptionem, quam ob partũ. Om
nia enim conſeruabat in corde ſuo, & ex illis cogitabat filium aliquid poſſe ſupra homi
nem. Neque enim mater eius, vt oraret deum ad faciendum aliquod miraculum, ex alio
C quod prius viderat, facere inducta eſt. Nam quum puer eſſet, nullum fecit miraculum,
quia ſi feciſſet, notus fuiſſet omnibus. Audiuerat autem mater de teſtimonijs Ioannis,
quæ de ipſo erat teſtatus, videbatque iam & diſcipulos ipſum ſequentes, & ex his oĩbus
coniectabat virtutem filij. At ille increpat eam non abſurde dicit enim, ſi non adeſt vi-
num oportet illos ipſos quibus deeſt, accedere & rogare, & non te matrem. Nam quan-
do hortatur a domeſticis, ſcandalum fit videntibus: quando autem hi rogant, qui opus
habent, ſuſpitione res caret. Cæterum dicens. Nondum venit hora mea, non vult quod
obnoxius ſit neceſſitatibus temporum, vel horas obſeruet (quomodo enim hoc dicere
poſſemus de factore temporum & ſeculorum) ſed quod omnia tempore congruo ope-
retur. Igitur quoniam adhuc incognitus erat & occultus multis, & nondum omnes habe
bat diſcipulos, & neque hi qui in nuptijs erant, eum agnoſcebant, nã alioquin ipſi acceſſiſ
ſent, & rogaſſent pro vino: & quia hęc omnia ita ſe habebant. Nondum, inquit, venit ho
ra mea, hoc eſt opportunum tempus nondum adeſt. At hic adhuc vrget Arij furor, qui
mõſtrare nititur dominũ horis & temporibus ſubditum. Diſce igitur o maledicte, quod
ſi fuiſſet horis & temporibus ſubiectus, quomodo poſtea feciſſet miraculum? Oportebat
enim id ſecundũ tuum ſermonem, quoniam ſeruit horis & tẽporibus. Nondum aũt ve-
nit hora eius ne poſſit miracula facere: ſed miraculum fecit: non igitur ſeruit horis. Vi-
de aũt oro, quomodo non vſque ad finẽ, neque per omnia reſiſtit matri, ſed quũ eam pa-

rum perſtrinxiſſet iterum preces eius implet honorans illam, & nobis dat formam re-
uerentiæ erga parentes

*Dicit mater eius miniſtris. Quodcunque dixerit uobis, facite. Erant autem ibi hydriæ lapideæ po-
ſitæ ſecũdum purificationem Iudæorum, capientes ſingulæ metretas binas ac ternas. Dicit
Ieſus, Implete hydrias aqua. Et impleuerunt eas uſque ad ſummum. Et dicit eis. Haurite nu[nc]
& ferte architriclino, & tulerunt.* Miniſtris dicit mater. Quicquid dixerit vobis: facite:
atque ita cum maior fieret petitio, quumque acceſſiſſent & illi, ac petiſſent vt monſtra-
tur, quod non infirmitatis fuerit repulſa, ſed ne videretur accurrere & feſtinare ad mi-
raculorum operationem, propter oſtentationem & vanam gloriam. Lapideæ autem hy-
driæ ad purificationem Iudæorum aderant. Iudæi enim ferme ſingulis horis abluebant-

Palęſtina inaquoſa

tur: & ſic comedebant, vt ſi tetigiſſent leproſum, vel mortuum, vel rem habuiſſent c[um]
muliere, ſe lauabant, quaſi immundi forent. Et quũ Palæſtina inaquoſa ſit, nec vbiq[ue]
inueniantur fontes, implebant ſemper hydrias aqua; & ita non currebant ad flumi-
ne forte immundi fierent. Non temere igitur dixit, ſecundum purificationem Iudæor[um].
Sed ne infidelium quidam ſuſpicarentur: quod manſiſſent in ea vindemiæ quædam re-
liquiæ, & dein aqua infuſa, & vinum deinde tenuiſſimum: oſtendit quod nunquam i[l]-
la fuerint vini receptacula. Iam, num potuit etiam abſque eo quod impleretur hydr[ia]
aqua, creare vinum ex nihilo? Potuit quidem, ſed ſæpe obeſt magnitudo ne miracu[la]
creditu ſint facilia. Interim hoc accedit, vt teſtes miraculi fiant miniſtri, qui aquam in[fu]-
derant hydrijs. Inſuper vt diſcamus: quod ipſe ſit ille: qui & in vite liquorem aquæ [in]
vinum conuertat, Iubet autem miniſtros vt architriclino guſtandum exhibeant. N[on]
immerito, ſed vt ne ſuſpicentur quidam, quod ebriorum conuentus fuerit, quorum [gu]-
ſtus corruptus eſſet, & qui ebrietatis vitio exiſtimarunt aquam vinum. Ne igitur l[ocum]
haberet talis ſuſpitio, iubet guſtandum dari architriclinio, qui ſobrius erat. Etenim
quibus tale concreditum eſt miniſterium, magis ſobrij ſunt, vt eius iuſſu omnia qu[æ]
lic ordinate fiant & compoſite. Cæterum oremus, vt hæc in nobis quoque impleant[ur]
etiam nunc, nempe vt fiant nuptiæ: hoc eſt, coniunctio dei cum anima noſtra, quã di[ci]-
mus in Cana Galilææ, loco inquam, inferioris huius & deuolubilis mundi, eius qu[i]

Adhortatio theophylacti & moralis expõ.

tatur & rotat alia. Nuptiæ illæ non fiunt ſine præſentia CHRISTI, & ſuæ matri[s &]
diſcipulorum eius. Niſi enim qui crediderit in CHRISTVM, qui natus eſt ex Ma[ria]
virgine, & loquutus eſt per Apoſtolos, quomodo coniungetur deo? Sciem⁹ igitur q[uæ]
miraculis operetur dominus in talibus nuptijs, & in tali coniunctione dei ad anima[m].
Aquam in vinum conuertit, & ſex noſtras lapideas hydrias implet. Per aquam tu q[ui]-
dem intellexeris diſſolutionẽ noſtram & mollitiem in via ac doctrina, per hydrias v[ero]
ſex, quinque ſenſus per quos in operibus labimur, & ſextam hydriam, rationalem v[im]
per quam, in doctrinis periclitamur. Itaque dominus noſter Ieſus Chriſtus, verbum [nu]-
quam euangelicum, noſtros ſenſus, ſiue in virtute practica ſiue contemplatiua, ſi qu[id]
in eis aqueum & reſolutum in vinum conuertit ſapidum, & lętificans vitam & ſerm[o]-
nem: atque ita implentur hydriæ noſtræ bono hoc poculo, ſenſus ſcilicet, ne in opera
uavi labamur, & ratio, ne in praua incidamus dogmata. Obſerua autem quod & lap[i]-
deæ hydriæ propter purificationem Iudęorum ſtabant illic. Nam Iudas quidem di[ci]-
tur confeſſio, purificatur autẽ qui pœnitet per quinque ſenſus, quibus prius peccar[at].
Oculus male viderat, ſed oculus iterũ lachrymas in cõfeſſiõe ꝓfundit, atque ita ſe r[e]-
purgationi. Audiuit auris verba meretricia, ſed iterum ſe inclinat ad verba oris d[ei]
ita & in alijs ſenſibus. Sic & rationalis virtus in dogmatib⁹ peccat, ſed iterũ mũdat p[e]-

Galath. v

rem malitiã, qñ ad pia dogmata redit. Cæterũ lapideæ hydriæ ideo ſunt, vel quod [e]
terra formati ſumus, vel ꝙ ſolida receptacula talis vini eſſe oporteat & nuſquã fut[i]-
Lapidea hydria erat Pauli rationalis vis, etiã qñ perſequebatur. Zelator eñ erat pa-

Act. xiiij

narũ traditionũ ſuper oẽs coętaneos, & quãdo prędicabat. Tantã eñ vim verbi habeb[at]
vt a Lycaonibus Mercurius crederetur, vt pote dux verbi.

*Poſtquam aũt guſtaſſet architriclinus aquam in uinũ uerſam, neque ſciret unde eſſet, ſed mini-
ſtri ſciebant qui hauſerant aquam, uocat ſponſum & dicit ei, Omnis homo primo loco bonũ [uinum]
ponit & quũ inebriati fuerit, tũc id quod deterius eſt. Tu ſeruaſti bonũ uinũ uſque ad hoc tẽp[us].*
Architriclinus non miniſtros, ſed ſponſum interrogat. Quare? Omnino iuxta diuinam
prouidentiam. Nam ſi miniſtros interrogaſſet, vtique miraculum reuelaſſent: & nu[l]-
lus eis crediſſet. Initium enim erat ſignorum, & null⁹ adhuc opinionem talem habe-
bat a Chriſto, atque ita miniſtris narrãtibus miraculũ hoc null⁹ crediſſet. Igitur poſt

quam & alia signa ostensa sunt, credibile & hoc futurum erat, & paulatim ministri omni
A bus hoc enarrantes, fideles habiti fuerunt. Idcirco ordinauit dominus ne ministri interrogarentur, sed sponsus. Porro non simpliciter fecit vinum, sed & optimum. Hæc enim quæ per miracula CHRISTI facta, multo meliora his, quæ per naturam fiunt. Et quod aqua factum sit vinum: testes sunt ministri qui hauserãt aquam, quod vero optimum fuerit, Architriclinus testatus est, quæ sane omnia, procedente tempore prædicata, credibilioraque facta sunt audientibus. Potes autem intelligere & vinum quidem sermonem euangelicũ, aquam autem omnia quæ ante euangelium, q̃ liquidiora & insipidiora erãt, & ad illius perfectionem non peruenientia: & vt aliquid exempli gratia dicam. Dominus homini varias leges dedit, vnam in paradiso: secundam tempore Noe: tertiam sub Abraham, nempe circuncisionem: quartam per Mosen: quintam per prophetas. Omnes igitur illæ si conferantur cum Euangelij euidentia, & virtute, aquæ sunt, si quis eas simpliciter & ad literã intelligat. Quod si quis spiritu incedit, & intelligit abscondita, inueniet aquã mutatam in vinum. Nam quæ simpliciter dicuntur: & ad literam intelliguntur, multis omnino aqua sunt: qui autem spiritualiter dijudicat, inueniet vinum optimum, post ea habendum & seruandum a sponso Christo, quandoquidem & in extremis temporibus monstratum est euangelium.

Varias dedit de⁹ hoĩ leges Gen̄.i.ix. xvij Exo. xix xx.

Hoc fecit initium signorum Iesus in Cana Galilææ, & manifestauit gloriam suam, & crediderunt in eum discipuli eius. Quod dominus signa operari cœperit post baptismum, & prius quidem diximus, videtur autem & hoc signum primo fecisse: dicit enim. Hoc fecit ini
B tium signorum. At dicet quis, quod licet fuerit initium signorum, non tamen omniũ, sed eorum quę in Cana Galilææ. Nam quum plura ibi fecerit signa, hoc tamen primum fuit. Et hæc quidem illi dixerint. Nos autem, quanuis multa habeamus ad monstrandum quod initium fuerit omnium signorũ, etenim quum dicit, manifestauit gloriam suam, & crediderunt in eum discipuli eius, indicat quod ante hoc non fecerit miraculũ aliud, ab illo enim manifestauit gloriam suam, attamen non refert siue hoc, siue aliud fuerit prius. Quomodo autem manifestauit gloriam suam? Non multi interfuerant: neque coram populo fuit factum, quanuis enim non tunc, sed postea miraculũ hoc audituri erant omnes, Vnde vsque in hũc diem celebratur, & in occulto non est. Quod autem & discipuli eius crediderint in eum, ita intellige, hoc est fidem ampliorem & firmiorem acceperint. Quia prius quidem crediderant, sed non tam firmiter.

Signũ in Cana, an absolute primũ fuerit.

Post hæc descendit Capernaum ipse & mater eius, & fratres eius, & discipuli eius, & ibi manserunt non multis diebus. Et in propinquo erat pascha Iudæorum, & ascendit Iesus Hierosolymam, & reperit in templo eos qui uendebant boues & oues, & columbas, & nummularios sedentes. Et quum fecisset flagellum e funiculis, omnes eijcit de templo, oues simul ac boues, & nummulariorũ effudit æs, mensasq; subuertit. Et his qui colũbas uendebant, dixit. Auferte ista hinc, nec facite domum patris mei domum mercatus. Recordati uero sunt discipuli eius, quod scriptum est. Zelus domus tuæ excedit me. Descendit in Capernaum dominus, non alterius vsus gratia, quã vt matrem suã illic residere faceret, vt ne illam vbique post se traheret. Quoniam enim ad nuptias venerant in Cana, nuptijs habitis abducit matrem in domũ suam in Caperna-
C um. Manifestum aũt, quod propter hũc causam descenderit in Capernaũ, ex eo ꝙ neque multis illic manebat diebus, neque miraculum illic faciebat. Increduli eñ erant eius ciuitatis viri, ideo & alio loco dominus eam miseram esse dicit. Quod autem dicit Euangelista fuisse prope pascha, ostendit quod non ante multos dies paschę fuerit baptizatus. Porro vbi ascendit in Hierusalẽ, rem fecit magnę authoritatis. Vendentes eñ oues & boues eijcit. Iam quod factũ hoc & Matthęus commemorat, scias quod non semel hoc Christus fecerit, sed hoc quod Matthæus commemorat fecit prope tempus passionis, quod autem apud Ioannem, in exordio signorum. Idcirco & hoc loco adnectit, dicens. Ne feceritis domum patris mei domum mercatus. Initium enim signorum adhuc erat. Et nondum tanta signorum ostensorum erat authoritas. Illic autem apud Matthęum, dicit. Nõ facite, inquit, speluncam latronum. Manifeste enim illos latrones nominauit, quod ex iniustis modis lucrum facerent. Quando enim quis ex eo quod parui precij est, multũ precij petit: & a pauperibus forsassis & viduis lucrũ corradit, sicut ferme solent hi qui necessaria venditant, quid aliud quam opus latronis facit, ex calamitatibus aliorũ lucra cõportans? Et quare illos e templo eijcit. Non immerito: Quia in sabbato sanaturus erat, & soluturus legẽ, vt ne videatur contrarius deo: corrigit hoc loco opinionem illam. Neq; enim tantum zelum propter domum ostendens spreuisset, cum dominum domus. Nõ

p̃s. lxviij

Lucæ. x. Mat. xxi. Christus nõ semel emẽtes et vendẽtes e templo eiecit.

enim simpliciter eijcit, sed & flagello plexo percutit, & subuertit mensas, & lucrum, hoc est pecuniam nummulariorum effundit. Et opus periculosum attentans, non se in periculum coniecisset pro domo dei, soluens legem dei, vt aduersarius. sed omnino vt filius dei, & æqualem habens potestatem patri, qui legem dei sabbato statuerat. Ideo autem non dixit, domum dei, sed domum patris mei, ostendens quod potestatem habeat sicut filius patris omnium. Nummularij autem qui & collybistæ, sunt hi qui parua numismata vendunt. Collybos enim apud Græcos minutum numisma est quod Romani nummum vocant. Multi autem ex pontificibus in hunc modum peccant. Nam & ipsi negociatores vendunt boues in ecclesia: hoc est qui pstātes sunt in verbo doctrinæ, nō iuuant, sed tradunt his qui affligere volunt. Insuper & oues, hoc est simpliciorem & communē populum, & columbas, hoc est spiritualia dona vendunt, & maiores dignitates conferunt his qui plura dant, quos dominus eijcit e templo, indignos iudicans sacerdotio. Ad hęc si quis talentum & nummum, hoc est & sermonem & dogma vendat, & fortassis, quum sit doctor, non annunciet verbum: nisi lucrum habeat, etiam eius mensam subuertit dominus, sedem dico & doctrinæ, sermonem quem ille cohibet propter malitiam, nō dans illū oībus, dominus Iesus per misericordiam effundit, populisque dat, illum quidem a principatu deijciens, & alium in doctrinæ sedē collocans. Recordati sunt autem discipuli eius, quod scriptum sit. Zelus domus tuæ comedit me. Paulatim em̄ incrementa boni sumentes, & scripturarum recordantur, inde testimonia recipiendo, & firmiorem de Christo scientiam apud se constituendo,

In doctores questuarios.

p̄s. lxviij

Responderunt ergo Iudæi, & dixerunt ei. Quod signum ostendis nobis, quod ista facias? Respondit Iesus & dixit eis. Destruite templum hoc, & in tribus diebus erigam illud. Dixerunt ergo Iudæi. Quadraginta sex annis extructum est templum hoc, & tu in tribus diebus eriges illud? At ille dicebat de tēplo corporis sui. Quū ergo resurrexißet à mortuis, recordati sunt discipuli eius, quod hoc dixißet, & crediderunt scripturæ & sermoni quem dixerat Iesus. Postquam viderunt Iudæi dominum magna potestate hęc facere: & dicere, ne feceritis domum patris mei mercatū, dicunt. Persuade nobis signo aliquo, quod filius dei sis tu, & quod illinc missus sis, Vnde enim manifestum, quod pater tuus sit qui domus illius est dominus. At ille per enigma eis respondebit: Soluite, dicens, templum hoc, corpus omnino suum dicens: quod in ipso habitabat omnis diuinitas vnigeniti. Vbi autem dixit, Soluite, non exhortatus est ad cædem, absit, sed quoniā sciebat facturos, certo euenturū affirmat. Audiant vero Ariani, quomodo sicut dominus & mortis destructor dicat. Excitabo, non enim dicit. Excitabit pater, sed ego excitabo, propria virtute vsus: nullaque externa indigens. Cęterum Iudæi de inanimato templo ipsum dicere autumantes hoc, derident eū. Quū quadraginta & sex annis sit ædificatum, quo pacto dicunt tu dicis in tribus dieb' te excitaturum? Sciendum autem, quod quando a Solomone templum primo extructum est, viginti annis omnia perfecte absoluta fuerunt, postea autem post captiuitatem. Hebræi accepta potestate illud reædificandi, cœperunt quidem sub Cyro rege ædificare; impediti autem ab his qui inuidebant eis, prorogarunt structuram vsque ad Artaxerxen regem sub quo nacti omnium rerum copiam, omni studio vix potuerunt perficere opus. Vnde & dicitur. Iudæos ædificantes altera manu gladium, altera tenuisse ædificatorium instrumentum, vsque adeo timebant vicinos Idumæos, non autem Persas, a quibus vt dixi omnes accipiebant sumptus. Istam itaque structuram quæ post captiuitatē aiunt quadraginta sex annis factam, eo quod prohiberentur & impedirentur Iudæi a Cyro vsque ad Artaxerxē. Et non est mirandū: quod Iudæi miraculum non agnouerint quādoquidē neque discipuli cognoscebant. Obstabāt enim duo magna, vnum quod resurrectio per se tam difficilis captu, immo omnibus ignota esset, alterum quod de' corpus eius inhabitaret. Etenim post resurrectionem cognouerunt discipuli, & crediderūt scripturæ. Cui scripturę? Omni quę de resurrectione tradit, manifestissime autem ei quæ dicet. Non derelinques animam meam in inferno. Et illi, dominus voluit purificare a plaga, ostendere lumen. Manifeste enim illa de resurrectione dicūt. Apollinarius autem tentat hoc loco patrocinium suæ hęreseos inuenire. Volens enim persuadere inanimatā esse carnem domini dicit quod templum dicatur caro, templum autem inanimatum sit, inanimata ergo & caro est. Attonite & versute: tu autem & ligna, & lapides domini carnem facies: quandoquidem ex his est templum. Quando autem audieris dominum. Nūc turbata est anima mea: &, Potestatem habeo ponendi animam meam, quomodo ea intelligis? Quod si tu non de mentali & rationali anima asseris, quo referes hoc. Pater in

Quot annis tēplū Solomonis extructum sit.

psal. xv. esa. liiii. secundū transf. lxx

Ion. xij. Ioan. x Lu. xxiij

manus tuas commendo spiritũ meum? Vtique hoc de inanimata anima nõ intellexeris.
A De hoc autem. Non derelinques animam meam in inferno, quid tibi videtur? At tu propter tua corrumpis.

Quum autem esset Hierosolymis in pascha in die festo, multi crediderunt in nomen eius, uidentes signa eius quæ edebat. Ipse autem Iesus nõ credebat semetipsum eis, eo quod ipse nosset omnes, nec opus haberet ut quisquam testaretur de homine. Ipse enim sciebat quid esset in homine.

CAPVT TERTIVM.

ERat autem homo ex pharisæis Nicodemus nomine; princeps Iudæorum. Hic uenit ad Iesum nocte, & dixit ei. Rabbi, scimus quod à Deo uenisti magister. Nullus enim hæc signa potest facere, quæ tu facis, nisi deus sit cum eo. Videbantur quidem nonnulli credere in nomine Iesu, quum esset in festo, sed non firma illorum fides erat, ad tempus enim attendebant CHRISTO, non vt Deo, sed vt homini, qui Deo afflabatur, ac iterum a fide illa contemptibili excidebant. Nam quod tales fuerint, manifestum ex sequentibus. IESVS enim ipse inquit non credebat se eis, neque omnia dogmata, vt his qui vere credunt, concre- (Hie. xvij. Ps. cxiij.)
B debat. Scrutator enim est cordium, & scit quid sit in homine. Non enim ignorat quales sint cogitationes in singulis hominibus. Ferme & Nicodemus talis erat, qui & ipse credebat Iesu, vt videtur pro domino contra Iudæos loqui, quod oporteat cum scrutatione, & ex animo condemnari illum, sed post crucem multum officij & liberalitatis in sepultura exhibuit. Cæterum quia non vt oportebat, credulus erat, & adhuc infirmitate Iudaica tenebatur, nocte quidem venit ad Iesum, propter timorem Iudæorum. Magistrum autem ipsum vocat, quasi purum hominem: talem enim opinionem de eo conceperat. Idcirco & subdit. Nullus potest talia facere, nisi deus sit cum eo. Vides quod sicut ad prophetam & hominem dilectum a deo: accedit ad Iesum? Quid igitur dominus? Nõ arguit, neque dicit. Quare igitur ad magistrum qui a deo missus est, venisti nocte? quare non fidenter & publice accedis? Nihil horum dicit, sed læte ei de diuinis & sublimibus disserit. Nota autem quod quanuis CHRISTVS multa fecerit miracula, nullum tamẽ illorũ narrat Euangelista, vel quod ab alijs traduntur Euangelistis, vel quod maiora sint quam quæ particulatim recenseantur. (Nicodemus non perfecte credidit.)

Respondit Iesus & dixit ei. Amen amen dico tibi, nisi quis natus fuerit superne, non potest uidere regnum dei. Videntur verba quæ a saluatore dicta, nihil alludere ad ea quæ a Nicodemo dicta, at si quis recte peruiderit, valde congruere inueniet: Quandoquidem Nicodemus humilem de CHRISTO habebat opinionem, nempe quod magister esset, ac deus esset cum illo, dicit ei dominus. Merito ita de me sentis, nondum enim natus es superne, hoc est a deo spirituali natiuitate, sed carnalis es, & cognitio quam de me habes, non est spiritualis, sed animalis & humana. Ego autem dico tibi quod nisi tu & quisquis alius fuerit superne, & ex deo nati fueritis piam & dignam de me opinionem habueritis, extra regnum cœlorum estis. Natiuitas enim per baptismum, illuminationem præbens animæ regnum dei, hoc est vnigenitum illius filium videre, hoc est, intelligere dat. Nam sicut dei sapientia filius est, ita & regnum quoque dei dicitur. Hoc sane regnum nemo videt, hoc est, intelligit o Nicodeme nisi natus fuerit a deo, atque ita etiam tu, quoniam nondum natus es spiritualiter, propterea non vides me regnum dei, sicut oportet, sed humilem opinionem de me habes.
C

Dicit ad eum Nicodemus. Quomodo potest homo nasci, quum sit senex? Num potest in uentrem matris suæ iterum introire ac renasci? Respondit Iesus. Amen amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, non potest intrare in regnum dei. Audiens Nicodemus doctrinam plus quam humanam stupescit, & passus humanum quiddam, interrogat, quomodo potest? id quod incredulitatis est signum. Vbi enim fides non est: illic quæritur, quomodo hoc, & quare hoc? propterea ridicula Nicodemi verba apparent. Neque enim intellexit spiritualem natiuitatem, sed mentionem corporalis ventris facit. Postquam enim audiuit, nisi quis ἄνωθεν, e supernis fuerit natus, existimauit anothen ab initio, & denuo; atque tale quippiam dici, nisi quis ab initio & denuo nascatur, & propterea dicit. Quomodo potest is qui senex est, denuo intrare in vterum matris suæ? Nam duo illum faciebant (nota incredulorum verba.)

perplexum,natiuitas scilicet spiritualis, & regnum.Neque enim nomen regni, cæle
auditum erat aliquando apud Iudæos. Nunc igitur de natiuitate dubitat,propterea
Christus ei manifestius spiritualis natiuitatis modum reuelat. Nisi quis nascatur,
cens ex aqua &spiritu.Homo quum ex duobus constet,ex corpore & anima,habet
tiuitatis quoque duplicem modum. Aqua enī si visibiliter accipiatur,ad corporis
tinet purificationem,spiritus vero inuisibiliter concurrens,ad inuisibilis animæ re
nerationem pertinet. Quod si rogas, quomodo aqua potest generare?Interrogab
ego.quomodo semen & ipsum aquosum existens:potest in hominē transformari.
tur sicut in corporali semine totū est gratiæ diuinę,ita & in baptismate aqua sub
est,& spiritus omnia operatur,& inuocatio per preces,imo dei præsentia.Symbola
sepulturæ & resurrectionis in aqua illa perficiuntur. Tres mersiones triduanæ sep
ræ symbola sunt:deinde regreditur hō,sicut dominus, fulgidior & clarior incorru
nis ferens indumenta,qui in aqua corruptionem summersit.

Tres mersiōes cui⁹ symbola.

Quod natum est ex carne,caro est:& quod natum est ex spiritu,spiritus est.Ne admireris,q dixit.Oportet uos nasci è supernis.Spiritus ubi uult spirat,& uocem eius audis, sed nescis, ueniat,& quo uadat.Sic est omnis qui natus est ex spiritu. Abducens dominus Nicodem a carnali natiuitate dicit.Quod natum est ex carne,caro est:& quod natum est ex sp tu spiritus est,hoc est spiritualis est homo,qui natus est per baptismum.Per spirit spiritualem intelligere debes.Neque spiritus diuinus fit baptizatus,sed quum ad tionem filiorū in spiritu,& gratiam, & honorē susceperit: spiritualis esse meretur. dens autem Nicodemum adhuc perturbari,dicit: Ne mireris ,deinde sensibili ex docere eum tentat. Spiritus enim inquit vbi vult spirat. A vento inquit, disce ma ra. Ventus enī,quem hoc loco spiritum vocat:vbi vult flat,& sonū eius audis,& ig ras tamen vnde feratur . Nequit enim cōprehendi vel prohiberi.Naturali enim p state fertur in aliquem locum incertum.Cæterum vbi vult,inquit,non quod vent luntatem habeat,sed(vt dixi)a natura indita illi potestas ostenditur. Si igitur vent qui spiritus est sensibus subiectus ,ignoras quomodo & quo spiret,quomodo rege rationem a diuino spiritu curiosius inquiris?Si hic spiritus cōprehendi nequit,m minus sancti spiritus gratia legibus naturæ subdetur.Confundatur Macedonius, tus oppugnator,& qui antecessit illum Eunomius.Ille enim seruum facit spiritū, uis audierit hoc loco,quod ventus quo vult,spirat,multo igitur magis spiritus san liberiorem habet mentionem, & quo vult,& sicut vult,operabitur.Eunomius vero illo ipso peccans,& creaturam dixit spiritum:& in tantam peruenit peruicaciam, si cognosceret deū, sicut ipse seipsum. Audiat igitur:ꝙ neque impetum,neque fin at.Quomodo igitur dei substantiam cognoscet impostor?

Macedonius Eunomi⁹

Respondit Nicodemus,& dixit ei.Quomodo possunt hæc fieri?Respondit Iesus,& dixit ei. es ille magister Israelis,& hæc ignoras.Amen amen dico tibi,quod scimus loquimur,& quod dimus testamur,& testimonium nostrum non accipitis. Si terrena dixi uobis,& nō creditis, si dixero uobis cælestia,credituri estis? Nicodemus adhuc in Iudaica imperfectione sistit,propterea iterum rogat,quomodo possunt hæc fieri?ideo & dominus monstra ei, quod imperfectionem ita loquitur,dicit.Tu quum sis doctor in Israel, si recorda fueris miraculorū quæ in veteri testamento traduntur de formatione hominis, & quomodo formatus sit:quomodo ex latere vxor,quomodo prodigia in Ægypto q modo in mari rubro,quomodo sterilis pepererit, & similia si hæc cōsiderares sicut ctor in Israel,non discrederes his quæ nunc dico. Veruntamen ego quidem quod dico:& quod vidi,hoc est,clare cognoui.Neque enim corporalem visionem signific quum dicit,vidimus sed cognitionem certissimam.At vos testimoniū nostrū,hoc meū,non accipitis, Hæc autem dicit dominus, non ad Nicodemum , sed ad genus Iu dæorum qui vsque ad finem increduli fuerunt.Igitur si terrena dixi vobis:& non cre ditis,hoc est si de generatione quæ est in baptismo dixi vobis,& non recepistis,sed in terrogastis,dicentes,Quō?Terrenam aūt hanc natiuitatē nominat quod super terram facta sit in beneficium hominū:quanuis enim cęlestis sit secundum gratiam & honor at baptizamur quū super terrā sum⁹.Si igitur de hac terrēa natiuitate dicēs:inueni vo incredulos,de supercælesti natiuitate,quę ineffabilis.qua vnigenitus filius a patre na est quū audieritis,quomodo credetis?Quidam aūt per terrenū intellexerūt similitudi nem de vento,ita vt ꝙ dicitur,sic se habeat. Si exemplum a terrenis dedi vobis,& ne que sic persuasi estis,quomodo poteritis superiora discere?

Gene.i.ij. exo.vij. viij. ix. xiiij. i. reg. i.ij.

baptismū cur dn̄s terrenā dixerit natiuitatem.

A *Et nullus ascendit in cælum,nisi qui de cælo descendit filius hominis, qui est in cælis*. Neque hoc videtur cũ his quæ præcesserunt recte cõtexi. At si quis diligenter inspexerit,appa rebũt etiã illa bene cohęrere cũ superiorib⁹. Quia eñ magistrũ dominũ & Prophetã no minabat. Nicodem⁹. Ne putes me inquit quasi prophetã qui de terra est a deo missum doctorem,sed e supernis me scias descendisse, vt filiũ, non & a terra esse. Nullus igitur ꝓphetarũ ascendit in cælum ,nisi ego sol⁹ ascensurus, qui & descendit. Filiũ aũt hominis quũ audiueris descendisse de cęlo:ne existimes quod caro e cęlo descenderit.Hoc eñ Apollinari⁹ docuit,quod Christus habuerit corpus de cælo,quod per virginẽ transierit; quasi per canalem. Verũ quia vna hypostasis, hoc est vna persona Christus ex duab⁹ naturis constituta,ideo omnia quæ sunt hominis,dicuntur de verbo:& iterũ ea, quæ sunt verbi,attribuuntur homini. Sic & hoc loco quoque fili⁹ hominis dicitur descendere de cælo,eo ꝙ vna sit persona,& vna hypostasis,deinde vt ne quũ audiueris qui descẽdit,putes ꝙ non sit in cęlo,dicit,Is qui est in cælo. Noli eñ suspicari me propterea nõ esse illic,quia descendi,sed & hic adsum corporaliter, & illic sedeo cũ patre vt deus. Apolinarius. Vna hypostasis i Christo.

Et sicut Moses exaltauit serpentem in eremo: ita exaltari oportet filium hominis, ut omnis qui credit in illum nõ pereat,sed habeat uitam æternã. Postquã dixit de regeneratione per baptismum, nunc dicit de beneficio,quod per crucem nobis factum est. Crux enim & mors author nobis fit gratiæ, quæ per baptismum data est: si quidem quum baptizamur: mortem domini repræsentamus. Non dicit autem manifeste, crucifigendus sum,sed me B mini serpentis & veteris hystoriæ. Interim discimus vetera cognata nouis & vnum esse legislatorem veteris & noui testamenti, tametsi Marcion & manichæus,& reliqua id genus hæreticorum cohors,reprobent,dicentes, veterem a malo opifice esse conditam. Docet item, quum Iudęi videntes ęrei serpentis imaginem, mortem effugerint multo magis nos ad crucifixum respicientes & credentes,animæ mortem effugituros. Vide autem,oro,figuram,& confer cum veritate. Illic serpentis similitudo. formam quidem habet bestiæ,venenum autem non habet. Ita ex hoc loco homo dominus, sed a peccati veneno liber, in similitudine carnis peccati venit,hoc est in similitudine carnis peccato obnoxiæ, quæ minime caro peccati esset. Et tunc quidem videntes, euadebant mortem corporis, nunc autem qui vident, mortem animæ. Tunc quidem suspensus serpentium ictus sanabat, nunc autem spiritualis draconis plagas curat CHRISTVS. Exaltatum autem audiens; intellige quidem & suspensum esse. In summo enim suspensus est vt & ærem,sanctificaret, qui terram sanctificarat, in illa ambulando. Intellige autem quid sit glorificari. Nam reuera gloria Christi crux fuit. Per hoc enim,quo visus est condemnari,condemnauit huius mundi principem,vt clarius dicam. Adã iuste mortuus est, peccarat enim dominus iniuste mortuus est, non enim peccarat. Igitur vsque ad crucifixionem domini,iniuste præualuit hominib⁹ mors. Quia autem absque pecca to inuentus est Christus,quid igitur in illo iuris habebat diabolus, vt occideret ipsum, atque ita quia iniuste mortuus est,vicit eum a quo occisus,& sic liberauit Adamum a morte,quæ illi iuste inferebatur:vt pote ei qui peccarat. Et aliter,Duo fuerunt quę do C minũ habeant in humanum genus,voluptas & tristitia. A duobus autẽ illis inuict⁹ repertus est dominus. Nam assumpserat quidem illum in montem, tentans per voluptatem,& quum experiretur hac via vinci non posse, maiorem postea machinã, tristitiam scilicet adhibuit,vt saltẽ per illã deuinceret, & propterea commouit omnes contra illũ discipulos,vt negarent,milites,vt illuderent,prætereuntes,vt blasphemarent,&in summa, Iudæos,vt crucifigerent,vt sic quoque inuictum comperit. Non enim potuit crucis dolor efficere,vt crucifigentes haberet odio, sed diligebat eos, & pro eis orabat, dicens. Ne statuas illis pater peccatũ hoc. Vides quomodo vicerit per hoc ipsum, qui videbatur victus esse. Sic igitur exaltatio & gloria eius crux fuit. Nu .xxi Marcion Manichę⁹ Crux gloria xp̄i. Math.iiij mat.xxv xxvij. Lu.xxiij. i.Io.iiij.

Sic enim deus dilexit mundũ,ut filiũ suũ unigenitũ daret,ut oĩs qui credit in eũ, non pereat: sed habeat uitã æternam. Non.n. misit deus filium suũ in mundũ,ut nõ condẽnet mundũ; sed ut seruetur mundus per eũ. Mira dei erga mundũ dilectio,tãta,vt nõ dederit vel p prophetam vel angelũ,sed filiũ suũ:atque illũ vnigenitũ. Angelũ siquidẽ dedisset,non erat res parua,eo quod angelus quidem minister eius fidelis & seruus,non autem inimici & apostatæ, nunc autem dato filio quãto excellẽtiorẽ dedit charitatẽ? Item si multos habens filios quũ dedisset,& hoc maximũ fuisset nũc vero vnigenitũ dedit. Igitur bonitas digne laudanda est. Ariani aũt dicũt,ꝙ vnigenitus dicatur,eo ꝙ solus ipse factus sit & conditus a deo,omnia aũt alia ab illo. Quibus simpliciter respondemus. Si quidẽ vnigenitus

A

Vicissim q̃ sunt naturę hũanę, diuinę tribuũtur in xp̃o: & q̃ diuinæ, humanæ.

dictus fuisset, quũ non esset filius, haberet rationem impudens vestrum cõmentũ: at nunc
quum non solum vnigenitus, sed & filius dicatur, non permittit sic intelligere, sed vult, D
illum solum ex patre natum. Vide aũt, oro, ꝙ sicut supra dixit filiũ hominis descendis
se de cęlo, quanuis non descẽderit caro de cælo, sed propter vnam personã & vnã hypo
stasin, ea quæ dei sunt attribuit homini, ita & hoc loco, ea quę hominis sunt attribuit ver
bo deo. Dedit enim, inquit, deus filiũ suũ in mortẽ, quanuis impassibilis permanserit de
us: attamen quia vnus & idem fuit per hypostasin, & qui verbum dei, & hõ qui pro no
bis patiens, filius dicitur esse: datus esse, in quantũ & vere passus, non in sua natura, sed
in sua carne. Quod aũt lucrũ dari filium? O magnũ & supra humanam mentẽ: vt omnis
qui credit in illũ, duo illa lucretur, vnum quidem, quod non perit alterũ quod vitam ha
bet, atque vitam æternam. Vetus enim lex promittebat eos: qui in illa deo placebant, im

Roma. iij.

plendos longitudine dierum. Euangeliũ aũt non temporariam vitam largitur, sed æter
nam, & indissolubilem. Quia enim duo sunt aduẽtus Christi, & ille qui fuit, & ille qui vẽ

Vet⁹ lex Euãgeliũ Exod. xx Deute. v. xvij. xxxij

turus est, de priore aduentu dicit, quod non missus sit filius, vt condemnet mundũ (quia
si propter h ocvenisset: condemnati fuissent vtique omnes. Omnes em̃ peccauerunt, sicut
& Paulus dicit) sed primum ad hoc venit, vt mundum seruaret, atque hæc intentio eius
fuit, per accidens aũt iudicat eos qui non crediderunt. Lex enim Mosaica pręcessit: vt re
prehenderet peccatũ, & condẽnaret pręuaricantes. Nulli em̃ ignoscit, sed simul atq; in
uenerit peccantem in aliquo, pœnam infert. Itaque primus aduentus non propter iudici
um factus, nisi per accidens iudicans eos qui non crediderunt, qui iam iudicati sunt. Secũ
dus vero erit, vt omnes iudicet, & vnicuique secundum opera sua faciat.

*Qui credit in filium, non iudicatur: qui uero non credit, iam iudicatus est, quia non credidit in no
men unigeniti filij dei. Hæc est autem condemnatio, quod lux uenit in mundum, & dilexerunt ho
mines magis tenebras quam lucem. Erant enim eorum opera mala. Omnis enim qui mala agit, odit
lucem, nec uenit ad lucem: ne arguantur opera ipsius. Qui autem operatur ueritatem, uenit ad lu
cem, ut conspicua fiant facta ipsius, quod per deum sint facta.* Quid est qui credit in filiũ non
iudicatur? Nunquid si immundam egerit vitam, non iudicatur? maxime quidem, non
enim vere fideles sunt eiusmodi, vt Paulus dicit. Deum enim, inquit, fatentur se scire, o
peribus autem negant. Veruntamen hoc loco dicit, quod propter ipsum credere nõ iu
dicatur, dabit aũt pœnas graues malorum operũ propter incredulitatem aũt quam non

Immundus vita non vere fidelis est Ad Tit. i. Incredulitas est cõdemnatio Gene. iij.

habet: non punietur, semel em̃ credidit, at qui non credidit, iã iudicatus est. Quomodo?
Primum quidem quoniam & ipsa incredulitas condemnatio est. Esse enim extra lucem
per se maximum suppliciũ est. Deinde, quanuis non hic gehennæ traditus sit, sed congre
gauit hic futuri supplicij occasiones, sicut & homicida, tametsi non sententia iudicis con
demnetur, natura tamen rei condemnatus est. Et Adam die quo comedit de ligno, mor
tuus est, & quanuis viueret, sententia tamen & natura rei mortuus fuit. Omnis igitur in
credulus, condemnatus est, ꝙ hinc migrans mox supplicio tradendus est, & non in iudici
um producendus, iuxta illud. Non resurgent impij in iudicio. Indigni enim habentur, vt
rationem dent impij, sicut & diabolus. In iudicium igitur non resurgent: sed in condem
nationem. Ita & in Euangelio dicit dñs, quod princeps huius mundi iam iudicatus sit, nõ
solũ quod ipse non crediderit, sed ꝙ & Iudam proditorẽ fecerit, & alijs perditionis fuerit
author. Quanuis autem dominus in parabolis adducat puniendos, quasi eos a quibus su
matur ratio: ne mireris. Primũ quidem eo ipso, quia parabolæ sunt ea quæ dicuntur, nõ
oportet omnia quæ in parabolis dicuntur quasi canones ac leges assumere. In die enim il
lo vnusquisque conscientiam habens pro iudicio quod falli nequeat, non opus habebit

Psalm. i. Ioan. xij. Quaten⁹ parabolæ assumẽdę

alio qui reprehendat, sed semetipsum quisque confutabit ac abibit. Deinde dominus nõ
inducit incredulos, quod mereãtur vt rationem reddant: sed credentes quidem, at immi
sericordes. Nos autem de impijs & ĩcredulis loquimur. Aliud autem est impius ac infide
lis, & aliud immisericors & peccator. Hoc est iudicium, quia lux venit in mundum. Oste
dit hoc loco infideles omni excusatione destitutos. Ista enim condemnatio est, inquit,
quia venit ad eos lux, & neque sic ad illam accesserũt. Non enim in hoc solo peccarunt:
quod ipsi non quęsiuerunt lucem, sed hoc pessimum est, quod lux ad illos venit: & illam
non susceperunt, propterea & condemnati sunt. Nam si quidem non venisset lux, potuis
sent homines prætexere ignorasse se quid esset bonum, verũ quia venit quidẽ deus ver
bum, deditque verbum suum vt illuminaret, non susceperunt aũt illi, omni excusatione
posthac carent. Vt autẽ nullus dicat. Nemo præfert tenebras luci, ponit causam propter
quam tenebris adhæserint homines, Erant enim, inquit, opera illorum mala. Quia enim

A Christianismus non solum recta dogmata; sed & honestam vitam exigit, ipsi autem voluerunt luto peccati inuolui, ideo nolunt improbi ad lucem Christianismi venire, & se meis subijcere legibus. Porro qui facit veritatem, & contendit & aspirat ad vitā quę deo placeat, is ad Christianismum veluti ad lucem accedit, quo magis in bono proficiat, & appareant eius opera secundum deum facta. Qui talis est cum fide recta, & vitam quoque honestam instituit, lucetque oībus hominibus, in illo glorificatur deus. Et ita gentilibus incredulitatis causa facta est immunditia vitæ. Sed forte dixerit quis, Quid igitur? non sunt & Christiani improbi, & Gentiles honestę vitæ? Fateor & ipse quidem improbos Christianos, at bonos Gentiles inueniri non asseuerauerim. Et natura quidē mansuet & boni reperientur quidam, sed non virtute: Nam exercitatione & meditatione boni nullus inuenietur; & quamuis boni quidam habiti sint, omnia tamen ad vanam gloriam fecerunt. Qui autem bonus propter gloriam, & non propter bonum ipsum, si quando tempus inuenerit, malis indulgebit concupiscentijs. Nam si apud nos & interminatio gehēnæ, & omne aliud studium, & vitę innumerabilium sanctorum vix conseruant homines in virtute, quo pacto nugæ Gentilium illos in bono continebunt? magna quoque res fuerit, si non & pessimos rediderint.

Quid exigat christianism⁹.

Post hæc uenit IESVS & discipuli eius in terram Iudæam, & illic morabatur cum eis, ac baptizabat. Baptizabat aūt & Ioannes in Aenon iuxta Salim, quia aquæ multæ erant illic, & ueniebant ac baptizabantur. Nondum enī coniectus fuerat Ioannes in carcerem. Erat Iesus Hierosolymis, vsque ad festū paschæ & postquā istud præterijt, exiuit in terrā Iudæam, & prope Iordanam versabatur, vbi multi conueniebant. Non quærebat autem populosa loca propter inanem gloriam vel ostentationem sed cupiebat pluribus suam bonitatem communicare, & vsui esse: quoniam & eam ob causam ad festum ascēderat, vt pote plurimis profuturus doctrina & miraculis. Audiens aūt quod baptizarit, ne putes quod per se baptizarit, sed per discipulos, hoc em̄ discipulorū opus in magistrum refert euāgelista: quandoquidem superius idem ille Euangelista dixit, quod Iesus non baptizarit, sed discipuli ei⁹. Sed quęris, Quare non ipse baptizauit? disce. Superius dixit Ioannes, quod ille vos baptizabit spiritu sancto. Spiritus aūt sanct⁹ nondū erat datus, eo quod nondum tempus erat. Igitur si baptizasset, vel absque spiritu baptizasset, & quid igitur præstabat Ioannes? Vel dedisset spiritum, atque ante tēp⁹, sed id indignum deo qui in tempore facit oīa. Quod autem tēpus dandi spiritum? Tempus post assumptionem. Proinde discipuli Iesu baptizabant, vt plures ad saluatoris doctrinam adducerent. Vnde & his baptizantibus, etiam Ioannes baptizabat, & non cessabat duo bona faciens. Vnum quidē, quia ad se venientes de Christo loquens ad illum adducebat. Alterum vero, quia curabat, ne discipuli sui in maiorem zelum & contentionem, prouocarentur. si enim cessasset baptizare quid nō fecissent discipuli eius: alioqui maiori inuidia CHRISTVM persequentes? Nam quum sæpe clamarit, & primas semper Christo tribuerit, non persuasit eis, vt accederent ad illum: in quantam ergo inuidiam impulisset, si cessasset baptizare? Idcirco & Christus tunc maxime cœpit prędicare, quando Ioannes inclusus est, propter inuidiam discipulorum Baptistæ. Opinor autem permissam Ioannis mortem maturari: vt omnis populus paratus ad Christū trāsiret, & nondū diuiderētur sentētiæ de Chrsto & Ioannæ. Baptizabant igitur discipuli Christi baptismo, q; nihil habeat amplius quā baptismus Ioannis: ambo em̄ imperfecti, & nondum habentes spiritum: eademque vtrique causa, vt adducantur ad Christum baptizandi.

B

Cur xp̄s ipse nō baptizarit.

C

Opinio Theophylacti sup morte Ioannis.

Orta aūt est quæstio ex discipulis Ioannis cum Iudæis de purificatione, Et uenerūt ad Ioannē, & dixerunt ei, Rabi, qui erat tecū trans Iordanē, cui tu testimoniū perhibuisti, ecce is baptizat, & omnes ueniūt ad eū. Respōdit Ioannes, & dixit. Non potes homo accipere quicquā, nisi fuerit ei datū è cælo. Facta est quęstio per iudæum quendā de baptismate contendentibus discipulis Ioannis. Nā Iudęus quidem pręferebat batisma discipulorū Christi, discipuli autē Ioānis baptisma sui magistri. Quū ergo de purificatione, hoc est baptismo, quęsitū esset accedunt ad magistrum suum, & incipiunt adulari dicentes. Rabbi, qui erat tecum, qui in ordīe erat discipulorū, vt a te discessit, baptizat, cui tu testimoniū dedisti, hoc est, quē baptizasti: quem tu clarū fecisti, eadem nunc audet quæ tu. Sed & aliud ad te nulli nūc veniunt, ad illum vero omnes. Omnes, inquit, veniunt ad eum, contempto te. Ioānes autem volens eos terrere & ostendere, quod pugnent cōtra deū prohibentes Christum & abstrahētes a glorificatiōe ei⁹ dicit. Nā potest hō a se quisquam accipere, &c. Nā nisi superne, inquit, datū esset, neutiquam creuisset is, cui īuidetis, & ita in duob⁹ peccatis nam

& contrarij estis diuino consilio, & attentatis impossibile. Interim autẽ & consolatur eos placide, eo quod non sit homo qui vincat ipsos, sed deus. Quin & nos inquit superne habuimus quod habuimus, non a nobis. Quod si præclariora sunt quæ agit Christus: non oportet admirari, deus enim vult.

Ipsi uos testes estis, quod dixerim, non sum ego Christus, sed mißus sum ante illũ. Qui habet sponsam sponsus est, amicus autem sponsi, qui stat & audit eum, gaudio gaudet propter uocem sponsi. Hoc autem gaudium meum impletum est. Illum oportet crescere: me uero minui. Ipsi, inquit vos scitis, ꝙ ego testimonium dedi ei, quod maior me sit. Igitur si omnino meum attenditis testimoniũ, discite illum mihi præferẽdum. Et hoc est gaudium meum: quod illum oẽs accedant. Si quidẽ non accessisset ad sponsum sponsa, hoc est populus, doluissem vtique ego pronubus nunc aũt quum hoc fiat, valde gaudeo. Video enim sponsum Christum loquentẽ sponsæ, populo scilicet & docentẽ ipsum. Non simpliciter autem dixit: Qui stat. Ostẽdit enim finem esse operum suorum, & stare iam non vltra operantẽ, & se nunc oporter stare, & solum audire Christum docentẽ & differentẽ sponsæ. Meum enim inquit, opus perfectũ estũ, & tradidi ipsum populo. Oportet igitur meam quidẽ gloriam imminui, illius aũt augeri. Igitur quõ imminuitur gloria præcursoris, vel omnino sicut lucifer a sole occultatur: & videtur quidẽ multis quod extinctum sit lumen, at reuera nõ est extinctum, sed a maiori occultatur: ita & præcursor velut lucifer a spirituali sole occultatus, imminui dicitur. Crescit aũt Christus, secundũ quod paulatim manifestat se per signa & miracula, non secundum profectum in virtutibus, absit, hoc enĩ Nestorij deliramentum esset, sed secundum ostensionẽ & manifestationẽ deitatis. Paulatim enĩ declarauit se deum esse: & non repẽte. Impletum igitur, inquit, meum gaudium in sponso. Nam meum opus, quod mihi vt pronubo concreditum, video profecisse. Omnis igitur sponsus animæ dominus, thalamus autem vbi copula fit, locus baptismatis, hoc est ecclesia. Dat aũt arrabonem sponsæ, peccatorum remissionem spiritus sancti communione, perfectiora vero in futuro, quando dignos in meliora & sublimiora introducet. Nota autem quod nullus alius est sponsus, quam solus Christus. Omnes aũt docentes pronubi sunt, sicut & præcursor quoque. Nullus alius dator bonorum est, quam solus dominus. Alij autem omnes mediatores, & ministri bonorum quæ a domino dantur.

Nestori⁹.

Christus spõs⁹ sol⁹

Docentes pronubi.

Qui e supernis uenit, super omnes est, qui a terra profectus est, terrenus est, & e terra loquitur. Qui e cælo uenit, supra oẽs est, & quod uidit & audiuit, hoc testatur, & testimoniũ eius nemo accipit. Qui accipit eius testimoniũ, is obsignauit, quod deus uerax sit. Nã is quem misit deus uerba dei loquitur. Non enim ad mensurã dat deus spiritum. Comparat se præcursor Christo, & dicit; quod ille quidem e supernis venerit a patre, & super omnes sit egregius super omnes & paternam seruans excellentiam. Ego aũt qui de terra sum terrena loquor, vilia & humilia, si cum doctrina Christi conferantur. Quanuis aũt quæ a præcursore fiebant; diuina erant, collata tamen cum his quæ a Christo; valde humilia apparebant. Ille, inquit, quæ vidit & audiuit, loquitur, hoc est, quæ a patre audiuit, & quæ vidit, hoc est clare nouit, illa loquitur & testatur. Et testimonium eius nullus ex his qui veritatem non attendunt, recipit. Qui autem recipit testimonium, hoc est doctrinam eius obsignauit, hoc est monstrauit & stabiliuit, quod deus verus sit. Qui enim credit ei, qui a deo missus est, deo credit, & cõsequenter obsignat & demõstrat: quod verum quiddam crediderit, sicut e diuerso, qui non credit ei qui a deo missus est, ostendit ꝙ mendax sit, & propter hoc non credit ei, vtpote mendaci. Et ita qui Christo credit, ostendit ꝙ deus verax, ex eo quod credit ei a quo missus. Manifestum enĩ, quod illi vt veraci crediderit. Et merito. Nos enĩ alij omnes ad mensuram accepimus operationem spiritus, ipsi autem Christo non ad mensuram dedit vnam vel duas virtutes, sed ipsum spiritum integrum habet substantialiter. Igitur & prophetis dedit deus spiritum, hoc est operationem spiritus, & ad mensurã dedit. Christo autem non ad mẽsuram, & neque omnino dedit, habet enim illũ Christus substantialiter. Quando aũt audit, quod Christus loquitur illa quæ audiuit a patre, ne putes illum indigere, vt scientiã ab illo discat, sed quia quæcũque scit filius, a patre naturaliter scit, quasi illi consubstantialis, eius gratia dicitur a patre audire quæ scit. Quemadmodum si videris filium patri per omnia similem; dicis quod omnia a patre habet, hoc est, nulli similis est quam patri. Audiens igitur missum esse; quasi radium intellige eum a solo patre missum esse. Nonne & ita dicere solemus, quod sol radios emiserit, hoc est miserit in terram: & nusquam radium alterius substantiæ dicimus esse posteriorem quam sol? Sic quoq; & filiũ missum esse a spirituali sole scilicet patre huic mundo, veluti deradiationẽ

Roma. iij.

i. Ioan. v.

Veritas fidei basis.

& radium,& lumen,& qualitercunque quantum congruit,vocare illum volueris. Non
A intempestium autem fuerit hoc loco dicere, quomodo habeat filius spiritum: & quo-
modo dicatur spiritus filij. Dicit enim & Apostolus. Spiritum filij sui in corda vestra Galat. iiij
sit; clamantem. Abba pater. Et iterum: Si autem quis spiritum Christi non habue- roma. viij
rit, hic nō est eius. Sane latini male hæc exponentes, & minus recte intelligentes, di-
cunt quod spiritus etiam ex filio procedat. Nos autem hoc quidem primum dicimus
ad eos, quod aliud sit esse ex quopiam, & aliud esse cuiusdam, vt spiritus est quidem
spiritus filij absque dubio, & ab omni scriptura approbatum, cæterum esse ex filio nul-
la scriptura testatur, vt ne duo principia spiritus introducamus patrem & filium, Pro-
fecto, inquit. Nam et inspirauit discipulis, & dixit. Accipite spiritum sanctum. O desi-
pientiam. Si tunc dedit discipulis spiritum quando insufflauit, quomodo postea dixit
eis. Accipietis virtutem superueniētis spiritus sancti super vos, nō post multos dies? vel
quomodo in penthecoste credimus factum descensum spiritus? Siquidem in vespera di
ei resurrectionis dedit illum, tunc enim inspirauit. At hæc quidem valde ridicula. Ma-
nifestum enim: quod tunc illis spiritum sanctum non dederit, sed donum vnum spirit9
sancti, remissionem scilicet peccati. statim enim subdit. Quorum remiseritis peccata. Ha
bet autem spiritum filius substantialiter, vt consubstantialem sibi, non a quo operatio-
nem recipiat, sicut prophetæ. Dicitur autem, spiritus esse filij secundum quod veritas,
& virtus, & sapientia. Spiritus autem sanct9, & veritatis, & fortitudinis, & sapientię spi-
B ritus ab Esaia describitur. Et aliter, quia per filium hominibus datur, propterea filij di-
citur. Crede igitur tu spiritum a patre quidem proficisci, per filium autem dari creatu-
ræ, atque hic sit tibi canon orthodoxę doctrinæ.

Spm̃ sanctũ a filio pcedere negat theophylac. cũ græcis antiquis. nunc aũt oẽs cõfitemur; Quia a patre filioq; procedit.
Ioan. xx.
actu. i.
esa. xi.

Pater diligit filium, & omnia dedit illi in manu. Qui credit in filium, habet uitam æternam, qui autem incredulus est filio, non uidebit uitam, sed ira dei manet super eum. Postquam dixit de Christo sublimia, nunc iterum humilia loquitur, sermonē auditoribus attemperans, vt capi possit. Ideo dicit, Pater diligit filium quasi de homine quodam admirabili loquēs. Et omnia dedit in manu filij iuxta humanitatem. Si aũt & secundũ diuinitatē, quid hoc? Dedit pater omnia filio ratione naturæ, sed non gratiæ, quoniã & esse a patre habet, merito & omnia dicitur a patre habere. Habet igitur omnia filius, tam quæ in cælo quam quæ in terra. Dominatur enim omnibus, etiam si quidam nolint. Postea vero in secũdo aduentu, quando omne genu flectetur ei, perfectum omnium accipiet dominiũ, quando malitia non vltra habebit virtutem, sed inefficax manens ostendet naturam boni a principio omnibus inditam, & oĩa continētē. Qui credit in filium, habet vitam æternam in ipso. Illam dico Christum, qui vere vita est. In ipso enim viuimus & mouemur. (actu. xvij) Qui autem incredulus est, non uidebit vitam. Nã qui sponte recessit a vita, quo pacto habebit eã quæ Christus? sicut & paulus inquit. (coloss. iij.) Quãdo Christus manifestabitur vita nostra, tunc & nos qui ad malitiam mortui & immobiles facti, manifestabimur in gloria. Sed ira dei manet super illum, non dixit quod maneat illum sed super illum, ostendens quod nunquam ab eo recedat, vt ne mortem credas temporalem, dicit quod maneat super eũ qui
C incredulus fuerit, & perpetuum erit supplicium. Per oĩa aũt verba hęc inducit Baptista, & compellit auditores oẽs ad fidē Christi. Nō eñ inuanũ hæc dixit: sed suos discipulos, & alios omnes instruit, ne inuideant Christo, sed vt deo auscultent.

CAPVT QVARTVM.

V*t ergo cognouit dominus audisse pharisæos, quod Iesus plures discipulos faceret ac baptizaret quã Ioannes: quanquã Iesus ipse non baptizaret sed discipuli eius, reliquit Iudæam terrã, & abijt iterũ in Galilæã. Oportebat autē eum transire per Samariam.* Misericors dñs semel ꝓpter nos ĩcarnat9, oĩa ad nostrã salutē facit. Deniq; & nũc quũ audisset ꝙ pharisęi de gloria ipsi9 audiuerint, & sciret cõtra ipsum ad inuidiã cõcitandos, secedit in Galilęã. Duo nos docens. Vnum quidē vt parcamus inimicis, & oĩ modo tentemus nō dare eis occasionē scandali vel inuidiæ. Alterum, ne inijciamus nos in tentationem insipienter & inutiliter, sed secedamus ad tēp9, donec insania resideat. Quanuis aũt potens sit cohibere inuidentes sibi: etiã si impetu quodã nunc vrgerēt, nō tamen hoc egit: ne videretur phãtasticũ habere corp9: siquidē sæpe per mediũ illorum exisset: quid non dixissent Phãtasiodocitæ, Manichæi, inquã & Valētiniani: & Eutyciniani? Insinuans autē Euangelista

calumniatorem illorum omnium dicit, quanuis Iesus non baptizarit, inuidi tamen vo-
lentes concitare pharisæos contra Christum, calumniabantur eum quasi baptizasset. D
Oportebat autem ipsum transire per mediam Samariam. Volebat enim occasionem om
nem calũniæ Iudæis excindere, vt dicere non possint, quod relictis eis concesserit ad gen
tes, quas abominabantur. Quando autem abegerunt eum, tunc accessit ad gentiles, & ne
que tunc ex proposito, sed obiter.

Ge.xlviij *Venit ergo in ciuitatem Samariæ, quæ dicitur Sychar iuxta prædium, quod dedit Iacob Ioseph fi*
Esa. vij. *lio suo. Erat autem ibi fons Iacob.* Operæprecium fuerit dicere, vnde Samaritani origi-
nem duxerint, & vnde appellationem illam sortiti fuerint. Somor enim mons vocaba-
tur, ab eo a quo possidebatur, sicut & Esaias dicit. Et caput Somor Ephraim. Qui autem
ad montem illum habitabant, primum non vocabantur Samaritani, sed Israelitæ dicebã
tur. Quum autem offendissent deum, traditi sunt varijs temporibus Assyrijs. Tandem
Assyrius, quum defectionem meditarentur, superuenit, tenuitque captiuos, & non vltra
in suam regionem abire permisit, suspicans iterum defecturos, sed illos quidem transtu-
lit in Babylonios & Mœdos. Samariam autem gentibus ex diuersis locis congregatis co
loniam dedit. Porro quum hæc facta essent, deus monstrare volens Barbaris, quod non
propter impotentiam, sed propter peccata illis Iudæos seruire fecerit, immisit leones in
eos, qui in Samaria habitabãt Barbaros, qui illos perdebant omnes. Rex vero quum hoc
audisset misit ad quosdam ex senioribus Iudæis, & rogauit quid faciendum, vt non vl-
tra leones perdant eos: qui in Samaria, Barbaros. Illi autem enarrabant deum Israel su-
spicere locum illum, & non sinere habitare illic eos, qui sua legitima ignorent. Igitur si
curæ sint Barbari qui illic, mittat Iudæos sacerdotes, qui dei legitima Barbaris tradant,
& sic deum placent. Obtemperat illis rex & mittit sacerdotem quendam traditurum his
qui in Samaria Barbaris legem dei. At illi non omnes libros receperunt, sed tãtum quin
que libros Mosi: Genesim, Exodum, Leuiticum, Numeros, & Deuteronomium, neque
perfecte ab impietate discesserũt, & posterioribus quidem temporibus astiterunt ab ido
lorum cultu: deumque coluerunt. Itaque Iudæi a captiuitate regressi æmulabantur il-
los, vtpote Assyrios genere, & a monte, Samaritanos vocabant. Illi vero Abraham & Ia
Abrahã cob progenitores suos nominabant, quoniam Abraham Chaldæus fuerat, & fons Iacob
Chaldęus quem illic habuerat: proprius illorum putabatur. At Iudęi cum gentibus alijs etiã istos
Ioan. viij. abomiabãtur. Vnde & domino opprobrantes, dicebant. Samaritanus es. Et ipse discipu
Matth. x lis suis dicebat. In ciuitatem Samaritanam ne intraueritis. Quare autem Euangelista de
loco Iacob & fonte, tam diligenter disserit? Primum quidem, vt quando audieris dicen
tem mulierem. Pater noster Iacob dedit nobis fontem illum, ne mireris locus enim ille e-
rat, Sycima, vbi filij Iacob Symeon & Leui grauem illam cædem commiserunt, eo quod
sororem illorum Dinam oppresserat Sycimorum princeps. Insuper & hoc discimus: eo
quod Euangelista nobis narrat ea quæ de fonte & loco: quod etiam olim reiecti fuerint
Gene. propter peccata sua, & quum offendissent deum, gentes illorum loca possederint, & quæ
xxxiiij. patriarchæ propter suam in deum fidem possederant, ea illi propter impietatem amise-
runt: & ita nihil nouum si & nunc Gentiles pro Iudæis in regnum cœlorum sint introdu-
cti. Prædium autem quod dedit Iacob Ioseph. Sycima dicebatur: quoniam enim filij Ia-
cob Sycimitas perdiderant, & ciuitatem desolauerant, eam vtpote desolatam pater in he-
reditatem filio Ioseph dedit.

*Iesus ergo fatigatus ex itinere, sedebat sic super fontem. Hora erat ferme sexta, uenit mulier Sa-
maritana, ut hauriret aquam, dicit ei Iesus. Da mihi quod bibam, nam discipuli eius abierant in ci
uitatem ut cibos emerent.* Fatigatum dominum ex itinere narrans Euangelista: ostendit
nobis dominum a fastu & rerum abundantia alienum fuisse. Non enim iumentis vteba-
tur ad iter, sed pedes ibat, instruens etiam nos nõ multis, opus habere. Insuper dicit & ip
sum incedere strenue, & non ignauiter. Ex quo discimus & nos, vt cum constantia & di-
ligentia faciamus opus Dei. Quod autem sedebat sic significat simpliciter, & vt forte co
ueniebat, & non super sede: sed simpliciter, videlicet super pauimento, refocillans cor-
pus, & apud fontem se recreans. Deinde & aliam causam inducit, quare sederit apud fon
tem. Erat enim tempus meridianum. Hora enim inquit, erat quasi sexta, atque etiam pro
pter horæ calorem opus habebat refrigerio, & recreatione. Vel aliter dicit, vt ne quis
reprehenderit dominum, quomodo quum præcepisset discipulis, vt ne viam gentium
ingręderentur: ipse ad Samaritanos venerit, idcirco dicit, quod sedens in loco propter fa
tigationem fuerit, & quod colloquium cum muliere rationabilem habuerit causam, si-

tim scilicet. Quoniam enim sitiebat, consequenter humano more indigebat & potu. Quę
A renti autem occurrit mulier anima discendi auida. Quid igitur opus erat facto, repelleret
ne mulierem adeo studiosam, colloquentem & sitientem ea de quibus dubitabat vt audi
ret? Non fuisset hoc diuinæ misericordiæ. Vide autem oro & ex hoc quam procul a fa-
stu fuerit dominus. Solus enim relinquitur in uia, quum discipuli abiuissent in ciuitatem
vt emerent alimenta. Vsqueadeo enim nullam curam ventris agebant; vt quo tempore
ferme omnes dormiunt, illi cibos emerent, & panes duntaxat: vt & nos discamus varie-
tatem ciborum paruifacere. Vide obsecro & diligentiam Euangelistæ, neque enim di-
xit affirmatiue, hora erat sexta, sed vt minus a veritate excidat, ferme sexta, inquit, secu
rum faciens sermonem.

Dicit illi mulier samaritana. Quomodo tu iudæus quum sis, potum à me poscis, quæ sum mulier sa maritana? Non enim commercium habent iudæi cum samaritanis. Respondit Iesus, & dixit ei. Si scires donum dei, & quis sit qui dicit tibi, da mihi quod bibam, tu petisses ab eo, & dedisset tibi aquam uiuã. Dicit ei mulier. Domine, neque quo haurias habes, & puteus profundus est, unde ergo habes aquam illam uiuam? Ab habitu & veste forsitan, & alia corporis forma, & collo-
quio ipso existimauit Samaritana Iudæum esse dominum; ideo & ad ipsum dicit. Quo-
modo tu Iudæus quum sis &c. Vide autem, quomodo circumspecta fuerit mulier. Nam
si cauere oportebat, dominum oportebat, non illam: non enim dixit, quod Samaritani
consuetudinem habent cum Iudæis; sed Iudæi non habent consuetudinem cum Samari
B tanis. Attamen neque sic tacet, sed existimans dominum rem illicitam facere, corrigit quod
præter legem fiebat. Christus autem non prius manifestat se, quam virtus mulieris mon
stretur. Postquam autem indicata est mulieris virtus, & quod tam circunspecta & dili-
gens esset, tunc tandem incipit loqui cum ea de sublimibus. Si scires enim (inquit) donũ
dei, hoc est, si cognosceres quid donet deus, nempe ęterna & incorruptibilia: scires autem
& me quod quum deus sim, & possim hæc tibi dare: tu quæsiuisses vtique, & accepisses
aquam viuam. Gratiam autem spiritus sancti aquam dicit esse, propterea quod purificat Gratia spũs sancti aqua viua.
& multum refrigerij præbet suscipientibus. Porro aquam dicit non stantem, qualis est
in puteis & lacubus, putris & corrupta: sed viuam, hoc est, scaturientem & quæ mouea-
tur. Nam gratia spiritus semper agalem ad bonum facit animã, ascensiones semper dis- p.lxxxiij
ponentem. Talem aquã bibit Paulus viuentem, & semper mobilem, quum obliuiscere- Philip. iij
tur eorum quæ post se, & ad anteriora se extẽderet. Dicit ei mulier Domine: Vides quo
modo statim ab humili cogitatu desistens, magnum ei honorem tribuat, dominum vocã
do. Neque enim in profundum verborum Christi venerat. Nam aliter quidem ille dicit,
aliter autem illa intelligit verba de aqua.

Num tu maior es patre nostro Iacob, qui dedit nobis puteum, & ipse ex eo bibit, & filij eius, & pecora eius? Respondit Iesus, & dixit ei. Omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum: quisquis autem biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in æternum: sed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in uitam æternam. Dicit illi mulier: Domine, da mihi istam aquam, ut non sitiam, neque ueniam huc ad hauriendum. Patrem suum facit Iacob; se intrudens in nobilita-
C tem Iudaicam. Vide autem obsecro prudentiam mulieris, quomodo statim a varietate
aquarum ratiocinatur & dantium varietatem. Dicit enim: Si talem aquam daturus es,
omnino maior es patre Iacob, qui nobis dedit hanc aquã. Quod autem ipse ex eo bibit;
laus est bonitatis aquæ, tantum enim placuit fons ille patriarchę. Quod autem & ipse bi
berit, & filij eius, & pecora eius, indicium est copiæ aquarum. Non enim solum dulcis est
aqua, & ita dulcis, vt & Iacob ex ea biberit: sed & larga: & sic larga, vt suffecerit multi-
dini pecorum patriarchæ Iacob. Quum autem diceret mulier, num tu maior es patre no
stro? Dominus quidem manifeste non dicit, profecto maior sum, vt non videatur ar-
rogans esse, quum nondum aliquod specimen suæ virtutis exhibuisset: hoc tamen parat
per ea, quæ dicit: dicit enim. Qui bibit ex hac aqua, iterum sitiet: qui autem ex mea mat. xxv
bibit, non sitiet in æternum. Atque ita si miraris Iacob, qui dedit aquam talem, multo
magis admirari oportet eum, qui præbet longe meliorem aquam: quam enim ego do,
fons fit aquæ, in diesque magis ac magis multiplicatur. Non enim quam parum accipi-
unt sancti a Deo, ita vsque ad finem seruant, sed semina quidem & initia accipiunt boni
per gratiam. Intumunt autem & ipsi, ac crescere faciunt, id quod per parabolam talen-
torum significat dominus & per hospitem. Etenim qui acceperat duo talenta, lucratus
est alia duo, sed sua præparatione: & hospiti qui susceperat vulneratum a latronibus,
pollicetur dominus, quicquid præterea impenderis de tuo, dabo tibi. Igitur & hoc ioco

coniectatur: equidem aquam do sitienti; illa autem quam ego do, non manet tantum, sed etiam multiplicatur, ac fons efficitur. Dedit Paulo aquam breuem dominus, Ananiæ instructiones: at breuem illum fontem doctrinarum Ananiæ Paulus fontem esse demonstrauit, ita vt a Hierusalem vsque ad Illyricum peruenirent illius fontis prosilientes fluxus. Et mulier quomodo in his affecta est? Humiliter quidem adhuc se gerit, opinatur enim de sensibili aqua sermones haberi, profectum tamen quendam indicat. Nam primum quidem dubitabat, dicens: Vnde habes aquam viuentem? nunc autem & sermonem non retrocedens suscipit, dicens. Da mihi aquam. Videtur igitur hæc esse prudentior Nicodemo. Nam ille quidem quum multa audiuisset talia, dicebat: quomodo possunt hæc fieri? Ista autem incipit contemnere etiam fontem Iacob. Nam dicit, si talem aquam habes, da mihi, & non vltra veniam huc ad hauriendum. Vides quod prætulerit ipsi Iacob dominum.

Act.ix.

Mulier samaritana Nicodemo prudentior.

Dicit ei Iesus. Vade, uoca uirum tuum, & ueni huc. Respondit mulier, & dixit ei: Non habeo uirum. Dicit ei Iesus. Bene dixisti: quinque enim uiros habuisti: & nunc quem habes, non est tuus uir, hoc uere dixisti. Dicit ei mulier: Domine, uideo quod Propheta es tu. Patres nostri in monte hoc adorauerunt, & uos dicitis quod Hierosolymis est locus ubi oporteat adorare. Dicit ei Iesus. Mulier crede mihi, uenit hora quando neque in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitis patrem. Vos adoratis, quod nescitis: nos adoramus, quod scimus: quia salus ex Iudæis est. Vade, voca virum tuum. Quia videbat illam vrgentem ad recipiendum, & cogentem se ad dandum, dicit. Voca virum tuum: quasi ostendat, quod etiam illum oporteat esse participem huius doni mei. Illa autem festinans, & vt recipiat, & vt se defendat, dicit. Non habeo virum. At dominus per prophetiam nunc reuelat suam virtutem, & priores eius numerat, & eum qui nunc ignorabatur, arguit. Nunquid igitur illa ægreferebat quum talia audiret? vel relicto illo fugiebat? Non, sed magis admirata est & confortata, dicens. Domine, video quod Propheta es tu. Et de dogmatibus statim illum interrogat, non de corporalibus vt de sanitate corporis vel diuitijs, ita sapientiæ auidam, & virtuti deditam habebat animam, sed dicens. Patres nostri in monte illo adorauerunt, dicit propter Abraham & Iacob, etenim illuc tradunt Isaac in sacrificium adductum. Et quomodo (inquit) vos dicitis, quod in Hierosolymis oportet adorare? Vidisti quomodo sublimior fuerit. Nam quæ paulo ante solicita erat ne siti vltra vexaretur, nunc de dogmatibus rogat. Idcirco & CHRISTVS visa eius sapientia hoc quidem eius dogma non soluit. Non enim erat satis solicita, sed aliud quoddam maius dogma manifestat, id quod neque Nicodemo neque Nathanaeli reuelauerat. Venit enim, inquit, hora, quando neque in Hierosolymis neque in hoc loco adorabitur deus. Nam tu quidem, inquit, conaris ostendere res Samaritanorum digniores ijs, quæ apud Iudæos aguntur: ego autem dico tibi, quod neque hæc neque illa habent dignitatem, sed alius quispiam status erit illis dignior. Veruntamen & sic Iudæos vobis Samaritanis digniores affirmo. Vos enim, inquit, adoratis quod nescitis: nos autem Iudæi, quod scimus. Porro seipsum Iudæis annumerat, eo quod iuxta opinionem mulieris loquitur. Illa enim suspicabatur Iudaicum prophetam esse, & propterea dicit, nos adoramus. Quomodo autem nesciuerunt Samaritani quod adorarunt? Loco putabant concludi deum: ideo & quum misissent, quando a leonibus deuorabantur (vt supra dictum est) & annunciassent regi Assyriorum se a Deo loci non suscipi: illi manserunt multo tempore, & coluerunt idola, & ipsum quoque verum Deum. Iudæi autem ab hoc errore liberi fuerunt, & sciuerunt esse vnum deum omnium, tametsi non omnes. Quia salus ex Iudæis est. Duplicem sensum hoc nobis dat: Vel enim quod orbi ex Iudæis bona prouenerint: scire enim Deum, & contemnere idola, inde exordium habere, aliaque omnia sana dogmata: etiam ipsa adoratio, quæ apud vos Samaritanos, tametsi non recta fuerit, a Iudæis originem duxit. Vel salutem nominat suum aduentum qui ex Iudæis fuit. Potest autem & dominus ipse dici salus, quia ex Iudæis fuit secundum carnem.

Gen.xxij

Sed uenit hora, & nunc est, quando ueri adoratoees adorabunt patrem spiritu ac ueritate. Nam & pater tales quærit qui adorent ipsum. Spūs est deus, & eos qui adorant eum, spiritu ac ueritate oportet adorare. Quanuis nos Iudæi, quantum ad modum adorationis attinet, plus habeamus quam vos Samaritani: attamen & res Iudæorum nunc finem habituræ sunt. Non enim in solis locis mutatio erit, sed & modus colendi alterabitur, & hæc in foribus sunt, & nunc est hora: non enim sicut ea, quæ a prophetis dicta, in longum tempus differentur. Veros autem adoratores dicit eos: qui secundum ipsius legem viuunt, qui

non loco aliquo includunt deum, sicut Samaritani: vel cultu colūt corporali, sicut Iudei:
A sed spiritu & veritate, hoc est per animam, per puritatem mentis. Quia enim deus spiritus est, hoc est, incorporeus, oportet ipsum adorare incorporaliter, videlicet in anima: hoc enim significat in spiritu. Etenim anima spiritus est incorporeus. Quoniam autem multi videntur adorare in anima, non tamen rectam habent scientiam, sicut heretici: ideo addidit, & in veritate. Oportet enim & mente adorare Deum, & sanam opinionem de ipso habere. Fortassis autem quispiam dicet, quod duæ partes nostræ philosophiæ hic insinuentur, praxis dico & contemplatio per duo ista. Nam quum dicit, in spiritu practice docetur. Quicunque enim spiritu Dei aguntur, opera corporis mortificant secundum diuinum Apostolum: Et iterum. Caro concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem cōtra carnem. Et ita practice insinuatur per hoc quod dicit in spiritu. Per hoc autem quod dicitur in veritate, contemplatiua. Porro hæc & Paulus dicit. Epulemur, inquit, in azymis synceritatis, hoc est puritatis vitæ, id quod est practices: & veritatis: id quod est contemplatiuæ. Contemplatio enim occupatur circa veritatem doctrinæ verbi. Vel aliter: Quoniaam peculiare erat Samaritanis Deum loco includere, & dicere quod in hoc loco oporteat adorare. Apud Iudæos autem omnia in figura & vmbra fiebant. In spiritu adorare, opponitur adorationi Samaritanorum, vt dictum hunc sensum habeat. Vos quidem Samaritani localem quendam cultum offertis Deo, veri autem adoratores non localem offerent. In spiritu enim colent, hoc est mente & anima. Sed neque sicut Iudæi, in
B typo & vmbra adorabunt, sed in veritate: quia Iudaicorum morum & obseruationum futurus est finis. Fortassis autem Iudaica lex secundum literam intellecta, figura erat & vmbra. Quod dicitur, in spiritu, opponitur literæ. Non enim lex literæ a nobis obseruatur, sed lex spiritus. Nam litera quidem occidit, spiritus autem viuificat. Et quod dicit, in veritate, opponitur vmbræ & figuræ. Venit igitur, inquit, hora, imo nunc est, corporalis mei scilicet aduentus tempus, quando veri adoratores, neque sicut Samaritani, vno loco adorabunt: sed omni loco secundum spiritum, & incorporaliter adorationem offerentes: sicut & Paulus dicit. Seruio in spiritu meo. Neque sicut Iudæi, figuralem & vmbratilem, futurorum ostensiuum cultum adducent, sed verum & nihil vmbratile habentem. Tales enim quærit adoratores Deus. Quoniam spiritus est, spirituales: & quia veritas est, veros.

Aĩa quid

Rom. viij

Galat. v.

i.Cor.v.

i.Cor.x.

Roma.i.

Dicit ei mulier. Scio quod Messias uenturus est, qui dicitur Christus: quum ergo uenerit ille, nobis nunciabit omnia. Dicit ei Iesus: Ego sum qui loquor tibi. Et continuo uenerunt discipuli eius, & mirabantur quod cum muliere loqueretur. Nemo tamen dixit, quid quæris, aut cur loqueris cum ea. Vnde mulier sciebat venturum Messiam, qui dicitur Christus? ex Mosaicis scripturis. Nam superius diximus, quod quinque libros Mosi Samaritani receperint. Quia igitur Mosaica receperant, ex illis cognouerunt prophetias de CHRISTO, & quod filius sit Dei. Nam quum dicitur. Faciamus hominem, tanquam ad filium dicta esse a patre, manifestum est. Et Abrahæ quoque in tabernaculo filius loquebatur: & Iacob de ipso prædicens, dicebat: Non deficiat princeps de Iuda, donec veniat cui repositum est. Et ipse Moses quoque dicit. Prophetam suscitabit vobis dominus de fratri-
C bus vestris, sicut me illum audietis. Et multa alia CHRISTI aduentum prædicunt. Propterea dicit mulier: Scio quod uenturus sit Messias. At nunc se illi manifestat dominus, ita consequentia sermonis exigente. Sane si statim ab initio dixisset. Ego sum Christus, neque mulieri persuasisset, & visus fuisset onerosus quispiam & arrogans: nunc paulatim illam ad hoc inducit, vt mentio fiat expectationis Christi, ita iam se illi detegit. Cuius gratia Iudæis quidem continuo interrogantibus. Dic nobis, num tu es CHRISTVS? non reuelauit seipsum. mulieri autem dicit. Illis quidem nihil dicit, eo quod nō interrogabant discendi gratia, sed calumniandi animo: huic autem, quia studiosa erat, manifeste se reuelat. Nam quod simplici mente, & cogitatione, discendique desiderio rogauerit, manifestum ex his quæ sequuntur. Nam vt audiuit, non solum ipsa credidit, sed etiam alios ad fidem adduxit, semperque apparet & fidelis & diligenter inquirens. Absoluto autem colloquio cum muliere ac doctrina tempestiue occurrerūt discipuli, & admirati sunt humilitatem eius, quod quum tam gloriosus esset, & apud omnes celebris non dedignatus sit cum tam paupere, & Samaritana muliere, tanta cum modestia sermonem habere. Admirantes autem, non audent rogare de quo loquatur ei, adeo erant bene compositi, seruantes suam erga præceptorem reuerentiam. Quod si alicubi appa-

Gene.i

Gen.xviij

xviij.

Ge.xlviij

deu.xviij

mar.xxvi

Ioan.xiiij

Ioan.xiiij

mat.xviij

Matt.xx

ruerint fidenter loquentes,ſicut Ioannes,quum recumberet ſuper pectus,& quum acce
derent & diceret.Quis maior?Et quum filij Zebedęi obſecrarent,vt vnus a dextris,& al
ter a ſiniſtris ſederent: illa inquirunt, quaſi ad ſe attinentia,& tunc eis neceſſaria viſa.
Hoc autē loco,quia nō vſqueadeo ipſorum intererat quærere,neque neceſſarium omni-
no:propterea non vtuntur fiducia,eo quod non habeant tempus opportunum.

*Reliquit ergo hydriam ſuā mulier, & abijt in ciuitatē,& dixit illis hominibus: Venite,videte il-
hominem,qui dixit mihi omnia quæ feci: num hic eſt ille Christus? Exierunt ergo è ciuitate,& u
niebant ad eum.* In tantum accenſum eſt cor mulieris dictis dominicis,vt et aquam re
linqueret. Sic igitur ſtatim prætulit aquam CHRISTI fonti Iacob, & fit Apoſtoli
ordinata a fide,quæ cor eius occupauerat, docetque & attrahit totam ciuitatem. Veni
te,inquit,videte eum,qui mihi dixit omnia quæcunque feci. Profecto quoniam accen
ſa fuit anima diuino igni, ad nihil eorum quæ in terra, reſpicit: non ad confuſionem
non ad ignominiam,nec ad aliud quippiam.Ecce igitur & iſta, quanuis poſſet & alite
dicere: Venite,videte Prophetam prophetantem:at non ſic. Contemnit autem ſuam glo
riam,& ad hoc ſolum ſpectat,vt prædicet veritatem. Non dicit autem: Hic eſt CHRI-
STVS,affirmatiue:ſed,nunquid hic eſt Chriſtus? volens etiam illos calculum addere,&
facere ſermonem creditu faciliorem.Etenim ſi affirmaſſet hunc eſſe CHRISTVM,for-
taſſis refugiſſent quidam ſententiam eius, neque tam diffamatæ credidiſſent. Intellexe-
runt autem quidam per quinque viros Samaritanæ,quinque libros Moſi,quos ſolos Sa
maritani recipiunt. Quem autem nunc habes, dicit, hoc eſt, verbum meum quod nu
a me accipis,non eſt vir tuus. Nondum enim coniuncta fuiſti, inquit Ieſus,meæ doctri
næ.Dixerit autem quis.Samaritanam gerere typum humanæ naturæ. Natura enim no
Gene.ij. ſtra olim quidem in monte habitabat,mente ſcilicet plena gratiæ diuinæ. Nam priu
quam peccaret Adam,omnibus diuinis ornatus erat donis. Erat enim & Propheta. Vi
de & a ſomno expergefactus prædixit de formatione mulieris, & habitudine viri erg
illam:dicebatque. Hoc nunc os ex oſſibus meis, & propter hoc relinquet homo patre
ſuum & matrem. Proinde tunc erat natura noſtra in excelſo monte mentis. Sed vbi d
ſendit eum,abducta eſt captiua,& ſanctum quidem ſemen eius, omnem diuiniorem
co cogitationem,diabolus captiuam in Babylonem inde abduxit, hoc eſt,in confuſio
huius mundi,& pro eis inhabitare fecit barbaricas cogitationes,hoc eſt, leones, quib
nas cogitationes,quæ inhabitabant in nobis,deuorabant,donec perſuaſum eſt eis vt re
perent diuina eloquia, nec tamen illa integre.Malitia enim quum ſemel in monte men
noſtræ habitare cœperit, ſuſcipit quidem Moſi libros, non autem integre bonum am
plexatur,ſed adhuc ſub maledicto manet. Igitur iter faciens, hoc eſt, multas vias tra
ſiens,& modos pro ſalute noſtra tractans, & interim minis malorum, interim afflictio
nibus, interim beneficijs, interim bonorum promiſſionibus, noſtram vitam lucra
quærit, & fatigatus quidem eſt talibus modis attentans non corrigere: inuenit aute
alium modum regendi,qui ei & placuit,vnde ſuper illum ſedit,& requieuit. Et quis il
Baptiſma le? Fons baptiſmatis,in quo naturæ noſtræ,quaſi Samaritanæ cuipiam benefecit.
fōs Iacob Fons autem iſte baptiſmatis fons Iacob merito dicitur, hoc eſt, ſupplantatoris. In fon
dicitur. te enim iſto ſupplantamus diabolum: quia & dominus in illo contriuit caput draco
p̄s.lxxiij. nis, quem dedit eſcam populis Aethiopum. Dracone autem iſto non alij quidem pa
ſcuntur & oblectantur, quam obtenebrati & nigri anima, & diuinæ lucis non partic
Gene. ix. pes. Huic autem noſtræ naturæ quinque viri coniuncti fuerunt, variæ ſcilicet leges
Geñ.xvij Deo datæ ei,nempe lex in paradiſo,lex quæ tempore Noe, lex quæ data Abrahæ, le
quæ data Moſi,lex quæ data per Prophetas. Nam & Noe poſt diluuium præceptum
quoddam ſuſcepit,& Abraham circunciſionem. His itaque quinque legibus coniuncta
natura,& ſextam accepit,quam tamen non habebat vt virum, nondum enim coniunge
Hiere.ij. bat ſibi legem noui teſtamenti. Intellexerit autem quis per ſextam legem,quam vt vi
Ezech.ix. rum non habebat natura, legem idololatriæ. Hanc enim legē non habebat a Deo data
ſibi coniugem: ſed velut adulterum iungebat ſibi. Ideo & Propheta dicit: Et adultera
bantur in ligno. Et iterum: Fornicati poſt omne lignum,propter ſculptilia ſcilicet & li
gna quæ colebant. Eo enim dementiæ peruenerat natura, vt & lignis pulchris propter
pulchritudinem ſacrificaret,Cypariſſis videlicet & Platanis,& ſimilibus. Quando igi
tur ſextum illum adulterum homines dilexerunt,& in idololatriam exciderunt,tunc do
minus veniens, liberauit nos ab ea, Ideo & dicit: quem nunc habes. Nam profecto

A tempore adduentus Iesu CHRISTI, etiam Iudæorum sapientiores in Gentilium errorē inciderant. Et manifestauit hoc pharisæorum hæresis, quæ fato & astrologiæ credebat. Est & Samaritana omnis anima, quæ sensibus quinque imprudenter subiecta est, deinde periculosam doctrinam veluti sextum quendam adulterum suscipit, cui IESVS benefacit, vel per baptismum, vel per fontem lachrymarum. Nam & lachrymæ fons Iacob dicuntur, mente nostra supplantante malitiam: ex quo aquam & ipsa mens bibit, & cogitationes eius quæ filij dicuntur, & pecora, ceu irrationales partes animæ, ira & concupiscentia. Lachrymæ enim menti & cogitationibus, & reliquis in refrigerium fiunt. Lachrymæ fons Iacob dicuntur.

Interea rogabant eum discipuli, dicentes. Rabbi, comede. Ille autem dixit eis: Ego cibum habeo comedendum quem uos nescitis. Dicebant ergo discipuli inter se: Num quis attulit ei quod ederet? Dicit eis Iesus. Meus cibus est, ut faciam quod uult is qui misit me, & perficiam opus eius.

Rogabant discipuli dominum, hoc est, obsecrabant vt comederet: non temeraria quadā mente, sed magna dilectione erga magistrum. Etenim videbant ipsum defatigatum ex itinere & calore flagrante. Dominus autem sciens Samaritanam fere totam ciuitatem ad se euocaturam, & Samaritanos in se credituros: Ego inquit, cibum habeo comedendum, hoc est, salutem hominum: quam tanto desiderio auebat, quanto nullus nostrum sensibilem cibum. Hunc autem cibum quem habeo comedere, vos discipuli mei nescitis. Crassi enim quum vos adhuc sitis, & intelligere nequeatis, quæ obscurius a me dicuntur, nescitis quod salutem cibum hominum nominem. Et aliter: Hunc cibum nescitis: ignoratis enim quod Samaritani credituri sunt mihi, & saluabuntur. Quid igitur discipuli? Adhuc dubitabant, num quis attulisset ei quod comedat? Non autem propter solidam ipsorum reuerentiam erga illum interrogare audent. Porro ille quanuis ipsi non interrogassent, reuelat obscurius dictum, & dicit. Meus cibus est, quod faciam voluntatem eius qui me misit. Voluntas enim dei est salus hominum, & perficiam opus eius. Prophetæ quidem & lex minime potuerunt perficere opus dei. Imperfecti enim erant, vtpote figuras & vmbras futurorum continentes. At dominus perfecit opus dei, nostram dico salutem & renouationem. Forsitan & per opus dei intelligere potes hominem quem solus filius dei, ostensa natura nostra nullis peccatis obnoxia, perfecit, hoc est, declarauit perfectum & absolutum in omni bono opere per diuinam in carne vitam, & vsque ad finem vicit mundum. Et lex quoque dei opus est, secundum quod digito dei scripta, quā legem perfecit dominus. Finis enim legis, CHRISTVS: quoniam cessare fecit omnia quæ in lege fiebant, & a corporali cultu ad spiritualem eam transtulit. Cæterum dominus sæpe loquitur obscurius, vt attentiores faciat auditores, & excitet eos ad interrogādum & discendum quod obscure dicebatur. Cibum autem nominans hominum salutem docet discipulos, vt & ipsi quum ordinati sint in magistros orbis, minoris faciant corporalem cibum, omneque desiderium suum eo transferat, vt saluent homines. Obserua autem quod & dominus ipse accipiebat cibos a quibusdam propositos. Dicunt enim discipuli. Num quis attulit ei, vt comedat? non quasi opus habens aliorum ministerio: quo modo enim aliorum indigeret ministerio, qui dat escam omni carni, sed vt afferētes mercedem habeant, & assuescant simul & ipsi alios pascere. Et interim dat exemplum omnibus hominibus, vt non erubescamus paupertatē, neque graue putemus, si ab alijs pascamur, præsertim hi, qui docemus: & maxime necessarium est alios habere ciborum curatores, vt ipsi non diuisi curis ministerio verbi vacemus: propterea & discipulis imperauit, vt a discentibus pascantur.

B (margin letter) — Deut. ix. Roma. x. — p. cxxxv — Docētes pascantur a discentibus. — C (margin letter)

Nonne uos dicitis: adhuc quatuor menses sunt, & messis ueniet? Ecce dico uobis, attollite oculos uestros, & uidete regiones: quoniam albæ sunt iam ad messem. Et qui metit, mercedem accipit, & cōgregat fructum in uitam æternam, ut & qui seminat, simul gaudeat & qui metit. In hoc enim est sermo uerus, quod alius est qui seminat, & alius est qui metit. Ego misi uos ad metēdum quod uos non laborastis. Alij laborauerunt, & uos in labores eorum introistis. Incipit nunc manifestius reuelare discipulis ea quæ prius obscurius dixerat. Nam vos quidem, inquit, dicitis, hoc est, putatis, quod messis sensibilis illa quatuor mensibus futura sit: ego autem dico vobis, quod aderit spiritualis messis. Hæc autem dicebat propter Samaritanos, qui iam veniebāt ad ipsum. Attollite igitur oculos vestros, vel spirituales, vel sensibiles: & spectate multitudinem Samaritanorum, & animas ipsorum ad fidem alacres & promptas; quæ quasi regiones albæ opus habent messoribus. Nam sicut aristæ quum fuerint albę, paratæ sunt ad messem, ita & hæ ad salutem sunt præparatæ. Et metens mercedem acci-

pit & colligit fructum in vitam æternam, vt & seminans simul gaudeat & mete-
quod hunc sensum habet. prophetæ seminauerunt, sed non messuerunt, neque prop-
ea priuati sunt voluptate, quanuis enim nobiscum non metant, id quod in sensibili-
messibus non est. Illic enim si euenerit quod alius seminat, & alius metit, tristitia est
metenti. In spiritualibus autem non sic est. Sed & prophetæ antea prædicauerunt, &
mollíuerunt hominum mentes: vnde vobiscum gaudent, qui homines ad salutem
tis: Ego autem misi vos vt metatis quod vos non elaborastis: propterea dicit domi-
vt mittendi discipuli ad prædicationem, non turbentur, quasi ad rem difficilem:
quod onerosum erat, prophetæ susceperant: vos autem in præparata metimini.
At sermonem verum dicit, prouerbium vulgo iactatum: Alius est qui seminat, & a-
qui metit. Obserua autem quomodo omnia authoritatem & dominum indicent. Eg-
si vos ad metendum. Audiant maledicti Marcionitæ & Manichæi, & similes, qui ve-
testamentum a nouo abalienant: nam & hoc loco redarguuntur. Etenim si alienum
set vetus, quomodo Apostoli messuissent ea quæ a prophetis seminata? Vnde quia
stoli messuerunt ea quæ in veteri, non alienum est ipsum a nouo testamento: sed ve-
vnum sunt. Audiant & Ariani, quomodo tanquam dominus & potestatem habens
tat discipulos: Mittit autem, vt de terrenis metant, & execent eos qui terrenis affix-
rant, tam gentiles quam Iudæos: inuehantque illos in aream. Ecclesia dico, in qua co-
centur a bobus, hoc est, doctoribus: & iaceāt sub illis, ac triturentur, quum omnes pa-
& ignis fomitē, & quicquid carneum est abiecerint, & facti pura grana in cælesti pen-
ponantur, ac deinde cibus fiant dei, qui gaudet in salute eorum. Ita Paulus messuit,
ra resecans, & docens nos quod municipatus noster in cælis sit. Cauillantur autem
dam hoc dicto lepide senes, videri regiones quod albę sint ad messem, propter can-
licet, & messem mortis.

(Margin: cōparatio pulchra. — Marcionitæ Manichæi. — Prouerbium Ariani. — Lepidum cauillum in senes.)

Ex ciuitate autem illa multi Samaritanorum crediderunt in eum, propter sermonem mulier- stificantis quod dixißet sibi omnia quæcunque fecißet. Quum uenißent ergo ad illum Sam- ni, rogauerunt eum, ut apud se maneret: & mansit ibi duos dies, ac multo plures crediderūt pter sermonem ipsius: & mulieri dicebant. Iam non propter tuam orationem credimus, ipsi audiuimus & scimus, quod hic est uere saluator mundi Christus. Propter sermonem mu- ris multi samaritani credūt, vtpote prudenter apud se iudicantes, quod vitam suam lier non vulgâsset, ad hoc vt gratificaretur alteri, nisi vere magn⁹ quis esset & super- tos, qui ab illa prædicabatur. Ideo & fidem operibus commonstrantes, obsecrabant valde, vt apud se maneat. Manere enim hoc significat, perpetuum domicilium apud los habere. Verum ille in hoc non obtemperat, sed ad duos tantum dies manet, vnd multo plures crediderunt propter doctrinam eius. Tametsi Euangelista nō enarret p- ticulatim mirabilia doctrinæ eius verba: euentu tamen docet, vt intelligamus virtut- diuinæ illius doctrinæ. Nam & multa alia transeunt Euangelistæ, eo quod non ad os- tationem, sed ad veritatem declarandam scribunt. Itaque quum dominus esset apud S- maritanos, verisimile est eum diuiniora quædam docuisse: vnde nullo viso signo cred- & obsecrant vt maneat. Iudæi autem quanuis plurimis sermonibus & signis fruerent- adhuc persequebantur. Profecto inimici hominis domestici eius. Vide item quom- breui multitudo præcellat eam a qua docta fuerat: non enim Prophetam vocant, ne- saluatorem Israel, sed mundi, & cum articulo, hic est saluator ille, qui proprie & v- saluauit omnes. Venerūt enim multi vt saluarent, & lex, & prophetæ, & angelus: sed est ille verus saluator.

(Margin: Mich. vij. Matth. x.)

Post duos autem dies exijt inde, & abijt in Galilæam. Ipse enim Iesus testatus est, quod Prophet- sua patria honorem nō haberet. Quum ergo uenißet in Galilæam, exceperunt eum Galilæi, q- omnia uidißent quæ fecerat Hierosolymis in die festo: nam & ipsi uenerant ad diem festum.

Quum exisset a Samaria dominus, in Galilæam digreditur. Deinde ne quis inquirat, dubitet quare non semper maneat in Galilæa; sed peregrinetur apud eos, maxime q- videatur esse ex Galilæa: dicit quod propterea non manserit in Galilæa, quia nullū ho- norem illi exhibuerant. Ipse enim Iesus testatus fuit, quod Propheta in sua patria in ho- nore non sit. Consueuimus enim nos homines contēnere ea quæ valde familiaria, semp- magis attendentes alienis & insolitis. Quid igitur? Non videmus etiam multos apud s- os in honore haberi? sane hoc valde rarum. Si autem nonnulli inueniuntur, qui in patri- sua in honore habentur, multo magis in terra aliena: ita vt honor qui ei in patria impen- ditur, si conferatur cum eo qui in terra aliena, ignominia esse inueniatur. Nam inuidi- compatrio-

(Margin: Pauci apud suos in honore habentur)

compatriotis non sint congruum honorem reddi, sed parum illis tribuunt, ciues suam
A confusionem existimantes gloriam contribulium. Quum venisset igitur dominus in Ga
lilęam, crediderunt Galilæi: quia viderant signa facta in Hierosolymis. Atqui Samarita
ni probatiores erant, & absque signis verbo mulieris crediderunt. Vide autem vbique
eos, qui abiecti habebantur, celebrari vt potiores fide, Samaritanos dico & Galilæos.
Nam hos contemnebant, vt agrestiores, ideo & dicebant. Propheta ex Galilæa, non sur
rexit. Vide autem quod & hi qui electi putabantur, abijciuntur, quales fuerunt Hiero-
solimytani Iudęi. Merito igitur & gentiles suscepti sunt, Nam in sua patria, hoc est, in Ioan. vij.
synagoga Iudæorum, honorem non habebat Propheta Christus, sicut Moses dicit, Pro
phetam suscitabit vobis dominus,

*Venit ergo Iesus iterum in Cana Galilææ, ubi fecerat ex aqua uinũ. Et erat quidem regius, cuius
filius infirmabatur Capernaũ. Hic quũ audisset, quod Iesus aduenisset à Iudæa in Galilæã, abijt* Deut.
ad eum, & rogabat eum ut descenderet, ac sanaret ipsius filium: siquidem is agebat animam, Di- xviij.
xit ergo Iesus ad eum, Nisi signa & prodigia uideritis, non creditis, Dixit ad eum regius, Domi- Lucæ. iiij.
*ne, descende priusquam moriatur filius meus, Dicit ei Iesus, Vade, filius tuus uiuit, Credidit homo
sermoni quem dixerat ei Iesus & ibat.* Recordari nos facit Euãgelista miraculi in Cana, vbi
aqua facta est vinum, & interim vt crescat laus Samaritanorum. Nam & Galilæi quidẽ
(inquit) susceperunt eum propter signa quæ facta sunt in Hierosolymis & apud se: Sa-
maritani autem ob solius mulieris testimonium, & ipsius domini doctrinam. Ostendit
B insuper, quod & regius ille ex miraculo, quod in Cana factum, bonam quãdam de Chri-
sto opinionem conceperat, tametsi minus dignam. Regium autem illum vocat, vel quod
ex regio erat genere, vel quod gerebat dignitatem quandam ob quam sic vocabatur.
Num igitur, dicet quis, idem est ille cum Centurione apud Matthæum? Nam & ille ex
Capernaum erat. Non opinor igitur illum esse sed alium. Nam ille quidem & volentem
venire Christum prohibet dicens. Non sum dignus, vt sub tectum meum ingrediaris:
& illius quidem puer paralysi detinebatur, seruus videlicet: istius autem filius febri. Et
ille quidem quum a monte descendisset, in Capernaum ingressus est: nunc autem a Sa-
maria & non in Capernaum, sed in Cana. In summa. ille Centurio, hic autem regius fuit
dignitate. Orat igitur regius ille dominum, vt descendat ad sanandum filium At domi
nus perstringit eum, vtpote non perfectam, sed paruam habentem fidem. Dicendo enĩ;
descende priusquam moriatur filius meus, infirmitatem fidei suæ ostendit: quia non cre
debat quod si contingeret mori filium, potens esset eum suscitare: propterea perstringẽs
eum dicit. Nisi signa & prodigia videritis, non credetis. Interim autem & alios ciues Ca
pernaum accusat. Videntur enim vbique ob multam incredulitatem condemnari. Igi-
tur quoniam infirmę mentis erat regius, & vrgebat dominum vt descenderet ad sanan-
dum filium: ostendens ei saluator, quod etiã absens posset sanari, dicit. Vade, filius tuus
viuit. Denique pueri quidem sanauit lepram, patris autem incredulitatem. Scias autem Ioã. ix. xi
aliud esse signum, aliud prodigium. Nam prodigium fit præter naturam, vt est aperire Prodigiũ
oculos cæci nati, & excitare mortuum. Signum autem quod præter naturam; vt est & signum
C sanare infirmum. Perficiat autem & nunc hoc miraculum dominus. Omnis homo est differunt
regius quidem, non solum quod cognatus propter animam regi omnium, sed etiam ꝙ
ipse regiam dignitatem supra omnes accepit. Inuenitur autem sæpe habens quidem mẽ
tem quasi filium, igne illicitarum voluptatum & concupiscentiis male laborantem. Si
igitur accesserit ad Iesum, & petiuerit ab eo vt descendat, hoc est misereatur, et remit-
tat illi peccata, priusquam tota a morbo voluptatum moriatur. Si enim nostri non mi-
sereretur deus, sed obseruaret iniquitates, & secundũ illas vlcisceretur, quisnam sustine
ret? Si igitur accesserit, vt dictum est, assequetur quod quærit, & recipiet mentem suã
sanã, Veruntamẽ vide, & quid dicat ad illũ dñs, Vade filius tuus viuit, hoc est ne sis
immobilis ad bonum: sed vade, & incessabilem motionem ostende ad bonum. Tunc e-
nim filius tuus viuet. Si autem quieueris non ambulans, morietur plane mens tua, eo ꝙ
ad bonum te non promoueris.

*Iam autem eo descendente, serui occurrerunt ei, & nunciauerunt ei, dicẽtes. Filius tuus uiuit. Sci-
scitatus est ergo horã ab eis, in qua uegetius se habuisset, Et dixerunt ei. Heri hora septima reli-
quit eũ febris. Cognouit ergo pater, quod illa hora erat, in qua dixisset sibi Iesus. Filius tuus uiuit:
& credidit ipse & domus eius tota. Hoc iterũ secũdũ signũ edidit Iesus, quum uenisset à Iudæa ĩ
Galilæam.* Obstupefacti serui repentina morbi mutatiõe, occurrũt dño, bonum nunciũ
afferentes de sanitate filij. Non enim simpliciter, & sicut fieri solet, sed subito libera-

tus est a febre, vt ita ostendatur miraculum hoc non fuisse naturæ, sed virtutis Christi. Vt
ergo didicit a seruis horam in qua puer vegetius se habuisset, hoc est, melius habuisset, D
& in meliorem transisset valetudinem, plene credidit domino. Prior enim eius fides im-
perfecta erat. Ne enim mihi dixeris, quod non accessisset nisi credidisset. Nam & patres
consueuerunt præ amore erga filios, non solum accedere ad medicos, quibus bene fidūt;
sed & ad imperitos, nihil ex his quæ facere oporteat intermittentes. Accessit quidem ex
fide, siquidem & hoc dabimus: sed frigida & imperfecta, quam neque fidem quis recte
vocauerit. Tunc autem perfecte credidit, quando & de hora didicit. Et quare Euangeli-
sta dicit, quod secundum hoc signum fecerit in Cana? Vt ostendat Samaritanos multis di-
gnos laudibus. Etenim dicit, & cum secūdo hoc fieret signum nondum peruenerunt Ga-
lilæi ad sublimitatem illorum qui nullum viderant signum.

CAPVT QVINTVM.

*POst hæc erat dies festus Iudæorum, & ascendit Iesus Hierosolymā.
Est autem Hierosolymis ad probaticam, piscina, quæ hebraice dici-
tur Bethesda quinque porticus habens. In his iacebat multitudo lan-
guentium cæcorum, claudorum, aridorum, expectātium aquæ motū.
Angelus enim descendebat certo tempore in piscinam, & turbabat
aquam. Itaque qui primus descendisset post turbationem aquæ, sanus E
fiebat à quocunque detinebatur morbo.* Dies festus erat Iudæo-
rum, Pentecoste opinor. Ascendit in eo dominus: partim, ne
videretur esse aduersarius legi, sed compararet cum reliquis
diem festum agens: partim, vt plures per signa & doctrinas
alliceret, & maxime turbam simplicē. Solebant enim conuenire & rustici & opifices, qui
in ciuitatibus & alijs diebus erant occupati. Probatica autem dicebatur piscina, eò quod

Quare piscina probatica dicta.

oues illic ad sacrificium congregabantur, & intestina earum abluebantur. Multi autem
opinabantur, quod sola ablutione intestinorum sacrificalium, virtutem quandam diui-
niorem acciperet aqua, & propterea angelus ad aquam vt electam accederet, & miracu-
lum operaretur. Videbatur vtique diuina sapientia a longe viam facere Iudęis ad fidem
in Christum præordinando miraculum piscinæ. Nam quoniam baptisma daturum erat

Piscina illa baptisma designat.

magnam virtutem, & maximum donum, vtpote purificans peccatum, & viuificans ani-
mas, præfigurat deus baptisma in rebus Iudaicis, & ipsis quoque aquam dat quæ purifi-
cet sordes, quæ non sordes proprie erāt, sed videbantur esse: vt si quādo tetigissent mor-
tuum, vel leprosum, vel aliquid tale. Dat autem & piscinæ huic miraculum, quod duce-
ret eos ad susceptionem baptismatis. Angelus enim tempore opportuno descendebat, &
turbabat aquā, & sanatiuam illi virtutem indebat: nusquam enim ista natura aquæ est,
vt per se sanet, alioqui hoc perpetuo fieret: sed totum id angelo situm erat, quicquid e-
rat efficaciæ. Ita & apud nos aqua baptismatis, aqua est simpliciter: quum autem accesse-

De aqua baptismatis.

rit spiritus sancti gratia, propter inuocationem dei morbos soluit animarum: & si quis
cæcus fuisset, obcæcatis oculis animæ ne possit dijudicare bonū a malo: & si claudus qui
fuisset, qui non mouebatur ad faciendum bonum, & proficiendum in melius: & si aridus
& desperati omnino fuisset morbi, nullusque boni particeps, ab aqua illa curabatur, &
tunc infirmitas impediebat quosdam ne sanarentur: nunc autem in baptismo nullum est
obstaculum. Non enim vno sanato, alij relinquerentur non curati: sed si totus orbis con-
flueret, non imminueretur gratia.

*Erat autem quidam homo illic qui triginta & octo annos morbo tenebatur. Hunc quum vidisset
Iesus decumbentem, & cognouisset quod iam multum temporis morbo teneretur, dicit ei. Vis sa-
nus fieri? Respondit ei languidus. Domine, hominem non habeo, ut quum turbata fuerit aqua, mit-
tat me in piscinam: sed interim dum ego uenio, iam alius ante me descendit.* Stupenda paraly-
tici constantia, annos habebat triginta octo, & quotannis liberari a morbo expectans atti-
debat, & impediebatur a potentioribus præuentus, nec tamen destitit, neque desperauit:
ideo & dominus interrogat eum, volens monstrare nobis fortitudinem hominis: non
enim interrogat quasi discere quippiam vellet. Hoc enim non solum superfluum esset;
sed insipiens quærere, an æger velit sanari. Factum ergo, vt monstretur nobis hominis
patientia. Quid igitur ille? Multa cum mansuetudine respondet. Etiam (inquit) do-
mine, volo quidem, sed non habeo hominem, qui possit me in aquam inferre.

Nihil blasphemum respondit, non arguit Christum, vt stultam interrogationem interro A gantem, non maledixit diei natiuitatis, sicut pusillanimes facimus, idque quum in leuiores morbos inciderimus: sed mansuete & placide responsum dat, tametsi nesciret quisnam esset qui interrogabat. Nunquid hoc solum existimauit vtilitatis sibi accedere, fortassis vt inferret ipsum in aquam & propterea blande Christo loquitur? Non dixit autē Christus: Vis? sanabo te, vt ne videretur gloriam quærere.

Dicit ei Iesus. Surge tolle grabbatum tuum, & ambula. Et statim sanus factus est homo ille, & sustulit grabbatum suum, & ambulabat. Erat autem sabbatum in die illo. Dicebant ergo Iudæi ei, qui sanatus fuerat: Sabbatum est, non licet tibi tollere grabbatum. Iubet tolli lectulum, volens credibilius fieri miraculum quod faciebat, ne putaretur esse phantasma quoddam. Nisi enim membra ferme fuissent solidata, lectum ferre non potuisset. Non autem exegit ab eo fidem antequam sanasset, sicut in aliis quibusdam: quia æger ille nondum viderat eū signa facientem. Etenim dominus fide exigere non solebat ab illis antequam in conspectu eorum faceret miracula: sed postquam vidissent miracula, exigebat fidem. Attende autem quod simul atque audiuit, credidit. Nō enim secum murmurauit, & dixit. Me iubes surgere, qui quum nunc trigintaocto annos habeam, & salutem nunquam sim assecutus, & sic repente surgerem? Nihil tale cogitauit, sed credidit ac surrexit. In sabbato sanas, docens hominem aliter intelligere sabbati obseruationes, & non putare coli sabbatum ocio corporali, sed malorum abstinentia. Nam benefacere alicui, lex non prohibet, B quæ lex est dei semper benefacientis. Sabbatū quomō colendū.

Respondit eis. Qui me sanum fecit, is mihi dixit. Tolle grabbatum tuum, & ambula. Interrogauerunt ergo eum. Quis est ille homo, qui dixit tibi: Tolle grabbatum tuum, & ambula? Is autem qui sanus fuerat effectus, nesciebat quis esset. Iesus enim subduxit se, quod turba esset in eo loco.

Admirari conuenit hominis erga Iudæos in dicendo libertatem, quando vrgentibus illis, & dicentibus. Non licet tollere grabbatum tuum per sabbatum: ipse cum fiducia libere prædicat benefactorem: Qui fecit me sanum, ille mihi, quasi talia dicens, dixit. Deliratis & desipitis iubentes ne obediam ei, qui me a tam diuturno & difficili morbo liberauit. At iudæi non interrogant eum, quis est qui te sanum fecit: sed, quis est qui dixit tibi. Tolle grabbatum: ita ad bonum sponte excæcabuntur, sursumque ac deorsum sabbati violationem, vt sibi videbatur. At Iesus se subduxerat: primum quidem, vt absente ipso testimonium sanitatis illius suspitione magis careret, & ne videretur gratificari ei, sed veritatem testari. Insuper, vt ne Iudæorum inuidiam magis accenderet. Solet enim & aspectus eius, cui inuideretur, non paruam inuidiæ flammam immittere inuidentibus, propterea permittis eos de miraculo inquirere per seipsos. Porro Iudæi reprehendentes quum factum inquirerent, multis sermonibus celebrius illud reddunt. Aspectus inuidi.

Postea cum reperit Iesus in templo, & dixit ei. Ecce sanus factus es, ne posthac pecces, ne quid deterius tibi contingat. Abiit ille homo & nunciauit Iudæis, quod Iesus esset qui ipsum fecisset sanum, & propter hoc persequebantur Iudæi Iesum, & quærebant eum occidere, quod ista fecisset in sabbato. Ex eo quod dominus paralytico dixit. Vide sanus factus es, ne posthac pecces: di C scimus quidem ex peccatis quidem primum natos hominum morbos, deīde vera enarrari de gehenna, æternumque esse supplicium. Igitur vbi nunc sunt qui dicunt, ad vnam horam indulsi rei venereę, quomodo in perpetuum puniar? Ecce enim etiam hic non tot annis peccauerat, quot puniebatur, sed ferme integram hominis vitam in supplicii mensuram amplam impendit. Sane peccata non iudicantur tempore, sed ipsa delictorum natura. Quin hic & illud discimus, quod licet grauem luamus pro primis peccatis pœnam, & deinde iterum in eadem incidamus peccata, iterum grauiora patiemur, idque merito. Qui enim non ementatus est, ad maiora tormenta ducetur, tanquam insensatus & contemptor. Et quare (inquit) non omnes sic puniuntur? Etenim multos improborum videmus bene valentes corpore, & in deliciis ac prosperitate viuentes. Verum quod illi nihil patiuntur, viaticum eis erit ad supplicium grauius quod alibi ferent. Et hoc Paulus manifeste dicebat. Quum enim iudicamur a domino, hic scilicet erudimur, vt ne cum hoc mundo condemnemur, alibi videlicet. Nam quæ hic fiunt, admonitionis sunt: quæ autem alibi, suppliciorum. Quid igitur? nunquid omnes morbi sunt ex peccatis? Non omnes quidem, sed plures. Morbi enim aliqui propter peccata accidunt, sicut & illius paralytici, & in libris Regum videmus quendam laborantem dolore pedum propter peccatum. Aliqui autem sunt propter probationem, sicut morbus Iob, monstretur eius vir Ex pctō nascūtur morbi. i. Cor. xi iii. Re. xv

tus. Quidam autem etiam ab ignauia oriuntur, vtpote gula & ebrietas. Sunt autem nõ nulli, qui coniecturam sumunt ex hoc quod dominus dicit, ne posthac pecces: & asserunt quod dominus sciuerit, quod paralyticus ille indicaturus esset, & significaturus Iudæis, postea reperit eum in templo: & propterea dicit. Ne vltra pecces: Sed non est ita. Videtur enim pius homo esse. Nam reperit eum, inquit, Iesus in templo, quanuis nisi pius fuisset, exposuisset se voluptati & delicijs, in domum currens, & effugisset Iudæorum insaniam, ne illis rationẽ redderet: sed nihil horum terruit eum, vt desisteret a templo. Sed & postquam agnouit, vide quanta gratitudine eum Iudæis prædicet. Non enim dicit, Iesus est qui dixit mihi tolle grabbatum, id quod illi audire volebant: sed, is qui ipsum sanum fecit: id quod audire non ferebant, pro crimine habentes sabbati violationẽ. Quod autem Iudæi persequebantur dominũ, quid propterea peccauit homo, qui illum eis ostendit? Ipse enim grata mente, vt & alios ad fidem attraheret, prædicat seruatorem. At quum illi persequerentur benefactorem, ipsorum erat crimen. Porro per probaticam piscinam, intellige baptisma, in quo IESVS dominus noster, ouis illa pro nobis immolata, lotus est & baptizatus pro nobis. Quinque autem porticus habet ista piscina. Quatuor enim virtutes vna contemplatiua in baptismate apparent. Igitur humana natura, veluti paralyticus quidam, cuius omnes animales virtutes morbo corruptæ sunt, iacet trigintaocto annis ægrotans. Neque enim recte se habebat in fide trinitatis, neque octauum seculum resurrectionem dico & iudicium operum huius vitæ, firmiter credebat fieri, ideo & non inuenit curam. Non enim habebat hominem qui inferret in piscinam, hoc est, nondum erat factus homo filius Dei, qui per baptismũ illum sanaturus esset: quando autem factus est homo, tunc sanauit quidem naturam nostram. Præcepit autem & lectulum ferre, hoc est, & corpus leue facere & expeditum, & sustollere a terra, ne grauetur carnibus & terrenis curis: sed surgat a desidia ad bonum, & ambulet, quod est moueri ad operationem boni. Turbari autem aquam piscinæ, significat quod in ipsa turbentur spiritus malitiæ, contriti & suffocati gratia spiritus. Vtinam & nos assequamur sanitatem, qui dissoluti sumus, & ad omne opus bonum immobiles, neque habemus hominem, hoc est, humanam rationem, vtpote comparati cum iumentis, vt portet nos in piscinam pœnitentiæ lachrymarum, in quam qui primus ingreditur, sanatur. Nam qui pœnitentiam differt in tempora posteriora, non festinat hic pœnitere: qui procrastinat, non assequitur sanitatem. Primus igitur festina ingredi, ne te mors præoccupet. Hanc autem piscinam pœnitentiæ angelus turbat, qualis? Ille magni consilij patris, CHRISTVS & saluator. Nam nisi tetigerit cor nostrum diuinũ verbum, & turbationem fecerit in illo, propter memoriam futurorum suppliciorum, nunquam efficax erit piscina ista, neque sanitas erit animæ dissolutæ. Probatica autem quædam dicitur ista. Nam intestina & cogitationes, quæ in sacrificium viuum, sanctum, beneplacitum deo præparantur, & innocentia fiunt, sicut προβατα, hoc est, oues, in ista abluuntur. Itaque faxit deus, vt sanitatem consequamur, & in tẽplo post sanitatem inueniamur, hoc est, ne vltra a prophanis cogitationibus inquinemur, vt ne in grauiorem incidamus pœnam futuram.

Iob. i. ij.

Quid per ꝓbaticã piscinam intelligendum.

Precatio Theophylacti.

Iesus autem respondit eis. Pater meus usque ad hoc tempus operatur, & ego operor. Propterea ergo magis quærebant eum Iudæi interficere, quia non solum soluisset sabbatum, sed & patrem suum dixisset deum, qualem se deo faciens. Iudæi quidem crimen imponunt Christo, nempe quod operatus sit in sabbato sanationem. Ipse autem tanquam æqualis patri & eiusdem authoritatis, dicit. Sicut deus & pater meus operatur, etiam in sabbato, & reprehensione caret, ita neque ego crimini obnoxius sum. Quomodo autem pater operatur vsque ad hoc tempus, quum Moses dicat, quod quieuerit deus ad omnibus operibus suis? Vis discere quomodo operetur adhuc deus? Vide dispensationem rerum, & disce opera prouidentiæ, solem orientem, mare, fontes, flumina, animalia, & simpliciter omnes facturas, & videbis creaturam opera sua operari, imo operationem reciperere, & moueri ineffabili prouidentiæ verbo. Omnino autem prouidentia & in sabbato sua operatur. Atqui ita; quia pater etiam operatur in sabbato, merito & ego, inquit, filius eius opera operor. At illi inuidia correpti quærebant eum occidere, non solum quod solueret sabbatum, sed & patrem suum diceret deum, æqualem se faciens deo. Nam quia se filium dicebat, necessario honore se faciebat parem deo. Omnis enim filius eiusdem naturæ est cum patre. Vbi hoc loco est Arius? Profecto cæcus factus est circa lumen. Filium enim nominans

Quõ deꝰ etiã nunc operetur. Gene: ij.

Arij cæcitas circa lumen.

Christum patris,non dat ei,quod eandem naturam habeat cum patre, sed creaturam in-
A creati patris filiū fatetur. Tametsi vel Iudæos oportebat in magistros assumere, qui pro pter hoc persequebantur dominum,quod se filium diceret dei: vnde necessario colligebant,quod æqualis esset deo. Quoniam nisi magna fuisset filij dignitas,& fecisset se ęqualem deo,quare persequuti fuissent illum Iudęi?

Respondit itaque Iesus,& dixit eis. Amen amen dico uobis,non potest filius facere à se quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem: quæcunque enim ille fecerit, hæc itidem & filius facit. Pater enim diligit filium,& omnia demonstrat ei quæ ipse facit, & maiora his demonstrabit ei opera, ut uos miremini. Sicut enim pater suscitat mortuos & uiuificat,sic & filius,quos uult,uiuificat.

Non potest filius a seipso facere aliquid, secundum quod nihil alienum vel nouum habet a patre,sed per omnia similis est patri:neque aliam habet substātiam,vt & aliam virtutem habeat, & consequenter aliam oprationem, sed quia eandem habet substantiam, eandem habet & virtutem, & propter hoc etiam eadem operatur; & non potest aliud quid facere præter id,quod pater facit. Non enim aliam virtutem habet, vel inferiorem, vel superiorem paterna:sed vna est substantia,vna virtus,vna operatio patris & filij. Profecto,inquit,sed pater,quasi doctor quidam est filij,quodammodo ei demonstrās quomodo oporteat operari. Nam nisi filius viderit patrem facientem, nihil facit. Igitur interrogo talia nugantes,Arium & Eunomium,quomodo docet pater filium? in sapientia vel non. Omnino in sapientia. Quę autem sapientia dei? Nonne ipse filius? Etiam pro- Arius. Eunomi⁹
B fecto. Itaque filius docet seipsum. Papę quanta vestra insipientia. Siquidem quasi puerū quendam traditis patri filium erudiendum. Ego autem cum dei sapientia assero,si quid nouit pater,non sine filio nouit,ipse enim est sapientia eius: si quid potest pater, non sine filio potest: Ipse enim est eius potentia. Quod autem hæc vera sint,audi: quia quęcunque facit pater, ea & filius similiter facit. Si pater cum potestate & virtute, & filius similiter. Non igitur inferior filius patre. Quod autem humiliter dicta sint, Ostendit ei omnia: &, maiora his ostendet, non oportet admirari. Nam ad homines loquitur, qui contra ipsum clamabant, & præ inuidia dissecabantur. Et nisi vbique humilia summis interseruisset,quid non tandem fecissent? quandoquidem insaniunt, quum tam multa humiliter loquitur. Quid autem est: Et maiora his ostendet? Quoniam paralyticum solidauerat, etiam mortuum suscitaturus est. Idcirco dicit,si admiramini quod paralyticum sanum feci, maiora his videbitis. Quod autem & hoc verbum, monstrabit,humile sit, & per dispensationem dictum, vt insaniam illorum demulceret,audi sequentia. Nam sicut pater suscitat mortuos,ita & filius;quos vult, viuificat. Igitur suscitat quidem filius sicut pater, & ideo monstrat potestatem suam, quæ auferri nequeat. Sed & per verbum,quos vult,indicat suæ cum patre potestatis æqualitatem. Hæc autem omnia Ariani quidem exponunt contra gloriam filij. Nos autem orthodoxi pro illa intelligimus,

Vna eadē que patris & filij operatio,eandē eorū notat potentiam.

Monstrabit.

Neque enim pater iudicat quenquam,sed omne iudicium dedit filio,ut omnes honorent filium, sicut honorant patrem. Qui non honorat filium,non honorat patrem qui misit illum. Amen amen
C *dico uobis,qui sermonem meum audit,& credit ei qui me misit,habet uitam æternam,& in condemnationem non ueniet, sed transiuit à morte in uitam.* Monstrarat seipsum posse benefacere per multa signa quæ fecerat. Quia autem benefaciendo non placuit eos, nec attraxerat vt se honorarent, sicut dignum erat,dicit, quod pater omne iudicium dederit filio,ut vel timor iudicij illis persuadeat,quo ipsum honore prosequantur. Consueuimus enim nos homines,præsertim his qui crassiore mente præditi sumus,metu potius,quam beneficijs quod oportet addiscere. Iam quod dicit, dedit iudicium pater filio, sic intellige,quod iudicem eum genuerit,sic etiam quum audis,quod vitam dederit illi,intelligas quod viuentem illum genuerit. Quia pater enim author est filio,vt sit, omnia quæcunq; habet filius,dicitur accipere a patre,eo quod ex illo naturaliter hæc habeat. Igitur & iudicium habet a patre,sicut habet illud pater: vt ne audientes authorem esse patrem filij, intelligamus quod sic sit author eius,sicut & creaturarum. Et propterea honoris imminutionem introducimus,inquit,quod in nullo minor filius est patre. Nam qui habet potestatem puniendi,& honorandi sicut vult, eadem potest quæ pater, ideo & oportet illū honorare eodem modo quo patrem. Dicit enim, vt omnes honorent filium, sicut honorant patrem,& ita Ariane,quia autem veluti creaturam putant honorandum filium, & patrem quoque sicut creaturam honorari debere redarguuntur. Vel omnino non honorant filium, & cum Iudæis ordinantur. Vel si quidem honorant eum, honorant au- Ariani.

Nota.

tem vt creaturam: decet autem honorari ipsum sicut & patrem, redarguentur omnino & patrem sicut creaturam honorare. Et aliter, secundum hoc quod subditur. Quomodo honorant patrem, qui non honorant filium? Subdit enim: Qui non honorat filium, non honorat patrem. Qui non sic honorat, sicut dixi, dicit, sicut & patrem. Quia si quis dicat, quod creatura quidem filius sit, excellentissima autem omnium creaturarum, & opinetur tribui filio falsum illum & vanum honorem, inhonorat omnino & patrem, qui misit illum. Dixit autem eum qui misit, ne exasperarentur sicut prædiximus. Nam doctrinam (vt dictum est) mirabiliter plectit. Interdum quidem sublimia de se testimonia, vt dignum erat, fert: interdum autem humilia, propter insaniam inimicorum Iudæorum. Nam si quum & surrexisset a mortuis, & ascendisset in cœlos, & per Apostolos suam monstrasset virtutem, insurrexerunt Arius & Eunomius contra gloriam eius, & in creaturam ipsum deduxerunt: Iudæi, qui tunc erant, qui videbant ipsum in carne ambulare cum publicanis & meretricibus, & comedere, & bibere, sicut vnum ex multis, quid non fecissent, si omnia sublimia de se dixisset, & non admiscuisset etiam humilia? Idcirco & subdit. Qui audit meos sermones, & credit ei qui me misit, habet vitam æternam. Et mentes eorum etiam per hoc exhilarat, quum audiunt quod audientes sermones eius, deo sint credituri. Non enim dixit, qui credit mihi: sed, ei qui me misit. Igitur qui credit illi in iudicium, hoc est, in supplicium non venit, sed viuit vitam æternam, non sustinens mortem animæ vel æternam, etiamsi naturalem & temporalem non effugiat.

Arius Eunomi⁹

Amen amen dico uobis, quod uenit hora, & nunc est quando mortui audient uocem filij dei, & qui audierint, uiuent. Sicut enim pater habet uitam in semetipso, sic dedit & filio in semetipso habere uitam: & potestatem dedit ei iudicandi quoque. Quia filius hominis est, nolite mirari hoc, quia uenit hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audient uocem eius. Et prodibunt qui bona fecerunt, in resurrectionem uitæ: qui uero male egerunt, in resurrectionem condemnationis.

Dixerat superius, quod qui non honorat filium, non honorat patrem, sublimia quædam de se loquutus: quæ vt ne videantur per arrogantiã, & inanem gloriam dicta, adiungit & demonstrationem per opera, dicens quod venit hora: deinde vt ne longum suspicentur tempus, inquit. Et nunc est, quando mortui audient uocem filij dei, hoc est, meam, qui vobiscum cõuersor. Dicit autem hæc de his quos suscitaturus erat: vt de filio viduæ, filia archisynagogi. Deinde & rationem affert dictorum demonstratiuam, dicit enim. Sicut pater vitam habet in semetipso, ita dedit & filio vitam habere in semetipso, vt viuificet audientes vocem eius. Non solum autem potestatem dedit ei viuificandi, sed & faciendi iudicium, & puniendi. Sæpe autem in medium affert sermones de iudicio, vt auditores excitet. Cui enim persuasum est, quod suscitandus sit, recepturus delictorum pœnas, omnino currit ad ipsum, placatque vt suum futurum iudicem. Ne admiremini autem, quod filius hominis est: nam quanuis filius hominis sit, est tamen & Deus. Et ita iudicium merito habet sicut filius Dei. Si autem & homo appareat, ne admiremini. Sciendum autem quod Samosatenus docens dominum purum esse hominem, sic legit hunc locum: Et potestatem dedit ei, iudicium faciendi, quia filius hominis est. Hoc autem loco punctum faciens, ab alio principio legit, ne admiremini hoc. Valde autem stultum est sic legere. Non enim dedit pater filio iudicium, quod filius hominis sit, sed quia Deus. Vnde ille non recipiens vt CHRISTVS dicatur Deus, sed filius hominis, sic cogitabat iudicem illum esse, non vt Deum, sed vt filium hominis. Nos autem sic intelligimus, vt dictum est. Postquam autem dixit de particulari resurrectione, Lazari videlicet, & aliorũ qui iterum mortui sunt, nunc dicit de vniuersali. Quia venit hora in qua hi qui in monumentis sunt audiant vocẽ Dei. Nam de vniuersali resurrectione hic loquitur: quoniã dixerat superius, qui credit, in iudicium non venit, ne putemus, quod fides sola ad salutem sufficiat, dicit quod resurgent hi qui mala fecerunt in resurrectionem condemnationis: qui autem bona, in resurrectionem vitæ. Non igitur sola fides absque operibus iustificat, sed oportet etiam opera adesse, tunc enim proprie fides est. Vide autem geminam doctrinam fieri per metum & lætitiam. Nam quum dicit, condemnari, impia facientes deterret. Quum autem dicit, resurgere ad vitam, eos qui bona fecerunt, per lætitiam exhortatur.

Samosatenus male hic legit.

Non sola fides iustificat.

Non possum ergo ex meipso facere quicquam: sicut audio, iudico, & iudicium meum iustum est, quia non quæro uoluntatem meam, sed uoluntatem eius qui misit me patris. Sicut & in superioribus dictum est, eadem patris & filij potestas ostenditur hisce verbis, Non possum

ego facere ex meipso quicquam, & quæcunque huius generis sunt. Nihil enim alienum
A & peregrinum a patre ego possum facere, neque enim voluntatem aliam habeo, præter paternam, neque aliam potestatem. Verum sicut audio a patre, ita iudico, hoc est, sicut ipse pater iudicat: ita & ego. Hæc autem dicit, vt ostendat (sicut sæpe diximus) in nullo sibi deesse aliquid a patre siue in sermonibus, siue in operibus, siue in iudicijs. Nam vt ne quidam homines videntes eum, offenderentur: quomodo quum appareat homo, iustũ faciat iudicium, quum Dauid dicat: Omnis homo mendax, præuenit quidem dicens. Ne admiremini de eo, quod filius hominis sum, nam & deus sum. Dicit autem. Et nunc iustũ iudicium meum est, eo quod iudico sicut audio patrem meum iudicãtem. Non enim meam voluntatem quæro, sed patris. Nam qui suam voluerit stabilire, fortassis suspectus erit quod corrumpat quod iustum, qui autem non sua spectat, quo prætextu posset iniuste iudicare? Eo igitur non quæro voluntatem meam: neque enim ego habeo voluntatem, sed quod vult pater, illud & ego.

Patris & filij, volũtas vna, potestas vna, vnũ iudicium

p̃s. cxv.

Si ego testimonium perhiberem de meipso, testimonium meum non esset uerum. Alius est, qui testimonium perhibet de me. Et scio uerum esse testimoniũ quod testatur de me. Vos misistis ad Ioannem, & is testimonium reddidit ueritati. Ego non ab homine testimonium accipio, sed hoc dico ut uos salui fiatis. Ille erat lucerna ardens & lucens, uos aũt uoluistis ad tẽpus exultare in luce eius. Apparet hic contraria dicere dominus. Etenim alicubi videtur testari de se, sicut Samaritanæ dicebat. Ego sum CHRISTVS, & cæco, & alias sæpe. Si igitur hæc fal
B sa sunt quæ nobis salutis spes? Non autem hæc sola videtur esse contrarietas, sed & alia non minor. Nam & superius dixit: Si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum verum est, quomodo igitur conuenient quę pugnare videtur? Id quidẽ quod dicit: Si ego testificor de meipso, testimonium meum non est verum: dicit ad opinionem Iudæorum, quoniam enim illi dicturi erant ei. Tu testimonium perhibes de teipso, nullus autem qui de seipso testificatur, fide dignus est, dicit vrgẽdo illos. Non testimonium perhibeo ego de meipso, alioqui iuxta vestram sententiam non dignus essem cui crederetur. Alius enim est, qui testimonium de me perhibet, Ioannes scilicet. Quod autem dicit: Et si ego testimonium perhibeo, testimonium meum verum est, secundum concessionem dicit: Accedens enim sermoni Iudæorum, dicit. Esto quod ego testimoniũ de meipso perhibeam, & si ego igitur testimonium de meipso perhibeam, testimonium meum verum est. Nam quum deus sim, fide dignus sum. Atque ita primum dixit, illos vrgendo. Non ego testimonium perhibeo, sed præcursor. Secundum autem se illis opponendo, vel etiam concedendo, dicens. Si etiam ego testimonium perhibeam, testimonium meum verum est. Porro tria, inquit, habeo testimonia, Ioannem, opera mea, patrem meum. Et primum ponit Ioãnem, deinde, vt ne quis dicat ei, quid igitur, si ille ad gratiam testificatus est tibi, dicit. Vos ipsi misistis ad Ioannem. Omnino autem non misissetis interrogantes, nisi fide dignum habuissetis. Atque ita etiam vos ipsi testes estis, quod verax fuerit Ioannes, quanuis ego quidem, quum deus sim, humano testimonio opus nõ habeam: & dominus serui testimonio. Quia autem vos digniorem illum fide putastis, & ipsi magis quam
C mihi attendistis, & ad illum quidem accessistis, mihi autem neque miracula facienti creditis, propterea vobis in memoriã reduco Ioannis testimonium, & recipio etiam indigna mea deitate, vt vos salui fiatis. Lucernam autẽ ardentem Ioannem dicit, eo quod de terra habet formationem: & non per seipsum esset lumen, sed a gratia spiritus ac temporarium. At vbi apparuit dies domini, hoc est doctrina, occultata est lucerna. Cæterum vos ad horam quidẽ recepistis ea quæ ab illo dicta sunt, & exultastis in ipso, & deinde obliti eorum quæ de me dixit, mansistis in priori incredulitate. Nam si illi semel firmiter credidissetis, quamprimum vos ad meam adduxisset fidem.

Ioan. i.

Ioan. iiij.

Tria xp̃o testimonia.

Quare Ioannes lucerna ardens

At ego testimonium habeo maius testimonio Ioannis. Opera enim quæ dedit mihi pater ut perficiã ea, ipsa opera quæ ego facio, testimonium perhibent de me, quod pater me miserit. Et qui misit me pater, ipse testatus est de me, neque uocem eius unquam audistis, neque speciem eius uidistis, & sermonem eius non habetis in uobis manentem, quia quem misit ille, ei uos non creditis.

Ioan. ix.

Testatus quidẽ est Ioannes de me, veruntamen quia verisimile est fore quosdam qui fortassis dicent. Et quid ad nos: si Ioannes gratificare tibi voluerat & propterea blandiora quædam attestatus sit? Vos, inquit, misistis ad Ioãnem & interrogastis, veracem per omnia illum existimantes. Veruntamen & ego aliud testimonium habeo maius Ioanne. Opera enim quæ dedit mihi pater, hoc est quæ statuit mihi pater vt perficiam ea, testantur de me. Dicit autem opera, mirabilia illa scilicet, quale fuit paralytici restitutio, &c.

Veruntamem quia arguebant eum, quod in sabbato hęc faceret: dicentes. Hic non est ex deo, quia sabbatum non seruat, ostendit eis quod faciat ea quæ a patre decreta: & magis a deo sit: eo quod iniuncta sibi a deo opera faciat. Opera enĩ, inquit., quæ dedit mihi pater, vt perficiam ea. Quia igitur pater dedit mihi illa: vos estis deo aduersarii, qui illis operibus aduersamini, & qui misit me pater, ipse testatur de me. Vbi autem testatus est de eo pater? quidam dicunt, quod in baptismate, quando dixit. Hic est filius meus dilectus. Opinor autem quod magis intelligat, quod per omnem scripturam testatus sit deo deus, tam per legem, quam per prophetas. Sed vos, inquit, neque vocem eius audistis, patris inquam, neque speciem eius vidistis. Ideo omnibus modis incognitus vobis est. ideo & sermonem ei⁹ non habetis manentem in vobis, hoc est scripturas, qua de me testatur nescitis: tametsi videamini scire & gloriari in eloquiis dei, quæ vobis concredita sunt. Hinc aũt manifestum: ꝙ nesciatis scripturas: quia ei quẽ ille misit, nõ creditis. Igitur sicut neque vocẽ dei audiuistis, non habit deus vocem sensibilẽ neque speciem eius vidistis, specie enim & figura carat, ita neque sermonem eius, scripturas dico, quæ de me testantur, habetis in vobis.

Mat. xvij

Specie & figura caret deus.

Scrutamini scripturas, quia uos uidemini in ipsis uitam æternam habere. Et illæ sunt quæ testantur de me, nec uultis uenire ad me, ut uitam habeatis. Gloriam ab hominibus nõ accipio, sed cognoui uos, quod dilectionẽ dei non habeatis in uobis. Dixerat eis, Sermo dei, hoc est scripturæ quæ de me testantur, non sunt in vobis. Igitur quomodo poterint habere sermonem dei? inquit. Scrutamini scripturas, in illis enim vos putatis habere vitam. Vide autem quomodo nõ dixerit, habetis vitam, sed videmini. monstrans: quod nullum verũ fructũ percipiant si a lectione expectent saluari, non accedente fide. Nam illæ testimoniũ quidem perhibent de me, sed vos nos vultis venire ad me, vt vitam habeatis. Vnde hinc scimus, quod ex proposito fuerunt mali. Non eñ dixit, non potestis venire, sed nõ vultis venire. Audiant Manichæi, quod non natura malum, sed voluntate cõstet. Postquã autem eos memores fecit testimonii Ioannis, & patris, & operum suorum, quæ propter salutem illorum tantum faciebat, suspicari poterant multi: quod hæc amore gloriæ diceret, idcirco inquit. Gloriam ab hominibus non acipio, hoc est, non indigeo, neque talem haheo naturam quæ opus habeat humana gloria. At vos me persequimini ꝙ propter amorem dei hoc faciatis, sed nõ est ita. Noui enim vos ꝙ dilectionem dei nõ habetis in vobis, etiamsi valde hoc iactetis, ꝙ me persequamini propter deum. Merito igitur Iudæi dicuntur dilectionem dei non habere, quia persequebantur ipsam dilectionem, filium dei. Vnde merito etiam dicuntur non habere sermonem dei manentem in semetipsis. Sermonem enim & deum reijciebant.

Manichęi liberũ arbi. negantes confutantur.

Ego ueni in nomine patris mei, nec recipitis me, si alius uenerit nomine suo, illum recipietis. Quomodo eos potestis credere, qui gloriam à uobis inuicẽ accipietis. & gloriam quæ a solo deo proficiscitur, non quæritis? Nolite putare quod ego accusaturus sim uos apud patrem, est qui accusat uos Moses, in quo speratis. Si enim credidissetis Mosi credidissetis utique mihi, de me enim ille scripsit. Si autem illius scriptis non creditis, quõ uerbis meis credetis? Ego quidem, inquit, veni in nomine patris mei. Nam & vbique patrem celebrat, & ab ipso se dicit missum esse, & nihil posse facere a seipso, & prorsus humilia multa loquitur, volens e medio tollere omnem ingratitudinis rationem. Alius autẽ veniet, Antichristus scilicet, qui se monstraturus est, ꝙ ipse solus sit deus. Igitur me quidem, qui in nomine patris veni hoc est dico me missum a patre, non recipitis illum autem recipietis. Porro hoc ideo eueniet vobis, quia ille vobis gloriam vitę pollicebitur: quam vos quæritis, cupientes gloriã mutuum accipere, & respuentes veram gloriam: quę a solo deo est. Ego autem nihil præclarum vobis polliceor, sed videtis multam difficultatem in his quę a me dicũtur, & propterea inquit, mihi non creditis. Nihil enim quod iucundum est in hac vita, expectatis vos habituros a me. Et aliter, Non creditis mihi, qui gloriam a vobis inuicem accipitis. Nam principes quidem & magistri ipsi soli volentes haberi apud vulgus, non accipient me: ne imminuatur eorum gloria. Populi autem quærentes diligi a prĩcipibus, ad me accedere volũt, vt ne excidant propter me ab honore quem a principibus habent. Quoniã aũt & Mosem multum iactabant, inquit, ipse accusabit vos: nã de me ille scripsit, Vbi aũt scripsit de eo? Etenim dictũ hoc. Prophetam suscitabit vobis dñs, de Christo erat, & alia multa, tam in verbis, quam in signis & symbolis, vt miraculum rubi. Nã & ignis quidem, deitas, rubus autem spinosus, peccatrix natura, quam suscepit ignis deitas, & incombustã seruauit luce fulgidam, & suos quidem radios, illi cõmunicauit;

ĩfidelitatis origo sed non sola.

deu. xviij

exo. iij.

imperfectiores autem illius in se non suscepit. Etiam hoc Moses dixit, quod conducebat
A valde ad fidem CHRISTI; nam, inquit. Si propheta surrexerit signa faciens, & recedere faciens a Deo, ne credatis illis, qualis erit Antichristus. Si autem surrexerit propheta faciens signa, & ad Deum & patrem ducens, & non recedere faciēs, illi credite. Igitur Christus in nomine patris venit, & signa quidem faciens, & non recedere iubens eos a dei cultu, ipse erat qui a Mose prædictus. Itaque si Mosi scriptis nō creditis, quomodo meis verbis credetis? Ille, inquit, & scripsit: & sunt libri semper ante oculos vestros, & ita vt etiam si obliuiscamini, possitis iterum facile in memoriam reducere. Attamen non creditis scriptis, & quomodo credetis verbis meis non scriptis? Cur igitur hæc dicis o domine, quū scires, quod non credituri essent? Quanuis sciam, inquit, quod non credant, dico tamen, vt ne habeant postea quod prętexāt. Si dixisses, credidissemus. Et aliter: Illi quidem qui tunc erant, vtpote ingrati, non credebant: ab his autem qui postea credituri, non erat verisimile, neque iustum auferri verborum Christi vtilitatem.

CAPVT SEXTVM.

B *Post hæc abijt Iesus trans mare Galilææ, quod est Tyberiadis, & sequebatur eum turba multa, quia uidebant eius signa quæ faciebat super his qui infirmabantur. Subijt aūt in montem Iesus, & ibi sedebat cum discipulis suis. Erat autem prope pascha, dies festus Iudæorum.* Mat. xiiij Marci. vi Lucæ. ix.

Postquam dominus loquutus est Iudæis durioribus verbis, quibus in inuidiā accendebantur & stomachabantur, demulcet nunc eos secedendo, & abijt trans mare Tyberiadis. Mare autem dicit stagnum. Congregationes enim aquarum, maria vocauit diuina scriptura. Et aliter. Descendit de loco in locū, probans multitudinis studium. Ignauiores enim manebant in suis locis, studiosiores autem sequebantur eum. Veruntamen vide, quod etiam sequētes non propter doctrinam, sed propter corporalium miraculorum vtilitatem sequuti sunt. Nam propterea dicit, quia videbant signa quæ faciebat super his qui infirmabantur. Meliores autem fiunt, & sapientiæ auidiores. Obstupescebant enim, inquit, in doctrina eius, quia docebat illos tanquam potestatem habens. Ascendit autem in montem propter miraculum futurum. Non enim arrogās erat, & vanæ gloriæ cupidus, vt in medijs ciuitatibus miracula operaretur, sed fugiens vanam hominum gloriam, solicitudinē quærebat, etiam nos erudiens. Insuper volens mystica quædam discipulis communicare, ascēdit in montem, id quod semper solebat facere, quia & opus est, vt ab omni tumultu liberetur: & locum quærat, ab omī strepitu purum si quis talia loqui velit. Erat enim prope inquit, dies festus Iudæorum, ne tamen ascendit: sed in Galilæam ascendit, non enim vltra præceptis legalibus erat obnoxius, vt & festos dies legis perficeret. Et aliter: Persequente ipsum malitia Iudaica, occasionem apprehendit vt paulatim legem abroget, ostendēs animaduertentibus cessasse figuram, vt aduenit veritas. Obserua autem: quod festum fuerit
C rit Iudæorum, non autem fuerit dies festus Christi.

Quum sustulisset ergo oculos Iesus, & uidisset quod multa turba ueniret ad se, dixit ad Philippū. Vnde ememus panes ut edant isti? Hoc autem dicebat tentans eū, ipse enim sciebat quid eßet facturus. Respondit ei Philippus. Ducentorū denariorum panes non sufficiunt eis, ut unusquisque pusillū quippiā accipiat. Dicit ei unus ex discipulis ipsius Andreas frater Simonis Petri. Est puer unus hic, qui habet quinque panes hordeaceos & duos pisces, sed hæc quid sunt inter tam multos?

Quare dixit, quum sustulisset oculos suos? Vt discamus quod non solitus sit hinc & inde vagari oculis, sed compositus & attentus sedere, vtpote docens discipulos diuiniora quædam. Denique vidit discipulos, & rogat de turba quomodo alēda sit. Non alium autem interrogat quam Philippum. Ipse enim maiori indigebat eruditione, qui postea dicebat, Ostende nobis patrem, ac sufficit nobis, & propterea antea illum instruit, & per interrogationē inducit eum, vt miraculi semper sit memor. Nam si quidem miraculū simpliciter fuisset factum, non vsqueadeo visum fuisset illi miraculum, nunc autem priusquam fieret, illum compellit fateri paucitatem panum, vt euidentius addiscat futuri miraculi magnitudinem, et non e memoria reijciat ea quæ confessus est. Idcirco dicit. Vnde ememus panes vt comedāt hi? Dicit aūt hæc tentans Philippū, volens notum facere quā haberet ille fidem. Neque enim vt ignorans de sententia Philippi interrogabat, sed alijs

Christus nō solitus di uagari oculis.
Ioan. xiiij

monstrare volebat. Nam ipse dominus sciebat quid facturus esset. Igitur vt tẽtauit Philippum, nunquid haberet fidem, & inuenit ipsum adhuc affectum vt hominem, insuper & Andream quoque talem inuenit, tametsi sublimius quiddam Philippo sentientem, illo enim dicente, quod ducentorum denariorum panes non sufficiant, ille quinque panes ordeaceos & duos pisces commonstrauit. Etenim cogitans forte prophetarum miracula, & Helisæi in panibus signum, quum Samaria in extremam venisset inopiam. Redarguitur tamen & Andreas, nihil dignum domino cogitans, dicit enim. Sed hęc quid sunt inter tam multos? Existimabat enim quod multiplicaturus quidem panes esset dominus sed si essent plures, maior & multiplicatio futura esset, periculose omnia intelligens. Nam dominus etiam ex nihilo potuisset panes facere, qui turbę sufficerent, attamen ne videretur creatura non esse ex ipsius sapientia, ipsa creatura vsus est in materia miraculorum, & acceptis quinque panibus, vt materia quadam, præclarum istud miraculum fecit. Confundantur Manichæi, dicentes, quod panis & oẽs creaturæ factæ sunt a malo deo, & propterea si quis dederit eis panem, non accipiunt illum de manibus illius, sed procul quidem illum abijci iubent, stantes, autem, & maledicentes ei qui dedit, dicunt. Qui semiuauit te dispergatur, & qui pinsuit te, pinsatur carne, & similia. Confundantur itaque dicentes, quod boni dei filius Christus panes multiplicauit. Nã si mala fuisset creatura, beatus deus illam vtique multiplicasset, vt taceam interim quod & ipse panes comedit. Cęterum si quis interrogauerit, num idem sit hoc miraculum panũ, cum eo quod apud Matthæum describitur: dicimus, idem certe est. Quanuis autem illic quidã discipuli accedũt, admonẽtes de turba vt dimittatur, hoc autem loco ipse IESVS interrogat vnde pascatur: non opus est admirari. Veri simile eñ est, vtrunque factum esse, & discipulos prius admonuisse dominum de turbis dimittendis, & nunc Philippum interrogatum esse a domino, vnde alantur.

iiij. reg. vi

Mira Manichęorũ improbitas, seu potius impietas.

Mat. xiiij

Dixit autem Iesus, facite ut homines discumbant. Erat autem gramen multũ in eo loco, Discubuerunt uiri numero ferme quinquies mille. Accepit aũt panes Iesus, quumq; gratias egisset, distribuit discipulis, discipuli uero discumbentibus. Similiter & ex piscibus, quãtũ uolebãt. Vt aũt impleti sunt, dicit discipulis suis. Colligite quæ superfuerũt fragmẽta Collegerũt ergo & ĩpleuerũt duodeci cophinos fragmentorũ ex quĩque panibus ordeaceis: quæ superfuerant his qui comederant.

Iussit eos facere discũbere, quasi parata mensa. Discipuli aũt: quanuis prius increduli, attamen alacriter recumbere faciunt homines. Erat autem gramen, quoniam ver erat. Erat eñ, inquit, pascha quod in primo mense veris perficiebatur. Porro soli viri numerantur ab Euangelista, qui legis sequitur consuetudinem. Etenim & Moses a vicesimo anno & supra, enumerauit populum, nulla mentione facta mulierum, quo docetur omne quod virile & iuuenile est, dignum censeri vt numeretur apud deum. Et acceptis panibus gratias agit, ostendens quod ante cibum gratiæ agendæ sint deo. Insuper quia turba erat, ideo coram turba gratias agit, vt oĩbus persuadeat, quod secundum voluntatem dei aduenerit, quod non sit aduersarius deo, sed omnia referat in patrem. Nam quãdo seorsim facit miraculum: nihil tale facit, etiamsi maius quoddam faciat, quando autem coram multis miraculum operatur, nunc ad deũ respicit. Ostendit autem quod nõ ex infirmitate sanat, sed propter dispensationem quam diximus: ex eo quod maiora faciat authoritate quadam, & tanquam dominus. Dicunt insuper quidam, quod etiam propterea hoc gratias egerit, vt ignoraretur a principe mundi, vsque ad tempus passionis: & ex hoc dæmon non cognosceret ipsum esse deum, sed deciperetur & inescaretur, atque ita per crucem crucifigeretur. Cæterum permittit dominus, vt supersint tot fragmenta, nõ propter ostentationem, sed ne credatur per phantasmata satiatos esse homines. Appareat aũt omnibus quod vere satiati fuerint, quandoquidem tot residua fuerunt, atque propter hanc causam iussit etiam fragmata colligi. vt vidẽtes ea miraculi facti magis essent memores. Oportet autem non solum mirari, quod superfuerint sed etiam quod non plures neque pauciores: quam qui numero pares essent discipulis cophini reliquiarum. vt omnes gestent, & neque Iudas ipse expers relinquatur, sed habens etiã hoc miraculum, quod monstret sibi deum esse magistrũ, inde vtilitatem capiat, quanuis etiam hoc propter malitiam eius ad condemnationem ipsius cesserit, eum enim qui tantas reliquias tecerat de quibus & ipse cophinum portauit, prodidit. Non enim sine causa imperauit apostolis, vt cophinos gestarent, sed vt memores essent miraculi, vt pote magistri orbis futuri. Nã multitudo quidem nos magnã vtilitatẽ perceptura erat, statim eñ obliuiscebatur miraculi. At discipuli non vulgare lucrũ inde habitaturi erant. Discam⁹ itẽ

Nu. xxvi xxxij.

Viri cur tãtũ ĩ scriptura numerãtur.

A ex hoc miraculo,ne pusillanimes simus in angustijs & paupertate, neque timidi simus in hospitalitate & communione: sed credamus ꝙ etiam si vnum tantum panem habeamus illum multiplicaturus sit:qui ex quinq; panibus tantum superesse fecit. Per allegoriam aũt dominus,quando exiuit Hierosolyma, secundum quod in prophetis dictũ est, Dereliqui domum meam:reliqui hæreditatẽ meam,tunc sane in Galilæam gentium vadit. Gentiles suscipiens, & turba illum magna sequitur: ascendit autem in montem,hoc est crucem:vt ad se rapiat omnes:vel in cœlum, & honorem & gloriam deo dignum. Vt enim ascendit in cœlos & glorificari cœpit a nobis vt deus, & non vt nudus homo, in montem ascendisse dicitur. Sublimis em̃ de illo opinio,mons est. Dat autem nobis,qui quinque sensibus subiecti sumus: rationales panes quinque: quia & ipsi quinque sunt, vnicuique enim sensui conuenientem panẽ dat hoc est sermonẽ:sicut & Paulus dicit. Volo quinq; sermones in ecclesia loqui:qui quinque sensuum ędificationi conueniant. Non possumus aũt quinque sermones ĩtegros capere,sed ex eis abũdant reliquiæ. Nullus em̃ põt integros mysteriorum sermones capere,sed quæ nos capere & comedere vtpote carnales non possumus. Apostoli gestãt quasi in quinque cophinis suis iustis animabus. Cophini ex folijs palmarum sunt. Iustus autem vt palma florebit. Hiere. xij i.Cor.xiiij Psal.xci

Illi ergo homines,quum uidißent quod Iesus fecerat signum, dicebant:quia hic est uere propheta ille,qui uenturus in mundum Iesus ergo quum cognouißet, quod uenturi essent, ac rapturi ipsum ut facerent ipsum regem,secessit iterum ipse in montem solus. Vide gulam vulgi, quum fe-

B cisset innumera miracula & mirabiliora non admirabantur,& ecce propter cibum dicũt. Hic est ille propheta, non amplius eum de sabbati violatione arguunt non vltra legem vindicant,sed adeo illum propter panes colunt, vt & eum non solum prophetam prædicent sed & dignum regno censeant. At ille fugit, erudiens nos mundanas contemnere dignitates. Secedit autem in montem ipse solus nullo discipulorum assumpto, quo illorũ probaret desiderium,num ferrent sui absentiam?

At ubi iam uespera esset, descenderunt discipuli eius ad mare, & conscensa naui, uenerunt traiecto mari ad oppidum Capernaum. Iamque tenebræ erant,nec uenerat ad eos Iesus. Mare autem uẽto magno flante,intumescebat. Quum remigassent ergo fermè stadia uigintiquinque ac triginta, uident Iesum ambulantem super mare,& appropinquantem naui, ac timuerunt. Ille autem dicit eis. Ego sum,nolite timere. Voluerũt ergo recipere eum,in nauim,& illico nauis appulerat terræ ad quam ibant. Dominus quidem ascendit in montem solus,vt (sicut diximus)probet desiderium discipulorum. At illi expectabant vsque ad vesperam venturum ipsum: & quum non veniret,non tollerabant,sed desiderio quærendi illum accensi conscendunt in nauim. Non enim temere & forte Euangelista tempus manifestauit: sed per hoc vehemẽtem illorum charitatem declarauit,quod neque vespera eos retinuerit. Permisit autem eos tempestate periclitari, vt facta post tempestatem tranquillitate miraculo magis lætarentur,& indelebilis memoria sui,illorum pectoribus insideret. Assistit autẽ illis quũ tempestas esset,& sermone timorem eijciens, & tranquillitatem in mari faciens, duplicẽ serenitatem operatur, sedando tam animarum quam maris turbationem. Porro in na-

C uem non ascendit,miraculum maius facere volens. Vide enim tria miracula,vnum quod ambularit,super mare: secundum quod compescuerit fluctus: tertium quod statim nauim fecerit esse in terra, in quam ibant,quanuis multum abesset a terra quum assisteret ei dominus. Igitur transierunt quidem Iudæi mare rubrum duce Mose. Verum ille vt seruus omnia faciebat,& prædicabat:at hic omni cum potestate. Et illic flante vento cedebat aqua vt quasi in arida daret transitum:hoc autem loco maius miraculum fit. Manẽs enim in sua natura mare,in superficie sua ferebat dominum:vt impleretur propheticum. Qui ambulat super mare vt super pauimentum. Multi autem & nunc sumus in spiritualibus tenebris:& periclitamur in spirituali mari submergentes,sed excipiamus CHRISTVM & omnino a periculis saluabimur. Et quãuis sæpe tumultus excitent nobis quidam; vel diaboli, vel homines tentantes nos, & per terrores molientes nos concutere, audiamus tamen CHRISTVM clamantem. Ne timeatis,ego sum. Quod autem dicit, hunc habet sensum. Terribilia quidem prætereunt,ideo ne timeatis ea quæ prætereunt; ego autem sum:hoc est semper manens,& sum sicut deus ille,qui est. Itaque quia terribilia quidem temporaria sunt,& non vere sunt,ego autem sum,hoc est maneo,& nũquam prætereo,& vere sum,ne perdatis vestram in me fidem propter temporalia. Vide autem obsecro. quomodo non statim ab initio periculi, sed in feruore apparet CHRISTVS, & soluit metum. Sinit enim nos in medijs esse periculis, vt quum certauerimus in Psal. lxv. secũdũ aliam trãsla.

tribulatione,& pressi fuerimus,probatiores fiamus,& vt quum mouerimus omnem n
stram virtutem & sapientiam,inuenerimus:q̄ eam infirmā,ad illum confugiamus sol
qui ex inexpectatis saluare poterit.Nā quum humana mens fatigata fuerit, tunc diui
salus repente subuenit , ac parat nos, vt ad illum solum fugiamus qui saluare pote
non nobisipsis ascribamus salutem.Si voluerimus aūt & nos in nauim nostram susc
Christum,hoc est habitationem dare Christo in corde nostro, statim inueniemur in
in quam abimus.Quæ autem terra ista? omnino terra promitionis cælum, quæ est
mitium, & eorum qui liberati a malitia in pace viuunt.

In nauem suscipere Christum quid sit.

Postero die turba quæ stabat trans mare, uidit quod nauicula alia non esset ibi, nisi una i
quam ingressi fuerāt discipuli eius,& quod nō introisset Iesus cū discipulis suis ī nauiculā,
discipuli eius abissent. Aliæ uero superuenerunt nauiculæ a Tyberiade iuxta locū,ubi come
panem postquam gratias egisset dominus. Qūū ergo uidisset turba,quod Iesus non esset ibi,
scipuli eius,ascenderunt & ipsæ in nauiculas,& uenerunt Capernaum,quærentes Iesum.Et
inuenissent eum trans mare, dixerunt ei.Rabbi, quando huc uenisti? Respondit eis Iesus,&
Amen amen dico uobis quæritis me,non quia uidistis signa,sed quia comedistis de panibus,&
rati estis. Iesus quidem pedestri itinere super mare abijt in regionem quæ trans m
Turbæ autem die postero quum quæsiuissent illum & vidissent quod vna tantum
uis affuisset,inquam ingressi fuerant discipuli,& non Iesus ipse,cogitauerūt apud
miraculum,& suspicati sunt,quod mare pedes transierit. Nam si quidem & alia na
fuisset,verisimile potuisse eos cogitare,quod cum discipulis non nauigarit , sed in
ingressus transfretarit. Nunc autem quum vna tantum fuerit,quæ discipulos sol
non dominum exceperit,manifestum est miraculum. Igitur turbæ hæc intellexeru
post inuenerunt alias naues quæ traiecerāt,ascenderunt in illas,& in Capernaum tra
tarunt.Illic autem inuento domino non supplicant,& rogant, vt discant quomod
fierit,neque quærunt de hoc signo,sed remisse dicunt.Quomodo huc venisti ? Nam
quærebant illum rapere & facere regem,inuento eo nihil tale deliberant,sed abiecto
raculo inquirunt magis frui mēsa,qua & prius propterea exprobrat eis dominus Q
ritis eñ me,inquit,eo q̄ de panibus comedistis,& ideo mei tenemini desiderio:vt it
vobis mensam parem.Oserua aūt q̄ quanuis redarguat eos, non tamē dura vtitur
hensione.Non eñ dixit,o mācipia ventris & gulosi, sed cum māsuetudine corripi
lens arguit illos,iterum per hoc quod detegit occulta cordis illorū,ad maiorem illi
ducere volens fidem.Quod autem emendatio illorum fuerit reprehensio,manifestu
sequentibus. Vtilissimam enim eis doctrinam facit & dicit.

Quis cib⁹ qui peat. Massellia ni hæretici ocio dediti. Ec.xxxiij

Operemini non cibū qui perit:sed qui permanet in uitā æternā.Quem filius hominis dabit:
hunc enim pater consignauit deus. Vos quidem,inquit,quęritis me propter panes,
cibum illū desideratis.Oportet aūt vos non omnino deditos esse ventri,sed maxim
ritualem agere curā,& non oēm solicitudinē in corporalem cibū insumere . Nā illu
cauit cibū qui perit.Nā quia multi cupientes ignaui viuere, & maxime Massellian
vsi sunt hoc dicto ad patrocinium suæ ignauiæ , operæprecium fuerit declarare hoc
ctum. Non enim hoc dixit dominus noster Iesus Christus : vt corporalem quidem o
rationem ab eis velit amouere,& ipsos ad ocium cogere. Omnem enim malitiam d
it ociositas,& si oportet euidenter dicere,ipsum ociose velle viuere, cibus est quip
& ita eum qui Christum sequitur, oportet operari, vt habeat quod & alijs commu
hoc enim habet mercedem,& promissionem futuri regni.Et quomodo igitur, inqui
dicit dominus,quod non oporteat operari cibum qui perit : continuum circa cibos
dium reijciens:& ad spiritualia non parum inducens? Profecto dicunt, quod per hoc
minus corporalem operationem excludit, id quoque manifestum ex hoc quod ad M
tham dicit,Martha solicita es,&turbaris,vno autem opus est.Maria bonam partem e
git.Et iterum.Ne soliciti sitis in crastinum.Et hæc quidem afferunt hi qui per ignaui
pasci vellent.Nos autem quid discimus? Dictum ad Martham non de opere est & op
ratione vel ocio , sed de temporis obseruatione & ne tempus audiendi insumatur in o
cupationes parandorum ciborum . Persuadet igitur ei, ne perdat tempus doctrinæ
stra propter occupationē in his quæ ventris sunt. Quod aūt dicit ne soliciti sitis, neq
hoc dicto operationem reiecit. Aliud eñ solicitudo est,& aliud operatio. Fieri eñ p
vt solicitus non sit qui operetur.Docet igitur nos dominus,ne addicti simus curis vi
neq; habeamus curā,quomodo cras refocillemur , & vult vt vnoquoque die operem
dicens.Ne soliciti sitis de crastino,quasi in hunc modū diceret. Ne soliciti sitis:quomo

Lucæ. x. Matt. vi.

Aliud solicitudo, aliud operatio.

Curis vitę ne sim⁹ addicti.

do hodie

do hodie operando cras quiescatis: sed quotidie cibum quotidiana operatione parentes
A ne soliciti sitis de crastino. Cibum autem manentem, mysticam dicit sumptionem carnis domini, quam nobis ipse dat filius hominis factus. Quam pater obsignauit, hoc est, ostēdit & confirmauit, quod sit filius suus: & ipse quidem Christus ostendit se per miracula, sed quia cum Iudæis loquitur, vt ne turbentur, ad patrem recurrit, & dicit ab illo se signatum esse, hoc est monstratum a testimoniis confirmatum esse quia & imago est patris filius, & signaculum & character. Intellige ab illo hunc signatum: sicut imago sigillum est: & ita se habet quod dicit. Hunc enim qui videbatur filius hominis, signauit pater. hoc est signaculum suum & imaginem genuit, quæ haberet in se omne quod ipse habebat, & naturalem cum ipso identitatem.

Dixerunt ergo ad eum. Quid faciemus ut operemur opera dei? Respondit Iesus, & dixit eis. Hoc est opus dei, ut credatis in eum, quē misit ille. Dixerunt ergo ei. Quod ergo tu facis signū, ut uideamus & credamus tibi? quid operaris? Quærunt Iudæi discere opus dei, non vt hoc faciant, sed vt occasionem apprehendant. Dominus autem, quamuis sciret eos nullam vtilitatem percepturos, respondit tamen per doctrinam communem omnibus, & ostendit eis, immo omnibus hominibus, quod hoc sit opus dei, credere in eum quem ille misit. Nam fides erga illum, opus profecto est sanctum & perfectum: & sanctificans eos qui illam habent. Dux enim fit diligens fides ad omnem bonam operationem & bona operatio conseruat fidē. Nam & opera sine fide mortua sunt, & fides sine operibus. Vide autem ingratitudinem insensatorum. Signum iterum quærunt, quan-
B uis tanta & talia viderint maxime panum quibus saturati fuerant. Vere gastrimargi qui iterum signum tale quærunt, quod ventri prodesset, & quod hoc sit verum, manifestum ex sequentibus.

op⁹ dei ē credere quomō Iacobi. ij: fides dux est.

Patres nostri manducauerunt manna in deserto, sicut scriptum est. Panem de cælo dedit eis ad edē dum. Dixit eis Iesus. Amē amen dico uobis. Non Moses dedit uobis illum panem de cælo, sed pater meus dat uobis panem de cælo uerū. Panis enim dei est, qui de cælo descendit, & dat uitam mūdo. Dixerunt ergo ad eum. Domine semper da nobis panem istum. Non frustra diximus, quod vētri seruientes quærebant signum, quale erat signum panum. Ecce & manna mentionem faciunt: & non alterius miraculi, vel in Ægypto, vel in mari rubro. Volentes enim incitare eum, vt & ipse tale signum faceret, quo carnaliter pascerentur, recordantur manna propter immodicam gulam. Quid igitur immensa dei sapientia dominus noster Iesus Christus respondet eis? Non Moses dedit vobis panem, hoc est verum panem non dedit vobis Moses, typi enim fuerunt eorum quæ nunc fiunt. Moses enim figuram habebat dei veri spiritualium Israelitarum ducis. Panis auten ille figura est mei, qui de cælo descendi, & vere pasco, & vere sum Cæterum dicit seipsum verum panem, non ꝙ manna falsum fuerit, sed quia illud vmbra figura sunt, & non ipsamet veritas, ꝓprie em manna vnigenitus filius dei factus homo, verbum, & auditio obstupescere faciens. Nā manna interpretatur quid hoc. Iudæi enim viso illo, quod cumulatim depulsum esset ante cuiusque tabernaculum, obstupefacti insolito & peregrino spectaculo, interrogabant seinuicem, quid hoc? Dominus igitur factus homo filius dei, ipse est manna, quod
C stupefacit omnes, ita vt dicant quid hoc? Quomodo filius dei & filius hominis? quomodo ex duobus diuersis vna persona? quid hoc mysterium? Hic igitur panis vita secundum naturam existens, vtpote viuentis patris filius, facit quod sibi proprium. Viuificat enim omnia. Igitur sicut qui ex terra panis infirmam naturam carnis continet: non siniens illam corrumpi: ita & Christus per spiritus operationē animam viuificat, atq; etiā ipsum corpus incorruptione conseruat. Per Christum em̄ humanæ naturę resurrectio ex mortuis, & incorruptio corporū est concessa. Sed Iudæi adhuc dediti ventri, & toti terreni, de sensibili pane intelligunt dicta, & dicunt. Da nobis semper panem hunc. Sic igitur stulte loquentes redarguebantur, & dicunt semper. Da nobis panem hunc: non ad vnū vel ad duos dies. Hos autem præ auaritia dicebant. Vt enim non opus sit multa impendere in cibos, dicunt. Da semper hunc facile parabilē panem.

p̄s. lxxv

Exo, xvi.

Resurrectio ex mortuis hūanę naturæ per xp̄m concessa.

Dixit autem Iesus. Ego sum panis uitæ, qui uenit ad me non esuriet, & qui credit in me, non sitiet unquam, sed dixi uobis quod etiā uidistis me, nec credidistis. Omne quod dat mihi pater, ad me ueniet, & qui uenerit ad me non eijcio foras, quia descendi de cælo, ut faciā non quod ego uolo, sed quod uult qui me misit. Quum Iudæi vtpote terreni de sensibili pane Christum loqui

putarent; & propter hoc vrgerent, & quærerent, redarguens eos dominus, monstrat quod quandiu sensibilem panem expectent, accurrant, quando autem dicunt quod spiritualis sit non vltra accurrant. Vnde dicit. Ego sum panis vitæ. Non dixit autem, panis alimoniæ, sed vitæ. Nam quum omnia mortificata essent, viuificauit nos per semetipsum CHRISTVS qui est panis, eo quod fermentū humanæ conspersionis credimus coctum esse igni deitatis. Panis autem vitæ non huius solitæ, sed immutatæ, & morte non deficientis. At qui credit in illum panem; non esuriet, neque famem feret audiendo sermonem dei, neque sitiet spiritualem sitim, eo quod habeat aquam baptismi, & sanctificationem spiritus. Nam qui non baptizatus est, sitim patitur & magnam ariditatem, expers aquæ sanctæ refrigerantis. Baptizatus autem spiritum habet, per quem semper refrigeratur. Ostendens autem quod fides, quæ in Christum, non vulgaris quæpiam res sit, sed donum dei dignis & rectis corde a patre datum, dicit, quod omne quod dat mihi pater, ad me veniet, hoc est, illi credent in me, quos dat mihi pater. Vos autem Iudæi, quum indigni sitis: non damini mihi a patre, propterea neque venitis ad me, neque habetis rectum cor, vt vos diligens deus & pater ducat ad meam fidem. Ego autem eum qui venit ad me, non eiiciam foras, hoc est, non perdam, sed saluabo, & magna cura illum refocillabo. Descendi enim de cælo, non vt aliud quiddam faciam præter voluntatem patris. Cæterum hæc dicit, vt discant non esse aduersarium voluntati patris, quia enim illum aduersarium dei dicebant, ipse crimen in illos vertit, tametsi non manifeste, & dicit. Vos estis aduersarij dei, qui me non recipitis, qui facio voluntatem patris. Vbi est Nestorius hoc loco: qui dicit, quod post resurrectionem deificatus sit CHRISTVS? Non audis miser, quod descendit de cælo? Iam qui de cælo descendit, non vtique nudus erat homo. Nudus enim non homo non descendit, sed siquidem ascendit in cælum, hoc illi concedit propter virtutem deus. Solius domini descensus præuenit ascensum. Ipse igitur & descendit de cælo sicut deus, quandoquidem incarnari dignatus est, & ascendit in cęlum cum carne, vt homo scilicet, vbi erat prius vt deus. Non igitur nudus homo Christus postea deificatus, sicut delirabat Nestorius, sed deus ante secula, incarnatus nouissimis temporibus.

Fides dei donū pręclarum. — *Nestori⁹.*

Hæc est autem uoluntas eius qui misit me patris, ne quid perdam ex omnibus quæ dedit mihi, sed ut resuscitē illa in nouißimo die. Hæc est autem uoluntas eius qui misit me, ut oīs qui uidet filium & credit in eum, habeat uitam æternam, & ego suscitabo eum in nouissimo die.

Subinde ponit, Dedit mihi pater, vt perstringat corda illorum, & agnoscant se dei muneres indignos. Nam si pater dat vt magnum quiddam, dignam in CHRISTVM fidem, ipsi autem illam non habent, manifestum est, quod dono dei exciderint. Igitur ego, inquit: non perdam quos dat mihi pater, hoc est, eos qui credunt mihi, sed resuscitabo illos, hoc est in resurrectione claritate illos dignabor, Duplex enim est resurrectio, vna quidem communis & generalis, qua omnes etiam peccatores resurgunt: altera, qua soli iusti assumuntur in occursum domini in aera, & prius cum magna fiducia domino occurrunt. Hanc autem resurrectionem Paulus ἐξανάστασις, hoc est, exurrectionem nominat, propter eleuationem a terra. Peccatores enim resurgent quidem ex sepulchris in terram, de terra autem non exurgent in æram. Infra enim manebunt sicut condemnati. At ita iusti resurgunt & exurgunt, qui rapiuntur in nubibus in occursum domini in aera. Peccatores autem resurgunt tantum. Porro dominus interpretans, quid sit omne quod dedit mihi pater, dicit eandem sententiam aliis verbis: vt omnis qui videt filiū, & credit, habeat vitam æternā. Nihil enī aliud dicit, quā id quod dixit superius. Nam hoc quidem, omne quod dedit mihi pater, idem est cum illo, qui videt filium & credit. Hoc autem quod dicit, non perdam idem cum eo quod dicit, habet vitam æternam. Sæpe autem memor est resurrectionis, vt persuadeat hominibus, ne ijs solum quæ videntur, dei prouidentiam circumscribant, sed sciant esse & alium statum in quo absque dubio fruituri sint remunerationibus virtutis. Quanuis nunc non sit perspicua in hac vita retributio, & propterea non cōnectitur cum virtutis cursu.

duplex resurrectio. ἐξανάστασις iustorum tantū est Paulo. anastatis uero etiā pctōrum. i. Tess. iiij

Resurrectionis cur dñs sępe meminerit.

Murmurabāt ergo Iudæi de illo, q. dixisset. Ego sum panis ille qui de cælo descendi. Et dicebāt. Nōne hic est Iesus filius Ioseph, cuius nos nouimus patrem & matrem? quomodo ergo dicit hic, de cælo descendi? Respondit ergo Iesus, & dixit eis. Nolite murmurare inter uos. Nemo potest uenire

ad me:nisi pater qui misit me, traxerit eum, & ego suscitabo eum in nouissimo die.

A Murmurabant igitur Iudęi dicente domino, ego sum panis. Nam hucusque quidem existimabant de pane sensibili eum loqui, & mansuete ipsum ferebant, sperantes quod daturus esset panem hunc ventri ipsorum gratificaturus. nunc autem qua reuelauit eis, quod non de sensibili pane, sed spirituali sermonem haberet, contempto illo murmurant. Vbi enim illi intelligerent spiritualem cibum, & vitam, & resurrectionem? Scandalizabantur itaque in eo, videntes eius matrem, audientes autem dicentem, de cælo descendi. Igitur non intelligentes, quod ipse esset deus, sed in hoc respicientes quod apparebat, murmurabant vt contumeliosi cõtra dominum, & dicebant. Nonne hic est filius Ioseph, ipse autem saluator Christus non respondit eis, Non sum filius ille Ioseph. Non enim poterant intelligere panẽ ineffabilẽ qui erat ex virgine. Et quia non capax fuit mẽs illorum natiuitatem secundũ carnem, multo minus eius quæ ante secula ex patre. Quid autem respondet eis? Nullus potest venire ad me, nisi pater traxerit eum. Hoc autem dicit: non vt libertatem tollat arbitrij, absit, sed vt ostendat ꝙ multa habeat opus cooperatione a deo is, qui crediturus est. Et aliter, Illos trahit pater, qui habent voluntatis aptitudinẽ. Eos aũt qui seipsos non faciunt idoneos, non trahit ad fidem. Nam sicut magnes non omnia, sed solum ferrum attrahit. ita & deus ad omnes quidem appropiat, eos autem qui magis idonei & familiaritatem erga ipsum præ se ferunt, trahit. Igitur pater quidem trahit, & adducit ad filium. Filius aũt resuscitat & viuificat, & in bonis vitam & sperationẽ, hoc est: Caute Liberum arbitriũ cõparatio magnetis

B spiritum sanctum tribuens. Itaque sancta trinitas benefacit ijs qui credunt, & non pater solus, vel filius solus: sed sicut vna natura, ita vna operatio beneficentiæ patris adducentis, filij viuificantis, spiritus sancti qui fit his qui viuificantur: pro spiratione. Omnis em̃ qui viuit: etiam spirationem habet: Vide autem authoritatem filij. Ego inquit, suscitabo. Non dixit enim, pater meus suscitabit, sed ego. Non enim per omnia humilia loquitur, sed nunquam sublimia suę deitatis detegit.

Et scriptum est in prophetis. Et erunt omnes docti a deo: Omnis ergo qui audit a patre & didicit, uenit ad me, non quod patrem uiderit quisquam, nisi qui est a deo, hic uidit patrem. Amen amẽ dico uobis qui confidit mihi habet uitam æternam. Hie.xxxi

Dixit superius, quos is quem pater traxerit, ad me veniet. Volens autem hoc docere & confirmare, in Prophetas refert sermonem. Est enim, inquit, scriptum in prophetis. Erũt oẽs docti a deo. Omnes autem, qui voluerint videlicet. Communis enĩ doctor pater per reuelationem notum facit dignis filium suum. Tangit enim corda simplicium & dolor carentium, sicut & Petro reuelauit se. Igitur qui audit a patre, hoc est, qui patris reuelationem accipit, & discipulus illius vere efficitur, & reuelationem suscipit, hic venit ad me. Vide autem quomodo cum diligentia loquitur omnia. Non enim dixit, qui a patre, ille venit ad me, sed addit: & didicerit. Non enim sufficit audire, sed oportet adesse & discere. Quid igitur? nunquid in veteri non fuerunt docti ad deo? Fuerunt quidẽ, sed non sic. Hic enim excellentia est, in nouo dico testamento. Nam quidem discebãt per homines de deo. Nunc autem vnigenito incarnato ab ipso patre, in sancto spiritu scientia

C fit, vt ita impleatur propheticum dictum. In lumine tuo, patris scilicet, hoc est spiritu videbimus lumen quod est filius. Merito nunc omnes docti sumus a deo, qui fidem in christum suscepimus. Quia autem dixit: qui audit a patre, ille venit ad me: vt ne quis suspicetur quod de carnali patre dicat, inquit. Non hoc dico, quod videat quis patrem, nisi filius, qui uere ex illo est, & natus ex substantia illius. Non omnes quidem ex deo sum⁹, sed proprie filius vnus est qui et patrem nouit. p̃s. xxxv

Ego sum panis ille uitæ. Patres uestri comederunt mãna in eremo, & mortui sunt. Hic est panis qui de cælo descẽdit, ut quis ex ipso edat: & nõ moriatur. Ego sum panis uiuus, qui de cælo descẽdi, si quis ederit ex hoc pane, uiuet in æternũ. Et panis quẽ ego dabo, caro mea est, quã ego dabo pro mundi uita. Comparat cum manna alimoniam, quam ipse dat. Nam ego quidem, inquit, sum panis vitæ. Verum qui comederunt manna, mortui sunt. Non absq; causa autem addit, in solitudine, sed volens monstrare, ꝙ non valde diu datum fuit patribus mãna, sed tantũ in solitudine, & nõ contingerit eis in terra promissionis. Verũ hic panis nõ est talis, sed perpetuo durans, & ita Iudæi multo plura bona accepturi erant, si quidẽ voluissent, quam patres sui, quõ aũt non maiora, quæ dantur a Christo? Nam etsi quis gustauerit mortem, viuit tamen propter spem resurrectionis. Manifeste autem nobis hoc

loco de mystica communione corporis sui dicit. Nam panis, inquit, quem ego dabo: caro mea est quam ego dabo pro mundi vita. Porro potestatem suam indicans, quod non vt seruus & minor patre crucifigendus sit, sed voluntarie, inquit, ego dabo carnem meam pro mundi vita. Nam quamuis & a patre dicatur esse traditus, attamen & seipsum tradidisse dicitur, & illud quidem est, vt discamus eius cum patre concordiam: hoc autem vt liberam voluntatem filij non ignoremus. Attende autem quod panis, qui a nobis in mysterijs manducatur, non est tantum figuratio quædam carnis domini, sed ipsa caro domini. Non enim dixit, panis quem ego dabo, figura est carnis, sed caro mea est. Transformatur enim arcanis verbis panis ille per mysticam benedictionem, & accessionem sancti spiritus: in carnem domini. Et ne quem conturbet, quod credendus sit panis caro. Etenim & in carne ambulante domino, & ex pane alimoniam admittente, panis ille qui manducabatur, in corpus eius mutabatur, & similis fiebat sanctę eius carni, & in augmentum & sustentationem conferebat iuxta humanum morem. Igitur & nunc panis, in carnem domini mutatur. Et quomodo, inquit, non apparet nobis caro, sed panis? Vt non abhorreamus ab eius esu. Nam si quidem caro apparuisset, insuauiter affecti essemus erga communionem. Nunc autem condescendente domino nostrę infirmitati, talis apparet nobis mysticus cibus, qualibus alioquin assueti sumus, pro mundi autem vita carnem suam ad mortem dedit, moriens enim mortem soluit. Intellige autē per vitam mundi etiam resurrectionē. Mors em̄ dñi generalem resurrectionem toti hominum generi operata est. Fortassis autem & in sanctificatione, & in beatitudine vitam, mundi vitam nominauit. Nam quamuis non oēs acceperint sanctificationē, & vitam in spiritu, dominus tamē seipsum pro mundo dedit, & quantum in ipso erat: mūdus seruatus naturaq; sanctificata est, eo quod accepit virtutem vincendi peccatum per vnū hominem dominū nostrū Iesum Christum, sicut & per vnum peccatum Adam ceciderat.

> Panis ī sacris qui editur mysterijs, nō tātū figura est sed caro dñi.

Decertabant ergo Iudæi, inter se, dicentes. Quō hic potest nobis dare carnē suam ad edēdū? Dicit eis Iesus. Amen amen dico uobis, nisi ederitis carnē filij hominis, & biberitis eius sanguinem, nō habebitis uitā in uobis. Qui edit meam carnem, & bibit meū sanguinem, habet uitam æternam, & ego suscitabo eum in nouissimo die. Caro enim mea uerè est cibus & sanguis meus uere est potus.

> Roma .v.

Iudæi quum audissent de esu carnis illius, discredunt. Ideo & verbum incredulitatis dicunt, quomodo? Nam quando cogitationes incredulitatis ingrediuntur in animam, ingreditur simul quomodo. Propterea ipse volens hoc ostendere, quod non sit impossibile: sed etiam valde necessarium, & non potest aliter haberi vita, nisi meam carnem comederitis, et cætera. Ita & Nicodemus ex incredulitate dicebat. Quomodo potest homo intrare in vētrem matris? Oportet igitur nos quum audiuerimus, nisi ederitis carnem filij, non habebitis vitam in sumptionibus diuinorum mysteriorum indubitatam retinere fidem & non quærere quo pacto. Nam animalis homo, hoc est, qui sequitur cogitationes humanas & animales, non est capax eorum quæ sunt super naturam & spiritualiū. Atque ita & spiritualem esum carnis dominicæ non intelligit, cuius qui non sunt participes, nō erunt participes æternæ vitæ, eo quod non susceperunt Iesum, qui est vita æterna. Non enim nudi hominis caro est quæ manducatur, sed dei, & quæ deificare valet vt pote cōtemperata deitati. Ista etiam vere est cibus: eo quod non ad paruum tempus duret neque corrumpatur: sicut corruptibilis cibus, sed æternę vitæ sit subsidium. Similiter & potus sanguinis domini vere est potus, quia non ad tempus sufficit siti, sed semper absque siti conseruat, nec indigere permittit bibentem: sicut & ad Samaritanam dicebat: Qui bibit ex aqua quam ego dabo non sitiet. Nam quisquis gratiam sancti spiritus per sumptionem diuinorum mysteriorum susceperit, neque famem spiritualem neque sitim patietur qualem increduli.

> Animalis homo 1. cor. ij

Qui edit meam carnē, & bibit meū sanguinem, in me manet & ego in illo. Sicut misit me uiuens pater, ita & ego uiuo propter patrem. Et qui ederit me, & ipse uiuet propter me. Hic est panis qui de cælo descendit, non sicut comederunt patres uestri manna, & mortui sunt, qui edit hunc panē, uiuet in æternum. Hoc loco discimus sacramentum communionis. Nam qui edit & bibit carnem & sanguinem domini, in ipso manet domino, & dominus in ipso. Contemperatio enim fit noua, & super rationem, ita vt sit deus in nobis, & nos in deo. Non audis terribilem auditū, non deum nudum manducamus, tangi em̄ nequit, & incorporeus est, & neq; oculis, neq; manibus apprehēdi potest. Iterū nudi hominis caro nihil prodesse potest, sed quia deus vniuit sibi carnē secundum ineffabilem contemperationem viuifica

est & caro, non q in dei naturã transierit, absit, sed ad similitudinẽ candentis ferri, quod
A & ferrum manet, & ignis ostendit operationem. Sic igitur & domini caro manens caro, viuifica est, sicut dei caro. Igitur quemadmodum ego, inquit, viuo propter patrem, hoc est, sicut natus sum ex patre, qui est vita, ita & qui manducat me, viuit propter me, dum quodammodo miscetur mihi, & transelementatur in me, qui viuificare potest. Quando autem audis, Ego viuo, ne existimes eum, iuxta participationem vitæ viuere, alioqui animal diceretur deus, sed non est, neque enim deus animal nominatur, neque creatura quę dam vita vocabitur. Sæpe autem & multum in ore versat. Patres vestri comederunt mãna in solitudine: vt persuadeat hominibus. Nam si possibile quadraginta annis sine messe & semente pasci homines, & conseruari illorum vitã, multo magis nunc conseruabit nostram spiritualem meliori pane dominus carne sua, quæ absque semine viri ex virgine constituta. Vbique autem vitę meminit, & crebro hoc nomẽ addidit, quia nihil ita suaue hominibus: vt res illa. Igitur & tu potest non solum secundum mysticam cõmunionẽ comedere & bibere carnem & sanguinem domini, sed & alio quodãmodo. Etenim & carnem quidem manducat aliquis quando per practicen incedit. Caro enim operatiua est, sicut & practice laboriosa. Sanguinem vero bibit & vinum, quo cor contemplatiui lętificatur. Labore enim caret contemplatio, imo & laborum requies est, & potui similatur, quia & potus minori labore eget, quam cibus.

Hæc dixit in synagoga: docens in Capernaum. Multi ergo his auditis discipulis eius, dixerũt. Du
B *rus est hic sermo, quis potest eum audire? Sciens autem Iesus apud semetipsum quod murmurabãt de hoc discipuli ipsius dixit eis. Hoc uos offendit? Quid igitur si uideritis filium hominis ascendẽtem eo ubi prius erat?*

Quare in synagoga docuit? Partĩ, quod volebat venari multitudinem, partim: q ostendebat se non esse contrariũ legi, q̃ legebatur in synagogis. Quare aũt tales sermones in medium pferebat, quanuis sciebat nullum inde vtilitatem percepturũ, sed multos etiã inde magis offendi? Nam & discipuli eius his auditis: dixerunt. Durus est sermo hic, quis potest illum audire? Igitur quod lucrum ex his verbis? Imo plurimum & maximũ. Nã quoniam memores erant subinde cibi corporalis ostendens eis, quod omnia illa figura fuerint ex vmbra, quæ autem ab ipso nunc introducuntur, veritas sint: eius gratia hæc dicit spiritualis cibi recordatur, vt faciat eos sensibilibus aliquantum remergere, contemneretq́ figuras: & vmbras & accurrere ad veritatem. Sed illi quum nihil possent intelligere quod supra sensum, meliores non fiunt, sed magis resiliunt: & dicunt, Durus est sermo hic, hoc est, asper, & qui suscipi nequeat: Quis enim cũ carnalis sit, posset suscipere spiritualem cibum, & panem qui de cęlo descendit, & carnem qui comeditur? Qñ autem audis, q discipuli eius recedunt, ne intellexeris eos, qui vere sunt discipuli, sed eos qui sequebantur in ordine discipulorum, & videbantur figuram quidem gerere discipulorũ, quum docerentur ab eo. Etenim & inter discipulos erant quidam, qui ad reliquam turbã collati dicebantur eius discipuli. Manebant enim apud eum longiore tempore: quam turbę. Ad alios autem veros discipulos collati, nullus erant momenti, eo quod ad temp⁹ cre
C debant ei, & frigido quodam vt sic dicam: calore. Vide autem insipientiam illorũ. Nã debebant interrogare & dicere ea quę ignorabant, at illi resiliebant, & nihil spiritualiter exponebant, sed omnia vt videbãtur. Nã quia carnem audierant, putabant q eos cogeret carnis & sanguinis fieri deuoratores. Quia autem nos spiritualiter intelligimus, neq́ carnium voratores non sumus, immo sanctificamur per talem cibum. Volens autem ostendere eis, quod sicut deus nihil ignoret quod sit in cordibus ipsorum, dicit. Hoc vos ostẽdit? Quid igitur si videritis ascendentem in cælum me, qui vobis filius hominis esse videor, vbi eram prius sicut deus? Nam ipse ascendit vt homo: vbi erat prius vt deus. Hoc autem dixit, vt abducat eos ab opinione, quia putabant eum filium esse Ioseph. Nã qui credit, q in cęlo erat prius omnino credet eum, neque Ioseph esse filium, sed dei, & fidẽ habebit ijs quæ ab eo dicuntur. Quum autem audieris, quod filius hominis erat in cælo prius, ne putes quod ex cælo descenderit corpus, vt Marcellus & Apollinarius hæresiarchæ delirarunt, sed quia vnus & idem erat filius hominis, & deus verbum, dicitur, sicut diximus, ascendere vt homo, vbi erat prius vt deus;

Marcell⁹ & Apollinarius, hęresiarchæ

Spiritus est qui uiuificat, caro non prodest quicquam. Verba quæ ego loquor uobis, spiritus & uita sunt, Sed sunt quidam ex uobis, qui non credunt. Nouerat enim ab initio Iesus, qui eßent nõ credentes, & quis proditurus esset ipsum.

Quoniam (vt sæpe diximus) carnaliter exponentes ea quæ dicebantur a Christo, offen-

debãtur, dicit, quod spiritualiter intelligenda sunt ea quæ dicũtur a me, hoc est prodest.
Caro autem, hoc est carnaliter illa exponere, nihil prodest, sed offendiculi occasio fit. Si
igitur illi qui carnaliter audiebant quæ a CHRISTO dicebantur, offendebantur. Subi-
dit igitur. Verba quæ ego loquor, spiritus sunt, hoc est spiritualia sunt, & vita; nihil car-
nale habentia & vitam afferentia ęternam. Ostendens aũt deitatis esse dignitatẽ, reuela-
re quę occulta sunt, dicit ad eos. Sunt quidã ex vobis qui non credunt. Dicens aũt, quos
discipulos excepit. Et Euãgelista volens ostẽdere, ꝙ ab initio mundi omnia cognouerit,
dicit. Ab initio nouerat Iesus, qui essent nõ credentes. Insuper & proditoris malitiam in-
Daniel.iij dicat, quo certe monstrabatur deitas. Nam propheta inquit de deo. Qui sciebat omnia
priusquam ipsa fierent.

*Et dicebat, Propterea dixi uobis: quod nemo potest uenire ad me, nisi fuerit ei datum à patre meo.
Ex eo tempore multi discipulorum eius desciuerunt, eo relicto, nec amplius cum illo ambulabant.
Dixit ergo Iesus ad discipulos. Num & uos uultis abire?* Sæpe diximus, quando audis,
quod pater dat fidem in filium, ne existimes, quod alijs benefaciat pater, quos segregat
alijs autem non, hoc enim iniuste agentis esset, sed illis benefacere puta patrem, & illis da-
re donum fidei, quibus cooperatur electio & voluntas. Nam qui a voluntate non adiu-
uatur, etiam si a deo assumitur: non percipit vtilitatem, vt exempli gratia quid dicam.
Omnibus dat deus, sed hoc quidam & sumunt bene & vtuntur eo quod datur, & custo-
dientes illud, ostendunt dei donum. Quidam autem recipiunt, se ea quæ dantur, disper-
dunt, ita vt nihil accepisse videantur. Quando igitur Euangelista dicit, nisi fuerit alicui
datum a patre non poterit venire ad filium, hoc dicit, ille venit ad filium cui daturus est
pater, hoc est, a quo custoditum fuerit donum a deo quod illi datum est. Abierunt igitur
multi discipuli retrorsum, hoc est diuiserunt se a magistro, & progressi sunt non profici-
i.cor. vi tes, sed retrorsum, hoc est in incredulitatem. Nam reuera qui seipsum a Christo diuidit
retrorsum vadit: qui autem secundum Paulum, adhæret domino: semper se extendit ad
anteriora. Ipse autem ostendens, quod nullius vel ministerij vel curæ, quod sibi impen-
debant indigeat, dicit eis. Num etiam vos vultis abire? Quare autem non magis lauda-
uit duodecim, quod nõ cum alijs amissi fuerunt? Partim quia seruabat dignitatem docto-
ri conuenietẽ, partim quia hoc mundo magis attrahi poterãt. Nam si quidem laudati fuissent
Liberum arbitriũ. forte humanum quiddam passi fuissent, factique arrogantiores, existimassent se illi grati-
ficari propter comitationem. Per hoc aũt ꝙ demonstrauit eis se nullius indigere comita-
tu, magis potuit eos continere, eo ꝙ beneficium potius accipiant, quem præstent: & acci-
piant magis quem dent. Et considera quam prudenter, dixerit. Non eñ dixit, abite, hoc
eñ repellentis fuisset, sed interrogauit, num vultis abire? quo verbo eis liberum faciebat
sequerentur nec ne & demonstrabat, ꝙ nollet eos reuerentia erga se comitari se, sed vt vi-
rent beneficium esse quod se sequantur.

*Respondit ergo ei Simon Petrus. Domine ad quem ibimus? Verba uitæ æternæ habes, & nos cre-
dimus & cognouimus, quod tu es Christus filius dei uiui. Respondit ei Iesus. Nonne ego uos duo-
decim elegi: & ex uobis unus diabolus est. Dicebat autem de Iuda Simonis Iscariota. Hic enim pro-
diturus erat eum, quum esset unus ex duodecim.* Petrus quum esset amator fratrum, pro
toto choro respondet. Non enim dixit. Domine ad quem ibo? & cognoui & credidi, sed
ad quem ibimus? &c. Vitæ autẽ æternę verba dominum habere dicit, quia audierat eum
dicentem. Eũ qui credit in me resuscitabo, & habebit vitã æternã, Iam enim illi resurre-
ctionem receperant, & omnem doctrinam, & audientes alios non verba offenderant, sed
attendendi negligentia & ignauia imprudentiaque. Nam hi duodecim eadem audie-
runt, nec tamen sunt offensi, sed manserunt. Quid igitur CHRISTVS? Nunquid lau-
dat Petrum, sicut alio loco facit? Minime, vt ne videretur blandiri illi, quod apud se ma-
neret. Sed quid dixit ad Petrum? Ego quidem vos elegi duodecim. Veruntamen ne-
que vos omnes estis electione digni: sed vnus ex vobis diabolus est. Hoc autem bifari-
am est intelligendum, vel enim: qui & nunc mea omnia calumniatur, & nihil illorum re-
cipit: vel quia calumniaturus est me. Etenim re ipsa, talis apparuit Iudas: calumnians a-
pud Iudæos dominum, & mysteria eius illis afferens, sicut & Dauid de ipso dicit. Egre-
diebatur foras, & loquebatur in idipsum. Dicit autem hæc ad Petrum dominus, emen-
Psal.xl. dans eũ, quia eñ dixerat Petrus, & cognouimus & credidimus. Ne hoc putes, inquit, non
enim omnes estis fideles, neque omnes me cognouistis. Vide autem quomodo antea diu
proditoris malitiam repellens & refrenans hæc dicit, sciens quidem, ꝙ nihil profuturus
esset: nihilominus tamen quod suum erat faciens, neq; illum manifestauit: neque omnino

A occultum esse permisit. Illud quidem, vt ne impudentior & contensiosior fieret: hoc autem, vt ne licenter facinus patraret, occultum illud putans. Ex illo autem etiam hoc discimus, quod non coactione & vi quadam meliores facere consueuerit deus, neque eius electio cogat voluntatem nostram, quum sit mala, vt fiat bona: sed electio quidem fit a deo, qui adhortatur nos ad bonum, & suam nobis impartit bonitatem. In mente autem nostra & voluntate situm est saluari, & digne ad electionem ambulare, vel ediuerso. Admirare autem, quod diabolus in tantum infestus est, vt potuerit etiam vnum ex duodecim abripere, qui suscitabant mortuos, & faciebant miracula & fruebantur spirituali & viuifica doctrina domini. Et vbi posthac salutis spes nobis, qui sponte a iuuentute nosipsos malitiæ mancipamus? Ideo & Euangelista quasi admirans dixit. Quum esset vnus ex duodecim. Quanuis enim, inquit, esset a sancto illo choro, attamen mala sua voluntate indignus inuentus est. Ita homo animal est suapte natura vertibile. Valeāt igitur posthac Manichæi. Non enim a natura sumus mali, alioqui omnia operaretur in nobis malitia. Nunc autem non semper erat Iudas malus, sed fuit etiam aliquando sanctæ voluntatis. Igitur mala & nascuntur & crescunt.

Manichęi

CAPVT SEPTIMVM.

B *Versabatur Iesus post hæc in Galilæa. Non uolebat enim in Iudæa uersari; quia Iudæi quærebāt eū interficere. Erat aūt in propinquo dies festus Iudæorū Scenopegia. Dixerunt igitur ad eū fratres eius. Transi hinc, uade in Iudæam, ut discipuli tui uideant opera tua quæ facis. Nemo quippe in occulto facit aliquid, & quærit ipse palā eße. Si hæc facis declara teipsū mūdo. Nā ne fratres quidem eius credebant in eum.* Noluit Iesus in Iudæa ambulare, propter homicidas Iudæos, non vt timēs mortem, poterat enim in medio illorum ambulare: sed si hoc semper fecisset, non creditus fuisset homo, sed habitus fuisset phātasma. Vnde nunc quidem secedit, confirmans quod vere homo: & confutans omnes, qui dicunt eum secundum apparentiam tantum incarnatum, sicut Manichæi, Marcion, & Basilides, & similes dicunt: Alias etiam quum esset in medio ipsorum insanientium contra ipsum, manebat illæsus, & ostendebat suam deitatem: confundens Paulum Samosatenum, & docens omnes, quod non purus homo, sed & deus fuerit. Secedit in Galilæam nunc. Nam quia nondum aduenerat tempus passionis, vanum & superuacuum erat in medio inimicorum suorum versari, & maioris semper rabiei illis authorem fieri. Erant autem, inquit, Scenopegia. Operepræciū fuerit dicere de festis, quę faciunt Iudæi. Tria enim erant: vnum pascha, quod fecerunt egressi ex Ægypto, quod & primum apud ipsos erat secundum pentecoste, quod celebrabant quidem vt liberati a malis, quibus in solitudine affligebantur, ingressi autem in terram promissionis, manipulos in festo illo tanquam primitias offerebant: tertium Scenopegia, quod celebrabāt in gratiarum actio C nem propter conuectas fruges mense Septembri. Tunc enim gratias agebant domino, conuectis omnibus fructibus. Ideo & tabernacula fiebant, & quasi sub dio agentes lætabantur. Vnde psalmos quosdam Dauid, qui inscripti sunt pro torcularibus, quidam compositos esse dicunt in hoc festum. Nam nunc torcularia sua implebant, & vuas pręmebant, propterea que agebant gratias, & psalmis vtebantur, atque alijs in gratiarum actionem. Talis est psalmus .viij. Ideo & propheta in ipso meminit bonorum homini a deo datorum. Significāt autem hæc. Pascha transitum nostrum ex infidelitate ad fidē: Pentecoste, ingressum in ecclesiam, vt terram aliam promissionis, quando scilicet & panē manducamus sumentes diuina mysteria. Non enim simul atque crediderimus, transiuerimusque ab incredulitate, mox & panem comedimus, sed oportet primum baptizari, vt digni fiamus qui stemus cum baptizatis in ecclesia, & tunc de pane participemus. Scenopegia autem resurrectionem, qn̄ omnes quidem fructus nostrorū operum cōsummantur: tabernaculaque nostra per mortem destructa, iterum construuntur. Sunt & alij diuiniores sermones de his festis, at de his nunc non est dicendi tempus. Exponimus em̄ hoc quod multis vtilius. Itaque quum esset festum Iudæorum quod vocatur Scenopegia, quia viderunt eum fratres eius non apparatum ad iter, inuidentes ei, dicunt. Trāsi hinc, & vade illuc, vt discipuli tui, hoc est turbæ, quę te sequuntur, videant quę facis. Non enim de duodecim dicit, sed de ijs qui illum alias sequebantur. Arguebant autem

Manichęi
Marcion.
Basilides
Paul⁹ Samosaten⁹

Exo. xxiij
Deut. xviij.
De tribus Iudæorū festis.

Psalmi Dauid ꝑ torcularibus inscripti.
ps. lxxx. lxxxiij.

Significatio festorum Iudaicorū.

eum fratres eius, filij scilicet, Ioseph, propter duas affectiones, timorem & vanam gloriam, ideo & dicunt. Nullus enim in occulto facit aliquid, id quod est formidinis: quærit ipse palam esse: id quod vanæ gloriæ: si hæc facis, manifesta teipsum mundo. Hoc autem loco insinuant, Haud bonam opinionem habemus de his quæ a te fiunt. Nam si hæc facis vt bona, manifesta teipsum: si autem te occultaris, manifestum, quod mala faciens occulteris. Cuius autem gratia in his quinque mensibus, quum nihil aliud narrasset Euangelista, quam signum hoc de panibus, & sermonem domini ad comedentes quam postea ingrati irridebant, alia transilijt, dicens. Erat autem prope festum Iudæorum Scenopegia? Nam quod opera quinque mensium in intermedio siluerit, manifestum hinc. Quum enim miraculum panum faceret, pascha erat, quod habebatur apud illos primo mense, quem Romani Martium vocant: nunc autem Scenopegia mense fiunt Septembri. Quare igitur hoc fecit Euangelista? Eo quod non erat opus omnia enumerare. Et aliter, Euangelistæ illa studuerunt dicere, propter quæ reprehensio aliqua, vel controuersia apud Iudæos subsequebatur. Dignum autem est veritatem illorum admirari, quomodo non erubescant dicere illa, quæ videbantur afferre ignominiam quandam magistro. Vnde Euangelista multa miracula & verba domini transcurrens, infidelitatem fratrum, & ea quæ illi opprobrant, narrat. Vnde autem illa incredulitas? Ex voluntate & inuidia. Solent enim cognati semper inuidere. Veruntamen attende, quod qui tanta infidelitate affecti erant in illum tanquam crucifigeretur, illi ipsi erant, qui vbi gloriosum eum viderunt, & miracula facientem, post crucem & ignobilitatem quæ videbantur, testati sunt Apostoli, & prædicatores & episcopi facti. Vnde sine contradictione illum resurrexisse viderint. Non enim exposuissent se pro illo, nisi certa quædam & solida habuissent argumenta de eius resurrectione.

christi fratres, filij Ioseph.

Non etiam scripserunt Euangelistæ.

Dicit ergo eis Iesus, Tempus meum nondum adest, tempus autem uestrum semper est paratum. Non potest mundus odisse uos, me autem odit, quia ego testimonium fero de illo, quod opera eius mala sint. Vos ascendite ad diem festum hunc. Ego nondum ascendo ad festum hoc, quia meum tempus nondum impletum est. Fratres quidem domino inuidentes, arguunt eum metus & arrogantiæ. Ille autem quid dicit ad eos, num dure loquitur? minime, sed mansuete. Nec enim dixit, Vos qui estis qui talia mihi consulitis, & ita docetis? Sed quid inquit? Tempus meum nondum adest, hoc est crucis & mortis. Tempus autem vestrum semper est paratum. Vos, inquit, etiamsi semper cum Iudæis conueneritis, non occiderent illi vos, qui eadem sectamini quæ illi: Me autem statim occisuri sunt, si quidem viderint ad festum venientem. Vel & aliter hoc intelligendum. Nam qui beatos facit lugentes in hoc seculo, similia & nunc loquitur, & quæ ad omnes sanctos pertinere possunt. Non est enim, inquit, tempus festiuitatis, quum videam in plenitudine Iudæorum omnem vigere malitiam, luctus enim & lamenti tempus est, quum veritati quidem obsistitur, diuina autem voluntas non seruatur. Igitur propter hæc mihi non est tempus festiuitatis, at vobis quidem, vtpote his qui cum Iudæis conspirant, & mundo addicti sunt. Non mirum si festum agatis cum his qui vobis similes sunt & vos quidem mundus non potest odio habere, hoc est, qui mundana sapiunt, veluti (sicut dictum est) sui similes: Me autem odio habet, quia redarguo opera eius. Liberior enim reprehensio odium parit. Mittit igitur fratres ad festiuitatem, ostendens quod non cogat cum eo manere, siquidem nolint. Attende autem quomodo ad duo crimina, quæ intentabant illi, metum dico & vanam gloriam duo etiam responsa dat. Ad metum quidem dicendo, arguo opera mundi, hoc est eorum qui mundum sapiunt. Non autem arguissem siquidem meticulosus essem vt putatis. Ad vanam autem gloriam, non compellendo eos vt secum maneant. Nam si inanis gloriæ crimini fuisset obnoxius, neutiquam illos a se dimisisset: quia arrogantibus magnæ pompæ cordi sunt. Itaque quia duo hæc opprobrauerant, merito contra duo illa restitit, ostendens grauem illorum suspitionem. Tempus enim meum nondum impletum est, significat quod nondum est tempus mortis & crucis: oportet enim me adhuc in carne viuere, vt plura signa faciam, & plures doctrinas exponam: atque ita vt & plures turbas in fide instruam, & discipulos meos confortem, tam per plura signa, quam per doctrinas. Nondum igitur, inquit, vrget tempus mortis, vt obijciam me his, qui contra me insaniunt, propterea neque ad festum ascendo.

Nota.

Responsio

Quibus pompæ cordi sunt.

Hæc autem quum dixisset illis, mansit in Galilæa. Vt autem ascenderunt fratres eius, tunc & ipse ascendit ad festum, non manifeste: sed uelut in occulto. Quare dicens fratribus, Non ascendo ad diem festum, ascendit? Non dixit simpliciter, non ascendo: sed, nunc, hoc est, vobiscum.

A Nam principio quidem ascendere detractabat, vtpote feruentibus furore Iudæis. Post hæc autem quum festum soluendum esset, ascendit, quando & insaniam illorum verisimile erat mitigatam esse. Et aliter quoque. Non fecit contraria his quæ dixit. Non enim ascendit, diem festum acturus, sed docturus: & non cum hilaritate, qua solent celebraturi ferias, sed clam. Delitescit autem, vt confirmet se hominem. Nam si comparuisset, insanissent vtique contra eum, occidere illum cupientes, & non permisisset eis hoc facere, eo quod nondum instaret tempus passionis: sed si medio eorum effugisset passionem, haberi potuisset quod non vere, sed apparenter tantum fuisset incarnatus: & propterea fugit & secedit, vt homo, quod hominis erat faciens.

Iudæi ergo quærebãt eũ in die festo, & dicebãt. Vbi est ille? Et murmur multum erat in turbis de eo. Quidam enim dicebant, Bonus est. Alij aũt dicebant. Non, sed seducit turbam. Nemo tamen palam loquebatur de illo propter metum Iudæorum.

Præ multo odio Iudæi etiam nomen eius non proferunt. Non enim dicunt, Vbi est Iesus? sed, vbi est ille? Ita & paruo eius nomini aduersabantur. Considera autem, quam auidi fuerint cædis, quum neque per tempus festiuitatis illi parcerent, sed venari illum per illud volebant, ideo & quærebant. Tam paruam reuerentiam diei festo exhibebant, taliaque illorum erant opera. Murmur autem multum de eo erat in turbis, quoniam variæ de illo erant sententiæ: dicentibus quidem principibus. Seducit turbas: multis autẽ B dicentibus, bonus est. Qui autem eum bonum dicebant, de turba erant. Et quod hoc sit verum manifestum est ex eo ꝙ Euangelista dicit, nullum fuisse ausum libere loqui propter metum Iudæorum. Manifestum enim, quod iam multo tempore de illo palã loqui ausi non fuerint, & timentes principes Iudæorum siluerint. Sed & eos qui dicebant, Seducit turbã, coniectura est ex principibus fuisse, qui illum calumniabantur. Nã si fuissent ex turba, dixissent. Seducit nos: nunc aũt quum dicunt, seducit turbam, ostenditur quod non fuerint de turba, sed ex principibus qui talia dicebant. Vide aũt vbiq; principes corruptos, & subditos vero incorruptos. Veruntamen quia viriliore animo carebãt, adhuc imperfecti manebant, & libere nihil audebant.

Quum autem iam dimidium festi peractum esset, ascendit Iesus in templum ac docebat. Et mirabãtur Iudæi dicentes. Quomodo hic literas scit, cũ non didicerit? Respondit eis Iesus, & dixit. Mea doctrina non est mea, sed eius qui me misit.

Quare ascendit quũ esset dimidium festi? Vt leniter illorum animum, & insuper vt maiori attentione audirent ea q̃ ab ipso dicebantur, ne festi strepitus illorum aures occluderet, nam in principio festi verisimile est eos in his quæ festi erant, occupatos fuisse. Quũ igitur repente apparuisset eis, simpliciter audierunt omnes: partim impostorem dicẽtes: & alij quidem vt lucri quidam inde perciperent & administrarentur: alij autem vt illum inuaderent & comprehenderunt veluti seductorem. Porro quid docuerit, nõ dixit Euãgelista: quod autem mirabilia quædam dixerit, per quæ illos cohibuerit, & mentem illorum in miraculum mutauerit, manifestauit per hoc quod dicit. Admirabantur quomodo literas sciret, qui nunquam didicisset. Veruntamen quanuis admirarentur, attamen C neque sic liberata est mens illorum a malitia. Non enim doctrinam admirabantur, neq; quæ dicebantur suscipiebant, sed admirabantur quomodo sciret literas, hoc est ob stupescebant, id quod solet inuidis accidere. Veluti si pauper quispiam vicinus, repente in splendiore vestitu prodeat, & videat eum vicinus inuidus, dicit. Quomodo hic tam sumptuosis vestibus indutus est, qui dudum pauperrimus erat? Vnde huic vestis illa? Hæc autem dicit, non quod re ipsa admiretur, sed quod aduratur inuidia, vsus talibus sermonibus. Omnino enim dicit, furatus est vestem. Sic igitur & Iudæi: Quomodo hic scit literas? profecto ex Beelzebub habet. Tametsi inde illos coniectare potius oportebat, non esse hoc humanum: sed quia hoc ipsi fateri noluerunt, ipse respondet eis, docens quod a deo & patre sit doctrina illa. Nihil meum est, inquit, neque a meipso tanquam aduersarius deo loquor: sed quæcunque illa fuerint, patris hæc & mea verba sunt.

Comparatio inuidi & Iudæorũ.

Si quis uoluerit uolũtatẽ ipsius facere, sciet, de doctrina, utrum ex deo sit, an ego à meipso loquor. Qui à semetipso loquitur gloriam propriam quærit: qui aũt quærit gloriam eius qui misit ipsum hic uerax est, & iniustitia in eo non est. Dixerat: Mea doctrina non est mea, hoc est aduersaria deo: sed patris mei est, inquit. Si quis voluntatem dei fecerit, hoc est, si virtutem amplexatus fuerit, & inuidiæ non seruierit, neque vano contra me odio obtenebratus fuerit, sciet meorum sermonum virtutem, nunc ea quæ patris sunt loquar, vel aliena & in-

digna quædam. Voluntatem autem dei facit, & qui scripturas & prophetas scrutatur. Igitur qui talis est, poterit scire de doctrina domini, quod ex deo sit. Nam prophetę non inducunt dominum deo aduersarium, & a seipso loquentem, sed omnia quę deo congru unt, dicentem, & facientem. Insuper & aliam rationem subdit, dicens. Qui a seipso loqui tur, hoc est, qui vult propriam statuere doctrinam, propter nihil aliud hoc facit, quam vt gloriam quandam inanem inde percipiat. Si autem ego, inquit, gloriæ propriæ fruct[illegible] nolo, sed gloriam eius qui me misit quæro, cuius gratia velim alia docere? Verax igitur sum, & non est iniustitia in me: hoc est non rapio gloriam alteri debitam: hoc enim iniu stitiæ foret, atque ita doctrina mea & veritatem complectitur, & iustitiam in se. Non e nim ex arrogantia fit vt mendacium habeat ac iniustitiam. Arrogans vero & mentitur, eo quod de se plus quam meretur, dicit, & iniuste agit, quia alienam & sibi non conueni entem gloriam rapit. At dominus quia quæ patris sunt quærebat, & nihil de se arrogan ter dicebat omnino, & verax est, & iustus. Sæpe autem diximus, & nunc quoque dici mus, quod quando dominus humilia quædam dicere videtur, non existimandum hæc il lum ducere, quod natura minor sit patre: sed ne habeatur aduersarius deo, & propter auditorum imbecillitatem, & propterea carne amictum sese, docereque nos modestos es se, & nihil magnum de nobisipsis dicere. Quando autem sublimia & de sua diuina glo ria loquitur, oportet credere nos quod grandia hæc vt æqualis patri loquatur, propter magnitudinem suæ naturæ.

Quis voluntatē dei faciat.

Arrogãs quis.

Nonne Moses dedit uobis legem, & tamen nemo ex uobis factis præstat legem? Quid me quæritis interficere? Respondit turba: & dixit. Dæmonium habes, quis te quærit interficere?

Videntur quidem hæc cum superioribus non cohærere, bene autem consideranti & va de consequentia apparent. Nam quum criminarentur eum, quod sabbatum solueret, & legem præuaricaretur, ad hoc vrget, ostendens eis quod ipsi magis præuaricatores sunt legis. Nam lex quidem, inquit, Non occidas, vos autem quæritis me occidere & ita vos soluitis legem, non ego. Igitur quum a vestra condemnatione desistitis, ne calumnia mini quasi præuaricantem legem, eo quod hominem in sabbato curauerim. Nullus au tem ex vobis facit legem, dixit, eo quod omnes cum quibus loquebatur, quærebant e occidere. Vide autem, quomodo ipse quidem mansueta voce eis loquatur. Illi autem co tumeliose & audacter dicunt. Dæmonium habes: eo quod putabant se terrere illum, & animam eius contumeliis cruciari. Cæterum Mosen dicit dedisse legem, quanuis ipse qu erat dominus Mosi, & legis dator, dedisset propter infirmitatem Iudæorum, & quod insensati erant. Nam quomodo sustinuissent dicentem, Non Moses dedit vobis legem, sed ego, qui dominus Mosis & legis.

Exod.xx Deute.v.

Respondit Iesus, & dixit eis. Vnum opus feci, & omnes miramini, propterea Moses dedit uobis cir cuncisionem: non quod ex Mose sit, sed ex patribus, & tamen in sabbato circunciditis hominem. Si circuncisionem accipit homo in sabbato, ut non soluatur lex Mosi: mihi indignamini, quod tot[illegible] hominem sanum fecerim in sabbato? Nolite iudicare secundū aspectum, sed iusto iudicio iudicate.

Supra.v Leuit.xij

Syllogismo quodam ostendit eos sine causa odio sui laborare, & dicit. Vnum opus feci in sabbato, paralytici videlicet sanationem, & omnes admiramini propterea, hoc est, tur bamini & tumultuamini: quanuis Moses ille legislator sabbatum soluerit, eo quod iuss rit omnem animam die octauo circuncidi. Sæpe enim accidit, octauum diem, in quo ne cesse circunciditur puer, diem sabbati esse: atque ita sabbatum solutum est ab ipso Mo se propter circuncisionem, & nihil prohibebat sabbati die circuncidi hominem: sed & si sabbatum fuerit, vel octauus dies, soluitur lex de ocio sabbati, vt ne soluetur lex cir cuncisionis. Si hæc igitur ita se habent, quid mihi succensetis & irascimini, quod in sab bato hominem integrum sanum feci? quanuis circuncisio non Mosis fuerit, sed patrum: attamen illa etiam eam quæ non est Mosis, legem de sabbato a Mose datam soluit. Et circuncisio quidem quæ dolorem affert, non prohibetur in sabbato. Ego autem qui li berum feci hominem a dolore, & sanum feci, arguor. Ne iudicate secundum faciem, sed iuste & absque personarum acceptione iudicate. Neque Mosen qui soluit sabbatum pro pter circuncisionem extra reprehensionem ponitis, si me iudicaueritis, maxime benefa ciendo homini sabbatum non obseruantem. Manifestum enim est, quod personam reci piatis, si me propter humilitatem condemnatis, & Mosen propter eius dignitatem non condemnatis.

Dicebant ergo quidā ex Hierosolymitanis. Nonne hic est quē quærunt interficere? Atqui ecce pala

A *loquitur, & nihil ei dicunt. Num uere cognouerunt principes hunc esse uere Christum? Sed hunc nouimus unde sit. Christus autem quum uenerit, nemo scit unde sit.*

Non simpliciter & absque causa adiecit: Quidam Hierosolymitanorum, sed vt ostendat quod quum maxima illis miracula euenissent omnium fuerint miserrimi. Quomodo em̄ non miseri, qui viso magnę deitatis illius signo, adhuc corruptum habent iudicium? Etenim magnum quidem habuissent signum, si voluissent, quod inuitis & insanientibus ipsis contra eum, libere in medio ipsorum ambularet, neq̄e pateretur ab eis. Sed nolebant hoc signo virtutem eius cognoscere. Dubitant autem, dicentes. Num forte & principes cognouerunt, quod hic est vere CHRISTVS? & neque in hac sententia permanent, sed colligunt, quod nullus quidem sciat vnde venturus sit CHRISTVS. Illum autem scimus vnde sit: non igitur hic est CHRISTVS. Cæterum vide malitiam, quomodo & illi sibi aduersarÿ sint. Principes enim ipsorum, quum interrogarentur ab Herode, dicunt, in Bethleem Iuda nasci CHRISTVM. Illi autem dicunt, quod nullus sciat vnde sit CHRISTVS. Vides dictorum contrarietatem? Et iterum. Alibi quidē dicunt, Nos scimus quod Mosi locutus est deus, hunc autem nescimus vnde sit. Porro hoc loco dicunt, hunc scimus vnde sit. Vidisti insanientiū sermones, scimus & nescimus? Quid huic pugnantiæ verborum par? Ad vnum enim spectabant, ne credant. Itaque quando in illorum rem erat, dicebant. Scimus: quando vero minus, negabant. Vnde malitiæ fuerit hęc sententiarū varietas. At si quis quæsiuerit vnde mouentur illi? dicunt quod Christus qn̄ venerit, nullus sciet vnde sit. Neq; nisi testimoniū quoddam & ex scripturis habuissent, vel solidam traditionem, ita manifeste contraria dixissent scribæ Herodi, qui clare dixerant quod in Bethleem Iuda nascatur, & iterum dicunt, quod ex Bethleem ciuitate CHRISTVS veniet. Quid igitur dicendum? Ex scripturis vtraque dicebant, & quod nasceretur in Bethleem, & de ciuitate Dauid esset. Habebant enim testem prophetam Michæam, sicut & Matthæus dicit. Et tu Bethleem terra Iuda, nequaquam minima es in principibus Iuda, ex te enim egredietur dux. Et iterum ex eadem sententia eundem Michæam citant. Quia egressus eius ab initio a diebus seculi, id quod ignotū eius egressum, hoc est, natiuitatem declarat. Nullus enim hominum scit, quomodo ab initio & a diebus seculi exitum, hoc est natiuitatem habeat. Homines enim in tempore, ille autem in diebus seculi, & ab initio. Quod autem ęternum, quomodo hi qui sub tempore, cognoscent? Sed & Esaias dicit, Generationem eius quis enarrabit? Et his igitur persuasi dicebant. Nemo scit, vnde sit CHRISTVS. Non enim intelligebant, quod duplex esset dominus IESVS. Et secundum natiuitatem e carne erat e virgine, & sciebatur vnde erat, nempe quod in Bethleem natus. Secundum incorpoream vero eius natiuitatem, qua ineffabiliter a patre ante secula natus est, supra omnem sermonem natiuitatis eius est. Hierosolymitani igitur illi natiuitatem in carnem fatentur se scire vnde sit: Illam autem quæ ante secula est, secundum quam nemo scit CHRISTVM, vnde sit non fatentur. Idcirco quum non intelligerent esse duplicis naturæ, & vna quidem sciebatur, altera vero non, dicunt quod non sit CHRISTVS.

Matth. ÿ. Ioan. ix. Matth. ÿ. Michęę. v. Esa. liÿ.

C *Clamauit igitur in templo docens Iesus, & dicens. Et me scitis, & scitis unde sim, & à meipso nō ueni, sed est uerax qui misit me, quem uos non nouistis. Ego uero noui eum, quia ab ipso sum, & ille me misit.*

Quoniam non alia de causa dicebant. Hunc vnde sit scimus, quam vt ostendere vellent, quod de terra sit, & quod fabri filius, & propterea reducit eos ad cælum, dicēs. Et me scitis, & scitis vnde sim, nempe quod ex cęlo, hoc est, quanuis propter malitiam reticeatis, tamen vnde sim, & quod ab illo missus sim, qui est verus. Quia autem ille verus, & ego vtique uerax, & non mendax. Non enim verax impostorem & mendacem mittere vellet. Hunc aūt qui misit me, vos quidem nescitis, sed ignoratis, quandoquidē id operibus non declaratis. Nam (sicut Paulus inquit) in scientia ignorantia est. Deum, inquit, fatentur scire opere autem inficias eunt. Et vos quidem Iudæi nescitis patrem meum, propter opera vestra mala, & pessimum animum, Ego autem illum scio, neque enim obstant mihi vel mens mala, vel opera quæ illi displicent, quo minus illum cognoscam. Ab ipso eī sum, hoc est, ex ipso, non ab alia substantia, vel alienus ab eo, & ille me misit. Vide autē & hoc loco, duas naturas a Christo manifestari.

Tit. ÿ. Duę naturę in Christo.

Quærebant igitur illum apprehendere, & nemo misit manus in illū, quia nondum uenerat hora eius. Multi aūt ex turba crediderunt in eum, & dicebant, quod Christus quū uenerit, num signa plura edet ijs quæ hic edidit? Ostendens Euangelista, quod inuisibiliter cohiberentur, &

quod sponte pateretur, sed non ex imbecillitate, dicit. Quærebant illum apprehendere, nullus autem misit in illum manus. Quod autem nondum venerit hora eius, dixit: non quod temporibus esset obnoxius, sed quod omnia tempore opportuno & hora conuenienti fecerit. Quando enim tempestiuum existimauit quod pateretur, tunc & crucifixoribus se permisit. Omnia enim temporibus opportunis & accommodis facit ac moderatur: sicut & legem dari conueniebat tempore congruo, ita similiter & prophetas, & euangelium. Vnde nomen horæ ostendit euidentem prudentiam & sapientiam saluatoris. Multi autem crediderunt ei, dicêtes. Nunquid Christus plura signa faciet, quam hic fecit? Dictum autem de vino in Cana Galilææ, de filio regis, de paralytico, de panibus, & in summa de alijs omnibus, de quibus neque Euangelistæ propter multitudinem ipsorum mentionem fecerunt. Veruntamen quum audieris quod multi crediderint, scias illorum fidem exactam non fuisse, sed qualem verisimile est esse in vulgari multitudine, subinde mutante sententiam.

Qualis fuerit fides illorũ qui visis signis subito crediderunt.

Audierunt pharisæi turbam murmurantem de illo hæc. Et miserunt pharisæi ac principes sacerdotum ministros, ut apprehenderent eum. Dixit ergo eis Iesus. Adhuc pusillum temporis uobiscum sum, & abeo ad eum qui me misit. Quæretis me, nec inuenietis. Et ubi ego sum: eo uos non potestis uenire. Dixerunt ergo Iudæi inter sese. Quo hic iturus est, quia non inueniemus eum? Num in dispersionem gentium iturus est, & docturus gentes? Quis est hic sermo quem dixit, Quæretis me, & non inuenietis: &, ubi ego sum, eo uos non potestis uenire?

Quia murmurabat turba, manifestum quod affectionem habuerit blandiorem, & fidem quandam erga dominum diminutam: nam a principibus separari volebat, id quod illi sentientes, dimiserunt ad comprehẽdendum Iesum, ob eam duntaxat causam, quod Christus esse credebatur. Miserunt autem, sed non ipsi venerunt, metuẽtes turbam ne tumultuaretur: & propterea ministros mittunt, seipsos subducẽtes, ne quid periculi suborirentur, illos autem furori populi exponentes. Ita vndequaque quod suum erat, sectabantur. At dominus verba humilitate plena loquitur. Adhuc paruo tempore vobiscum sum, qui anhelatis ad occidendũ me: quid persequimini: ad paruum expectate tempus, & neque impediam vos, si me tenere volueritis. Cæterum quum dicitur, Vobiscum sum, sensum habet hunc. Etiam si persequuti fueritis, etiam si abegeritis, ego adhuc vobiscum sum, hoc est, pro vobis curam gero, & loquor ea quæ ad salutem vestram spectant; & vado ad eum qui me misit. Nam qui eum qui missus est, ignominia afficiunt; manifestũ quod impingunt in eum qui misit. Dicendo autem. Vado, significauit mortem suam voluntariam. Porro monstrans, quod mors sua non sit talis, qualis communis dicit. Quo ego vado, vos non potestis venire. Nam si communis & similis omnibus fuisset mors eius, mansurus fuisset in morte: non dixisset, vos non potestis venire. Omnes enim ad communem mortem abimus. Igitur monstrare volens, id quod dicebam, quod mors sua non sit talis, qualis est mors communis, dicit. Quo ego vado, vos non potestis venire. Et dicendo, Quæretis me, & non inuenietis, indicat se eis fore desiderabilem. Quando autem quæsiuerunt eum? Lucas dixit, quod multæ mulieres lugebant super eo. Verisimile autem & alijs multis hoc euenisse: & dum caperetur ciuitas eius atque miraculorum fuerent memores, quæsiueruntque præsentiam eius. Porro hæc omnia dicebat, volens illos sibi conciliare, & demulcere. Nam vbi ministri eorum venerunt, volentes comprehendere eum, ostendit quod sciat causam profectionis illorum, & quod vellent ipsum occidere. Item prædicit eis mortem suam quod paruum tempus sit & vadat ad patrem. Prædicere autem mortem, magnum est, & non humanum. Idcirco & Dauid dicit. Notum fac mihi domine finem meum. Dicebant autem Iudæi. Num in dispersionem gentium abiturus est? Vide quomodo euenerit eis, & confracti sint ad ea quæ ab illo dicebantur: id quod manifestum ex eo quod interrogabant. Nunquid in dispersionẽ gentium abiturus est? Nam si hoc erat, dixissent vtique. Vult abire, nos hoc precabamur, hoc nobis gratum erit. Nunc autem nihil tale dictum, sed quasi dolentes ne illo priuarentur, quærunt, quo sit abiturus. Manifestum etiam hoc, quia dicunt, abiturus est ad gentes, & docturus eas. Non enim dixerunt, seducturus illas, sed docturus. Dispersionem vero vocabant Gentiles, vtpote in omnem locum dispersos. Iudæi enim olim nullis commiscebantur, sed vno loco Palestinæ coacti opprobrabant gentilibus, id quod postea in illos versum est. Ipsi enim Hebræi facti sunt dispersio.

Quid per vado significetur.

Lu.xxiiij

Psalmus. xxxviij.

In nouissimo aũt die magno festi stabat Iesus, & clamabat, dicens. Si quis sitit, ueniat ad me, & bibat. Qui credit in me, sicut dicit scriptura: fluia de uentre eius fluẽt aquæ uiuæ. Primum diem festi, &

A festi, & nouissimum hunc septimum, magnum dicebant: quia & lex septimum diem festi vocatum, sanctum nominauit. Illam igitur sequens Euangelista, nouissimum diem magnum nominat. Merito autem in nouissimo die loquitur cum turbis: quasi viatica illis dans domum redituris. Cum his enim qui in diebus intermedijs delicijs erant intenti, intempestiuum erat colloqui: neque enim attendissent. Clamauit autem Iesus, partim vt magis audiretur, partim vt libertatem suam in dicēdo manifestaret, & quod nullū aspernaretur. Quid autem dicit? Qui credit in me, sicut dicit scriptura. Hoc enim loco punctū oportet facere. Deinde aliud faciendum est principium: flumina fluent ex ventre eius. Quia enim multi propter signa credebant, ostendit enim non propter signa credendum esse, sed propter scripturā. Fides enim recta ex scripturis est. Eius gratia, inquit: Qui credit in me, sicut scriptura dicit, hoc est, quemadmodum testatur de me scriptura, quod filius sum dei, quod creator, quod dominus vniuersi. Multi enim putant se credere, sed nō vt dicit scriptura, atque ita suas sequuti sunt sectas, quales sunt omnes hæretici. At flumina, dixit, ex ventre eius qui vere fidelis est, fluere. Ventrē quidem cor nominans tropo Hebraico, sicut & Dauid inquit. Et legem tuam in medio ventris mei, hoc est cordis mei. Flumina autem fluere dicebat, & non flumen aquæ viuæ, spiritus liberalem gratiam & largitatem insinuans. Talis enim est spiritus, vt in quancunque animam introierit, & in qua re sederit, faciat illam scaturire quouis fonte largiorem. Et discet quis, quomodo fluant flumina ex ventre credentis secundum scripturam, si quidem Petri linguam, & Pauli impetum, & Stephani sapientiam considerauerit, quos dicentes nihil effugit, sed omnes sequuntur, tanquam a fluminibus quibusdam impetu ruentibus rapti. ij.Para.vi Fides recta vnde. Vēter tropo hebraico cor. ps.xxxix

B *Hoc autem dixit de spiritu, quem accepturi erant credentes in ipsum. Nondum enim erat spiritus sanctus, quia Iesus nondum erat glorificatus.* Interpretans Euangelista quæ sint flumina aquæ viuæ, dicit. Hoc autem dixit de spiritu. Nōdum enim erat, inquit, spiritus sanctus. Sed hoc loco quæsiuerit quispiam. Quomodo inquit euangelista, quod spiritus sanctus nōdum fuerit datus? An non & prophetæ spiritu loquuti sunt, & apostoli quoque? Quo modo sanitates perfecerunt? Dicimus igitur, quod propheto absque controuersia spiritu loquuti sunt, sed donum hoc contractum erat, & a terra secesserat: atque adeo quāuis in temporibus prophetarum operabatur, sed tunc propter populi indignitatem, quando inquam Christus in carne ambulabat, non familiaris erat prophetia, neque illorum sancta & templum respiciebat gratia. Quia igitur tunc quidem non erat operatio spiritus, sed erat danda: propter hoc inquit, quia nondum erat spiritus sanctus, hoc est non versabatur in Iudæis, nec apparebat per operationes, apostoli autem non in spiritu, sed in potestate domini miracula faciebant. Audi enim euangelium quid dicat. Quia missurus illos dedit eis potestatem, sed non spiritum sanctum: atque ita quæcunque faciebant miracula, non spiritu, sed potestate & nomine domini faciebant. Nam quū resurrexisset e sepulchro, tunc dixit eis. Accipite spiritum sanctum. Et in pentecoste venit super eos spiritus sanctus. Et aliter: Erat & in prophetis spiritus virtus, & in apostolis ante crucem: sed nō vt post assumptionem largus scilicet ac copiosus, ita vt fluminibus comparari debuerit. Atque ita merito Euangelista dixit, quod nondum fuerit spiritus sanctus, hoc est, nondum ita largiter effusus, sicut postea Quia & ante crucem erat quidem, sed non tam largus: nondum enim Iesus glorificatus erat, gloriam hoc loco crucem nominante Euangelista. Per crucem enim deiecit tyrannum & regnauit. Nondum igitur firmata neque peccato abolito, neque natura nostra in Christo victrice mundi & conciliata deo, merito nō datum fuisse largum spiritus donum dicitur. Oportebat enim nos prius fieri amicos dei, id quod per crucem consummatum est. Insuper sic accipiendum donum dei, sicut & mundanum. Primum quis spectat, quis sit amicus regis, deinde accipit dona. Gratia deo, qui tantum nobis largitus est beneficium, quātum neque prophetis. Nam prophetæ gratiam quidem habebant spiritus, sed alijs non abundabant, vt apostoli, qui innumeris pleni erant. Matth.x. Lucæ.x. Ioan. xx. Act.i.

C

Multi ergo de turba, quum audissent hunc sermonem, dicebant. Hic est uere propheta. Alij dicebāt: est Christus. Quidam aūt dicebant: Num à Galilæa ueniet Christus? Nonne scriptura dicit, quod ex semine Dauid, & de Bethleem castello, ubi erat Dauid, ueniet Christus? Dissensio itaque orta est in turba propter eū. Verborum libertate placati quidā de turba, non ex principibus (nam principes propter inuidiam reluctabantur) confitentur quod hic sit propheta ille qui expectabatur. Alij autem qui erant ex imperita & circunspecta turba, dicebant: Christus est, non intelligentes quod idem esset, & non alius & alius, Christus & propheta ille, Matt.v. Matth.ij.

Ingratiores autem. Non, inquiunt, ex Galilæa Christus venit, sed ex Bethleem, & ex se-
Ioan i, mine Dauid. Hoc autem dicebant maligna mente, & non sicut Nathanael, qui vt legisperi-
tus & studiosus dicebat: Ex Nazareth potest quid boni esse. Ideo & dominus laudat
eũ sicut non dolosum, sed magis ob legis studium hoc dicentem. Hi autẽ dolose hæc di-
cunt, quia non ex Galilęa Christus venit. Videntur enim scire quidem, quod ex Bethleem
sit Iesus. Nã licet in Galilæa dũtaxat enutritus fuerit, præ inuidia aũt nolebant fateri ci-
uitatem ex Bethleem, sed Galilæum nominabant. Esto autem quod ignorarint eum ex
Bethleem esse, & ex semine Dauid esse. Quomodo dubitarũt? Aut non manifeste ex Da-
uid Maria traxit genus? Et hoc igitur manifestum, quod dolose hæc dicebant. Dissensio
autem facta est in turba, non in principibus. Nam principes vnius sententiæ fuerunt, ne
susciperetur ipse vt Christus.

*Quidam autem ex ipsis uolebant apprehendere eum, sed nemo coniecit in eum manus. Venerũt er-
go ministri ad pontifices & pharisæos, & dixerunt eis illi. Quare non adduxistis illum? Respon-
derunt ministri. Nunquam sic loquutus est homo, sicut hic homo.* Qui non tantæ malitiæ e-
rant, solis sermonibus, gloriæ Christi erant aduersarij: at qui impudentiores, etiam ma-
nus in eum inijcere volebant, ligabantur tamen inuisibiliter, cohibente illos diuina virtu-
te, & neque hoc miraculo cohibebantur. Profecto Dauid de his dixit. Discissi sunt, & nõ
sunt compuncti. Ministri autem missi, vt ipsum adducerent, videamus quid responde-
rint pharisęis, quoniam valde sapienter. Nam pharisæi quidem & sapientiores videban-
tur esse, & scripturas legentes, & miracula videntes sæuiebant contra Iesum, & interro-
gabãt quasi de latrone. Quare non adduxistis illum. At illi etiam absque signis a sola do-
ctrina persuasi fuerunt. Ita ad bonum erant idonei. Quod autem non a signis, sed a ser-
monibus capti fuerint, quod maius est, manifestum est inde. Non enim dixerunt, Nun-
quam tale miraculum fecit homo: sed, sic loquutus est. Ita compositi & alacres erant ad
suscipiendum verbum salutare. Oportet autem non solum sapientiam illorum admira-
ri, sed & libertatem: Neque enim curauerunt iram pharisęorum, neque quia vt serui mis-
si fuerant, quæ placita erant principibus, dixerunt, sed testabantur veritati. Hos om-
nes principum ministros imitari oportebat, & non obedire in his quæ deo sunt aduer-
sa, sicut & Sauli, non obtemperatum est, quum adstantes iussisset contra legem sacerdo-
tes interimi.

*Responderunt ergo eis pharisæi. Num & uos seducti estis? Num quis ex principibus credidit in eũ,
aut ex pharisæis? Sed turba hæc quæ non nouit legem execrabiles sunt. Dicit Nicodemus ad eos,
qui nocte uenerat ad eum, qui unus erat de numero eorum. Num lex nostra iudicat hominem, nisi
prius audierit ab ipso, & cognouerit quid faciat.* Quã ob causam ministris non iracunde,
sed mansuete loquuntur pharisæi, placide sic dicentes. Num & vos seducti estis? quia ti-
Ioan. iij. mebant ne illi prorsum auellerentur & sequerentur Christum, ideo mitius & adulantius
eos alloquuntur. Num & vos qui ex nostris sapientiores, & nobis legisperitis semper
adhæretis, seducti estis? Tentant autem & illis persuadere stulto valde argumento. Di-
cunt enim: Num quis principum credit in illum? Tametsi cuius hoc crimen? Christi an
eorum qui non crediderunt? Omnes enim illi maledicti, qui non crediderunt: Maledi-
ctum autem turbam aiunt, eo quod credidit, ipsi innumeris maledictis digni, vtpote in-
creduli & alijs incredulitatis authores. Cuius autem gratia Euangelista assignauit de Ni-
codemo, eo quod nocte venerat ad Iesum, & quod ex ipsis erat, vt ostendat eos menda-
ces. Quia enim dixerant, quod nullus principum credidit in illum, ostẽdit quod & in hoc
mentiantur. Ecce enim Nicodemus quum princeps esset, & vnus ex eis, credidit in Chri-
stum. Quomodo Nicodemus loquitur cum eis? Num lex nostra, inquit, iudicat hominẽ
nisi prius audiat? Ostendit igitur hinc, quod neque legem cognoscebant, neque faciebãt
quæ legis erant, tametsi de lege multum gloriarentur. Nã lex quidem nullum iubet in-
condemnatum occidi, hi autem ad cædem eius qui non auditur, ruunt: vnde manifeste
legis sunt præuaricatores. Dicendo igitur, & cognouerit quid faciat: ostendit, quod non
perfunctorie, sed perfecte ac diligenter audire oporteat, vt cognoscatur quid faciendum,
& non incognitus ita condemnetur.

*Responderunt & dixerunt ei. Num & tu Galilæus es? Scrutare & uide quod à Galilæa prophe-
ta non surrexit.*

CAPVT OCTAVVM.

A *ITerum igitur eis loquutus est Iesus, dicens: Ego sum lux mundi, qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habet lumen uitæ.* Nicodemo prudentissime pharisæos redarguente, vtpote iniqua perpetrantes, illi perplexi facti, aggrestius imo ferocius responderunt, dicentes: Num & tu ex Galilæa es? Qualem em̄ consequentiam habet hoc ad ea quæ Nicodemo dicta? Ille dixit, quod non oporteat absque examine & iudicio condemnare Iesum, sed legitime, & ministros miserunt ad comprehēdendum illum, & omnia, vt dicebat, fecerunt. Et dicūt: Num & tu ex Galilæa es? Vides insipientiam? Vides quam nulla verborum consequentia? Deinde ignominia eum afficientes, quasi imperitum dicunt. Scrutare & vide, quod propheta ex Galilæa non surrexit: hoc est, vade, disce, quia vsque ad hoc tempus non didicisti, quod propheta ex Galilæa non surexit. Hæc autem dicunt, imperitiā illi adscribentes. Quid autem dixit Nicodemus, o pharisei. Num dixit, quod propheta esset Iesus: Dixit, quod indicatum, occidere non liceat: quomodo igitur vos ei qui talia dixit, sic respondetis: At christus, quia crebro Galileam obiectabant, & quasi de vno prophetarum dubitant, ostendens eis quod non sit vnus ex illis prophetis dicit. Ego sum lux mundi. Proprie lux, non prophetica, quæ non particularem & paruum splendorem habet, sed vera lux quæ non Galilææ vel Palestinæ terminis circumscribi-

Omissum est hic fragmētum, nō paruū de muliere illa ī adulterio dephensa

B tur, sed mundi lux sum, & omnium hominū dominus & de me Propheta dixit: Ecce posui te in lucem gentium. Vtaris & contra Nestorium etiam præsenti dicto: non enim dixit in me est lux mundi, sed ego sum lux mundi. Ipse enim qui apparebat, homo erat & filius dei, ac lux mundi, non sicut Nestorius delirat, quod in puro hoīe habitet filius dei, absit. Vnus enim (sicut dictum est) erat Mariæ & dei filius. Qui autem sequitur (inquit) me, non ambulat in tenebris, hoc est, non manebit in errore, sed liberabitur ab errore & tenebris. Interea & Nicodemum laudat, & ministros quod tam libere dixissent, nempe quod in luce essent. Taxantur autem & pharisæi, quod in errore & tenebris essent, & clā dolos struerent. Esa.xlij.

Dixerunt ergo ei pharisæi. Tu de teipso testaris, testimonium tuum non est uerum. Respondit Iesus, & dixit eis. Et si ego testimonium perhibeam de meipso, uerum est testimonium meum, quia scio unde ueni, & quo uado: uos autem nescitis unde uenio, & quo uado. Quia dixerat, ego sum lux mundi, criminatur eum, quasi de seipso testaretur. O insipientiam. Ipse rursum deos sumque scripturas trahit quæ testentur, & ipsi arguunt eum quasi de se testaretur, ideo ad malignitatem ipsorum etiam respondet illis. Esto ipse de me tester, quanuis hoc non faciam, sed tres habeam testes, patrem meum, & opera, ac scripturas, sicut & supra dictum est. Attamen ponamus, quo ipse de me tester, igitur licet etiam ego mihijpsi testarer, testimonium meum esset verum, quia scio me esse filium dei, & non hominem purū, sed venientem vt deum. Quomodo igitur mendax erit testimonium meum, quum deus sim: & propterea dignus cui credatur. Nam omnino deū sibijpsi testis maxime idone

C us: sed & volens ire ad deum verum, quomodo mentirer ad non mendacem abiturus?

Vos secundum carnem iudicatis, ego non iudico quenquam. Porro & si iudicem ego, iudicium meum uerum est, qui solus non sum: sed ego & qui misit me pater. Ego quidē, inquit, quum deus sim, & e supernis venerim, vos autem solum spectatis ad hoc quod apparet, & quia in carne sum, carnem contemptam me esse supicamini, & non deum, ac a deo venisse, secundum carnem iudicatis, hoc est, periculose. Nam sicut qui in carne viuit, improbe viuere dicitur: ita & qui secundum carnem iudicat, iniuste iudicare dictus est. Deinde quemadmodum dixisset quispiam. Si nos Iudæi iudicamus iniuste, quare non punis? quare non condemnas? dicit. Non ad hoc veni, vt iudicem: ego enim nullum nunc iudico. Et si iudicem, iudicium meum verum est. Etenim condemnati essetis, si quidem voluissem iudicare, sed quia nunc non est tempus, in aduentum secundum, differam condemnationem uestram, queādmodum & alio loco dicit. Quia non veni vt iudicem mundum, sed saluem. Quod autem ipse sit omnium iudex, audi eos quod mentiri nescit. Pa- Ioan. xij.
ter iudicium omne dedit filio. Atque ita quando audis, quod ego nullum iudico non de. Ioan. v.
futuro aduentu, sed de præsenti dictum intellige. Dicendo autem: Non sum solus, sed & pater meus mecum est, ostendit quod non ego solus condemno vos, sed & pater. Non enim aliter quidem ego iudico, aliter vero pater: sed sicut ego, ita & ille: & sicut ille, ita & ego. Deu.xvij &.xix

Quin & in lege scriptum est, quod duorũ hominum testimonium uerum est. Ego sum qui testimo-
1.Cor.xiij *nium fero de meipso, & testimonium fert de me qui me misit pater.* Dicant hoc loco Ariani
Heb.x, & Eunomiani, dicentes, non consubstantialem patri filium: si non fuisset eiusdem substan-
tiæ, quomodo ausus fuisset dicere, eiusdem authoritatis sum cum patre, & similiter di-
gnus cui fides habeatur? Nam quemadmodum quum duo homines de eadem re testan-
tur, & verum est illorum testimonim, manifestum quod vtriusque eadem idoneitas inte-
stando, ita & hoc loco nihil minus habere declarat suum testimonium patris testimonio.
Audi enim quod consequẽter magna authoritate dicitur. Ego sum qui testimonium fe-
ro de meipso, & testimonium fert de me pater. Vides æqualem authoritatem, & quomo-
do se æque ad testimonium facit idoneum atque patrem? Id quod non ausus fuisset di-
cere, si quidem dignitate patre fuisset inferior, & non æqualis illi ac consubstantialis.
Nam si voluisset subiectionem & imminutionẽ quandam ostendere, non sese patri con-
numerasset, nec suum cum patris testimonio locasset, sed seruus quum esset vt blasphe-
mant hæretici, in vnum conseruorum respexisset, & illum contestari fecisset, vt Ioannem
dico vel prophetas: & in summa, si quidem tale voluisset testimonium, testimonium in-
uenisset, nunc autem volens se ostendere consubstantialem patri, se patri connumerat.
Ne mireris autem, si alio loco & Ioannem & Mosen, & prophetas adducit de se testan-
Ioan.v. tes. Hoc enim facit ad auditorum sententiam, & quoniam illi Ioannem & Mosen suum
præponebant, eius gratia eos qui apud illos magni & nobiles existimabantur, in testimo-
nium trahit, & ita quia de deo & patre magnam habebant opinionem, quid enim aliud
glorificabant vt deum: adducit nunc illum ipsum in omnibus testem. Et quia seipsum
ad talem testem, qui nec falli nec mẽtiri potest, adordinat, manifestissimum quod autho-
ritatem & potestatem eandẽ cum patre habeat. Confundantur qui seruum illum & per
omnia minorem patre dicunt.

Dicebant ergo ei. Vbi est pater tuus? Respondit Iesus: Neque me nostis, neque patrem meum. Si me
nouissetis, & patrẽ meum nouissetis. Hæc uerba loquutus est Iesus in gazophylacio, docens in tem-
plo. Et nemo apprehendit eum, quia nondum uenerat hora eius. Quia vt tentantes interroga-
bant eum de patre, & non discendi gratia, propterea neque responso dignatur illos, sed
dicit: Neque me nostis, neque patrem meum, hoc est, non potestis scire patrem absque
me: atque ita si putatis colere deum, non creditis autem ipsum patrem esse meum, qui
verus sum filius, nihil proderit vobis, neque nouistis vt oportet agnoscere: quia si co-
gnosceretis, & honoraretis etiam me: nunc autem quia me nescitis, nec honoratis, illum
quoque nescitis, nec honoratis, etiamsi putetis. Quod autem me nescitis, non alia vobis
causa est, sed vobisipsis. Audis qui filium impie patri subijcis? nisi consubstantialis esset
patri, quomodo dixisset. Si me sciretis, & patrem meum sciretis vtique? Si enim (vt vos
dicitis) creatura est filius, quomodo qui nouit creaturam, nouit & deum? Non enim qui
nouit substantiam angeli, nouit & substantiam dei Quia igitur qui scit filium, & patrem
scit: sequitur eiusdem substantiæ esse patrem cum filio. Etiam (inquit) & is qui creaturam
nouit, nouit deum? Minime. Multi enim, imo omnes creaturam quidem & vident, & sci-
unt, deum autem neque vidit quis, neque nouit. Hæc autem loquebatur Iesus in gazo-
phylacio in medio templi, & ita libere loquebatur. Attamen qui occidere illum quære-
bant, & in manibus illum habebant, non audebant apprehẽdere eum. Et neque sic intelle-
xerunt. Quod reuera diuinæ virtutis erat opus, stipatum hostibus in medio illorum il-
læsum manere ac intactum, maxime quum illi ante pascha quæsiuerĩt, & insidiati fuerint.
Quem igitur quum non abesset, quærebant, contra quem ferociebant, vel absentem hũc
in medijs retibus habẽtes: habere nequeunt, & virtutẽ eius neq; sic agnouerũt. Quia non-
dum venerat hora eius, hoc est, idoneum mortis tẽpus quo se traditurus erat, nondum vr-
gebat. Etenim neque tunc potuissent aliquid aduersus eum, nisi fuisset tẽpus opportunũ,
quod ipse sibi delegerat. Non enim impotẽtiæ erat crucifigi, sed permissionis. Permisit enim
quando voluit. Quia illi iampridẽ desiderabant occidere illum, sed tenebantur inuisibili-
bus vinculis virtutis suæ. Oportebat enim eum diutius versari in vita secundum carnẽ,
vt hominibus maioris vtilitatis fieret author, monstrando signa & sermones, & doctri-
nas. Quidam autem illud, Vbi est pater tuus, sic intelligũt dictum a Iudæis ad dominum
quasi ad iniuriam, & probrum. Opprobrabant enim ei, quasi ex fornicatione natus es-
set, & quasi non cognosceret patrem suum, hæc dicebant. Et aliter: Patrem eius vt vilem
habebant Ioseph; & dicunt. Vbi est ille pater tuus? quasi dicerent, obscurus & igno-

bilis pater tuus,quid illum tantopere iactas?

A *Dicit ergo iterum ei Iesus. Ego uado,& quæretis me, & in peccato uestro moriemini. Quo ego uado,uos non potestis uenire.Dicebant ergo Iudæi: Num interficiet semetipsum,quia dicit. Quo ego uado,uos non potestis uenire.Et dicebat eis:Vos ab infernis estis,ego de supernis sum.Vos de mundo hoc estis,ego de mundo hoc non sum.Dixi ergo uobis, quod moriemini in peccatis uestris. Si enim non credideritis quod ego sum,moriemini in peccatis uestris.* Qua de causa crebro illis dicit.Ego vado,& quæretis me. Vt ita concutiat & terreat animos eorum. Et vide quam statim inciderint in curas, & perplexi animo dicebant. Nunquid interficiet seipsum?Quanuis cupiebant se ab illo liberari,& illum e medio tolli optabant, atque etiam occidere moliebantur: attamen ita magnum quiddam de hac re imaginabantur, vt perplexo redderentur aĩo.Insuper sæpe dicebat.Ego vado:vt monstret, quod præsciat suam mortem,& quod non illorum virtutis opus crux sit,sed eiusdem voluntatis suæ. Vado enim,inquit, non vos me ducitis.ego sponte vado. Dicendo autem:Vos non potestis venire quo ego vado,ostendit,quod resurrecturus sit ipse quidem in gloria, & cõsessurus ad dexteram patris:ipsi autem in suis peccatis morituri sint. Illi igitur quid ad hæc dicunt?Nunquid occidet seipsum? Dominus autem tollens hanc illorum suspitionem,ostendit quod non careat condemnatione se occidi. Vos ab infernis estis, nihilque diuinum cogitare valentes, ita cogitatis.Ego autem quum non sim ex hoc mundo, hoc est,nihil mundanum & terrenum sapio,nunquam in tantam perueniam insaniam, vt me

B ipsum occidam.Hoc enim diabolicum est, & non diuinum. Hoc loco Apollinarius occasione sumpta,Manichæos omnes sequens,dicit. Vides quod non erat ex mundo hoc corpus domini, sed de supernis ac de cælo: sicut & diuus Paulus dicit, quod secundus homo dominus de cælo?Quid igitur est dicendum?Interrogare oportet illum, quomodo intelligat, quod ad Apostolos a domino dicitur. Vos non estis ex mundo: num & illi corpus habuerunt cæleste, & non huius creationis, vel quod non sapiant quæ huius mundi sunt,dixit dominus hoc? Manifestum quod ideo,quia non sapiebant quæ huius mundi.Ita nunc intelligendum. Ego non sum de hoc mundo, hoc est, non sum vnus ex vobis,qui mundana sapiunt. Sicut & Paulus ad quosdam dicens: Non estis in carne: non incorporeos eos esse dicit, sed testatur quomodo virtutum studiosi sint,& a carnalibus affectionibus liberi. Quid igitur vltra dicit eis dominus? Si non credideritis (inquit) mihi, in peccatis vestris moriemini. Quum enim propter hoc venerit, vt tollat peccata mundi, haud aliter remissionem peccatorum accipere possumus, quam per baptismum. Impossibile autem est baptizari eum qui non credidit. Omnino igitur necessarium postea in suo peccato mori infidelem. Non enim exuit veterem hominem, quia non baptizatus fuit.Idcirco & alio loco dicit dominus. Qui non credit, iam iudicatus est,non propter hoc tantum,quod non credidit, sed & quia priora peccata habens moritur.

Apollinarius.
i.Cor.xv.
Ioan. xv.
Rom. viij
Infidũ baptizare ĩpossibile.
Ioan.iij

Dicebant ergo ei.Tu quis es?Et dicit eis Iesus.In primis,quod & loquor uobis. Multa habeo quæ de uobis loquar ac iudicem,sed qui me misit,uerax est,& ego quæ audiui ab eo,hæc loquor in mũ

C *do.Non cognouerunt,quod de patre eis loquutus esset.* Post tantum tempus, post tantorum miraculorum ostensionem interrogant eum.Tu quis es?Ita fuerunt insipientes & irrisores.At dominus inquit. In primis quod & loquor vobis. Vos inquit indigni estis,vt audiatis a me sermones,& discatis quis sim.Omnia enim tentantes dicitis,& nihil ex his quæ loquor auditis.Ego autem possem vos etiam arguere,& non solum arguere,sed & punire. Hæc enim duo insinuat,dicens.Quia multa possem vobis loqui,& iudicare: per loqui,reprehensionem:per iudicare, condemnationem intelligens. At qui me misit, inquit, non ad hoc misit me, vt iudicem ac arguam. Non enim misit Deus filium suum; vt iudicet mundum; sed vt saluet mundum. Igitur quia pater meus ad saluandum me misit, verax autem est, merito nullum iudico nunc, sed solum loquor,quæ audiui de patre meo,ea quæ ad salutem scilicet spectant, non ad reprehensionem. Hæc autem dicebat, vt ne putent quod vt impotens non puniat eos; ostendit quod non puniat eos tanquam impotens,sed non volens: quia non ad puniendum,sed saluandum venerit. Hæc autem illo dicente, tam insipientes erant, vt non cognoscerent, inquit, quod patrem suum eis diceret,quanuis tanta de patre eis dicta essent: atqui vere obtenebratum erat insipiens cor eorum. Quidam autem sic intelligunt. Qui misit me, verax est. Possem,inquit,& nunc iudicare vos, sed reseruo in futurum seculum. Non creditis autem & retributionis tempus non suspicamini.Sed quanuis vos non credatis,saltem vel pater

meus est fidelis, quo statuit diem qui retribuatur vobis, qui & misit me vt prædicem illa, & manifestem mundo, eius & iustitiam & virtutem. D

Dixit ergo Iesus. Quum exaltaueritis filium hominis, tunc cognoscetis quod ego sim, & à meipso faciam nihil: sed ita ut docuit me pater, hæc loquar. Et qui me misit, mecum est. Non reliquit me solum pater, quia ego quæ placita sunt ei, facio semper. Postquam multa signa eis fecit, & non attraxit illos, nunc de cruce cum eis loquitur. Vos enim, inquit, tunc putabitis vos extra omnem solicitudinem & metum fore, & a me liberatos, quum me crucifixeritis: ego autem dico, quod tunc scietis quod ego sum, hoc est, CHRISTVS filius dei, qui omnia porto & duco, & non sum contrarius patri, neque a memetipso facio vel loquor: non enim habeo voluntatem propriam separatam a voluntate patris. Quomodo autem cognituri sunt ipsum in cruce? A signis, quæ tunc fiant: & a resurrectione & captiuitate: omnia enim hæc poterant declarare eius fortitudinem. Vtrunque igitur scietis, & fortitudinem meam, quando crucifigetis me, & concordiam meam cum patre. Neque enim pater vltus esset me, data ciuitate vestra Romanis, vel signis in cœlo factis, nisi filius eius essem, & eiusdem scientiæ, & non contrarius. Tunc igitur scietis, quod quæ doceo & dico: ab illo sint diuina omnino & verba dei: ac non mea, sed eius qui misit me. Deinde, vt ne putent quod missum esse, subiectionem significet, dicit. Pater meus mecum est. Nam quanuis miserit me vt hominem, tñ separatus sum ab eo, sed mecum, ille est vt deus cum deo. Et iterum ad humiliora sermonem deducens, inquit. Et non misit me solum, quia ego placita illi facio. Propter Iudæos autem tam humilia verba loquitur. Quia enim illi dicebant, quod non sit ex deo, quia sabbatũ non seruat, dicit: quia quæ beneplacita sunt illi facio, & ita quanuis sabbatum soluam, placitum hoc illi est. Ex his autem humilibus verbis ipse quidem nihil nocebat suæ gloriæ, auditoribus autem vtilitatem afferebat, imo & gloriam suam per hæc constituebat: nam audientes eum, quod omnia in patrem referret, adijciebantur & credebant in illum. Et ita humilia magis exaltabant illum. Vides opera beatæ humiliationis. Et quod hęc sic se habeant, audi sequentia. E

Hæc illo loquente, multi crediderunt in eum. Dicebat ergo Iesus ad eos qui crediderant ipsi Iudeos: Si uos manseritis in sermone meo, uere discipuli mei estis, & cognoscetis ueritatem, & ueritas liberos reddet uos. Vt dicebam, per humilia verba plures aduenisse auditores ita & Euangelista significat. Hæc enim (inquit) illo loquente, multi crediderunt. Hæc humilia scilicet verba, & indigna gloriæ suæ, & ita semper quando audis eum parum quiddam & humile de se loqui, ne turberis. Propter auditores enim talia loquitur, non valentes sublimius quiddam capere, sed statim ferocientes. Quid autem non euenisset, si ad profunditatem theologici sacramenti pertingere nequiuissent, quum & Christianis virtutem eius agnoscentibus, & per ipsum saluatis, sublimitas gloriæ eius impertingibilis sit? Audiens autem, quod multi crediderint, sic intellige, quod vulgariter crediderint, & nõ vt oportebat, sed sicut placati & demulsi verborum humilitate: quia non fuerunt tot vere fideles, id quod manifestũ est. Dicebat enim, inquit, ad eos qui crediderant Iudæos. Si vos manseritis in sermone meo. Significat enim eos superficialiter credidisse, & propterea nõ permansuros in fide. Hac quoque reprehensione indicat se nosse illorum pectora, & q̃ sit deus. Quia autem & recesserant qui prius putabantur discipuli eius esse, ideo ad eos qui nunc crediderunt, dicit; quod illi quidem recesserunt. Si autem vos manetis in sermone & fide, agnoscetis veritatem, hoc est, me: Ego enim sum veritas; quasi nunc quidem non agnoscetis veritatem. Non enim veritas, sed vmbra & typus sunt omnia quæ vos in lege tenere creditis. At si me agnoscitis, qui sum veritas, veritas liberos vos reddet, hoc est, ego, a peccatis scilicet. Qui enim credit in eum, qui tollit peccatum mundi, omnino liberatus est a peccatis. Sicut igitur his qui non credunt, dixit. In peccatis vestris moriemini: ita his qui manent in fide, promittit libertatem a peccatis. Nam legales quidem aspersiones & sacrificia, non liberant a peccatis, Figura enim fuerunt. Spirituale autẽ & verum sacrificium per fidem & agnitionem liberat nos; qui vltra serui non sumus, sed filij dei efficimur. F

Audito-rũ gratia, humilia sæpicule de se xp̃s loquitur.

Responderunt ei. Semen Abrahæ sumus, neque cuiquam seruiuimus unquam. Quomodo tu dicis. Liberi reddemini? Respondit eis Iesus, Amen amen dico uobis, quod omnis qui facit peccatũ seruus est peccati. Seruus aũt non manet in domo in æternũ, filius manet in æternũ. Si ergo filius uos liberos reddiderit, uere liberi estis. Iterũ arrogantes ad ignobilẽ suam nobilitatem respiciẽtes insolescunt, Semẽ Abrahæ sumus, quãuis de alio eos indignari oportebat. Dixerat em̃ eis;

A Veritatem scietis, quapropter oportebat dicere. Quid autem? veritatē igitur nescimus, mendacium ne sunt omnia nostra? sed nihil horum eis curæ erat. sed suspicabātur opprobrari sibi seruitutem & ignobilitatem in mundanis negocijs. Semen dicentes, Abrahæ sumus. Nusquam memores sunt suorum operum, sed ad patres recurrunt. Ideo & Ioannes ad eos dixit. Ne cœperitis dicere patrem habemus Abraham. Quanuis manifeste mentiti sint, dicentes. Nulli seruiuimus. Seruierunt enim: quoties in captiuitatem ducti sunt, & Ægyptijs, & Babylonijs, & alijs multis. Non autē arguit eos dominus mendaces; quia non studebat ostendere seruos hominum, sed peccati, quæ grauior seruitus est, a qua solus deus liberare potest. Remittere eī peccata solius dei est. Ideo dicit: Omnis qui facit peccatum, seruus est peccati, & vos igitur serui estis, quia peccatores. Insuper quia verisimile erat illos dicere: quanuis tali seruituti obnoxij sumus, sed sacrificia habemus, sed sacerdotes: qui purgabūt nos a peccatis, dicit quod & illi serui sint. Omnes enim peccauerunt, & indigent gloria dei. Et sacerdotes vestri quum & ipsi serui sint, non habent potestatem alijs dimittendi peccata, quod & ipse Paulus manifestius dicit. Opus habet sacerdos pro seipso offerre, sicut etiam pro populo, quia & ipse infirmitati obnoxius est. Seruus, inquit, non manet in domo, hoc est, non habet potestatem expendendi, eo quod nō sit paterfamilias, hoc est dominus domus. Filius autem, dominus domus est, & manet in domo. Domum autem dicit potestatem, sicut alio loco principatum ita nominat. In domo dicens, patris mei mansiones multæ sunt. Igitur vestri quidem sacerdotes quum serui sint, potestatem non habent remittendi peccata. At filius, ego maneo in domo, hoc est potestate & principali authoritate, quum sim dominus domus, libertatem vobis concedo. Omnia enim mea sunt, & æqualis potentiæ & potestatis cum patre sum, & si ego liberos vos reddidero, tunc vera libertate redimemini. Sic nunc quidem falsam libertatem celebratis, vere autem & re ipsa liberi a me eritis.

Matt.iij. Lucæ.iij. Cuius sit remittere peccata

Roma.iij. Hebr.vij.

Ioā. xiiij: Sacerdotes Iudęorū remittendi potestatem pctā non habent.

B

Scio quod semen Abrahæ sitis, sed quæritis me interficere, quia sermo meus non habet locum in uobis. Ego quod uidi apud patrem mium loquor, & uos quod uidistis apud patrem uestrum, facitis.

Vos quidem, inquit, vosipsos facitis semen Abrahæ: & ego vobis assentior: quod carnalem nobilitatē quæ est ex illo sancto seruetis; veruntamē spūalis cognatio a vobis abest. Ille iustus & misericors, & hospitalis, vos autem (vt aliam vestram vitam prætercam: hoc ipsum autem quod manifestū est & quod nunc operamini, examinem) homicidæ estis, & immisericordes, quæritis enim me occidere, & mortis reum me esse dicitis. Igitur quomō illius filij vere estis, qui ita paternos characteres reliquistis? Si igitur de eius gñe gloriamini, debetis & virtutem illius imitari. Deinde vt non possint dicere, iuste te quærimus ad occidendum, ponit causam. Non enim propter aliud insanitis contra me; quā propter sermonem meum, qui sublimior est vestra cogitatione, & a vobis capi nequit, quanuis non propter hoc oportebat occidere, sed magis orare, vt doceam dogmatum sublimitatem, & colere & obseruare. Insuper vt ne dicant; quia & merito te odio habemus propter sermonem tuum, non enim dicis a deo, sed a teipso, & propterea non possumus capere doctrinam tuam, dicit. Non a meipso loquor, sed quæ apud patrem meum vidi; hæc loquor; vos autem quod vidistis apud patrem vestrum, facitis. Nam ego quidem inquit diuina & cælestia loquor, & patrē meū per hæc exprimo, & vos patris vestri imaginem perfectam refertis, diabolum scilicet. Quando autem audis. Quod vidi, loquor, nō intellige corporalem visionem; sed naturalem cognitionem & veram. Nam sicut oculi bene videntes vident quod verum est, & non mentiuntur, ita & ego vere illa loquor, quæ cognoui apud patrem.

C

Responderunt & dixerunt ei. Pater noster Abraham est. Dicit enim Iesus. Si filij Abrahæ essetis, opera Abrahæ faceretis. Nunc autem quæritis me interficere, hominem qui ueritatem uobis loquutus sum, quam audiui à deo, hoc Abraham non fecit. Vos facitis opera patris uestri. Dixerūt itaque ei: Nos è stupro non nati sumus, unum patrem habemus deum.

Ipse quidē patrem eis ascribit diabolum, cui similes eos operibus videt. Contra, illi multum Abraham iactant. At dominus sanguinariæ eorum voluntatis meminit, & a genere iusti eos abducit, vt nimiam gloriationem eorum tollat, & persuadeat ne in hac vana carnalis nobilitatis spuma spem habeant, sed in voluntatis similitudine. Et profecto, sicut medicus animarum comprimit feruorem & hulcus, quod ex opinione generis Abrahæ natum, prohibebat accedere ad Christum, putantes sufficere ad salutem, hanc nobilitatem. Vbi igitur estis filij Abrahę, quū sitis homicidæ, & quæratis me occidere? Propterea ne quis dicat, iuste quęrunt te occidere, inquit, hominē non aduersariū deo, neque suam quærentē gloriam, sed

quæ audiui a patre meo illa, nempe veritatem, dicentem. Qualis autē erat veritas ista? Vel quod æqualis sit patri, & non seruus sicut vnus prophetarū; sed filius, nihil proprium vel faciens, vel docens, sed omnia quę patris. Nam propter hęc quęrebant illum occidere. At illi rursum dicebant. Nos ex fornicatione non sumus nati. Vide stultam inflationem. Dominus & a cognatione Abrahę eijcit eos, at illi sic arrogantes sunt, vt prę arrogantia seipsos etiam dei filios faciant.. Nam quia audiuerant. Filius primogenitus meus Israel, gloriabantur de diuina adoptione. Tametsi eos etiam audire oportebat, q deus alio loco dicit. Filios genui & exaltaui, illi autem respuerunt me. Quanuis autem dominus potuisset eos arguere, quod ex stupro multi eorum fuissent nati, nam cōtra legem admiscebantur Gentilibus Hebrææ mulieres, & Iudæi Gētilibus, non tamen facit. Non eñ studebat reprehendere eorum carnalē ignobilitatem, sed in hoc toto studio incumbebat, vt degeneres eos secundum spiritum ostenderet.

Exo.iiij. Esaię.i.

Dixit ei Iesus. Si deus pater uester esset, diligeretis utique me, ego enim ex deo processi, & ueni; neque enim à meipso ueni, sed ille me misit. Quare loquelam meam non agnoscitis? Quia non potestis audire sermonem meum. Postquam eiecit eos a familia Abrahæ, ipsi in arrogātia prosicientes faciunt deum patrem. Vbi enim opprobrauit eis quod homicidæ essent, ipsi pro defensione afferunt, quod deum vindicent. Et propterea consultant contra eū, & talia dicunt. Ideo & dominus monstrans, quod plane non deum vindicent, neque filij sint dei, meditantes cędem contra se, sicut illi arbitrabantur, sed magis aduersarij essent deo dicit. Si deus pater vester esset, diligeretis me. Ego enim ex deo exiui, in mundum videlicet iuxta aduentum in carne. Non enim sum aduersarius deo, a quo veni, & ita illius vos estis inimici, me impugnantes. Quare sermonem meum non cognoscitis, neque intelligitis, neque cogitatis quæ dicam? omnino plane propter nihil aliud, quam quod nō potestis audire sermonem meum, hoc est non vultis. Non posse enim pro non velle ponitur. Quandiu enim in vobis odium fuerit: & mens sanguinaria: quomodo poteritis audire quæ dico?

Non posse pro nō velle.

Vos ex patre diabolo estis, & desiderijs patris uestri uultis obsequi. Ille homicida erat ab initio & in ueritate non stetit, quia non est ueritas in eo. Quū loquitur mendaciū, ex proprijs loquitur quia mendax est & pater eius. Ego autem quia ueritatem dico, non creditis mihi. Dixerat, non potestis audire sermonem meum, hoc est non vultis. Deinde subdit etiam causam propter quam non volebant, eo quod inquit, ex patre illo vestro estis, quod dico diabolo. Nam vos quidem ascribitis vobis patrem deum per arrogantiam, & opera vestra testantur diabolum patrem vestrum magis germanum. Nam eius desideria vultis facere. Et non dixit opera sed desideria ostendens mire affectos homicidij mendacijque libidine, quæ maxime propria mala sunt diaboli. Ille enim homicida fuit ab initio, atque ita vos quoque quærentes me occidere, similes facti estis illi, qui Adam occidit, quia & ille in veritate non stetit, sed mendacij pater est. Igitur & vos mentientes, & dicentes, quod non sim ex deo, & non stantes in veritate, neque manentes in vero sermone, illius filij estis, qui mendacium peperit. Nam ille & deum apud homines criminatus est Euę, dicens. Inuidens vobis prohibuit vos a ligno. Et iterum apud deum homines accusauit falsa, vt Iob dicens. Non gratis Iob colit deum. Quum igitur loquitur mendaciū, ex proprijs loquitur, hoc est homines quidem mendacio vsi, quasi re aliena vtuntur eo. Diabolus autem quum mendacio vtitur, re propria vtitur. Nam ipsius & proles, & ipse proprie est mendax, & pater eius, hoc est mēdacij ipse est pater. Dixit enim ad Euam Quacunque die comederitis, eritis sicut dij. At hi mortem magis vindemiarunt. Ego autem, inquit, quia veritatem dico, nō creditis mihi. Nihil enim aliud potestis in me arguere, quam solam veritatem, & hinc est illa vestra contra me rabies, quia filij patris mendacij estis.

Homicidiū & mēdaciū maxime propria mala diaboli.

Iob.i.

Gene. iij.

Quis ex nobis arguet me de peccato? Si ueritatē dico uobis, quare uos non creditis mihi? Qui ex deo est uerba dei audit. propterea uos nō auditis: quia ex deo nō estis. Respōderunt igitur Iudæi, & dixerūt ei. Nōne bene dicimus nos, quod Samaritanus es tu, & dæmoniū habes? Respondit Iesus. Dæmoniū nō habeo, sed cohonesto patrem meum: uos ignominia affecistis me. Ego autem non quæro gloriā meā, est qui quærat & iudicet. Quia dei filios seipsos nominabant, inquit, Si dei estis filij, vtique peccantem debetis odio habere. Si igitur & me quem odio habetis: potestis arguere peccantē, manifestum quod iuste odio me prosequimini, q si nemo potest arguere, manifestum quod propter veritatem me exosum habetis. Quam autem veritatē? Omnino quia dixerat se dei filium, id quod verissimum est. Quum autē is qui

A ex deo est, verba dei audit, ita etiam vos, si dei filij essetis, non a me audiendo declinaretis, neque ad mortem quæreretis eum qui e supernis venit filium dei, & ea quæ dei erāt loquentem. Igitur dominus quidem ita mansuete cum eis loquutus est, at illi ad cōuicia pergunt. Nonne bene, inquiunt, dicebamus, quia Samaritanus es tu, & dæmoniū habes? Altior sermo, stultitia apud stultos videtur. Samaritanum ipsum dicebant, quod morē Iudaicum destrueret, nempe sabbatum. Samaritani enim non egregie iudaizabant. Dæmoniacum autem illum vocant, fortassis quidem & hoc modo, quo eum eijcere dæmonia dicebant in principe dæmoniorum. Semper enim calumniabantur eum eijcere dæmones in Beelzebul, quum faceret miracula. Fortassis autem secundum quod reuelauit ipsorum cogitationes dæmonium eum habere cogitabant, putantes a dæmonibus ei reuelata cordis arcana. Quando autem dixerunt eum Samaritanum? Nusquam enim Euāgelista hoc dixit. Manifestū igitur quod multa prætermiserint Euangelistæ, & non oīa scripserint, sicut alio loco assignauimus. Igitur illi quidem talia per ignominiam proferunt, ipse autem patienter in se iniurias suscipit. Nam quum seipsos filios dei dicerent, vehementer eos arguit, veritatem vindicans: quando autem ipsum iniuria afficiunt, non vlciscitur: docens etiam nos quæ cōtra deum sunt, vindicare quæ autem contra nos, mansuete ferre, sicut & ipse mansuete dixit. Ego, inquit, dæmonium non habeo, sed honoro patrem meum. Quomodo autem honorabat patrem? Vlciscens illum, & non sinens eos, qui homicidæ erant ac mendaces, saluatoris & veritatis filios nominari. Vos igitur, inquit,

B eo quod honoro patrem meum, quem vos iniuria afficitis, dum falso affirmatis ipsum esse patrem vestrum, propterea me ignominia afficitis, sed quanuis ego meipsum non vindico, sed quum iniuria afficior, sustineo, ne existimetis inultam fore iniuriā hanc. Est enim pater: qui me vlciscitur: quia propterea iniuria afficior quod ipsum vlciscor, & non patior vos, qui vos illius filios asseritis. Est igitur qui quærit gloriam meam, qui & potest iudicare & condemnare eos qui me iniuria afficiunt. Sæpe enim quis quærit vlcisci, & nequit ipse iudicare. Igitur pater & quærit filij gloriam: & potest iudicare, propter ea dixit. Est qui quærit & iudicat.

Lucæ.xi. Nō omia scripserūt euangelistę.

Amen amen dico uobis, si quis sermonem meum seruauerit, mortem non uidebit in æternum. Dixerunt ergo illi Iudæi: Nunc cognouimus quod dæmonium habeas. Abraham mortuus est & prophetæ, & tu dicis. Si quis sermonem meum seruauerit, non gustabit mortem in æternum. O misericordiam illi quidem iniuria afficiunt: ipse autem quæstionem de gloria sua, & defensionem patris omittens ad admonitionem & doctrinam vertitur, benefaciens his qui iniuria prosequuntur, ita oportet etiam nos vlcisci inimicos. Si quis sermonem meum seruabit, hoc est credendo simul & vitam habet puram. Tunc enim quis vere tenet doctrinam domini, quando & puram habet vitam. Talis igitur non videbit mortē, qua peccatores in futuro seculo immortali supplicio tradūtur, & vera vita excidunt. Insuper etiam significat eis, quod si quis sermonē meum seruauerit, non moritur, quanto minus ego. Quid igitur sæuitis contra me? a quo tam procul abest vt detinear a morte, vt & alijs magis verā conferat vitā. Nam qui credunt, quanuis moriantur naturaliter, attamen in deo viuunt. Sed Iudæi quid ad hæc dicūt? Dæmonio ipsum agi putant, quasi aliena quædā: quasi mēte captus, diceret. Nā qui sermones dei auribus perceperūt, mortui sunt Abraham & prophetæ, & qui tuos auscultant non morientur? Profecto nunc aiunt: cognouimus multis & copiosis argumentis, quod dæmonijs actus hęc dicas.

Quomodo vlciscēdū de inimicis.

Quando quis doctrinā domini teneat.

C

Nūquid tu maior es patre nostro Abraham, qui mortuus est, & prophetæ mortui sunt? Quē tu te ipsum facis? Respōdit Iesus: Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est. Est pater meus qui glorificat me, quē uos dicitis deū uestrum esse, & tamen nō cognouistis eum: ego aūt noui eū. Et si dixero quod non nouerim eum, ero similis uobis mendax, sed noui eum, & sermones eius seruo.

Insipientes illi quum non intelligerent de qua morte dominus diceret quæ credentes in se læsura non esset. loquuntur ad eum stultissima quædam & insipientissima verba. Vide em quomō respondent. Num tu maior es patre nostro Abraham? Et vtique sic oportebat dicere, num tu maior es deo? Hi sermon dei audito: mortui sunt, & qui tuum audiunt, non moriuntur? sed non sic, & quid dicunt? Volentes eum ostendere & Abrahamo minorem. Ipse autem dominus non reuelat eis de qua morte dixerit, quod autem Abrahamo melior sit, persuadet eis paulopost. At quod dicunt: Quem teipsum facis? contumeliose dicunt. Tu qui nullius momenti es: qui fabri filius, qui ex Galilæa quem teipsum facis? Neq; opera, neque veritas, neq; scriptura: sed tu, quem teipsum facis? rapis em gloriam. At dominus: Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est, sicut vos putatis,

nunc autem est alius qui glorificat me pater meus. Glorificat enim ipsum semper, atque
id per prophetias de illo, & per testimonia de cælis, & per innumera & immensa miracu
la. Hunc autem vos patrem, inquit, dicitis, quod deus vester. Sed neque vt meum patrē
ipsum agnoscitis, neque vt deum vestrum, Nam siue patrē meū illū agnosceretis, hono
Exo. xx, deu. v. re vtique filium eius prosequeremini, nunc autem dum filium non colitis, manifestum
quod non cognoscitis illum vt patrem meum. Sed neque vt deū cognoscitis illum, alio
qui timeretis sermones eius, vt dei, nunc autem vsqueadeo contemnitis eum: vt quum
ille præceperit, ne occidas: vos meditemini mortem meam, idque quum non possitis me
arguere de peccato. Ex his igitur manifestum, quod eum modis omnibus ignoretis. Ego
vero scio eum naturaliter omnem eius notitiam habens. Qualis enī sum ego, talis & pa
ter. Igitur quia scio meipsum, & ille scit. Si autem dixero quod nesciam eum, ero similis
vobis mendax. Nam vos quidem per arrogantiam, dicendo, quod eum sciatis, mentimi
ni, atqui ego quum sciam eum si dixero me nescire, negabo veritatem. Quam igitur con
iecturam affers, quod scias eum? Quia, inquit, sermonem eius seruo: sermonem vocan
do mandata, neque enim aduersarius sum illi, neque aduersarius deo arroganter loquor
neque mandata eius soluo. Vos autem quia sermonū eius trāsgressores estis, captique
malis concupiscentijs constringimini, & cædes sititis, & alia multa lege interdicta cōcu
piscendo facitis, manifeste declaratis vos ignorare illum. Nam si cognouissetis, seruare
tis vtique sermonem eius hoc est mandata. Quidam autem sic intelligunt, seruo sermo
nē eius, hoc est: propterea scio eum, quia habeo in meipso sermonē essentiæ eius in nullo
diminutum hoc est definitionem, & eadem natura sermonē quem pater habet, hunc eū
sermonem in nullo minorē & ipse habeo. Nam eadē est natura, & idem sermo substan
Psal. lix et proem tię patri & filio, & ita scio patrem. Nam & sermonem eius substantiæ conseruo in nullo
minorē. Est autem hęc figura consueta in scriptura, vt quum dicitur. Da nobis auxilium
de tribulatione, & vana salus hominis. Hoc loco enī coniunctio &, pro enim ponitur, vt
q̄ dicitur, hunc habet sensum. Da nobis auxilium vana enim salus hominis. Sic etiam
hoc loco. Scio illum, & sermonem eius seruo, coniunctio &, pro enī ponitur. Inquit, Ser
monem enim eius seruo.

Abrahā pater vester exultauit, ut uideret diem meū, & uidit, atque gauisus est. Dixerūt ergo Iu
dæi ad eū, Quinquaginta annos nondū habes, & Abrahā uidisti? Dixit ei Iesus. *Amē amē dico uo*
bis, antequā Abrahā esset, ego sum. Tollebant ergo lapides, ut iacerent in eum. Iesus autem abscon
dit se: exiuit è templo, transiens per medium ipsorum & præterijt sic.

Hoc loco docet, quod maior sit Abrahamo: quia enim illi dicebāt ei, nō tu es maior pa
tre nostro Abraham? dicit hoc loco, etiam maior sum. Etenim ille exultauit: vt videret
diem meum, hoc est desideratum & optatum habuit illum, & gaudij authorem scilicet
Geñ. xxij Quē abrahā, Isaac offerens prefigurarit. eo quod in beneficiū cederet, & non parui alicuius commodi, neque vulgaris esset dies,
sed magni. Diem autem dicit crucem. Nam præfigurabat illum Abraham in oblatiōe
Isaac, & arietis sacrificio. Sicut enim illic Isaac ligna, ita dominus crucem portauit, & si
cut relictus quidem est Isaac, immolatus autem aries, ita & deus quidē alienus est a passi
one, in humana autē natura & carne passus est. Hunc diem crucis quū prēuidisset Abra
ham, gauisus est, eo quod futurus esset in salutem mundi. Insuper hoc loco ostendit eos,
alienos esse ab Abraham. Si quidē de quibus ille gaudebat, hi insaniebant. Significat au
tem quod non inuitus passionem aggrediatur, siquidem laudat eum qui exultauit pro
pter crucem. Nam inde (vt dictum est salus orbis.) Alij autem intelligunt per diē omne
tempus aduentus CHRISTI, q̄ quum Abraham præuidisset, gauisus est, quod ex ip
psal. cxvij so & semine eius surrecturus esset saluator, & fortassis non solus Abraham gauisus est,
sed & omnes, sicut Dauid dicit. Hæc est dies quam fecit dominus, exultemus & lętemur
in ea. Et ipse quidem hęc dixit. At illi non potuerunt pertingere ad sublimitatē dictorū
neque dignabantur interrogare vel discere quis esset dies ille, quem vidisset Abraham,
immo irrident eum, vt insana quędam loquentem. Quinquaginta enim, inquiunt, annos
nondum habes, & Abraham vidisti? Hoc autem dicebant existimantes dominum ferme
quinquaginta annorū esse, tametsi tunc triginta & tres tantū annos haberet. Quare autē
Annº Iubileus. non dixerunt, quadraginta annos nondum habes, sed quinquaginta? Curiosior sane hęc
interrogatio. Nā simpliciter sic incidit eis, vt memores essent quīquaginta annorū. Ve
leui. xxv runtū dicunt quidā quinquagesimū eius annū ad honorem anni iubilei dictum, quo &
nu. xxxvi seruos liberos dimittebant, & possessiones emptę reddebantur, & omnia alia perficiebāt
quę ad honorem dei constituta. At dominus dicit. Antequam Abraham esset ego sum,

A Vide non dicit, antequam Abraham esset, ego eram, sed sum. Istud enim verbum sum, deo proprie conuenit, eo quod perpetuus sit & sempiternus, id quod hoc verbum significat. Itaque sicut pater eius in veteri lege, hoc verbo vtitur. Ego sum qui sum, de Abrahã autẽ dixit, esse merito tanquam de corruptibili. Nam qui factus est & corrumpitur. Verbum aũt, sum, diuinam & ab omni corruptione alienam sempiternitatem significat, quapropter & Iudæi existimantes hoc blasphemum verbum, tulerunt lapides contra eum. At ipse iterum delitescit, se humilians ne ante tempus moriatur. Quomodo aũt se occultat? Non in angulũ tẽpli se coniecit, neque in domunculam quandã fugit, neque post parietem, vel columnam se incuruauit, sed sua magna potestate inuisibilem se fecit insidiatoribus, quamuis per medium illorũ exiret. Et præteriuit sic, hoc est, transiuit simpliciter, sic & absque labore. Vide autem quomodo ipse quidem omnia quę debebat, impleuit. Nam ipse quidẽ satis eos docuit, & de se, & de patre, & monstrauit eis nobilitatem & libertatem veram, quæ a peccatis libera est, & quod sola seruitus peccati fœda, & in summa nihil eorum quæ oportebat, reliquit, illi autem lapidant eum. Ideo reliquit illos, quia non vltra correctionem recipiebant. Annota aũt, quod lapidantes illum, hi erant, de quibus dixit Euangelista, quod crediderint in eum. Nam sic fides illorum non erat fides, sed temporaria quædam & frigida affectio in his, quæ a Christo dicebantur.

Sum, verbum cui couẽniat, & quid significet.

Exod. iij.

CAPVT NONVM.

B

ET *præteriens Iesus uidit hominem cæcum à natiuitate, & interrogauerunt eum discipuli eius, dicentes: Rabbi, quis peccauit, hic, an parentes eius, ut cæcus nasceretur?* Exiuit quidem de templo dominus, vt furor Iudæorum mitigaretur ad sanandum autem cæcum conuertitur, etiam per hoc signum duritiam & impersuasibilitatem eorum frangere conans, tametsi nihil illis prodesset. Insuper & ostendit eis, quod non sine causa, neque arroganter dixerit, priusquam Abraham esset, ego sum. Ecce enim miraculũ facit, quale nullus vnquam prius. Nam & si quis aperuerit oculos cæci, non tamen cæci nati. Manifestũ igitur, quod deus sit & ante Abraham, qui fecit hoc, quod a seculo non factum est. Dedita autem opera, ad cæcum venit, non ille ad ipsum. Proinde & discipuli quum vidissent eum tam intente spectantem cæcum interrogant, quis peccauit? hic, vel parentes eius, vt cæcus nasceretur. Nam apparet quidem interrogatio frigidior. Quomodo enim peccasset priusquam nasceretur? Neque enim apostoli gentiles nugas receperunt, quod anima ante corpus in alio mundo versans peccet, ac deinde pœnã quandã recipiat in corpus descendẽs. Piscatores eñ quũ essent, neque audiuerant tale quiddã, quia hæc philosophorum dogmata erant. Videtur igitur insipiens quæstio, sed ei qui non attendit. Disce eñ quod apostoli dicente Christo ad paralyticum, ecce sanus factus es, nõ vltra pecces, vt ne deterius quiddã tibi fiat, vbi cęcum viderunt, dubitabant, & quasi talia dicunt. Esto ille propter peccata paralyticus fuerit, de hoc vero quid dixeris? nũquid ipse peccauit? Sed hoc dicere non potes, nam a natiuitate cęcus est. Num parẽtes eius? Neq; enim filius pro patre punitur: Igitur non tã interrogant, quam dubitando hæc dicunt. At dñs soluens dubium illorum, dicit. Neque hic peccauit, nam quõ peccasset priusquã nasceretur? neque parentes eius Non dicit autem hoc, quod liberauerit eos a peccatis. Non enim simpliciter dixit, ꝙ non peccauerint parentes, sed addidit, vt cæcus nasceretur, nam peccauerunt quidem parẽtes eius, sed non inde huic cæcitas. Neque enim iustum est propter parentum peccata affligi filios qui non iniuste agunt, & hoc deus docet per Ezechielem, dicens: Patres comederunt vuam acerbam, & dentes filiorum obstupescunt. Legem item ponit & per Mosen, Non morietur pater pro filio. Sed dixerit quis: Quomodo scriptum ꝙ reddat peccata patrum in filios in tertiam & quartam generationem? Dicendum igitur ꝙ primũ quidẽ non sit generalis hæc sententia, neque contra omnes dicta, sed solum contra eos qui egressi sunt de Ægypto. Insuper attende mentẽ sententiæ. Non eñ hoc dixit, quod pro peccatis patrum puniantur filij, sed quod peccata patrum, hoc est pœnę pro peccatis, irrogandæ sint etiam filijs ipsorum, vtpote his qui similia deliquerint. Nam vt ne putent hi, qui ex Ægypto egressi sunt: quod quanuis grauius peccauerint quam parẽtes, non ijsdem supplicijs puniantur, inquit: Non sic erit, sed peccata patrum,

Ioan. v.

C

Eze. xviij.

Exod. xx.

Dū parētū fuerint filij pctōrū sectatores ipsorū ferunt plerunq; pœnas.

hoc est pœnę, etiam ad vos peruenient, quia non facti estis meliores, sed eadem, ac dete- D riora peccastis. Quod autem sępe vides pueros mori idque propter parētum pœnā, sci- as quod deus propter misericordiam præripiat illorum vitam: vt ne quum superui- xerint: deteriores parentibus fiant, & in malum suarum animarum, & multorum vi- uant. Veruntamen hæc, abyssus diuinorum iudiciorum apud se continent. Nos ad se- quentia pergamus.

Respondit Iesus, Neque hic peccauit, neque parentes eius, sed ut manifestentur opera dei in illo. Oportet me operari opera eius qui misit me, donec dies est. Venit nox, quando nemo potest opera- ri. Quandiu fuero in mundo, lux sum mundi. Ecce iterum alia dubitatio. Quæret enī quis- piam, quomodo hoc dictum sit. Iniuria enim affectus est homo priuatus lumine, vt ma- nifestētur opera dei? Nō potuerunt illa aliter manifestari? quali iniustitia affectus est lu- ce, inquit, priuatus est. Et quale damnum ex eo quod sensibili luce priuat⁹: & oculis ani- mæ illuminatus est? & ita cęcitas in bonū ei cessit per sanationem cognoscenti verū iusti- tiæ solem, non igitur iniustitia affectus est sed beneficium accepit cæcus natus. Insuper

ἵνα ὅπως hoc est apud nos vt quid ī scriptura positę designant.

& hoc scias, quisquis diuina scrutaris, quod verbum ἵνα & ὅπως, hoc est apud nos, vt sę- pe in scriptura ponuntur, non vt causam, sed vt euentum designēt, sicut & apud Dauid. Vt iustificeris in sermonibus tuis. Non enim peccauit Dauid, vt iustificetur deus: sed quia ex opere peccantis Dauid contigit iustificari deum. Nam quum deus quidem tan- ta illi dedisset, quanta accipere dignus non erat, ipse autem mandatum dei transgressus esset, & cędem cum adulterio commisisset, & regno in contemptū dei abusus esset, quid aliud ex facinore accidebat, quam omnino vt deus qui iudicabatur, & disceptabat cum

psal.l.
ij.reg. xi.

Dauid, iustificaretur, & victor appareret condemnato rege? Quia a quo regnum acce- perat illius reges reiecit propter istudipsum, quod rex erat. Nam si priuatus fuisset, non duo illa mala facile simul committere potuisset. Vides quomodo hic, vt iustifice- ris, non causam, sed euentum dicat, & innumera alia etiam apud apostolorum repe-

roma .i.

ries. Manifesta enim dei notitia est in gentibus, ad hoc vt sint inexcusabiles, quanuis non ideo deus gentibus dederit scientiam, vt inexcusabiles peccent, Nam ipse quidem dedit vt non peccent, deinde quia peccauerunt, ex facinore cognitio cessit eis in hoc, vt sint inexcusabiles. Et iterū: Lex subintrauit, vt abundaret condēnatio, quanuis propter hoc data sit, vt magis comprimeretur peccatum. Quia autem non voluerunt illud repri- mere hi qui legem susceperant, facta est eis lex in abundantiam peccati, amplius enim & magis imputatū est eis, quod & legem habentes peccauerint. Sic igitur & hoc loco,

roma.v.

vt appareant opera dei in illo, non causa, sed euentus designatur. Ex hoc enim, quod sic natus est cęcus, intelligit glorificari deum. Nam sicut sæpe architectus domum partim quidem elaborat, partim imperfectā relinquit, vt si quis forte ei non credat, quod ipse nō sit ille qui partem extruxerit, possit per hoc quod conditum est, & imperfectum, oste- di, quod & ipse extructi opifex sit. Ita & deus noster Iesus excæcata membra sanans, & in suam naturam constituens, ostendit quod ipse sit qui & alia membra condidit. Dicēs

cōparatio

autem, vt manifestetur gloria dei, de seipso dicit: non de patre. Nam illius gloria manife- sta erat, suam autem oportebat manifestare, quod ipse erat ille qui ab initio fecerat ho- minem, & plane non parua erat gloria, vt manifestaretur quod ipse qui nunc apparuit homo, sicut deus condiderit hominem. Quod autem de seipso hoc dicat, audi sequentia: subdidit enim. Oportet me operari opera eius qui misit me. Oportet me, inquit, manife- stare meipsum; & facere opera quæ possunt me ostendere facere eadem quæ pater. Vi- de autem quo modo non dixerit, quod talia opera quę faciat pater, oportet & me ope- rari, sed illa ipsa quę facit pater. Nam oportet me, inquit: operari opera illa. Opera illa ip- sa, quę is qui misit me, facit. Hęc autem oportet me operari, quādiu dies est, hoc est, quā- diu pręsens vita agitur: vt homines possint in me credere, quia ventura est nox, in qua nullus poterit operari, hoc est credere. Opus enim fidem nominat. Itaque in futuro secu-

ephe.vi.
Fides ī futuro seculo nō erit

lo nullus potest credere. Nam dies quidem pręsens vita est, eo quod possumus nunc si- cut in die operari, quanuis & Paulus hanc noctem nominet, eo quod in ea ignoretur: quis virtutem vel peccatum operetur, & quod ad comparationem futuræ lucis minus circunfulgeat iustos. Nox autem futurum seculum, eo quod null⁹ illic poterit operari quanuis & Paulus hoc idē vocet, eo q̄ tunc vt in luce refulgebant iusti, & apparebunt vniuscuiusq; facta. Itaque in futuro seculo fides non erit, sed & voluntarij & inuolunta- rij obedient. Quandiu igitur in mūdo ero, lux sum mundi. propterque doctrinam & mi- raculorum ostentationem illustro animas, atque ita oportet me multorum animas illu-

minare

A minare, per hoc quod sano cæcum, & pupillas oculorum eius illustro. Nã quia lux sum, oportet me & sensibiliter, & spiritualiter illuminare.

Hoc quum dixisset, expuit in terram, & fecit lutum ex sputo, & illeuit lutum super oculos cæci; & dixit ei. Vade, laua in piscina Siloæ, quod si interpreteris, sonat missus. Abijt ergo & lauit, & uenit uidens. Dicens, inquit, hæc Iesus, non his verbis contentus est, sed & opus addidit. Expuit enim in terram, & lutum fecit, inunxitque oculos cæci, ostendens per lutum quod ipse sit qui & Adam de luto formauerit. Dicendo enim: Ego sum qui Adam formaui arrogantius visum fuisset audientibus, quod per opus monstratum non ita offendit, propterea & de luto oculos illi format more opificij, quo & Adam formatus est. Nõ formauit autem tantum oculos, neque aperuit tantum, sed & videre concessit, vnde signum est quod & Adæ animam inspirauerit. Nam quum illa non operatur etiamsi oculus sit, non videt. Porro sputo inungit oculos, quia missurus erat eum ad Siloam, vt ne aquæ fontis ascribatur miraculũ, sed discamus, quod virtus egressa ex ore eius, ipsa formauerit, & aperuerit oculos eius, propterea expuit in terram, & ex ore fecit lutum. Deinde vt ne putes quod terræ fuerit miraculum, iubet vt omne deponatur lutum. Quidã autem dicunt, quod & lutum non sit depositum, sed formatum in oculum. Cæterum iubet eum ad Siloam ire: partim vt discamus cæci fidem, & quam obediens fuerit. Non cogitauit, quũ lutum & sputum adhibitum oculis, quid opus mihi Siloa, quamvt lauer? sed obtemperauit præcipienti. Insuper vt & confundat Iudæorum ingratitudinem. Verisimi-
B le enim erat multos illum luto super oculos vnctum vidisse, & eum diligenter obseruasse: & ita non potuisse postea dicere, Hic est, hic non est. Et tertio ostendens se non esse iniquum legi veteri, non mittit ad Siloam. Propterea & Euãgelista interpretationem Siloę ponit, vt discas quod & illic Christus eum sanarit, & quod Siloa figura sit Christi. Sicut eñ spiritualis petra est Christus, ita & spiritualis est Siloa. Et sicut torrens ille Siloæ repentinus: & vehementior apparebat terribili quodam fluxu, ita & aduentus domini occultus, & angelis incognitus, omne peccatum, virtute diluit.

Itaque uicini, & qui uiderant eum prius, quod mendicus esset, dicebant. Nonne hic est qui sedebat, & qui mendicabat? Alij dicebant. Hic est. Alij rursus: Similis est ei. Ille dicebat: Ego sum. Dicebant ergo ei. Quomodo aperti sunt tibi oculi? Respondit ille, & dixit. Ille homo qui dicitur Iesus, lutum fecit, & inunxit oculos meos, & dixit mihi. Vade ad piscinam Siloæ, & laua. Vt autem abij & laui, uisum recepi. Perculsi admirabili miraculo vicini, increduli erant, quanuis abitio ad Siloam oculis eius luto inunctis, ad hoc erat, vt multi eum viderent, & non postea negarent, quasi nescientes vnde, attamen adhuc increduli sunt. Non temere autem hoc adnotauit Euangelista, quod mendicus fuerit, sed vt ostendat ineffabilem domini misericordiam, quæ se ad infirmos vsque demittat, ita vt & mendicum summa diligentia curaret. Et vt inde etiam ipsi disceremus, ne contemnamus inimicos. Cæcus autem neque priorem erubescens cæcitatem, neque populum, timens confitetur. Ego sum, prædicans benefactorem, & dicit, Homo quidam, qui dicitur Iesus. Hominem dominum uocat, eo quod de illo nihil vnquam magni cognouerat, fatetur autem quantum
C tunc cognouit. Vnde autem cognouit illum, quod Iesus esset? ex colloquio ad discipulos. Nam quia discipuli quidã eum interrogauerant de illo, vt ipse multa loqueretur eis. Nempe oportet me operarri opera eius qui misit me, & quod lux sum mundi. Talia autem nullus alius docebat, nisi solus Iesus. Et illis verbis crebro vsus est. Inde agnouit eũ cęcus, quod Iesus esset. Nam facientem lutum, & inungenrem oculos, ex contractu agnouit, Spuentem non item. Non enim sciebat, eo quod nondum admouisset, neque apposuisset. Ita erat vere homo.

Dixerunt ergo ei, Vbi est ille? Ait: Nescio, Et ducũt ad pharisæos eum qui dudũ cæcus fuerat. Erat aũt sabbatum quũ lutum faceret Iesus, & aperiret oculos eius. Iterũ ergo interrogabant eum & pharisæi quomodo uisum recepisset. Ille aũt dixit eis. Lutum mihi imposuit super oculos, & laui, & uideo. Dicebant ergo ex pharisæis quidam. Non est hic homo à deo, quia sabbatum non obseruat. Alij aũt dicebãt, Quomodo potest homo peccator hæc signa ædere? Et dissensio erat inter eos. Quoniam dominus sanat, & miraculum faciens: consueuerat, eo quod alienus ab ostentatione, secedere, interrogatus cæcus dicit. Nescio. Verum omnino loquens & in hoc. Ducunt autẽ illum ad pharisæos, vt diligentius & exactius interrogaretur. Porro Euangelista assignauit sabbatum esse, vt ostendatur malitia illorum, quod contra Christum

apprehenderint occasionem,& arguerint illum propter violationem sabbati, & ita tentarint adumbrare miraculum, propterea neque interrogant illum quomodo viderit, D sed quomodo oculos eius aperuerit, per omnia calumniantes dominum, quod in sabbato operatus fuerit,cogentes illum cæcum commemorare,quod lutum fecerit,in sabbato scilicet. Ipse autem sicut ad eos qui audierant iam loquẽs:neque nominis Iesu memor est,neque quid ad ipsum dominus dixerit, sed solum lutum imposuit super oculos meos,& laui,& video. Verisimile enim fuit,quod audierit pharisæos ab ijs qui adducebant ipsum ad illos quod forte accusauerint Iesum, & dixerint. Ecce qualia facit in sabbato Iesus. Operæprecium est autem videre cæci in dicendo libertatem; vt & pharisæos impauide alloquitur. Nam illi quidem cogebant eum, vt metu perculsus negaret sanationem. At ille clarius exclamat: Video. Dicebant igitur quidam ex pharisæis, non omnes, sed impudentiores. Hic homo non est ex deo. Alij autem dicebant: Quomodo potest homo peccator talia signa facere? Vides multos a signis mulceri? Ecce & hi pharisæi & principes erant,attamen a signo placantur,& defensionem suscipiunt. Et dissensio erat in eis. Hæc dissensio prius orta fuit in turba,nam alij quidem dicebant,alij autem non. Nunc autem & in principibus oritur. Et multis ex pharisæis diuisi ab eis sunt; & patrocinantur,miraculo. Veruntamen quanuis diuisi fuerint:negligentius tamen instant pro Christo, & dubitando & duplici animo magis quam firmiter. Audi enim quid dicant. Quomodo potest homo peccator talia signa facere? Vides quam leniter vrgeant? Vide autem & malitiam eorum, qui criminantur. Non enim dicunt: Hic non est ex deo, quia in sabbato sanat: sed, quia sabbatum non seruat, sursum deorsumque non beneficium, sed dici violationem pronunciantes. Annota autem & hoc, quomodo principes segniores quam turba sint in bono. Nam turba quidem prius diuisa erat sententijs, & non omnes dura loquebantur propter CHRISTVM. Principes autem posterius in hanc laudabilem dissentionem venerunt. Est autem & bonum dissentire, sicut & dominus dicit. Gladium veni mittere super terram, quo sententiæ in omni bono & pietate diuiduntur.

Matth.x.

Dicunt cæco iterum? Tu quid dicis de illo, qui aperuit tibi oculos tuos? ille autem dixit. Propheta est. Non crediderunt ergo Iudæi de illo quod cæcus fuißet,& uisum recepißet, donec uocauerunt parentes eius,qui uisum receperat,& interrogauerunt eos,dicentes. Hic est filius uester,quem uos dicitis cæcum natum esse? & quomodo ergo nunc uidet. Qui fuerunt interrogantes cæcum? Tu quid dicis de illo? Erant plane ex beneuolorum sorte. Nam postquam dixerũt, quomodo potest peccator talia signa facere: vt ne videantur ipsi frustra patrocinari eum qui beneficium acceperat. in testem adducunt,vt per eum qui virtutem senserat,confutarent calumniatores. Vide enim quomodo beneuole interrogant. Non enim dixerunt. Tu quid dicis de illo,quia lutum fecit, quia sabbatum non seruauit, sed miraculi recordantur,quia aperuit oculos tuos,quasi exacuentes curatũ,vt pro Christo quę digna erãt diceret. In memoriam enim ei reducunt,quia aperuit oculos tuos, beneficio te prosequutus est,dicunt,& ita debes illum prædicare. Ideo & cæcus confitetur tunc id quod potuit,quod non sit peccator,sed ex deo. Propheta enim est,dicit. Quanuis alij dicerent,quod non esset ex deo,eo quod sabbatum non seruaret. Tametsi Christus vno digito, quia lutum inunxerat,sabbatum soluere videbatur,ipsi autem tota manu soluentes,in sabbato mactantes animalia in vsum, videbantur pij esse. Vocant igitur duri & impersuasibiles parentes eius,volentes illos perplexos reddere,& ita negare cæcitatem filij. Nam quia filius gratum obstruere non poterant,parentes eius ambiguos reddunt, quos statuunt in medio,& cum multo furore interrogant,imo cum multa malitia. Non enim dixerunt: Hic est filius vester,qui dudum cæcus,sed quem vos dicitis,quasi dicentes quem vos cęcum fecistis, vbique sermonem illum seminantes, fingentes & mentientes. Verum o scelesti pharisæi,quis pater talia contra filium suum mentiretur? Duobus autem illos angustis locis vrgent, & cogunt negare filium dicendo, quem vos dicebatis:& quomodo igitur nunc videt? Vides em̃ quod signum hoc, quod postea ille videret,ita narrant,quasi prius eum cæcum fuisse,mentiti illi essent. Nam mendacium est, vel illud quod ipse nũc dicit,vel illud quod cæcus sit,sed illud veritas,videt enim. Mendacium igitur,quod vos prædicastis cæcum illum fuisse prius:

Sabbatũ tota manu soluentes Iudęi, reprehendũt xp̃m

Responderunt autem ei parentes eius,& dixerunt. Scimus quod hic est filius noster, & cæcus na

A *tus est, quomodo autem nunc uideat, nescimus aut quis eius oculos aperuerit, nos nescimus, ipse ætatem habet, ipsum interrogate, ipse de se loquatur. Hæc dixerunt parentes eius, quod timerent Iudæos. Iam enim conspirauerant Iudæi, ut si quis eum confiteretur esse Christum, è synagogis eijceretur. Propterea parentes eius dixerunt. Aetatem habet, ipsum interrogate.* Tres interrogationes obtulerant pharisæi parentibus cęci, num filius eorum esset, num cæcus natus esset, & quomodo visum recepisset. Et illi quidem duo fatentur, quod filius eorum, & quod cæcus fuerit, modum autem sanationis ignorantes, & hoc omnino vt confessio veritatis firmior fieret, & ita qui beneficium sensit, & ipse fide dignior erat, testaretur illa, sicut & parentes eius dicunt, ipse ætatem habet. Nunquid stultus est: vel stupidus, vt non intellexerit quomodo sanatus sit? Hæc autem dixerunt parentes eius: timentes pharisæos, inquit, ita adhuc erant inexercitati, & ignobiliores filio. Nā ille veritatis mansit imperculsus testis, ita & illustrati erant mentales oculi.

Vocauerunt ergo rursum hominem qui fuerat cæcus, & dixerunt ei. Da gloriam deo. Nos scimus quod hic homo peccator est. Respondit ergo ille, & dixit. An peccator sit nescio, unum scio, quod cæcus quum essem, nunc uideam. Dixerunt ergo illi iterum. Quid fecit tibi? quomodo aperuit tibi oculos? Respondit eis. Dixi uobis iam, nec audistis, cur iterum uultis audire? Num etiam uos uultis discipuli eius fieri? Conuitiati sunt ergo ei, & dixerunt. Tu discipulus illius esto, nos autem Mosi discipuli sumus. Nos scimus quod Mosi loquutus est deus, hunc autem nescimus unde sit.

B Postquam parentes incitarant, vt filius suus interrogaretur, hoc faciunt importuni, & adducunt illum non vt interrogent, sed vt calumniandi medicum materia suppeditetur. Da enim gloriam deo, hoc significat, confitere, quod Iesus nihil operatus sit in te. Gloriam enim esse dei putant de Iesu nihil bonum attestari. Nos enim scimus, inquiunt, quod sit peccator. Quomodo igitur non arguistis eum, quando vos vocauit dicens. Quis ex vobis arguet me de peccato? Ioan. viij. At cæcus inquit. Si quidem peccator est nescio, hoc est, nō nunc examino hoc, neque affirmo: illud quidem manifeste scio, quod miraculū in me perfecit, res ipsa nunc per seipsam consideretur, & sententiam de se ferat. Deinde quia sæpe interrogantes illū quid fecit tibi, propter vnctionē luti, quæ facta erat in sabbato, insidiabātur saluatori, sensit homo: nō ad discendū, sed ad interrogationem captandam compositos, & austerius eis respondit. Neque enim sermone vltra vos dignor. Nam quoties vobis dixi, & non attendistis? Deinde quod maxime illos cruciabat, subdit. Nū & vos vultis discipuli eius fieri? Declarat autem, quod ipse quidem discipulus eius esse velit. Cæterum incessens eos, placide hęc dicit, quod sane fuit animæ liberæ & intrepidæ, & non curantis insaniam illorum. Ioan. v. Ad cuius cōuitium illi. Tu discipulus illius sis, nos autem Mosi discipuli sumus. Videntur autem & in hoc mendaces, nam si fuissent discipuli Mosis, & Christi fuissent discipuli, sicut & ipse dicebat eis. Si crederetis Mosi, crederetis vtique mihi. Non dixerunt autem: nos audiuimus, sed nos scimus quod Mosi loquutus sit deus, quanuis a parentibus suis audissent exactam se habere scientiam, dicebant de ijs quæ per auditum receperant. Eum autem quem oculis viderant miracula facientem, & quem audierant superna loquentem: impostorem vocabant. Vides insipientiam a malitia pro

C fectam.

Respondit ille homo, & dixit eis. In hoc enim mirabile quoddam est, quod uos nesciatis unde sit; & tamen aperuit oculos meos. Scimus autem, quod peccatorem deus non audit, sed si quis dei cultor est, & uoluntati eius obtemperat, hunc audit. A seculo non est auditum, quod quis aperuerit oculos cæci nati. Nisi esset hic a deo, non potuisset facere quicquam.

Vos, inquit, o Iudæi reiecistis eum, qui me sanauit: quasi nescientes eum vnde sit, ego autem dico, quod propter hoc magis est mirabilis, quia homo non est ex nobilibus apud nos, neque ex honore prędítis qui talia potest. Et ita vndique manifestum est, quod sit maioris cuiusdam potentiæ, neque humano indigeat auxilio. Insuper quia prius dixerant quidam ex eis, quomodo potest homo peccator signa facere talia? Iam & illorum assumit iudicium, in memoriam eis ipsorum verba reducens. Scimus enim dicunt omnes quod deus peccatores non audit, sed si quis dei cultor fuerit, & voluntatem eius fecerit, hunc audit. Quos deus exaudiat, quos non Considera hoc loco quomodo non solum dominum alienum faciat a peccatis, sed & ostendat eum valde placere deo & facientem omnia quę ad illum pertineant, dicendo, sed si quis dei cultor fuerit, & voluntatem eius fecerit. Insuper quia cognoscebat, eos adumbrare velle miraculum, beneficentiam prædicat. Nisi enim hic a deo fuisset, non fecisset tale miraculum, quale nullus a seculo. Nam aperti fuerunt fortassis cæ-

corum oculi,sed illi non fuerunt a natiuitate cæci,sed alio quodam euentu, hoc autem rarum quod nunc factum est. Manifestũ igitur quod maior quam homines sunt, talis est D qui miraculum fecit. Sed quærunt quidam frigidam & sophisticam quæstionem,quomodo dixerit quod peccatores deus non audiat,quum audiat eos precantes,vt remittantur peccata? Nam misericors est. Quid igitur est dicunt:quod hoc loco dicit, peccatores non audit? Oportebat autem ad talia ne respondere quidem,respondendum tamen. Quod deus peccatores non audit,hoc significat; quod deus non concedit peccatoribus signorum operationem. Non enim habitat spiritus in corpore subdito peccatis. Audit igitur petentes remissionem peccatorum vere & ex corde,non vt peccatores,sed vt pœnitentes. Nã simul atque petiuerint remissionem,transferũtur ab ordine peccatorum in ordinem pœnitentium. Verisimile igitur dictũ est,quod deus peccatores non audiat. Neque enĩ peccatoribus dat gratiam signorum. Quomodo enim audiret,quos odio habet, etiamsi petiuerint aliquando de re quapiam,attribuentes ei ea quæ sibi non conueniunt? Et quamuis audiat petentes remissionem,non tamen vt peccatores,sed vt pœnitentes audit. Considera autem quomodo dixerit,quod si quis dei cultor fuerit mox apposuerit,& voluntatem eius fecerit, multi enim cultores quidem sunt, voluntatem autem non dei faciunt. Oportet autem vtraque adesse,dei cultum,& voluntatis diuinæ adimpletionem,hoc est fidem & opera,vel(vt Paulus nominat)fidem & bonam conscientiam: vel breuius dicendo,theoriam & praxin. Tunc enim reuera viuit fides, quando opera habet deo placẽtia, e quibus bona conscientia nascitur, sicut a malis operibus mala consciẽtia, & rursus opera tunc viuunt:quando fidem habuerint; separata autem ab inuicem mortua sunt, sicut quando est fides sine operibus: mortua est, & opera sine fide mortua sunt. Vide autem quomodo veritas mendico nullius momenti conferat libertatem dicendi; & redarguendi eos qui apud Iudæos magni & honorati. Ita magna eius virtus,sicut & mendacium libertatis carentia,& humiliatus sermo sequitur.

Quid significet, q̃ de⁹ peccatores nõ audit. Sap.i.

Fides & opera in dei cultu exquiruntur. i. Timo.i. Op̃a & fides mutuatim sese viuificãt. Iacobi. ij.

Responderunt & dixerunt ei. In peccatis natus es totus,& tu doces nos? Et eiecerunt eum foras. Audiuit Iesus,quod eiecissent eum foras, quũque inuenissent eũ,dixit ei. Tu credis in filiũ dei? Respõdit ille,& dixit. Quis est domine,ut credã in eũ? Et dixit ei Iesus. Et uidisti eũ,& qui loquitur tecũ ipse est. At ille ait: Credo domine,& adorauit eum. Quandiu sperabãt ab homine,quod ad eos loqueretur,aduocabant eum,& interrogabant idque sæpe. Vbi autem agnouerũt eum ex responsis non sapere quæ illorum, sed fauere veritati contemnunt quidẽ illum, vtpote in peccatis natum, insipienter omnino cæcitatem ei obijciẽtes,& existimantes q̃ quasi maledictus, & ante natiuitatem condemnatus esset vt cæcus nasceretur, id quod ratione carebat. Eijciunt aũt illum extra templum, vt confessorem veritatis, filij mendacij. Sed vide lucrum. Eiectus est ex templo,& statim inuenit eum dñs templi. Cõtemptus fuit opinione illorum propter Christum,& honoratus est agnitione filij dei. Inuenit enim illum,inquit,Iesus quodammodo dedita opera ad hoc veniens: vt illum consolaretur quasi agnotetes athletam,qui multum laborauerat, & coronatum suscipiens. Et quid dicit? Credis in filium dei? Quid post tantam cõtradictionem cum Iudæis post tanta verba rogat? num credis? Non ignorans hæc facit, sed volens cæco seipsum notum facere. Quia enim non bene viderat eum etiam ipsum sanantẽ, vel quomodo potuisset: qui a pessimis canibus Iudæis huc & illuc trahebatur? Eius gratia nunc illum interrogat vt si ille interroget quisnam sit filius dei,consequenter se ostẽdat. Insuper & indicat ei, quod fidem illius valde colat,quasi in hunc modum dicens. Contumelia te afficit populus talis, sed nulla mihi illorum cura. Vnius fidei rationem habeo. At ille: Quis est domine filius dei? Desiderante anima verbum,loquutus est. Cæterum ille,& vidisti,inquit,eum,& qui loquitur tecum,ille est. Non dixit,ego sum qui te sanaui,qui dixi tibi: vade lauare,sed submisse quidem primum & obscure. Et vidisti,inquit,eum: deinde & manifestius. Et qui loquitur tecum,ille est. Videtur autem dominus dedita opera dicere, vidisti eum, vt omnino in memoriam suæ sanationis illum reducat: & quod a se virtutem receperit videndi. Et ille statim credit,opusque feruentis:& veræ fidei ostendit adorans,confirmans sermonem opere,quod ut deum glorificet Christum. Nam soli quidem deo adorationem impendendam lege cautum. Intellige autem hoc miraculum,etiam spiritualiter impletum. Nam cæcus quidem erat omnis hõ a natiuitate, hoc est, ex eo tẽpore quo erat sub generatione,cui omnino coniuncta est corruptio,a qua mortalitati condemnati sumus & adiudicati,dum crescimus a natiuitate illa passionibus obnoxia & aduersa. Nam extunc

Deu.vi.

A crassa quædam nebula,& pellicea fortassis tunica(vt dicunt sacra eloquia) effusa est super mentis nostræ oculos. Vel etiam cæcus est gentilium populus. Nam & hic a natiuitate erat cæcus,eo quod excæcati:ea quæ genita & corruptibilia deificabant:secundum quod obtenebratum est insipiens cor eorum. Tales erant persarum magi, vitam suam natiuitatibus & futurorum prædictioni insumentes. Hunc igitur cæcum, siue simpliciter omnem hominem,siue etiã gentilem populum,vidit Iesus. Quia enim non potuit conditorem videre,ipse per viscera misericordiæ visitauit nos oriens ex alto. Quomodo autem vidit?præteriens,hoc est non in cælo existens, sed progrediens sermonibus euacuationis,& prospiciens e cælis iuxta prophetiam,vidensque omnes filios hominum. Et aliter, Præteriens vidit populum gentilem,hoc est, non primum ad illum veniens. Venit enim ad oues quæ perierant de domo Israel. Deinde quasi obiter in via, fecit visitationem eius populi,qui omnino sedebat in tenebris omnis ignorantiæ. Quomodo autem sanat cæcitatem?Quum expuisset in terram,& lutum fecisset. Nam sicut stilla quæ descendit in terram,in sanctam virginem,sermone huius spiritales oculi vnguntur ex sputo & luto terræ,hoc est vnico Christo,qui ex deitate,cuius symbolum stilla & sputum, & humanitate,cuius symbolum est terra;ex qua domini corpus. Num igitur finis sanationis in credendo est?Neutiquam,sed & oportet & ad Siloam abire,fontem baptismatis,& baptizari in Christo. Quotquot enim baptizati sumus spiritualiter, in Christo baptizati sumus. Verum vbi baptizatus quis fuerit tunc & tentationibus subiacebit. Ducetur enim

Luc.i.

ps. xiiij.liij
Mat. xv.

Galat.iij.

ma.xxiiij
Ioan. xvi

B ad reges propter Christum,qui sanauit illum. Oportet igitur firmiter se gerere, & stare in confessione constanter,nec propter metum negare,sed & si opus fuerit, excommunicatum fieri,iuxta illud. Exosi eritis ab omnibus propter nomen meum, & extra synagogas facient vos, etiam eicient confitentem,homines veritatem odio habentes, & persequentur propter illas,quæ eis sacræ & venerabiles,diuitias dico & gloriam. Tales enim inueniet Iesus. Et tunc magis,quãdo ab inimicis ignominia notatus fuerit,a Christo honorabitur agnitione & certiore fide. Nam tunc magis adorabit Christum, qui apparet vt homo. Est autem & filius dei. Non enim alius est dei,& alius Mariæ. Nam hæc Nestorij impietas. Sed vnus quidem est dei filius dei & hominis. Vide enim quomodo dominus dicente cæco,quis est filius dei, vt credam in eum. Et vidisti,inquit eum, & qui loquitur tecum,ille est. Quis igitur erat loquens?Omnino ille qui ex Maria natus quidem & filius dei,non alius ego & alius,vnde proprie θεοτόκος sancta Maria; vtpote quæ filium dei,carnem factum genuerit, inuisibilem existentem, & vnum duplicem; qui est Iesus Christus.

Nestorij impietas.

Maria quare θεοτόκος dicta.

Et dixit Iesus. In iudicium ego in hunc mundum ueni,ut qui non uident, uideant:& qui uident cæci fiant. Et audierunt quidam ex pharisæis hæc,qui cum ipso erãt,& dixerunt ei. Num & nos cæci sumus?dixit eis Iesus. Si cæci essetis,non haberetis peccatum,nunc uero dicitis,uidemus,idcirco peccatum uestrum manet. Postquam vidit dominus pharisæos ex miraculo magis offendi quam vtilitatem percipere,& propterea maiori condemnatione dignos dicit,sicut videtur,& euenit. In iudicium ego veni,hoc est in maiorem condemnationem & in pœnã,

C vt qui non vident,videant:& qui vident,pharisæi scilicet, cæci oculis animæ fiant. Ecce enim ille quidem a natiuitate non videbat,& nunc videt anima & corpore. Qui autem videntur videre mente excæcati sunt. Duos enim visus,& duas cæcitates hoc loco dicit; Pharisęi autem,qui semper ad sensibilia intenti,existimantes eum de sensibili cęcitate loqui,hanc solam corporalem erubescunt cæcitatem. At dominus ostendere eis volens,ꝙ melius esset eis esse cæcos corpore,& non incredulos,inquit. Si cæci essetis, non haberetis peccatum. Nam si per necessitatem naturæ excæcati essetis, venia daretur vobis incredulitate laborantibus,nũc autem quia dicitis vos videre,& plane etiã ipsi facti spectatores huius miraculi in cęco,& incredulitate laboratis adhuc non digni estis venia. Nam peccatum vestrum indelebile manet. Et magis puniemini,eo quod ex miraculis quæ videtis ad fidem non trahimini. Forte autem quis etiam sic intellexerit,si cęci essetis,nõ haberetis peccatum. Nam vos quidem,inquit,de corporali cæcitate iterrogatis,ego autem de animi cęcitate dico,quod si essetis cæci,hoc est,imperiti scripturarum, non haberetis tale peccatum,quia per ignorantiam peccaretis,nũc autem dicitis,quod videatis, & prudentes vosipsos & legisperitos facitis,& ita per vosipsos condemnati estis. Et maius habetis peccatum,quia scienter peccatis.

CAPVT DECIMVM.

AMen amen dico uobis, qui non intrat per ostium in stabulum ouium,
sed aliunde ascendit, ille fur est & latro. Qui autem intrat per osti- D
um, pastor est ouium. Huic ostiarius aperit, & oues uocem eius audi-
unt. Et proprias oues uocat nominatim, & educit eas. Et quũ propri-
as oues emiserit, ante eas uadit, & oues illum sequuntur, quia noue-
runt uocem eius. Alienũ autem non sequentur, sed fugient ab eo, quia
non nouerunt uocem alienorum. Postquam illis incredulitatem
obiecit, dicens. Vere cæci estis secũdum animam propter in-
credulitatis morbum: vt ne possint dicere, non aduersamur
quasi cæci, sed vt seductorem te fugimus, de hoc nunc fa-
cit prolixum sermonem, & quid facit? indicia ponit veri pastoris, & lupi, & pernicio-
si, & sic seipsum ostendit a patre bonorum esse, testimonium ab operibus sumens. Et pri-
Scripturę ostiũ sunt itraturis ad deum. — us indicia ponit perniciosi. Ille enim, inquit, non ingreditur per ostium, hoc est, per scri-
pturas. Non enim vtitur scripturis testibus, neque prophetis. Nã profecto scripturę osti-
um sunt, per quas adducimur ad deum, illæ lupos non permittunt intrare, prohibent au-
tem hæreticos, vt nos securi simus, & omnibus rationem dans, de quibus voluerimus.
Fur igitur est qui non per scripturas ingreditur in stabulum ouium, & ita per illas de-
prehenditur. Sed ascendit aliunde, hoc est aliam sibi viam & insolitam parat, sicut & cor-
rupti sunt, Talis erit Antichristus. Non enim & scripturis illius testimonia. Insuper &
scribas notat. Nam hi quidem mandata legis parua faciebant, mandata autem hominum E
& traditiones docebant diligenter. Dicit qui ascendit, id quod furis est, sepem transilien-
Indicia latronis. — tis, & omnia cum periculo facientis. Vidisti indicia latronis? vide & quę sint pastoris. Pa-
stor enim per scripturas ingreditur, & ei ostiarius aperit. Ostiarium autem vel Mosen
intelligit, cui diuina eloquia concredita fuerunt. Aperit autem Moses domino, de ipso
Indicia pastoris. — omnino dicens, sicut & ipse dicit, si crederetis Mosi, crederetis vtique mihi. Vel & spiri-
tus sanctus est ostiarius. Nam quia in spiritu sancto intelliguntur, & aperiuntur scri-
Ioan. v. — pturæ, ostendunt nobis Christum: merito ostiarius spiritus sanctus in quo vt spiritu sa-
pientiæ & scientiæ scripturæ aperiuntur, per quas ingreditur dominus ad nostri curam:
& per quas ostenditur pastor. Vocem autem eius pastoris audiunt oues. Nam quia illi
sępe eum dicebant deceptorem, ex hoc incredulitate confirmabãt, dicentes. Nũ quis prin-
cipum credidit in illum? ostendit Christus, quod non oporteat haberi se pro damnoso, eo
quod illi non credant, sed ipsos abijcienos esse ex ouium genere. Nam si ego quidem, in-
quit, per ianuam ingredior, manifestum quod vere sum pastor. Vos autem qui non secu-
ti estis, videmini non esse oues. Vnde autem educit oues proprias? Vel ex medio infide-
lium, sicut cæcum de medio Iudæorum: qui & audiuit eum, & agnouit eum. Et ante o-
ues quoque vadit, quanuis secus sit cum corporalibus ouibus, post illas enim vadunt pa-
stores. Sed illo loco ostendit, quod omnes ducat ad veritatem, quia & discipulos quasi
oues in medium luporum mittit, sic igitur rarior est pastoralis cura Christi. Alienum au-
Act. v. — tem non sequentur, cognoscunt enim alienorum vocem. Iterum hoc loco Theudan & Iu-
dam notat, quos non sequutę sunt oues. Nam paucos quosdam suffurati sunt, & hi post
mortem illorum discesserunt. Post Christum autem viuentẽ & mortuum maxime totus
mundus secutus. Notat autem & Antichristum. Hic enim quum seduxerit ad paruum
tempus, non habebit eos qui sequãtur suam perditionem. Nam quod nõ sequantur, hoc
manifestat, quia post mortem seducentium non erit qui attendat vel sequatur. Ianua qui-
dem scriptura est. Educit aũt ad pascua dñs oues per ianuam hãc. Quod autẽ pabulum?
Infra eo. — Vel futuræ deliciæ, vel sedes in quam nos introducit dominus. Quãuis autem & alio lo-
co seipsum ostium nominat, non est mirandum. Quum enim curam suam vult demon-
strare erga nos, pastorem se nominat, quando autem ostendere vult, quod ipse sit ille qui
ducat ad patrem, tunc ianuam se dicit, quia ipse iuxta alium & alium sensum quis est pa-
stor. Insuper si quidem sermones diuinarum scripturarum sunt ostium, & dominus ipse
esse dicitur sermo, merito vocatur & ostium.

Hanc parœmiam dixit eis Iesus. Illi autem non cognouerũt quæ essent que loqueretur eis. Dixit
igitur iterum eis Iesus. Amen amen dico uobis, ego sum ostium ouium. Omnes quotquot ante me
uenerunt, fures sunt & latrones, sed non audiuerunt eos oues. Hanc, inquit, parœmiam, hoc
est parabolam dixit eis Iesus, obscure illis loquens, vt attentiores illos faceret. Postquam
igitur hoc docuit: soluit nunc obscuritatem sic dicens. Ego sum ostium. Quod autem di-
cit omnes qui venerunt; non de prophetis dicit, sicut Manichæi delirant. Nam illi volen-

A tes ostendere vetus testamentum non esse a deo: & prophetas non esse missos a deo, vtuntur hoc dicto. Omnes qui venerunt ante me fures sunt & latrones. Non igitur de prophetis hoc dicit, sed de alijs seditiosis. Quod autem de his dicat, manifestũ. Non audiuerunt enim, inquit, illos oues. Seditiosos enim illos non audiuerunt oues, prophetas autem audiuerunt, & per illos crediderunt. Et aliter: Non audiuerunt illos, oues laudans, dixit. Nusquam autem videtur laudare inobedientes prophetis; sed ediuersò vehementer accusat & persequitur. Insuper diligenter attende verbum ipsum. Quicunque venerunt, inquit, non quicunque missi sunt. Nam prophetæ quidem missi aduenerunt: pseudoprophetæ autem, quales & seditiosi illi dicti, a nullo missi venerunt, sicut & dominus dixit: Currebant, & ego non mittebam eos. Hie.xxiij xxvij

Ego sum ostium, per me si quis intrauerit, seruabitur, & ingredietur & egredietur, & pascua inueniet. Qui ingressus, inquit, per meum ostium, & oblatus patri, & ouis illius factus fuerit, saluabitur; & non solum saluabitur, sed & sicut dominus magnam habebit securitatem. Hoc enim significat per hoc quod dicit, & ingredietur & egredietur, sicut & Apostoli ingrediebantur & egrediebantur, coram tyrannis libere loquentes, nam & eiecti, læti erant & inuicti. Et pascua (inquit) inueniet; hoc est, copiosum cibum. Et aliter. Quia duplex est noster hõ, internus, & externus, vt dicitur a Paulo. Ingreditur quidem ille, dixerit quis, qui curam gerit interni hominis: & egredietur iterum, qui mortificarit membra super terram, & opera corporis in CHRISTO. Talis igitur pascua in- Rom. vij.
B ueniet, & in futuro seculo secundum quod dicit propheta. Dominus regit me, & nihil mihi deerit, &c. Psal. xxij

Fur non uenit nisi ut furetur, & mactet ac perdat. Ego ueni ut uitam habeant, & abundantius habeant. Ego sum pastor ille bonus. Bonus pastor animam suam ponit pro ouibus. Mercenarius autem & qui non est pastor, cuius non sunt oues propriæ, uidet lupum uenientem ac deserit oues, fugitque & lupus rapit, & dispergit oues. Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, & oues non sunt illi curæ. Quoniam Theudas & Iudas etiam cum cæteris apostolis abducti, occisi fuerunt & perierunt: propterea subdit, dicens, Fur non venit nisi vt furetur & mactet, ac perdat. Illos & similes eis fures vocans, ego autem (inquit) veni, vt vitam habeant. Illi occiderunt & perdiderunt eos qui sequuti sunt. Ego veni vt vitam habeant, & abundantius habeant, sancti spiritus communionem, per quam & regnum cælorum intelligere oportet. Habent igitur omnes fidem in Christo. Omnes enim resurgent & viuent, sed iusti quid amplius habent? regnum scilicet cælorum. Insuper & de passione differit; ac inquit. Animam meam pono pro ouibus, declarans quod non inuoluntarius, sed votarius ad passionem accedat. Pono enim significat, nemo rapit ex me eam, sed ego eam depono. Notat autem & sæpe commemoratos seditiosos. Illi (inquit) non posuerunt animam pro ouibus, sed reliquerunt eos qui ipsos sequuti sunt, mercenarij enim fuerunt. Ipse autem dominus ediuerso, quum comprehensus est, inquit, Si igitur me quæritis, finite illos abire, vt impleatur sermo, quod nullus ex ipsis perierit, idque sic vrgentibus Iudæis, vt nulli lupi in oues magis sæuiant. Nam cum gladijs (inquit) & lignis venerunt comprehendere illum. Potes & hic intelligere per lupum, spiritualem inimicum: quem & leonem scriptura nominat, & scorpium, & serpentem, qui rapere quidem oues dicitur, quando per mala opera quasdam deuorat. Dispergere autem, quando per malas cogitationes confundit animam, qui & fur merito dicitur, furans per malas cogitationes mactans per consensum, perdens per opus. Confertur enim malitiæ cogitatio furto, consensus autem in malam concupiscentiam, diabolicæ mactationi, opus autem malum, perditioni. Et hoc est forte quod fur non venit nisi vt furetur & mactet ac perdat. Dominus enim contraria, quam fur ille facit. Dat diuinam vitam, sanctificans nos & cogitationes per aduentum bonorum desideriorum, & corpora per bona opera, & quiddam etiam abundantius dat, vt etiam alijs prodesse possimus docendi gratia, profecto & regno cælorum, vt abundantiori quadam remuneratione nos premiat. Sic igitur est pastor bonus, sed non mercenarius, vt Iudæorum principes, negligentes scilicet populum, & ad solam mercedem recipiendam spectantes, non enim quærebant vtilitatem ex Ægypto, sed turpe lucrum. Act.v. Ioã.xviij i. Petri.v Psal.xc. Gene.v.

Ego sum pastor ille bonus, & cognosco oues meas, & cognoscor ab eis, sicut nouit me pater, ita & ego noui patrem, & animam meam pono pro ouibus. Et alias oues habeo, quæ nõ sunt ex hoc ouili, illas oportet me quoque adducere, & uocem meam audient, & fiet unum ouile & unus pastor. Etiã hoc loco agnosces differentiam pastoris & mercenarij. Nã mercenarius quidem ne-

scit oues, quod contingit, quia non sæpe illas inuisit, nam si sæpe inuiseret, cognosceret illas. At pastor, qualis dominus, cognoscit suas oues, quia curam illarum agit, & rursus D
cognoscitur ab illis quos visitatione dignatur, & propter consuetudinem agnoscētium suum curatorem. Vide autem, quod primus ille nos cognoscit, deinde nos illum. Neque aliter potest cognosci deus, nisi cogniti fuerimus ab illo. Etenim primum ipse familiaris factus est nobis, carne factus est homo, deinde nos illi familiares facti sum⁹ per deificationem, recepta gratia. Volens autem ostendere, quod increduli indigni sint, qui cognoscātur a deo, quia reuera oues non sunt, dixit, & cognosco meas oues, & cognoscor ab eis: iuxta id, Cognouit dominus eos qui sunt eius. Porro ne quis putet, quod sicut homo cognoscat, subdit, dicens. Sicut cognoscit me pater, & ego cognosco patrem, quasi diceret, ita euidenter illum scio sicut ipse me. Sæpe autem ponit. Animam meam pono pro ouibus, declarans quod non sit impostor. Dicere enim, lux sum & vita, apud insipientes inflationis esse videbatur. Dicere autem, mori volo, nullam inuidiam habet, sed magnam potius curam indicat, quam exhibere volebat lapidantibus. Cęterum quum dicit, & alias oues habeo, de gentibus dicit. Non sunt ex hoc ouili, quod sub lege: neque enim gentes lege concluduntur. Et alias quoque oportet me congregare. Dispersæ sunt enim & hæ & illæ non habentes pastorem. Nam & qui inter Iudæos melius sapiebant, & ad credendum propensiores, pastore carebant, & multo magis Gentiles. Oportet igitur & ilias quæ ex Gentibus, congregare. Verbum autem, oportet, hoc loco non est necessitas, sed plane euentus significatiuum. Et erit vnum ouile, & vnus pastor. In CHRISTO enim Iesu non est Græcus, neque Iudæus, neque vlla differentia. vnus enim character omnibus, vnum sigillum baptismatis, vnus pastor, verbum dei & deus. Confundantur Manichæi, qui vetus testamentum abijciunt. Audiant, quod vnum ouile & vnus pastor.

i. Timo. ij. — Oportet. — Gene. iij. — Coloss. iij.

Propterea me pater diligit, quia ego pono animam meam ut iterum sumam eam. Nemo tollit eam à me, sed ego ponam eam à meipso. Potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo rursus sumendi eam. Hoc mandatum accepi à patre meo. Dissensio igitur iterum facta est inter Iudæos, propter sermones meos hos. Dicebant autem multi ex ipsis. Dæmonium habet, & insanit, quid eum auditis? alij dicebant. Hæc uerba non sunt dæmonium habentis. Num dæmonium potest cæcorum oculos aperire? Quoniam alienum eum a patre dicebant, & seductorē, & perniciosum, non saluatorem animarum, ostendit per ea quæ dicit. Non sum vobis perniciosus, sed ad sustinenda omnia pro vobis paratus; quanuis propter nihil aliud, quā quod vos in tātum diligit deus, vt ego propter hoc ab ipso diligar, quia pro vobis moriar, quomodo igitur seduco vos, quos scio dilectos dei? An non magis pro vobis mori quæro, vt si propter nihil aliud, saltem propter hoc, quod magis diligar a patre meo? Hæc autē non tam humilia dicit, se attemperans, eo quod si diceret de se sublimia, auditores illum nō caperent: quia si aliter dictum consideretur, absurdum videbitur. Cur enim priori tempore non diligebatur, sed nunc dilectionem cœperit pater, & mors pro nobis illi dilectionis author fuerit? Non ita est, sed vt dixi, sese illi attemperās hæc dicit, Dixerit autem quis & hoc, quoniam dilectio dei & patris erga nos ex confesso erat. Vidit autem deus & Pater etiam filium suum eandem erga nos declarantem bonitatem, atque ita voluisse pro nobis mori, & diligenter obseruare characteres bonitatis paternæ. Dilexit merito, non quasi mercedem quandam mortis pro nobis dilectionem dans filio, sed spectās inadulteratam substantiam in filio, & quodammodo quibusdam naturæ vinculis necessarijs, & ineuitabilibus ad hoc vocatus. An nō magnæ dilectionis opus filius suscepit, ignominiose moriens pro nobis: & non solum moriens, sed & iterum accipiens animam. vt occidat mortem, & nobis immortalitatem per resurrectionem pariat? Hoc igitur significat, quando dicit. Pater diligit me, eo quod morior pro vobis, quia si exultet & gaudeat pater, quod filius sibi similis sit, & seruet characteres suæ erga homines charitatis. Porro quod dicit. Nullus tollit animam meam a me; propter eos qui mortem eius meditabantur, dicit. Vos enim (inquit) sititis meum sanguinem, sed bene scitis quod me inuoluntario nullus præualebit. Insuper vt ne quis putet, quod minister & subditus moriatur ab alio missus, & illi cedens. Potestatē (inquit) mortis meæ ipse habeo, vt dominus mortis. Itaque propterea dicit, Potestatem habeo ponendi animam meam. Quanuis & vnusquisque vestrū potestatē habeat ponendi animā suam; nam vnicuiq; volenti possibile est se interficere: sed non de hoc modo dicit dominus, sed quod me inuito nullus poterit hoc facere, id in hominibus non fit. Nam etiam præter voluntatem nostram ab

A aliis interficimur. At dominus nunquam inuoluntarie passus est, eo quod non aliter morti obnoxius erat, nisi quantum libebat. Habet & maius, quod animam iterum accipiat. Hoc autem mandatum (inquit) acceptum esse a patre, vt moreretur pro mundo. Vsqueadeo, inquit, non sum aduersarius deo, vt & istucipsum mori a patre mihi demandatum sit. Porro primum quod sublime est, dicit. Potestatem habeo accipere animam meam. Dominum enim mortis se per hoc ostendit, & ducem vitae: iterum humile verbum ponens, ita mirabiliter vtraque connectit, & quod non habeatur minor, ac seruus patris, & non sit aduersarius illi, sed eiusdem potentiae & voluntatis. Et ita quoque multis ex auditoribus etiam sic profuit, eo quod & dicebat, atque ita vt & dissensio fieret. Nam dum nonnulli quibus haec verba obscuriora videbantur, putabant illum daemonio actum, loqui quae non intelligeret: alii autem, qui vel mediocriter intellexerant haec, aiunt. Verba non sunt eius qui daemonio agitur. Insuper quia verbis non poterant confutare illos: quum enim beneuoli non satis tenerent ea quae a domino dicebantur, neque illis persuasissent verbis, sed Christo operibus patrocinari tentant, & dicunt quod haec verba non sint daemoniaci. Vnde autem hoc manifestum? Ex operibus. Daemonium enim non potest oculos caecorum aperire. Quia igitur opus diuinum, ergo & verba eiusmodi sunt. Quare autem CHRISTVS nihil respondet his qui dicebant ipsum daemonio agi? Quia iam satis illos confutarat. Et fide digniores aduersabantur illis; & pro ipso rationem reddebant. Igitur quia dissentiebant inter se, quid vltra opus erat contradicere his qui criminabantur, praesertim quum neque sic fidem quidem habituri essent? Ioan. viii.

B

Facta sunt autem encaenia Hierosolymis, & hyems erat. Et ambulabat Iesus in templo in porticu Solomonis. Circundederunt ergo eum Iudaei, & dicebant ei. Quousque animam nostram suspēdis? Si tu es Christus, dic nobis ingenue. Respōdit eis Iesus. Dixi uobis, nec creditis. Opera quae ego facio nomine patris mei, haec testimonium reddunt de me. Sed uos non creditis, quia non estis ex ouibus meis quemadmodum dicebam uobis. Quae encaenia facta sunt in Hierosolymis? Quidā dicunt, quod quo die aedificatum fuerit templum a Solomone eodem celebrauerint encaenia. Alii autem non hoc dicunt, sed Euangelistam aiunt dicere encaenia constructi templi post captiuitatem. Praeclarum autem & celebre agebant festum. Nam ciuitas quasi suum ornatum abiecerat, postquam longam illam captiuitatem iucūdum diem encaeniorum faciebat. In hoc igitur festo aderat & Iesus. Nunc autem frequentius versatur in Iudaea; quia passio in foribus erat. Hyems enim erat, qua hyeme in primo mense veris passus est dominus, ostendens quod prope sit tempus passionis: propterea versatur in Hierosolymis. Et apparenter quidem ex desiderio quodam discendi interrogant, dicentes, num ipse sit Christus? Reuera autem ex corrupta & curiosa mente profecta est interrogatio. Quo tpē ānipassus sit Christ⁹

Nam quum opera praedicarent illum esse CHRISTVM, isti ex verbis quaerebant discere, quod ludentium magis & deridentium. Omnino autem quaestio magna ingratitudine plena est & fallacium illorum malitiā ostendens. Dic enim inquiunt, nobis libere. Sane vbique dicebat libere, & comparebat in festis, & nihil in occulto loquebatur, filiumque

C dei se nominabat, & lucem, & viam, & ostium adhibito etiam teste Mose. Praeterea arguens eos dominus, vtpote malo animo loquentes: Dixi vobis (inquit) saepius & non creditis. Et aliter. Quid ita simulatis quod nudo verbo persuademini? Opera quae facio, non vt aduersarius dei, sed in nomine patris mei, non recipitis, & quomodo nudis verbis crederetis? Omnino enim maior est virtus operum quam verborum ad persuadendū. Quod & fatebantur hi, qui melius inter ipsos sapiebant, dicentes. Non potest homo peccator signa talia facere: Propterea dicit: Non creditis mihi, quia non estis ex ouibus meis. Nam ego quidem vt pastor bonus quae oportebat facere, feci: uos autem non sequimini. Non ego pastoris, sed vos ouium vocatione indigni estis: Da & tu operā, dum hyems est, praesens dico vita, quae semper a malis spiritibus turbatur, vt celebres encaenia spiritualis tēpli, semper nouus factus, & ascensiones in corde ponens. Aderit enim tunc tibi Iesus, qui simul celebret encaeniorum festiuitatem in porticu Solomonis, custodia sua te muniens, & pacificum te faciens ab affectionibus. Ipse enim pacificus Solomon est. Quisquis igitur in protectione Christi pacifici moratur, habet & dominum simul diem festum agentem encaeniorum animae, quandiu hyems vitae huius durat. Ver enim futurum seculum est, quo omnia reuiuiscunt, quo nullus animā innouāre potest. Nam praesenti seculo omnia talia concluduntur. Ioan. ix.

Oues meae uocem meam audiunt, & ego cognosco eas, & sequuntur me, & ego uitam aeternam do

eis,nec peribunt in æternum,neque rapiet eas quiſquam de manu mea.Pater meus qui dedit mihi,
*maior omnibus eſt,& nemo poteſt rapere de manu patris mei.Ego & pater unum ſumus.*Poſt- D
quam dixit eis. Non eſtis ex ouibus meis, nunc hortatur eos, vt fiant oues eius, ideo
& ſubdit ,dicens .Oues meæ vocem meam audiunt, & ſequuntur me .Deinde demul-
cens eos,dicit quæ conſequuturi ſint ipſum ſequentes. Vitam enim (inquit) æternã do
eis, & ne pereant in æternum:&c.Et omnino per verba hæc excitat illos, zelumq́ ac de
ſiderium iniicit,qui conſedit quod & alij ſe ſequantur ſicut illæ.Propterea autem dicit.
Non peribunt,quia nullus poteſt rapere eas de manu mea, eo quod pater meus,qui de
dit mihi eas,maximus omnium eſt,& de manu eius nullus poteſt eas rapere, & ita ne-
que de manu mea,manus enim mea etiam manus patris mei eſt.Nam ego & pater vnũ
ſumus,ſecundum poteſtatem ſcilicet & virtutem. Manum enim poteſtatem & virtutẽ
dicit.Igitur ego & pater vnum ſumus,ſecundum ſubſtantiam & naturam ; & poteſta-
tem ac robur.Id quod & Iudæi quoque,quum intellexiſſent,quod ſeipſum conſubſtã-
Obiectio tialem deo faceret,lapidare volebant eum,vtpote qui ſe filium dei faceret.Sed interro-
gauerit quiſpiam.Quomodo dixit dominus ,nullus ex manu patris rapit eas, quum ta
men multos videamus perire? Dicẽdum,quod rapere quidem nullus poteſt de manu pa
tris,decipere aũt multi.Nam vi quadam & tyrãnide nullus poteſt auellere a deo,decep
tione autem quotidie ſupplantamur .Quõ autẽ dixit, oues meæ me ſequuntur , & non
pereunt? Videmus enim quod Iudas perierit, ſed propter hoc periit , quia non ſecutus
eſt,neq; ouis manſit vſque ad finẽ:dñs de iis qui ſecuti ſunt eũ,& oues ſunt (inquit) quæ
Manichęi non pereant. Quod ſi quis ex ordine ouium exciderit, & non ſecutus fuerit paſtorem,
ſtatim perit : Vtaris autem & hoc de Iuda exemplo contra Manichæos . Etenim quum
ille ſanctus eſſet,& ouis dei,& vertibilis voluntate,ſua ſponte excidit.Non igitur natu
ra ſunt mala,ſed voluntate & conſtituuntur,& ſoluuntur.

*Suſtulerunt ergo rurſum lapides Iudæi,ut lapidarẽt eũ.*Reſpõdit ei Ieſus. *Multa bona opera oſtẽ*
di uobis ex patre meo,propter quod eorũ operum me lapidatis?Reſponderunt ei Iudæi, dicẽtes.
p̃s. lxxxi *Ob bonum opus non lapidamus te,ſed ob blaſphemiã,& quia tu homo quum ſis,facis teipſum de-*
um.Reſpondit eis Ieſus,Nõne ſcriptum eſt in lege ueſtra. Ego dixi , dij eſtis? *Si illos dixit deos,*
ad quos ſermo dei factus eſt,& non poteſt ſolui ſcriptura de eo quem pater ſanctificauit,& mi
ſit in mundum:uos dicitis me blaſphemare,quia dixerim,filius dei ſum? Quum diceret, Ego &
pater vnum ſumus,per omnia ſecundum poteſtatem,& virtutem, & indicaret vnam eſ-
ſe patris manũ, & ſuam putabant Iudæi blaſphemum,& apprehendebant lapides,quod
faceret ſe æqualem deo.Igitur dominus admonens & oſtendens, q nullam iuſtã furoris
erga ſe cauſam habeant, ſed abſque cauſa inſaniant , reducit eis in memoriã miracula a
ſe facta,& multa bona opera(inquit)oſtendit vobis,propter quæ eorũ lapidatis me? Illi au
tem dicũt.Propter blaſphemias lapidabamus te, quia filium dei teipſũ facis . Cæterum
ipſe non negat hoc.neque dicit non facio meipſum deum,vel non ſum æqualis patri:ſed
magis confirmat illorũ ſententiam,& aſſerit ſe deum eſſe,ex his quę ſcripta ſunt in lege
Lex , oĩs Legem aũt dicit & librum Dauid,ſicut ſimpliciter & omnem ſcripturam. Quod autem
ſcriptura. dicit,hunc ſenſum habet.Si hi qui gratia deificationem acceperunt,dij ſunt ,& nemo il-
los criminatur:quomodo ego iuſte a vobis increpor ; qui natura ſum deus, quem pater
ſanctificauit,hoc eſt,ſegregauit, vt occideretur pro mundo? Sanctũ enim dicitur, quod
deo ſegregatum eſt. Manifeſtum enim,quia me ſanctificat ,& ſegregauit pater in ſalu-
Sanctum tem mundi , & ideo non ſum æqualis aliis diis , ſed deus verus . Vere enim opus dei
quodnã eſt ſaluare,& non hominis,gratia deificari.Si igitur illi ad quos dei ſermo factus eſt,hoc
dicatur. eſt,ego? nam ego ſum ſermo dei,& habitaui in illis, conceſſique eis vt adoptarentur in
filios:ſi igitur illi filij dei,multo magis ego extra omnem noxam ſum,deum vocans me-
Ariani & ipſum,qui & natura ſum deus & aliis hoc concedo.Confundantur Ariani,& Neſtoria-
Neſtoria ni.Nã & filius dei & deus,ſubſtantia naturaq; eſt Chriſtus,& non creatura , & aliis dat
ni confu- deitatẽ ad quos ſit, nã ſermo eſt dei,ſed non ipſe gratia deificatur . Nam manifeſte ſepa
tentur. rat ſe ab his qui gratia deificantur,propterea quæ illic dicuntur:& oſtendit, quod eti-
am illis ipſe ſit author deificationis , nam ſermo dei eſt,& inhabitat in eis.Quod ſigni-
ficat per hoc quod dicit,ad quos ſermo dei factus eſt,hoc eſt,in quibus habitauit. Quo
modo igitur blaſphemo,dicens filium dei meipſum? Quanuis enim & carnem feram,&
ex ſemine ſim Dauid ; ſed ignoratis ſacramentum ,& quod non aliter potuerit carnalis
hominum natura dei recipere familiaritatem , quam per carnem, quaſi in velamento ei
familiaris fuiſſet.

A *Si non facio opera patris mei, nolite credere mihi: sin uero facio, & si mihi non creditis, operibus credite, ut cognoscatis & credatis quod pater in me est, & ego in eo.* Vultis (inquit) scire æqualitatem cum patre? A substantia non potestis scire, impossibile enim est scire substantiam dei, sed accipite ex operum æqualitate & identitate indicium, identitatis secundum virtutē. Ex his habebitis deitatis meæ testimoniū, & scietis, & credetis, quod nihil ego aliud sum, quam id quod pater. Eandem enim substantiam habeo manens filius, & differens Similiter & pater manens pater, & differens hypostasi, nihil aliud est quam pater secundū substantiam scilicet ac naturam: quanuis aūt per hypostases, differimus: at non separantur hypostases, sed in seipsis alter in altero sunt absque confusione pater & filius. Etenim sicut apud apud nos pater separatus est a filio, quanuis natura vnum sint, ita & in diuinis personis, sed in seipsis alter in altero sunt absque confusione. Propterea nos tres quidem homines dicimur, vtpote subsistētes separatis, & non vnum proprie existentes. In diuina autem triade vnus deus, sed non tres dij, propter personarum inconfusam circumincessionem, adde, & eandem volitionem.

Quærebant iterum eum apprehendere, & exiuit de manu eorum, & abijt iterum trans Iordanem in eum locum, ubi fuerat Ioannes baptizans primum, mansitque illic. Et multi uenerunt ad eum, ac dicebant: Ioannes quidem signum edidit nullum. Omnia autem quæcunque dixit Ioannes de hoc, uera erant, & crediderunt multi illic in eum. Quærunt quidem apprehendere dominum, nō ferentes eum, quod tam sublime de se testimonium perhiberet, neque enim ferebāt subli-
B miorem eius theologiam. Ipse autem inde transit, illorum furori cedens, & absentia sua illorum morbum mitigari faciens. Secedit autem inuitis illis: monstrans (vt sæpe diximus) quod neque in cruce detentus fuisset, nisi sponte se tradidisset. Quo autem concedit? Trans Iordanem, vbi Ioannes baptizauit. Non absque causa se illuc contulit, sed in memoriam reduxit multa quæ illic facta, & dicta a Ioanne de se. Quod autem illius quæ illic conuersatio multos lucrifecerit, subdit Euangelista, dicens. Et multi venerunt ad eum. Et recordati loci, dicebant, inquit. Ioannes quidem signum fecit nullum. Cæterum quod dicit, ita se habet: Si illi credidimus, qui nullum vnquam fecit signum, multo magis ei qui tot tantaque operatus est signa. Quod autem Ioannes testatus quidē sit de CHRISTO, signum vero nullum fecerit, & propter hoc fortassis non tantam fidem meruerit, subdidit dicens. Omnia autem quæcunque Ioannes dixit de hoc, vera erant. Non vltra hunc ab illo, sed illum ex his quæ Christus fecit fidelem, affirmant. Idcirco multi (inquit) illic crediderunt. Dicendo illic, signat quod locus ille mire profuerit. Quandoquidem & de hac causa dominus populum in solitaria loca, a consuetudine malorum hominum libera eduxit, quo magis illis prodesset: sicut & in veteri lege fecisse apparet. Eductis enim illis ex Ægypto, in solitudine aptauit & formauit sibi populum dando illi legem. Attende autem & secessionem Christi quæ spiritualiter fit. Nam secedit quidem a Hierosolymis: hoc est, Iudaico populo, in locum autem habentem fontes. Ecclesiam videlicet ex gentibus, in qua fontes baptismatis. Vnde multi accesserunt ad eum, Iordanem transeuntes, hoc est, baptisma: nam transmissio Iordanis, significat baptismatis trā-
C situm. Non aliter enim quis accedit ad Iesum, & vere fit fidelis, nisi baptisma transeat quod per Iordanem significatur.

Baptismꝰ per transitū Iordanis significatur.

CAPVT VNDECIMVM.

AEgrotabat autem quidam nomine Lazarus Bethaniensis, à castello Mariæ & Marthæ huius sororis. Maria autem erat ea quæ unxit dominum unguento, & extersit pedes eius capillis suis, cuius frater Lazarus ægrotabat. Miserunt ergo sorores eius ad eum, dicentes. Domine, ecce quem amas ægrotat.* Solus quidem Ioannes huius de Lazaro meminit historiæ. Meminit autem, vt nos erudiat ne quis grauatim ferat, si boni & deo amici viri morbo teneantur, quia & Lazarus quum esset amicus Christi, ægrotauit: Neque hoc ignorandū est, quod non erat ista Maria quę vnxerat dominū vnguento, meretrix. quæ apud Lucā, vel Mat thæū, sed alia non meretrix, honesta autē, & religiosa, & officiosa. Etenim diligenter ministrabat suscepto Christo, sicut Ioannes testatur. quin & bonam partem elegisse testimoniū habet. Ita aūt claræ & admirabiles fuerunt sorores, vt & Lazarus ipse notior factus

Lucæ. vij
Mat. viij.
Lucę. vij.
Ioan. iiij

sit per eas. Erat enim (inquit) Lazarus Bethaniensis a castello Mariæ & Marthæ. Quare autem mittentes accersunt Iesum, & non ipsæ veniunt, sicut Centurio & Regius? Quia plurimum fidebant Christo: & quia mulieres erant, non oportebat eas ita facile e domo progredi, & quia in luctu erant occupatæque circa fratrem. Nam quod hoc nõ fecerunt ex contemptu, manifestum ex his quæ sequuntur. Magnum enim honorem, & pietatem, & precum constantiam, prę se ferunt. Dicentes autem, Ecce quem diligis ægrotat, ad miserationem dominum mouere volebant, eo quod memores erant nominis amicitiæ. Declarat autem & fidem quandam verbum hoc mulierum. Ita enim multam domino esse virtutem cognouerunt, vt administrarentur, quomodo infirmitate laboret vir ab illo dilectus. Admirationem enim quodammodo habere videtur, Ecce quem diligis, ægrotat: D

Audiens autem Iesus, dixit: Infirmitas hæc non est ad mortem, sed pro gloria dei, ut glorificetur filius dei per eam. Diligebat autem Iesus Martham & sororẽ eius, & Lazarũ. Vt ergo audiuit, quod ægrotaret, tum quidẽ temporis mansit in eodem loco duobus diebus. Quoniam illic mansurus erat duobus diebus, eius gratia inquit, infirmitas hæc non est ad mortem, quanuis esset ad mortem. Sed quod dicebam, nuncios volens consolari te nimium mœrerent, dicit: Infirmitas hæc non est ad mortem. Et aliter, Si bene consideraueris, neque ad mortem fuit infirmitas, qua moriuntur qui diu vixerũt, sed temporalis & quatriduana. Nã quia surrexit quatriduanus, ad finem spectantes rei dicimus non esse ad mortem infirmitatem, sed pro gloria dei: subdit, vt glorificetur filius dei. Itaque gloria dei, patris dico, in nullo maior est, quã filij. Deus enim est & filius, sicut & pater proprie ac vere. Nã quum vna gloria, etiam vna est substantia: Quo circa confundentur & ex hoc loco Ariani: verbum autem, vt glorificetur, ne putes causæ significantium, sed euentus, vt sæpe diximus. Non enim vt glorificetur deus, propterea ægrotauit Lazarus, sed alia quadã de causa infirmitas accessit. qua tamen cominus in gloriam dei vsus est. Mansit autem diebus duobus, donec expiraret & sepeliretur ne quis dicere possit, quod grauatio, quædam fuerit vel extasis, & non fuerit mortuus. Et propterea tanto tempore manet, vt & corrumperetur, diceretque soror illum fœtere.

Ariani.

Vt, non causa sed euentum designat plerunque.

Deinde post hoc dicit discipulis. Eamus in Iudæam iterum. Dicunt ei discipuli. Rabbi, modo quærebant te Iudæi lapidare, & iterum uadis illuc? Respondit Iesus. Nonne duodecim sunt horæ diei? si quis ambulauerit in die, non offendit, quia lux est in eo. Nusquam alio loco prædicit quo sit profecturus, hic autem solum prædicere videtur, quia valde timebant discipuli in Iudęam ire. Et idcirco prædicit, vt ne repentina abitione turbentur, si abduceretur in regionem quam timebant. Igitur quia timebant & illi, & sibi ipsis magis, nondum enim perfectam de Christo scientiam habebant, dicunt. Modo quęrebant te Iudæi lapidare, & iterũ vadis illuc? At ipse animat illos, & dicit. Sicut qui videt lucem non offendit, qui autem in nocte ambulat, ille offendit: ita & qui bonum facit; & in lucis operibus ambulat, nihil graue experietur: qui autem mala facit, patietur. Et ita non oportet meticulosos esse. Nihil enim morte dignum fecimus. Vel etiam aliter, Si is qui videt lumen, non offendit, multo magis is qui mecum est, nisi a me defecerit, non offendit. Atque ita etiam vos cum sitis mecum qui lumen sum, frustra timetis. Alij autem diem quidem intelligunt tempus ante passionem, noctem uero tempus passionis. Vos igitur (inquit) quamdiu dies est, hoc est, quamdiu nondum instat tempus passionis, non offendetis. Non enim persequutionem patiemini a Iudæis, neque aliud quid graue eueniet vobis. Quum autem nox venerit, passio, inquam, mea, tunc certe humiliabimini quidem, in vnam domunculam vos recipientes propter metum Iudæorum. Ex eo autem tempore afflictiones & tribulationes, & multa offendicula & aduersitates habebitis, quum ego qui lux sum, non vltra vobiscum corporaliter conuersabor, noctem afflictionum habebitis.

Hæc ait. Et post hæc dicit eis, Lazarus amicus noster dormit, sed uado ut à sommo excitẽ illũ. Dixerunt ergo discipuli eius. Domine, si dormit, saluus erit, Dixerat autẽ Iesus de morte eius: at illi putauerunt quod de dormitiõe sõni diceret. Tũc ergo Iesus dixit eis manifestè. Lazarus mortuus est, & gaudeo propter uos, ut credatis quod nõ fuerim ibi, sed eamus ad eum. Dixit ergo Thomas, qui dicitur Didymus, ad discipulos, Eamus & nos, ut & moriamur cũ eo. Quoniã illi formidauerant ire in Iudæam. dicit ei dñs. Quanuis quærebant me Iudæi lapidare, & hoc faciebant, quia loquens illis arguebam eos: nunc autem non vado vt illis loquar, sed vt amicum inuisam, atque ita non oportet trepidare. Non enim ad ea abeo, ad quæ

prius, vt

prius, vt periculum ex Iudæis expauescam, sed amicum ex somno excitabo. At illi vo-
A lentes eum ab itinere impedire. Satis, inquiũt, est si dormit, saluus erit. Igitur non opus est vt nos abeamus, non enim necessarium est. Tametsi & ipse adiecerit. Amicus noster, vt ostendat necessarium iter illuc, verum illi dicunt nõ esse necessariũ, quandoquidem sal uus factus sit, eo quod dormiat. Imo non solum non necessarius est aduentus tuus, sed & amico damnosus. Nam si dominus ei ad salutem (vt nos opinamur) tu autem profectu rus es vt excites, saluti obfuturus es. non igitur opus vt eas & excites illum, damnosum enim hoc ei. Itaque vbi vidit eos adhuc tardos, tunc manifeste inquit. Mortuus est. Cuius autem gratia etiam prius non manifeste dixit, sed occulte mortem somnum nominans? Propter multa. Vnum quidem, quia a fastu erat alienus, nolebat enim ad ostentationem facere, sed occulte, resurrectionem excitationem a somno nominauit. Quomodo autem hac dictione vsus fuisset, nisi mortem somnum appellasset? Quod autem hoc verum, propter modestiam inquam, occulte loquutum, manifestum ex eo quod sequitur. Nam dicens, mortuus est, non addidit, vado vt resuscitem illum. Vides quomodo abhorruerit a fastu, quomodo noluit celebrari ea quæ facturus erat? Interim etiam docet nos, ne tam faciles simus ad promittẽdum. Nam quanuis Centurioni hoc fecerit, dixit enim. Ego veniens sanabo eum, illi tamen hoc dixit, vt illius fidem ostenderet. Igitur hæc vna quidem causa est, propter quam mortem appellauit somnum. Alia autẽ est, vt ostendat nobis, quod omnis mors somnus sit & requies. Tertia vero, quanuis aliis mors fue-
B rit. Lazari tamen defunctio somnus videtur, eo quod eum dominus resuscitaturus erat. Et sicut nobis facile est excitare dormientem, ita illi, imo innumeris modis facilius est resuscitare mortuum. Gaudeo autem, inquit, ꝓpter vos, vt credatis mihi magis nunc vt deo quia non eram illic. Et quum longe absim, prædico vobis mortem in Bethania de qua non audiui: sed sicut deus video quæ longe eueniunt. Intellexerunt autem quidam hoc etiam sic. Gaudeo, inquit, vestri causa. Nam quod ego illic non sum, conducit fidei vestræ, quoniam si adfuissem: ægrotantem sanassem, parum autem hoc fuisset ad ostensionem potentiæ meæ. Cæterum quum absente me mortuus est, abiens autem ipsum suscitaturus sum, id magis vestram firmabit fidem, quum videritis me & hoc posse, quod antea nondum ostendi, quod mortuus iterum liberatur, & qui fœtens fuit, apta sua mẽbra recipit: & resuscitatur. Hæc quum dixisset dominus, & ostendisset suum illuc accessum necessarium, Thomas aliis meticulosior. Eamus, inquit, vt moriamus cum eo. Non fiduciæ: sed formidinis & tristis animi verbum est. Nam vt alios condiscipulos moraretur, memores eos facit mortis, & dedita opera hoc apponit, vt moriamur: quasi talia dicens. Eamus & nos stulti & insipientes, & non curantes propriam vitam, vt moriamur cum eo. Esto, inquit, ipse vitam suam non magnifaciat, nos autem cur ita stulti essemus? Hæc timidi verba sunt: sed vide eum postea, quomodo pro veritate vt apostolus occisus sit, ita illum diuina gratia roborauit, vt hoc Pauli, de eo, sit dictum. Sufficientia nostra ex deo: &, Non ego, sed gratia. Origenes autem dixit de Thoma somnium quoddã. Thomas enim quum audisset prophetias de Christo, & didicisset, quod & cũ anima in in-
C fernum descensurus esset ad liberandas animas, postquam audiuit Christum dicentem. Vado, vt exuscitem Lazarum, putauit non aliter suscitari eum, hoc est liberari animam eius, nisi & ipse corpore deposito in infernum descendisset. Ideo vt verus Christi discipulus, neque in hoc volens a magistro auelli, vult & se & alios condiscipulos deponere sua corpora, vt descendant cum Iesu, qui positurus erat animam suam, sicut suspicabatur, vt ex inferno reduceret amici animam. Hanc ridiculam enarrationem apposui, vt pudore suffunderem eos qui Origenica commendant. Tu autem vide, quomodo dominus, quanuis Lazaro mortuo dixerit. Eamus ad eum, quasi ad viuentem. Etenim Lazarus viuebat Christo, vt deo.

Mortem cur appellarit xp̄s somnium

Matt. viii

ii. Cor. iii.

Origenes de Thoma somnium.

Venit itaque Iesus, inuenit eum quatuor dies iam in monumenno iacentem. Erat autẽ Bethania iuxta Hierosolymã fere stadiis quindecim, multique ex Iudæis uenerant ad Marthã, ac Mariã, ut cõsolarentur eas de fratre suo. Martha ergo ut audiuit, quod Iesus uenisset, occurrit illi. Maria uero domi residebat. Dedita opera expectauit dominus, vt Lazarus fieret quatriduanus, deinde venit, vt miraculum faceret: quod nulla ex parte calumniari posset quispiã. Quare autem apponit Euangelista, quod quindecim stadiis abfuerit Bethania a Hierosolymis? Vt ostenderet, ꝙ multi Hierosolymitanorũ merito abfuerint. Non enim longe aberat Bethania. Consolabantur autẽ mulieres, non quod diligebantur a Christo (etenim conspirauerunt, vt si quis cõfiteretur Christum, extra synagogam fieret) sed propter calami Ioan. ix

tatis necessitatem, vel quod reuerebantur eas, vt nobiliores, vel quod non erant pessimi qui aduenerunt, vnde & multi crediderũt ex eis. Cęterum. Martha sola occurrit primum D & non simul assumit secum sororem: quia seorsim illi occurrere, & factum annunciare volebat. Vnde vbi illam in spem bonam adduxit, tunc abit & vocat sororem. Prius autem non dixit sorori Mariæ. Nam si Maria audiuisset, quod Iesus veniret, surrexisset in occursum, & comites fuissent ei præsentes Iudæi, quos nolebat Martha scire aduentum Christi.

Dixit ergo Martha ad Iesum. Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus, sed & nunc scio, quod quæcunque poposceris à deo, daturus sit tibi deus. Dicit illi Iesus. Resurget frater tuus. Dicit ei Martha. Scio quod resurget in resurrectione in nouissimo die. Dicit ei Iesus. Ego sum resurrectio & uita, qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, uiuet. Et omnis qui uiuit, & credit in me, non morietur in æternum. Credis hoc? Ait illi. Etiam domine. Ego credo quod tu sis Christus ille filius dei, qui in mundum uenturus erat. Et quum hæc dixißet, abijt & uocauit Mariam sororem suam clanculum dicens. Magister adest, & uocat te. Fidem quidē habebat Martha in Christum, sed non quantam oportebat, ideo & dicit. Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus. Quod sane dixit, vt non credens absentem non potuisse, si quidem voluisset, depellere mortem fratris sui: nam & in sequentibus maiorem infirmitatem declarat fidei. Quæcunque enim petieris, inquit, deum dabit tibi. Vides quod illum, sicut virum quendam virtute præditum, & deo probatum habuerit. Non enim dixit. Quæcunque volueris, facies: sed quæcunque petiueris, dabit tibi. Ipse autem hanc eius suspitionē subuertit. Resurget enim, inquit, frater tuus. Non enim dixit ei. Etiam, petam deum, & dabit mihi. Non consensit sermoni eius, sed medio quodam verbo vsus est: veruntamē per sequentia, authoritatem, & potestatem suam clariorem facit. Ego sum, dicens, resurrectio & vita. Quoniam enim mulier adhuc incredula erat, & dictum. Resurget frater tuus, non agnoscebat, sed in nouissima resurrectione intelligebat illum resurrecturum, sciebat autem & vltimam resurrectionem futuram, & hoc quidem ex diuinis scripturis, & in primis ex continuis Christi sermonibus de resurrectione. Igitur quia adhuc mulier erat mulier, mentem eius excitat dominus, & quodammodo mortuam fidem eius suscitat, dicens manifestius. Tu quidem dicis, quod quæcunque petiero deum, dabit mihi. Ego autem manifeste hoc tibi dico, quod ego sum resurrectio & vita: & ita virtus mea loco non circunscribitur, sed tam absens quam præsens sanare possum. Ego enim bonorum suppeditator sum, & non quasi alius det, sed ipse sum resurrectio & vita, valeoque resuscitare & viuificare. Et qui credit in me, etiam si mortuus fuerit naturali hac morte, viuet. Et omnis qui viuit, & credit in me, non morietur morte naturali, & ita ne turberis. Nam quãuis mortuus sit frater tuus, viuet. Et quid dicam de fratre tuo? Neque vos si quidem creditis in me, moriemini, sed præualebitis grauiori animarum morti. Et qui a grauiore liberat, multo magis liberabit fratrem tuum, qui mortuus est, a minori & corporali. Interrogauit autem & mulierem, num credat? At illa quanuis hæc audiuisset, attamen non intellexit quid ei dixerat dominus, præ dolore, opinor, extra mentem constituta. Nam quum ille interrogasset aliud, aliud ista respondit. Nam CHRISTVS quidem scire volebat, num illa credat, quod ipse sit resurrectio & vita, & quod qui credit F in ipsum, non moriatur in æternum, siue de corporis, siue de animæ morte intelligas. Nā fideles propter spem resurrectionis, neque mori dicuntur. At illa quid respondet? Ego credidi quod tu es Christus filius Dei, qui in mundum venisti. Bene quidem testata fuit & vere: sed non interrogationi congruum reddidit responsum: & tunc lucrata est, vt vehementiam doloris mitigaret, ac luctus nimietatem prohiberet. Clam autem vocat sororem, valde prudenter hoc faciens, propter eos qui illic aderant Iudæos. Si enim cognouissent illi, quod occursura esset Christo, abijssent, & caruisset testibus insigne miraculũ. Quia autem existimabant Mariam ad sepulchrum lachrymarum proficisci, propterea simul abierunt cum ea, miraculique spectatores fuerunt ac testes. Quomodo autem Martha inquit ad Mariam. Magister vocat te, tametsi Euangelista non assignarit, quod vocarit eam dominus? hoc scilicet latenter insinuat mandatum Marthæ a domino vt vocet sororem, vel aduentum Christi vocis loco habebat. Dicit igitur. Vocat te magister. Quomodo enim Christo præsente non debebat ad illum etiam illa venire? Itaque aduentum domini, qui necessario illam petebat, vt occurreret ei, vocem dicit Euangelista. Magister enim, inquit, adest. Istucipsum adesse, pro voce factum est ad te. Detrectare enim non potes, quin illum præsentem & tu accedas.

Non, quã oportuit in xp̄m Martha habebat fidem.

Illa ut audiuit, surgit cito, & uenit ad eum. Nondum autem uenerat Iesus in castellum, sed erat in
A *eo loco, ubi occurrerat ei Martha. Iudæi ergo qui erãt cum ea in domo & consolabantur eã, quum uidißent Mariam, quod cito surrexißet & exißet, sequuti sunt eam, dicentes. Vadit ad monumentum, ut ploret ibi. Maria ergo quum uenißet eo, ubi erat Iesus uidens eum, accidit ac pedes eius, & dicit ei. Domine, si fuisses hic non eßet mortuus frater meus.*

Quamprimum audiuit adesse Iesum, non segnis fuit Maria, sed surgit, & ad eum venit. Vnde manifestum, quod non præuenisset illam Martha, neque prus, siquidem cognouisset ista Iesum venturum. Nondum autem Iesus venit in castellum. Tardius enim ibat, ne videretur ad miraculum properare, sed precibus illarum exoratus hoc facere. Et quã doquidem magnum erat futurum miraculum, & quale rarius fecit, erantque multi acquirendi per illud propter hoc dispensat, vt multi fiant miraculi testes. Dicit enim Euangelista, quod Iudæi qui erant cum illa in domo, sequuti sunt illam. Maria autem maiori feruore, quam soror sua Martha accessit ad Christum. Viso enim illo, inquit, procidit ad pedes eius, non reuerita turbam, neque suspicata adesse nonnullos, qui inimico erga Christum essent animo. Ad nullum autem hominum respiciebat; præsente magistro, idque vnum curabat, vt illi summum impenderet honorem, dicit enim. Domine, si fuisses hic, non fuisset mortuus frater meus. Martha autem nihil tale fecit, neque enim procidit, sed magis CHRISTO promittente ei de fratre meliora, apparuit incredula. Tametsi & ipsa Maria adhuc imperfecta videatur dum dicit. Si fuisses hic, non fuisset mortuus frater
B meus. Attamen CHRISTVS ad hanc non dicit, quod ad sororem eius, eo quod multa turba aderat, & non erat tempus eiusmodi verborum se illi intemperat & denudat humanam suam naturam, & humanæ naturæ proprietatem indicat. Audi enim quid dicat Euangelista.

Matth. x. Lucæ. x.

Iesus ergo ut uidit eum plorantem, & Iudæos qui uenerant cum ea plorantes, infremuit spiritu, & turbauit seipsum, & dixit. Vbi posuistis eum? Dicunt ei. Domine, ueni & uide. Lachrymatus est Iesus. Dixerunt ergo Iudæi. Ecce quomodo amabat eum. Quidam autem ex ipsis dixerunt. Non poterat hic qui aperuit oculos cæci, facere ut hic non moreretur?

Ad lachrymas quidem natura mota est, & cohibebatur propter Martham flentem, & illam, & eos qui aderant. Dominus infremuit in affectionem spiritu, hoc est increpat per spiritum conclusionem, & cohibet illam. Et sic rogat, vt non cum vlulatu esset interrogatio. Quia enim contristatus fuit, homo enim erat vere, & vt credibilis esset humana natura, permisit illi proprium operari, & aspere tractat carnem, increpatque eam spiritus sancti virtute. Itaque caro non ferens increpationem, turbatur & fremit, & cum mœrore pugnat. Hæc autem omnia dominus naturam pati permittit, & vt confirmet, quod vere & non apparenter tantum sit homo, & vt doceat nos & terminos & modum tristitiæ ac mœroris ponere. Nam absque compassione & lachrymis esse, bestiarum est. Multum autem lachrymari, plorare, & contristari mulierum. Igitur cum nostræ carnis & sanguinis, particeps esset, particeps quoque fuit humanarum & naturalium affectionum. Interrogat autem, Vbi posuistis, non vt ignorãs: quomodo enim ignoraret, qui sciebat & mor
C tuum quũ procul esset? verum vult omnia ab eis discere, ne seipsum miraculo temere ingerere videatur, sed exoratus facere, quo & omnis suspitionis signa tolleret. Quia autem nulla adhuc coniectura resurrectionis Lazari ostensa erat, neque illuc putabatur venisse, vt resuscitaturus illũ, sed vt deploraturus, dicunt ei. Domine vade & vide. Maligni autem Iudæi iterum malignitatem contexunt, tametsi tãta calamitas ante oculos ipsorum sita erat, sed quid dicũt? Non potuit hic, qui aperuit oculos cæci, facere vt hic non moreretur? Vellicabant autem miraculum cæci illuminati, quum deberent signum illud admirari. Et hi a morte illius etiam illud quasi non esset factum, calumniantur; eleuandoque ac taxando pæroccupant, non expectarunt finem rei. Ita ipsorum mentes corruperat inuidia.

Absq; cõpassiõe esse, bestiarum est.

Iesus ergo rursum fremens in semetipso, uenit ad monumentum. Erat autem spelunca, & lapis impositus erat ei. Ait Iesus: Tollite lapidem. Dicit ei Martha soror eius qui mortuus fuerat. Domine iam olet, quatriduanus enim est. Dicit ei Iesus: Nonne dixi tibi, quod si credideris, uisura esses gloriam dei? Sustulerunt ergo lapidem a loco, ubi is mortuus fuerat positus. Iesus autem attollens sursum oculos, dixit. Pater, gratias ago tibi, quoniam audisti me. Ego autem sciebam, quod semper audis me, sed propter turbam quæ circunstat, dixi, ut credant quod tu me miseris. Quare Euãgelista sursum deorsumque vertit, quod lachrymatus sit Iesus & infremuerit passioni?

vt nos discamus quod vere natura nostra amictus fuerit. Nam quum super omnes Euangelistas sublimiora de domino loquatur, & magna diuitiarum eius mysteria tradat, ea propter & in corporalibus humiliora loquitur, vnde & in luctu dicit, quod valde se hominem ostenderit, ex hoc monstrans carnis veritatem, vt tu discas, quod quamuis Deus fuerit, fuerit & homo. Nam sicut Lucas ab agonia & guttis sanguineis & sudore, ita & hic a luctu credibile facit, quod carnem vere gestauerit. At cuius gratia non superposito lapide resuscitauit Lazarum, sed dicit, tollite lapidem. Etenim cum mouerit mortuum corpus voce, & confirmatum animauerit, multo magis lapidem mouere potuisset voce. Tollite, dicit, lapidem, vt illi testes fiant miraculi, & ne iterum dicant sicuti de cæco. Hic est, non est hic. Nam & adesse in loco, & tollere lapidem suis manibus, sufficientia erant ad obturanda ingratorum ora qui signi testes facti erant. Porro Martha male credula, dixit. Iam fœtet, quatriduanus enim est, quasi impossibile existimans propter dierum multitudinem fratrem suscitari: ita adhuc humi repebat. At Christus eam recordari faciens eorum quæ ante dixerat, & ferme vt male memorem increpans, dicit. Nonne dixi

Lu. xxij. tibi: quod si credideris, visura sis gloriã dei? Discipulis igitur dicebat. Propter hoc mortuus est Lazarus: vt glorificetur filius dei. Marthæ vero inquit, gloriam videbis dei, de patre dicens. Infirmitas enim audientium in causa est, vt hæc varie dicantur. Nam quum

Ioan. ix. Iudæi adstarent ibi, non dignum erat, dicere dominum. Videbis gloriam filij dei. Alioqui visus fuisset de seipso arroganter loqui. Nunc autem de patre cœlesti dicens sermonem facit modestiorem, minusque repudiandum. Quare autem precatus est, imo precantis figuram suscepit: ipsum dominum dicentem audiuimus. Inquit enim, propter circunstantem turbam dixi, vt credant quod tu me miseris. Quod autem dicit, ita se habet. Vt ne aduersarium Dei me putent vt ne dicant: non est ex Deo, vt ostendam opus fieri secundum tuam voluntatem. Quod autem hoc fit, & non propter alium vsum, sed propter circunstantes videatur orare, vide rationem. Gratias ago tibi qui audisti me. Quis autem orauit sic vnquam? Prius enim quam dixisset aliquid, inquit. Audistis me. Et ita non oratio, sed figura orationis est, & indicium solum. Quod autem non opus habeat oratione, manifestũ est ex multis alijs, quæ absque oratione faciebat. Tibi dico dæmonium, egredere ab illo. &, Volo, mundus esto, &. Remittuntur tibi peccata tua, quod maximum omnium. Et, Mare sile, & quiesce. Igitur vt circunstantes credant, quod e supernis sit, & non contrarius Deo. Nam hæc faciens, omnibus modis ostendebat suam erga patrem gratitudinem. Et quum nihilominus dicerent: non est ex Deo, quid non dixissent, si nihil tale fecisset?

Exẽplis ostẽditur quod xp̃s oratione opus non habeat

Atque quum hæc dixisset, uoce magna clamauit. Lazare, ueni foras. Et prodijt qui fuerat mortuus manus & pedes habens reuinctos fascijs sepulchralibus. Et facies illius sudario erat obuincta. Dicit eis Iesus. Soluite eum, & sinite abire. Multi ergo ex Iudæis qui uenerant ad Mariam, & uiderant quæ fecisset Iesus, & crediderunt in eum. Quidam autẽ ex ipsis abierunt ad pharisæos, & dixerunt eis quæ fecisset Iesus. Quum gratias egisset patri dominus, potius quam orasset, vt dictum est, non enim egebat oratione & orationis subsidio, vtpote æqualis patri potentia, clamat voce magna, vt authoritatẽ & potestatem habens. Non enim dixit. In nomine patris mei Lazare veni foras: neque. Resuscita eum pater, sed cum authoritate, vt dictum est omnino ora eorum obturans, qui illum patre minorem dicunt. Quid enim par potestati huic fuit vnquam? dum loquitur mortuo tanquam viuenti, & dicit. Lazare veni foras. Ecce nunc opere impletum est quod dicit. Venit hora quum mortui audient vocem dei: & qui audierint, viuent. Nam ne quis existimet, quod Iesus ab alio acceperit operationem, prædicit quod hoc per ea monstraturus sit. Cæterum magna vox saluatoris quæ Lazarum suscitat, symbolum est magnæ tubæ quæ sonatura est in communi resurrectione. Magna autem voce clamauit dominus, & id propter hoc vt obstrueret ora gentilium, dicentium in sepulchris esse animas. Vocat enim illam, vt procul absentem. Quemadmodum autem resurrectio ista particularis: ita etiam vniuersalis in momẽto & nictu oculi erit. Egressus autem, inquit, qui mortuus erat obuinctus manus & pedes. Nõ minus enim videbatur esse mirabile vinctum egredi quam suscitari. Et miraculum erat vere vinctum moueri, conuinctum miraculo resurrectionis. Iubet vero illum solui, vt prope facti & accedentes videant quod ille ipse sit. Ire autem illum dicit ad fugiẽdam ostentationem. Non enim ducit illum secum, neque iubet vt secum ambulet, vt sic sese ostentet. Facto autem miraculo, spectantium alij quidem crediderunt, alij autem an-

Vox xp̃i suscitãtis Lazarum

A nunciauerunt pharisæis,nimirum vt prophanam rem,quia ausus fuit imperare, vt effodiatur sepultus.

Congregauerunt ergo pontifices & pharisæi consilium : ac dicebant . Quid faciemus , quia homo hic multa signa facit ? Si dimiserimus eum sic , omnes credent in eum , & uenient Romani , & tollent nostrum , tum locum , tum gentem .

Obstupescendus & admirabilis erat; qui tanta facit miracula . Pharisæi autem eum magis quærebant occidere, id quod extremæ insipientiæ fuerit , quod morti se tradituros existimabant eum,qui mortem in aliorum vincebat corporibus:conabanturque ita gloriam eius obscurare , atque post tanta miracula purum hominem esse arbitrabantur. Quid faciemus, dicentes , quia hic homo multa signa facit ? Et quale hoc crimen , quod signa facit ? Oportebat eos credere & admirari , & non adhuc habere pro homine puro. Vide autem malignitatem Iudæorum , populum commouere studentium , quia rationem afferunt , quasi populi multitudo periclitatura esset , & a Romanis perdenda ob tyrannidis suspitionem . Nam si permiserimus eum sic , turbam multam habebit post se; quæ signorum exhibitione sequetur , & nos omnes de tyrannide suspectos habebunt Romani, & tollent nostras ciuitates , & euertent. Hæc autē vt dixi præ malitia dicebāt. Vt enim non videantur insidiari CHRISTO propter inuidiam commune periculum in medium afferunt, concitantes populum contra CHRISTVM,quasi perditionis au thor ille esset futurus. Accipe autem & aliter miraculum hoc. Est enim mens nostra amica CHRISTO, sæpe autem ab humana vincitur natura,& incidit in peccatum, & moritur morte animæ miserabili.digna cui misereatur CHRISTVS. Amicus enim est ei quæ est mortua.Sorores igitur & cognatæ mentis mortuæ, caro vt Martha,crassior em & corpulentior est Martha : anima autem , vt Maria , quæ magis pia & honesta , accedens ad CHRISTVM & procidans,habentes & confessionis cogitationes , quæ vt Iudæi illam sequantur.Iudas enim confessio dicitur. Et omnino dominus vbi adstiterit ad sepulchrum,& cæcitatem quasi lapidem quēdam iacentem super sepulchrum, tolli iusserit in memoriam reducendo futura,& bona, & supplicia, clamaueritque magna voce tubæ euāgelicæ.Lazare veni foras ex sepulchro:ne sis sepultus in temporalibus distractionibus & affectionibus,sicut & discipulis dicebat.Non estis ex mundo, sed ego vos elegi de mundo. Et iterum Paulus:Et nos exeamus ad eum extra castra,hoc est,mundum. Atque ita excitat a peccato mortuum , corruptæ enim fuerunt malitia cicatrices , sed quæ propter hoc fœtebant.Ideo quatriduanus mortuus erat, quatuor diurnis & lucidis virtutibus priuatus,& ad illas immobilis & ociosus existens . Veruntamen quanuis & immobilis fuerit,manusque ac pedes vinctus, ac propriorum peccatorum cathenis constrictus, & ad omne opus bonum inutilis declaratus , quanuis etiam faciem sudario obtectus, ita vt nihil diuinum videre queat , a carnali velamento impeditus : & in summa pessime affectus,& secundum virtutem practicam,quæ per manus & pedes,& secūdū contemplatiuam, quæ per contectam faciem significatur . Quanuis autem sic misere habeat,audiat tamen. Soluite illum,boni & cooperarij salutis angelici vel sacerdotes, & remissionem ei date peccatorum , ita vt ire ac moueri possit ad operandum bonum . Quidam autem per Martham quidem intellexerunt synagogam Iudæorum, Mariam vero, ecclesiam ex Gentibus.Et synagoga quidem Iudęorum turbatur circa plurima:multa enim sunt mandata legis,& operatu difficillima.at ecclesia ex Gentibus non multis opus habet mandatis,sed paucis,in quibus tota lex & prophetæ pendent,quæ de charitate posita sunt.Per fratrem autem illarum,qui ex mortuis surrexit,animas quæ propter peccatum in infernum descendunt,iuxta illud.Conuertantur peccatores in infernum.Illas enim animas resuscitat dominus.

[Margin notes: Spiritualis textus discussio. — B — Iudas — Ioan.xv. — Heb.xiij. — Angeli & sacerdotes coope rarij xpi. — C — Psalm.ix]

Vnus autem ex ipsis Caiphas,quum eßet pontifex anni illius, dixit eis.Vos nescitis quicquam, nec perpenditis,quod expedit nobis:ut unus homo moriatur pro populo,ac non tota gens pereat . Hoc autem à semetipso non dixit,sed quum eßet pontifex anni illius, uaticinatus est quod Iesus moriturus eßet pro gente , & non tantum pro gente, sed ut filios dei qui erant dispersi,congregaret in unum . Ab illo ergo die consultabant inuicem , ut interficerent eum. Cum alijs apud Iudæos, & pontificatus dignitas erat corrupta, simulac venalitij facti fuerunt principes,ne vltra per omne tempus vitæ vnus , sed duntaxat in annum vnum sacerdotio fungeretur . Et quanuis ita corrupta foret dignitas , adhuc tamen aderat spiritus sanctus operans in his qui vncti erant. Postquam autem manus iniecerunt in Iesum, tunc omnino gratia dereliquit illos , & transijt ad apostolos . Igitur alij quidem in cœtu concilij mortem Christi

meditabantur. Pontifex ita erat sanguinarius, vt & nudo (quod aiunt) capite, contra Christum impudentissime sententiam ferret. Imo & alios quidem reprehendit, quod non intelligerent quod oportebat, & ignaui essent in despiciendo quid ad rem conducat. Nam vos (inquit) nescitis quicquam. Desides, inquit, estis ad intelligendum, & non cogitatis quod expediat vnum mori, & saluari omnem populum. Hoc autem ipse quidem sinistro animo dixit. Veruntamen gratia spiritus, ore illius vsa est ad prædicandum futura, tametsi pollutum cor eius non attigerit. Vide igitur quanta potentia spiritus. Fecit enim vt a mala mente procederent, verba mirabilem habentia prophetiam. Nam mortuo Christo, omnes qui crediderunt ex Gente, a magno & æterno supplicio liberati fuerunt. Et non pro gente solum Iudaica mortuus est, sed & vt alij filij dei, hoc est, gentes in vnum congregarentur. Filios autem dei nominat gentes, quemadmodum & alio loco inquit. Et alias oues habeo: quas postea vocat, vel secundum quod omnium pater est, creando nos generans, vel secundum quod decorauit nos ad imaginem & similitudinem propriam condens. Igitur sicut & in Actis Paulus ad Athenienses concionans, inquit. Genus igitur quum simus dei. Itaque quia homo animal est principale, & secundum hoc assimilatum deo filius dei dicitur omnis. Proinde quum dispersos nos varijs modis satanas a deo & ab inuicem diuulsit, vt vnusquisque sæuiret contra proximum propter diuitiarum amorem & vanam gloriam, CHRISTVS ita in vnam nos collegit ecclesiã, & sub vnũ coegit iugum tam eos, qui prope, quam eos qui longe erant, vnum corpus faciens, vt is qui Romæ habitet, eum qui in India est, suum membrum esse credat, & omnium vnum caput fateatur esse Christum. Et ab illo die consultarunt, vt interficerent Iesum. Manifestum quod ab illa die sententiam confirmarunt, & antea quidem cædem eius meditabantur, sed remissius. Et quæstio magis erat quam sententia, nunc autem postremum iudicium & firma sententia.. Prius enim, inquit, quærebant occidere illum. Et ipse quoque eos arguens, inquit. Quid me quæritis occidere? Considera igitur pontificalis dignitatis virtutem, quomodo plena sit gratia spiritus, tametsi indigni sint qui illam gerant. Et honora sacerdotes digne propter gratiam in eis non propter eorum voluntatem. Igitur non solus Caiphas prophetat, sed & alij multi indigni futura dixerunt. Pharao de fertilitate ac sterilitate. Nabuchodonosor de regnis & Christo, & Balaã de Christo. Non autem cõtinuo si quis prophetat, propheta dicitur, sed si quis propheta, ille & prophetat, sicut neque omnis qui medicinam parat, medicus: neque iustus, iustum quiddam faciens, sed qui iuste facit, iuxta dictum illud: Iuste quod iustum est persequere. Prophetat & Caiphas, sed non prophetica mente, & propterea non propheta.

Ioan. x — Act. xvij — Oẽs sum⁹ ecclesia, siguli mẽbra, Christus vero caput. — Honorandi sacerdotes ob gratiam, etsi mali. — Gene. xli. — Daniel. ij. — nu. xxiij — Deute. x.

Iesus ergo iam non propalam ambulabat inter Iudæos, sed abijt in regionem iuxta desertum, in ciuitatem quæ dicitur Ephræm, & ubi uersabatur cum discipulis suis: Instabat autem pascha Iudæorum, & ascenderunt multi Hierusalem è regione ante pascha, ut purificarent se. Quærebant ergo Iesum & colloquebantur inter sese, in templo stante. Quid uidetur uobis quod non uenit ad diem festum? Dederant autem pontifices & pharisæi præceptum, ut si quis cognouisset ubi esset, indicaret, ut comprehenderent eum. In condemnationem Iudæorum secedit dominus: interim & nos docens, ne nos temere periculis ingeramus, etiam pro pietate: sed stemus quidem fortiter deprehensi, non deprehensi autem ne in voluntarium periculum propter incertum euentum irruamus. Vide autem stultam Iudæorum sententiam, neque tempore festiuitatis e cæde abstinent, sed cædem committere consultant. Et ascenderunt vt purificarentur. Qui peccarant vel sponte, vel inuiti non agebant pascha, nisi prius purificati essent, iuxta cousuetudinem loci, & ieiunantes, & rasi, & deputata quædã sacrificia offererentes. At illi igitur optimi insidiabantur domino, & dicebãt. Quid videtur vobis, quod non veniat ad festum? hoc est necessario aderit, & si nihil aliud, tempus coget illum illaqueari. Quum magis oportebat condemnatos propter festiuitatem absoluere, tunc absque causa insidiantur domino. Et si quidem priuati hæc soli fecissent, visum fuisset imperitiæ dandum, nunc autem pharisæi præcipiunt, vt prodatur & comprehendatur. Recte igitur abscedit ab illis. Nam verbum dei prius quidem libere ambulabat in Iudæis, quum per prophetas annunciaretur: nunc autem non vltra, sed secedit in solitudinem, Gentium ecclesiam, de qua dictum est. Filij desertæ plures, quam eius quæ habet virum. Porro prope Ephræm erat solitudo illa. Ephræm autem dicitur fertilitas. Frater hic posterior erat Manasse, qui natu maior erat. Manasse vero interpretatur obliuio. Itaque Iudæorum populus quum maior natu, filius dei. Filius enim meus, inquit, primoge

nitus Israel,sed venit in obliuionem coram deo.Ephræm autem, hoc est, fertilitatem ex
A gentibus,secundum filium facit dominus per euangelicum verbum derelicta Iudæa.

CAPVT DVODECIMVM.

Iesus ergo ante sex dies paschæ uenit Bthaniam,ubi Lazarus fuerat mortuus,quem suscitauit a mortuis.Fecerunt autem ei cœnam ibi,& Martha ministrabat. Lazarus uero unus erat de numero discumbentium cum eo. Maria ergo accepit libram unguēti nardi pisticæ preciosæ,& unxit pedes Iesu,& extersit pedes eius capillis suis. Domus autem impleta est ex odore unguenti. Mar.xiiij Decima quidem mensis accipiunt ouem immolandam in pascha,& ex eo tempore requirere incipiunt quæ necessaria ad festum. Denique & cœna quæ ante sex dies,quæ est nona mensis,lautius epulantur Exo.xij. & initia festiuitatis illo die faciunt. Ideo & Iesus simul cœnauit,in Bethaniam veniens. Ostendere autem volens Euangelista veræ resurrectionis Lazari signum;dicit.Lazarus autem non erat recumbentium. Non enim vt apparuit statim mortuus est, sed mansit multo tempore,solita faciens:comedens ac bibens, atque alia agens.Dicendo autem quod Martha ministrarit ,significauit quod in domo eius cœ-
B na fuerit.Obserua autem fidem mulieris,quomodo non permiserit ancillis ministerium, sed per seipsam ministret.Et Paulus de muliere vidua dicit,quæ sanctorum pedes lauerit.Igitur ipsa omnibus ministrat:Maria autem soli CHRISTO honorem impendit: i.Timo.v Quoniam eum non accedebat vt hominem,sed vt deum. Nam vnguentum propterea effudit,& capillis capitis tersit,quod non haberet opinionem de illo, qualem multi, tanquam de puro homine,sed vt domino & deo.Assumitur autem Maria in anagogica expositione,ad deitatem patris & domini omnium. Maria enim domina interpretatur.Igitur domina omnium,deitas patris vnxit pedes Iesu, carnem dico verbi quæ in nouissimis, vnguento spiritus, sicut & Dauid dicit. Propterea vnxit te deus tuus oleo exultationis.Et magnus ille Petrus.Cognoscat omnis domus Israel, quia dominum & Christum illum deus fecit, hunc Iesum quem vos crucifixistis. Nam caro a verbo assumpta, diuino spiritu,qui accessit ad vterum virginis, vncta est & facta id quod verbum, hoc est deus,impleuitque mundum sua fragrantia,sicut & vnguentum Mariæ domum omnem bono odore repleuit.Qui autem capilli,quibus extersit pedes? Vel certe qui ornāt caput dei & principalem eius substantiam,sancti. Hi enim quia sunt in gloria dei, mundus & ornatus eius vtique dicuntur, quia & participes facti sunt vnctionis carnis domini:quos & Dauid participes vocat. Et Paulus quoque ad Corinthios dicit. Qui confirmat nos vobiscum in Christo; & vnxit nos deus. Et alio loco Christos scimus dici eos, qui secundum Christum vixerunt.Igitur per capillos Christiani intelligantur,qui pedes exterserunt Iesu,& participes facti sunt diuinæ vnctionis.Mortuum quiddā capilli sunt; mortui sunt & hi qui Christi.Carnem enim suam crucifixerunt & mortificarunt membra

expositio anagogica.

Qui xpi dicantur.

C quæ super terram,mundoque mortui sunt.Ornant caput capilli,& gloria sunt illius,gloria dei sunt & sancti,quorum lux corā hominibus fulget, & glorificatur propter eos pater.Illi & edunt ac bibunt in gloriam dei, & in membris glorificant eum. Et tu quoque quia mentem tuam tanquam alterum Lazarum resuscitauit Iesus,& suscipis illum in domum animæ,& conuiuium habet cum eo mens quæ resurrexit,vnge pedes domini ante sex dies paschæ priusquam veniat pascha futuri seculi:quandiu in mundo hoc versaris qui in sex diebus est conditus.Pedes Christi Apostolus & Euangelium. Affer igitur vnguentum variarum virtutum, quorum optima tanquam nardus,feruida fides.in vnum collectis affectionibus.Nisi enim feruidam & studiosam, virtutibusque præditam habitudinem erga mandata ostenderis,mortuisque tuis membris quasi capillis exterseris, & nisi illum receperis,non poteris domum tuam benedictione replere. Nam pedes domini,minimi fratres per quos vadit Christus ad ianuam quærens quæ vtilia sint, quos vnge eleemosynæ vnguēto. Atque multi quidem miserentur ad ostentationem: ideo nullam in se vtilitatem recipiunt.Receperunt enim mercedem in hac vita. At tu exterge capillis capitis vtilitatem in anima tua accipe, in principali parte lucrum eleemosynæ congrega.Etsi quid mortuum habes,& inanimatum,sicut sunt capilli, in hoc bonum vnguētum intingito.Peccata enim tua,inquit,eleemosynis dele. Math.vi.

Dicit ergo unus ex diſcipulis eius, Iudas Simonis Iſcariotes, qui erat cum proditurus. Quare hoc unguentum non uenijt trecentis denarijs, & datum eſt egenis? Dixit autem hoc, non quia pauperes illi curæ eſſent, ſed quia fur erat, ac marſupium habebat, eaque quæ mittebantur, portabat. Dixit ergo Ieſus, Sine illam, in die ſepulturæ meæ ſeruauit iſtud. Pauperes enim ſemper habetis uobiſcum me uero non ſemper habetis.
mat.xxvi Iudas quum eſſet auarus, reprehendit honoris modum: Quare enim non obtuliſti pecuniam, inquit, vt poſſem ſcilicet furari, ſed vnguentum? Quomodo igitur alius Euangeliſta dicit: quod omnes diſcipuli hoc dixerint? Dicendū igitur, quod omnes quidem dixerint: ſed non tali mente alij, quali ille. Non reprehēdit autem eum dominus quanuis ſciret furaci animo hoc illum dixiſſe, nolebat enim illum confundere docens & nos longanimes debere eſſe erga tales, ſed occulte opprobrat ei perditionem, tametſi propter auaritiam traditurus eſſet eum in mortem. Ideo & ſepulturæ meminit, perſtringens inſipientiam eius, ſi quo pacto corrigatur. Et quod ſubditur, talem quendam ſenſum habet. Pauperes enim, inquit, ſemper habetis vobiſcum, me autē non ſemper habetis, eo q͏ breui abiturus ſum, te mihi mortē machināte. Igitur ſi onerosus tibi ſum, & moleſtus ille in me honor, expecta pauliſper, & eris liber a me, & tunc ſcies nū propter pauperes, opus habeas vnguenti venditione. Quare autē ſi quidē auarus erat & fur, pecuniarum diſpenſationem ei permiſit dominus? Propter iſtuc ipſum quod fur erat, vt omnē ei occaſionem auferret. Non enim poterat dicere, quod propter pecuniarum amorem eum prodiderit. Nam ſatis conſolationis ex marſupio habebat, & neque marſupium gerens fidelis erat. Portabat enim, hoc eſt furabatur, quæ mittebantur, ſacrilegus erat, in ſuum vſum rapiens ea, quæ in diuinum dabantur. Audiant ſacrilegi quarum partium ſint. Et caput maliciæ eſt, quod poſtea vendidit dominum. Vides quo ferat auaritia? Ad proditionem. Bene igitur Paulus, radicem omnium malorum hanc vocauit, vt pote, quæ prodiderit dominum, & quotidie hoc faciat. Nonnulli aiunt, ideo creditam Iudæ pecuniarum diſpenſationem, ceu minorem alijs. Nam pecu-
i.timo.vi radix oīm malorum auaritia. nijs miniſtrare minus eſt quam doctrinæ, ſicut & in actis dicunt Apoſtoli. Non licet nobis relicto ſermone miniſtrare menſis.
Act.vi.

Cognouit ergo turba multa ex Iudæis: quod eſſet illic, & uenerūt non propter Ieſum tantū, ſed ut Lazarū quoque uiderent, quē ſuſcitauerat à mortuis. Conſultabant autem principes ſacerdotum, ut & Lazarū interficerent, quia multi propter illum abibant ex Iudæis, & credebant in Ieſum. Beneuoli fuerunt hi, qui ad Ieſnm venerunt, & non ſicut alij maleuoli, & inſani. Venerunt enim, inquit non propter Ieſum, ſed vt & Lazarum viderent. Nam quum reuera maximum miraculum eſſet, multi cupiebant eius qui ſurrexerat ſpectatores fieri, fortaſſis expectantes audire a Lazaro de ijs quæ in inferno. Phariſæi autem tā inhumani erāt vt non ſolū Ieſum, ſed & Lazarū occidere cuperant, eo q͏ multis author ſalutis fieret, & miraculo ſuo ad fidem ſimpliciores adduceret. Ita apud illos crimē erat, ſi cui beneficeret, imo hoc male habebat eos, q͏ inſtante die feſto oēs ad Bethaniā currerēt, fierentque auditores miraculi, & ſpectatores eius qui reſurrexerat.

ma.xxiiij Mar.xiiij Luc.xix
Poſtero die turba multa, quæ uenerat ad diem feſtum, quum audiſſent quod ueniret Ieſus Hieroſolymam, acceperunt ramos palmarum, & præceſſerunt obuiam ei, & clamabant. Hos anna, benedictus qui uenit in nomine domini rex Iſrael. Quum ſeceſſiſſet paululum in ſolitudinem dominus, vt reſtingueret furorem homicidarum, iturum libere accedit, & iterum comparet. Inſtabat enim nunc tempus paſſionis, & non vltra oportebat eum latere, ſed dare ſe pro ſalute mundi. Vide autem conſequentiam paſſionis. Suſcitauit Lazarum, miraculo hoc maximo omnium ad finem reſeruato. ea propter multi confluebant & credebāt, crenētibus multis maior naſcebatur inuidia. Inuidiam autem ſecutę ſūt inſidię & mors: dicit enim. Quum audiſſent turbę, quod veniret Ieſus, occurrerunt ei cum gloria, propter miraculum Lazari, maiorem illi impendentes honorem: quam homini puto debeatur. Nō eñ eum vltra prophetam habebant illum, Quem enim prophetarum ſic venerati ſunt olim vnquam? Vnde dicebant. Hos anna, benedictus qui venit in nomine domini.
cvij. pſal. eſſe ait. hierony. cxvij. ſumptū ī dicat.
Ex his autem verbis colligimus primum quidem, quod deus ſit. Nam hos anna interpretatur, ſalua obſecro: ſicut & in centeſimoſeptimo Pſalmo a.L XX. in Grecū verſum eſt, vbi Hebraicæ habet, o ſanna, Gręce dicitur o domine, ſalua obſecro. Saluare obſecro. Saluare autem ſolius dei eſt, & ad ipſum dictū eſt. Salua nos domine deus noſter. Et ex omnib⁹ locis collegerit quis, quod ſalutem ſoli deo ſcriptura tribuat. Igitur primū quidē hoc oſtendunt, quod dicta Dauid de Chriſto doceāt, quod deus ſit, deinde q͏ & proprie deus. Nam qui venit, inquit, non qui ducitur, nam hoc ſeruitutis eſt, illud au

A tem potestatis. Dicendo vero, in nomine domini istuc ipsum docet, quod ipse verus sit deus, non enim dicit eum venisse nomine serui, sed domini. Et insuper asserunt, quod non sit aduersarius deo, sed in nomine patris venerit, sicut & ipse dominus inquit. Ego veni in nomine patris mei, alius autem veniet in nomine suo. Porro regem Israel appellauerunt eum, fortassis sensibile quoddam regnum imaginantes, expectabant enim vt surgeret rex maior supra quam fert humana natura, qui liberaret eos a Romanorum imperio.

Nactus autem Iesus asellam sedit super eam, sicut scriptum est. Noli timere filia Syon, ecce rex tuus uenit, sedns super pullū asinæ. Hæc aūt non cognouerunt discipuli eius primum, sed quādo glo ficatus est Iesus, tunc recordati sunt quod hæc essent scripta de eo, & quod hæc fecissent ei.

Quomodo alij quidem Euangelistæ dominum dicunt ad discipulos dixisse. Soluite, & adducite mihi: Ioannes autem hic nihil tale dicit, sed tantum inquit. Nactus Iesus asellam. Et cur hoc? Nunquid inter se dissident? Cæterum quod illi dixerunt fusius, hic quodem compendio dixit: asellam enim a discipulis & adductam inuenit, & sedit super eam. Et propterea etiam prophetiam impleuit Zachariæ, qui dixit. Ne timeas filia Syon, ecce rex tuus venit tibi, sedens super pullum asinæ. Quia enim vt in plurimum reges Hierusalem iniusti & auari fuerunt, dicit Propheta. Ne timeas Syon, nam rex de quo prædico tibi, non talis est: sed mitis & modestus & nullam præ se ferens arrogantiam. Idque ostenditur ex eo quod insidens asino veniat. Non enim exercitum post se trahens ingres B sus est, sed asino vectus. Erat & futuri symbolum quod ipse sederit super asina. Immundum enim animal hoc in lege symbolum erat immundi Gentilium populi, super quo insedit Dei verbum Iesus subijciens indomitum & ineruditum illum quasi pullum, nouum dico populum: & adduxit in Hierusalem veram, quum factus esset subditus ei. An non & eos qui ex gentibus congregauit in cælum dominus, factos sibi in populum, & obedientes eius prædicationi? Declarabant autem & palmæ: quod fortis quidam, & quod victor fuerit mortis resuscitato Lazaro: Palma enim in certaminibus datur victoribus. Fortassis autem significabant eum, qui laudabatur cælestem esse, & e summis venisse. Sola enim aliarum arborum erigit se in ipsum cælum, vt sic dicam. In summitate autem folia habet, alba germina in folio ferens. Porro in trunco & medijs vsque ad fastigium aspera est, & vix ascensilis, in ramis autem virgas erectas promittens. Ita & qui ad cognitionem verbi & filij dei properat asperam quidem illā inueniet, ambulans per labores virtutis. Veniens autem ad summitatem scientiæ, assequetur fulgidissimum lumen theologiæ, & reuelationem inuisibilium & ineffabilium, quasi candidissima palmarum germina. Cæterum admirare hic Euangelistam, quomodo nō erubescat, sed inuulget primum Apostolorum ignorantiam. Hæc enim, inquit, non cognouerunt discipuli eius primum: sed quando Iesus glorificatus est. Gloriam autem dicit ascensionem post crucem & passionem. Tunc enim cognouerunt in aduentu spiritus, quod de illo essent scripta. Nam fortassis sciuerunt, quid fuerint scripta: quod autem de Iesu ignorauerunt, idque vtiliter, alioqui scandalizati fuissent, quum crucifigeretur siquidem rex a scriptura an- C nunciatus, fuisset talia patiens.

asini symbolum in lege.

Palma victoribus tributa.

Testabatur igitur turba, quæ erat cum eo, quando Lazarum uocauit de monumento, & suscitauit eum à mortuis. Propterea & obuiam uenit ei turba, quod audierant eum edidiße hoc signum. Pharisæi ergo dixerunt inter se. Videtis quod nihil proficitis, ecce mundus post eum abijt.

Turba inquit: quæ viderat miraculum de Lazaro: ideo & occurrerunt ei cum gloria, hi qui audierant hoc factum signum, scilicet credentes. Neque enim nisi credidissent ita repente inde abijssent. Pharisæi autem dicentes. Videtis quod non proficitis quicquam, non ex malitia hæc loquuntur. Non enim fuerunt ex his qui mortem meditati erant Iesu, sed beneuoli quidem esse videntur, sed nondum libere loqui audentes, eo quod non audebant manifeste resistere his qui contra dominum sæuiebant, & per occasionem tentant reprimere illos. Quæ vestra vtilitas ex multis contra hominem hunc insidijs. Quantum em̄ insidiamini, tantum hic crescit & augetur gloria eius. Nam mundus, hoc est, omnis multitudo post eum vadit, atque ita, qui nihil efficitis, cessate ab insidijs, vt ne frustra iniustitiam patretis.

Erāt autem quidam Græci ex his, qui ascenderant ut adorarēt in festo. Hi ergo acceßerūt ad Philippū, qui erat à Bethsaida Galilææ, & rogabant eum dicentes. Domine, uolumus Iesum uidere. Venit Philippus, & dicit Andreæ. Andreas rursum & Philippus dicūt Iesu. Iesus aūt respondit eis dicens. Venit hora ut glorificetur filius hominis. Amen amen dico uobis, nisi granū frumenti deiectū

in terram mortuũ fuerit ipsum solum manet, si uero mortuum fuerit multum fructum affert. Propter pulchritudinem templi, & ea quæ de Iudæis dicebantur: multi etiam Græcorum ascenderunt adoraturi. Hi autem prope fuerunt, eo quod & proselyti fiebant, hoc est accesserunt ad Iudaismum. Igitur fama communicata de Iesu, accedunt ad Philippum, & rogauerunt eum, vt viderent Iesum, hoc est, petiuerunt. At ille (sed vide modestiam & bonum ordinem) Andreæ dicit, tanquam ei qui ante se erat: & ille non arrogat sibi suggestionem. non enim in authoritate erat, sed simul accipit & Philippum, & ita fidenter domino referunt. Tantus ordo amorque mutuus inter eos erat. Quid igitur dominus? quum discipulis interdixisset, ne in viam gentium abirent, videretque gentes se iam accedere. Græci enim qui volebant eum videre, omnino gentiles erant: Iudæos autem sciebat sibi insidiari. Tempus, inquit, nunc est accedẽdi ad passionem. Venit enim inquit, hora crucis, vt glorificetur filius hominis. Nam quid opus est gentes, quæ nos accedunt, non suscipere, & accurrere ad Iudæos, qui audiunt & persequuntur? Igitur quia ex gentibus veniunt ad nos, nunc est tempus vt crucifigar. Igitur, permittam Iudæis, vt insidiandi finem faciant, & permittam eis vt crucifigant me, vt certe nullam habeant excusationem posthac, quũ iuste reliquero eos; vt crucifixores & interfectores meos, & contulero me ad gentes, quæ nunc venire inceperunt ad doctrinam meam. Nam valde iniustum est nihil dari gentibus, quæ verbum ac salutem sitiunt. Iudæis autem qui respuunt sibi data, & insidiantibus benefactori, luxum suppeditare. Insuper ne scandalizentur discipuli, quod quando & gentes accedere inceperunt, tunc moriatur, dicit, ꝙ suum mori fidem gentium magis aucturum sit. Nam sicut granum frumenti, quum seminaueris, moritur, tunc multũ fructũ affert, ita vtiq; & mea mors magnum fructum in fide gentium apportat & ita nullus scandalizetur quod adductio gẽtium per mortẽ meam prohibeatur, sed ab exemplo grani credat casum in morte mea, incrementum eorum qui crediderunt allaturum. Nam si hoc in grano fit, multomagis in me. Quum enim mortuus fuero, & resurrexero, multo magis ostendam virtutem meam, quum resurrexero, omnes credent mihi vt deo.

Qui amat animam suam, perdet eam, & qui odit animam suam in hoc mundo, in uitam æternam custodiet eam. Si quis mihi ministrat, me sequatur, & ubi sum ego, illic & minister meus erit. Si quis mihi ministrauerit, cohonestabit eum pater. Quoniam prope erat passioni dominus, & sciebat discipulos mœrori plenos fore, ideo dicit, quod vsqueadeo non oportet vos in mea morte mœreri: vt etiã vos quoque nisi moriamini: nullum lucrum habebitis. Et in summa, omnis homo qui præsentem vitam diligit, & animam suam amat, hoc est sua desideria absurda facit, & permittit ei quod non oportet, nec contemnit mortem, perdit eã. qui autem odit illam, hoc est qui non concedit ei neq; ab illa flectitur; custodit illam in vitam æternam. Volens autem ostendere magnam auersationem, quæ habenda est erga concupiscentias animæ dixit, qui odit. Etenim non sustinemus vt videamus faciem, vel audiamus vocem eorum, qui odio habentur. Igitur si oportet esse affectos in absurdos animæ appetitus, vt extremo odio illos habeamus. Quod autem dicit, qui odio habet animam suam in hoc mundo, declarat temporalem rem esse. Nam quia videtur crudele præceptum & graue, mitigat illud per hoc quod adijcit, in mundo hoc. Non enim, inquit, in immensum tempus iubeo haberi odio animam; sed in hoc transitorio mundo auersari eam, quæ tibi tam absurda imperat. Subdit autem & lucrum, dicens. In æternam vitam custodiet eam. Odio quidem habes ad tempus, in secula autem seruas viuẽtem diuinam vitam. Quum autem adhortatur eos magis ad contemptum præsentis vitæ, & contra mortẽ animat, dicit. Qui mihi ministrat, me sequatur, ita promptus sit ad mortem vt ego. Immitationem autem hic per opera dicit. Deinde & consolatio sequitur. Vbi ego sum, & minister meus erit. Vbi autem Christus? In cælis, & ita qui per mortem eũ sequitur & non adhęserit huic mundo, illic erit in cælis. Opponuntur enim inter se sursum & deorsum. Qui diligit infra esse, sursum non erit, qui autem fugit quę infra sunt & mundũ, sursum & in cælis erit. Nam si quis mihi ministrauerit, inquit, honorabit eũ pater. Non dixit, ego honorabo eum, sed pater: commendans per hoc, quod verus filius sit. Pater enim honore ꝓsequetur talẽ, vt ministrũ veri filij. Præterea per hoc docet ꝙ nõ sit contrarius deo. Deus enim & pater non cohonestaret eum, qui sibi aduersatur. Igitur ne amemus animã nostram, vt seruemus eam a periculis pro veritate, vt nolimus affligi pro bono, sed siquidem ministri Christi sumus, exponamus eam periculis pro veritate. Et erimus omnino ubi nunc est Christus. Non de diuinis loquor dignitatibus, nã

A ille natura est deus, sed in quibus humana natura ornari potest, vt ille deus natura, nos dij gratia & adoptione.

Nũc anima mea turbata est. Et quid dicam? Pater serua me ex hac hora, sed propterea ueni in horam hanc. Pater illustra nomen tuum. Venit ergo uox de cælo. Et illustraui, & rursus illustrabo.

Quid est quod dicit? Videtur enim sibijpsi contraria loqui. Nam qui superius videtur admonere vt exerceamur & parati simus ad mortem, & odio habeamus animam, hic nũc turbatur, inquit, moriturus, quod non est exortantis ad mortem, sed auertentis. At si recte consideraueris, inuenies quod turbari ipsum: adhortatio sit ad contemptum mortis. Vt enim ne quis possit dicere, quod ipse extra humanas passiones constitutus, facile de morte philosophetur, & ipse extra pericula alios admoneat, ostẽdit ꝙ & ipse ab hũanis proprietatibus tentatus sit, & nostræ naturę fuerit particeps, quanuis absque peccato. Idcirco quanuis mœreat & turbetur vt homo: qui natura vitæ amans est, non tamen mortem deuitat. Docet autem per hæc nos, vt nos etiamsi turbemur, & mœreamus, non fugiamus mortem, quia & ego, inquit, quum turber: homo enim vere sum, & permitto naturæ, vt sua ostẽdat: attamen non dico ad patrem, vt saluet me ex hora hac. Sed quid dico? Illustra tuum nomen, hoc est probetur tibi: vt ego suscipiam crucem & periculum pro salute omnium. Vide autem quod gloriam dei nominauit mori pro veritate, ideo & pater. Et illustraui, inquit, & iterum illustrabo. Nam & miraculis quæ ante crucem, quæ & in meo nomine perficiebas, illustraui & iterum factis per te miraculis in ipsa cruce illustrabo, & post sepulturam quum resuscitauero te, & spiritum misero, magis gloriosum & meum nomen, & te constituam. Sunt autem qui intelligunt hoc dictum. Nunc cor meum turbatum est, non quod dominus timeat mortem secundum humanam naturam, sed prę uideat eiectionem generationis Iudæorum exasperatricis, & dolens ac parcens eis turbatur propter eos, & misericors dolorem in se accipit. Neque enim dicam, quod mortem timeat. Non enim ignorabat quam ob causam ad nos profectus esset, sicut & ipse dicit. Propter hoc veni in horam hanc. Alioqui quomodo adhortatus fuisset alios, ne timeatis eos qui occidunt corpus.

Mori pro veritate gloria dei

B

Matth. x.

Turba ergo quæ stabat & audierat, dicebat tonitruum esse factum. Alij dicebant, Angelus ei loquutus est. Respondit Iesus & dixit. Non propter me hæc uox uenit, sed propter uos. Nunc iudicium est mundi huius, nunc princeps mundi huius eijcietur foras. Et ego si exaltatus fuero à terra omnes traham ad meipsum. Hoc autem dicebat, significans qua morte esset moriturus.

Plures quum crassiores essent & imperitiores putauerunt tonitruum esse vocem, quanuis articulata vox esset, & cognoscibilis. Statim enim obliti erant verborum vocis, & solum eius sonum tenebant. Alij autem ad verba vocis tenebant: quæ dicebat. Illustraui & iterum illustrabo. Non intelligentes autem quis verborum sensus, ab angelo dicta esse putabant, & ideo intellectu difficili, vtpote ab angelo dicta. Iesus autem non propter me, inquit, facta est hæc vox, sed propter vos. Equidem nõ opus habeo, vt discam quod illustrauerit pater, iterumque illustraturus sit nomen suum: vos autem opus habetis vt discatis, quod non sim aduersarius deo, sed in gloriam nominis dei. Nam si per me nomen Dei illustrãdum, quomodo sum aduersarius Dei? Propter vos igitur facta est vox, vt sciatis quod in gloriam sim dei. Quanuis autem scire non possitis, saltem interrogate & discite quod ignoratis. Dicendo autem, Nunc est iudicium mundi huius, videtur quidem superioribus male cohærere. Qualem enim conscientiam habet hoc ad illud quod dictum. Et illustraui, & iterum illustrabo? Omnino autem recte sequitur. Nam quia superius dixerat pater, illustrabo, ostendit nobis dominus modum illustrationis. Et quis ille? Vt eijciatur quidem foras mundi dominus, & vincatur: iudicetur autem mũdus, hoc est de eo vltio sumatur. Quod autem dicit, hunc sensum habet. Nunc iudicium & vltio mundi fit. Quia enim diabolus mundum morti subiecit, peccato omnibus hominibus obnoxijs factis, ad me, inquit, quum venerit & peccatum in me non inuenerit, morti autem ex æquo submiserit, condemnabitur a me, & sic ego vltionem de mundo sumam. Esto em̃ quod alijs mortem propter peccatum attulerit, in me quod tale vides, quod in reliquis vt occidat? Igitur mundi iudicium, hoc est vltio nunc a me fit, quia enim ego occidam eum qui omnes occidit, & me quoque insontem inuasit, vltor ero omnium, qui ab ipso occisi sunt, & eijcietur foras tyrannus, per mortem meam condemnatus. Nam eijcietur foras metaphora est sumpta ab his qui in iudicijs condemnantur, & a tribunali exiguntur. Vel & sic intelligas, eijcietur foras, hoc est, in externas tenebras, sed & iterum erit extra potentiam hominum, & non vltra regnabit sicut prius in illis: & illorum ani-

C

mabus, ac mortali corpore. Sed omnes ego traham ad me, quum exultatus fuero in cruce. Nam omnes, etiam qui ex gentibus, ad fidem in me trahentur. Etenim quia ipsi non possunt ad me venire, eo quod a tyranno detenti sunt, ego victo illo, & foras eiecto, & reiectis neruis potentiæ eius contra homines, traham etiam nolente illo. Id alio loco etiam rapinam nominauit. Nullus enim potest vasa mali deripere, nisi alliget fortem. Dicebat autem: Et si exaltatus fuero, significans qua morte esset moriturus, hoc est crucifigendus. Nam hoc significat altitudo crucis. D

Luce. xv

Respondit ei turba. Nos audiuimus ex lege, quod Christus manet in æternum, & quomodo tu dicis oportet exaltare filium hominis? Quis est iste filius hominis? Dixit ergo ei Iesus. Adhuc breue tempus lumen uobiscum est, Ambulate donec lucem habetis, ne uos tenebræ occupent. Et qui ambulat in tenebris nescit quo uadat. Dum lucem habetis, credite in lucem: ut filij lucis sitis.

Existimentes reprehensuros se dominum, & confutaturos eum quasi non esset verum Christus, dicunt. Si Christus quidem immortalis est, tu autem de te dicis quod sit exaltandus, quomodo igitur credemus te esse CHRISTVM? Hoc autem immerito dicebant. Nam scriptura, quam legem appellant, non solum resurrectionis, sed & passionis meminit. Etenim Esaias vtrumque ponit, passionem quidem & mortem, sic dicens, Vt ouis ad occisionem ductus est. Resurrectionem autem dicendo. Et dominus voluit eum purificare a plaga, & ostendere ei lumen. Dauid quoque & mortis, & resurrectionis mentionem facit. Non derelinques inquit, animam meam in inferno. Et patriarcha quoque benedicēs Iudam, de Christo prophetizat. Recubuit & dormiuit vt leo, & sicut catulus leonis, quis excitabit eum? Atque ita, qui hic negabant passionem & immortalitatem Christo tribuebant, maligna id mente faciebāt. Nos discimus ex lege, hoc ē scriptura. Dicitur.n. omnis scriptura (vt sæpe diximus) lex. Quod Christus maneat in æternum. Verisimile hoc didicistis, manet enim in æternum, & vt deus, manet etiam post resurrectionem; passionem autem eius non didicistis? Et quomodo vtraque? Vt ostendimus ijsdem scripturis. Quomodo igitur, dicunt, tu dicis, quod oporteat exaltari filium hominis? Vides quod multa & eorum quæ a CHRISTO obscure dicebantur, intelligebant quemadmodum & exaltari intelligebant de cruce dei. Igitur multa sic quidem intelligebant sed voluntaria malitia ignorantiam prætexebant. Considera insuper & quid dicant. Quomodo tu dicis, quod oporteat exaltari filium hominis? Quis est hic filius hominis? Malitia enim plenus est sermo illorum, quasi ita dicentium. Neque putes, quod de te dicamus, & dicas, quod propter inimicitiam aduersarij tibi simus. Ecce enim neque scimus de quo dicas, & quis sit filius hominis, attamen affirmamus veritatem, quod quisquis ille est exaltandus, is non sit Christus, aut quomodo? quum scripturę dicant CHRISTVM immortalem esse. Quid igitur dominus? Obturat illorum ora, & ostendit quod passionem non prohibet, quin ipse maneat in æternum. Adhuc ad breue tempus inquit, lux vobiscum est. Lucem enim nominauit seipsum. Igitur sicut lux solaris non omnino aufertur, sed quum occiderit: iterum exoritur: ita & mea mors non est corruptio, sed occasus, & translatio, & iterum exorior per resurrectionem; atque ita nihil prohibet passio quin æternus sim. Scripturę autem testantur de Christo, quod æternus sit. Ego igitur sum Christus, etiamsi passionem sustinuero. Lux enim sum, etiamsi occidero, iterum exoriar. Vos igitur ambulate quandiu lucem habetis, hoc est credite in me. Quale autem tempus hoc loco dicit? num hoc quod ante vel post crucem? Vtrunque. Ambulate em̄, inquit & credite, & priusquam crucifigar, & post crucem. Hoc enim significat dicendo, quandiu lucem habetis, hoc est quandiu potestis in me credere. Potestis autem & ante crucē, & postea credere in me, qui sum lux. Qui autem ambulat in incredulitate, nescit quo vadat. Omnia igitur quæ Iudæi nunc faciunt & nesciunt quid faciunt, sed in tenebris quidem ambulantes videntur rectā viā incedere. Omnino autem secus euenit dum sabbato seruant, & circuncisionem. Sed non ita his euenit qui crediderunt. Omnia enim quæ salutem continent, faciunt. Vmbram enim legis & tenebrosa ænigmata effugerunt, & accesserunt ad lucem quæ occultabatur, & nunc refulsit, & facti sunt filij lucis, hoc est CHRISTI. Nam vt dicit, filij lucis fiatis, hoc est mei filij. Tametsi in exordio Euangelista quosdam ex deo natos dicat, hoc autem loco lucis filios nominat, hoc est CHRISTI. Itaque confundatur Arius & Eunomius. Vna enim operatio patris & filij, etiam hoc loco indicatur.

esaiæ. liij

psal. xv.

Ge. xlix.

scriptura lex dicitur.

Ioan.i.

Esaiæ.liij

esaiæ. vi

Hæc loquutus est Iesus, ac digressus abscōdit se ab eis. Quum autem tam multa signa fecisset corā eis, nō credebāt in eum, ut sermo Esaiæ prophetæ impleretur: quem dixit, domine quis credit sermoni nostro

A *ni nostro, & brachium domini cui reuelatum est? Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Esaias. Excitauit oculos eorum, & indurauit cor eorum; ne uideant oculis, & ne intelligant corde, & conuertantur, & sanem eos.* Quare occultatus est ab eis? Non em̃ nũc lapides tulerunt contra eum, neque blasphemauerunt sicut prius: igitur quare occultatus est? Ingrediens corda eorum, videbat indignationem cordium ferocium, quanuis nihil loquerentur. Itaque abscondit se, mitigans illorum inuidiam. Nam quod inuiderint, & voluntaria malitia non crediderint, insinuat Euangelista. Quum autem ipse tanta fecisset signa, nõ crediderunt in eum: omnino non paruæ malitiæ opus tantis signis non credere. Tanta enim signa, inquit, quæ prætermittit Euangelista. Abscondit igitur se Iesus, inuidiam illorum mitigans. Interimque eis tempus dat & ocium, vt per quietem de sermonibus & operibus eius considerare queant. Ita enim siquidem voluissent, peruenire ad cognitionem deitatis illius potuissent. Quanuis enim incredulitatem illorum prænosset: attamen omnia quæ ad se attinebãt, faciebat, & secedit, vt dictum est dato eis tempore digno scendi. Quod autem non crediderunt in eum, vt sermo Esaiæ impleatur, non est sermo causæ, sed eventi significatiuus, vt sæpe diximus. Non enim Christo discredituri erãt, eo quod prædixit hoc Esaias, sed quia illi discredituri erant, ideo prædixit Esaias. Et nõ potuerunt credere, & quod dixit iterum Esaias de eis, eandem habet sententiam. Per omnia em̃ hæc vult asserere quod scriptura non sit mẽdax, & quod ea quæ prædixit Esaias non aliter euenerunt, quam dixit: vt ne quis possit credere & dubitare. Quare venit Christus, si sciebat quod Iudæi non erant sibi credituri? introducit & prophetas qui hoc prædixerant, & quod non ignorarit Christus incredulitatem illorum & nihilominus venerit: neque possint dicere, quod si venisset, credidissemus. Hoc autem quod dicit, Non potuerunt credere: significat intelligere noluerunt. Nam malus & improbus homo non potest credere, quandiu talis fuerit: mala scilicet eligens ac volens. Porro quum audieris, quod excæcarit oculos eorũ deus, & excęcauerit cor eorũ, ne putes quod simpliciter hoc quidem deus bonos fecerit, illos autem malos, absit: sed dei relictionem cæcationem totam intellige, vt exempli gratia quid dicam. Est quispiam non valde malus, cum quo videtur adhuc esse deus, spes em̃ est quod conuertatur: quãdo autem malitia repletur homo, tũc derelinquit eum deus, propter malam eius voluntatem. Dicitur autem homo: vt cæcus priuatus diuino lumine in tenebris malitiæ ambulare, & tunc cæcitas videtur ei diuini luminis absentia: & cordis cæcitas, priuatio diuini verbi: quod corda suscipientiũ se mulcet. Excæcatur consequenter, qui nullos suscipit radios diuini verbi: & cæcus fit qui mulcens cor, verbum auribus suscipere non vult: & omnino absentia Dei excæcat & obtenebrat. Quum igitur audieris, quod excæcet deus, sic intellige, quod excæcet quum præsens non sit. Si enim affuisset deus, non excæcatus fuisset homo. Si erat sol, non vtique erant tenebræ. Nunc autem sol facit noctem: sed quo pacto? occidens: ita & deus cæcos facit homines, quum non adest eis. Non abest autem propter illorum malitiam, & tunc vt cæci peccãt, non se conuertẽtes, & absque correctione prolabuntur. Videamus autem & Esaiæ dicta. Domine quis credidit auditui nostro? hoc est nullus credidit. Quis enim, sępe in scriptura vsurpari solet pro, nullus: quasi ex persona Christi hoc dicat propheta, C dicente CHRISTO scilicet ad patrem. Domine, nullus credidit sermoni nostro & prædicationi meæ. Prędicationem auditum nominauit. Etenim quæ audiui a patre meo, inquit, illa dico: Et brachium autem cui reuelatum est? hoc est, potens signorum virtus, quã brachium nominat, nulli ingratorum Iudæorum reuelatum est, sed & hæc signa, quæ facio, vellicant.

> Vt euentũ, nõ causam semper designat

> Nõ posse pro non velle.

> Dei relictio excęcatio dicitur.

> Quis pro nullus.
> Ioan. viij

Hæc dixit Esaias, quando uidit gloriã eius, & loquutus est de eo. Veruntamen etiã ex principibus multi crediderũt in eũ, sed propter pharisæos non confitebantur, ne è synagoga eijcerentur, dilexerunt enim gloriam hominũ magis quã gloriam dei. Hæc dicit Esaias, quando vidit gloriã eius. Cuius? filij, quanuis patris gloriam videatur spectare, iuxta consequẽtiam prophetæ. Hoc aũt loco gloriam filij dicit vidisse Esaiam, Paulus autẽ spiritus. Vna igitur gloria sanctę trinitatis. Et quæ patris, etiam filij est: & quæ filij etiam spiritus est. Gloriam autem dicit vidisse Esaiam, fumum illum qui apparuit Seraphin, carbones, altare thronum. Vidit igitur Esaias hanc gloriam, & loquutus est de illo filio videlicet. Quid autẽ loquutus est de illo? Ea quæ supra dicta, quod excæcarit illorũ oculos, & indurarit corda illorũ. Assignauit autem Euangelista quod ex principibus multi crediderint in illũ, ostendens quod & in hoc mentiti sint pharisæi dicentes. Num quis principum credidit in illum? Ecce multi crediderunt etiam principum, sed propter pharisęos non confiteban

> Roma. x.
> Ioan. vij.
> Ioan. v.

tur. Dilexerunt enim gloriã hominum. Hoc aũt Christus eis prędixit. Quomodo potestis credere, gloriam ab hominibus accipientes, gloriam a deo solo non quærentes? Itaq; D Euangelista ostendit, hoc eis accidere, quod ante prædixit eis Christus. Sic ergo non fuerunt principes, sed serui, extremam vilissimamque seruitutem seruientes. Ex hoc disce, quod vanæ gloriæ sectator seruus est & ignominiosus.

Iesus aũt clamauit, & dixit. Qui credit in me, non credit in me, sed in eũ qui misit me. Et qui uidet me, uidet eum qui misit me. Occultauit quidem se ad tempus Iesus, cedens paulisper ob iram Iudæorum. Iterum aũt comparet ac clamat libere & publice. Ostendens aũt semetipsum Iesus patri, & non contrarium deo, dixit. Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me. Quasi hoc dicẽs. Quid timuistis credere in me, fides illa quę est in me ad patrem transit. Vide autem & sermonis euidẽtiam. Non dixit. Qui credit mihi: sed qui credit in me, quod fidem in deum significat. Aliud enim est credere cuipiam, & aliud credere in quempiam. Nam is qui credit alicui, potest intelligi quod credat eive vera dicenti: qui aũt credit in quempiam: omnino vt in deum credit. Ideo recte quis crediderit Apostolis, at nõ item in Apostolos. Ea propter dominus nõ dixit. Qui credit mihi: hoc enim Paulus fortassis & Petrus poterat dicere. Qui credit mihi. Sed ex Hebræis ꝙ non crediderĩt Mosi, opprobratur. Maius autem est quod dicit. Qui credit in me per quod ostendit se esse deum: sicut & discipulis dicit. Creditis in deum, & in me cedite. Atque ita, qm̃ qui credit in illum, fidem ad patrem transmittit. Et qui discredit ei, patri discredit. Qui autem videt me, videt eum qui misit me. Num qui videt liniamenta corporis eius? Non neque enim pater habet corpus, vt qui corporaliter videt Christum, videre dicatur & patrẽ: sed intellige hic visionem mentalem, sicut si ita diceret. Qui meã substantiam, vt possibile est homini, cõprehenderit per contẽplationẽ mentis, & patris quoque substantiam apprehendit. Qui cognouit me vt deum, etiam patrem omnino quando quidem imago sum patris. Per oĩa autem hæc manifestatur eandem esse substantiam patris ac filij. Audiant qui Arianorum morbo laborant. Qui credit in filium, non credit in eum, sed in patrem, atque ita neque creatura pater, neq; & filius, quemadmodũ dixerit quis. Qui haurit aquã ex flumine, non quod fluuij, sed quod fontis sumit, ita & qui credit in filiũ, non in filium credit fluuiũ (neque eñ alterius substantiæ est filius, neque habet aliquid pręter patrem?) sed in fontem boni credit, patrem inquam.

Credere cuipiam, Credere ĩ quempiã Ioan. v

Ioan. xiiij

Ariani,

Ego lux in mundum ueni, ut omnis qui credit in me, in tenebris non maneat, & si quis audierit uerba mea, & non crediderit, ego non iudico eum. Non enim ueni in mundum ut iudicem mundum, sed ut seruem mundũ. Iterum & per hoc se cõsubstantialẽ patri declarat. Nã quia pater vbique lux dicitur, eapropter & de seipso dicit: Ego lux in mundum veni. Vnde & Paulus deradiationem eum nominat, ostendens hoc loco quod nihil mediet inter patrem ac filium, sed vbi pater, ibi filius, sicut vbi lux, ibi deradiatio. Lux igitur & filius, & quia ab errore liberat, & quia discutit mẽtales tenebras. Et sicut lux quę apparuerit, & se manifestam facit, ac cætera visibilia: ita & filius qui venit & apparuit nobis, seipsum notum reddidit ac patrem, & omni scientia corda suscipientium se illustrauit. Si quis audierit me, inquit, & non crediderit, ego non iudico eum. Non enim veni vt iudicem mũdum, sed vt saluem mundum. Huius dicti talis sensus est. Ei qui discredit homini illi ego non sum condemnationis author: neque enim ad hoc primum veni, tametsi hoc ex consequenti eueniat. Ego enim inquit, veni vt saluem, & propter hoc docui. Quod si quis discredit, non ego ei condemnationis sum author: sed ipse sibi eius author est: id quod per ea quæ sequuntur magis euidens erit, quę audi.

Hebrę. i.

Qui reijcit me, nec accipit uerba mea, habet qui iudicet ipsum. Sermo quem locutus sum, ille iudicabit eum in extremo die. Quia ego ex meipso non sum locutus, sed qui misit me pater, ipse mihi mandatum dedit, quid dicam, & quid loquar, & scio quod mandatum eius est uita æterna. Quæ ergo ego loquor, sicut dixit mihi pater, sic loquor. Ego, inquit, nullum iudico, sed qui non credit, habet iudicantem se, sicut & nos sæpe dicere consueuimus, quando puerum incompositum verberaturi sumus, quod non nos verberemus eum, sed eius negligentia & dissolutio: & nõ nos condẽnamus eum, sed admonitiones nostrę, quibus non paruit, illæ arguant eum vt inobedientem. Sic igitur & dominus. Non ego iudico, sed sermo, quẽ loquutus sum, ille condemnat. Quare enim non crediderunt? Num vt aduersatio Dei, & propriam gloriam quęrenti? Et plane ego a meipso loquutus non sum; sed omnia a patre dixi. Nusquã meipsum p̃dicaui, aliud quiddã ab illo sentiens; sed is qui misit me pater, mandatum mihi dedit, quid dicerem & quid loquerer Pape, quanta verborum humi

ſitas? Nunquid o domine, priuſquam mitteret te pater, & daret mandatum, non cogno-
A ſcebas quid loqui oportebat, ſed ignarus eras mandati huius, quod eſt vita æterna? Et Ioã. xiiij.
nõ cognoſcebas vitam hanc vitam æternam. Et quomodo dixiſti, Ego ſum vita? Vides Humili-
quæ abſurditas proſpectet, ſi non bona cõſideratione auſcultemus. Cognoſce igitur, qua tas chriſti
re ita humiliter loquatur, nempe propter auditores, qui tam infirmi erant. Et quid vult per hæc ſignare? Nihil aliud, quam nihil ſe vel dicere vel ſentire præter ea quæ a patre. Nam ſicut, inquit, qui mandatum referunt, nihil dicunt præterquam eis demandatum, ita ſane & ego ipſe nihil aliud ſentio vel docui, præter ea quæ patri viſa ſunt. Hoc igitur volens oſtendere, concordiam, inquam, ſententiæ cum patre, recordatus eſt huius exempli, mandati inquã. Quæ igitur loquor, ſicut dixit mihi pater, ſic loquor. Atque ita, quia nihil a memetipſo dixi, qualem occaſionem prętexent, qui non crediderint? Citra controuerſiam enim condemnabuntur, quod patri non crediderunt. Nihil igitur humile intelligit orthodoxus ex humilibus illis verbis, mandatum accepi, & ſimilia, ſed cãdide hæc exponit: ſicut & hoc, mandatum accepi, quid dicerem, & quid loquerer: ſiquidem & noſter ſermo. ſi quando vera dicturi ſumus, illa dicit quæ mens ei ſuggerit, & nuſquam alterius ſubſtantiæ eſt ſermo, quam mens, ſed omnino eiuſdem ſubſtantiæ.

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

B *Ante feſtum autem paſchæ ſciens Ieſus, quod ueniſſet hora ipſius, ut tranſiret ex hoc mundo ad patrem, quum dilexiſſet ſuos, qui erant in mundo, uſque ad finem dilexit eos.* Sciebat quidem dominus & ante omnia ſecula horam mortis ſuæ, quum autem illa inſtaret rem facit magnæ miſericordiæ, & condeſcenſione plenã, miramque erga diſcipulos prę ſe fert dilectionem. Relicturus enim illos vehementiorem charitatem oſtẽdit. Nam quũ dilexiſſet eos, vſque ad finem dilexit eos, hoc vult, quod nihil omiſerit eorum quę facere decet eum, qui multum diligit Ideo & poſtremo pedes diſcipulorum omnium lauat, vt ingerat magnum deſiderium, & magnam eis conſolationem afferat in malis quæ paſſuri erant, ſi cogitarent quod ſic dilexerit eos, vt & pedes eorũ lauerit: quare neque deſpecturus ſit eos in multo grauioribus. Tranſitum autem nominat mortem Chriſti, propter aſſumptionem ex reſurrectione. Quia igitur tranſiturus erat ex hoc mundo, oſtendit charitatem erga ſuos. Suos autem diſcipulos nominat ſecundum familiaritatis rationem.
Quantum enim ad rationem creationis eius, proprij ſunt omnes homines: In propria venit, & ſui eum non receperunt. Sui autem etiam ſancti, eo quod familiares ei ſint: quem- Ioan. vi.
admodum & hoc loco ſuos vocauit diſcipulos. Adiecit autem his, qui in mũdo. Quia & alij erat ſui, vt Abrahã & patriarchæ ſed non in mundo, demigrauerant enim ab eo loco. Hos igitur ſuos qui in hoc mundo, vſque in finem dilexit, hoc eſt perfectã erga illos charitatem declarauit.
C *Et cœna facta, quum diabolus iam immiſiſſet in cor Iudæ Simonis Iſcariotæ, ut proderet eum, ſciens Ieſus, quod omnia ſibi dediſſet pater in manus, & quod à deo exiſſet, & ad deum iret, ſurgit à cœna & ponit ueſtimenta, & quum accepiſſet linteum, præcinxit ſe, deinde miſit aquam in peluim & cœpit lauare pedes diſcipulorum, & extergere linteo quo erat præcinctus.* Admirans Euãgeliſta quod Chriſtus lauerit eum, qui meditabatur proditionem, dicit. Quum diabolus immiſiſſet in cor Simonis. Ita ergo vſque ad finem proditoris curam gerebat. Neque fruſtra apponit. Cœna autem facta, ſed vt oſtendatur inhumanitas Iudæ, quem neque menſę communio placauerat. Proinde Ieſus ſciens, quod pater omnia tradidiſſet ei in manus, hoc eſt ꝙ concredidiſſet ei ſalutem fidelium, & debeat nunc omnia, quæ ad ſalutem eorum pertineant, monſtrare eis cœpit & lauare pedes diſcipulorum. Humilitatis enim lex hoc loco præcipitur. Et aliter, Quũ ſciret quod omnia tradidiſſet ei pater, & quod a deo exiſſet, & ad deum iret, non timebat minui gloriam ſuam lauans pedes diſcipulorum, nõ enim rapuerat gloriam, vt timeret ab illa excidere. Et propterea non dignantur humile quiddam facere qui generoſi non ſunt, quoniam gloriam rapiunt, nolentes vllo modo humiliari, vt ne perdant quod rapuerant. At omnium rex erat & dei filius, hoc enim vult dum dicit. A deo exiui, hoc eſt ex patris ſubſtantia, & iterum ad deum vado. Et ita non minuebatur gloria eius qui talis eſt, ex eo quod diſcipulos lauaret. Conſidera igitur

quod humiliari opus est eius, qui a deo egressus est, & ad deum vadit. Superbire & fastu
humiliari osum esse, opus est eius qui a dæmonibus exiuit, & ad dæmones vadit. Quum autem au D
superbire dieris, dedisset ei pater: ne existimes quandam filij impotentiam hic declarari, sed disce potius reuerentiam erga patrem, & voluntatis concordiam. Quia si impotens tibi videtur filius, eo quod pater ei ea dedisse dicatur, impotentem intellige & patrem, eo quod filius ei regnum tradit, vt Apostolus dicit, sed non ita est. Verum traditio concordiam, & cooperationem dicit, vt sic dicam, & beneplacitum patris. Vide autem & eminētiam humilitatis. Non enim ante cœnam lauat, sed postquam omnes recubuissent, surgit solus ipse, illis recumbentibus, & deponit quidem vestimenta: docens nos vt expediti & leues simus ad ministerium. Linteo autem præcingitur, ipse omnia faciens, lauans, & extergēs. Mittit item aquam, & hoc ipse faciens, non alij committens. Hæc autem omnia nobis indicia sunt & præcepta: quomodo nos cum omni alacritate ministrare oporteat, & nos ipsos omnia operari, non alijs vtentes ministris.

Venit ergo ad Simonem Petrum, & dicit ei ille. Domine tu mihi lauas pedes? Respondit Iesus & dixit ei. Quod ego facio, tu nescis nunc, scies autem postea. Non primum lauat Petrum,
Prodito- quanuis primatum discipulorum gerebat, sed forte proditor, quum esset impudens, &
rē videtur inuerecundus, ante Petrum lotus est. Vnde hoc manifestum? Cœpit, inquit, pedes disci-
primum pulorum lauare & extergere, deinde venit ad Simonem Petrum, atque ita declarat quod
abluisse non primo lauerit Petrum. Non enim dixisset, quòd venisset ad Simonem Petrum, sed
Christus. alium quendam ante Petrum lauit. Ex alijs itaque discipulis nullus sustinuisset ante Petrum lauari. Proditorem autem hoc ausum fuisse possibile est. Nam si ab alijs discipulis cœpisset lauare quempiam, prohibuisset dominum (ille quisquis fuisset) & dixisset, quæ & Petrus. Domine tu meos lauas pedes? Et non permisisset. Non igitur vllum alium lauit prius quam proditorem, & deinde Petrum. A Petro autem eruditos cæteros verisimile est non contrauenisse, sed honorem hunc a domino suscepisse. Vide autem & Petri verba quantam habeant emphasim. Tu lauas pedes meos manibus illis, quibus oculos cæcorū aperuisti, quibus leprosos mundasti, quibus mortuos suscitasti: tu qui hæc & maiora fecisti, meos serui imperiti, & non manus, neque aliam partem honestiorem, sed pedes qui extremæ omnium maxime sordidæ partes, ac ignominiosæ habentur? Quid igitur ait dominus? Quod ego facio nunc, tu nescis quod summam humilitatem in se contineat, & eandem vos quoque doceat. Posthac quando ejcies in meo nomine dæmonia, quando videbis me in cęlum sumi, quando a spiritu disces, quod ad dexteram sedeā patris, tunc scies, quod ille qui ita sic se humiliat, vt & pedes tuos lauet, tibi det tantam virtutem contra dæmones, & assumptus sit, & glorificatus cum patre, in nullo imminutus propter suam humiliationem. Et ita nunc in pectore tuo conserues etiam ipse humilitatem, quæ te magis exaltabit quam humiliabit.

Dicit ei Petrus. Non lauabis pedes meos in æternum. Respondit ei Iesus. Si non lauero te, non habebis partē mecum. Dicit ei Simon Petrus. Domine, non tātum pedes meos, sed & manus & caput. Magna reuerentia Petri erga magistrum, vnde & religiose hanc eius curam a se aman-
Ma. xviij dat. Quanuis autem & alio loco increpatus fuerit a Christo, & oportebat certe ob incre-
Marc. viij pationē superiorem nunc permittere, vt lauaret ipsum dominus, tn̄ quia non considerat quā magnū erat, quod a CHRISTO gerebatur, & non cogitat quod iterū increpaturus sit sé vehementius, tanquam inobedientem dominus. Quid igitur CHRISTVS? Si dxisset: Humilitatē te doceo o Petre, & propterea lauo tuos pedes, dixisset vtique ei Petrus, & iurasset, quod etiam absque pedum lotione humilitatem docuerit. Sed quid dicit ad illum? Quod maxime sciebat cor eius vellicaturum. Incutit ei tanquam terriculamentum quoddam, nisi lauero te dicens, non habes partem mecum. Nam quum ipse prę omnibus alijs discipulis, magis desideraret esse cum Christo, ideo rogabat quo vadis? & animam meam pro te ponam, promittebat ex charitate, huiusmodi minis animum concutit. Nam si non lauero te, inquit, non habes partem mecum. Vbi audiuit Petrus terribiles hasce minas, quam vehemens erat detrectando, tam vehementer, imo vehementior erat
Infra. eo. admittendo, ita vt & caput ad lauandum daret. Vtrunque autem ex charitate fiebat; & detrectatio, quia primum obseruabat dominum, & admissio, quia a domino separari nolebat. Tu autem quum videris aliquem valde vrgentem præ temeritate, ac dicentem & cum iuramento, nunquam faciam hoc, & deinde reuerentia iuramenti in hoc quod decreuerat pertinacem, & ex eo periclitantem, vel in anima, vel corpore, recte vtaris hoc

A Petri exemplo, qui quum pertinax esset, vidit pertinaciam vergere in separatonẽ a Christo, abstitit ab illa.

Dicit eis Iesus. Qui lotus est, non opus habet, nisi ut pedes lauet, sed est mundus totus, & uos mundi estis, sed non omnes. Sciebat enim quisnam esset qui proderet se, propterea dixit. Non estis mundi omnes. Sumpta occasione dominus, arguit proditorem, vt eum ab immunda sententia abduceret: & indigentem lauari a malitia, & in aliam sententiam transferret. Vos igitur, inquit, quum sitis loti, non indigetis alio lauacro. Vnus autem est immundus, qui lotione opus habet. Quærunt autẽ multi, quomodo dixerit dominus apostolis. Vos mũdi estis. Nondum enim erant liberati a peccatis, nondum spiritum assequuti erant. Adhuc enim peccatum præualebat, adhuc maledictio operabatur. Nõdum enim agnus qui tollit peccata mundi, immolatus erat. Nondum suspensus in ligno, a maledicto nos redemerat. Quomodo igitur mundi fuerunt Apostoli? Est igitur dicendum, quod quanuis non fuerint liberati a peccatis, attamen propter sermonem, inquit, quẽ loquutus sum vobis, mundi estis, hoc est secundum hoc nunc estis mundi, nunc liberati estis ab errore Iudaico, quia & Esaiã audiuistis, quomodo doceat nos lauari. Lauamini, mũdi estote, deponite malitias ab animabus vestris. Et ita etiam illi, quia cum magna innocentia & simplicitate versabantur cum Christo, merito loti & mundi a domino dicuntur. Intellexerunt autem quidam per cœnam, agnitionem mysterij secundum CHRISTVM in fine seculorum, quam Christus docuit suos discipulos, non vt maculam habentes, sed vt pa-
B ratos eos faciens, iuxta hoc quod dictum est ab Esaia. Quam speciosi pedes euangelizantiũ pacem. Nam vos quidem, inquit, mundi estis, sed quantum ad vos attinet. Oportet autem & ad aliorum purificationes vos mitti, quod per lotionem pedũ docetur. Lauacrum igitur non facit, vt intelligamus purificationem peccatorum apostolorum, mundi enim esse perhibentur: sed symbolum est quod mittendi sint in prædicationem, & trãsuehant etiam ad alios homines puritatem, quæ fit per verbũ dominicum. Idcirco & Petrus inquit. Non solum pedes meos laues, sed & caput, hoc est, non ad prædicationem tantum mittas me, sed & caput meum per martyrium purifica. Expone autem, quod & nunc hæc purificantur. Etenim & nunc cœna fit in diuina sacra operatione diuini corporis & sanguinis, quæ proponuntur. Quid igitur ab vnoquoque vt faciat exigatur, audi. Habemus in nobis omnes, qui in CHRISTVM credimus verbum dei, & euangelij prædicationem. Omnes enim suscepimus CHRISTVM in cordibus nostris. Sed debemus in cœna illa excitare verbum, vt surgat, & deponere eius vestes, quæ obtegunt illud. Vestis est, auaritia: vestis, vana gloria: vestis, inuidia: & quæuis aliarum affectionum, quæ aggrauant diuinum verbum in nobis: illa oportet deponere, & excitetur verbum, & surgat: expeditumque sit, vt possit per pœnitentiam nostram operari purgationem. Verbum enim quũ surrexerit, & omnium sarcinam, solicitudinemque temporalem deposuerit, lauabit cogitationes discipulorum eius qui ipsum sequuntur. Lauabit autem pedes, hoc est operatiuas nostras motiones: & gressus nostros. Si autem quis opus habuerit & alia purgatione, & desiderat etiam doctrina & contemplatione probari, di-
C cat ad dominum. Domine, non solum pedes meos, sed & manus & caput, hoc est non solum gressus meos purifices, sed & manus, vt ego & alios manuducere, & ad bonum simul assumere valeam: & caput, vt in contemplatiua parte diuinæ cogitationis purgatam & immaculatam de diuinis cognitionem habeam. Ita igitur per confessionem lauari poterimus, vt non indigne communicemus cœnæ, & iudicium nobis manducemus & bibamus.

Quõ mũdi fuerint apostoli.

Esaiæ.i.

Esa.lij.

Verbi diuini aggrauationes.

i.Cor.xi.

Postquam ergo lauisset pedes eorum, receptisque uestibus suis accubuisset, iterum dixit eis. Scitis quid fecerim uobis? Vos uocatis me magistrum ac dominũ, & bene dicitis, sum etenim. Si ergo ego laui pedes uestros dominus & magister, uos quoque debetis inuicem alij aliorum lauare pedes. Exemplum enim præbui uobis, ut quemadmodum ego feci uobis, ita & uos faciatis. Amen amen dico uobis, non est seruus maior domino suo, neque legatus maior est eo qui legauit ipsum.

Non vltra ad Petrum solum, sed ad omnes loquitur, causamque tantæ erga illos humilitatis ponit, quæ est, vt illius fiamus imitatores. Et quid si hoc quod antea dixerat Petro, scies, ad hoc tempus dicatur pertinere? Scies enim post hæc dixit. Qñ? Quando receptis vestibus accubuero, & cœpero docere vos ac dicere. Scitis quid fecerim vobis? Nam si ego, quem vos testamini dominum ac magistrum, & bene testamini, pedes uestros. Et non dixit, seruorum indoctorum illiteratorum, sed hoc illorum reliqui laui considerationi, vobis maxime necessarium est, vt alter alterius lauet pedes, hoc est om-

ni ministerio vobis inuicem seruiatis.Id enim vult per lationem, quæ ministeriorum in fima vt & alia longe honestiora non detrectemus. Exemplum enim dedi vobis,vt quẽ D admodum ego feci vobis,ita & vos faciatis,hoc est cum alacritate ,quanuis quod ego feci maius sit. Dominus ego sum,vos autem conseruorum pedes lauabitis . Attamen & doctores videmus pueris literas elegantiores præscribere , vt ad imitationem , quanuis a longe veniant. Necessario autem apostolos admonet de his ,quoniam in honore erant futuri, alij maiore , alij minore, vt ne inter se dissiderent & superbirent sed vt omnium ipsorum mentes purgarentur. Non est enim seruus maior domino suo , quandiu seruus est,neque apostolus vel legatus eo qui legauit, quandiu est legatus, quando autem maior fit,neque seruus est,neque legatus.

Psal. xi. *Si hæc nouistis,beati estis, si feceritis ea.Non de omnibus uobis loquor , ego scio quos elegerim sed ut adimpleatur scriptura.Qui edit mecum panem,sustulit aduersum me calcaneũ suum. Nũc dico uobis,priusquam fiat,ut quum factum fuerit,credatis quod ego sim.* Vt ne dicant, cur hæc dicis nobis quasi ignoremus?scimus etiam ipsi humilitatis bonum,propterea dicit, Si nouistis non sufficit hoc vobis solum,sed tunc perfecte estis beati, si & feceritis ea. Quia & Iudæi mandata sciuerunt, sed non beati: miserrimi autem, vtpote qui non fecerint ea.Non de oĩbus vobis dico,ego scio quos elegerim. Arguit & non arguit, proditorem adumbratum sermonem referens. Volebat enim eum ad pœnitentiam reducere, & ideo relictis omnibus alijs beneficijs quę in illum collocauerat,posuit hoc quod maxime omnium faciebat ad confundendum eum.Qui edit panem mecum, hoc est qui pascitur a me, qui mea mensa fruitur,quod & inimicos placaret. Et non dixit. Hic tradit me, sed leuauit super me calcaneum, hoc est dolum & deceptationem contra me composuit,a certantibus sumpta metaphora, qui supplantantes aduersarios suos , dum illorum calcaneum calcant,deijciunt.Hoc autem dicens,non omnibus vobis dico,ne multis terrorem incutiat,separat illum manifeste,& ostendit vnum esse hoc contra se meditantem; ideo dicit. Qui edit panem mecum . Dicente autem domino . Ego scio quos elegerim: quid dicemus de Iuda?num & illum elegit? Elegit quidem eum , quum bonus esset, sicut & Saul,sed mutatus est,ipse liberi existens arbitrij. Permittit autem vnicuique secũdum quod vult operari,non enim aufert liberum arbitrium. Mutatum autem Iudam repulit,quanuis prius elegisset. Cæterum dum dicit, vt scriptura impleatur:ita intellige,sicut similia alia,de quibus sæpe diximus.Neque enim propter hoc coactus fuit Iudas pdere,vt appareãt veri sermones scripturę,id quod omni blasphemia plenum,sed vt sciamus quod de hoc dixerit scriptura,quem videmus nunc opus admisisse. Hæc autẽ omnia inquit,prædico de proditore, vt quum factum fuerit, credatis quod ego sim,hoc est quod vera dicam.

i.Reg.ix
Liberum arbitriũ.

Amen amen dico uobis.Qui recipit quencunque ego misero,me recipit,qui autem me recipit,recipit eum qui misit me. Quæ consequentia priorum ad ea quę nunc dicuntur, quę subdit sermoni de proditore.Qui recipit quẽcunq; ego misero,me recipit.Certe maxima cõsequentia.Quia enim dictum erat,quod prodẽdus,& derelicturus esset eos,& iam egressuri essent dispergendi,& varijs malis affligendi duobus modis solatur eos. Et a se,ostẽdens eis quod ipse passurus sit, & quæ proditori fecerit lotis eius pedibus,ad communem mensam admisso :nam si hæc cogitassent semper omnia tulissent facile. Igitur hic vnus quidem modus , per ea quæ fecerat inimico suo vsq; ad finẽ & quæ passurus erat Insuper promittit omnium domus illis futuras apertas:& suscipiẽdos ab omnibus, qui sermonem eius audiuerint. Vides nunc quomodo hæc superiori cohæreant? Relicturus erat illos, innumera mala passuri erant consolatus est eos suo exemplo , quod prodendus a discipulo , cuius lauerat pedes , solatur etiam prædicendo eis , quod & ipsi multa mala passuri , sed omnes ,illos excepturi essent, & dicit. Qui recipit vos , me recipit , & propter me deum & patrem . Attende consolationis genus.Sicut deum ipsum inquit, in honore habebunt vos homines ;atque ita propter persequutorum malitias ne mœreatis.

Quum hæc dixisset Iesus, turbatus est spiritu,& testatus est ,dixitque.Amẽ amẽ dico uobis, quod unus ex uobis proditurus est me. Aspiciebant ergo se inuicem discipuli, hæsitantes de quo diceret. Cogitans dominus proditorem vtroque priuandũ, & patientia in laboribus , & excipientium ministerio, turbatus spiritu, hoc est tristitia afficitur eius anima. Et testatus est, inquit, hoc est prædixit,potestatus est,affirmauit . Igitur discipuli hæsitantes: aspiciebant se inuicem :nam quãuis singuli bene cõscij essent,de nullo malo arguente illos con

ſcientia, ſermonem tamen domini veriorē ſuis cogitationibus exiſtimabant, vnde & triſtantur ac hæſitant. Sententiā enim erat eius qui mentiri neſciebat, quam euenturā credebant. Intellexerunt autem quidem, vnus ex vobis, ſic: qui a veſtro choro excidit, & pro vobis exijt, tradet: ſicut & hoc, Ecce Adā factus eſt ſicut vnus qui ex nobis, nam & in eo loco curioſius dictū expoſuerūt, factus eſt, dicunt, ſicut vnus qui ex nobis cecidit: ita certe & hic propter inobedientiam factus eſt ex vobis, hoc eſt, excidit a vobis.

A — Apoſtolorū fides I verba xpi — Gene, iij.

Erat autem unus ex diſcipulis Ieſu, recumbens in ſinu ipſius. Nimirum is quem diligebat Ieſus. Innuit ergo huic Simon Petrus, ut ſuſcitaretur, quis eſſet de quo loqueretur. Itaque cum recubuiſſet ille ſuper pectus Ieſu, dicit ei. Domine quis eſt? Reſpondit Ieſus. Ille cui ego intinctum panem porrexero. Quare omnibus alijs & Petro ipſo tremente, Ioannes quaſi delicacior recumbit in ſinu domini? Et iterum. Quare de ſeipſo dicit, quod eum diligebat Ieſus? Recumbebat quidem propter duas illas cauſas. Vna eſt, quia præ omnibus alijs diligebatur maxime. Dilectionis autem ſignum, recumbere cum domino. Altera, quia volebat ſe oſtendere alienum a crimine, per hoc quod tam libera illi cum Chriſto familiaritas. De ſe autem teſtatur, quod dilexerit ipſum Ieſus. vt ne cum tu audieris quod innuat ei Petrꝰ, putes eum interrogari quaſi maior ſit: dicit Euangeliſta de ſe, quod Petrus ſibi non innuerit vt maiori, ſed vt ei qui magis dilectus fuerat a domino, & ita magis humilitatis quam oſtentationis verbum eſt. Non enim dicit, Ego dilegebam Ieſum. quod de Petro proteſtatur. Sed quid? Ille enim, inquit, diligebat me, qui propter miſericordiam & miſerationem ſuam ſuſceperat me, quod & apoſtolus dicit. Perſequor, ſi & comprehendam, in eo quod & comprehenſus ſum a deo, Et iterum. Qui cognouerunt deum, imo cogniti ſunt a deo. Sic igitur quum dicit. Quem diligebat Ieſus non gloriatio eſt, ſed humilitatis indicium. Quare autem Petrus non interrogat dominū, ſed Ioānes? Quia præ nimio feruore ſæpe interrogauerat dominum, & increpatus erat, eius gratia nunc interrogare formidat, vt non etiam nunc temerarius arguatur a domino. Quare & Ioannes accidit ad pectus Ieſu abſque reuerentia & ſubmiſſione? Quia nihil adhuc magnum de domino ſentiebat, neque erant edocti dignum reuerentiæ honorem exhibere: piſcatores enim erant, & officij imperiti. Permittit autem ei dominus, vt recumbat ſuper pectus mœrorem eius ſoluens, & mitigans turbationem mentis illorum, & in ſumma triſtitiam ſopiens. Veriſimile enim etiam in faciebus eorum multum mœroris apparuiſſe. Et neque ſic interrogatus dominus, nomine proditorem manifeſtat, ſed per bucellam tunc manifeſtum facit, illi admonens proditorem, & in memoriam ei reducens menſam & panem, quorum particeps erat, vt ne prodat & contra paſcētem inſaniat. Accipe, inquit panē, cuius mecum particeps es, memor eſto cōmunis menſę. At non intellexit anima illius præ affectione grauata. Si vis & ipſe prope Ieſum recumbere, & in pectus eius cadere, & myſtica ab eo diſcere, da operam vt propter ſimplicem, bonamque mentem ab eo diligaris: Etenim Ioannes innocentiſſimus, ſimpliciſſimus & manſuetiſſimus omnium erat, ideo & diligebatur. Et tu quoque talis eſto, & dignabitur te pectoris ſui recubitu, id quod theologicæ dignitatis ſymbolum eſt. In corde enim intelligit ſcriptura eloquia domini latentia, & ita reuelabitur tibi myſterium totum, & verbi proditor. Ei enim cui theologiæ beneficium concreditum eſt, & proditor verbi, qui non rectam tenet fidem, manifeſtus fit. Hæreticus enim adulterans verbum veritatis, qui eſt panis, illū nobis non purum, ſed intinctum oſtendit.

Propter quas cauſas Ioannes ī ſinu dñi recubuerit. — Philip. iij — Galat. iiij. — B — Adhortatio. — C

Et quum intinxiſſet panem, dedit Iudæ Simonis Iſcariotæ. Et poſt offulam ingreſſus eſt in eum Satanas. Dicit igitur ei Ieſus. Quod facis, fac citius. Hoc autem nemo diſcumbentium intelligebat ad quid dixiſſet ei. Quidam enim putabant, quia loculos habebat Iudas, quod dixiſſet ei Ieſus. Eme ea quæ nobis opus ſunt ad diem feſtum, aut egenis ut aliquid daret. Quū ergo accepiſſet ille offulā, continuo exiuit. Erat autem nox quum exiſſet. Vbi dominus quidem dedit buccellam Iudæ, ſi forte recogitarat amicitiam menſæ & panis, & a proditione deſiſteret. Iudas autem quum neque ſic emendaretur, tunc plane factus eſt Satanæ, & traditus ei vt inæmēdabilis. Igitur quandiu vnus diſcipulorum videbatur, & ex ſancto illo choro, non habebat tantum acceſſum ad illum Satanas: vbi autem illum diuiſit dominus, & ſeparauit ab alijs diſcipulis traducto eo per panem, tunc inuaſit eum, vt a domino derelictum & a diuino choro ſeparatum. Vide enim & hoc ingreſſus eſt in eum Satanas, hoc eſt ingreſſus eſt interiora cordis eius, & occupauit animam eius. Nam prius eum foris per auaritiæ vitium turbabat, nunc autem perfecte eum comprehendit, perditionem ſuggerens. Dicit igitur ei Ieſus, Quod facis fac citius. Hoc autem non eſt adhortantis ad per

ditionem, sed exprobrantis & permittentis eis ad perditionem venire, dicit enim. Fac, quasi diceret: Ecce reliqui te facere quod vis, non impedio tuam mentem non retineo te ultra, Antea em̄ ipse cohibebat malitiã ei⁹ apud se tempus mortis reseruans sicut & dicebat. Nullus tollit animam meam a me, sed ego pono eam a me. Hoc autem nullus cognouit accumbentium. Digna quæstio. Quo pacto nullus agnouerit, quum rogatus dominus quis esset proditor, dixerit. Cui ego bucellam tradidero? Videtur igitur clam hoc dixisse Ioanni, vt nullus alius audiret: quia & Ioannes, quum supra pectus recumberet, rogabat quasi in aurem, & ita proditor non manifestatus est, alioquin eum discerpsissent, forte & Petrus occidisset eum, Num ergo & Ioannes ignorabat eum: neque hic expectasset, vt discipulus in tantam prorumperet impietatem. Sancta enim illa anima procul a tali impietate, neque de alio facile tale quippiam suspicata fuit, Nullus ergo cognouit, sed existimarunt, quod dicens. Fac citius: diceret de aliquo ad festum emendo, vel vt quid daret pauperibus. Nam multam curã gerebant pauperũ. Et quõ qui alios admonet, ne portent peram, neque æs, ipse aũt marsupium ferebat? Ostendit quod & possessione carentem & crucifixum mundo, magnam oportet eius partis curã habere. Cæterum nox erat quum exisset: neq; hoc superflue assignauit Euangelista, sed vt doceat nos, quod neq; tempus prohibuerit illum, sed nocte dolum struxerit. Exiuit igitur quinta (vt mihi videtur) vespera, quando & intrauit in ipsum Satanas. Nã quarta quidem accessit ad illum, quando scilicet mulier quæ apud Matthæum vnguẽtũ effudit. Ipse autem vt abiuit, loquutus est cum Iudæis de traditione. At quinta vespera intrauit in illum, hoc est occupauit cor eius, sicut aliud est percutere quempiam manu foris, & aliud est confodere gladio viscera. Exiuit igitur Iudas & sensibiliter, & mentaliter a saluatore. Erat autem & nox: fortassis & spiritualis, nox auaritiæ obtenebratio inuaserat eum.

Ioan.x. cap.xxvi

Dicit Iesus. Nunc glorificatus est filius hominis, & deus glorificatus est per illũ. Si deus glorificatus est per eum, & deus glorificabit eum per se. Et continuo glorificabit eum. Quoniam conciderant discipulorum mentes, iterum eas erigit dicens, Nunc glorificatus est filius hominis. Docet enim eos non mœrere sed magis gaudere, Gloria enim ipsa passio scilicet, & per ignominiosa hominibus honor conciliatur. Et aliter, Per miracula in cruce glorificatus est, sole extincto, petris ruptis, velo scisso, aliisque mirabilibus factis. Quomodo autem glorificabit deus filium? In seipso, hoc est per seipsum nõ per alium, non per angelos & archangelos, non per alias virtutes sed per seipsum. Omnia enim operatus est ad gloriam filij. Continuo igitur, inquit, glorificabit eum, hoc est non tardabit, sed in ipsa cruce, & iterum post tres dies quum resuscitauerit eum, & post quadraginta dies suppeditata gratia spiritus discipulis. Videamus autem & ex superioribus mentẽ verborum. Nunc glorificatus est filius hominis, hoc est ego doceo, miraculaque facio, & non in me subsistit gloria, sed in deum & patrem transit. Quia igitur mea gloria, gloria fit patris ne contristemini. Nam pater iterum glorificabit me, vt & ipse glorificetur. Nunquid enim ego gloriam mihi vindico, & ad illum non transit? sed communis est gloria, quemadmodũ & iterum glorificabit me, & non tardabit, sed mox vt ignominiosam passionem patiar, quando videbor per mortem e medio tolli, tunc magis honorabit tunc per resurrectionem me clarum faciet.

Sup.v.ij *Filioli adhuc paulisper uobiscum sum. Quæretis me, & sicut dixi Iudæis, quo ego vado uos non potestis uenire: ita & uobis dico nunc, Præceptum nouum do uobis, ut diligatis inuicem, sicut dilexi uos, ut & uos diligatis inuicem. In hoc enim cognoscent omnes, quod discipuli mei estis, si dilectionem habueritis inter uos.* Quoniam paulo post passurus erat grauia, ea nunc prædicit eis, vt ea habeãt in memoria, & præparent se ad ea. Confert autem hoc ad gloriã ei⁹. Nõ parua enim gloria eius fuit, quod discipulis prædixit, quæ euentura essent eis, commemorãtibus postea discipulis, quod illa eis essent prædicta. Monstrans autem, quod non tunc primum, sed multo antea, q̄ quæsituri essent ipsum in tribulationibus cõstituti, dicit, quod & Iudæis istucipsum dixi, quod multo antea sciuerim. Hoc autem. Quo ego vado, indicat eius mortem quæ transitus erat ac translatio in statum meliorem, in locum corruptibilia corpora nõ suscipiẽtem. Igitur Iudęis dicebat. Quæritis me, & quo ego vado vos nõ potestis venire, timorem illis incutiens, discipulis autem desiderium accendens. Etenim cõsueuimus, quando videmus quosdam ab amicis secedentes, magis accendi, & maxime si eant in locum quo nõ est possibile illos ire. Igitur desiderium illis accendens, hæc dicit, Ideo & filij adiecit, vt ne putent quod eadem affectione qua Iu-

dæis hæc eis sit loquutus,sed ex charitate. Quæsiuerunt quidem eum Iudæi, quando ci
A uitas ipsorum capta est,& ira diuinitus immissa vndique in eos venit: sicut & Iosephus Iosephus
testatur,propter mortem Iesu eis hæc euenisse.Discipuli autem,quādo fugerunt,& alias Math. ix
afflicti sunt,propterea & alio loco. Tolletur,inquit,sponsus, & ieiunabunt amici thala- Marci. ij.
mi.Itaque futura prædicit & his & illis.Illis quidem propter incredulitatem: his autem,
propter amorem ne inexpectata inciderent mala. Et quoniam verisimile erat audien-
tes talia,turbari animo vt solitarios futuros consolatur,ne doleatis,dicens. Do enim vo
bis custodem fortem,quem si habueritis, inter vos corroborati: inuicti eritis. Deinde si
dubitauerit quis,quomodo mandatum nouum das o domine charitatem; quam & in ve
teri lege datam scimus:subdit.Sicut ego dilexi vos,ita & vos mutuum diligatis. Quem
admodum enim ego,inquit,gratis dilexi vos,nullis bonis operibus vestris præcedenti-
bus,sed & quū inimica esset humana natura,eam suscepi sanctificauique, ita & vos gra-
tis diligite inter vos etiam si offenderit te frater,ne recorderis eius. Vides quod hoc sit
nouum mandatum,diligendum proximum cui nihil debeas, lex autem dicebat. Diliges
proximum tuum:vt debitum proximo,qui prius inceperat, dilectionem retribuendum
iubens.Declarans autem,quod non extinguendi post suam migrationem, sed clariores Matth.vi
futuri sint,dicit In hoc scient omnes. Vides quomodo asserat eos ab omnibus cognoscē
dos,per hoc illos non parum consolans.Nam reliquit indicium,& characterem a miracu
lis,a charitate autem nunc cognoscibiles facit.Multi enim sunt qui miracula fecerunt, au
B dituri:Nescio vos. Quod autem totus orbis miraculis ad fidem adductus sit, quid mi-
rum? Quid enim charitas aderat,ideo & virtus ad operandum miracula non deerat.
Quod si diuisi & distincti fuissent,omnia perijssent, & nullus credidisset illis ita contra
se furentibus.Itaque eos maiori miraculo dignos faciebat, vt vna esset anima, & vnum
cor credentium.

Dicit ei Simon Petrus.Domine,quo uadis? Respondit ei Iesus. Quo ego uado, non potes me nunc sequi,sequeris autem postea.Dicit ei Petrus.Domine,quare non poßum te sequi nunc? animam me am pro te ponam.Respondit ei Iesus,Animam tuam pro me pones? Amen amen dico tibi,non canet gallus,donec ter me negaueris. Petrus præ multo feruore magis præceps factus,quia au
diuerat dominum dicentem.Quo ego vado,vos non potestis venire:interrogat,quo va
dis? quasi dicens Christo.Quæ ista est via,quam ego transire non possum? Non em̄ discē
di animo interrogat,sed occulte hoc significat: quod & si difficillimam omniū viam tran
siturus sit,te sequar.Ita semper cum Christo esse amabat. Ideo & ipse ad mentem eius re
spondit.Non potes me nunc sequi,postea autem sequeris.At ille ita temerarius fit,vt cō
tradiceret Christo, nō contentus oblatam spem bonam,quod postea sequuturus esset,vr
get pertinaciter. Quare non possum te modo sequi? animam meam pro te ponam. Vides
vehementiam desiderij? Quia dominum audiuerat, dicentem maiorem hac charitatem Ioan. xv.
nullus habet, quam vt animam suam ponat pro amicis suis, desiderat nunc hunc gra-
dum & fastigium charitatis:ideo & pollicetur animā sua ponere pro domino. Igitur sal-
uator ostendit ei,quod hoc sui solius,& non cuiusquam hominis sit,tali cum authoritate
polliceri:& dicit,priusquam gallus canat,ter negabis me,hoc est nunc:neque erit magnū
C interuallum.Intempestem enim noctem dicebat,vt quum prima ac secunda custodia no
ctis transierit.Quia igitur magna charitas contradicentem fecit, charitatem quidem ap-
probat,contradictionem autem resecat, ideo & denudat eum superno auxilio, & docet
vt suam agnoscat imbecillitatem.Nam si diligis,debes obedire ei quem diligis.Dixi,ꝙ
non possis,contradicis:per negationem disces manifeste, impossibile non fieri quod di-
co.Et ita curam eius gerens permisit eum cadere, vt & postea orbis administratione su-
scepta,nihil tale experiatur,sed agnoscat se.Et vide quō ceciderit non semel,sed ter. Ita
derelictio dei nostram arguit infirmitatem:& qui attendit,hoc inuenit beneficium.

CAPVT DECIMVMQVARTVM.

NOn turbetur cor uestrum:creditis in deum,& in me credite. Quoniam verisimile
erat illos turbatos esse, quum audiuerunt de Petro præcipue quod nega-
turus esset,ideo cōsolatur eos,& sedat cordiū turbelas. Nam quum prin-
ceps,& qui tam illustris,priusquam gallus caneret, ter negaturus erat,ve-
risimile fuit magnū eos expectasse,conflictum.Deinde quasi dicerent disci
puli:& quomodo non turbabimur,quum in tantas incidemus difficultates? inquit,Cre-

dite in deum & in me, & omnes vestri labores soluentur, & turbatio sedabitur pro pter fidem in deum & in me. Eaque propter dixit eis. Ne turbetur cor vestrum: vt de D um ipsum esse credant, quandoquidem introspiciebat corda ipsorum, & occultam perturbationem.

In domo patris mei mansiones multæ sunt. Quod si secus esset, dixissem uobis. Vado paraturus uobis locum. Et si abiero ad parandum uobis locum, iterum ueniam & assumam uos ad meipsum: ut ubi sum ego & uos sitis. Dixerat quidem ad Petrum dominus. Sequeris me postea: vt autem ne putant multi, quod soli Petro hoc datum sit, & non etiam aliis, inquit, Et vos suscipiet regio illa, quæ Petrum exceptura est, atque ita non oportet turbari pro loco. Multę enim mansiones sunt in domo patris mei, hoc est sub potestate patris mei. Per domum autē, potestatem & principatum intellige: Si autem defuissent domus, ego iuissem & parassem vobis. Et ita vtrinque non oportet vos turbari, siue sint paratę, siue non sint: nam & si paratæ essent, ego omni studio præparassem vobis. Si autem non, & propter hoc vt præparem vobis locum, iuissem, & neque sic reliquissem vos, sed suscepissem, vt: vbi ego sū ego & vos sitis. Vides consolationis & animationis verba? Vbi sum ego, vos illic eritis. Non habet igitur rationem, quod vos turbamini, siquidem mecum eritis.

Et quo ego uado scitis, & uiam scitis. Dicit ei Thomas. Domine, nescimus quo uadis, & quomodo possumus uiā scire? Dicit ei Iesus. Ego sum uia, & ueritas, & uita. Nemo uenit ad patrē, nisi per me. Quia sciebat cogitationem eorum quærentem discere quo vadat, dat eis occasionem rogandi & dicit. Quo vado scitis & viam scitis: incitans eos ad interrogationem, ideo & Thomas, Domine nescimus, inquit, quo vadis, & quomodo possumus viā scire? Hoc autē dicit Thomas præ nimia formidine non sicut Petrus desiderans sequi. Igitur Christus ostendens quod facile & non molestum sit se sequi, declarat & quo vadat, & quæ sit via. Nam vadit quidem ad patrem. Via autem ipse est CHRISTVS. Quia igitur monet, ego sum via: per me omnino ad patrem & vos ascendetis. Non solum autem via, sed & veritas: atque ita merito vos confidite, quod non decipiamini a me. Sed &
Ioan.vi. vita sum, vnde & si moriamini, non prohibebit vos mors quominus ad patrem veniatis: bene igitur fidite. Per me enim veniunt omnes ad patrē. Et quia ego dominus sum; adducēdi ad patrē, omnino venietis illuc. Neque enim per aliam viam; quam per me illuc eundum est. Tu autem & hoc loco æqualem discito filium ei qui generauit. Nā alio quidem loco patrem dicit adducere ad se. Nullus enim, inquit, potest venire ad me nisi pater traxerit eum. Hoc autem loco dicit per se adduci ad patrem. Igitur æqualis est patris ac filij potestas, Nam & una operatio. Nam quum practicen arripis, fit tibi Christus via: quū vero contemplationi vacas, fit tibi veritas. Quia autem nonnulli practicen ita colunt, & in contemplatiua ita occupati sunt, vt vitam non assequantur, vel quod propter vanam gloriam virtutem amplexentur, & hic recipiunt mercedem vel ꝙ in dogmatibus non recte sentiunt, & ita a recta via exciderunt: additum est viæ & veritati, hoc est practicæ contemplatiuæq; & vita. Nam & in virtutibus omnino, & de diuinis recta disserendo ad viuentem in seculum, & non ad mortuam hominum laudem, spectare debemus.

Si cognouißetis me, & patrem meum, utiq; cognouissetis. Et nunc cognoscitis eū, & uidistis eū. Quomodo spiritus dixit, quo vado scitis, & viam scitis, hoc est me: hoc autem loco dicit. Si cognouissetis me & patrem meum cognouissetis vtique non sunt hæc contraria. Nam sciuerūt quidem patrem, sed non vt oportebat, Nam vt deum quidem sciuerunt vt patrem autem nondū: at vbi postea venit spiritus omnis eis data est scientia. Quod igitur dicit, hunc sensum habet. Si cognouissetis meam substantiam & dignitatem, & patris quoque cognouissetis, Ex hoc autem tempore cœpistis cognoscere eum per me vt mediū & vidistis eum, hoc est mente vestra quantum possibile est, spectastis. Quia enim me dominum habetis & magistrum, per me plane & patris scientiam, vt apprehendi potuit a uobis, modice accepistis: nam perfectiorem nondum accepistis. Et aliter, Si cognouissetis me, & patrem meum vtique cognouissetis. Nam arguit ꝙ ipsum ignorent. Sed quod dicitur, hunc sensum habet. Dixi vobis, quod quo ego vado, scitis, hoc est ad patrem: & viam scitis, hoc est me. Dixit ei Thomas. Nescimus quo vadis, & neque viam scimus. Dicebat Thomæ. Ego sum via, & nullus venit ad patrē, nisi per me. Si igitur me cognouissetis, & patrē meum vtique cognouissetis. Cæterum me scitis, ergo & patrem scitis. Ex hoc em̄ ipsi cognoscitis eum, & vidistis eum me viso,

A *Dicit ei Philippus. Domine ostende nobis patrem & sufficit nobis. Dicit ei Iesus. Tanto tempore uobiscum sum, & non cognouisti me Philippe? Qui uidet me, uidet patrem, & quomodo tu dicis, ostẽ de nobis patrem?* Videbatur Philippo, quod Christum quidem bene cognosceret, patrem autem ignoraret: idcirco & dixit. Ostende nobis patrem, ac sufficit nobis. Nam licet milies dicas nobis. Si me cognouissetis, & patrem meum vtique cognouissetis, non possumus ita discere patrem: Ostende igitur nobis illum corporalibus oculis. Audiens enim Philippus, quod & prophetæ corporalibus oculis vidissent Deum, desiderabat & ipse illum videre corporaliter, ignorãs quod illa contigerint prophetis per condescensionem. Igitur CHRISTVS docens Philippum, quod non sit possibile DEVM videri corporalibus oculis, dicit. Tanto tempore vobiscum sum, & non cognouisti me Philippe? Vide quia non dixit, non vidisti me, sed non cognouisti me abducens Philippum ab humili sensu, quo desiderabat patrem videre corporaliter. Scientia enim de eo, dicere vult, dicitur non corporalis aspectus, deinde subdit. Qui vidit me, vidit patrem. Quod autem dicit, ita se habet. Tu quidem o Philippe quæris videre patrem visu corporali, & putas quod me iam videris. Ego autem dico tibi, quod si me vidisti, vt videre oportet, corporaliter quidem vidisti me, quia & corpus fero: diuinam autem substantiam nõ vidisti, atque ita neque patrem vidisti corporaliter, & ita neque ego possum patrem corporalibus oculis videre. Etenim qui vidit me, & patrem vidit: hoc est qui me cognouit cognoscit patrem. Nam quum vna sit substantia, scientia quoque vna est. Confundatur

B Arius, audiẽs, quod qui vidit filium, hoc est deitatem filij, cognouit patrem, hoc est, deitatem patris cognouit. Confundatur & Sabellius, qui dicit quod vna sit hypostasis, & vna persona patris ac filij. Ecce enim diremit hypostases dominus, & aliam personam ostendit patris, & aliam filij, dicens enim. Qui vidit me, ostendit suam personam, & postea dicens, qui vidit patrem, ecce & aliam personam. Quod si vna persona esset, nihil tale dixisset, sed Philippo dicente. Ostende nobis patrem, respondisset. Non habeo patrem, ego sum pater & filius. Omnino autem extremæ insipientię fuerit audire quidem filium dicentem. Ad patrem meum vado, & ego in patre, & quæcunque similia sunt: non intelligere autem quod alia persona sit filij, & alia patris, sed confundere illas. Propterea discipulum dominus increpat, quod tanto tempore sequatur se, viderítque signa ac deitatis opera, nondum autem agnouerit eum vt deum, quo per ipsum & patrem cognosceret. Nunc autem dicit. Quia corporaliter quæris videre patrem, manifestum, quod non credis, neque me, neque illum esse deum.

Arius. Sabellius

Non cognoscis, quod ego in patre, & pater in me est? Verba quæ ego loquor uobis, à meipso non loquor, pater autem qui in me manet, ipse facit opera. Credite mihi, quod ego in patre sum, & pater in me, alioqui propter ipsa facta credite mihi. In patre est filius, secũdum quod in substantia illius apparet: & rursus pater in filio, sicut rex in imagine sua apparet, & imago in rege. Vnus enim character imaginis & regis: quod autem vna substantia mea est & patris, manifestum. Verba enim quæ ego loquor: a meipso non loquor. Non enim habeo quiddam proprium quod meum & separatum a patre, sed omnia communia. Vna

C substantia est, subsistentijs separata. Non sola autem verba quæ ego loquor patris sunt, sed & opera. Quia enim diuina sunt opera. Deus autem pater & ego, vnius ergo substantiæ sunt opera, atque ita etiamsi ego faciam, pater facit, & si pater, ego facio. Credite quod ego in patre, & pater in me, hoc est, oportet quidem quum auditis patrem & filium, nihil aliud inquirere, pro constituenda substantiali cognatione. Sin vero non sufficit hoc vobis ad ostendendam parem substantiam, & honorem quod pater in mea substantia apparet, & ego in patris, vel propter opera credite mihi. Opera enim Dei sunt.

Quõ filius sit in patre, & rursum quõ pater sit ĩ filio.

Amen amen dico uobis. Qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipse faciet, & maiora ijs faciet, quia ego ad patrem uado. Et quicquid petieritis in nomine meo, hoc faciam ut glorificetur pater in filio. Si quid petieritis in nomine meo. ego faciam. Ostendens Christus quod non hæc sola possit opera, sed & alia & his multo plura, excellenter ea ponit. Non enim dixit, quod maiora his facere possum, sed qui credit, & cætera. Vides quanta sit virtus vnigeniti, vt etiam alijs dare possit, quod faciant maiora quam ipse fecerit. Dicendo enim. Ego ad patrem meum vado, hoc significat: posthac vos operabimini miracula, ego autem nunc trãseo. Interpretans autem nobis, quomodo qui credit in illum, poterit facere magna & mirabilia, inquit. Quæcunque petiueritis in nomine meo. Nam hoc loco nobis operationis miraculorum compendium ostendit. Per petitionem enim & orationem, & inuo-

cationem nominis eius mira operari quis poterit: ita & apoſtoli. In nomine Ieſu Chriſti ſurge & ambula. Idcirco non dixit. Quęcunq; petieritis, obſerabo patrem, & faciet, ſed D
Act.iij. ego faciam: ſuam poteſtatem declarans, vt glorificetur pater in filio. Quum enim apparet filium magna poſſe: glorificatur & qui tantum filium genuit: Vide enim conſequentem gloriam patris. In nomine Ieſu Chriſti facta ſunt ſigna, a ſignis credebant Apoſtolis, ad dei notitiam peruenientes agnoſcebant patrem, & ita glorificabatur in filio. Dicant

Ariani. Eadē filio cū patre poteſtas.

Ariani num ea quæ per Apoſtolos ipſe, & ea quæ per ſe, non ipſe, ſed a patre operationē recipiēs faciebat, alijs dederit faciēdi poteſtatē & ipſe eandē non habuerit? Quare autem ſecundo hoc dixit? Quum enim dixiſſet: quodcunqne in nomine meo petiueritis, hoc faciam. Iterum ſecundo dixit. Quæcunque petiueritis in nomine meo ego faciam. Confirmans ſermonem ſuum hoc dicit, & oſtendit quod ipſe faciat, & non indigeat ſubintroducta virtute. Hęc autem omnia dicit diſcipulis, conſolans eos, & oſtendens quod non pereat, nec obſcurretur moriendo. Ad patrem enim, inquit vado. Non enim obſcurus fio nec eſſe ceſſo: ſed illuc eo, vbi beatior vita: & in tātum non apparebo infirmus, etiamſi moriar, vt alijs ad maiora opera facienda vires daturus ſim. Et quæcunque petieritis dabo vobis, ne ergo triſtitia afficiamini propter meam mortem; quæ talis est, qualem demonſtraui.

Si diligitis me, præcepta mea ſeruate, & ego rogabo patrē, & alium paracletum dabit uobis, ut maneat uobiſcum in æternū, ſpiritum ueritatis, quem mundus non poteſt accipere. quia non uidet eum nec noui eum. Vos autem cognoſcitis eum, quia apud uos manet, & in uobis erit.

Dixerat ſuperius Quæcunq; petieritis, faciam: oſtendit nunc quod non ſimpliciter oporteat petere, ſed cum dilectione erga eum, & obſeruatione mandatorum: tunc enim faciam, quum ſic petieritis. Et aliter, Non hoc, inquit, eſt diligere me, triſtari, & mœſto eſſe vultu, ſed credere his quæ a me dicuntur. Mandatum enim dedi vobis, ne terreamini ab his qui occidunt corpꝰ, atque ita ſi diligitis me, hoc obſeruate, & poſthac ne ſitis triſtes in morte mea. Nam triſtitia affici, non eſt eius qui obſeruat mandatum meum. Quomodo igitur non obſeruantes mandatum meum, ſed timentes mortem, dicitis, quod diligatis me? Inſuper quia veriſimile eſt dixiſſe illos ad hæc, & quomodo non afficeremur triſtitia priuandi tanto ſolatio, & refocillatione, quam ex te habemus? inquit. Non erit hoc, non priuabimini conſolatione. Rogabo enim, hoc eſt obſecrabo patrem, & alium paracletum mittet vobis, alium ſicut me. Confundatur hoc loco & Sabellius, dicens, vnam perſonam patris & filij & ſpiritus ſancti. Ecce enim audit. Alium paracletum dabo, & ita aliam perſonam ſpiritus: Confundatur & Macedonius, qui dicit alterius ſubſtantiæ eſſe ſpiritum, & minorem filio. Audi enim quod & ipſe perſona ſit ſicut filius. Eiuſdem enim ſubſtantiæ eſt cum filio; vtique autem & cum patre: nam pater & filius eiuſdem ſubſtantiæ. Ne mireris autem quod dicit. Rogabo patrem: non enim vt ſeruus orat, ſed vult quod ſufficientibus argumentis teſtetur diſcipulis quod omnino veniat ſuper eos ſpiritus paracletus: eiuſque gratia condeſcendens illis dicit, rogabo patrem. Nam ſi dixiſſet. Mittam, non ſic credidiſſent: nunc autem credibiliorem faciens ſermonem, inquit, rogabo patrem. Et ſi opus ferit patrocinio & oratione omnibus modis operā dabo: vt veniat ſuper vos ſpiritus. Id quod & nos ſæpenumero dicere ſolemus. Animam meam ponam vt hoc fiat quanuis paruo labore plærunque res egeat, attamen volentes oſtendere quod non detrectemus ſtudium, ita dicimus. Et aliter, Quia pro nobis dominus ſemetipſum obtulit hoſtiam patri placens illum per ſuam mortem vt pontifex; deinde ſpiritus venit in nos, vtpote peccato ſoluto, & inimicitijs ſublatis: propterea dicit. Rogabo patrem, & paracletum dabit vobis, hoc eſt placabo vobis patrem, & recōciliabo illū vobis, ſolutis propter peccatū inimicitijs, & ita mittet vobis ſpiritū per me, pro veſtra morte placatus & reconciliatus vobis. Quod autem dicit. Vt maneat vobiſcum in æternum; dixit conſolans eos. Non enim ita, inquit, temporalia erit eius conſuetudo vobiſcum, vt mea, ſed vſque in æternum durabit: neque deficiet, quū vos mortui fueritis, ſed ſimul permanebit, & glorioſiores reddet: cumque omnibus ſanctis ſemper eſt:, & quum mortui fueritis, magis quanto ſcilicet ſublimiores tunc corporalibus affectionibus. Spiritum autem veritatis, inquit, hoc eſt ſpiritum non veteris teſtamenti, nam illa figura eſt & vmbra, ſed noui. quod eſt veritas. Habebant igitur & ille qui in lege, ſpiritum, ſed in figura eſt & vmbroſum, nunc veritas ipſa ſubſtantialiter venit cum diſcipulis, vt ita quis dicat. Ne autē quis opinetur, quod etiam ſpiritus ſicut ipſe incarnandus ſit, inquit. Quem mundus non poteſt capere, Non, inquit, verſabitur vobiſcum

Quid ſit diligere deum.

Sabellius

Macedonius.

Vetus teſtamentū figura, nouum veritas.

biscum sicut ego. Non enim mundus eum corporaliter capere potest, hoc est habitabit
A in ipsis animabus vestris. Et aliter. Non potest accipere mundus, hoc est populus ille Mundus.
promiscuus & sapiens quæ huius mundi, quia non videt cum eo quod incomprehensibilis sit eius substantia. Contemplationem enim & visionem hoc loco mentis dicit: unde subdit: neque cognoscit eum. Vides quod & non videt, dicens. Non cognoscit: propterea solatur discipulos, dicens. Mundus non potest capere illum: vobis autem hoc donum egregium datum est, & manet apud vos: & deinde quod maius est, & in vobis erit. Apud vos enim extremum subsidium & vicinitatem: in vobis autem, internam habitudinem & corroborationem significat. Posterius autem illud, quod & deus sit spiritus, Leui. xvi
significat, quid dicit. Habitabo & ambulabo in eis. Igitur mũdus quidem non potest ac- ij.Cor. vi.
cipere spiritum, quia non cognoscit eum, vos autem cognoscitis eum. Quare? Quia non estis ex hoc mundo, propterea capaces eius estis & manet nunc apud vos, sed & erit semper in vobis.

Non relinquam uos orphanos, ueniam ad uos. Adhuc pusillum, & mũdus iam me non uidet: uos autem uidetis me, quia ego uiuo & uos uiuetis. In illo die uos cognoscetis, quod ego sum in patre meo & uos in me, & ego in uobis. Ne metuatis, inquit, credentes, quia dixi vobis me alium paracletum vobis missurum, quod me vltra non sitis visuri: nõ enim abero a vobis vsque in finem. Veniam enim & non relinquam vos orphanos. Quia prius filios eos dixerat, nunc consequenter, inquit. Non relinquam vos orphanos. Vt autem ne existimẽt, quod
B prius sit manifestandus & ipsis, & omnibus in corpore, inquit. Mundus iam me non videt: vos enim, inquit, soli videbitis me, etiam post resurrectionem. Viuo enim, & quanuis mortem feram resurgam: & vos quoque viuetis, hoc est quum videbitis me, lætabimini, & quasi occisi reuiuiscetis in mea manifestatione. Vel etiam sic. Quẽadmodum, inquit, mors mea facta est ad vitam, ita etiam si vos moriamini, viuetis. Ne igitur estote tristes, vel propter me qui morior vel propter vos: nam licet moriamini, viuetis in æternam vitam. Illa enim die scietis, quod ego in patre: hoc est, quum resurgam scietis quod non sim a patre separatus, sed eandem habeo potestatem. Et vos in me estis: quos ego custodio. Et ego in vobis, hoc est, vobiscum sum: vos eripiens ex periculis, miracula per vos operãs, glorificansque vos per omnia. Et aliter, In vobis sum, vt caput in membris. Membra enim Christi, apostoli, & vos in me, sicut membra in capite. Quando ergo resurrexit, manifestam de his omnibus scientiam tradidit. Gratia enim spiritus post resurrectionem omnia illa docuit eos. Quum autem audis quod ego in patre, & vos in me, & ego in vobis, ne similiter intelligas, nam filius quidem in patre, vt illi consubstantialis, in apostolis autem, vt adiutor & cooperarius, & apostoli in eo, vt qui adiuuantur & cooperatorem habentes, & ab ipso fouentur. Quia & multa alia nomina de deo & hominibus dicuntur, sed non similiter dicuntur. Dij enim dicimur & nos, sed non ex æquo. Dicitur ps̃.lxxxi.
filius imago & gloria patris; & homo quoque, sed non similiter. Ita hæc quoque hic in- Ioan.x.
telligenda sunt, sicut & hoc. Quemadmodum misit me pater, & ego mitto vos. Num igitur sic debemus intelligere simpliciter: Igitur misit quidem filium suum pater, quum es-
C set incorporeus, & deinde incarnatus est, & ex virgine natus est, vt & apostoli ex cælo sint, & incorporei, & deinde incarnati, e virginibusque nati sint? Sed ita exponere scripturas, manifeste delirare est.

Qui habet mandata mea & seruat ea, ille est qui me diligit. Qui autem diligit me, diligetur à patre, & ego diligam eum, & aperiã ei meipsum. Dicit ei Iudas, non ille Iscariotes. Domine, quid factum est, quod manifestaturus es nobis teipsum, & non mundo?

Sicut & superius diximus verbis huiuscemodi tristitiam illorum sedat, docens eos, ꝙ ille diligat ipsum, non qui dolet in morte, eius, quod & illi patiebantur, sed qui mandata eius & præcepta seruat, de contemnenda vita præsente, & ponenda anima pro Christo & virtute, quasi ita dicens eis: Vos quidem putatis quod præ dilectione doleatis in morte mea, ego autem pro charitatis argumento habeo non dolere. Quod autem hoc dicat, manifestum est ex his quæ postea dicit. Si diligeretis me gauderetis vtique, quod ad patrem eam. Qui ergo diligit me, habet mandata mea, & custodit ea, ne fur diabolus veniens rapiat thesaurum. Opus enim est diligenti custodia, vt ne perdamus ea. Qui autem diligit me, quale præmium inueniet? Diligetur, inquit, a patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo illi memetipsum. Quare hoc dixit, manifestabo illi memetipsum. Quia post resurrectionem se eis manifestaturus erat cum diuiniore corpore: vt ne putent ipsum spiritũ & phantasma esse, propterea prædicit eis hoc vt videntes eũ non

discredant, sed recordentur q̄ ea quæ prædixerit ipsis,& quod propter mandatorũ suo
rum obseruationem manifestetur eis : studeantque semper seruare illa, vt & illis semper D
Ioan.xxi. manifestetur. Magnum etenim resurrectionis sacramentum difficile ab eis susceptum:id
circo præparat eos dicens, quod manifestaturus sit se eis. Quia & quũ resurrexisset, pro
pterea comedit cum eis, vt ne videretur eis phãtasma. Id quod & Iudæ nunc accidit. Opi
nabatur enim Iudas: cuius nunc mentionem facit, quod sicut in somnio videmus mortu
os, ita & dominus eis manifestandus esset: ideo & dicit. Domine, domine, quid factum est
quod nobis teipsum manifestaturus es, & non mundo? Præ multa enim admiratione
& stupore hoc dicebat, sicut si dixisset. Væ nobis quod moreris, & quod sicut mortuus
manifestandus es nobis vt spectrum. Nam quod dicit. Quid factum est, obstupescente &
attonita mente dicebat. Quid igitur dominus? quomodo a mente suspitionem eius vt fal
lacem refellit.

*Respondit Iesus & dixit ei. Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & pater meus diliget eũ,
& ad eũ ueniemus, & mansionẽ apud eum faciemus. Qui non diligit me, sermones meos nõ seruat.
Et sermo quem auditis non est meus, sed eius qui misit me patris.* Iudas quidẽ præ multa for
midine existimabat, quod mortuus dominus spectrum se exhibiturus esset eis, vnde &
interrogabat, sicut dictum est. Dominus aũt refellens eius suspitionẽ, inquit. Sicut pater
manifestat seipsum, ita & ego manifestabo memetipsum. Ego enim, inquit & pater, ve
niemus ad eos qui custodiunt sermones meos : atque ita non in somnijs manifestabimur
vobis, sed quia cũ patre venturus sum, vt par est patrem manifestari, ita fiet & mea ma E
nifestatio, qua vobis manifestabor. At dicendo. Mansionem apud eum faciemus, subuer
tit Iudæ suspitionem. Non enim somnia manent, inquit. Ego aũt quum manifestor ma
neo cum patre: non igitur quasi in somnio erit visitatio mea. Prædicit autem eis (vt di
xi) se manifestandum, vt ne phantasma ipsum putent, & iterim exhortatur eos ad seruan
dum mandata sua, scientes quod seruantibus illa manifestandus sit & pater. Sic quoque
ab eo qui non seruat mandata, discedit & ipse pater, tanquam a non diligente. Nam qui
non diligit me, inquit, sermones meos non seruat. Atque ita neque patrem diligit, qui
non diligit filium. Nam sermo filij & patris est. Qui igitur non custodit sermonem filij
vel patris, sicut odit filium, ita & patrem. Vos igitur discipuli custodite sermones meos
ita em̃ declarabitis dilectionem tam erga me quam erga patrem. Quidam autem dicunt
Iudam discipulum non ex formidine, sed misericordi mente dixisse. Quare manifestatu
rus es te nobis & non mundo? Volebat enim non solos discipulos: sed & totum mũdum
vtilitatem ex manifestatione eius percipere. At saluator ostendit non omnes talia conse
qui, sed nos duntaxat qui mandata sua seruamus, digni videbimur sua manifestatione,
patrisque dilectione. In eo autem qui custodit mandata, est deus & pater, & non sicut in
filio, ita & in hoc. In filio quidem natura est, in homine autem secundum habitudinem
quandam.

*Hæc locutus sum uobis apud uos manens. Paracletus autem ille, qui est spiritus sanctus, quem mit
tet Pater in nomine meo, ille uos docebit omnia, & suggeret uobis omnia, quæcunque dixi uobis.*
Quoniam obscura erant discipulis quæ dicebantur, & alia quidẽ non intelligebant, & de F
alijs multũ dubitabant: vt ne iterum interrogẽt eum, & dicant. Quæ mandata seruare de
bemus? liberat eos a turbatione. dicẽs. Paracletus obscura & intellectu difficilia cognita
vobis faciet. Nam hæc quæ vidẽtur obscura dixi, quum manerẽ & essem apud vos. Si au
tẽ abiero, de omnibus docebimini. Igitur de discessu non oportet vos esse tristes qui tan
ta vobis bona, tantamque sapiẽtiam afferet. Quandiu enim ego apud vos maneo, & spi
ritus non venit, nihil magnum neque sublime intelligere potestis. Subinde aũt paracletũ
nominat, propter continuas ipsorum afflictiones, bono illos animo esse faciẽs, quod ab il
lo refocillandi essent. Quod autẽ dicit. In nomine meo veniet paracletus: hoc vult, quod
nihil alienum a me docturus sit vos, neque propriam opinionẽ sibi vindicabit: sed in no
Ioan.ij. mine meo veniet, hoc est; in gloriam mei nominis, non sui: id quod faciunt contraria
Ro.viij. docẽtes, auditoribus suis propriũ nomen commendantes. Quidam autem intelligunt: in
Christus a nomine meo, nomen Christi, paracletus. Habemus enim, inquit, paracletum Iesum Chri
Paulo spi stum. Quia igitur & spiritus qui venit ad discipulos, paracletus factus est, mœstitias il
ritus no- lorum consolaturus, in nomine CHRISTI venit: paracletus enim & ipse sicut Chri
minatur. stus. Sed & CHRISTVM Paulus nominauit spiritum, dum dicit. Vos autem non e
stis in carne, sed in spiritu siquidem spiritus Dei habitat in vobis: si autem quis spiritum
Christi non habet, hic non est eius, Deinde subdit, Si autem CHRISTVS in vobis,

A Vides quomodo supra dicens spiritum dei habitare in eis deinde subdat, Christus in vobis, Christum scilicet spiritum nominans. Quia igitur spiritus Christus nominatur, ita debes intelligere. In nomine meo mittet eum pater: hoc est & ipse nominabitur Christus. Igitur & spiritus sanctus: & docuit. & suggessit. Docuit quidem: quæcūque non dixerit eis Christus, vtpote portare non valentes. Suggessit vero, quæcunque dixerat quidē dominus, sed obscurius, vel quæ propter imbecillitatem rationis memoria comprehendere noluerunt apostoli.

Pacem meam relinquo uobis, pacem meam do uobis. Non sicut mundus dat, ego do uobis. Ne turbetur cor uestrum, neque formidet. Iterum in mœrore erant discipuli audientes dn̄m dicentem. Ego quidem discedo, spiritus autem veniet. Ideo videns turbari cor eorū, & maxime propter afflictiones imminentes & certamina, dixit. Pacem relinquo vobis, quasi ita dicens. Quid nocēt vobis mundi turbationes, quum mecum pacem habeatis? Nō em̄ talis est pax mea, qualis, mundi quæ sæpe in malo fit, & plane stulta est: sed talem ego do vt & inter vos pacem habeatis, & vnū corpus sitis. Hoc aūt fortissimos omnium vos faciat, etiamsi multi contra vos insurrexerint, nihil tamen patiemini, concordia paceq; mutua muniti. Deinde quia iterum dixit, relinquo, id quod recedentis erat, & satis eos turbare poterat, subdit. Ne turbetur cor vestrum, neque formidet. Igitur turbationem patiebantur ex affectu amoris, & dilectionem erga illum, quod illo priuandi essent, timebant autem eo quod euentura erant illis mala post mortem eius. Ipse igitur neque turbatio-
B nem ex amore, neque timorem ab afflictionibus absque medicamine relinquit: sed vtraq; sedat, dicens. Ne turbetur cor vestrum, neque formidet.

Audistis quod ego dixi uobis. Vado & uenio ad uos Si diligeretis me, gauderetis utique, quod dixerim: uado ad patrem, quia pater maior me est. Et nunc dixi uobis priusquam fiat, ut quū factū fuerit, credatis. Quia vidit dn̄s Apostolos non plene resurrectionem suam sperare, neque scire quid esset, & propterea valde mœrere & turbari, vt priuando attemperans se illorum infirmitati, dicit, Quia ego dixi vobis, vado, & iterum veniam adhuc tamen & tristes estis mihi non fidītis, quanuis enim moriar, etiam in afflictionibus non relinquam vos. Nunc ergo quū audiueritis: quod ad patrem meum vado, qui magnus, & me maior videtur: deberetis gaudere quod ad illum eam qui me maior, & omnia dura poterit auferre. Vides consequentiam sententiæ. Quomodo quem dicit, pater meus maior me est: vt consoletur discipulos dixerit? Non quia illi tristes erant, quasi non posset eos iuuare Christus, dicit. Quanuis ego non possem, saltem pater meus, quam vos me maiorē putatis, non tantus habitus est, qui vos iuuet? sicut & alio loco dicit. Ne existimetis quod nō possim orare patrem meum: & exhibebit mihi duodecim legiones angelorum. Nō enim hoc loco quasi non possit, hoc dicit. Quō enim qui sola interrogatione Iudæos collectos prostrauit: retroque cadere fecit? Verum quia de eo vt homine habebant opinionem, ea propter hæc, inquit, Ita igitur pater maior me est. Dixit enim hoc iuxta illorum sententiam, credentium ipsum quidem infirmum, patrem aūt posse in tempore afflictionis sufficere. Et nunc dixi vobis priusquam fiat, vt quum factum fuerit, credatis: hoc est ita be-
C ne fido, mortemque non timeo, neque tristis sum, vt & prædicam, & gaudere vos iubeā, vt quando factum fuerit, credatis mihi quod sicut sciui afflictiones vobis obuenturas: & prædixerim eas non mentiens, ita neque de aduentu paracleti & consolationis prędicēs mentiar, sed omnia vobis iucunda occurrent. Quidam autem patrē secundum quod principium & causa est filij, intelligunt maiorem esse. Maior enim me est, inquit pater, secundum quod principium & causa mea est. Ex ipso enim natus sum. At maiorem ipso esse patrem, non facit ipsum alterius substantiæ. Nam quanuis in his (vt ita dicam) maior sit pater filio, sed non iam alterius naturæ est. Dein dicant hæretici, secūdum quid venit ad patrem Christus? secundum quod deus vel secundum quod homo? Quia secundum quod deus semper in cælis erat & inseparatus a patre, secundum humanam igitur naturam maior eo dicitur esse pater.

Posthac non multa loquar uobiscum, Venit enim princeps mundi huius, & in me non habet quicquam, sed ut cognoscat mundus, quod diligo patrem, & sicut præceptum dedit mihi pater, sic facio. Quum consolatus esset discipulos, per ea quæ supra dicta sunt, iterum dixit de morte sua. Venit enim, inquit princeps huius mundi, hoc est diabolus. Principem autem hunc intellige mundi, non creaturæ, sed mundi confusi & mundana sapientis. Non enim cælum gubernat ac terram, quia omnia euertisset & conturbasset, sed ea quæ sponte se illi traduntur. Ideo & princeps tenebrarum dicitur. Per tenebras intellige praua opera.

Sermonē Christ⁹ ad auditorū attemperat imbecillitatem ma. xxvi

De quo mūdo intelligatur cū dicitur de principe huius mundi.

Et quia verisimile erat quosdam suspicari, num & CHRISTVS propter peccata esset morti traditus: propterea subdit. In me non habet quicquam, quum non obnoxius sim D morti, neque quicquam debeam diabolo, sed propter dilectionem erga patrem, voluntarius sustineo passionem. Continuo autem repetit sermones de morte, illis adiungens: & quæ ad consequentiam pertinebant: vt credibiliorem illis faceret. Audientes enim quod moriatur, discunt & quod voluntarius, & quod contemnat diabolum, & quod propter charitatem erga patrem moritur. Si igitur perniciosa fuisset passio, & non salutaris, quomodo approbaisset pater, qui diligebat? quomodo item filius qui diligebatur, obisset eā. Quomodo autem intelligemus, quod propter amorem erga patrem moriatur? Pater, inquit, qui diligit mundum, exposuit me pro illorum morte. Ego quoque patrem diligens, voluntatem approbo: & ostendo quod diligam patrem per hoc quod mandatum ab eo hoc est quod complacitum illi, & decretum ab eo suscipio & perficio. Dicite Arianistæ. Si seruus fuit filius, non dixisset. Propter dilectionem erga patrem morior. Seruus enim non quia diligit dominum suum, facit voluntatem eius, sed quia seruus est: & timet supplicia. Dominus autem Iesus: quia vt diligens facit volūtatem dei: non seruus est, neque creatura, sed reuera filius, patris implens voluntatem. Quum igitur audieritis quod mandauit mihi pater, non propter hoc quod mandatum dedit: mancipium facias dominum, vt subditum: sed quia pater, cognosce quod ipse filius sit eiusdem substantiæ patri mandatum dedit: hoc est voluit, dixit, approbauit, decreuit.

Surgite, eamus hinc. B

CAPVT DECIMVMQVINTVM.

EGo sum uitis uera, & pater meus agricola est. Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollit: & omnem qui fert fructum, purgat: ut fructū copiosiorem afferat. Iam mundi estis propter sermonē quē locutus sum uobis. Quoniam sæpius de passione locutus, illorū animos concussit, & intellexit eos formidare, tanquam breui capiendo, & præ multo timore: neque dictis attendentes, fingit se illos in locum occultum abducturos; in quo non sunt capiendi. Et exurgit sane a loco in quo erat, vt perturbationibus animarum eorum sedatis, traderet eis dogmata magis mystica. Abducit autem eos: vt posthac docebimus, in hoc tum quem Iudas sciebat, atque vt apparet, secessus erat negocium, res autem ipsa expositio voluntaria in talem locum secedentis, quem Iudas sciebat. Quid igitur mysticum illis tradit? Ego sum, inquit, vitis, hoc est radix, vos autem palmites: at pater meus agricola est. Circa quod autem occupatus est pater? nunquid circa radices? non, inquit, sed circa palmites Omnem enim palmitem, inquit, non afferentem fructum, tollit eum, hoc est omnem hominem qui per fidem factus est pars radicis, & vnicus domino, & incorporeus ei oportet & fructū afferre, hoc est vitam habere virtutibus præditam, quod siquidem solam ac nudam confessionem fidei quis habeat, & non per obseruationem mandatorū fructum ferat, mortuus palmes fit. Fides enim absque operibus mortua est. Omnis igitur fidelis in Christo quidem esse videtur, quatenus credit. Omnis enim palmes, inquit, qui est in me si nō attulerit fructum, tollit eum pater, hoc est ponit extra communionem cum filio: eum autem qui fructificat, purgat. Hoc autē discimus, quod & si valde virtute quis præditus sit, indiget tamen vt a deo curetur. Nam quod infructuosum, neque in vite poterit esse: quod autem fructum fert, fertilius facit pater. Cōsidera autem quod propter afflictiones discipulorum hæc dicantur esse quasi putationes, vt vocant rustice: nam ostendit eis dominus, quod per afflictiones fertiliores erunt, sicut & per putationem palmites. Tentationes enim eos fortiores declarabunt. Dein, ne dicant, de quibus hæc dicis? Vos, inquit, estis mundi propter sermonem quem loquutus sum bobis. Vnde superius dicebat purgare patrem, nunc iterum se inducit curam agentem. Vna enim operatio patris & filij. Ego, inquit, vos purgabo per meam doctrinam, debetis itaque quod vestrum est indicare, ideo & subdit.

Non sola fides saluat. Iacobi. ij. F

Manete in me, & ego in uobis. Sicut palmes de se fructū ferre nequit, nisi maneat in uite, ita neq; uos, nisi in me manseritis. Ego sum uitis, uos aūt palmites. Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructū multū, quia sine me nō potestis facere quicquā. Nisi quis mā serit in me eijcietur foras. sicut palmes, & arguit, & cōgregāt eos, & in ignē conijciūt, & ardent. Ego quidē, inquit, vos pur

A gaui per sermonem meum & doctrinã,& nihil quod ego facere debui prętermissum est. Oportet autem nunc, vt incipiantur & ea quæ a vobis sunt. Manete enim, inquit, in me. Nam ne præ timore separentur ab eo, remissas ipsorum animas constringit, & sibi iungit,& meliorem nunc eis spem dat. Quæcunque petiueritis, si mãseritis in me, accipietis: ab exemplo vitis clare nobis qualitatem & vitam eorum commendans, quæ dantur a se his qui sibi placent. Nam sicut ille manens in vite fructum facit, eo quod ab illa viuendi operationem accipit: ita & vos si manseritis in me, per obseruationem mandatorum, maiorem fructum afferetis. Qui autem non manet, aridus fit, hoc est abijcit quod a fide habuit. Si quod spirituale beneficium accipiebat, priuatur eo, & nudatur auxilio & vita, quæ ab eo datur. Et quid tandem? In ignem mittitur,& ardet. Hoc autem loco, consolationem non paruam eis dat, ostendens quod hi qui insidiantur sibi, vt Iudas: comburantur: ipsi autem qui manserint in eo, fructum afferent. Nam absq; succo & viuificatione, quæ inde procedit, non poterunt quicquam facere.

Si mãseritis in me, & uerba mea in uos manserint, quicquid uolueritis, petetis, & fiet uobis. In hoc glorificaturus est pater meus, ut fructum copiosum afferatis, & efficiamini mei discipuli.

Hoc loco interpretatur nobis dominus, quid sit quod dixit. Si manseritis in me, hoc est, si mandata mea custodieritis: hoc enim significat, verba mea manere in vobis. Vult eñ vt sibi per opera adhæreatur. Nam quicunque deo placere cupiens viuit, voluntate sua manet in me quum vnitur illi per dilectionem, & seruationem mandatorum, adhęretque B spiritu: sicut contra, qui a mandatorum obseruatione absistit, sponte a domino alienatur. In hoc autem glorificatur pater meus, inquit, si vos multum fructum attuleritis. Gloria enim dei & patris: approbatio discipulorum filij eius. Nam fulgente luce Apostolorum coram hominibus, glorificabatur pater cælestis. Fructus enim Apostolorum sunt gentes, quæ per doctrinam illorum ad fidem adductæ, factæque ad gloriam dei. Si igitur glorificatur pater, dum vos fructum affertis: vtique suam gloriam non negliget, sed operabitur vobiscum, vt plus fructum afferatis, quo magis glorificetur. In hoc enim, inquit, glorificatus est pater meus, vt fructum multum afferatis, & efficiamini mei discipuli. Vides quomodo ille est fructum afferens, qui vere est discipulus, & pater in isto glorificatur, hoc est gaudet, & gloriam suam hoc existimat.

Verba mea in vobis manere, quid significat.

gloria dei quæ.

Sicut dilexit me pater, ita & dilexi uos. Manete in dilectione mea. Si præcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione, sicut & ego præcepta patris mei seruaui, & maneo in eius dilectione.

Exhortatur eos, vt bene confidant: dicit enim, dilexi vos. Sic autem dilexi vos, sicut me pater diligit. Hoc autem humanius dixit. Manete igitur in dilectione mea. Illius enim vos estis domini. Non enim quia audiuistis quod dilexerim vos, contemnetis: sed dabitis operam, vt maneatis in dilectione mea. Deinde docet eos, quomodo poterint manere si mandata sua seruarint. Nam (vt sæpe dictum est) ille est qui diligit eum, qui mandata eius seruat. Per omnia autem hæc ostendit, quod tunc securi erunt, quum vitam puram egerint. Sicut ego mandata patris mei seruaui, & maneo in dilectione eius, & hoc temperans se, audientium infirmitati dicit. Non enim qui omnium est legislator, mandatis ob- C noxius, & sine paternis mandatis viuere non potest suam vitam: hoc enim cogitare fuerit absurdissimum. Dicit autem hoc, multum eos consolari volens. Quia enim dicebat eis. Diligo vos, & habituri erant postea cum afflictionibus certamen, vt ne offendantur, quasi dilectio nihil illis prodesset. Ne turbemini, inquit. Quia & si me diligat quidem pater, permittit tamen vt patiar pro mundo. Sicut igitur non minuitur dilectio patris, propterea quod ego patiar: ita neque vos minus diligemini ab eo, etiam si in varias incideritis afflictiones.

Quis diligit deum

Hæc loquutus sum uobis, ut gaudium meum in uobis maneat, & gaudium uestrum impleatur. Hoc est præceptum meum ut diligatis uos inuicem, sicut dilexi uos. Maiorem hac dilectionem nemo habet, ut quis animam suam ponat pro amicis suis. Hæc, inquit, loquutus sum vobis, vt non imminuam gaudium vestrum. Nam gaudebant quidem, quum essent simul cum eo, quum miracula faceret: & glorificaretur: & ipsi quoque dæmonia eijcientes gaudebant: sicut & ipse, inquit. Non gaudete quod dæmonia eijcitis. Quoniam autem & affectio incidebat, & mœror gaudium ipsorum mutilabat; inquit. Hæc solatoria verba locutus sum vobis, vt semper & vsque ad finem gaudium vestrum integrum maneat, plenumque fit ac perfectum. Non enim mœrore digna sunt pręsentia sed gaudio, licet crux licet confusio, licet ignominia accedat. Quia autem supra dicens. Si mandata mea seruaueritis, tunc manebitis in me, nõ ostendit quæ mandata debeant seruare, nunc ostendit

Lucæ. x.

& suam charitatem: dicit enim, vt diligatis vos inuicem, sicut dilexi vos, non fortuito, neque simpliciter vult nos diligere inuicem, sed sicut ipse dilexit. Obserua autem D quomodo supra quidem in plurali dixerit mandata, hic vero dicat. Hoc autem mandatū meum est in singulari numero. Hoc ideo factum opinor, quia dilectio omnia mandata cōplectitur, & caput est. Dicitur autem mandata & mandatum. Porro interim ostendit nobis viam, qua seruemus mandatum, nempe per seruationem vnius mandati charitatis. Quando autem dixit, sicut ego dilexi vos, diligatis & vos inuicem, ostendit modum & summitatem charitatis. Maiorem enim hac charitatem nemo habet, vt ponat animam suam pro amicis. Atque ita & vos pro vobis inuicem animam ponatis, quia & ego pro vobis morior. Igitur ne puteris ex odio erga vos fieri discessum hunc. Fit enim ex summa charitate.

Dilectio caput omnium mādatorum

Vos mei amici estis, si feceritis quæcunque ego præcipio uobis. Non posthac uos dico seruos, quia seruus nescit quid faciat dominus eius, uos autē dixi amicos, quia omnia quæ audiui à patre meo, nota feci uobis. Non uos me elegistis, sed ego elegi uos, & constitui uos ut eatis, & fructum afferatis, & fructus uester maneat, & quicquid petieritis patrem sub nomine meo, dem uobis.

Sursum deorsumque versat charitatis doctrinam, ostenditque nobis multis verbis, quod istud mandatum maioris sit momenti, & plus curandū quam alia. Commendat autem, & charitatis suæ signum maximum. Nam intantum, inquit, diligo vos, vt & occulta vobis reuelauerim. Seruus enim nescit mysteria domini, vos autem quum nunc sitis amici mei, mysterijs digni facti estis. Omnia enim quæcunque audiui a patre meo, nota feci vobis. E Quomodo igitur, inquit alio loco, multum habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo? Omnia nota fecit eis quæ illi poterant audire, & quorum erant capaces. Quādo autem dicit. Quæcunque audiui a patre meo, ne suspiceris quod doctrina filius opus habeat, sed ostendit, quod nihil alienum a patre loquatur, sed ea quæ patris sunt & quæcunque dixerit, illius sunt. Dicens autem, indicium charitatis meæ erga vos est, vt nota sint vobis mea mysteria, subdit & aliud charitatis indicium. Ego, inquit, elegi vos, hoc est non vos meam accessistis amicitiam, sed ego vestram hoc est ita plantaui vos vt me diligeretis. Quomodo igitur relinquerem vos in posterum? sed & posui vos hoc est plantaui vos vt eatis: hoc est vt crescatis, & expandamini, & extendamini, fructumque afferatis. Hoc autem loco manifeste agricolam se esse introducit. Et superius quidem quando dicebat mundi estis propter sermonem quem loquutus sum vobis, ostendit seipsum purgantem, nunc autem manifestius per hoc quod dicit. Ego elegi vos, & posui vos. Nam agricola hoc facere dicitur, & ponit sub terram palmites. Vides æqualitatem patris & filij. Et pater agricola, & filius nunc ostenditur agricola. Cōfusionem induere Ariane cum his qui tecum ad impietatem prosiliunt. Vide autem & aliud. Vt quicquid petieritis patrem in nomine meo, dem vobis, hoc est ego dabo vobis. Tametsi oportebat iuxta consequentiam ita dicere. Quæcunque petiueritis patrem, dabit vobis: sed dixit. Ego dem vobis, eo quod omnino sit eiusdem potentiæ, quia & pater qui dat: per dextram suam dat, dextra autem eius, est filius. Considera autē hoc loco, quod quādo plantati fructum afferimus, tunc quæcunque petiuerimus, dabit nobis. Si autem non afferimus fructum, non recipimus. Quia fructū non afferēs, neque animæ petit vtilia, sed omnino mundana & inutilia, ideoq; non accipit. Quæritis enim, inquit, & non accipitis, eo quod male petatis.

Obiectio

Quō filius audiat a patre.

Christus agricola

Ariani.

Dextera dei xp̄s.

Hæc mando uobis, ut diligatis inuicem. Si mundus odit uos, scitis quod me priusquam uos odio habuit. Si de mundo fuissetis, mundus quod suum est diligeret: quia uero de mundo non estis, sed ego elegi uos de mundo, propterea uos odit mundus. Vt ne opinentur apostoli, quod domin⁹ opprobrans proferat eis: quod animam suam pro illis ponat, & quod electi sint, ideo dixit, hæc mando vobis non vt exprobrem, neque vt de bono quodam opere arroganter loquar, sed vt animas vestras firmiores faciam in charitate mutua, idcirco enumero meæ erga vos charitatis opera. Hæc enim mando vobis, vt diligatis inuicem. Quia autem res ardua & valde molesta est persequutionem pati, & odio haberi, consolatur eos dicens. Si vos odio habent, nihil nouum est, nam & me primum odio habuerunt. atq; ita quia commune hoc mecum habetis, vt odio habeamini: sit vobis magnæ consolationis loco. Subdit autem & alium consolandi modum consolantem maxime. Propterea dicit oportebat vos mœrore affici: si mundus vos non haberet odio. Mundus. hoc est mali homines. Ex eo enim quod non haberemini odio, ostenderetur quod & ipsi illorum malitiæ & iniquitati communicaretis, nunc autem quia odio vos habēt mali, gaudete. Nam

Iaco.iiij.

A propter virtutem vestram vos oderunt. Alioqui si non essetis virtute prædici, mundus quod suum est amaret. Quia autem ego vos elegi de mundo iniquitatis: propterea odio vos habet mundus, vti eos qui operibus suis non communicant.

Mementote sermonis mei, quē ego dixi uobis. Non est seruus maior domino suo. Si me persequuti fuerint, & uos persequentur. Si sermonem meū seruauerunt, & uestrū seruabunt. Sed hæc omnia facient uobis propter nomen meum: quia non nouerunt qui misit me.

Hoc quod superius dixit, id nunc dilatans, maiorem illis consolationem affert. Dicit enim memores sitis sermonis mei, quod non sit seruus maior domino suo, igitur neque vos me maiores. Videte igitur quo pacto me vsi sunt. Si persequuti fuerunt dominum, & vos seruos multo magis: si non persequuti fuissent, sed meum sermonem seruassent, & vestrum seruaturi essent, id quod non fiet. Neque enim meum, neque vestrū seruabunt, sed omnia hæc facient vobis propter me, atque ita si diligeretis me, sustineretis vtique propter me quem diligitis vt dicitis. Sed & aliter cōsolatur, quia iniuria afficiunt & eū qui me misit. Itaque si nihil aliud certe hoc sit vobis in cōsolationem, quod ipsi, & vestri, & mei, & dei sint inimici. Sup. xiiij. Matt. x.

Si non uenissem & loquutus fuissem eis, peccatū nō haberent. nunc aūt non habēt quod prætexāt peccato suo. Qui me odit & patrē meum odit. Si opera non fecissem inter eos, quæ nemo alius fecit peccatū nō haberent, nunc aūt & uiderunt & oderūt, non solū me, uerumetiā & patrē meum. Sed ut compleatur sermo, qui in lege eorū scriptus est. Odio habuerunt me gratis.

B Num autem iuste, inquit, hæc faciunt, & odio habent & me & patrem meum, & vos? num propter ea quæ dixi vel feci, hanc mentem insumpserunt? Non, inquit, peccatum enim hoc incondonabile est. Nunquid enim non veni & docui? Si non venissem, si non fuissem loquutus, potuissent dicere non audiuimus, nunc autem prætextu caret eorū malitia. Dein, quia nihil aliud prætexebant in omnibus, quam quod propter patrem vlciscantur: sic enim dicunt. Homo hic non est a deo, & similia: & idcirco subdit. Qui me odit & patrem meum odio habet, atque ita nihil tale relictum est eis in excusationē. Non solum autem doctrinam exhibui, sed & opera adieci, qualia nullus alius, vt est miraculum de cæco, miraculum de Lazaro, & alia similiter. Quem igitur habebunt excusationem? Doctrinam sermonum præbui, adieci & opera, sicut & Moses præcepit, illi obediendum mundans, qui & signa faceret, & pietatem doceret, nunc autem viderunt talia opera, & nihilominus me atque patrem odio habuerunt. Deinde subdit & prophetam testem. Oderunt me gratis. Nam propter solam malitiam, & nullam aliam causam natum est hoc odium. Legem autem non solos libros Mosi, sed & prophetarum (vt supra dixi) nominauit. Igitur Dauid spiritu prædicit qualis futura esset illorum malitia & ipsi, vt mali dictum a propheta impleuerunt & prophetiam veram esse comprobauerunt. ps. lxviiij Ioan. ix. Ioan. ij. deu. xviij Lex non solum libri dicuntur Mosi.

Qū autē uenerit paracletus, quem ego mittā uobis à patre, spiritus ueritatis: qui à patre procedit, ille testimoniū perhibebit de me. Et uos testes estis, quia ab initio mecum estis.

Dixerat discipulis. Persequuturi sunt vos, sermonem vestrum non seruabunt. Vt igitur dicere non possint: Et nunc o domine quo mittis nos? Quomodo digni fide erimus? Quis ad nos attendet? quis persuadebitur? Ideo subdit. Quum autem venerit paracletus, ille testabitur de me. Fidelis, inquit, testis ille est, & ita redarguti a spiritu quod absque excusatione peccarint, prædicationem suscipient. Et vos quoque testabimini; qui ab initio mecum estis, quia & operibus & sermonibus feci deesse vobis excusationem. Bono igitur animo sitis, prædicatio non caritura est testibus, sed & spiritus cum signis & prodigijs meis testabitur, fidelisque testis erit. Est enim spiritus veritatis. Igitur spiritus veritatis vera testificabitur: nam a patre procedit, & omnia clare nouit. Est enim ex eo quo omnium scientia. Iam quod dicit. Quem ego mittam æqualitatem erga patrem significat. Nam alio loco de patre dixit, quod mittat spiritum; hoc autem loco, quod ipse mittat, vtique sane æqualitatem significans. Vt autem ne videatur obluctari patri, quasi ab alia substantia mittat spiritum, addidit a patre. Nam & ipse quidem mittam, sed a patre hoc est approbante patre, & simul mittente. Non enim ex proprio sinu ipse prius mitto, sed a patre per me suppeditatur. Quum autem audieris, quod procedit; ne intelligas per processionem, egressionem, quali emittuntur ministratorij spiritus, sed naturalis subsistentia spiritus est processio. Nam nisi processionem sic intellexerimus: sed externam quandam missionem, incertum erit de quo spiritu dicat: innumeri enim sunt, qui in ministeriū mittuntur propter eos, qui hæreditabunt salutem. C Et filius mittit spiritum sanctum. Heb. i.

Cęterum hoc loco ſingularis quædam,& ſeparata proprietas eſt procedere,vni proprio ſpiritui attributa. Non igitur intelligemus per proceſſionem, ſimplicem emiſſionem, D ſed naturalem ſpiritus ſubſiſtentiam. Hic igitur ſpiritus teſtis eſt prædicationis, & vos
Actu.x. quoque teſtabimini,quod non ex aliis audiueritis, ſed ipſi ab initio mecum eſtis. Non paruum autem ſit hoc teſtimonium,ab initio ſimul eſſe, quod & ipſi apoſtoli poſtea cõcionati ſunt dicentes. Qui ſimul comedimus ſimulque bibimus cum eo. Duplex igitur teſtimonium a vobis & a ſpiritu. Nam licet vos ad gratiam teſtari videamini, at non item ad gratiam teſtabitur & ſpiritus.

CAPVT DECIMVM SEXTVM.

Hæc loquutus ſũ ut uobis ne quid offendamini. Alienos à ſynagogis faciẽs uos, ſed ueniet tempus, ut quiſquis interficiat uos, uideatur cultum præſtare deo. Et hæc faciẽt uobis, quia nõ nouerũt patrẽ neq; me. Sed hæc locutus ſum uobis, ut cum uenerit tempus illud reminiſcamini eorũ quod ego dixerim uobis. Dixi, inquit, vobis hæc priuſquã fierent vt ne poſtea offendamini, quum videritis multos nõ
Ioan.ix, credere,& vos multa aſpera pati, ſed cogitate: ꝙ etiam anteq uam factum dixerim vobis. Suſcipite poſthac & a me cõſolationem, quod neque in hoc decipiam vos: ſicut neque in prædictione paſſionum. Nam & abſque ſynagogis facient vos,& excludent a conciliis honeſtiſque conditionibus & in ſumma a ſua cõmunione ſeparabunt. Etenim iam conſpirauerant, quod ſiquis confiteretur CHRISTVM, eiiceretur a ſynagoga. Non ſolum autem a ſynagoga vos alienos facient, ſed & morte punient, morteque ignominioſiſſima, vtpote ſeu pernicioſos, & vt inimicos dei occident vos. Et
Math. v. omnis qui occiderit vos, tanto ſtudio occidet vt videatur deo cultum præſtare, hoc eſt, putabit ſe rem piam, deoque gratam facturum. Subdit autem conſolationem quæ ſufficere queat. Hæc enim, inquit, facient quia non nouerunt patrem neque me. Propter me enim, inquit, & patrem hæc patiemini, igitur ſuſtinete. Beati enim eſtis, quum exprobrauerint & perſequuti vos fuerint, & dixerint omne malum verbum contra vos, propter me. Hæc beatitudo, veſtra conſolatio, quum eius fueritis recordati. Hæc autem loquutus ſum vobis vt quando videritis moleſta illa eueniſſe, credatis & de reliquis. Nõ enim poteritis dicere quod iucunda prædixerim vobis decipere vos cupiens. Verũ ſicut annunciens triſtia non decepi, ita neque læta dicens, indignus fide fuerim. Inſuper vt ne ſitis minus præparati, ſed inſtructi recordemini, ꝙ ego vobis ea dixerim, & idcirco ſtetis fortiter contra aduerſa.

Hæc autem uobis ab initio non dixi, quia uobiſcum eram. Nunc aũt uado ad eum, qui miſit me. Et nemo ex uobis interrogat me, quo uadã, ſed quia hæc loquutus ſum uobis, mæſtitudo impleuit cor ueſtrum. Sed ego ueritatem dico uobis. Expedit uobis, ut ego uadam. Si enim nõ abiero, paracletus non ueniet ad uos, ſi autem abiero mittam eum ad uos. Valde grauati ſunt triſtia diſcipu- F li, cum audirent talia ſibi aduẽtura. Idcirco & dominus: hæc, inquit, tam dura principio non dixi vobis, non vt ignorans, ſed quia vobiſcum eram & ſufficiens confugium ad me habebatis,& omne certamen in me reiiciebatur, ipſi vero in omni ſecuritate eratis. Igitur non opus erat talibus tunc ſermonibus vos præparari & præmuniri: ſed nunc vadens ad patrem meum, & vos relicturus: prędico ea, vt vos muniatis. Et nullus ex vobis rogat me, quo vadis; ſed præ triſtitia confuſi eſtis,& exceſſum mentis patiemini: propter expectationem grauium concuſſa ſunt corda veſtra. At ergo veritatem dico vobis. Vide quomodo ſolatur eos, etiamſi innumeris modis, inquit, magis triſtitia afficiamini, ego quod vobis vtile eſt dico. Nam vos quidem velletis ſemper eſſe mecum, atqui hoc non eſt expediens. Nam ſi ego quidem non abiero, paracletus non veniet ad vos, atq; ita etiamſi vos præſentiam meam velletis, non obedirem vobis, ſed eligerem potius: quod vobis vtile, quam pernicioſam vobis veſtram voluntatem. Ita & nos debemus facere, proſpicientes ſemper quod & nobis & fratribus eſt vtile,& non quod ſuaue. Nã
Macedo- ſi ego non morior pro mundo,& eo ad patrem, dato ſacrificio & propitiatione pro pec-
niani con catis, paracletus mundi non veniet, Quomodo enim adueniet, ſi inimicitiæ non ſoluan-
futantur. tur, & occiſa morte, pater humanæ naturæ non concilietur? Porro hoc loco Macedoniani quid poterunt dicere, qui gloriam ſpiritus extenuant, & ſeruum eum filii di-

A cunt? quomodo conducet abire dominum,& aduenire seruum. Atque ita etsi tristes sitis propter meam absentiam o discipuli, sed propter aduentum spiritus gaudeatis, qui pluribus & maioribus vos beneficijs prosequetur. Quomodo autem dominus dixit, quoniam hæc ab initio non dixi vobis? quandoquidem scriptum est, quod conuocatis illis duodecim, dixit eis. Ad præsides & reges ducemini. Dixit quidem, ad præsides ducemini, non autem occident vos vt impios & perniciosos, & inimicos dei. Et aliter, Illic quidē dicit, quæ a gentibus eis infligenda, nunc autem quæ a Iudæis. Absque synagogis vos facient, Iudæi, scilicet. Vide autem in hoc spiritum liberum esse, & filium approbare. Etenim quod dicit paracletus veniet, ad potestatem spiritus pertinet; quod autem addit, ego mittam eum ad probationem & voluntatem filij spectat, cui placet vt veniat paracletus & annuit, si sic dicere licet. Matt. xx

Et quum uenerit ille, arguet mundum de peccato, & de iustitia, & de iudicio. De peccato quidem, quia non credunt in me, de iustitia uero, quia ad patrem uado, & posthac non uidebitis me: de iudicio, quia princeps huius mundi iam iudicatus est. Veniet paracletus, quæ inde vtilitas? Arguet, inquit, mundum de peccato, & ostendet eos peccatores, quia non credunt. Quando enim viderint per manus discipulorum in spiritu egregia signa & miracula fieri, & neque sic credent: quomodo non condemnatione digni & peccato maximo obnoxij? Nā nunc quidem possunt dicere, quod fabri filius sim, & humilis matris, quanuis ego miracula faciam: tunc autem incredulitas omni carebit excusatione, spiritu in nomine meo talia perficiente. Itaque de peccato illos arguet, hoc est, ostendet eos absque venia peccare. Et de iustitia quoque arguet, quia ego ad patrem meum vado, hoc est, ostendet eis quod ego quum iustus fuerim, & irreprehēsibilem egerim vitam, iniuste occisus sim, & in eius iudicium ad patrem vadam: neque enim si iniustus fuissem, ascendissem. Quia em̄ vt aduersarium deo & iniquum occiderunt, ostēderet eis, inquit spiritus, quod non sim talis, neque enim si aduersarius dei fuissem, apud deum & legislatorem hunc honorem assequutus essem, honoremque non temporarium, sed æternum. Iam quod dicit posthac non videtis me: æternam eius apud patrem conuersationem manifestat. De iudicio autē arguit eos, quia princeps huius mundi iudicatus est: hoc est etiam per hoc me iustum, & a peccato immunem iterum ostendet me dominus, eo quod rector mundi a me iudicatus est & victus. Quia enim dicebant. Dæmonium habet, & in Beelzebul miracula facit, & īpostor est, hęc omnia, inquit, ostendentur vana quum apparuerit diabolus eodem natus, & ostensum fuerit omnibus, quod a me sit victus: id quod nequiuissem, si non illo fuissem fortior, & ab omni peccato alienus. Quomodo hoc demonstratum est per aduentum spiritus? Omnes enim qui credunt in CHRISTVM, conculcant & contemnunt rectorem mundi vnde satis monstratum quod a CHRISTO condemnatus sit multo antea. Arguit ergo spiritus eos qui non credunt vt peccatores. Fides enim baptismi peccata soluit, per remissionem. Operationes, autem spiritus, quæ apparent in his qui crediderunt non visæ sunt in his qui non crediderunt. Vnde redarguti sunt vt vasa mala & inquinata indigna spiritus susceptione. Et aliter, Arguit mundum qui non credidit, spiritus de iustitia, hoc est quia priuatus est iustitia qui non credidit in iustum Iesum eum qui ꝓpter iustitiam assumptus est in cælos, arguit autē & condemnat vt ignauum, quia vulnerato Satana, neque sic illum voluit vincere.

Matth. ix Ioan. viij.

Operationes spūs ī quibus apparent.

B (margin letter at "lia perficiente"); C (margin letter at "tus de iustitia")

Adhuc multa habeo quæ uobis dicam, sed non potestis portare nunc, cū autem uenerit ille, qui est spiritus ueritatis, ducet uos in omnē ueritatem. Non enim loquetur a semetipso, sed quæcunque audierit, loquetur. & quæ futura sunt, annunciabit uobis, Ille me glorificabit, quia de meo accipiet, & annūciabit uobis. Omnia quæcunque habet pater, mea sunt, propterea dixi, quod de meo accipiet, & annunciabit uobis. Quum dixisset supra. Expedit vobis vt abeam, nunc hoc latius prosequitur, & dicit, quod nunc quidem non potestis: si autem venerit ille, tunc fruentes illius donis, in omnem veritatem ducemini. Quam autem veritatem inquit? num scientiam de omnibus? nam nihil de se magnum ipse dominus locutus est. Partim dat nobis figuram humilitatis, partim & propter infirmitatem audientium & ingratitudinem Iudęorum. Et neque legalium obseruationum solutionem manifeste introduxerat, vt cōtrarius videretur omnibus. Vbi autem venit paracletus, & manifestata fuerit dignitas filij, & vero de omnibus scientia in lucem producta, abolitis & sublatis e medio, figuris legalibus, in verum & spiritualem cultum inducti sumus per signa, quæ in spiritu fiunt; confirmata fide. Deinde quia magna quædam dixerat de spiritu, vt ne putent aliqui ꝙ maior ipso sit spiritus, siquidem ipse in veritatem sit introducturus, & facturus capa-

ces maiorum & plurium, quæ CHRSTO præsente portare non poterant, ne igitur hoc quis existimet, subdit. Non loquetur a semetipso, hoc est nihil proprium loquetur præter mea. Quum enim dicit, quæcunque audierit, hoc signat, quod nihil docturus sit extra ea quæ Christus docuit. Sicut igitur & dominus ipse dicens de se. Quęcunque audiui a patre meo loquor; non vt discentem & puerum introducit, sed quod nihil vel sciat vel doceat, quam quæ pater, ita & de spiritu dicendum. Quod autem non opus habeat doctore spiritus, audi Paulum dicentem. Quemadmodum nullus nouit quę hominis sunt, nisi spiritus qui est in eo: ita & quæ dei, nullus nouit, nisi spiritus dei. Vides quod sanctus spiritus sui ipsius doctor sit, sicut & noster? & ex his quæ sequuntur, discet cordatus deitatem spiritus. Quæ enim ventura sunt, inquit, annunciabit vobis. Maxime enim propria est dei futurorum cognitio. Nam quia nihil aliud desiderabile ita est humanæ naturæ, vt futurorum cognitio, consolatur Apostolos & ex hoc. Intantum enim, inquit, beneficiet vobis, vt & futurorum pręscientiam, quæ maxima omnium videtur, daturus sit. Præterea, quia ad tentationes erudiendi erant. Ille vos præparabit, inquit, ad futura, quæ vobis contingent, nę per ignorantiam absque custode incidatis in illa. Glorificabit autem & me. In nomine enim meo omnia & loquetur & faciet, & nihil diuersum dicet: atque ita, vt & per miracula, quæ per illum fiens: deus credat, quũ in vos discipulos meos opulente effundatur gratia: etiam post meam mortem, quum meum nomen magis fulgebit, quod citra controuersiam magna gloria est, si quis ignominiose occisus, magis clarescere incipiat. Deinde quia audiuerant dominum dicentem. Vnus vester est magister Christus: vt ne existiment. quia vnus magister tu est, quomodo dicis nobis & alium fore magistrum spiritum, subdit, quia de meo accipiet, hoc est ex his quæ noui, & ex mea scientia. Vel & aliter, de meo, hoc est de meo thesauro, qui scilicet patris est. Nam quæcunque habet pater, mea sunt, & meæ diuitiæ: paracletus autem ex patre loquitur: verisimiliter dico, ꝙ de meo accepturus sit, hoc est thesauro & diuitijs scientiæ. Quare autem spiritus tanta dedit nobis bona: & non filius? Igitur primum quidem dicimus, quod viam donis spiritus filius parauerit: & ipse sit talium bonorum author. Nisi enim ipse peccatum soluisset, quomodo nos spiritum obtinuissemus? Non enim habitabit spiritus in corpore subdito peccatis. Hinc est, quod si magnum quid dedit spiritus, occasiones a CHRISTO habuit. Deinde quia hæretici spiritui erant detracturi, quasi minor esset dignitate eo quod posterius veniret, propterea concedit ei operari per Apostolos, vt per donorum magnitudinem compulsi, vel inuiti dignitatem spiritus agnoscant, & non quia posterior habeatur, propterea minor iudicetur filio.

Spirit⁹ nihil aliud docet quã quid christus.

Cap. xv.

i. cor. ij.

mat. xxiij

Sapien. i.

Spiritus nõ est minor filio.

Pusillum & non uidetis me. & iterũ pusillũ & uidebitis me, quia uado ad patrem. Dicebãt ergo, Quid est hoc quod dicit nobis, pusillũ & nõ uidetis me, & rursum pusillum & uidebitis me, & quia uado ad patrem? Dicebant ergo, quid est hoc, quod dicit pusillum? nescimus quid loquatur.

Quare CHRISTVS recessum, & mortem suam in memoriam eis reducit, quãuis magis occultanda videantur? Mentem eorum exercebat, & probationem efficiebat; & propterea semper commemorans tristia, assuefacit illos, & ad expectationem illorum prouehit. Igitur sicut hoc loco, pusillum & non videtis me, dicens: ad triste statim addidit lætum quiddam. Et iterum pusillum, & videbitis me, & ad deum vado, qui vos iuuare potest: & non pereo, sed transeo: & ad paruum quidem tempus secessus erit, postea autem perpetuo conuersabor vobiscum. Illi quidã nõ intellexerunt, vnde admiratur quispiam quõ non agnouerint quę dicebat? Videtur ergo, vel tristitiã mentem eorum adeo inuasisse, vt abijcerent dictorum memoriam, vel propter obscuritatem verborum euenit ne intelligerent. Ideo IESVS videtur eis contraria quædam dicere. Nam si quidem videbimus te, quo vadis? si autem vadis, quomodo videbimus te? Videntur enim hæc ęnigmata esse.

Cognouit autẽ Iesus quod uellent interrogare se, & dixit eis. De hoc quæritis inter uos, quod dixi; pusillũ & non uidetis me, & iterũ pusillum, & uidebitis me. Amen amen dico uobis, plorabitis & lamentabimini, uos, mũdus cõtra uos gaudebit: uos autem mærore afficiemini, sed mæror uester uertetur in gaudiũ. Mulier cũ parit dolorem habet, quia uenit hora eius quum aũt peperit puerũ iam non meminit anxietatis, propter quod gaudeat hominẽ natum esse in mundo. Et uos igitur nunc quidẽ mærorem habetis, sed iterum uidebo uos, & gaudebit cor uestrum, & gaudiũ uestrũ nemo tollet a uobis. Postquam vidit discipulos non intelligere dicta, eo quod grauati erant mœrore; inculcat eis manifestius de morte sua, vt assueti verbis, etiam re ipsa

Hie. xxxi

eam fortiter ferrent. Etenim, inquit plorabitis & lamentabimini, vos propter mortem ac
A crucem: mundus autem gaudebit, hoc est Iudæi mundana sapientes gaudebunt, eo quod interemerint me inimicum ipsorum. Sed tristitia vestra in gaudium vertetur, quēadmodum Iudæis quoque suum gaudium in mœrorem cedet, quando post meam resurrectionem nomen meum glorificabitur. Potes autem & mundi gaudium, non Iudæorum gaudium intelligere, quod gauisi sunt mortuo domino, sed salutem mundi, vt sit sensus dictorum. Vos quidem mœrore afficiemini, sed hæc mea passio propter quam vos estis tristes, mundi totius gaudium & salus erit. Insuper & exemplum communes addit mulieris & partuum. Hac autem parabola & prophetæ vsi fuerint, dolore partus ingenti excellentiam mœroris significantes. Tale autem quiddam dicit. Apprehendent quidē vos dolores mœstitudinis, sed dolor ille causa efficitur partus. Interea cōfirmat & sermonem de resurrectione, & ostendit mori simile esse ei, qui a vulua in lucem prodit. Ne em̄ admiremini, quod per tantam tristitiam ingessuri sitis in gaudium, quia & mater per mœrorem in partu ad hoc venit, vt sit mater. Insinuatur autem hoc loco & mysticum quiddam, quod ipse soluerit dolores mortis, & nouum hominem nasci fecerit, posthac non corrumpendum, neque mortalem, qui est ipse dominus. Vide enim quomodo non dixerit, quod posthac non recordetur anxietatis, quia natus est ei puellus, sed quia natus est homo in mundum. Hoc enim ita frustra ita dixit, sed volens cum emphasi & tacite insinuare, quod ipse sit ille natus homo: & incorruptibilis Iesus dominus noster. Igitur exēplū
B mulieris parientis non per omnia quærens adaptare his, quæ circa Iesum acciderint: sed tantum vt ostendatur, quod temporalis sit dolor: & magnum lucrum doloris & resurrectionis partus ad vitam & regenerationem: alia autem omnia ad exemplum non alludūt & merito. Parabola enim si per omnia seruetur, non est parabola: sed illud ipsum quod per parabolam signatur. Et hoc loco intelligimus per dolorem parientis, tristitiam apostolorum: & per gaudium, cōsolationem resurrectionis, & iterum per solutionem dolorū parientis, descensum ad inferos, & per natiuitatem, resurrectionem primogeniti ex mortuis. Porro non vltra signatur infernus per matrem, non enim gauisus est infernus, sed apostoli gauisi sunt gaudio, quod nullus abstulit ab eis tunc enim gaudebāt, quādo pro nomine domini aspergebantur conuitiis. Insuper dicendo. Gaudium vestrum nemo tollit a vobis, ostendit quod vltra non moriatur, sed perpetuo viuens, illis incorruptibilis gaudii sit author futurus.

Parabola nō p oīa seruatur.

Actu.v

Et in illo die me non rogabitis quicquam. Amen amen dico uobis, quæcunque petieritis patrem sub nomine meo dabit uobis. Hactenus non petistis quicquam sub nomine meo. Petite & accipietis, ut gaudium uestrum sit perfectum. Quando resurgam, tunc veniet super vos paracletus, & inducet vos in omnem veritatem: neque non rogabitis quicquam tale quale prius. Quo vadis? &, Ostende nobis patrem. Oīa enim scietis in spiritu. Vel rogabitis hoc est obsecrabitis, orabitis. Quum igitur ex mortuis resurrexero, mittam vobis paracletum, tunc non me rogabitis, hoc est petetis, ita vt sim vester mediator, sed sufficiet vobis nomen meum, vt a patre accipiatis petitiones. Ostendit igitur hoc loco nominis sui virtutem: siquidem quum neque videatur, neque obsecratur, sed quum nominatur so-
C lum, talia facit. Hucusque, inquit, non petistis quicquam sub nomine meo. Ex hoc autem tempore petite, & omnino recipietis, & ita expedit vobis vt ego moriar, siquidem apud patrem maiorem quam nunc fiduciam inuenturi estis. Non enim quod separor a vobis, existimate vos a me relictos: sed nomen meum maiorem vobis fiduciam dabit, & gaudium vestrum tunc erit plenissimum, quum accipietis omnes petitiones. Considera autem quod ille sumit qui sub nomine CHRISTI petit. Nullus igitur ex his qui mundana petunt, ac animabus damnosa, in nomine CHRISTI petit, ideo neque accipit. Nomen enim CHRISTI diuinum est ac salutare: quando autem quis petit quæ ad perditionem animæ pertinent, quomodo dicemus illum in salutaris nomine petere.

In nomine xp̄i petendum.

Hæc per parœmias loquutus sum uobis, ueniet tempus eū iam non per prouerbia loquar uobis, sed palam de patre meo annunciabo uobis, in illo die sub nomīe meo petetis. Et nō dico uobis, quod ego rogaturus sim patrē pro uobis, ipse enim pater amat uos, quia uos me amastis, & credidistis quod à deo exiuerim. Exiui à patre & ueni in mundum: iterum relinquo mundum & uado ad patrem. Parœmia est sermo oblique & occulte, ac per parabolas totum argumentum ostendens. Quia igitur dominus multa eis occulte dixerat, et parabolam narrarat de muliere ac partu dicit, Hæc per parœmias nunc loquutus sum vobis, sed venit hora quando non

vltra in parabolis loquar, sed libere de patre annunciabo vobis. Post resurrectionē eī quum se exhibuisset vivum per quadraginta dies, loquebatur eis de patre magis mysti ca, & manifestiora. Petrus enim sic putabant eius esse patrem deum, sicut & noster est gratia. Iterum autem dat eis fiduciam: quod habituri sint in tentationibus supernum ad iutorium. Sub nomine meo, inquit, petetis: & in tantum vobis conseruabo, amicum pa trē, vt posthac neq; me op⁹ habeatis intercessore: nam ipsemet vos amat. Insuper vt non resiliant a CHRISTO, quasi ipso non habeant opus, sed a patre absque mediatore dili gantur, dicit: propterea amat vos pater, eo quod me dilexistis. Quando igitur excideri tis a mea amicitia, tunc & patris amicitia excidetis. Et quia multum eos consolatus fuit, quia audiebant eū a patre exiuisse, & iterum ad patrem ire, propterea continuo hoc ver sat, vn̄ & illi audiendo hæc, tilitate percepta respirantes aliquantulum dicunt.

Ecce nunc apertē loqueris, nec prouerbium ullum dicis, nunc scimus, quod scis omnia, nec opus est tibi ut quis te interroget, Per hoc credimus quod á deo existi. Respondit eis Iesus. Nunc creditis Ecce instat tempus, & iam uenit, ut dispergamini unusquisque in sua, mèque solum relinquatis & tamen non sum solus quia pater mecum est. Quum audissent discipuli amicum illis futurum deum & patrem neque indigere se illius intercessione, vti maxime familiares

i.reg.xvii patri, exijsseque illum a deo, dicunt. Nunc scimus quod scis omnia, hoc est cognoscis.

Psal.xliij. quæ vniuscuiusque cor offendunt, & non opus habes vt ab aliquo discas ea. Et in hoc credimus, quod a deo exieris, dei enim est scire occulta cordis. Vide autem quomodo imperfecti fuerint, dicentes. nunc scimus, qui enī tantas audierant doctrinas, dicunt nunc scimus. Christus autem ostendens eis quod imperfecti sint, & quod nondum quicquam magni de se intellexerit, sed deorsum & in terrenis versentur, inquit. Nūc creditis. Quodammodo improperat eis & tarditatem fidei illorum. Vt autem ne videantur gratificari, & adulari talia de seipso sentientes, inquit. Venit hora vt dispergamini vnusquisque; vos enim, inquit, videmini de me magnum quiddam sentire. Ego autem dico vobis, φ vsqueadeo īperfecti estis, vt me derelicturi sitis, & inuasura est vos formido. & ita neque iunctim secederis, sed separatim dispergimini, & vnusquisque sibipsi de salute & profugio prospiciet. Verum ego propterea non habebo peius, non eī solus sum, sed

ma.xxvij habeo & patrem mecum, atq; ita neque per impotentiā patior, sed voluntarium me per

Mat. xv. mitto crucifixoribus. Quū igitur audieris clamātem, vt quid me dereliquisti? ne sic simpliciter intellige, quod derelictus sit saluator a patre, alioqui quō hoc loco testaretur. Pater mecum est? sed intellige vt ab humana natura dictum, derelicta propter peccati & abiecta, in Christo autem conciliata & assumpta per patrem.

Hæc autem locutus sum uobis, ut in me pacem habeatis, in mundo afflictionem habebitis, sed confidite. Ego uici mundum. Hæc, inquit, locutus sum vobis, vt ne eijciatis me ex mente vestra, neque commoueamini, & turbemini a stabili erga me charitate, sed pacem habete in me hoc est manete indefracti, recipientes fideliter quæcunque dixi vobis. Audiat au

Arius. tem & Arius, quia hæc omnia quæ humilia & indigne videntur gloria filij, propter auditores dicta sunt, non vt nos vtamur his pro dogmatibus. Dicta enim sunt Apostolis in consolationem, & demonstrant amorem quem erga illos gerebat. In mundo afflictionem habebitis, non in verbis erunt tentationes, inquit, quandiu fueritis in mundo, afflictionē habebitis, non nunc tantum, quando trador, sed & postea: sed resistite turbationi & confidite, quia ego vici mundum. Ego autem quum vicerim, non oportebit vos discipulos dolere, sed contemnere eum vt victum. Quomodo aūt vicit mundum quia deuicit principem, affectionem mundi, sed hoc & ex posterioribus manifestum. Omnia enī ei subiecta sunt & cesserunt. Sicut igitur Adam victo, omnis natura cōdemnata est, ita vbi Christus vicit, in omnem naturam victoria transijt, & virtus nostra in Christo Iesu gratiam assequuta est calcandi super serpentes & scorpios, & super omnem Potestatem

i.cor.xv. inimici. Per hominem eī intrauit mors, & per hominem vita, & imperium contra diabolum. Nam si nudus homo vicisset, nihil spectasset ad nos.

CAPVT DECIMVM SEPTIMVM.

HAEC loquutus est Iesus, & sublatis oculis in cælū, dixit. Pater uenit hora, glorifica filiū tuū, ut & filius tuus glorificet te. Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis; ut quotquot dedisti ei, det eis uitā æternā. Hæc est autem uita æterna ut cognoscant te solū deū uerū, & quem misisti Iesum Christum. Quum dixisset discipulis, af

ma. xxvi flictionem habebitis, & ad fiduciam exortatus esset, iterum eos erigit per preces, erudiens nos, in tentationibus relictis omnibus, ad deum confugere debere. Et aliter

A aliter, Non hic oratio est, sed colloquium cum patre. Quod autem alio loco orat, & genua flectit, ne mireris. Venit enim Christus non solum seipsum manifestaturus, sed omnem virtutem docturus. Docentem autē nō tantum verbis, sed & operibus docere oportet. Ostendere autem volens quod non inuitus, sed sua sponte ad passionem accedat, dicit. Pater, venit hora. Ecce enim vt optabile hoc desiderat & gloriam vocat, non suam tantum, sed & patris, quod & factum est. Non enim filius solus sed & pater glorificatus est. Nam ante crucem quidem neque Iudaei ipsum sciuerunt. Israel enim me non cognouit, inquit. post crucem autem totus orbis ad eum confluxit. Ostendit autē quae sit gloria eius & patris. Credere, inquit, omnē carnem & beneficia experiri gloria dei est. Non enim ad Iudaeos solos contrahitur, sed in totum orbem extenditur. Dixit autem hoc, quoniam missurus erat illos in gentes: Vt igitur ne putent nouitatem esse, & preter voluntatem patris, indicat a patre sibi datam potestatem omnis carnis. Nam ante dicebat eis. In viam gentium ne abieritis. Quid autem est, omnis carnis? Nam non omnes crediderunt. Et sane CHRISTVS, quantum ad se attinebat, omnes ad fidem adducere curabat, quod autem illi non attenderunt, non docentis, sed non suscipientium crimen est. Quando autem audieris, dedisti, & acceperunt, & similia: intellige ea dicta esse ad auditorum captum, sicut saepe diximus. Semper enim cauet, ne de seipso magna dicat, & se attemperat infirmitati auditorum. Et quia offendebantur magna de eo audientes: loquitur de his quorum capaces sunt: sicut & non saepe cum pueris loquimur, & panem B ita nominamus vt illi, & aquam, & in summa omnia. Dein, quando Euangelista de domino dicit, audi quae dicat. Omnia per ipsum facta sunt: &, Quotquot receperunt eum, dedit eis potestatem filios dei fieri Qui aliis dat, quomodo ipse potestatem non habet, sed accipit a patre? Insuper & hic in verbis quae videntur humilia, asseritur sublime quiddam. Nam vt dicit. omne quod dedisti ei, hoc per condescensionem est dictum: det eis vitam aeternam, hoc potestatem indicat vnigeniti & deitatis. Dei enim est dare vitam, eamque aeternam. Solum autem verum dixit patrem, opponēdo eum mendacibus, qui apud gentiles erant, diis. Non enim illum a patre separat. Absit. Nam quum & verus filius, non erit mendax deus, sed verus. Sicut hic Euangelista de domino in epistola sua catholica, inquit, IESVS CHRISTVS, hic est verus deus, & vita aeterna. Si autem vrgeant haeretici: falsum esse dei filium, quia pater solus dictus sit verus deus, discant quod hic de filio Euangelista dicat, Erat lux vera. Igitur secundum eos pater est lux falsa: sed absit, & ita quādo verum deum dicit patrem, falsis diis gentilium opponitur: sicut & hoc, Gloriam a solo deo non quaeritis: sic enim haeretici intelligunt. Verum quia solus deus pater: filius non autem deus? Vere stulta dicta sunt haec.

Matth.x

Ioan.i.

.i.Ioan.v

Ego te glorificaui super terram, opus consummaui, quod dedisti mihi ut facerem, & nunc glorifica me pater apud temetipsum gloria, quam habui priusquam hic mundus esset apud te. Manifestaui nomen tuum hominibus. Disce hoc loco quomodo glorificet & pater filium. Vtique sicut & filius patrem. Ego te, inquit, glorificaui super terram. Merito C addidit, super terram: in caelis enim glorificatus erat, & ab angelis adorabatur. Terra autem ignorabat eum. Igitur quia filius annunciauit eum omnibus, ideo dicit, glorificaui te super terram omni notitia dei disseminata, & perfecto opere quod dedisti mihi. Hoc enim opus est incarnationis vnigeniti, sanctificare naturam nostram: & prosternere rectorem mundi, qui se prius deum faciebat, & inserere creaturae notitam dei. Quomodo autem consummauit hoc, quum nondum inceperit? Quotquot, dicere vult, qui venerunt ad me, perfeci: vel quia fecit quod maximum omnium, & radicem bonorum omnium nobis substrauit, daemone victo, & se obiecto voracissimae bestiae morti. Radicem hanc necessario sequuturi erant & fructus diuinae notitiae propter hoc dixit, Perfeci opus. Seminaui, inquit, radicem plantaui, fructus autem sequentur: glorifica igitur me pater & tu apud teipsum gloria, quam habebam apud te priusquam mundus subsisteret. Nōdum autem glorificata erat carnis natura, neque incorruptibilitate fruebatur, neque regiū thronū acceperat, propterea dicit: glorifica me hoc est humanam meam naturā, quae nunc ignominia queq; crucifigenda: & subuehe eā in gloriam, quam habebam apud te ego verbū & filius tuus, priusquam mundus esset. Collocauit enim humanam naturam in throno regio, & adoratur nunc ab omni creatura, Manifestaui nomen tuū hominibus: nunc interpretatur quid sit, ego glorificaui nomē

tuum super terram: hoc est manifestaui nomē tuum. Quomodo igitur manifestaui filius. Etenim Esaias quoque dicit, iurandum per deum verum. Sed quod sæpe diximus, D
Esa. xix quanuis manifestum fuerit, tñ Iudæis solis, & neque illis oĩbus, nunc autē de omnibus gentibus, inquit ꝙ manifestum eis futurum sit nomen dei, quum iam Christus dederit semina diuinæ naturæ, vt destrueretur idolorũ cultus, quem suggessit diabolus. Et aliter, Quanuis cognouerunt deum, non tñ vt patrem cognouerunt, sed vt opificem solum, filius autem patrem manifestauit & sermonibus & operibus notum illum faciens. Nam quum se filium dei demonstrauit, manifestum quod simul demonstrarit & illum fuisse patrem.

Quos dedisti mihi de mundo, tui erant: mihi dedisti eos, & sermonē tuũ seruauerunt. Nunc cognouerũt, quod oĩa quæcunque dedisti mihi, à te sunt, quia uerba quæ dedisti mihi, dedi eis, & ipsi acceperunt, & cognouerunt uerè quod à te exiui, & crediderunt quod tu me misisti.

Duo hæc docere voluit, & quod non sit aduersarius deo patri, & ꝙ voluntas eius sit credere illos, propterea dicit, quos dedisti mihi tui erant. Vtraq; enim ostenduntur per hoc quod dicit, dedisti mihi. Non enim rapui eos, sed tu comprobasti vt illos mihi lucrarer & ita non aduersarius es mihi, sed concordiam habes & charitatem erga me o pater. Sermonem aũt tuum seruauerunt, per hoc quod credunt mihi, & non attendunt Iudæis. Qui enim credunt CHRISTO, sermonem dei seruant, hoc est scripturam & legem. Nam Christus a scriptura annunciatur. Et aliter, Omnia quæcunque dicebat discipulis dominus, patris erant. Ego enim, inquit, a meipso non loquor. Dicit igitur cum aliis & E
Ioan. xiiii hoc eis. Manete in me, & ecce seruauerunt & hoc mandatum. Manserunt enim & ita ser
xv. monem patris seruauerunt. Non cognouerũt quod omnia quęcunque dedisti mihi a te sunt. Quidam absque υ legunt ἔγνωκα cognoui, & inquiunt quod dominus dicat. Nũc cognoui ego. Sed absurdum est. Sed legendum est ἔγνωκαν. Nunc cognouerunt discipuli mei, inquit, quod nihil habeo propriũ, neque a te alienus sum: sed quæcunque dedisti mihi, non vt creaturæ gratificans mihi dedisti. Non enim hæc mihi acquisita sunt, hoc est naturaliter ad me pertinent, vt ad filium qui in paternis rebus potens est. Vnde aũt cognouerunt hæc discipuli mei? Verbũ ꝙ dedisti mihi dedi eis hoc est a verbis meis & doctrinis. Semper enim eos docebã, ꝙ omnia quæcunque habeo patris sunt, & non hoc solũ sed & ꝙ a te exierĩ, & quod tu me miseris. Nam per Euangelium totum hoc efficere vult, quod non sit aduersarius dei, sed impleat patris voluntatem.

Ego pro eis rogo, non pro mundo rogo: sed pro his quos dedisti mihi, quia tui sunt, & mea omnia tua sunt, & tua mea sunt, & glorificatus sum in eis. Quum ostendisset, quod propter nihil aliud quam propter ipsos hæc ad patrem dixisset: vt discant quod diligat eos, & curam eorum gerat, inquit, Ego pro ipsis rogo & supplicio, non pro mundo. Ostendit enim omnino ex hoc quod diligam eos. Non enim solum do quæ mea sunt sed & oro vt custodias eos. Non oro te promiscuo populo, qui mundana sapit, sed pro his quos dedisti mihi: tui enim sunt. Et audiens continuo eum dicentem, dedisti mihi: ne existimes n uper datum principatum, & potestatem talem, ꝙ quando habuit eos pater ipse non habuerit, & iterum nunc quum eos habet, patri ablatam potestatem: & propterea dicit. omnia mea tua sunt, & tua mea. Non enim nunc accepi potestatem, sed quando tui fuerunt, & mei fuerunt. Tua enim omnia mea, & quando ipse habeo eos, & tu habes, & non es priuatus, mea em̃ omnia tua, & glorificatus sum in eis: hoc est potestatem illorũ habeo vt dñs, qui in eis glorificor, sicut & regis filiꝰ ęqualem cum patre potestatē habens ac regnum, glorificatur in eo quod tanta habet quanta pater. Si ergo iterum filius minor esset patre, quomodo ausus fuisset dicere, oĩa tua mea sunt? Nam dominus quidē oĩa habet quæ sunt serui: seruus aũt non omnia quæ sũt domini. Hoc autem loco conuersim loqui licet, vt quæ sunt patris, ea sint & filii, & contra. Glorificatur igitur filius in his quæ sunt patris. Tantam enim omnium potestatem habet: quantam & pater.

Et iã nõ sum in mũdo, & hi in mundo, sunt, & ego ad te uenio. Pater sancte serua eos per nomen tuũ, quos dedisti mihi, ut sint unũ sicut & nos. Quũ essē in mũdo, ego seruabã eos in nomine tuo.

Quare continuo dicit, iam non sum in mundo, quando erat cum eis in mundo. Videntur enim esse absurda, siquis hæc exponat non examinata. Alio item loco promisit eis; ero vobiscũ, & videbitis me, nũc autē alia videtur dicere. Potest igitur vere dici: Nã quia verisimile erat tristari eos, vtpote qui relinquebãtur adiutore destituti, ostendit quod

patri eos commendet, & illum custodem eis præficiat. Quia a te vocor ego, seruaui ip
A se illos in nomine tuo, hoc est per tuum adiutorium, & virtutem, quã dedisti mihi. Quid est custodi?s vt sint vnum: Nam si charitatem inter se habuerint, & non fuerint discordes, inuicti erunt, & nihil eis præualebit. Non simpliciter autem vt sint vnum, sed sicut ego & tu, vnum sapientes, & vnum volentes, illa eos concordia custodiet. Itaque vt consoletur eos, patrem orat pro custodia eorum. Nam si dixisset, Ego custodiam vos, non sic credidissent; nunc autem dum patrem pro eis rogat, bona spe animantur. Ego seruabo eos in nomine tuo, dicit: Non quod ipse non valeat aliter, nisi per nomen patris, sed vt sæpe dixi, infirmitati consulit adiutorium & nondum magnum quiddam de se sentientium: propter hoc dicit. In tuo adiutorio seruabam eos. Insuper & bene sperare facit. Quemadmodum quum essem vobiscum præsens seruabamini in nomine & adiutorio patris, ita nunc quoque credite vos a deo seruandos. Solet enim vestri curam habere. Psal.cviij

Quos dedisti mihi, ego custodiui, & nemo ex eis perijt, nisi filius ille perditus, ut scriptura cõpleretur. Nunc autem ad te uenio, & hæc loquor in mundo, ut habeant gaudium meum impletum in semetipsis. Multa verborum humilitas, nisi quis ea digne exceperit. Vides enim hoc loco quid apparet. Quos dedisti mihi custodiui. Videtur enim annunciare patri vt custodiat & pater eos. Nam sicut siquis cuipiam tradidisset pecunias custodiendas, dicat: vide ego nihil perdidi, neq; tu perdas. At hæc omnia dicit propter discipulorũ quie
B tem & consolationem ac gaudium, vt respirent, curas deponant tanquam recipiente te illos saluos, & custodituro eos, sicut ego custodiui eos, & nullum amisi. Quõ o domine, nullum perdidisti, quum & Iudas perierit, multique alij retrocesserint? Quantum ad me attinet, inquit, nullum perdidi, quantum in me fuit nullum amisi: sed seruaui eos; hoc est omnibus modis eos custodiui. Quod autem a seipsis resilierint, nihil hoc ad me. Quod autem dicit, vt scriptura impleatur, hoc est, omnis quæ de filio perditionis prædicit, Etenim & in psalmis varijs de illo dictum est, & in alijs prophetarum libris. De verbulo autem, vt sæpe diximus, quod eo vtatur scriptura tanquam euentus, non causæ significatiuo.

Ego tradidi eis sermonem tuum, & mundus eos odio habuit, quia nõ sunt de mundo, sicut & ego non sum de mundo: Non rogo ut tollas eos de mundo, sed ut serues eos à malo. De mundo nõ sunt sicut & ego non sum de mundo. Orans patrem vt iuuaret Apostolos, dicit & causam propter quam digni sint vt multam a patre consequantur curam. Nam propter sermonem tuum, inquit, quem dedi eis: odio fuerunt, & ita digni erunt, vt tuum sentiant auxilium propter te exosi his qui mundana sapiunt. Vulgo enim promiscuo exosi sunt; inquit, non autem sunt ex mundo, non habent mentem mundo adglutinatam, & omne studium in illum insumentem. Quomodo igitur dicit alio loco. Quos dedisti mihi ex hoc mundo, tui fuerunt? Illic quidem de natura dicens, q; ex hominibus sint & pars mũdi, hoc aũt loco mentẽ & voluntatẽ significat dicens, q; de mundo sint. Neque turbet te quod dicit. Sicut ego ex mundo non sum. Non enim sic fuerunt sancti Apostoli, & nõ Esa.liij
C participes affectionum mundi, sicut dominus. Ipse enim peccatum non fecit, neque inuentus est in ore eius dolus. Illi autem humanæ naturæ infirmitatem non fuerunt transgressi. Ne igitur quum dicitur: Sicut ego non sum ex mundo, intelligas, quod in nullo minores fuerint Apostoli domino, sed quando de patre & filio dicitur. Sicut tunc solum æqualitatem intellige. Quod autem dicit, non rogo vt tollas eos ex mundo, dixit volens declarare suam erga eos charitatem, & quod magni illorum curam faciat, intercedens tanto studio pro eis. Non enim patrem docet, pro quibus oret, nam hoc absurdum, sed (vt dixi) ostendit quod valde diligat discipulos & illorum agat curam. Dicit ergo patri. Non rogo vt tollas eos de mundo, sed vt eos in mundo serues a malo. Repetit igitur, ex mundo non sunt, multo subsidio habent opus. Nihil enim commune habent cum terra, cælorum facti ciues: & ita, quia mundus omnis vt alienis vsurus est eis, tu cælestis posthac vt cæli ciues serues. Dicit autẽ talia audientibus discipulis, vt magis odiant mundum, & non er?besc ant de tantis suis laudibus. Serua eos a malo, non deliberatione a periculis, sed de permanentia & firmitate in fide. Vnde & subdit.

Sanctifica eos in ueritate tua. Sermo tuus ueritas est. Sicut me misisti in mũdũ, & pro eis ego sanctifico meipsum, ut & ipsi sint sanctificati in ueritate. Sanctos fac, inquit, per dationẽ spiritus, & custodi eos in rectitudine sermonis & dogmatũ, & erudi eos & doce veritatẽ.

Sanctificatio enim est,rectorum dogmatum seruatio. Quod autem de dogmatis dicat: manifestum interpretatur enim. Sermo tuus veritas est,nullum in eo mendacium atque D ita si & illos feceris seruare sermonẽ tuũ,& custodire a malo,in veritate sanctificabuntur. Manifestum autem & aliud quiddam.Sanctifica eos in veritate tua,hoc est separa eos in verbum & prædicationem,& fac eos sacrificium,quod veritati tuæ ministret,huic suam vitã consecrent.Subdit em̃.Sicut me misisti in mũdũ, & pro eis ego sanctifico meipsum hoc est offero sacrificiũ,ita & illos sanctifica,hoc est separa in sacrificiũ,in prædicationem & constitue eos veritatis testes,sicut & me misisti veritatis testem,& hostiam. Sancta em̃ dicuntur oĩa:quæ deo reposita.Ita & ipsi sicut & ego,sint sanctificati& oblati tibi deo,non sicut quæ secundum legem sacrificantur in figura,sed in veritate.Sacrificia em̃ vetera figuralia erant & oĩa sancta in figura fuerunt separata a deo,aliud spiritale quiddã adũbrantia, vt agnus colũbę,turtures,&c.Animę aũt quæ deo offeruntur; in veritate sunt sanctificatę & cõsecratę deo.Sicut & Paulus dicit.Exhibete membra vestra sacrificiũ viuũ sanctũ Sanctifica igitur & conserua discipulorũ animos,& fac eos veras oblationes,& corrobora,vt pro veritate se sacrificent.

Sacrificia vetera figuralia.

Non pro eis rogo tantum, sed pro ijs qui credituri sunt per sermonẽ eorũ in me,ut omnes unum sint,ut credat mundus,quod tu me miseris,& ego gloriã quã dedisti mihi,dedi eis,ut sint unũ,sicut & nos unũ sumus.Ego in eis,& tu in me ,ut sint consummati in unum,& ut cognoscat mundus quod tu me misisti. Dixerat,pro ipsis ego sanctifico meipsum : vt igitur ne putet quis quod pro solis Apostolis mortuus sit,subdit. Non pro his rogo solum,sed & pro E omnibus qui credant per sermonem illorũ.Hoc aũt loco iterum erigit Apostolorũ animos,quod habituri sint multos discipulos.Quia em̃ dixit,non pro his solis rogo,vt ne offendantur Apostoli,quasi nihil singulare præ alijs habeant consolatur eos, significando fore illos plurimorũ fidei & salutis authores.Et quia satis cõmendarat eos patri quasi fide sanctificans eos,& sacrificium eos veritati sacrum consummans,dicit postea iterũ de concordia,& a quo cœpit(principium dico charitatis)in eo nunc ferme concludit,ac inquit,vt omnes vnum sint.hoc est vt pacẽ & concordiam habeant, & in nobis hoc est vt indiuisiuam erga nos seruent fidẽ.Nihil enim ita offendit discipulos,vt diuelli & nõ idem sentire doctores.Quomodo em̃ persuadebunt,qui non idẽ sapiunt?Propterea dicit:vt & ipsi vnũ sint in fide erga nos.Sicut tu pater in me,& ego in te .Iterum æqualitas per omnia est.Non em̃ possibile,vt ita vniamur inter nos , sicut pater filio atque ita cũ dicit vt debeamus fieri misericordes sicut pater,intellige.Vt mundus credat,q̃ tu me miseris.Etẽim a concordia discipulorum.ego doctor cõprobor:quod a deo exiuerim.Si aũt pugnauerint inter se,nõ dicentur pacifici esse discipuli:neq; me,si pacificus non fuero,fatebuntur a te missum. Vides quomodo vsque ad finẽ concordiã erga patrẽ istruit? Et ego gloriã quã dedisti mihi,dedi eis.Qualẽ gloriam datã esse dicit? Eã quæ per signa & per dogmata & doctrinas,& aliam quoq; gloriã concordię scilicet,vt sint vnum. Ista em̃ gloria maior est quam ea quę signorũ.Nam sicut & deum admiramur , quia non est seditio,neq; pugna in natura eius, & maxima ista gloria est:ita & illi, inquit, hoc loco a concordia dico,fiant clari.Ego in eis,& tu in me.Hoc loco ostendit, quod apostoli & patrem in se receperunt. Ego enim,inquit,in ipsis sum,& te quoq; habeo in me ; & ita etiam tu in eis es. Alio aũt loco,& patrem etiam ipsum aduenturũ dicit,& mansionẽ facturum Sabellij os concludens & duas substantias manifestans. Hoc autẽ loco & Arij insaniam reprimens patrem em̃,inquit,per ipsum fieri in discipulis. Vt sciat mundus quod tu me miseris continuo autem hoc dicit,ostendens pacẽ, quę valeat etiam conciliare omnia.Nam vt lites omnia dissoluunt,ita concordia omnia copulat.

discordia doctorũ offẽdit discipulos.

Sabellius Arius.

Et dilexisti eos,sicut & me dilexisti:pater quos dedisti mihi,uolo ut ubi sum ego & illi sint mecũ, ut uideant gloriam meam,quam dedisti mihi,quia dilexisti me ante conditũ mundũ.

Iterum hoc loco per sicut,intellige significari quasi hominem dilectum esse . Itaque quum dixisset futuros tutos,sanctos,multos per eos credituros,multã habituros gloriã dicit nunc & de pręmijs & coronis,quę post hanc vitã reposita sunt. Volo enĩ,inquit,vt vbi sum ego,& illi sint.Et ne quum hoc audieris,existimes quod eandem dignitatem assequuturi sint,subdit:vt videant gloriam meam. Non enin dixit , vt fruantur gloria mea sed vt videant.Homini enim requies maxima:videre filium dei.Hęc em̃ est oĩs gloria dignorum,quod & Paulus dicit. Nos autem reuelata facie gloriam dei contemplabimur.Ostendit igitur hoc loco,quod non sit,quemadmodũ nunc videtur eis, in villi ha

bitu inueniendus tunc:sed in gloria quam habuit ante conditum mundum. Habebam
A autem hanc gloriam,inquit,eo quod dilexeris me.Insertum enim est. Quia dilexisti me Ioa
Igitur sicut superius dixit,Glorifica me gloria, quam habui antequã mundus esset: ita
& nunc ante conditum mundum sibi datam gloriam,inquit,deitatem. Dedit enim ei re
uera pater deitatem, vt pater filio naturaliter. Nam quia genuit eum, necessario etiam
gloriæ author fuit,& suppeditator,qui substantiæ author dicitur.

*Pater iuste,& mundus te non cognouit:ego aũt te cognoui, & ij cognouerũt, quod tu me mise-
ris.Et notum feci eis nomen tuũ,& notum faciam,ut dilectio qua dilexisti me, in ipsis sit & ego
in ipsis.* Postquam credẽtibus hæc precatus est, & tanta eis bona pollicitus,dicit quid
dam multę misericordiæ & benignitatis plenum.Pater enim,inquit, iuste, ego quidem
& omnes homines hæc bona assequi vellem,qualia precatus sum fidelibus: sed non co-
gnouerunt te,ideo priuabuntur pręmijs & gloria.Ego autem te cognoui.Carpuntur au-
tem hoc loco & Iudæi,qui se dicebant cognoscere deum, & ostendit eos non cognosce-
re patrem.Mundum enim Iudæos dicit sæpius.Et Iudęi quidem dicunt quod tu nõ me
miseris,ego aũt his discipulis & nomen tuum cognitum feci,& notum faciam. Quomo
do autem notum faciam? Misso eis spiritu sancto,qui inducet eos in oẽm veritatẽ: & si Mundus
didicerint quis tu,sis tũc dilectio qua dilexisti me,in ipsis erit,& ego in eis. Sciẽt eñ ꝙ Iudęi di-
non separatus ego,sed valde dilectus & germanus filius,ac coadunatus. Quũ agnouerit cuntur.
aũt hoc,& fidẽ erga me & dilectionẽ seruabũt.Insuper in illis manebo ego qui tales fue
B rint,quiq́; te agnouerint,& me vt deũ coluerit,immobilemq́; erga me fidẽ custodierint.

CAPVT DECIMVM OCTAVVM.

HAEC *quum dicisset Iesus,egressus est cũ discipulis trãs torrẽtem Ce
dron:ubi erat ortus in quem intrauit,& discipuli eius. Sciebat autẽ* Ma.xxvi
& Iudas:qui tradebat eum, locum, quod sæpe conuenisset Iesus il- Mar.xiiij
luc cum discipulis suis. Non,inquit, quum precatus esset Ie- Lu. xxij.
sus:sed hæc quum dixisset: non enim oratio erat, sed collo-
quium ad solatium discipulorum factum. Media autem no
cte iter facit,& flumen transit, festinatque vt veniat in locũ
proditori notũ,seipsum permittens homicidis, vt ostendat
quod sponte ad passionem veniat: & laborem minueret Iu-
dæis se quærentibus. Nam ne fatigarentur huc & illuc ob-
ambulantes,quærẽtes eũ,abijt ipse ad eos,& se manibus inimicorũ infert. Inuenitur eñ
in horto,quasi in carcere quodam.Et ne existimes quod delitescendi gratia illuc se cõtu
lerit,subdit Euangelista,quod & Iudas nouerit locũ,atque ita magis manifestari quã oc
cultari voluit in locũ illũ veniens. Sciebat autẽ & Iudas quia sæpe illuc conuenerat Ie-
sus cũ discipulis suis.Solitaria eñ loca,& silẽtij officinas quærere solebat dñs, & maxi
me si qñ mysticum aliquid tradebat. Vnde aũt Iudas cognoscebat, quod in horto hac
hora esset Iesus,& non in domo dormiens? Sciebat dominũ frequenter extra ciuitatẽ
pernoctare,& ea propter etiam tunc exisse foras.Et aliter,Ipso festo maxime hunc morẽ
C seruasse creditus est,docens discipulos suos sublimius quiddã.Docebat aũt (vt dixim⁹)
in talibus locis mystica.Igitur quia tunc dies festus erat,coniectabat illic eum esse,diffe-
rentem discipulis iuxta morem suum in festo.

*Iudas ergo cũ accepisset cohortem,& à pontificibus & phariſæis ministros, uenit illuc cũ later
nis ac fascibus & armis.Iesus itaq; sciens oĩa quæ uentura erant super se, processit ac dixit eis.
Quẽ quæritis? Responderũt ei Iesum Nazarenũ. Dicit eis Iesus.Ego sum.Stabat autem & Iudas
qui prodebat eũ,cũ ipsis.Vt ergo dixit eis.Ego sum,abierunt retrosum,& ceciderunt in terram*
Pecunijs impetrarunt,vt cohors se iuuaret.Militaris eñ ordo,auri mancipium est.Mul- Militaris
ti aũt veniunt,timentes eos qui Iesum sequebãtur,& ab eo pendebant ꝓpter doctrinam ordo au-
& miracula.Laternas & faces gestãt,vt ne occultans se in tenebris aufugeret. At ille in ri manci-
tm̃ fugam non quærebat,vt obuiam exiret seipsum tradens. Et rogat quidem,nõ quod pium.
ignoret,& discere opus habeat.Sciebat enim oĩa,inquit, quæ ventura super eũ erãt. Et
ita quia sciebat ꝙ ad se venirent,rogat non indigens vt doceatur, sed ostẽdere volens
qđ & pręsens nõ visus vel cognitus esset,si voluisset.Sed & rogat vt alienus,&neq; avo
ce agnoscunt eũ Iudas vel alij.Quod autẽ non propter tenebras ignorauerint eũ, prædi
xit Euangelista eos cum facibus aduenisse.Pone autem quod propter tenebras nõ agno
uerunt eum,oportebat certe a voce ipsum agnouisse. Interrogat igitur vt ostendat (vt
diximus)se neque a specie,neque a voce cognitum fuisse.Ita ineffabilis erat eius virtus.

Et ita neque crucifigere potuissent, nisi voluntarius se obtulisset. Quod aūt non solum et cęcarit oculos eorum, sed & quod supini ceciderint vna interrogationis voce prostrati, signum fuit casuros eos qui contra Iesum venerant, vniuersali gentis istius ruina quæ post Christi mortem super eos venit, sicut & Hieremias prædixit. Domus Israel cecidit, non est qui resuscitet. Cadunt igitur omnes qui sermoni diuino sunt aduersarij. Hortus autem a quo salus nostra sumpsit originem, paradisum referebat. Nam qui cecidimus in horto paradisi, vidimus in horto salutarem passionem sumpsisse initium, & omnia quæ prius corrupta reparata esse

Sup. xvij

Iterum ergo interrogauit. Quē quæritis? At illi dixerunt, Iesum Nazarenum. Respondit Iesus, & dixit. Dixi vobis quod ego sim. Si igitur me quæritis, sinite hos abire. Vt impleretur sermo quē dixit. Quos dedisti mihi, non perdidi ex eis quenquam. Prostrauit quidem eos vt retrorsum caderent declarans potentiam suam, & quod ad passionem veniret. Ad hæc etiam hoc prouidens, vt ne quis dicat Iudæos non peccasse, eo quod illis se crediderat & manifestarat, propter hoc ostendit eis hoc miraculum, quod sufficiebat ad repellēdos eos. Vbi autem in malitia sua permanserunt, etiam post miraculum, tunc se manibus eorum permisit. Et vide quomodo vsque ad vltimam horam dilectionem erga proximos non reliquit. Nam si me quæritis, inquit, sinite illos abire: vt impleretur sermo quē dixerat. Quos dedisti mihi, ex eis non perdidit quenquā. Perditionem autem dominus animę dicebat, quia nullus perijt qui ab eo doctus fuit. Euangelista autem & ad corporalem trahit. Miraculum autem quō non comprehenderint illos Apostoli, & dissecuerint eos, imprimis autem Petrus incitarit eos. Vnde manifestum, quod comprehensi virtus hoc fecerit, & sententia quā prędixerat nullū esse, ex illis perdendū, id ꝙ & Euangelista docēs nos, quod hoc fuerit propter sententiā domini, ne interficerentur discipuli, inquit, vt impleretur sermo quem dixit, nevllum ex his quod dedit ei pater, amitteret, nā propter infirmitatem securos eos feci a tentationibus. Ita & nos nūc regit, etiamsi ignoremus. Vnde quando incidis in tentationes, crede quod nisi cognouisset te posse illas euadere, nō permisisset te in eas incidere, sicut neque tunc discipulos.

Miraculo ꝓsternuntur Iudęi, vt ne excusationē habeant.

Symon ergo Petrus, quum haberet gladium, eduxit eū, & percußit pōtificis seruum, & abscidit auriculam eius dexteram: erat autem nomen seruo Malchus. Dicit ergo Iesus Petro. Mitte gladium tuum in vaginam. An non bibam poculum quod dedit mihi pater? Quum Petrus vidisset dominum prostrauisse illos, & impletus esset fiducia, propter vocem domini dicentis: Sinite illos abire, existimauit quod tunc esset tempus vindictæ extractoque gladio percussit seruum. Quod si quæras: quomodo is qui iussus est non portare peram, neque duas tunicas, gladium haberet? Dice quod portauerit illum in vsum agni paschalis etiam post cœnam. Vel quod timens insidias, olim in hoc præparauerit. Quod si dubitas quomodo quum iussus fuerit non percutere, illis vt homicidis restiterit? Audi quomodo non semetipsum, sed magistrum maxime vltus fuerit. Deinde quod nondum perfecti tunc erant. Nam vide quomodo postea extrema ferre gaudet, nunc autem pro magistro indignatur, & caput illud inuadit. Et cum aberraret, auriculam solam abscindit. Iesus vero restituit, & per hoc miraculum iterum insipientes Iudæos refrenat ab impetu ad homicidium. Nam quia magnum erat miraculum in auricula: propterea & nomen serui apponit Euangelista, vt si legentes discredant: ab illo quærant, num ita factum sit. Porro dominꝰ Petrum quidem reprimit, & interminatur dicens. Mitte gladium tuum in vaginam. Consolatur autem dicendo, Poculum quod dedit mihi pater, an non vis vt bibam illud? Ostendit enim quod patiatur non propter illorum virtutem, sed suam permissionem, & quod non sit aduersarius deo, sed vsque ad mortem faciat voluntatem patris dicendo autem poculum: insinuat mortem dulcem & desiderabilem in salutem hominum. Cæterum tu hic attendas, desecari auriculam serui pontificis, signum fuisse inobedientiæ illorum. Cæcitas enim in Israel facta est, vt audientes non audiant, propter impietatem erga saluatorem, quę maxime fuit pōtificū, ideo & auriculę abscissio in seruo pontificis facta est. Quod aūt restituta est auricula, significat Israelitis olim restituendam auriculā, quę nunc est ablata. Etenim Elias, quum venerit, reuocabit eos ad Christum, & coniunget patres nobis filijs, sicut & Malachias dixit.

Petrꝰ quare ꝑcusserit gladio

Auricula obedientiam signat

Mala. iiij.

Cohors igitur & tribunus, & ministri Iudæorū cōprehēderunt Iesum, & ligauerunt eum & adduxerunt eū ad Annam primū. Erat enim socer Caiphæ, qui erat pontifex anni illius. Erat autē Caiphas is qui consilium dederat Iudæis, quod expediret unū hominem mori pro populo.

A Postquam omnia fecit quæ ad reprimendum illorum furorem pertinere videbantur, illi autem non intellexerunt: tunc tandem permisit se abduci. Porro illi alligant & abducunt ad Annam, gloriantes facto, & quasi celebrari cupientes, perinde ac magnum tropheum excitassent. Cæterum prophetię Caiphæ meminit, ostendere volens quod pro salute mundi hæc facta sint, & quod tam excellens sit veritas, vt & inimici eam prædixerint. Vt enim non turbemur audientes vincula, meminit prophetiæ, quod salutaria fuerit & mors & vincula, qua de causa & hæc pertulerit. Ioan.xi.

Sequebatur aūt Simon Petrus, & alius discipulus. Discipulus autem ille erat notus pontifici & introiuit cum Iesu in atrium pontificis. Petrus autem stabat ad ostium foris. Exiuit autem discipulus ille alter, qui erat notus pontifici, & dixit ostiariæ, & introduxit Petrum.

Quis erat alius discipulus? Illeipse qui hæc scripsit. Occultat autem se propter humilitatem, quia honestum opus narraturus erat, sequutum se esse fugientibus alijs. Propter hoc occultat seipsum, & præponit sibi Petrum. Sequebatur enim, inquit, IESVM Simon Petrus: deinde subdit. Et alius discipulus. Propter humilitatem igitur se occultat & propter istucipsum eius rei meminit, vt discamus quod certius narret ea, quæ in atrio sint facta eo quod intus fuerit. Vide autem quomodo & propriam laudem resecuerit. Nam vt ne quum audieris quod ingressus sit, existimes eum fortiorem alijs dicit, notus autem erat pōtifici. Petrum vero prædicat, eo quod propter amorem sequutus fuerit, & quia non erat notus foras steterit. Nam quod & Petrus ingressus fuisset, nisi timuisset, manifestum. Quia enim Ioannes exiuit, & ostiariam iussit vt illum introduceret, statim ingressus est Petrus. Quare aūt Ioannes non introduxit eum, sed mulieri hoc commisit? Quia valde adhærebat Christo, & sequebatur nolens ab eo separari,

B

Dixit ergo Petro ancilla ostiaria. Num & tu ex discipulis es hominis istius? Dicit ille. Non sum. Stabant autem serui & ministri, qui prunas congesserant, quia frigus erat, & calefaciebant se: Erat autē & Petrus stans & calefaciens. Interrogat ancilla Petrum non contumeliose, non præfracte, sed valde mansuete. Non enim dixit, num & tu ex discipulis eius impostoris? sed hominis illius, id quod magis est miserantis. Dixit autem, nunquid & tu? quia Ioannes intus erat. Et mulier quidem ita mansuete alloquebatur. Ille aūt nihil horum sentiebat, neque in animum recipiebat Christi prædictionem. Ita infirma res humana natura est, qn̄ a deo derelinquitur. Quidam autem stulte Petro gratificari volētes dicunt quod nō timuerit, nec negauerit Petrus: sed voluerit quidem semper cum Christo esse, & eum sequi: desciuit autem, quia si confessus fuisset se discipulum Iesu, separandꝰ fuisset ab eo, & non vltra habiturus erat locum quo sequeretur, & videret desiderabilem, & propterea negauit dicens. Non sum. Nā & ex eadem sententia feruor fuit. Putauit enim se facere ea quæ ministri, & vt vnus illorum, ne ex tristitia faciei deprehensus excludatur a videndo Christo, reiectus e medio vt discipulus eius. Natura humana infirma.

Erat autē cū eis Petrus, stans & calefaciens se. Pontifex ergo interrogauit Iesum de discipulis suis, & de doctrina ipsius. Respondit Iesus. Ego palā loquutus sum mūdo, ego semper docui in synagoga, & in tēplo quo omnes Iudæi cōueniunt, & in occulto loquutus sum nihil. Quid me interrogas? Interroga eos qui audierūt quid loquutus sim ipsis. Ecce hi sciūt quæ dixerī ego. Hæc autem cū dixisset, unus assistens ministrorū dedit alapā Iesu, dicens. Siccine respondes pontifici? Respondit ei Iesus. Si male loquutus sum testare de malo, sin beue, cur me cedis?

C

Interrogat pontifex Iesum de discipulis, fortasse in hunc modum. Vbi sunt? aut qua mente eos collegerit, & quid volens. Quasi enim nouatorem & seditiosum voluit eum arguere: Et de doctrina quoque interrogat qualis sit, num a lege recedens, & pugnans cū Mose? vt inde inuenta occasione tanquam aduersarium dei occidat. Quid igitur dominus? Respondet illi iuxta suspitionem eius. Ego quidem, inquit, in occulto nihil loquutus sum. Nam tu quidem suspicaris me seditiosum quendam, & in occulto cōcilia struentem. Ego autem tibi, inquit, dico, quod nihil in occulto loquutus sum, hoc est nihil seditiosum. Et sicut tu opinaris, nihil innouo, neque dolosa & occulta mēte propriū quiddam loquutus sum. Quia nisi sic intellexerimus quod ad suspitionem pontificis hæc dixerit, videbitur mentiri. Nam multa dixit in occulto, vtpote ea quæ supra captū multitudinis erant. Quod autem dicit, quid me interrogas? Interroga eos qui audierunt, nō pertinacis est, sed fidentis in dictorum veritate. Interroga enim, inquit, inimicos insidiatores ministros illos, qui ligauerunt me. Ista enim est veritatis indubitata demonstratio, quando quis habet inimicos testes eorum quæ dicit. Nam ministri quidem, inquit, Ioan. vij.

qui antea dixerunt. Nunquam loquutus est homo sicut ille. Et cum ita respondisset, nõ est eis admirationi, sed alapa cæditur: quo quid fieret impudentius? Et quum posset oĩa concutere & abolere, nihil quidẽ horum facit, sed verba loquitur, quæ omnium bestiarũ sæuitiem demulcere possent, dicit enim Siquidem habes, vt reprehendas ea, quæ nũc a me dicta sunt, ostende quod male dixerim: si autem non habes quid ferocis? Vel & sic. Si male loquutus sum, hoc est si male docui, quando docui in synagogis, ecce nunc, testimonium perhibe de mala doctrina, & plene instrue pontificem: qui nunc interrogat de doctrina mea. Si autem bene docui, & me admirati estis etiam vos ministri, quid me nunc cædis, quem prius admirabaris? Percussit igitur minister dominum, magno crimine se liberans. Nam vbi Iesus in testes vocaret assistentes, dicens. Ecce hi sciunt quæ dixerim ego: volens minister se liberare a suspitione, ꝙ non esset ex admiratoribus Iesu, percussit eum. Iesus aũt dicendo. Ego in occulto locutus sum nihil, reducit in memoriã prophetiam dicentem. Non in occulto locutus sum, neque in loco terræ tenebroso.

Esa. xli.

Et misit eum Annas uinctum ad Caipham pontificem. Stabat autem Simon Petrus, & calefaciebat se. Dixerunt ergo ei. Nũ & tu ex discipulis eius es? Negauit ille & dixit. Non sum. Dicit ei unus ex seruis pontificis cognatus eius, cuius absciderat Petrus auriculam. Nonne ego te uidi in horto cum illo? iterum ergo negauit Petrus, & statim gallus cecinit. Abducunt eum ad Caipham, eo quod ipse nullum crimen inueniebant in eo; fortassis suspicati illum sapientiorem, inuenturum aliquid dignum morte contra Iesum, supplantantem vel in responso, vel deprehensurum in aliquo facinore. At Petrus feruidus amator tãta grauitate detinebatur, vt etiam quum magister abduceretur, non commotus sit, sed adhuc ferueat: & iterum interrogatus neget, & non solum primo, sed & tertio. Quare autem Euangelistæ omnes simul de Petro scripserunt? Non accusantes discipulum, sed nos erudientes quantum malum sit non totum tribuere deo, & in seipso confidere. Admirari autem decet domini misericordiam, qui quum ligatus esset, & abduceretur, non neglexit discipulum, sed conuersus vidit Petrum, sicut alius Euangelista dicit, & aspectu opprobrat ei infirmitatem, & ad pœnitentiam ac lachrymas excitat. Quod autem tunc accidit Petro, etiam nunc videre licet euenire multis. Nam ligatur quidem sermo dei, qui in nobis est, & quasi captiuus ducitur, siue a voluptate, siue a tristitia in seruitutem reductus. Vtroque enim modo vincimur & abducimus, vel præ prosperis, vel præ aduersis mundi, deum obliuiscentes. Et condemnatur quidem sermo, vincit autem absurditas. Et seruus alapa cædit dominum. Ita enim habet affectionum tumultus, quando mens nostra quasi Petrus aliquis sæpe pertinax fit, quasi non negatura verbum, & ideo & stat & calescit. Stat quidẽ eo quod non inclinetur, neque humilietur, sed in sua pertinacia constanter maneat. Calefacere autem se dicitur, eo quod præ feruore & fastu pertinacia laboret. Arguit autem eum ancilla, parua quædam voluptas, & effœminans, statimque negat sermonem. Sed & quadam aduersa tentatione arguitur, sicut tunc Petrus a seruo & ita infirmitas eius deprehenditur. Sed precemur vt aspiciat nos Iesus, verbum dei & ad pœnitentiã & lachrymas prouocet, quod fiet quando exiuerimus ex atrio pontificis: qui dominum crucifigit & rector est mundi. Quando enim extra mundum quis est, atrium rectoris mundi egreditur. Tunc enim ad pœnitentiam synceram exurgemus: sicut & Paulus dicit, Egrediamur ad eum extra portam, hoc est mundum, opprobrium eius ferentes.

Deo totũ tribuẽdũ.

Heb. xiij.

Ducunt ergo Iesum à Caipha in prætorium. Erat autem mane, & ipsi non introierunt in prætorium, ne contaminarentur, sed ut ederent pascha. Exiuit ergo Pilatus ad eos foras, & dixit. Quã accusationem affertis aduersus hominem hunc? Responderunt & dixerunt ei. Si non eßet his nocēs haudquaquam tibi tradidißemus eum. Dicit ergo eis Pilatus. Accipite eum uos, & secundum legẽ uestram iudicate eum. Dixerunt ergo ei Iudæi. Nobis non licet interficere quenquam, ut sermo Iesu impleretur quem dixit, significans qua morte eßet moriturus. Ad multos iudices ducunt dominum, opinantes se illum contumelia affecturos. Sed reuera præ multa tribunalia clarum reddunt. Dominus enim per omnia illa exiuit non cõuictus de crimine, robur habēs cui contradici non potuit. Ducunt ergo eum ad prætorium. Non enim habebant ipsi potestatẽ occidendi, vtpote rerũ potiẽtibus Romanis. Vel quia timebant, ne postea pœnas luerent accusati, quod incondemnatum interfecissent. Erat autem mane, inquit, vt discas quod per dimidium noctis a Caipha interrogatus sit. Prius enim quam gallus cantaret, abductus est ad Caipham. Quid autem ab eo interrogarit, silentio præterijt Euangelista. Alij autem dixerunt: quum noctem in illis perfecissent, mane ad Pilatum duxerunt. Ipsi autem non sunt ingressi in prætorium, vt ne polluerentur. O dementiam, Iniuste qui-

Ma. xxvij
Mar. xv.
Lu. xxiij.

dem occidebant, & non putabant se pollui & pollui se credebant si ingrederentur in
A prætorium. Quid autem est, vt comederent pascha? Sane dominus illud fecit prima azi
morum. Vel igitur intelligamus per pascha, festum septem dierum, vel quod ipsi qui
dem manducaturi erant in parasceue vespere. Ipse autem dominus vno die præuenit,
reseruans sui occisionem parasceue, quando & olim fuit pascha. Porro Pilatus aliquan-
do humanior ipse egreditur, & quia dominum vidit vinctum, non existimauit hoc loco
causam habere contra Christum, sed interrogat de causa vinculorum. At hi quum nihil
possent dicere. Nisi hic esset malefactor (aiunt) nõ tradidissemus eum. Vides eos omni
loco declinare accusationes. Annas interrogauit, & nihil inuenit. Ad Caipham misit, qui
iterum, quum examinasset eum, ad Pilatum misit. Deinde Pilatus interrogat, quam ac-
cusationem habetis contra hunc? Et neque hoc loco dicere aliquid possunt. Vnde quia
nihil dicunt: accipite, inquit, vos illum: quia enim vobisipsis iudicium iudicastis, & arro
ganter loquimini, quasi nihil vnquam mali feceritis. Nisi enim dicentes, fuisset malefa-
ctor, non tibi tradidissemus eum, ipsi accipite & iudicate. Si autem ad me detulissetis cau
sam, & formam iuris seruassetis, necessarium fuisset proferre causas hominis. Iudicate
igitur eum vos. Ego enim neutiquam talis iudex fuerim. Igitur si lex vestra absque cau
sa sæuit, iudicate ipsi. At illi dixerunt. Nobis non licet occidere quenquam. Hoc autem
dixerunt, scientes quod Romani ad crucem condemnarent rebelles, vt igitur crucifige-
retur dominus, & mors eius inuulgaretur, eius gratia prętexunt quod non liceat sibi oc
B cidere, alioqui quomodo Stephanum lapidarunt? sed vt dixi, crucifigi dominum volen
tes hoc dicunt, quasi sic dixissent. Nobis non licet occidere in cruce. quenquam deside Actu.vij
ratissimum autem esset nobis, quod crucifigeretur. Vt sermo Iesu impleatur, quem di- Io.iij. xij.
xerat de morte sua, nempe quod crucifigendus esset, vel quod non a Iudæis, sed a Gen-
tibus occidendus. Quum ergo dixissent Iudæi. Nobis non licet occidere, tunc accipiunt
eum Gentiles, & pro sua consuetudine crucifigunt. Et ita impletur sermo Iesu, & quod
traditus, & quod crucifixus.

Introiuit ergo iterum in Prætorium Pilatus, & uocauit Iesum, & dixit ei. Tu es ille rex Iudæorum? Respondit Iesus. A temetipso tu hoc dicis, an alij dixerunt tibi de me? Respondit Pilatus. Nõ ego Iudæus sum? Gens tua & pontifices tradiderunt te mihi, quid fecisti? Respondit Iesus. Regnũ meum non est de hoc mundo. Si ex hoc mundo esset regnũ meum, ministri mei utique decertarent, ne traderer Iudæis. Nunc autem regnum meum non est hinc. Vocauit Iesum Pilatus seorsim. Et quia magna quædam de eo erat opinio, volebat omnia euidenter cognoscere, liberaturus eum a tumultu Iudæorum. Interrogat igitur, num rex sit, quod apud omnes de eo ferebatur, in medium afferens. CHRISTVS autem quærit, num a semetipso hoc dicat, vel ab alijs: non ignorans, sed detegere malam Iudæorum mentem volẽs, vt ita a Pilato condẽnentur ipsi. Ideo & Pilatus mox a Iudæis sibi traditum dicit, sese a crimine liberans. Et aliter, Interrogat Pilatum dominus, num a seipso dicat, vel ab alijs persuasus. Arguit autem per hoc eum insipientem esse, & absque iudicio condemnantẽ, & quasi in hunc modum dicit Pilato. Si quidem a teipso hoc dicis, monstra signa meæ
C rebellionis: si autem ab alijs edoctus es, igitur diligentem inquisitionem facito. At ille quid audiuerit ab alijs, non dicit: simpliciter autem sequitur sententiam populi. Et tradiderunt te, inquit, mihi. Quũ autem dicit. Quid fecisti? verbum quasi ad amaritudinem adducti & exasperati videtur. Dicit enim. Quid fecisti? At dominus respondendo. Regnum meum non est de hoc mundo, duo hæc corrigit. Docet enim Pilatum, vt sciat se non esse purum hominem, neque ex his terrenis, sed deum & dei filium, & soluit suspitionem tyrãnidis. Non est enim regnum meũ de hoc mundo, & ita ne timeas me vt tyrannum & seditiosum. Nam si esset ex hoc mundo regnum meum, ministri mei certassent vtique, vt nõ traderer Iudęis. Hoc autẽ loco pręsentis regni infirmitatẽ significat, eo ꝙ a ministris habeat robur. Supernum autem sufficiẽs est nullo indigens. Manichęi hic sum- Manichęi confutantur.
pta ansa, dicunt. Mundus hic non est a bono deo, nam filius dei (aiunt) dicit. Non est regnum meum hinc: Non enim dixit, quod non sit in mundo, neque ꝙ nõ sit hic. Nam regnum quidem in hoc mundo & ab eo regitur. & sicut ipse vult, transit. Non est autem de mundo regnum eius, sed supernum & ante secula, & non hinc, hoc est ex terrenis cõstitutum, sed hic quidem imperat & regit: non autem est hinc, neque constitutum ex illis inferioribus: alioqui quomodo intelligeretur hoc. In propria venit, si mundus hic nõ esset eius proprius. Ioan.i.

Dixit itaque ei Pilatus. Ergo rex es tu? Respõdit Iesus. Tu dicis, quod rex sum ego. Ego ĩ hoc na-

tus sum,& ad hoc ueni in mundum,ut testimonium feram ueritati. Omnis qui ex ueritate audit uocem meam. Dicit ei Pilatus. Quid est ueritas? Et qum hoc dixisset, iterum prodijt ad Iudæos, & dicit eis Ego nullam inuenio in eo causam. Est autem consuetudo uobis, ut unum dimittam uobis in pascha. Vultis ne ergo dimittam uobis illum regem Iudæorum? Quum Pilatus interrogasset dominum num rex esset. Ego, inquit, in hoc natus sum, hoc est vt rex sim. Natura enim hoc habeo, & ex eo quod natus sum de patre, nam istucipsum de rege natum esse, regem me esse testatur. Et ita quum audis, quod vitam dederit filio & iudicium, & alia omnia, ita intellige, quod hæc omnia filius a patre habeat. Et propterea veni in mundum, vt istucipsum dicam & doceam, persuadeaque hominibus omnibus, quod rex sim ac dominus. Conciliare autem per hoc volens Pilatum, & persuadere, vt dicta suscipiat, inquit. Oīs qui est ex veritate, audit vocē meam. Et ita & tu o Pilate, siquidem veritatis es filius, eāque desideras, audies vocem meam. credesque me regem esse, nō talem quales sunt mundani, nec acquisitum habentem regnum, sed naturale, & a natiuitate ipsa a deo & rege illud suscipientem. Perstringuntur autē hoc loco quod non sint ex veritate, quia vocem eius audire nolunt. Et quum non sint ex veritate, mendacia vtique contra ipsum finxerunt, & non vere mortis reus est. Sic igitur paucis illis verbis Pilatum rapuit, atque ita, vt de veritate interrogarit. quid sit. Ferme enim inter homines abolita erat: & ignorabatur ab omnibus in infidelitate adhuc permanētibus. Quia autē tempore quidem indigebat proprio quæstio hæc, & vrgebat vt eriperet Iesum a Iudæorum furore, idcirco egreditur ad eos, & dicit. Ego nullam causam inuenio in eo. Et id quoque sapienter. Nō enim dixit. Quamuis peccauerit & dignus sit morte, attamen festi priuilegio eum gaudere facite. Primum autem eum liberauit ab omni crimine, & tunc orat eos vt absoluant. vt siquidem absolutus fuerit Iesus nulla eis gratia debeatur, dimisissent enim innoxium Si autem condemnarint, ostendatur eorum malitia, quod innoxium condemnarint. Vide autem quem sensum habeat, quod dicit illum regem Iudæorum. Manifeste enim per hoc excusat Pilatus Iesum a peccato alienum: sed frustra arguitur ab eis, vt regnum desiderans. Non enim si regem se faceret, & contra Romanorum potentiam extolleret, dimitteret eum Romanorum præses, & ita dicendo. Num regem illum Iudæorum dimittam? per omnia Iesum innoxium declarat, & deridet Iudæos, quasi talia dicens. Quē vos accusatis falso, vt regnum inuadentem & rebellantem, ac seditiosum dicitis, illum oro vt absoluatis, & manifestum quod non ita sit. Quidam autem, in hoc natum esse, non intellexerunt de æterna illa a patre natiuitate, sed posteriore e virgine. Propterea enim factus sum homo, & natus ex Maria, vt mendaciū & diabolum expellam: diuinam naturā ostendens regnare super omnia. Veritas igitur, hoc est mea scientia & salus, quæ per hāc: propter hoc, scilicet veni, vt veritatem, scientiam dei, & salutem largiar. Dignum autem est, vt quæratur, vnde moti Iudæi consuetudinem habeant dimittendi vnum vinctum. Primo enim dicere possumus, quod docentes doctrinas, mandata hominum, plurima iuxta sua capita protulerunt, nec diuinis vsi fuerunt legibus: vnde & hoc ita se habet; inque consuetudinem abijt etiam absque ratione, qualia multa absque legis præcepto, Deinde talis inuenta est lex in scriptura, a qua verisimile est profectas esse absolutiones illas condēnatorū. Scriptum est enim de eo. Qui prætervolntatem suam occiderit, si non propter inimicitias, vel dedita opera affligere voluit vicinum, iaciens vas vel lapidem, & casu percutiens prętereuntem, moriaturque homo inuoluntarius sit homicida talis: iudicabit autem omnis synagoga, & absoluent quidem illum a morte, non enim maligna mente occidit. Constituēt autem eum in ciuitate refugij, hoc est fuga mulctabūt. Ex hoc forte erāt īpulsi, vt coniectare possumus, ita enim morem firmarunt, vt absoluantur qui de homicidio fuerint condemnati. Nam lex quidem iubebat hoc esse officium synagogæ Iudæorum. Et quia Romanis cesserat regnum, Romanos fecerunt dominos absoluendi, sicut & nunc Pilatum.

Ioan. v.

Quare Iudæi vnum vinctū dimittebāt.

nu.xxxv

Clamauerunt rursum omnes, dicentes. Non hunc, sed Barabbam. Erat autem Barabbas latro.

CAPVT DECIMVMNONVM.

Ma.xxvi Marc.xv Lu.xxiij.

TVnc ergo apprehendit Pilatus Iesum, & flagellauit. Et milites plectentes coronā de spinis, imposuerūt capiti eius, & ueste purpurea circūdederūt eū, ac dicebāt. Aue rex Iudæorū. Et dabant ei alapas. Exiuit iterū Pilatus foras: & dicit eis. Ecce adduco uobis eū foras, ut cognoscatis quod nullā in eo causam inuenio. Exiuit ergo Iesus foras, gestans spineā coronam, & purpureum palliū, & dicit eis, Ecce homo. Quum ergo uidissent eū pōtifices & ministri, clamabāt dicētes. Crucifige, crucifige. Dicit eis Pilatus. Accipite eum

A *uos;& crucifigite,ego enim non inuenio in eo causam.Responderunt ei Iudæi .Nos legem habemus & secundum legem nostram debet mori,quia filium dei se fecit.* Vide per quam multa monstratur Iudæorum malitia. Barabbam enim manifestarium latronem petunt,dominum vero tradunt. Flagellat igitur eum Pilatus:vt consoletur & mitiget eorũ furorẽ. Nam quia verbis non potuit eum eripere, flagellat, studens & ipse vel per hoc insaniã eorum placare. Et permittit vt chlamys & corona ei circumponãtur,quo eorum ira exhauriatur. Milites vero omnia ad gratiam Iudæorum faciunt. Nam quia audiuerunt Pilatum dicentem, Regem illum Iudæorum dimittã: irrident nunc eum vt regem. Neque enim a Pilato instigati hoc faciebant, qui etiam & nocte inuaserant Iesum præter sententiam præsidis, pecuniarum gratia Iudæis gratificantes. Placidus enim erat Pilatus, & non efferis moribus, sicut Iudæi. Porro educit Iesum iram illorum extinguere volens,sed illi neque sic mansuefacti sunt. Clamant autem,Crucifige eum. Quum vidisset autem Pilatus omnia hæc frustra fieri,dicit. Accipite eum vos, & crucifigite:ego em̃ non inuenio in eo causam.Facit autem hoc, impellens eos in rem eis non concessam, si forte sic absoluatur Iesus. Nam ego quidem,inquit,habeo potestatem crucifigendi nullamque inuenio causam:vos autem non habentes potestatem crucifigendi, dicitis eum reum:accipite igitur eum, & crucifigite,sed non habetis potestatem. Itaque talis quidem erat mẽs Pilati, mitior videlicet quam par erat,neque seueriter pro veritate instãs. At illi etiam in hoc confusi,dicunt quod secundum nostram legem debeat mori, quia

B filium dei se fecit. Vide quomodo malitia sibi non constet. Supra dicebat eis Pilatus. Accipite eum, & secundum vestram legem iudicate. & illud non approbarunt: nunc iterum dicunt: secundum legem debet mori. Supra accusabant,quod fecisset se regem nunc de mendacio redarguti, accusant quod filium dei se fecerit. Tametsi quid hoc criminis fuerit? Si opera dei facit,filium dei esse quid prohibet? Vide autem diuinam dispensationẽ,quõ illi quidem ad multos iudices duxerint dñm:vt infamarent & contaminarent eius gloriam, sed contumelia in caput ipsorũ reciderit. Hic enim magis insons demonstratur,rem tam diligenter disquirentibus.Quoties vel Pilatus confessus est se nihil inuenire morte dignum?

Malitia sibi non cõstat.

Quum ergo audißet Pilatus hunc sermonem ,magis timuit.Et ingressus est prætoriũ iterũ:& dicit ad Iesum.Vnde es tu? Iesus aũt responsum non dedit ei.Dicit ergo ei Pilatus. Mihi nõ loqueris? Nescis quod potestatem habeã crucifigendi te,& habeã potestatẽ absoluendi te? Respondit Iesus.Non haberes potestatẽ aduersum me ullam,nisi tibi datum esset e supernis. Propterea qui me tradidit tibi maius peccatum habet. Pilatus quidem audito breui sermone,quod sit filius dei pauescit.Illi etiam operibus diuinis visis, eum occidunt, propter quæ adorare oportebat. Interrogat autem eum,non vt prius. Quid fecisti? sed quis es tu? Nã quia tunc quidem vt regni inuasorem arguebant merito rogabat.Quid fecisti? Nunc autem, quia accusant quod filium dei se fecerit,rogat. Vnde es tu? Iesus autem tacet. Didicerat enim ab eo Pilatus, quod in hoc natus sit:& regnum meum non est hinc:attamẽ nihil ex his percepit vtilitatis,neque restitit alijs pro veritate,sed cessit turbæ tumultuanti. Id-

C circo dominus interrogationes eius,vtpote factas temere respuens,nihil respondet. Omnino autem videtur Pilatus non esse feruidus & constans,sed is quem vel pauca quędã terriculamenta concutiunt. Nam & Iudæos timebat,& Iesum vt filium dei horrebat. Videamus autem quomodo seipsum condemnet,per ea quæ dicit. Potestatem habeo crucifigendi te,& potestatem habeo dimittendi te.Si enim hoc totum habes, & in te situm erat ,quare non dimisisti,quem innoxium inuenisti? At dominus fastum eius deprimẽs, inquit.Non habuisses potestatem vllam,nisi fuisset tibi superne datum. Non enim ita simpliciter morior:sed mysticũ aliquid perficio,& prædefinitũ est hoc superne in salutẽ hominum.Ne autem cum audieris quod superne sit datum , existimes Pilatum apud deum a culpa liberatum statim subinfert. Qui tradidit me tibi, maius peccatum habet. Ostẽdit enim hinc & Pilatum peccato , quanuis minori obnoxium. Non enim quia superne datum est,hoc est concessum est, vt moriatur Christus, statim extra noxam sunt Pilatus & Iudæi:sed vestra quidem voluntas malum voluit, deus autem permisit & concessit, vt in opus hoc progrediatur. Igitur mali non sunt citra culpã,quia deus permittit ipsorum malitiam prodire in opus:sed eo quod & volunt & faciũt omni condemnatione sunt digni.

Et ex eo quærebat Pilatus absoluere eum. Iudæi aũt clamabãt,dicẽtes. Si hunc absolueris,non es amicus Cæsaris:Quisquis se regẽ facit contradicit Cæsari. Pilatus autẽ quum audißet hũc ser-

monem producit foras Iesum, seditque pro tribunali in loco qui dicitur Lithostrotus, Hebraicè autem Gabbata: Erat autem parasceue paschæ, hora ferme sexta. Postquam dominus perstrinxit Pilatum per verba & excusationem, manifeste adhibuit, quod nisi voluntarius ego meipsum darem, & pater concederet; non habuisses potestatem contra me & quod peccatum habeas & tu & Iudas, tamen maius qui me tradidit. Vel etiam populus, eo quod super dolorem vulnerum meorum addidit, & non est recordatus vt faciat misericordiam: sed cum inuenisset me concilio & adiutorio destitutum, cruci tradidit, & neque talia iudicia, in quibus inoxius declaratus sum, eum placarunt, sed clamarunt, Crucifige, crucifige. Igitur quum his dictis dominus perstrinxisset Pilatum, quærebat ex hoc magis dimittere eum. Iudæi autem accusauerunt quod se fecerat deum: & sua lege arguerunt. Vñ Pilatus ex hoc magis timuit, & voluit dimittere eum, ne forte deum offenderet. Iterũ igitur confugiunt ad eos qui extra legem ambitiosum terrent Pilatum. Nam quia viderant eum pietate moueri, ne filium dei occidendo Iesum peccet, metum Cæsaris incutiunt, & accusantes dominum de tyrannide. Pilatum magis terrent; quasi offensurum Cæsarem si rebellem illum dimittat, Et vbi ille in tyrannide deprehensus? Vnde autem hoc ostendetis? nũ a purpura? num a diademate? num a militaribus signis? nonne omnia quæ habebat, vilia? & stola, & cibus, & dominus? Imo ei nec domus erat. Sed o Pilatũ parum virilem periclitari sibi visus est, si quidem hanc causam indiscussã negligeret. Nam vadit quidem quasi exanimaturus negocium, hoc enim sessio significat. Nulla autem exanimatione facta tradit illum, existimans illos placaturum. Quomodo autem Marco dicente tertiam horam quando Christus crucifigatur, Ioannes sextam dici? Igitur hoc soluunt quidam, quod scripturæ schema sit. Nam litera quidem tertiam horam significat, & est character eius talis γ. Litera autem quæ sextam signat, habet characterem talem, ς. Verisimile igitur literam gamma a scriptoribus non attentis transisse, quibusdam mutilatis: in characterem episemi, quo sextus numerus signatur, & sic errorem hunc ortum. Quod autem verisimile sit factum esse, & tertiam horam scriptam esse etiam apud Ioannem, & non sextam sicut nunc manifestum hinc est. Nam quum tres Euangelistæ, Matthæus, Marcus, & Lucas, consonanter dicunt, quod a sexta hora tenebræ factæ sunt super vniuersam terram, & vsque ad horam nonam manifestum quod dominus noster ante sextam horam priusquam fierent tenebræ, crucifixus sit scilicet circiter horam tertiam, sicut Marcus prodit, & Ioannes similiter, quanuis scribentium error mutauerit gamma in episemi characterem. Et nonnulli quidem sicut dicunt. Alij autem aiunt, quod Marcus quidem horam qua lata est sententia de crucifigendo domino, manifeste & absque dubitatione ponat. Vtique quia crucifigere & punire ab eo tempore iudices dicuntur, quo sententiam proferunt, eo quod vis pœnæ & mortis in linguis quoque sit. Eius gratia Marcus tertia hora crucifigi eum dicit, a qua Pilatus sententiam exposuit. Ioannes autem, quum Marcus dixisset tempus sententiæ, horam in qua dominum crucifixerunt, dicit. Cæterum considera quanta acta sint inter sententiam a Pilato de cruce & horam ipsam in qua in crucem dominus ascendit. Quum dimisisset Barrabbam flagellauit Iesum, & tradidit eis vt crucifigeretur. Nã Barabbæ dimissio, condemnatio erat domini. Illudunt milites, & vide quanto tempore verberetur ad maiorem illusionem. Eduxit eum Pilatus & loquutus est cum eo. Iterum ingressus dijudicat Iesum, iterum egressus loquitur cum Iudæis. Hæc omnia sufficiebant ad insumendum tempus ab hora tertia vsque ad sextam, quæ Ioannes exponens diligẽter, vtpote is qui alios fuit sequutus, horæ sextæ meminit, quando & tradidit eũ perfecta vt crucifigatur, non vltra loquens cum Iudæis vel dijudicans Iesum, sed extremam proferens sententiam. Si autem quis dicat. Quare circiter horam tertiam, quum dicatur crucifigi, vult iterum absolui illum? Discat primum quidem, quod a multitudine coactus dedit sententiam: deinde & somnio mulieris, impulsus fuerit. Nunciabat autem illa ei, nihil tibi & iusto. Insuper considera & Ioannem dixisse, quod fuerit hora ferme sexta, quasi non definiens, & in ambiguo relinquens dixit, ferme sexta. Et ita nihil diuersum, quod de hora non videntur conuenire Euangelistæ. Si quidem cõcederemus esse differentiam. Vide enim hoc num omnes dixerint quod crucifixus sit? At hoc quidem ab omnibus est confessum: de hora autem alius dicit esse tertiam, alius quasi sextã quid & hoc obest veritati? Veruntamen hæc demonstrata sint ex abundantia, quod nulla sit diuersitas.

Marc. xv

Cõcordia euãgelistarũ de hora de qua christ⁹ crucifigebatur.

Et dicit Iudæis. Ecce rex uester. Illi autẽ clamabãt, Tolle, tolle, crucifige eũ. Dicit eis Pilatus. Regem uestrum

gem uestrum crucifigam? Responderunt pontifices. Non habemus regem nisi Cæsarem. Tunc er
A *go tradidit eum illis, ut crucifigeretur. Acceperunt autem Iesum, atque is baiulans crucem suam;*
exiuit in eum qui dicitur Caluaria, locum, Hebraicè autem Golgotha, ubi crucifixerunt eum, &
cum eo alios duos hinc & hinc, medium autem Iesum. Sæpe diximus quod Pilatus ma-
gis fuerit mollis & ambitiosus, quam asperis moribus. Vide enim & nunc, quod forma
quidem examinis & iudicij vtitur, sed omnino molliter rem agit. Ecce enim (inquit) rex
vester, neque enim Iesum condemnat, neque Iudæos manifeste confutat, sed quasi occul
te exprobrat eis, vt sycophantis: quasi dicat, Ecce qualem hominem dicitis attentasse in
uadere regnum, vilem scilicet & nihil tale attentare ardentem, & ita accusatio vestra fal
sa. Quid enim habet ille quod tyrãnismum milites, diuitias, nobilitatem? Ecce rex vester,
quæ vtilitas si hunc occideritis, qui hominem ne in minimo quidem nocere poterit? Et
hæc quidem Pilatus non instanter & firme, & pro veritate certans. At illi, Tolle, tolle,
crucifige inquiunt. Vrgent & quærunt crucem propter malam opinionem, ne velit
adiudicari CHRISTO. Ignominiosissima enim erat mors crucis & maledicta: sicut di-
ctum est, Maledictus omnis qui pendet in ligno. Nesciuerunt autem quod sicut per Deu. xxi
lignum ruina, ita per lignum correctio. Insuper vide, quomodo alium regem preter Cæ
sarem non agnoscunt, voluntarie se Romanorum imperio subijcientes, & dei regnum re
pellentes. Ideo & deus eos Romanis tradidit, quos sibi reges salutarent, destitutos diui-
no præsidio & cura. Tunc igitur tradidit illum eis insipiens. Oportebat autem inquire
B re, num vere habuisset potentiam ad inuadendam tyrannidem? At ille cedit improuid⁹,
effœminatæque sententiam dat. Portans autem crucem suam egreditur. Abominabile
enim putabant omnino vel lignum attingere, & propterea condemnato & maledicto, Iudęiquõ Romanis traditi.
maledictum lignum imponunt. Vide autem & in veteri typo quodam hoc factũ. Isaac
enim & illic ligna portans, vadit vt immoletur. Ita vt hoc loco dominus crucem habens;
vadit, quasi miles arma gerit, quibus aduersarium prosternat. Quod autem Isaac figu-
ra sit domini, manifestum. Isaac enim interpretatur risus, vel gaudium. Quis autem ali-
us gaudium nostrum factus est, quam is, qui in conceptione humanæ naturæ per ange-
lum χαῖρε, hoc est, gaude, communicauit? Quæ enim virgo audiuit euangelia, omnis na Ge. xxij
tura suscepit. Huius Isaac pater Abraham, pater multarum gentium, qui est deus su-
per omnia, & qui Iudæorum est pater & Gentium, cuius voluntate & concilio crucem
filius eius portat. Veruntamen in veteri, & sola volũtate patris res fiebat, figura enim Isaac typus xpi.
erat; hoc autem loco opere completur, veritas enim erat. Fortassis sicut illic Isaac dimis
sus est, & agnus immolatus est, ita & hoc loco diuina natura impassibilis mansit: huma-
na autem natura, quæ & agnus dicitur, quia Adæ erraticæ ouis filius, immolatur. Quo
modo autem & alius Euangelista dicit, quod Simonem compulerint, vt ferret crucem?
Vtraque contigerunt, & in principio quidem dominus ipse crucem gerens exiuit; quia
lignum maxime abominabile erat, & nemo alius attingere volebat. Postquam autem
exiuerunt, obuiam venerunt Simoni, & ita imposuerunt ei lignum. Porro Caluariæ lo-
cum dicebant, sicut narratio prodit. quod illic sepultus sit Adam: vt vbi principium
C mortis, illic & casus eius fieret. Traditio enim ecclasiastica est quia prior Iudaica, post- Adam in mõte Caluariæ sepultus.
quam eiectus fuit homo ex paradiso, domicilium ibi habuit in solatium bonorum quę
in paradiso, data ei terra illa, quæ omnium aliarum optima esset & pinguissima. Homi
nes igitur qui tunc habuerunt pro miraculo mortui Caluariam depilatam, in loco illo
habitantes inde eum nominauerunt, & post diluuium fama hæc a Noe in omnes diuul-
gata est. Vnde & dominus vbi fons mortis, illic moritur, vt illum siccet. Crucifigunt
& duos alios cum eo. Ipsi quidem per hoc infamare magis eum volentes, quasi & ip-
se latro esset. Veruntamen & ipsi prophetiã in hoc inuoluntarij repleruntnempe quod Esa.xv.
cum impijs reputatus est. Vide antem & domini sapientiam, quomodo & hoc quod fa
ciebant in iniuriam ipsius domini, in gloriam eius euenit. Nam & in ipsa cruce latro-
nem saluauit, quod nulla miraculo minus est, & ex hoc magis apparet deus, & ipse so-
lus glorificatur, quanuis & alij glorificati sint. id quod non fuisset factum, nisi inno-
xius fuisset, & non (vt sic dicam) legis præuaricator, sed & supra omnem legem, & præ-
uaricatorum iudex.

Scripsit autem & titulum Pilatus, & posuit super crucem. Erat autem scriptum, Iesus Nazare
nus rex Iudæorum. Hunc ergo titulum multi legerunt, quia prope ciuitatem erat locus, ubi cruci Titulus quare scriptus.
fixus est Iesus. Et erat scriptum Hebraicè, & Græcè, & Latinè. Dicebant ergo Pilato pontifices
Iudæorum, Noli scribere rex Iudæorum, sed quod ille dixerit, rex sum Iudæorum. Respondit Pi

et super hunc cap 23. fo 124

latus, Quod scripsi, scripsi. Scripsit & titulum Pilatus super crucem, hoc est causam, & manifestationem & inscriptionem, Ita enim interpretamur titulum. Significabatur autem per titulum, cuius esset crux. Cæterum scribit titulum, partim vlciscens se de Iudæis, vt sibi inobedientibus; & ostendens malitiam eorum, quod insurrexerint contra proprium regem, partim & gloriam Christi defendens: quia enim illum cum latronibus crucifixerunt coinquinare nomen volentes. Pilatus ostendit quod non fuerit latro sed rex eorum: & hoc non vna, sed tribus linguis manifestat. Verisimile enim erat multos gentiles propter festum commiscuisse se Iudæis, sicut & Euāgelista superius docuit de quibusdam gentilibus, qui videre volebant Iesum. Vt igitur omnes agnoscerent, omnium vocibus Iudæorum insaniam infamauit. At illi etiam crucifixo inuidebant. Et quid dicunt? Scribe quod ille dixerit. Nam nunc quidem communis sententia Iudæorum apparet. Si autem oppositum fuisset, quod ipse dixerit se regem, visum fuisset crimen temeritatis & arrogantiæ illius. Sed Pilatus non obtemperauit, & in priori stetit sententia, ideo dicit, Quod scripsi, scripsi. Cæterum & aliud magnum quiddam dispensatur: quia defossis tribus crucibus, in ista mansit, vt ne ignoraretur quę esset crux domini: propter hoc dispensatum est, vt sola titulum haberet & inscriptionem, vt per signum tale cognosceretur. Latronum enim cruces titulum non habebant. Insinuat autem & sublimius quiddam inscriptio triplicibus literis inscripta. Manifestat enim dominum regem esse philosophiæ practicæ, & naturalis, & theologicæ. Practica enim per Romanas scripturas figuratur. Nam Romanorum principatus maxime virilis erat, & strenuus in reb⁹ bellicis: per Græcas vero, naturalis cui vacabant Græci: per Hebraicas denique theologica. Nam Hebræis diuinorum cognitio concredita fuit. Gloria igitur ei qui per crucem apparuit tale habere regnum, & qui mundum vicit, practicam nostram virtutem roborauit, scientiamque naturæ largitus est, & ab illa non duxit in interiora velamenti, in suā dico scientiam & contemplationem, theologiam videlicet.

Ps.xxi *Milites ergo cū crucifixissent Iesum acceperunt uestimenta eius, & fecerunt quatuor partes unicuique militi partem & tunicam. Erat autem tunica inconsutilis, à summo contexta per totum. Dixerunt ergo inter se, Ne scindamus eam, sed sortiamur de illa cuius sit ut scriptura impleretur, dicens, Partiti sunt uestimenta sibi, & in uestem meam miserunt sortem.*

Per illa potissimum implentur prophetiæ, per quæ diabolus insidiatur. Et vide veritatem. Tres fuerunt crucifixi, attamen in hoc solo implentur prophetica dicta. Et considera Prophetæ diligentiam. Non enim solum quod diuiserint sed & quod partiti fuerant, dicit Propheta. Igitur alia quidem distribuerunt, tunicam autem non, sed sortiti sunt. Quod autem a summo fuerit contexta non frustra fuit appositum. Et alij quidē dicunt allegoriam per hoc signari, quod non simpliciter homo fuerit crucifixus, sed & deitatem superne habuerit. Quidam vero genus dicunt tuniculæ Euangelistam narrare. Quia enim Palæstini duos pannos committendo contexunt vestes, pro futura vtentes contextu: manifestans Ioannes quod talis fuerit tunicula, dixit quod a summo per totum fuerit contexta, hoc est ab initio & superne vsque ad infima. Manifestat aūt hinc vilitatem vestimentorum Christi. Alij autem dicunt, quod in Palæstina contexantur licia, non sicut apud nos. Nam supra quidem est filum, infra aūt contexitur panno, & ita regressio fit, sed contrario modo, infra enim sunt fila, in summo autem contexitur cōtextus: & talis quoque fuit tunicula domini. Sacramentum quoque & per hoc nobis insinuatur. Nam corpus domini superne quidem contextum est. Spiritus enim sanctus venit super virginem & virt⁹ altissimi obūbrauit eam: licet enim hominis naturam susceperit, quæ infra est, & ceciderit: sed superne spiritus sancti gratia constitit, & compacta est diuina caro. Igitur sanctum corpus Christi indiuisibile est, & diuiditur & communicatur in quatuor partes orbis, vsum præbens singulis, & vniuscuiusque animam sanctificans, cum corpore per suam carnem vnigenit⁹ & integre in omnibus est existens vbique. Nunquā enim diuisus est, sicut & Paulus clamat. Quia autem ex quatuor elementis vniuersum constitutū est, Intelligere licet per vestimenta Iesu, visibilē & propositā hanc creaturā, quā dæmones patiuntur, quando in nobis sermonem dei occidūt. Dāt em̄ operā, vt suam faciant & nostrā partem per affectiones ad mundana, sed tunicam nō possunt diuidere, in his quæ sunt sermonis per quem omnia constituta sunt. Nam licet infinities decipiar a fluxis & transitorijs, sed iterum agnosco ea esse transitoria, & rationem ac substantiam prætereuntium & fallacium non ignoro.

Tunica in cōsutilis.

Lucæ. i.

Corpus Christi indiuisibile

i. corin. Ii.

Et milites quidem hæc fecerunt, Stabant autem iuxta crucē Iesu mater eius, & soror matris eius.
A *Maria uxor Cleopæ, & Maria Magdalene. Quum uidisset ergo Iesus matrem ac discipulum astantem quem diligebat dicit matri suæ, Mulier, ecce filius tuus. Deinde dicit discipulo, Ecce mater tua. Et ex illa hora accepit eam discipulus in sua.* Milites quidem faciebant pro sua insipientia. Ipse autem matris curam habet: docens nos vsque ad extremum spiritum omnem habere debere curam eorum qui nos genuerunt. Et vide quomodo quum essent & aliæ mulieres, solius matris curam agat. Nam oportet quidem parentibus ad pietatem obsistentibus non parere, non obsistentibus autem omni cura seruire: sicut & ipse quū migraret e vita, quod verisimile erat matrem dolere, & præsidium requirere, concredidit discipulo præfecturam eius. Occultat autem proprium nomen Euangelista, modestiæ gratia. Nam si voluisset arrogans esse, & causam imposuisset propter quam fuisset dilectus. Etenim verisimile erat magnam quandam istam esse & mirabilem. Iam papæ quomodo obseruat discipulum, fratrem suum illum faciens: Vsque adeo bonum est manere apud patientem CHRISTVM. Nam in fraternitatem illius ducit. Admirare autem quomodo in cruce omnia absque turbatione facit, matris curam agens, prophetias implens, latroni paradisum aperiens, ante crucem autem laborans, sudans, anxius: atque hæc quidem humanæ naturæ, illa autem diuinæ virtutis. Confundatur Marcion, & omnes alij qui Christum nugantur in mundo apparuisse iuxta apparentiam tantum. Nā natus non fuisset, neque matrem habuisset. Quomodo autem soror matris eius diceretur Maria Cleopæ quum non habuerit aliū puerum? Cleopas frater fuit Ioseph. & cū absque liberis esset mortuus Cleopas (vt quidam dicunt) Ioseph eius vxorem duxit; & filios fratri peperit, quorum vna & nunc cōmemoratur Maria, quę soror dicitur Deiparæ, hoc est cognata. Solet enim scriptura cognatos dicere fratres, sicut & Isaac de Rebecca dicebat, Soror mea est, quanuis vxor esset, Ita & hoc loco soror Deiparæ dicitur; quæ Cleopæ vxor habita est propter cognationem. Itaque quatuor Marię celebrātur in Euangelijs. Prima deipara, quam & Iacob & Iose matrem nominat. Illi enim pueri fuerunt Ioseph, ex priori vxore ei nati, fortassevxoris Cleopæ. Dicitur autem deipara mater eorum, quia nouerca, vxor em habebatur Ioseph. Secunda Maria Magdalene, e qua eiecit septem dæmonia Iesus. Tertia Cleopę, & quarta Lazari soror. Assumpsit igitur discipulus Mariam in sua. Vide autem quomodo muliebris sexus permanet in aduersitatibus, & viri omnes dereliquerunt dominum. Ita ergo venit corroborans quod infirmum erat, & assumens quod nihili habitum.

(B at "tur Maria Cleopæ")

parentib⁹ obediendum modo nō obsistant pietati.

Marcion.

scriptura cognatos dicit fratres.

Gñ.xxvi

Quatuor Mariæ.

Postea sciens Iesus, quod omnia consummata iam essent, ut consummaretur scriptura, dicit, Sitio. Vas igitur erat positum aceto plenum. Illi uero impleuerunt spongiam aceto & hyssopo, & imposita admouerunt ori eius. Quum ergo accepisset Iesus acetum, dixit, Consummatum est. Et inclinato capite tradidit spiritum. Quum vidisset, inquit Iesus, quod omnia consummata essent, hoc est nihil intermisisset, quod suæ dispensationis erat: ita enim mors eius libera erat. Non enim prius mors corpus eius inuasit, quam ipse voluit. Voluit autem cum complesset omnia, propterea & dicebat, Potestatem habeo ponendi animam. Dicit itaque, sitio: prophetiam hoc ideo implens. At illi impietatem ac malitiam suorum morum declarantes, aceto eum potant, id quod condemnatis faciebant: quia hyssopum propter hoc aderat, vt lethale. Quidam autem hyssopum dicunt calamum, talis est enim summitas calami. Circumponuntur igitur calamo spongiam, eo quod in sublimi erat os Iesu, & ita prophetiam impleuit, Et in siti mea potauerunt me aceto, dicentē, Potatus itaque dixit, Consummatum est. Hæc scilicet prophetia cum alijs, omnia consummata sunt. Absque turbatione autem operatur, & cū potestate omnia, quod declarant sequentia, & sic consummata sunt omnia. Inclinato capite, neque enim ipsum affixū erat, Emisit spiritum, hoc est expirauit, quanuis in nobis contrarium fiat. Primum enim expiramus, & deinde inclinamus caput. Ille autem prius inclinauit, deinde expirauit. Ex quibus omnibus manifestatur, quod ipse fuerit dominus mortis, & omnia secundū potestatem fecerit.

(C at "que, sitio")

Luc. viij

Ioan. xi

Ioan xi.

ps.lxviij.

Iudæi ergo, quoniam parasceue erat, ut non remanerent in cruce corpora sabbato (erat enim magnus dies ille sabbati) rogauerunt Pilatum, ut frangerentur eorum crura, ac tolleretur. Venerūt ergo milites, & primi quidem fregerunt crura, & alterius qui crucifixus est cum eo. Ad Iesum autem quum uenissent, ut uiderunt cum iam mortuum, non fregerunt eius crura, sed unus militum lancea latus eius fodit, & continuo exiuit sanguis & aqua. Tradidit quidem spiritum domino deo & patri ostendens, quod posthac animæ iustorum in monumentis non vers

Vide Cirilū sup. Joa. cap 11. fo. 132. col 2.

santur, current autem in manus patris omnium, sed peccatorum animæ in locum suppli cij detractæ, hoc est in infernum depellentur. At illi camelum deglutientes & culicem D
Apariti-ones aīa-rū̄ falsæ. liquantes tali patrato facinore de die obseruando diligenter cogitant. Dicit enim vt ne maneant in cruce corpora, rogauerunt Pilatum, hoc est obsecrauerunt vt tollātur. Quare autem confringi crura eorum petunt? vt si etiam superuiuerent, inutiles essent. Latrones enim fuerant. Nolebant igitur in die festo videri punitores & homicidæ. Et aliter, Etiam lex ita pręcipiebat, ne sol occumberet in supplicio hominis. Vide autem quomodo per ea quæ struunt Iudæi, prophetiæ impleantur. Sic ergo & in hoc loco duæ prophetiæ implentur vt postea Euangelista dicit. Etenim ossa Iesu non confringunt quidem, pungunt tamen eum, gratificantes Iudæis, & sanguis & aqua egreditur. Nam illi quidem etiam mortuum corpus contumelia afficere conantur. At contumelia illis in miraculū vertitur, & sanguinē quidē ex mortuo corpore ꝓdijsse admirabile est. Veruntamen posset quis sycophantarum dicere, quod verisimile sit vitalem quandam virtutem adhuc fuisse in corpore. Aqua autem egressa, omnem cōtrouersiam miraculo tollit. Nō simpliciter autem hæc fiunt: sed quia ecclesia per duo ista & fit & consistit: Nam per aquam quidem generamur, per sanguinem autem & corpus pascimur. Quum igitur accedis ad calicem communionis sanguinis Christi, ita affectus sis quasi ex ipso latere bibas. Considera autem, quomodo per saucium latus, vulnus lateris, hoc est Euæ sanatur: & si
Gene iij. cut in paradiso vbi Adam obdormiuit, ablata est ab eo costa ita hoc loco quum dominus obdormiuisset, costam militi dedit. Romphea autem militis, figura est, romphææ versa- E tilis, quæ prohibet nos a paradiso: & quia omne ꝙ versatur, nisi quid obsistat, non absistit a suo cursu, dominus ostendens quod romphæam illam si stat supponit in figura la
Armenij negantes aquā e latere xp̄i fluxisse cōfutātur tus frameæ militis, ostendens nobis quod sicut framæa militis appulsa lateri stetit, ita & flammea stabit, & non vltra interminetur, & versione sua exterreat, prohibendo ingressum in paradisum. Confundentur Armenij, qui non admiscent in mysterijs aquā vino. Non enim credunt (vt videtur) quod aqua ex latere egressa sit, quod admirabilius; sed sanguis tantum. Et hoc loco destruūt magis miraculum. Itaque sanguis symbolum hominis crucifixi: aqua vero, quod is sit super hominem, hoc est deus.

Exo. xx. Num. ix zac. xxij. *Et qui uidit, testimonium perhibuit, & uerum est testimonium eius, & ille scit quod uera dicit, ut & uos credatis. Facta sunt enim hæc, ut scriptura impleretur. Os non comminuetis ex eo. Et rursus alia scriptura dicit, Videbunt in quem pupugerunt.*

Non ab alijs (inquit) audiui, sed ipse præsens vidi, & verum est testimonium, Merito. Iniuriam enim enarrat factam, & non magnum vel honorificum aliquid, vt suspectus sit sermo: sed propter hoc (inquit) hæc diligenter enarro, & ea quæ ignominiosa videntur, in medium affero vt & vos credatis tanquā omnino veris & non fictis. Nam qui ad gratiam loquitur, gloriosa magis ponit. Quia autem & Moses dignior fide se videbatur, adducit & hunc testem. Quod enim ille dixit de agno qui immolabatur in pascha, quod os non confringetur, hoc inquit Euāgelista in Christo impletū esse. Et multa est cognatio figurę ad veritatē. Impletur autē & alia prophetia, quæ dicit, Videbunt in quem pupugerunt. Qn̄ enim venturus est iudicare, tunc videbunt eū̄ in corpore meliore & diuiniore & cognoscāt hi qui pupugerūt, ac lugebūt. Insuper & his qui nō credituri erant, fidei F
Ioan. xx. ianua, & indiciū fuit quod ab inimicis est attentatum, vt Thomæ. Nam per latus fidē resurrectionis accepit. Os qiudem Iesu non conteritur, latus autem eius scaturit nobis fontes, essentiam & vitam nobis dantes. Aqua quidem essentiam dedit, quia per eam peruenimus ad hoc, vt Christiani simus, sanguis autem vitam, per ipsum enim pascimur. Nā agnus quidem, verbum est dei, qui a capite vsque ad pedes comedēdus est. Caput quidē symbolum deitatis, ipsa enim est caput: pedes autem carnis, ipsa enim extrema est. Insuper & intestina eius mysteria & occulta reuerenter in cibum habentes: ossa non confringimus, hoc est difficiliores & grauiores sensus. Quæ enim non possumus intelligere, ea non conteremus: hoc est non dabimus operam, vt male & periculose intelligamus. Etenim quando sane sentimus, tunc non conterimus: sana enim seruamus diuina. Quando autem torserimus, & hæreticum sensum acceperimus, conterimus, & confringimus solidum & difficilem sensum. Igitur hæc difficilia intellectu, igni tradenda sunt, hoc est, spiritui sancto per quem efficiuntur & terminantur, eo quod omnia scrutatur, etiam profunda Deus.

Post hæc autē rogauit Pilatū Ioseph Arimathiensis, qui erat discipulus Iesu, sed occultus proper

Metum Iudæorum, ut tolleret corpus Iesu:idque permisit Pilatus. Venit autem Nicodemus, qui uenerat ad Iesum nocte primum, ferens mixturam myrrhæ & aloes ad libras ferme centum. Acce
A *perunt ergo corpus Iesu, & obuinxerunt illud linteis cum aromatibus, sicut mos est Iudæis sepelire. Erat autem in loco ubi crucifixus est, hortus, & in horto monumentum nouum, in quo nondũ quisquam positus erat. Ibi ergo propter parasceuem Iudæorum, quod in propinquo eßet monumentum posuerunt Iesum.* Quare non vnus ex duodecim accessit ad Pilatum? & ex septuagita erat Ioseph: & audet hoc? Nam si propter metum Iudæorum dixerit quis destituisse discipulos: & hic eodem correptus fuerat timore. Dicendum igitur, quod hic valde nobis fuerit, & Pilato notus, quia nobilis erat Vnde quum existimasset extinctam esse Iudæorum iram; eo quod aduersarius illis crucifixus nunc esset, absque pauore accedit, & sumptuosam facit sepulturam cum Nicodemo. Nihil diuinum de illo vterque sentiebant sed affecti erant; vt erga purum hominem: quia talia afferebant aromata; quæ potissimum possent corpora diuturna conseruare, & cohibere ne statim corrumperentur, quod ostendit eos adhuc nihil magnum de eo cogitasse: veruntamen amorem suum declarant. Non enim sepeliunt vt condemnatum, sed sumptuose, vt mos est Iudæis quoniam a tempore impediebantur. Nam nona quidem hora facta erat mors: deinde cũ in medio tempore accessissent ad Pilatum, verisimile erat vesperam ingruisse quo non licebat operari. Ponunt eum in monumentum. Erat enim in loco vbi crucifixus est, hortus, & in horto monumentum nouum. Singulari autem dispensatione factum est, vt in propinquo esset monumentum vt & discipuli possent adesse, & spectatores ac testes fa-
B ctorum fieri, & milites mitti possent ad custodiam, & vt cessaret etiam propter locum, furti suspicio: quæ omnia non contigissent, si procul fuisset sepultus. Nouum autem erat sepulchrmm, in quo nullus adhuc positus; vt non calumnietur quis resurrectionẽ, quod alius resurrexerit, & non Iesus. Et aliter quoque nouum monumentum symbolo quodam manifestat futuram nouitatem per sepulturam domini contra mortem & corruptionem, & quod innouandi simus omnes in illo. Vide autem & diuitias paupertatis domini propter nos. Qui enim non habuit domum in vita, neque post mortem sepulcrum habet, sed in alieno deponitur: & quum nudus esset, a Ioseph vestitur. Est & nunc Iesus mortuus, quum occiditur ab auaris & violentis, vel a fame hoc patitur, sed & nudus est, quęcunque enim pauper patitur, Christus patitur. Imitare & tu Ioseph, adde aliquid bono. Ioseph enim interpretatur additio: & nuditatem tege Christi hoc est pauperis. Hoc autem fac non semel, & in monumento pone animam, & semper memor esto talium operum, cogitaq; & cura. Admisce autem & myrrham & aloen. Amara & mordacia seculi illius iudicia animo reponere oportet, & vocem illam quę maledictos auocat, & in ignem mittit immisericordes, quo nihil amarius puto.

Monumẽtum in propinquo & nouum.

Christus mortuus & nud⁹ in paupib⁹.

CAPVT VIGESIMVM.

C VNA uero sabbatorum, Maria Magdalene uenit mane, quum adhuc tenebræ eßent ad monumentum, uidetque lapidem sublatum à monumento. Cucurit ergo & uenit ad Simonẽ Petrum, & ad alterum illum discipulum, quem amabat Iesus, & dicit: Sustulerunt dominum à monumento, & nescimus ubi posuerunt eum. Exijt ergo Petrus, & ille alius discipulus præcurrit citius Petro, uenitque prior ad monumentum.* Vnam sabbatorum nominat, quam nos dominicam vocamus. Nam sabbata dies hebdomadæ nominant, vna autem dierum sabbati, primam. Etenim reuera dies omnes vna sunt. Sæpe autem quũ accipitur vna si & componitur multas facit. Vna itaque est prima: bis autem si accipiatur, fit secunda: & si tertio tertia, & deinceps. Futuri aũt seculi typ⁹ est dies iste, qđ seculũ vn⁹ dies est, nũquã morte dissectus & dimidiat⁹. Deus eñ sol est eius, qui nunquam occidit. Igitur quemadmodum in hoc resurrexit dominus corruptibile suum corpus incorruptibile recipiens, ita & nos in futuro seculo incorruptionem recipiemus. Venit igitur in hac vna hoc est prima sabbatorum, hoc est dierum sabbati & hebdomadę. Maria Magdalene, nam sabbatum quidem præterierat, & non vltra a lege prohibebatur: & abit a loco, volens consolationem quandam inuenire, & quum vidisset lapidem sublatũ: magna festinatione venit ad Petrum & Ioannem. Nam dominus quidem surrexerat lapide superposito, & obsignato sepulchro. Quia autem & testes quosdã resurrectionis esse opor

Matt. xxviij. Mar. xv. luc. xxiiij.

Sabbata Iudęi dies hebdomadę appellant.

tebat,& in ſepulchrum ingredi,tollitur lapis ab angelo. Maria autem nihil adhuc de re
ſurrectione ſciens,furtum & ablationem vocat,quod contigerat deo.Et diſcipuli aſſiſtũt D
monumento,& vident lintea ſola poſita,id quod vere ſignum erat reſurrectionis. Ne-
que enim ſi tranſtuliſſent quidam corpus,nudaſſent illud : neque ſi furati eſſent, curam
habuiſſent deponendi ſudarij euoluendi,& ponendi ſeorſim in vnum locum,ſed ſimpli-
citer(ſicut potuiſſent)accepiſſent corpus.Propter hoc etiam Euangeliſta prius dixit, ꝙ
cum multo vnguento ſepultum fuerit,quod non minus bitumine lintea corpori adhæ-
rere facit:vt quum audierimus quod ſudaria ſua illic fuerint poſita, ne credamus dicen
Hora reſurrectionis ĩcerta Matt. xxviij.
tibus,quod furtim ſit ablatus,neque enim ita inſipiens fuiſſet fur,quod in rem ſuperua-
cuam tantam inſumpſiſſet curam & tempus, & non fuiſſet viſus in hoc eſſe occupatus;
& furti reus futurus.Igitur qua hora quidem fuerit reſurrectio,nullus ſcit,ſicut & tem-
pus ſecundi aduentus incertum.Quanuis autem Matthæus dicat profundo veſpere fa-
ctum eſſe terręmotum: Ioannes autem mane,quum eſſent adhuc tenebrę, Mariam veniſ
ſe,& vidiſſe remotum lapidem,non eſt diuerſitas. Nam primum quidem hoc dicimus;
quod apud Matthæum quidem mulieres venerunt veſpere ſabbatorum : apud Ioannẽ
autem non mulieres nũc memorantur:Superfluũ eñ fuiſſet,quum Matthæus hoc prius
dixiſſet,vt Ioannes eadẽ diceret. Sed Maria Magdalene venit mane. Multi enim fuerũt
aduentus ad ſepulchrum:venit enim interdum cum alijs mulieribus,interdum autem ſo
la. Vnde euangeliſtæ varias viſitationes poſuerunt, aliuſque aliam dicentes vidẽtur diſ
ſonare.Nam primum quidem dicimus, ꝙ aliam viſitationem dicat Matthæus mulie- E
rum,& aliam Ioannes Mariæ Magdalenes.Deinde profundo veſpere, & mane cũ adhuc
eſſent tenebræ id quod alius dicit profundo diluculo, in idem tendunt: quia omnia illa
tempora fuerunt medium noctis. Si autem rogas, quomodo aſſidentibus cuſtodibus
Ioannes & Petrus acceſſerint ad ſepulchum & mulieres. Vt ſimpliciter dicam, mox vt
reſurrexiſſet dominus,& adſtitiſſet angelus ſepulchro cum terræmotu,cuſtodes iuerũt
vt nunciarent phariſæis,& ita ſepulchro a cuſtodum præſidio relicto,libertatem accedẽ
di habuerunt diſcipuli.

*Et quum ſe inclinaßet, uidit poſita linteamina, non tamen intrauit. Venit ergo Simon Petrus ſe-
quens eum, & introiuit in monumentum. Et uidet linteamina poſita, & ſudarium quod fuerat ſu
per caput eius, non cum linteaminibus poſitum, ſed ſeparatim inuolutum in unum locum. Tunc
ergo introiuit & ille alius diſcipulus, qui uenerat prior ad monumentum: uiditque & credidit.
Nondũ enim nouerant ſcripturam, quod oportuißet eum à mortuis reſurgere. Abierũt ergo rur
ſus diſcipuli ad ſemetipſos: Maria autem ſtabat ad monumentum foris, plorans. Dum ergo fleret,
inclinauit ſe in monumentum & uidet duos angelos amictos albis, ſedentes unum ad caput, & alte
rum ad pedes illic ubi poſuerant corpus Ieſu. Dicunt ei illi. Mulier, quid ploras? Dicit eis. Suſtule-
runt dominum meum, & neſcio ubi poſuerunt eum..* Vide hic quam alienus a faſtu ſit Euã-
geliſta,quomodo teſtetur diligentiam Petri in ſcrutando.Nam quum ipſe præueniſſet;
Mulierũ conditio.
& vidiſſet iacentia lintea non vltra curioſe quærit,ſed expectat illum:Petrus autem fer
uentiſſimus,introgreſſus,omnia diligenter explorauit:tunc hic poſt illum ingreſſus,vi-
dit ſepulcralia ſeparatim poſita,ac credidit:nõ quod ſurrexiſſet dominus, ſed quod fur F
to ablatus eſſet.Credidit enim Mariæ dicenti,Suſtulerunt dominum.Quare autem credi
dit Marię & nõ cogitauit ꝙ ſurrexiſſet? Nõdũ eñ ſciuerunt ſcripturã, ꝙ oportebat eũ
a mortuis reſurgere,& propterea crediderunt Mariæ,ſuſpicantur ꝗ furtũ & ablationẽ.
Igitur hi quidem abierunt ad ſeipſos,hoc eſt per ſeipſos & nihil vltra curioſius inquirẽ
tes. At Maria(muliebre enim genus affectionibus magis obnoxium, &ad lachrymas ꝓ
penſum)ante ſepulchrum ſtat & plorat:Quia enim non habebat Ieſum,vel locũ vidẽs in
quo fuerat poſitũ deſiderabile corpus,ex hoc ſolo conſolationem inuenit vnde & ma-
iorẽ meretur viſionẽ quã diſcipuli.Quæ eñ illi non viderũt,ea hæc conſpicata eſt,duos
angelos inquam.Maximę conſolationi ei erant angelorum conſpectus,& fulgidus illo
rum habitus.Sedere autem vnum ad caput,& alterum ad pedes, manifeſtant quod ſci-
ant quid amplius,& ſi rogentur,poſſe docere.Porro dicendo. Cur ploras; magna com-
paſſione plenum eſt. Nam vt ne turbetur mulier interrogatione hac, perturbationem
Petrꝰ practicus. Ioannes contẽplatiuus.
mulieris reprimunt, manſuete ac placide dicendo, Quid ploras? Illa autem magna affe-
ctione & amore dicit.Suſtulerunt dominũ,proptereaque ploro,neſcio enim quo tranſtu
lerint eũ vt eo vadẽs inungã corpus,& vel mediocrẽ ex eo conſolationẽ inueniã.Tu ve
ro diſce hic petrũ practicum & feruidum,Ioãnem aũt contemplatiuum, & ad diuinorũ
cognitionem idoneum.Sæpius igitur contemplatiuus cognitione & ingenio pręuenit,

A practicus autem detrimentum habet, attamen feruore ac studio illius vincit alacritatem. Et videt prior diuinum quoddam mysterium practicus. An non tale quiddam contigit in disciplinis? Etenim quum duo pueri sunt, vnus ingenio acutior, alter tardior, praeoccupat hic suo studio velocitatem naturae alterius: Etenim in spiritualibus saepe practicus, & sermone idiota, sensu quiddam sublimius percipit contemplatiuo. Sed & omnis anima quae dominatur affectionibus Maria dicitur. Purgata igitur per affectionum depositionem, videt IESVM simul deum & hominem. Nam angelorum vnus qui ad caput sedet, deitatis symbolũ: est alter autem ad pedes, incarnationis verbi, quae est extrema.

Haec quum dixißet, conuersa est retrorsum, & uidet Iesum stantem, & nesciebat quod Iesus eßet, Dixit ei Iesus, Mulier quid ploras? Quem quaeritis? Illa existimans, quod hortulanus esset, dicit ei. Domine, si tu asportasti eum, dicito mihi ubi posueris eum & ego tollam eum. Dicit ei Iesus, Maria. Conuersa illa, dicit ei. Rabboni, quod dicitur magister. Dicit ei Iesus. Noli me tangere. Nõ dum enim ascendi ad patrem meum. Sed uade ad fratres meos, & dic eis. Ascendo ad patrem meum, & patrem uestrum: & deum meum & deum uestrum. Venit Maria Magdalene, annuncians discipulis quod uidisset dominum, & ea dixisset sibi. Quare conuersa est retrorsum Maria, cum loqueretur cum angelis? qui accidit ei, quod conuersa est retrorsum? Videtur igitur dum illa colloqueretur cum angelis Iesus stetisse post eam, & illos territos, quia spectauerant dominum: & habitu, & forma, & aspectu, statim dixisse quod viderint do- Maria quare cõuersa retrorsum.
B minum: quumque hoc audiuisset, mulierem conuersam esse retrorsum. Nam angelis quidem in habitu, quo terrebat apparuit: Mariae autem non item, sed in simplici & communi. Ideo & illum putauit esse hortulanum, horti videlicet illius in quo sepulchrum erat. Vnde & dicit. Domine, si asportasti eum: hoc est si tu furatus es: & non dicit Iesum sed eum, quasi ad eũ, qui sciret faciens sermonẽ: Si igitur tu portasti & abstulisti, ac furatus es eum ex hoc loco, dic mihi, quo posuisti eum: & ego illum tollam, & transferam in locum suum, vbi magnifice sepelietur. Fortassis enim metuebat, ne forte Iudaei & in mortuum corpus desaeuirent, & propterea volebat in alium incognitum locum eum transferre. Plena enim affectionum erat mens mulieris, non valens sublime quiddam cogitare, ideo & dominus, quia a seipsa sublime quiddam intelligere nequibat, sua voce se illi notum reddit. Quum enim solo nomine vocasset eam, dicens, Maria sui notitiam illi concessit. Nam sicut Iudaeis aliquando innotescebat, aliquando etiam praesens incognitus erat: ita etiam loquens quando voluit seipsum illis notum faciebat, sicut & nũc quando voluit, cognoscibilem se fecit Mariae per vocem. Qui etiam si loquutus dixisset, Mulier cur ploras? non agnouisset eum mulier: non enim volebat Iesus. At quando voluit, tunc per vocem agnitus fuit. Conuersa mulier, dicit ei. Cur hoc illi loquuta est? ac dixit. Dic mihi, quo posuisti eum? & nunc Euangelista dicit, quod conuersa. Videtur itaque, quod postquam ipsa dixit, quo posuisti eum conuersam esse ad angelos, interrogaturam forsitan, quare expauefacti fuissent, deinde vocatam a CHRISTO per culsam per vocem, & conuersam ad illum ab istis, & ita agnouisse ac dixisse. Rab-
C boni, & voluisse quidem accedere ad eum, & esse cum eo sicut prius, & fortassis vt desiderabilem unguento perfundere. At ille euexit eius mentem, vt melius quiddam de se sentiret, maiorique reuerentia se obseruaret, dicens. Ne tetigeris me: hoc est, non vltra res se habent, vt olim, neque similiter vobiscum conuersari volo. Nam quanuis nec verbis hoc dixerit, sic tamen intelligitur, ascendo enim ad patrem meum, & illuc festino. Illuc enim festinanti, & non iam tale habenti corpus, quale dum conuersaretur cum hominibus, maiori iam reuerentia operęprecium fuerit attendere, & vt praestantiori quam communis tactus & colloquiũ & conuersatio ferat. Vide autem quantam sententiam breuiter loquut⁹ fuerit Euãgelista. Dixit em̃ ne tangas. Deĩde quasi interrogasset quispiã. Quare? inquit, eo quod non iam tale mihi corpus est, quale quum in terra versarer, sed quale in caelo & sursum. Et deinde quasi iterum subinferret. Quare igitur nunc in terra ambulas si tale habes corpus? Nondum enim (inquit) ascendi ad patrem meum, ascensurus autem sum. Hoc enim per sequentia manifestat, dicens. Vade autẽ ad fratres meos, & dic eis. Ascendo ad patrẽ meum, & patrem vestrum: quanuis non statĩ ascenderit, sed post quadraginta dies. Quomodo igitur hoc dicit? Mentem eius erigere volebat, & persuadere, quod in caelos iret, & per hoc solatium caperet. Quia autem dixerat, fratres: subdit. Et patrem vestrum. Pater enim & noster deus, sed gratia, domini autẽ pater natura. Deus pater noster & xpi.

Sic deus quoque modo diuerso, noster enim natura, Christi autem iuxta humanitatem.
Esa. xix Deus enim eius fuit secundum quod humanam assumpsit naturam. Abit igitur Maria, D
quum ei dominus ita loqui dignatus esset, & annunciat ea discipulis. Tantum bonũ est perseuerantia & assiduitas. Assiduus igitur & tu sis: & disces forsan quiddam, & discipulorum verbi futurus es doctor.

Quum ergo esset uespera die illo, qui erat unus sabbatorum, & fores essent clausæ ubi erant discipuli congregati propter metum Iudæorum, uenit Iesus, stetitque in medio, & dicit eis, Pax uobis. Et quum hoc dixisset, ostendit eis manus ac latus suum. Gauisi sunt ergo discipuli uiso domino. Dixit ergo eis iterum, Pax uobis. Sicut misit me pater, ita & ego mitto uos. Hæc cum dixisset, flauit in eos & dicit, Accipite spiritum sanctũ: quorũcunque remiseritis peccata, remittuntur eis: quoruncunque retinueritis, retenta sunt. Postquam Maria annunciauit hæc discipulis: verisimile erat vel illos non credidisse ei: vel si crediderunt, doluisse quod ipsi non fuerint habiti digni, idcirco illo die eis assistit sitientibus, propterea quod a muliere audiuerant eum resurrexisse. Quia autem timebant Iudæos, ideo magis videre desiderabant, vt inde esset eis aliquanta consolatio. Assistit igitur vesperi. Expectauit enim donec omnes congregarentur. Clausæ autem erant fores, vt ostendat quod ita surrexit suprapositio lapide super sepulchrum. Quomodo autem non putauerint illum phantasma admirabitur quispiam. Mulier prius magna eos fide firmarat. Et aliter, mansuetam eis faciem exhibuit, & voce fluctuabundas eorum mentes placauit. Quum autẽ dixisset, Pax
Io. xiiij. xxi. vobis: hoc est, ne turbemini: & memores eos facit verbi, quod ante crucem dixerat eis; E
Pacem meam do vobis. Gauisi autem sunt viso domino. Et hoc quoque prædixerat eis ante crucem, dicens, Videbo vos, & gaudebit cor vestrum. Quia autem cum Iudęis vbique induciis gerebant bellum, iterum dicit. Pax. Sicut enim mulieribus dixit, Gaudete, eo quod in luctu erant: ita illis pacem dat propter bellum, quod cum Iudæis habebant; & habituri erant. Congrue igitur illis gaudium, vt mœrentibus, & maledictis olim, vt in tristitia pariant: viris autem pacem dicit, propter pericula prædicationis. Interim & crucis bona declarat, quæ pacis sunt. Ideo quia per crucem pax facta, mitto vos ad prædicationem. Consolans autem eos & animans, inquit. Sicut misit me pater, ita & ego mitto vos. Meum opus, inquit, suscipite, & confidite quod vobiscum sim futurus. Vide autem & authoritatem: non dixit, obsecrabo patrem meum, & mittet vos: sed mitto vos. Insufflat autem, & dat eis spiritum sanctum, non perfectum donum patris nunc eis tribuens (hoc enim in Pentecoste daturus erat) sed ad susceptionem spiritus idoneos eos reddens. Accipite, inquit, spiritum sanctum: hoc est, estote idonei ad suscipiendum spiritum. Dicendum autem, quod & potestatem quandam & donum spirituale dedit eis: non vt mortuos suscitent, & virtutes faciant, sed vt remittant peccata. Ideo & subdit.
Ma. xxvi Quorum remiseritis peccata: ostendens quod genus spiritualium donorum eis dederit,
Mar. xiiij remissionem videlicet peccatorum. Post assumptionem autem misso spiritu, & signorũ & aliorum charismatum virtutem eis largitus est. Digna autem quæstio, Quare non in Galilæa discipulis apparet, sed in Hierusalem: quum Marcus & Matthæus dicant, promisisse eum illis se videndum in Galilæa? Quomodo ergo in Hierusalem apparet? Dicunt igitur quidam, Quid hoc? Non enim dixit, in Galilęa duntaxat videbo vos, in Hierusalem autem non videbo. Et ita amplius apparet, & non mendacium. Deinde enim F
videndum se in Galilæa ab omnibus discipulis, & non a duodecim tantum, sed & a septuaginta promittit. In Hierusalem autem solis duodecim visus fuit. Neque est vlla hic diuersitas. Visus enim est ab omnibus in Galilæa, a duodecim autem in Hierusalem: nam plures visiones fuerunt: vnde alij has, alij illas scripserũ. Fortassis autem de eadem materia tradentibus duobus Euangelistis, implet quæ a priore dicta sunt posterior. Vide in-
Sacerdo. super sacerdotum dignitatem, quod diuina sit. Dei enim est remittere peccata. Sic igitur
dignitas. illi honorandi sunt vt deus: nam quanuis indigni sint, quid hoc? Diuinorum donorum
nu. xxij. ministri sunt & gratia operatur per eos, sicut & per asinam Balaam loquutus est; non enim, indignitas nostra gratiã prohibet: atque ita quia per sacerdotes gratia suppeditatur, honorandi sunt.

Thomas autem unus ex duodecim, qui dicitur Didymus, non erat cũ eis, quando uenit Iesus. Dixerunt ergo ei alij discipuli, Vidimus dominũ. Ille aũt dixit eis, Nisi uidero in manibus eius uestigiũ clauorũ, & misero digitũ meũ in uestigium clauorum, & misero manum meam in latus eius non credã. Et post dies octo iterũ erant discipuli eius intus, & Thomas cũ eis: uenit Iesus ianuis clausis & stetit in medio illorũ, & dixit, Pax uobis. Deinde dicit Thomæ, Infer digitum tuũ huc, & uide

A *manus meas,& admoue manum tuam:& immitte in latus meum,& noli esse incredulus, sed credens.Respōdit Thomas & dixit,Dominus meus & deus meus.Dicit ei Iesus.Quia uidisti me Thoma credidisti:beati qui non uiderunt & crediderunt.* Non enim erat Thomas cum discipulis ,verisimile enim illum ex congregatione nondum fuisse congregatum. Quid autem est quod dicitur Didymus? Interpretatio est nominis Thomas.Merito autem meminit interpretationis eius nominis,vt ostendat nobis , quod dubitator quidam sit , & id vitiū a principio habuerit, vt & nomen indicat. Dicentibus autem alijs discipulis de domino, non credit: non illos mendaces existimans , sed resurrectionem impossibilem putans.Ideo & arguitur,vt supra modum curiosus.Nam quemadmodum facile credere, leuitatis est:ita valde obluctari,rusticitatis est crassitudo. Vide enim quomodo neque oculis dicebat se credere,sed & nisi misero manum meam,addidit. Vnde autem sciebat latus habuisse loca? Audierat a discipulis .Quare non statim apparet ei sed post dies octo? vt quum edoceretur a condiscipulis , & his qui ea audierāt, in maius desiderium accenderetur , & fidelior in futurum fieret. Ostendere autem volens dominus quod & tunc aderat,quando incredulitatis verba cum discipulis tractarit Thomas: non expectauit vt ab eo tale quiddam audiret,sed ipse prior quæ desiderabat , implet. Etenim verbis ijsdem vsus est, dicens.Et vide quomodo loquatur, primum increpans , Affer manū tuā:& dein,admonēs.Ne sis,inquit,incredulus sed credul⁹, Vides manifestā infidelitate fuisse dubitationem,& frustra quosdam gratificari Thomæ, dicentes, quod
B data opera & prudenter non facile crediderit . Nam dominus incredulum vocat . Vide autem quomodo is qui prius incredulus,tactu lateris,verbum optimum indicauit. Duas enim naturas & vnam hypostasin vnius Christi docuit,Dicendo enim dominum,humanam indicat naturam: nāde hominibus dicitur dominus, sicut .Domine , si tu sustulisti eum.Dicendo autem,deus meus, diuinam substantiam ostendit: & ita vnum & eundem esse dominum & deū. At dominus ostendens nobis,quod fidei sit recipere ea quæ non videntur, dicit. Beati qui non viderunt & crediderunt. Hoc loco discipulos intelligens,qui neque fixuram clauorum,neque latus tetigerant,& crediderunt.Non illos autem solum,sed & eos qui postea crediderunt. Non priuans autem Thomam beatitudine hoc dixit,sed consolans eos qui non viderant. Quia enim multi dicunt , Beati oculi qui viderunt dominum,solatur eos quod multo beatius sit non vidisse.Quomodo autē corpus incorruptibile monstratum est habere & clauorum typos,& humana manu tangibile factum est? Per attemperationem ad illorum infirmitatem facta sunt hæc omnia quod ingressum clausis ianuis , & ita tenue ac leue; omnique liberum fuit crassitudine. Et vt credatur firmius resurrectio,hæc monstrantur . Et propterea surgit habens signa crucis & vulera: quia & quod comedit,nō necessitatis erat,sed ad confirmationē resurrectionis comedit.sicut & ante crucē in fluctibus ābulans,nō alterius naturæ corpus habuit,ita & nunc palpabile ipsum,& typos habens ostendit.Et quanuis palpabile & visibile,simul tamen & incorruptibile ipsum circūfert,vt fides cōfirmatur,& non necessitate & lege corporis.Omne em̄ quod comeditur,in secessum vadit,& alteratur.id quod de
C Christo nō erat dicendū,sed vi quadam inuisibili & diuina cōsumebantur edulia ,ad cōfirmationem resurrectionis tantū assumpta. Vide autem quomodo propter vnū hominem Thomā nō dedignatus est ita condescendere dominus,& latus ostendere, vt saluet animā vnā incredulam:ita & nos neque minimum contemnere debemus .

Multa quidem & alia signa fecit Iesus in conspectu discipulorum suorum ,quæ non sunt scripta in hoc libro.Hæc autem scripta sunt,ut credatis quod Iesus est CHRISTVS filius dei , & ut credentes uitam habeatis per nomen eius . De quibus signis hic dicit Euangelista?num de his quæ ante crucem?Non, sed de his quæ post resurrectionem fecit coram discipulis suis . Quæ autem ante crucem:non coram discipulis , sed omnibus faciebat . Atque ita hæc,de quibus nunc dicit Euangelista,post resurrectionem sunt facta.Cū solis enim discipulis versabatur quadraginta diebus,signa ostendens resurrectionis . Sicut enim ante crucem faciebat signa,ostendens se esse filium dei,ita post resurrectionem perficiebat signa coram discipulis,ostendens se filium hominis,& habere corpus, idque incorruptibile & diuinius,& non iam carnalibus legibus subditum . Quum igitur multa facta sint signa resurrectionis, hæc solum scripta sunt; & neque hęc ostentationis gratia,vel vt ostendatur gloria vnigeniti,sed vt vos(inquit)credatis.Et quod lucrum,&cui cedens?non Christo, quæ enim eius vtilitas dum nos credimus?sed in nosipsos redun-

Didym⁹

Vt credere facile leuitatis ita vehementi⁹ reluctari rusticitatis.

Thomas vere īcredulus.

Fidei est recipere inuisa.

Quare Xp̄s post resurrectionem tangi se permisit.

Mat. xiiij
Marc. vi.

Mat. xv.

dans. Dicit enim, vt credentes vitam habeatis in nomine eius. Credentes enim quod resurrexit, & viuit nobisipsis vitam paramus. Propter nos enim surrexit & viuit. Qui autem mortuum ipsum esse putat, & neque resurgere, neque viuere, ille sibi mortẽ & corruptionem adiudicat & affirmat.

CAPVT VIGESIMVMPRIMVM.

Postea manifestauit se iterum Iesus ad mare Tyberiadis, manifestauit autẽ sic. Erant simul Simon Petrus & Thomas, qui dicitur Didymus, & Nathanael, qui erat à Cana Galilææ, & filij Zebedæi, alijque ex discipulis eius duo. Dicit eis Simõ Petrus. Vado piscatum. Dicũt ei Venimus & nos tecum. Exierunt & ascenderunt in nauim statim, & illa nocte nihil cæperunt. Mane aũt iam facto, stetit Iesus in littore, non tamen cognouerunt discipuli, quod Iesus esset. Dicit ei Iesus. Pueri, num quid obsonij habetis? Responderũt ei, Non. At ille dicit eis. Mittite in dextrã nauigij partem rete, & inuenietis. Miserunt ergo, & iã non ualebant illud trahere præ multitudine pisciũ. Dicit ergo discipulus ille, quem diligebat Iesus Petro, Dominus est. Simon ergo Petrus quũ audijsset quod dominus esset, tunica succinxit se (erat enim nudus Petrus) & misit se in mare. Alij aũt discipuli nauigiolo uenerunt, nõ enim longe aberant à terra, sed circiter cubitis ducentis, trahentes rete piscium. E

Discipuli post xp̃i resurrectionem ante spiritũ missum, suam artẽ sectabantur.

Quum dicit, manifestauit semetipsum dominus, significat Euangelista quod nisi voluisset, ipse per seipsum illis condescendens, manifeste non fuisset visus in corpore incorruptibili. Quare & loci meminit maris Tyberiadis? Ostendit quod non iam vltra timebant Iudæos vt antea, sed magnam partem timoris abiecissent. Ideo & non inclusi erant, sed & prospectabant e domo quod prius non audebant, & vbique ambulabant, ibantque vsque ad Tyberiadem, quæ distat a Hierosolymis, & est mare Galilææ. Piscabantur autẽ discipuli, quia nihil aliud habebant quod facerent: neque enim ipse semper cum eis conuersabatur, neque spiritus datus erat, neque doctrina perfecte concessa, ideo suam artem sectabãtur. Petrus enim quum actuosissimus esset, non ferebat ocium, sed in opere feruebat, & sequebantur cæteri, eo quod coniũcti erant. Et quum adesset eis laborantibus & miseris non statim se ostẽdit, vult enim prius loqui cum eis: vnde & dicit, Pueri nũquid obsonij habetis? quasi empturus ab eis quiddam. Vt autem negarunt, & quum iussisset eos mittere in dextram, consequuti sunt quiddam. Dicit discipulus, quem diligebat Iesus Petro, dominus est. Iterum hoc loco inuenimus discipulorum proprietates ostendi: Nam perspicacissimus quidem Ioannes, Petrus autem feruentior: ea propter Ioãnes quidem agnoscit dominum: Petrus vero prior venit ad eum. Succingendo enim se, reuerentiam ostendit. Mittendo aũt se in mare, declarauit desiderij magnitudinem: non enim expectat vt alij, sed natans aduenit, quanuis ducẽtis cubitis abessent a terra. Est igitur ἐπενδύτης linteũ quoddam quo Phœnices & Syri piscatores se amiciebant, siue nudi essent, siue vestiri, hoc super imponẽtes. Simpliciter aũt dicendum, quod sicut pictores pingũt Apostolos super vestibus tectos. Igitur quia nudus erat Petrus, & piscando laborabat in reuerentiam se induit ependyten, hoc est enim succingi: & prior vadit ad dominum. Non enim parua quædam erant quæ fiebant, sed magna. Nam primum quod multi pisces capti sunt, deinde quod rete non est scissum.

Epẽdytes

Vt ergo descenderunt in terram, uiderunt prunas positas, & piscem suprapositum & panẽ. Dicit eis Iesus. Afferte de piscibus quos prendidistis nunc. Ascendit Simon Petrus, & traxit rete in terrã plenũ magnis piscibus centũ quinquagintatribus. Et quum tot essent, non est scissum rete. Dicit ei Iesus, Venite prandete. Et nemo discipulorum audebat interrogare eum, dicentes. Tu quis es? quum scirent quod dominus esset. Venit itaque Iesus, & accepit panẽ & dat eis, & piscem similiter. Hæc iam tertia uice manifestatus est Iesus discipulis suis, quum resurrexisset à mortuis.

Ioan.vi.

Et hoc est miraculum quod nunc vident, prunam dico & piscem atque panem. Non enim faciebat ex materia proposita, sicut quum satiaret de duobus piscibus ac panibus quinque, tot milia, sed simpliciter ex nihilo. Quum dixisset autem dominus, Venite prandete, nullus exquirit, neque audet interrogare. Non enim vltra tantam habebant fiduciam, sed cum silentio ac timore admirabantur, sciebant enĩ quod dominus esset. Ideo neque interrogabant, vti figuram alienam videntes, sed multo pleni stupore valde stupescebant. Et voluissent quidem de eo interrogare aliquid, sed metus & manifesta aspe-

A ctio,quod non esset alius,sed ille ipse,non permittebant interrogare, sed solum comedebant ea quæ eis creauerat.Quomodo autem creauit? sua potestate. Non enim iam in cœlum suspicit, & patrem inuocat:illa enim fiebant: vt se nobis attemperaret. Iubet autem de piscibus afferre, vt ostenderet non esse phantasma ꝙ videbatur. Sed hoc loco quidē non dicit,quod comederit cum eis.Lucas autem dicit,quod comederit. Quomodo autē comederit,non est nostrum dicere.More enim admirabili facta sunt hæc, non quod natura eius cibo habeat opus,sed nostri causa ad cōfirmationē resurrectionis fiebant. Ostēdens quoque,non illum continuo apud eos fuisse,neque similiter vt prius dicit. Hoc iā tertio manifestatus est. Intellige insuper hæc & per allegoriam.Nox em̄ erat quando tenebrę idolatriæ inualuerunt,ante solis Christi aduentū, qn̄ prophetæ laborauerunt, & nihil ceperunt.Nam quāuis vnam gentem Israeliticam conclusisse in sagena videbātur, tamen quia & hæc subinde ad idolatriā redibat, nihil forte apprehenderunt. Vbi autē diluculum solis iustitię infulsit,& apostolicum rete eiectum est;

Quō xp̄s comederit post resurrectionem.

Quia hic deficiēte charta in exēplari,operepræciū uisum est nōnulla īfarcire, tu mi lector boni consulas:& si uel in exemplar non mutilū incideris,uel probatius quiddam habueris,tu quoque in medium afferre non dedigneris.

tunc prosperata est apostolorum piscatio,Petro cęteros inhortāte. An nō in die penteco B stes sagenę videntur multitudinem comprehendisse, quum primi sermōis retiaculo tria millia,& secundo sermone quinque millia comprehenderent,vere implentes dictum domini,Posthac faciam vos piscatores hoīm. Vide aūt num & episcopi cuiusuis typū gerat Petrus? qui quādiu nox est,& Christum non agnoscit vere,frustra laborat, operāꝗ ac oleum(vt dicitur)insumit incassum.Non enim nostri laboris,sed Christi gratiæ est, si felicior cui captura contingat. Porro & ad dexteram mittendū erit rete. vt iusta intentione & animo pio pisceris,nempe vt omnia ad salutem atque ędificationem & gloriam Christi agantur, quo demus Christo obsonium quoddā qui cibū suum nostram salutem putat. Neque fieri potest,vt tunc frustra laboremus:mox em̄ gratia dei,quæ per Ioannem signatur dominum ostēdet fide illustrans,q̄ neutiquam ociosa, facit nos erubescere de nostra nuditate, & contemptis omnibus periculis festinare ad Christum. Non enim tunc Petrus submergi timet,vt antea,vt veniat ad terram viuentium,in qua nunc Christus mortis victor stat. Mari enim vita illa confertur:futura autem littori,in quo Christus. Et certe qui tales sunt,non procul absunt a littore,municipatus enim eorum in cœlo est. At ne quem pigeat laboris: ecce dum nos pascere dominum studemus, ille parat & ministrat nobis cibos igni spiritus coctos:panem scilicet illum, quem qui comedit in regno cælorum,beatus est:piscemque assum,humanitatem inquā, spiritus sancti ardore pro nobis in cruce coctam,& diuinitatem panis qui de cęlo descendit,tunc erit vnicuique gloria,si fidelis dispensator ac piscator fuisse cōprobabitur, vbi summa concordia futura,ita ut rete non scindatur.

Actu .ij.

Matt.iiij.

Petrus typū gerit episcopi.

Mari vita p̄sens,litori futura confertur.

C *Quum ergo prādissent,dicit Simoni Petro Iesus,Simon Ioannis diligis me plus his? Dicit ei, Etiā domine tu scis quod amē te.Dicit ei Iesus,Pasce agnos meos.Dicit ei rursus secundo, Simon Ioannis diligis me? Ait illi,Etiā domine tu scis quod amē te.Dicit ei, Pasce oues meas. Dicit ei terio, Simon Ioannis amas me? Indoluit Petrus,quod dixisset sibi tertio,amas me.dixitque ei.Domine tu oīa nosti,tu scis quod amem te.Dicit ei Iesus. Pasce oues meas. Amē amen dico tibi,cū esses iunior cingebas te,ambulabasque quo uolebas:cū autē senueris,extendes manus tuas, & alius te cinget; & ducet quo non uis.Hoc autem dixit,significans qua morte glorificaturus esset deum.*

Quare Christus qui scrutator est cordium, nihilque ignorat,interrogat? Non hoc facit vt discat sicut nos,sed vt doceat & manifestet aliorum fidem: sicut & quum interrogaret. Quem dicunt homines filium hominis? quam fidem confessionemque a nobis requirat,indicabat. Ita hic daturus orbi magistros ac doctores,quales illos esse velit,terna interrogatione bene inculcat:Et videtur mihi, amare Christum & ea quæ Christi sunt sectari,antea insinuari per missionem retis in dextram partem:pascere autem, per inuentionem & capturam. Interim Petrum, quia præ alijs ciciderat,maiorisque esse feruoris & dignus cui amplius concredatur, ministerium comprobaturus, ter proprio nomine vocat,vt ne dubitet remissa sibi peccata.Dicit autem primum, Diligis me plus his? postea in duabus alijs interrogantionibus tantā dicit,Diligis me? Quare hoc? Prætulerat se prius alijs arrogantius,dicens.Et si omnes alij scandalizati fuerit in te, ego te non

Ma. xvij

ma.xxv

negabo.Proinde tunc desiderabatur in eo humilitas, quam nunc lapsu & pœnitentia lu
cratus esse apparet. Amare enim se Christum fatetur: sed quod præ aliĳs amet, nondum D
dicere audet, quanuis dicere potuisset, Quod præ aliĳs diligam, vel ex hocvno discere po
test quod aliĳs nauigio ad te venientibus, ego impatientia desiderĳ in mare me misi, vt
ad te venirem. Sed de hoc tacens dicit. Etiam domine, tu scis quod amem te. Scire autem
Christum amorem nostrum deitatis indicium est, qui scit an vere amemus, & melius scit
quam nosipsi. Omnia modestæ & ardentis charitatis sunt verba. Docetur itaque pasto-

Pastor ouiũ Chrstũ amet.

rem ouium Dei, & amore Christi præditum esse, & virtutum prærogatiua se nulli præ-
ferre debere. Ita Christus & gregi consulit, & se diligentes remunerat, & super multa con
stituit, nempe super eos pro quibus sanguinem suum effudit. Audiant episcopi, & præ
dicatores verbi, quid eis cõmendetur. Pasce (inquit) oues meas. Ministerium affert, quo

Episcoporũ & prædicatorũ officium.

tuam erga summum pastorem charitatem probes, eo si fideliter functus fueris summum
honorem assequutus es. Non facit dominum, non principem, non regem Petrum, sed
pastorem esse iubet. Reges gentium dominantur eis, & qui potestatem habent super eas
beneficî vocantur. Non facit mentionem lactis vel lanæ, quæ tamen gratæ oues debent

Lu. xxĳ.

pastoribus, vt ne sua sectetur, sed quæ aliorum. Pasce, inquit, non occide: ad ædificatio-
nem, non ad destructionem officio fungere: pastor esto, non lupus. Ne contempseris oues
amplexando hoc seculum: meæ enim sunt oues. De hœdis & porcis, quibus margaritæ

ĳ. cor. xiĳ

non sunt obĳciendæ, nihil præcepit: sed de ouibus, & de his qui verbum dei audire cu-
piunt. Indoluit autem Petrus, non ægreferens tertio repetitam rogationem, sed timẽs ob
suam imbecillitatem. Et propterea iam non prædicitur negatio, sed constans amor, quod E
nec si moriendum, relicturus sit dominum, vt antea. Et tunc quidem iunior eras & reli-
ctus es tuæ voluntati, & quanuis accingeres te quasi me sequuturus, voluntatis tamen
tuæ impetum sequutus es, quo scilicet te ducebat carnis amor. Posthac non ita eris: nam
quanuis senueris: & per ætatem minus feruido sanguine, mea tamen gratia roboratus vo
luntati tuæ renunciabis, non quærendo ea quæ caro docet, sed illã perdes tua sponte pro
tendens manus ad vincula in cruce, quam alius te cinget. Quum teipsum cingeres: ibas
in perditionem: ego autem te accingam, vt cohibita voluntatis tuæ carne perstes. Cæte-
rum extensionem manuum, crucifixionem vocat: quæ, quum habeatur ignominiosissi-
ma, gloriosa tamen & beata est post Christum passum. Et neutiquam timenda: quando-
quidem propter Christum si fuerit, gloriosa erit, dum pro eo morimur: qui antea pro no
bis in cruce fuit mortuus.

Et quum hoc dixißet, dicit ei: Sequere me. Conuersus Petrus, uidet illum discipulum quem dilige-
bat Iesus sequentẽ, qui & recubuit in cœna super pectus eius, & dixit. Domine, quis est ille qui te
tradet. Hunc ergo quum uidisset Petrus dicit Iesu. Domine, hic autem quid? Dicit ei Iesus: Si eũ ue
lim manere donec ueniam, quid ad te? Tu me sequere. Exĳt ergo sermo iste inter fratres, quod di
pulus ille non moreretur. Et non dixerat ei Iesus, non moritur, sed si eũ uelim manere donec ueniã
quid ad te? Obscurius dictum manifestius ponit. Ita te alius cinget vt me sequaris, non
fugias. Nunc iubeo vt sequaris crucifixus sum, sequaris & per eadẽ vestigia. Qualis e-
go pastor fui, talis & tu sis, & nõ solũ mortẽ non formides, sed & lætus obeas, siquidẽ vti
litas exposcit ouiũ. Vnde & in cœna dixerat. Quo ego vado, non potes me nũc sequi, se- F

Ioan. xiĳ.

queris autem postea. Cæterum Petrus animatus verbis Christi non contẽdebat, sed quia
& Ioannem dilectione feruere sciebat, idque multis coniecturis, nempe quod vicissim di-
lectionis signa dominus illi ostenderet, permittens illum dormire super pectus suum: cu
piebat scire, num ille quoque eadẽ indicia charitatis exhibiturus esset, & præterea ægre
a Ioanne auellebatur. Quia enim diligebat Iesum. Ioãnem quoque a Christo dilectũ, mul
tum amabat. Et ita quodammõ conuersus est, & magis ad amoris sui teneritudinẽ, quã
strenuitatẽ qua impleretur mandatũ dñi, respiciens dicit. Domine, hic aũt quid? Nũ &
ille te, quia plurimũ te amat, morte quoque glorificaturus est? Itaque cunctabundũ eius
& curiosum animum corripit respondens. Si hunc velim manere, quid ad te? Vides quõ
instituatur episcopus ardens charitate, insignis modestia, strenuus, minimeque cunctabũ
dus. Tu me sequere, inquit. Absit a te curiositas, vllave cunctatio, volo tu me sequaris.

Hæc interseruimus lector, & in hoc tibi opinor gratificari, nunc sequuntur quæ in exemplari continebantur.

quod hoc ferme significat. Veni, inquit, assume oues, egredere in mũdũ. Igitur quia vidit
dominus Petrum curam agentem Ioannis, & ab eo auelli nolentem, dirimit eos propter

A tempestiuam affectionem & consuetudinem. Opus, inquit, quod tibi concreditum est, perfice, & sequere me. qui educo te, & prædicationẽ, & totum orbem in manus tuas trado. Illum autem si velim manere in hoc loco, Galilæa scilicet, & non mittere tecum, quid ad te? Donec veniã, quidã sic exponunt. Donec, inquit, contra Iudæos, qui me crucifixerũt veniã percussurus eos in virga Romanorum, & subuersurus eorum ciuitatẽ. Dicunt enim Apostolum illum vsque ad Vespasiani imperium, locaque superiora peragrasse, prædicantem, & manentem illic, qñ autem capiendæ erant Hierosolymæ transisse. Igitur quia magnum prædicationis opus, nõ erant coniungendi, sed separandi, vt vnus ad hos, alius ad alios iret. Quare autem meminit Euangelista recubitus supra pectus, & ꝙ interrogauerit, Quis est qui te tradet? Non hoc simpliciter, neque fortuito euenit, sed vt ostendat libertatem Petri post negationem. Nam qui antea non audebat interrogare de traditore, sed alteri committebat interrogationem, illi omnium præfectura concreditur & non solum committitur; sed & pro illo ipso qui maxime diligebatur, interrogat & fit mediator apud dominum. Admirare autem quam sit alienus a fastu Euangelista, quomodo quorundam suspitionem corrigit, quod non recte cognouerint quid de eo dominus dixerit, sed putauerint quod non moriatur, id quod non erat, sed manere iubet eum dominus, non quod non moriatur, sed quod non sit iungendus comes Petro prædicatiõis tempore, manere autem debeat suo loco. Iam manere donec veniam: hoc est donec mihi placuerit, vt & illum educam ad prædicationem. Te enim nunc educo, vt

B præsis orbi, & sequaris me. Ipse autem maneat hoc loco, donec redeã, & educam etiã ipsum sicut te. Quidam autem sic intelligunt. Quũ audisset (inquit) Petrus, quod moriatur pro Christo, dixit: & Ioannes quid? Num morietur & ipse? Omnis eñ qui natus est, & moritur. Dixit autem: Si voluero manere, hoc est viuere eum vsque ad consummationem seculi, vt & tunc de me testetur, Vnde & dicunt viuere eum, & ab Antichristo occidendum cum Elia prædicantem Christum. Quanuis autem & monumentum eius ostẽdatur, quid hoc? Nam viuens quidem ingressus est in illud, & deinde translatus, sicut & Enoch, & Elias. Igitur Euangelista euertit falsam opinionem existimantium, quod non moriatur discipulus hic, sed immortalis sit. Vere enim mendacium est, immortalem esse hominem. Quanuis enim Enoch & Elias non sint mortui, attamen mortales sunt. Ita & hic quoque, quanuis non fuerit mortuus, tñ morietur. Igitur, quod nõ moritur, hoc est immortalis sit, falsum est. Alij autem affirmant, quod mortuus fuerit, & quod dicit, Si eum voluero manere, intelligunt sicut interpretati sumus. Omnes opiniones diximus ne quam ignorent studiosi. Nobis autem placet, vt, donec veniam intelligatur sicut Chrysostomo diuino & aureo illi ori videtur, & non de vita, sed quod non sit iungendus Petro.

Hic est discipulus ille, qui testimonium perhibet de his, & scripsit, & scimus quod uerum est testimonium eius. Sunt autem & alia multa quæ fecit Iesus, quæ si scribantur per singula, nec ipse opinor mundus caperet eos qui scriberentur, libros. Quare quum nullus Euangelistarum alius de seipso perhiberet testimonium, hic de seipso testatur? Dicitur postremus ad scri-

C bendum accessisse, quum motus & excitatus esset ad id per Christum. Eapropter sæpe dilectionis meminit, ostendens causam propter quam ad scribendum accesserit, quod Christus commiserit hoc opus ei qui præ alijs magis diligebatur. Et scio (inquit) quod vera dicit, hoc est certis indicijs compertum habẽs, scripsi quæ scripsi, vt pote qui interfui omnibus sermonibus, & operibus, & passionibus, & his quæ post resurrectionem acciderũt. Dilectus enim eram, & non excludebar, atque ita fidenter & de meipso dico, quod vera dico, prouocatus vt exquirerem quæ facta sunt, & singula examinarem, vt solemus homines omnes, quando bene fidimus veritati, ne forte testimonia nostra negentur, id quod & apostoli dicebant. Nos sumus testes eorum quæ dicimus. Et spiritũ dedit obedientibus sibi. Vnde autem manifestum, inquit, quod vera dicam, & non aduler præceptori? Ex eo quod multa prætermitto, vnde perspicuum quod non aduler. Qui eñ ignominiosa omnia in medium protuli, & non abscondi quod eum & præuaricatorem legis & seductorem nominauerũt, & dæmoniacum, neutiquã adulatus fuerim. Qui enim adularetur ad gratiã loquitur, contrarium facit: positisque cõtemptibilibus, gloriosa in medium adducit. Ne admireris autem, quod libros, si qui de operibus Iesu scribantur mũdum dixit non capere, sed intellecta ineffabili vi dei verbi dictum fideliter accipe. Nam sicut nobis loqui, ita illi multo facilius est facere ea quæ voluit. Quidam autem per hyperbolen more scripturæ putant dictum. Mos eñ scripturæ, est hyperbole vti sicut, Vi

Donec veniam quõ exponitur.

Ioan. xiij

Præfectura oĩm petro attributa.

Præest Petrus orbi

Homo mortalis.

Chrysostom⁹ os aureum.

Ioannes a xp̃o ad scribẽdũ motus.

Actu. ij.

Ioan. xiij. xix.

dimus ciuitates pertingentes in cælum,& vidimus viros,& eramus sicut locustæ coram
Mos est eis,& quæcunque sunt similia. Ita igitur quod non possit mundus capere libros qui scri D
scripturæ buntur, intelligere licet. Quidam autem per mundum, intelligunt eos qui mundana sapi
hyperbo= unt,opera autem quę facta sunt a Iesu,diuina & mysterijs plena,tam inuisibili quam vi-
le vti. sibili creatura,& quæ futura sunt,& mysterijs sunt referta,mundanum hominem nō pos
se intelligere:sicut & quum dicitur. Multa habeo quæ non potestis portare modo. Cæte-
rum precemur,ne quando dictorum factorumque Christi obliuiscamur. Sed reuoluamus
Ioā. xvi. librum hunc dilecti, & scrutemur in eo positum thesaurum in miraculis ac verbis Iesu,
vt sic valeamus purificari: & vita & sermone consequamur in die reuelationis ineffabi-
lia opera & mysteria,quæ nunc quandiu in mundo sumus capere non possumus & per-
ficiamus in Christo, qui dilexit nos, & per dilectum suum discipulum illustrauit nos in
Theologia & agnitione sui,& patris,& filij,& spiritus sancti: cui sit gloria in seculorum
secula, Amen.

FINIS.

AD LECTOREM.

Loca aliquot inuenies pie Lector in Theophylacto cauenda, hæc scilicet tria, quæ sequuntur, citra tamen catholici ipsius authoris notam.

Charta enim. cxl. A. Spiritum sanctum a filio procedere negat. Charta.xxxij.F. dicit,Dei est vocare,electos autē fieri vel non,nostrum est. Inque eam sentētiam frequēs loquitur. Charta.xvij.D. De diua virgine, Humanum quid volebat ostendere mater,q̃ vt in filium potestatem habeat. Nihil enim magnum adhuc de eo intelligebat,&c. E

Attende itaque lector,primam illam enunciationem non esse catholicam,quū spiritum sanctū ab vtroque procedere,nulli sit dubiū. Loquutus est enim Theophylactus noster Græcorum more,illis temporibus ita sentientium,& propterea minime reprehendendus, quia minime tunc ab ecclesia vniuersali sic definitum: quemadmodum nec sanctissimum martyrem Cyprianum hæreticum fuisse dicemus,tanquam non agnoscentem baptisma,ab hæreticis aut schismaticis administratum,quod tum ecclesiæ sanctio de sacramentorum per ministros,extra ecclesiā errantes exhibitorum,non mininore efficacia nondum euulgata fuerit.

Deinde quoniam electum fieri,intelligi potest,pro ipsa diuinæ electionis prædestinationis ve impletione: quæ nequaquam fit citra hominis cooperationem. Iuxta illud diui Petri, Satagite,vt per bona opera certam vestram vocationem, & electionem faciatis:eapropter illud ab authore adsertum,electos fieri vel non, nostrum est,eum potest subire sensum. De hoc tamen loco certius ipse idem author apud Ioannem cap.vi.fol.cli A,disserit & fusius.

At relictis de diua virgine verbis, haud secus atque de altero quopiam,Gręci doctoris dicto sentiendū,quod in eius excesserit verbis. Paucula hæc cursim nobis pro pietate adnotare visum est. Vale amice lector,& hæc omnia boni consule, ac nostram in cūctis diligentiam,non ingratus amplexare. Vix enim quempiam inuenies, qui hoc authore in sancta dei euangelia,vel exactius,vel etiam locupletius scripserit. Iterum vale. F